www.e-rara.ch

Theophylacti Archiepiscopi Bulgariae, in quatuor Evangelia enarrationes

Theophylactus

[Basel], [1524]

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: https://doi.org/10.3931/e-rara-2251

www.e-rara.ch
Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

Visual Library

THEOPHYLA

CTI ARCHIEPISCOPI BVL

gariæ, in quatuor Euangelia enarratio-

nes, Ioanne Oecolampadio

interprete.

CAVTVM EST EDICTO CAESAREO, NE *quis hunc, uel alium qualemcunq; librum, ab Andrea Cratandro uel primũ excusum, uel denuo per aliquẽ eruditum castigatum & auctum, ante initiũ tertij anni à publicato libro, excudat: neq; aliubi excusum, imperij pomerijs uenalẽ importet: sub decẽ marcharum auri puri, atq; librorum amissionis pœna.*

IOANNES OECOLAMPADIVS LECTORI SALVTEM.

THEOPHYLACTVS ille, amice lector, tametsi inter Græcos theologos recentior, & succinctæ dictionis filo familiarior, neutiquàm mea sententia studiosis aspernandus fuerit: & non solum non aspernandus, sed & multis nominibus cõmendatus. In arctum enim cogit, quæ multi fusim non sine legentium fastidio tradiderunt: & breuis quidem est, in pleriſque tamen abunde satis Euangeliſtarum mentem explicat, quo manifeste uideas ad hoc unum spectasse eum, ut quammaxime prodesset. Ita familiaris est, ne sit fastidio: ita autem breuis, ne conqueri possis obscurum esse, id quod paucis datũ. Ex multis authoribus apparet instar apiculæ in mellificinam sui aluearii probatiores sententias conuexisse, in primis autem ex Chrysostomo tanquàm ex aureo suo fonte, maxime aureas interpretationes hausisse: ita ut in huius compendio parum desyderes ad explananda Euangelia eorum, quæ ille sinuosis uoluminibus protulerat. Quem & sequitur de libero arbitrio ac fide, & quibusdam aliis, & próinde in quibusdam interpretandis uiolẽtior: quod dixerim, ut in hoc tuum adhibeas iudiciũ, qui te solis canonicis scripturis addictum nosti: non ut totum à lectione auocem, quorundam more, qui mox quum unum & alterum displicuerit dictum, toto libro abrenunciant. Quin potius utilia propter næuos paruos, ne reiiciamus. Sunt & in humilibus casis penates. Audimus & balbos nonnunquàm prudenter de quibusdam differentes. Ecce hic crebras paraphrases multum lucis afferentes, adiicit: pulchre cõnectit, quæ δὶς διὰ πασῶν dissidere uidentur. In allegoriis, etsi nõ ubiq; solidus, iucundus tamen est. Me sanè non admodum laboris pœnitet, quem in hunc librum paucis mẽsibus insumpsi, ita uolentibus amicis. Et quamuis eum rhetorico mũdo non ornauerim, neq; hoc si uel maxime uoluissem, permisissent quotidianæ lectiones, cõciones, urgẽs typographus, & periculosi nostri dies: Operam tamen dedi, ut fideliter redderem quod communicandum susceperam, nihil minus agens quàm ut uel alienum, uel meum quippiam admiscerem. Vnde si bene dicit, illius laus est: sin alicubi non satisfacit expectationi tuæ, uituperandus ego non sum: interpretem egi, non dogmatisten. Meæ insipientiæ nugas potero ipse propriis libris euulgare, si in rem studiosorum facere mihi uidebũtur. Horrui semper inepta mea dicta alieno & uenerabili quopiam uenditari nomine. Adegit tamẽ exemplar mutilum, ut uno in loco quædam infarcirem: deerat enim charta. De quo tamen (ut uidebis) monui, ne quis uel in hoc fidem meam accuset: & non accusabis, opinor, utut sermo durus sit & inconcinnus, qui nolui ut moraretur, quo minus prodiret THEOPHYLACTVS Euangeliorum enarrator, antea ferme à nostris ignoratus. Consultius enim uisum illa, quàm nulla dare: si forte uel sic te huiusmodi beneficiis demerear. Vale BASILEAE,

Mense Martio, Anno uirginei partus,

M. D. XXIIII.

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK BASEL
1'804'432

THEOPHYLACTI

ARCHIEPISCOPI BVLGARIAE IN EVANGELIVM MATTHAEI ENARRATIO, INTERPRETE IOANNE OECOLAMPADIO.

QVemadmodum magni illi atque diuini uiri, qui ante datam Mosi legem uixere: non ex literis & libris discebant, sed munda prædicti mente, spiritus illustratione illuminabantur, atque in hunc modum, deo ipsis ore ad os colloquēte, quæ deo placita erāt, cognoscebant (Tales se præstabāt Noë, Abraham, Iob, Moses) At postquàm deteriores facti sunt homines, & indigni, qui à spiritu sancto illustrarentur & docerentur, concessit tandem misericors deus & scripturas, ut uel per illas, diuinæ uoluntatis essent memores. Ita & Christus apostolis coràm in sua persona loquutus est, & spiritussancti gratiam misit doctoris. Verum, quoniam hæreses pullulaturæ erant, quæ mores nostros depascerentur, operæprecium uisum est, ut scriberent & Euangelia, quo discentes ex illis ueritatem, nō ab hæresium mendacijs deciperemur, mores'que nostri non prorsus pessundarentur.

Quatuor autem Euāgelia nobis dedit, fortassis ideo, quia quatuor uirtutes uniuersales ex eis discimus, fortitudinem, prudentiam, iustitiam, & temperātiam. Fortitudinem quidem, quum dicit dominus: Ne timueritis eos qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt. Prudentiam uero, quando admonet: Estote prudentes, ut serpentes. Iustitiam autem, quando docet: Sicut uultis ut faciant uobis homines, ita & uos facite eis. Temperantiam quoq; quando affirmat: Omnis qui aspexerit mulierem ut concupiscat eam, iam mœchatus est eam in corde suo.

Euangelium dicitur, eo quod nunciet nobis res prosperas & bene se habentes, hoc est bona: nempe remissionem peccatorū, iustitiam, reditum in cœlos, adoptionem in filios dei. Nunciat autem, quod facile & gratis hæc accepimus, neque nostro labore assequuti simus hæc bona, neque ea ex nostris acceperimus bonis operibus, sed gratia & misericordia dei talia bona consequuti simus.

Secundum Matthæum.] Quatuor sunt Euangelistæ, quorum duo Matthæus & Ioannes ex numero & choro duodecim sunt: Marcus uero & Lucas, ex septuaginta. Erat autem Marcus discipulus & comes Petri, Lucas uero Pauli. Igitur Matthæus omnium primus scripsit Euāgelium Hebraico idiomate, ad eos qui ex Hebræis crediderāt, post octo annos assumpti in cœlos Christi. Porrò Ioannes hoc ex Hebraica lingua in Græcam, ut ferunt, interpretatus est. At Marcus post decē annos assumpti Christi, ex ore Petri edoctus, scripsit: Lucas autem post quindecim annos: Deniq; Ioannes post triginta duos annos. Referunt enim, quod post mortē illorum superstiti allata fuerint tria Euangelia, ut uideret ea atq; iudicaret, num illi uere conscripta fuissent. Ioannes autem, & ipse ampliorem ueritatis gratiam sortitus, adimpleuit quæcunque ab alijs prætermissa fuerant, & quæ succinctius alij dixerant, ipse fusius in suo Euangelio tradidit. Cæterum Theologi nomen obtinuit, eo quod alij nullam fecerunt memoriam, quod uerbum dei extiterit ante secula, de

quo ipse diuinè prodidit, ut ne putetur uerbum dei purus homo, hoc est absque deitate esse. Matthæus enim de sola substantia Christi in carne differens, ad Hebræos scribebat, quibus sufficiebat discere, quod ex Abraham & Dauid natus esset Christus. Nam qui ex Hebræis crediderit, contentus est, si certior fiat, ex Abraham & Dauid natum esse Christū. Iam quod dicis, an nō sufficiebat unus Euangelista? Audi: sufficiebat quidem, sed ut uberius ueritas monstraretur, quatuor conscribere permissi sunt. Nam quum uideris quatuor, qui non in unum locum cōuenerunt, neq; consederūt simul, alijs & alijs in locis uitā egisse, & de eisdem rebus quasi ex uno ore scripsisse, nō admiraberis Euangelij ueritatē: sed fateberis qđ ex spiritusancto loquuti fuerint. Et ne mihi dicas, quod non consonent in omnibus. Vide enim in quibus dissonent. num ille dixit, Natus est Christus, alius autem dicit, non? absit. Concordes enim sunt in his, quæ magis necessaria & præcipua. Igitur si in præcipuis non sunt diuisi, quid miraris si in minimis uideantur uariare? nam hac de causa, quod nō in omnibus consonant, magis uera loquuntur. Alioqui suspecti haberi potuissent, quod inter se consedissent, & habito consilio, mutuo scripsissent: nunc autem, quum qđ prætermisit hic, scripsit ille: hæc sola est causa quare uariare uideant. Et hæc quidem sic se habent: nos aūt seriem cōtextus aggrediamur.

De concordia Euangelistarū

CAPVT I.

IBER] Quam ob causam non dixit, uisio, uel sermo, sicut prophetæ, qui suos libros sic inscripserunt? Visio quam uidit Esaias, & sermo qui factus est ad Esaiam. Quæris, ut discas quare? Prophetæ loquebantur ad duros corde & inobedientes, & ideo dicebant: Diuina est uisio, & sermo est ex deo, ut timeret populus, & nō contemneret dicta. Matthæus autem sermonem habebat ad credulos, gratos & obedientes, & propterea nihil tale prædixit, quale prophetæ. Possem autem & aliud dicere, quod prophetæ mente uidebāt ea quæ uidebant, spiritusancto apparitionem faciente, & propterea uisiones uocabant. Matthæus autem non mentaliter, & per apparitionem Christum uidit, sed corporaliter cum eo fuit, & sensibiliter audijt eum, uidens eum in carne: & idcirco nō dicit, uisio quam uidit, hoc est apparitio, sed liber generationis Iesu.

Iesu.] Nomen Iesu non est Græcum, sed Hebraicum, & interpretatur saluator. Iesua enim salus apud Hebræos dicitur.

Christi qui dicebantur.

Christi.] Christi dicebantur reges & sacerdotes. Inungebantur enim oleo sancto, à cornu quod superponebatur capiti, & destillabat. Dicitur igitur dominus Christus, & ut rex, quia contra peccatum regnauit: & ut sacerdos, obtulit enim semetipsum sacrificium pro nobis. Inunctus autem est & ipse oleo illo uero & præcipuo, nempe spiritusancto. Quis enim alius habuit spiritum, ut dominus? In sanctis gratia spiritussancti efficax fuit, in Christo autem non operabatur gratia spiritus, sed Christus cum spiritu consubstantiali operabatur miracula.

Filij Dauid.] Quia dixerat Iesu, ideo ne putes, quod de alio Iesu dicat, adiecit filij Dauid. Erat enim & alius Iesus celebris, qui post Mosen ducatum populi Israël suscepit & militauit, sed is filius Naue dicebatur, non Dauid. Fuitq; ante Dauid multis seculis, nec fuit ex tribu Iuda, è qua descendit Dauid, sed ex alia.

Christus filius Dauid.

Filij Abrahæ.] Quare apposuit Dauid, filij Abrahæ? Quia apud Iudæos celebrior erat Dauid, & posterior fuit Abrahamo, regnoq; clarior. Nam inter reges ipse primus deo placuit, & promissionem accepit à deo, quod ex semine suo surrecturus esset Christus, eapropter omnes Christum filium Dauid dicebant. Et seruabat Dauid uerum typum Christi. Sicut enim ipse post Saul reprobatum adeò & odibilem, regnauit: ita & Christus postquàm priuatus est Adam regno & principatu, quod habebat in omnia, tā

animantia

animantia & dæmonia, incarnatus uenit & regnauit.

Abraham genuit Isaac.] Ab Abraham incipit genealogiã, eo quod ipse pater Hebræorum fuerit, & quod ipse primus acceperit promissiones: quoniam in semine eius benedicendæ essent omnes gentes. Decẽter autẽ ab hoc Christi generationẽ recensẽt. Christus enim est semen Abrahæ, in quo benedicti sumus omnes, q̃ ex gentibus, quiq̃ prius eramus maledicti. Abraham autem interpretatur pater gentium: Isaac uero risus, gaudium. Non meminit autem Euangelista filiorum Abrahæ ex concubinis, utputa Ismaëlis & aliorum, eo quod Iudæi non ab illis descenderunt, sed ab Isaac. *Quare ab Abraham genealogiam exordiatur.*

Isaac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iudam & fratres eius.] Vides, quod propter hoc memor fuerit Iuda & fratrum eius, quod ab ipsis duodecim tribus descenderint.

Iudas autem genuit Phares & Zara de Thamar.] Thamarem Iudas desponderat uni filiorum suorum Er: illo autem sine liberis mortuo sociauit eam Auna, qui & ipse filius eius, extincto autem & hoc propter malitiam suam, Iudas nulli eam copulauit. At ipsa desyderãs ex semine Abrahæ prolem, depositis uestibus uiduitatis, uestem sumpsit scorti, & quasi scortũ esset, rem habuit cum socero suo: cõcepitq̃ ex eo duos pueros gemellos. Porrò quum pareret, primus manum præmisit ex utero, quasi primum proditurus, & obstetrix coccineo funiculo protinus extentam pueri manum signauit, quo dignosci posset ut primogenitus: sed puer manum statim corripuit intra uterum, & alius prior natus est. Deinde ille qui manum præmiserat, sic uocatus Phares, quod est dissectio. Dissecuit enim naturalem ordinem. Qui autem corripuit manum, Zara dictus. Significat autem hæc historia sacramentum quoddam. Nam sicut Zara ostendit quidem primum manum, & retraxit: sic in sanctis qui erant ante legem & sub circunciſione, apparuit uita Christiana. Omnes enim illi non ex obseruationibus & mandatis legis iustificati fuerunt, sed quia Euangelicam uitam uixerunt. Et obserua, quomodo Abraham patrem, & domum propter deum reliquit, & naturam abnegauerit. Consydera Iob, Melchisedec. Vbi autem lex uenit, contracta est talis uita. Quemadmodum autem illic nato Phares, posterior iterum exijt Zara: ita lege data, iterum apparuit, quæ coccineo fasciculo, nempe sanguine Christi signata fuit. Propterea & Euangelista memor fuit duorum, quasi declarans natiuitatem illorum sacramentis plenam. Et aliter dicere potes: Memor est Thamar, tametsi non laudanda uideatur, eo quod dormiuerit cũ socero, ut ostendat quod Christus quum susceperit omnia propter nos, & hoc susceperit, ut tales habeat progenitores: imo ut per hoc, ipsum quod ex eis natus est, eos sanctificaret: non enim uenit uocare iustos, sed peccatores. *Phares & Zares mysteriũ.*

Phares autem genuit Esrom, Esrom autem genuit Aram, Aram autem genuit Aminadab, Aminadab autem genuit Naason, Naason autem genuit Salmon, Salmon autem genuit Booz ex Rachab.] Rachab putãt quidam Raab scortum, quod exploratores Iesu Naue susceperit, seruauitq̃ suos, & seruata est etiam ipsa. Mentionem autem facit eius, ut declaret, quod sicut ipsa scortum fuit, ita & gentium congregatio. Fornicabantur enim in studijs suis, sed susceptis exploratoribus Iesu, apostolis inquam, omnes qui illorum crediderunt sermonibus, saluati sunt. *Raab figura ecclesiæ.*

Booz autem genuit Obed ex Ruth.] Ruth hæc alienigena fuit, coniuncta autem Booz: ita & ecclesia ex gentibus alienigena existens, & à testamentis extraria, oblita autem populi sui & cultus simulacrorum, & diaboli cui iuncta erat, nupsit filio dei. *Ruth figura ecclesiæ.*

Obed autem genuit Iesse, Iesse autem genuit Dauid regem, Dauid autem rex genuit Solomonem ex ea quæ fuit Vriæ.] Hic quoq̃ eius quæ fuit Vriæ, mentionem facit, ut doceat quod nemo debeat erubescere propter progenitores, sed dare magis operam uirtute sua illos clariores efficere: & quod omnes accepti sint deo, etiam si è scorto nati, modò uirtute sint præditi. *Propter parentes non erubescendum.*

Solomon autem genuit Roboam, Roboam autem genuit Abia, Abia autem genuit Asa, Asa autem genuit Iosaphat, Iosaphat autem genuit Ioram, Ioram autem genuit Oziam, Ozias autem genuit Ioatham, Ioatham autem genuit Achaz, Achaz autẽ

genuit Ezeciam, Ezecias autem genuit Manasſen, Manasſes autem genuit Amon, Amon autē genuit Ioſiam, Ioſias autem genuit Iechoniam & fratres eius in migratione in Babylonē.] Migrationem in Babylonem uocat captiuitatem quam tulere abducti ſimul in Babylonem. Et aliâs quoque belligerati ſunt Babyloníj, ſed mediocriter eos afflixerunt, tunc autem ipſos à patria ſua migrare fecerunt.

At poſt tranſmigrationem in Babylonē, Iechonias genuit Salathiel, Salathiel autem genuit Zorobabel, Zorobabel autem genuit Abiud, Abiud autem genuit Eliacim, Eliacim autem genuit Azor, Azor autem genuit Sadoc, Sadoc autem genuit Achin, Achin autem genuit Eliud, Eliud autem genuit Eleazar, Eleazar autem genuit Matthan, Matthan autē genuit Iacob: Iacob autem genuit Ioſeph uirum Mariæ, ex qua natus eſt Ieſus qui dicitur Chriſtus.] Quare genealogiam Ioſephi narrat? quæ enim cōmunio Ioſephi, & partus ſine ſemine nati? neq; enim uere erat pater Chriſti Ioſeph, ut à Ioſeph, Chriſti genealogia cenſeatur. Audi igitur, quod uere neq; communionem habet Ioſeph cum natiuitate Chriſti, ſed oportebat propterea genealogiam matris dei cenſeri. Verum, quia lex erat, mulierum genealogiam non ponere, propterea non uirginis genealogiam ponit: ſed poſita genealogia Ioſephi, & huius genealogiam poſuit. Erat enim lex, non ducendam uxorem ex aliena tribu, neq; ex aliena familia, hoc eſt cognatione, ſed ex ſua & cognatione, & familia: atq; adeò quia talis erat lex, manifeſtum quod & Ioſephi genealogia poſita, genealogiam colligat matris dei. Nam ex eadem planè tribu & familia erat mater dei. Nam ſi non fuiſſet, quomodo fuiſſet ei deſponſata? Atque ita obſeruauit Euangeliſta legem præcipientem non ponendam mulierum genealogiam, & nihilominus genealogiam matris dei poſuit. Virum autem Mariæ nominauit eum, iuxta communē conſuetudinem. Etenim mos eſt ſponſum adhuc procum agentem, uirum dicere ſponſæ, etiamſi nondum habitæ ſint nuptiæ.

Quare genealogia Ioſeph et non Mariæ ponitur.

Omnes igitur generationes ab Abraham uſq; ad Dauid, quatuordecim: & à Dauid uſq; ad migrationem in Babylonem, generationes quatuordecim: & à migratione in Babylonem uſq; ad Chriſtum, generationes quatuordecim.] In tres ordines diſtribuit generationes, ut monſtret, quod Iudæis nihil profuerit, licet iudicibus fuerint ſubditi uſq; ad Chriſtum, & quod opus habuerint uero & iudice, & rege, ac ſacerdote, qui eſt Chriſtus. Nam poſtquàm defecerunt reges, uenit Chriſtus ſecundum prophetiam Iacob. Vbi autem ſunt à demigratione Babylonica uſque ad Chriſtum generationes quatuordecim, cum tredecim tantum perſonæ reperiantur? Siquidem in genealogia mulier recenſeretur, poſſemus & Mariam cōnumerare, & complere numerum: nunc autem mulierem diximus ad genealogiam non pertinere: quomodo igitur dicitur hoc? Dicūt quidam, quod & demigrationem poſuerit, ceu perſonæ ordinem occupantem. Chriſti uero natiuitas ſic erat.

Quomodo quatuordecim generationes, ubi tantum tredecim perſonæ.

Nam ut deſponſa eſt mater eius Maria Ioſepho.] Quare deus permiſit, ut ipſa deſponſaretur, & omnino ſuſpicionem daret hominibus, quod cognoſceret eam Ioſeph? Vt haberet in aduerſis curatorem: nam hic in fuga in Aegyptum curam eius habuit, & ſeruauit eam. Eſt & alia cauſa, ut lateret diabolum: & propterea deſponſata eſt. Diabolus enim quum audiſſet quod uirgo uterū gereret, obſeruabat uirginem: ut igitur deceptor decipiat, deſponſat, ſemper uirginem Mariā: & figura quidē fit coniugij, non autem res ipſa.

Quare Maria deſponſatur.

Priuſquàm conuenirent ipſi, inuenta eſt uterū gerens ex ſpiritu ſancto.] Conuenire hic ſignificat congreſſum. Priuſquàm enim cōgrederentur, concepit: unde & Euangeliſta obſtupeſcit, & clamat [Inuenta eſt] quaſi de re quadam admirabili dicens.

Conuenire pro cōgredi uel coire.

Ioſeph autem uir eius, quum eſſet iuſtus, & nollet eam traducere, uoluit clàm dimittere eam.] Quomodo erat iuſtus Ioſeph, quum lex præceperit adulteram traducere, hoc eſt denunciare & punire: Ipſe autem adumbraturus peccatū, & præuaricaturus legem, eam dimittere uoluerit? Soluitur autē hoc, quia per hoc quod iuſtus fuit: nolebat enim crudelis eſſe, ſed præ multa benignitate, miſericordia eam proſequebatur, oſtendens ſe ſuperiorem lege, & iam ſuper legalia mandata uiuentem. Deinde quia & ipſe

An Ioſeph iuſtus uolens dimittere Mariā

cognouit

cognouit de ſpiritu ſancto eam concepiſſe: propterea noluit traducere & affligere eam, quæ à ſpiritu ſancto, nõ ex adultero conceperat. Vide enim quid dicat, quoniam inuenta eſt in utero habens. A quo inuenta eſt? à uiro, hoc eſt, innotuit quod ex ſpiritu ſancto concepit: unde clàm uoluit eam dimittere, & non audebat habere uxorem quæ tantam habebat gratiam.

Hæc autem ipſo cogitante, ecce angelus domini in ſomno apparuit ei, dicens.] Quum angeretur iuſtus, angelus ei aſtitit, docens eum quid faciendum. In ſomno autẽ apparet ei. Nam angelus quidem paſtoribus, ut agreſtibus manifeſte loquutus eſt: huic autem ut iuſto & fideli per ſomnum. Quomodo autem nõ crediturus eſſet, quum angelus doceret eum de ijs, quæ ipſe animo uerſabat: & de ijs, quæ nulli dixerat? Nã quũ ipſe cogitaret, & non loqueretur, aſtitit angelus, meritò igitur credidit ex deo eſſe. Dei enim eſt, ſcire ea quæ non effamur.

Ioſeph fili Dauid.] Filium Dauid eum dixit, in memoriam reducens, quod prædictum erat, futurum Chriſtum ex ſemine Dauid. Et hæc dicens, admonuit ut non diſcrederet: ſed cogitaret Dauid, qui promiſſionem acceperat de Chriſto.

Ne timeas.] Oſtendit hic, quod metuerit habere eam, ne forte offenderet deum, uti adulteram fouens. & aliter: Ne timeas, hoc eſt tu quidem times adiungi illi, quia ex ſpiritu concepit: ſed ne timeas.

Accipe.] Hoc eſt, domi & intus tene. Cogitatione enim & mente iam amandauerat eam.

Mariam uxorem tuam.] Hoc dicit, quod tu quidem fortaſſe putas adulteram eſſe: ego autem tibi dico, quod uxor tua ſit: hoc eſt, quod à nullo uitiata, ſed tua ſit ſponſa.

Quod enim in ea natum, ex ſpiritu ſancto eſt.] Non enim ſolum libera eſt ab illicito coitu, ſed & diuiniore quodam modo concepit, & propterea rectius gaudere debes.

Pariet autem filium.] Vt ne quis dicat, & unde tibi credam, quod ex ſpiritu ſancto eſt: dicit de futuro, quod parítura ſit filium. Nam ſi de hoc uerũ dixero, manifeſtũ quod & hoc quod ex ſpiritu ſancto, uerum eſt. Non dixit autem, pariet tibi, ſed ſimpliciter, pariet. Nõ eẽ peperit illi, ſed toti orbi: neq; illi ſoli gratia facta eſt, ſed in omnes effuſa eſt.

Et uocabis nomen eius Ieſum.] Tu uocabis, utpote pater, & curam gerens uirginis: neq; ſuſpicêris Ioſeph, quod quia à ſpiritu eſt conceptio, uirginem ideo dimittere debeas adiutorio deſtitutã, ſed miniſtrabis ei in omnibus.

Hic enim ſaluabit populum ſuum.] Hoc loco interpretatur quid ſignificet Ieſus, nempe ſaluatorem: Ipſe enim (inquit) ſaluabit populum ſuum: non ſolum Iudaicum, ſed & gentilem, qui credere & fieri populus eius non addubitauerit. Quomodo autem ſaluabit? num ab hoſtibus? minime, ſed à peccatis ſuis: unde manifeſtum, deũ eſſe qui naſcetur. Solius enim dei eſt ignoſcere peccata. *Ieſus ſaluator & deus.*

Hoc autem totum factum eſt, ut impleatur quod dictum eſt per prophetam, dicentem.] Ne putes, quod nuper hæc placere inceperint deo, ſed ſuperioribus ſeculis, & ab initio. Scis enim ò Ioſeph prophetam, utpote in lege doctus, & animaduerte quod dictum eſt à domino. Non autem dixit, dictum ab Eſaia, ſed à domino: non enim homo loquutus eſt, ſed deus per os hominis, unde fidedignum oraculum eſt.

Ecce uirgo prægnans erit.] Dicunt Hebræi, quod non habeatur in propheta, uirgo, ſed aduleſcentula. Ad quod dicendum, quod in ſcriptura idem ſit aduleſcentula & uirgo. Aduleſcentulam enim nominat incorruptam: quoniã niſi peperiſſet uirgo, quomodo futurum erat ſignum & admirabile? audi enim Eſaiam dicentem: Propter hoc dabit dominus ipſe uobis ſignum. Et ſtatim addit: Ecce uirgo &c. Alioqui ſi nõ pareret uirgo, ſignum non eſſet. Deprauant igitur Hebræi ſua malitia ſcripturam, & pro uirgine aduleſcentulam ponunt. Igitur ſiue adoleſcentula uocetur, ſiue uirgo, omnino uirginem intelligere oportet, ut & hoc ſit miraculum. *Eſaiæ teſtimonium de uirginis partu contra Iudæos.*

Et pariet filium, & uocabunt nomen eius Emmanuel, quod interpretatur, nobiſcũ deus.] Dicunt Hebræi, quomodo igitur non uocatus eſt Emmanuel, ſed Ieſus Chriſtus? Dicendum itaq;, quod non dixit uocauit, ſed uocabunt, hoc eſt opera eius demon-

ſtrabunt eum deum eſſe, & nobiſcum conuerſari. Diuina enim ſcriptura ex operibus imponit nomina, ſicut quum dicit: uoca nomen eius, Velociter prædare. Et ubi uocatus eſt tali nomine? Quia ſimul ut natus eſt dominus, direptus & captiuus abductus eſt error: ſic dicitur nominatus eſſe, ab opere appellatione inuenta.

Velociter prædare.

Excitatus autem Ioſeph à ſomno, fecit ut iniunxerat ſibi angelus domini.] Vide animam alacrem, quomodo ſtatim obedierit.

Et accepit uxorem ſuam.] Continuò eam nominat uxorem Ioſeph, eiſciens malã ſuſpicionem, & docens quod non alterius, ſed illius fuerit uxor.

Et non cognouit eam, donec peperiſſet filium ſuum primogenitum.] Hoc eſt, nõ habuit unquàm rem cum ea. Hoc enim loco uerbum, donec, non hoc manifeſtat, quod non cognouerit eam uſq; ad partum, poſtea autem cognouerit: ſed omnino nunquàm eã cognouerit. Hoc enim habet ſcripturæ proprietas. Sic quum dicit, non reuerſus eſt coruus in arcam, donec areſceret terra. neq; enim poſtea rediit: ſic & alio loco. Vobiſcũ ſum uſq; ad conſummationẽ ſeculi. igitur poſt conſummationẽ non erit nobiſcum? Et quomodo? Tunc enim multo magis erit. Sic igitur & hoc loco, donec peperiſſet, intelligas, hoc eſt neq; ante partũ, neq; poſt partum cognouit eam. Quomodo enim contigiſſet ſanctam illam, poſtquàm ineffabilem partũ cognouiſſet, filium ſuum primogenitum, non quod alio quodam nato dicat eum primogenitum, ſed ſimpliciter ut primũ & ſolum natum? Chriſtus enim & primogenitus eſt, ut primo natus, & unigenitus, ut non habens alium fratrem.

Donec, quid ſignificet.

Chriſtus primogenitus & unigenitus.

Et uocauit nomen eius Ieſum.] Oſtendit hoc loco obedientiam Ioſeph, quia quæcunque dixerat ei angelus, fecit.

CAPVT II.

Bethleem.

QVum autem natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudææ.] Bethleem interpretatur domus panis, Iudæa autem confeſſio. Fiat igitur, ut nos nunc per cõfeſſionem ſiamus domus panis ſpiritualis.

In diebus Herodis.] Meminit Herodis, ut tu diſcas, quod defecerunt à tribu Iuda reges & principes, & neceſſario uenit Chriſtus. Herodes eñ non erat Iudæus, ſed Idumæus, Antipatri filius ex uxore Arabe. Quum defecerunt autem principes, expectatio gentium uenit, ſicut Iacob prædixit.

Herodes unde

Regis.] Erat enim & alius Herodes Tetrarcha, & propterea ponit dignitatẽ regis.

Ecce magi ab oriente ueniunt in Hieroſolyma.] Quare magi ueniunt? in condemnationẽ Iudæorum. Nã quũ magi homines cultui idolorũ dediti crediderunt, quam poſtea defenſionem prætexent Iudæi? Et alia cauſa eſt, ut gloria Chriſti magis effulgeat teſtimoniũ perhibentibus Magis, qui plus aduerſarij erãt deo, & obnoxij dæmonibus.

Magi quare ueniant.

Ab oriente.] Et hoc ad condemnationem Iudæorum pertinet. Illi enim per tãtum ſpatium uenerũt: Hebræi uero Chriſtum, quem apud ſe habebant, perſecuti ſunt.

Dicentes: Vbi eſt, qui natus eſt rex Iudæorum?] Ferunt illos magos fuiſſe ex Balaam coniectore progenitos. Nam ut inuenerũt oraculum illius, Orietur ſtella ex Iacob. intellexerunt myſterium Chriſti: & idcirco natum adire uoluerunt.

Vidimus enim ſtellam in oriente.] Quando audis ſtellam, ne talem putes illã, quales uidemus: ſed diuinam uirtutem, & angelicam in figura ſyderis apparentem. Nam quoniam aſtrologi magi erant, propterea dominus familiari eos ſigno adduxit: ſicut Petrum piſcatorem à multitudine piſcium, ad nomen Chriſti uenatus eſt, & ſtupeſcere fecit. Quod autem angelica uirtus fuerit ſtella, manifeſtum ex eo, quod & in die refulſerit, & ad motum magorum ſe mouerit, & ad quietem eorum quieuerit. Quin & à ſeptentrionali parte, quæ eſt Perſidis, ad meridiem, in qua eſt Hieruſalem mouebatur. Nunquàm autem ſtella à ſeptentrione ad meridiem uertitur.

Stella fuit angelica uirtus.

Et uenimus, ut adoremus eum.] Videtur hi magi magna uirtute prædíti. Nam qui in aliena regione adorare uoluerunt, quomodo non in Perſide ipſa, magna libertate prædicauerunt?

Herodes

Herodes autem rex,ut audiuit,turbatus est,& omnis Hierosolyma cum illo.] Herodes quidem turbatus est,ut alienigena,regno suo timens.Sciebat enim,quod illo indignus esset.Iudæi autem quare turbantur?oportebat enim gaudere potius, quod rex suus à Persicis regibus adoraretur: sed re uera insipiens possessio est malitia.

At congregatis omnibus pontificibus & scribis populi,interrogauit eos,ubi nascatur Christus.] Scribæ erant doctores populi,quales sunt quos nos dicimus grammaticos.Singulari autem dei dispensatione interrogantur illi,ut confiteantur ueritatem, & ex hoc condemnentur,quod illum crucifixerunt, quem prius confessi sunt. *Scribæ.*

At illi dixerunt:In Bethleem Iudæ.Sic enim scriptum est per prophetam.] Per quē prophetam?per Micheam, ille enim dicit:

Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquàm minima es in principibus Iuda.] Contempta enim erat,utpote parua: nunc autē quia ex ea prodijt Christus,celebris est.Omnes enim ex finibus terræ ueniūt,& sanctam adorant Bethleem. *Michæ 5.*

Ex te enim egressurus est dux.] Egressurus est(inquit)nō in te manebit, & bene. Non enim mansit Christus in Bethleem,sed ex ea postquàm natus est exijt, & in Nazareth frequenter conuersatus est. Dicunt autem Iudæi,quod hoc prædictum sit de Zorobabel,sed mentiuntur manifeste.Etenim Zorobabel non in Bethleem natus est. Vide enim nomen eius.Zoro,significat semē & natiuitatem:Babel autem Babylona, hoc est qui natus uel genitus est in Babylone.Sed & propheta manifeste arguit eos,dicens: Egressus eius à principio,à diebus æternitatis.Cuius autem alterius egressus sunt ab initio, & à diebus æternitatis,quàm Christi,qui duos egressus habuit,hoc est natiuitates? Nam prima eius natiuitas ab initio fuit à patre,secunda autem fuit à diebus seculi, principium sumens à matre dei,quæ in tempore fuit. Dicant igitur Iudæi num Zorobabel ab initio fuerit.sed non habent quod dicant. *Michæ 5.*

Qui pascet populum meum Israël.] Pascet dixit,non tyrannidem exercebit, uel deuorabit.Alij enim reges,non pastores,sed lupi sunt:Christus autem pastor,sicut ipse dicit:Ego sum pastor bonus. Populum autē Israël dicit tam eos qui ex Iudæis, quàm qui ex gentibus crediderunt.Israël enim interpretatur,uidens deum.unde omnes deum uidentes,Israëlitæ sunt, etiamsi ex gentibus nati sint. *Christus pastor.* *Ioan.10.*

Tunc Herodes clàm uocatis Magis.] Clanculo illos uocauit propter Iudæos. Suspicabatur enim,quod Iudæi fortassis puerū facturi essent magni, & curaturi ut seruent eum,utpote liberatorem suum:& propterea clàm insidiatur.

Diligenter quæsiuit ab eis tempus stellæ,quæ apparuit.] Hoc est, accurate didicit. Stella enim antequàm natus esset dominus,apparuerat Magis:quoniam multum temporis in iter insumpturi erant, ideo multo antea apparuit stella. Adorant eum adhuc in fascijs iacentem. Aliqui autem dicunt,quod cum Christo nato apparuerit stella, & Magi per biennium uenerunt,& non in fasciolis inuenerunt puerum,neq; in præsepio:sed in domo cum matre bimum.Sed tu priorem sententiam, ut meliorem habe.

Et missis eis in Bethleem,dixit: Ite, & diligenter inquirite de puero hoc.] Non dixit de rege,sed de puero:neq; enim nomen ferre poterant, demonstrans quantum contra illum insaniret.

Vbi uero repereritis, renunciate mihi,ut & ego ueniā,& adorem illum. At illi audito rege,profecti sunt.] Ipsi quum dolo carerent,putabant & illum absq; dolo loqui.

Et ecce stella,quam uiderāt in oriente,præcessit eos.] Occulta erat ad paruum tempus stella singulari dispensatione,ut Iudæos interrogarent,& turbaretur Herodes,manifestiorq; fieret ueritas.Vt autem ipsi egressi sunt à Hierusalem,iterum apparuit ducēs eos:unde manifestum,quod stella erat uirtus.

Donec progressa staret supra ubi erat puer.] Et hoc rarum.Descendit enim stella à summitate,& terræ propior facta,ostendit eis locum.Nam si ex summitate apparuisset, quomodo certiores fieri potuissent de loco,in quo esset Christus? Stellæ enim multum locum comprehendunt:unde tu supra domum tuam uides lunam forte, & ego eandē uideo nō nisi supra domum meam: & unicuiq; uidetur stare nō nisi supra domū suam

lunam uel aliam ſtellam: unde & illa ſtella non demonſtraſſet Chriſtum, niſi deſcendiſſet, & quaſi ſupra caput pueri ſtetiſſet.

Viſa autem ſtella, gauiſi ſunt gaudio magno ualde.] Quod non aberraſſent, ſed inueniſſent quod quærebant.

Et ingreſſi domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius.] Mox quidem ut natus fuit, reclinauit uirgo puerum in præſepium: non enim inuenerant domum. Veriſimile autem eſt poſtea eos inueniſſe domum, ubi & Magi inuenerunt eos. Aſcenderant enim in Bethleem, ut recenſerentur illic, ſicut & Lucas dicit. Multa autem concurrente multitudine, ut cenſeretur, non habebant ad tempus domum, ſed in ſpelunca natus eſt: deinde inuenta domo, uiſus ibi eſt à Magis dominus. Lucæ 2.

Et quum procidiſſent, adorauerunt illum.] Vide animæ illuſtrationem. Pauperem uidebant, & adorabant. Multis enim argumentis didicerant, quod eſſet deus: ideo & ei offerunt munera, ut deo, & ut homini. Audi enim:

Quid per aurum, thus, & myrrham.

Et apertis theſauris ſuis, obtulerunt ei dona, aurum, & thus, & myrrham.] Aurum quidem obtulerunt ei, ut regi. Aurum enim ſubditi regibus pendunt. Thus autem, ut deo. Deo enim thus adolemus. Myrrham uero, ut deguſtaturo mortem. Nam Iudæi cũ myrrha mortuos ſepeliunt, ut corpus maneat incorruptum. Myrrha enim quum ſicca ſit, arefacit & exiccat humiditatem, & non ſinit innaſci uermes. Vides Magorum fidẽ, quod & à propheta Balaam didicerunt dominum & deum, & regem eſſe, ac pro nobis moriturum? Audi autem prophetã: Cum recubuerit (inquit) requieſcet ut leo. Ecce regiam dignitatem per leonem ſignificat: mortalitatem autem, dum ait, quum recubuerit. Qui benedicunt te, benedicentur: ecce & deitatem. Sola enim dei natura hanc benedictionis uirtutem habet. Num. 24.

Et oraculo accepto in ſomnis, ne reflecterentur ad Herodem, per aliam uiam redierunt in regionem ſuam.] Vide conſequentiam: primum deus illos ad fidem per ſtellã adduxit: deinde quum uenerunt in Hieroſolymam, docuit eos per prophetam, quod in Bethleem naſcatur: & tandem per angelum. Et illi obediunt oracului, hoc eſt diuino colloquio. Oraculo igitur accepto, & apparitione à deo habita, impoſuerunt Herodi: & non timuerunt, ne forte ſe inſectaretur, ſed confiſi ſunt uirtute nati, uericq; teſtes fuerũt. Micheæ 5.

Digreſſis autem illis, ecce angelus domini in ſomnis apparet Ioſeph, dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem eius.] Vidiſti quam ob cauſam permiſerit deus deſponſari uirginẽ? Hic enim apparet, quod à deo factũ, ut diligentẽ eius curã Ioſeph gereret: non dixit autem, accipe uxorem tuam, ſed matrem eius. Nam quoniam ſuſpicio ſoluta fuit, & iuſtus per miracula in partu probauit ex ſpiritu eſſe omnia, non ultra uxorem eius illam nominat.

Et fuge in Aegyptum.] Fugit & dominus, ut credatur, quod re uera & homo ſit. Nam ſi in manus incidiſſet Herodis, & non fuiſſet occiſus, opinati fuiſſent incarnatum eum apparenter. In Aegyptum autem fugit, ut & illam ſanctificet. Duæ enim ſunt regiones omnis nequitiæ officinæ, Babylon uidelicet, & Aegyptus. Babylonem per Magos ſuſcepit adorantem, Aegyptum autem ſua præſentia ſanctificauit.

Babylõ et Aegyptus officinæ malorum.

Et eſto illic, donec dixero tibi.] Eſto pro eris illic, donec à deo iuſſus fueris. Oportet enim nos nihil facere, præter diuinam uoluntatem.

Quæſiturus enim erat Herodes puerum, ut perderet illum.] Vide incogitantiam hominis, qui laborat, ut diuinam uincat uoluntatẽ. Nam ſi quidem nõ eſt ex deo, quid times? ſin ex deo eſt, quomodo perdes puerum?

Ille autem accepit puerum & matrem eius nocte, & ſeceſſit in Aegyptum, & fuit illic uſq; ad obitum Herodis, ut impleretur quod dictum eſt à deo per prophetam, dicentem: Ex Aegypto uocaui filium meum.] Dicunt Iudæi, quod propter populum dictum ſit hoc, qui ex Aegypto per Moſen eductus ſit. Dicimus itaque & quid nouum, quod per figurã dictum eſt de populo, impletum aũt uere in Chriſto? Deinde quis eſt filius dei, populus ne qui adorauit idolum Beelphegor & ſculptilia, an qui re uera eſt filius dei? Oſee 11.

Tum

Tum Herodes ubi uidit ſibi illuſum fuiſſe à Magis.] Sicut deus illuſit Pharaoni per Moſen, ſic Herodi per Magos: quoniam & Herodes, & Pharao puericidæ erant. Pharao maſculos Hæbræorum pueros in Aegypto occidit, Herodes autem in Bethleem.

Iratus eſt enim (inquit) uehementer, & miſit ac interfecit omnes pueros, qui in Bethleem & omnibus confinijs eius à bimatu & infra, iuxta tempus quod percontatus erat à Magis.] Oſtendit iram contra Magos, qui in nullo offenderant. Quare autem permiſſi ſunt pueri occidi? Vt oſtendat Herodes ſuam malitiam. Sed forte dices mihi: Et quid hoc? Nunquid ut oſtẽdatur illius malitia, ideo iniuria fieri debuit pueris? Audi igitur quod non iniuria affecti ſint, ſed coronas meruerunt. Omnis enim qui mãlum aliquid patitur, uel patitur ut peccata diſſoluat, uel ut coronæ aũgeantur, ſicut & illi pueri magis coronati ſunt.

Tunc impletum, quod dictum eſt à Hieremia propheta, dicente.] Vt ne quis putet, quod inuito deo facta ſit puerorum interemptio, oſtendit quod prænouerit & prædixerit.

Vox enim (inquit) in Rhama audita eſt.] Rhama locus fuit Palæſtinæ excelſus, nomen enim hoc excelſum ſignificat, fuitq; in ſorte tribus Beniamin, qui fuit filius Rachel, Rachel autem ſepulta fuit in Bethleem. Dicit igitur propheta Bethleem Rachel, eo quod in illa ſepulta fuit Rachel: fletum autem & ploratum auditum fuiſſe in excelſo. Audi igitur prophetam. Hiere. 31.

Lamentatio & ploratus, & fletus multus, Rachel plorans filios ſuos.] Hoc eſt Bethleem.

Et noluit conſolationem admittere, eo quod non ſint.] In hac uita non ſunt, quia animæ ſunt immortales.

Defuncto autem Herode.] Amara morte perijt Herodes, febri, & dyſenteria, & ſcabie, & podagra, & putredine uerendorum generatione uermium, & ſpirandi difficultate, & tremore, & contractione membrorum malam abſoluit animam. Herodis obitus

Ecce angelus domini in ſomnis apparet Ioſeph in Aegypto, dicens: Surge, & accipe puerum & matrem eius, & uade in terram Iſraël.] Non dicit, fuge: ſed, uade: timor enim nullus erat.

Mortui enim ſunt quærẽtes animam pueri.] Vbi Apollinarius eſt, qui dicebat dominum non accepiſſe animam? hinc enim arguitur.

Euigilauit autem ille, & accepit puerum & matrem eius, & uenit in terrã Iſraël. Verum quia audiuerat quod Archilaus regnaret in Iudæa pro Herode patre ſuo, timuit illuc abire.] Tres filios reliquit Herodes, Philippum, & Antippam, & Archelaum. Archelaum regem, alios autem tetrarchas eſſe iuſſit. Timuit autem Ioſeph in terram Iſraël abire, hoc eſt in terram Iuda, eo quod Archelaus ſimilis patri ſuo erat.

Oraculo autem accepto in ſomnis, ſeceſſit in partes Galilææ.] Galilæa non erat terræ Iſraël, ſed Gentilium: unde & Iudæi ſicut abominationem illos uidebant.

Ac profectus habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth.] At quomodo Lucas dicit, quod poſtquàm natus fuit, impleuit quadraginta dies, & à Symeone geſtatus eſt, de ſcẽderit dominus in Nazareth: hoc aũt loco, quod poſt reditum ex Aegypto uenerit in Nazareth? Diſce igiẽ, quod quæ ſiluit Matthæus, dicit Lucas. ut exempli gratia aliquid dicã: Poſtquàm natus eſt, impleuit quadraginta dies, deinde deſcẽdit in Nazareth, hæc dicit Lucas. Matthæus aũt dicit poſt hæc, quod fugerit in Aegyptum, deinde uenerit ab Aegypto in Nazareth. Non diſſident ergo inter ſe. Nam Lucas dicit deſcenſum à Bethleem in Nazareth, Matthæus autem poſtea reditum ab Aegypto in Nazareth. Lucæ 2.

Vt impleatur quod dictum eſt per prophetas, Nazaræus uocabitur.] Et quis propheta hoc dixit, non inuenitur nunc. Per negligentiam enim Iudæorum multi libri deſyderantur, & ob continuas captiuitates: fortaſſis abſq; ſcriptura hoc dicebatur apud Iudæos. Significat autem Nazaræos ſanctificatus. Igitur quoniam ſanctus Chriſtus, recte dicitur Nazaræus. Sanctus enim Iſraël à multis prophetis uocatur dominus.

CAPVT III.

IN diebus illis.] Non quum dominus esset puer, & in Nazareth habitabat: sed simpliciter sic inquit, ut in tempore illo, quod est ante seculũ, qd nũc.

Accessit Ioannes Baptista.] Propterea missus est à deo Ioannes, ut argueret Iudæos, & psuaderet eis ut sua mala agnoscerẽt, Christũq; susciperẽt. Nã nisi quis sensum acceperit peccatorum, nõ uenit ad pœnitentiam.

Missus igitur est Ioannes in deserto Iudææ prædicans, & dicẽs: Resipiscite.] Arrogantes erant Iudæi, & idcirco cogit eos ad pœnitentiam.

Appropinquauit enim regnum cœlorum.] Regnum cœlorum dicit primum & secundum Christi aduentum, & uirtuosam uitam. Quando enim in terra ambulamus, quasi in cœlo degentes absq; affectionibus, regnum habemus cœlorum.

Esa.40. Hic enim est, qui dictus est ab Esaia propheta, dicente: Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas eius.] Via Euangelij dicitur, semitæ autem legalia mandata, ut trita & uetera. Dicit igitur: Parati estote ad Euangelicam uitam: & lẽgis mandata recta, hoc est spiritualia facite: spiritus enim rectus est. Quando igitur uideris Iudæum carnaliter intelligentẽ ea quæ legis, dic quod ipse non faciat uias rectas, hoc est, non spiritaliter intelligat legem.

Ipse uero Ioannes habebat indumentum suum ex pilis camelorum.] Ad pœnitentiam hortabatur etiam habitu, lugubrem enim gerebat uestem. Dicũt autem camelum mediũ esse inter munda & immunda animalia: nam quia ruminat, mundũ est: quia autẽ ungulas nõ diuidit, est immũdũ. Ioannes aũt quoniã ad deũ adducebat populũ Iudaicũ, qui uidebat mundus esse, & Gentilem qui immundus, eratq; mediator ueteris & noui testamẽti: idcirco ferebat pilos camelorũ. Et zona pellicea circa lũbos suos. Omnes sancti introducunt à scriptura cincti, ueluti semp in opere existẽtes. Negligẽtes aũt & delicati non cinguntur, ut nunc Sarraceni, uel quod affectiones concupiscentiæ mortificarunt. Pellis enim mortui animalis pars est.

Cibus aũt eius erat locustæ, & mel agreste.] Quidã dicũt herbas esse locustas, quidã fructũ agrestes. Mel aũt agreste qd à feris apibus cõficit, & i arboribus ac petris iuenit.

Tũc egressa est ad illũ Hierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio undiq; finitima Iordani, & baptizabant cõfitentes peccata sua.] Tãetsi baptizabant, nõ tamẽ remissionẽ peccatorũ habebat baptisma Ioannis: sed solã pœnitẽtiã prædicabat Ioannes, & ad remissionẽ peccatorũ ferebat, hoc est ad Christi baptisma ducebat, apud quẽ remissio pec

Quũ uidisset aũt multos ex pharisæis.] Pharisæus interpretat absct & (catorũ. diuisus. Videbantur enim pharisæi in uita & scientia separati esse, & excedere alios.

Et Sadducæis.] Hi neq; resurrectionẽ credebãt, neq; angelũ, neq; spiritũ: iterp tant aũt iusti. Sedeck em iustitia. Iustos aũt seipsos nominabãt: uel ab hæresiarcha Sadock no

Venientes ad baptismum suum, dixit illis.] Non uenerant bona mente, (minant. ut cæteri, & idcirco etiam reprehendit eos.

Progenies uiperarum, quis submonstrauit uobis fugere à futura ira?] Dure eis loquit, sciens peruersitatẽ illorũ, tãetsi aliquantulũ laudet, dicens, Quis submonstrauit uobis? Admiratur enim quomodo hoc factum sit, ut tã mala natio uestra resipiscat. Progenies autem uiperarum uocat eos, eo quod sicut illæ deuorãtes matres suas nascant, similiter & illi, patres, hoc est magistros & prophetas occiderũt. A futura ira, geẽnæ inquit.

Facite igit fructus dignos pœnitentiæ.] Vides quid dicat. quoniã nõ oportet solũ
Psal.33. fugere malitiã, sed etiã facere fructũ uirtutis. Declina em (inquit) à malo, & fac bonum.

Et ne sitis hac mente, ut dicatis apud uosipsos: Patrem habemus Abraham.] Hinc perierunt, quod in generositate sua confidebant.

Dico enim uobis, quod potest deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahæ.] Per lapides intelligunt Gentes, è quibus multi crediderũt. Simpliciter tamen dicebat Ioannes, quod ex lapidibus possit deus facere filios Abrahæ. Erat enim & uulua Saræ lapis, propter sterilitatem, & nihilominus peperit. Excitauit autem deus filios Abrahæ ex lapidibus. quando multi uidentes crucifixum & ruptas petras, crediderunt.

Iam

Iam uero & securis ad radicem arborum posita est.] Securim uocat iudicium domini: arbores autem, singulos. Igitur qui non crediderit, iam stirpitus excinditur, & in geennam mittitur.

Omnis igitur arbor.] Etiamsi ab Abraham descendat.

Non faciens fructum bonum.] Non dixit, quæ non fecit, sed non faciens: semper enim oportet fructum ferre. Nam licet heri misericors fueris, hodie autē rapias, non bonus eris.

Execatur, & in ignem mittitur.] Geennæ scilicet.

Ego quidem baptizo uos in aqua ad pœnitentiam, qui autem post me uenit, fortior me est.] Dixit eis: Facite fructum. Ostendit igitur quis fructus, nempe credere in eum qui post se uenturus erat. Venit enim post eum Christus. Nā sicut sex tātū mensibus posterior eo erat: ita & iuxta manifestationē fuit posterior. Manifestatus est enim prius præcursor, deinde Christus, qui ab eo testimonium acceperat.

Cuius non sum idoneus calceamenta gestare.] Per calceamenta autem intelligas, duos descensus eius, nempe eum qui è cœlis in terram, & eum qui à terra in infernum. Calceamentum enim est pellicia caro, & mortificatio. Hos igitur duos descensus nō poterit portare præcursor, intelligere non ualens quomodo facti sint. *Quid per calceamenta.*

Ipse uos baptizabit in spiritu sancto.] Hoc est inundabit uos largiter spiritus sancti gratijs: quia meum (inquit) baptisma nō dat spiritualem gratiam, sed necp peccatorum remissionem: ipse autem & remittet uobis peccata, & spiritum liberaliter dabit.

Cuius uentilabrum in manu eius.] Non credatis, quod si baptizati fueritis ab illo, & deinde peccaueritis, ignoscat uobis. nam & uentilabrū habet, hoc est iudicium & inquisitionem. *Ventilabrum.*

Et repurgabit aream suam.] Hoc est ecclesiam, quæ multos quidem habet baptizatos, sicut in area, omne quod in agro cultum fuit: sed inter hos alij quidem sunt palea, hi scilicet qui leues sunt, & spiritibus malitiæ agitantur: alij autem triticum, qui utiles sunt, & alios pascunt doctrina & opere. *Area ecclesia.*

Et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.] Inextinguibilem illum ignem uocat. Vnde nugatur Origenes, quod futurus sit finis supplicijorum.

Tunc aduenit Iesus à Galilæa ad Iordanē, ad Ioannem, ut baptizaret ab eo. Ioannes autē prohibebat eū, dicens.] Quū mundus esset, baptizatur, ut nos abluat: & ut ostendat uobis, quod si baptizari uolueritis, prius mūdemini, ut ne inquinetis baptisma, postea facile in sordes, relabentes propter malam consuetudinem. Prohibet autem eum Ioannes, ut ne uidentes illum putent quasi unum ex multis ad pœnitentiam baptizari.

Mihi opus est, ut à te baptizer.] Opus enim habebat præcursor à domino baptizari, utpote ab Adā descēdens. Nā & ipse contraxerat ex inobedientia inquinamētū: Christus autem purificauit omnes, ipse mundatus.

Et tu uenis ad me?] Non ausus fuit dicere, Et tu baptizaris à me: Sed, Et tu uenis. Tam pius erat.

Respondit autem Iesus, & dixit: Dimitte nunc.] Nunc (inquit) permitte: erit autē tempus, quo digna nobis erit gloria, licet nunc non appareamus.

Sic enim decet, ut impleamus omnem iustitiam. Tunc omittit illum.] Legem uocat iustitiam. Maledicta est (inquit) nunc humana natura, quia legem non potuit perficere. Ego igitur quum impleuerim alia quæ in lege sunt, & desit hoc unum ut baptizer: eapropter quum hoc fecero, liberabo naturam à maledicto. Hoc me decet. *Natura legem perficere non potuit.*

Et baptizatus Iesus, statim ascēdit ab aqua.] Christus quum triginta annorum esset baptizabat, eo quod ætas illa peccata omnia in se accipit. In prima ætate magna est insipientia. In secunda, quæ est adolescentum, magna est flamma concupiscentiæ & iræ. In uirili autem, amor opum regnat. Expectauit igitur hāc ætatem, ut per omnes ætates impleret legem, & nos sanctificaret. Statim ascendit ab aqua. Manichæi dicunt, quod corpus suum deposuerit in Iordane, iuxta apparentiam autē aliud corpus monstrarit. Con

futantur autem hic. Iesus enim (inquit) ascendit: non alius ascendit, sed is qui in aquam descenderat.

Et ecce aperti sunt cœli.] Adam illos clausit, per Christum autem aperiuntur: ut discas, quod quando baptizaris, aperis eos.

Et uidit spiritum dei descendentem quasi columbam, & uenientem super eum, & ecce uox è cœlis, dicens.] Descendit spiritus, ut testimonium perhibeat, quod maior sit qui baptizatur, quàm qui baptizat. Iudæi enim magnificabant Ioannem: at Christū non tantum curabant. Viderunt autem spiritum omnes uenientem super Iesum, ut ne putarent quod uox, dicens:

Columba spiritussanctus. Hic est filius meus dilectus,] propter Ioannem dicta sit: sed uiso spiritu crederent, quod propter Iesum uox illa sit. [Quasi columbam.] propter innocentiā & mansuetudinem: & quod mundissima sit columba, & ubi fœtor est, ibi non maneat, sic & spiritussanctus. *Gene. 8.* Et ut de Noë dicitur, columbam nunciasse diluuij solutionem, ramū oliuæ afferentem: sic & hic spiritussanctus manifestat peccatorum solutionem. Illic ramus oliuæ, hic misericordia dei.

Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est.] Hoc est, in quo requiescam, in quo placabor.

CAPVT IIII.

TVnc Iesus ductus est in desertum à spiritu.] Docens nos, quod post baptismum magis oportet expectare tentationes. Ducitur à spiritusancto: nihil enim sine spiritu fecit. Ducitur autem in desertum, ut ostendat nobis, quod diabolus tentet nos, quando uiderit solitarios, & non ab alijs adiutos. Oportet igitur nos non temere fidere nobisipsis.

Vt tentaretur à diabolo.] Diabolus dicitur, quod accuset & infamet deum apud Adam. Dixit enim illi, Deus uos odit: & nunc uirtutem apud nos calumniatur.

Ieiunium. Et quum ieiunasset.] Ieiunauit, ut ostendat quod magna armatura contra tentationes sit ieiunium: sicut principium omnis peccati, deliciæ.

Dies quadraginta, & noctes quadraginta.] Tot ieiunauit, quot & Moses, & Elias. quod si plures ieiunasset, uisa fuisset incarnatio eius ficticia & apparens.

Postea esurijt. Et quum accessisset ad eum ille qui tentat, dixit.] Quando permisit naturæ, tunc & esurijt, ut daret occasionem diabolo accedendi & congrediendi secum propter famem, & sic prosternat & deijciat eum, nobisq; uictoriam largiatur.

Si filius dei es, dic ut lapides illi panes fiant.] Audiuit uocem cœlestem latro. Iterū uidet eum esuriētem, & dubitat adhuc, quomodo filius dei esuriat, & idcirco tentat eū ut discat. Adulatur autem ei, putans se quid suffuraturum dicēdo: Si filius dei es. Iam rogas, & quod peccatum erat, facere lapides panes? audi igitur: quia audire diabolum in aliquo, peccatum est. Vide autem & aliud. Non dixit, ut lapis hic panis fiat, sed lapides. Volens Christum ad superflua instigare. Esurienti enim unus panis sufficit, & propter hoc Christus non audiuit eum.

Deutero. 8. At ille respondens, dixit: Scriptum est, Nō in pane solo uiuit homo, sed in omni uerbo, quod egreditur per os dei.] Ex ueteri testamento est, Mosis enim sermo est. Nam *Manna.* & Hebræi cibati sunt manna, quod non erat panis: sed per uerbum dei implebat omnē Hebræorum indigentiam, & fiebat omnia quæcunq; comedere cupiebant: siue piscē, siue ouum, siue caseum concupiscebat Iudæus, illius gustum manna ei præbebat.

Tunc assumit eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum supra pinnaculum templi.] Pars quædam templi erat, sicut quæ apud nos dicuntur Ἀῤῥῦται: uidentur eñ sicut alæ esse.

Psal. 90. Et dicit ei: Si filius dei es tu, mittito te deorsum. Scriptū est enim: Angelis suis mandauit de te, & in manibus portabunt te, ne forte impingas in lapidem pedem tuum.] Si filius dei es tu, quasi hoc dicat, ego non credo uoci cœlitus missæ: attamen tu si filius dei es, ostende mihi. Quamuis filius dei erat, num ò maledicte, præcipitare debebat seipsum?

ipsum? Tuæ crudelitatis est, præcipitare dæmonio actos, dei autem saluare. Non scriptum est: In manibus portabunt te propter Christum, sed propter sanctos, qui indigent angelico præsidio. Christus autem qui deus est, non opus illo habet.

Dixit illi Iesus iterum: Scriptum est: Nō tentabis dominum deum tuum.] Mansuete repellit eum deus, docens & nos mansuetudine dæmones uincere. *Deut. 6*

Iterum assumit eum diabolus in montem excelsum ualde, & monstrat ei omnia regna mundi, & gloriam eius, & dicit ei: Hæc omnia tibi dabo, si procideris, & adoraueris me.] Quidam putant montem excelsum ualde, affectionem & studiū in possidendis diuitijs, in quem conatur inimicus Iesum ducere. sed non recte opinant̄. In sensibili enim forma apparuit ei diabolus. Cogitationes enim tales non habuit dominus, absit. Sensibiliter igitur ei mōstrauit in monte omnia regna, ante oculos ea apparere faciens. Et hæc omnia tibi dabo, inquit, quasi suus proprius esset mundū proponit præ superbia. Hoc & nunc dicit auaris, ut adorantes se, omnia hæc habeant. *Amor diuitiarum mons.*

Tunc dicit ei Iesus: Vade post me satana. Scriptum est enim, Dominum deum tuum adorabis, & illum solum coles.] Irascitur illi dominus, quando uidet illum ea quæ dei sunt sibi uendicantem, & dicentem: Hæc tibi dabo, ut propria. Disce autem, quomodo prosint scripturæ, per quas dominus os inimici obturauit. *Ibidem.*

Tunc omittit illum diabolus, & ecce angeli accedebant & ministrabant ei.] Tres tētationes expertus est dominus, gulæ, uanæ gloriæ, & auaritiæ. Illæ em̄ præcipuæ sunt affectiones. Has igitur qui uicerit, alias multo magis uincet. Vnde Lucas dicit, quod omnem tentationem cōsummauerit, quando quidem capita tentationum uicit. Proinde angeli ministrant: quo commonstratur, quod & nobis post uictoriam angeli ministraturi sint: omnia enim propter nos & fecit, & monstrauit dominus: quoniam ei ut deo, angeli semper ministrant. *Tentationes tres.*

Quum audisset autē Iesus, quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam, & relicta Nazareth, profectus habitauit in Capernaum, quæ apud mare in cōfinijs Zabulon & Nephthalim.] Secedit Iesus, docens nos, ne temere periculis nos inijciamus. Secedit autem in Galilæam, hoc est deuolubilem. Gentes enim in peccatis uolutantur. Habitat autem in Capernaum, quod est domus consolationis: ut enim faciat gentes domū consolatoris, descendit. Zabulon interpretatur, nocturna, Nephthalim autē latitudo. Gentes enim & noctem habebant, & latitudinem in uita: non enim per angustam uiam ambulabant, sed eam quæ in perditionem fert. *Galilæa. Capernaum. Zabulon. Nephthalim.*

Vt impleatur quod dictum per Esaiam prophetam, dicentem: Terra Zabulon, & terra Nephthalim iuxta uiam maris trans Iordanem, Galilæa gentium: populus qui sedebat in tenebris uidit lucem magnam, & sedentibus in tenebris, & umbra mortis lux orta est eis.] Viam maris, pro eo quod est ad uiam maris sitam. Lux autem magna, Euangelium. Lex enim lux & ipsa erat, sed parua. Vmbra autem mortis, peccatum: simili tudo enim, & figuratio mortis est. Nam sicut mors corpus, ita & ipsa animam detinet. Orta autem est lux nobis. Nō enim quæsiuimus illam nos, sed illa missa est nobis, quasi sequens nos. *Esaiæ 9* *Euangeliū lux*

Ex hoc cœpit Iesus prædicare, & dicere.] Ex quo tempore detentus est in uinculis Ioannes, cœpit prædicare Iesus. Expectauit enim Iesus, ut Ioannes prius de se testificaretur, & pararet ei uiam, qua uenturus erat: sicut serui ante dominos præparāt. Aequalis enim existens patri dominus, habebat & ipse prophetā Ioannē: sicut & pater suus deus, habuit prophetas ante Ioannem, immo & illi patris sunt & filij.

Resipiscite, in propinquo enim est regnum cœlorum.] Regnum cœlorum est & Christus, est & uita uirtutibus prædita: quādo enim quis super terram uiuit, sicut angeli, nónne cœlestis est? atq; ita in unoquoq; nostrum est regnum cœlorum, si angelicam uitam agimus. *Regnū cœlorū*

Ambulans autem apud mare Galilææ, uidit duos fratres, Simonem, qui dicitur Petrus, & Andream fratrem eius, mittētes rete in mare. Erant enim piscatores.] Hi fuerunt discipuli Ioannis. Viuente autem adhuc Ioanne, accesserunt Christum. Porrò ubi

Ioannem uiderunt uinctum, reuersi sunt ad piscatoriam, & sic ueniens Christus piscatur eos, dicens:

Venite post me, faciamq; uos piscatores hominum. Illi autem statim relictis retibus, sequuti sunt.] Vide obedientes homines, statim sequuti sunt. Vnde manifestum, quod haec secunda uocatio sit. Antea enim docti erant à Christo, deinde reliquerunt eum: nunc autem uiso ipso, statim sequuti sunt.

Et progressus illinc, uidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi filium, & Ioannē fratrem eius in naui cum Zebedæo patre suo.] Summa uirtus est, pascere patrem senem, idq; iustè partis sumptibus.

Sarcientes retia sua, & uocauit eos.] Pauperes fuerunt, & quia non poterant emere noua, reparauerunt uetera.

At illi protinus relicta naui & patre suo, sequuti sunt eum.] Apparet Zebedæum non credidisse, & propterea reliquerunt eum. Vides quando oportet relinquere patrē: nempe, quando obstat uirtuti & pietati. Hi aūt, ut uiderunt priores sequentes Christū, meritò sequuti sunt, imitantes illos.

Et circumibat Iesus totam Galilæam, docens in synagogis illorum, & prædicans Euangelium regni.] Vt monstret, quod non contrarius sit legi, ingreditur in synagogas Hebræorum.

Morbus. Languor. Et curauit omnem morbum, & omnem languorem in populo.] A signis incipit, ut credātur quæ docet. Morbus autem est diuturna mala ualetudo: Languor uero, temporarius & deordinatio in corpore.

Et dimanauit fama illius in totam Syriam, & attulerūt ad eum omnes male affectos uarijs morbis, & torminibus contractos, & lunaticos, & paralyticos, & curauit eos.] Non petijt Christus ab aliquo, qui adducebatur, fidem: nam isthuc ipsum alonge afferre, fidei erat. Lunaticos autē dicit dæmoniacos. Dæmon enim uolens hominibus persuadere, quod stellæ maleficæ sint, obseruat lunā quum integra est, & tūc insidiatur, ut uideatur luna passionis & morbi causa, & infamet opificium dei: quemadmodum & Manichæi errant.

Lunatici dæmoniaci sunt.

Et sequutæ sunt eum turbæ multæ à Galilæa, & Decapoli, & Hierosolymis, & Iudæa, & à regionibus trans Iordanem sitis.

CAPVT V.

ET quum uidisset turbas, ascendit in montem.] Docet nos, nihil ad ostentationē facere. [Ascendit in montem,] quia docturus erat: docuit nos à media secedere turba, quando docemus.

Et quum sedisset ipse, accesserunt ad eū discipuli eius.] Aliæ quidem turbæ propter miracula, discipuli autem propter doctrinam accedunt: unde postquàm curauit corpora & fecit miracula, curat & animam: ut discamus quod & animarum & corporum sit opifex.

Et aperto ore suo.] Quare additum est, aperto ore suo? uidetur quod superfluat. Minime. docuit enim etiam nō aperiendo os suum. Quomodo? per uitam & miracula: nunc autem aperiens os, docet.

Docebat eos, dicens.] Non tantum discipulos, sed & turbam. Incipit autem à beatitudinibus, sicut & Dauid à beatitudine incepit.

Beati pauperes spiritu, quoniam illorū est regnum cœlorum.] Primum modestiam & humilitatē animi, ceu fundamentum iacit. Nam quoniam propter superbiam Adam cecidit, per humilitatem erigit nos Christus, quādoquidem deus fieri sperabat Adam. Contriti autem anima, sunt pauperes spiritu.

Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem accipient.] Qui propter peccata lugent, non propter temporalia. Lugentes autem dixit, semper & non semel, & non pro nostris peccatis tantum, sed & pro peccatis proximorum. Consolationem uero accipient & hic. Qui em̄ luget, ppter peccata, gaudet spiritualiter, & illic quoq; multo magis.

Beati

Beati mites, quoniam ipsi hæreditatem accipiēt terræ.] Aliqui spiritualem terram dicunt, cœlum uidelicet: uerum tu & hanc terram intellige: quoniam enim putantur mites despecti & inopes, dicit, quod hi magis omnia habeant. Mites autem sunt, non qui prorsus nō irascūtur: tales enim insipiētes sunt & insensati: sed qui iræ uim habent, cōtinent autem, & quando oportet, irascuntur. *Mites.*

Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam illi saturabuntur.] Quandoquidē de misericordia dicturus est, ostendit primum seruādam iustitiam, & eleemosynam nō ex rapina dandam. Porrò iustitia omni cum alacritate exercenda est, quod significat cū dicit, Esurientes & sitientes. Quoniam autem auari quidam abundantes esse uidentur, & saturari: dicit quod iusti magis etiam hic satientur, quia propria secure possident.

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.] Non in solis diuitijs est misericordia, sed & in sermone: & si nihil habes, etiam in lachrymis. Misericordiā autem consequentur & hic ab hominibus. Qui enim heri misericors fuit, etiam si hodie inops sit, ab omnibus misericordiam consequitur, & alibi multo maiorem à deo.

Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt.] Multi sunt non rapientes, sed & misericordes: ueruntamen scortantur, & aliàs immundi sunt: At Christus iubet cum alijs uirtutibus, etiam mundos, hoc est castos esse: non solum corpore, sed & corde. nam absq; sanctificatione, hoc est castitate, nullus uidebit deū. Sicut speculum, si fuerit mundum, accipit imagines: ita & anima pura faciem dei, & scripturarum scientiam suscipit. *Nota.*

Beati pacifici, quoniam ipsi filij dei uocabuntur.] Non solum illi qui cum alijs pacē habent, sed & qui seditiosos alios conciliant. Pacifici autem sunt & qui per doctrinam inimicos dei conuertunt. Filij autē dei fiūt tales. Etenim unigenitus cōciliauit nos deo.

Beati, qui persequutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnū cœlorum.] Non soli martyres, sed & multi persequutionem patiūtur: quia iuuant iniuria afflictos, & in summa omnem uirtutem fouent. Iustitia enim est omnis uirtus. Fures autem & homicidæ, tametsi etiā ipsi persequutionē patiantur, nō sunt tamen beati.

Beati estis, quādo exprobrauerint uos & persequuti fuerint.] Ad ipsos apostolos se conuertit, ostendens quod maxime proprium sit doctoribus, opprobria audire.

Et dixerint omne malum uerbum contra uos, mentientes propter me.] Non simpliciter qui exprobratur, beatus est: sed quando & propter Christum, & falsò: si autem duo hæc non affuerint, miser ille est, utpote multis existens offendiculo.

Gaudete & exultate, quoniam merces uestra multa est in cœlis.] Quum de alijs loqueretur, non dixit mercedem multam: hic autem ostendit quod sustinere opprobriū, magnum sit & grauissimum. Multi enim suspenderunt seipsos. Et Iob quamuis sustinebat multas tentationes alias: tūc tamen maxime turbabat, quum exprobrarent ei amici, quasi propter peccata sua pateretur.

Sic enim persequuti sunt prophetas, qui ante uos fuere.] Vt ne suspicentur apostoli, quod persequutionem patiantur, eo quod aduersa Christo docuerint: cōsolatur eos, quia & ante uos prophetis propter uirtutem hoc accidit: unde illorū passiones uos consolari debent.

Vos estis sal terræ.] Prophetæ ad unam gentem missi sunt, uos autem totius terræ sal estis, mordentes & condientes doctrina & reprehensionibus dissolutos, ut nō pariant uermes perpetuos: propterea ne abijciatis mordacitatem reprehensionum, etiam si persequutionem patiamini, & uobis exprobrent. Ideo dicit:

Quod si sal infatuatus fuerit, in quo salietur?] Hoc est corrigetur.

Tunc igitur foris proijcietur.] A dignitate doctorum.

Et conculcabitur.] Id est despicietur.

Vos estis lux mundi.] Prius sal, & tunc lux. Qui enim reprehendit quæ occulte fiunt, ille lux est. Omne enim quod manifestat, lux est: non gentem autem unam illustrauerunt illi, sed mundum.

Non potest ciuitas occultari, quæ supra montem sita est.] Docet eos, ut durent in certamine, & diligentem uitæ suæ rationem habeant, uti ij in quos omnes spectant.

Ne igitur putetis (inquit) quod in angulo latituri sitis, sed spectabiles eritis, & ideo uidete, quomodo citra maculam agatis uitam, ut ne & alijs offendiculo sitis.

Necꝫ accendunt lucernam, & ponunt eam sub modium, sed super candelabrum, & lucet omnibus qui in domo sunt.] Ego quidem accendi lumen, nūc uestri officij erit, ne gratia extinguatur, ita ut & alijs luceat fulgor uitæ uestræ. Inquit enim:

Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est.] Non dixit, uos ostentetis uirtutem, hoc enim nō esset bonum: sed illa sola luceat, ut & inimici uestri admirentur & glorificent, non uos, sed patrem uestrum. Et si ita operamur uirtutem, in gloriam dei oportet eam operari, non in nostram.

Ne existimetis, quod uenerim ad destruendam legem uel prophetas: non ueni ut destruam, sed ut adimpleam.] Quoniam ipse nouas leges introducturus erat, ut ne putent, quod deo aduersarius sit, dixit prius occurrens prauæ quorūdam suspicioni, quod nō destruat, sed magis adimpleat legem. Quomodo autem adimpleuit? Primū quidē, quia perfecit omnia quæ de eo prædixerunt prophetæ. Ideo & Euangelista subinde dicit: Vt impleatur qd̄ dictū de eo per prophetas. Deinde & omnia mandata legis implenuit. Peccatum enim non fecit, necꝫ inuentus est dolus in ore eius. Quin & alia ratione adimpleuit legem, hoc est denuo impleuit: quæcunꝫ enim illa adumbrauit, ea hic perfecte depinxit. Illa dixit: Ne occidas. hic uero dixit: Ne temere irascaris. Sicut & pictor non corrumpit liniamenta prima, sed magis illustrat & adimplet.

Quomodo adimpleat legē.

Amen. Amen quippe dico uobis.] Amen affirmatiua particula est, pro eo quod etiam. Nā dico uobis:

Donec prætereat cœlum & terra, iota unum & apex non præteribit ex lege, quoad omnia facta fuerint.] Ostendit hic, quod mundus præterit & transfiguratur. Dicit igitur, quod quandiu subsistit uniuersum, necꝫ minima litera è lege transibit. Alij autem iota & apicem decem legis præcepta dicunt, alij autem crucem. Iota est rectum lignū, & apex transuersum: quo sensu dicit, quod ea quæ de cruce dicta sunt, implebuntur.

Iota & apex.

Quisquis igitur soluerit unum ex mandatis his minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno cœlorum.] Minima mādata dicit, quæ ipse traditurus erat, non legalia. Nominat autem ea minima, ppter humilitatē: ut & te instruat, modeste docendo loqui. Minimus autem uocabitur in regno, hoc est in resurrectione, ultimus & abiectus in geennam: nō enim in regnum cœlorum ingredietur. apage, sed regnum resurrectionem intellige.

Minimus in regno.

Quisquis autem fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cœlorū.] Primum ponit, fecerit: postea, docuerit. Quomodo enim alium inducam in uiam, qua nunquàm transiui? Cæterum si fecero, & non docuero, non habebo tantam mercedem: sæpe etiam & condemnationē, si quando propter inuidiam uel negligētiam nō docuero.

Dico autem uobis, quod nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm scribarū & pharisæorum, nō intrabitis in regnum cœlorum.] Iustitiam dicit omnem uirtutem, sicut & quum dicit: Iustus erat Iob, pius, irreprehēsibilis. Horresce homo animaduertens, quanta à nobis repetantur. Deinde docet nos, quomodo abundemus, & enumerat uirtutes.

Iustitia.

Exodi 20 Audistis quod dictum sit priscis, Non occides. Quisquis autem occiderit, obnoxius erit iudicio.] Hoc à certo quodā esse dictū nō dicit. Si enim dixisset, quod pater meus dixerit priscis, ego autem dico uobis, uideri posset diuersam à patre legem ponere. Iterū autem, si dixisset, Ego dixi priscis, ægre acceptus fuisset sermo. Indefinite igitur dixit: Dictū est antiquis: quoniā aūt uetera nūc antiquata sunt, & fermè abolita, oportet omissis illis currere ad noua.

Ego autem dico uobis: Qui iascitur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio.] Prophetæ dicturi futura dicebant: Hæc dicit dominus. Christus autem, Ego dico, ostēdens diuinam substantiam: illi enim serui erant, ipse autem filius, omnia quæ sunt patris, in se possidens. Qui iascitur fratri suo temere, ille condemnatur. Si autem quis iascitur ratione iusta motus, & ut alium erudiat, & spirituali zelo, non condemnabitur. Vnde &

Ira iusta.

Paulus

Paulus uerba iræ loquutus est ad Elyman magum, & ad pontificem: non temere quidem, sed zelo. Tunc autem temere irascimur, quando propter opes uel gloriam.

Quicunq; uero dixerit fratri suo rhaca, obnoxius erit cõcilio.] Rhaca autem significat idem quod Tu: ut quum ad aliquem cõtemptum à nobis dicimus, Abi tu. Volens igitur nos & de paruis solicitos esse, & mutuum uenerari, admonet horum. Quidam dicunt rhaca Syriace, & indignatiuum, & respuitiuum quiddam signare. Quisquis igitur iniuria affecerit fratrem suum, cõtumelia inuadens, obnoxius erit concilio sanctorũ apostolorum, quando sedebunt iudicantes duodecim tribus Israël. *Rhaca.*

Quicunq; autem dixerit stulte, reus erit geennæ incendio.] Multi hoc graue & durum esse putant, non est autem. Nam qui fratrem suum ratione & prudentia priuat, facitq; ut à nulla differat bestia, quomodo non dignus geenna? Etenim qui scommatis & contumelijs persequitur, charitatem destruit: qua destructa, simul omnes tolluntur uirtutes, sicut omnes conseruantur ea salua. Dissoluit igitur omnes uirtutes, qui contumelia proximum afficit, dum charitatem dilacerat: & proinde ignis incendio dignus fuerit.

Si obtuleris munus tuum ad altare, & illic recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum te: dimitte munus tuum ante altare, & abi, prius recõciliari fratri tuo, & tũc ueniens offer munus tuum.] Contemnit deus proprium honorem, tãtũ ut nos diligamus. Si autem habuerit aliquid contra te frater tuus, nihil aliud apposuit. Siue enim iuste, siue iniuste habeat, reconciliare: & non dixit, si habes tu contra illum, sed si habet ille contra te, conare ut ipsum ad amicitiam reducas. Apponit autem, dimittendum donum, ut tibi necessitatem imponat reconciliandi, & tu si uolueris offerre donum, cogaris reconciliari. Docet etiam interim charitatem esse sacrificium.

Esto beneuolus aduersario tuo citò, quandiu es in uia cum eo, ne quando te tradat aduersarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in carcerem conijciaris. Amen dico tibi, neutiquàm exibis illinc, donec reddas ultimum quadrãtem.] Nonnulli putant aduersarium dici diabolum, uiam autem uitam, dominum uero admonere, ut quandiu in hac uita es, desciscas à diabolo, ne postea possit te de peccato arguere, quasi aliquid de suo habentem, tunc'que pœnæ tradaris usque ad ultimum quadrantem pro peccatis corrigendus. Quadrans habet duo minuta. At tu intellige, quod de aduersarijs qui hic sunt dicat: per hoc admonẽs, ne iudicio cõtendas, & ita à diuinis operibus auellaris, etiamsi iniuria affectus fueris, inquit, ne abeas ad tribunal: sed in uia litẽ solue, ne ob potentiam aduersarij grauiora patiaris. *Non cõtendendum iudicio.*

Audistis quod dictum sit, ne mœcheris.] Aliud est mœchia, aliud scortatio. Mœchia enim est cum coniugata, scortatio uero cum soluta. *Exod. 20.*

Ego autem dico uobis, quod quicunq; aspexerit uxorem alterius ad concupiscendũ eam, iam adulterium commisit cum ea in corde suo.] Hoc est, qui stat, & curiose aspectat, & palpat, & accendit concupiscentiam suam uidendo, & iterum uider, ut magis eam concupiscat. Talis enim malũ perfecit iã in corde. Quod si opus non addidit, quid hoc? Non potuit, quia si potuisset, statim malum perpetrasset. Verum cognosce, quod etsi concupiscamus, deinde prohibeamur facere opus, signũ est, quod manifeste à gratia protecti fuerimus. Ita & mulieres dum se ornant, ut aliquibus placeant, etiamsi non placeant: attamen pharmacum miscuerunt, etiamsi nullus bibat.

Et si oculus tuus dexter offendiculo tibi fuerit, erue illum, & abijce à te. Vtile enim tibi est, ut pereat unum ex membris tuis, & non totum corpus mittatur in geennam.] Oculum & manum audiẽs, ne existimes de membris his dici: nõ enim apposuit, dexter uel dextra: sed de his, qui uidentur esse amici, & nocent nos. ut exempli gratia. Adolescens est, cui sunt amici intemperantes, à quibus damnum accepit: hos igitur amputa inquit. Fortassis enim & illos seruabis, ubi hoc persenserint. quod si minus, certe uel te ipsum. Iam si amas illorum amicitiam, utrinq; peribitis. *Malorum consuetudo dimittenda.*

Dictum est, quod quicunq; dimiserit uxorem suam, det ei repudiarium.] Moses iussit, si quis oderit uxorem suam, ut separetur ab ea, ut ne quid grauius contingat. Nã quum odio habeẽ, fortassis & occidi posset. Dare aũt iubet defunctæ libellum absoluto- *Deut. 24.*

tium quem uocat repudiariũ:ita ut iam non ad ipsum accedat, & ex hoc fiat confusio, uiro alteri cohabitante.

Ego autem dico uobis, quod qui dimiserit uxorem suã, excepta scortationis causa, facit eam mœchari:& qui dimissam duxerit, mœchatur.] Non soluit Mosaica, sed corrigit:exterrens uirum, ut ne absq; causa odio habeat uxorem. nam si iusta de causa dimiserit eam, nempe fornicantem, nulli condemnationi est obnoxius: quod si absq; fornicationis causa cõdemnatus est, cogit enim eam mœchari: sed & qui accipit eam mœchus est. Nisi enim ille accepisset, redijsset utiq; illa, & subdita fuisset uiro. Christianum autẽ oportet esse pacificum, etiam ad alios, & multo magis cum uxore pacem habere.

Leuit. 19. Iterum audistis, quod dictũ sit priscis: Non peierabis, sed persoluas domino iuramenta tua.] Hoc est, quando iuras, uera loquere.

Ego autem dico, non iurare omnino: neq; per cœlum, quia sedes dei est: neq; per terram, quia scabellũ pedum eius est: neq; per Hierosolyma, quia ciuitas est regis magni.]

Esa. ult. Iudæi quia deum audierant, dicentem: Cœlum mihi thronus, terra autem scabellum: iurabant per elementa. Igitur dominus prohibens eos, non dicit quia pulchrum & magnum est cœlum, & terra utilis est, ideo per ea non iurate: sed quia cœlum thronus est dei, terra autem scabellum pedum eius, ut ne sit locus idololatriæ. Forte enim in deorũ numerum relata fuissent elementa, à iurantibus per ea: id quod & antea factum est.

Neq; per caput tuum iurabis: quia nõ potes unum pilum album uel nigrum facere.] Deus solum per semetipsum iurat, utpote nulli subiectus: nos autem quum non simus nostræ potestatis, quo pacto per caput nostrum iurabimus? alterius enim est possessio. Si enim tuum est caput, muta si potes unum capillum.

Sit autem sermo uester, etiam etiam, non non.] Vt ne dicas: & quomodo fidẽ mihi habebũt? inquit: Si semper uere loquutus fueris, & nunquam iuraueris. Nulli enim minus creditur, quàm ei qui frequenter iurat.

Quod autem amplius his est, à malo est.] Iurare (inquit) & adijcere amplius ad etiã uel nõ, à diabolo est. Porrò si dixeris, quod & lex Mosi mala erit: quoniam iurare iubet. Disce, quod tunc non erat malum iurare: post Christum autem malum est, sicut & circuncidi, & in summa quicquid est Iudaicũ. Sugere enim puero cõuenit, uiro minime.

Exodi 21. Deut. 19. Audistis quod dictum sit, Oculum pro oculo, dentem pro dente.] Lex condescendens permittit, ut eadem quis patiatur, quæ inflixit, ut ne mutuum offendant, uel timore ne eadem patiantur absterriti.

Ego autem dico uobis, ut ne resistatis malo: sed quisquis impegerit alapam in dexteram tuam maxillam, obuerte ei & alterã.] Malum hic diabolum uocat, qui per hominem operatur. Non oportet igitur obsistere diabolo? Etiam. At non est repercutiendum, sed sustinendum. Non enim igni extinguitur ignis, sed aqua. Ne existimes autem quod loquatur solum de percussione maxillæ, sed de omni alio malo, quod infligitur.

Et ei qui uult tecum iudicari, & tunicam tuam tollere, permitte ei & pallium.] Etiam, si quãdo te ad iudicem trahat, & obturbet, tunc dimitte ei & pallium. Non si simpliciter petat. Tunica proprie dicitur, quam subuculam uel induſium uocamus, pallium quo illam tegimus: quamuis sæpe alia pro alijs dicantur.

Et qui te adegerit ad miliarium unum, uade cum eo duo.] Quid dico, inquit, tunicam & pallium? etiam corpus tuum da ei, qui te iniuste trahit, & magis quàm ille uult.

Petenti abs te, da: & uolentem à te mutuũ accipere, ne auerseris.] Siue amicus, siue inimicus, siue infidelis: siue pecunias petat, siue auxilium aliud. Mutuum autem non cũ fœnore dicit, sed simpliciter usum. Nam & in lege absq; usura mutuum dabant.

Leuit. 19. Audistis quod dictum, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico uobis: Diligite inimicos uestros.] Venit ad uerticem uirtutum. Quo quid maius? non est autem impossibile. Moses enim & Paulus, Iudæos contra se insanientes, plusquàm seipsos diligebant, & omnes sancti suos inimicos.

Bene precemini de uouentibus uos, benefacite his qui oderũt uos, & orate pro his, qui lædunt & insectantur uos.] Inter benefactores oportet illos habere. Omnis enim

qui

qui nos tentat & persequitur, leuiorem facit pœnam, quàm pro peccatis ferre deberemus. Etiam alia ratione, nempe quia talem mercedem nobis dat deus. Audi enim.

Vt sitis filij patris uestri, qui est in cœlis: quia solem suum exoriri sinit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.] Vide quantum bonum dat, qui te odit & læsit, modo sustinere uelis. Per pluuiam aũt & solem intellige etiam doctrinam & scientiam. Omnes enim illustrat & docet.

Nam si dilexeritis diligẽtes uos, quam mercedem habetis? nónne & publicani idem faciũt?] Trepidemus, quod neq; publicanis sumus æquales, neq; amãtes diligimus?

Et si dilexeritis amicos uestros, quid amplius facitis? nónne & publicani sic faciunt? Eritis igitur uos perfecti, sicut pater uester qui in cœlis est.] Nam hominum alios dilige- *Diligere oẽs.*
re, alios odio habere, imperfectorum: omnes autem diligere, perfectorum.

CAPVT VI.

ATtendite, ne eleemosynam uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab illis, alioquí mercedem uestrã non habetis apud patrem uestrum qui est in cœlis.] Postquàm ad summam uirtutum charitatem duxit, nũc tollit inanem gloriam, quæ sequi solet bene operantes. Vide autem quid dicat. [Attendite (inquit) & cauete] quasi de aliqua mala bestia dicat, attende ne te dilaceret. Porrò licet coram hominibus eleemosynam facias, non autem ideo facias, ut uidearis ab hominibus, nõ condemnaris. Sin uanæ gloriæ scopum spectaueris, etiamsi in penetralibus promptuarij tui feceris, condemnaris. Voluntatem enim uel coronat, uel punit deus.

Itaq; quum facis eleemosynam, ne tuba canatur ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in uicis, ut glorificentur ab hominibus.] Non tubas habebant hypocritæ, sed animum eorum deridet hoc loco, quod eleemosynam suam uolebant celebrari. Hypocritæ sunt, qui alij sunt, alij apparent: & misericordes quidem uidentur, alij autẽ sunt.

Amen dico uobis, quod habent mercedem suam.] Quum laudantur enim, totum acceperunt ab hominibus.

Te autem faciẽte eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.] Per hy- *Hyperbole.*
perbolen hoc dicit. quasi diceret, si possibile, etiã teipsum ignores. Vel etiã aliter. Sinistra est inanis gloria, dextra uero, eleemosyna: nesciat igitur eleemosynã inanis gloria.

Vt sit eleemosyna tua in abdito, & pater tuus uidens illud in abdito, reddat tibi in manifesto.] Quãdo? tunc quũ nuda & manifesta omnia erũt, & tũc magis glorificabere.

Et quando oras, non eris quemadmodum hypocritæ: quia amant in angulis platearum stantes orare, ut conspicui sint hominibus. Amen dico uobis, quod habent mercedem suã.] Hypocritas & illos nominat, uti eos qui uidentur attendere ad deũ, sed ad homines magis attendunt, à quibus habent, hoc est accipiunt mercedem suam.

Tu autem quando oras, ingredere in cubiculum tuum, & clausa ianua tua, adora patrem tuũ in abscondito: & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi in manifesto.] Quid igitur, in ecclesia nõ orabo? Omnino, sed recto animo & citra ostentationem. Lo- *Orãdum in ecclesia.*
cus enim non nocet, sed modus & intentio. Multi enim etiam in abscondito orantes, hoc ut hominibus placeant, faciunt.

Orãtes autem, ne sitis battologi in precibus uestris sicut ethnici.] Battologia est nu- *Battologia.*
gacitas: ut exempli gratia, petere aliquid terrenum, gloriam, diuitias, uictoriam. Battarismus enim est inarticulata uox, qualis est puerorũ: tu igit̃ ne nugax & multiloquus sis.

Putant enim, quod in multiloquio suo exaudiãtur: ne igitur assimilemini eis.] Nõ *preces breues & crebræ.*
sunt longæ preces faciendæ, sed breues quidem, & crebræ: oportet enim pauca loquentes perseuerare in precibus.

Scit enim pater uester quibus indigetis antequàm petatis.] Non enim ut doceamus petimus, sed ut nos à temporalibus & secularibus curis abstrahamus, & ociose, & magna cum utilitate cum eo colloquamur. *Quare orãdũ.*

Sic igitur orate: Pater noster, qui es in cœlis.] Aliud est uotum, aliud oratio. Votũ

enim est promissio coram deo: ut quãdo promittit quis se abstinere à uino,uel alia quadam re: oratio autẽ petitio bonorum. Dicens autem [pater]ostẽdit tibi quanta bona sis assequutus,factus filius dei. Et dum dicit [in cœlis]ostendit tibi patriam tuam,& domũ paternam.nam si uis habere patrem deum,in cœlos specta,& non in terram. Non dicit autem,pater meus:sed pater noster,ut omnes quasi fratres unius patris habeas.

Sanctificetur nomen tuum.] Hoc est facito nos sanctos, ut & tu per nos glorificeris. Sicut enim blasphematur propter me, ita & sanctificatur propter me deus: hoc est ut sanctus glorificatur.

Adueniat regnum tuum.] Secundus scilicet aduentus:nam fretus bona conscientia, precatur ut ueniat resurrectio & iudicium.

Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra.] Sicut inquit angeli faciũt uoluntatem, ita & nobis da eam facere.

Panem nostrum supersubstantialem da nobis.] Panem dicit,qui substantiæ & cõstitutioni nostræ sufficit.

Hodie.] Tollit curam de crastino. Corpus autem Christi panis est supersubstantialis:cuius esse participes citra condemnationem precamur.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.] Qu & post baptisma peccamus, precamur ut dimittat nobis:sic autẽ dimittet, quemadmodum & nos: si uindictæ auidi & memores fuerimus, non remittet. Habet me deus ut exemplar,& quod facio alij,facit & mihi.

Et ne inducas nos in tentationem.] Imbecilles sumus homines, ideo nõ debemus nosipsos in tentationes inijcere: sed si inciderimus, orandũ ne absorbeamur à tentatione. Absorptus enim & uictus,ille in profundũ tentationis inductus est: at non item qui incidit,& uincit.

Sed libera nos à malo.] Non dixit à malis hominibus: non enim illi nos iniuria afficiunt, sed malignus,dæmon scilicet.

Quoniam tuum est regnum & potentia, & gloria in secula. Amen.] Animat nos hoc loco. Nam si rex est, & potens pater ac glorioſus, omnino & nos uincemus malignum,& glorificabimur posthac.

Etenim si remiseritis hominibus delicta sua, remittet etiam uobis pater uester cœlestis.] Iterum nos docet esse alienos à uindicandi cupiditate. Memoriam autem patris inculcat,ut reuereamur eum,& quum eius simus filij,non exasperemur.

Quod si non remiseritis hominibus delicta sua, neq; pater uester uobis remittet delicta uestra.] Nihil enim ita odit benignus deus, ut crudelitatem.

Porrò quum ieiunaueritis, ne sitis sicut hypocritæ uultuosi. Obscurant enim facies suas, ut uideantur hominibus ieiunantes. Amen dico uobis, quod habent mercedem suã.] Obscuratio faciei,est pallor:quãdo nõ qualis est quis apparet,sed simulat tristitiã.

Tu autem ieiunans, unge caput tuum, & faciem tuam laua,ut ne uidearis hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito: & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi in manifesto.] Prisci in gaudij signum habebant ungi post lotionem, & tu quoq; sic gaude & lætare. Per oleum autẽ & eleemosyna intelligitur. Porrò caput nostrũ,hoc est Christũ,quẽ oportet eleemosyna inungi:faciem autẽ,hoc est sensus,lachrymis lauare.

Ne thesaurizetis uobis thesauros super terram,ubi erugo & tinea corrumpit, & ubi fures perfodiunt & furantur. Thesaurizate autem uobis thesauros in cœlo, ubi neque erugo,neq; tinea corrumpit,& ubi fures nõ perfodiunt, neq; corrũpunt.] Postquàm inanis gloriæ morbum eiecit,consequenter de inopia loquitur. Homines enim propter uanam gloriam multa possident. Ostendit quàm sit inutile,thesauros habere super terram:quia erugo & tinea corrumpunt cibos & uestes, fures autem aurum & argentũ. Deinde ne quis dicat ei,sed non omnia furto pereunt:inquit:Quamuis nihil horum sit, attamen sic addictum esse diuitiarum solicitudini, quomodo non miserum? ideo dicit:

Vbi enim est thesaurus uester,ibi erit & cor uestrum. Lucerna corporis est oculus:si

igitur

igitur oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si igitur lux quæ in te, tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quantæ?] Hoc dicit, quod si adieceris animum opum solicitudini, extinxisti lucernam, obtenebrasti tuam animam. Sicut enim oculus, si simplex, hoc est sanus fuerit, illuminat corpus: si aũt malus, hoc est morbid⁹, obtenebrat: ita & mens ex cæcat̃ præ solicitudine. Quod si mẽs obtenebrata fuerit, fit & anima tenebrosa, & multo magis corpus.

Nullus potest duobus dominis seruire.] Duos dominos dicit contraria præcipientes. Exempli gratia, ut deus & Mammon. Nos autem facimus dominum nostrum diabolum, sicut & uentrem deum. Natura autem & uere dominus deus. Mammonas autem est iniustitia.

Aut enim unum odio habebit, & alterum illum diliget: aut huic adhærebit, & alterũ illum contemnet. Non potestis deo seruire & Mammonæ.] Vides, quod non potest dives & iniustus deo seruire. Abijcit enim diuitiarum amor à deo.

Propterea dico uobis, ne soliciti sitis animæ uestræ quid esuri sitis, uel bibituri, neq; corpori uestro quibus indumẽtis usuri.] Quod est hoc Propterea? à deo ejici propter opes. Nõ comedit autem anima, incorporea enim est, sed iuxta cõmunẽ consuetudinẽ loquutus est. Videtur enim anima non posse esse in corpore, nisi pascatur caro. Non explodit autẽ operari, sed seipsos totos curis tradere & negligere deum, hoc est qđ prohibet: quoniam & agros colere oportet, & uitæ curam habere.

Nonne anima pluris est quàm cibus, & corpus quàm indumẽtũ?] Hoc est, qui maius dedit animæ, formans scilicet corpus, non dabit & alimentum & indumentum?

Aspicite ad uolatilia cœli, quia non serunt, neq; metunt, neq; congregant in horreũ, & pater uester cœlestis pascit ea, nonne uos longe præcellitis illa?] Potuisset afferre in exemplum Eliam uel Ioannem, & meminit auium: ut admoneat nos etiam illis brutiores esse. Pascit autem eas deus, qui indidit eis naturalem scientiam ad colligendas escas.

Quis aũt ex uobis solicitus potest apponere ad staturã suã cubitũ unum?] Hoc inquit, qđ licet solicitus sis, nihil poteris nõ uolẽte deo. Cur igit̃ inuanũ crucias teipsum?

Et de uestimento quid soliciti estis. Consyderate lilia agri, quomodo crescant, non laborãt neq; nent. Dico autem uobis, quod neq; Solomon in omni gloria sua amictus fuit, ut unum ex his.] Non solum per aues ratione carentes nos admonet, sed & per lilia quæ marcescunt. Nam si deus illa ornauit, quamuis nulla necessitas exigat, quanto magis penuriam nostram in uestibus supplebit? Ostẽdit autem, quod licet multum solicitus sis, nõ poteris tamen ornari sicut lilia: quãdoquidẽ neq; Solomon prudẽtissimus & delicatissimus, in omni regno suo potuit ornari ut unum ex illis.

Quod si gramẽ agri, quod hodie quum sit, cras in clibanum mittitur, deus sic uestit, an non multo magis uobis id faciet parum fidentes?] Discimus hoc loco, quod nullus curare debet ornatum. Hoc enim caducorum florum est: & quod ornatur, fœnum est. Vos autẽ dixit rationales, quibus deus animã & corpus formauit. Parum fidũt aũt oẽs soliciti. Nam si perfectam in deum haberent fidem, non tam uacillanter soliciti essent.

Ne igitur soliciti sitis, dicentes: Quid edemus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur? Hæc enim omnes gentes quærunt.] Comedere & bibere non prohibet, dicere autem, quid comedemus? prohibet: sicut dicunt diuites uesperi, Quid comedemus mane? Vides, quod delitias & luxum prohibet.

Scit enim pater uester cœlestis, quod habetis his omnibus opus. Quærite autem primum regnum eius & iustitiam eius, & hæc omnia apponẽtur uobis.] Regnũ dei, bonorum fruitio est, illa autem per iustitiam contingit. Omni igitur quærenti spiritualia, adduntur etiam corporalia liberalitate dei.

Ne igitur soliciti sitis in crastinum. Nam dies crastinus curam habebit suijpsius. Sufficit enim diei sua malitia.] Malitiam diei, afflictionem & calamitatem uocat: sufficit enim tibi, quod hodierna afflictione obrueris: quod si & pro crastino solicitus fueris, quando uacabis deo, semper temetipsum crucians pro corporalibus?

CAPVT VII.

NE iudicetis,ut ne iudicemini.] Non reprehendere prohibet,sed cõdẽnare:nam reprehensio utilis est,condemnatio autem probrosa, & despectus plena. Vel aliter,intellige de eo qui magnis peccatis obnoxius,opprobrat alios & condemnat, minus culpabiles, & in his quæ deus iudicaturus est. Quo enim iudicio iudicatis,iudicabimini:& qua mẽsura metimini, metientur uobis. Quid autem uides festucam, quæ est in oculo fratris tui, trabem autem quæ est in oculo tuo non uides? Aut quomodo dices fratri tuo: Sine, eijciam festucam oculi tui:& ecce trabes in oculo tuo? Hypocrita,eijce primum trabem ex oculo tuo, & tunc uidebis,ut eijcias festucam ex oculo fratris tui.] Carpturum alios oportet immaculatum esse. Nam habens trabem in oculo suo,hoc est magnum lignum, magnum scilicet peccatũ, & reprehendẽs aliũ festucam habentem,impudentiorem illũ fecit. Ostendit autem dominus, quod magnus peccator non potest bene uidere peccatum fratris. Nam qui habuerit in oculo trabem: quomodo uidere potest aliũ mediocriter malum?

Ne detis sanctũ canibus,neq; mittatis margaritas uestras ante porcos,ne forte cõculcẽt eas pedibus suis,& cõuersi disrumpant uos.] Canes sunt infideles,porci autẽ porcinam uitam agentes. Mysteria igitur incredulis non sunt prodenda, neq; clari & margaritis similes sermones de Theologia immũdis cõmunicãdi. Porci enim cõculcãt quæ dicũtur,canes aũt cõuersi lacerant uos:quod fecerunt philosophi,quum audirent crucifixum Christũ. Dilacerant autem uos ratiotinando impossibile esse cauillantes.

Petite,& dabitur uobis:quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur uobis. Omnis enim qui petit,accipit:& qui quærit,inuenit: & pulsanti, aperietur.] Imperauit uobis in superioribus magna & difficilia. Ostẽdit igitur hoc loco,quomodo imperata perficiantur,nempe per preces cõtinuas. Petite enim dixit,hoc est semper. Non enim dixit petatis semel. Deinde & exemplo humano confirmat dictum.

An quis est ex uobis homo,quem si petierit filius eius panem,lapidem daturus sit illi? aut si piscem petierit,num serpentem addet illi? Erudit hoc loco,quod oportet uehemẽter petere, & utilia petere. Sicut enim uos(inquit)uidẽtes filios uestros utilia petere, panem & piscem,datis omnia quæ petierint. Ita & uos spiritualia quærite,non carnalia.

Si igitur uos,quum sitis mali, nostis dona bona dare filijs uestris: quãto magis pater uester qui in cœlis, dabit bona petentibus se?] Malos nominat homines ad deum comparatos:quoniã natura nostra bona est,utpote à deo cõdita, uoluntate aũt mali sumus.

Tobiæ 4. Omnia igitur quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines, & uos facite eis. Hæc enim est lex & prophetæ.] Breuem ad uirtutem uiam ostendit. Ex nobis enim scimus quid facto opus. Nã si uis beneficia accipere, benefac:si uis dilĩgi ab inimicis, dilige etiã inimicos. Etenim lex dei & prophetæ illa dicunt: fermè & naturalis lex præcipit.

Introite per angustam portã, quia lata est porta, & spatiosa uia,quæ ducit ad interitum, & multi sunt qui ingrediuntur per eam.] Angustam portam uocat tentationes uoluntarias,ueluti ieiunium & alia,& præter nostram uoluntatem euenientes,ut uincula, persequutiones. Quemadmodũ autẽ corpulentũ, uel sarcinis onustũ per angustam ingredi nequit:ita neq; delicatus uel diues:per latam autem tales uadunt. Cæterũ ostendẽs,qd' & angustia tẽporaria sit,& latitudo cõpẽdiosa,portã & uiam uocauit. Per afflictionem enim qui affligitur, quasi p portã transit, & delicatus quasi per uiam ingreditur:& quia utraq; temporaria, eligatur quæ melior.

Quid angusta est porta & stricta uia, quæ ducit ad uitam, & pauci sunt inuenientes eam.] Admiratiua dictio est. Quid. Admiratur enim, papæ quàm angusta est. Quomodo igitur alibi dicit onus meum leue? propter futuras retributiones.

Attendite à falsis prophetis,qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium,sed intrinsecus sunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoscetis eos.] Vafri & impostores hæretici, propterea dicit,attendite,hoc est cauete. Blandiloquentiam enim prætexunt, & uitam simulant sanctam, sed intrinsecus latet aculeus. Indumentum autem ouis est & mansuetudo, quam usurpant dum adulantur & decipiunt. A fructu autem cognoscuntur,hoc

est

est operum & uitæ. Nam licet & ad tempus simulent, sed produntur successu tẽporis.

Nunquid colligunt à spinis uuam, uel à tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: arbor autem putris, fructus malos facit.] Spinæ & tribuli sunt hypocritæ. Spinæ, ut occulte carpentes: Tribuli, ut uafri & uersutiles. Arbor autẽ putris, omnis qui tristi & dissoluta uita putrescit.

Nõ potest arbor bona fructus malos facere, neq; arbor putris fructus bonos facere.] Quandiu est putris, non potest: ubi autem conuertitur, potest. Vide enim, quod non dixit, non poterit: sed quatenus est putris, bona non parit.

Omnis arbor non faciens fructum bonum, excinditur, & in ignem mittitur. Vtique ex fructibus agnoscetis eos.] His Iudæos perstringit: nam & Ioannes talia eis dicebat. Arbori autem confert hominem, eo quod potest à sterili peccato in uirtutem inseri.

Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum: sed faciens uoluntatem patris mei qui in cœlis est.] Hoc loco ostendit seipsum dominum, quandoquidem dicit, domine domine: nam ita se & deum dicit. Docet autem nos, si fidem absq; operibus habuerimus, nihil nobis eã profuturã. Nam dicendo, qui facit uoluntatem, non dixit, qui semel fecit, sed qui usq; ad mortem facit. Et non dixit uoluntatẽ meam, ne offenderet auditores, sed patris mei. Omnino autem una eademq; uoluntas est patris & filij, nisi degener sit filius.

Multi autem dicent mihi in die illa, domine, domine: nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo uirtutes fecimus? Et tunc confitebor eis: Nunquàm cognoui uos, discedite à me operarij iniquitatis.] Multi quum prædicare incipiebant, eijciebant dæmonia: & quamuis indigni essent, per nomen tamen Iesu fugabant dæmones. Nam gratia etiam per indignos efficax est, sicut per indignos sacerdotes sanctificamur, & Iudas quoq; signũ fecit, & filij Sceuæ. Quod autem dicit, nunquàm cognoui uos. hoc uult: Neq; tũc, quando miracula faciebatis, diligebam uos. Hoc enim loco, charitas cognitio dicitur.

Omnem igitur qui audit sermones meos, & facit eos, assimilabo eum uiro prudenti, qui ædificauit domum suam super petram, & descendit pluuia, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat super petram.] Absq; deo uirtus perfici nequit, idcirco inquit: assimilabo eum uiro prudenti. Petra autem est Christus, domus autem anima. Quicunq; igitur animam suã ædificabit, operando mandata Christi, illum neque pluuia, id est diabolus, qui de cœlo decidit: neq; flumina, homines scilicet lædentes, qui ab hac pluuia multiplicantur: neque uẽti, hoc est spiritus mali, & in summa tẽtationes omnes, si talis fuerit, poterint deijcere.

Et omnis qui audit sermones meos, & non facit eos, assimilabitur uiro stulto, qui scilicet extruxit domum suam super harenam. Et descendit pluuia, & uenerũt flumina, & spirauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, fuitq; ruina eius magna.] Nõ dixit assimilabo eum, sed per seipsum assimilabitur stulto: ille qui credit quidem, nõ autem operatur, hic est qui super harenam ædificat, ignauiter operans: propterea & à tentationibus deijcitur, irruit, hoc est impingit in eũ tentatio & cadit. Nullus autem insi deliũ cadit. Illi eñ oẽs humi iacẽt, at fidelis stat. Et fit ruina, quia Christianus est, magna.

Et factum est, quum consummasset Iesus sermones illos, obstupuerunt turbæ in doctrina eius. Erat enim docens eos, ut authoritatem habens, & non sicut scribæ.] Non principes obstupuerunt: quomodo enim, quum odio haberent? sed innocua plebis multitudo. Mirabantur, non facundiam uerborum, sed libertatem: maiorem enim quàm prophetæ præ se ferebat libertatem. Illi enim dicebãt, Hæc dicit dominus: Christus autem ut deus, Ego dico uobis.

CAPVT VIII.

QVum autem descenderet à monte, sequutæ sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus accessit, & adorauit eum, dicens: Domine, si uis, potes me mundare.] Leprosus enim, utpote ciuilis & modestus non ascendit in montem, ut ne doctrinæ obesset, quum igitur descendisset, adorauit magnam

præ se ferens fidem. Non dixit, si obsecraueris deum, curabis me: sed si uis, & ideo es Christus.

Et extenta manu sua, tetigit eum, dicens: Volo, mundus esto. Et confestim mundata est lepra illius. Dicitq; ei Iesus: Vide nulli dixeris, sed uade, teipsum ostende sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moses in testimonium illis.] Attigit leprosum, ostendens quod non obnoxius sit legi, quæ præcipit, ne tangatur leprosus, sed dominus eius sit, & quod mundo nihil sit immundum, & quod sancta eius caro sanctificationem communicet. Fugiens autem gloriam, iubet ut nulli dicat, sed ostendat se sacerdoti. Nã nisi sacerdos mundum pronunciasset, extra ciuitatem illi manendum fuisset. Præcepit quoq;, ut offerat donum in testimonium Iudæis: hoc est, quando me arguunt, ut destructorẽ legis, tu mihi testis eris, qui nũc iussus es à me, ut offeras ea quæ in lege perficiunt.

At quum ipse ingressus esset Capernaum, accessit ad eum Cẽturio, obsecrans eũ, & dicens.] Neq; hic in monte accessit, ut ne præiudicaret doctrinæ. Idem autem hic est, qui & apud Lucam. Quamuis autem Lucas dicat, quod alios miserit nũcios ad Iesum, nõ cõtradicit tamẽ Matthæo dicẽti, quod p se accesserit. Verisimile enim est ipsum principio alios misisse, deinde periculo crescente, per se accessisse ac dixisse: *Luc. 7.*

Domine, puer meus decumbit domi paralyticus, grauiterq; cruciatur. Et dicit illi Iesus: Ego quum uenero, curabo eum.] Non attulit puerum in lecto, credens quod & absentem curare posset. Quapropter

Et Centurio respondens, dixit: Domine, non sum idoneus, ut sub tectum meum ingrediaris, sed tantum dic sermonem, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate, & habeo sub me milites: & dico huic, uade, & uadit: & alteri, ueni, & uenit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Vt autem hæc audiuit Iesus, admiratus est, & dixit his qui sequebantur: Amen dico uobis, ne in Israël quidem tantam fidem inueni.] Si ego (inquit) qui regis seruus sum, militibus mihi subditis impero, tu multo magis imperare potes morti & morbis: ita ut ab hoc recedãt, ad alium autem ueniãt. Corporales enim morbi, milites sunt, & ultores dei. Próinde admiratẽ Christus, & dicit, quod neq; in Israël. *Morbi milites dei.*

litis tantam inuenerit fidem, quantam in hoc gentili.

Dico autem uobis, quod multi ab oriente & occidente uenient, & accumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob. Filij uero regni eijcientur in tenebras exteriores, illic erit ploratus & stridor dentiũ.] Non dixit, quod multi gentiles accubituri essent, ut ne Iudæos exasperaret: sed adumbrando rem dixit, Multi ab oriente & occidente. Mentionẽ autem fecit Abrahæ, ostendens quod non sit contrarius legi ueteri. Porrò dicens tenebras exteriores, monstrauit esse pœnas quasdam tolerabiliores & leuiores. Sunt enim & in supplicijs gradus. Filios autem regni Iudæos dicit, ad quos & promissiones factæ sunt. Filius enim (inquit) primogenitus meus Israël. *Filij regni Iudæi.* *Exod. 4.*

Et dixit Iesus Centurioni: Abi, & sicut credis, ita fiat tibi. Et sanatus est puer eius in hora illa.] Declaratur ex his, quoniã si ille uerbo sanatus est, uere etiam dictum, quod Iudæi abijciendi essent.

Et ingressus in domum Petri, uidit socrum eius decumbẽtem, & febricitantem, tetigitq; manum illius, & reliquit illam febris. Et surrexit, ac ministrauit illis.] Intrauit in domum Petri, ut comederet: & attingens manu socrum Petri, non solum febrim extinxit, sed & sanitatem integram præstitit, ita ut receptis uiribus etiam ministrare ualeret. *Lucæ 4.* Scimus alioqui, multo uix tempore cõualescentes confirmari. Quum alij Euangelistæ dicant, quod obsecrarint eum, & sic curata sit: Matthæus hoc breuitatis ratione habens prætermisit. Dicebã enim tibi in principio, alium dicere, quod alius omittit. Porrò discet hic, quod nuptiæ non à uirtute prohibent: princeps enim apostolorum socrum habuit. *Nuptiæ uirtutibus nõ obsunt.*

Vespere autem facto, attulerunt ei dæmoniacos multos, & eiecit spiritus uerbo, & omnes male habentes curauit, ut impleatur dictum per Esaiam prophetam, dicentem: *Esa. 53.* Ipse infirmitates nostras suscepit, & morbos portauit.] Vesperi & intempestiue languidos adducebant. Ipse autem, utpote misericors, curauit omnes. Deinde, ne discredas, quomodo tot morbos tam breui tempore curauerit, affert Esaiam testem. Tametsi

propheta

propheta de peccatis hoc dicat. Matthæus autem de morbis posuit, eo quod plerique ex peccatis accidant.

Quum uidisset autem Iesus turbas multas circum sese, iussit ut abirent in ulteriorem ripā.] Non erat gloriæ quæsitor, & per hoc etiam Iudæorum declinabat inuidiam.

Et quum adisset unus scriba, dixit ei: Præceptor sequar te quocunq; ieris. Dicit ei Iesus: Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos: at filius hominis non habet, ubi caput reclinet.] Scribam dicit, literam legis scientem. Hic igitur ut uidit multa signa, arbitratus est ex his Iesum quæstum facere: & idcirco laborabat, ut eum sequi posset, quo & ipse aliquid colligeret. Christus autē cogitationi eius occurrens, quasi in hunc modū dicit: Videris me uelle sequi, ut opes colligas: nō uides, ne domum quidem mihi esse, talem esse oportet & eum qui me sequitur. Hæc autem dicebat, quasi pigeret eum comitatus eius: at ille secessit. Nonnulli uulpes & uolatilia diabolos dicunt. quasi diceret, dæmones in te habitant, unde ego in anima tua quietem non inuenio.

Alius autem ex discipulis suis dixit ei: Domine, permitte mihi primum abire, ut sepeliam patrem meū. At Iesus dixit illi: Sequere me, sine mortuos sepelire mortuos suos.] Postquàm quis sese tradiderit deo, non debet demuò ad uitæ huius curas cōuerti. Oportet sanè & parentes uenerari, sed magis oportet uenerari deum. Huius autē pater incredulus erat, quod manifestū ex eo quod dicit, Sine mortuos sepelire mortuos suos: hoc est infideles. Si autem illis neque patrem sepelire licuit: uæ his, qui monasticen professi, ad mundana regrediuntur negotia.

Et quum esset ingressus nauim, sequuti sunt eum discipuli sui: & ecce terræmotus magnus factus est in mari, ita ut nauis à fluctibus operiretur: ipse uero dormiebat.] Discipulos solos seruauit secum, ut miraculum uiderēt. Permisit autem tempestatem oriri, ut ad tentationes exercerentur, & ut per miraculum crederent. Dormiuit uero, ut timore perculsi suam agnoscerent infirmitatem, & eum obsecrarent. ac dicit:

Et accedentes discipuli, excitauerunt illum, dicētes: Domine, serua nos, perimus. Et dicit eis: Quid timidi estis, parum fidentes?] Non incredulos dicit, sed paruæ fidei. Nā per hoc quod dicunt, Domine serua nos: fidem monstrant. quod autem dicūt, perimus, non est fidei. Illo enim simul nauigante, non erat formidandum. Vide autem, quod exprobrans eis ut timidis, ostendit timorem afferre pericula. Idcirco primum sedat turbationem animæ illorum, & tunc soluit etiam maris tempestatem.

Tunc enim (inquit) excitatus, increpauit uētos & mare, & facta est serenitas magna. homines uero admirabantur, dicentes: Qualis est hic, quia uenti & mare obediunt ei?] Quod uidebatur, hominis erat: opera autem dei. Et quum uenisset ad ulteriorē ripam in regionem Gergesenorum, occurrerunt ei duo dæmoniaci.] Dubitantibus illis in naui, qualis esset, ueniunt dæmones præcones. Quamuis autē tam Marcus quàm Lucas unū dicāt, habētē legionem. At tu intellige, quod unus ex his duobus fuerit insigni or forte. A seipsis aūt ad illū uenerūt: nemo em̄ illos adducere audebat, tā crudeles erāt.

E monumentis egressi: erant autem sæui supra modum, ita ut nemo posset transire per uiam illam.] In monumentis uersabantur. Dæmones dogma quoddam instituere uolebant, quod animæ mortuorum fiant dæmones: quod nemo credere debet. Anima enim egressa, in mundo non errat. Iustorum enim animæ, in manu dei sunt: peccatorum uero & ipsæ hinc abducuntur: ut anima diuitis.

Apparitiones animarū falsæ. Vbi purgatorium?

Et ecce clamabant, dicentes: Quid nobis & tibi Iesu fili dei? ueniisti huc ante tempus ut torqueas nos?] Ecce filium dei prædicant, prius confitentes inimicitias. Tormētum autem & cruciatum putant, si non permittantur lædere homines. Quod autē dicit, ante tempus, intellige quod existimabant, Christum non ferentem immensas ipsorum malitias, non expectaturum tempus suppliciorum: id quod non est. nam usq; ad consummationem mundi sinentur certare nobiscum.

Erat autem procul ab illis grex porcorum multorum pascens: dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si ejcis nos, permitte nobis, ut eamus in gregem porcorum. Et ait illis: Abite. Illi uero egressi, abierunt in gregem porcorum.] Dæmones petunt, ut

Dæmonum in homines sæuitia.

uel suffocatis porcis contristent dominos illorum, ut ne Christum susciperent. Christus autem concedit dæmonibus: monstrans qua amaritudine & odio erga homines feruntur, & si potestas eis daretur, & nō prohiberentur, peius nos quàm porcos illos affligerent. Ipse enim custodit dæmoniacos, ne seipsos occidant.

Et ecce ferebatur totus grex porcorum per præceps in mare, & perierunt in aquis. Porrò qui pascebant, aufugerunt, & digressi in ciuitatem, renunciauerunt omnia, & quid accidisset dæmoniacis. Et ecce tota ciuitas exiuit in occursum Iesu: & quum uidissent illum, rogabant ut decederet à finibus suis.] Tristitia affecti erant, & existimabāt se grauius quiddam passuros, & ideo deprecabātur eum. Tu autem disce, quod ubi est uita porcina, ibi non manet Christus, sed diabolus.

CAPVT IX.

ET ingressus nauem, traiecit ac uenit in suam ciuitatem. Et ecce adduxerūt illi paralyticum in lecto decumbentem.] Suam ciuitatem Capernaum dicit, illic enim habitabat: Bethleem em̄ peperit, Nazareth educauit, Capernaum præbuit domicilium. Paralyticus autem ille alius est, quàm is qui apud Ioannem. Ille enim erat in probatica piscina in Hierusalem, hic autem in Capernaum. Et ille quidem non habuit hominem, hic autem à quatuor portatur, sicut Marcus dicit: & per tectum demittitur, quod à Matthæo prætermissum. Marc. 2.

Quumq; uidisset Iesus fidem illorū, dixit paralytico: Confide fili, remittūtur tibi peccata tua.] Filium uocat, uel ut creaturam dei, uel ut eum qui crediderat: declarans aūt quod paralysis ex peccatis esset, primum peccatum soluit.

Et ecce scribæ quidam dixerūt intra semetipsos: Hic blasphemat. Et ut uidit Iesus cogitationes illorū, dixit: Vt quid uos mala cogitatis in cordibus uestris? Quid enim est facilius dictu, Remittūtur tibi peccata: an dicere, Surge, & ambula?] Vel ex hoc, quod cogitationes rescisit, ostendit se deum. Arguit igitur eos fermè, sic dicens: Vos quidem putatis me blasphemum, eo quod pollicear me remittere peccata, id quod magnū quidem est. Videtur autem uobis, quod ego per hoc effugium quæram, ut non reprehendar. Ego igitur & ex corporis cura fidem uobis facio, quod animas sanem. Per rem minorem quidem, sed quæ difficilior uideatur cōfirmans & peccatorum remissionē: quæ magna quidem est, sed facilior uobis uidetur, eo quod minor appareat.

Vt autem sciatis, quod potestatem habeat filius hominis super terram remittere peccata, tunc dicit paralytico: Surge, & tolle lectum tuum, & uade in domum tuam. Surrexitq; ille, & abijt in domum suam. Et quum uidissent turbæ, admiratæ sunt, & glorificauerunt deum, qui dedit hominibus potestatem talem.] Iniunxit ei, ut lectum gestaret, ut ne phantasia uideatur, & ut turbæ simul uideant miraculum: maximum enim omnium existimabant purum quendam hominem.

Et præteriens Iesus illinc, uidit hominem sedentem in teloneo, qui Matthæus dicebatur, & dicit illi: Sequere me. Et surrexit, ac sequutus est eum.] Nō post Petrum & Ioannem hunc uocauit, sed quando uidit obtemperaturū. Sic & Paulum uocauit postea suo tempore. Admirare autem Euangelistam, quomodo uitam suam inuulgat, quam occultarunt alij, eum appellantes Leui. Dei autem opus fuit, solo uerbo eum conuerti.

Et factum est illo recumbente in domo, & ecce multi publicani & peccatores uenerunt, & recubuerunt cum Iesu & discipulis suis. Et quum audissent pharisæi, dixerunt discipulis eius: Cur cum publicanis & peccatoribus sumit cibum præceptor uester?] Gaudens Matthæus, quod ad se diuertisset Iesus, publicanos alios uocauit. Christus autem simul uescebatur cum eis, ut eis prodesset, tametsi propter hoc male audiret. Pharisæi enim uolentes discipulos ab eo auellere accusabant publicanorum conuiuium.

Iesus ubi audiuit, quid inquit? Non opus habent ij, qui ualent, medico, sed male habentes. Ite autem, & discite quid sit: Misericordiam uolo, & non sacrificium. Non enim ueni uocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.] Non ueni (inquit) nūc tanquàm iudex, sed medicus: unde & fœtorem fero. Arguit autem illos ut imperitos, dicens: Ite,

& discite.hoc est,quia hactenus non didicistis,uel saltem nunc ite & discite, quod deus maioris facit misericordiam in peccatores, quàm sacrificium. Quod autem dicit, Non ueni uocare iustos:per ironiam dicit, hoc est uos qui iustificatis uosmetipsos: quia nullus hominum erat iustus,sed peccatores: nō ut maneant peccatores, sed ad pœnitentiā.

Tunc accedunt discipuli Ioannis,dicētes: Quare nos & pharisæi ieiunamus frequenter,discipuli autem tui non ieiunant?] Discipuli Ioannis inuident gloriæ Christi,& reprehendunt eum non ieiunantem.Dubitabant enim,quomodo uincerent absq; corporis castigatione affectiones,id quod Ioannes non potuit.Ignorabant enim, quod Ioannes homo esset purus, & uirtute iustus: Christus autem uirtus ipsa,utpote deus.

Dixit igitur illis Iesus: Non possunt filij thalami lugere,quandiu cum eis est sponsus. Venient autem dies,quum auferetur ab eis sponsus,& tunc ieiunabunt.] Præsens(inquit)tempus,tēpus gaudij est,quandiu cum discipulis sum.Sponsum enim seipsum uocat, quod cooptet sibi nouam cōgregationem,hoc est ecclesiam: mortua ueteri, hoc est synagoga.Filios autem thalami,apostolos uocat.Tempus uero ieiunij,quum ego passus fuero,& assumptus in cœlum. Ieiunabunt fame & siti, persequutionem patientes. Ostendit autem quàm imperfecti sint discipuli,& dicit:

Nullus immittit assumentum panni rudis in uestē ueteri: tollit enim supplementum illius à uestimento,peiorq; fit ruptura. Neq; mittunt uinū nouum in utres ueteres,alioqui rumpuntur utres, & uinum effunditur, & utres pereunt: sed mittunt uinum nouum in utres nouos,& utraq; simul seruantur.] Nondū inquit,facti sunt discipuli fortes,sed opus habent indulgētia:neq; grauis moles illis imponenda mandatorum. Hæc autem dicebat, docens & discipulos ut & ipsi docturi orbem,indulgentes sint.Pannus enim rudis ieiuniū est,& uinū nouum:uestis autē uetus & utres,infirmitas discipulorū. *Non iniungēda dura discipulis.*

Quum hæc illis loqueretur,ecce princeps accessit,& adorauit eum,dicens:Filia mea dudum defuncta est:sed ueni,& pone manum tuam super eam,& uiuet. Surgens q; Iesus,sequutus est eum, & discipuli eius.] Videtur ille fidem habere, quamuis non magnam. Obsecrat enim Iesum,non ut solum uerbum dicat,sed & ut ueniat & manū imponat. Defunctam autem esse dicit filiam,quamuis apud Lucam dicatur nōdum defuncta,uel ut coniectans,eo quod reliquerat eum iam extremum exhalantem spiritum, uel ut augens calamitatem,quo ad misericordiam prouocaret Christum. *Lucæ 8*

Et ecce mulier,quæ sanguinis profluuio laborauerat annis duodecim, accessit à tergo,& tetigit fimbriam uestimenti eius. Dicebat enim intra semetipsam:Si tantum tetigero uestem eius,salua ero.Iesus autem conuersus,ut uidit illam,dixit: Confide filia, fides tua saluam te fecit.Et salua facta fuit mulier ex hora illa.] Mulier hæc,quoniam immunda erat,ob pietatē non accessit manifeste,ne forte quo pacto prohiberetur, quamuis autem putabat se posse latere,ueruntamen sperauit se sanitatem assequuturā, si tantum summam eius uestem contingeret,quæ per fimbriam significatur. At saluator prodit eam,non ut amans gloriæ,sed ut fidem illius ad nostram utilitatem declararet, & ut in fide roboretur etiam archisynagogus. Cōfide autē,dicit ei,eo quod timida erat,quia furtim donum acceperat.Et filiam uocat,ut fidelem. Ostendit item, quod nisi habuisset fidem,neutiquàm recepisset beneficium,quamuis sanctas contigisset uestes.Dicunt autem,quod statuā domino fecerit,ad cuius pedes nascatur herba,quæ profluuio sanguinis laborantibus medeatur:quam Iuliani temporibus impij contriuerint.

Et quum uenisset Iesus in domum principis,& uidisset tibicines,& turbā tumultuantem,dicit illis:Secedite,non enim mortua est adolescentula,sed dormit.& deriserunt illum.] Quoniam nondum nupta erat,deflebant eam nuptialibus tibijs, secundum legem hoc facientes.Dormire autem dicit illam,eo quod apud se mors somnus esset: ualebat enim facile suscitare. Cæterum quod deriserunt eum,ne mireris: nam testimoniū amplius dant miraculo, quod uere mortuam suscitarit. Ne quis enim diceret, quod in excessu quodam esset,idcirco in confesso erat apud omnes eius mors.

Vbi autem eiecta est turba,ingressus est,& tenuit manū illius: & surrexit adolescentula. Et emanauit fama illa in totam terram illam.] Vbi turba est & tumultuatio, non

operatur miracula Iesus. Tenet autem manum, uirtutem illi dans. Et tu si mortuus fueris peccatis, tunc surges, quando apprehendet manum tuam, ita ut opereris, eiecta turba, & tumultuatione sedata.

Et quum discessisset illinc Iesus, sequuti sunt illum duo cæci, clamantes, & dicentes Miserere nostri fili Dauid.] Cæci, ut deo dicebant, miserere: ut homini autem dicebāt, fili Dauid. Celebre enim erat apud Iudæos, Messiam è semine Dauid uenturum.

At quum uenisset in ædes, adierunt illum cæci. Et dicit illis Iesus: Creditis quod possim hoc facere? dicunt illi, Etiā domine.] Trahit secum cæcos usq; in domum: ut monstret solidam illorum fidem, & condemnet Iudæos. Interrogat autem eos, an credant: ostendens fidem omnia perficere.

Tunc tetigit oculos illorum, dicens: Secundum uestram fidem fiat uobis. Et aperti sunt illorum oculi.] In domo seorsim curat, ut uitetur inanis gloria. Per omnia enim docet modestiam & humilitatem mentis.

Et interminatus est illis Iesus, dicens: Videte ne quis sciat. Illi autem ut egressi sunt, diffamauerunt illum in tota terra illa.] Vides quomodo fastum fugerit. Illi uero non ut inobedientes, sed ut grati diuulgauerūt. Quamuis autem alicubi dicere uidetur, Abi & narra gloriam dei. non est huic contrarium: uult enim apud se manentes, nihil dicere, narrare autem gloriam dei apud alios.

Quum autem illi egrederentur, adduxerunt illi hominem mutum & dæmoniacum, & eiecto dæmonio, loquutus est mutus.] Non erat morbus naturalis, sed à dæmone immissus, propterea & alij adducunt illum: nō enim per seipsum orare poterat, quia dæmon eius linguā uinxerat: unde neq; fidem exigit, sed statim curat, eiecto dæmone mutum loqui prohibente.

Et admiratæ sunt turbæ, dicentes: Nunquàm apparuit sic in Israël.] Admiratæ turbæ, Christum & prophetis, & patriarchis præposuerunt: nam potestate sua curabat, nō sicut illi, precantes. Videamus autem & pharisæos quid dicant.

Pharisæi autem dicebant: In principe dæmoniorum eijcit dæmonia.] Summæ stultitiæ sermones illi sunt: nullus enim dæmon eijcit dæmonem. Esto autem, quod dæmones eijciat, uti seruiens dæmonum principi: morbos igitur & peccata quomodo soluebat, & regnū prædicabat? nā dæmon contrario modo morbos auget, & à deo separat.

Et circumibat Iesus ciuitates omnes, ac uicos, docens in synagogis illorum, & prædicans Euangelium regni, & sanans omnem morbum, ac omnem languorem.] Quoniam misericors est, non expectat illos ad se uenientes: sed ipse prospiciēs ne habeant excusationem, quod nullus illos docuerit, opere autem & sermone trahit eos docens, & miracula faciens.

Quum uidisset autem turbas, misericordiæ affectu motus est erga illos, quod essent destituti ac dispersi uelut oues non habentes pastorem.] Non habebant pastorem, eo quod principes illorū non solum non corrigebant, sed & nocebant. Veri enim pastoris est erga gregem misericordia affici.

Tunc dicit discipulis suis: Messis quidem multa, operarij autem pauci: rogate igitur dominum messis, ut extrudat operarios in messem suam.] Messem uocat magnitudinem ministerij quo egebant: Operarios autem eos, qui docere debebant, quales tunc non erant in Israël. Dominus autem messis, dominus apostolorum & prophetarū. Manifestum autem hoc ex eo quod ordinauit apostolos, non petendo deum. Audi enim.

CAPVT X.

T accersitis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatē super spiritus immundos, ita ut ipsi eijcerent & sanarēt quemuis morbum, & quemuis languorē.] Duodecim discipulos eligit iuxta numerū duodecim tribuū, uirtutemq; illis tradidit, quamuis pauci essent, ac emisit. Pauci enim per angustam portam transeunt: dedit enim eis faciendi miracula uirtutem, ut in admirationem adducerent ad doctrinam, & magis obtemperantes habeant auditores.

Duodecim

Duodecim autem apostolorum nomina sunt hæc: Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius.] Enumerat autem discipulorum nomina, propter pseudapostolos. Præponit autem Petrum & Andream, quoniam & primum erant uocati. Deinde ponens filios Zebedæi, præponit Iacobum Ioanni: non iuxta dignitatem, sed quod ita acciderat. Dicit igitur:

Iacobus Zebedæi filius, & Ioannes frater eius, Philippus & Bartholomæus, Thomas & Matthæus publicanus, Iacobus Alphæi & Lebbæus cognominatus Thaddæus, & Iudas Iscariotes, qui & tradidit illum.] Vide humilitatem Matthæi, quomodo se post Thomam ordinarit. Ad Iudam autem quum ueniret, non dixit, pollutus ille, inimicus ille dei: sed Iscarioten illum à patria nominauit. Erat enim & alius Iudas, qui & Lebbæus & Thaddæus dicebatur. Duo igitur Iacobi, nempe unus Zebedæi, alter Alphæi. & duo Iudæ, Thaddæus unus, & alter proditor. Tres autem Simones, Simon scilicet Petrus, & Cananæus, & proditor. Simon enim Iudas Iscariotes dicebatur.

Illos duodecim emisit Iesus, & præcepit eis, dicens: In uiam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne ingrediamini: sed ite potius ad oues perditas domus Israel. Proficiscentes autem prædicate, dicentes: Appropinquauit regnum cœlorum.] Illos, quales? piscatores, uulgares, publicanos. Primum autem misit ad Iudæos, ne dicere queant, quoniã ad gentiles missi fuerunt, idcirco nos Iudæi iure non credimus. Destituit igitur Iudæos omni excusatione. Coniungit autem Samaritanos gentilibus, quoniam Babylonij erant, & in Iudæa domicilium habebant, prophetasq; non recipiebant. Porrò per regnum cœlorum, futurorum intellige fruitionem. Armat autem eos miraculis, dicens: *Samaritani Babylonij.*

Infirmos sanate, leprosos mundate, dæmonia eijcite: gratis accepistis, gratis date.] Nihil tam decet doctorem, ut humilitas, & diuitiarum cõtemptus. Duo igitur hæc hoc loco docet, Gratis accepistis, dicens: ne superbirent quod talia dona & haberent, & darent. Gratis enim & per gratiam talia accepistis, sed cũ humilitate & diuitiarum estote cõtemptores. Gratis enim (inquit) date. Et ut perfectius malorũ omniũ radix extirpet.

Non possideatis aurum, neq; argentum, neq; æs in zonis uestris, neq; peram ad iter, neq; duas tunicas, neq; calceamenta, neq; uirgam: dignus enim est operarius suo cibo.] Magno studio eos exercet, & ꝓpterea omnia ab eis superflua aufert, & curas eis adimit. Nam neq; uirgã eos habere sinit, quod exactæ paupertatis est, & dignos fide facit eos, qui paupertatem doceant. Deinde ne dicant, quomodo educabimur? inquit: Dignus est operarius cibo suo, hoc est à discipulis pascemini: debebũt enim hoc uobis, ut operarijs. Dixit autem, cibo, non luxu. Neq; enim deliciari oportet doctorem.

In quãcunq; ciuitatem uel uicum fueritis ingressi, exquirite quis in ea dignus sit: atq; illic manete, donec exeatis.] Non ad omnes iussit ire, ne mixti indignis, arguantur. Omnino si ad solos dignos ierint, omnino & pascentur. Iubet autẽ manere, & non de domo in domum ire, ne tanquàm gulosi male audiant, & uideantur primos qui susceperant iniuria afficere.

Quum autem intrabitis domum, salutabitis illam: & siquidem fuerit domus digna, ueniat pax uestra super illam: sin minus fuerit digna, pax uestra ad uos reuertatur.] Per salutationem & pacem, benedictionem intellige, quæ apud solos dignos manet. Disce igitur hoc loco, quod nostra maxime opera nos benedicant.

Et quicunq; non exceperit uos, neq; audierit sermones uestros, exeuntes ex ædibus aut ciuitate illa, excutite puluerem pedum uestrorum. Amẽ dico uobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhorum in die iudicij, quàm ciuitati illi.] Excutere uult puluerem: monstrantes quod nihil illinc acceperint, propter duriciam illorum qui persuaderi non potuerunt: uel quod testantur se illorum nomine magnum iter confecisse, nihilq; illis profuisse. Tolerabilius igitur erit Sodomis, quàm incredulis, eo quod Sodomitæ hic puniti, alibi mitius punientur.

Ecce ego emitto uos, sicut oues in medio luporum.] Armauerat eos miraculis, de cibis bonam fiduciam illis fecerat apertis dignorũ ianuis. Dicit nũc & grauia quæ euen-

tura erant, ſuam præſcientiam manifeſtans. Conſolatur autem per hoc quod dicit, ego. Ego (inquit) potens ille, & próinde fidite: inuicti enim eritis. Inſtruit autē eos ad paſſionem. Nam ſicut impoſſibile eſt, oues in medio luporum nihil pati, ita & uos inter Iudæos. Verum licet patiamini, ne ſuccenſeatis. Volo enim uos manſuetos eſſe ſicut oues, & ſic magis uincere.

Prudentia ſerpentis, & ſimplicitas columbæ.

Eſtote igitur prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices uelut columbæ.] Vult diſcipulos etiam prudentes. Idcirco quum audieris Chriſtianos dici oues, non intelligas quod oporteat eos ſtupidos eſſe: nam & prudentes oportet eſſe, & ſcire quomodo uerſandum ſit in medio multorum inimicorum. Sicut enim ſerpens totum corpus obijcit, ut percutiatur, caput autem ſeruat: ita & Chriſtianus (inquit) omnia ſua det, etiam percutientibus, corpus ſuum: caput autem quod eſt Chriſtus, & fidem in illum ſeruet. Et ſicut ſerpens in anguſtam quandam cauernam circumgyrat ſe, & tranſiens pellem ueterem expoliat ſe: ita & nos per anguſtam uiam incedamus, ut ueterem exuamus hominem. Veruntamen quia & ſerpens nociuus eſt, iubet nos ſimplices eſſe, hoc eſt ſynceros & abſq; malitia, nullumq; offendentes, ſicut columbæ. Illæ enim quum auferuntur eis fœtus, & perſequutionem patiuntur, rurſus ad dominos ſuos reuertūtur. Eſto igitur prudens, ſicut ſerpens: ita ut ne deridearis ob uitam ab alijs, ſed omnia tua citra labem perficias. Erga alios autem te nocentes, ſis uelut columbæ, hoc eſt neutiquàm malignus.

Cauete autem ab hominibus: tradent enim uos in concilia, & in ſynagogis ſuis flagellabunt uos: & ad duces & reges ducemini propter me, in teſtimonium ipſis ac gentibus.] Vides hoc eſſe prudentem, cauere & non dare occaſionem uolentibus perſequi, ſed prudenter agere res noſtras. Si pecuniam uoluerit qui perſequitur, da: ſi honorem, permitte, ut ne occaſionem habeat: ſi autem fidem aufert, cuſtodi tuum caput. Nō ſolum autem diſcipulos miſſurus erat ad Iudæos, ſed etiam ad gentes: idcirco dicit, in teſtimonium ipſis & gentibus. hoc eſt in notam & reprehenſionem eorū qui nō credunt.

At quum tradiderint uos, ne ſitis ſolliciti, quid aut quomodo loquamini: dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. Non enim uos eſtis illi loquentes, ſed ſpiritus patris ueſtri, qui loquitur in uobis.] Ne dicant quomodo perſuadere poterimus. idiotæ ſapientia præditos, iubet bene ſperare, & ſolicitudinem deponere. Nam quum inter fideles loquendum, dignum eſt ut præmeditemur, & paratos eſſe ad defenſionem, ut Petrus admonet. Inter turbas autem & reges inſaniētes, ſuum promittit robur, ne timeamus. Noſtrum enim eſt confiteri: ſapienter autem reſpondere, dei. Et ne ſuſpiceris naturalē eſſe in defendendo idoneitatem, inquit: Non uos loquimini, ſed ſpiritus.

Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & inſurgent filij aduerſus parentes, & morte afficient eos.] Prædicit eis euentura, ne turbētur quum acciderint. Oſtendit autem & prædicationis uim, quomodo naturā ipſam contemnere faciat. Hic enim Chriſtianiſmus eſt: & inſaniam illorum interim manifeſtat, quod neq; familiaribus parcunt.

Et eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum. Qui autem perſeuerauerit uſq; in finem, hic ſaluus erit.] Ab omnibus, hoc eſt à multis. Non enim omnes illos odio proſequebantur: nam nonnulli & fidem acceperant. Qui autem uſq; in finem perſeuerauerit, & non ſolum inceperit, ille æternæ uitæ particeps erit.

Quum autem uos fuerint perſequuti in ciuitate hac, fugite in aliam. Amen dico uobis, non perambulaueritis omnes ciuitates Iſraël, donec ueniat filius hominis.] Quæ ſupra dicta ſunt, terribilia erant, ut quod tradent uos, & eritis odio, & poſt eius aſcenſionem futura erant: quod autem nunc, dicitur de his quæ ante crucem. Non enim conſummabitis ciuitates Iſraël in perſequutionibus, & ſtatim ueniam ad uos. Iubet enim fugere eum qui perſequutionē patitur. Enimuero temere ſe in periculum inijcere, & authorem fieri condemnationis, homicidis, & damno eſſe his quibus per prædicationem prodeſſe poterant, diabolicum eſt. [Donec ueniat filius hominis,] non de ſecūdo aduentu intelligas, ſed de conuentu & conſolatione ante crucem. Miſſi enim ad prædicandū, iterum ad eum redierunt, & cum eo conuerſati ſunt.

Non

Non est discipulus supra præceptorem, neq; seruus supra dominũ suum: sufficit ẽm discipulo, ut sit sicut præceptor suus, & ut seruus sit sicut dominus suus.] Docet hoc loco ferendas iniurias. Nam si ego præceptor & dominus sustinui, multo magis uos discipuli & serui. Interrogas autem, quomodo dicit, non est discipulus supra præceptorẽ, quum uideamus multos discipulos præceptoribus antecellere? Intellige igitur, quod donec fuerint discipuli, minores erunt præceptoribus: quod si præstantiores fuerint, nõ iam erunt discipuli: sic & seruus quandiu est seruus, non erit supra dominum suum.

Si ipsum patremfamilias uocauerunt Beelzebul, quãto magis domesticos illius? Ne igitur timeatis eos: nihil enim est tectum, quod non sit retegendum: & nihil occultum, quin futurum ut sciatur.] Consolationem accipite à meis. Si enim me principem dæmoniorum uocauerunt: quid graue, si & uos familiares meos conuitijs taxent? Domesticos uocauit, suã erga illos declarans familiaritatem. Sed confidite, ueritas non occultabitur: sed tempus reuelabit & uestram uirtutem, & conuitiatorum malitiã. Nihil ẽm est occultum, quod non sciatur. Licet igitur nunc traducant, sed postea uos etiam notos reddent.

Quod dico uobis in tenebris, hoc dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate in tectis.] Id quod seorsim dixi uobis, & in uno loco (hoc est enim in aurem & in tenebris) fidenter docete, & magna uoce, ita ut omnes uos audiant. Quia autem dicendi libertatem & pericula sequuntur, subdit:

Et ne timeatis ab his, qui occidunt corpus, animam autem non poterunt occidere: timete autem magis eum, qui potest & animam & corpus perdere in geenna.] Docet & mortem contemnendam. Terribilius enim (inquit) geennæ supplicium est. Qui enim occidunt, solum corpus destruunt, animæ autem fortassis benefaciunt. Deus autẽ in geennam proijciens, & animam & corpus punit. Geennam autem quum dixit, significat perpetuam pœnam. Geenna enim dicitur à semper nascendo.

Nónne duo passeres minuto asse uenêunt? & unus ex illis non cadet in terram sine patre uestro. Vestri uero etiam pili capitis omnes numerati sunt: ne igitur metuatis, multis passeribus præstatis uos.] Ne sicut derelicti turbarentur inquit: Si neq; passer ignorante me capitur, quomodo uos quos amo derelinquam? Euidentem autem scientiam & prudẽtiã indicans, dicit capillos uestros numeratos esse. Ne putes igitur, quod opus sit operãte deo, ut illaqueentur passeres: sed quod neq; illorũ aucupiũ à deo ignoretur.

Omnis igitur, qui confitebitur in me coram hominibus, confitebor & ego illum coram patre meo, qui est in cœlis. Porrò quisquis negauerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram patre meo, qui est in cœlis.] Ad martyrium & testificationem adhortatur: non sufficit enim fides in sola anima, sed uult & per os cõfiteri nos deus. Nõ dixit autem, qui confitebitur me, sed in me, hoc est in mea uirtute. Nam qui confitetur, superna uirtute adiutus confitetur. Postea de negante, nõ dixit in me, sed me: ostẽdens quod non habens supernum auxilium negatur. Omnis enim qui confitetur, quod deus est Christus, inuenit Christum cõfitentem de se patri, quod fidelis sit seruus. Qui autem negauerint, audient: Nescio uos.

Ne putetis, quod uenerim ut mittam pacem super terram: non ueni ut mitterem pacem, sed gladium. Veni enim, ut diffidere faciam hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & sponsam aduersus socrum suã, & inimici hominis erũt familiares eius.] Non ubiq; bona est concordia, sed bonum quandoq; est, & dissidiũ. Gladius igitur est sermo fidei, qui nos auellit à consuetudine familiarium & cognatorũ ad pietatem impedientium. Non enim simpliciter dicit, ut ab his sequestremur & dissideamus: sed dum non conducunt, sed impediunt ad salutem.

Qui amat patrem uel matrem ultra me, non est me dignus: & qui amat filium uel filiam ultra me, non est me dignus.] Vides, quod tunc oportet nos odio habere parentes & filios, quando uolunt nos à Christo magis auellere. Et quid dico patrem & matrẽ & filios? quod maius est, audi.

Qui (inquit) non accipit crucem suam, ac sequitur me, non est me dignus.] Quis-

quis (inquit) nō renunciauerit præsenti uitæ, & tradiderit se in mortem contemptibilē, Crux. (hoc enim prisci crucem uocabant) nō est me dignus. Quoniam multi ut fures & latrones crucifiguntur: appositum, Et sequitur post me, hoc est iuxta leges meas uiuit.

Qui inuenerit animam suam, perditurus est eam: & qui perdiderit animam suā mea causa, inueniet eam.] Inuenire uidetur animam suam, qui uitam quæ in carne est custodit: sed perdit eam, qa mittit in æternum supplicium. Qui autē perdit animam suam & moritur: non ut latro uel seipsum strangulans, sed propter Christum, ille seruat eam.

Qui recipit uos, me recipit: & qui me recipit, recipit eū qui me misit. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.] Excitat nos, ut suscipiamus eos, qui à Christo mittūtur. Nā qui discipulos suscipit, ipsum uenerat̄, & propter illū etiā patrem. Oportet autem suscipere iustos & prophetas, in nomine iusti & prophetæ. hoc est quia iusti sunt & prophetæ, non propter præfecturam & subsidium à regibus. Quod si quis forte & prophetæ figuram gerat, opere autem non idem præstet, tuq; ut prophetam ipsum suscepĕris, & deus quasi iustum suscepisses tibi retribuet: hoc enim signat, mercedem iusti accipiet. Vel etiam aliter intelligas, quod iustus existimetur etiam ille, qui suscipit, & accipiet mercedem quam iusti capiunt.

Et quicunq; potauerit unum expusillis istis poculo frigidæ aquæ, tantum nomine discipuli: Amen dico uobis, nō perditurus est mercedem suam.] Ne paupertatē quis prætexat, dicit qđ etsi poculū aquæ frigidæ des, eo qđ ille meus discipulus sit, & huius accipies mercedem. Poculum autem aquæ frigidæ dat, & qui docet quempiam flagrātem igne dei, uel concupiscentiarum. Et qui facit eum nominari discipulum Christi, nec hic perdet mercedem.

CAPVT XI.

ET factum est, quum finem fecisset Iesus mandandi duodecim discipulis suis: progressus est illinc, ut doceret & prædicaret ciuitatibus illorum.] Missis discipulis ipse cessat facere miracula, & solū docebat in synagogis. Nam si ipse præsens curasset, nulli tunc accessissent discipulos: ut igitur & illi habeant locum sanandi, ipse progressus est.

Ioannes autem, quum audisset in carcere facta Christi, missis duobus discipulis suis, dixit illi: Tu es qui uenturus es, an aliū expectamus?] Non interrogat Ioannes quasi ignorans Christum. Nam quo pacto ignoraret? quum testatus sit, Ecce agnus dei. Verum quia discipuli eius inuidebant Christo: ut pluribus argumentis certiores eos redderet: propter hoc mittit eos, ut uel uisis miraculis credant Christum Ioanne maiorem esse, & idcirco fingit se rogare: Tu es qui uenturus es? hoc est qui expectatur in scripturis in carne uenturus. Nonnulli autem dicunt, quod quum dixerit uenturū, interrogauerit de descensu ad inferos, quasi ignoret Ioannes, & dicat: Es tu & ille, qui ad infernum uenturus est, an alium expectamus? Hoc autē friuolum fuerit dicere. Quum enim prophetis alijs excellentior fuerit Ioannes: quomodo crucifixionem Christi, & eius ad inferos descensum ignorasset? præsertim quum Christum agnum nominarit, eo quod pro nobis immolādus erat. Sciebat igitur Ioannes, quod & ad infernū uenturus esset dominus cū anima, ut & illic saluaret, sicut dicit Gregorius Theologus, omnes qui crediturierant, quod pro nobis incarnatus esset. Et nō sicut ignorans rogat, sed sicut uolens copiosis testimonijs discipulos suos docere de Christo ob miraculorum operationem. Vide enim & Christum quid dicat ad hanc interrogationem.

Gregorij theologus.

Respondit autem (inquit) Iesus, & dixit illis: Ite, & renunciate Ioanni ea quæ auditis & uidetis. Cæci uident, & claudi ambulant: leprosi mundantur, & surdi audiunt: mortui excitantur, & pauperes Euangelizantur. Et beatus est, quisquis non fuerit offensus per me.] Non dixit, annūciate Ioanni, Ego sum, qui uenturus sum: sed ut sciens, quod Ioannes hac de causa discipulos misisset, ut uideant miracula, inquit: Quæ uidetis, annūciate Ioanni. Et omnino ille accepta occasione hac, amplius de me uobis testimoniū perhibebit.

hibebit. Pauperes autem qui euangelizantur, intellige uel apostolos Euangeliū prædicantes: pauperes enim erāt & piscatores, & ut priuati contēptibiles: uel auditores Euangelij, de cœlestibus bonis audientes. Ostendens autem discipulis Ioannis, quod non lateret eum quæ cogitabant, dicit: Beatus qui non offensus fuerit in me. nam ipsi multum de eo dubitabant.

Illis autem euntibus, cœpit Iesus dicere turbis de Ioanne: Quid exiuistis in desertum ut uideretis? Num arundinem, quæ agitatur à uento?] Fortassis turbæ ut audiuerunt Ioannis interrogationem, offensæ sunt, ne forte & Ioannes de Christo dubitasset, & sic facile mutasset sententiam, quamuis prius testificatus fuisset de Christo. Hanc igitur suspicionem è medio tollens Christus, inquit: Non est Ioannes arundo, hoc est inconstans & uarius. Nam si talis esset, quare exiuistis ad eum in desertum? Non enim ad arundinem, hoc est facile mutabilem hominem exiuisse tis: uerum sicut ad magnum & cōstantem hominem exiuistis. Próinde talis manet, qualem eum esse iudicastis.

Sed quid existis, ut uideretis hominem mollibus uestimētis indutum? Ecce qui mollia gestant, in domibus regum sunt. At, quid existis uidere? prophetam?] Nam ne dicere possint, quod delicijs primum seruiuerit, factus sit remissus, inquit: Non. Vestis enim eius ex pilis erat, & ostendebat à delicijs alienum. Si enim mollia gestasset, in regum domibus uersatus esset, & non in carcere, si delicias fuisset sectatus. Disce igitur, quod non oportet probum Christianum mollia gestare.

Etiam dico uobis, & excellentiorem propheta. Hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparaturus est uiam tuam ante te.] Angelus uocatus est, & propter angelicam uitam, ac fermè materiæ expertem, & quia nunciauit prædicauitq; Christū. Præparauit autem uiam Christi, quasi testificans de eo, & quasi baptizans in pœnitentiam. Nam post pœnitentiam, remissio peccatorū, quam remissionem Christus dat. Hæc autem dixit Christus postquàm à se abierant discipuli Ioannis, ne uideatur eis adulari. Vaticinium autem dictum Malachiæ est. *Malach. 3.*

Ioannes quare dictus angelus.

Amen dico uobis, non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista.] Cū affirmatione hoc asserit. Dicens autem mulierum, seipsum excepit. Christus enim è uirgine natus est, non muliere quæ uirum passa.

Qui autem minor est in regno cœlorum, maior illo est.] Quoniam multas Ioannis laudes dixerat: ut ne putent quod & se maior sit ille, inquit hoc loco manifestius, quod ego minor, & natu iunior, & iuxta uestrā opinionem inferior, maior illo sum in regno cœlorum, hoc est in spiritualibus & cœlestibus bonis. Nam hic quidē ipso minor sum, & secundum hoc prior me natus est, & uobis magnus uidetur, sed illic maior sum.

A diebus autem Ioannis Baptistæ, usq; ad hunc diem regnum cœlorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud.] Videntur hæc superioribus non cohærere, sed non sic habet. Vide igitur. Etenim de se dixerat Christus, quod maior sit Ioannes: & cogit illos ut ei credant, ostēdens quod multi rapiant regnum cœlorum, hoc est fidem in se. Opus autem est uirtute multa. Relinquere enim patrem & matrem, & animam suam contemnere, quanta uis?

Omnes enim prophetæ & ipsa lex usq; ad Ioannem prophetizauerunt.] Et hoc bene illa consequitur: dicit enim, Ego sum ille uenturus. Omnes enim prophetæ impleti sunt. Non autem impleti fuissent, si ego non uenissem. Nihil igitur expectetis ulterius.

Et si uultis recipere, ipse est Helias ille, qui uenturus erat.] Si uultis (inquit) accipere, hoc est, si sana mēte iudicatis, & non inuide, ipse est Helias, quem dixit propheta Malachias uenturū. Etenim præcursor ac Helias idem sortiti sunt ministerium: & hic quidē prioris aduentus, Helias autem posterioris præcursor. Deinde ostendēs, quod ænigma sit Ioannem Heliam esse, & intellectu opus ad intelligendum, inquit: *Malach. 3.*

Qui habet aures ad audiendum, audiat.] Ita inducens eos, ut interrogent ac discāt.

Cui autem assimilabo generationē hanc? Similis est pueris sedentibus in foro, & acclamantibus sodalibus suis, & dicentibus: Tibia cecinimus uobis, & non saltastis: lamentauimus uos, & non planxistis.] Insinuat hic Iudæorum morositatem. Difficiles enim

moribus,neq; Ioannis auſteritate,neq; Chriſti ſimplicitate mutari potuerunt: ſed ſimiles fuerunt pueris contumacibus,quos neq; facilitate, neq; luctu quis placarit.

Venit enim(inquit)Ioannes neq; comedens, neq; bibens,& dicunt: Dæmoniũ habet. Venit filius hominis comedens & bibens,& dicunt:Ecce hominem edacem,& uini potorem, amicumq; publicanorum & peccatorum.] Lamentationi aſſimilat uitam Ioannis: erat enim magnæ,tã in uerbis quàm operibus,ſeueritatis. At Ieſus mire diſpenſans omnia,omnibus condeſcendit,ut omnes lucrifaciat,& regnum Euangelizet:próinde non eius fuit auſteritatis cuius Ioannes.

Et iuſtificata eſt ſapientia à filijs ſuis.] Hoc dicit:Neque Ioannis uita,neque mea uobis placet,ſed omnes ſalutis uias aſpernamini. Iuſtus apparebo ego, q ſapiẽtia ſum.Nulla enim poſthac uobis occaſio erit, ſed omnino iudicabimini. Etenim ego quidem impleui omnia:uos aũt increduli facti,iuſtũ me,utpote qui nihil intermiſerim, cõprobatis.

Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus,in quibus factæ fuerant plurimæ uirtutes ipſius, quod nõ pœnituiſſent.] Poſtquàm monſtrauit,quod omnia quæcunq; oportebat fecerat,& manſerunt abſq; pœnitentia, conſequenter exprobrat.

Væ tibi Chorozain,uæ tibi Bethſaida.] Ex qua Andreas,et Petrus,& Philippus,& filij Zebedæi fuerunt:atq; ita non naturæ,ſed uoluntatis malitia fuit.Nam ſi naturæ, fuiſſent & illi mali.

Quoniam ſi in Tyro & Sidone factæ fuiſſent, uirtutes ſcilicet, quæ factæ in uobis, olim in ſacco & cinere pœnituiſſent.Veruntamen dico uobis,Tyro & Sidoni tolerabilius erit in die iudicij,quàm uobis.] Deteriores dicit Iudæos Tyrijs & Sidonijs. Tyrij enim naturalem legem tranſgreſſi ſunt,Iudæi autem & Moſaicam. Et illi quidem non uiderunt miracula,hi autem & miracula quæ uidêre,accuſarunt.Saccus pœnitẽtiæ ſymbolum eſt. Lugentes uidemus cinerem & puluerem ſuper caput ſpargere.

Et tu Capernaum,quæ uſq; ad cœlos es exaltata,uſq; ad infernum detraheris: quoniam ſi in Sodomis factæ fuiſſent uirtutes quæ in te, manſiſſent uſq; in hodiernum diẽ. Veruntamẽ dico uobis,quod Sodomis tolerabilius erit in die iudicij,quàm tibi.] Capernaũ exaltata eſt,eo quod ſit ciuitas Ieſu: glorificata eñ fuit,utpote patria eius,ſed nihil utilitatis inde accepit, non credendo. Et propterea contrario modo iudicata eſt uſq; in infernum,quod talem ſortita inquilinum,non ſit emendatior facta.Quoniam autem Capernaum interpretari quis poteſt agrum conſolationis. Vide,quod ſi quis mereatur fieri ager ſpiritus paracleti,& deinde ſublime ſapiat,& exaltetur uſq; in cœlum, ita coruet quoq; per ſuperbiam. Horreſcas igitur homo.

In illo tempore reſpondit Ieſus,& dixit:Confitebor tibi pater,domine cœli & terræ, quod occultaueris hæc à ſapientibus & intelligentibus, & reuelaueris ea paruulis.] Quod dicit,hunc ſenſum habet.Confiteor,hoc eſt gratias ago tibi, quod Iudæi qui ſibi uidentur eſſe ſapientes & periti in ſcripturis,non crediderũt: Imperiti autem & paruuli crediderunt, & cognouerunt myſteria. Occultauit autem myſteria deus ab his, qui uidentur eſſe ſapientes:non ut inuidens,uel ut author imperitiæ,ſed ideo quod non erant digni,propter hoc quod uidebantur ſibi ſapientes.Nam qui uidetur ſibi ſapiens,& cõfidit in ſapientia ſua,neq; deum inuocat. Vnde deus poſtea non uocat eum, neq; iuuat, neq; reuelat.Et aliter.Deus propter magnam miſericordiam ſuam non reuelat eis plura myſteria,ut ne magis puniantur,utpote aſpernantes ea quæ didicerunt.

Etiam pater, ſic fuit beneplacitum ante te.] Manifeſtat hoc loco benignitatem patris,quod non ab alio prouocatus reuelat paruulis,ſed ſic placuit ei ab initio. Complacitum enim uoluntas eſt,& beneplacitum.

Omnia mihi tradita ſunt à patre meo.] Dixit ſupra,quod abſconderit pater:ne igitur ſuſpiceris,quod ipſe quidem nihil faciat,omnia autem patris ſint, dicit: Omnia mihi tradita ſunt,& una poteſtas mea & illius. Quum autem audis, tradita ſunt: ne ſuſpiceris, quod tanquàm ſeruo & inferiori tradita fuerint,ſed tãquàm filio. nam ſecundũ hoc quod natus eſt à patre,omnia tradita ſunt ei. Niſi enim natus eſſet ab eo,& eiuſdem eſſet ſubſtantiæ,non fuiſſent ei tradita. Non à domino inquit,ſed à patre meo. ut exempli

gratia

gratia: si nascatur pulcher puer à pulchro patre, & dicat, Data est mihi pulchritudo à patre meo.

Et nullus cognoscit filium, nisi pater: neq; patrem quis cognoscit, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare.] Maius dicit, Non sit cui mirum me omnium esse dominũ, quũ scilicet & aliud maius possim, nẽpe scire patrem, ac sic ipsum cognoscere, ut & alijs eũ possim reuelare. Cõsydera aũt, qd' superius dixerit patrẽ reuelasse mysteria paruulis, hic autem quod filius patrem reuelauerit. Vides igitur unam uirtutem patris & filij, siquidem & pater reuelat ac filius.

Venite omnes ad me, qui laboratis & onerati estis, & ego requiescere uos faciam.] Omnes uocat, non solum Iudæos, sed & gentiles. Per laborãtes intellige Iudæos, ut facientes traditiones legis, & in operatione mãdatorum legis fatigatos. Per oneratos aũt, gentiles onere peccatorum oppressos. Hos igitur quiescere facit Christus. Credere eñ & confiteri, & baptizari, quis labor? quomodo autem non & quies, quandoquidem & hic nihil solicitum esse oportet de ijs, quæ ante baptismum facta sunt, & alibi quies te susceptura est?

Tollite iugum meum super uos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animarum uestrarum. Iugum enim meum cõmodum est, & onus meum leue.] Iugum Christi, humilitas & mititas. Qui igitur se humiliauerit omni homini, requiem inuenit, imperturbatus manens. Sicut uanæ gloriæ cupidus & arrogans semper in curis est, nolens quoquam minor haberi: sed cogitãs quomodo magis glorificetur, & quomodo uincat inimicos. Iugũ igitur Christi (humilitatẽ dico) leue est. Facilius est enim humili naturæ nostræ humiliari, quàm sublimari. Dicũtur item & omnia mandata Christi iugum leue: quoniam propter futuram retributionem leuia, tametsi ad breue tempus grauia uideantur. *Hiere. 6.*

CAPVT XII.

IN illo tempore, ibat Iesus sabbatis per segetes: discipuli uero illius esuriebant, & cœperũt uellere spicas, & comedere. At pharisæi quum uidissent, dixerunt illi: Ecce discipuli tui faciunt, quod non licet facere in sabbato. Ille uero dixit eis: Nõ legistis quid fecerit Dauid, quum esuriret ipse, & ij qui cum eo erant? Quomodo ingressus sit in domum dei, & panes propositionis ederit, quos ipsi nõ licebat edere, neq; ijs qui cum illo erant, nisi sacerdotibus solis.] Iterum pharisæi naturalem passionem arguunt, quum ipsi grauius peccent. Dominus per historiam Dauid admonet eos. Ille enim inquit, propter famem maius quiddam ausus fuit. Panes aũt propositionis erant duodecim, qui quotidie proponebantur in mensa: sex in dextra parte, sex in sinistra. Quamuis autẽ & Dauid propheta erat, non tamẽ ei inde licebat edere, sed sacerdotibus: quãto magis non licebat his qui cum eo erant? atta men propter famem uenia dignus erat: sic igitur & discipuli. *1. Reg. 21.*

An non legistis in lege, quod sabbatis sacerdotes in templo sabbatum prophanant, & crimine uacant? Dico autem uobis, quod templo maius est hoc in loco.] Lex prohibebat in sabbato operari. Sacerdotes in sabbato & ligna scindebant, & ignem accendebant, atq; ita prophanabant sabbatum, hoc est inquinabãt, ut uobis uidetur. At dicis mihi, quod bene licebat sacerdotibus: discipuli autem sacerdotes non erant? Dico igitur, quod templo maius est hoc in loco. hoc est, quia ego maior sum templo, & dominus cũ discipulis sum: maiorem habent hi potestatem soluendi sabbatum, quàm sacerdotes.

Quod si sciretis quid sit: Misericordiam uolo, & non sacrificium: nequaquàm condemnassetis insontes. nam dominus est & sabbati filius hominis.] Ostendit eos & imperitos, & nescientes propheticum. Oportebat enim (inquit) misereri esurientibus. Et aliter: Ego filius hominis, dominus sum sabbati, & dierum opifex, & ego ut dominus soluo sabbatum. Intellige autem & iuxta anagogen. Quoniam operarij erant apostoli: messis autem & aristæ, credentes. Porrò euellebant apostoli & comedebant, hoc est cibum habebant salutem hominum. Hoc autem faciebant in sabbatis, hoc est in ocio ma- *Osee 6.*

lorum, Pharisæi aũt indignabantur: sic & in ecclesia doctoribus docentibus & prodesse cupientibus, pharisæi sæpe inuident & ægre ferunt.

Progressus autem illinc, uenit in synagogam illorum: & ecce homo erat manum habens aridam, & interrogabant illum, dicentes: Num licet sabbatis curare? ut accusarent eum.] Alij Euangelistæ dicũt, quod Iesus interrogauerit pharisæos. Dici igitur potest, quod quum inuidi essent, præuenerint & rogauerint illum, ut dicit Matthæus. Deinde Christus iterum interrogauit eos, uti ridens eorum cæcitatem: id quod ab alijs Euangelistis dicitur. Interrogant igitur eum, ut occasionem habeant ad calumniandum.

At ille dixit eis: Quis erit ex uobis homo, qui habebit ouem unam, & si ea inciderit sabbatis in foueam, nónne apprehendet illam, & eriget? Quanto igitur præstantior est homo oue? atq; ita licet sabbatis benefacere.] Ostendit eos propter auaritiam, & ut ne priuentur oue, dissoluere sabbatum, propter inuidiam autem non ferre, ut curetur homo: unde hoc loco crudeles eos esse, & contemptores dei, ostendit. Contemnunt enim sabbatum, ut non pereat ouis: immisericordes autem sunt, quia hominis curã respuunt.

Tunc dicit homini: Extende manum tuam. & extendit, & restituta est sana sicut altera.] Multi & nunc aridas manus habent, hoc est immisericordes sunt, & non communicant: sed quando sermone Euangelico docentur, extendunt eas & communicant, quamuis pharisæi, superbi dæmones, qui nobis eam amputarunt, propter suam in nos immisericordiam, manus ad misericordiam extendi uolunt.

Pharisæi autem egressi, cœperunt consilium aduersus eum, quomodo illum perderent. At Iesus ubi nouisset, secessit illinc.] Inuidebant: nam quando beneficijs afficiuntur, tunc insaniunt. Secedit autem Iesus, eo quod passionis tempus imminebat, parcens interim illis, ne homicidij criminis fiant obnoxij. Temere enim se in pericula obijcere, deo gratum nõ est. Vide autem, quod signanter dicit, Egressi: nam ut exiuerunt à deo, tunc uoluerunt perdere Iesum. Nullus enim in deo manens, talia uult.

Et sequutæ sunt eũ turbæ multæ, & curauit eos omnes, & increpauit eos ne se manifestum faciant.] Vt inuidiam illorum demulceret, manifestari non uult. Nihil enim omittebat, quod ad illorum curam pertinebat.

Esa. 42. Vt compleretur quod dictum erat per Esaiam prophetam, dicentem: Ecce filius meus, quem elegi: dilectus meus, in quo sibi bene complacuit anima mea. Ponam spiritum meum super illum, & iudicium gentibus annunciabit. Non contendet, neq; clamabit.] Introducit & prophetam testem mansuetudinis Iesu. Quæcunq; enim (inquit) uoluerunt Iudæi, faciet. Si uoluerint, ut non appareat, faciet etiam istud, & non reluctabitur, ut inanis gloriæ auidus. Neque clamabit, sed annunciabit turbis, ne manifestent se: sed & gentibus iudicium annunciabit, hoc est etiam gentes docebit. Iudicium enim est doctrina & scientia, & dijudicatio boni, uel & futurum iudicium annũciabit Ethnicis, qui nunquàm audiuerunt de futuro iudicio.

Neq; in plateis audiet quis uocem eius.] Non enim in medio fori, ut gloriæ appetentes: sed in templo, & synagogis, & monte, & iuxta litora docebat.

Arundinem comminutam non confringet, & linum fumigans non extinguet.] Poterat (inquit) Iudæos ut calamum contritum confringere, & iram eorum, ut linũ fumigans, hoc est ardens, extinguere: sed noluit quoad dispensatio adimpleretur: & per omnia uincit eos. Hoc enim significat, quod subditur:

Donec eijciat ad uictoriam iudicium. Et in nomine illius gentes sperabunt.] Ne enim haberent quod prætexerent, omnia sustinuit, ut postea condemnaret eos, & uinceret nihil contradicentes. Et quidnam est, quod non fecit, ut lucrifaciat illos? sed noluerunt. Vnde gentes sperabunt in eum, quoniam Iudæi noluerunt.

Tunc adductus est ad eum dæmoniacus, cæcus ac mutus, & sanauit illum, ita ut cæcus ac mutus loqueretur & cerneret. Et obstupuerunt omnes turbæ, dicebantq;: Num hic est ille filius Dauid?] Vias ad fidem occluserat dæmon, oculos, aures & linguam: sed Iesus sanat, & filius Dauid à turbis nominatur. Expectabatur enim Christus ex semine Dauid. Et nunc si uideris quempiam, neq; quid bonum sit per se intelligentem, neq;

alterius

alterius sermones susciptentem, existima illum cæcum & mutum, quem sanarit deus tacto eius corde.

Quæ quum audiuissent pharisæi, dicebant: Hic non eijcit dæmonia, nisi in Beelzebul principe dæmoniorũ.] Tametsi dominus propter eos secesserat, illi nihilominus etiam procul audientes taxabant: quumq; homines multis afficerentur beneficijs, erant tam inimici, quàm diaboli.

Quum autem sciret Iesus cogitationes illorũ, dixit illis: Omne regnum diuisum aduersus sese, desolatur. & omnis ciuitas aut domus diuisa aduersus seipsam, non stabit. Et si satanas satanam eijcit, aduersus seipsum diuisus est: quomodo igitur stabit regnũ eius?] Inuulgando cogitationes illorum, deum se esse comprobauit. Excusat autẽ se apud illos communibus exemplis, & monstrat insipientiam eorum. Quomodo enim dæmones seipsos eijciunt, quum magis inter se cõueniant? Satan aũt dicit aduersarius.

Et si ego in Beelzebul eijcio dæmonia, filij uestri in quo eijciũt? propterea ipsi uestri erunt iudices.] Esto (inquit) quod ego talis sim: filij uestri, hoc est mei discipuli, in quo eijciunt? Nunquid & illi in Beelzebul? Quod si illi diuina uirtute, multo magis ego. Illi enim in nomine meo miracula operantur. propterea illi uos condemnaturi sunt, quia illos uidetis in meo nomine miracula facere, & adhuc me accusatis.

Quod si spiritu dei ego dæmonia eijcio, ergo peruenit ad uos regnum dei.] Hoc dicit, quod si in diuina uirtute ego eijcio dæmonia, ergo ego sum filius dei: & aduenì propter uos, ut afficiamini beneficijs, atq; ita peruenit in uos meus aduentus. Hic enim est regnum dei: quid igitur aduentum meum, qui propter uos est, accusatis?

Aut quomodo potest aliquis intrare domum potentis, & uasa eius diripere, nisi prius liget potẽtem, & tunc domum eius diripiat?] Tantum (inquit) abest, ut amicos habeam dæmones, ut & aduersarios habeam, & ligem eos qui ante meum aduentum fortes erãt. In domũ aũt, id est in mundũ ingressus Iesus, spolia dæmonũ homines abstulit.

Qui non est mecum, contra me est: & qui nõ colligit mecum, dispergit.] Quomodo (inquit) Beelzebul mihi cooperaturus est, qui cõtrarium mihi operatur? Ego quidẽ ueritatem doceo, ille autem malitiam. quomodo igitur est mecum? Et ego quidẽ congrego homines ad salutem, ille autem dispergit. Notat autẽ pharisæos, quod se docente, & multis prodesse cupiente, ipsi dispergerent populum ita ne accederent ad se. Vnde ostendit eos re uera dæmonijs plenos.

Idcirco dico uobis: Omne peccatum & conuitium remittetur hominibus, at conuitium in spiritum sanctum non remittetur hominibus. Et quisquis dixerit uerbum aduersus filium hominis, remittetur illi: qui autem dixerit aduersus spiritum sanctum, non remittetur ei neq; in præsenti, neq; in futuro.] Dicit hoc loco, Omne aliud peccatum, quantumuis inexcusabile sit, utpote scortationem, furtum, & similia, tale esse ut confugere liceat ad humanam infirmitatem, & sit ueniæ locus: Quãdo autem quis uiderit miracula spiritus sancti fieri, & accusauerit ea quasi à diabolo facta, qualem habiturus est ille excusationẽ? Manifestũ est enim scire eũ, quod à spiritu sancto fiant, sua autem sponte male operari, quomodo igitur talis uenia dignus erit? Itaq; Iudæi quãdo uiderunt Christum manducantem & bibentem, ac uersantem cum publicanis & meretricibus, aliaq; omnia more filij hominis facientem, & deinde arguerunt eum ut comedonem & uini potorẽ: in hoc erant uenia digni, & neq; pœnitẽtia super hoc ab eis exigebatur: uidebãtur enim rationabiliter offendi. quando autẽ uiderunt eum operari miracula, & arguerunt, & blasphemauerunt spiritum sanctum, dicentes, hoc dæmonia cum esse: quomodo remitteretur hoc peccatũ, nisi pœnitentiã egissent? Et ita disce, quod ille qui blasphemat in filium hominis, uidens eum humano more uiuere, & dicens, Hic meretricarius est, uorax, & uinipotor, dum Christus hoc facit. Talis enim etsi non pœniteat, de hoc nõ reddet rationem. Veniam enim accipit, tanquàm qui nõ intellexerit illum fuisse deum, eo quod tam occultus fuerit. Qui autem blasphemat in spiritum sanctum, hoc est in spiritualia opera Christi, & dicit ea esse diabolica: nisi pœnitentiam egerit, ueniam non assequetur. Non enim rationabilem causam habuit, ut calumniaretur. Non remittetur igi

De peccato in spiritum sanctũ irremissibili.

tur uel hic, uel alibi. Multi enim sunt, qui hic quidem puniuntur, sed alibi pœnæ immu-
Luc.16. nes sunt: ut pauper Lazarus. alij autem & hic, & alibi: ut Sodomitæ, & hi qui in spiritū sanctum blasphemant. alij uero neq; hic, neq; alibi: ut apostoli, & præcursor. Nam licet uideantur persequutionem pati, sed non patiuntur illa pro peccatis: sunt enim probationes & coronæ.

Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem putrem, & fructum eius putrem: Ex fructu enim arbor cognoscitur.] Quum Iudæi non possent opera Christi arguere ut mala, Christum facientem illa blasphemabant, ut dæmoniacū. Vel & me (inquit) dicite arborem bonā esse: & miracula mea, quæcūq; illa sunt, fructū bonū. Vel si me dicitis arborem putrem, manifestum quod & fructus, miracula uidelicet, putres erunt. Verum miracula fructum bonum esse dicitis: igitur & ego bona sum arbor. Omnino enim sicut ex fructu arbor, ita & ego ex miraculis cognoscor.

Progenies uiperarum, quomodo potestis bona loqui, quum mali sitis?] Ecce (inquit) uos quum arbores malæ sitis, fructum malum fertis maledicentes mihi: unde & ego si malus essem, fructus afferrem malos, & non talia miracula. Progeniem uiperarū eos uocat, quoniā in Abraham gloriabantur; ostēdit aūt quod nō sint ex Abraham, sed ex progenitoribus se dignis.

Ex abundantia cordis os loquitur. Bonus homo ex bono thesauro emittit bona, & malus homo ex malo thesauro emittit mala.] Quando enim uideris quempiam obscœne loquētem, scias quod multo plura habeat in corde, quàm quæ loquitur. Nā ex abundantia effundit se in externa, & thesaurum possidet absconditum. Paruam enim partem declarat. Similiter & bona dicens, plura habet in corde.

Dico autem uobis, quod homines de omni uerbo otioso, quod loquētur, rationem reddent in die iudicij. Ex sermonibus enim tuis iustificaberis, & ex sermonibus tuis condemnaberis.] Terret hic nos, quoniam & pro otioso uerbo rationem daturi sumus, hoc est pro mendacio, calumnia, uel inordinato & ridiculo. Deinde ponit testimonium ex scriptura, ne uideatur propria dicere. Ex sermonibus tuis iustificaberis, & ex sermonibus tuis condemnaberis.

Tunc responderunt quidam ex scribis & pharisæis, dicentes: Magister, uolumus à te signum uidere.] Admirans Euangelista apposuit, tunc. Quum enim obedire illos oporteret propter signa præcedentia, tunc signum petunt. De cœlo autem uolunt signum uidere, sicut alius Euangelista dicit: putabant enim, quod signa super terrā, potestate diaboli faceret. Mundi enim rector est diabolus. Quid igitur ad hæc saluator?

Deut.32. Respondens dixit illis: Generatio praua & adultera signum quærit, & signum non
Ionæ 2. dabitur illi, nisi signum Ionæ prophetæ. Quemadmodum enim fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus ac tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.] Prauam generationem uocat eos, quia doloſe semper tentabāt: adulteram autem, quia desciscebant à deo, & adhærebant dæmonibus. Signum autem dicit resurrectionem suam, ut admirabilē. Postquàm enim in cor terræ, in infimum locū infernum descendit, resurrexit. Tres autem dies & tres nocles, à parte intelligas, & nō integras. Mortuus enim est in Parasceue, quæ ipsa una dies est: & mortuus fuit sabbato, nox aūt dominicæ ipsum adhuc mortuum apprehendit. Tres igitur dies & noctes, à parte numerantur, quia & sic sæpe numerare consueuimus.

Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, & cōdemnabunt eam, quod ipsi pœnituerint ad prædicationem Ionæ. Et ecce plus quàm Ionas est hoc loco.] Postquàm (inquit) Ionas exijt à ceto & prædicauit, crediderunt: in me autem, etiā quum surrexero, nō credetis. Vnde & cōdēnabimini à Niniuitis, qui crediderunt seruo meo absque miraculis, quamuis barbari fuerint: uos autem assueti prophetis, uisis signis non creditis mihi domino, quod significat, dicens: Et ecce plus Iona hoc loco.

3.Reg.10 Regina Austri excitabitur in iudicio cum generatione hac, & cōdemnabit eam: quia
2.Par.9 uenit à finibus terræ, ut audiret sapiētiam Solomonis. Et ecce plus quàm Solomon hoc loco.] Regina (inquit) à longe uenit, quamuis esset mulier infirma, ut de arboribus & lignis,

lignis,& naturalibus quibuſdam audiret: uos autem me,quum ad uos uenerim, & arcana dixerim,non ſuſcepiſtis.

Quum autem immundus ſpiritus exierit ab homine, perambulat per arentia loca, quærens requiem, & non inueniet: tunc dicit, Reuertar in domum meam unde exiui. & quum uenerit,reperit eam uacantem, & ſcopis purgatam atq; ornatam. Tunc abit, & adiungit ſibi ſeptem alios ſpiritus ſceleratiores: & ingreſſus inhabitat illic:& fiũt poſtrema hominis illius peiora primis. Sic erit & generationi huic peruerſæ.] Oſtendit illos uſq; in extremam perditionem uenisſe, quod ipſum non ſuſceperint. Et ſicut qui à dæmonijs liberati fuerint,ſi ignaui fuerint,deterius habent: ita & ueſtra generatio à dæmonio tenebatur, quum idola adoraret: ſed per prophetas eiectus eſt ille dæmon. Veni autem & ego, mundare uos magis uolens: ſed quia repuliſtis me, & interimere uultis, ut grauius peccantes, grauius etiam puniemini. Et extrema captiuitas ueſtra grauior erit quàm prima. Tu autem intellige & hoc,quod per baptiſmum eijcitur ſpiritus, & uadit ad loca inaquoſa & animas non baptizatas: ſed in illis non inuenit requiẽ. Requies autem eſt dæmoni,baptizatos turbare per mala opera, quoniam non baptizatos iam habet: conuertitur igitur ad baptizatum cum ſeptem ſpiritibus. Sicut enim ſeptem ſunt dona ſpiritus,ita ediuerſo ſeptem ſunt malitiæ ſpiritus. Quum autem ingreſſus fuerit in baptizatum,deterior fit calamitas. Prius enim ſpes erat per baptiſmum eſſe purgatum,poſtea autem nõ eſt ſpes ſecundi baptiſmi,niſi per pœnitentiam, quæ ualde laborioſa eſt.

Adhuc autẽ loquente illo ad turbas,ecce mater eius & frater eius ſtabant foris,quærentes ei loqui.] Humanum quid uolebat oſtendere mater, quod ut in filium poteſtatem habeat: nihil enim magnum adhuc de eo intelligebat, propter hoc ipſo adhuc loquente uolebat ad ſe illum attrahere, quaſi ambitioſula tanto ſibi filio ſubdito. Quid igitur Chriſtus? quoniam intentionem eius ſciebat,audi quid dicat.

Dixit autem quidam illi: Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant quærentes tibi loqui. At ille reſpondens, dixit ei qui ſibi renunciauerat: Quæ eſt mater mea, aut qui ſunt fratres mei? & extendens manum ſuam ad diſcipulos ſuos,dixit: Ecce mater mea, & fratres mei. Quiſquis enim fecerit uoluntatem patris mei, qui eſt in cœlis, ipſe meus frater & ſoror,& mater eſt.] Non iniuria afficiens matrem hæc dixit,ſed corrigens mentem eius gloriæ auidam & humanam. Non enim dixit, Non eſt mea mater: ſed ſi non fecerit uoluntatem dei, nihil ei proderit, quod me genuit. Non enim negat naturalem cognationem,ſed apponit etiam eam quæ eſt per uirtutẽ. Nullus enim indignus, à cognatione utilitatem capit. Igitur correcto uanæ gloriæ morbo, iterum obedit matri uocanti. Dicit enim Euangeliſta.

CAPVT XIII.

IN die uero illo egreſſus eſt Ieſus è domo,& ſedit iuxta mare: Et congregatæ ſunt ad illũ turbæ multæ,ita ut ipſe nauim ingreſſus ſederet, & uniuerſa turba in litore ſtabat.] Sedit in naui, ut omnes auditores in faciẽ haberet ſpectantes, & omnes commodius audirent. Sanè è mari piſcatur eos qui in terra.

Quare Chriſtus in parabolis loquitur.

Et loquutus eſt eis multa in parabolis.] Simplicibus turbis abſq; parabola in monte loquutus eſt: his autem in parabola, utpote doloſis phariſæis, ut ſi non intelligãt, quærant & diſcant. Præterea ut indignis nõ oportebat doctrinas eis proponere nudas. Nõ oportet enim margaritas ante porcos mittere. Primam autem parabolam ponit, quæ auditorem faciat attentiorem.

Ecce exijt qui ſeminabat ad ſeminandum.] Seipſum dicit ſatorem, ſemen autem uerbum. Exijt autem non loco, nam ubique erat, ſed ſecundum illud quod nobis propior factus eſt per carnem, dicitur egredi è finibus paternis. Exijt autem ad nos, quoniam nos ad ipſum intrare non potuimus. Et ad quid faciendum exijt? Num ut exurat terram propter ſpinas? num ut puniat? Minime, ſed ut ſementem faciat. Semen autem

ſuum dicit, eo quod & prophetæ ſeminauerunt: at non ſemen ſuū, ſed dei. Ipſe ut deus ſemen ſuum, hoc eſt proprium ſeminauit: non enim diuina gratia illuſtratus eſt, ſed ipſe erat ſapientia dei.

Et quum ſeminaret, alia quidem ceciderunt iuxta uiam, & uenerunt uolucres, & deuorarunt ea: alia autem ceciderunt in terram petroſam, ubi non habebant multum terræ, & protinus exorta ſunt, eo quod non habebant profunditatem terræ: quū autē exortus eſſet ſol, exuſta ſunt: & quia non habebant radicem, exaruerunt.] Hi qui iuxta uiam, ſunt ignaui & deſides, qui nunquàm ſuſcipiunt uerbum. Mens enim eorum uia eſt conculcata & dura, & minime arata: ab ijs igitur rapiūt uerbum uolucres cœli, hoc eſt ſpiritus aëris, dæmones uidelicet. Qui uero ſuper petroſam, ſunt ij qui audiuerūt quidem, ſed in tentationibus & afflictionibus nō obluctantur, ſed perdunt ſuam ſalutem.

Sol tentatio. Per ſolem enim orientem, intellige tentationes: eo quod tentatio oſtendit homines, & declarat quales ſint, ſicut ſol abſcondita.

Alia autem ceciderunt inter ſpinas, & aſcenderunt ſpinæ, & ſuffocauerunt ea.] Hi ſunt, qui curis ſuffocant ſermonem. Nam diues licet uideatur bonum quoddam opus facere, at non creſcit opus eius, neq; proficit ſolicitudinibus prohibentibus.

Alia uero ceciderunt in terram bonam: & dederunt fructum, ille quidem centum, alius autem ſexaginta, alius uero triginta.] Tres partes ſeminis perierunt, & quarta ſola ſeruata eſt. Pauci enim ſunt qui ſaluantur. Poſtea uero dicit de terra bona, data nobis pœnitentiæ ſpe. Eſt enim poſſibile, etiā ſi quis petroſa terra ſit uel ſpinoſa, eum fieri terram bonam. Non enim æqualem fructum ferunt omnes qui ſemen ſuſcipiunt: ſed alius quidem centuplum, forte paupertatem perfectam habens, & ſummam exercitationē. Alius autem ſexagecuplum, ut cœnobita forte monachus, & adhuc operans. Alius uero trigecuplum, ut qui honeſtas nuptias delegit, & uirtutem pro uirili amplexatur. Vide aūt dei bonitatē, quomodo omnes ſuſcipit & magna, & mediocria, & parua colētes.

Qui habet aures audiendi, audiat.] Manifeſtat quod hæc ſpiritualiter intelligenda ſint ab his, qui ſpirituales aures animæ habent. Multi autem aures habent, ſed non ad audiendum: propterea ſubdit, Qui habet aures ut audiat, ille audiat.

Et quum acceſſiſſent diſcipuli, dixerunt illi: Quare in parabolis loqueris illis? Ipſe autem reſpondens, dixit illis: Vobis datum eſt ſcire arcana regni cœlorum, illis autem non datum eſt. Quiſquis enim habet, dabitur illi, & reddetur abundantior: quiſquis autem non habet, etiam illud quod habet, tolletur ab eo.] Videntes diſcipuli magnam in his quæ à Chriſto dicebantur obſcuritatem, ut communes multitudinis procuratores accedunt interrogantes. At ille dicit: Vobis datum eſt ſcire myſteria. hoc eſt quia habetis alacritatem & ſtudium, datum eſt uobis: Illis autem non adhibentibus ſtudium, non eſt datum. Ille enim accipit, qui quærit. Quærite enim, inquit, & dabit uobis. Vide item, quomodo hoc loco parabolam dixit Ieſus: & diſcipuli ſoli, quæ interrogauerant, acceperūt. unde bene diximus, adhibenti ſtudium datum eſſe ſcientia abundātiorem fieri: adhibet ſtudium & mentem dignam, etiam quod uidetur habere, tolli: ab eo autem qui non habet, hoc eſt, etiamſi paruam quandam boni ſcintillam habeat, & eam non excitet & accendat per ſpiritum & ſpiritualia opera, extingui.

Propterea per parabolas loquor illis, quia uidentes non uident, & audientes non au-

Mali nō ſunt à natura, nec à deo. diunt neq; intelligunt.] Attende. Hic enim ſoluit quæſtionem dicentium, quod à natura & à deo mali ſunt quidam. Dixit enim (inquit) Chriſtus, uobis datum eſt noſſe arcana, ludæis autem non eſt datum. Dicimus enim ad illos cum deo, quod deus omnes faciat intelligere natura quantum opus eſt. Omnem enim hominem illuminat uenientē in hunc mūdum. Voluntas autem noſtra obtenebrat nos. Hoc igitur & in iſto loco manifeſtatur. Dicit enim, quod uidētes natura, hoc eſt à deo facti, ut natura intelligere poſſint, non uident uoluntarie: & audientes, hoc eſt naturaliter à deo ita facti, ut audire & intelligere queant, non audiunt neq; intelligunt propter uolūtatem. Dic enim quæſo, annon uidebant miracula Chriſti? Profecto, ſed faciebāt ſeipſos cæcos, & taxabant eū. Hoc ergo eſt, uidentes non uident. Adducit igitur & prophetam teſtem.

Et

Et impletur in illis prophetia Esaiæ, quæ dicit: Auribus audietis, & non intelligetis: & uidentes uidebitis, & nō cernetis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos occluserunt, ne quando uiderent oculis, & auribus audirent, & corde intelligerent, & cōuertantur, & sanem illos.] Vides quid dicat propheta, propterea non intelligetis: non quod crassum creauerim cor uestrum, sed quod incrassatū sit, quod antea manifestum subtile fuisse. Quod enim incrassatur, prius tenue fuit. Incrassato autem illo sic, oculos suos occluserunt: nō dixit, quod occluserit eos deus, sed illi se sua uolūtate. Illos enim fecerūt (inquit) ne cōuertantur, & sanem illos. Sua enim malitia operam dederunt, ut incurabiles & ad conuersionem inepti fierent. *Esa. 6.*

Vestri uero beati sunt oculi, quia uident: & aures uestræ, quia audiunt. Amen quippe dico uobis, quod multi prophetæ & iusti desyderauerunt uidere quæ uidetis, & audire quæ auditis, & non audierunt.] Et sensibiles quidem apostolorū oculi, & aures beatitudine digni, quod agnouerūt Christum. Præfert autem illos prophetis, eo quod Christum corporaliter uiderunt, illi mentaliter tantum: sed & quod illi nō assequuti fuerunt tanta mysteria, & talem notitiam, quantā ij. In duobus enim præcellebant prophetas apostoli, & corporaliter uidendo, & spiritualiter intelligendo diuina. Manifestat igitur parabolam discipulis, dicens: *Apostoli prophetas in duobus præcellūt.*

Vos igitur audite parabolam seminantis. Quum quiuis audierit sermonē regni, & non intellexerit, uadit malignus ille, & rapit insitum in cor eius, hic est qui iuxta uiam seminatus est.] Adhortatur nos ad intelligendum quæ dicūtur à docentibus, ne & nos similes fiamus his qui iuxta uiam: absit autem. Quia uia est Christus, qui extra Christū sunt, hi non sunt in uia, sed extra uiam.

At qui in petricosa semen iactum exceperat, hic est qui sermonem audit, ac protinus cum gaudio arripit: non habet autem radicem in seipso, sed temporarius est. Porrò quū inciderit persequutio uel afflictio, propter sermonem statim offenditur.] Afflictio, inquit, quia multi à parentibus uel alijs afflictionibus afflicti, statim blasphemant. Persequutio autem, dicit propter eos quibus tyranni molesti sunt. *Afflictio. Persequutio.*

At qui in spinas semē exceperat, hic est qui uerbum audit, & cura seculi huius, & deceptio diuitiarum suffocat uerbum, & sterilis fit.] Nō dixit, Seculum hoc suffocat, sed cura seculi: neq; diuitiæ, sed deceptio diuitiarum. Diuitiæ enim quando disperguntur, non suffocant, sed crescere faciūt uerbum. Spinæ autem, curæ & delitiæ, eo quod ignē concupiscentiæ & geennæ accendunt, & sicut spina acuta in corpus penetrat, & uix eradicatur: sic & delitiæ inualescentes in animam ingrediuntur, & uix eradicantur.

Cæterum qui in terram bonam excepit semē, hic est qui uerbum audit & intelligit, qui denicq; fructum reddit & facit, alius quidem centuplum, alius uero sexagecuplum, alius autem trigecuplum.] Variæ uirtutis species sunt, uarij & qui proficiūt. Vide autem ordinem in parabola. Oportet enim nos primum audire sermonem, & intelligere, ne simus sicut qui iuxta uiā. Deinde firmiter retinere quod auditū est: præterea nō esse amatores opū. Quid eñ proderit, si audiero & retinuero, & diuitiarū amore suffocor?

Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile factum est regnum cœlorum homini seminanti bonum semen in agro suo: sed dormientibus hominibus, uenit illius inimicus, & seminauit zizania inter triticum, abijtq;. Quum autem germinasset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem serui patrisfamilias, dixerunt illi: Domine, nónne bonum semen seminabas in tuo agro? unde igitur habet zizania? Ille uero dixit illis: Inimicus homo hoc fecit. Serui autē dixerunt illi: Vis igitur, abeamus & colligamus ea? At ille dixit: Non, ne dum colligitis zizania, eradicetis simul cum illis & triticum: sinite pariter crescere utraq; usq; ad messem, & in tempore messis dicā messoribus, Colligite zizania, & colligate in fasciculos ad comburendum ea: triticū uero congregate in horreum meum.] In priori parabola dixit, quartam partem seminis cadere in terrā bonā: In hac autē ostendit, quod neq; illa ipsa semina, quæ in terrā bonā ceciderūt, ĩcorrupta sinat hostis, dū nos dormimus & ignaui sumus. Ager etenim mundus est, uel cuiusuis anima. Porrò Christus est, qui seminauit bonum semen. Boni, homi

nes, uel bonæ cogitationes. Zizaniæ, hæreſes uel malæ cogitationes. Qui ſeminat autẽ hæc diabolus. At dormientes homines, qui propter ignauiam ſuam locum dederũt hæreticis, uel malis cogitationibus: Serui autẽ angeli, qui indignantur eſſe hæreſes uel malitiam in anima, & nolunt euellere & excindere ex hac uita hæreticos, & mala cogitantes. Deus autem non permittit hæreticos bellis conſumi, ne ſimul patiantur, conſumantur & iuſti. Similiter neq; propter malas cogitationes uult deus excindi hominem, ne & triticum ſimul corrumpatur. ut exempli gratia: Si Matthæus excíſus fuiſſet ex hac uita, quum eſſet zizanium, ſimul utiq; excíſum fuiſſet & frumẽtum quod poſtea ex ipſo oriturum erat. Similiter & Paulus, & latro. Hi enim quum zizaniæ eſſent, non ſunt extirpati, ſed permiſſi ſunt uiuere, ut creſcat poſtea illorum uirtus. Dicitur igitur angelis, quod in conſummatione tunc cõgregabitis zizania, hoc eſt hæreticos. Sed quomodo? in faſciculos, hoc eſt ligatis eorum manibus & pedibus: non enim tunc ultra quis operari poterit, ſed omnis operandi uis ligabitur. Frumentum autem, ſancti uidelicet, à meſſoribus angelis cõgregabitur in cœleſtia horrea. Igitur ſimiliter malæ cogitationes, quas habuit Paulus, quando perſequebatur, exuſtæ ſunt igni Chriſti, quod uenit in terram mittere: frumentum autẽ, id eſt bonæ cogitationes, cõgregatæ ſunt in horrea eccleſiæ.

Aliam parabolam adiecit eis, dicens: Simile eſt regnum cœlorũ grano ſinapis, quod accepit homo & ſeminauit in agro ſuo: quod minimum quidẽ eſt omnibus ſeminibus, quando autem creuerit, maximum eſt inter olera, & fit arbor adeò, ut ueniant uolucres cœli, & nidulentur in ramis illius.] Granum ſinapis, prædicatio eſt, & apoſtoli: pauci enim uidentur hi, & totũ orbẽ occupauerũt, atq; ita ut uolatilia cœli, hoc eſt qui leuem et alatam ad cœleſtia mentem habent, in eis quieſcant. Et tu quoq; eſto granum ſinapis, quod paruum quidem uideatur. Non enim oportet uirtute ſpectabilem ſe præbere, ſed uidum aũt, & prouocatiuum, & auſtere reprehendentem. Sic enim eris maximus inter holera, id eſt perfectus inter infirmos: ita ut & uolatilia cœli, hoc eſt angeli habitent in te, angelicam ducente uitam. gaudent enim illi in iuſtis.

Aliam parabolam propoſuit eis, dicens: Simile factum eſt regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus, donec fermẽtaretur totum.] Fermentum dicit apoſtolos, ſicut & granum ſinapis. Sicut enim fermentum, quum paruum ſit, totam farinam in ſe transfert: ſic & uos totum mundum transformabitis, tametſi pauci ſitis. Satum autem, mẽſura erat Hebræorum: ſicut apud nos eſt modius, uel decalitra. Aliqui autem per fermẽtum, intelligunt prædicationem: per tria autem ſata, tres animæ uires, rationalem, cõcupiſcibilem, & iraſcibilem: per mulierem uero, animã prædicationem in omnibus ſuis uiribus recondentem, commiſcentem, fermentantem, & ſanctificantem per illam totum. Oportet enim nos omnino fermentari & transformari in diuina. Dicit enim, donec fermentetur totum.

Hæc omnia loquutus eſt Ieſus per parabolas ad turbas: & ſine parabola nihil loquu
pſal. 77. tus eſt illis, ut compleretur quod dictum fuerat per prophetam, qui ait: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abſcondita à conſtitutione mundi.] Adducit prophetã prædicentem, quomodo docturus erat Ieſus & in parabolis, ne tu putes Chriſtum inueniſſe nouum quendam docendi modum. Particula autem, ut, nõ eſt cauſæ, ſed euentus ſignificatiua. Non enim docuit Ieſus, ut impleatur prophetia: ſed quia ipſe docuit, impleta eſt prophetia. Abſq; autem parabola non loquebatur eis tunc ſolum: non enim ſemper in parabolis loquebatur. Eructauit autem dominus, quæ abſconderant à cõſtitutione mundi. Ipſe enim manifeſtauit nobis myſteria, quæ in cœlis ſunt.

Tunc relictis turbis, uenit in domũ Ieſus.] Tũc reliquit turbas, quum nihil prodeſſet ſua doctrina. Ipſe enim in parabolis loquebatur, ut ſe interrogarent: contrà illi nõ curabant, neq; diſcere quærebant: unde ab eo meritò relicti ſunt.

Et acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, dicentes: Dic nobis parabolam zizaniorũ agri.] De hac ſola rogant, quod aliæ manifeſtiores eis uidebantur. Zizania autem dicũtur, omnia quæ inter fruges pullulant, etiã nociua, utpote lolium, uitia, bromium &c.

At ille reſpondens, dixit illis: Qui ſeminat bonum ſemen, eſt filius hominis: ager autẽ

eſt

est mundus. Porrò bonum semen, sunt filij regni: zizania uero, sunt filij illius mali: inimicus qui seminat ea, est diabolus: messis uero, consummatio seculi est: messores autem, angeli sunt. Sicut igitur colligūtur zizania, & igni comburuntur: sic erit in cōsummatione seculi huius. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent è regno illius omnia offendicula, & eos qui patrant iniquitatem, ac mittent illos in caminum ignis, ibi erit ploratus, stridorq; dentium.] Supra dicta sunt, quæ hic dicenda. Dicebamus enim, quod de hæresibus accipiat, quæ permittuntur esse usq; ad cōsummationem seculi. Nā si excinderemus & occideremus, seditiones fierēt, & forte etiā multi fideliū in seditionibus perirēt. Quoniā & Paulus & latro fuerūt olim zizania priusquàm crediderūt, nō exacta autem sunt tunc, propter futuram frugem. Postea autem quum fructum attulissent deo, combusta sunt igni, & spiritussancti feruore.

Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Qui habet aures audiendi, audiat.] Quoniam sol uidetur nobis, omnibus stellis fulgētior: propterea comparat soli, iustorū claritatem. Num ut super solem fulgeant? absit: quia sol iustitiæ Christus, tunc iusti fulgebunt ut Christus. Erunt enim & ipsi dij.

Iterum simile est regnum cœlorum thesauro in agro abscōdito, quem homo qui inuenit, abscondit, & præ gaudio illinc uadit, & uendit uniuersa quæ habet, & emit agrū illum.] Ager, mundus: thesaurus, prædicatio, & scientia Christi. Occultus est autem in mundo. Sapientiam enim (inquit Paulus) prædicamus absconditam. Quærens autē scientiam dei, inuenit eam: & omnia quæ habet, siue gentilia dogmata, siue malos mores, siue diuitias, abijcit statim, & emit agrum, id est mundum. Nam qui scientiam habet Christi, possessionem propriam habet mundum, & elementa ei seruiunt, & imperat illis, sicut & Iesus & Moses. 1. Corinth. 2.

Iterum simile est regnum cœlorum homini negociatori, quærēti bonas margaritas. Qui quum inuenerit unam preciosam margaritam, abiens uendidit omnia, & mercatus est illam.] Mare, est præsens uita: Negociatores, qui per hanc ambulant, & quærunt scientiam quandam inuenire. Multæ enim margaritæ, multorum sapientum opiniones. Vna autē preciosa, una est ueritas, quæ scilicet Christus est. Igitur sicut de margarita traditur, quod in concha nascatur, quæ se aperit tempore fulguris, & dein' iterū claudit. Concipitur itaq; tum ex fulgure & rore, propterea q; candida est. Sic & Christus in uirgine cōceptus est, & superno fulgure, spiritussancti scilicet. Et sicut sæpe margaritam tenens in manu, ipse scit quantas habeat diuitias, alij autem ignorant: ita & prædicatio in obscuris & perfectis abscondita est. Decet igitur, ut datis omnibus margaritam hanc possideamus. *Margarita ut nascatur.*

Iterum simile est regnum cœlorū sagenæ, quæ in mare missa, & ex omni genere congregauit: quam, ut impleta fuisset, subducentes ad litus, & sedentes collegerūt quæ bona sunt, in uasa: quæ uero mala, eiecerunt. Sic erit in consummatione seculi: exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, ubi erit fletus & stridor dentium.] Terribilis est hæc parabola: ostendit enim, quod licet credamus, nō habeamus autem uitam bonam, in ignem proijciemur. Sagena quidem, est doctrina piscatorum apostolorum, quæ ex miraculis & testimonijs prophetarum connexa est. Quæ enim docebant apostoli, firmabāt miraculis & prophetarum uocibus. Hæc igitur sagena, ex omni genere congregauit, barbaros, Græcos, Iudæos, meretrices, publicanos, latrones. Quando autē impleta fuerit, & consummabitur mundus, tunc qui in sagena fuerint, discernentur. Nam licet crediderimus, inuenti autem fuerimus mali, abijciemur. Qui autem nō tales, in uasa mittentur, æterna tabernacula dico. Omne autem opus, siue bonum siue malū, cibus dicitur esse animæ. Habet enim anima spirituales dentes. Tunc autem anima stridebit illis, hoc est operatiuas suas uirtutes conteret, eo quod hæc fecerit.

Dicit illis Iesus: Intellexistis hæc omnia? Dicūt illi: Etiā domine. At ille dixit illis: Propterea omnis scriba doctus ad regnum cœlorū, similis est patrifamilias, qui depromit de thesauro suo noua & uetera.] Vidisti, quomodo parabolæ attētiores eos fecerint? Ec-

ce igitur, qui aliâs insipientes & imperiti, intelligunt ea quæ obliquè dicta. Vnde laudans eos saluator, dicit: Omnis scriba &c. Scribas enim uocat eos, ut doctos in lege: & licet docti essent in lege, non manserunt tamẽ in lege, sed docti sunt ad regnum, hoc est Christi scientiam, & possunt proferre ea quæ ex nouo, & quæ ex ueteri. Paterfamilias igitur diues. In ipso enim thesauri sunt scientiæ: qui noua docens, ex ueteri subiungebat
Matth. 12. testimonia. exempli gratia: Dixerat, pro otioso sermone iustificaberis: hoc enim nouum. deinde addidit testimonium, Ex sermonibus enim iustificaberis & condemnaberis: hoc uetus. Hinc similes apostoli, qualis Paulus dicens: Imitatores mei estote, sicut
1. Corinth. 4. & ego Christi.

Et factum est, quum finisset Iesus parabolas has, digrederetur illinc. Et quum uenisset in patriam suam, docebat eos in synagoga illorum.] Has dixit parabolas, quoniam & alias paulopost docturus erat. Transit autem, ut & alijs sua præsentia prosit. Patriam autem illius, Nazareth intellige: nam in ista educatus est. Cæterum in synagoga docet publice & libere, ne dicere postea possint, quod quædam à lege diuersa docuerit.

Ita ut stuperent, ac dicerent: Vnde huic sapientia & uirtutes? nónne hic est ille fabri filius? nónne mater eius uocatur Mariam, & fratres eius Iacobus, & Ioses, & Simon, & Iudas? & sorores eius, nónne omnes apud nos sunt? Vnde igitur huic hæc omnia? & offendebant̃ super eo.] Insipientes erãt Nazareni, existimabãt enim ignobilitatẽ & obscuritatẽ in causa esse, quo minus quis deo placeat. Esto enim, quod humilis homo fuerit Iesus, annon & deus? Quid obstaret magnũ illum in miraculis fieri? Cõprobãtur igitur & inuidi, & insipiẽtes. Oportebat sanè magis gloriari, quod tantum bonum patria eorum protulerit. Fratres autem habuit dominus & sorores. Ioseph filios, quos genuit ex uxore fratris sui Clopæ. Mortuo enim absq; liberis Clopa, Ioseph iuxta legem uxorem eius accepit, & pueros procreauit sex, quatuor mares, & duas fœminas. Mariam quæ dicebatur Clopa filia secundum legem, & Salomen. Apud nos sunt, hoc est nobiscum habitant. Offendebantur igitur & illi super Iesu. Fortassis enim & ipsi dicebant, quod in Beelzebul eijcerent dæmonia.

Iesus autem dixit illis: Non est propheta honoris expers, nisi in patria sua, & in domo sua. Et nõ fecit illic uirtutes multas, propter incredulitatem illorum.] Vide Christum, quomodo non iniuria eos afficit, sed mansuete fert. Solemus enim homines familiares cõtemnere, & externos in admiratione habere. Quod autem adijcit, In domo sua: ideo fecit, quia oderant eum & fratres sui domestici. Porrò illic uirtutes multas non fecit, propter incredulitatem illorum parcens eis, ne post signa increduli manerent. Multa igitur non fecit, pauca autem fecit: ne possent dicere, quod si ulla fecisset, credidissemus. Tu autem intellige, quod & hodie Iesus in patria sua, hoc est apud Iudæos, ignominiosus est: nos autem exteri illum ueneramur.

CAPVT XIIII.

IN illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famam Iesu, & dixit pueris suis: Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo uirtutes agunt in illo.] Hic Herodes erat filius eius, qui pueros in Bethleem occidit. Consydera autem hic fastum uitæ tyrannicæ. Ecce enim post quantum tempus fama de Iesu ad Herodem peruenit, tarde illa discentem, eo quod non curabat eos, qui uirtute conspicui erant. Apparet autem, quod Baptistam timuerit, & propterea de his non alijs quàm pueris, hoc est seruis effari audet. Quoniam autem uiuens Ioannes signum non fecerat: putauit Herodes, quod per resurrectionem acceperit etiam hoc donum à deo, ut miracula operetur.

Herodes enim ceperat Ioannem, & uinxerat ac posuerat in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui. Dicebat enim ei Ioannes: Nõ licet tibi habere eam. Et uolens eum occidere, metuebat turbam, propterea quod illum ceu prophetam habebant.] Narrationis huius de Ioanne in superioribus nõ meminit Matthæus, eo qd scopus illi erat, ea duntaxat scribere, quæ ad Christum spectabant. Sanè nec nunc me-

miniſſet eius, niſi & hoc ad Chriſtum retuliſſet. Arguit autem Ioannes Herodem, ut fratris uxorem non legitime habentem. Lex enim iubebat fratris uxorem accipere poſt fratrem, ſi ille abſq; liberis defungeretur: Hic autem Philippus non abſq; liberis defunctus erat. Erat enim ei puella, quæ ſaltabat. Sunt autem quidam, qui dicunt, quod etiã adhuc uiuente Philippo Herodes ei abſtulerit uxorem, & tetrarchiam. Siue autẽ hoc, ſiue illud erat, illicitum erat facinus. Non timebat autem deum, ſed turbam timebat: unde diſtulit cædem: at diabolus opportunum tempus ſibi inuenit. Deut. 25.

Quum autem celebrarentur natalia Herodis, ſaltabat filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. Vnde cum iureiurando pollicitus eſt ſe illi daturum quicquid peteret. At illa prius inſtructa à matre ſua: Da mihi (inquit) hic in patina caput Ioãnis Baptiſtæ.] Vide luxum. Regina ſaltat, & quanto pulchrius ſaltauit, tanto peius. Turpitudo enim regis facere aliquid indecorum. Conſydera autem aliam inſipientiam Herodis. Iurauit quicquid peteret daturum ſe. Quod ſi caput tuum petijſſet, dediſſes ne illud? Da mihi (inquit) hic caput Ioannis. Quare appoſuit, hic? Timebat, ne forte Herodes reſipiſcens poſtea pœnitudine duceretur: propterea urget, dicens: Da mihi hic.

Et indoluit rex: attamen propter iuſiurandum, & accumbentes iuſſit dari. & quum miſiſſet carnifices, amputauit caput Ioãnis in carcere, & allatũ eſt caput eius in patina, & datũ puellæ, atq; illa obtulit matri ſuæ. Et acceſſerunt diſcipuli eius, & tulerunt corpus, ac ſepelierũt illud.] Indoluit propter uirtutẽ. Admiratur enim uirtutem & hoſtis, attamen propter iuſiurandum dat donum inhumanum. Diſcamus autem hoc loco eſſe aliquando melius peierare, quàm propter iuramentum impium aliquid facere. Sepultũ autem eſt corpus Baptiſtæ in Sebaſte Cæſarea. Venerabile autem eius caput, primum in Emeſan repoſitum fuit.

Abieruntq;, & renunciauerũt Ieſu.] Quid annũciãt Ieſu? non quod mortuus eſſet Ioannes, nã id fama ſtatim attulerat: ſed qd' Herodes de Ieſu diceret, quod Ioãnes eſſet.

Id quum audiſſet Ieſus, ſeceſſit illinc in naui ad deſertum locum ſeorſim.] Secedit Ieſus propter Herodis homicidium. docens nos ne obijciamus noſipſos temere in periculã: & interim ne uideatur iuxta apparentiam tãtum incarnatus, propterea ſecedit. Si eñ tenuiſſet eum Herodes, conatus fuiſſet illum occidere. Et ſi conante hoc Herode Ieſus ſeipſum è mediis periculis eripuiſſet, eo quod nondum inſtabat tempus mortis, habitus fuiſſet phantaſma eſſe, & eapropter ſecedit. In deſertum autem locum ſeorſim, ut miraculum illud de panibus operaretur.

Et quum audiſſent turbæ, ſequutæ ſunt eũ itinere pedeſtri relictis urbibus. Et egreſſus Ieſus uidit multam turbam, & miſeratus illam, & ſanauit infirmos illorum.] Fidẽ indicant turbæ, unde & ad ſecedentem accurrunt, & ideo ſanitatem, fidei mercedem deportãt: ſed & quod pedeſtri itinere incedũt, & quod abſq; cibis ueniũt, fidei ſigna ſunt.

Facta aũt ueſpera, acceſſerunt ad eum diſcipuli ipſius, dicentes: Deſertus eſt locus, & hora iam præterijt, dimitte turbas, ut abeant in uicos, & emant ſibi cibaria. At illis dixit Ieſus: Non eſt illis neceſſe, ut abeant, date illis uos quod edant.] Miſericordes ſunt diſcipuli. Curam enim gerunt turbæ, & propterea nolunt eam ieiunam eſſe. Quid igitur ſaluator? Date uos illis quod edant. Hoc autẽ dicit, non tanquàm ignorans, in quanta apoſtoli egeſtate eſſent: ſed ut dicentibus illis, ſe non habere quod edant, appareat ipſum non inanis gloriæ ſtudio, ſed neceſſitate ad operandum miraculum procedere.

At illi dicũt ei: Non habemus hic, niſi quinq; panes, & duos piſces. Ille uero dixit: Afferte mihi eos huc. Et iuſſit turbas, ut diſcumberẽt ſuper gramina, ſumptiſq; quinq; panibus, ac duobus piſcibus, ac ſublatis in cœlũ oculis, benedixit.] Nam licet ueſpera ſit, ſed temporum ego conditor aſſum: licet deſertus locus ſit, ego tamẽ ſum, qui omni carni eſcam do. Diſcamus autem hoc loco, quod etiam pauca quæ habemus, in hoſpitalitatem inſumere debemus. Etenim apoſtoli pauca habentes, dederunt turbis: & quemadmodum pauca hæc multiplicauit, ita & tua pauca multiplicabuntur. Facit autẽ turbas ſuper gramina cõſidere, ne & tu in precioſis lectis & ſtratis recumbas. Porrò ſuſpicit in cœlum, & benedicit panes: fortaſſis, ut maior fides ei habeatur, quod nõ ſit con Pſal. 135.

trarius deo, sed cœlitus & à patre uenerit. Docet quoq;, ut & nos mensam accedentes, primum gratias agamus, & sic comedamus.

Et quum fregisset, dedit discipulis panes: discipuli uero turbis. Et comederũt omnes, & saturati sunt: & sustulerunt quod superfuerat de fragmẽtis, duodecim cophinos plenos. Porrò qui comederant, fuere uiri fermè quinquies mille, præter mulieres ac pueros.] Discipulis dat panes, ut in memoria semper habeant miraculum, & ne effluat à cognatione eorum, tametsi illi semper obliuiscebantur. Ne autem opineris, quod apparenter tantum miracula fecerit, multiplicantur usq; ad impletionem duodecim cophinorum panes, ut & Iudas portet, & ad prodendum non sit peruicax, miraculum secum cogitans. Panes autem multiplicat & pisces: ut ostendat, quod ipse sit qui terram & mare condiderit, & omnes cibi nostri ab ipso nobis dentur, & per ipsum multiplicentur. Cæterum in deserto fit miraculum, ne quis opinetur è ciuitate uicina emptos panes, multitudini'que distributos: desertum enim erat. Et hoc quidem secundum historiam. Iuxta anagogen aũt disce. Postquàm Herodes, hoc est carnalis & pellicia mens Iudæorũ (ita enim Herodes sonat) decollauit Ioannẽ prophetarum caput, hoc est de Christo prædicentibus non credidit: secessit Iesus in desertum locum, ad gentes deo destitutas, & sanauit infirmas animas, & deinde pauit eas. Nam nisi remiserit nobis peccata, & sanauerit morbos per baptismum, nõ pascet nos communione impollutorum mysteriorũ. Nullus enim non baptizatus cõmunicat. Iam quinq; millia signant eos, quorum quinque sensus male affecti erant, qui & per quinq; panes curantur. Enimuero quia quinq; sensus infirmabantur, quot plagæ erant, tot erãt & emplastra. Duo uero pisces, piscatorũ sermones. Vnus piscis Euãgeliũ, alius piscis Apostolus. Quidã quinq; panes, quinque libros Mosi intellexerunt, Genesin, Exodum, Leuiticum, Numeros, Deuteronomium. Duodecim autem cophini fuerunt sublati ab apostolis, & portati. Quæcunque enim nos turbæ comedere & intelligere non potuimus, eorum apostoli capaces portarunt. Excepit autem mulieres ac paruulos. Exigitur enim à Christiano, ne quid puerile uel muliebre præ se ferat.

Et statim coëgit Iesus discipulos suos intrare in nauim, & præcedere se in ulteriorem ripam, donec dimisisset turbas.] Vt significaret quàm indiuulsi essent à domino discipuli, dixit, coëgit: semper enim ei adesse uolebant. Dimittit autem turbas, uolens ipsas subsequi, ne arrogantiæ studiosus uideretur.

Et dimissis turbis, ascendit in montem ad orandum seorsim. Quum autem aduenisset uespera, solus erat illic. Cæterum nauis iam in medio maris erat, & afflictabatur à fluctibus: nam uentus erat aduersus.] Ostendens nobis, quod oporteat absq; distractione mentis precari, in montem ascendit. Omnia enim propter nos facit. Neq; enim ipse precibus opus habet. Vesperi autem precatur: docens quod nos non statim ab orationibus discedere debeamus, sed & nocte potissimum illis uacare: tũc enim maior quies. Permittit autem discipulos in tempestate: quo discant tentationes ferre fortiter, suamq; agnoscant uirtutem. In medio autem maris nauigium, signat maiorem esse timorem.

Quarta autẽ noctis uigilia abijt ad illos Iesus, ambulans super mare: & ubi uidissent eum discipuli super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: Spectrum est, ac præ metu exclamauerunt: sed statim loquutus est illis, dicens: Fidite, ego sum, ne terreamini.] Non mox astitit eis, ut tempestatẽ sedaret: docens nõ statim petendã aduersitatum solu- *Vigiliæ noctis.* tionem, sed ferendas fortiter, at circa quartam uigiliam. In quatuor enim partes noctem diuidunt custodes, iuxta militarem disciplinã, singulis per tres horas suã seruantibus custodiam. Dominus autem post nonam horam noctis ambulans supra aquam, tanquàm deus astitit. Illi autem rem tam raram ac insolitam spectãtes, putabant spectrũ esse. Neq; enim à specie ipsum cognoscebant, partim propter noctem, partim propter metum. Ille autem animans illos, primum eis dixit: Ego sum qui omnia possum, fidite.

Respondens autem illi Petrus, dixit: Domine, si tu es, iubeto me uenire ad te super aquas.] Feruentissima Petri erga Christum charitas erat: desyderabat enim statim prope illum esse, & præ alijs. Credit autem quod Iesus nõ solũ ipse ambularet super aquas,

sed

sed & sibi daturus esset hoc. Nō dixit autem, Iube me ire: sed, ad te ire. Nam illud ostentationis est, hoc autem amoris in Christum.

Iesus autem dixit: Veni. Et quum descēdisset è naui Petrus, ambulabat super aquas, ut iret ad Iesum. Cæterum quum uideret uentum ualidum, territus est: & quum cœpisset demergi, clamauit, dicens: Domine, serua me.] Substrauit dominus Petro mare, suam declarans uirtutem. Attende, quod in maiori periculo existens, mari uentis turbato timuit: ita infirma est humana natura. & statim ut timuit, cœpit submergi: quādo eīm fides infirma est, tunc in profunda descendit Petrus. Hoc autē fecit, ne ille superbiret, & alios solarēt discipulos: forte enim inuiderūt. sed & Christus quātū ipsum amet, ostēdit.

Confestim autem Iesus extenta manu, apprehendit eum, & dixit illi: Paruæ fidei, ad quid formidasti? Et ingressis illis in nauim, conquieuit uentus. Porrò qui in naui erant, accesserunt ad eū, & adorauerūt dicentes: Vere dei filius es.] Ostendens Christus nō uentum, sed pusillanimitatem submergendi causam esse: non uentum increpat, sed Petrum pusillanimem. Ideo & apprehensum eum, statuit super aquam permisso uento stare. Nō omnino autem dubitabat Petrus, sed secūdum quid, hoc est ex parte: nam iuxta id quod dubitauit, incredulus fuit: iuxta id autem quod clamauit, Domine, serua me: curauit incredulitatem. Ideo paruæ fidei dicitur, non incredulus. Igitur qui in naui, & ipsi metu soluti sunt. Cessauit enim uentus. Et ex his cognito Iesu, confessi sunt eius deitatem. Necp enim hominis est super mare ambulare, sed dei. Sicut & Dauid dicit: In mari uiæ tuæ, & semitæ tuæ in aquis multis. Iuxta anagogen autem, nauis terra: fluctus, uita à malis spiritibus turbata: nox, ignorantia. In quarta igitur uigilia, ad finem seculorum astitit Christus. Prima uigilia, fœdus cum Abraham: secunda, lex Mosi: tertia, prophetæ: quarta, domini aduentus. Ipse enim seruauit nos, fluctibus agitatos, ueniens ad nos ita ut eū cognosceremus, & ut deum adoraremus. Vide aūt & hoc, quod negationem Petri, & deinde eius conuersionem & pœnitentiam præsignarūt ea quæ in mari acciderunt. Nam sicut illic dicebat confidens, Non te negabo: sic & hic, Iube me uenire ad te super aquas. sicut tunc permisit negare, ita & hic permittit mergi. Hic manum ei porrexit dominus, & non permisit eum submergi: ita tunc per pœnitentiam eum à profundo negationis extraxit. *Psal. 76.* *Marc. 14.*

Et quum traiecissent, uenerunt in terram Gennezareth. Et quum agnouissent illum uiri loci illius, emiserunt nuncios in totam undicp finitimam regionem: & attulerunt illi omnes male habentes, & obsecrabant eum, ut tantum tangerent fimbriam uestimenti ipsius: & quotquot tetigerunt eum, salui facti sunt.] Gennezareni agnoscentes Christum, multo tempore apud se uersantē, & ex aspectu & miraculis alacrem exhibuerūt fidem, ita ut cuperent & fimbriam cōtingere, atcp ita curati sunt. Sic & tu quocp summi tatem uestis Christi contingito, hoc est finem incolatus sui in carne. Si enim credideris quod assumptus est, saluaberis. Vestis enim caro: fimbria autem eius, finis uitæ. *Fimbriam uesti mēti Christi tā gere.*

CAPVT XV.

TVnc accedūt ad Iesum Hierosolymitani, scribæ & pharisæi, dicētes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lauant manus suas, quando edunt panem.] Quanquàm in omnibus locis erāt scribæ & pharisæi, magis tamen uenerabiles erant Hierosolymitani: ideo illi magis inuidebant, utpote inanis gloriæ magis appetentes. Morem autem habebant Iudæi, non comedere illotis manibus, idcp ex patrum traditione. Has igitur traditiones, ut uidissent non obseruari à discipulis, putauerunt illos contemnere seniores. Nihil igitur ad hoc respondet, sed uicissim reprehendit eos.

At ille respondens, dixit eis: Quare & uos transgredimini præceptū dei propter traditionem uestram? nam deus præcepit, dicens: Honora patrem & matrem: & qui male dixerit patri aut matri, morte moriatur. uos autē dicitis: Quicunq; dixerit patri aut matri: quicquid doni à me profecturum erat, id in tuum uertitur commodum: & non honorabit patrem suum aut matrem suam: & irritum fecistis præceptum dei propter tradi- *Exod. 20.* *Deut. 5.*

tionem ueſtram.] Phariſæi accuſabant diſcipulos, quaſi mandatum ſeniorum præuaricantes: Chriſtus autem oſtēdit ipſos dei legem præuaricari. Docebant enim pueros, ne quid darent parentibus, ſed offerrent quæcunq; habebant in gazophylacium templi. Erat autem in templo theſaurus, in quem quiſquis uolebat quippiam immitteret, uocabaturq; ille Gaza. At diſtribuebatur in pauperes theſaurus. Phariſæi igitur perſuadebant pueris, ne quid darent parentibus, ſed offerrent in theſaurum. Docebantq; ipſos, ut dicerēt. Donum dei eſt, id eſt oblatum deo eſt, ò pater id quod per me tibi uſui eſſe cupis. Et ſic participabantur ipſi cum pauperibus opes, & parentes relinquebantur & contemnebantur, nec in ſenecta alebantur. Faciebant autem hoc & fœneratores: ſi enim quis cuipiam dediſſet ad uſuram pecunias, & deinde malus debitor non eſſet ſoluendo, dicebat fœnerator ad illum ingratum debitorem. Corban eſt, quod debes mihi, hoc eſt donum deo oblatum. Debitor igitur tunc quaſi deo debens, etiam inuitus dinumerabat. Hoc docebant phariſæi pueros facere.

Eſa.29. Hypocritæ, bene prophetauit de uobis Eſaias, dicens: Appropinquat mihi populus hic ore ſuo, & labijs me honorat, cæterum cor eorum procul abeſt à me: ſed fruſtra me colunt docentes præcepta, doctrinas hominum.] Oſtendit Eſaiæ uoce, quod etiam tales ſint erga patrem ſuum, quales & erga ſe inueniuntur. Nam quum mali eſſent, propter mala opera longe fiebant à deo, & diuinum ſermonem ſolo ore loquebantur. Fruſtra enim colunt, & putant ſe colere deum, qui per opera illum dehonorant.

Et aduocatis ad ſe turbis, dixit eis: Audite, & intelligite: Non quod ingreditur os, inpurat: ſed quod egredit ex ore, hoc impurū reddit hominē.] Non loquitur ultra phariſæis, utpote incurabilibus: turbæ autē loquitur, & per hoc quod illas aduocat, honorē illis deferre uidetur, ut ſuſcipiant ſermonē ſuum. Et inquit: Audite & intelligite. excitans eos, & attentos faciens. Quia autem phariſæi arguerāt diſcipulos, quod illotis manibus comederent. Dominus de cibis dicit, quod nullus cibus coinquinet hominē, uel impuret. Et ſi cibus nō impurat, multo minus illotis comedere manib⁹. Coinquinat eñ intus hominē, dicere quæ nō oportet. Notat autē latenter phariſæos per illa uerba, qui dicentes inuidorum uerba, coinquinabātur. Vide autē ſapientiam, quomodo neq; manifeſte illotis comedere approbat, neq; auerſatur: ſed aliud quiddam docet, quod eijciāt è pectore malos ſermones.

Tunc accedentes diſcipuli, dixerunt illi: Noſti phariſæos audito ſermone iſto offenſos fuiſſe? At ille reſpondens, dixit.] Diſcipuli propter phariſæos dicunt, quod offenſi ſint, tametſi etiam ipſi turbati fuerint: quod manifeſtū ex eo, quod acceſſerit Petrus & interrogauerit de hoc. Igitur Ieſus quum audiſſet, quod offenſi eſſent phariſæi, dixit:

Omnis plantatio, quam nō plantauit pater meus cœleſtis, eradicabitur. Omitte illos, duces ſunt cæci cæcorum. Porrò ſi cæcus cæco dux fuerit, ambo in foueam cadent.] Seniorum traditiones & Iudæorum præcepta eradicatum iri dixit, non legalia, ut exiſtimant Manichæi. Lex enim plantatio eſt dei, non igitur illa eradicata eſt. Manet enim radix eius, ſpiritus qui in occulto eſt. Folia autem, hoc eſt apparens litera, defluunt. Legē enim ultra non iuxta literā, ſed iuxta ſpiritum intelligimus. Quoniā autem deſperati ac incurabiles erant phariſæi, dixit: Omittite illos. Hinc enim diſcimus, quod offendi illos qui ſponte offenduntur, & incurabiles ſunt, non eſt nobis damnoſum. Præceptores autem illos dicit, cæcos cæcorum duces, ut ab eis turbas abducat.

Reſpondens autem Petrus, dixit ei: Dic nobis parabolam hanc.] Petrus quia ſciebat legem prohibere eſum omnium, & timebat dicere Ieſu: Ex his quæ dixiſti offendimur. apparent enim legi aduerſa eſſe: ſimulat ignorantiam, & interrogat.

Ieſus autem dixit: Adhuc & uos intelligentia caretis? Nondū intelligitis, quod quicquid ingreditur in os, in aluum abit, & in ſeceſſum eijcitur? At ea quæ proficiſcuntur ex ore, ex ipſo corde egrediuntur, & illa impurum reddunt hominem. Nam ex corde exeunt cogitationes malæ, cædes, adulteria, ſtupra, furta, falſa teſtimonia, cōuitia. Hæc ſunt quæ impurant hominem. Cæterum illotis manibus cibum capere non inquinat hominem.] Increpat diſcipulos ſaluator, & inſipientiā exprobrat, uel ut offenſis, uel ut manifeſta

nifesta ignorantibus. Dicit igitur: Non intelligitis, quod omnes intelligũt & sciunt? Cibi enim non manent intus, sed infra exeunt per aluum, & nullum hominẽ in anima coinquinant: non enim manent intus. Cogitationes autem intrinsecus nascuntur, & manent illic, & egrediuntur, hoc est in opus procedentes & actus, inquinant hominem. Cogitatio enim scortationis intrinsecus manẽs maculat, & egrediens in opus, maculat.

Et digressus illinc Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Chananæa quæ à finibus illis uenerat, clamabat ad illum, dicens: Miserere mei domine fili Dauid, filia mea misere à dæmonio agitatur. Ille uero non respondit ei uerbum.] Quare discipulos prohibuit ire in uiam gentium, ipse autem in Tyrum & Sidonẽ gentilium ciuitates iuit? Disce igitur, quod non ut prædicaturus iuit illuc: quia, ut Marcus dicit, & occultauit se. Vel aliter dic, quia uidit pharisæos nolle suscipere sermonem de cibis, transijt ad gentes. Miserere autem dicit: nõ filiæ meæ (illa enim sensu caret) sed mei quæ tã grauia patior, & sentio. Nec dicit, Veni & sana: sed, miserere. At ille non respondit ei uerbum: non ut contemnat, sed ut ostendat quod propter Iudæos uenerit, prius illos docens, & occludat calumnias eorum, ne possint postea dicere, quod gentilibus beneficerit ipsis contemptis. Ad hæc etiam firmam mulieris fidem manifestam reddit. Marc. 7

Et accedentes discipuli eius, rogabant illũ, dicẽtes: Omitte illam, nã clamat post nos At ille respondens, dixit: Nõ sum missus, nisi ad oues, quæ perdiderant, domus Israel.] Discipuli grauatim ferentes clamorem mulieris, rogabant: Dimitte eam, hoc est obsecrabant, ut ablegaret illam à se. Hoc autem faciebant, nõ tanquàm immisericordes, sed magis uolentes persuadere domino, ut misereretur ei. At ille inquit: Non sum missus, nisi ad Iudæos, qui sunt oues, quæ perdiderant ea quæ illis concredita erant. Per hoc autem amplius euulgat fidem mulieris.

Illa uero uenit, & adorauit illum, dicens: Domine, succurre mihi. At ille respondit, ac dixit: Non est bonum sumere panem filiorum, & obijcere catellis. Illa autem dixit: Etiã domine. Etenim catelli comedunt de micis, quæ cadũt de mensa dominorum suorum.] Postquàm uidit mulier patronos suos repulsam passos, iterum dominum feruenter accedit & inuocat ut dominum. Quia autem Christus canem illam dixerat, eo quod gentiles impuram agerent uitam, & in sanguine idolis immolatorum uersarentur, filios uero Iudæos, illa ualde sapienter & magno intellectu respondit: Quamuis & canis sim, & indigna quæ panem accipiam, hoc est uirtutem aliquam & signum magnũ: sed hoc qd' paruum quidẽ, quantũ ad uirtutem tuam attinet, mihi autem magnum fuerit, da. Sicut & qui panes comedunt, non magni faciunt, si micas dent: Canes autem bene ex his pascuntur.

Tunc respõdens Iesus, dixit illi: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut uis. Et sanata est filia eius ex illa hora.] Nunc manifestat Iesus causam, propter quam sanationem primum sustulerit, nempe ut fides & prudentia mulieris clarescat. Propterea non statim ab initio annuit Christus, sed magis illã à se amandauit: nunc ut fides & prudẽtia eius manifestentur, laudat eam: Magna est fides tua. Hoc autem quod dicit, Fiat tibi sicut uis: ostendit quod nisi fidem habuisset, nihil fuisset assequuta. Atq; ita si uoluerimus & nos, nihil uetat & nos assequi quæ uoluerimus. Obserua autem, quod licet sancti orent pro nobis, sicut pro illa apostoli, attamen nos pro nobis ipsis petẽtes magis audimur. Est autem Chananæa symbolum ecclesiæ è gentibus collectæ. Nam & gentes prius repulsæ fuerunt, & postea in filiorum ordinem allectæ, & obtinuerũt panem corporis domini. Iudæi autem canes facti, ex micis uidentur pasci, hoc est paruitate & uilitate literæ. Significat enim Tyrus cohibitionem: Sidon autem uenantes: Chananæa, præparata humiliationi. Gentiles igit̃, qui malitia tenebant̃, inter ꝗs fuerũt uenatores animarum dæmones, humilitate sunt præparati. Iusti enim sublimi regno dei sunt præparati. *De intercessione sanctorum.*

Et progressus illinc Iesus, uenit iuxta mare Galilææ, & conscenso monte sedebat illic. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum claudos, cæcos, surdos, mutilos, & alios multos, & abiecerũt eos ad pedes Iesu, & sanauit eos, adeò ut turbæ miratæ sint, quum uiderẽt mutos loqui, mutilos esse sanos, claudos ambulare, cæcos uidere: &

glorificabant deum Israël.] Non cõtinuò uersatur in Iudæa, sed Galilæa, propter multam incredulitatem Iudæorum. Galilæi enim fideliores illis erant: uide igitur fidem illorum, quomodo & in montem ascendant: claudi existentes, & cæci non segnes sunt: sed & ad pedes obijciuntur, utpote illũ supra hominem esse existimãtes: unde & sanitatem assequuti sunt. Et tu igitur ascende in montem mãdatorum, ubi sedet Iesus: & si cæcus fueris, non ualens uidere per teipsum quod bonum: & si claudus, uidens quidem quod bonum, non ualens autem ad hoc peruenire: & si surdus, qui neque alium audias admonentem, neq; alium admonere ualeas: & si mutilus sis, non ualens extẽdere manum ad eleemosynam: & si alio quodam morbo teneare, uadas ad pedes Iesu, & uestigia uitæ illius attinge, curamq; habebis.

Iesus aũt uocatis ad se discipulis suis, dixit: Miseret me turbæ, propterea quod iam triduum perseuerant apud me, & non habent quod edant: & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia.] Turbæ quidem non audebant panes petere, utpote qui ad recipiendam sanitatem uenerant. Ipse autem misericors existens, curam agit, ne quis dicere possit, quod alia uiatica habeant (inquit) quod si etiam habuissent, fuissent consumpta. Tres enim iam dies sunt. Ostendit autem, quod & alonge uenerint, dicendo, ne deficiant in uia. Hæc autem dicit ad discipulos, excitare eos uolens, ut sibi dicant quod possit eos alere, sicut & quinq; millia: sed illi adhuc sapientia carebant.

Et dicunt illi discipuli eius: Vnde nobis in solitudine panes tam multi, ut saturemus turbam tantam?] Quamuis non oportebat illos oblitos esse, quod & prius plures pauerit in solitudine, sed stupidi erant: & quum postea hos uideris tanta sapientia prædictos, mireris dei gratiam.

Et dicit illis Iesus: Quot panes habetis? Illi autem dixerunt: Septem, & paucos pisciculos. Et iussit turbas discumbere in terra, & sumpsit septẽ panes ac pisces. Et postquàm gratias egisset, fregit, deditq; discipulis suis: discipuli aũt turbæ. Comederuntq; omnes, & saturati sunt. Et sustulerunt quod supererat fragmẽtorum septem sportulas plenas. At ij qui comederant, erant quatuor mille uiri, præter mulieres & pueros.] Frugalitatem docens, super terram recumbere iubet: & gratias agere ante cibum docens, gratias agit & ipse. Rogas autẽ, quo pacto illic quidem, quum essent quinq; panes, & quinq; millia aliti essent, duodecim cophini superfuerũt: hic autem quum essent pauciores pascendi, & plures panes, septem sportæ? Dici igitur posset, quod sportæ maiores essent cophinis, uel ne æqualitas, miraculi eos obliuisci faceret. Nam si nunc quoq; superfuissent duodecim, obliti fuissent ob æqualitatem quod iterum miraculum fecisset in panibus. Tu autem & hoc scias, quod quatuor millia, hoc est qui quatuor uirtutes recte possident: hi septem panibus, hoc est magis spiritualibus & perfectis sermonibus pascũtur. Septenarius enim numerus, septem spiritualium donorum est symbolum. Discumbũt autem super terram: quia omnibus terrenis superiores sunt, & calcant ea: sicut & quinque millia super fœnum discubuerunt, hoc est carnem & gloriã sibi subiecerũt. Omnis enim caro fœnum, & omnis gloria hominis sicut flos fœni. Septem autem sportæ hoc loco residuæ, eo quod spiritualia & perfectiora fuerunt, quæ nõ potuerunt comedere. Illa igitur supererant, quæ septem sportæ capiunt, hoc est quæ solus sanctus spiritus scit. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates dei.

Eccl. 14.

1. Corinth. 2.

Et dimissis turbis, conscendit nauim, uenitq; in montes Magdala.] Secedit Iesus, quia nullum aliud signum fecerat, quale hoc in multiplicandis panibus: plures sequebãtur, atq; (ut Ioannes dicit) in regem assumpturi illum erant. Vnde & secedit, quo tyrannidis effugiat suspicionem.

Ioan. 6.

CAPVT XVI.

ET aggressi pharisæi unà cum Sadducæis tentantes rogabant eum, ut signum è cœlo ostenderet sibi.] Tametsi dogmatis dissideant Sadducæi & pharisæi, nihilominus tamen contra Christum conspirant. Signum autem è cœlo petunt, ut sistere solem uel lunam. Existimabant enim, quod signa

quæ

quæ ſuper terram fiebant diabolica uirtute, & in Beelzebul fierent. Ignorabant enim inſipientes, quod & Moſes in Aegypto multa ſigna ſuper terram fecerat, & ignem è cœlo deſcendiſſe ſuper pecora Iob à diabolo erat: atq; adeò non omnia quæ è cœlo, à deo, neq; quæ in terra omnia, à dæmonibus. Iob 1.

At ille reſpondens, dixit eis: Quum cœperit eſſe ueſpera, dicitis: Serenitas erit. nam rubet cœlū. Et mane, hodie tempeſtas: Rubet enim cœlum. Hypocritæ, faciem cœli ſcitis dijudicare, ſigna uero temporum non poteſtis?] Reprehendit tentatiuam illorum quæſtionem, hypocritas ipſos nominans, & inquit. Quod ſicut ſignorum apparētium in cœlo, aliud quidem pluuiarum, aliud autem ſerenitatis indicium eſt. Et nemo uidens pluuiarū ſignum, ſerenitatē tunc requirit: & nemo ſerenitatis ſignum uidens, pluuias timet: ſic & de me cogitare oportet, aliud tēpus huius aduētus, & aliud futuri eſt. Nunc opus eſt miraculis in terra: quæ autem in cœlo fient, uſq; in illud tempus reſeruabūtur, quo ſol extinguetur, luna occultabitur, cœlum immutabitur.

Natio praua & adultera ſignum requirit, & ſignum nō dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ. Et relictis illis, abijt.] Natio mala, utpote tentans: & adultera, ut deficiens à deo, & adhærens diabolo. Petentibus autem ſignum è cœlo, non dat niſi ſignum Ionæ prophetæ. hoc eſt, quod in uentre magni ceti, hoc eſt mortis factus triduanus, reſurget. Hoc autem ſignum etiam è cœlo eſſe dixeris. In morte enim eius obtenebratus eſt ſol, creatura omnis immutata eſt. Vide autem ſermonem. Signum non dabitur ei, niſi ſignū Ionæ prophetæ. Ipſis enim data ſunt ſigna, hoc eſt propter ipſos facta ſunt, tametſi non crediderint. Próinde & relictis illis, ut incurabilibus, abijt. Ionæ 2.

Et quum ueniſſent diſcipuli eius in ulteriorem ripam, per obliuionem non accepe-runt panes. At Ieſus dixit illis: Videte, & cauete à fermēto phariſæorum & ſadducæorum.] Quemadmodū fermentum amarum eſt & uetus, ita & ſadducæorum doctrina mordet animas, amara exiſtēs, & ueteres ſeniorū traditiones introducēs. Et ſicut fermentum temperatura eſt aquæ & farinæ: ſic & doctrina phariſæorum mixta eſt, ex ſermone & ex uita corrupta. Non dixit autem illis manifeſte: Cauete à doctrina phariſæorum, ut memores eos faceret ſigni panum.

At illi reputabant intra ſe, dicentes: Panes non ſumpſimus. Quod ubi cognouit Ieſus, dixit illis: Quid cogitatis intra uoſipſos ò parum fidentes, quod panes non ſumpſeritis? Nondum intelligitis, neq; memoria tenetis quinq; illos panes, cum homines eſſent quinq; millia, & quot cophinos ſuſtuleritis, neq; ſeptem illos panes cum eſſent quater millia, & quot ſportas acceperitis? Qui fit, ut nō intelligatis, me nō de pane dixiſſe uobis illud, ut caueretis à fermēto phariſæorum & Sadducæorum.] Exiſtimabāt, quod hoc diceret illis, ut cuſtodirent ſe, ne coinquinarētur à cibis Iudaicis, eo quod loquebantur inter ſe, quod panes nō accepiſſent. Exprobrat igit illis, quod tam ſtupidi, & tā paruæ fidei eſſent. Imprudentes enim erant & ſtupidi, quod non cogitabant quàm paucis panibus multos ſupra aluiſſet. Paucæ autem fidei, quod licet non emerant, diffiderent quod ipſe poſſet alicunde acquirere. Et ut acrius eos perſtrinxit (Non enim ubique bona eſt manſuetudo: tantum ubiq; ualet rationabilis increpatio) Tunc, inquit, intellexerūt, qđ non iuſſiſſet cauere à fermento panis, ſed à doctrina phariſæorū & ſadducæorū.

Quum ueniſſet autem Ieſus in partes Cæſareæ Philippi, interrogabat diſcipulos ſuos, dicens: Quem me dicunt homines eſſe, filium illum hominis? Illi uero dicebant.] Meminit eius, qui ciuitatem condidit: quia eſt & alia Cæſarea Stratonis, & non in illa, ſed in hac illos interrogat. Procul enim à Iudæis abducit diſcipulos, ut nullum timentes libere ac fidenter dicant. Primum autem percontatur multitudinis opinionē, ut ad maiorem reducantur beneuolentiā, & ne in eandē, in quam plericq;, cadant humilitatē. Nō interrogat aūt, Quem me dicunt phariſæi, ſed homines: de ſimplici multitudine dicens.

Alij quidem Ioannem Baptiſtam, alij uero Heliam, alij autem Hieremiam, aut unū ex prophetis.] Qui Ioannem illum nominabant, erant ex ijs qui cum Herode, qui putabat Ioannem poſt reſurrectionem etiam donum accepiſſe operandi miracula. Qui autem Heliam, mouebantur ex eo quod acriter reprehendebat, & expectabant quod ue-

nirent. Qui uero Hieremiam, hoc dicebant, quod similí sapientia prædítus esset, quam à
Hiere.1. nullo didicerat. Etenim Hieremias, quum puer esset, in prophetam assumptus est.

Dicit illis: Vos autem quem me dicitis esse? At Simon Petrus dixit: Tu es Christus ille filius dei uiuentis.] Iterum ut feruentior Petrus prosilit, & uere confitetur ipsum esse filium dei. Nō enim dixit: Tu es Christus filius dei uiuentis, absq; artículo: sed cum artículo, ille filius. hoc est ille ipse, qui solus & unicus: nō gratia filius, sed qui ex ipsa patris substantia genitus. Quia & multi Christi erant, sacerdotes et reges omnes, sed Christus cum artículo unus est.

Et respondens Iesus, dixit illi: Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis nō reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cœlis.] Beatum dicit Petrum, quia à diuina gratia scientiam acceperat: approbans autem Petrum, ostendit consequenter aliorum hominum opiniones falsas. Dixit autē illum Bar Iona, hoc est filiū Iona. quasi ita diceret: Sicut tu Ionæ filius, ita ego patris mei, consubstantialis illi existens, sum. Reuelationem autem scientiam dicit, quia abscondita & ignota ei à patre erant reuelata.

At ego tibi dico, quod tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meā, & portæ inferi non præualebunt contra illam.] Remunerat Petrum dominus, merce
Quomodo sup Petrum ædificata ecclesia. dem illi dans magnam, quod super eum ædificauit ecclesiam. Quia enim confessus erat eum dei filium Petrus, dixit, quod hæc confessio quam confessus est, fundamētum erit futurū credētiū, ita ut omnis homo extructurus fidei domū, hoc iacturus sit fundamentum. Nam licet innumeras condimus uirtutes, non habeamus autem fundamentum rectam confessionem, inutiliter ædificamus. Quum autem dixit, ecclesiam meam, ostēdit se dominū uniuersi: deo enim seruiunt omnia. Portæ autē inferi, temporales sunt persequutores, qui ad infernum mittere conantur Christianos. Et hæretici quoq; portæ sunt ad infernum ducentes: multis igitur persequutoribus, & multis hæreticis prævaluit ecclesia. Est autem & unusquisq; nostrum ecclesia, quæ sit domus dei. Si igitur in cōfessione Christi confirmati fuerimus, portæ inferni, hoc est peccata non præualebunt nobis.
Psal.9. De his enim portis exaltatus Dauid, dicebat: Qui exaltat me de portis mortis. Quales portæ, ò Dauid? duæ: cædis scilicet, & adulterij.

Et dabo tibi claues regni cœlorū, & quicquid solueris in terra, erit solutū in cœlo: & quicquid alligaueris super terrā, erit alligatum in cœlis.] Tanq; deus magna potestate dicit: Dabo tibi. Sicut enim pater dedit tibi reuelationem, sic ego claues. Claues autem intelligas, quæ ligant & soluunt, hoc est delictorum uel indulgentias, uel pœnas. Habent enim potestatem remittēdi & ligandi, qui sicut Petrus, episcopatus gratiam assequuti sunt. Quamuis autem Petro soli dictum sit, Dabo tibi: omnibus tamen & apostolis cōcessæ sunt. Quando? quum dixit: Quorumcunq; remiseritis peccata, remittuntur. Etenim quum dixit, Dabo: futurum tempus signat. hoc est post resurrectionē. Cœli autem dicuntur & uirtutes, quarum claues sunt bonæ operationes. Nam operando ingredimur, quasi per claues quasdam aperientes unamquanq; uirtutum. Si autem nō operor, sed solum scio bonum, habeo quidem clauem scientiæ solum, extra autem maneo. Ligatus autem in cœlis, hoc est in uirtutibus, qui non ambulat in illis: nam uirtuosus in illis solutus est. Ne habeamus igitur peccata, ut non catenis nostrorum peccatorum ligati simus.

Tūc edixit discipulis, ne cui dicerent, quod ipse esset Iesus Christus.] Volebat Christus ante crucem obscurari suam gloriam. Nam si audiuissent homines ante passionem, quod deus esset, & deinde uidissent eum pati, quomodo non fuissent offensi? & propterea occultat se multis, ut post resurrectionem absq; offendiculo à multis sciatur, spiritu sancto omnia miraculorum operationibus adæquante.

Ex eo tempore cœpit Iesus indicare discipulis suis, quod oporteret ipsum abire Hierosolymam, & multa pati à senioribus & principibus sacerdotum, & scribis, & occidi, & tertio die resuscitari.] Prædicit illis passionem, ne inexpectata illa ueniente, offendantur iopinati, quod inuitus & non præsciens passus esset. Postquàm enim audiuerūt per confessionem Petri, quod filius sit dei, tunc reuelauit illis & passionem. Post tristia

autem

autem subdit & lætitiam, nempe quod die tertio resurgeret.

Et quum abduxisset illum Petrus, cœpit increpare illum, dicēs: Propitius esto tibi domine, nequaquàm erit tibi hoc.] Id quod reuelatū erat, Petrus recte cōfessus est: in eo autem quod nō reuelatum, lapsus: ut sciamus quod absq; deo neq; ille loquutus est magnum quiddam. Nolens igitur Petrus Christum pati, & ignorans resurrectionis mysterium, dixit: Propitius esto tibi domine, nequaquàm erit tibi hoc.

Conuersus autem ille, dixit Petro: Abi post me satana, obstaculo es mihi: quia nō sapis ea quæ sunt dei, sed ea quæ sunt hominum.] Petrum recte quidem loquētem, beatum prædicat Christus: irrationabiliter autem formidātem & nolentem se pati, perstringit, dicens: Vade post me satana. Satanas autē, aduersarius dicitur. Vade igitur post me, hoc est ne obsistas, sed sequere uoluntatem meam. Vocat autem sic Petrum, quia etiam satanæ displicebat pati Christum. Dicit igitur: Tibi quidem iuxta humanam rationem uidetur indecens mea passio: non intelligis autem, quod deus per hanc salutem operetur, & quod hoc me maxime deceat.

Tunc Iesus dixit discipulis suis: Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.] Tunc. Quando? quum Petrum increpasset: uolens enim ostendere errare Petrum prohibētem se pati, dicit: Tu quidem me prohibes, ego autem dico tibi, non solum non damnosum esse me pati, sed neq; tu saluari poteris, nisi & ipse moriaris, & quisquis alius, siue uir, siue mulier, siue pauper, siue diues. Dicit autem, Vult: ut ostendat liberum arbitrium, & non coactam uirtutem. Post Christum autem sequitur non solum is qui illum confitetur filium dei, sed & qui per omnia grauia transit, & illa sustinet. Abneget autem semetipsum dixit: perfectam abnegationem per præpositionē, ab, significans. exempli gratia: Ne habeat communionem quandam cum corpore, sed contemnat seipsum. Sicut consueuimus dicere, quod quis quempiam negarit, hoc est non habuit eum pro amico uel noto: sic igitur omnes docet nullam cum corpore habere communionem, id est amicitiam: ita ut & crucem tollāt, hoc est mortē eligāt, & cum studio inquirāt, etiam mortē ignominiosissimam: qualis crux apud ueteres fuit. Sed & sequatur me, inquit. Multi enim crucifigūtur latrones & fures, at illi nō sunt discipuli mei. Sequatur igitur, hoc est omnem aliam uirtutem præ se ferat. Abnegat autem semetipsum, & qui heri quidem intemperatus erat, hodie autem castus & sobrius. Talis erat Paulus, qui abnegauit semetipsum, quum diceret: Viuo autem, nō iam ego, uiuit autem in me Christus. Tollit autem crucem, qui mortificauit & crucifixit seipsum mundo. Gal. 2.

Qui enim uoluerit animam suam seruare, perdet eam: quisquis autem perdiderit animam propter me, inueniet eam.] Ad martyrium adhortatur nos. Inuenit enim animā ad præsens, hoc est seruat negans, qui & postea perdit. Perdit autem animam, sed propter Christū, qui de eo testificatur: qui & inueniet eam in incorruptione, & uita æterna.

Quid enim prodest homini, si totum mundum lucratus fuerit, animæ uero suæ iacturam fecerit? Aut quid dabit homo, cuius permutatione redimat animam suā? Venturus est enim filius hominis in gloria patris sui cum angelis suis, & tunc reddet unicuique iuxta facta ipsius.] Sit igitur, & fingamus quod totum mundū lucreris: sed quæ utilitas, si corpus bene habeat, & anima male afficiatur? quemadmodum si materfamilias lateras uestes, & ancillæ in fulgido ornatu incedant. Neq; in futuro seculo poterit quis dare cōmutationē pro anima sua: hic quidem potest dare lachrymas & eleemosynam, ieiunare: illic autem non. Iudex enim tunc nos excipiet, dona respuens: nam iuxta opera sua iustificabit unumquenq;. Est autē & metuendus. Veniet enim in gloria sua, & cum angelis, & non contemptibilis. Rhom. 2.

Amen dico uobis, sunt quidam hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec uiderint filium hominis uenientem in regno suo.] Dixerat uenturum filiū hominis in gloria sua: ne igitur incredulus fies, dicit: quia sunt hic quidam, qui iuxta quod capere possunt, uidebūt in transfiguratione gloriam sequundi aduentus. Interim autem ostendit, in qua gloria erūt, qui propter ipsum passuri. Sicut enim tūc caro eius fulgurauit, ita pro

sua portione fulgebunt sancti. Significat autem obscurius hoc loco Petrum & Iacobū, & Ioannem, quos in montem assumpsit, & ostendit illis regnum dei, hoc est futurū statum in quo uenturus esset ipse, & iusti fulsuri. Dicit igit̄, quod quidam qui hic sunt non morient̄, donec uiderint me transfigurari. Vide autem, quod stantes in bono & firmi, sunt illi qui uident Iesum clarius transformari, & proficiunt semper in fide & mandatis.

CAPVT XVII.

Lucæ 9. ET post dies sex, assumit Iesus Petrum, & Iacobū, & Ioannem fratrē eius.] Non est hoc diuersum ab eo quod Lucas dixit, quod post sermones illos facti sunt quasi dies octo, & cætera. Lucas enim & primum & ultimum commemorat, quo ascenderunt in montem. Matthæus autem tantum inter medios dies ponit. Assumpsit autem Petrum, ut eum à quo diligebatur: Ioannem, ut eum quem diligebat: Iacobum uero, quod & ipse æmulator fuerit. Et manifestū est illū ingētis zeli fuisse, tum ex eo quod poculum se bibiturū promisit, tum ex eo quod Herodes, ut placeret Iudæis, gladio illum occidit.

Et subducit illos in montem excelsum seorsum, transformatusq; est coram illis, & splenduit facies eius sicut sol, uestimenta autem illius facta sunt alba sicut lumen.] In montem excelsum subducit illos: ostendens quod nisi quis exaltetur, non dignus sit diuinis contemplationibus. Seorsum autem: solitus enim est Christus clariora miracula in occulto facere, ut ne uideatur multis ut deus, & ut apparebat, homo habeatur. Transformationem autem audiens, ne putes quod tunc corpus abiecerit, sed mansit corpus in suo habitu. Faciē enim ipsius audis, & uestem. Fulgidior apparebat, deitate paruos quosdam radios suos declarante, & hos sicut uidere poterant: propterea & regnum dei superius dixit transfigurationem, eo quod ineffabilis eius potestas ibi refulserit, & quod germanus filius patris ostensus sit, & quod dignitas secundi aduentus in splendore faciei Christi ineffabili claruerit.

Transfiguratio quare dicatur regnū dei.

Et ecce apparuerunt illis Moses & Elias cum illo loquentes.] De quo colloquebantur? de gloria inquit, quam impleturus erat in Hierusalem. Quare autem Moses & Elias uisi sunt? ut ostendatur quod & legis & prophetarum sit dominus, uiuentiumq; ac mortuorum. Elias quidem est propheta, & uiuit adhuc: Moses autem legislator, & mortuus est. Quin & ut appareat, quod non sit legi aduersarius. Non enim Moses astitisset suo aduersario, neq; Elias, tantus zelotes ipsum tulisset. Præterea ut suspicionem tollat eorum qui ipsum Eliam uel unum ex prophetis dicebāt. Vnde enim agnouissent discipuli, quod Moses & Elias fuerint: non enim à liniamentis facierum. Quia imagines hominum facere tūc impium uidebatur. Videtur igitur, quod ex sermonibus, quos tunc inter se conferebāt, agnouerint eos. Fortassis enim alter quidē dicebat, nempe Moses: Tu es cuius ego passionem præfiguraui, occiso agno & perfecto pascha. Alter autem Elias: Tu es cuius resurrectionem ego præfiguraui in uiduæ filio, & talia quædam. Ostendens igitur illos discipulis, docet eos tales imitari, & māsuetos quidem esse & populares, sicut Moses: zelotas autem & constantes, sicut Elias: & si quando tempus uocet, periclitantes pro ueritate, sicut illi.

Num. 7.

Respondens autem Petrus, dixit Iesu: Domine, bonum est nos hic esse. Si uis, faciemus hic tria tabernacula, tibi unum, & Mosi unum, & Heliæ unum.] Petrus ob multam dilectionē, Christum pati nolens, dicit quod bonum sit hoc loco manere, & nō descendere & occidi. Nam si quis huc uenerit, habemus & Mosen & Eliam nos adiuuantes. Moses quidem Aegyptios deuicit, Elias autem ignem è cœlo deduxit: & tales erūt in inimicos, si qui huc cōtra nos uenturi sunt. Hæc aūt præ nimio mœrore loquebatur, sicut Lucas inquit, nesciens quid diceret. Insolita enim uisio obstupescere eum fecerat, aut nesciebat reuera quid loqueretur, uolens Iesum manere in monte, & non descendere, & pati pro nobis. Veritus tamen ne pertinax uideretur, dixit: Si uis.

Exod. 17. 3. Reg. 18.

Adhuc illo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos, & ecce uox è nube dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cōplacitum est, ipsum audite.] Tu quidem

dem ò Petre tabernacula quæris manufacta, ut fiant. Pater autem aliud tabernaculum non manufactum, nubem astituit: & ostendit quod sicut ipse in nubibus apparuit antiquis deus existens, sic & filius suus. Lucida uero nebula hoc loco, non caliginosa, sicut in ueteri, eo quod nõ exterrere uoluit, sed docere. Ex nube autẽ uox, ut ostendat quod ex deo sit, [In quo bene cõplacitũ mihi] hoc est super quem requiesco, & qui mihi placet. Docet quoq; illum audiendum: etiamsi crucifigi uoluerit, ne obluctemini.

Et quum hæc audissent discipuli, procidertũt in faciem suam, & territi sunt uehementer. Et accedens Iesus, tetigit eos, & dixit: Surgite, & ne timeatis. Subleuatis igitur oculis suis, neminem uiderunt, nisi Iesum solum.] Discipuli non ferentes fulgorem lucis, neq; uocem, ceciderunt in terram, & oculi eorum quasi somno grauati erant. Somnum dicit multam grauationem è uisu. Ne autem timor diutius insidens ejiciat memoriam eorum quæ uiderant, suscitat eos & animat, solusq; ipse comparet. Ne putes, quod de Mose uel Elia uox dicta sit, sed de ipso. Ipse enim est filius meus.

Et quum descenderent de monte, præcepit illis Iesus, dicens: Ne cui dixeritis uisionẽ hanc, donec filius hominis è mortuis resurgat.] Propter humilitatem denunciat nulli dicendum, ne offendantur qui audiunt talia, postea ipsum crucifigi uidentes. Putassent enim impostorem fuisse, hæcq; solum apparenter fecisse. Tu autem disce, post sex dies, id est post mundum, qui sex diebus conditus est, dei cõtemplationem futuram. Nisi eñ transiueris mundum, & exaltatus fueris in monte, nequaquàm uidebis clara, neq; faciẽ Iesu, deitatem dico: neq; uestem, hoc est carnem. Videas autem tũc & Mosen & Eliam colloquentem Iesu: lex enim & prophetæ, & Iesus unũ loquuntur & consonant. Quin & quum inueneris quendam sensum scripturæ clare interpretantem, cognosce quod ille faciem Iesu clare uideat, quod si & uerba declaret & conspicua faciat, hic & uestes Iesu candidas uidet. Vestes enim sensuum dictiones. Sed ne dixeris cum Petro: Bonũ est nos hic esse. nam oportet semper proficere, & non permanere in uno gradu uirtutis & contemplationis, sed ad alia transire.

Et interrogauerunt illum discipuli sui, dicentes: Cur igitur scribæ dicunt, quod Eliã oportet uenire primum?] Decipientes populum scribæ dicebãt, non esse Iesum Christum: nam si esset, Elias primum uenisset, ignorantes quod duo aduentus Christi, quorum primi præcursor Ioannes, secundi autem Elias. Sic enim & Christus interpretatur discipulis. Audi enim.

Iesus autem respondens, dixit illis: Elias quidem uenit primum, & restituet omnia. Dico autem uobis, quod Elias iam uenit, & non agnouerunt eum, sed fecerunt in eo quæcunq; uoluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli, quod de Ioanne Baptista dixisset illis.] Dicendo quod Elias quidem ueniet, ostẽdit quod nondum uenit: in secundo autem aduentu ueniens restituturus sit ad fidem Christi. omnes Hebræos quos persuasibiles inueniet, quasi ad hæreditatem paternam reducens eos qui exciderant. Quum autem dicit Elias uenit, præcursorem illum Ioannem dicit, in quo fecerunt quæcunq; uoluere. Nam permittentes Herodi, ut occideret Ioannem, quum possent prohibere, ipsi occiderunt. Tunc igitur discipuli facti perspicaciores, intellexerunt quod Ioannem Eliam uocarit, eo quod ipse primi aduẽtus præcursor fuerit, sicut ille secundi futurus est præcursor.

Et quum uenissent ad turbam, accessit ad eum homo quidam flectens illi genua, dicensq;: Domine, miserere filij mei, quoniam lunaticus est, & misere affligitur: nam sæpe cadit in ignem, & sæpe in aquam.] Valde incredulus apparet esse hic homo, eo quod dixit ad ipsum Christus: O generatio incredula, & quod arguit ipse discipulos. Non autem luna causa erat morbi, sed diabolus obseruabat pleniluniũ, & tũc insidiabatur, ut arguerentur opera dei tanquàm nobis malum inferentia. Tu autem intelligas obsecro, quod omnis insipiens sicut luna immutatur, secundum scripturam, & interim apparet uirtute magnus, interim imminuitur sensu & desipit. Hic igitur, quum lunaticus fuerit, cadit in ignem iræ & concupiscentiæ: & in aquam, fluctus multæ huius uitæ solicitudinis, in qua Leuiathan diabolus, hoc est imperans in aquis. An non fluctus recte di Eccl. 27.

cuntur crebræ diuitum curæ?

Et obtuli eum discipulis tuis, nec potuerunt eum sanare. Respondens autem Iesus, dixit: O natio incredula & distorta, quousque tandem ero uobiscum? usquequo patiar uos? adducite illum huc. Et increpauit illud Iesus, & exijt ab eo dæmonium: & sanatus est puer ex illa hora.] Vides hominē, delictum suæ incredulitatis discipulis impingentem, quod infirmiores sint, quàm ut sanent. Igitur dominus cōfundit eum, quod accusarit discipulos, ac dixit, O generatio incredula: hoc est, nō est tātum infirmitatis illorum, quantum tuæ incredulitatis delictum: magnum enim est, & illis congruam uincit uirtutem. Hominem autem illum opprobrando, omnes simul opprobrauit incredulos & circunstantes. Porrò quum dicit: Vsquequo ero uobiscum? ostendit quod desyderet in cruce pati, & ab ipsis secedere. Vsquequo uersabor cū irrisoribus & incredulis? Increpauit autem illum Iesus. Quem? lunaticum. Ex illo igitur manifestū, quod quum & ipse incredulus fuerit, per incredulitatem dæmoni se inuadendi locum dederit.

Tunc accedentes discipuli ad Iesum seorsum, dixerūt: Quare nos nō potuimus eijcere illud? Iesus autem dixit illis: Propter incredulitatem uestram. Amen quippe dico uobis, si habeatis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic, demigra hinc illuc, & demigrabit: neq; quicquam impossibile erit in uobis. Sed hoc genus non egreditur, nisi p deprecationem & ieiunium.] Timuerunt apostoli, ne perdidissent datam sibi contra dæmones gratiam: propterea perplexi animo seorsum interrogant. Dominus autem arguit eos, ut imperfectiores, dicens: Propter incredulitatem uestram. Nam si feruentem & ardentem haberetis fidem, etiamsi parua uideretur, perficeretis utiq; magna. Vbi autem montes transtulerunt apostoli? nusquàm quidem scriptum est. Veruntamen uerisi
Ioan. 21. mile est, quod transtulerint, etiāsi non sit scriptū: nō enim omnia scripta sunt. Vel aliter: Non exigebat tempus, & ideo non transtulerunt. Videte autem & dominum quid dicat: Dicetis monti huic, demigra: hoc est quando dicetis, tunc transibit. Non dixerūt igitur apostoli, quoniam tempus non postulabat, neq; necessitas: & propterea non transtulerunt montes. Hoc autem genus dæmoniorum per deprecationem & ieiunium expellitur. Oportet enim & illos ipsos dæmoniacos maxime ieiunare, & eos qui illos sanare uolunt. Tunc autem est deprecatio, quando non cum ebrietate, sed cum ieiunio fit. Obserua, quod omnis fides granum est sinapis, contempta enim putatur propter stultitiam prædicationis: attamen si ceciderit in terram bonā, crescit in arborem, in qua uolatilia cœli, hoc est cogitationes summa petentes, nidulant. Igitur quisquis habet omnē fidem, ille potest dicere monti huic, demigra: hoc est dæmoni. ostendebat enim quod exiret dæmonium.

Quum autem uersarentur in Galilæa, dixit illis Iesus: Futurum est, ut filius hominis tradatur in manus hominum, ac occident eum, & tertio die resurget. Et mœrore affecti sunt uehementer.] Subinde memoriam facit passionis, ne existiment quod inuitus patiatur: & interim hoc agit, ut exerceat eos: & ne terreantur, si hoc inexpectatum eueniat. Coniungit autem tristibus læta, scilicet quod resurget.

Quum autem uenissent in oppidum Capernaum, accesserunt qui didrachma solent accipere ad Petrum, dixeruntq;: Præceptor uester num soluit didrachma? Dicit, Etiā.] Deus pro primogenitis Hebræorum uoluit consecrari sibi tribum Leui. Inuentus est autem numerus tribus Leui uigintiduo millia. Primogeniti autē, chiliades uigintiduæ & ducenti, & septuagintatres. Pro his igitur, qui erant extra tribum Leui, & primogeniti erant, decreuit deus dari didrachmum sacerdotibus. Hinc igitur facta est consuetudo, ut simpliciter omnes primogeniti penderent didrachmum, qui est quinq; sicli, hoc est ducēti oboli. Vnde quia dominus primogenitus erat, pendebat & ipse. Reueriti autem fortassis Christum propter miracula quæ faciebat, non illum interrogant, sed Petrum. Vel potius deceptores erant, quasi ita dicerent: Præceptor uester legi contrarius est, num reddidit didrachma?

Et quum ingressus fuisset domum, præuenit illum Iesus, dicens: Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributa aut censum? à filijs suis, an ab alienis? Dicit illi

cit illi Petrus: Ab alienis. Ait illis Iesus: Ergo liberi sunt filij?] Tanquàm deus sciebat, quamuis non audierat quid illi loquuti fuissent ad Petrum: idcirco & præuenit eum, dicens: Si reges terræ non accipiunt tributum à filijs suis, sed ab alienis: quomodo cœlorū rex à me filio suo accipiet didrachmum? Hoc enim, sicut supra dixi, sacerdotibus & templo tribuebatur. Si autem liberi sunt filij paruorum regum, multomagis ego.

Verum ne simus illis offendiculo, uade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui prodierit primus, tolle, & aperto ore illius inuenies statêrem, illum accipe, & da illū pro me & te.] Ne reputemur (inquit) cõtemptores & despectores legis, & offendamus, da illi tributū. Nõ enim ut debitū do, sed ut illorū infirmitatẽ corrigã. Discimus eñ hoc loco, quod non oportet offendere, ubi nullū damnum: ubi autẽ damnū patimur in opere aliquo, non sunt curandi, qui imprudenter offenduntur. Vt igitur ostendat, quod deus sit & maris dominus, misit Petrum tollentem statêrem ex ore piscis. Discamus hic & mysteriū q̃ddã. Nostra enim natura est piscis in profundo incredulitatis mersus, sed apostolicus sermo extrahit nos, & in ore nostro inuenit statêrẽ. Qualẽ statêrẽ? Duo drachma tenentẽ. Quia & Christus duas naturas habet, homo existens, ac deus. Hic igitur stater datus est pro duobus, pro Iudæis & gentibus, pro iustis & peccatoribus. Quod si & auarum quempiam uideris, nihil aliud habentem in ore, nisi aurum & argẽtum, hunc habe pro pisce, in mari huius uitæ natantem: at ubi inuentus fuerit præceptor, qualis Petrus, qui mittat hamū in mare, is eripiet ex ore illius aurū & argentū. Statêrem quidam putant lapidem preciosum in Syria, alij tributum, alij uero quartã partem nomismatis.

CAPVT XVIII.

IN illa hora accesserunt discipuli Iesu, dicentes: Quis nam maximus est in regno cœlorum?] Quia uiderant Christum à Petro honoratum. Honoratus enim erat hic, dando statêrem pro Christo & pro se, & propterea humanū quiddam passi, inuidiaq; incessiti, oblique accedunt interrogantes dominum, quis maximus esset.

Et accersitum ad se puellum Iesus, statuit in medio illorum, & dixit: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut pueri, non ingrediemini in regnum cœlorum. Quisquis igitur humiliauerit seipsum, sicut est puellus iste, hic est ille maximus in regno cœlorum.] Quum uidisset Iesus discipulos inanis gloriæ uitio teneri, compressit eos, ostendens illis per puerum fastus expertem humilitatis uiam. Oportet enim nos humilitate mentis pueros esse, non sensu pueriles: & innocentia, non insipientia. Dicens autem, Nisi conuersi fueritis: indicat quod ab humilitate in superbiam ueneritis, opus igitur iterum illuc conuerti, hoc est in humilitatem, à qua egressi estis.

Et qui receperit unum puellum talem in nomine meo, me recipit: qui autem offenderit unum ex pusillis istis qui in me credunt, expedit ut suspẽdatur mola asinaria in collum eius, ac demergatur in profundum maris.] Non solum (inquit) oportet uos humiles esse, sed etsi alios humiles propter me in honore habueritis, mercedem accipietis. Me enim accipitis, quando pueros, hoc est humiles suscipitis. Deinde & à contrario inquit: Qui offenderit, hoc est iniuria affecerit, unum ex his pusillis, hoc est ex his qui se humiliant & paruos putãt, rametsi magni sint, expedit ei, ut mola asinaria suspendatur in collum eius. Sensibilem enim pœnam in medium affert, uolens ostẽdere multis supplicijs obnoxios, qui in Christo humiles iniuria afficiunt & offendunt. Tu autem intellige, quod etsi quis reipsa paruum, hoc est infirmum offenderit, & non omnibus modis patienter eũ sustinuerit, punietur: nam qui magnus, haud facile scãdalizabitur, sed paruus.

Væ mundo ab offendiculis. Necesse enim est, ut ueniant offendicula: ueruntamen uæ homini, per quem offendiculum uenit.] Luget, ut misericors mundum, præ offendiculis damna accepturum. Et dicis: Quid oportet lachrymari, ubi opus succurrere & manum porrigere? Dicimus igitur, quod & ipsum lugere, quædam iuuãdi species est. Sæpe enim quibus admonitio nostra non profuit, illis prosumus dū eos lugemus, quo sensum mali sui accipiant. Et si necesse (inquit) ut eueniant scandala, quomodo effugie-

mus ea. Necesse quidem est, ut eueniant: sed non necesse, ut nos perdant. Possumus eũ & offendiculis obluctari. Per offendicula, intellige eos qui bono obstant. Per mundum autem, mundanos homines & humi repentes, qui facile impediuntur.

Quod si manus tua, uel pes tuus tibi obstaculo fuerit, abcide eum, & proijce à te. Bonum est tibi ad uitam ingredi claudum aut mutilum, potius quàm duas manus uel duos pedes habentem, mitti in ignem æternũ. Et si oculus tuus te offendit, erue eum, & proijce eum abs te. Bonum est tibi, ut luscus intres in uitã, potius quàm ut duos oculos habens mittaris in geennam ignis.] Per manũ, pedem & oculos, intellige amicos, quos membrorũ loco habemus. Et iam si hi tales fuerint, qui nobis nocent, hoc est, si familiares amici fuerint, oportet cõtemnere eos ut mẽbra putrida, & execare, ne & alios noce

Non autẽ necesse, ut nos pdant scandala.

ant. Atq; ita ex his manifestum est. Licet autem necesse sit euenire scandala, non tamen necesse est, ut nobis noceant: etiam si amici sint, nihil inde nobis damni.

Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim uobis, quod angeli eorum in cœlis semper uident faciem patris mei qui in cœlis est. Venit enim filius hominis saluum facere quod perierat.] Præcipit ne contemnantur hi qui parui putantur, hoc est pauperes spiritu, magni autem apud deum. Adeò enim (inquit) diliguntur à deo, ut &

Angeli hominũ præsides.

angelos habeant præsides, ne damnum illis fiat à dæmonibus. Omnes enim homines, & maxime fideles, suos angelos habent. Pusillorum autem & humilium in Christo angeli, usq; adeò familiares sunt deo, ut faciem eius per omnia uideant coram ipso stantes. Apparet autem ex hoc, quod licet omnes angelos habeamus, peccatorũ tamen angeli quasi propter nos confusi, minus fidẽtes sunt, neq; ipsi possunt tam libere uidere faciem dei, & precari forsitan pro nobis. Humilium autem angeli, hi semper uident dei faciem, & forte pro nobis orant. Et quid dico, quod hi angelos habeant? ego propterea ueni ut seruem quod perierat, & mihi uindicem eos qui à pleriscq; planè nihili putantur.

Quid uobis uidetur? si fuerint alicui homini centũ oues, & errauerit una ex eis, nónne relictis nonagintanouem in montibus, uadit & quærit eam quæ errauerat? Et si contigerit, ut inueniat eam: amen dico uobis, gaudet super ea magis, quàm super nonagintanouem quæ non errauerant. Sic non est uoluntas coram patre uestro, ut pereat unus de pusillis uestris.] Cui homini fuerunt centum oues? Christo. Omnis enim rationalis creatura, tam angeli quàm homines, centum oues sunt, quorum pastor est Christus, nõ ouis. Nõ enim est creatura, sed filius dei. Hic igitur reliquit nonagintanouem in cœlo, forma serui assumpta. Venit autem quærere ouem illam unicam, quæ est humana natura, & gaudet super illa, magis quàm angelorum firmitate. In summa autem hoc insinuat, quod deus curam agit conuersionis peccatorũ, & gaudet super illis magis quàm his qui stabili uirtute prædíti sunt.

Eccl. 19 Si autem peccauerit in te frater tuus, uade & argue illum inter te & illum solum: si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Si autem non audierit, assume tecum adhuc unum

2. Corinth. 13. uel duos: ut in ore duorum uel trium testium stet omne uerbum. Quod si non audierit illos, dic ecclesiæ. Sin ecclesiam quoq; nõ audierit, sit tibi uelut ethnicus & publicanus.] Sermonem contra offendiculum dantes ualde extenderat, nunc & eos qui offenduntur, corrigit. Vt enim tu qui offenderis nõ omnino cadas, quia offendentem uæ habiturum dixit, uolo & te qui offenderis, arguere eos qui te iniuria afficiunt & nocent, si fuerint Christiani. Etenim siquidem non baptizatus iniuria afficiat, tunc ab eo te subducas. Si autem frater, argue illum. Non enim dixit conuitiare, sed argue. Si te audierit, hoc est condemnarit seipsum. Priuatim enim uult primum peccantes argui, ut ne coram multis redargutus impudentior fiat. Quod si te non audierit, & cum duobus uel tribus testibus argueris, ne graueris, tũc in ecclesiæ suggestu inuulgare peccatũ. Quia enim nõ audijt duos uel tres redargutus, quamuis lex dicat, ut in ore duorum uel trium testium

Offendens publicanus & gẽtilis.

subsistat, id est firmetur omne uerbum, ab ecclesia postea castigetur. Illam autem si non audierit, tunc abijciatur, ne suæ maliciæ participes faciat alios. Assimilat autem publicanis tales fratres. Infamatur enim ob pecunias publicanus. Consolatio autem sit offenso, iniuria afficientem publicanum existimari & gentilem, hoc est incredulum. Nunquid

autem

autem hæc ſola iniuriam facientis pœnas ſed audi & quæ ſequuntur.

Amen dico uobis, quæcunq; alligaueritis ſuper terram, erunt ligata in cœlo: & quæ cunq; ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta in cœlo.] Si tu (inquit) offenſus, habes eum qui te iniuria affecit, ſicut publicanũ & gentilem, erit ille & in cœlo talis: ſi autẽ ſolueris eum, hoc eſt ignoueris, erit ei & in cœlo condonatum. Non enim ſolum quæ ſoluunt ſacerdotes, ſunt ſoluta: ſed quæcunq; & nos iniuria affecti uel ligamus, uel ſoluimus, & ipſa erunt ligata uel ſoluta.

Rurſus, amen dico uobis, quod ſi duo ex uobis conſenſerint ſuper terram, de omni re quamcunq; petierint, fiet illis à patre meo qui eſt in cœlis. Vbi enim ſunt duo uel tres congregati in nomine meo, illic ſum in medio illorum.] Congregat nos hiſce uerbis ad charitatem. Quia enim prohibuit ne mutuum offenderemus, nunc & de mutua concordia dicit. Concordes autem dicuntur, non qui in malum conueniunt, ſed qui in bonum. Vide enim quid dicat. Si duo ex uobis, hoc eſt credentibus & conſpirantibus. Conſpirauerunt autem & Annas ac Caiphas, ſed male. Et propterea ſæpe precantes non accipimus, eo quod mutua concordia caremus. Non dixit autem, ero. Nõ enim tardat, uel futurus eſt: ſed ſum, hoc eſt iam illic inuenior. Intelligas item, quod quando conſpirauerit ſpiritus & caro, & non concupiuerit contra ſpiritum caro, tunc erit in medio dominus. Conſpirant autem & tres uirtutes animæ, rationalis, iraſcitiua & deſyderatiua. Sed etſi uetus ac noua leges conſpirarint, inuenitur in medio ipſarum Chriſtus ab utraque prædicatus.

Tũc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & remittam ei? Num uſq; ſepties? Dicit illi Ieſus: Non dico tibi uſq; ſepties, ſed uſq; ſeptuagies ſepties.] Hoc eſt quod interrogat Petrus. Quoties ſi peccet, & deinde accedat & petat ueniam pœnitẽtia ductus, cõcedam ei. Addidit, in me ſi peccauerit. In deum enim ſi peccauerit, non ego, qui idiotes ac priuatus ſum, poſſum ei remittere, niſi forte dei ordinem habens ſacerdos. Si autem in me peccet, ac deinde remiſero ei, erit ſolutus, etiam ſi priuatus ego ſim, & non ſacerdos. Quod autem ſeptuagies ſepties dixit, non concludit ueniam numero. Abſurdũ enim ſedere & numerare uſq; dũ quadringẽta nonagin ta habeas, tot enim faciunt ſeptuagies ſepties: ſed immenſum numerum ſignat, quaſi dicat: Quoties qui lapſus fuerit, & pœnitẽtiã ageret, cõcede ei ueniam. & id quod & per ſequentem parabolam dicit, quia oportet nos compatientes eſſe.

Ideo aſſimilatum eſt regnum cœlorum homini regi, qui uoluit conferre rationem cũ ſeruis ſuis.] Mens parabolæ eſt, ut ueniã demus conſeruis in nos delinquentibus: præſertim ſi illi ueniã ante nos procidẽtes petant. Studioſorũ fuerit particulatim ſingula examinare, ſed aggrediamur & nos. Regnum, eſt dei ſermo: ſed nõ paruum quoddam regnum, ſed cœlorum. Similatum eſt igitur homini regi. Incarnatus eſt enim propter nos, & in ſimilitudinem hominum factus. Cõfert autem rationem, uti bonus iudicans illos. Non enim abſq; iudicio punit: hoc enim crudelitatis foret.

Et quum cœpiſſet conferre, oblatus eſt ei unus, qui debebat ei decem millia talentorum. Cæterum quum is non eſſet ſoluendo, iuſſit eum dominus uenundari, & uxorem eius & liberos, & omnia quæ habebat, & fieri ſolutionem.] Decem millium talentorum nos ſumus, qui quotidie multis beneficijs afficimur, & nihil boni rependimus deo. Decem mille talentorum debitores ſunt, & qui populi præfecturã ſuſceperunt (unuſquiſq; enim homo magnum talentum eſt) & deinde nõ bene funguntur principatu. Venditi autem cum uxore & familia, ſignat alienationem à deo: qui enim uenditur alterius domini fit. Quid autem ſi uendatur uxor, caro ſcilicet quæ eſt coniunx animæ, & pueri, opera quæ male fiunt à corpore & anima. Iubet igitur carnem dari ſatanæ in interitum; hoc eſt morbis, uel paſſioni dæmonis. Similiter & filios, operatiuas dico uirtutes malorum ligari, ut eſt manus alicuius furto dedita, eam deus aridam facit, uel cõſtringit per dæmonem aliquem. Ecce mulier caro eſt, & filij operationes malæ, traditæ ſunt afflictioni ut ſpiritus ſaluetur. Non poteſt enim tũc ad furtum cooperari homo ille.

Procidens autem ſeruus ille, adorabat illum, dicens: Domine, eſto patiens erga me,

& omnia tibi reddam. Misertus autem dominus serui illius, absoluit eum, & æs alienũ remisit ei.] Vide pœnitentiæ robur, & misericordiam domini. Pœnitentia enim fecit seruũ cadere à malitia, q firmiter in illa stabat, nec uenia dignus erat. Misericordia aũt dimisit omnino debitum, tametsi seruus nõ omnia remitti, sed prorogari tempus peteret. Disce igitur, qd deus plura dat, quàm petimus: qa tãta est misericordia domini, ut & id qd admodum durũ uidebatur, nempe qd iussit ut uenderet ille, nõ ex duritia dixit, sed ut resipiscere faceret seruum, & persuaderet illi ut ad preces se & obsecrationẽ conuerteret.

Egressus uero seruus ille, inuenit unum de conseruis suis, qui debebat sibi centũ denarios: & iniecta in eum manu, obtorto collo trahebat, dicẽs: Solue quod debes. Et prócidens conseruus eius, rogabat eum, dicens: Esto patiens erga me, & omnia reddam tibi. At ille nolebat, sed abijt & coniecit eum in carcerem, donec redderet debitum.] Egressus ille, qui ueniam obtinuerat, & strangulat ac premit conseruum. Nullus enim qui in deo manet, compassionis expers est: sed ille egressus erat, & à deo nunc alienus erat. Magnæ autem erat crudelitatis. Erant ei decem millia talentorum remissa: & longe pauciora, centum scilicet denarios, omnino nec remittere, nec prorogare tempus dinumerandi uolebat, tametsi conseruus eadẽ uerba diceret, quæ & ille ad dominum, misericordiam domini in memoriam illi reducens.

Porrò quum uidissent conserui eius quæ fiebant, indoluerunt ualde: & uenerunt, aperueruntq; domino suo omnia quæ facta fuerant.] Videntur hi conserui esse angeli osores mali & amantes boni, non quod ignoranti domino hæc dicant, sed ut tu discas quod angeli sint, & quod inhumanis & immisericordibus indignentur.

Tunc accersiuit illum dominus suus, & ait illi: Serue sceleste, totum debitum illud remisi tibi, quum obsecrasses me: nónne oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus erã? Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet totum quod debebatur sibi.] In iudicium intrat cum seruo dominus, propter misericordiam: ut ostendat quod non ipse, sed serui crudelitas & ingratitudo donationem irritet. Quibus autẽ tortoribus tradidit? forte potestatibus punitricibus, ita ut perpetuò puniretur. Quousq; reddat, quod debebatur: hoc significat, quod tandiu puniatur donec reddat. nunquàm autem reddet quod debebat, uidelicet pœnam quam meruerat: semper ergo punietur.

Donec, perpetuitatem significat.

Sic & pater meus cœlestis faciet uobis, si non remiseritis suo quisq; fratri suo de cordibus uestris delicta illorum.] Nõ dixit, pater uester: sed, pater meus. Indigni eñ sunt tales, qui deum habeant patrem. De cordibus autem uult remitti, non de ore duntaxat. Cogita igitur quantum malum sit uindictæ cupiditas: quandoquidem etiam donationem dei reuocat & irritat: tametsi dona dei ea sint, quorum non pœniteat illum, reuocantur tamen hac ratione & irritantur.

CAPVT XIX.

ET factum est, quum consummasset Iesus sermones hos, demigrauit à Galilæa, & uenit in fines Iudææ trans Iordanem, & sequutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi.] Iterum uersatur in Iudæa, ut nihil prætexere possint, qui non credebant in Iudæa, quod non frequentius apud ipsos uersaretur, sed apud Galilæos. Iterum igitur post doctrinam, & consummatis sermonibus sequuntur miracula. Oportet enim nos & docere & operari: at insipientes illi pharisæi, quum oportebat credere, tentant. Audi enim:

Et accesserunt ad eum pharisæi tentantes illum, & dicentes illi: Licet'ne homini diuortium facere cum uxore sua, qualibet ex causa? Qui respondens, ait eis: An non legistis, quod is qui fecit ab initio, masculum & fœminam fecit eos? Et dixit: Propterea deseret homo patrem & matrem, & adglutinabitur uxori suæ, & erunt duo in carnẽ unã. Itaq; iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo deus copulauit, homo ne separet.] O insipientiam, opinabantur quæstionibus suis Christum se cõfutaturos. Nam si dixisset licere quacunq; de causa dimittere uxorem, potuissent illi dicere: Quomodo igitur dixisti,

Genes. 1. 2. Ephe. 5. 1. Corinth. 6. Deut. 24.

dixisti,ne quis dimittat,nisi adulteram solam. Si autem dixisset, non licere dimittere uxorem, arguissent eum, ut aduersariũ Mosi. Ille enim iussit,ut dimitteretur odio habita,& absq; ardua & rationabili causa. Quid igitur Christus? Ostendit opus & legislationem eius,qui nos à principio formauit esse monogamiã. Ab initio enim unũ coniunxit deus uni:atq; ita non oportet unum uirum coniungi multis, neq; mulierem unam uiris multis: sed eos sicut ab initio coniuncti fuerũt, manere,neq; absq; causa cohabitationẽ diuellere. Nõ dixit autem,Ego feci masculum & fœminam:ne plus eos exasperet, sed is qui fecit,indefinite. Atq; ita dicit maximæ curæ fuisse deo,coniugij bonum. Vnde permisit etiam parẽtes dimitti, & uiris adhærere. Quomodo autem in Genesi scriptum est, Adã dixit: Propterea deseret homo patrem suum. hic autem dicit Christus: Deus dixit, propterea deseret,ac cætera? Dicimus igitur,quod & id,quod Adã dixit,ex deo dixit: atq; ita sermo Adæ, dei est. Igitur quia una caro facti sunt, & propter coitum & naturalem amorem cohærentes:sicut impium est suam carnem diuidere,ita & coniuges diuellere. Non dixit autem, Ne separet Moses, ne turbare illos, sed homo simpliciter: ostendens quantum interstit inter deum coniungentem,& hominem soluentem. Genes. 2

Dicunt illi:Cur igitur Moses iussit dare libellum repudij, & amittere eam? Ait illis: Moses ad duritiam cordis uestri permisit uobis repudiare uxores uestras,cæterũ ab initio non fuit sic. Dico autem uobis,quod quicunque repudiauerit uxorem suam,nisi ob stuprum,& aliam duxerit,is committit adulterium. Et qui repudiatam duxerit, is adulterium committit.] Quum uidissent pharisæi,quod dominus ipsos confutasset, coacti fuerunt postea in medium afferre Mosen contradicentem Christo,& dicunt: Quomodo igitur Moses mandauit dare librum repudij, & dimittere? Igitur dominus uertens omnem accusationem in illorum caput,pro Mose respondet,ac dicit: Nõ contraria deo Moses constituit, sed ad uestram duritiam hoc pronunciauit, ne propter intemperantiã uolentes alijs coniungi,occideretis primas uxores. Nam quum essent inhumani, occidissent uxores, si coacti fuissent seruare illas: nunc autem librum diuortij iussit dari, his qui à uiris odio habebãtur. Ego autem dico uobis (inquit) quod bonum est uxorẽ quæ fornicata est,eijcere. Si autem quis eiecerit aliquam, quæ non est fornicata, author sit illi adulterij. Intellige autem,quod qui adhæret domino,unus spiritus est, & cõiugium est fidelis cum Christo. Omnes enim idem corpus facti sumus cum eo, & ex parte membra Christi sumus. Non igitur recte quis potest separari à coniugio tali, iuxta sermonẽ Pauli,dicentis:Quis nos separabit à dilectione Christi? Quæ igitur deus coniunxit,neque homo,neq; alia creatura, neq; angeli, neq; principatus, neq; potestates (ut Paulus dicit)separare poterunt. Deut. 24. Rhom. 8.

Dicunt ei discipuli eius:Si ad istum modum habet causa hominis cum uxore, non expedit contrahere matrimonium.] Turbantur discipuli,& dicunt:Si propterea cõiuncti sunt,ut unum sint,& indiuulsi maneant per omnem uitã,ut etiam si pœnitenda aliqui sit mulier,eam eijcere non liceat,non expedit matrimonium cõtrahere. Leuius fuerit matrimonium non contrahere,sed pugnare & certare cum naturalibus concupiscẽtijs,quàm sustinere malam mulierem. Causam enim hominis cum muliere dicit perpetuam,& inseparabilem unionem. Nonnulli autem & sic intelligunt: Si sic est causa hominis,hoc est,si reprehensionem & culpam habiturus est uir, ut illegitime eijciens uxorem,non expedit matrimonium contrahere.

At ille dixit illis:Non omnes capaces sunt huius dicti,sed quibus datum est.] Postquàm dixerunt apostoli,melius esse non uenire ad nuptias. Dicit dominus, magnã esse uirginitatis possessionem:at eã non ab omnibus recte seruari,sed ab his duntaxat,quorum cooperator est deus. Nam hoc loco,Datum est:ualet, Quibus cooperatur deus: Illis autem datum est,qui petunt. Petite enim inquit,& dabitur. Omnis enim (inquit) qui petit,accipit.

Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: & sunt eunuchi, qui facti sunt eunuchi ab hominibus: & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere,capiat.] Paucorum est (inquit) uirginitatis uirtus. Sunt enim

eunuchi ex utero matris, hoc est, sunt quidã qui propter naturæ cõstitutionẽ, ad coitum non sunt idonei, qui & sine utilitate casti sunt. Sunt & qui eunuchi fiunt ab hominibus. Qui autem seipsos eunuchos faciunt propter regnum cœlorum, non sunt ij, qui uerenda sibijpsis amputant (maledictum enim hoc) sed qui continentes sunt. Intellige autem & sic: Est eunuchus à natura, qui propter naturalem complexionem non mouetur ad uenerea. Ab hominibus autem eunuchus fit, qui ex humano præcepto carnalis concupiscentiæ incendium excindit. Qui autem seipsum castrat, non ab alio, sed à seipso doctus est, & sua sponte ad continentiam inclinatur. Hic igitur & optimus est, qui non alteri, sed sibijpsi dux fuit ad regnum cœlorum. Volens autem sponte nos operari uirtutem, inquit: Qui potest capere, capiat. nõ enim cogit uirginem esse, neq; nuptias destruit, sed uirginitatem præfert.

Tunc oblati sunt ei pueli, ut manus illis imponeret & oraret. Discipuli autem increpabant eos. Iesus uero inquit eis: Sinite puellos, & ne prohibeatis eos uenire ad me, talium est enim regnum cœlorum.] Afferebant matres pueros, ut benedicerentur manuum contactu. Incompositi autem & turbati accedebant ad eum, & propterea prohibẽt discipuli, quod existimarent hoc derogare doctrinæ eius authoritati, si offerrentur ei paruuli. Christus autem ostendens, quod à fastu alienos magis amet, dicit: Sinite paruulos, talium est enim regnum cœlorum. Nõ dixit, horum: sed talium, hoc est simplicitate præditorum, innocentium, malitiæ expertium. Etiam hodie si accedant ad doctorem nonnulli pueriles quæstiones interrogantes, non prohibeat, sed suscipiat.

Et quum imposuisset illis manus, abijt illinc. Et ecce unus accedens, ait illi: Magister bone, quid boni faciam, ut habeam uitam æternam? Qui dixit ei: Cur me uocas bonũ? Nullus est bonus, nisi unus, nempe deus.] Non ut tentans uenit ille, sed ut discere cupiens, & sitiens uitam æternam. Accessit autem ad Christum quasi ad purum hominẽ, & idcirco dicit dominus: Quid me uocas bonum? nullus bonus, nisi unus deus. hoc est, si quasi unum ex præceptoribus bonum me dicis, male dicis. Nullus enim hominũ proprie bonus, partim quod mutabiles sumus à bono in malum, partim quod nostra bonitas ad diuinam bonitatem collata, malitia est.

Quod si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Dicit illi: Quæ? Iesus autem dixit: Nõ
Exod.20. facies homicidium, non committes adulterium, non facies furtum, non falsum dices te-
Leuit.19. stimonium, honora patrem & matrem, & diliges proximum tuum, ut teipsum. Dicit illi adolescẽs: Omnia hæc seruaui à iuuẽtute mea, qd adhuc mihi deest?] Dominus ad legis mandata mittit, ne Iudæi dicant, quod legem contemnat. Adolescentem autem quidam ut superbũ & arrogãtẽ arguunt. Quomodo em̃ uirtute fuisset præditus qui diues erat? Nullus enim diligẽs proximũ ut seipsum, ditior est proximo: omnis aũt homo proximus. Quidam sic intelligunt: Da quod hæc omnia seruarim, quid adhuc mihi deest?

Ait illi Iesus: Si uis perfectus esse, uade, uende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me. Quum audisset autem adolescens eum sermonem, abijt tristis. Erat autem habens possessiones multas.] Quæcunq; (inquit) feci sti opera bona, Iudaico more fecisti: si autem uis perfectus, hoc est meus discipulus esse & Christianus, uade, uende omnia quæ habes, & da statim simul omnia, nulla reseruãs, ut cõtinuam facias eleemosynam. Non enim dixit, paulatim da pauperibus: sed dixit, da semel, & nudus esto. Dein quia sunt multi misericordes, uitam tamen omni malitia plenam habẽtes, dicit: Et ueni sequere me, hoc est omnem aliam quoq; uirtutẽ habe. Adolescens igit̃ indoluit, ualde em̃ optabat, & sitiebat qdẽ terra cordis eius, sed spinæ diuitiarum suffocabant. Erat enim inquit, habens possessiones multas. Nam qui paucas habet non ita ab illis detinetur: in multis enim diuitijs uiolentius est uinculum. Porrò quia diuitiloquebat̃ Christus, dicebat: Habiturus es thesaurũ in cœlo. diuitiarũ em̃ amator erat.

Iesus autem dixit discipulis suis: Amen dico uobis, diues difficile intrabit in regnum cœlorum. Iterum autem dico uobis, facilius est camelũ per foramen acus transire, quàm diuitem in regnum dei ingredi.] Quandiu diues, & ipse quidem habet superflua, & alij non uel necessaria, non ingreditur in regnum. Postquàm autem excussa fuerint

omnia,

omnia, tunc non est dives, & postea intrabit. Impossibile est enim multa habentē intrare, sicut & camelum impossibile per foramen acus. Vide aūt quomodo, quod superius dixit difficile, hic dicit impossibile. Nonnulli camelum hic animal dicunt, sed est crassus funis, quo nautæ utuntur, ut proijciant ancoras.

Auditis autem his discipuli expauerunt ualde, dicentes: Quis ergo potest saluus fieri? Intuitus autem illos Iesus, dixit illis: Apud homines hoc impossibile est, apud deū autem omnia possibilia sunt.] Discipuli ut misericordes, non interrogant pro seipsis (pauperes enim fuerant) sed pro omnibus hominibus. Dominus igitur docet, non humana infirmitate metiendam salutem, sed uirtute diuina. Nam si quis cœperit nō esse auarus, ita proficiet, ut & ampliora accipiat, & postea eò ueniet, ut & necessarijs careat, & sic bene prosperabitur adiuuante deo.

Tunc respondens Petrus, dixit illi: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid igitur erit nobis?] Tametsi uideatur Petrus non dimisisse magna aliqua, utpote pauper, sed disce quod reipsa multū etiā ipse reliquerit. Etenim & paruarū rerū magna tenemur affectione: sed & omnes uoluptates Petrus reliquit, & cū parentibus amorē carnis. Illæ enim affectiones non solum contra diuites, sed & contra pauperes militant. Quid igitur dominus?

Respondens dixit illis: Amen dico uobis, quod uos qui secuti estis me, in regeneratione, quum sederit filius hominis in sede gloriæ suæ, sedebitis & uos super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israël.] Num sedebunt? Minime, sed excellentem honorem per sedem indicauit. Num & Iudas sedebit? non: dicit enim, Qui secuti me fuerint, hoc est qui usq; ad finem. Ille autem nō usq; ad finem. Vel aliter: Sæpe deus pollicetur bona quibusdam dignis: quando autem exciderint, & indigni fuerint facti, aufert ea. Similiter facit in asperis, sæpe minatur, & non inducit, conuersis nobis. Per regenerationem autem, resurrectionem intellige.

Et omnis qui reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centupla accipiet, & uitæ æternæ hæreditatem sortietur.] Ne quis suspicetur, quod dictum est, solis congruere discipulis, dilatat promissionem ad omnes qui similia faciunt. Habebunt enim pro carnalibus cognatis, familiaritatem & fraternitatem cum deo, pro agris paradisum, & pro lapideis ædibus supernam Hierusalem, pro matre presbyteros in ecclesia, pro patre presbyteros, pro uxore omnes fideles mulieres: non nuptijs, absit, sed spirituali affectione, & misericorde erga se cura. Non iubet autem Christus separari simpliciter à familiaribus, sed quando ad pietatem obsistunt. Sic etiam corpus & animam iubet contemnere, non ut quis seipsum occidat. Vide autem, quod bonus deus non solum hæc dat, sed & uitam apponit æternam. Cura igitur ut & tu uendas facultates tuas, & des pauperibus: facultates autem sunt, iracundo, furor: adultero, adulterandi cupiditas: uindictæ auido, uindicandi cupido: uende igitur hæc, & da pauperibus dæmonibus, & omni bono priuatis. conuerte affectiones tuas in affectionum authores, & tunc habebis thesaurum, hoc est Christum: in cœlo tuo, hoc est in summa mente tua. Cœlum enim habet in seipso, qui factus est cœlestis.

Multi autem erūt primi nouissimi, & nouissimi primi.] Iudæos hic insinuat & gentiles. Nam qui primi erant, facti sunt nouissimi. Gentiles autem, qui erant nouissimi, primi constituti sumus. & ut manifeste discas quod dicitur, coaptat etiā sequētē parabolā.

CAPVT XX.

Similē enim est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exijt primo statim diluculo ad conducendos operarios in uineam suam. Cōuentione autem facta cum operarijs in singulos dies denario, misit eos in uineam suā. Et egressus circiter horam tertiam, uidit alios stantes in foro ocioſos, & illis dixit: Ite & uos in uineam meam, & quodcunq; iustum fuerit, dabo uobis. Illi autem abierunt. Iterum quum exisset circa sextam & nonam horam, similiter fe-

cit. Circa undecimam uero horam exijt, & inuenit alios ſtãtes ocioſos, & dicit illis: Cur hic ſtatis toto die ocioſi? Dicunt illi: Quia nullus nos conduxit. Dixit illis: Abite & uos in uineam, & quicquid iuſtum fuerit, accipietis.] Chriſtus eſt rex cœlorum, qui aſſimilatur homini, ſecũdum quod humanam accepit formam. Paterfamilias autem, quia dominus eſt domus, hoc eſt eccleſiæ. Hic igitur Chriſtus exijt è ſinibus paternis, & conducit operarios in uineã, uel ſcripturas, uel mandata. Vnũquenq; cõducit ut operet uineã, hoc eſt ſuam animam: cõducit autem alium quidem primo diluculo, hoc eſt in pueritia: alium autem hora tertia, hoc eſt adoleſcentia: rurſum alium hora ſexta & nona, quando quis uigintiquinq; fuerit annorum, uel triginta, & ſimpliciter in uirili ætate: porrò circa undecimam, ſenes. Multi enim & ſenes crediderunt. Vel aliter: Dies dicitur præſens ſeculum: in illo enim operamur ſicut in die. Vocauit igitur dominus prima hora Enoch & Noë. Tertia, Abraham. Sexta, Moſen. Nona, prophetas. Vndecima autem, hoc eſt in conſummatione ſeculi, nos gentiles, qui ocioſi fuerũt ab omni bono: nullus enim eos conduxerat, neq; miſſus eſt propheta quis ad gentes.

Quum autem ueſpera facta eſſet, dicit dominus uineæ procuratori ſuo: Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens à poſtremis uſq; ad primos. Et quum ueniſſent, qui circa undecimam horam uenerant, acceperunt ſinguli denarium. Venientes autem & primi, arbitrati ſunt quod plus eſſent accepturi, & acceperunt ipſi quoq; ſinguli denarium. Et quum accepiſſent, murmurabant aduerſus patremfamilias, dicentes: Hi nouiſſimi unam horam fuerunt in opere, & illos pares nobis feciſti, qui portauimus pondus diei & æſtum. At ille reſpõdens uni eorum: Amice, nõ afficio te iniuria. Nónne denario pactus es mecum? tolle quod tuum eſt, & abi. Volo autem huic nouiſſimo dare, ſicut & tibi. An non licet mihi, quod uolo facere in rebus meis? Si oculus tuus malus eſt, quod ego bonus ſim. Sic nouiſſimi erunt primi, & primi nouiſſimi. Multi enim ſunt uocati, pauci autem electi. Et cõſcendens Ieſus Hieroſolyma, aſſumpſit duodecim diſcipulos ſuos in uia, & ait illis: Ecce conſcendimus Hieroſolyma, & filius hominis tradetur principibus ſacerdotum ac ſcribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertio die reſurget.] Veſperum eſt conſummatio. In fine autem diei & conſummatione accipiunt omnes ſuum denarium, qui eſt ſpiritusſancti gratia, transformans hominem ad ſuum exemplar, & faciens diuinæ naturæ participem. Plus autem laborauerunt, qui ante Chriſti aduentum, eo quod tunc nondum erat mors ſoluta, neq; diabolus contritus, ſed adhuc uiuebat peccatum. Nos autem gratia Chriſti per baptiſmum iuſtificati, uirtutem accipimus ad uincendum aduerſarium noſtrum iam deiectum & occiſum à Chriſto. Et iuxta priorem interpretationẽ, qui iuuenes credidere, maiorẽ laborẽ habẽt, quàm hi qui in ſenectute ad fidẽ acceſſerũt. Adoleſcens enim pondus iræ & æſtum cõcupiſcentiæ geſtat, certans cũ affectionibus: Senex autem in tranquillo eſt, attamen omnes nos donum ſpiritusſancti aſſequimur. Docet igitur nos parabola, quod in ſenecta etiam licet reſipiſcere, & regnũ cœlorum aſſequi. Hæc enim undecima hora eſt. Non inuident autem ſancti his, qui ex æquo accipiunt charitatem: ſed hoc oſtendit hic, quod tanta & talia ſunt bona quæ dantur iuſtis, ut & inuidiam excitare poſſint.

Tunc acceſſit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filijs ſuis, adorans & petens aliquid ab eo. At Ieſus dixit illi: Quid uis? Dicit: Dic ut ſedeant hi duo filij mei, unus à dextris tuis, & alter ad ſiniſtram tuam in regno tuo.] Opinabantur filij Zebedæi, quod ſi abiret ad Hieroſolyma, dominus regnaturus eſſet regno quodam tẽporali. Audierãt enim eum ſæpe dicentem: Conſcendimus Hieroſolyma. Paſſi autem ſunt humanum quid, & accedentes ad matrem, perſuadent, ipſi reueriti in manifeſto accedere: clanculo
Marc. 10. enim accedebant & ipſi, ut Marcus dicit. Acceſſerunt enim (inquit) ad eum Iacobus & Ioannes, hoc eſt priuatim & ſeorſum acceſſerunt ad eum.

Reſpondens autem Ieſus, dixit: Neſcitis quid petitis. Poteſtis bibere poculum, quod ego bibiturus ſum? aut baptiſmo, quo ego baptizor, baptizari? Dicunt ei: Poſſumus.] Matre præterita filijs loquitur, ut oſtendat quod non ignorauerit ab ipſis præmiſſam

matrem

matrem,& dicit ad illos:Nescitis quid petitis.Magnum est,& angelicas uirtutes concutiens.Deinde abducens illos ab huiuscemodi cogitationibus, ad pericula magis hortatur.Interrogat autem,non ignorans,sed ut cogat manifestare ulcus per responsum, & studeant implere promissionem.Hoc enim dicit:Quia non potest quis fieri particeps regni mei,nisi & mearum passionum particeps fiat. Dicite mihi, num possitis similia pati? Poculum enim, dicit martyrium, & suā mortē:simul ostendens quod leue sit, & quod oporteat nos tā facile illud aggredi,quàm si bibendū esset poculū:& declarans quod & ipse suauiter accedat mortē.sicut ēm bibēs poculū statim dormit grauatus:sic & q martyrij poculum bibit,in mortis somnum defertur. Baptisma quoq; mortem suam nominat, quod nos omnes purificet. Hi uero nescientes quid promitterent, sed solum spectantes ad id quod cupiebant,omnia facile pollicebantur.

Ait illis:Poculum quidem meum bibetis,& baptismo,quo ego baptizor, baptizabimini: sedere autem ad dextram meam & sinistram,non est meum dare, sed quibus paratum est à patre meo.] Scio quidē uos testificaturos, & eueniēt hæc omnino. Iacobū enim Herodes occidit,Ioannem autem Traianus condemnauit,prædicantem uerbum ueritatis.Porrò sedere non esse meum dare,sed quibus præparatum est,sic intellige: Si inuentus fuerit quis cum ueritatis testificatione, omni alia uirtute præditus, ille accipiet donum.Illi enim præparatum est,qui laborauerit, sicut & certantibus coronæ sunt præparatæ.quasi dicat illis:Non est meum dare ad gratiam coronam,sed quibus præparatū est,hoc est his qui cucurrerint & uicerint.Sic autē & hoc loco dicit Christus, quod ego non possum ad gratiam dare uobis sedem à dextris: aliorum enim est qui laborauerint, & illis præparata est.Rogabis igitur consequenter:Quinam sessuri sint? Discas autem, quod nullus ibi sessurus est:hoc enim solius diuinæ naturæ est. Ad quem enim angelorum dixit, Sede à dextris meis? Verū hoc dominus dixit, iuxta illorum opinionē: quæ rebant enim hāc sedem,non intelligentes quod sedere super duodecim sedes,sit glorificari propter uirtutem. Psal.109.

Et quum audissent decem, indignati sunt de duobus fratribus. Iesus autem uocauit eos ad se,& ait:Scitis quod principes gentium dominentur illis:& qui magni sunt,potestatem exerceant in eas: non ita erit inter uos, sed quicūq; uoluerit inter uos magnus fieri,sit uester minister:& qui uoluerit inter uos primus esse,sit uester seruus.Sicut filius hominis non uenit ut sibi ministraretur,sed ut ipse ministraret, utq; daret animam suam redēptionē pro multis.] Vbi uiderunt duodecim,illos à Christo increpatos,tūc & ipsi indignati sunt, & ostenderunt illos prælatos sibi in honore. Adhuc enim erant imperfecti.Nam illi aduersus decem insurgebant,hi duobus inuidebant. Postquàm igitur decem his auditis turbati fuerunt,accersit illos,uocatione antea sermonem demulcēs. Et enim filij Zebedæi,auulsi ab alijs,cōuersabantur cum ipso.Præsens igitur omnibus fit. Sciens enim quàm sit tyrannica,& graui indigeat reprehensionis plaga ambitio, acrius eos perstringit, & abijcit eos in infidelium & gentilium portionem, si inani gloriæ studere uoluerint.Et sic eos inhortat̄,dicens:Alij quidem homines,quia regunt,clari sunt: & amare primas, gentilium est affectio: meos autem discipulos humilitas commēdat & honorabiles facit:atq; adeò qui maior esse uoluerit, debet his qui opus habent ministrare, id quod præcipuæ humilitatis est,& ego in meipso ostendo,quū sim princeps & rex cœlestiū, humiliaui memetipsum,ita ut uobis ministrem ad salutem,& in tantum ministrem uobis,ut & animam meam ponam redemptionem pro multis, hoc est omnibus. Omnes enim,multi. Phil.2.

Et egredientibus illis à Hiericho, sequuta est eum turba multa. Et ecce duo cæci sedentes secus uiam,quum audissent,quod Iesus transiret,clamauerunt,dicentes:Domine,miserere nostri,fili Dauid.Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant,dicentes: Miserere nostri domine, fili Dauid. Et stetit Iesus, ac uocauit eos,& ait:Quid uultis ut faciam uobis? Dicunt illi:Domine,ut aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Iesus,tetigit oculos eorum,& confestim uisum receperunt oculi illorum,& sequuti sunt eum.] Fama agnouerant cæci dominum, & obseruabant tēpus,

quum audissent, quod præteriret. Crediderunt autem, quod Iesus qui ex semine Dauid secundum carnem, possit curare illos, & plane multum feruebant fide, neque dum tacere iuberentur, silebant: sed longe amplius clamabant. Vnde non interrogauit illos an fidem habeant, sed quid uellent: ne quis existimet, quod alia det alia uolentibus. Monstrans igitur, quod non pecuniæ gratia ad se clamarint, sed ut curentur. Tactos autē curat: ut discamus omnia suæ sanctæ carnis membra, uiuifica & dei membra esse. Quod autem Lucas & Marcus unum dicunt cæcū fuisse, nō ab his dissonat: illi enim insignioris mentionem fecerunt. Vel aliter, Lucas dicit, quod antequàm ueniret in Hiericho, curarit cæcum. Marcus autem postquàm exiuit de Hiericho. Matthæus uero breuitatis amator, in uno utrunq; complexus est. Intellige autem per cæcos, eos qui ex gentibus, qui secus uiam curati sunt. Non enim præcipue uenit Christus propter gentes, sed propter Israëlitas. Quemadmodum autem cæci audiendo didicerunt de Iesu, sic & gentes ex auditu fidei. Hi autē, qui silentium imperant cæcis, ne clamando inuocent nomen Iesu, sunt persequutores, tyranni, qui attentant ecclesiæ os obturare: sed illa multo magis confitetur nomen Christi, idcirco sanatur & uidet ueritatis lumen clarius, & sequitur Christum, uitam eius imitando.

CAPVT XXI.

ET quū appropinquassent Hierosolymis, & uenissent Bethphage ad montem oliuarum, tunc Iesus misit duos discipulos, dicens illis: Ite in castellum quod contra uos est, & statim inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea. Soluite, & adducite mihi. Et si quis uobis aliquid dixerit, dicite: Dominus his opus habet. & confestim emittet eos. Hoc autem totum factū est, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam, dicentem: Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus uenit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subiugalis.] Sedit super asinam, nō in ullum aliū usum, quàm ut impleretur prophetia, & ut ostēderet quomodo oporteat uiliter uehi: non enim equo, sed asello uili uectus est. Implet igitur prophetiam, & iuxta historiam, & iuxta anagogen. Nam iuxta historiam uisibili asino insedit: & iuxta anagogen quoq; nouo, indomito, & obedientiæ nescio populo. Ligati autem erant asina & pullus catenis suorum peccatorum. Duo missi sunt ad soluendum, Paulus quidem ad gentes, Petrus uero in circuncisionem, hoc est ad Iudæos. Et usq; in hodiernū diem duo nos saluant, Apostolus & Euangelista. Venit autem Christus mansuetus. Non enim uenit ut iudicet mundum in primo aduentu, sed ut saluet. Et alij quidem reges Iudæorum fuerunt rapaces, & iniusti: Christus autem mansuetus.

Euntes autem discipuli, fecerunt sicut præceperat illis Iesus. Et adduxerunt asinā & pullum, & imposuerunt super eos uestimenta sua, & collocarunt eum super illa.] Lucas quidem & Marcus subiugalem solum dixerunt: Matthæus autem asinam & pullū. Non dixerunt autem contraria: ducentes enim pullum sequuta est mater. Collocauerunt autem eum super illa: non super duo iumenta, sed super uestem. Primum quidem sedit super asinam, postea super subiugalem: quia & primum quieuit in Iudæorum synagoga, deinde in gentili populo.

Plurima autem turba strauerunt uestimenta sua in uia: alij uero cædebant ramos de arboribus, & sternebant in uia. Porrò turbæ quæ præcedebant & quæ sequebātur clamabant, dicētes: Hos anna filio Dauid, benedictus qui uenit in nomine domini, hos anna in altissimis.] Iuxta historiam, multum in se habet honoris uestes strauisse, & ramos obiectasse: nam ostendūt magnam gloriam. At iuxta anagogen disce, quod postquàm apostoli superposuerunt uestimenta sua, uirtutes inquam suas, tunc super illas sedit dominus: nam nisi anima nostra ornata fuerit apostolicis uirtutibus, non equitabit eam dominus. Præcedentes, sunt prophetæ, qui ante incarnatum Christum fuere. Sequētes autem, martyres & doctores, qui uestimenta sua sternunt Christo, hoc est carnem subijciunt spiritui. Vestimenta enim & tegumenta animæ, corpus. Strauerūt igitur in uia, hoc est in Christo. Ego enim sum uia, inquit. Si enim quis carnem suam nō strauerit, hoc est humiliauerit,

humiliauerit, in uia, hoc est in Christo manens, & non hæreticus existens, non insidebit in eo dominus. Hos anna autem quidam dicunt, quod hymnum uel psalmum significet: alij autem id quod euidentius, Salua obsecro. Venturus autem dicitur dominus, quia expectabatur ab Hebræis uenturus. Sic enim & Ioannes dicit: Tu es qui uenturus es, hoc est qui expectaris ut uenias, eo quod aduentus eius quotidie expectabat. Debemus & nos omnes consummationē mundi, & aduentū Christi expectare ac præparari.

Et quum intrasset Hierosolyma, commota est uniuersa ciuitas, dicens: Quis est hic? Turbæ autem dicebant: Hic est Iesus ille propheta à Nazareth Galilææ.] Turbæ simplices & candidæ, neq; inuidebant Christo, neq; opinionē indignam Christo habebāt. Ideo & nunc prophetam illum dicit: nunquàm autem, si sine articulo dicatur propheta, potest intelligi qd hic sit qui expectet propheta, de quo dixit Moses: Prophetā uobis de us excitabit. Nō em dixerūt, Hic est propheta: sed propheta ille, hoc est, ille q expectat. *Deut. 18.*

Et intrauit in templum dei, & eijciebat omnes ementes & uendētes in templo, mensasq; collybistarum, & cathedras uendentium columbas euertit, & dixit illis: Scriptum est: Domus mea, domus deprecationis uocabitur: at uos fecistis illam speluncam latronū. *Esaiæ 56.* *Hiere. 7.*] Tanquàm dominus domus, hoc est tēpli, eijcit uendentes: ostēdens ea quæ patris sunt, & sua esse: interim etiam honestatis templi curam habens, sed & translationem sacrificiorum significans, eo quod eijciendo boues & columbas præsignauit, non ultra opus sacrificio & immolatione, sed oratione. Domus enim mea (inquit) domus deprecationis, uos autem fecistis illam speluncam latronum. In speluncis enim latronum fiunt mactationes & sanguinis effusiones. Vel etiam propter negociatores, emētes & uendentes, speluncam uocauit templum. Auaritia enim & lucri cupiditas, latronum morbus est. Collybistæ autem sunt, qui apud nos dicuntur mensarij. Collybos enim species est uilis nomismatis, sicut habemus & nos obulos & minuta. Vendunt autem columbas & hi, qui in ecclesijs gradus uendunt. Spiritus enim gratiam, qui est columba, uendunt, unde eijciuntur ex superno & inferno templo. Indigni enim sunt sacerdotio fungi. Vide autem & tu, ne forte templum dei, cogitationem tuam facias speluncam latronum dæmoniorum. Fit autem spelunca, si habuerimus cogitationes carnalibus rebus amicas, uendentes & ementes: & ita lucri cupidas, ut & collybos & uilia nomismata congregent. Et si uendiderimus & emerimus columbas, hoc est si quod in nobis fuerit spirituale dogma, & inhonesta cogitatio talis, speluncam latronum fecimus nos. *Collybistæ.*

Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo, & sanauit eos.] Per infirmos quos curauit, ostendit se deum esse & benefacere, eijciens cum authoritate è domo sua indignos. Declaratur etiam hoc, quod eiectis Iudæis qui legi & animalium mactationi addicti erant, cæci & claudi ex gentibus assumpti, fuerint sanati ab eo.

Quum autem uidissent principes sacerdotū & scribæ mirabilia, quæ fecerat, & pueros clamantes in templo, & dicentes: Hos anna filio Dauid: indignati sunt, & dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Iesus autem dicit illis: Quid ni? Nunquàm legistis, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?] Pharisæi quum uiderēt pueros hymnum Dauid offerre Christo, quem uidetur propheta deo obtulisse: dissecabantur inuidia, & interpellūt illum, quod permittat de se dici, quæ soli deo debentur. Ille autem magis approbans dicit: Etiam. Tantum abest, ut obturem ora talium dicentium, ut & prophetæ testimonium adducam, & uos ostendam uel imperitos, uel inuidos. Nescitis enim, quod ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Perfecisti autem, significat perfectam & absolutam ostendisti laudem, etiamsi illi propter ætatem imperfecti & uiles uideantur. Non enim illi dicebant quæ dicebant, sed os solum accōmodantes, spiritus organa fuerunt. Et idcirco dicit, Ex ore infantium: coniectans quod os solum diuina gratia mouebatur. Significatur item quod à gentibus, quæ simplices & stultæ erant, benedicendus esset. Erat autem & apostolis consolatio, dandum & sibi sermonem, tametsi perquàm uiles forent. Et tu si innocens fueris, à malitia paruulus, fuerisq; spirituale lac diuinorum eloquiorum, dignus eris qui laudes & prædices deum. *Psal. 8.*

Et relictis illis, exijt è ciuitate in Bethaniam, & diuersatus est illic.] Secedit ab illis,

ut ab indignis. Et uenit in Bethaniã, hoc est domũ obediẽtiæ. Ab inobedientibus eñ ad obedientes se confert, & inter illos uersat. Dicit eñ, habitabo in eis, & ambulabo in eis.

Mane autem reuertens in ciuitatem, esurijt. Et quum uidisset ficí arborem unam in uia, uenit ad eam, & nihil inuenit in ea, nisi folia tantũ, & ait illi: Ne posthac ex te fructus nascatur in æternum. Et arefacta est continuò ficus. Et eo uiso, discipuli mirati sunt dicentes: Quomodo continuò exaruit ficus?] Quoniam dominus frequenter miracula operatus est, & in omnibus hoc spectauit ut benefaceret, nullum autem ostẽdit, quo puniret: ne putarẽt, quod nõ posset punire, ostendit hoc loco & hanc suam potestatẽ: non in hominem illa utens, sed arborem, utpote misericors, sicut & antea in porcos. Arefacit igitur arborem, ut emendet homines. Porrò discipuli meritò admirantur. Arbor enim illa humidior est, & maius ostendit miraculũ, eo quod statim exaruit. Cæterum ficus, & Iudæorum significat synagogam, folia sola habentem, hoc est ostendentem literam, nõ fructum spiritus. Sed & omnis homo exponẽs se delicijs huius uitæ, ficui comparatur: quia fructum non habet spiritualem, ut esurienti Iesu det: folia autem tantum, & tempo
Matth. 25. ralem ac defluentẽ apparentiam. Hic igitur maledictum audiet: Ite enim (inquit) male-
Lucæ 16. dicti in ignẽ. sed & arescet: nam dum cruciat in igne, arescit eius lingua, sicut & diuitis.

Respondens autem Iesus, ait illis: Amen dico uobis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, non solum hoc quod accidit ficui facietis, uerumetiam si monti huic dixeritis,
Ioan. 4. & 16. tollere, & proijce te in mare, fiet. Et omnia quæcunq; petieritis in deprecatione credentes, accipietis.] Magna Christi quam discipulis dat promissio, quod possimus montes transferre, si nõ ambigui fuerimus fide, & hæsitauerimus. Quæcũq; enim petiuerimus citra hæsitationem fidentes diuinæ uirtuti, accipiemus. Etiam inquit, si petiuerimus & quod non conducibile, credam aũt insipiẽter, quod hoc mihi det dominus, accipiam'ne igitur & illud quod mihi non expedit? Deus igitur quomodo misericors, siquidem meam petitionem, quæ mihi non prodest, adimplet? Audi ergo. Primum, quum audieris fidem, non stultam illam fidem, sed eam quæ reuera fides est accipe, & deprecationem il
Matth. 6. lam quæ utilia petit, sicut tradidit dominus, dicens: Ne inducas nos in tentationem, sed libera nos à malo. & quæ in ea oratione sunt uerba. Insuper uide & uerbum, hæsitaueritis. Nam qui unitus fuerit deo, & unus est cum illo, & non discretus & separatus, quomodo petet quod inutile est? unde si indiuisi & indiscreti fuerimus à deo, conducibilia petemus à deo, & accipiemus.

Et quum uenisset in templum, accesserunt ad eum docentem, principes sacerdotum & seniores populi, dicentes: Qua authoritate hæc facis? & quis tibi dedit istam authoritatem? Respondens autem Iesus, dixit eis: Interrogabo uos & ego quiddam: quod si dixeritis mihi, & ego uobis dicam, qua authoritate hæc faciam. Baptismus Ioannis unde erat? è cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant apud se, dicẽtes: Si dixerimus, è cœlo, dicet nobis: quare ergo non credidistis illi? Sin autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam. Omnes enim habebant Ioannem, ut prophetam. Et respondentes Iesu, dixerunt: Nescimus. Ait illis & ipse: Nec ego dico uobis, qua authoritate hæc faciã.] Inuidentes legisperiti Iesu, quod eiecisset è templo negociantes, accesserunt ad eum, & talia quædam rogauerunt: Quis tu es, qui è templo eijcis negociantes? nunquid hoc facis ut sacerdos? Et tu quidem sacerdotalem dignitatẽ nõ habes. Num hoc facis ut rex? enimuero nec rex es: nec; si esses, liceret tibi hæc facere: non enim licet regibus in templo aliquid agere. Interrogabant autem hæc à domino, ut siquidem diceret, Mea potestate hæc facio: accusarent eum ut rebellem, & propriam potestatem se habere dicentẽ. Sin autem diceret, diuina potestate hæc facio: abducerent ab eo turbas, illum ut deũ laudantes: monstrantes turbis, ecce Iesus ille non est deus, sed potestate dei hæc facit ut ser-
1. Corinth. 1. uus. Quid igitur Christus ipsemet sapientia? Comprehendit sapientes in uersutia sua, & interrogat eos de Ioanne similia, ut siquidem dicerent, E cœlo fuit prædicatio Ioannis: comprobarentur deo aduersarij, quod illam non suscepissent. Si autem ex hominibus dicerent, periclitarentur propter turbam. Omnes enim ut prophetam habebant Ioannem. Ostendit autem hoc loco dominus, quod maligne interrogantibus non opor-

teat

teat respondere. nam nec ipse pharisæis respondit, quamuis nulla respondendi difficultas esset. Discimus autem interim, quod semetipsum laudare non est iuxta Christi doctrinam. Ecce dominus enim, qui potuit dicere qua potestate hæc faceret: non dixit, ne seipsum laudare uideretur.

Quid autem uobis uidetur? Homo habebat duos filios, & accedens ad priorem, dixit: Fili, uade hodie operare in uinea mea. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea uero pœnitentia motus, abijt. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Ego domine. & non abijt. Vter è duobus fecit, quod uoluit pater? Dicunt ei: Prior. Dicit illis Iesus: Amen dico uobis, quod publicani & meretrices præcedũt uos in regno dei. Venit enim ad uos Ioannes per uiam iustitiæ, & non credidistis ei: publicani autem & meretrices crediderunt ei. Vos autem quum uidissetis eum, non fuistis commoti pœnitentia postea, ut crederetis ei.] Duos ordines inducit, unum principio pollicentium, quales fuerunt Iudæi, qui dixerũt: Omnia quæcunq; dixit deus, faciemus & audiemus. Alterũ eorũ qui non statim persuasi sunt: quales sunt meretrices & publicani, & qui ex gentilium populo, qui ab initio non crediderunt uoluntati diuinæ, postea autem pœnitudine ducti, obedierunt. Vide igitur sapientiam Christi. Non statim à principio dixit illis, Meliores uobis publicani sunt & meretrices: sed prius cepit ipsos, & confessi sunt quod ex duobus filijs ille obediens fuerit, qui fecerit uoluntatem patris. Postea ubi hoc confessi fuerunt, subdidit uenisse Ioannem per uiam iustitiæ, hoc est in uita irreprehensibili. Non potestis enim dicere, uitam Ioannis fuisse reprehẽsibilem: attamen meretrices ei obedierunt, uos autem non. Idcirco & præcedent uos, ante uos ingredientur in regnum cœlorum: ita ut si & uos laboraueritis, uel post illas intrabitis: si autem increduli fueritis, nunquàm intrabitis. Multi autem etiam hodie pollicentur deo & patri monachos se futuros forte uel sacerdotes, post promissionem autem negligentes sunt. Alij autem monasticam uel sacerdotalem uitam polliciti non sunt, sicut monachi, tamen uel sacerdotes uiuunt: atq; ita illi sunt obedientes pueri, qui faciunt, etiã si nihil promiserint.

Aliam parabolam audite. Homo quidam erat paterfamilias, qui plãtauit uineam, & sepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, ac peregre profectus est.] Aliam parabolam eis affert, ostendens quod licet summa diligentia eis exhibita sit, nõ meliores facti fuerint. Homo enim paterfamilias, dominus, qui propter misericordiam homo appellatur. Vinea autem, populus Iudæorum, plantatus à deo in terra promissionis. Introducẽs enim inquit, plantabis eos in monte sancto. Sepes autẽ lex, non sinens eos gentibus misceri, uel angeli custodientes Israël. Torcular altare. Turris, templum. Agricolæ uero doctores populi, pharisæi & scribæ. Profectus est autem paterfamilias deus, quando in columna nubis loquutus est eis. Vel peregrinatio dei, longanimitas eius. Videtur enim deus & dormire, & peregre proficisci, dũ longanimis est, & non è uestigio peccatorum pœnas exigit.

Quum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos ad agricolas, ut acciperent fructus ipsius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium uero lapidauerunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissime autem misit ad eos filium suum, dicens: Reuerebuntur filium meum. Agricolæ autem uiso filio, dixerũt intra se: Hic est hæres, uenite occidamus eũ, & occupemus hæreditatem eius. Et apprehensum eum, eiecerũt è uinea, & occiderũt.] Appropinquauit tempus fructuum, prophetarũ temporibus. Serui enim missi, fuerũt prophetæ, quos uarijs affecerunt iniurijs agricolæ, hoc est qui tunc erant falsi prophetæ & falsi doctores. Et alium quidem percusserunt, ut Micheam. Sedechias enim eum in maxillam percussit. Alium autem occiderunt, ut Zachariam inter templum & altare. 2. Par. 24.
Alium uero lapidauerunt, ut Zachariam filium Iodoë pontificis. Postea missus est filius dei, in carne apparens. Quod autem dixit, Reuerebuntur filium meum: non ignorans dicit quod illum occisuri essent, sed significare uolens quid facere deberent. Oportebat enim inquit, licet seruos occiderint, uel filium reuereri. Agricolæ autem uiso ipso, dixerunt: Hic est hæres, uenite occidamus eum. Etenim Iudæi qui dicebãt, Hic est Christus,

Extra uineam occisum dominum.

ipsi illum crucifixerunt. Eiecerunt autem eum extra uineam, nam extra ciuitatem occisus est dominus. Propterea quia uineam dicebamus esse populum: extra uineam, hoc est præter simplicis populi sententiam occiderunt pharisæi & mali agricolæ.

Quum ergo uenerit dominus uineæ, quid faciet agricolis illis? Dicunt illi: Mali quũ sint, male perdet illos, & uineam suam locabit alijs agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis.] Quum uenerit. Quando? num in secũdo aduentu? uidetur quidem & hoc sentire, ueruntamen melius sic intelligitur: Dominus uineæ, deus & pater, qui misit filium suũ ab illis occisum. Quum igitur uenerit, hoc est quum ipse respexerit ad iniquitatem quam fecerunt Iudæi, tunc malos male perdet, misso Rhomano exercitu, & uineam suam, hoc est populũ, locabit alijs agricolis, hoc est apostolis & doctoribus. Intellige item per uineam diuinas scripturas, in quibus sepes quidem litera est: torcular autem defossum, profundus spiritus: turris autem theologia, quæ summa est & diuina. Has itaq; scripturas habebant prius mali agricolæ pharisæi: locauit autem nobis deus eas bene colentibus. Illi enim dominum occiderũt extra uineam, hoc est præter iussum eorum, quæ dicebant scripturæ.

Psal. 117.

Dicit illis Iesus: Nunquàm legistis in scripturis, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: A domino factum est hoc, & est mirabile in oculis nostris? Idcirco dico uobis: Auferetur à uobis regnum, & dabitur genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem autem ceciderit, illum conteret.] Lapidem seipsum nominat: ædificantes autem, magistros Iudæorum, qui illum quasi inutilem reprobauerunt, dicentes: Samaritanus es tu, & dæmonium habes. Ipse autem quũ surrexisset ex mortuis, positus est in caput anguli, hoc est caput ecclesiæ factus est, cõiũgens Iudæos & gentiles in unã fidẽ. sicut enim lapis angulum in domo faciens, cõtinet hac & illac murum: sic & Christus nos omnes in unam fidem colligauit. Angulus autem ille admirabilis est, & à domino est factus. Ecclesia enim nos cohibẽs, & unita fide à domino facta est, & est magna admiratione digna, eo quod pulchre ædificata sit. Est aũt & alia ratione admirabilis, eo qđ miraculis firmatus est & confortatus sermo domini, & ita ecclesiæ quoq; cõstitutio admirabilis. Ablatũ igitur est regnũ dei à Iudæis, hoc est peculiaritas qua dei proprij erant, & datum est his qui crediderunt. Qui enim impingunt in lapidem, & offenduntur in Christo Iesu, confringentur quidem in secundo aduentu, ueruntamen & hic conterentur ab ipso, hoc est dispersi

Αικμῶσι.

sunt ubique terrarum: sicut uidemus nunc miseros Iudæos. Conteret, hoc est ita conteret ut dispergat eos.

Et quum audissent principes sacerdotum ac pharisæi parabolas eius, cognouerunt quod de se diceret. Et quærentes illi manus injicere, timuerũt turbas, quoniã tanquàm prophetam eum habebant.] Iterum uide, quod turba quidẽ simplex & fuci nescia sequitur ueritatem, legisperiti autem maligne agunt. Et usq; in hunc diem quærunt Hebræi Iesum comprehendere, sed non comprehendunt, necq; intelligunt. Antichristũ aũt comprehendent & ipsum adorabũt: at Christus nõ capit, hoc est nõ intelligitur ab eis.

CAPVT XXII.

ET respondens Iesus, dixit illis per parabolas, dicens: Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, & emisit seruos suos ut uocarent inuitatos ad nuptias, & nolebant uenire. Iterum emisit alios seruos, dicens: Dicite inuitatis, ecce prandium meum parauí, tauri mei & altilia mactata sunt, & omnia parata, uenite ad nuptias. Illi autẽ neglexerunt, & abierunt: alius in uillam suam, alius uero ad negociationem suam: reliqui uero tenuerunt seruos eius, & contumelijs affectos, occiderunt. Rex autem quum audisset, iratus est, & missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorũ succendit.] Et hæc parabola Iudæorum inobedientiam subindicat, sicut & superior de uinea. Verum sicut illa mortem Christi, ita hæc nuptiale gaudium, hoc est resurrectionem declarat. Cæterum hæc monstrat multo atrociora, quæ patrarint illi, quàm superior.

Illi

Illi enim quum exigerentur fructus, occidebant eos qui exigebant: hi autem quum uocarentur ad nuptias, homicidium fecerũt. Homini igitur regi similis est deus. Nõ enim apparet ut est, sed qualem decet, ut nobis se uidendum exhibeat. Nam quando uti homines morimur humanis peccatis obnoxij, ut homo nobis apparet deus: quãdo autem ut dij ambulamus, tunc stat deus in synagoga deorum: sicut & quãdo ferarum naturas Psal. 81.
assumimus, fit & ille nobis panthera, & ursus, & leo. Facit autem nuptias filio suo, copulans eum omni formosæ animæ. Sponsus enim Christus, sponsa autẽ ecclesia & anima. Serui uero primum missi, Moses & alij quibus non crediderunt Hebræi, sed exasperauerunt deum in deserto quadraginta annis, & noluerunt sermonem dei & charitatem suscipere spiritualem. Deinde missi sunt serui alij prophetæ, sed & illorum quosdã occiderunt, ut Esaiam: quosdam contumelijs affecerunt, ut Hieremiam, quem in lacum Hiere. 38.
luti iniecerunt. Quidam autem minus mali sibi ab huiusmodi iniurijs temperauerunt, sed alius quidem in proprium agrũ abijt, hoc est indulsit delicijs & uoluptatibus uitæ. Vniuscuiusq; enim ager est corpus: alius autem in negociationem suam, hoc est auaritiæ deditus fuit. Negociatorum enim genus auarum est, & lucri cupidissimum. Ostendit igitur parabola, quod qui à spiritualibus nuptijs & conuiuio, & Christi societate destituuntur, ob has duas potissimum causas excludũtur, uel propter corporales uoluptates, uel auaritiæ morbũ. Prandium autem hoc loco nominat, quamuis alio loco cœnã eam dixerit. Non absurde cœnam: nam in nouissimis temporibus perfecte apparuerũt illæ nuptiæ, & ad uesperum & ad finem seculorum. Prandium autẽ, eo quod & in prioribus seculis reuelatum fuit mysterium, tametsi obscurius. Tauri autem & altilia, uetus est & nouum testamentum. Vetus enim signatur per tauros. Animalium enim mactationem continebat: nouum autem per altilia. Panes enim offerimus nunc in altario, qui proprie dicti sunt ἄρτοι, utpote ex frugibus confecti. Vocat igitur nos deus, ut comedamus & ueteris testamenti bona, & noui. Et tu quando uideris quempiam manifeste interpretantem diuina eloquia, scias, talem altilia, & è frugibus confectos cibos dare, ac quasi frugibus alere, & cibis farcire, simpliciores manifeste docendo. Quæres aũt hoc loco, q̃modo dicat inuitatos? si inuitati erant, q̃modo denuò sunt uocandi? Scias igitur omnes nos natura uocari ad bonum à sermone doctoris natura dati: attamen deus & illos externos doctores mittit, ut qui intus uocati sunt, & extrinsecus uocentur. Mittit autem rex exercitus suos, hoc est Rhomanos, qui inobediẽtes Iudæos perdiderunt, & ciuitatem illorum Hierusalem succenderunt, ut Iosephus dicit.

Tunc dicit seruis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui inuitati erant, non fuerũt digni: ite ergo ad exitus uiarum, & quotcunq; inueneritis, uocate ad nuptias. Et egressi serui eius in uias, congregauerunt omnes quotquot inuenerunt, malos pariter ac bonos, & impletæ sunt nuptiæ discumbẽtibus.] Quoniam priores serui Moses & prophetæ nõ persuaserunt, alios quoq; seruos mittit apostolos, qui gentiles uocarunt in uia uera nõ incedentes: sed alios alio diuisos, & in uijs pluribus & dogmatis discordes, imò existentes iuxta exitus uiarum, hoc est in errore & inæqualitate multa: nam & ipsi inter se dissidebãtur & tumultuabãtur, & nõ in uijs erãt, sed extra uias, & illa sunt mala eorũ dogmata quæ docebant. Non omnes diligebant æqualiter, sed alij hoc modo, alij alio. Quid si sic melius intelligat? Via est uita uniuscuiusq;: exitus à uia, dogma. Gẽtiles igit uias habebãt malas, hoc est uitam reprehensibilem, ab ea mala uia exierunt in dogmata impia, fœdos sibi deos constituentes patronos uitiorum. Egressi igitur apostoli à Hierusalem ad gentes congregauerunt omnes tam malos quàm bonos, hoc est omni malitia repletos, & minus malos, quos & bonos nominat, si alijs conferantur.

Ingressus autem rex, ut uideret discumbentes, ubi uidit illic hominem non uestitum ueste nuptiali, ait illi: Amice, quomodo huc intrasti non habens uestem nuptialem? At ille obticuit. Tunc dixit rex ministris: Ligatis pedibus & manibus eius mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Multi enim sunt uocati, & pauci electi.] Ingressus ad nuptias sine dijudicatione fit. Gratia enim soli omnes uocati sumus, tam boni, quàm mali: at uita eorum qui ingressi fuerint, posthac non indiscussita erit, sed

examen ualde magnum faciet rex eorum, qui post ingressum in sordido habitu inuenientur. Horreamus igitur, cogitantes quia nisi quis uitam habeat puram, nihil ei proderit nuda fides: non solum enim è nuptijs eijcitur, sed & in ignē mittitur. Quis est ille sordida uestimenta gerens? is qui non indutus est uiscera miserationum, fraternitatem, benignitatem. Multi igitur seipsos decipiētes, etiam in spe, putant quod regnum cœlorū assequantur, & seipsos simul immiscent discumbentium choro, sentientes de seipsis magna. Rationem igitur sumens dominus ab indigno illo, mōstrat nobis duo hæc: unum quod misericors sit, alterum quod & nos nullos condemnare debemus, etiamsi manifeste peccent, nisi redarguantur peccantes. Dicit igitur dominus ministris angelis, tortoribus: Ligatis manibus & pedibus, id est operatiuis eius uirtutibus. In seculo enim præsenti operari possumus, in futuro autem seculo ligantur omnes uirtutes animæ operatiuæ, & non potest fieri aliquid boni in abolitionem peccatorum. Stridor autem dentiū, pœnitentia est, quæ tunc stulte & inutiliter fit. Multi autem sunt uocati, pauci uero ele-
Caute legas. cti. Pauci enim qui saluantur, & qui digni ut eligantur à deo: ita ut dei quidem sit uocare, electos autem fieri uel non, nostrum est. Ostendit igitur, quod propter Iudæos dicta sit parabola, qui uocati quidem fuere, non autem electi, eo quod non audierunt.

Tunc abeuntes pharisæi, consilium ceperunt, ut illaquearent eum in sermone. Et ad illum emittunt discipulos suos cum Herodianis.] Per insidias hæc fiebant, propterea & Lucas insidiatores illos uocat, tanquàm missos in hoc ut insidientur Christo. Herodiani autem erant uel Herodis milites, uel qui putabant Herodem Christum. Veniunt igitur pharisæi cum illis illaqueaturi eum. Audi autem quomodo loquantur illi:

Dicentes: Magister, scimus quod uerax sis, & uiam dei in ueritate doceas, neq; cures quenquam: nō enim respicis personam hominum: dic ergo nobis, quid tibi uidetur? Licet censum dari cæsari, an non? Cognita autem Iesus malitia eorum, ait: Quid me tentatis hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis: Cuius est imago hæc & inscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt cæsaris, cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et his auditis, mirati sunt: & omisso eo abierunt.] Arbitrati se demulsurum illum laudibus adulantur, ut lactatus dicat non deberi cæsari tributum, & inde comprehendant eum tanquàm seditiosum & commouentem populum contra cæsarem: & idcirco Herodianos secum adducunt, qui regij erant, ut comprehenderent illum quasi rerum nouatorem. Non respicis personam cuiusquam, inquiūt. Nihil dicis in gratiam Herodis uel Pilati. Dic igitur nobis: Debemus & hominibus tributarij esse, & dare eis censum, sicut & deo didrachmū? an soli deo tribuemus? nunquid autem & cæsari? Hoc autem dicebant, sicut dixi, ut dicat, quod non oporteat tributū & cæsari pendere, comprehendātq; eum & occidant: sicut Theudan & Iudam, qui dicebant nō sacrificandum pro nomine cæsaris. Iesus autē per hoc, quod figuratū erat numisma imagine cæsaris, persuadet illis deberi cæsari quæ eius sunt, hoc est quæ habent eius imaginem. Et in corporalibus, & in externis obediendum est regi: in internis autem & spiritualibus, soli deo. Licet autem & sic intelligere, quod oporteat unumquenq; nostrum ea quæ sunt cæsaris, hoc est dæmonis infernorum principis, illijpsi reddere & obijcere. ut exempli gratia, si habes iram à cæsare, reijce eam in illum, irascere contra ipsum, sic poteris & ea quæ sunt dei, deo reddere. Item quia duplices sumus nos, & ex anima corporeq; constituimur: corpori cibos & amictum ut cæsari debemus: diuiniori autem nostræ parti quæ & illi congruunt.

In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt nō esse resurrectionem, & inter-
Deut. 25. rogauerunt eum, dicentes: Magister, Moses dixit: si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater eius uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Erant autē apud nos septem fratres, & primus uxore ducta, defunctus est, ac non habens semē, reliquit uxorem suam fratri suo, similiter secundus & tertius, usq; ad septimum. Nouissime autem omnium, defuncta est mulier: in resurrectione igitur cuius è septem illis erit uxor? Oēs enim habuerunt eam.] Confutatis pharisæis cum Herodianis, iterum Sadducæi tentant. Hæresis autem illorum erat talis; Neq; resurrectionem, neq; spiritum, neq; angelos

los credebant, diuersa à phariſæis ſentiebant. Rem fingunt, quæ nunquàm contingit. Aut q̃modo, quũ tertius nõ bene ominatus fuit, ſed renuit nuptias, periculis præceden tiũ admonitus? Fingunt igitur, quaſi Chriſtũ in dubium tracturi, ut reſurrectionẽ argu ant, & Moſen figmento ſuo patronum faciant. Septem dixerũt eſſe fratres, maxime in ceſſentes reſurrectionis myſterium: & cuius ex illis, dicunt, erit mulier? Diceret quis: O contaminati Sadducæi, prioris qui duxerat uxor erit, ſiquidem concederemus in reſur rectione nuptias fore: alij enim non ueri, ſed uiri erant acceſſorij.

Reſpondens autem Ieſus, dixit illis: Erratis, neſcientes ſcripturas, neq; uirtutem dei. In reſurrectione enim, neq; matrimonium contrahunt, neq; elocantur, ſed ſunt ſicut an geli dei in cœlo. De reſurrectione uero mortuorum non legiſtis, quod uobis dictum eſt à deo: Ego ſum deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob? Deus non eſt deus mortuo- *Exod.3.* rum, ſed uiuentium. Et quum audiſſent turbæ, ſtupuerunt de doctrina eius.] Oſten dit ſaluator & reſurrectionem futuram, & non talem carnalem ut errant, ſed diuiniorẽ & ſpiritualiorem. Quid enim (inquit) erratis, neſcientes ſcripturas, & uim dei? Nam ſi ſcripturas ſciretis, crederetis utiq; deum non eſſe deum mortuorũ, ſed uiuẽtium. Quod ſi uirtutẽ dei ſciretis, cognoſceretis utiq; deo omnia eſſe poſſibilia, & poſſe deũ facere ut homines uiuant ſicut angeli. Vide autẽ ſapientiam domini. Illi per Moſen conabantur dogma de reſurrectione ſubuertere, & dominus per Moſen illis iterũ perſuadet. Ego enim ſum (inquit) deus Abraham, & Iſaac, & Iacob. Hoc autem dicere uult: Deus non eſt eorum deus, qui non ſunt, ſed qui ſubſiſtunt & ſunt. Neq; enim dixit, Ego eram: ſed ſum. Nam quamuis mortui ſint, ſpe tamen reſurrectionis uiuunt. Interrogas aũt, quo modo igitur alio loco dicit: Mortuorum & uiuentium dominus eſt? Diſce igitur, quod mortuos illos illic dicit defunctos quidem, uicturos autem. Hic uero dominus reſpon det hæreſi Sadducæorum, docentium non eſſe animam immortalem, ſed omnino cor rumpi: dicens deum non eſſe deum mortuorum, hoc eſt ſicut uos putatis omnino pere untium, ſed uiuentium, hoc eſt immortalem habentiũ animam, & reſurgentiũ etiam ſi mortui fuerint.

Phariſæi autem cum audiſſent, quod ſilentium impoſuiſſet Sadducæis, cõuenerunt in unum, & interrogauit eum unus ex eis legis doctor quiſpiam, tentans eum, & dicẽs: Magiſter, quod eſt mandatum magnum in lege? Ait illi Ieſus: Diliges dominum deum *Deut.9.* tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua: hoc eſt primum & magnum. Secundum *Leuit.19.* eſt autem ſimile huic: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. In his enim duobus man- *Rhom.13.* datis uniuerſa lex & prophetæ pendent.] Ex immodica inuidia accedit tentans: quia enim uiderant Sadducæos confuſos, & laudatũ dominum, accedunt tentantes, ſi appo nat aliquid mandato primo, quaſi legem corrigens, ut inueniant contra ipſum anſam. Dominus autem inuulgans illius malitiam, quod non ad diſcendum ueniſſet, ſed ua cuus charitate inuideat & æmularetur, oſtendit charitatem inter mandata præcellere, quod non ex parte oportet diligere deũ, ſed nos totos dare deo. Tres enim tales in ani ma diſcimus eſſe uires, plantatiuam, animalem, & rationalem. Secundum quod creſcit & nutritur & ſimile generat, plantis aſſimilatur: ſecundum quod ſraſcitur & concupi ſcit, brutis comparatur: ſecundum quod intelligit, rationalis dicitur. Vide igitur hoc lo co quid illa tria ſignificẽt. Diliges deum tuum in toto corde tuo, hæc eſt brutalis animæ pars: & in tota anima tua, hæc eſt plantatiua uirtus, animatæ enim ſunt plantæ: & in to ta mente tua, hæc eſt uis rationalis. Et ſic oportet deũ diligere tota anima, hoc eſt omni bus partibus & uirtutibus animæ ei adhærere. Hoc eſt primum & magnum manda tum, ad pietatem nos exercens. Secundum autem ſimile eſt illi, quod nos excitat ad faci endũ quæ ſunt iuſta homini. Duo enim nos in interitum ducunt, mala doctrina, & cor rupta uita. Vt igitur non incidamus in impia dogmata, diligendus eſt deus: ne autẽ ſit uita peruerſa, diligendus eſt proximus. Qui enim diligit proximum, omnia mandata im plet: & qui implet mandata, diligit deum: atq; ita duo illa mandata inter ſe cohærent & copulantur, & continent omnia alia mandata. Quis enim diligens deum & proximum, uel furatur, uel uindictæ auidus eſt, uel adulterium committit, uel ſcortatur, uel occidit?

Hic autem legisperitus principio quidem uenit tentans, deinde responso dei emenda-
Marc. 12. tior factus, laudatus est, sicut Marcus inquit: Quod spectans eum amplexatus sit illum, & dixerit ei: Non longe es à regno dei.

Congregatis autem pharisæis, interrogauit eos Iesus, dicens: Quid uobis uidetur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei: Dauid. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in spiritu uo
Psal. 109 cat eum dominum, dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, Donec po nam inimicos tuos subsellium pedũ tuorum? Si ergo Dauid uocat eum dominũ, quomodo filius ei⁹ est? Et nemo poterat ei respondere quicquam, neq; ausus fuit quisquam ex eo die eum amplius interrogare.] Quoniam purum hominem Christum esse putabant, subuertit eorum opinionem: & docet ueritatem per Dauid prophetam, diuinitatem suam prædicans. Dicentibus enim pharisæis, Filius est Dauid Christus, hoc est homo purus. dicit, Quomodo igitur Dauid dominum eum nominat? & non simpliciter eum nominat dominum, sed in spiritu, hoc est per spiritus gratiam ipsum reuelauit? Non negans autem filium Dauid esse hoc dicendo, monstrat quod non sit purus homo ex solo Dauidico semine descendens. Hæc autem interrogat dominus, ut si dicant se nescire, interrogent ac discant: uel si dicant ueritatem, credant: uel si nihil possint dicere, confundantur & secedant, non audentes ultra interrogare illum.

CAPVT XXIII.

TVnc Iesus loquutus est ad turbas, & ad discipulos suos, dicẽs: In cathedra Mosi sedent scribæ & pharisæi: Omnia ergo quæcunq; iusserint uos seruare, seruate & facite, secundum opera uero eorum nolite facere: dicunt enim & non faciunt.] Quando eos confutauit & ostendit incurabiliter ægrotantes, tunc de ipsis dicit, & de uita ac moribus illorum loquitur, admonens auditores ne contemnant doctores, etiamsi corruptæ uitæ sint. Ostendit præterea, quod legi non sit aduersarius, sed malit seruari ea quæ legis sunt, quamuis eam docẽtes indigni sint. Quæcunq; enim dicũt doctores, illa Mosen putate dicere, imò deum. Facienda ne igitur omnia quæ dicunt, etiamsi mala fuerint? Dicimus igitur primũ, quod docẽs nullum unquàm audet adhortari in malum. Deinde ut demus hoc, ut quis in malam uitam inhortetur: non tũc à Mosi cathedra, neq; de lege loquitur. Dominus autem dicit de his, qui in cathedra Mosi sedent, hoc est his qui ea quæ in lege habentur docent. Eos igitur qui docent diuinam legem, etiam si ipsi non faciant, audire oportet.

Colligant autem onera grauia, difficiliaq; portatu, & imponunt in humeros hominum, cæterum digito suo nolunt ea mouere. Omnia uero opera sua faciunt, ut spectentur ab hominibus. Dilatant autem phylacteria sua, & magnificant fimbrias palliorũ suorum.] Onera grauia imponunt pharisæi, cogentes homines ut impleant mandata legis, quãuis sint tenuia & difficilia obseruatu. Vel etiã plura legis mandata aggrauarũt, traditiones quasdam ultra leges tradentes, quas ipsi digito suo non mouent, nihil operantes. Quando enim qui docet, non solum docet, sed & operatur, uidetur simul cum his qui docent, laborare & operari. Quum uero ille me onerat, ipse autem ociosus uiuit, magis me grauat. Arguit igitur dominus pharisæos, eo quod nolunt simul gestare onera mandatorum, & cooperari. Nõ solum autem nihil boni faciunt, sed & simulant quasi faciant: & si quando quippiam, ut uideãtur, faciũt, & auferetur iam illorum merces: nũc autem quanta condemnatione digni, quando neq; faciunt, & uideri uolunt quasi faciant? Quid autem faciũt? Dilatant phylacteria sua, & magnificant fimbrias uestium suarum. Hoc autem ita se habebat. In lege habetur: Alligabitis ea in manu uestra, eruntq;
Deut. 6. immota ante oculos uestros. Scribebant igitur in duabus chartulis decalogum legis, & ponebant unam super frontem, & alteram super dextram suspendebant. Fimbrias autem faciebant in summis uestibus, uiolaceis uel coccineis clauis. Et hoc inuenerant in lege, ut uidentes illa non obliuiscerentur mandatorum dei. At deus hoc nolebat, sed iubendo ferre super manum phylacterium, significare uolebat mandata operari eos oportere. Per coccineas autẽ fimbrias, declarabat qd oporteat nos sanguine domini signari.

Phylacteriũ super manum, & fimbriæ quid significent.

Illi uero faciebant phylacteria magna & fimbrias, ut uidentibus illa appareant obseruatores esse legis.

Amantq; primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & uocari ab hominibus, Rabbi.] Papæ quid dicit? Idcirco condemnantur quia amant? Quod si solũ amans primos accubitus cõdẽnat, qui nihil nõ facit pro illis, qua condemnatione dignus? Et primas cathedras in synagogis, ubi magis debebãt docere & alios humilitatem, eo loco ipsi maiori fastu corrumpebãtur. Omnia enim pro gloria faciebant: & hæc facientes non confundebantur, sed interim uocari uolebãt Rabbi, hoc est doctores. Marc. 12. Luc. 14.

Vos autẽ nolite uocari Rabbi: unus enim magister uester, nempe Christus, omnes autem uos fratres estis. Et patrem nolite uocare uobis super terram: unus est enim pater uester, qui in cœlis est. Nec uocemini magistri, unus enim est magister uester in cœlis. Qui maior est uestrum, erit minister uester. Qui autem se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur.] Non prohibet Christus uocari quempiam magistrũ, sed tãta cum affectione uelle uocari, & omnibus modis curare ut ita uocetur. Docendi enim dignitas proprie solius est dei. Patrem autem ne uocetis, dicens, non prohibet honorem parentibus debitum: quia uult nos uenerari parentes, & maxime spirituales patres: sed inducit, ut spiritualem patrem agnoscamus. Deus enim proprie pater est. Carnales enim non sunt authores natiuitatis, sed cooperarij & ministri. Porrò lucrum humilitatis indicãs, dicit: Qui maior est uester, debet esse uester minister & ultimus. Qui enim exaltauerit semetipsum, aliquid se esse ratus, humiliabitur derelictus à deo. Iacobi 3.

Væ autem uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia comeditis domos uiduarum, dũ sub prætextu precibus prolixis precamini, propter hoc plus accipietis damnationis.] Hypocritas hos uocat, ut promittentes pietatem, & nihil promissione dignum facientes: sed prætexentes se precari longum, hoc est multo tempore, deuorant uiduarum facultates. Re autem ipsa illusores sunt, ac derident simpliciores & decipiunt eos. Et plus cõdẽnationis accipietis, eo qd ea quæ uiduarũ comeditis, quibus oportebat magis suppeditare, & ipsarũ inopiam subleuare. Vel aliter, multo plus damnationis accipietis, eo quod prætextu boni operis malum quiddam committitis, nempe precando uiduarum bona comedentes. Maiori enim cõdẽnatione dignus, qui prætextu boni in malũ allicit.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia cluditis regnum cœlorum ante homines. Vos enim nõ ingredimini, neq; aduenientes sinitis.] Non solũ (inquit) uos increduli estis, & uitam habetis corruptam, sed & alios docetis ne mihi credãt, & per uitæ uestræ exemplum corrumpitis. Solet enim populus principibus fieri similis, & magis si illos in malum uidet propensos. Omnis itaq; malus doctor & princeps uideat quid lucretur, nempe uæ, eo quod per suam uitam non sinit alios in bono proficere.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia circumitis mare & aridam, ut faciatis unum proselytum: & cum fuerit factus, facitis eum filium geennæ duplo magis quàm uos estis.] Non solum (inquit) Iudæos corrumpitis, sed & eos qui ex idolorum cultu ad Iudaicam religionem accesserunt. Hos enim proselytos nominabant. Studetis quidẽ conuertere aliquem ad Iudaicam conuersationem & ad circuncisionem: quando autẽ Iudaizat, tũc perit à uestra infectus malitia. Filius autem geennæ, qui dignus est illa, cũ qua familiaritatem habet in illa flagraturus.

Væ uobis duces cæci, quia dicitis: Quicunq; iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit per aurum templi, reus est. Stulti & cæci, utrum enim maius est aurum an templum, quod sanctificat aurum? Et quicunq; iurauerit per altare, nihil est: quicunque autem iurauerit per donum quod est super illud, reus est. Stulti ac cæci, utrum enim maius est, donum an altare quod sanctificat donũ? Qui ergo iurauerit per altare, iurat per eum, & per omnia quæ super illud sunt. Et qui iurauerit per templum, iurat per illum, & per eum qui habitat in ipso. Et qui iurauerit per cœlum, iurat per thronum dei, & per eum qui sedet super illum.] Cæcos eos nominat, quia nolebant docere ea quæ decebat, & quæ minori loco debebant coli, uenerabantur: & quæ præcipua erant, in secun-

dum ordinem referebant. Etenim aurum in templo, & cherubin, & aureum urceū præferebant templo: ideo & multos docebāt, quod nihil sit per templum iurare, sed per aurum in tēplo iacens: quod tamē propterea uenerabile erat, quia in tēplo continebat. Et dona quæ in altario ponebantur, digniora dicebant altario ipso: atq; adeò pharisæi sic docebant, ut si quis iurasset per aureum uas, uel bouem, uel ouem oblatam in sacrificium, & deinde peierasset, similia persolueret. Donū enim altario præferebant propter hostiarum lucra. Quod si quis per templum iurasset, non potuisset simile templo ædificare, & propterea absoluebatur, uidebaturq; postea leuius esse iuramentum per templum, propter pharisæorum auaritiam. Itaq; in ueteri non permittit Christus donum maius esse altario, apud nos autem altarium à donis magis sacratur. Panes enim in dominicum corpus, diuina gratia, conuertuntur: ideo & sanctificatur ab eis altare.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentham, & anethum, & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium ac misericordiam & fidē. Hæc oportebat facere, & illa nō omittere. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes.] Iterum obiurgat eos ut insipientes, eo quod contemnentes mandata maiora, in paruis diligentes erant: ut cymini decimationē non negligebant, sed persoluebant. Et si quis reprehendisset ut parcos, prætexebāt legem hoc docere. Melius autē fuisset, ac deo gratius, si misericordiam & iudicium & fidem expetissent à populo. Quid autem est iudicium? nihil iniustum & absurdum facere, sed omnia cum iudicio & ratione. Statim enim iudicium sequitur misericordia. Qui enim discrete facit omnia, scit & quibus debeat misereri. Misericordiam autem sequitur fides. Qui enim miseretur, credit omnino quod nihil perdat, sed omnia accipiat. Vel aliter: Oportet misereri, & credere deo uero. Multi enim paganorum misericordes quidem fuerunt, non credentes autē in deum uiuum, non habuerunt misericordiæ comitem & fidē. Oportet autem unumquemq; doctorū decimare à populo suo, hoc est petere à decem sensibus, hoc est à quinque corporalibus, & quinq; animalibus, iudicium, misericordiam & fidem. Hæc quidem oportebat facere, dicit Christus: non adhortans ad decimandum herbas, sed ne uideretur tunc contrarius Mosi. Duces autem cæcos eos nominat, eo quod gloriabantur se omnia scire & docere, nulliq; proderant, sed omnes corrūpebant in barathrū proijcientes. Culicem autem excolantes eos nominat, ut parua peccata obseruātes: camelum autem, hoc est magna, deglutientes & despicientes.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia purgatis exteriorē poculi patinæq; partem, cæterū intus plena sunt rapina & intēperātia. Pharisæe cæce, purga prius quod est intra poculum & patinam, ut & exteriores horum partes puræ reddantur.] Qui traditiones seniorum obseruabant, lauabant calices & paropsides, hoc est patinas in quibus sequundæ mensæ ponuntur: ex rapina autem bibebant uinum, & comedebant cibos, quæ magis coinquinabant. Dicit igitur: Ne possideas uinum iniuste partū, & mundus etiam calix erit. Vel non de calicibus & patinis dicit, sed de externa corporali habitudine, & interna spirituali. Tu enim (inquit) exteriores poculi partes, hoc est exteriorē tuam habitudinem fricas, ut elegantiores sint: intus autem te imples sordibus, hoc est rapis & iniuria alios afficis. oportet autem te intus lauari, hoc est in anima, ut puritate animæ cohonestetur & exterior dignitas.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris quidem apparent speciosa, intus autē plena sunt ossibus mortuorum, omniq; spurcitia. Sic & uos, foris quidem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis fictione & iniquitate.] Et hæc parabola similiter intelligitur, ut præcedens. Dabant enim operam, ut exteriori habitudine decori uiderētur sicut sepulchra dealbata, utpote gypso & asbesto dealbati: intus autem immundicia mortuorum & putridorum erant pleni.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iustorum, ac dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non
1. Thes. 2. fuissemus socij eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis uobis metipsis, quod filij estis eorum qui prophetas occiderunt.] Miseros dicit illos, non quod sepul-

chra

chra ædificant prophetarum, hoc enim deo gratum: sed quia ita simulabāt, & patres suos condemnabant, deteriores illis existentes, malitiaq; excellentes, mentiebant manifeste. Quia si fuissent in diebus patrum suorum, grauiora quàm illi cōmisissent: ipsum em prophetarum dominum rabidi occiderunt. Idcirco & dicit:

Vos quoq; implete mensuram patrum uestrorum. Serpentes, progenies uiperarū, quomodo effugietis iudicium geennæ?] Non imperat, nec compellit illos, ut se occidant, dicēs: Implete & uos mensuram patrū. Sed hoc est quod dicit, quia serpētes estis, & talium patrum progenies, & in tanta insania obstinati estis, ut incurabiles sitis: reliquum est, quod operam dabitis, ut patres uestros uincatis, hoc erit quando me occidetis. Tunc enim summum malitiæ uerticem apprehēdetis, quum omissam à patribus uestris cædem implebitis: quum igitur tales sitis, quomodo pœnam effugietis?

Ideo ecce ego emitto ad uos prophetas, & sapiētes, & scribas: & illorum aliquot occidetis, crucifigetisq;: & illorum nonnullos flagellabitis in synagogis uestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem.] Arguit illos mendacij, dicentes, quod si fuissemus in diebus patrum, non occidissemus prophetas. Ecce enim ego (inquit) mittam prophetas & sapientes, & scribas, attamen uos illos occidetis. De apostolis autē hæc dicit, quos spiritussanctus scribas fecit, hoc est doctores populi, & sapientia omni & prophetia ornauit. Emitto, autem inquit: declarans suæ deitatis potestatem.

Vt ueniat super uos omnis sanguis iustus, qui effunditur super terram, à sanguine Abel iusti, usq; ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare. Amen dico uobis, quod uenient hæc omnia super generationem istam.] Super Iudæos illos qui tūc erant dicit, Veniet omnis sanguis iniuste effusus: plus enim puniētur quàm patres sui. Nā neq; post tāta exempla emendati fuerunt. Sicut enim & Lamech post Cain plus punitus fuit, quamuis non interemisset fratrem, eo quod non fuisset ad exemplum Cain emendatus. Veniet igitur (inquit) sanguis ab Abel usq; ad Zachariam. Opportune autem meminit Abelis. Sicut enim Abel propter inuidiam interemptus est, ita & Christus occisus est. Cuius autem Zachariæ hoc loco meminit? alij dicunt illum fuisse unum ex duodecim prophetis, alij patrem præcursoris domini. Habet enim ita narratio nobis tradita, quod locus quidam in templo fuerit, in quo stabant uirgines. Igitur quū esset pontifex, postquàm deipara peperisset Christū, & statuisset illā in eo loco, indignati sunt contra eum Iudæi, & occiderunt eū quod cū uirginibus collocasset mulierem quæ pepererat. Nō est enim mirabile, quod etiā pater præcursoris habuerit patrem Barachiā, & sicut is qui ex duodecim erat, dicatur Barachiæ filius. Verisimile enim quod sicut illi fuerunt cognomines, ita & patres ipsorum. 2. Paral. 24. Genes. 4.

Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodū gallina congregat pullos suos sub alas, & noluistis? Ecce relinquitur uobis domus uestra deserta. Dico enim uobis, haud quaquàm me uidebitis posthac, donec dicatis: Benedictus q uenit in nomine domini.] Bis ponit nomē Hierusalem, misertus eius, & magna cum compassione eam reuocans. Expostulans enim cum ea, quasi cum dilecta quadam, quæ diligentē cōtemnat, respondet inducturū se pœnam. unde arguit illam quasi sanguinariam, & quod sæpius uolente se misereri eius, ipsa noluerit: sed diabolū potius audierit, à quo dispersa & à ueritate fuerit abducta, congregantē autem dominum nō susceperit. Nihil enim sic à deo dispergit, ut peccatū: & nihil ita ad deum aggregat, ut uirtus. Ostendens autem misericordiā, auis exemplum ponit. Idcirco quia noluistis, relinquo templum desertum. Hoc loco discamus, quod propter nos deus & templa inhabitat: quod si nos pœnitendi fuerimus, relinquuntur & templa. Non igitur me uidebitis usque ad secundum aduentum: tunc enim etiam nolentes eum adorabunt, & dicent: Benedictus qui uenit. Posthac autem, intellige postquàm crucifixus fuero: non enim de hora, qua hæc dicebat, loquitur. nam postea sæpius uiderūt: post crucifixionem aūt nequaquàm, donec instet aduentus eius.

CAPVT XXIIII.

ET egressus Iesus discedebat à templo, & accesserunt ad eum discipuli eius, ut ostenderent ei structuras templi. Iesus autem dixit illis: Nónne uidetis hæc omnia? Amen dico uobis, nō relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruetur.] Egressus à templo, ostendit quod à Iudæis migraturus sit: & sicut dixit, quod relinquatur domus deserta, ita & facit. Prædicit quo que discipulis destructionem templi. Sapiebant enim & illi terrena, & stupebant ædificiorum pulchritudinem, & quasi Christo monstrabāt: Ecce qualem domum relinquis desertam. Vnde abducit illos, ne adhæreant terrenis, & ad supernam Hierusalē transmittit. Neutiquàm manebit hic lapis super lapidem, dicens hyperbolicū sermonem, funditus periturum dicit.

Sedente autem eo in monte oliuarum, accesserunt ad eum discipuli secretò, dicētes: Dic nobis, quando hæc erunt, & quod signum aduentus & consummationis seculi?] Secretò accedunt, ut de magnis rebus interrogaturi. De duobus enim rogant, & quando hæc erūt, nēpe destructio tēpli, expugnatioq; Hierusalē: & qd signū ipsius aduētus.

Et respondens Iesus, dixit eis: Videte, ne quis uos seducat. Multi enim uenient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus: multosq; seducēt.] Multi (inquit) ueniēt prædicantes se esse Christos. Nam Dositheus Samaritanus dicebat se prophetam à Mose prædictum, & Simon magnam uirtutem dei se nominabat.

Audituri estis bella & rumores bellorum, uidete ne turbemini, oportet enim omnia fieri, sed nondum est finis. Consurget autem gens contra gentem, & regnum contra regnum, & erūt pestilentiæ, & fames, & terræmotus singulis locis. Hæc autem omnia initia sunt dolorum.] Bella dicit Rhomanorum in Hierosolymis: non solum autē bella dicit futura, sed & fames ac pestes: quandoquidem ira dei in Iudæos sæuiet. Bella em̄ quis dixerit hominū incursiones, famem aūt & pestem nūquàm aliūde prouenire quàm à deo. Deinde ne putent, quod priusquàm prædicauerint consummetur mundus, dicit: Ne turbemini. Nondum enim consummatio, neque cum subuersione Hierusalem erit generalis consummatio. Gentem uero contra gentem, & regnum contra regnū exurrectura dicit propter imminentia Iudæis mala. Quæ initia sunt dolorum. Sicut em̄ parturiens dolet, & sic parit: ita & præsens seculum post confusiones, & bella parit.

Tunc tradent uos in afflictionem, & occident uos, & eritis inuisi cunctis gentibus propter nomen meum. Et tunc offendiculum patientur multi, & alius alium inuicē tradent, seq; odio habebunt inuicem, & multi pseudoprophetæ surgent, & seducent multos: & quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui autem perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit.] Prædicit euētura mala, animans discipulos per hoc quod prædicit. Nam inexpectata terrere & turbare consueuerunt. Præmitigat igitur timorem prædicēdo futura grauia, odia, inimicitias, offensiones, pseudoprophetas, qui præcursores sunt antichristi seducentes multos: ita ut in omni iniquitate obstinentur. Quia aūt multiplicabit iniquitas p impostoras antichristi exasperabunt̄ & efferi erūt homines, ita ut neq; cum familiarissimis ullum seruent charitatis uinculum, sed mutuū se tradant. Qui autem perseuerauerit & fortiter tulerit, neque cesserit his quæ inferētur tūc, saluus erit, & comprobabitur strenuus miles.

Et prædicabitur hoc Euangelium regni in uniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc ueniet consummatio.] Non erit uobis prædicandi obstaculū. Confidite, prædicabitur enim Euangelium in omnibus gentibus in testimonium, hoc est in reprehensionem & condemnationem eorum qui non crediderunt, & tunc ueniet consummatio: non mundi, sed Hierusalem. Nam ante captam Hierusalem prædicatum est
Coloſ. 1. Euangelium, sicut & Paulus dicit: Euangelij, quod prædicatum in omni quæ sub sole. Nam quod de fine Hierosolymarum dicat, manifestum est ex sequentibus.

Quum ergo uideritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele prophe ta, stantem in loco sancto: qui legit, intelligat.] Abominationem desolationis dicit statuam eius, qui ciuitati imperauit, quam erexit in adytis templi. Desolationis autem dici-

tur, eo

tur, eo quod expugnãda esset ciuitas. Abominatio uero, eo quod statuas & imagines hominum Hebræi abominationes uocabant, odio idololatriæ.

Tunc hi qui in Iudæa sunt, fugiant in montes: is qui in tecto, non descendat ut tollat quicquàm de domo sua: & is qui in agro, non reuertatur ut tollat uestes suas,] Insinuans summa pericula quæ euadi nõ possunt, inquit, quod oporteat fugere non respiciẽdo, neq; curando quid in domo sit, uel uestes, uel alia uasa. Quidam autem abominationem desolationis Antichristum existimant, eo quod uastaturus mundum, & subuersurus sit ecclesias, ac sessurus in tẽplo. Et hæc sic, quod qui in tecto est, id est excelsis uirtutibus prædítus, nõ descendat à summis uirtutibus, ut tollat ea quæ sunt corporis. Domus enim animæ, corpus. Oportet autem & ab agro secedere, hoc est terrenis, & neq; uestẽ tollere malitiæ, quæ uetus est uestis quam exuimus. *Antichristus.*

Væ autem prægnantibus & lactantibus in illis diebus.] Prægnantes quidem non poterũt fugere, onere uẽtris grauatæ: lactantes aũt, propter compassionẽ erga pueros. Illos enim relinquere nequeunt, neq; secum portare & simul saluare possunt. Fortassis Christus insinuat, quod & comederint pueros. Dicit enim Iosephus, quod quum esset fames propter obsidionem, mulier coxerit filium suum, & comederit.

Orate autem, ne fuga uestra fiat hyeme, neq; sabbato.] In persona apostolorũ ad Iudæos hæc dicit. Apostoli eñ prius egressi erãt ex Hierusalẽ. Iudæis igit̃ dicit ut precent̃, ne in hyeme fiat fuga sua, eo quod incommodum sit illis temporibus fugere: neque in sabbato, tunc enim iuxta legem otiosi sunt, & fugere non audent. Tu autem & sic intelligito, quod oporteat precari, ne fiat fuga nostra ex hac uita, hoc est mors, in sabbato, otiosis nobis à bonis operibus: neq; hyeme, in sterilitate bonorum, sed in serenitate animæ, quæ non turbetur.

Erit enim tunc afflictio magna, qualis non fuit ab initio mundi ad hoc usq; tempus, neq; fiet. Et nisi abbreuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: propter electos autem abbreuiabuntur dies illi.] Afflictio intolerabilis tunc erit. Iusserunt enim Rhomanorum milites ne cui parceretur: sed deus propter credituros ex illis, & eos qui iam crediderant, non permisit simul omnes occidi. Decurtauit autem afflictiones, ac bella: nam si bellum crudelius fuisset, omnes qui intus erant, fame perijssent. Quidam autem de Antichristi diebus hæc intelligunt, sed nõ sunt intelligẽda hæc de Antichristo, sed captiuitate urbis Hierusalem. Quæ ad Antichristum pertinent, hoc loco incipiũt.

Tunc si quis uobis dixerit: Ecce hic Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorẽ inducantur etiam electi, si fieri potest.] Quoniam discipuli duas quæstiones introduxerant, unam de captiuitate Hierusalem, & alteram de aduentu domini: postquàm de captiuitate dixit, inde & de suo aduentu dicere incipit ac consummatione seculi. Quum autem dicit, tunc non hoc sibi uult, quod statim, post captam Hierusalem si quis uobis dicat &c. sed tempus illud declarat quo futurum est, ut id quod dicitur, hunc sensum habeat. Tunc, id est quo tempore uenturus est Antichristus, erunt pseudochristi & pseudoprophetæ multi, & in apparitione dæmonum, qui dispergunt uidentium oculos, ut quosdam decipiant, atq; adeò nisi ualde sobrij sint, & iusti seducentur.

Sed ecce prædixi uobis.] Non habetis excusationem, potestis enim non decipi.

Si ergo dixerint uobis, ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab oriente, & apparet usq; in occidentem, ita erit aduentus filij hominis. Vbi enim fuerit cadauer, illic congregabuntur & aquilæ.] Si uenerint (inquit) impostores, dicentes: Christus uenit, sed in solitudine est occultus, uel in domo quadam, uel in promptuarijs & interioribus locis eius: ne decipiamini. Aduentus enim Christi, non opus habebit quopiam qui illum demonstret, sed manifestus erit omnibus, sicut & fulgur. Nam sicut illud repentinum est & omnibus clarum, ita & ipse omnibus in mundo manifestus erit. Nõ enim sicut in primo aduentu de loco in locum transiuit, ita & in secundo, sed in momento oculi aderit. Et sicut apud mortuum cadauer cõgregãtur statim aquilæ, quæ uultures sunt, sic & omnes sancti uenient eò, ubi Christus

fuerit. Hi enim in ſumma uolant, & in nubes rapiuntur, ſicut aquilæ. Cadauer autem di
Zach.14. citur Chriſtus, quia pro nobis cecidit, & mortuus eſt. Sicut & Symeon dicit: Hic erit in
Luc.2. caſum & reſurrectionem multorum.

Ioëlis.2. Statim autem poſt tribulationem dierum illorum, ſol obſcurabitur, & luna nõ dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cœlo, & uirtutes cœlorum commouebuntur.] Poſt aduẽtum Antichriſti, qui breui ſoluetur: hoc enim declarauit per hoc quod dicit, ſtatim ſol obtenebrabitur, hoc eſt obſcurabitur, nõ diſparens, ſed ſuperatus lumine aduentus Chriſti, quum nõ erit nox, uerũ apparebit ſol iuſtitiæ. Sed & uirtutes cœlorũ cõmouebuntur, hoc eſt obſtupeſcent & horreſcent, uidentes creaturam immutari, & omnes ab Adam uſq; ad illud tempus homines rationem daturos.

Et tunc apparebit ſignum filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & uidebunt filium hominis uenientem in nubibus cœli cum uirtute & gloria multa.] Crux tunc apparebit in cœlo, ſupra ſolem fulgens, ad arguendos Iudæos. Veniet enim Chriſtus, contra Iudæos habens crucem, ut magnam iuſtificandi materiam & teſtimoniũ: ueluti ſi quis lapide percuſſus, oſtẽdat lapidem. Signum autem dicit crucem, tanquàm tropheum & inſigne regium. Tunc igitur plangent omnes tribus terræ Iudaicæ, lugentes ſuorum inobedientiam & incredulitatem, & omnes qui terrena ſapiunt, etiam ſi Chriſtiani ſint: tribus enim terræ dicunt hi qui terrena ſapiunt. Quamuis autẽ cum cruce ueniat dominus, ueniet tamen cum gloria & uirtute.

Danie.12. Et emittet angelos ſuos cum tubæ uoce magna, & cõgregabunt electos eius à quatuor uentis, à ſummis cœlis uſq; ad terminos eorum.] Emittet angelos ſuos cum tuba uocis magnæ, ut cõgregent ſanctos, & eos qui ex mortuis reſurrexerunt, ita ut occurrant illi in nubibus. Veneratur igitur eos etiam per angelorum uocationem, quamuis autem Paulus dicat, per nubes rapi, non eſt his aduerſum. Collectos enim per angeli. Theſ.4. los rapiunt nubes. Tuba autem dicitur ad maiorem terrorem.

A fico autem diſcite parabolã, quum iam ramus eius tener fuerit, & folia fuerint enata, ſcitis quod prope ſit æſtas. Et uos quum uideritis omnia hæc, ſcitote quod prope ſit in foribus.] Quando (inquit) omnia hæc fiunt, non procul erit inter meum aduentum & mundi cõſummationẽ. Aeſtatem autem dicit futurum ſeculum, & ſerenitatem, quæ erit iuſtis. Impijs enim peccatoribus hyems & turbatio maior erit. Dicit igitur: ſicut uidentes ramos & folia ficus, æſtatem ſperamus: ita & ſigna illa uidentes, ut dixi ſolem & lunam immutari, & meum expectate aduentum.

Amẽ dico uobis, nõ præteribit hæc generatio, donec omnia illa fiant. Cœlũ & terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt.] Generationem hoc loco dicit, non eam quæ tunc erat, ſed fidelium. quaſi hoc dicens: Non præteribit generatio fidelium, donec omnia hæc fiant. Non enim quia auditis famem & peſtilẽtiam, credatis quod generatio fidelium his malis intereat, ſed permanebit, & nihil illi præualebit. Sunt qui hæc omnia de ſola captiuitate Hieruſalem intellexerunt, & non de ſecundo aduentu. Vnde ſic interpretantur: Non præteribit generatio hæc: hoc eſt, ueſtra apoſtolorum generatio uidebit Hieroſolymorum calamitates. Confirmans autem dicta, inquit: Facilius eſt tranſire cœlum, & terram aboleri, ac illa firma & immobilia, quàm ut quoddam ex meis dictis mendax ſit.

Cæterum de die autem illo & hora nemo ſcit, ne angeli quidem cœlorum, niſi pater meus ſolus.] Docet hoc loco diſcipulos, non ut diſcant quærere humanam naturam tranſcẽdentia. nam dum dicit, neq; angeli: admonet eos quod diſcere attentãt id, quod angeli ignorant. & dum dicit, pater ſolus: prohibet eos anniti ut diſcãt poſtea. Quod ſi dixiſſet eis, Scio quidẽ, uobis autem dicere nolo: cõtriſtati eſſent utiq;, quaſi deſpecti ab eo. Nunc autem dicit, quod neq; filius nouit niſi pater ſolus. Sicut & patres ſæpe continent quid in manibus: deinde aũt dum quærunt hoc filij, & dare ipſi nolunt, occultant dicentes, Non habemus quod quæritis: & ſic plorantes filios compeſcunt. Ita & dominus ut cõpeſcat apoſtolos, ne diſcãt de die illo & hora, dixit: Neq; ego ſcio, niſi pater ſolus. Scit enim & ipſe horam & diem illum, id quod ex multis alijs manifeſtum. Omnia

enim

ẽm quæcũq; habet pater, filij sunt: scientiã autẽ habet dici huius, & filius ergo illã habet. Manifestius autem ex hoc: quomodo enim possibile est ignorare filium, cui ea quæ ante diem & hic cognitus est? Nam qui ad uestibulũ ducit, manifestum quod is & ianuam sciat. Sed utiliter hunc non aperuit: nobis enim scire non prodest quando cõsummatio, ne ignaui simus. Ignorantia enim nos facit alacres.

Sed sicut erant dies Noë, ita erit & aduẽtus filij hominis. Sicut enim erãt in diebus, qui præcesserunt diluuium, edentes & bibentes, contrahentes matrimonium, & nuptũ dantes usq; ad diem quo intrauit Noë in arcam, & non cognouerunt, donec uenisset diluuium, & sustulisset uniuersos: ita erit & aduentus filij hominis.] Ad cõfirmationem uerissimorum suorum dictorum utitur his quæ tempore Noë sunt facta: tunc irridebãt nõnulli arcæ præparationem, donec ueniret afflictio & inuolueret oẽs. Sic & nunc aliqui irrident sermones de cõsummatione seculi: sed repente (inquit) aduenier interitus. Ostendit autem quod quum uenerit Antichristus, uoluptatibus erunt homines dediti, & ad nuptias & delicias propensiores, sicut tempore Noë gigantes. *Genes. 6. & 7*

Tunc duo erunt in agro, unus assumitur, & alter relinquitur. Duæ molentes in mola, una assumitur, & altera relinquitur.] Tunc (inquit) quum omnes sine solicitudine & sua operati fuerint opera: unus quidem assumitur, hoc est iustus in occursum Christi in aërem: alter autem, peccator uidelicet, infra relinquitur. sed & si serui aliqui fuerint & molant: & in his, illi quidẽ assumuntur qui digni, relinquuntur autem qui indigni. Atq; ita discimus & ex hoc loco, quod & serui & mulieres à uirtute nõ impediuntur.

Vigilate igitur, quia nescitis qua hora dominus uester uenturus est. Illud aũt scitote, quod si sciisset paterfamilias qua hora fur uenturus fuisset, uigilasset utiq;, & non permisisset fodi domum suam. Propter hoc & uos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis ueniet.] Vigilare iubet & præparari, hoc est habere uirtutis opera, quasi in thesauro quodam reposita, ut quum uenerit dominus repetens id quod uult, possimus dare. Vide autem, quomodo non dixerit, nescio qua hora fur uenturus sit: sed, nescitis. Furem aũt, mũdi cõsummationẽ nominat, & uniuscuiusq; mortem. Porrò insinuat hoc loco nocte aduentum suum futurum. Sicut igitur fur clàm uenit, ita & meus aduentus: ut negligentes non sitis, sed sobrij & uigilantes. Nam si sciremus quando futura esset mors nostra, illo solo die daremus operam quomodo placeremus deo: nunc autem quum ignoramus, sobrij simus semper ad uirtutum opera.

Quisnam est fidelis seruus & prudens, quem præfecit dominus famulitio suo, ut det illis cibum in tempore? Beatus seruus ille, quem quum uenerit dominus eius, inuenerit sic facientem. Amen dico uobis, quoniam super omnia bona sua cõstituet eum.] Dubitat an futurus sit fidelis qs & prudens: ut ostẽdat qd rarus talis sit, & inuentu difficilis. Duo enim exigũtur ab omni dispẽsatore, fides & prudentia. Nam si quidem fidelis sit, & nihil furetur: prudens autem non sit, sed inuanum disperdat opes: uel si prudens fuerit & furetur, nihil proderit. Igitur qui tunc inuentus fuerit fidelis & prudens, ille & multo plura consequetur, regnum dico cœlorum. Nam omniũ quæ sunt dei, hæredes erunt sancti. Fidelis autem seruus & prudens omnis etiam est, qui in tempore dedit cibum discipulis: sicut Paulus nũc quidem lacte potans, nunc autem sapienter loquens, si delisq; minister, qui prius blasphemus & prudens, ut non ignorans cogitationes inimici. Sed & omnis qui à deo acceperit uel opes, uel potentiam, uel principatum, debet fideliter & prudenter ministrare ea, tanquàm rationem redditurus.

Quod si dixerit seruus ille malus in corde suo, cunctatur dominus meus uenire: cœperitq; percutere conseruos, immo edere & bibere cum ebrijs: ueniet dominus serui illius in die quo non expectat, & hora qua ignorat, & dissecabit eum, & partem eius ponet cum hypocritis, illic erit ploratus & stridor dentiũ.] Vt dixit, quomodo fidelis seruus honorem habiturus sit, nunc dicit quomodo punietur malus. Nam si quis cui sunt concredita dispensationis dona, contemnat iudicium illud, & dicit: Moratur dominus meus, hoc est non statim & è uestigio pœnam imponit: & sumpta occasione ex longanimitate dei, percutiat conseruos suos, offendendo scandalis, & suam conscientiam

uerberet. Subditi enim uidẽtes principes donis dei male uti, scãdalizantur & damnũ accipiũt. Qui igitur talis, dissecabitur, hoc est spoliabitur dono suo, & tunc apparebit qualis sit, & mittetur in tenebras, qui prius sub figura quadam decipiebat. Sicut multi pontificum sancti uidentur propter dignitatem, tunc autem tolletur ab eis gratia, & sicut hypocritæ punientur. Nam quum alij sint, alij apparent.

CAPVT XXV.

TVnc assimilabitur regnum cœlorum decem uirginibus, quæ sumptis lampadibus suis, exierunt in occursum sponso. Quinq; autem ex illis erãt prudentes, & quinq; fatuæ. Quæ erant fatuæ, acceptis lampadibus suis, non acceperant oleum secum: prudentes uero sumpserant oleum in uasis, unà cum lampadibus. Tardante uero sponso, dormitauerunt omnes ac dormierunt.] Sub persona uirginum proponit parabolam de eleemosyna: ut, quoniam magnum opus est uirginitas, ne quis illud unum curans, alia negligat, sed discat, quod absq; eleemosyna, etiam uirgines cum scortis eijcientur. Merito autem qui compassione caret & misericordia, eijcitur etiam si uirgo sit. Scortum enim ab affectione tyrannica expugnat̃ & naturali, immisericors autem à diuitijs. Quanto igitur infirmius cui obluctandũ, tanto minori uenia dignus est qui expugnatur ab auaritiæ morbo. Et stultus quidem est, qui uincit naturale incendium, & uincitur à paruarum pecuniarum cupiditate ac morbo. Dormitatio est mors. Mora autem sponsi dicitur, quia non statim secundus aduentus fit.

1. Thes. 5. Porrò medio noctis clamor factus est: Ecce sponsus uenit, exite obuiam ei. Tunc surrexerunt omnes uirgines illæ, & apparauerunt lampades suas. Fatuæ autem prudentibus dixerunt: Date nobis de oleo uestro, quia lampades nostræ extinguuntur. At responderunt prudentes, dicentes: Nequaquàm, ne non sufficiat nobis & uobis, sed ite potius ad eos qui uendunt, & emite uobisipsis. Porrò dum irent emptum, uenit sponsus, & quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, clausaque est ianua. Postea uero ueniunt & reliquæ uirgines, dicentes: Domine, domine, aperi nobis. At ille respondens, ait: Amen dico uobis, non noui uos. Vigilate itaque, quia nescitis neque diem, neq; horam qua filius hominis ueniet.] Media nocte dicit clamorem fieri, ut ostẽdat, quod si inexpectatus ueniat dominus, quasi media nocte omnes dormiamus profundo somno. At cum clamore uenit, tuba enim sonabit in secundo aduentu. Lampades autem: & animæ nostræ, & uniuscuiusq; mens lampas est, quæ tunc accenditur, quãdo habet oleum uirtutum, & misericordiam. Fatuæ autem uirgines ideo, quod tũc requirant oleum, quum non sit negociandi tempus. Porrò prudentes dicunt: Ne forte non sufficiat nobis & uobis. Virtus enim proximi mei uix sufficiet illi ad defensionem: tantum abest, ut & mihi. Ex suis enim quisq; operibus iustificabuntur, non proximorũ. Sed fatuæ ad uendentes abeũt, hoc est ad pauperes. Cæterum quod dico, hunc sensum habet. Pœnitudine ducuntur fatuæ, eo quod eleemosynam non fecerint: & nũc primũ sciũt, quod à pauperibus oporteat nos oleum emisse. Hoc igitur est quod dicit abire ad uendentes, ut emerent oleum: hoc est mente abierunt ad pauperes, & secum cogitarũt quale bonum sit eleemosyna: sed clausa est eis ianua. Post uitam enim illam, non est tempus pœnitendi & operandi. Proinde dominus dicit illis: Nescio uos. Misericors & miserator dominus nescit immisericordes: q̃modo eũ dissimiles & alienos à se nosset? Scito insuper, omnem animam à deo habere illustrationem & lampadem, & omnes surgere in occursum domini. Omnes enim desyderant occurrere & coniungi deo: sed deo dante lampadem & illustrationem, prudentes quidem bene operãdo oleum immittunt. Fatuæ autem sinũt lampadẽ sine oleo: excludũtur igitur non habẽtes bona opera, propter quæ accẽdit in illis lumẽ: nisi eũ bona opera faciamus, extinguitur lumen dei in nobis.

Sicut enim homo quidam peregre proficiscens, uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua, & huic quidem dedit quinq; talenta, alij autem duo, alij uero unum, unicuiq; secundum propriam facultatem, & profectus est statim. Abijt autem qui quinq; talenta

acceperat

acceperat,& operatus est in eis, & confecit altera quinq;. Similiter & qui duo acceperat,lucratus est & ipse duo altera: qui autem unum acceperat,abiens fodit in terram,& abscondit pecuniam domini sui.Post multum uero temporis uenit dominus seruorum illorum, & ponit rationem cum eis.] Quum dixisset supra, quod nesciat dies quando uenturus sit dominus, apponit & parabolam hanc, ostendens quod repente uenturus sit. Sicut enim homo peregre proficiscens, ita & dominus imperauit seruis, & hæc atque ista commisit.Peregre autē proficisci dicitur, qui propter nos factus est homo Christus,uel secundum quod ascendit in cœlos,uel secundum quod longanimis est: & non statim exigit opus, sed expectat. Serui autem illius, quibus concrediti sunt ministerij sermones,ut episcopus,sacerdotes,diaconus,& spiritualia dona accipientes:illi quidem plura,hi uero minora,unusq;sq; secundum propriā facultatem, hoc est secundum mensuram fidei & purificationis.In uas enim quod ego daturus sum deo,in illud mittet donum suum:si paruum dedero,paruum dabit & ipse donū:si magnum,magnū ipse quoque dabit.Statim autem qui quinq; talenta acceperat, abijt & operatus est. Vide seduli tatem illius,quomodo nihil neglexit,sed statim operatus est,duplicans quod acceperat. Qui enim non solum sibi soli prodest,siue prudentiam habeat,siue diuitias, siue potentiam & authoritatem apud reges,siue quamcunq; aliam uel artem, uel facultatem, sed & alijs uult prodesse, is duplicat quod sibi datum est. Qui autem talentum fodit in terram,is est qui suæ tantum utilitatis curam habet, & non aliorum, qui & condemnatur. Et si bonæ mētis & studiosum hominem uideris,qui ingenio suo ad negociationes, dolos,& terrena opera,abutitur:de illo dicas,quod defoderit talētum suum sub terra, hoc est in terrena opera.Post multum autem temporis uenit dominus, qui dederat argentū uel eloquia sua. Argentum enim igne probatum, eloquia dei uel simpliciter omne do- Psal.11.
num quod clarum & insignem facit hominem argentum dictum est. Et cōuocat illos, ut rationem ab his qui talenta acceperant audiat.

Et accedens is,qui quinq; talenta acceperat,attulit alia quinq;,dicens:Domine,quinque talenta tradidisti mihi, ecce altera quinq; lucratus sum per ea. Ait illi dominus eius: Euge serue bone & fidelis,super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui.Accedens autem & qui duo talenta acceperat,ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi,ecce alia duo lucratus sum per ea.Ait illi dominus eius: Euge serue bone & fidelis,super pauca fuisti fidelis,supra multa te constituam,intra in gaudium domini tui.Accedens autem & qui unum talentum acceperat, ait: Domine, noueram te quod homo durus sis,metens ubi non seminasti, & inde congregans ubi non sparsisti,ac territus abij,absconditq; talentum tuum in terra: ecce habes quod tuū est.Respondens autem dominus eius,dixit ei:Serue male & piger,sciebas quod metam ubi non seminaui,& congregem illinc ubi non sparsi. Oportuit ergo te committere pecuniā meam mensarijs,& ueniens ego recepissem utiq; quod meum est cum usura. Tollite itaq; ab eo talentum,& date ei qui habet decē talenta. Omni enim habenti dabitur,& abundabit: qui uero non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.Et inutilem seruum eijcite in tenebras exteriores, illic erit fletus & stridor dētium.] Ambo hi qui in concreditis operantur,laudantur à domino:eodem modo,Euge serue bone & fidelis,uterq; audijt.Per bonum autem hic, omnino intelligimus misericordem & liberalem, qui suam bonitatem & proximis impartit. Qui autem super pauca fideles apparent, super multa cōstituuntur:nam licet hic dona consequamur, ea tamen cum futuris nō sunt conferenda.Gaudium autem domini, incessabilis lætitia, quam habet deus gaudens in operibus suis,sicut Dauid dicit. Tali igit gaudio gaudent sancti,in operibus suis lætantes:sicut & Psal.103.
contrà peccatores dolent in operibus proprijs: & sancti gaudent quod tam diuitem habeant dominum. Vide autem,quod & is qui quinq;,& is qui duo talenta acceperat eadem bona consequantur. Quando enim quis etiam pauca acceperit, & datum sibi donum,licet paruū sit,bene dispensarit,æqualem honorem adepturus est cum eo qui magna habuit & fecit. Vnusquisq; enim ut acceperit,ita & excelsus uidebit,si bene egerit. Porrò serui grati ita se habent:at ignauus & piger aliter respondet,& ut se dignum est.

Durum enim dominum nominat, sicut & nunc multi doctorum dicunt. Durum quidē requirere ab hominibus obedientiam, quibus deus non indidit obedientiam, & persuasibilitatem: hoc enim insinuat, Metis ubi non seminasti. hoc est, cui non dedisti ut obediret, exigis ab illo ut obediat. Dicens autem durum dominum seruus, seipsum cōdemnat. Nam quoniam durus erat, debebat magis diligens esse, utpote durum & crudelem dominum sortitus. Nam si aliena exigit, multo magis sua exiget: atq; ita oportebat & te multiplicare quæ acceperas, & facere discipulos à quibus debitum repeteres. Nummularios autem discipulos nominat, tanquàm eos qui probent & reprobent sermones. Verū usurā exigit à discipulis, operū scilicet exhibitionē. Discipulus enim à doctore sermonem accipiens, habet quidem illum & reddit integrum: amittit autem & usurā, boni operationem. Tollit enim à malo & segni seruo donum. Qui enim acceperit donum, accepit ut alijs prosit, etiam si illo non utatur, sed decoquat: qui uero multiplicare studet, maiorem sibi conciliabit gratiam. Diligentiam enim adhibenti dabitur maior gratia, ita ut abundet. Studium autem non adhibens, & dono quod uidetur habere priuabitur. Negligens enim, & qui non operatur per ea quæ accepit, nō habet donum, sed uidetur habere: nam perdidit sua negligentia.

Quum autem uenerit filius hominis in gloria sua, & omnes sancti angeli cū eo, tunc sedebit super sedem gloriæ suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos alteros ab alteris, sicut pastor segregat oues ab hœdis: & statuet quidē oues à dextris suis, hœdos autem à sinistris.] Quoniam primus aduentus domini in ignominia fuit & opprobrijs, dicit, quum uenerit in gloria sua. In secūdo enim cum gloria aderit angelorum se stipātium. Primum autem separat sanctos à peccatoribus, liberans eos à labore: & statuit, & tunc loquitur eis. Itaq; oues uocat sanctos, quia mansueti sunt, & fructum nobis ac utilitatem dant: ut oues, lanam uidelicet suppeditantes ad diuinum & spiritualem amictum: & lac, hoc est cibum cōgruum: hœdos autem peccatores, in præceps enim uadunt, & incomposiri & steriles ut hœdi.

Tunc dicet rex his, qui à dextris sibi erunt: Venite benedicti patris mei, possidete re-
Ephes. 1. gnum in hæreditatem paratum uobis ab exordio mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi edere: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, & uisitastis me: in carcere eram, & uenistis ad me. Tunc respondebūt ei iusti, dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem, & pauimus: aut sitientem, & dedimus tibi potum? Quando autem te uidimus hospitem, & collegimus te: aut nudū, & cooperuimus te? aut quando te uidimus infirmum, aut in carcere, & uenimus ad te? Et respōdens rex, dicet illis: Amen dico uobis, quatenus fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.] Nō antea præmiat uel punit, quàm dijudicet. Misericors em̄ est, & nos docet idipsum qd̄ nō antea debeamus punire quàm rē discusserimus. Sic em̄ excusatione magis carebūt, q præcedēte iudicio puniunt̄. Porrò sanctos uocat benedictos, ut à patre susceptos. Hæredes aūt ipsos facit regni: ostēdens quod deus eos participes faciat regni sui, ut filios suos. Non enim dixit, accipite: sed possidete regnum in hæreditatem, ut paternam substantiam. Iam fratres minimos uocat uel suos discipulos, uel omnes simpliciter pauperes. Omnis enim pauper, frater est Christi, quandoquidem & Christus in egestate uixit. Vide autem dei iustitiam, quomodo laudet ac prædicet sanctos. Vide item & illorum æquitatem, quomodo negent se illum pauisse: sed dominus ea quæ pauperibus sunt facta, in semetipsum suscipit.

Tunc dicet & his qui à sinistris erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi cibum: sitiui, & non dedistis mihi potum: hospes eram, & non me collegistis: nudus, & non operuistis me: infirmus, & in carcere eram, & non uisitastis me. Tunc respondebunt ei & ipsi, dicentes: Domine, quando uidimus te esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico uobis, quatenus nō fecistis uni de minimis his, nec mihi fecistis. Et ibūt hi in supplicium æternum, iusti uero in uitam æternam.] Eos qui à sinistris, in ignem

mittit,

mittit, qui præparatus est diabolo. Quia enim compassionis expertes sunt diaboli, & hostiliter & inimice erga nos affecti sunt, meritò idem supplicium habent qui eiusdem uoluntatis sunt, qui & proprijs operibus maledicti facti sunt. Vide autem, quod deus ignē non præparauit hominibus: supplicium enim non fecit propter nos, sed propter diabolum, ego autem memetipsum supplicio facio obnoxium. Horresce igitur homo, quum cogitaueris hoc, quod illi neq; ut scorta, neq; ut latrones, neq; ut qui graue aliud flagitium perpetrarunt puniuntur, sed ut hi qui bonum non fecerunt. Profecto si bene consyderas, raptor est qui multa habet & non miseretur, etiam si neminem manifesta contumelia afficiat. Quia enim quædam habet quibus nō indiget, rapit omnino ab his qui egent, & non accipiunt ab ipso. Nam si in commune ea posuisset, fuissent utique & illi non indigi: nunc autem quia recluſit & propria fecit, propterea illi esuriunt: atque ita & raptor est qui immisericors, tanta afficiens iniuria, quantis beneficijs afficere potuisset illum, & non affecit. Sicut sancti inceſſabile habent gaudium, ita iniusti indefinētem pœnam. Tametsi Origenes nugetur, dicens fore supplicium finem, & non semper puniendos peccatores, sed fore aliquando tempus, quando in iustorum uenturi sint consortium purgati à pœnis. Arguitur autem ex hoc loco manifeste: nam dominus dicit supplicium æternum, hoc est nunquàm desinens. Vnde & ouibus comparat iustos, hœdis autem peccatores: sicut enim hœdus nunquàm fit ouis, sic nunquàm peccator purgabitur & erit iustus. Tenebræ autem exteriores, quæ procul sunt à luce diuina, & propterea grauiorē faciunt pœnam. Potest item & causa quædam afferri ad hæc. Peccator etiam in hac uita in tenebris est, nam excidit à sole iustitiæ: sed quia spes est conuersionis, propterea non sunt tenebræ illæ exteriores. Porrò ubi mortuus fuerit & instituerit examen factorum, excipiunt eum exteriores. Non enim ultra cōuersionis spes est, sed sustinet omnigenā diuini splendoris priuationē. Quandiu enim hic est, etiā si bona dei minus ubertim susciplat (loquor de sensibilibus & creatis) uidetur esse quodāmodo seruus dei, dū in domo eius, hoc est in creaturis uersat, ab ipsoq; alit & educat. Tunc aūt omnibus modis à deo diuiditur, nihil cōmune cū illius bonis habēs. Hæ sunt per cōparationem tenebræ exteriores, eo qd hic non omnibus modis peccator resecatur. At tu fuge immisericordiam, & fac eleemosynas, & alias quidem sensibiles, alias autem spirituales. Pasce Christum, qui esurit salutem nostram. sed & esurientem doctrinas, si pauperis & potaueris, pauisti Christum & potasti. In Christiano enim Christus est, & fides pascitur & crescit doctrinis. Sed & si uideris peregrinum à superna patria, induc tecum & collige. hoc est dum tu ingrederis in cœlos, introduc & illum, ne alijs prædicans ipse sis reprobus. Et si quis incorruptionis uestem abiecerit, quam per baptismū induit, & nudus sit, indue illum. Et infirmum fide, ut Paulus dicit, assume, et uinctum in carcere, hoc est corpore illo tenebroso, inuise, illi quasi splēdorē, admonitionē donans. Has sex species charitatis omnes imple quidem corporaliter, imple autē & spiritualiter: nam quum duplicis naturæ simus, possunt hæc & bipharíam perfici.

Immisericors raptor est.

Contra Origenem.

1. Corinth. 9

CAPVT XXVI.

Lucæ 22. Ioan. 11.

IT factum est, quum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis quod biduū pascha fiet, & filius hominis tradetur, ut crucifigatur.] Quia regni meminit & retributionis, tempestiue consequenter & de passione sua differit, quasi dicens: Etiam hi qui me crucifixerunt, igne punientur.

Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & scribæ, & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caipha, & consilium inierunt, ut Iesum dolo tenerent, & occiderent. dicebant autem: Non in die festo, ne tumultus fiat in populo.] Quum lex præciperet, ut unum tantum haberent pontificem per omne illius uitæ tempus: illi contra legem multos faciebant, quos quotannis mutabant. Et idcirco ad pontificem illius anni ueniunt, de homicidio consilium inituri, ubi oportebat magis homicidas puniri. Pontifex autem nunc dicit ad eos, qui iam annuo ministerio fungi debebāt:

sed sceleratam cædem perpetraturi erant, nec deum, sed homines timebãt. Timuerunt enim, ne quo pacto, si in die festo illũ occidant, excitaret tumultus: uel etiam quia tũc offerẽda erãt omnia sacrificia in lege decreta, ne populus ꝓpter homicidiũ à sacrificijs absisteret, pderẽtq; ipsi lucrũ qđ ex sacrificijs habebãt. Fortassis aũt & hoc timuerũt, ne forte in die festo occiso, illius mors nobilior & clarior fieret: optabãt em̃ memoriã eius abolere. Illi igitur ante festum, consilium inierunt, ut uel forte post diem festum occiderent. At nõ quãdo illi uoluerũt, sed quãdo ipse uoluit pati pmisit eis, ꝑ tẽpus scilicet paschæ: ut quando typicum pascha, tunc & uerum pascha fieret. Discere autem & illos cædis auidos fuisse possumus: nam qui nolebãt illum occidere, quum inuenerunt proditorẽ, occiderunt, contempta etiam turba, modò uoluntas eorum fieret.

Quum autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier, habens alabastrum unguenti precioſi, & effudit super caput ipsius recumbentis.] Quidam dicunt tres esse mulieres, quæ unxerint dominum unguento. Alij autem duas dicunt: unam apud Ioannem, quæ est Maria soror Lazari: aliam cuius Matthæus meminit, quæ eadem cum illa quæ apud Marcum & Lucam. Simonem autẽ hunc leprosum, quidam dicunt fuisse patrem Lazari, quem Christus à lepra purificarit, & apud eum cœnarit. Dicitur autem quod & Iesus, qui dixerat discipulis suis, Abite ad quendam, & ostẽdet uobis cœnaculum stratum: ad illum miserit eos. Denicq; & suscepit, ut dicũt, dominum, qui & apud illũ perfecit pascha. Mulier igitur quum uidisset eum, qui leprosum purificarat, confisa est quod & ipsa peccatorum consequeretur remissionem, & purgaretur à lepra animæ. Magnam autem fidem ostendit, quod tam precioſum unguentum, & absq; parsimonia in caput eius effudit, honorem exhibens membro præcipuo. Et tu quoque si lepra laboras, & pharisaica lepra inflatus es, quæ à deo separat, suscipe Iesum in domum tuam, & unge eum unguento uirtutum. Potes enim parare unguentum Iesu, qui lepram tuam purgauit, & caput eius perungere. Quod autem est caput Christi? diuinitas eius, cui fragrantia uirtutum offertur. Dirigatur (inquit) oratio mea sicut thymiama in conspectu tuo domine. Affer igitur fragrãtiam unguenti ex multis uirtutibus confecti diuinitati Christi: nam si non solum hominem illũ esse docueris, sed dixeris & deum, tunc caput suum, hoc est diuinitatem fragranti unguento perfundes, hoc est theologum ages.

Psal. 140.

Ioan. 12.

Videntes autem discipuli, indignati sunt dicentes: Ad quid perditio hæc? Potuit em̃ istud unguentum uenundari magno, & dari pauperibus. Eo autem cognito, Iesus ait illis: Quid molesti estis mulieri? Opus enim bonũ operata est erga me. Nam semper pauperes habetis uobiscum, me uero non semper habetis.] Discipuli, quoniam multa de eleemosyna, habendamq; eius magnam rationem audierant, reprehenderunt mulierẽ, ceu magis quærentes misericordiam dei, quàm honorẽ in illũ. Ille autem increpauit discipulos, eo quod intempestiue mulierem reprehenderunt. Non enim summa exigere ab his, q nup ad fidẽ adducti sunt, maxime ab infirma muliere: sed mediocrẽ eoꝝ fidẽ suscipere oportet. Quando igit quis offert deo donum, ne auerseris illum, neq; confringas alacritatem eius, abducens illũ ut det pauperibus, sed sine implere oblationẽ. Quod si quis cõsilio tuo indiguerit, utrũ oporteat facere, an pauperibus dare, uel offerre deo, consule illi ut det pauperibus: at quum offert, indignum est auersari illum. Decet enim ut honorẽ, quẽ deo debemus, præferamus simpliciter omnibus, etiã misericordiæ. Noli em̃ (quia propter misericordiã Christus suscipit in se misericordiã, quasi sibi facta esset) existimare qđ oporteat contemnere deũ, & eleemosynã tantũ curare. Quia sic & sacrilegium liceret, & ex sacrilegijs esset eleemosyna danda: uerum non sic se habet. Quia nõ est idem, misereri pauperum, & colere ac honorare ipsummet Christum. audi: Pauperes enim (inquit) semper habetis uobiscum, me autem non semper. Vides igitur quomodo aliud sit curam impẽdere Christo, & aliud misereri pauperibus, tametsi Christus suscipiat, ac in se collocaretur, quod pauperibus impenditur.

Quod enim hæc unguentum hoc misit super corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Amen dico uobis, ubicunq; prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mũdo, hoc

quoq;

quoq; quod hæc fecit narrabitur in memoriam ipsius.] Docet nos, quod mulier hæc iuxta diuinam dispensationem hoc fecerit, præsignans mortem illius & corporis sepulturam. Nõ enim tulisset Christus unguento ungi, nisi mysterium quoddam subfuisset. Vnde futurum sicut deus prædixit, quod in gloriam eius ubique prædicetur res, quam fecit mulier. Vide autem dei misericordiam, quomodo mulierem magnis donis remunerat. Facit enim eam memorabilẽ ubiq;, quandiu suum Euangelium duraturũ. Quomodo autem sepultura eius præsignatur unguento? mos erat ludæis cum unguento mortuorum corpora sepelire, sicut & Aegyptij faciebant, ut incorrupta manerent, nec fœterent. Ostendit igitur (inquit) ex hoc, quod unguentum effudit, corpus meum breui sepeliendum. Hæc autem omnia dicit, demulcens & dehortans Iudam, per quem sepulturæ tradendus erat. Intellige item per anagogen, leprosum quidem esse gentilem populum: mulierem autem peccatricem, congregationem & ecclesiã ex gentibus quæ unguentum, hoc est fidem, in Christi caput, hoc est deitatem effudit. Omnis enim credens deum esse Christum, unguentum effundit in caput Christi. Iudas autem qui increpauit mulierem, sicut Ioannes dicit, figuram tenet Iudæorũ, qui usq; in hunc diem contra ecclesiam murmurant.

Tunc abijt unus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad principes sacerdotum, & ait illis: Quid uultis mihi dare, et ego uobis tradam illum? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et ex eo tempore quærebat opportunitatem, ut eum traderet.] Quum aliena mulier, meretrix, tantũ exhiberet honorem, tũc discipulus abijt proditurus illum: non enim frustra addijcitur, Tunc abijt: sed ut ostendatur impudentia Iudæ. Addidit autem Iscariotes, ut notiorem eum redderet. Erat enim & alius Iudas, qui Lebbæus dicebatur: hic uero proditor, erat à pago qui dicebatur Iscara. Illi autem constituerunt triginta argenteos, hoc est decreuerunt ut ei darentur, id est appenderunt. Quærebat igitur opportunitatem, ut illum traderet eis. Timebãt enim turbam, & idcirco conduxerunt Iudam, ut indicaret eis quando solus esset.

Primo autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes ei: Vbi uis paremus tibi ad edendum pascha? At ille dixit: Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei: Magister dicit, tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli, sicut constituit illis Iesus, & parauerũt pascha.] Primam azymorum diẽ uocat, quæ diem azymorum præcedit, ut sic dicam, quinta feria manducaturi erant pascha, post quam sequitur parasceue. Prima azymorum uocabatur in lege, eo quod festum incipiebat à uespera, qua uescebantur azymis. Dominus igitur mittit discipulos quinta, quam nominat Euangelista primam azymorũ, quia prima uespera erat qua comedebant azyma. Accedunt igitur discipuli, & rogant: Vbi uis paremus tibi ad edendum pascha? Non enim habebant uel ipsi, uel ille proprias ædes. Mittit autẽ illos ad hominem, qui non cognoscebatur neq; cognoscebat, sicut & de asina fecerat. Monstrans illis, quod possit nudis uerbis persuadere etiam eis qui plane se nõ cognoscant, ut se excipiant. Voluit autẽ pascha perficere, ne legi contrarius esse uideatur. Tempus uero suum nominat immolationem, ut discamus quod non ignorans, neq; inuoluntarius immoletur. Adijcit præterea, Apud te faciam pascha. id est in domo tua cũ discipulis meis: ut pararetur quantum sat multis qui simul esuri erant.

Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim, & edentibus illis, dixit: Amen dico uobis, quod unus uestrum me proditurus est. Et mœsti redditi uehementer, cœperunt singuli dicere ei: Num ego sum domine?] Ex hoc putant quidam, quod hoc anno non comederit dominus pascha. Dicunt enim, quod stantes comedebant agnum. Christus autem recumbens tradidit suum sacramentum: primum enim perfecit figuralia, deinde uerum perfecit. Pronunciat aũt de Iuda, ut reueritus corrigatur, & si ob nihil aliud, saltem uel ob cõmunẽ mensam, uel qd' sciret se proditurum deum corda cognoscentem. Discipuli uero turbabantur: & licet purũ cor haberent ac sanam conscientiã, attamen magis credebant Christo quàm sibijpsi, eo quod ille melius sua corda cognosceret quàm ipsi.

At ipse respõdens, ait: Qui intinxit mecum manum in catino, hic me proditurus est. Filius quidem hominis uadit, sicut scriptum est de illo. Væ autem homini illi, per quem filius hominis proditur. Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Respondens autẽ Iudas, qui tradidit eum, dixit: Num ego sum rabbi? Ait illi: Tu dixisti.] Manifeste proditorem reprehendit: quoniam quum clàm reprehenderetur nõ emendabatur. Propterea manifestat illum, dicens: Qui intinxerit mecum manum, ut uel sic corrigatur. Verũ Iudas impudens intingebat in catinum. Deinde dicit: Filius quidẽ hominis uadit sicut scriptum est, hoc est, etiam si prædefinitum sit Christum pati ad salutem, sed nõ propter hoc colendus Iudas: sed uæ illi. Nõ enim ut cooperans diuinæ uoluntati hoc fecit, sed suam malitiam perficiens. Nam si diligenter consyderaueris, noluit Christus præcedenter crucifigi. Insinuat autem illud per hoc, quod deprecatur poculum. Quia autem sciebat ante omnia secula, quod aliter non possibile saluari hominem: propter malitiam inimici, uoluntarium fit, quod præcedenter non erat uolitum. Dicens autem bonũ esse hominem illum non esse natum: ostendit substantiam peccati nudã à substantia. Obserua aũt uerbũ, Vadit: significat enim peregrinationẽ magis, quàm mortẽ, suã occisionẽ.

Vescentibus autem eis, accepit Iesus panem, & quum egisset gratias, fregit, deditq; discipulis, & dixit: Accipite, comedite, hoc est corpus meum.] Apposuit autẽ uescentibus, ut ostenderet crudelitatem Iudæ: quia in mensa & communione ciborum illius, quando si & fera fuisset, mansuetiorem se exhibuisset: tũc neq; quum argueretur, intelexit, sed & corpus illius gustans, nõ pœnituit. Quidam autem dicunt, quod egresso Iuda, tradidit sacramentum alijs discipulis. Próinde & nos sic facere debemus, & malos à sacramentis abarcere. Gratias quoq; agit fracturus panem, ut & nos erudiat cũ gratiarum actione panem offerendũ, & ut ostendat se cum gratitudine fractionem sui corporis, hoc est occisionem suscipere, neque ægre ferre, ceu in re quæ displiceat sibi, ut & nos cum gratitudine martyrium aggrediamur. Porrò dicens, Hoc est corpus meum: ostendit quod ipsum corpus domini est panis qui sanctificatur in altario, & non respondens figura. Non enim dixit, hoc est figura: sed, hoc est corpus meum. Ineffabili enim operatione transformat, etiã si nobis uideat panis. Quoniã infirmi sumus & abhorremus crudas carnes comedere, maxime hominis carnẽ, & ideo panis quidẽ apparet, sed caro est.

Et accepto poculo, gratijs actis, dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim
1. Corinth. 11 sanguis meus, qui est noui testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.] Sicut uetus testamentum immolationem habebat & sanguinem, ita & nouũ testamentum sanguinem habet, ac immolationem. Pro multis autem dicit effundi, hoc est pro omnibus. Sunt enim & omnes multi. Quare autem supra quidem non dixit, Accipite, comedite omnes: hoc autem loco, Bibite ex eo omnes? Sunt qui dicãt propter Iudam hoc dictum. Iudas enim panem accepit, & non comedit: sed occultauit ut monstraret Iudæis, quod panem corpus suum uocaret Iesus: poculum autẽ inuitus bibit, quum nõ posset occultare. Propterea hoc loco dicebat, Bibite omnes. Iuxta anagogen autem dicunt, quod non sit omnium accedere ad solidum cibum, sed perfectiorum, bibere autem, omnium sit. Idcirco hoc loco dicebat, Bibite omnes: simpliciora enim dogmata recipere omnium est.

Dico autem uobis, quod non bibam posthac ex hoc fructu uitis, usq; in diem illum, quum illud bibam uobiscum nouum in regno patris mei.] Sumpto poculo, renunciat corporali potioni. Nouum autem promittit, id est nouum quẽdam modum sumptionis: in regno, hoc est in resurrectione. Quum resurrexisset enim, comedit ac bibit nouo quodam modo: nõ enim quasi indigeret cibo, corporalem sumpsit cibũ, sed ut crederetur uera corporis natura. Regnum autem meritò suam resurrectionem nominat: tunc enim uinxit mortem, & reipsa regem se comprobauit. Vel etiam sic intelligas: Nouum poculum, reuelatio est sacramentorum dei, hoc est in secundo aduentu reuelabuntur quæ uere sunt noua, qualia nõ audiuimus uspiam. Cæterũ bibere dicitur Christus nobiscum, eo quod nostram utilitatem, cibum & potum suum existimat.

Et quum hymnum dixissent, exierunt in montem oliuarum.] Postquàm cœnauit,

hymnum

hymnum dixerunt, ut discamus & nos sic facere. In montem oliueti uenit, & non in alium locum, ne putaretur fugere: non enim in ignotum locum secedit, sed in eum qui Iudæis notus erat. Secedit autem à sanguinaria ciuitate, quam reliquit ut persequãtur, & arguat illos postea qui & cedentem insectati fuerint.

Tunc dicit illis Iesus: Omnes uos scandalum patiemini per me in ista nocte. Scriptũ est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Postquàm autem resurrexero, præcedã uos in Galilæa.] Futura tanquàm deus prædicit. Et ut non offendãtur, quasi ab ipso acrius accusati, dixit scriptũ esse: Percutiã pastorẽ, & dispergent̃ oues gregis. hoc insinuans: Ego continebo uos, mea aũt abitio uos disperget. Percutere aũt dicitur pater filium, eo quod uolũtate, hoc est permissione eius crucifixerunt Iudæi dominum: quia quum ipse posset eos prohibere, & non prohibet, dicitur percutere propter permissionem. Deinde soluens eorum tristitiam, Euangelizat eis: Resurgam & præibo, hoc est præueniam uos in Galilæam. indicans hoc loco, relicturum se Hierusalem, & ad gentes concessurum: Galilæam enim gentiles inhabitant. *Zach.13.* *Ioan.16.*

Respondens autem Petrus, dixit illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego tamẽ nunquàm scãdalum patiar. Dicit illi Iesus: In hac nocte priusquàm gallus cantet, ter me negabis.] Ob multam mentis confidentiam Petrus solus pollicebatur se non scandalizatum iri, & idcirco permisit illum Christus cadere: ut doceat ne quis in seipso cõfidat, sed in deo: & fidedigniora existimanda uerba Christi, quàm nostram conscientiã. Quoniam & superbia plenũ erat dicere, Si omnes scandalizati fuerint. Ostenditur enim esse arrogans & ignorans suam infirmitatem. Prædicit igitur dominus illi & horã, quod in illa nocte, & priusquàm gallus cantet: & numerũ negationũ, nẽpe qđ ter negaturus sit.

Dicit illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori tecũ, neutiquàm te negabo. Similiter autem & omnes discipuli dicebant. Tunc uenit Iesus cum illis in uillam, quæ dicit̃ Gethsemane, & dixit discipulis: Sedete hic, donec uadam & orem illic.] Petrus genuinam suam affectionem declarare uolens, contradicit saluatori: liberatus autem à proditionis metu, ex magno amore & ambitione cœpit & contra alios insurgere, & Christo reluctari. sed & alij discipuli nondum experti tentationes, ex ignorantia polliciti sunt, quæ præstare non potuerũt. Transiuit autem Christus in locũ seorsum oraturus. Ocio enim & sequestratione opus habent preces.

Et assumpto Petro & duobus filijs Zebedæi, cœpit affici dolore ac mœstitudine. Tunc dicit illis Iesus: Tristis est anima mea usq; ad mortem, manete hic & uigilate mecum. Et progressus pusillum, prócidit in faciem suam, orans & dicens: Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste: ueruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu.] Non oẽs assumit discipulos, sed tres tantum, quibus ostenderat gloriam in Thabor: ne quum uidissent eum orantem & laborantem, scandalizarent̃. Cæterum & illos relinquit, & abit in secretissimum locum, ac orat. Porrò quod mœstus est & piget, per dispensationem fiebat, ut credatur uerus esse homo. Humanæ enim naturæ est timere mortem, eo quod præter naturam ingressa est mors, & propterea illam fugit natura. Item ut ignoret diabolus, & inuadat eum ut purum hominem, quo conficiatur ipse morte, & sic conteratur. Vel aliter: Si dominus mortem non timuisset, dedisset Iudæis excusationem, quod non peccassent, quod ita citra metum ad mortem prosilijsset. Ex hoc item discimus, ne nos ipsi in tentationem nos inijciamus, sed precemur ut liberemur ab eis. Et propterea non longa distantia à discipulis progreditur, sed prope tres discipulos manet, ut audientes eum memores sint ut & ipsi in tentationibus precentur similiter. Calicem uero passionem nominat, uel propter somnum quem facit, uel quod lætitiæ causa sit ac nostræ salutis. Vult autem transferri calicem, uel ut mõstret hominem naturaliter deprecari mortem, sicut prædictum est: uel quod noluit Iudæos tam graue peccatum peccare, propter quod destrueretur templum, periretq; populus. Veruntamen paternã uoluntatem fieri uult: ut & nos discamus, quod licet natura nostra reluctetur, deo tamẽ magis obtemperare, quàm nostram uoluntatem implere debeamus.

Et uenit ad discipulos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro: Adeò non potuistis

Ioan.6. una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Spiritus quidē promptus est, at caro infirma.] Quoniam audax erat Petrus & alij discipuli, arguit illorum infirmitatem, quod temeraria fuerint loquuti, & Petro præsertim sic loquit̄: Vna hora nō potuistis uigilare, & quomodo animas uestras pro me ponetis? Sed iterū postquàm reprehensione eos perstrinxit, curat dicendo: Spiritus quidē promptus est, at carnis obluctatur imbecillitas. Hoc est, uenia uos dignor, quod nō propter contemptum obdormiueritis, sed ꝓpter infirmitatē. Vnde posthac, quia infirmi estis, nō sitis tam audaces: sed orate, ut in nullam intretis tentationem. Alij autem: Ne intretis in tentationem, intelligunt pro ne uincamini à tentatione mea. Non enim iubet nos sine tentatione esse, nam tentationes nos coronant: sed ne à tentatione absorbeamur, & intremus in uentrem eius quasi bestiæ cuiusdam. Hoc iubet orare. Nam uictus à tentatione ingredi tur in eam, hoc est absorbetur ab ea.

Rursus altera uice abijt & orauit, dicens: Pater mi, si nō potest hoc poculum transire à me, nisi bibam illud, fiat uoluntas tua. Et uenit, & reperit eos iterum dormientes. Erāt enim oculi eorum grauati. Et relictis illis, iterum abijt, ac orauit tertio eundem sermonem dicens.] Disce homo continuò precari in tentationibus, audiens & dominū sæpe orasse. Quum autem inuenisset iterum dormientes, non reprehendit, ne tristitia afficeret: sed reliquit & abijt, ac orauit tertio, confirmans se hominem esse. Ternarius enim numerus ueritatis demonstratiuus & confirmatiuus est.

Tunc uenit ad discipulos suos, & dicit illis: Dormite iam, & requiescite, ecce appropinquauit hora, & filius hominis traditur in manus peccatorum: Surgite eamus, ecce appropinquauit qui me tradit.] Ostendens, quod non opus habeat illorum subsidio, quando traditur, dicit illis: Dormite nunc, & requiescite. uel per ironiam dixit, quasi ita diceret, Ecce appropinquauit proditor, & si placet uobis & permittit tempus, dormite. Excitat igitur illos à loco illo ubi orabat, & accedit ad eos qui se comprehensuri erant, & occurrit eis quasi lætum quippiam sibi oblaturi uenirēt. Et illa quæ precatus est, precatus est ut credibilior esset dispensatio: & quod uoluisset non pati, ut seruarentur Hebræi à perditione quæ eis imminebat propter peccatum suum.

Ioan.18. Et illo adhuc loquente, ecce Iudas unus ex duodecim uenit, & cum eo turba multa cum gladijs & fustibus missi à principibus sacerdotum & senioribus populi. Is uero qui tradebat eum, dedit illis signum, dicens: Quencunq; osculatus fuero, ipse est, tenete eū. Et confestim accedens ad Iesum, dicens: Aue rabbi. Et osculatus est eum. Dixitq; illi Iesus: Amice, ad quid ades? Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Iesum, & ceperunt eum.] Vides arma pontificum qualia sint? Ligna & gladij. Ita erant pacifici, & spiritū mansuetudinis habentes. Vnus autem ex duodecim, dicit Euangelista: admirans quod ex primis & electis esset, diaboloq; se tradidisset. Vnde homo & tu time, licet ex familiarissimis sis, ne unquàm desidiæ uaces & excidas. Signum autē dedit Iudas, eo quod nox erat, & non poterant internoscere. Et aliter: Qui uenerant ad comprehendendum, nō erāt ex turba tot, quot ex seruis pontificum, qui omnino cognouissent Iesum, sed Iudas notum facit eis magistrum osculo. Nam quum sciret bonitatē domini, audebat illū osculari. Ille autem fert usq; ad nouissimam horam, studens sua longanimitate illum lucrari. Quum aūt neq; sic emendatus est, tūc fecit illos cadere, ut uel cadēdo agnoscant ipsius uirtutē. Vnde quū neq; sic destiterunt à sua temeritate, tūc semetipsum eis exposuit. Aliter quoq; & Iudam uocat, incessens eū & blandiens, quasi diceret, undenam amici osculum? Quod uero dicit, Ad quid ades? hoc est, qua intentione hic ades? nunquid ut amicus? sed nō oportebat cum gladijs aduenire? nunquid ut inimicus? & quomodo oscularis? arguit igitur eum ut dolosum.

Et ecce unus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum exemit gladium suum, & percutiens seruum principis sacerdotum, amputauit auriculam eius. Tūc dicit illi Iesus:
Genes.9. Cōuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas, quod non possim nunc rogare patrem meum, & exhibebit mihi plures quàm duodecim legiones angelorū? Quo pacto igitur implebuntur scripturæ?

quia

quia sic oportet fieri. Petrus erat qui gladium exemerat, ut Ioannes dicit. Habebat aũt gladium, quo agnum paschalem mactarat. Non arguimus autem Petrum, quoniam non pro se, sed pro magistri zelo ardens hoc fecit. Dominus uero qui stipatur angelicis exercitibus, docet non utendum gladio, etiam si cui deum ultionem exquirere uideatur. Porrò Petrus amputans auriculam, ostẽdit Iudæos inobedientia laborare. Deinde & dictũ legis ponit, quod homicida & ipse occiditur. Lex enim hoc dicit, quod qui acceperint gladium, moriantur gladio. Insinuat autem, quod Rhomanorũ gladio periturí essent Iudæi, cõtra se gladiũ accipientes. Iam quod nõ dixit, Possum exhibere duodecim legiones angelorum: sed, orare patrem meum. díspensatiue dicit, sicut homo, propter suam infirmitatem. Multa enim tunc erant, quibus humana ueritas ostendebatur, ut sudor & timor. Et nõ uisus fuisset uerisimilia dicere, si dixisset: Possum ipse addu cere angelos. Pro duodecim igit̃ (inquit) apostolis, astitissent mihi duodecim exercitus angelorum, si quidem uoluissem. Legio enim est magnũ agmen, nempe sex millia equitum. Oportet igit̃ (inquit) hæc omnia fieri, ut impleantur scripturæ, quæ hæc prædixerunt. Non quod ideo Iudæi mali, quia prædixerunt scripturæ: sed quia Iudæi hæc mala uoluntate facturi erant, ideo spiritussanctus ea scripturis prodidit. Ioan. 18.

In illa hora dixit Iesus turbis: Tanquàm ad latronem existis cum gladijs & fustibus ut comprehendatis me: quotidie apud uos sedebam docens in templo, & non me cepistis. Hoc autem totum factum est, ut complerentur scripturæ prophetarum.] Ostendit stultum illorum conatum, & quod non fortitudínis illorum fuerit, se comprehendi. Quando enim (inquit) eram in templo, uolebatis me comprehendere: & quia non concedebam uobis, tunc non poteratis: nunc autem sponte meipsum offero. nam scio impossibile scripturas, quæ uestram prædixerunt malitiam, mendaces esse.

Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. At illi comprehensum Iesum, duxerũt ad Caipham principem sacerdotum, ubi scribæ & seniores conuenerant. Petrus autem sequebatur eum procul, usq; ad atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut uideret finem.] Alij quidem discipuli fugerunt: Petrus uero feruentiori erga magistrũ affectu, sequebatur procul: quamuis autem & Ioannes sequebatur, at non ut discipulus, sed ut notus pontifici.

Principes autem sacerdotum & seniores, & totum concílium quærebant falsum testimonium contra Iesum, ut morti eum traderent: & non inuenerũt. Et quum multi falsi testes accessissent, non inuenerunt.] Ad Caipham ducunt eum, nam ille erat pontifex anni illius, ubi & reliqui pernoctabant: non comedentes tunc pascha, sed expectantes, ut occiderent dominũ. ita præuaricabantur legem. Dominus enim & ipse legitime comederat, illi uero contemnunt legem, modò occidant Christum.

Nouissime autem uenerunt duo falsi testes, & dixerunt: Hic dixit, Possum destruere templum dei, & in triduo ædificare illud. Et surgens princeps sacerdotum, dixit illi: Nihil respondes? Cur isti aduersum te testimonium dicunt? Iesus autẽ tacebat. Et respondens princeps sacerdotum, ait illi: Adiuro te per deum uiuum, ut dicas nobis, an tu sis Christus filius dei. Dicit illi Iesus: Tu dixisti.] Vere illi erant falsi testes. Christus enim non dixerat, Possum destruere: sed, soluere. & nõ dixit, templum dei: sed, hoc. id est corpus meum. Et iterũ non dixit, ædificabo: sed, excitabo. erantq; illi manifestarij falsi testes, qui dicebant Christum alia dixisse quàm dixerat. Iesus igitur quum sciret iudicium eorũ iniustum, tacebat: quibus enim signa nihil persuaserant, quomodo persuasissent responsa? Porrò pontifex cupiens illum blasphemũ declarare, rogat: ut si dixerit, Ego sum filius dei: tanquàm blasphemus cõdemnetur. Si autẽ negauerit, testificatus sit cõtra semetipsum. At dominus, qui comprehẽdit sapientes in uersutia sua, respõdit: Tu dixisti. hoc est, tuum os confessum est, quod ego sum filius dei.

Veruntamen dico uobis, amodo uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis, & uenientem in nubibus cœli.] Ex Daniele propheta hic loquitur. Ille enim inquit: Videbam sicut filium hominis uenientem in nubibus. Nam quia putabãt impostorem esse, eo quod in humili uestitu apparebat: Videbitis (inquit) me tunc cum uirtute ueni- Danie. 7.

entem, & assidentem patri. Virtutem enim hic patris. Et nō in terra, sed à cœlo uenientē.

Tunc princeps sacerdotum discidit uestimenta sua, dicens: Blasphemauit, quid insuper egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam eius: quid uobis uidetur? At illi respondentes, dixerunt: Reus est mortis.] Mos erat Iudæis, quando quid intolerabile accidebat, disrumpere uestē. Sic & Caiphas, quasi manifestarius ille blasphemus esset, decepturus populum hoc faciebat, quasi hac ratione cogens alios dicere, hunc reū esse mortis. Veruntamen discite, quod Caiphas rupit uestimenta sua, sacerdotium ueteris legis esse disruptum & ablatum significare.

Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt. Alij autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Vaticinare nobis Christe, quis est qui te percussit?] Quando condemnatus est, tunc ignominiosa multa contra eum fecerunt, & expuerūt in eum, obtegētes (ut alius Euangelista inquit) faciem eius. Nam ut prophetam eum habebāt, ideo ita inspuerunt in eum. Colaphizare autem, est manibus percutere, simul incuruatis digitis & pugno cædere.

Petrus uero sedebat foris in atrio, & accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille negauit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicas. Quum autē exisset in uestibulum, uidit eum altera ancilla, & ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Iesu Nazaræno. Et iterum negauit cum iureiurando: Non noui hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerūt Petro: Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua te manifestum facit. Tunc cœpit detestari & iurare, quod non nosset hominem. Et continuò gallus cantauit. Et recordatus est Petrus uerbi Iesu, qui dixerat ei: Priusquàm gallus cātet, ter me negabis. Et egressus foras, fleuit amare.] Immēso timore laborans Petrus, oblitus est promissionum, & humanæ seruit imbecillitati, quasi uita defunctus nescius quid dicat. Intellige autem per Anagogen, quod ab ancilla Petrus reprehenditur, hoc esse humanæ infirmitatis & seruilis affectionis indiciū. Donec gallus cantans, illū recordari fecit. Gallus autem est sermo, qui nō sinit nos torpere & dormire, sed dicit: Vigilate. & : Surge qui dormis. A sermone igitur tanquàm à gallo quodam excitatus Petrus, egressus est foras atrium principis sacerdotū, hoc est ambitū excæcatæ mentis; & egressus ab insensibilitate, fleuit amare. Quandiu enim erat in atrio excæcatæ mentis, non fleuit, neq; enim sentiebat: ubi autem exiuit, sentire cœpit.

Ephe. 5.

CAPVT XXVII.

Marc. 15. Luc. 23. Ioan. 18.

MAne autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum, ut eum morti traderent. Et uinctum eū adduxerunt, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi.] Vide diabolum, quomodo omnes illos comprehendat in diebus illis, persuadens eis ut sacrificent, quum sacrificare & offerre debebāt pro aliorum peccatis, ignorātia & purgatione. Illi autem Iesum & ligant, & adducūt ad Pilatum præsidem, qui à Ponto erat, Rhomanis aūt tributarius, & ab eis in Iudæam præses missus. Tradiderunt itaq; dominum Pilato, ut seditiosum, & uirum qui tyrannidem meditatus esset.

Tūc uidens Iudas, qui eum tradiderat, quod damnatus esset: pœnitudine ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus, dicens: Peccaui, tradens sanguinem innoxium. Illi autem dixerunt: Quid ad nos? tu uidebis. Et proiectis argenteis in templo, recessit: & abiens, laqueo se suspendit.] Tarde sapere incipit, & pœnitet quidem, non autem recte. Nam suum pœnitere bonum erat, suffocari autem diabolicum. Próinde non ferens ignominias subsequuturas, seipsum è uita subduxit. Oportebat lachrymari, & propitiationem quærere proditorem. Quidam autem dicūt, quod Iudas quum auarus esset, sperabat proditione Christi multum lucri, & Christum non occisum iri: sed euasurum, sicut sæpius & antea. quum autem tunc uidisset condemnatum ut moreret, pœnitentia rei ductus est, quod aliū quàm opinabatur exitū res sortiret. Idcirco & se strangulauit, ut præueniat Iesum in inferno, & ibi orādo salutem assequatur. Verum scias, quod posuit quidem collum suum in laqueum, & quum penderet ab arbore,

bore, arbore inclinata superuixit, deo uolente ipsum uel in pœnitentiam conseruare, uel in traductionem & confusionem. Dicũt enim, quod morbo hydropico laborarit: ita ut transire nõ potuerit orbitam, & deinde cecidisse pronum, & crepuisse medium, hoc est disruptum esse, ut dicit Lucas in Actis. *Iudæ mors.* *Act. 1.*

Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia precium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum: quapropter uocatus est ager ille, ager sanguinis usq; in hodiernum diem. Tunc impletum est, quod dictum est per Hieremiam prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos precium æstimati, quem æstimatum emerunt à filijs Israël, & dederũt eos in agrum figuli, sicut cõstituit mihi dominus.] Corbonam dicebant thesaurum in templo, in quem mittebant dona quæ deo offerebãtur. Vide autem quomodo deus infatuet illos, ut traducatur mens illorũ sanguinaria. Vsque in hunc enim diem dicitur ager sanguinis, ut omnes sint memores, quod dominũ occiderint. Disce autem & hoc, quod & apud Iudæos fuerit in precio hospitalitas, unde in sepulturam peregrinorum agrum illum emerunt. Confundamur igitur nos, qui uitæ perfectioris uidemur esse, & peregrinos despicimus. Precium autẽ æstimati, hoc est Christi. Inæstimabilis enim fuit, & æstimatus est à filijs Israël, hoc est precium eius constituerunt filij Israël, pacti cum Iuda ut darent illi triginta argenteos. *Hiere. 11.*

Iesus autem stetit ante præsidem, & interrogauit eum præses, dicens: Tu es rex Iudæorum? Dicit illi Iesus: Tu dicis. Et quum accusaretur à principibus sacerdotum, & senioribus, nihil respõdit. Tũc dicit illi Pilatus: Nõ audis quàm multa aduersus te dicũt testimonia? Et nõ respondit ei ad ullũ uerbũ, ita ut miraretur præses uehementer.] Quasi capitalium criminum reus sistitur Pilato, & interrogat num inuaserit & cõiurauerit? & attentarit regnare Iudæis? Iesus autem dixit illi, Tu dicis: sapientissimo responso dato. Neq; enim dixit, Non sum: sed medio quodammodo dixit, Tu dicis. Hoc enim potest & sic intelligi: Sum sicut dicis. & sic: Ego quidem hoc non dico, tu autem dicis. Aliud uero responsum nõ dedit. Sciebat enim iniustum fore iudicium. Próinde admiratus est Pilatus dominum, & quod contemneret mortem, & quod tam eloquens & multa habens quæ responderet, nihil respõderet, sed accusatores cõtemneret. Discamus & nos hoc loco, q̃modo gerere nos debeamus in iudicio iniusto, ne quid dicamus, ne tumultus maior oboriatur, néue maiore condemnatione digni fiamus his, qui defensiones nostras audire nolunt.

In festo autem cõsueuerat præses turbæ dimittere unũm uinctum quem uoluissent. Habebat autem tunc uinctum insignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Vtrum uultis dimittã uobis, Barabbam, an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enim quod propter inuidiam tradidissent eum.] Pilatus studebat absoluere, tametsi lentius quàm oportebat: debebat enim se pro ueritate obijcere. Primum quidẽ interrogabat dominum: Non audis quid illi cõtra te testificantur? Interrogauit autem, ut si Christus se excusaret, haberet occasionem absoluendi eum. At quum non defenderet se Christus, sciens se non dimissum iri, quantumuis se excusaret, aliam uiam inuenit Pilatus, & cónfugit iam ad consuetudinem, quasi sic diceret: Si non ut innocentẽ dimittitis Iesum, etiamsi damnatus sit, detis tamen hoc festo. Quomodo suspicari potuisset Pilatus, quod innocentem ad crucifigendum peterent, & reum dimitterẽt? Sciens igitur non esse reum, sed inuidia traditum, ideo interrogat eos. Vnde ostendit se plus quàm æquum erat molliorem: oportebat enim pro ueritate periclitari. Itaq; dignus est condemnatione, tanquàm ueritatis suppressor. Barabbas autem interpretari quis potest filium patris. Bar enim filius, abbas autem pater. Iudæi igitur filium patris sui diaboli postularunt, Iesum autem crucifixerunt: & usq; in hunc diem filio patris sui Antichristo adhærent, Christum autem recusant.

Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor eius, dicens: Nihil tibi cum iusto illo, multa enim passa sum hodie in somnis propter eum. Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt turbis, ut peterent Barabbam, Iesum uero perderent. Respon

dens autem præses, ait illis: Vtrum uultis uobis è duobus dimittam? At illi dixerũt, Barabbam. Dixit illis Pilatus: Quid igitur faciam Iesu, qui dicitur Christus? Dicunt ei oẽs, Crucifigatur. Præses autem ait: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicẽtes: Crucifigatur. Videns autem Pilatus, quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, manus abluit coram populo, dicẽs: Innocens ego sum à sanguine iusti huius, uos uidebitis. Et respondens uniuersus populus, dixit: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Tunc dimisit illis Barabbam, Iesum autem flagellatum tradidit, ut crucifigeretur.] O miraculum, qui iudicatur à Pilato, uxorem eius terret. Nõ ipse autem uidet somnium, sed uxor, uel quod ipse indignus erat, uel quod nõ creditum, habitusq; fuisset ad gratiam loqui: fortassis etiam tacuisset talia quum esset iudex. Prouidentiæ autem opus somnium factum, non ut absoluatur Christus, sed ut seruetur uxor. Quomodo igitur non absoluit illum? quia non erat integrum dimittere illum, qui de tyrannide accusabat. Verũ oportebat causas inquirere illũ, num milites cõscriberet, num arma fabricaret: nunc autẽ quasi mollis & mutus cedit, & idcirco non caret reprehensione. Nã quum peterent illi insignem illum malefactorem, dedit. De Christo autem interrogat: Quid igitur faciam de Iesu? quum iudex esset, poterat ipsum ui eripere, sicut & Paulum tribunus militum. Illi autem dicebant: Crucifigatur. Non solum occidere uolentes illum, sed & malam causam impingebant. Crux enim pessimorum supplicium erat. Porrò lauatur, ut purum se ostendat, non ignarus odij. Iustum enim nominans Iesum, homicidis illum tradidit. At illi in se suscipiunt ultionem huic homicidio debitam, qua & grauati sunt, Rhomanis ipsos & ipsorum pueros perdentibus: & usque in hunc diem Iudæi illorum pueri à se sanguinem illius requiri experiuntur: nam ob suam incredulitatem persequutionem patiuntur ab omnibus. Flagellauit autem Iesum, hoc est uerberauit uel illis gratificans, uel ostendens quod & ipse illum condemnet, & non innocẽtem hominem crucifixuri sint, sed ignominia notatum. Impletum igitur est, & illud: Dorsum meum dederunt ad flagella.

Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorio, congregauerunt ad eum uniuersam cohortem: & quum exuissent eum, circundederunt ei chlamydem coccineam, & coronam de spinis contextam imposuerunt super caput eius, & harundinem in dexteram eius, & genuflexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Aue rex Iudæorum. Et quũ expuissent in eum, acceperunt harundinem, & percutiebant caput eius.] Hoc loco impletur dictum Dauid: Opprobrium insipienti dedisti me. Milites enim quum insipientes essent, se digna faciebant. Chlamyde pro purpura ut regem induerunt, calamum pro sceptro dederunt, coronam pro diademate. Adorabant autem illudentes: hoc enim significat genuflectere, hoc est adorare. Vide quomodo nullam non contumeliæ speciẽ exercuerint, iniuria afficientes faciem sputis, caput corona, manum calamo, reliquũ corpus chlamyde, aures uerbis irrisorijs. Veruntamen omnia quæ illi faciebant, per irrisionem faciebant. Tu tamen intellige ea quæ maioris sunt mysterij. Chlamys enim coccinea naturam nostrã significat, quam quum sanguinaria esset & cædis rea, suscepit & induens sanctificauit. Corona autem ex spinis, peccata sunt ex curis huius uitæ prouenientes, quæ consumit sua deitate Christus: præsignatur enim per caput deitas. Calamus nostræ infirmæ carnis symbolum est, quam suscepit dominus, sicut & Dauid dicit: Dextera domini exaltauit me. Auribus autem suscipiendo ignominias, sanauit serpentis sibilum per aures Euæ ingressum.

Psal. 38.

Psal. 117.

Et postquàm illusissent ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum uestimentis suis, & abduxerũt eum, ut crucifigerent. Exeuntes autem, inuenerunt hominem Cyreneum, nomine Simonem: hunc adegerunt, ut tolleret crucem eius.] Tres dicunt Simonẽ portasse crucẽ Iesu: Ioannes aũt dicit ipsum dominũ portasse. ueri simile est utrũq; factum. Primũ enim portauit Iesus crucẽ, quum nullus portare uellet. In uia autẽ inuento Simone, imposuerunt ei crucem. Tu autẽ & hic disce, quod Simon interpretari quis potest obedientiam. Qui igitur obedientiã habet, ille crucẽ Christi fert. Sed & Cyrene, quæ una pentapoleos est, significat quinque sensus cogendos ad ferendam crucem.

Et uenerunt

Et uenerunt in locum, qui dicitur golgotha, quod est caluariæ locus. Et dederunt ei acetum bibere cum felle mixtum: & quum gustasset, noluit bibere. Postquàm autem crucifixerunt eum, diuiserunt uestimenta eius, sortem mittentes, ut impleretur quod dictum est per prophetam: Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Et sedentes obseruabant eum illic, & imposuerũt super caput eius causam ipsius scriptam: Hic est rex Iudæorum.] Cranij locus dictus est, eo quod dicant qui traditiones tenent, quod Adam illic sepultus sit. Sicut enim in Adam omnes morimur, ita & in Christo uiuificari oportebat nos. Ne turberis autem, quod Euangelistæ quidam dicant acetum cum felle allatum esse domino, & Marcus uinũ myrrhatum, Ioannes uero acetum & fel cum hysopo. Multi autem mortis modi fuerũt, quãuis in cruce moriat Christus: ut & lignum sanctificet per quod maledicti fuimus, & omnia benedicat: & cœlestia, quæ per supremam partẽ crucis significãtur: & terrena, quæ per suppedaneũ: & fines terræ, orientẽ & occidẽtem, qui per transuersas partes crucis signantur. Sed & extendit manus, ut in ulnas suscipiat & congreget filios dei dispersos. Diuidunt autẽ uestimenta eius milites, ut frugalis & nihil aliud habẽtis. Titulum autem quem dixit alius Euangelista, Matthæus dixit causam. Asscripserunt enim cuius gratia crucifixus esset, nempe ut rex Iudæorum, & rerum nouator. Illi igitur regnum asscripserunt pro accusatione. Veruntamen testimonium illud fidele, etiam ab inimicis adductum. Rex quidem est dominus, qui ad hoc uenit ut saluet Iudæos. Quia autem carnales Iudæi noluerunt illum super se regnare, rex sit spiritualium Iudæorum, hoc est confitentium. Iudæus enim confitens dicitur. Psal. 21.

Tunc crucifiguntur cum eo duo latrones, unus à dextris, & alter à sinistris. Prætereuntes autem conuicia iaciebant in eum, mouentes capita sua, & dicentes: Tu ille qui destruebas templum, & in triduo ædificabas, serua temetipsum: si filius dei es, descende de cruce. Similiter & principes sacerdotum, illudentes cum scribis & senioribus, dicebãt: Alios seruauit, semetipsum non potest seruare. Si rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credemus ei. Confidit in deo, liberet eum nunc si uult eum: dixit enim, Filius dei sum. Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei.] In contumeliam Christi crucifixerunt cum eo duos latrones, ut & ipse iniquus existimetur cũ illis. Figura aũt erant duorum populorum, Iudaici & Gentilis. Qui uterq; præuaricatores erãt & flagitiosi ac exprobrantes Christo, sicut & primũ ambo latrones impropera bant. Alter autem & posterior resipiscens, confessus est regem, ideo & dicebat: Memor esto mei in regno tuo. sic & gentilis quoq; populus blasphemabat. Diabolus autem submittebat dicẽtem, Si filius es dei, descende de cruce: ut incitatus descendat de cruce, & intereat salus omnium quæ per crucem. At Christus, quia filius est dei, non obediuit inimico: & ut tu discas, quod non sit diaboli technis cedendum, sed bene operandum, etiam si homines male de nobis sentiant. Ioan. 2.

A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super uniuersam terram usq; ad horam nonã. Et circa horã nonã, clamauit Iesus uoce magna, dicens: Eli, eli lama sabachthani. hoc est, Deus meus, deus meus cur dereliquisti me? Quidam autem illic stãtium, quum audissent, dicebãt: Eliam uocat iste. Et continuò currens unus ex eis, quum acceptam spongiam implesset aceto, imposuit harundini, dabatq; ei ut biberet. Cæteri uero dicebant: Sine, uideamus an ueniat Elias liberaturus eum.] Tenebræ factæ non erant iuxta naturæ ordinem, ut ex eclipsi solis: neq; enim quando est decimaquarta luna, fit solis deliquium: quum autem crucifigeretur, omnino decimaquarta luna erat: pascha enim Hebræorum tunc fiebat, unde super naturam erant. Erant autẽ in toto mundo, non in parte mundi, sicut in Aegypto: ut monstretur quod lugeat in passione conditoris creatura, & quod à Iudæa lux recesserit. Iudæi quoq; petentes signum è cœlo, nunc uideant solem obtenebrari. Sexta autem die homo est conditus, qui & sexta hora de ligno comedit. Qua igitur hora dominus hominem condidit, eadem & lapsum curauit. Sexto die & sexta hora cruci affixus est. Hebraico autem idiomate dicit propheticum, ut monstret quod non pugnet cum ueteri scriptura. Quod autem dicit, Vt quid me deliqui-

sti, ut ostendat se hominem uerum, & non iuxta apparentiam tantum naturalem habere appetitum uitæ. Sicut enim in mœstitudine fuit ante crucem, ostendens timorem naturæ nostræ congruentem: sic & nunc inquit, Vt quid me dereliquisti? insinuans naturalem uiuendi cupiditatem. Etenim uere homo erat, nobisq; per omnia similis, absque peccato. Quidam autem hoc sic intellexerunt, quod saluator in se personã gerẽs Iudæorum, & dicat: Vt quid dereliquisti Iudaicũ populum ò pater, ut tantum admittat peccatum, & perditioni tradatur? Christus enim tanquàm ex Iudæis natus, dereliquisti me dicit, hoc est meam cognationẽ, meumq; populum, ut quid dereliquisti, qđ per seipsum tale malum faciat. Turbæ autem quum non intellexissent uocem illam, nempe agrestes & imperitæ propheticorũ dictorũ, putabant quod Heliã uocaret. Non enim oẽs Iudæi prophetica sciebant, sicut neq; nunc Christiani omnes forte ea, quæ in Euangelijs. Cæterum acetum ei in potum dabant, ut moreretur priusquàm ueniret Elias adiuturus eũ. Vnde alij dicunt: Sine, uideamus num ueniat Elias. hoc est: sine eum, ne facias mori, ut sciamus an iuuetur ab Elia.

Iesus autem quum iterum clamasset uoce magna, emisit spiritum. Et eccẽ uelũ templi scissum est in duas partes, à summo usque ad imum, & terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierunt, surrexerunt. Et egressi è monumentis post resurrectionem eius, uenerũt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis.] Clamat magna uoce Iesus, ut sciamus uerum esse quod dixit:
Ioan. 10. Ego potestatem habeo, ut ponam animam meam. Animam enim suam ponit sua potestate. Quæ autem erat uox, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Non eñ coactus, sed uoluntarius emisit spiritum. Hoc enim significat, commendo. Insinuat autẽ se illam iterum repetiturum: depositum enim & commodatum iterum assumitur. Gratia autem domino, quod illo moriente & spiritum suum in manus patris commẽdante, ex eo tẽpore & sanctorũ animæ in manu dei ponunt, & nõ ut prius in inferni penetralibus: atq; ita sanctificatio nostra facta est mors Christi. Idcirco & magna uoce inclamat mortem, non audentem accedere nisi uocaret. Velum autem templi erat linteum quoddam, medio templi pẽdens, discernensq; ab his quæ intra, ea quæ extra, ut interstitium. Scinditur hoc, demonstrante deo quod templum inaccessum & nunquàm uisum, cuius intima uelamen secludebat, soluatur & prophanetur, ita ut omnibus sit spectabile. Nonnulli alias causas afferunt, & quod reuelentur omnia legalia, quæ prius litera ut uelamento quodam erant cooperta: & quæ prius obscura ac plena ænigmatibus, manifestentur nunc in Christo impleta. Et sicut erat mos Iudæis in blasphemijs contra deũ scindere uestes, ita nũc quoq; diuinum templum, quasi ægreferens Christi mortem disrupit suam uestem, hoc est uelum. Posset quis & alia dicere: sed hæc sufficiant. Elementa uero commota, declarant eum qui patiebatur opificem suum, & factam rerum transmutationem. Scriptura enim terræmotum, in rerum alteratione ponit. Facta igit̃ est mutatio uisitationis dei à Iudæis in gẽtes. Et petræ, hoc est lapidea gẽtiliũ corda diuisa sunt, & susceperunt semen ueritatis. Et mortui peccatis surrexerunt, & uenerunt in ciuitatẽ sanctam, supernam illam Hierusalem: apparueruntq; multis per latam uiam incedẽtibus, & apparentes exẽplar illis facti sunt uitæ bonæ & conuersionis. Nam qui uiderit quẽpiam prius ab affectionibus suis mortuum, cõuersumq; & ingressum in sanctam illam, quæ in cœlis est ciuitatem, imitatur illum per omnia, conuertiturq; & ipse. Verum hæc ita intellexisse curiosius fuerit. Tu autem cognosce, quod mortuorum resurrectio, quæ facta in cruce domini, significarit & eorum quæ in inferno fuerint libertatem. Apparuerunt autem multis, qui tunc resurrexerunt, ut ne phantasma esse uideretur quod fiebat. Resurrexerunt autem illi, tantum signi gratia, manifestumq; est illud, quod iterum sunt mortui. Quidam autem dicunt, quod postquàm Christus resurrexerit, resurrexerint & illi: sed nescio an hoc sit recipiendum.

Centurio uero, & qui cum eo erant custodientes Iesum, uiso terræmotu, & his quæ facta fuerant, timuerunt ualde, dicentes: Vere filius dei erat iste. Erant autem ibi mulieres multæ è longinquo spectantes, quæ secutæ fuerant Iesum à Galilæa, ministrantes

ei,

ei, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioſe mater, & mater filiorũ Zebedæi.] Centurio homo ethnicus, ſignis credit cum his qui ſecum erant: Iudæi autem qui legem & prophetas audierãt, increduli manent. Tantum malum eſt malignitas. Et teſtificatur hic Centurio Chriſtum. Mulieres uero ſpectantes ea quæ fiebãt, ut ſunt cõpatientiſſimæ, & genus damnatum, primæ fruuntur bonorum cõtemplatione. Et diſcipuli quidem fugiunt, mulieres autem fortes ſunt. Mariam autem matrem Iacobi & Ioſe, deiparam dicit. Iacobus enim & Ioſes, filij erãt Ioſeph è priore eius uxore. Verũ quia deipara uxor dicebatur Ioſeph, meritò & filiorum eius dicebatur mater, hoc eſt nouerca. Mater autem filiorũ Zebedæi Salome dicebatur, quam & ipſam Ioſeph filiã aiunt.

Veſpere autem facto, uenit homo diues ab Arimathæa, nomine Ioſeph, qui & ipſe diſcipulus fuerat Ieſu. Hic acceſſit ad Pilatum, ac poſtulauit corpus Ieſu. Tũc Pilatus iuſſit reddi corpus. Et quum accepiſſet corpus Ioſeph, inuoluit illud ſindone munda, poſuitq; illud in monumento ſuo nouo, quod exciderat in petra: & aduoluto ſaxo ingenti ad oſtium monumenti, abijt. Erant autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria, ſedentes contra ſepulchrum.] Deliteſcebat quidem olim Ioſeph, nunc autem magnam rem audet, ponens animam ſuam pro corpore magiſtri, tantasq; inimicitias Iudæorum ſuſcipiens. Porrò pro magno dono donatum eſt illi corpus Ieſu: nam quum ut ſeditioſus eſſet occiſus, reliquum erat ut inſepultus abijceretur. Verum quum Ioſeph diues eſſet, ueriſimile eſt quod Pilato aurũ dederit. Próinde corpus quod acceperat, honorifice tractans, in ſepulchro nouo recondidit, in quo nullus unquàm poſitus erat: id quod diuina diſpenſatione factum, ne quum reſurrexiſſet dominus, poſſet quis dicere, quod alius ante eum ſepultus illic mortuus reſurrexiſſet: & idcirco fuit monumentum nouum. Maria autem Magdalene, & altera Maria, hoc eſt deipara, quam ſupra dixerat Ioſe & Iacobi matrem, ambæ aſſederunt ad ſepulturam: ita ut quum furor Iudæorum ceſſaret, abirent & abluerent corpus ac inungerent. De his mulieribus dicebat Eſaias: Mulieres uenientes à ſpectaculo, uenite: non enim populus eſt habens intellectum. Manifeſte enim loquitur de Iudaico populo, qui crucifixerat dominum, quod non habeat intellectum. Aduocat igitur mulieres, ut populum quidẽ intellectu carentem derelinquerẽt: ad apoſtolos autem accederent, & illis reſurrectionis Euangelium prædicarent. *Eſaiæ 27.*

Poſtero autem die, quæ ſequitur paraſceuen, cõuenerunt principes ſacerdotum & phariſæi ad Pilatum, dicẽtes: Domine, recordati ſumus, quod impoſtor ille dixit adhuc uiuens: Poſt tres dies reſurgam. iube ergo muniri ſepulchrum uſq; in diem tertium, ne quando ueniãt diſcipuli eius, & furentur eum, dicantq; plebi, ſurrexit à mortuis: & erit nouiſſimus error peior illo priore. Ait illis Pilatus: Habetis cuſtodiam: Ite, munite ſicut ſcitis. Illi autem abeuntes, munierunt ſepulchrum, obſignato lapide, adhibitis cuſtodibus.] Non nominat ſabbatum, ſabbatum, eo quod non erat ſabbatum, quãtum ad Iudæorum inſaniam attinebat: quum enim lex præcipiat, ne quis ſe moueat die ſabbati à loco ſuo, præuaricatores Iudæi uadunt ad alienigenam Pilatum, & non ad congregationem, quam lex permittebat. Et ipſi quidem ſua malitia inſtigãtur, ut uadant ad ſepulchrum, & muniãt ſepulchrum. Dei autem diſpenſatione hoc factum, ut reſurrectio inimicis teſtibus cõprobetur, dum ſepulchrum munitur & cuſtoditur. Interrogatione autem dignum: unde Iudæi ſciebant Chriſtum tertio die reſurrecturum? Nondum enim dominus nude, & manifeſte eis de hoc dixerat. Dici poteſt, quod à figura Ionæ cognouerint, præſertim quum Chriſtus dixerit: Sicut Ionas fuit tribus diebus in uentre ceti, ita & ego in uentre terræ. Vel ex illo quod dixit, Soluite templum hoc: quod prius non intellexerunt, ſed putabant quod de templo Iudaico ſentiret, & ideo teſtimonium hoc contra eum protulerunt. nunc autem ubi cognouerunt, quod ſepulchrum dixerat corpus proprium, timent, & impoſtorem cognominant, neque poſt mortem à malitia ceſſant. Cæterum cuſtodia Rhomanum nomen eſt: ita enim milites ad cuſtodiendum ordinatos nominant. *Ionæ 2.*

CAPVT XXVIII.

Marc.16. Lucæ 24. Ioan.20.

VEspera autem sabbatorum, quæ lucescit in unam sabbatorum, uenit Maria Magdalene, & altera Maria, ut uiderent sepulchrum. Et ecce terræmotus factus est magnus. Angelus enim domini descendit de cœlo, & accedens, deuoluit lapidem ab ostio, sedebatq; super eum. Erat autē aspectus eius sicut fulgur, & uestimentum eius candidum sicut nix. Præ timore autem eius concussi sunt custodes, & facti sunt uelut mortui. Respōdens autem angelus, dixit mulieribus: Nolite timere uos, scio enim quod Iesum qui crucifixus est, quæritis: non est hic, surrexit enim sicut dixit: uenite, uidete locum ubi positus erat dominus. Et citò euntes dicite discipulis eius, quod surrexit à mortuis, & ecce præcedit uos in Galilæam, ibi eum uidebitis: ecce dixi uobis. Et digressæ celeriter à monumento cum timore & gaudio magno, currebant ut renunciarent discipulis eius.] Vespera sabbatorum eadem est cum profundo crepusculo diluculi apud Lucam, & ualde mane sole oriente apud Marcum. Solem enim eo loco intelligere debemus matutinos solis radios. Ab octaua enim hora noctis, principium est futuri diei, & matutinū uidetur appetere. Tūc igitur uesperum erat sabbati, principium autem dominici diei, quam unam sabbatorū nominat. Sabbatum enim dicebant, dies hebdomadæ. Vnam autem, hoc est primam: ita ut dominicus dies una sit sabbatorum, hoc est prima dierum sabbati. Ad primam enim statim & secunda dicitur, deinde tertia, & deinceps reliquæ. Resurrexit igitur dominus lapide adhuc super sepulchrum posito. Postquàm autem resurrexit dominus, & angelus uenit, ut deuoluto lapide accessum habeāt mulieres ad sepulchrum. Fit autem terræmotus, ut excitentur custodes, & discant nouum quod fiebat. Surrexit igitur dominus triduanus. Quomodo autem tres dies? Sexta hora parasceues crucifixus est, ab illa usq; ad nonam fuerunt tenebræ: per has mihi noctem intelligas. Iterum, à nona lux, hoc est dies. Ecce diem & noctem. Iterum, nox parasceues, & dies sabbati. Ecce secundo diem & noctem. Nox quoq; sabbati, & diluculū dominicæ iuxta Matthæum, quod illucescebat in unam sabbatorū. A diluculo enim & dies totus numeratur. Ecce tertio diem & noctem. Potes & aliter tres dies numerare. In parasceue tradidit spiritum, ecce unum diem: sabbato in sepulchro fuit, ecce secundus dies. Nocte dominicæ resurrexit, & aperte numeratur ut dominica in alium diem, & ita tres dies. Nam & de defunctis dicimus, si unus moriatur circa decimam horam noctis, & alter circa primam eius diei, qd uterq; eodem die sit mortuus. Possum tibi & aliam causam dicere, quomodo tres dies ac tres noctes numerentur. attende igitur. Quinta uespera fecit dominus cœnam, & discipulis dixit: Accipite, comedite, hoc est em̄ corpus me. & ita quia potestatē habebat ponere animā suā, manifestū quod tunc immolauerit seipsum, ex quo tradidit discipulis corpus suum. Nox illa & dies parasceue usq; ad sextam horam. ecce unum diem & noctem. Iterum, à sexta hora tenebræ usq; ad nonam, & à nona lux usq; ad uesperam. ecce secundum diem & noctem. Iterum, nox parasceues & dies sabbati. ecce tertium diē & noctē. Sabbato aūt uesperi resurrexit. ecce tres integri dies & noctes. Iam qd angelos Matthæus dixit sedere super lapide: Marcus autē reuoluto lapide sedere in dextris intra sepulchrum: nunquid inter se dissident? minime, Sed uerisimile est apparere primum angelum sedentem super lapide: deinde ingredientibus mulieribus præire mulieres, & iterum apparere in sepulchro à dextris. Dixit autem ad mulieres: Ne terreamini uos. hoc est, custodes quidem digni sunt, qui terreantur: uos autem discipulæ domini, ne terreamini. Et postquàm liberauit eas à metu, Euangelizat eis resurrectionem. Primum enim timorem eijcere oportebat, & deinde Euangelizare. Non erubescit autem nominare dominum crucifixum. Gloriatur enim cruce, tanquàm trophæo quo nobis omnia bona conciliata sunt.

Idem, Vespera sabbatorum, Profundum crepusculum diluculi, Valde mane.

Quomodo Christus triduanus.

Quum autem issent ad renunciandum discipulis eius, & ecce Iesus occurrit illis, dicens: Auete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Tūc ait illis Iesus: Nolite timere, ite renunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, & ibi me uidebunt.] Dicit mulieribus, Auete: quoniam muliebre genus ad tristitiam cōdēnatū fuit,

fuit, dominus per resurrectionem suam gaudiũ attulit fœmineo sexui, & benedixit eas. At illæ præ multa reuerentia & honore, propter pietatem pedes eius tenent, nõ audentes aliam corporis partem contingere, quàm extremas illas. Quidam autem dicunt, dedita opera illas fecisse, ut periculum facerent, num uere surrexisset, & num spiritus sit uel phantasma. Existimabant enim spiritum esse. Itaq; tunc duæ illæ Mariæ tangebant pedes eius. Verum iuxta Ioannem, Maria Magdalene attentat quidem tangere pedes, non conceditur autem ei, eo quod uolebat semper manere cum eo sicut prius: uel ideo nõ cõcedit ei tãgere Iesum iuxta Ioannẽ, qđ curiosula erat. Quia em̃, sicut dixit Matthæus, tetigerat pedes eius: quid adhuc opus erat iterum tangere? & ita repellit̃ uti curiosa.

Quæ cum abijssent, ecce quidam è custodibus uenerunt in ciuitatem, ac renunciauerunt principibus sacerdotum omnia quæ acciderant. Et cõgregati cum senioribus, cõsilio habito, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicẽtes: Dicite, quod discipuli eius nocte uenerint, & furati sint eum uobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit à præside, nos persuadebimus ei, & securos uos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. & diuulgatus est hic sermo apud Iudæos usq; in hodiernum diem.] Custodes annunciarunt omnia, quod terræmotus factus sit, quod lapis per se sublatus sit, quod ipsi territi facti fuerint quasi mortui. At Iudæi miraculo tãto moti nõ sunt, neq; demulsi miraculis quæ in passione contigerãt, neq; placati illis quæ testificabantur custodes. Suo malo, hoc est auaritia, milites adulterant. Persuadere autem conant̃, qđ omniũ maxime impium & stultissimum fuerit. Quo pacto enim ò stulti, furati essent discipuli, q̃ præ metu inclusi erant, et omnino exire nõ audebant? q̃modo aũt si furto abstulissent, postea ꝓpter illũ mori uoluissent, prædicãtes illũ resurrexisse, & ꝓ mẽdacio male affecti?

Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Iesus. Et quum uidissent illum, adorauerunt eum: hi autem dubitauerunt. Et accedens Iesus, locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritussancti, docentes eos seruare omnia quæcunq; præcepi uobis. Et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus, usq; ad consummationem seculi. Amen.] Secundum Ioannem, primum discipulis uisus est Iesus ipso die resurrectionis, clausis ianuis. Deinde post dies octo, quando & Thomas credidit. Deinde quia in Galilæam occursuri erant, nondũ autẽ omnes congregati erant: sed quidam piscabantur apud Tiberiadem, apparuit tunc piscatoribus solis, qui septem erant. Nunc igitur quod dicit Matthæus, posterius factum est, quàm illa quæ à Ioanne dicta sunt. Sæpe enim apparuit eis per dies quadraginta, accedens & abscedens, non semper & ubiq; eis præsens. Vndecim igitur discipuli cum reliquis omnibus qui sequebantur Christum, adorabant eum. Hi autem dubitarunt, hoc est quidam dubitarunt. Probabile est quod sic sit intelligendum. Vndecim abierunt in Galilæam, & adorauerunt illum undecim. Hi autem, id est aliqui forte ex his, qui ex septuaginta erant, de Christo dubitarunt, postea autem & confirmati fuerunt. Nonnulli sic intelligunt, quod Matthæus protulit quosdam dubitasse, Ioannes uero unum, nempe quod Thomas incredulus erat. Forte autem & omnes dubitarunt, id quod Lucas dicit. Debes igitur sic intelligere, quod quum uenissent in Galilæam, adorauerunt eum. Illi autem qui adorarunt in Galilæa, primum dubitarunt in Hierusalem, sicut Lucas dicit. Locutus est illis Iesus: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Hoc quidem hũc sensum habet. Habui quidem, sicut deus & opifex, potestatem omniũ. Quia omnia seruiunt tibi, dixit ad deum Dauid. Sed uolũtariam subiectionem non habui, quam nunc habiturus sum. Subiecta enim erunt mihi omnia. Quandoquidem per crucem uici eũ, q̃ potestatẽ habet mortis. Duplex em̃ est obediẽtia & subiectio: Inuoluntaria scilicet, secundũ quod omnes sumus serui dei, etiam dæmones ipsi: & uoluntaria, quomodo Paulus erat seruus Christi. Quum prius omnia obedientiam inuoluntariã exhiberent, & saluator, omnium potestatem quasi dimidiatam haberet: post crucem quum dei cognitio innotesceret omnibus, habuit etiam uoluntario obedientes omnes, qui subiecti fuerunt. Meritò dicit Christus, Nunc accepi potestatem omnem: prius enim partiaria po-

Psal. 118.

testas mihi erat, eo quod præter uoluntatem, mihi ut factori seruiebant: nunc autem quum homines sponte & scientes mihi seruiunt, omnis & integra potestas data est mihi. A quo autē data est illi? omnino à semetipso habuit, & sua humilitate. Nisi enim humiliatus fuisset, & congressus cum aduersario per crucem, non saluasset nos. Et sic intellige, data est mihi potestas: Propriis meis certaminibus & laboribus seruaui homines, & facti sunt mihi in sortem & peculiarem populum. Dominus enim super terram potestatem habet, eo quod omnis terra agnouit illum: in cœlo autem, eo quod merces illorum qui ei credunt, ac municipatus in cœlo est. Vel etiam aliter: Quia humana natura prius condemnata, nūc unita deo uerbo personaliter in cœlo sedet, & ab angelis adoratur, meritò dicit: Data est mihi potestas in cœlo. Etenim humana natura prius seruiebat, nunc in Christo imperat omnibus. Breuiter igitur sic intellige: Data est mihi omnis potestas, eo quod uoluntarij & inuoluntarij me agnoscūt deum, qui prius mihi seruiebant inuoluntariæ obedientiæ modo. Quod autem de humana natura dicitur, sic intellige: Ego prius condemnata natura, exiltens autem deus secundum unionem ad filium dei absq; naturarum cōfusione, accepi potestatem super omnia, ita ut & adorer ab angelis in cœlo, & sup terrā glorificer ab omnibus finibus terræ. Cæterq; mittit apostolos, nō iam ad Iudæos solos: sed quia omnē potestatem accepit, omnemq; humanā naturā sanctificauit in seipso, meritò ad omnes gentes mittit, præcipiens baptizari in nomine patris, & filij, & spiritussancti. Confundantur Arius & Sabellius. Arius quidem, eo quod non iussit Christus in nominibus baptizari, sed in nomine. Nomen autē trium, una deitas. Vnus igitur deus, tres. Sabellius uero eo quod trium personarum meminit, non unius, sicut ille nugatur, tria nomina habere eundem, & nunc uocari patrem, nunc filium, nunc spiritumsanctum: sed tres personæ unum habent nomen, dei scilicet. Deinde quia non sufficit baptizari tantum, sed etiam bene operandum est post baptisma, dicit: Docentes eos tenere, non unum uel duo, sed omnia mandata mea. Horrescamus & timeamus fratres: quia si unū nobis defecerit, non erimus perfecti serui Christi. Omnia enim exigunt̄, ut seruent̄. Vide aūt domini sermonē, q̄modo utrunq; Christianismi caput complectatur, contemplatiuam & practicam. Dicendo quidem, quod oporteat baptizari in nomine trinitatis, contemplatiuam nobis tradidit: dicendo autem, quod oporteat docere & mādata tenere, practicam introduxit. Cōfirmat quoq; & animat illos, eo q̄d mittat ad gentes, & in mortē ac pericula, dicens: Ego enim uobiscum sum usque ad consummationem seculi. Vide & hic quomodo memor fuerit consummationis, ut magis illos excitet ad contemnendum grauia. Ne grauatim feratis: finē enim habitura sunt omnia mundana, siue acerba sint, siue ꝓspera: atq; ideo ne succumbatis in tristibus, præterēūt em̄: neq; ꝓsperis decipiamini, finē em̄ habitura sunt. Non solum autem hoc apostolis est pollicitus euenturū, sed simpliciter discipulis suis omnibus. Neq; enim apostoli usq; ad finē mundi uicturi erant. Vnde & nobis & his qui post nos erūt promisit hoc, non quod post consummationem mundi abfuturus sit: absit. Tunc enim magis nobis aderit, & clarius & mundius. Nam ubi, donec uel usq;, in scriptura inuenitur, non admit quod posterius. Quocirca gratias agamus domino, qui & nunc nobiscum est, & omne bonum suppeditat, & iterum nobiscum erit perfectius post consummationem: & absoluamus enarrationem etiam nos hoc loco. Ipsum em̄ decet omnis gratiarumactio, & gloria, & honor in secula seculorum, Amen.

ENARRATIONIS THEOPHYLACTI BVLGARIAE ARCHIEPISCOPI IN MATTHAEVM FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

EVangelium ſecũdum Marcum, poſt decem annos aſſumpti Chriſti, Rhomæ cõſcriptum eſt. Erat autem hic Marcus Petri diſcipulus, quem Petrus ſemper filium ſuum ſpiritualem nominabat. Vocabatur & Ioannes. Patruelis uero erat Barnabæ, fuit item & in Pauli comitatu. Quoniam igit plurimum uerſabatur cum Petro, id que Rhomæ, rogatus eſt à fidelibus qui Rhomæ erant, ne tantum prædicaret abſq; ſcripturis, ſed & res Chriſti literis prodere ret. Itaq; uix perſuaſus conſcripſit. Porrò reuelatum fuit Petro, quod Marcus conſcripſiſſet Euangelium. Próinde quum uidiſſet, & uerum eſſe cõfirmaſſet, deinde in Aegyptum miſit illum, ut epiſcopatu fungeretur. Vbi quum prædicaſſet, & eccleſiã Alexandrinam conſtituiſſet, omnes qui ad meridianam mundi partem habitabant, fide illuſtrauit. Eſt autem character Euangelij manifeſtus, nihilq; habet quo mens hæreat. Et fermè per omnia cum Matthæo eundem habet proceſſum hic Euangeliſta: niſi quod Matthæus diffuſior, & quod natiuitatis Chriſti ſecũdum carnem, ab initio eſt memor. Hic autẽ à propheta Ioanne cœpit. Vnde quidã, tametſi curioſior uideatur, talem ſententiam ſuper Euangeliſtis dedere: Quod deus ſedens ſuper Cherubin, quæ ſcripturã quatuor faciebus deliniãt, tradiderit nobis quadriforme Euangelium, uno tamen ſpiritu comprehenſum. Igitur ſicut ex Cherubim unum, faciem habet leoni ſimilem, aliud autem homini, & aliud aquilæ, & aliud uitulo: ita eſt & Euangelicæ prædicationis negocium. Euangeliũ enim Ioannis leonina facie eſt. Vt enim leo regiũ & principale animal eſt, ſic & Ioannes à regia & principali dignitate uerbi diuini exorſus eſt, dicẽs: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum. Euangelium autem Matthæi faciem gerit hominis, eo quod Euangeliſta ille ab incarnatione & natiuitate carnis cœpit. Porrò Marcũ aquilæ aſſimilamus, à propheta enim Ioanne incepit. Et prophetica gratia, quia uidet procul ſita acute, aquila eſt. Aiunt enim aquilã perſpicaciſſimis oculis eſſe, ita ut ſola ex alijs auibus ſolem intuens non caliget. Deniq; Euangelium Lucæ, uitulo ſimile fuerit, quoniam ille à ſacerdotio Zachariæ auſpicatus eſt, pro peccatis populi incenſum faciẽtis & ſacrificantis. Vitulus tunc ſacrificabatur. Exordítur itaq; Marcus Euangelium ſuum à præcurſoris uita & reuelatione. Audi igitur quid dicat.

CAPVT 1.

INitium Euangelij Ieſu Chriſti filij dei, ſicut ſcriptum eſt in prophetis: Ecce ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te. Vox clamãtis in deſerto: Parate uiam domini, rectas facite ſemitas eius.] Ioannem ultimum prophetarum, initium Euangelij filij dei eſſe dicit. Finis enim ueteris, initium eſt noui teſtamenti. Teſtimonium autem de præcurſore, ex duobus prophetis eſt ſumptum. Malachiæ enim eſt: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam ante te. Eſaiæ autem: Vox clamantis &c. Dei & patris ad filium eſt ſermo dicentis, angelum eſſe præcurſorem, eo quod angelicam & materiæ expertem uitã egerit, annunciauerit q;, & oſtenderit Chriſtum uenientem. Præparauit autem uiam domini, animas Iudæorum ut per baptiſmum ſuſciperẽt Chriſtum. Cæterum ante faciem ſi-

Malach. 3. *Eſa. 40.*

gnificat prope te fore angelū tuū. Vnde oſtenditᵉ familiaritas præcurſoris erga Chriſtū. Nā proxime reges incedūt, qui familiariſſimi illis ſunt. Vox aūt clamātis in deſerto, forte in deſerto Iordani, uel forte in ſynagoga Iudæorū, quæ deſerta erat omni bono. Via aūt, nouū eſt teſtamentū: ſemitæ uero, uetus ut detritæ. Itaq; ad uiā debebant præparari, hoc eſt ad nouum teſtamentū: ſemitas autem ueteris rectas, quas olim quidem ſuſceperant, deinde peruerſi, & claudicantes à ſemitis ſuis inuenti.

Erat Ioānes baptizans in deſerto, & prædicās baptiſma pœnitētiæ in remiſſionē peccatorū. Et egrediebātur ad eū tota Iudæa regio, ac Hieroſolymitæ, & baptizabantur omnes ab illo in Iordane flumine, cōfitentes peccata ſua.] Baptiſma Ioānis nō habebat remiſſionē peccatorū, ſed pœnitētiā ſolā afferebat hominibus. Quo pacto igitur inquit hoc loco Marcus, in remiſſionē peccatorū? Dicimus qd prædicauit baptiſmū pœnitentiæ: hoc eſt, prædicauit quò ferret baptiſmus pœnitentiæ: nempe in remiſſionē peccatorū. Vt quādo dicimus: Venit quidā ſatelles regis, prædicans ciborū præparationē, ut benefiat his qui præparāt regios cibos: nō dicimus hoc, qd ſatelles benefacturus ſit his qui præparāt regios cibos: ſed qd ipſe prædicarit præparationē ciborū, ut hi q illas præparauerint, regēq; ſuſceperint, beneficia cōſequāt. Sic igit & hoc loco præcurſor prædicauit pœnitētiā, ut hi q pœnitētiā egerint, ſuſcepto Chriſto remiſſionē peccatorū cōſequant.

Erat autem Ioannes ueſtitus pilis cameli, & zona pellicea circa lumbos ſuos, ueſcebaturq; locuſtis ac melle ſylueſtri.] Diximus de his apud Matthæum, & nunc quoq; dicemus, quæ illic prætermiſſa ſunt: quia luctus ſymbolum erat indumentum, monſtrante propheta, quod oporteat lugere pœnitentem. Saccus enim ad luctum pertinet: pellicea uero zona, mortificationem declarat Iudaici populi. Quod aūt luctum indicet ſtola,
Matth. 11. inquit dominus: Lamentauimus uos, & non planxiſtis. per lamentū, præcurſoris uitā ſignificans. dicit enim: Venit Ioannes neque comedens, neq; bibens: et diciſtis, dæmonium habet. Sed & cibus Ioannis omnino quidem & continentiam hic manifeſtat: fortaſſis autem & indicium erat ſpiritualis alimoniæ populi, qui tunc erat, qui non comedebat puras quaſdam cœli uolucres: ſublime quiddam intelligebat: ſed ſermone quidē paſcebatur, qui uiſus eſt in ſublime ſaltitare, ſed rurſus ſtatim decidit. Locuſtarum enim natura eſt ſubſaltare, iterumq; decidere. Quodammodo igitur & mel quidem edebat populus, quod ab apibus prophetis confectum, non autem agricultura partum, neq; domeſticū, quod bene intelligeretur, inquireretur & comprehēderetur. Habebāt quidem ſcripturas quaſi mel quoddam, ſed non ipſi colebant agros, neq; inquirebant.

Et prædicabat, dicens: Venit is qui fortior eſt me poſt me, cuius non ſum idoneus, ut procumbens ſoluam corrigiam calceamētorum. Ego quidem baptizaui uos in aqua, ille uero baptizabit uos ſpiritu ſancto.] Neq; nouiſſimus ſeruorū eius eſſe dignus ſum, ita ut ſoluam corrigiam, hoc eſt uinculum, quod eſt ex loris calceamēti eius. Intelligitur autem & hoc: Omnes qui ueniebant & baptizabantur à Ioanne, ſoluebantur per pœnitentiam à uinculo peccatorum ſuorum, dum credebāt in Chriſtum. Omniū igitur aliorum ſoluebat Ioannes corrigias, & uincula peccatorum. Ieſu autem corrigiam ſoluere non potuit, eo quod non inuenit corrigiam, hoc eſt peccatum in ipſo.

Et factum eſt in diebus illis, uenit Ieſus à Nazareth Galilææ, & baptizatus eſt à Ioanne in Iordane. Et ſtatim quum aſcenderet ex aqua, uidit diffindi cœlos, & ſpiritum quaſi columbam deſcendentem ſuper illum. Et uox facta eſt de cœlis: Tu es ille filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum eſt.] Neq; ut remitterētur ſibi peccata, uenit Ie
1. Pet. 1. ſus ad baptiſma: peccatum enim nō fecit. Neq; ut ſpiritus particeps fieret: baptiſma em̄ Ioannis, ſicut dixi, peccata non purgabat: quomodo enim ſpiritum dediſſet? Sed neque propter pœnitentiam uenit ut baptizaretur: multo enim præſtātior erat Baptiſta. Quare igitur uenit? Vel omnino ut manifeſtaretur à Ioanne populo. Nā quia cōfluebant, apparet quod ideo uenerit, ut teſtimoniū acciperet corā multis quis eſſet. Vel ut impleret omnem iuſtitiā, hoc eſt omnia mandata legis. Quoniā enim & hoc mandatū uidetur, ut credatur prophetæ baptizanti quod à deo miſſus ſit, implet & ipſum. Spiritus uero deſcendit, non quod opus illo habeat Chriſtus; aut quomodo hoc poſſibile, quum in eo

ſubſtantialiter

substantialiter maneat? sed ut discas tu, quod quando baptizaris, & in te spiritussanctus ueniat. Interea & hoc operatur spiritussancti descensus. Ne, quum pater supernè diceret, Hic est ille filius meus: putarent qui audierant, quod de Ioanne dixisset, descendit super Iesum, ostendens quod de hoc dictum sit. Porrò cœli diffinduntur, ut discamus quod quando baptizamur, aperiantur & nobis.

Et continuò spiritus illum expellit in desertum, & erat illic in deserto dies quadraginta, & tentabatur à satana, eratq; cum feris, & angeli ministrabant illi.] Docens nos dominus nō grauatim ferre, si post baptismū in tentationes inciderimus, eius gratia ascendit in montem tentandus. Imò non ascendit, sed sursum ducitur à spiritusancto. Demonstrans nobis nō temere debere nos in tentationes proijcere, sed ferre si impetamur. Propterea autem ascendit in montem, ut solitudine loci diabolus animosior fiat & accedat. Solet enim quum nos uiderit solitarios, statim insidiari. Iam adeò inaccessus erat locus, ut & multæ feræ illic essent. Cæterum angeli ministrabant, quum tentatus uicisset, quæ discres in Matthæo latius. *Matth. 4.*

Postquàm autem comprehensus esset Ioannes, uenit Iesus in Galilæam, prædicans Euangelium regni dei, & dicens: Impletum est tempus, instatq; regnum dei. Resipiscite, & credite Euangelio.] Secedit in Galilæam postquàm audiuit Ioannem comprehensum, & in carcerem coniectum: quo mōstraret etiā nobis ut subducamus nos à tentationibus, & non temere nos ingeramus. Vbi aūt inciderimus, feramus. Apparet autē dominus eadem prædicās, quæ Ioannes: nempe, Resipiscite: &, appropinquauit regnū dei. Sed non est ita. Ioannes enim dicebat, Resipiscite: ut abscederent à peccatis. Christus autem resipiscite dicit, ut à legali litera fugerent. Ideo apposuit, & credite Euangelio. Credens enim, per Euangelium iam aboleuit legem. Dicit enim dominus impletum esse & tempus legis. Vsq; in id enim tempus lex operabatur, inquit: ab hoc autem tempore regnum dei, quod est uita euangelica, quæ meritò illi confertur. Nam si quempiam uideris quasi absque carne uiuere uitam Euangelicam, an non diceres, quod regnum cœlorum iam habeat, eo quod non sit in illo cibus & potus, etiam si longe abesse uideatur?

Quum ambularet autem iuxta mare Galilææ, uidit Simonem & Andream fratrem eius, iacientes retia in mare: erant enim piscatores. & dixit eis Iesus: Sequamini me, & faciam ut efficiamini piscatores hominum. Ac protinus relictis retibus suis, secuti sunt eū. Et progressus illinc pusillum, uidit Iacobum filium Zebedæi, & Ioannem fratrem eius, qui & ipsi in naui reconcinnabant retia, statimq; uocauit illos. Et illi relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenarijs, secuti sunt eum.] Præcursoris discipuli erant Petrus & Matthæus. Quum autē uidissent Iesum à Ioanne testimonium accepisse, adierūt eū. Deinde postquàm Ioannes comprehēsus fuit, mœsti facti, iterum ad artem suam redierunt: unde illos Christus secundo uocat. Secunda enim uocatio ista est. Vide autē, quo modo illi iustis laboribus sese enutriant, & non ex iniustis. Tales enim digni erant, qui primi fierent discipuli Christi. Relictis igitur statim his quæ in manibus erant, sequuti sunt eum. Non enim moræ nectendæ sunt, sed statim sequendum est. Post illos piscatur Iacobum & Ioannem, qui & ipsi pauperes erant, & patrem senio confectum alebant. Porrò reliquerunt patrem, non quod bonum sit relinquere parentes, sed quia impedimento futurus erat sequuturis Christum. Sic & tu relinque parentes, si ad pietatem tibi obstiterint, & id quod bonum amplexare. Apparet Zebedæum non credidisse, mater autem apostolorum credidit, & sequebatur fortassis mortuo Zebedæo. Scias item primum uocari practicen, dein contemplatiuam. Petrus enim practices symbolum est: feruentior enim erat alijs, sicut & practice est. Ioannes uero contemplatiuam significat: plus enim de rebus diuinis disserit Ioannes.

Et ingrediuntur Capernaum: & statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat. Et stupebant super doctrina eius. Erat enim eos docens tanquàm authoritate præditus, & non sicut scribæ.] Vnde ingrediuntur Capernaum? A Nazareth. Itaq; in die sabbati, quum congregati essent legentes, tūc ingressus est ut doceret & Christus. Etenim

lex etiam iussit ociosos esse in sabbato, ut lectioni uacent homines, qui in hoc cõgregantur. Docebat igitur tunc Christus arguens, non adulans sicut pharisæi. Nam quum ad bonum adhortaretur, minabatur & pœnam incredulis.

Et erat in synagoga eorũ homo obnoxius spiritui immundo, & exclamauit, dicens: Ah, quid rei nobis tecum est Iesu Nazarene? Venisti ad perdendum nos? Noui te qui sis, nimirum ille sanctus dei. Et increpauit illum Iesus, dicens: Obmutesce, & exi ab homine. Et quum discerpsisset eum spiritus immũdus, exclamasset́q; uoce magna, exijt ab eo. Et obstupuerunt omnes, ita ut conquirerent inter se, dicẽtes: Quid est hoc? Quæ doctrina noua hæc? quia cum authoritate etiam spiritibus immundis imperat, & obediũt ei? Emanauit autem fama eius statim in totam undiq; regionem Galilææ finitimam.] Immundi dicuntur mali spiritus, eo quod omnibus fœdis operibus delectantur, perditioneḿque suam existimat dæmon egredi ab homine. Dæmones enim quia omnis misericordiæ expertes sunt, malum quiddam sustinere se putant, nisi permittatur eis affligere homines. Insuper quoniam & carnem amant, & pasci solent materialibus uaporibus, magnam ferunt inediam, nisi in corpore habitent. Idcirco & dominus dicit, ieiunio egredi dæmoniorum genus. Non dixit autem immundus ille, Sanctus es. Multi enim prophetæ sancti fuerũt: sed ille sanctus, adiectione articuli, ille, unicus & prædefinitus, Christus uero obmutescere eum facit, ut discamus dæmones etiam uera dicentes confutandos & non audiendos. Discerpebat autem & proijciebat illum dæmon, ut homines uisa mali magnitudine per miraculum credant.

Marc. 9.

Et protinus è synagoga egressi, uenerunt in domum Simonis & Andreæ, cum Iacobo & Ioanne. Socrus autem Simonis decumbebat febricitans, & continuo dicunt ei de illa. Et accedens erexit eam, apprehensa manu eius, & reliquit eam febris illico, ac ministrabat eis.] Secessit, ut mos erat, in sabbato ad uesperam in conuiuum in domũ discipulorũ. Porrò illa quæ ministrare debebat, febri laborabat: unde ille eam sanat, & ipsa illis ministrat. Qui sermo indicat, quod si morbo quopiam laborantes sanet nos deus, donо utamur ad sanctorum & Christi ministerium. Febricitat autem qui irascitur, qui temeraria manu est: sed si uerbum apprehenderit manum eius, & non temere extenderit illam, ministrabit uerbo qui antea præ ira febri laborabat.

Vesperi uero, cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, & eos qui à dæmonijs agitabantur. Et ciuitas tota congregata erat ad ostium, & sanauit multos qui ægrotabant uarijs morbis, & dæmonia multa eijciebat, & non sinebat loqui dæmonia, quod nossent ipsum Christum esse.] Non absq; causa addidit, quum occidisset sol: sed quia putabant non licere cuipiam sanare die sabbati, & eius gratia expectabant usq; ad solis occasum. Et tũc afferebant curãdos. Multos autem sanauit, hoc est omnes: uel non omnes sanauit, quia omnes erant increduli, qui non sanati sunt propter incredulitatem suam: sed quod multos ex oblatis sanauit, signum fuit credidisse illos. Porrò non sinebat dæmonia loqui, sicut dixi, docens nos, ne credamus eis, etiam si uera dicant: nam quum quosdam dum mentiunt̃ inueniunt omnino credentes sibi, quid non fieret, si & ueris falsa permiscerent? Ita & Paulus prohibuit spiritum pythonicum, dicentem, Homines illos seruos esse dei altissimi. Non enim uolebat sanctus ab immundo ore commendari & testimonium accipere.

Act. 16.

Et mane multa adhuc nocte, surrexit, & egressus est, & abijt Iesus in desertum locum, ibique orabat. Et prosequutus est eum Simon, & qui cum illo erant: & quum inuenissent eum, dicunt ei: Omnes te quærunt. Et ait illis: Eamus in proximos uicos, ut & ibi prædicem. In hoc enim egressus sum. Et prædicabat in synagogis eorum, in tota Galilæa, & dæmonia eijciebat.] Postquàm sanauit ægros, secessit: docẽs nos, ne quid ad ostentationem faciamus, sed & si quid boni fecerimus, studeamus illud occultare. Precatur autem, ostendens deo offerendum, si quid boni fecerimus, & dicendum ad illum, quod omne gloriosum & bonum superne à te descendat. Neq; enim ipse oratione indigebat. Quum autem ipsum quærerent turbæ & desyderarent, non difficilem se reddit, sed approbat eorum desyderium, uaditq; etiam ad alios qui sua indigebant doctrina:

ctrina: neq; enim uno loco circunscribenda erat doctrina, sed ubiq; diffundēdi erant radij sermonis. Vide autem quomodo practicæ doctrinam coniungat. Prædicat enim & dæmonia eijcit: sic & tu quoq; quum docueris, etiā opera bona fac: ne uanus sit sermo tuus. Nisi enim Christus & miracula adiecisset, uanus fuisset habitus sermo eius.

Et uenit ad eum leprosus deprecans eum, eiq; ad genua accidens, ac dicens illi: Si uis potes me mundare. Iesus autem misertus, protensa manu, tetigit illum, & dicit ei: Volo, mundus esto. Et quum dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est.] Fidelis erat leprosus ille, & bene sentiebat: quia nō dixit, ut petat deum: sed, si uis: credens in eū tanquam deum. Tangit autem eum Christus, ut doceat nihil immūdum esse. Lex enim iubebat non tangendum leprosum ut immūdū: sed saluator ostendēs nihil esse immundum natura, & abolendam legis obseruationem, & quod illa puris hominibus data fuerit, tāgit leprosum: quamuis Elizæus usq; adeò legē obseruauerit & reuerítus fuerit, ut Naaman leprosum, & sanari petentem, ne respiciendum quidem putarit. 4. Reg. 5.

Et comminatus ei, statim emisit illum, dicitq; ei: Vide ne cui quicquam dicas: sed abi, teipsum ostende principi sacerdotum, & offer pro emundatione tui, quæ præcepit Moses in testimonium illis. At ille egressus, cœpit prædicare multa, & diuulgare sermonē, ita ut nō posset Iesus manifeste introire in ciuitatem, sed foris in desertis locis erat, & ueniebant ad eum undiq;.] Et per hæc docemur, ne ad ostentationē bona faciamus. Ecce ipse phibebat purificato, ne ipsum prædicaret, tametsi nō ignoraret illū nō obtēperaturum, sed prædicaturum. Verū p hæc, sicut dixi, docet nos alienos ab arrogantia esse. Et prohibet ne cui quippiā dicamus, quāuis deceat eū q beneficio affectus est, gratū esse & officiosum, etiam si non indigeat is qui bene meruit. Vnde leprosus etiam prohibente domino beneficium prædicauit. Misit autem illum ad sacerdotem, eo quod lex præceperat, non licere leprosum in ciuitatem ingredi, nisi à sacerdote mūdus esset declaratus. Próinde & donum quod solebant purificati, offerre iussit: quo testaretur se non esse aduersarium legis, sed adeò amicum, ut & leproso ea quæ legis sunt præciperet. Leuit. 14.

CAPVT II.

ET iterum intrauit in Capernaum post dies aliquot, & auditum est quōd in domo esset, & protinus congregati sunt multi, adeò ut iam non caperent eos nec illa loca quæ erant circa ianuam, & loquebatur eis sermonem. Et ueniunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur: & quum non possent appropinquare illi præ turba, nudauerunt tectum ædium, in quibus erat, perfossoq; tecto funibus demittunt grabbatum, in quo paralyticus decumbebat. Quum autem uidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, remittātur tibi peccata tua.] Magna illorum fides, ut & tectum aperirent & demitterēt: idcirco & dominus sanat, eorum fide uisa: fide inquam tam eorum qui illum gestauerant, quàm paralytici ipsius. Etenim ipse nō permisisset se tolli, nisi sanādum se credidisset. Sæpe enim propter offerentis fidem sanat eos, qui afferuntur, incredulos: sæpe etiam ediuerso propter eum qui affertur, tametsi increduli sint qui afferant. Primum autem peccata dimittit infirmo, & morbū sanat. Nam ex peccatis difficiliores morbi oriri solēt: sicut quēdā apud Ioannē dominus dicit, ob peccata in paralysin incidisse. Non est em̄ unus apud Ioannē, & cuius nunc fit mentio. Nam qui apud Ioannem, non habebat hominem: hic autē de quo nunc loquitur, à quatuor ferebatur: & ille in piscina probatica, hic autem nūc in domo. & aliæ quædam differētiæ sunt. Verum scias unum esse & illum apud Matthæum, & hunc de quo nunc fit mentio. Ioan. 5. Matth. 9.

Erant autem illic quidam de scribis, sedentes & cogitātes in cordibus suis: Quid hic sic loquit̄ blasphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus deus? Et protinus ubi cognouit Iesus spiritu suo, quod sic cogitarent intra se se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus uestris? Vtrum est facilius, dicere paralytico, remittantur tibi peccata; an dicere, surge, & tolle grabbatum tuum & ambula? Vt autem sciatis, quod filius hominis habet potestatem in terra remittēdi peccata, ait paralytico: Tibi dico, surge, ac tolle grabba

tum tuum,& abi in domum tuã. Et ſtatim ſurrexit,ſublatoq; grabbato, egreſſus eſt in conſpectu omnium,adeò ut ſtupeſcerent omnes,& glorificarent deum,dicentes:Nunquàm ſic uidimus.] Phariſæi quidem arguebant dominum ut blaſphemum,quod remitteret peccata. Solius enim dei eſt remittere peccata. Dominus autem & aliud dedit indicium, deum ſe eſſe uerum, nempe corda illorum cognoſcens. Nam & corda omnium cognoſcere, ſolius dei eſt:ſicut & propheta dicit, Tu noſti corda ſolus. Illi tamẽ etiam reuelatis cordium ſuorum cogitationibus permanent inſenſati ac ſtupidi, nõ concedentes, poſſe remittere peccata illum qui corda ipſorum norat. Fidem igitur facit ac ſtabilit, corpus ſanando poſſe ſe & animam ſanare: atq; adeò manifeſtũ per id quod obſcurum erat confirmat,& per facile difficilius,tametſi non ita uideretẽ illis. Phariſæi enim difficilius putabãt corpus ſanari,id quod uidebant:facilius uero animã,eo qđ occulta eſſet ſanatio. Atq; fortaſſis talia cogitabant:Ecce hic impoſtor ut euadat ne curet corpus quod in manifeſto, prætexit quod curet animã quæ in occulto,dicens:Remittãtur tibi peccata. Omnino enim ſi poſſet ſanare corpus,non confugeret ad id quod ignoramus. Quocirca ſaluator oſtẽdens ſe utrũq; poſſe: Quid eſt facilius,inquit, ſanare corpus uel animã? Omnino curare corpus:ſed uobis uidetur contrarium. Ego igitur curando corpus, id quod reuera facile eſt, & difficilius uobis faciã credibile, nẽpe animæ curationẽ: id quod reuera difficile, ſed quia in occulto fit & reprehendi nequit,uidetur facile. Tunc igitur dicit paralytico:Surge,& tolle grabbatum:ad maiorẽ miraculi confirmationem, quod non apparenter ſanatus ſis: & ad declarandum quod nõ ſolũ ſanarim, ſed & uirtutẽ indiderim. Sic quoq; facit & in morbis animæ. Non ſolum liberat nos ab infirmitatibus, ſed & uirtutẽ infundit,ut operemur mãdatum. Poſſum igitur & ego, quum ſim paralyticus,ſanari. Eſt enim & nunc Chriſtus in Capernaum domo conſolationis, hoc eſt eccleſia. Domus enim paracleti dicitur eccleſia. Sum autem paralyticus,quia nõ operantur & immobiles ſunt uires animæ meæ ad bonũ: ſed ſi à quatuor Euangeliſtis geſtatus & adductus fuero ad dominũ, tũc audiã:Fili. Filius enim dei ſum per mandatorũ operationem,& remittuntur mihi peccata. Sed quomodo adducar ad Ieſum? ſi tectum perfodero. Quod eſt tectum? mens, quæ ſuprema noſtri portio eſt. Hæc habet multum terræ & luti, negotiorum inquam terrenorum: cæterum ubi hæc depoſita & perfoſſa in nobis mentis uirtus, & exonerata fuerit, debeo demitti, hoc eſt humiliari. Tunc igitur ſanabor,& tollam grabbatum,hoc eſt corpus,ad mandatorum operationem ipſum mouens. Non enim à peccato ſolum nos ſuſcitari oportet, & intelligere quod peccamus:ſed & lectum,hoc eſt corpus ad operationem boni tollere. Tunc igitur & ad contemplationes uenire poterimus, ita ut omnes noſtræ cogitationes intra nos dicant: Hactenus nunquàm tale uidimus. id eſt nunquàm ſic intelleximus,ſicut nunc quando paralytici curati ſumus. Qui enim à peccatis purificatus eſt, ille uere uidet.

Et egreſſus eſt rurſus ad mare,omnis q; turba ueniebat ad eum,ac docebat eos. Et quum præteriret Ieſus,uidit Leui Alphæi filium,ſedentem ad teloneum, & ait illi: Sequere me. Isq; ſurgens,ſequutus eſt eum. Et factum eſt,quum accumberet in domo illius,multi etiam publicani & peccatores ſimul diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius. Erant enim multi,qui ſequuti fuerant eum. Et ſcribæ ac phariſæi quum uidiſſent eũ capientem cibum cum publicanis & peccatoribus,dicebãt diſcipulis eius: Quid eſt,quod cum publicanis & peccatoribus edit ac bibit? Hoc audito Ieſus, ait illis: Non opus habent qui ualent medico,ſed qui male habent. Non ueni ad uocandum iuſtos,ſed peccatores ad pœnitentiam.] Poſt miraculum paralytici egreditur ad mare,fortaſſis ſolitudinem quærens,ac turba iterum concurrit: ut diſcas quod quãto magis gloriam fugeris, tãto illa magis te ſequetur:at ſi tu illam ſequeris,illa à te fugiet. Igitur dominus ut ad mare ſeceſſit,turbæ illum iterum ſequutæ ſunt:alioqui non illuc fugiſſet. Et præteriens cepit Matthæum,qui dynomius erat. Lucas quidem & Marcus duorum fuiſſe nominum teſtantur, obticentes eius nomen: ipſe autem non erubeſcit ſuum nomen proferre. Vidit enim (inquit) Ieſus Matthæum publicanum. ſic & nos quoq; noſtra peccata confiteri non erubeſcamus. Sedit autem in teloneo, ut uidetur, exigens à quibuſdam uel

rationem

ſationem faciens, uel aliquid faciens eorum, quæ ſolent in officinis ſuis publicani agere. Ille autem ita excitatus eſt, ut relictis omnibus, Chriſtum ſequeretur, lætansque conuocaret multos ad conuiuium. Phariſæi autem taxant, per hoc ſe mundos facere ſtudentes. At dominus inquit: Non ueni ut uocarem iuſtos, hoc eſt uos, qui uoſipſos iuſtificatis. per ironiam enim hoc dicit. Sed peccatores, qui uocantur non ut maneant peccatores, ſed ad pœnitentiam, hoc eſt conuerſionem. Vnde hoc adijcit, ne exiſtimes abſq; ſui emendatione uocari peccatores.

Et diſcipuli Ioannis ac phariſæorum ieiunabant, ueniuntq;, & dicunt illi: Quare diſcipuli Ioannis & phariſæorum ieiunant, tui autem diſcipuli non ieiunant? Et dixit illis Ieſus: Num poſſunt filij thalami nuptialis, in quo cum illis ſponſus eſt, ieiunare? Quandiu habent ſecum ſponſum, non poſſunt ieiunare. Venient autem dies, quum auferetur ab eis ſponſus, & tũc ieiunabunt in illis diebus.] Diſcipuli Ioannis imperfectiores adhuc Iudaicis moribus ſtudebant: unde quidam accedebant ad Chriſtum, ut denunciarent hoc illos agere, & taxabant quare diſcipuli eius non ieiunarent, ſicut ipſi. At hic nũc quidem dicit: Sponſus ſum ego, & oportet illos bono eſſe animo, & non ieiunare: ubi autẽ ego è uita hac ablatus fuero, tũc ingruent tentationes, & ieiunabunt ac affligentur. Próinde ſponſum ſeipſum uocat, non ſolum quod deſponſet uirgines animas, ſed & quod tẽpus primi ſui aduentus, nõ tẽpus luctus neq; auſteritatis eſt his qui in illũ credũt, neq; labores habens: ſed facile & abſq; operibus legis per baptiſmum refocillans nos. Qualis enim labor baptizari? attamen per facilia hæc ſalutem inuenimus. Filij autem thalami, apoſtoli, utpote & ipſi dominicum gaudium aſſequuti, & omnis cœleſtis boni ac uoluptatis totius participes. Intellige & hic, quod omnis homo, quando uirtutẽ operatur, filius eſt thalami nuptialis. Quandiu igitur habuerit ſecum ſponſum Chriſtum, non ieiunat, hoc eſt non oſtendit opera pœnitentiæ, neque enim cecidit: quando autem Chriſtus fuerit ablatus ab eo, prolapſusq; fuerit in peccatũ, tunc ieiunat & pœnitentiã agit, ut à peccato ſanetur.

Et nemo aſſumentum panni rudis aſſuit ueſtimento ueteri: alioquin aufert ſupplementum eius nouum à ueteri, & peior ſciſſura fit. Et nemo mittit uinum muſtũ in utres ueteres, alioqui diſrumpit uinum muſtum utres, & uinum effunditur, & utres pereũt: ſed uinum muſtum in utres nouos mitti debet.] Quod dicit: Sicut ſi pãnus rudis, hoc eſt nouus aſſuatur ueſtimento ueteri, diſcindit illud ſua firmitate, uinumq; nouum ſua æſtuatione utres ueteres diſrumpit: ita & diſcipuli mei nondum facti ſunt fortes, atque ita ſi grauauero ipſos, offendam. Veterẽ enim legem confert ueſtimentis ob craſſam Iudæorũ intelligẽtiã. Nõ oportet igitur illos graui ieiuniorũ præcepto onerare. Vel & ſic intellige. Diſcipuli Chriſti quũ ſint noui, nõ poſſunt ſeruire priſcis moribus & legibus.

Et accidit, ut tranſiret ſabbatis per ſegetes, & cœperunt diſcipuli eius inter uiam uellere ſpicas: & phariſæi dicebant ei: Ecce cur faciunt ſabbatis quod non licet? Et ipſe ait illis: Nunquàm legiſtis quid fecerit Dauid, quum opus haberet, & eſuriret ipſe & qui cũ eo erant? quomodo ingreſſus ſit in domum dei ſub Abiathar principe ſacerdotum, & panes propoſitionis comederit, quos non licet edere niſi ſacerdotibus, & dederit etiam ijs qui ſecum erant? Et dicebat illis: Sabbatum propter hominem factum eſt, non homo propter ſabbatum. Itaq; dominus eſt filius hominis etiam ſabbati.] Diſcipuli domini ſpicas uellunt, iam non ultra ſoliti iuxta legem uiuere. Phariſæi autem indignantes, à Chriſto confutabantur, in medium afferente exemplum Dauid, qui propter neceſſitatẽ ſoluerat legẽ, ſub Abiathar pontifice. Fugiens enim Dauid propheta à facie Saulis, uenit ad pontificem illum, & decepit eum quaſi à rege miſſus, rei militaris gratia: & tunc panes propoſitionis comedit, gladiumque Goliath ablatum obtulit domino. Duodecim autem erant panes, qui quotidie proponebantur ſuper menſam, ſex à dextris, & ſex à ſiniſtris. Quærunt autem quidam, quomodo Euangeliſta, Abiathar nunc ſacerdotem nominat: liber autem Regum, Abimelech illum nominauit. Dicendũ igitur, quod fortaſſis duo nomina habuerit, idemq; ſit Abiathar & Abimelech. Vel etiam aliter: Liber Regũ, ſacerdotem dicit eſſe Abimelech, Euangeliſta autem pontificem Abiathar, 1. Reg. 21.

ūnde hæc inter se non sunt diuersa. Erat enim sacerdos Abimelech, pontifex autē Abiathar. Disce item iuxta Anagogen, quod discipuli Christi sunt in sabbato, hoc est in animarum quiete. Sabbatum enim quietem interpretamur. Quando igitur quietem habent ab omnibus affectionibus, & à dæmonibus non infestantur, tunc iter faciunt, hoc est & alijs ad uirtutē duces fiunt, uellicantes omnia quæ à terra & humili phantasia germinant. Nisi enim primum quiescat aliquis ab affectionibus, & seipsum in solitudinem conferat, neutiquàm alijs ad bonum dux erit.

CAPVT III.

ET introiuit iterum in synagogam, & erat ibi homo manum habens arefactam: & obseruabant eum an sabbatis sanaturus esset illum, ut accusarent eum. Et ait homini manum habenti arefactam: Excitare in medium. Et dicit illis: Vtrum licet sabbatis benefacere, an malefacere? animam seruare, an occidere? At illi tacebant. Et cum circunspexisset eos cum iracundia, indolescens super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus illius sana, ut altera.] Quum discipuli accusati essent à Iudæis, eo quod sabbato spicas euellissent, dominus accusantes confutauit, & per exemplum Dauid: magis autem illos confutat, miraculum faciendo: ostendens quod adeò non peccant discipuli mei, ut & ego ipse operer in die sabbati miraculum faciens: ita ut si malum sit operari miraculum, erit simpliciter malum operari necessaria in sabbato: sed miraculum facere in salutem hominis, diuinum est: non igitur præuaricatur qui in sabbato non agit mali quippiam. Eapropter & interrogat illos, num liceat benefacere: notans eos ut prohibentes à benefaciēdo. Aridam autem dexteram omnis habet, qui opera eorum facit qui ad dextram partem pertinent. Ad quem dicit Christus, Excitare, hoc est surge à peccato: & sta in medium, hoc est in mediocritate uirtutum. Omnis enim uirtus mediocritas est, eo quod sicut mediocritas neq; in defectum, neq; in excessum declinat. Tunc igitur quando se statuit in mediocritatem, restituitur dextera eius sana. Vide autem quod dicit, & restituta est. Erant enim olim nobis sanæ manus, hoc est efficax uirtus operatiua, quando nondum fuit transgressio. Vbi autem extenta est dextera nostra ad fructum prohibitum, tunc arescere cœpit ad operationē boni. Iterum igitur & restituetur in pristinam sanitatem, quum in medio steterimus uirtutum.

Egressi uero pharisæi, statim unà cum Herodianis consilium iniebant aduersus illum, ut eum perderent. Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare, & ingens multitudo sequuta est eū à Galilæa, & à Iudæa, & ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem: & qui circa Tyrum habitabant ac Sidonem, hominum multitudo magna, qui quum audissent quæ faciebat, uenerūt ad eum. Et Iesus iussit discipulos suos, ut nauiculam appellerent sibi propter turbam, ne ipsum premeret. Multos enim sanauerat, ita ut irruerent in eum, quo illū tangerent quotquot habebant flagella. Et spiritus immundi quum illum uidissent, procidebant ei, & clamabant, dicentes: Tu es filius dei. & uehementer interminabatur eis, ne se manifestum facerent.] Qui erāt Herodiani? uel milites Herodis, uel hæresis quædam nuper orta, quæ docebat Herodem ipsum esse Christum, eo quod in illo Iudaicorū regū successio finem habuisset: ita em̄ exponebant prophetiā Iacob, quādo defecturi essent ex Iuda principes, tunc uenturū Christum. Quum igit̄ Herodis tēporibus nullus usquā esset Iudaicus princeps, sed regnaret Herodes alienigena, opinati sunt quidam ipsum esse Christum, & constituta quadam factione attentauerunt perdere dominum. Secedit. Nondum enim erat patiendi tempus. Interim pluribus benefaciebat ab ingratis secedendo. Etenim sequuti sunt eū multi, & sanauit illos, quamuis Tyrijs & Sidonijs, quamuis essent allophyli, proderat. Cognati autē eius eū persequebantur. Ita nulla à genere prouenit utilitas, nisi & boni assint mores. Et alienigenæ quidem à remotis locis ad eum uenīūt. Iudæi uero, quum ad ipsum uenissent, insectantur. Vide autem quàm alienus sit à fastu, ne enim negotium ei facerēt turbæ obstrepentes, nauiculam quærit. Flagella uero, dicit morbos: nam ad sanitatem nobis morbi multum

bi multum conducunt, flagellante nos deo quasi filios patre. Intellige autem per Herodianos, carnales & pelliceos, & eos qui occidere uolunt Iesum. Herodes enim si quis interpretatur, pelliceus sonat. Qui egrediuntur à domibus suis & patria sua, hoc est consuetudinibus carnis, illum sequuntur: unde & flagella eorum sanãtur, peccata dico quæ conscientiam flagellant: & immundi spiritus eiiciuntur. Attende hic, quod discipulis suis præcipit Iesus, ut appellatur sibi nauis propter turbas, ne ipsum premerẽt. Iesus enim est ratio quæ in nobis imperat, ut nauis nostra, hoc est corpus appellatur sibi, & ne proiiciatur in procellam secularium negotiorum, & ne premant turbæ, & negotiorum turbulentiæ Christum qui in nobis est.

Et ascendit in montem, ac uocat ad se quos uoluit ipse: & uenerunt ad eum. Et fecit duodecim, ut essent secum, & ut emitteret eos ad prædicandum, utq; haberent potestatem sanandi morbos, eiiciendiq; dæmonia. Et imposuit Simoni nomen Petrus, & Iacobum filium Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi: & imposuit eis nomina Boanerges, quod est filij tonitrui. Et Andream, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam, & Iacobum Alphæi filium, & Thaddæum, & Simonem Cananæum, & Iudam Iscariotem, qui & prodidit illum.] Ascendit in montem ad orãdum: quoniam eñ miracula fecerat, factis miraculis adorat: docens oẽs nos gratias agere deo, & sic ubi boni qppiã perfecerimus, id diuinæ uirtuti offerre debere. Vel qa ordinaturus erat apostolos, eius gratia ascendit oraturus: ut discamus qđ & nos quãdo sumus ordinaturi, prius orare debeamus, ut reueletur nobis qui dignus sit, & ne communicemus peccatis alienis. Assumitur & Iudas in apostolum, ut discamus quod non propter futuram malitiam alicuius, aspernet deus quẽpiã mala operaturum: sed propter præsentem uirtutem honore quẽ dignum censet, etiam si postea malus sit futurus. Porrò apostolorum nomina propter falsos apostolos recensentur, ut sint noti ueri: filios autem tonitrui nominat filios Zebedæi, ut præcipuos prædicatores, & maxime theologos. Act. 1.

Et ueniunt in domum, & conuenit iterum turba, sic ut non liceret illis uel panes edere: & quum audissent qui ad illum attinebant, exierunt, ut manus iniicerent in eum. Dicebant enim, in furorem uersus est. Et scribæ qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant: Beelzebul habet, & per principem dæmoniorum eiicit dæmonia.] Quum audissent (inquit) qui ad illum attinebant, hoc est necessarij eius, uel etiam fratres eius, exierunt ut comprehenderent eum. Dicebant enim, quia in furorẽ uersus est, hoc est dæmonem habet. Audiẽtes enim, quod dæmonia eiiceret & morbos sanaret, præ inuidia opinabantur, quod dæmoniũ haberet & furiosus esset: unde uolebant comprehendere illum, ut dæmoniacũ. Et familiares eius sic quidẽ agebant: similiter aũt & scribæ faciebãt qui à Hierosolymis descenderant, dæmonium habere ipsum dicentes. Quum enim nõ possent cõtradicere his quæ fiebãt, alio modo arguebãt ea, nẽpe qđ à dæmonijs fierẽt.

Et ad se uocatis illis, in parabolis dicebat eis: Quomodo potest satanas satanam eiicere? Et si regnum aduersus sese diuisum fuerit, nõ potest stare regnum illud. Et si domus cõtra seipsam diuisa fuerit, nõ potest stare domus illa. Et si satanas insurrexerit aduersus semetipsum ac diuisus est, non potest stare, sed habet finem. Non potest quisquam uasa fortis, ingressus in domum illius, diripere, nisi prius fortem alligarit, & tunc domũ eius diripiet.] Exemplis quibus contradici non poterat, uincit inuidos Iudæos. Quomodo enim possibile est dæmonem dæmones eiicere? Sicut & in domibus uidemus, quandiu pacifici sunt, bene habẽt hi q in illis sunt: quãdo aũt diuisi fuerint, destruunt. Quomodo autem (inquit) potest quis diripere uasa fortis, nisi prius illum uinxerit? Cæterum quod dicit, hoc sibi uult. Fortis est dæmon: uasa autem eius, homines sunt, qui ab illo tenẽtur. Itaq; nisi quis primum alliget dæmonem, & destruat, quomodo uasa eius ab eo auferet, dæmoniacos inquã? Próinde quia ego uasa eius diripio, hoc est libero homines ab affectione dæmoniaca: consectaneum, quod primum ligauerim & destruxerim dæmones, & inimicus illorum sim. Quomodo igitur uos dicitis, quod Beelzebul habeam: hoc est, quum amicus sim dæmonum & magus, eiiciam dæmones?

Amen dico uobis: Omnia remittentur filijs hominũ peccata, & conuicia, quibuscũq;

conuiciati fuerint. At qui conuicium dixerit in spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed obnoxius est æterno iudicio. Quia dicebant: Spiritum immundū habet.] Tale quiddam hoc loco dicit. Quæcunq; alia peccauerint homines, habent forte, quod prætexant indulsisse se humanæ infirmitati. ut exempli gratia: Dicebant Christum uoracem & bibonem, amicum publicanorum & peccatorum, in illo ueniam assequentur: quando autem uidentes eum operari miracula indubitata, blasphemarint spiritum, hoc est mira opera per spiritum sanctum facta: quomodo tunc ueniam assequētur, nisi pœnitentiam egerint? Quando enim offenduntur in carne Christi, etiam si pro illo non egerint pœnitentiam, ueniam obtinent tanquàm offensi homines. Verum quum uident opera dei eum facere, & blasphemare pergunt, quo pacto dimittetur eis si impœnitentes manserint?

Et ueniunt mater eius & fratres: & foris stantes, miserunt ad eum qui euocarent eū: & sedebat turba circa eum, dicuntq; ei: Ecce mater tua & fratres tui foris quærūt te. Et respondit eis, dicens: Quæ est mater mea, & fratres mei? Et quum circunspexisset in circuitu circum se discipulos sedentes, ait: Ecce mater mea, & fratres mei. Qui enim fecerit uoluntatem dei, hic frater meus, & soror mea, & mater est.] Fratres domino inuidentes, accesserunt ad eum ut caperēt eum tanquàm in furorem uersum, & dæmoniacum. Mater autem fortassis inani gloriola mota, uenit, ut à doctrina ad se illum attraheret, & ostenderet turbis, quod ipsa illum qui tantis miraculis conspicuus erat, gubernaret, atq; ita ut à doctrina auelleret. Dominus igitur respondit, quod nihil proderit matri meæ, esse matrem meam, nisi & alias possederit uirtutes. Similiter neq; fratribus, esse cōsanguineos. Illi enim sunt ueri cognati Christi, qui uoluntatem dei faciunt. Itaq; non negando matrem hæc dixit, sed ostendens quod non propter natiuitatem solam digna fuerit hoc honore, sed propter omnes alias uirtutes, quibus prædita fuit: ita ut si illis caruisset, alij ei fuissent prælati.

CAPVT IIII.

ET iterum cœpit docere iuxta mare, & congregata est ad eum turba multa, ita ut nauim ingressus, sederet in mari, & tota turba iuxta mare in terra erat, & docebat eos per parabolas multa.] Quamuis uideatur dimisisse matrem, iterum tamē obedit ei: propter illam enim egreditur ad mare. Cæterum in naui sedet, ut in conspectu habeat auditores omnes, magisq; audiatur, & nullus sit à tergo.

Et dicebat illis in doctrina sua: Audite, ecce exibat seminator ad seminandum, & accidit inter seminandum: Aliud quidem cecidit secus uiam, ueneruntq; uolucres cœli & comederunt illud. Aliud uero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam, & statim exortum est, quod non haberet altitudinem terræ: sole autem exorto, æstu affectum est: & eo quod non haberet radicem, exaruit. Et aliud cecidit in spinas, & succreuerunt spinæ, ac suffocauerunt illud, & fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam, & dabat fructum emergentem atq; crescētem: & afferebat unum triginta, & unū sexaginta, et unum centum. Ac dicebat illis: Qui habet aures ad audiēdum, audiat. Quū autem cœpisset esse solus, interrogauerunt eum hi, qui circa ipsum erāt cum duodecim, de parabola, & dicebat eis: Vobis datum est nosse mysterium regni dei: illis autem qui foris sunt, per parabolas omnia fiunt: ut uidentes uideant, & non cernant: & audientes audiant, & non intelligant, ne quando conuertantur, & remittantur eis delicta, hoc est peccata.] Primam hanc parabolam ponit, quæ est de semine, quo reddātur auditores attentiores. Quoniam enim dicturus erat uerbum esse semen, quod ubi ciderit in parum attentos, corrumpitur: propterea ante alia hæc dicit, ut auditores studeant non illi terræ similes fieri, quæ semē disperdit. Quis igitur est qui seminat? Ipse Christus, qui exiuit è paternis sinibus, ineffabili misericordia se nobis attemperans. Exiuit autem non ut incendat maledictam terram & mala corda, neq; ut execet spinas: sed ut seminet semen. Quale autem semen? Nunquid Mosis? nunquid prophetarum? non: sed suum, hoc est

Esaiæ 6. Act. 28.

ut

ut Euangelium suum prædicet. Inde igitur seminauit. Iam semen aliud in animã à multis conculcatam cecidit: & uolatilia cœli, dæmones dico, qui aërem inhabitant, comederunt semen: ij sunt qui hominibus placere uolunt. Anima aũt cõculcata, est quãdo quis placere uult huic & illi, & sic à multis conculcatur. Vide autẽ quod non dixerit, se proiecisse illud in uiam: sed, cecidisse. Nã qui seminat, ceu in uiam bonam proijcit: illa autẽ si inuenta fuerit mala, uerbum corrumpit. Quidam autem per semen, quod secus uiam cecidit, pulchre intellexerunt quod ceciderit in cor infidele. Via enim est Christus. Cæterum secus uiam, sunt infideles qui extra uiam sunt, hoc est Christum. Aliud autem cadit in animam petrosam, eos dico qui facile suscipiũt, & deinde abijciunt. Qui petrosi sunt ad paruum tempus similes facti petræ Christo, in hoc quod sermonem susceperunt: dissimiles autem facti, eo quod ad tempus breue susceperunt, & deinde abiecerũt. Et aliud in animam cecidit multis curis obnoxiam: spinæ enim curæ sunt. Denique quartum in terram bonam cecidit. Proinde uide, quomodo rara sint bona, & pauci qui seruentur: nam quartum tantum semen inuenitur seruatum. Porrò discipulis seorsim interrogantibus, inquit: Vobis datum est nosse mysteria. Nunquid igitur per segregationem & naturale fatum alijs quidem datum est, alijs uero non? absit. Sed illis datũ est, qui inquirunt. Quærite enim (inquit) & dabitur uobis. Cæteros autem excæcauit deus, ne sit illis in maiorẽ condemnationẽ, si intelligant & non faciunt. Et aliter: Vis scire, quia deus facit omnes uidere, audi: Vt uidentes, hoc est dei: Non uideant, istud est malitiæ illorum. Deus enim formauit eos uidentes, hoc est bonum intelligentes: ipsi autem non uident sua sponte, ne conuertantur & emendentur, quasi suæ ipsorum saluti inuideant. Potest etiam & sic intelligi: Quia alijs in parabolis loquor, ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant, & ne quando ex hoc conuertantur & emendentur. Ioan. 14. Esa. 6.

Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? & quomodo omnes parabolas cognoscetis? Seminator ille sermonem seminat. Isti uero sunt, quorum alij iuxta uiam dicuntur ubi seminatur sermo: & quum audierint, confestim uenit satanas, & aufert sermonem qui seminatus est in cordibus eorum. Et alij sunt similiter, qui in petrosa semen excipiunt: qui quum audierint sermonem, statim cum gaudio accipiunt illum: & non habent radicem in se, sed temporarij sunt: deinde coorta afflictione, aut persequutione propter sermonem, confestim offenduntur. Et alij sunt, qui in spinas semẽ excipiunt: ij sunt qui sermonem audiunt: & solicitudines seculi huius ac deceptio diuitiarum, cæterarumq; rerum cupiditates introëuntes, suffocant sermonem, ac redditur infructifer. Et alij sunt, qui in terram bonam semen exceperunt: qui audiunt uerbum, & suscipiunt, & fructificant, ita ut aliud granum afferat triginta, aliud sexaginta, aliud centũ.] Tres ordines sunt hoc loco eorum in quibus uerbum perditur. Nam hi qui sunt secus uiam, parũ attenti sunt: hi autem qui comparantur petræ, pusillanimes: illi uero qui comparantur spinis, delicati. Eorum quoq; qui suscipiunt & conseruant uerbum, similiter tres sunt ordines. Nam qui fructum afferunt centuplum, sunt qui perfectam & summam uitam agunt: qui autem sexagecuplum, qui mediocrem: hi uero qui trigecuplum, sunt hi qui parui quidẽ sunt, afferunt tamen & ipsi pro suis uiribus. ut exempli gratia, inuenis uirgines, & solitarios: item alios, qui in cœnobijs & cõgregationibus uiuunt: alios quoq; laicos & coniugatos. Veruntamen dominus omnes suscipit. Gratia sit eius misericordiæ.

Et dicebat illis: Num lucerna incenditur, ut subter modium ponatur, aut subter lectum? Nonne ut super cãdelabrum ponatur? Nõ est enim quicquam occultum, quod nõ manifestetur: neq; fuit secretum, sed ut in propatulum ueniat. Si quis habet aures ad audiendum, audiat.] Hoc loco admonet apostolos, ut sint claræ & honestæ uitæ. Dicit enim: Sicut lucerna ponitur ut luceat, ita & uita uestra omnibus conspicua erit, & omnes ad ipsam respicient: idcirco date operam, ut uita uestra bona sit. Neq; enim in angulo sedebitis, sed lucerna estis. Lucerna autem non sub lecto occultatur, sed super candelabrum ponit. Erit aũt & unusquisq; uestrum lucerna, qui debet poni super candelabrum, hoc est super summitatem diuinæ uitæ, ut & alijs possit lucere: sed nõ sub modio, hoc est sub gastrimargia, & ciborũ cura: neq; sub lecto, hoc est quiete. Nullus enim cui

cibi curæ sunt: & qui requiem desyderat, poterit lucerna esse, omnibus lucens etiam per suam uitam. Non enim est occultum, quod non manifestetur. Vnusquisq; uestrum, siue bonum quid fecerit, siue malum in occulto fecerit, manifestabitur etiã hic, & multo magis in futuro seculo. Quid enim absconditius deo? attamẽ & ipse manifestatus est in carne.

Et dicebat illis: Videte quid audiatis: Qua mẽsura metimini, alij metientur uobis, & adijcietur uobis qui auditis. Qui enim habet, dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet, auferet ab eo.] Ad uigilantiã hortatur discipulos. Videte enim (inquit) quid audiatis, nullum ex dictis meis uos fugiat. In qua mensura mensi fueritis, remetientur alij uobis. hoc est, qualẽ mensurã attẽtionis attuleritis, talis etiã utilitas uobis dabit. Auditor enim si attẽderit quantũ potest, magnũ illi commodum deus dabit: sin remissus fuerit, iuxta eius remissionem & lucrum imminuetur. Illi enim dabitur, qui alacer est & diligẽs: ab eo autem qui segnis fuerit ac ignauus, tollet, etiã quod uidet habere. Propter ignauiam enim extinguitur etiam parua scintilla quam habet, sicut per alacritatẽ reaccenditur.

Et dicebat: Sic est regnum dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, ac dormiat, atq; ille exurgat die ac nocte, segesq; germinet, ac surgat in altum dum nescit ille. Vltro enim terra fructificat: primum herbam, deinde spicam, deinde plenũ frumentum in spica. Quum autem productus fuerit fructus, statim mittit falcem, quoniã adest messis.] Regnum dei, intellige dei ꝓpter nos incarnationẽ. Homo enim est ipse deus, qui propter nos factus est homo. Semen autem misit super terrã, Euangelij prædicationẽ: illoq; proiecto dormit, hoc est ascendit in cœlos, attamen surgit nocte & die. Nam quamuis deus dormire uideatur, excitat tamen: & nocte quidem, quando per tentationes in sui cognitionem nos suscitat: die uero, quando per suauia & iucunda nostram uitam moderatur. Crescit autem semen ipso nescio: liberi enim arbitrij sumus. Et in uestra electione oportebit semen uel crescere, uel non. Neq; enim coacti & necessario fructũ afferimus, sed spõte, hoc est à nobisipsis: primũ quidẽ herbã florentẽ ac principium boni demonstrantes, quando paruuli sumus, & nondum ad mensuram Iesu Christi peruenimus. Deinde spicam proferimus, quãdo & contra tentationes consistere ualemus. Spica enim & geniculis cingitur & recte stat, & perfectior est ac turgida. Quando autem quis perfectum fructum attulerit, & affuerit messis, tunc falx, hoc est uerbum dei, congregat fructum. Per messem intellige consummationem seculi.

Et dicebat: Cui assimilabo regnum cœlorum? aut qua collatione conferemus illud? Est sicut granum sinapis, quod quũ seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra: & quum seminatum fuerit, exurgit, & fit maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra eius aues cœli nidificare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis sermonem, prout poterant audire. Sine parabola uero non loquebatur eis: seorsim autem discipulis suis exponebat omnia.] Paruus quidem sermo fidei. Nã si crediderís in Christũ, saluaberis. Vide qualis sermo? tale est & granũ sinapis. Nã prædicatio missa super terram, dilatata est & creuit, ita ut uolatilia cœli, hoc est omnes sublimes scientia & sensu in ipso habitent. Quot enim sapientes relicta sapientia gentilitũ, in prædicatione requieuerũt? Maxima igitur fuit prædicatio, & magnos ramos fecit. Vnus enim apostolorũ ad Indiam, alius ad Rhomam, & alius in aliã partẽ terræ diuisi sunt ut rami. Dicebat autẽ ad turbas in parabolis multis, iuxta habitudinem audientium compositis parabolis. Quoniam enim turba erat imperita & indocta: ideo mentionem facit grani sinapis, & herbæ, & seminis, ut cognatis & consuetis nominibus doceat eos utile quiddam: uel excitet ut accedant & interrogent, & interrogando quæ ignorant, discant. Discipulis enim exponebat omnia, quoniam seorsim accedebãt eum & interrogabant. Omnia autem soluebat, quæcunq; ut ignorantes rogabant: nõ enim simpliciter omnia, & quæ manifesta. Nam de his quæ dixerat eis interrogãt, cætera enim manifesta eis erant, & ita omnia exponebat eis.

Et dicit illis in die illo quum facta esset uespera: Transeamus in ulteriorem ripam. Et dimissa turba, assumunt eum ita ut erat in naui: sed & aliæ nauiculæ erant cum eo. Et oritur procella uenti magna, & fluctus irruebãt in nauim, ita ut illa iam impleretur. Et erat

ipse

ipse in puppi super ceruical dormiens, & excitant eum, dicuntq; illi: Præceptor, non est tibi curæ quod perimus? Et excitatus increpauit uentum, dixitq; mari: Tace, obmutesce. Et conquieuit uentus, factaque est tranquillitas magna: & ait illis, Quid timidi estis adeò? Qui fit ut non habeatis fiduciam? Et timuerunt timore magno, dicebantq; inter sese: Quisnam hic est, quia uentus & mare obediũt ei?] Aliter hæc enarrauit Matthæus, aliter Marcus. nam quæ ille dixit diffusius, hic in compendium cõtraxit: & ediuerso, quæ ille contractius, hic diffusius dicit. Assumit igitur solos discipulos, qui futuri miraculi spectatores essent. Porrò ne extollerentur, quod ipsos dimissis alijs assumpserat, & ut doceat ferendas tentationes, relinquit eos procellis periclitari. Dormit autem, ut magis appareat miraculũ, quũ prius turbati fuissent. Nã si uigilasset Christus, & facta fuisset tempestas, uel non timuissent, uel non orassent: próinde permisit eos in metũ periculi incidere, quo uirtutẽ ipsius sentirent manifestius. Quia enim uidebant alijs beneficia dari, sese autem nullo tali frui, periculum erat, ne fierent negligentiores. Itaque tempestatem oriri permittit. Porrò super ceruical dormit, quod in naui erat, nimirum ligneũ. Excitatus uero, primum increpauit uentũ (Hic enim est, qui ferox reddiderat mare) deinde & mare. Discipulos autem increpauit, eo quod non habuerant fidem. Nam si fidẽ habuissent, credidissent utique quod & dormiens posset illos seruare illæsos. Dicebant enim inter se: Quis nam est hic? Adhuc enim de eo dubitabant. Cæterũ secũdũ q̃d solo præcepto mare sedauit, & nõ uirga, ut Moses mare: neq; inuocatione, ut Elizæus Iordanem: neq; arca, ut Iesus Naue: & propterea super hominem illis uidebatur. In eo autem quod dormiuit, rursum eis homo uidebatur.

CAPVT V.

ET uenerunt traiecto mari in regionem Gadarenorum. Egressoq; ei de naui, statim occurrit è monumentis homo spiritui obnoxius immundo, qui domicilium habebat in monumentis: & neque catenis quisquam poterat eum ligare, propterea quod quum sæpe compedibus & catenis uinctus fuisset, discerptæ essent ab illo catenæ, & compedes essent comminutæ, neq; quisquam ualuisset eũ domare: & semper die ac nocte in montibus & monumentis erat clamans, & concidens seipsum lapidibus?] Probatiora exemplaria habẽt, in regionem Gergesenorũ. Igitur Matthæus duos dicit dæmonio agitatos, Marcus & Lucas unum, atrociorem in medium proferentes. Venit igitur qui dæmonio agitabatur, cõfitens illum esse filium dei. Quoniam in naui dubitabant discipuli, quantus hic esset. Maioris fidei fit testimonium à gentibus, quas per dæmones intelligo. Habitabat autẽ in sepulchris, uolens hominibus malam opinionẽ inferre, quod moriẽtium animæ dæmones fiant: quod absit, ut quis credat. *Matth. 8. Luc. 8.*

Quum uidisset autem Iesum eminus, cucurrit, & adorauit eum, & clamans uoce magna, dixit: Quid mihi tecum est Iesu, fili dei altissimi? adiuro te per deum, ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine. Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et respondit, dicens ei: Legio mihi nomẽ est, quia multi sumus. Et deprecabatur eum multũ, ne se emitteret extra regionem.] Tormentum suũ putant dæmones, si coganẽ exire ab homine, ideo dicunt, Ne torqueas, hoc est ne educas nos è habitaculo nostro, hoc est homine. Sed & aliter existimabãt, qd̃ ppter grauia quæ attẽtassent, non ultra passuros esset ipsos, sed mox supplicijs traditurus: idcirco & orant, ne se torqueat. Interrogat autem illum dominus: non ut ipse discat, sed ut alij discant multitudinem dæmoniorum qui in illo erãt. Quandoquidem unus apparebat esse, ostẽdit Iesus cũ quot inimicis miserabilis homo ille certarit.

Erat autem ibi iuxta montem grex porcorum magnus pascens, & deprecabantur eum omnes dæmones, dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos introeãmus. Et permisit eis statim Iesus. Et egressi spiritus immundi, ingressi sunt in porcos. Et ferebatur grex p̃ præceps in mare. Erant autem fermè bis mille, & suffocati sunt in mari. Porrò qui pascebant porcos fugerunt, & renunciauerunt in ciuitatem, & in agros.] Dæmones orant

dominum, ne mitteret se extra regionem, sed in greges porcorum. Qui hoc permisit. Quia enim certamen est uita nostra, noluit dominus extra hanc uitam dæmones esse, ut certantes nobiscum nos probatiores commonstrarent. Permittit autem illis intrare in porcos: ut discamus quod sicut non pepercerunt porcis, ita neq; illi pepercissent, nisi eũ diuina uirtus custodisset. Disce autem quod neque in porcos habent potestatem, & multo minus in homines, nisi permittat deus. Obserua autem, quod & in homines, qui porcino more uiuunt, & in luto uoluptatum uersantur, ingrediuntur dæmones, & mittunt illos præcipiti perditione in mare huius uitæ, ut suffocentur.

Et egressi sunt ad uidendum quid esset quod acciderat: & ueniunt ad Iesum, & uident illum qui à dæmonio uexabatur, sedentem ac uestitum, & sanæ mentis qui habuerat legionem, & timuerunt. Et narrauerunt illis, qui uiderant, qualiter accidisset ei qui dæmonium habuerat, & de porcis. Et rogare cœperunt eum, ut discederet de finibus ipsorum. Et quum ingressus esset nauim, rogabat illũ qui fuerat à dæmonio correptus, ut esset cum illo. Iesus autem non permisit eum, sed ait illi: Abi in domum tuam ad tuos, & annuncia illis quanta tibi dominus fecerit, & misertus sit tui. Et abijt, & cœpit prædicare in decapoli, quanta sibi fecisset Iesus: & omnes mirabantur.] Exierunt igitur uiri illius ciuitatis ad Iesum stupefacti miraculo, & quum audissent, timuerunt magis. Idcirco & Iesum rogant, ut egrediatur è finibus ipsorum. Timuerant enim, ne quãdo & maius quiddam patiantur. Qui enim perdiderant porcos, in perditione dolentes precãtur ut abeat dominus. Cæterum is qui dæmonio agitatus erat, orabat illum ut cum ipso esset. Timebat enim, ne si quando dæmones eum inuenissent solum, iterum se adirent. At dominus dimisit eum in domum eius: ostendens ei, quod licet ipse non assit, nihilominus tamen uirtus sua, & uisitatio custodiat eũ, insuper ut & alios lucretur, qui ipsum uisuri essent. Et ecce prædicare cœpit, & omnes mirabãtur. Vide autem quàm alienus à fastu dominus: nõ dixit, annũcia quæ tibi feci: sed, quæ tibi fecit dominus. Sic et tu quando bonum quid facturus es, ne tibijpsi, sed domino factum tribuas.

Et quum traiecisset Iesus naui rursus in ulteriorem ripam, cõuenit turba multa ad eũ, & erat circa mare. Et ecce uenit quidam principum synagogæ, nomine Iairus: & quum uidisset eum procul, prócidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum, dicens: Filia mea in extremis est, oro ut uenias, & imponas illi manus, ut salua sit & uiuat. Et abijt cum illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eum. Et mulier quædam, quæ fuerat obnoxia profluuio sanguinis annos duodecim, fuerat'que multa perpessa à compluribus medicis, & insumpserat omnia sua, neq; quicquam adiumẽti senserat, sed magis in deterius uenerat: quum audisset de Iesu, uenit in turba à tergo, & tetigit uestimentum eius. dicebat enim: Si uel uestimenta eius tetigero, salua ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis eius: & sensit corpore, quod sanata esset à flagello.] Post miraculum quod in dæmoniaco actum, aliud operatur dominus suscitando filiam principis synagogæ, tum propter Iudæos qui sciebant quod fiebat. Dimidiatam autem fidem habebat uir ille. Fidelis eñ erat, eo qđ, pcidebat ad pedes Iesu: sed qa & obsecrabat, ut ueniat, nõ quantã oportebat præ se fidem ferebat. Debebat enim dicere, Dic uerbo. Obiter autem iturus dominus curat mulierem sanguinis profluuio laborãtem. Fidelissima erat mulier hæc, eo quod & à uestibus utilitatem se assequi credebat. Et idcirco etiam sanatur. Intelligas autem hæc & de humana natura, quæ sanguinis profluuio laborat. Scaturit enim in ea peccatũ, quod mors est animæ, & sanguinem animæ nostræ effundit. A multis enim medicis, hoc est sapiẽtibus huius mũdi, sed & à lege, & à prophetis non potuit curari. Tetigit autem uestem Christi, hoc est carnẽ eius, & sanata est. Qui credit eum esse incarnatum deum, is est qui tangit uestimentum eius.

Et statim Iesus in semetipso cognoscens uirtutem ex se prodisse, conuersus in turba, aiebat: Quis tetigit uestimenta mea? Et dicebant ei discipuli ipsius: Vides turbam undiq; prementem te, & dicis: Quis me tetigit? Et circũspiciebat, ut uideret eam quæ hoc fecerat. Mulier uero timens ac tremens, sciens quod factum esset in se, uenit & accidit ei, dixitq; ei omnem ueritatem. Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te seruauit, uade cũ pace, &

ee,& esto sana à flagello tuo.] Egreditur uirtus à Christo, non à loco in locum transiens,sed manens immota in Christo:communicatur & alijs,quemadmodū & doctrinæ à docentibus sunt,& discentibus traduntur. Vide autem quomodo turbæ quidem cōprimant,& ex eis nullus illū tetigerit:contrà,illa quæ nō premebat, illum tetigerit. Mysterium hic quoddā discimus, quod nullus ex his qui turbulēto sunt animo tangit Christum,sed solum premit eum.Qui autem non premit Iesum, neq; turbato est animo,ille tangit eum.Sed quamobrem dominus manifestat mulierem? primum quidem, ut fidē mulieris glorificet: deinde, ut & archisynagogum animet quod & eius filiam sit sanaturus. Ad hæc,ut mulierem à magno metu liberet. etenim timebat mulier, utpote quæ sanitatem furtim abstulerat:idcirco & Euangelista dicit, tremens & timens. Venit igit dominus,non dixit,Ego te seruaui:sed,fides tua.Próinde uade in pacem, hoc est in requiem,ut sit hæc sentētia,Abi,& quieta esto, quæ hactenus fuisti in mœrore & dolore.

Adhuc eo loquente ueniunt à principe synagogæ,qui dicerent:Filia tua mortua est, quid ultra uexas magistrum? Iesus autem protinus audito sermone qui dicebat, ait principi synagogæ:Ne timeas,tantummodo crede.Et non permisit, ut quisquam se sequeretur,præter Petrum,& Iacobum,& Ioannem fratrem Iacobi.Et uenit in domum principis synagogæ,uidetq; tumultum,ac flentes & eiulantes multum:& ingressus,ait illis: Quid tumultuamini & ploratis? puella non est mortua,sed dormit.Et irridebant eum. Ipse uero eiectis omnibus,assumit patrem & matrem puellæ, & eos qui cum ipso erāt. Et ingreditur eò ubi puella erat iacens,& apprehensa manu puellæ,ait illi:Tabitha, cumi:quod est,si quis interpretetur:Puella,tibi dico,surge. Et cōfestim surrexit puella, & ambulabat.Erat enim annorum duodecim.& obstupuerunt stupore magno.Et præcepit illis uehementer,ne quisquam id sciret: & iussit ut daretur illi quod ederet.] Familiares principis synagogæ arbitrabātur Christum esse ex doctoribus quendam, propterea obsecrabant,ut ueniret & oraret super puellā:& quia iam mortua erat, putauerunt ultra nō opus esse,eo quod mortua esset: sed ille patrem animat,& inquit, solum crede. Non permittit autem ullum alium esse comitem,quàm tres discipulos.Neq; enim Iesus humilis ad ostentationem quippiam uult facere.Dicente autem eo, Non mortua est puella,sed dormit:derident, ne possint postea dicere quod in excessu mentis correpta fuerit,& non fuerit miraculum eam suscitare:unde deriserunt eum, quod diceret illam nō mortuam,sed dormire.Manum uero apprehendit,ut uirtutem ei imponat. Et iubet ut det ei qd comedat: q certius credat resurrectio uere, & non apparenter tantum facta.

CAPVT VI.

ET egressus est illinc, uenitq; in patriam suam, & sequuntur eum discipuli sui.Quumq; adesset sabbatum,cœpit in synagoga docere: multiq; audientes obstupuerūt,dicētes: Vnde huic hæc? & quæ est sapientia,quæ data est illi? & uirtutes tales,quæ p manus eius efficiūtur? Nónne hic est faber ille, filius Mariæ,frater Iacobi,& Iose, & Iuda,& Simonis? Nónne & sorores eius hic nobiscum sunt? Et offendebantur per eum.] Ascendit ad patriam, non ignorans se contēptum iri:sed ne posthac dicere queant, si uenisset.Reprehēdebat aūt & inuidam illorum mentem. Oportebat sanè magis gloriari de domino, qui suam patriam ita ornaret & doctrina, & miraculis: atqui ipsi despexerunt illum ob humilitatē generis:tam atrox malum est inuidia. Semper enim obscurat bona, nec illa ab inuidis uideri sinit. Et nunc multi quosdam quasi ignobiles arguunt, qui tamen omni honore digni sunt.Qui sanè haud bene sentiunt, & neutiquàm generose.

Dicebat autem illis Iesus:Non est cōtemptus propheta,nisi in patria sua,& inter cognatos,& in familia sua.Et non poterat ibi uirtutem ullam ædere, nisi quod paucos infirmos, impositis manibus sanauit, ac mirabatur propter incredulitatem illorum.] In genere dicit dominus omnes prophetas cōtemptos in patria sua,& in domo sua, & inter cognatos suos. Nam si nobiles habent amicos, inuident illi eis, & propterea contemnunt:sin autem ignobiles,iterum propter ignobilitatem contemptui habent. Non

potuit igitur illic uirtutes facere, nõ quod ipse infirmus esset, sed quod illi incredulí. Parcit igitur eis non faciendo signa, ne signa eis ad maiorem sint condemnationem, neque sic credentibus: & idcirco facit illic uirtutes. Vel aliter: In uirtutum operationibus opus est eius qui facit, uirtute: & eius qui suscipit, fide. Quia autem illic defuit alterum, nempe sanandorum fides, nõ potuit illic signum facere Iesus. Ita enim intelligere debemus, non potuit, id est non capaces erant.

Et obambulabat per uicos undiq; circumiacentes docens. Et accersit duodecim, coepitq; eos emittere binos, ac dabat illis potestatem aduersus spiritus immundos. Et præcepit illis, ne quid tollerent in uiam, nisi uirgam tantum: non peram, non panem, non in zona æs, sed calciarentur sandaliis, & ne induerentur binis tunicis: & dicebat eis: Vbicunq; introieritis in domum, illic manete donec exeatis illinc. Et quicunq; non receperint uos, neq; audierint uos, exeuntes illinc, excutite puluerem qui est sub pedibus uestris in testimoniũ illis. Amen dico uobis, tolerabilius erit Sodomis aut Gomorrhis in die iudicij, quàm ciuitati illi.] Nõ in solis ciuitatibus docebat dominus, sed & in uicis: ut nos discamus paruas non despicere, neq; semper magnas quærere ciuitates: sed & in contemptis oppidulis prædicemus, seminãdo sermonem. Non solus autem ipse docet, sed & duodecim mittit binos, quo & alacriores sint. Nã si unum misisset, fuisset unicus ille minus alacris. Iterum si plures quàm duo, non sufficisset numerus in plures pagos.

Eccles. 4. Duos igitur mittit. Meliores em̃ sunt duo quàm unus, dicit Ecclesiastes. Prohibet autẽ eis quippiã tollere, uel peram, uel æs, uel panem: docens per hæc illos à diuitiarum studio esse debere alienos, & qd' his q illos uidẽt grati sunt futuri, quũ agnouerint paupertatem tantam, eo quod nihil habeant. Quis em̃ uiso apostolo, q neq; peram, neq; panẽ qui maxime necessarius est tollat, non bene afficeretur, & se ad diuitiarum cõtemptum pararet? Porrò in una domo manere illos iubet, ne uideãtur propter gastrimargiam inconstantes esse, ab alijs ad alios transeuntes. Apud illos autem, qui eos non accipiunt, iubet ut excutiant puluerem, demonstrantes quod longam uiã propter illos uenerint, & nihil profuerint: uel quod nihil ab eis acceperint, & ne puluerem quidem, quem etiam ipsum excusserunt. Ita ut hoc sit in testimonium illis, hoc est in reprehensionem. Amen enim dico uobis, quod tolerabilius erit Sodomis & Gomorrhis in die iudicij, quàm his qui non susceperint uos. Sodomitæ enim puniti in hoc seculo, leuius in alio seculo punientur. Insuper illis non sunt missi apostoli: ij uero apostolos non susceperunt, meritò igitur grauius hi quàm illi punientur.

Et egressi prædicabant, ut resipiscerent: & dæmonia multa eijciebant, & ungebant oleo multos ægros, & sanabant.] Quod unxerint oleo apostoli, solus Marcus narrat,

Iaco. 5. quod & frater domini Iacobus in catholica epistola dicit. Infirmat̃ quis inter uos, aduocet seniores ecclesiæ, & orent super illum, ungentes eum oleo. Est igitur oleum & ad labores utile, & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, significatq; misericordiã dei, & gratiam spiritus, per quam à labore liberamur, & lucem ac gaudium, & hilaritatem spiritualem accipimus.

Et audiuit rex Herodes (innotuerat enim nomen eius) dicebatq;: Ioannes ille, qui baptizabat, resurrexit à mortuis, & propterea uirtutes agunt in illo. Alij dicebãt: Elias est. alij uero dicebant, propheta est, uel tanquàm unus ex prophetis. Quum audisset autem Herodes, ait: Cui ego præcidi caput, Ioannes iste est, ipse surrexit à mortuis.] Hic Herodes fuit filius eius, q pueros occiderat: & licet tetrarcha esset Herodes, eũ tamen regẽ dixit, simpliciter usus nomine. Igitur ille quum audiret miracula domini, & sciens quod immerito & absq; causa iustũ Ioannẽ occidisset, suspicatus quod surrexisset à mortuis, & p resurrectionẽ in se uirtutẽ accepisset operãdi miracula. Ioannes em̃ prius nullũ miraculum fecerat. Herodes autem putabat signorum operationem ei ex resurrectionis uirtute aduenisse. At alij dicebant, Elias est: reprehendit enim multos, ut quum diceret, O incredula natio. Herodes autem timebat, adeò miser erat ut & mortuum timeret.

Nam ipse Herodes missis satellitibus manus iniecerat in Ioannem, & uinxerat eum in carcere propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam uxorem.

Dicebat

Dicebat enim Ioannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autē insidiabatur illi, uolebatq; occidere eum, nec poterat. Herodes enim metuebat Ioannē, sciens eum uirū iustum ac sanctum, & obseruabat eum, auditoq; eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.] Interserit hoc loco Marcus narrationem de morte Ioannis Baptistæ, occasione sumpta. Dicunt autem quidam, quod Herodes rapuerit Herodiadem uiuente Philippo, & quod reprehensus fuerit, ut præuaricator qui abduxerit uiuentis fratris uxorem. Alij autem, quod mortuus quidem fuerit Philippus, reliquerit autē filiolam: & quum filiam reliquerit, non debebat Herodes uxorem fratris ducere, etiam post mortem. Lex enim tunc iubebat fratrem fratris uxorem ducere, quum non superesset puer. Nunc autem illi erat filia. Illegitimæ igitur erant. Vide autem quid non faciat amoris rabies? & quantum ualeat? Ecce enim Herodes Ioannem, quem in tanto honore & reuerentia obseruabat, ut libidini satisfiat, contemnit.

Et quum dies opportunus accidisset, quum Herodes in natalitijs cœnam faceret primatibus ac tribunis, & primoribus Galilææ, quumq; introisset filia ipsius Herodiadis, ac saltasset, placuisseteq; Herodi, ac simul accumbentibus, rex ait puellæ: Pete à me quod uis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quicquid à me petieris, dabo tibi usq; ad dimidium regni mei. At illa egressa, dixit matri suæ: Quid petam? Illa uero dixit: Caput Ioannis Baptistæ. Et ingressa statim cum festinatione ad regem, petiuit dicens: Volo, ut protinus des mihi in lance caput Ioannis Baptistæ. Et dolore affectus rex, propter iusiurandum, eosq; qui simul accumbebant, noluit eam reijcere. Et confestim rex misso speculatore iussit inferri caput eius. At ille abijt ac decollauit eum in carcere, & attulit caput eius in lance, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri suæ. Quo audito, discipuli eius uenerunt, & sustulerunt cadauer eius, posueruntq; illud in monumento.] Mira collusio. Saltat per puellam diabolus: fit iusiurandum impium & nepharium, immo stultum. Nequam autem mulier dicit: Da mihi protinus, hoc est statim hac hora. Insipiens uero & amore captus Herodes, iusiurandum implet, & iustum propter illud occidit. Oportebat hic periurum fieri, & non tam abominabile facinus perpetrare. Non enim ubiq; honestum, seruare quod iuraris. Speculator miles, carnifex est, deputatus in hoc ut occidat. Cadauer, id est corpus. Postquàm enim detruncatum est caput, corpus quod decidit, cadauer dicitur. Accipere hoc potes & spiritualiter. Herodes enim dicitur populus pelliceus Iudæorum. Duxit autem uxorem, uanam & ementitam gloriam, cuius filia adhuc saltat & tripudiat apud Iudæos, nempe scripturarum cognitio qua seducuntur. uidentur enim sibi cognoscere scripturas: Veruntamen non sic habet res: nam Ioannem detrūcarūt, hoc est propheticum sermonem: & abscp; capite, hoc est Christo, illum habent.

Et congregantur apostoli ad Iesum, ac renunciauerunt ei omnia, & quæ egissent, quæq; docuissent. Et ait illis: Venite uos soli seorsim in desertum locum, & requiescite pusillum. Erant enim qui uenirent & abirent multi, ac ne cibum quidem capere uacabat. Et abijt in desertum locum nauigio seorsim. Et uiderunt eos abeuntes, turbæ: & agnouerunt eum multi, & itinere pedestri ex omnibus ciuitatibus cōcurrerunt illuc, & præuenerunt eos, conueneruntq; ad illum.] Apostoli postquàm prædicauerunt, congregantur apud Iesum: ut & nos discamus, si quando in ministerium mittamur, ne nos totos ab eo qui mittit abripiamus, sed illum sciamus caput, & ad illum redeamus, annūciemusq; ei omnia quæ uel docuimus, uel fecimus. Necq; enim satis est si doceamus, nisi & fecerimus. Quiescere autem facit Christus discipulos, ut sciant prælati, laborantes in uerbo & doctrina, dignos quibus detur sua quies, & non semper intendant laboribus. Porrò in locum desertum secedit, ut inanis gloria uitetur: sed necq; eo loco latere potest quærentes. Adeò autem uigilabant illi, ne se effugeret, ut & præuenerint apostolos, & abiuerint in locum ubi Christus quietem habiturus erat. Sic & tu præueni Iesum, ne expectes, ut ille te uocet, sed præcurre, & tu magis illum præuenito.

Et egressus uidit turbam multam Iesus, & affectu misericordiæ tactus est erga eos: quia erant uelut oues non habentes pastorem. Et cœpit illos docere multa: & quum iā multum temporis præteriisset, accesserunt ad illum discipuli eius, dicentes: Desertus est

locus,& iam multum temporis est,dimitte illos,ut abeant in circumiacentes uillas ac uicos,emantq; sibi panes:nam quod edant,non habent. At ille respondens, ait illis: Date illis uos quod edant. Et dixerunt ei:Euntes emamus ducentis denarijs panes,& demus illis quod edant? At ille dicit eis:Quot panes habetis? Ite & uidete. Et quum cognouissent,dicunt:Quinq;,& duos pisces. Et præcepit illis,ut accumbere facerent omnes, distributis conuiuijs in uiridi gramine. Et discubuerunt diuisi in areolas centeni & quinquageni.] Pharisæi quum essent pestilentes ac rapaces, non pascebant populum, sed deuorabant: propterea relictis illis,ad Christũ uerũ pastorẽ turbæ congregantur, unde & ipse alimoniam eis suppeditat. Et primum,utiliorem & honestiorem, nempe uerbũ suum: deinde & corporalem. Vide autem discipulos, quomodo in misericordia proficiant. Misericordia enim moti erga turbas, accedunt ad Christum,& pro illis orant. Dominus autem tentans & probans,num suam agnoscerẽt uirtutem, quod possit illas alere,ait: Date illis uos ut edant. Illi aũt & arguerunt eum, ut ignorantem quanta laborarent rerũ penuria,& quãta populi esset multitudo. Nõnihil em̃ grauati animo dicebãt: Emamus ducentis denarijs panes,& demus illis ut edant. Deniq; recũbere facit omnes in fœno separatos; hoc est enim distributis conuiuijs, id est diuersis mensis: quod iterum designat dum dicit,diuisi in areolas,hoc est multas partes & sectiones. Areolæ em̃, dicuntur uariæ sectiones in hortis, in quibus plantantur uaria olera.

Et quum accepisset quinq; panes & duos pisces, sublatis in cœlum oculis benedixit, ac fregit panes,deditq; discipulis suis,ut apponerẽt illis: & duos pisces diuisit omnibus. Et comederunt omnes,ac saturati sunt, & sustulerunt fragmentorum duodecim cophinos plenos & de piscibus. Et erant qui comederant panes, quinq; millia uirorum.] Suspicit in cœlum, partim nos docens à deo petere cibum, & non à diabolo, id quod faciunt, qui iniustis prædijs uiuunt:partim monstrans turbis,se non esse aduersariũ deo, quem inuocabat. Porrò discipulis dat,ne miraculi obliuiscant̃,quia suis manibus tenuissent panes. Residui autem sunt duodecim cophini eadem de causa, ut suis quiq; humeris unũ gestantes,memoria rem seruarent. Virtutis autem magnitudo indicatur, quod non solum illi pascũtur,sed & multa relinquuntur residua. Moses enim, quamuis manna dedisset, sed pro singulorum usu:nam quod supererat, uermiculis scaturiebat. Elias quoq; uiduam pascens,suppeditabat quãtum satis erat. Iesus autem ut dominus, etiam residua facit. Et hæc quidem iuxta historiam. Verum iuxta Anagogen: Quinq; panes, sunt libri Mosis, qui quinque sunt, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, & Deuteronomium. Duo autem pisces,piscatorum libri,Apostolus, & Euangelium. Illis enim pascuntur quinq; nostri sensus,qui per quinq; millia signãtur. Verũ nõ possunt omnia edere, sed multa residua relinquunt, quæ apostoli gestare possunt. Nam difficiliores sensus legis & Euangeliorũ, nos qdẽ quinq; sensibus seruiẽtes nõ portamus, sed apostoli.

Exod. 16. 3. Reg. 17.

Et statim coẽgit discipulos suos conscendere nauim, ut præcederent transmisso mari Bethsaidam,dum ipse dimitteret turbam. Et quum dimisisset eos, abijt in montem ad orãdum. Et quum uespera aduenisset,erat nauis in medio mari,& ipse solus in terra,uidit q; eos laborantes in remigando. Erat enim uentus contrarius eis. At circa quartã uigiliam noctis uenit ad eos,ambulans super mare,& uolebat præterire eos. At illi ut uiderunt eum ambulantem super mare,putauerunt spectrum esse,& exclamauerunt. Omnes enim uidebant eum,& conturbati sunt,& statim loquutus est cum eis,dixitq; eis: Confidite,ego sum,ne terreamini. Et ascendit ad illos in nauim, & conquieuit uentus. Et uehementer supra modum intra sese stupebant & admirabantur. Non enim intellexerant de panibus:erat enim cor eorum obcæcatum.] Cogit discipulos. Nolebãt em̃ auelli ab eo,sed ui separabantur: partim propter amorem erga illum, partim quod dubitabant quomodo nam ad ipsos rediret,quum abesset nauis. Dimissis itaq; turbis,ascendit in mõtem, ut oraret seorsum. Quiete enim & imperturbatione opus habẽt preces. Cæterum discipulos tentari permittit, ut discant patientiã. Nam propterea non statim illis assistit, sed tota nocte sinit in tempestate esse, ut doceat fortes esse, & non in principio tentationum sperandam requiem. Obserua & aliud, quod daturus finem rerum difficultatibus,

difficultatibus,in maiorem illos terrorem adducit. Viso igitur illo clamauerunt turbati, tanquàm in phantasmate:& statim per uocem succurrit eis,dicens:Ne terreamini. Deinde & per ingressum in nauim, maiorem illis securitatem parit. Confestim enim conquieuit uentus.Magnum autem miraculum,ambulare super mare:& quum esset tanta tempestas, tam'que contrarius uentus,miraculi incremẽtum erat. Apostoli autem quũ non intellexissent de panibus,ex hoc miraculo in mari intellexerunt. Videtur sanè Christus & propter hoc permisisse illos tentari, ut quoniam à panibus eum non cognouissent, notitiam à mari perciperent.

Et quum traiecissent, uenerunt in terram Genezareth, & applicuerunt in portum. Quumq; egressi essent de naui, cõtinuò agnouerunt eum, ac percurrentes totã undiq; regionem illam,cœperunt in lectis eos qui male habebant circunferre, quum audissent eum illic esse:& quocunq; introisset in uicos,aut in ciuitates,aut in uillas,in plateis ponebant infirmos,& deprecabantur eum ut uel fimbriam uestimẽti eius tangerẽt: & quotquot tangebant eum,salui fiebant.] Aliquanto tempore,ut uidetur, peregrinatus est dominus in loco illo,eo quod Euangelista dicit:Quum agnouissent illum, attulerũt infirmos.Non enim in domos ipsum uocabant, sed ipsi afferebant eos qui male habebãt, obsecrantes ut illis uel fimbriam uestimenti tangere liceat.Nam miraculũ quod in muliere quæ sanguinis profluuio laborabat, ad omniũ aures peruenerat,fidemq; auxerat.

CAPVT VII.

ET conueniunt ad eum pharisæi, & quidã de scribis qui uenerant à Hierosolymis: & quum uidissent quosdam ex discipulis eius communibus manibus,id est illotis edere panes,increpabãt. Nam pharisæi & omnes Iudæi, nisi cubitaliter lauerint manus,nõ capiunt cibũ,tenentes institutа maiorũ: & à foro uenientes, nisi loti fuerint,non comedũt. Et alia multa sunt quæ susceperunt seruanda,nempe lotiones poculorum & urceorum, & æramentorum, & lectorum.Deinde interrogant eum pharisæi & scribæ: Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum,sed illotis manibus edunt panem?] Discipuli domini docti solam uirtutem amplexari, & in alijs nõ esse superstitiosos,illotis manibus comedebant simpliciter, & absq; curiositate. Pharisæi autem quærẽtes conuicij occasionem, illud reprehendunt:neq; reprehendunt illos ut transgredientes legẽ,sed traditiones seniorum.Non enim in lege scriptum: Lauandum cubitaliter,hoc est usque ad cubitum. Cubitaliter enĩ dicit à cubito usq; ad extremos digitos.sed hoc erat à senioribus traditũ. πυγμῆ.

At ille respondens dixit eis:Bene uaticinatus est Esaias de uobis hypocritis, sicut scriptum est:Populus hic labijs me honorat,cor autem eorum longe est à me: inuanum autem me colunt,docentes doctrinas,præcepta hominum.Nam omisso præcepto dei,tenetis constitutiones hominum,ablutiones urceorum & poculorum, aliaq; similia his facitis multa.Et dicebat illis:Bene,reijcitis præceptum dei, ut constitutionem uestram seruetis.Moses enim dixit:Honora patrem tuum & matrem tuam. &, qui maledixerit patri uel matri,morte moriatur. Vos autẽ dicitis: Si dixerit homo patri uel matri, corban: quod est, donũ quodcunq; ex me, in tuum cedet commodum. & præterea non sinitis eum quicquam facere patri suo aut matri suæ:& irritum facitis uerbum dei per constitutionem uestram quam tradidistis. Et similia huiusmodi multa facitis.] Vt grauius arguat dominus Iudæos, adducit & prophetã à quo taxantur.Illi enim discipulos arguebant,quod seniorum traditiones præuaricati essent, dominus autem eis impingit crimẽ longe grauius,quod Mosis legem præuaricarentur.Lex enim dicit:Honora patrem & matrem.uos autem docetis pueros,ut dicant ad parentes,corban:hoc est,donum & oblatum deo,quod quæris ex me. Pharisæi enim uolentes deuorare ea,quæ erant plebeiorum,docebant pueros,si quid haberent,uelut peculium: & quærerẽt parentes,dicerẽt: Iam consecraui hoc deo: ne ultra quærant iam oblatum domino. Igitur sic decipiebant pueros, & simul persuadebant eis, ut consecrarent deo quæ haberent: quo parentes faciebant contemni: ipsi autem deuorabant deo sacrata. Propterea arguit eos domi-

Esa.29.
Exod.20.
Deut.5.
Leuit.20.

nus,quod propter lucrum transgrediantur legem dei.

Et quum aduocasset ad se totam turbã,dicebat illis:Audite me omnes,& intelligite: Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum inquinare, sed quæ de homine procedunt,illa sunt quæ inquinant hominem. Si quis habet aures ad audiendum, audiat.Et quum intrasset in domum,semotus à turba,interrogabant eum discipuli eius de similitudine.Et ait illis:Adeò & uos intelligentia caretis? Nondum intelligitis, quod omne foris introiens in hominem,nõ potest eum inquinare:quia non intrat in eius cor, sed in uentrem,& in secessum exit, repurgans omnes escas? Dicebat autem: Quod ab homine exit,illud inquinat hominem. Ab interioribus enim de corde hominum malæ cogitationes procedũt,adulteria,stupra,homicidia,furta,auaritiæ,fraudes,dolus,impudicitia,malus oculus,blasphemia, superbia,stultitia: omnia hæc mala ab internis procedunt,& coinquinant hominem.] Dominus docens homines,quod ciborum obseruationes quas lex prohibet, non debeamus corporaliter intelligere: incipit hoc loco legis mentem aperire,dicens: Nihil quod ingreditur,posse communem facere,hoc est inquinare quempiã,sed ea quæ egrediuntur de corde:illa enim sunt quæ inquinãt.& enumerat ea.Oculum malum inquit,uel intemperantiam,uel inuidiam. Etenim inuidus oculum malum & fascinum immittit in eum cui inuidet. Et intemperans per oculũ uidens, malum communicat.Blasphemiã autem dicit conuicium in deum:ut si quis dicat, Non est prouidentia:unde & superbiam adijcit.Superbia enim est quasi contẽptus dei,quãdo quis bonum operatur,hoc non ascribit deo,sed propriæ uirtuti.Stultitia autem conuicium est in homines.Omnes illæ affectiones coinquinãt animã,scaturiuntq; ex illa,& egrediuntur.Cæterum turbæ obscurius loquutus est deus,idcirco & dicebat: Qui habet aures audiendi,audiat:hoc est intelligat.Apostolis autem profundius quiddam dicere dominum existimarunt.Et accedunt & interrogant de parabola, hoc est obtenebrato & obscuro sermone.Parabola enim,sermo est tenebrosus.Et primum quidem increpauit,dicens: Siccine & uos sine intellectu estis? deinde soluit quod angebat.

Et quum inde surrexisset,abijt in confinia Tyri & Sidonis:& ingressus domum,neminẽ uoluit scire,nec potuit latere.Mulier enim statim ut audiuit de eo, cuius filiola habebat spiritum immundum,uenit & accidit ad pedes eius. Erat enim mulier Græca Syrophœnissa genere,& rogabat eum,ut dæmonium eijceret de filia sua. Iesus autem dixit illi:Sine prius saturari filios:non est enim honestum,sumere panem filiorum,& proijcere catellis.At illa respondit,& dicit illi: Etiam domine, nam catelli quoq; comedunt sub mensa de micis filiorum.Et ait illi:Propter istum sermonem uade,exijt dæmonium à filia tua.Et quum abijsset domum suam,reperit dæmonium exisse, & filiam iacentem super lectum.] Postquàm de cibis loquutus est dominus, & uidit incredulos Iudæos, transijt in Gentilium fines.Nam quum increduli essent Iudæi, salus futura erat Gentiũ. Et ipse primum quæsiuit latere, ut ne habeant Iudæi postea quo possent ipsum accusare,quod ad immũdas Gentes præcurrerit. Nõ potuit latere: nõ enim eueniebat ut lateret ac à nemine agnosceret. Vxor enim quæ audierat de eo, ostendit alacrem suam fidẽ. Et propterea dominus non statim exaudit,sed moratur & differt donũ: ut ostendat mulieris solidam fidem, quæ quamuis ablegaretur, perseuerarit: ut & nos discamus non statim resilire,quum precamur si non statim uotorum fuerimus compotes,sed perseueremus, donec accipiamus.Præterea canes nominat Gẽtiles,tanquàm exosos Iudæis habitos.Panẽ autẽ,beneficiũ quod pueris,hoc est Hebræis segregarat deus.Beneficia em̃ Hebræis impartitus est.Dicit igitur dominus:Non oportet Gentiles participes esse beneficiorũ,quæ Iudæis destinata sunt.Quia prudẽter respõdit mulier & fideliter,desyderij facta est compos.Iudæi enim inquit, panem habent, hoc est te totum qui è cœlis descendisti, & beneficia tua: at ego micas peto,hoc est beneficium particulare.Vide autẽ dominum,quomodo non dixerit,uirtus mea saluauit te. sed quid dicit? Propter sermonem hunc,hoc est propter fidem tuam,uade: mundata enim est filia tua.Disce igitur & tu hoc loco utilem doctrinam. Etenim unusquisq; nostrum quando peccat, mulier est, hoc est infirma anima. Phœnissa autem tanquàm rubrum & sanguinariũ peccatum, ac

cruentum

cruentum peccatum habens. Filiam autem habet talis mulier, malum opus, quod habet dæmonium. Mala enim opera, dæmonum sunt. Peccatores itaq; quum simus, & canes nominamur immundicia pleni, & eapropter indigni sumus qui accipiamus panem dei, hoc est cõmunicemus immaculatis mysterijs. Quod si per humilitatẽ nosmetipsos agnouerimus, & cõfessi fuerimus nos esse canes, enarrauerimusq; peccata nostra: tunc sanabitur filia, hoc est opus diabolicum.

Et rursum egressus de finibus Tyri ac Sidonis, uenit ad mare Galilææ per medios fines Decapolis: & adducunt ei surdum, impeditæq; linguæ, & deprecantur eum ut imponat illi manum: & quum apprehendisset eum de turba seorsim, misit digitos suos in auriculas eius, & sputo emisso tetigit linguam eius, ac suspiciens in cœlum, ingemuit, & ait illi: Ephatha, quod est aperire. Et statim apertæ sunt eius aures, & solutum est uinculum linguæ eius, ac loquebatur recte: ac præcepit illis, ne cui dicerent. Sed quo magis ille eis præceperat, hoc amplius prædicabant, & supra modum stupebant, dicentes: Bene omnia fecit, & surdos facit audire, & mutos loqui.] Non moratur diu in Gentilium locis, sed statim transit, ne (sicut dicebam) daret occasionem Iudæis dicendi, quod præuaricetur legem, Gentilibus se miscens. Decedens igitur à finibus Tyri ac Sidonis, uadit in Galilæam. Porrò surdum & impeditæ linguæ illum sanat. Erat autẽ morbus ille à dæmone. Iam quod de turba seorsim apprehendit illũ, factum ideo qd nõ erat arrogantiæ sectator, qui se humiliaret usq; ad nostram inopiam, & ut plurimum noluit coram multis miracula facere, nisi forte propter uidentium utilitatem. Quum uero expuisset, tetigit linguam illius: ut ostenderet omnes partes suæ carnis sanctas ac diuinas esse, adeò ut & sputum solueret linguæ uinculum, tametsi superfluitas sit omne sputũ, sed in domino admirabilia erant ac diuina, omnia. Vt autẽ suspexit in cœlum, ingemuit, fortassis & ut orans patrẽ, quo misericordia dignaretur hominem: & nos docens, quod quando facturi sumus miraculum, inde petendam miraculorum uirtutem. fortassis etiã misericordia erga humanam naturam tactus, quo pacto sic tradita esset diabolo, qui illi sic illuderet, & à quo tanta pateretur. Vnde & qui sanarat, à sanatis prædicatur, tametsi illos ipse interdiceret ac prohiberet, ne quid dicerent. Docemur item hoc loco, quod quando benefacturi sumus, non plausus uel celebritates ex beneficijs quæramus.

CAPVT VIII.

IN diebus illis, quum turba admodum multa esset, nec haberẽt quod manducarent: accersitis ad se Iesus discipulis, ait illis: Misericordia tangor erga turbam, quia iam triduo apud me manent, nec habent quod edant: & si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in uia. Quidam enim ex eis è longinquo uenerunt. Et responderũt ei discipuli sui: Vnde istos quis poterit hic satiare panibus in solitudine? Et interrogauit eos: Quot panes habetis? Illi uero dixerunt, septem. Et præcepit turbæ discumbere super terrã. Et acceptis septem panibus, quum gratias egisset, fregit, deditq; discipulis suis, ut apponerent: & apposuerũt turbæ. Et habebãt piscículos paucos, & quum benedixisset, iussit apponi & hos. Comederunt autem & saturati sunt: ac sustulerunt quæ superfuerant, fragmentorum septem sportas. Erant autem qui comederant fermè quater mille: & dimisit illos.] Iam & antea tale quoddam miraculum fecit dominus, & nunc quoq; iterũ ipsum operatur, sumpta occasione iusta, nempe quod tres dies manserat turba, & absumpta erant omnium uiatica. Non semper enim miraculum in alimentis facit, ut ne putent quod propter cibos populus illum sequatur: & nunc nisi periculum ex ciborum penuria fuisset, neutiquàm feciſſet miraculum. Vide autem & discipulos, quàm insipienter se habeant, nõdũ credentes uirtutes illius ex prioribus signis. Ipse autem non reprehendit: docens & nos, ne morosiores & austeriores erga idociles simus: sed sunt quæ & illis oportet ignoscere, ut insipientibus. Consydera autem & hoc, quod Christus nullum uult dimittere ieiunum: omnes enim uult delicijs suorum donorum alere, & maxime eos qui triduo apud se manent, hoc est baptizatos. Illuminatio enim dicitur baptisma, quia baptismus

autem in tribus merſionibus fit: ita & triduo manent qui per baptiſmum illuminantur. Accepit ſeptem panes, ſpirituales inquam ſermones. Numerus enim ſeptenarius ſpiritusſancti ſymbolum eſt, qui perficit omnia. Septenario enim numero perficitur uita hæc, & hoc ſeculum. Comedunt autem illuminati & ſaturantur, & reliquiæ ſuperſunt. Nec omnes ſenſus diuinos edere ualent. Verū ſicut in illo quinq; panū miraculo, duodecim cophini ſunt & plures reliquiæ. Erāt enim quinq; millia, hoc eſt quinq; ſenſibus ſeruiebant: & propterea non potuerunt multa edere, ſed paucis contenta fuerunt, ideo & plures ſunt reliquiæ. Ita hic ſeptem ſunt ſportæ, & pauciora reſidua, eo quod quatuor fuerūt millia, hoc eſt quatuor uirtutibus exercitati: & propterea ut potentiores plura comederunt, & pauciora reliquerunt. Illa enim ſola non potuerunt comedere, quæ fuerūt magis ſpiritualia, & profundiora: unde & per ſeptē ſportas deſignātur. Diſce & hoc iuxta hiſtoriā, qđ debemus his qbus indigemus cōtēti eſſe, & nihil amplius quærere. Ecce em̄ turbæ quæ comederūt & ſaturatæ fuerūt, nō acceperūt ſecū reliquias panū, ſed diſcipuli has geſtarunt: ſic igitur & nos uſu nobis congruo eſſe contentos decet.

Et mox ingreſſus in nauim cum diſcipulis ſuis, uenit in partes Dalmanutha. Et egreſſi ſunt phariſæi, cœperuntq; diſputare cum illo, quærentes ab eo ſignum è cœlo, tentantes eum. Et quum ingemuiſſet ſpiritu ſuo, dicit: Cur generatio hæc ſignum quærit? Amen dico uobis, ſi dabitur generationi huic ſignum.] Poſt ſignum hoc ſeptem panū, ſtatim ſecedit in alium locum: timens ne quo pacto turba tanto miraculo excitata, quid nouarum rerum moliretur, regemq; faceret. Phariſæi ſignum quærūt de cœlo, utpote quod ſolem ſiſtat & lumen, flumina deducat, aërem immutet. Arbitrabātur enim eum non poſſe facere ſignum de cœlo, & in Beelzebul facere ſolum in terra ſigna. Ipſe autē morem eis non gerit. Aliud enim tempus ſignorum de cœlo, nempe ſecundi aduentus tempus, quando uirtutes cœlorum commouebuntur, & luna non dabit ſplendorē ſuum. Primi autem aduentus tempus nihil tale habet, ſed omnia māſuetudine plena ſunt: & ita non dabitur generationi huic ſignum tale, hoc eſt de cœlo.

Et relictis illis ingreſſus rurſus nauim, abijt traiecto lacu. Et obliti fuerant ſumere panes, nec præter unum panem habebant ſecum in naui. Ac præcepit illis, dicens: Videte, cauete à fermento phariſæorum, & à fermento Herodis. Et diſputabant inter ſeſe, dicētes: Panes non habemus. Et eo cognito Ieſus, dicit illis: Quid diſputatis, quod panes nō habetis? Nōdum animaduertitis nec intelligitis? adhuc obcæcatum habetis cor ueſtrū? oculos habentes, non cernitis: & aures habentes, non auditis? & non meminiſtis? Quū quinq; panes fregiſſem in hominum quinq; millia, quot cophinos fragmētis plenos ſuſtuliſtis? Dicunt ei, duodecim. Quum autem ſeptem in quatuor millia, quot ſportas ex reliquijs fragmentorum tuliſtis? Illi uero dixerunt, ſeptem. Et dixit illis: Quî fit ut non intelligatis?] Relinquit phariſæos dominus, ut incorrigibiles. Vbi enim ſpes eſt correctionis, ibi immorandum eſt: ubi autem illa defuerit, inde tranſeundum. Singulari autē diſpenſatione fit, ut diſcipuli obliuiſcantur panum, quo meliores euadant obiurgati, & intelligant domini uirtutem. Nam quum dixiſſet, cauendum à fermento phariſæorum, hoc eſt doctrina, illi eum putabant de panum fermēto loquutum. Vnde meritò perſtringuntur tanquàm ſtupidi, & non intelligentes uirtutem Chriſti, qui poſſit ex nihilo facere panes. Fermentum ideo nominat doctrinam phariſæorum & Herodianorum: quia amara eſt, malitiæq; ueteris plena. Quicunq; enim malitia inueteratus eſt, & nihil ſpirituale poteſt dicere, quod auditoris faucibus ſit dulce: ille fermentum habet ac mordacē ueteris malitiæ doctrinā, quæ illi obediētem, ad pœnitudinem tādem ducat. Herodiani aūt erant doctores quidam nuper orti dicētes, Herodē eſſe Chriſtū, & illi eſſe credēdū.

Et uenit Bethſaidam, & adducunt illi cæcum, & obſecrāt eum, ut illum tangeret. Et apprehenſa manu cæci, eduxit illum extra uicum: & quum expuiſſet in oculos illius, impoſuiſſetq; illi manus, interrogauit eum, ſi quid uideret: & recepto uiſu, dicebat: Video homines, quoniam uelut arbores cerno ambulantes. Deinde rurſum impoſuit manus ſuper oculos illius, & fecit ut uiſum reciperet. & reſtitutus eſt, ac denuò uidebat diluciđe omnes; & dimiſit illum in domum ſuam, dicens: Neq; in uicum ingrediaris, neq; dixeris

xeris cuiquam in uico.] Apparet Bethsaidam incredulitate multa laborasse: ideo & miseram eam dicit Christus, sicut Matthæus inquit: Væ tibi Chorozain, uæ tibi Bethsaidan, quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, pridē resipuissent. *Matth. 11.* Hic igitur, quum uenisset Iesus, adducunt ad eum cæcū ex pago. Non erat autem pura adducentium fides, unde & dominus educit cæcum è pago, & sic sanat illum. Expuit uero in oculos cæci, & manus imponit: ut discamus nos, quod sermo diuinus efficax sit. Manus enim, operationis symbolum est, sputum autē sermonis, eo quod sit ex ore. Et qa neq; cæcus ille perfectam habuit fidem, idcirco non statim ipsum respicere facit, sed sensim, utpote integra carentem fide. Iuxta fidei enim magnitudinem, & sanitas datur. Prohibet autem ne ingrediatur in pagum suum, eo quod (sicut dixi) incredduli erant homines, & animæ eius nocuissent. Sed neq; Christus hoc de se dici uult, ut ne in incredulitate sua perseuerantes illi, in grauius inciderēt iudicium. Et nos quandiu in hoc pago, id est mundo agimus, anima sumus cæci: educti autem è mundo & secularibus negotijs, à Christo sanamur. Postquàm autem sanati fuerimus, dicit nobis, ne ultra reuertamur in pagum, sed in domum. Domus autem uniuscuiusq; cœlū, & mansiones quæ illic sunt.

Et egressus est Iesus & discipuli illius in uicos Cæsariæ, quæ cognominatur Philippi, & in uia interrogauit discipulos suos, dicens: Quem me dicunt homines esse? Illi uero responderunt, Ioannem Baptistam: & alij, Eliam: alij rursus unum de numero prophetarum. Et ipse dicit illis: At uos quem me dicitis esse? Respondens autem Petrus, dicit illi: Tu es ille Christus. Et interminatus est eis, ne cui dicerent de se.] Quum abduxisset eos procul à Iudæis, interrogat de se, ut nullum timentes ueritatem faterētur. Respondent igitur, alij quidē Ioannem Baptistam te suspicantur, alij uero Eliam. Multi em Ioannem resurrexisse credebant, sicut & Herodes opinatus est, quod propter resurrectionem accessisset ei uirtus illa qua miracula faciebat. Ioannes enim quum uiueret non faciebat miracula. Vbi igitur interrogauit eos de aliorū opinionibus, rogat ex eis & suam ipsorum sententiam. quasi diceret, Illi errantes sic de me sentiunt: uos autem aliud quiddam dicite. Quid igitur Petrus? Confitetur eum esse illum, qui à prophetis prædictus est. Quid autem ad confessionē Petri dixerit dominus, & quomodo beatificarit illum, Marcus quidem prætermisit, ne uideretur ad gratiam Petri præceptoris sui hæc dixisse: Matthæus autem non omisit. Interminatus est autem illis, ut nulli de se dicant. Volebat enim adumbrari gloriam suam, ne postea multi in se scandalizarentur, & propterea ob incredulitatem suam maioris supplicij fierent obnoxij.

Et cœpit docere eos, quod oporteret filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus, summisq; sacerdotibus ac scribis, & occidi, & post tres dies resurgere: & aperte sermonem loquebatur. Et apprehēdit illum Petrus, cœpitq; increpare eum. At ille conuersus, & intuitus discipulos suos, increpauit Petrum, dicens: Abi post me satana, quoniam non sapis quæ dei sunt, sed quæ sunt hominum.] Quando deprehendit eos confessos se esse Christū, tūc tandē & crucis sacramentū eis manifestat, tametsi non omnino nude: neq; enim sic quid diceret intellexissent, neq; intelligebant quid esset resurgere. Vnde putabant melius esse omnino nō pati. Vnde & Petrus incepit eū increpare, qd temere in mortem se offerret: potuisset enim non pati. At dominus monstrans ad salutem, suam passionem pertinere, & solum satanā eum nolle pati, ne saluentur homines, Satanam nominat Petrum, tanquàm idem cum satana sentientem, nolentemq; se pati, sed magis se opponentem. Satanas enim idem est quod aduersarius. Vade autem post me, inquit. hoc est sequere uoluntatem meam, & non oblucteris, neq; ex aduerso mihi stes, sed post me sequaris. Humana dicebat sapere Petrum, eo quod humilia quædam & carnalia sapiebat, uolens mollius agere & non crucifigi, nec in tentationes incidere dominum propter mundi salutem.

Et quum ad se uocasset turbam unà cum discipulis suis, dixit illis: Quicunq; uult sequi me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, ac sequatur me. Nam quisquis uoluerit animam suam seruare, perdet eam. Quisquis autem perdiderit animam suā causa

mea & Euangelij, hic seruabit eam. Quid enim profuerit homini, si lucratus fuerit mundum totum, & animæ suæ iacturam fecerit? Aut quid daturus est homo, quo repensset animam suam?] Quandoquidem Petrus increparat eum uolentem crucifigi, aduocat turbam, & audientibus omnibus Petrum acrius alloquitur: Tu me (inquit) reprehendis Petre, quod crucem tollo? ego autem tibi dico, quod neque tu, neque aliquis saluabitur, nisi moriatur pro bono & ueritate. Cæterum uide quod non dixit, etiam si non uelit quis, moriatur: sed quicunque uult. Nullum enim cogo. Ad bona uoco, non ad mala, ut & compellam: & ita si quis non uult, non est his dignus. Quid sit autem abnegare semetipsum, discemus, si didicerimus quid sit abnegare alium. Qui enim abnegat alium, fratrem fortassis, uel familiarem, uel patrem, etiã si flagellari illum uiderit & occidi, nõ aduertit, nõ dolet, non cõpatitur semel ab eo alienatus: sic quoq; & nos uult corpus nostrum despicere, ut siue flagella, siue aliud quid patiatur, ne illi parcamus. Tollat autem crucem suam, hoc est ignominiosam mortem. Ignominiosa enim tunc uidebatur. Præterea quia multi in crucem agebantur latrones, addit quod cum crucifixione & omnem aliam uirtutem habeat: hoc enim est & sequatur me. At quoniã graue hoc esse uidebatur & crudele, quod imperarat nobis ut exponamus nos morti, dicit quod hoc multo plus habet misericordiæ. Nam quisquis perdiderit animam suam propter me, non tanquàm latro qui occidit, uel tãquàm is qui suspendit (hoc enim non est propter me) talis inueniet animã suam: sicut contrà si quis uideatur lucrari, perdet eam, si in tempore martyrij non restiterit. Ne mihi dixeris, quod lucratus sit uitã: nam quum postea deponenda sit, etiam si totum mundum fuerit lucratus, nulla erit utilitas: neq; enim diuitijs salus repensari potest. Etenim siquidẽ hoc esset, quod is q lucratur totũ mundũ, animam autem perdit. Dedisset enim & is qui in flamma cruciabat, & innocens fuisset. At non est tunc talis quædam illic commutatio. Próinde & hoc loco confutabimus Origenistas dicentes, quod futura sit quædam animarum reparatio, postquàm punitæ fuerint iuxta peccatorum suorum rationem. Audimus enim, quod illic non repensetur quippiam pro anima. Próinde non tanta res puniri, quanta pro peccato repẽdenda est.

Quemcunq; enim puduerit mei ac meorum sermonum in generatione hac adultera & peccatrice, pudebit illius & filium hominis, ubi uenerit in gloria patris sui cum angelis sanctis.

CAPVT IX.

Matth. 16. Luc. 9. ET dicebat illis: Amen dico uobis, sunt quidam inter eos qui hic stant, qui non gustabunt mortem, donec uiderint regnum dei uenisse cum uirtute.] Non sufficit mentalis fides, sed & oris confessio exigitur. Nam quia duplex est homo, duplex fiat & sanctificatio. Sanctificatur quidem anima per fidem, corpus autem per confessionem. Quẽ igitur puduerit crucifixum confiteri deum suum, illius & ipsum pudebit. Indignum illũ seruũ iudicabit quum uenerit: non tunc humilis, neq; sicut hic apparebat contemptus, ita ut quem eius tunc pudere debeat: sed in gloria, & cum comitatu angelorum. Quia autem de gloria sua dicebat, uolens eis declarare quod non hoc per arrogantiam loquatur, dicit: Quod sunt quidam ex hic stantibus, nempe Petrus, Iacobus, & Ioannes, qui nõ morientur donec ostendero eis in transfiguratione, quanta cum gloria uenturus sim: nã sicut ipse tũc fulgebat, ita & sancti eius.

Et post dies sex assumit Iesus Petrũ, & Iacobum, ac Ioannem, & subducit eos in mõtem excelsum seorsim solos, & transformatus fuit coram illis, & uestimenta illius facta sunt splendida, & candida ualde uelut nix, quàm candida facere non potest fullo super terram.] Lucas autem post octo dies dicit, non dissidens à Marco, sed planè cõsonans. Ille enim & diem quo loquutus erat, & diem quo ascendit, dixit: Marcus autẽ intermedios duntaxat. Assumptos igitur præcipuos secum subducit in montem excelsum: Petrum quidem, tanquàm eum qui confessus erat, & diligebat: Ioannem, ut eum qui diligebatur: & Iacobũ, ut & ipsum theologum uocalissimũ. Ita enim onerosus erat Iudæis,

ut &

ut & Herodes Iudæis placere uolẽs, ipsum occiderit. In mõtẽ aũt excelsum subduxit, q̃ glorioſius fiat miraculum. Et ſeorſim. Sacramentũ enim ſeorſim demonſtraturus erat. Per transformationem, intellige nõ characteris & liniamentorum immutationem, ſed manente charactere qualis prius erat, ineffabilis lucis factum eſt augmentum.

Et conſpectus eſt illis Elias cum Moſe, colloquebanturq̃ cum Ieſu. Et reſpondens Petrus, dicit Ieſu: Rabbi, bonum eſt nos hic eſſe: & faciamus tabernacula tria, tibi unũ, & Moſi unum, & Eliæ unum. Non enim nouerat quid loqueretur, erant enim expaue facti. Et facta eſt nubes, quæ obumbrauit illos. Et uenit uox è nube, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. Et repente, quum circunſpexiſſent, non amplius uiderunt quenquam, ſed ſolum Ieſum eſſe ſecum.] Elias & Moſes uidentur colloquentes, multis de cauſis. Quia enim dixerant diſcipuli, populum dicere quod Chriſtus ſit uel Elias, uel alius ex prophetarum numero: oſtendit eis prophetarum præcipuos, ut & inde diſcant, quãtum inter ſeruum & dominos interſit. Vna quidem cauſa hæc eſt: alia autem, quia multi eum putabant aduerſarium deo, & quod ſolueret ſabbatum, ac legem præuaricaretur, oſtendit in monte prophetas, quorũ unus legislator, alter æmulator fuerat. Neq̃ enim colloquium habuiſſent prophetæ cũ eo qui uiſus fuiſſet ſoluere legem. At Petrus timebat deſcendere à monte: timebat enim ne crucifigeretur dominus, & dicit: Bonum eſt nos hic eſſe, & non illuc deſcendere in medium Iudæorum. Nam ſi huc uenirent, qui aduerſum te ſæuiunt, haberemus Moſen, qui de Aegyptijs triumphauit: haberemus & Eliam, qui ignem de cœlo deduxit, quinquagenarios cõſumentẽ. Quid autem colloquebantur cum eo prophetæ? de cruce & de morte eius. Porrò de Petro dicit, quod neſcierit quid loqueretur. Territi enim facti ſunt ob indicibilem lucẽ & gloriam. Non enim integre erat in eius animo, quod nunquàm uellet deſcendere Ieſum, ut crucifigeretur pro ſalute noſtra, ſed in monte ſemper manere. Nunc etiã ſermonem ad Anagogiam ſubducamus. Poſt conſummationem mũdi, qui ſex diebus eſt conditus, & nos aſcẽdere faciet dominus, ſiquidẽ diſcipuli eius fuerimus, in montẽ excelſum, cœlum dico, & oſtendet nobis ſemetipſum fulgidiorem. Nunc quidem quaſi in ignobilitate apparuit crucifixus & fabri filius: tunc autem uidebimus unigeniti illius gloriam, uidebimus & legem & prophetas cũ ipſo colloquentes, id eſt ea quæ de ipſo dicta ſunt, tam à Moſe, quàm à prophetis: & tunc inueniemus ac uidebimus, quod cum ſuis operibus conſonent, ac tunc audiemus reuera paternam uocem, quæ reuelat nobis patris filium, & docet: Hic eſt filius meus. Quomodo docebit nos? nube obumbrante, id eſt ſpiritu ſancto, qui eſt fons ſapientiæ.

Porrò quum deſcenderent de monte, præcepit illis ne cui dicerent ea quæ uiderant, niſi quum filius hominis à mortuis reſurrexiſſet. Ac uerbum hoc tenuerunt apud ſeſe, inter ſe diſputantes, quid eſſet hoc quod dixerat, è mortuis reſurgere.] Quam ob cauſam interdicit dominus diſcipulis, ne quid dicãt cuipiam de transfiguratione? ut ne ſcãdalizarentẽ homines, ſi quũ tã honorifica de Chriſto audiſſent, poſtea uiderẽt ipſum crucifigi. Igitur poſtquàm à mortuis ſurrexit, tempeſtiuum erat de Chriſto dicere gloriоſa, quæ ante crucem facta. Tenuerunt itaq̃ apoſtoli apud ſe ſermonem, diſputantes inter ſeſe, quid eſſet, ex mortuis reſurgere. nondum enim ſciebant (inquit) quod oportebat eum è mortuis reſurgere.

Et interrogabant illum, dicentes: Quid eſt quod ſcribæ dicunt, Eliam oportere uenire prius? Ille uero reſpondens, dixit illis: Elias quidem ubi uenerit prius, reſtituit omnia. & quemadmodum ſcriptum eſt de filio hominis, ut multa patiatur, & cõtemnatur. Verum dico uobis, Eliam ueniſſe, & fecerunt illi quæcunq̃ uoluerunt, ſicut ſcriptũ erat de illo.] De Elia rumor quidam erat apud Hebræos, quod uenturus eſſet ante Chriſtũ. Veruntamen phariſæi non ut oportebat interpretabantur de Elia, ſed ſpontanea malicia ueritatem occultabant. Duo enim ſunt aduentus Chriſti, & is qui factus eſt, & is qui futurus eſt. Prioris præcurſor fuit Ioannes, poſterioris autem erit Elias. Próinde Chriſtus uocat Ioannem Eliam, & quod acriter reprehendebat ac æmulabatur, & quod ſolitudinem amabat. Vrget itaq̃ Chriſtus iuxta phariſæorum opinionem, ſuſpicãtiũ quod

prioris aduentus Christi præcursor sit Elias. Et quomodo urget? Elias quidem, quum uenerit, restituit omnia: & quemadmodum scriptum est de filio hominis, ut multa patiatur. Sensus aũt dictorũ is est: Elias Thesbides quando ueniet, facturus est pacẽ cũ Iudæis qui non credunt, & adducturus est illos ad fidem, & ita secundi aduentus præcursor est futurus. Nã si primi aduentus præcursor fuisset Thesbides restituturus omnia, quomodo scripta essent de filio hominis, qd' hæc & illa, & qd' debeat pati? Igit' è duobus alterum colligitur, uel non esse Eliam prioris aduentus præcursorem, siquidem uere dicũt scripturæ, quod pati debeat, uel nõ uere dicere scripturas, dicentes quod patietur Christus: siquidem crediderimus, quod iuxta phariſæorum mentem, prioris aduentus præcursor erit Elias. Elias eñ restituturus est omnia, & nõ erit ultra incredulus Iudæus, sed omnes credent prædicationi, quotquot Eliam audierint. Itaq; dominus opinionẽ phariſæorum euertens, dicit quod Elias iam uenerit, hoc est Ioannes, & fecerunt quæcũq; uoluerunt in eo, & tandem capite truncatus, factus est ludi apud Herodem, præmium.

Et quum uenisset ad discipulos suos, uidit turbam multam circa illos, & phariſæos disceptantes cum illis. Et protinus uniuersa turba quum uidisset eum, obstupuit, & accurrẽtes salutauerũt eũ. & interrogauit scribas: Quid disceptatis cum illis? Et respondens unus è turba, dixit: Præceptor, adduxi filium meum ad te, habentem spiritum mutum: & quandocunq; eum corripuerit, lacerat eum, atq; ille spumat ac stridet dentibus suis, & arescit: & dixi discipulis tuis, ut eijcerent: & non potuerũt.] Quum uenisset ad discipulos, nouem uidelicet, qui non ascenderant secum, uidit disceptantes eos cum phariſæis. Phariſæi autem freti absentia Iesu, molesti erant discipulis. At turbæ repente uiso illo: desyderabant enim illum uidere, quasi à longinqua peregrinatione aduentantem salutant. Quidam autem dicunt, quod facies eius facta à luce transfigurationis formosior, ad salutationem populum inuitarit. Porrò respondens unus è turba, dixit: Infirmæ fidei homo ille erat: sicut & dominus testatur, dicens: O generatio incredula. & iterum: Credenti, omnia sunt possibilia. Et ille ipse: Succurre incredulitati meæ. Taxat autem discipulos tãquàm incredulus. Etenim oportebat ipsum nõ coram omnibus illos accusasse, sed seorsim.

At ille respondens ei, dicit: O natio incredula, quousq; apud uos ero? quousq; patiar uos? adducite illum ad me. Et adduxerunt illum ad eum. At uiso illo, continuò spiritus discerpebat eum: & prolapsus in terra uoluebatur spumans. Et interrogauit patrem illius: Quantum temporis est, quod hoc accidit ei? At ille dixit: A puero: & frequenter illũ in ignem abiecit, & in aquas quo perderet eum. age si quid potes, subueni nobis misertus nostri. Iesus autem dixit illi: Illud si potes credere, omnia possibilia credenti. Et cõfestim exclamans pater pueri, cum lachrymis dixit: Credo domine, succurre incredulitati meæ. Quum uidisset autem Iesus, quod turba simul accurreret, increpauit spiritum immũdum, dicens illi: Spiritus mute & surde, ego tibi impero, exi ab eo, & ne posthac ingrediaris in illum. Et cum clamasset spiritus, multumq; discerpsisset eum, exiuit: & factus est tanquàm mortuus, adeò ut multi dicerent, mortuus est. At Iesus correpta manu illius, erexit eum: & ille surrexit.] Ille quidem qui accesserat ad dominum, arguit discipulos, quod non possent sanare: Christus autem in ipsum crimen uertit, quasi ita dicẽs: Tu quia incredulus es, in causa fuisti quod non sanatus sit filius tuus. Verum hoc non illi soli dicit, sed generalem ad omnes sermonẽ uertit, & Iudæos omnes simul ob incredulitatẽ obiurgat. Verisimile enim erat multos ex astantibus fuisse scandalizatos. Ostẽdit autem desyderabilem sibi esse mortem, eo quod dicit: Vsquequo ero uobiscum? hoc est affligor uersans cum uobis incredulis. Non tamen subsistit in hoc quod eos reprehendit, sed etiam medicinam addit: nõ ut se ostentaret, sed magis ut cum summa modestia sanaret puerum. Vide autem quomodo non sua uirtute, sed illius fidei sanitatem tribuat, dicens: Omnia possibilia credenti. Sed & iterum, quum uidisset congregari turbam, increpauit spiritum: nolebat enim coram turba sanare, & ostentare se ut arrogãtem. Quum increpasset aũt & dixisset, Egredere, & ne ultra ingredaris. insinuat quod propter incredulitatem hominis ingressum iterum fuisset dæmoniũ, nisi suo prohibitũ

fuisset

fuisset præcepto. Permittit autem discerpi filium, ut omnes sciant dæmonis insidias, & quod occidisset hominē, nisi diuina manu refrenatus & retractus fuisset. Sæpe in ignē quis à dæmone proijcitur concupiscentiæ & iræ, & in aquam secularium negociorum procellis undantem. Porrò dæmon hic mutus erat & surdus. Surdus quidem, ut audire nolens diuina eloquia: mutus uero, ut qui neq; alios docere ualens quod oportebat. At ubi Iesus, hoc est sermo euangelicus manum apprehenderit, operatiuam dico uirtutem, tūc liberabimur ab hoc dæmone. Vide autem quod deus quidem adiuuat nos, deinde à nobis bona opera exiguntur. Dicit enim, Erexit illum Iesus, hoc erat dei adiutorium: & surrexit, hoc est illius in bonis studium.

Et quum esset ingressus domum, discipuli illius interrogabāt eum seorsim: Cur nos nō potuimus eijcere illum? Et dixit illis: Hoc genus nulla re potest exire, nisi per orationem & ieiunium.] Timebant discipuli, ne forte amississent gratiā, quam eis dederat dominus, & propterea non potuissent eijcere dæmonium. Vide autem & reuerentiam eorum, quomodo seorsim ad illum accedunt. Hoc enim genus. Quale? uel lunaticorum, uel omne dæmoniorum genus, non egreditur alio quodam modo, nisi precatione & ieiunio. Oportet enim ieiunare eū qui dæmonē patitur, & qui sanaturus est: & utrisq; necessarium est ieiunium, magis autem illius qui dæmonem patitur, ieiunium exigit sermo. Oportet autem non ieiunare solum, sed & orare: neq; solum orare, sed & ieiunare. Sic enim ueræ preces fiunt, si nō solum oretur, sed & ieiunetur, ut ne grauetur qui orat ciborum uaporibus, sed expeditus sit & leuis.

Et illinc digressi, iter fecerunt per Galilæam: nec uolebat ut quisquam sciret. Docebat enim discipulos suos, & dicebat illis: Filius hominis traditur in manus hominum, & occident eum, & occisus tertio die resurget. At illi ignorabant quod dixerat, & timebant eum interrogare.] Vbiq; miraculorum operationibus interserit sermonē de passione, ut ne putent ipsum propter impotētiam pati. Dixit igitur quod durum erat, quia occidēt: & subdit quod iucūdum, quia tertio die resurrecturus esset. ut discamus quod semp læta sequunt ad tristia, & ī tristibus nō frustra mœreamus, sed speremus meliora.

Et uenit in Capernaum, & quum uenisset in domum, interrogauit illos, quid in itinere inter uos disputabatis? At illi siluerunt. Nam inter se disputauerāt inter uiam, quis esset maior. Et quum consedisset, accersiuit duodecim, & dicit illis: Si quis uult primus esse, is erit omnium postremus, & omnium minister. Atq; arreptum puerum statuit in medio illorum, & quum cepisset illum in ulnas suas, dixit illis: Quisquis unū ex talibus pueris receperit in nomine meo, me recipit: & quicunq; me recipit, non me recipit, sed eum qui me misit.] Discipuli adhuc humanum quiddam sapientes, cōtendebant inter se, quis eorum maior & dignior esset apud Christum. Dominus autem nō prohibebat prælationis cupiditatem. Vult enim nos aspirare ad sublimiorem gradum: at non rapere nos uult primas dignitates, sed potius per humilitatem despicere sublimitatem. Puerum enim statuit in medium, & illi similes nos uult fieri. Puer enim neq; gloriam desyderat, neq; inuidet, neq; uindictæ cupidus est. Et nō solum inquit, si ipsi tales fueritis, mercedem accipietis magnam, sed & si alios tales uenerabimini propter me, regnum cœlorum accipietis, me enim accipitis: qui autem me suscipitis, suscipitis eum qui misit me. Vides igitur quāta possit humilitas, simplicesq; & absq; fraude mores? Filium enim & patrem in nobis habitare facit, manifestum autem quod & spiritum sanctum.

Respondit autem ei Ioannes, dicēs: Præceptor, uidimus quēdam nomine tuo eijcere dæmonia, nec sequitur nos, & prohibuimus illum, propterea quod non sequit̄ nos. At Iesus ait: Ne prohibeatis illum. Nullus enim est, qui si fecerit uirtutē per nomē meū, possit citò male loqui de me. Qui enim non est aduersus nos, pro nobis est.] Non zelotypia quadam uel inuidia ductus tonitrui filius prohibet illū qui dæmonia eijcit, sed uolens omnes qui inuocant nomē domini nostri Iesu Christi, etiam sequi ipsum, & unum esse corpus omnes discipulos. Vel enim in principio prædicationis, quidam uanæ gloriæ studio capti, uoluerunt & ipsi signa facere. Videntes autem nomen Iesu multum ualere, super infirmos hoc dicebant, signaq; faciebant, alioqui gratia diuina indigni. Vole-

bat enim Christus dilatare prædicationem etiã per indignos. Quid igitur saluator? non permittit Ioannem prohibere signa facientem. Omittite, inquit: nullus enim poterit statim loqui male mihi, qui fecerit uirtutem in nomine meo. Quo pacto enim male diceret de me, qui nomen meũ in occasionem gloriæ prætexit, & inuocando illud operatur mira? Videtur autem dominus sibi contradicere. Nam alicubi dixerat, Qui non est mecũ, contra me est: nunc dicit, Qui non est contra nos, pro nobis est. Videntur quidem hæc diuersa, non sunt autem. Nam quum dicit, Qui non est mecum, contra me est: de dæmonibus est dictum, qui student à diuinis abstrahere, & quæ dei sunt dispergere. Quod autem nunc, dictum est de hominibus, qui ad deum quosdam adducunt per miraculorum operationem.

Quisquis enim ad bibendum dederit uobis calicem aquæ nomine meo, quod sitis Christi, amen dico uobis, nequaquàm perditurus est mercedem suã. Et quisquis offenderit unum ex pusillis qui confidunt in me, melius foret illi, si circundaretur saxum molare circa ceruicem eius, & abijceretur in mare.] Non solum (inquit) facientes uirtutes in nomine meo, non prohibeo, sed & si quis minimum quiddam dederit uobis propter nomen meum, & susceperit uos propter me, non propter humanam gratiam, uel mundanam, neutiquàm perdet mercedem suam. Dixit autẽ calicem aquæ, propter eos qui paupertatem prætexunt, etiam si calicem (inquit) aquæ dederis contemptibilẽ, neq; illum perdis. Quemadmodum autem si unum ex paruis honoraueris, gratus eris deo: sic si unum ex paruis scandalizaueris, expediret tibi si mola asinaria de collo tuo suspenderetur: grauiorem enim pœnam sustinebimus. Sensibile autem suppliciũ dixit, terrens nos per hoc sensibile exemplar.

Et si tibi fuerit obstaculo manus tua, amputa illam: bonum est tibi, mutilum ad uitã ingredi, potius quàm duas manus habentem abire in geennam, in ignem inextinguibilem, ubi uermis illorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et si pes tuus fuerit tibi obstaculo, amputa illũ: bonum est ut ingrediaris ad uitam claudus, potius quàm duos pedes habens mittaris in geennam, in ignem inextinguibilem, ubi uermis illorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et si oculus tuus tibi obstaculo est, erue illum: bonũ est tibi, ut luscus introeas in regnum dei, potius quàm ut duos oculos habens mittaris in geennam ignis, ubi uermis eorum non moritur, & ignis nõ extinguitur. Nã omnis homo igne salietur, & omnis uictima sale salietur. Bona res est sal: cæterum si sal insulsus fuerit, per quid ipsum condietis? Habete in uobisipsis salem, & pacem habete inter uos inuicem.] Postquàm interminatus est his qui scandalizant, quod expediret eis si proijcerentur in mare: nunc admonet eos qui scandalizantur, ut caueant sibi ab his qui parati sunt offendere, & scandalizare alios. Nam siue pes, siue manus, siue oculus fuerit qui scandalizat te, hoc est, quãtumuis sit tibi familiaris, etiam si tibi sanguine iunctus sit uel utilis, amputa illum, hoc est renuncia eius amicitiæ & familiaritati. Vermis autẽ & ignis quæ puniũt peccatum, uniuscuiusq; sunt cõscientia, & memoria eorũ quæ in hac uita fœde sunt acta: qa quasi uermis absumit, & quasi ignis ardet. Omnis eñ igne salieẽ, hoc est, pbabiẽ: id qđ & Paulus dicit, qđ in igne probabunẽ omnia. Et omnis (inquit) ui

Leuit. 2. ctima, sale salietur. Hoc autem ex Leuitico dixit. Ibi enim inquit deus: Omne donum uictimæ uestræ salietur. Bonum igitur est uos sale cõdire sacrificia uestra: sale dei, hoc est, non offerre uictimas infirmas & pigras, sed uegetas & ualidas. Sal autem dicit etiam apostolos dominus, & omnes simpliciter, qui uirtutem habent conseruandi & à putredine cohibendi. Nam sicut sal carnem cohibet, & non sinit uermes procreare: ita & sermo doctoris, si recens & mordax sit, carnales homines constringens, nõ sinit in ipsis generari uermem irrequietum. Si autem doctor insulsus fuerit, & nihil habeat quod constringat & cohibeat, in quo salietur, hoc est cõdietur? Habete igitur in uobisipsis salem, hoc est spiritus gratiam quæ cohibeat, ita ut pacifici sitis: nam qui constringitur charitate erga proximum, hic salem habet, & pacificus est cum fratre suo.

CAPVT

CAPVT X.

ET quum inde surrexisset, uenit in fines Iudææ per regionem quæ est ultra Iordanem, & conueniunt rursum turbæ ad illum: & sicut cõsueuerat rursum docebat eas. Et adeuntes pharisæi, interrogabant illum: Licet'ne uiro uxorem repudiare? tentantes illum. At ille respondens, dixit illis: Quid uobis præcepit Moses? At illi dixerunt: Moses permisit libellum repudij scribere, ac dimittere. Et respondens Iesus, dixit illis: Ad duriciam cordis uestri scripsit uobis præceptum istud, cæterum ab initio creationis, masculum et fœminam fecit illos deus. propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ, & sient duo caro una. Itaq; non iam sunt duo, sed una caro. Quod igitur deus copulauit, homo ne separet.] Sæpenumero reliquit dominus Iudæos propter inuidiam illorũ, nunc igitur iterum in eorum regionem transit. Et non in Hierosolyma nunc ascendit, sed in fines Iudææ, ut populo simplici prodesset. Hierosolymitæ enim omnis malitiæ officina erant propter pharisæorum malitiam. Vide ergo malitiam illorum, quomodo tentent dominum: non relinquẽtes illũ, ne credant ei turbæ, sed semper accedunt, & sperant se quæstionibus illum facturos perplexum animo & cõfutaturos. Rogabant enim quæstionem, quæ utrinq; præcipitia habebat. An liceat homini uxorem dimittere: nam si diceret, quod liceret absoluere, obiecissent ei, quod dixisset extra causam fornicationis non licere absoluere. Si autem diceret, quod non liceret, taxarent eum ut aduersarium doctrinis Mosi. Christus igitur qui est sapientia ipsa, respondet eis responso quo laqueos illorum effugit. Rogat enim illos, quid eis mandauerit Moses. Quum autem illi dixissent, mandatum esse dimittendam, interpretatur eis legem. Non sic crudelis erat Moses inquit, quod talem introduceret legem, sed ad uestri cordis duritiam scripsit hoc. Deus em̃ sciens Iudæorũ inhumanitatẽ, quod qui semel ex eis odio habere cœpisset mulierem, occidisset eam: concessit eis legem talem, non sibi placentem. Ab initio autem non sic erat, sed dei consilium uoluit polygamiam, ut hæc relinqueretur & altera duceretur uxor. Et iterum relinqueretur illa, & assumeretur alia. Nam si hoc esset, fecisset deus unum quidem uirum, multas autem mulieres. Nunc autem hoc non fecit, sed masculum & fœminam fecit, unum uni copulari iubens. Possemus forte & sic hunc locum intelligere. Sermo doctoris, qui semẽ bonum mittit in animam fidelis hominis, habet rationem uiri erga animã quæ illum suscipit. Sæpe igitur ratio quæ cupit prodesse animæ quæ uerbum suscipit, relinquit patrem suum, hoc est mentem sublimẽ: & matrem suam, hoc est uerbum ornatum, & adhæret uxori suæ, attemperãdo se illi, quæ illi expediãt: docens & sæpe sensum imperfectum, ac uerba simplicia & idiotarum proferens: & tunc sunt duo in carnem unam, hoc est credit anima carnem factum esse uerbũ dei, & nulla humana cogitatio potest separare animam à tali fide.

Et in domo rursum discipuli illius eadem de re interrogauerunt illum, & dicit illis: Quicunq; repudiauerit uxorem suam, & duxerit aliam, adulterium committit aduersus illam. Et si mulier repudiauerit uirum suum, & nupserit alteri, adulterium cõmittit.] Iterum etiam discipuli scandalizati sunt, atq; eam ob causam denuò ad eum accedũt & interrogant, quasi nondum satisfactum esset menti eorum. At ipse respõdit eis, dicens: Qui dimiserit uxorem suam, & duxerit aliam, adulter est eius, scilicet secundæ. Similiter quoq; & uxor adultera est, quæ reliquit uirum proprium, & alteri coniuncta fuerit.

Et attulerunt ad illum puellos, ut tangeret illos. Discipuli uero increpabant eos, qui adducebant. Quum uidisset autem Iesus, indignatus est, & dixit illis: Sinite puellos uenire ad me, ne prohibete illos: talium enim est regnum dei. Amen dico uobis: Quicũq; nõ acceperit regnum dei tanquam puellus, haud quaquam ingredietur in illud. Et quũ cepisset illos in ulnas, impositis manibus super illos, benedixit eis.] Magna fides turbarum, quæ & sola manuum impositione benedici à Christo existimabant puellis quos offerebant. Discipuli uero indignum hoc esse Christo arbitrabantur, quod pueri adducerentur ad ipsum, & prohibebant adducentes. Quid igitur Christus? ut doceat humilitatem & mundani fastus contemptũ, illos & suscipit, & ulnis amplectitur. Ostendit

Matth. 19.

Deut. 24.

Gene. 2.

Ephe. 5.

1. Corinth. 6.

enim, quod simplices & innocentes suscipiat, ideo & dicit: Talium est enim regnũ dei. Vide non dixit, horũ est enim regnũ dei: sed, talium. hoc est eorũ qui per præparationem innocentiam acquirunt, quam puelli à natura habent. Puer enim neq; inuidet, neq; uindictam meditatur, neq; si flagelletur à matre, recedit: sed & uestem suam nouam, regiæ purpuræ præfert. Sic & q uirtutibus uacat, matri suæ, ecclesiæ dico, neq; uoluptatẽ quæ multis imperat, neq; q̃ppiã præfert. Ideo in ulnas tales suscipit Iesus, dicẽs: Venite ad me omnes qui laboratis: & benedicit dicens, Venite benedicti patris mei. Regnum autem dei, prædicationem & promissionem præsentium bonorum dicit. Quisquis igitur acceperit prædicationem dei sicut puer, non dijudicans, uel discredens, ille ingreditur in regnum dei, & in bona quæ iam fide suscepit.

Et quum exiret in uiam, accurrit quidam ac genua flexit illi, & interrogabat eũ: Præceptor bone, quid faciam ut uitam æternam possideam? Iesus autem dixit illi: Cur me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus, nempe deus. Præcepta nosti. Ne committas adul-
Exod. 20. terium, ne occidas, ne furẽris, ne falsum testimonium dicas, ne fraudes: honora patrem tuum & matrem. At ille respondens dixit illi: Præceptor, hæc omnia seruaui ab adolescentia mea. Iesus autem intuitus illum, dilexit eum, & dixit illi: Vnũ tibi deest, abi, quæcunq; habes uende, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cœlo, & ueni sequere me, sublata in humeros cruce. At ille molestia affectus per sermonem, discedebat mœrens: habebat enim possessiones multas.] Quidam taxant adolescentem illum, ut insidiatorem & malum, & tentatorem. At non ita se res habet: sed amabat diuitias, nõ tentabat. Audi enim Euãgelistam, quod quum intuitus esset eum Iesus, dilexerit illũ. Quare igit̃ sic respondit ei Christus, dicens: Nullus bonus? Quia ad ipsum accesserat tanquàm ad hominem, & ad unum ex magistris. Dicere enim uult Christus: Siquidem ut magistrũ, bonum me esse putas, nullus homo bonus si cum deo conferatur: sin ut deum, me bonum esse censes, quid igitur magistrum me uocas? & ita uerbis istis Christus, mentẽ hominis illius sublimiorem reddere uult, ut ipse tanquàm deus agnoscatur. Sed & aliud quiddam corrigit, docendo illum ne aduletur his, cum quibus conuersaturus est, sed radicem, fontemq; bonitatis sciat deum, cui honor tribuendus est. Admiror autem adolescentem, quod quum alij plerique sanandorum morborum gratia accesserint, ille uitæ æternæ hæreditatẽ quæsierit, tametsi grauissimo auaritiæ morbo teneretur, propter quod quum audisset, Vade, uende, & da pauperibus: abijt tristitia affectus. Vide autẽ, quod non dixerit, Vade, & quæcũq; habes particulatim uende, & da: sed, uende usq; ad unũ, & da, pauperibus inquit, sed non adulatoribus & intemperatis. Insuper & hoc dicit, Veni sequere me: hoc est, & omnem aliam uirtutem amplexare. Multi enim pauperes sunt, sed non humiles: uel etsi humiles, non tamen sobrij, sed ebriosi, uel alio quodam malo impliciti. Et propterea dominus dicit, Vende, & da pauperibus, & sequere me, sublata cruce, hoc est præparato teipso pro me ad mortem. At hic mœstus ob sermonẽ illum, abijt. Habebat enim possessiones multas. Neq; enim similiter alligantur hi, q multum, uel hi qui parum possident. Difficilius enim expediuntur uincula eorum, qui multa possident. Verum & si quis adolescens fuerit, adolescens inquam & paruulus sensu, & male cõposito pectore, uendat facultates suas, utpote irã & cõcupiscentiam, & quæcunq; ex his mala pullulant, & det ea ac abijciat pauperibus, hoc est dæmonibus. Pauperes enim sunt, omniq; priuati bono, & exciderunt diuitijs bonitatis dei: & tunc sequat̃ Christum. Nam qui diuitias peccatorum, dæmonibus obiecerit, sequi poterit Christũ.
Psal. 36. Declina enim à malo, inquit, hoc est abijce malas diuitias pauperibus potestatibus, dæmonibus inquam: & fac bonum, hoc est sequere Christum, & tolle crucem.

Et quum circunspexisset Iesus, dicit discipulis suis: Quàm difficulter ij qui pecunias habent, in regnum dei intrabunt. Discipuli uero obstupuerunt super uerbis illius. At Iesus rursum respondens, dicit illis: Filij, quàm difficile est eos, qui fiduciam habent in pecunijs, regnum dei ingredi. Facilius est camelum per foramen acus ingredi, quàm diuitem in regnum dei ingredi. Illi uero supra modum admirati sunt, dicentes intra sese: Et quis potest saluus esse? Intuitus autem Iesus illos, dicit: Apud homines impossibile est, nõ

est,non apud deum: nam omnia possibilia sunt apud deum.] Non diuitiæ malæ sunt, sed qui illas habent,digni sunt qui taxentur:non enim illas habere oportet,hoc est detinere,sed eis uti pro necessitate. χρήματα enim,hoc est opes,dictæ sunt possessiones, quia usui sunt hominibus,& opem atq; auxiliũ afferũt,non aũt quod detinẽdæ sint. Qui igit illas habent & includunt,difficile in regnum dei ingrediuntur. Difficile autem,hoc loco pro impossibili intellige. Impossibile enim est diuitem hominem saluari. Hoc autem manifestum ab exemplo quod ponit dominus dicens: quod facilius sit camelum intrare per foramen acus,quàm diuitem in regnum. Per camelum autem,intellige uel animal, uel crassum funem, quo utuntur nautæ. Impossibile est enim hominem, quatenus dines est,saluari. Etenim apud deum hoc est possibile. Dixit enim Christus: Facite uobis amicos ex mammona iniustitiæ. Vides,quod si deum audiuerimus,quomodo possibile fiat? Apud homines autẽ impossibile, hoc est,quando humana sapimus,impossibile est. Iam quare discipuli obstupuerunt super uerbis illius? Non enim ipsi diuites erant. Mihi uidetur, quod pro omnibus hominibus anxij fuerint. Misericordes enim fieri iam cœperãt. Quidã hoc loco dubitãt,quomodo dixerit, Omnia possibilia sunt deo:quũ deus peccare nequeat. Dicimus itaq;, quando dicit omnia,intelligimus ea quæ sunt:peccatũ aũt nõ est. Peccatũ eñ res est sine essentia, & sine substãtia. Vel aliter:Peccatũ nõ est potẽtiæ,sed infirmitatis. Sicut & Apostolus dicit:Christus, quũ infirmi nos essemus,mor tuus est. Et iterũ Dauid: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum. & ita peccatũ apud deũ non est possibile,quia infirmitas est. Nunquid autem dicunt,potest deus facere id quod factum est,quod non sit factum? Dicimus deus uerax est, facere autem id quod factum est,quod non sit factum, mendacium est. Quo pacto faciet uerax mendacium? prius enim perderet naturã suam: & ita qui sic loquuntur, périnde loquuntur,ac si quærant, Num potest deus non esse deus? Vides igitur quàm ridicula sit quæstio. Rho. 5. Psal. 15.

Et cœpit Petrus dicere illi:Ecce nos reliquimus omnia,& sequuti sumus te. Respõdens aũt Iesus,dixit: Amen dico uobis,nullus est qui reliquit domũ, aut fratres aut sorores,aut patrem aut matrem, aut uxorem aut liberos, aut agros mea causa & Euangelij, quin recipiat centupla nunc in tempore hoc,domus & fratres, & sorores,& matres,& liberos,& agros cum persequutionibus,ac in seculo uenturo uitam æternam. Multi autem primi,erunt postremi:& postremi,primi.] Petrus tametsi pauca reliquisset,sed qã dixit omnia, indicium est quod & pauca uinculo q̃dam illum detinuerãt, & ita beatificatus est is qui & pauca reliquerat. Quumq; solus Petrus rogasset, omnibus generaliter loquitur Christus,dicens: Omnis qui reliquerit uxorẽ,uel patrem.hæc dicit,non ut parentes uelit auxilio destitui,& ab uxoribus separari:sed docet nos præferre pietatem erga deũ omnibus carnalibus. Quia enim bellum à prædicatione accensum erat,& negaturi erant pueri parẽtes propter pietatem, dicit: Quisquis reliquerit cognatos quos sibi natura dedit, & in summa,corporalia omnia propter Euangelium, centupla omnia accipiet in præsenti seculo, & in futuro uitam æternam. Nunquid ergo & mulieres centum accipiet? Etiam. Tametsi maledictus Iulianus hoc irriserit. Quid confert uxor domui uiri? Omnino curat,ut uir habeat quod edat,quibus induatur,& horum omnium curã adimit uiro. Vide itaq; hoc & in apostolis. Quot mulieres fuere, quibus cura erat de cibo & esu illorum,& quæ ministrarunt eis,qui nihil horum curabant,sed solum sermonem & doctrinam? Similiter & matres,& patres multos habuerunt apostoli,qui diligerent, & amico affectu erga se essent. Et Petrus unam domum reliquerat, postea omnium discipulorum suorum domos habebat. Et nunc quoq; ubique terrarum erecta sunt templa in nomine eius,quæ sunt claræ domus. Et quod maius, hæc omnia in persequutionibus possident sancti. hoc est quod dicit, cum persequutionibus, id est persequutionem passi, & male affecti & afflicti. Vnde & qui ultimi in hoc seculo uidentur propter afflictiones & persequutiones,erunt primi propter spem in deum. Sed & pharisæi,qui uidentur primi,facti sunt postremi. Qui autem relictis omnibus, sequuti sunt Christum,facti sunt primi.

Erant autem in uia ascendentes Hierosolyma, & præcedebat illos Iesus, erantq; pa-

ũefacti,& ſequentes timebant. Et aſſumptis Ieſus rurſum duodecim, cœpit illis dicere, quæ ſibi euentura eſſent. Ecce aſcendimus Hieroſolyma,& filius hominis tradetur principibus ſacerdotum & ſcribis,& condemnabunt eum ad mortem,& tradent illum gentibus,& illudent illi,& flagellabunt eum,& inſpuent in illum,& occident eum,& tertia die reſurget.] Quare prædicit eis euentura? ut mentes diſcipulorũ præparet, quo prius audita facilius ferant,& non repente percellantur animo: inſuper ut ſciant, quod uoluntarius patiatur. Nam qui prænouit & effugere poteſt,& non fugit, manifeſtum quod uoluntario ſe paſſionibus exponit. Seorſim autem aſſumit diſcipulos,& cum ſolis illis loquitur. Secretum enim myſterium erat paſſio, quod familiarioribus duntaxat reuelandum erat,& propterea in uia omnes præcedit, uolens à multitudine ſegregare diſcipulos ſuos. Inſuper per hoc quod omnes præcedit & præuenit in uia, oſtẽdit quod ad paſſionem accurrat,& non fugiat mortem propter noſtram ſalutem. Quamuis autẽ multa enumeret aſpera, omnium tamẽ illorum ſufficiens cõſolatio eſt unum hoc quod tertia die reſurget.

Et accedunt ad eum Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, dicẽtes: Præceptor, uolumus ut quicquid petierimus, facias nobis. Ille uero dixit eis: Quid me uultis facere uobis? Illi uero dixerunt ei: Da nobis, ut unus tibi à dextris,& alter tibi à ſiniſtris ſedeamus in gloria tua. Ieſus autem dixit illis: Neſcitis quid petatis: poteſtis bibere poculum, quod ego bibo? & baptiſmate quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerũt ei: Poſſumus.] Alius Euangeliſta dixit, quod mater illorum acceſſerit ad Chriſtum. Veriſimile aũt eſt, utrũq; factum,& apoſtolos pudore quodam matrem præmiſiſſe,& deinde ipſos ſeorſim adijſſe: idcirco & Euangeliſta aſſignat hoc, dicens: Acceſſerunt, hoc eſt ſeorſim adierũt alijs ſegregatis. Quid igitur fuerit quod petiuerunt, diſcamus. Cogitabãt quod aſcenderet in Hieroſolyma, ut regnaturus temporali quodam regno,& poſtquàm regnaſſet paſſurus eſſet ea de quibus dicebat. Talia ſecum cogitãtes, petiuerũt ſedem & à dextris & à ſiniſtris. idcirco & dominus increpat eos, tanquàm ſtultum quiddam petentes: Neſcitis enim inquit, quid petatis. Vos enim creditis ſenſibile quoddam meum regnum eſſe,& temporalem ſedem petitis: at res non ita habet, ſed omnia hæc ſupra mentẽ hominis ſunt. Et ſedere à dextris meis magnum eſt,& quod excellit etiam angelicos ordines:& uos quidem ad gloriam feſtinatis, ego autem ad mortem uos uoco. Poculũ enim & baptiſma crucem nominat. Poculum quidem, quod ſtatim ſomniũ conciliet,& quod ab ipſo magna cum ſuauitate ſumpta: Baptiſma autem, quod futura eſſet peccatorũ purificatio. At hi non intelligentes quid diceret, polliciti ſunt. Opinabantur enim eum loqui de poculo ſenſibili,& baptiſmate q̃ baptizabantur Iudæi, quũ ante cibũ ſe lauarẽt.

Crux poculum & baptiſmus.

Ieſus autem dixit illis: Poculum quidem quod ego bibo, bibetis:& baptiſmate quo ego baptizor, baptizabimini: cæterum ſedere mihi à dextris ac ſiniſtris, non eſt meum dare, ſed ijs continget, quibus paratum eſt.] Ad martyrium quidem, inquit, peruenietis,& moriemini pro ueritate: at ſedere à dextris ac ſiniſtris, non eſt meum dare. Hoc loco duo quæri ſolent: Primo, num cuipiam paratum ſit ſedere: deinde, an omnium dominus poſſit ſedem iſtam dare. Dicimus igitur, quod nullus à dextris ſedebit & ſiniſtris. Et quum ſæpe in ſcripturis audieris cathedram: non cathedram intelligas, ſed excellentem dignitatem. Quod autem non ſit meum dare, hoc talem habet ſenſum: Non eſt meum, hoc eſt iuſti iudicis dare uobis ad gratiam dignitatem iſtam: non enim iuſtus eſſem: ſed his qui laborauerint, præparata eſt dignitas illa. Quemadmodum ſi iuſtus rex præſideret certamini cuipiam,& deinde accedant ad illum quidam amici eius,& dixerint, Da nobis coronas: dicet utiq;, non eſt meum dare, ſed ſi quis certauerit & uicerit, illi præparata eſt corona. Et ita etiã uos, ô filij Zebedæi, martyres quidem eritis propter me: ſi autem quis inuentus fuerit cum martyrio omnes alias uirtutes poſſidere amplius quàm uos, ille uos præcedet.

Et quum audiſſent decem, cœperunt indignari ſuper Iacobo & Ioanne. Ieſus autem quum uocaſſet eos ad ſe, dicit illis: Scitis quod qui uidẽtur imperare gentibus, dominium exercẽt aduerſus illas? Et qui magnates ſunt inter eas, poteſtatem exercent in illas?

Verum

Verum nõ ſic erit inter uos: ſed quicunq; uoluerit ex uobis fieri magnus inter uos, erit miniſter ueſter: & quicunq; uoluerit ex uobis eſſe primus, erit omnium ſeruus. Nam & filius hominis non uenit ut ſibi miniſtraretur, ſed ut ipſe miniſtraret, ac daret animã ſuã redemptionem pro multis.] Diſcipuli adhuc humanis affectionibus & inuidia laborabant, ideo & indignantur aduerſus duos. Sed quando? quũ uidiſſent eos nõ ſuſceptos eſſe à domino, ſed quaſi repulſam paſſos, tunc indignati ſunt. Quandiu enim à domino honorabantur, ferebant non indignantes, quamuis uiderẽt eos præferri: quum autem nunc ipſi honorem ſibi depoſcunt, non ferunt alij. Cæterum nunc quidem ita imperfecte ſe gerunt, poſtea autem uidebis eos mutuum ſibi de primatu cedere. At Chriſtus ſanat illos, & primum demulcet illos, propius ad ſe uocando. Hoc enim ſignificat, quod dicit: Quum uocaſſet eos ad ſe. Deinde monſtrat, quod rapere honorem & ambire dignitates, gentium ſit. Principes enim gentium, magna poteſtate & authoritate efferuntur, diſcipuli autem mei non ſic: ſed qui uult eſſe magnus, miniſtret omnibus. Quoniam & hoc magnæ animæ eſt, omnia ferre & omnibus ſeruire. Et exemplum in promptu erat. Etenim filius hominis non uenit, ut ſibi miniſtraretur, ſed ut ipſe miniſtraret, & daret animam ſuam redẽptionẽ pro multis, & quod maius eſt quàm miniſtrare. Quando enim quis non ſolum miniſtrauerit, ſed & mortuus fuerit pro eo cui miniſtrat, quid illo maius & admirabilius? Attamen miniſterium iſtud & condeſcenſio, exaltatio fuit ac gloria, tam ſua quàm omnium. Etenim priuſquàm factus eſt homo, tantum ab angelis agnoſcebatur: poſtquàm autem factus eſt homo & crucifixus, nõ ſolum illam gloriam habet, ſed & aliam accepit, & in toto regnat orbe.

Et ueniunt Hiericho: quumq; egrederetur ab urbe Hiericho, ac diſcipuli illius, & turba copioſa, filius Timæi Bartimæus cæcus ſedebat iuxta uiam mendicans. Et quum audiſſet, quod Ieſus Nazarenus eſſet, cœpit clamare, & dicere: Fili Dauid Ieſu, miſerere mei. Et increpabant illum multi, ut taceret. At ille multo magis clamabat: Fili Dauid, miſerere mei. Et ſtetit Ieſus, ac iuſſit illum uocari: & uocant cæcum, dicentes illi: Bono animo eſto: ſurge, uocat te. Ille uero abiecto pallio ſuo, ſurrexit & uenit ad Ieſum. Et reſpõdens dicit illi Ieſus: Quid uis faciam tibi? Cæcus autem dixit ei: Rabboni, ut uiſum recipiam. Ieſus autem dixit illi: Abi, fides tua ſaluum te reddidit. ac protinus recepit uiſum, & ſequebatur Ieſum in uia.] Matthæus duos cæcos narrat, & fieri poteſt duos quidẽ eſſe ſanatos: hunc aũt ex illis clariorem fuiſſe, cuius nunc mentionem facit Marcus. Vide autem quomodo turbæ Ieſum uenerantur, & ita uenerantur cæco clamante, quaſi rex quiſpiam præteriret. Porrò Ieſus illum interrogat: ut ne quis putet, quod ille alia uoluerit, Chriſtus autem alia dederit. Grati autem animi cæcus erat, qui poſtquàm ſanatus eſt, Ieſum non dimiſit, ſed ſequutus eſt illũ. Iam & per Anagogen intelligere poſſumus: Hiericho locus ille inferior eſt: Cæcus autẽ, qui ſedet hoc loco, humana eſt natura, quæ filius erat dei, qui ſuper omnem dignitatẽ. Iſta igitur clamabat ad Ieſum, per Hiericho, id eſt uitam hanc euntem. Miſericordia autem motus eſt erga illam, & propter fidẽ, ſaluam fecit, ubi uetus peccati ueſtimentum exuit. Seruata autem ſequuta eſt illum, faciendo mandata in uia, hoc eſt in uita hac. Hic enim poſſumus ſequi Chriſtum, poſtea autem excluduntur omnes à mandatorum operatione.

CAPVT XI.

ET quum appropinquant Hieroſolymis ad Bethphage & Bethaniam, iuxta montem oliuarum, emittit duos è diſcipulis ſuis, & dicit illis: Abite in uicum qui contra uos eſt, & ſtatim ingredientes in illum, inuenietis pullũ alligatum, ſupra quem nullus hominum ſedit: ſoluite eum, & adducite. & ſi quis uobis dixerit, Cur facitis hoc? Dicite, quod dominus eo opus habet: & continuò illum mittet huc. Abierunt autem, & inuenerunt pullum alligatum iuxta ianuam foris in biuio, & ſoluunt illum. Et nonnulli eorum qui illic ſtabant, dicebant illis: Quid facitis ſoluentes pullum? At illi dixerunt eis, quemadmodum præceperat Ieſus: & ſinebant illos.] Sæpe & aliâs uenit in Hieruſalem, ſed nunquàm cum tanta cla- *Matth. 21. Lucæ 19.*

ritate, quanta nunc. Prius quidem delitescebat propter inuidiam illorum: nunc autem quia passionis tempus aderat, quod ipse sibi præfiniuerat, clarior uenit: ut si uelint, gloriam eius intelligant, & ex prophetijs quæ de ipso erāt, agnoscāt quod uerus sit deus: sin nolint, in condemnationē eorum maiorem sit quod neq; tam claris miraculis credidērint. Vide enim quot signa eis hoc loco dixerit. Dixit eis, Inuenietis pullum: dixit, prohibendū. Et deinde quum dicerent, Dominus illo opus habet: dixit, dimittendū. Neutiquàm enim hoc parum fuisset, apostolis permitti ut abducant pullū, nisi diuina quædam uirtus dominos pulli adegisset: præsertim pauperes, & agricolas fortassis. Attamen disce, dominū id non sine causa fecisse, neq; opus habebat asina, qui toties Iudæam & Galilæam peragrauerat: sed monstrabat quod super populum gentium sessurus esset, qui tum incredulus erat & ineruditus, & uinctus peccatis suis in biuio, hoc est uita hac, apud ianuam, quæ est extra ecclesiā: solutus est autem ab apostolis per baptismum & fidem: & uectus est in eo dominus, quum imposuissent apostoli uestimenta sua, hoc est omnem quæ ex uirtute est decorem. Prius enim nudi erant Gentiles, & deformes patrātes nepharia: postquàm autem ab apostolis adducti fuerunt, tunc honeste didicerunt ambulare, & propterea etiam in ipsis fertur Christus gestatus. Fuerunt autem quidam, nempe ij qui prius domini pulli, hi prohibere ausi fuerunt apostolos, uel certe dæmones. sanè & his apostoli prævaluerunt.

Et adduxerunt pullum ad Iesum, & iniecerunt illi uestimēta sua, sedit́q; super illum. Multi uero uestimenta sua sternebant in uiam. alij uero frondes incidebant ex arboribus, & sternebant in uiam. Et qui præcedebant, quiq; sequebantur, clamabant, dicētes: Hosanna, benedictus qui uenit in nomine domini. Benedictum quod uenit regnū in nomine domini patris nostri Dauid, Hosanna in altissimis.] Multitudo quādiu incorrupta manet, agnoscit quantum opus erat: ideo & singuli pro uiribus suis uenerantur. Laudantes autem quid dixerint, uideamus. A Dauid sanè hymnum illū sumpsere. Porrò Hosanna, iuxta quosdam significat, salua obsecro: iuxta quosdam uero, hymnū. Rectius tamen quod primo dictum. Habetur enim in decimoseptimo psalmo: O domine salua obsecro, id quod in Hebraico, Hosanna scriptum est. Regnum autem Dauid, regnum Christi dicebant, tum quod à semine Dauid deductus esset Christus, tum quod Dauid interpretari quis potest, idoneū uel sufficientē manu. Quis autem alius manu ualidus & potens sicut dominus, cuius manus tāta miracula sunt operatæ? Cæterum sternamus & nos uestimēta nostra, hoc est carnem. Vestis enim animæ, caro, quam subijcia mus domino, & sternamus uiam uitæ nostræ: deputātes & incidentes ab arboribus ramos, hoc est sanctorum uitas imitemur. Arbores enim sunt sancti, à quibus ramos secant, qui illorum imitantur uirtutem. Opera item nostra & quæ præcedunt, & quæ sequuntur, sint in gloriam dei. Sunt enim qui uitam honestam principiò præ se tulerunt, quorum uita sequens longe dissimilis: neq; enim in gloriam dei.

Et ingressus est Hierosolyma dominus, & in templum. Et quum circunspexisset omnia, iamq; tempus esset uespertinum, egressus est Bethaniam cum duodecim: & postero die quum exisset Bethania, esurijt: quumq; uidisset arborem fici procul habentem folia, ueniebat si uidelicet inuenturus esset aliquid in illa: & quum uenisset ad illam, nihil inuenit nisi folia. Non enim erat tempus ficorū. Et respondens Iesus, dixit ficui: Ne post hac ex te in æternum quisquam edat fructum. Et audiebant discipuli illius.] Ingressus quidem est in Hierosolymam, sed iterum exijt: ostendens quod relicturus esset eam desertam, & in direptionem. Et egreditur in Bethaniam, quam uertunt interpretes, domū obedientiæ. Iudæis enim inobedientibus & duris corde relictis, uenit cum discipulis ad eos qui sibi obedierunt. Videamus autem & quæ de ficu dicuntur: emergunt enim & apparent quædam absurda. Primum quidem, quod esurierit mane: deinde quod quū non esset tempus fructuum, fructum quæsierit: ad hæc, qua ratione plantam insensatā punierit. Dicunt igitur, omnia hæc singulari dispensatione facta. Nam quoniam sæpe miracula fecit, bene faciendo hominibus: non uiderant autem discipuli potentiam eius, si quem uellet affligere. Eius gratia hic uult ostendere discipulis, quod & affligere, & se

crucifixuroq;

crucifixuros,in uno momento perdere potuisset si uoluisset: & ideo in arbore insensata ostendit uirtutẽ suã,quæ res magna est ac mira,quod succulenta arbor tã subito exaruerit.Humidior enim fermè omnibus est ficus. At qđ mane esurit, id dispensatione quadam permittit carni:ac fructum quærit ex ea quæ non habebat fructum: ut id quod supra dixi,ostẽdat discipulis quod & punire possit. Habet item & ficus typum synagogæ Iudæorum,quæ sola folia habet,hoc est legem,umbram illis præbentem,fructum uero nullum afferẽtem. Esuriebat autem Iesus salutem illorum.Meus enim cibus est,inquit, ut faciam uoluntatem patris mei:uoluntas autem patris est, ut cõuertant se peccatores. Et quia synagoga fructum non habebat,maledicta est & exaruit, neq; prophetam, neque doctorem habens.

Et Hierosolymã ueniunt,& ingressus Iesus in templũ,cœpit eijcere eos, qui uendebant & emebant in templo: & mensas collybistarum, & sellas uendentium columbas subuertit:& non permisit,ut quisquam deportaret uas per templum:& docebat, dicẽs illis:Nónne scriptũ est, Domus mea domus precationis uocabitur omnibus gentibus? Esaiæ 56.
uos autem fecistis eam speluncam latronum.Et audierunt scribæ, principesq; sacerdo- Hiere. 7.
tum,& quærebant quomodo illum essent perdituri.Timebãt enim eum,quod tota turba admirabatur doctrinam illius.] Quod arguerit uendentes & Ioannes narrat:sed Ioannes in principio Euangelij,hic autem sub finem. Verisimile igitur hoc secundo factũ, quæ & Iudæorum maior est accusatio: quãdoquidẽ neq; quũ sæpe idẽ fecerit dominus, sunt conuersi.Speluncã autem latronum nominat templum,propter auaritiam. Latronum enim genus ad rapinam spectat. Et quoniam etiam illi propter sacrificia, animalia quæ offerrẽtur,lucri gratia uendebãt,latrones ipsos nominauit.Collybistæ autem fuerunt,qui nummos permutabant.Collyba enim genus est nomismatis minimi ærei.Accusando autem,eis & Esaiam prophetam affert dicẽtem:Domus mea domus precationis uocabitur.Absit autem,ne & nos extra templum eijciamur.Multi enim & in nostrũ templum ingredimur uendentes utilia, & ementes deteriora. Sunt autem qui & multas mensas nummorum habent, qui administrant & dispensant ecclesiastica, & omnia propter auaritiam faciunt.Quoniam & sellæ uendentium columbas subuertuntur,hoc est pontifices uendentes spiritualia dona. Columba enim donum spiritussancti. Quod qui uendunt,à domino à sacerdotio repelluntur. Nam qui propter datum aurum ordinatur,depositus est.Sed & quisquis gratiam quæ ex baptismate est, & mundiciam prodit diabolo,hic uendidit columbam suam:propterea & templo eijcitur.

Et quum uespera iam esset,egressus est Iesus è ciuitate.Et mane prætereuntes,uiderunt ficum exaruisse radicitus,& recordatus Petrus,dicit illi:Rabbi,ecce ficus illa quam execratus es, exaruit. Et respondens Iesus,dicit illis: Confidite deo. amen dico uobis, quod quicunq; dixerit monti huic, tollaris,ac mittaris in mare: & nõ hæsitauerit in corde suo, sed crediderit fore quæ dixerit,erit illi quicquid dixerit.] Tametsi Matthæus dixerit,quod statim exaruerit ficus, & uidentes discipuli admirati sint: nihil mouearis audiens nunc Marcum dicentem,quod sequenti die uiderint exaruisse ficum.Sic enim intelligere debes id quod apud Matthæum: Et statim exaruit ficus.quo lecto subsiste, & dein dic:Et quum uidissent discipuli,admirati sunt.Quãdo? quum uidissent: nõ statim, sed sequenti die: próinde sic intelligenti nihil difficile occurrit. Vide item & hoc loco, quomodo Christus monstretur deus: dicit enim per prophetas dominus: Ego aridum Ezech. 17.
facio lignum uiride.Porrò mireris diuinam misericordiam, quomodo & nobis qui per fidem illi assimilamur,uirtutem dat faciẽdi miracula,quam ipse natura habet, ita ut montes transferre possimus.Mons autem est & superba mens, quũ arrogans est & obstinata.Nam qui uidet superbiæ morbum sibi obsistere,& conatur illum eijcere, uisitatione & cura dei, is debet increpare illum montem,superbiam dico, & dicere ei: Mittaris in mare,hoc est in mundanos homines, hoc est, eos qui in mari huius uitæ sunt ac incredulis:ipse aũt nunquàm separetur à deo,dicẽs:Nihil à deo habeo,neq; indigeo eius auxilio.

Propterea dico uobis:Omnia quæcunque orantes petitis,credite quod accipitis, & erunt uobis.Et quum steteritis orãtes,remittite si quid habetis aduersus aliquem, ut &

pater uester qui in cœlis est, remittat uobis delicta uestra.] Qui magna affectione credit, cor suum omnino extendit ad deum. Et quid facit? unitur illi, & feruefactum cor eius, magnam certitudinem sumit, quod uoti compos fiat: id quod experti sciũt omnes. Opinor autem omnes hoc experiri, qui uel mediocriter attendũt: propterea dicit Christus, quod omnia accipietis quæ cum fide petitis. Qui autem credit, totum se dat deo, cũ lachrymis illi colloquens, quasi pedes domini precando tenere se putans. Vis autem & alia ratione accipere q̃ petis, dimitte si qd in te peccauerit frater. uides facilitatẽ doni dei?

Et ueniunt rursum Hierosolymam: & quum ambularet in templo, ueniunt ad illum principes sacerdotum & scribæ, & seniores, & dicunt illi: Qua authoritate hæc facis? & quis tibi dedit authoritatem istam, ut ista facias? Iesus autem respondens, dixit illis: Quæram à uobis & ipse quiddam, & respondete mihi: & dicam uobis qua authoritate hæc faciam. Baptismus Ioannis utrum è cœlo erat, an ex hominibus? respondete mihi. Et cogitabant apud se, dicentes: Si dixerimus, è cœlo: dicet, Cur igitur non credidistis illi? At si dixissent, ex hominibus: timebant populum. Omnes enim habebant Ioannem, quod uere propheta fuisset. Et respondentes, dicunt Iesu: Nescimus. Et Iesus respondens, dicit illis: Nec ego dicam uobis, qua authoritate hæc faciam.] Insanientes quod eiecisset è templo negociatores, accedunt ad eum, ut animo perplexum redderent, quærentes qua nam potestate hæc faceret: quasi talia ei dicentes, Quis es tu qui hæc facis? magister constitutus es? sacerdos ordinatus es? Hæc autem dicebant, ut dubitare eum faciant, & in uerbis capere queant. Nam si dixisset, potestate mea hæc facio: lapidassent illũ ut deo cõtrarium. Sin autem dixisset, potestate dei facio: abduxissent ab eo plebem, quæ illum arbitrabatur esse deum. Dominus igitur interrogat illos de Ioanne, non sine causa, neq; sophistarum more uicissim illos capiens: sed quia Ioannes de ipso testificatus erat, idcirco de illo malignos interrogat: ut quum ostenderint Ioannem à deo esse, cogantur & testimonium Ioannis, quod de Christo dederat, accipere. Et quia maleuoli dubitabant: neq; ego dico uobis, inquit. non dixit, neq; ego scio quid dicam: sed, neq; ego dico. hoc est, quia maleuoli estis, non dignabor uos responso.

CAPVT XII.

Matth. 21. Luc. 20. Esaiæ 5. ET cœpit illis per parabolas loqui. Vineam plantauit homo, & circundederat sepem, & foderat lacum, & ædificauerat turrim, & elocauerat eam agricolis: & peregre profectus est, & misit ad agricolas, quum tempestiuum esset, seruum, ut ab agricolis acciperet de fructu uineæ. At illi arreptũ illũ ceciderunt, ac remiserunt uacuum. Et rursum misit ad illos alium seruum: & illi coniectis in eum saxis, comminuerunt caput, & remiserunt cõtumelijs affectum. Et rursum alium misit, & illum occiderunt: multosq; alios, hos quidem cædentes, illos uero occidentes. Itaq; quum unum adhuc haberet filium suum dilectum, misit etiam illum ad illos postremum, dicens: Reuerebuntur filium meum. Illi uero agricolæ dicebant inter sese: Hic est hæres, uenite occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Et arreptũ illum, occiderunt & eiecerunt è uinea. Quid igitur facturus est dominus uineæ? ueniet & perdet agricolas, & dabit uineam alijs.] Vinea, populus est, quem plantauit dominus. Perfice enim (inquit) uineam istam, quam plantauit dextera tua. Et Moses: Introducens plantabis eos in monte sancto tuo. Sepes autem, lex, quæ prohibebat ipsos commisceri Gentibus. Turris uero, templum, nam cõspicuum erat. Porrò torcular, altare, in q̃ effundebatur sanguis. Elocarat autem populum agricolis, hoc est doctoribus, qui per id temporis erant, & principibus Iudæorum. Misit uero seruum unum, forte Eliam, & qui tunc erant, & Michæam quem cecidit Sedechias, pseudopropheta scilicet. Secũdũ autem seruum lapidatũ ceciderunt, hoc est occiderunt, & contumelijs affecerunt Oseæ & Esaiam prophetas. Tertium autem seruum, id est eos, qui in captiuitate fuerũt, ut Danielẽ & Ezechielẽ. Vltimo autem misit filiũ suum deus (qui homo nominatus propter misericordiam) dicens: Reuerebuntur filium meum. Non ut ignorans quod futurum erat hoc dixit, sed ut dicens quod futurum ueri simile. Mali autem agricolæ quum didi-

Psal. 79. Exod. 15.

cissent

ciſſent, quod hic eſſet filius dei, eiecerunt illum extra ciuitatem: extra enim illam crucifixus eſt. Dominus igitur uineæ, pater occiſi filij, immo & ipſe occiſus filius perdit agricolas, quos tradidit Rhomanis, & populum collocauit alijs agricolis, apoſtolis ſcilicet. Vis uidere, quomodo apoſtoli coluerint uineam? lege librū Actorum, & inuenies tria millia, & quinq; millia ſimul credere ac offerri in primitias deo.

An ne hanc quidem ſcripturam legiſtis? Lapidem quem reprobauerunt ĩj, qui ædifi- Pſal. 117.
cabant, hic factus eſt in caput anguli: à domino factū eſt hoc, & eſt admirabile in oculis Act. 4.
noſtris. Et quærebant eum comprehendere, & metuebant turbam: ſciebāt enim, quod aduerſus ipſos parabolam dixiſſet. Et relicto illo, abierunt.] Per omnia iſta oſtendit reiectos ludæos, Gentes autem acceptas. Lapis enim ille, dominus: ædificantes autē, doctores populi. Quem igitur reprobauerūt doctores, ille in caput anguli factus eſt. Caput eſt eccleſiæ factus eſt. Angulus enim eccleſia, quæ in unum coniungit ludæos & Gentiles: quemadmodum & angulus duos parietes inter ſe committit. Iſte igitur angulus, hoc eſt eccleſia, à domino factus. Et eſt mirabilis in noſtris fidelium oculis. Ab infidelibus etiam miracula calumniam patiuntur. Mirabilis igitur eſt eccleſia, quaſi ex miraculis cōſtituta, domino cooperante apoſtolis & ſermonē cōfirmante per ſequentia ſigna.

Et mittunt ad illum quoſdam è phariſæis, & Herodianis, ut eum captarent ſermone. Illi uero quum ueniſſent, dicunt ei: Præceptor, ſcimus quod uerax es, & nō curas quenquam: non enim reſpicis perſonam hominum, ſed cum ueritate uiam dei doces: Licet cenſum dare Cæſari, an non? demus, an non demus? Ille uero ſciens illorum ſimulationem, dixit illis: Quid me tentatis? Afferte mihi denarium, ut uideam. Illi uero attulerunt. Et dicit eis: Cuius eſt imago hæc & inſcriptio? Illi autem dixerunt ei: Cæſaris. Et reſpondens Ieſus, dixit illis: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt dei, deo. Et admirati ſunt de eo.] Diximus & aliàs de Herodianis, quod fuerit hæreſis quædam tunc nuper orta, dicētium Herodem eſſe Chriſtum, eo quod in temporibus illius defeciſſet ſucceſſio regum Iudaicorum. Alij autem dicūt Herodianos hoc loco dictos eſſe milites Herodis, quos phariſæi in teſtes eorum quæ Chriſtus dicturus erat aſſumunt, ut cōſequenter comprehendant illum ac abducant. Vide autem maliciam illorum, quomodo adulatione tentant decipere dominum. Scimus, dicunt, quod non reſpicis perſonā hominū, & ita neq; Cæſarem reuereris. Totum enim hoc artificium erat, utrinq; habēs præcipitia: ut ſiquidem diceret, quod liceat dare Cæſari tributū: arguerent eum tanquàm populum in ſeruitutem redigentem. ſin diceret, nō perſoluendum: accuſarent eum, ut ad ſeditionem populum mouentem contra Cæſarem. At fons ſapientiæ, dolos illorum euadit. Oſtendite mihi (inquit) nomiſma. Quum enim uidiſſet, quod imaginē haberet Cæſaris, dicit: Reddite quod habet imaginem, ei cuius gerit imaginē: & quæ ſunt dei, deo. hoc eſt: Nihil obſtat uobis ad pietatem perſoluere Cæſari. Poteſtis enim & Cæſari perſoluere, & deo ſua tribuere. Cæſar item unicuique noſtrum eſt ineuitabilis illa corporis noſtri neceſſitas. Iubet igitur dominus reddere & corpori ſua neceſſaria, cibos ſcilicet ac ueſtes, & quæ dei deo, nēpe uigilias quātas poſſumus, orationes &c. Sed & diabolo, q Cæſar eſt, obijce quæ tibi ab illo data, irā, cōcupiſcētiā malā: & quæ dei ſunt, offer deo.

Et ueniunt Sadducæi ad illum, qui dicunt non eſſe reſurrectionem: interrogauerūtque eum, dicētes: Præceptor, Moſes ſcripſit nobis, ſi cuius frater moriatur, ac relinquat Deut. 25.
uxorem, & liberos non relinquat: ut accipiat frater eius uxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Septem fratres fuerunt: ac primus accepit uxorem, iſq; moriens non reliquit ſemen: & ſecundus accepit illam, ac mortuus eſt, & nec ipſe reliquit ſemen: & tertius ſimiliter: & acceperunt eam ſeptem, nec reliquerunt ſemen: poſtremo uero omniū mortua eſt & uxor: in reſurrectione igitur, quum reſurrexerint, cuius illorum erit uxor? Nā ſeptem habuerunt eam uxorem. Et reſpondens Ieſus, dixit eis: An non propterea erratis, quod neſciatis ſcripturas, neq; uirtutem dei? Quum enim à mortuis reſurrexerint, neq; cōtrahunt matrimonium, neq; nuptum dantur, ſed ſunt uelut angeli qui in cœlis. Cæterum de mortuis, quod reſuſcitantur, non legiſtis in libro Moſi, quomodo in rubo loquutus ſit illi deus, dicens: Ego ille deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob? non Exod. 3.

est deus mortuorum, sed deus uiuẽtium. Vos igitur multum erratis.] Hæretici apud Iudæos erant Sadducæi, dicentes non esse resurrectionem, neq; angelum, neq; spiritũ. Oblique autem, ut dolosi, aggressi fingunt narrationem quandam, qua subuertatur resurrectio, contexto argumento quod nunquàm euenit, neq; forte eueniet. Septem autem fingunt, qui unam ducunt uxorem, ut resurrectionem magis discerpant. Igitur quia prætexebant illi legem Mosi, ostendit eos ignaros scripturarũ. Non intelligitis em̃ inquit, quam resurrectionem scriptura dicit. Vos enim putatis, quod olim resurrectio talis magis corporalis sit futura: at non sic erit. Itaq; ignoratis scripturæ mentem, sed & uirtutem scripturæ ignoratis. Enimuero uos ad difficultatẽ rei fortasse respicitis: & propterea addubitatis, quomodo poterint dissoluta corpora redire ad animam. Sed uirtuti diuinæ hoc, quasi nihil erit. Erit igitur resurrectio, & non corporalis, & diuinior quidã uitæ status, angelicus uidelicet. Incorruptibiles enim erimus, & ijdem qui sumus manentes: propterea q; tollentur & nuptiæ. Nunc enim nuptiæ propter corruptionem fiunt, ut successione generis durantes homines nõ pereant: tunc autem sicut angeli absq; nuptiali successione illi ipsi erunt, & nunquàm deficient: sic & qui resurgunt, sine nuptijs permanent nunquàm imminuendi. Et aliter quoq; taxantur, ut nescientes scriptu-
Exod. 3 ram. Si enim intellexissent illas, intelligerent etiam quomodo scriptum sit: Ego sum ille deus Abraham, utpote manifeste uiuentium. Non enim dixit, Ego eram: sed, sum: utpote præsentium, atq; illorum nõ perditorum. Iam fortassis dicet quis, quod hoc de anima Abrahæ sola dixerit dominus, & non item de corpore, & ita corpora non resurgunt. Dico igitur primum quidem, quod Abraham utrunq; dicatur, anima & corpus: & ita etiam deus est corporis, quod & ipsum uiuit apud deum, & non omnino in nihilum redigit̃. Insup̃ quia Sadducæi de corporis resurrectione dubitabant, certũ qd̃ dominus de corporibus dixerit, quod uiuant apud deum, nõ de anima: nam istud iam ex cõfesso erat etiam apud carnales Iudæos. Obserua & hoc. Resurrectio est eius quod ceciderat surrectio: immortalis autem anima non cecidit, sed corpus hoc: itaque & resurget iterũ, coniugali animæ complicitum.

Et quum accessisset quidã è scribis, & audisset eos simul disputantes, uideret q; quod bene respondisset eis, interrogauit illum: Quod est primum omnium præceptorum? Ie-
Deut. 6. sus autem respondit illi: Primum omnium præceptum est: Audi Israël, Dominus deus noster, dominus unus est: & diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex totis uiribus tuis. Hoc est primum præceptum.
Leuit. 19. & secundum simile hoc est: Diliges proximum tuum, ut teipsum. Maius his aliud præceptum non est. Et dixit illi scriba: Bene præceptor cum ueritate dixisti, quod unus sit deus, & non sit alius præter illum: quod q; diligere eũ ex toto corde, & ex tota intelligentia, & ex tota anima, & ex totis uiribus, ac diligere proximum ut seipsum, plus sit quàm uniuersa holocautomata & uictimæ. At Iesus quum uideret, quod cordate respondisset, dixit illi: Haud longe abes à regno dei. Et nemo post illa audebat illum interrogare.] Matthæus quidem inquit, quod tentans accesserit: Marcus uero dicit, quod prudenter responderit. Nunquid ergo dicunt contraria? minime. Sed uerisimile est primũ quidem ipsum ut tentantem interrogasse, deinde quum profuisset ei responsum Christi, & cordate respondisset, ab illo laudatum. Vide autem & laudem. Non perfectum illum testatur. Non enim dixit, Intra regnum cœlorum es: sed, non procul es. Quare autem hanc potissimum quæstionem legisperitus ille proposuit Christo? Putabat reprehendi posse Christum, qui emendaturus esset legem, unde accusari posset tanquàm legis aduersarius. Verum dominus ostendens ei, quod charitatem simpliciter non haberet, sed inuidia corruptus ueniisset ad hæc interroganda, dicit: Primũ & magnum mandatum est, diligere deum: secundum simile, diligere proximum. Quomodo autem simile? eo quod simul inter se cõnexa sunt. Qui enim diligit deum, diligit & facturã eius. Homo autem maxime propria factura dei: & ita qui diligit deum, diliget etiam omnes homines: & dum proximum diligit, multo magis deum diligit. Nam si homines diligit, qui multas sæpe scandalorum occasiones, & odia fouet, quãto magis deum qui semper benefacit.

benefacit. Audi autem dominum: Qui diligit me, mandata mea seruabit. Vides nos diligendo deum seruare mandata eius? Mandata autem eius omnia de amore mutuo tractant. Et iterum: In hoc scient omnes, quod mei discipuli estis, si diligitis inuicē. Vides iterum, quod ex mutuo amore discitur amor erga Christum, ita ut simus eius discipuli & amici? Obserua autē, quomodo oēs animæ uirtutes enumerarit. Est enim uirtus animæ animalis, quam insinuat dum dicit, ex tota anima. Iram enim & concupiscentiam totā dilectioni dei dari uult. Est & alia uirtus animæ, quæ dicit nutritiua: ea est & plantarum, quæ & ipsa quoq; deo tota est danda. Est insuper rationalis uis, quam nominauit lex intelligentiam. Omnes igitur animæ uirtutes charitati sunt offerendæ.

Et respondens Iesus dicebat, docens in templo: Quomodo dicunt scribæ, Christum esse filium Dauid? nam ipse Dauid dixit afflatus in spiritu sancto: Dixit dominus domino meo, sede à dextris mihi, donec posuero inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Ipse ergo Dauid uocat eum dominum, & unde filius eius est? Et pleraque turba audiebat illum libenter. Et dicebat illis in doctrina sua: Cauete à scribis, qui amant insulati obambulare, & amant salutationes in foris, primasq; sellas in cōgregationibus & primos accubitus in cœnis: qui deuorant domos uiduarum, & sub prætextu longas faciunt preces: isti accipient grauiorem damnationem.] Quia Christus ad passionem accessurus erat, corrigit prius opinionē scribarū erroneā, qui suspicabant Christum esse filium Dauid, sed non dominum. Demonstrat igitur se deum, ex ipsis Dauid uerbis. Et non simpliciter, sed deterret, eo quod dicit, Donec posuero inimicos tuos, scabellum pedū tuorum. Nam ipsi omnino erant inimici eius, quos posuit deus pater scabellum pedū Christi. Vide autem & quomodo interrogat: nō enim dixit, Quid uobis uidetur de me: sed, de Christo. Et ita non perstringit eos. Et, neq; potestis mihi dicere, quod absque spiritu hoc dixerit: sed spiritussancti afflatu dixit, dominum: hoc est motus gratia spiritus. Quomodo ergo Christus filius est Dauid, an non & dominus eius & deus? Turba igitur audiebat eū libenter. & dicebat turbæ: Cauete à scribis, qui splendidiores ferunt stolas, & propter illas præferri uolunt, salutationesq; & celebritates fori probant, & gloriæ omnibus modis student, qui & domus uiduarum comedunt. Clàm enim accedunt ad mulieres præsidio destitutas, quasi illarum futuri tutores & patroni, & prætextu longæ orationis, & in uestitu reuerētiæ, & simulatione decipiūt simpliciores, deuorātes domus diuitum: illi igit grauiorem accipient damnationē, quàm alij Iudæi peccātes. Potentes enim potētius punient. Interim & apostolos docet, ne iuxta scribaq; morem uiuāt, sed se imitent. Doctores em illos ordinantē, ueri simile est ut uitæ suæ fecerit imitatores.

Et quum sederet Iesus ex aduerso gazophylacij, spectabat quomodo turba mitteret æs in gazophylacium: & multi diuites mittebāt multa. Et uenit quædam uidua pauper, misitq; minuta duo, quod est quadrans. Vocatisq; ad se discipulis suis, dicit illis: Amen dico uobis, quod uidua hæc pauper plus misit, quàm omnes qui miserunt in gazophylacium. Nā omnes ex eo quod ipsis supererat, miserunt: at hæc è penuria sua omnia quæcunq; habebat, misit totam substantiam suam.] Mirabilis quædam consuetudo apud Iudæos erat. Qui em poterāt & uolebant, mittebāt in thesaurū templi, qui uocabat gazophylaciū, è quo sacerdotes & pauperes, & uiduæ alebātur. Quumq; id multi facerēt, & uidua accessit, suā uoluntatē declarans opibus abundātiorē. Gloria tibi Christe, q & parua gratiora sæpe habes quàm magna. Quæso ut & mea anima uidua talis sit, q̄ abijci at satanam, cui ut uiro adhæsit, & mittat in thesaurū sacrū, duo minuta, carnē & mentē, quæq; parui faciat: cōtinentia quidem carnem, humilitate uero animā, ut & ego audiā, qđ totā meā uitā cōsecrarim deo, nō relicta ulla cogitatione uel affectione huic mundo.

CAPVT XIII.

ET quum exiret de templo, dicit illi quidam è discipulis illius: Præceptor, ui de quales lapides, & quales substructiones. Et Iesus respōdens, ait illi: Vides has magnas substructiones? Non relinquetur lapis super lapidem, qui

Psal. 109.

non diruatur. Et quum sederet in monte oliuarum è regione templi, interrogabant illū secretò Petrus, & Iacobus, & Ioannes, & Andreas: Dic nobis, quando hæc erunt: & quod signum est, quando hæc omnia sint consummanda?] Quoniam multa de desolatione Hierusalem dicebat Iesus, quod relinqueretur illorum domus deserta: discipuli eius admirantes, quod tantæ magnitudinis, tam'que pulchra ædificia abolenda essent, ostendunt illi decorem templi. At ille nihilominus prædicit perdenda, & intantum ut neque lapis super lapidem maneat. Et dicunt quidam multas superstites reliquias Hierusalem ueteris ciuitatis, & ita tentant ostendere mendacem Christum: sed neutiquàm hoc uerum est. Nam etsi relictæ essent reliquiæ quædam (quod non est uerum) non tamen relinquentur usq; ad consummationem seculi. Historiæ enim habent, quod Aelius Hadrianus templum & ciuitatem à fundamentis effoderit: & ita in illo impletum est, quod non sit relictus lapis super lapidem. Porrò sedente illo in monte oliuarum, accesserunt ad eum interrogantes: Quando hæc erunt? hoc est, quando consummabitur Hierusalem? At ipse antequàm responderet eis de his de quibus interrogabant, munit cogitationem illorum, ut ne errent. Quia incipientibus illis fieri in Iudæa, surrexerunt quidam, qui se dicebant magistros, dicit dominus: Videte ne decipiamini.

At Iesus respondens illis, cœpit dicere: Videte, ne quis uos fallat. multi enim uenient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus: multosq; decipient. Quum autem audieritis bella, & rumores bellorum, ne turbemini: oportet enim fieri, at nondum finis. Insurget enim gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnum. Et erunt terræmotus in singulis locis: & erunt fames ac turbationes. Initia dolorum hæc. Sed cauete uos uobis. Tradent enim uos in cōcilia, & in synagogas: cædemini, & sub principibus ac regibus ducemini propter me in testimoniū illis. Et apud omnes gentes oportet prius prædicari Euangelium.] Multi uenient, qualis erat Iudas, qualis Theudas, qui dicebant se à deo missos esse. Bella autem futura dicit, quæ & Iosephus narrat ante captiuitatem facta. Nam insurgebat quidem gens, & non reddebat tributa. Rhomani aūt irati, eos infestarunt, & continuis insidijs ac cladibus affecerunt, sed nondum finis Hierusalē: Rhomani enim misericordes erant. Non solum autem bella erāt, sed & aliæ clades à deo immissæ, ut fames & terræmotus, ostendente eis deo manifeste, quod ipse illos impugnaret. Omnia enim hæc principia parturitionum, hoc est malorum quæ euentura sunt, Cauete uobis, tradent enim uos in concilia. Tempestiue interserit narrationem illam, ut habeant consolationem quandam in propriis calamitatibus ex communibus. Sed & dicendo, Propter me ducemini ad duces & reges: consolationem eis non paruam attulit, quod pro ipso passuri essent. In testimonium uero illis, hoc est ut inexcusabiles illi sint, & ob hoc condemnati, quod etiam torquentes nos, ueritatem uincere non potuerūt. Deinde, ne putes quod pericula & afflictiones prædicationem prohibeant, inquit: Et in omnes gentes oportet prædicari Euangelium, & tūc capietur Hierusalem. Nam quod ante captiuitatem prædicatum sit Euangelium, audi Psalmistā: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. quod & ipsum in maiorem condēnationem Iudææ factum est, quod ante captiuitatem ubiq; Euangelium prædicatum est. Nam quum uiderent tam breui tempore in totum orbem prædicationem transire, etiā ipsos agnoscere Christi uirtutem, pœnitentiam agere, & liberari à calamitatibus: sed nō intellexerunt, & idcirco maius illorum iudicium.

Psal. 18.

Quum autem duxerint uos tradentes, ne præcogitetis quid dicturi sitis, neq; meditemini: sed quicquid datum fuerit uobis in illa hora, hoc loquamini. Non enim estis uos qui loquamini, sed spiritussanctus. Traditurus est autem frater fratrem in mortē, & pater filium: & insurgent filij aduersus parentes, & morte afficient eos. Et eritis odio habiti ab omnibus, propter nomen meum. Sed qui perseuerauerit usq; ad finem, hic saluus erit.] Antequàm bellum perfectum excitatum, quid non patiebantur apostoli ab illis, dum protraherentur ad tribunalia, & ducerētur ad reges, Herodem, & Agrippam, & Neronē? Ne igit̄ antea solliciti sitis, inqt, qd loquamini: sed in ipsa hora dabit uobis spi-

rituſſanctus

rituſſanctus quæ loquamini. Prædicit autem eis, quod præ omnibus graue, nempe à maxime familiaribus impugnandos. Et dicit hoc, ut quum prius audierint, præparentur, & periculū facilius ferant: deinde cōſolatio ſequit, quod propter me odio eritis habiti. Quod em̄ propter ipſum fuerunt odio habiti, ſatis erat ad omnes calamitates leniendas. quin & quod ſaluandi erant perſeueraturi uſq; in finem, etiam ipſum maximam afferebat conſolationem.

Porrò quum uideritis abominationem deſolationis, de qua dictum eſt à Daniele propheta, ſtantem ubi non oportet: qui legerit, intelligat. Tunc qui fuerint in Iudæa, fugiāt ad montes: qui uero fuerit in tecto, ne deſcendat in domum, nec ingrediatur ut quicquam tollat è domo ſua. Et qui fuerit in agro, ne reuertat̄ ad ea quæ reliquit à tergo, ad tollendum pallium ſuum. Væ autem prægnantibus, & lactantibus in die illo.] Abominatio deſolationis, ſtatua eſt eius qui ciuitatē deſtruxit. Abominatio enim omne idolum dicit̄. Deſolationis uero, eo quod capta & deſolata Hieruſalē, ſtatuerunt illū intra aditum templi. Pilatus quoq; Cæſaris imagine noctu in templū illata, magni tumultus author fuit plebi: tunc enim cœpit & bellum, & deſolatio Hieruſalem. Igitur tunc hi q in Iudæa erant, fugerūt in montes. Bene autem dixit, hi qui in Iudæa: nam apoſtoli non fuerunt in Iudæa, ſed ut diximus, antequàm bellum exortum eſt, in perſequutione exacti ſunt è Hieruſalem, immo ipſi exierunt diuino afflati ſpiritu. Qui igitur inuenti in Iudæa, fugerunt. Et is qui ſupra tectum, nullius rei gratia quæ in domo, reuertatur. Expedit enim, ut quis uel nudo corpore ſaluus fiat. Inſuper uæ & prægnantibus, & lactantibus uæ. Quare? quia non poſſunt fugere mulieres quibus ſunt pueri, affectione erga illos detentæ. Prægnantes quoq; propter uteri ſarcinam, neq; ipſæ facilem fugā inueniunt. Exiſtimo autem, quod & pueros hoc loco ſignificet uorandos. Fame enim obſeſſi, nec pueris pepercerunt. Dan. 9.

Orate autem, ne fuga ueſtra fiat hyeme. Erunt enim dies illi talis afflictio, qualis non fuit ab initio rerum conditarum, quas condidit deus, uſq; ad hoc tempus, nec futura eſt. Et niſi dominus abbreuiaſſet dies illos, haudquaquàm ſalua fuiſſet uniuerſa caro. Sed ꝓpter electos, quos elegit, abbreuiauit dies.] Si hyeme fuga fieret, tēporis iniuria impedimenta habituri eſſent fugere uolentes: & omnino afflictio futura eſſet, & earum quæ fuerūt uel erūt unquàm grauiſſima. Sed propter electos, hoc eſt eos qui ex Iudæis crediderunt, uel poſtea crediturí ſunt, bellum citius diremptum eſt. Deus enim quia præcognouit ex Hebræis multos poſt captiuitatem credituros, non permiſit totum genus aboleri. Poſſunt autem hæc morali ſenſu ita exponi: Abominatio deſolationis, eſt omnis diabolica cogitatio, quæ ſtat in loco ſancto, hoc eſt, noſtra mente. Tunc igitur qui eſt in Iudæa, fugiat in montana: hoc eſt, qui confeſſus fuerit, currat ad uirtutū montes: Iudæa enim confeſſio dicitur. Et qui in ſummo ſtat, non deſcendat: quando em̄ affectio quædam in mente noſtra reperitur, oportet per confeſſionem ad ſumma recurrere, & à ſummitate non deſcendere. Et qui operatur quod bonum, non reuertatur ut tollat ueterem conſuetudinē, quæ eſt ueſtis quam exuit. Væ autem fugienti in hyeme. Oportet enim nos fugere à peccato cum alacritate, & non frigide & ſegniter. Hoc em̄ per fugam in hyeme inſinuatur.

Tunc ſi quis uobis dixerit: Ecce hic Chriſtus, ecce illic: ne credatis. Exorientur pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & ædent ſigna ac prodigia ad decipiendum, ſi fieri poſſit, etiam electos: uos autem cauete, ecce prædixi uobis omnia. Cæterū in illis diebus poſt afflictionem illam ſol obtenebrabitur, & luna non dabit ſplendorem ſuum, & ſtellæ cœli décident, & uirtutes quæ in cœlis ſunt cōcutientur: & tunc uidebunt filium hominis ueniētem in nubibus cū poteſtate multa & gloria.] Quia impleuit quæ ad Hieruſalē attinent, incipit igitur nunc de aduentu Antichriſti dicere. Quod autem dicit, Tunc: ne intelligas, quod quando fiunt ea quæ ſupradicta ſunt de Hieruſalem, tunc ſi quis uobis dixerit: Ecce hic Chriſtus, ne credatis. ſed ſcito, quod ſcripturæ proprietas hæc eſt, ſicut & Matthæus poſt genealogiam Chriſti, dicit: In diebus illis aduenit Ioannes. Quibus diebus? num mox ſequētibus poſt Chriſti natiuitatem? non, ſed indefinite. Sic igit̄ Ioēl. 2. Eſaiæ 13.

& hoc loco dicit, tunc: non quando Hierusalem desolata fuit, sed per tempus aduentus Antichristi, ne seducamini. Multi enim prætexent nomen Christi, ita ut & electos seducere queant. at post aduentum Antichristi, omnis creatura immutabitur, quãdo stellæ obtenebrabuntur propter immensam lucem Christi. Commouebuntur autem & angelicæ uirtutes, hoc est, obstupescẽt, uidentes tantam rerum mutationem fieri, & cõseruos suos iudicari. Et tunc uidebũt dominum, ut filium hominis, hoc est in corpore. Nã quod spectatur, necesse corpus est. Quamuis autem ut homo ueniet, aderit tamen cum potestate & gloria magna.

Et tunc mittet angelos suos, & aggregabit electos suos à quatuor uentis, à summo terræ usq; ad summum cœli. A ficu uero discite similitudinem: quum ramus eius tener fuerit, produxeritq; folia, scitis quod prope sit æstas: sic & uos quum hæc uideritis fieri, scitote quod propè sit in foribus. Amen dico uobis, quod nõ præteribit generatio hæc, donec omnia hæc facta fuerint. Cœlum & terra transibunt, sed uerba mea non præteribunt.] Vides quod & filius angelos mittit, sicut & pater. ubi igitur sunt, qui dicunt: Non est æqualis deo & patri? Venient igitẽ angeli ut congregent electos, q tanquàm in nubes rapti occurrant domino. A ficulnea autem disce, quod dico. Quemadmodum enim folia ficu habẽte, statim æstas adest: sic & post afflictionem Antichristi, statim absq; ullo mediatore aderit Christi aduẽtus, quæ reuera æstas quædã est iustis ab hyeme, peccatoribus autẽ hyems ab æstate. Amẽ dico uobis, quod generatio hæc, hoc est Christianorum, nõ transibit, donec hæc omnia, de Hierusalẽ & Antichristi aduentu, fiant. Non enim generationem dicit apostolorum, quia plerique non usq; ad consummationem Hierusalem uixerunt: quomodo ergo ad consummationem mundi pertingere dicerentur? Generationem itaq; Christianorum dicit: ita consolans apostolos, ne suspicentur, quod quum tanta mala fiant, forte deficiat fides. quasi diceret: Confidite, & bono animo estote, nõ præteribit generatio fidelium, neq; deficiet. Prius enim transibũt immobilia hæc elementa, cœlum & terram dico, quam mei sermones in ullo intercidant. Omnia enim quæcunque dixi, perficientur.

Cæterum de die illo ac tempore nemo nouit: ne angeli quidem qui in cœlo sunt, nec ipse filius, sed solus pater. Cauete, uigilate, & orate: nescitis enim quando tempus sit. Sicut homo qui peregre agit, relicta domo sua, deditq; seruis suis substantiam suam, ac suum cuiq; opus: & ianitori mandauit, ut uigilaret. Vigilate igitur, nescitis enim quando dominus domus uenturus sit, sero an medio noctis, an in gallicinio, an diluculo: ne si uenerit repente, offendat uos dormientes. Cæterum quæ dico uobis, omnibus dico, uigilate.] Volens dominus discipulos à diei & horæ illius interrogatione cohibere, dicit, quod neq; angeli, neq; filius sciãt. Si enim dixisset, scio quidem, sed nolo uobis reuelare mœrore illos afficisset: nunc autem prudẽter rem agit, & eos omnino prohibet à discẽdo, & persuadet illis, dicens: Neq; angeli sciunt, neq; ego. Ab exemplo autẽ intelligas, quod dicitur. Sæpe pueruli uident patres suos tenere quiddam in manibus, & hoc petũt, patribusq; dare nolentibus, plorant quod non accipiunt: denique patres occultant illud quod tenent, & ostendentes manus uacuas pueris, fletum illorum sistunt. Sic & dominus, quasi pueros apostolos alloquens, occultauit diem. Nam si dixisset, scio: non dico autem, indoluissent, quod ab illo nõ discerent. Quod autem dominus sciuerit diẽ & horam certam, manifestũ: quia seculi conditor est. Et quo pacto nesciret? Verum uti liter abscondit deus consummationem uitæ, siue omnium in communi, siue uniuscuiusque in singulari. Vt dum incertus est finis, semper solliciti simus ac anxij, expectantes illum & timentes, ne impræparatis superueniat. Consyderemus autẽ uerba. Tarde quidem tunc adest finis, quando quis in bona senecta moritur: Media autem nocte, quum mediam ætatem peregerit: In gallicinio autem, quando in nobis ratio completa fuerit. Gallus enim ratio est, quæ nos à somno excitat, & stuporem repellit: quum igitur puer incipit iuxta rationem uiuere & sapere, tunc gallus ei canit. Ante gallicinium aũt omnino puerilis ætas est. Omnes igitẽ finẽ in memoria habere oportet: etiã si qs puer sit, prouidendum ne forte non baptizatus moriat. Omnibus aũt hæc præcipit dominus, & his

qui

qui in mundo uiuunt, & his qui ſeceſſerunt. Debemus igitur uigilare & orare. Vtraq; hæc neceſſaria ſunt: multi enim uigilant, ſed noctem male abſumunt. Vide autem quo modo non dixit, Neſcio enim quando tempus eſt: ſed, neſcitis. Occultauit enim noſtrā ob utilitatem. Nam ſi nunc quum finis mundi incertus, mutuis odijs inſanimus, quid non faceremus ſcientes finem? In extremam ſanè malitiam inſumeremus uitam, deinde ultimo die, ſumma cum iactura pœnitentiam ageremus.

CAPVT XIIII.

ERat autem paſcha, & azymorum dies futuri poſt biduum. Et quærebant ſummi ſacerdotes ac ſcribæ, quomodo eum per dolum comprehēſum occiderent. Dicebāt autem, Non in die feſto, ne tumultus fiat populi. Et quū eſſet Bethaniæ in domo Simonis leproſi, accumbente eo uenit mulier habens alabaſtrum unguēti nardi piſticæ precioſæ: & comminuto alabaſtro, effudit illi in caput. Erant autem quidam, qui indignarentur apud ſeſe, ac dicerent: Ad quid perditio hæc unguenti? nam poterat hoc uendi pluris quàm trecentis denarijs, ac dari pauperibus. Et infremuerunt aduerſus illam.] Feria quarta concilium conuenit, & propterea ieiunamus & nos quartis ferijs. Illi quidem conſultabant ſolennitatis tempus prætermittere: ſed non permiſſum eſt eis, ſed ipſe ſibijpſi tempus paſſionis ſtatuens in paſcha uoluit crucifigi. Ipſe enim erat paſcha uerum, unde admirari licet eius uirtutē. Nam quum illi uellent ipſum comprehendere, non potuerunt: quando autem illi nolue runt propter feſtum diem, tunc uoluntarius ipſe ſeipſum tradidit. At quum ipſe eſſet in Bethania in domo Simonis leproſi, uenit mulier. Et quatuor mentionem faciunt unguenti. Et uidetur quibuſdam una eſſe: non autem ita eſt, ſed duæ ſunt. Vna quidem quæ apud Ioannem, quæ & Lazari ſoror eſt. Altera quæ à reliquis tribus memoratur. Veruntamen attende, & inuenies quod tres ſint. Apud Ioannem quidem una, apud Lucam alia, & apud duos illos adhuc una alia. Nam illa quæ apud Lucā, meretrix erat, & in medio prædicationis Chriſti ad Chriſtum uenit. Quæ apud Matthæum, tempore paſſionis, & non dicitur meretrix. Probat autem Chriſtus eius uoluntatem, quod tanta expenderit in nardum. De nardo piſtica, ſcias quod eſt ſpecies quædam nardi, quæ piſtica dicatur: uel quod ſyncera ſit & non adulterata, uel cum fide confecta. Erant autem quidam ægreferentes. Ioannes autem dicit Iudam ægre tuliſſe. Veriſimile igitur & alios quidem apoſtolos mulierem obiurgaſſe, utpote qui audierant ſemper Chriſtum multa de eleemoſyna docere. Iudas ſanè non eodem ſcopo aduerſus mulierem indignabatur, ſed propter auaritiam & turpe lucrum ſuum. Eapropter & Ioannes ipſius duntaxat meminit, tanquàm doloſa mordacitate mulierem reprehenderit. Et infremuerunt in eam, hoc eſt indignabantur, conuiciabantur, perſtringebant eam.

At Ieſus dixit: Sinite illam: cur illi moleſti eſtis? bonū opus operata eſt erga me. Semper enim pauperes habetis uobiſcum: & quandocunq; uolueritis, poteſtis illis benefacere: me uero non ſemper habetis. quod potuit, hæc fecit: præuenit, ut ungeret meū corpus ad ſepulturam. Amen dico uobis: ubicunq; prædicatum fuerit Euangelium hoc in totum mundum, etiam hoc quod fecit hæc, dicetur in memoriam iſtius.] Reprehendit dominus diſcipulos, quod intēpeſtiue mulieris alacritati obſiſtūt. Cur enim, inquit, illi negotium facitis, & eſtis moleſti? Num, quia donū attulit, auerſamini eam cū ignominia? Interim autem perſtringit & proditorem dicendo: In ſepulturam meam hoc fecit. & planè conſcientiæ expertem arguit, quaſi ita ei diceret: Tu quidem in mortem me tradidiſti, & non reprehendis temetipſum: iſta autē in ſepulturam meam unguentum afferens, à deo mota, digna ne eſt quæ à te reprehendatur? Prophetam autem agit hoc loco dominus, duoq; prædicit, & quod Euangelium prædicandum ſit in toto mundo, & quod opus mulieris ſimul prædicandum. Confundātur hoc loco qui pauperes Chriſto præferunt: audiui enim ego aurifabros dicentes, quod ſi ego diſſectum ſacrum uas dem pauperibus, & ego uiuam, nec condemner. Audiant igitur quomodo Chriſtus præferat ſui curam pauperibus. Chriſti autem corpus proprie. quod in diſco aureo

& sanguis qui in poculo. Qui igitur abstulerit discum precioſum, & cogit ut corpus Christi in uiliori ponatur, prætexens scilicet pauperes, sciat cuius partis sit.

Et Iudas Iscariotes, unus è duodecim, abijt ad summos sacerdotes, ut traderet eum illis. Quo audito, illi gauisi sunt, & polliciti sunt ei pecuniā se daturos. Et quærebat quomodo opportune illum traderet.] Quum mulier suam liberalitatem declararet, insaniebat discipulus unus è duodecim. Non enim temere additum est, unus è duodecim: sed ut ostenderetur, quod unus ex duodecim electionibus esset. Quid autem est hoc quod ait, ut traderet illum? hoc est, ut significaret illis quando solus assit: timebant enim eum inuadere, quum doceret, propter turbam. Ipse itaq; pollicebatur illis se dicturum quando ille solus esset.

Ac primo die azymorum, quum pascha immolarent, dicunt illi discipuli sui: Vbi uis ut abeamus, & paremus, ut edas pascha? Et emittit duos è discipulis suis, & dicit illis: Ite in ciuitatem, & occurret uobis homo hydriam aquæ baiulans, sequimini illum: & quocunq; ingressus fuerit, dicite patrifamilias: Magister dicit, Vbi est diuersoriū, ubi pascha cum discipulis meis edam? Et ille uobis ostendet triclinium magnum stratum, paratū: illic parate nobis.] Primum diem azymorum, diem quintū dicit, qui erat ante azyma. Azyma enim & infermentata die parasceues comedebant. Accedunt itaq; discipuli, & interrogant, ubi comedant pascha. Ex hoc autem manifestum est, Christum nō habuisse proprium diuersorium, & nec discipulos habuisse domum propriam. Nam si habuissent, illic eum suscepissent. Mittit autē duos è discipulis suis, Petrum & Ioannem, sicut inquit Lucas. ad hominē ignotum: ostendens illis, quod posset non pati. Qui enim mentem hominis ignoti cōciliare sibi poterat, ut se exciperet, quid non fecisset in alijs? Præterea dat illis signum, quomodo inueniant domum, nempe ut sequantur hominem figulinum uas aquæ gestantem. Hæc & sublimius possunt intelligi. Hydriam baiulat baptizatus: uadit autē in domum, quæ rationali suo ordine digna est. Qui enim habet baptisma, ad requiem uadit, iuxta rationē uiuens, & uiuit in ordine, quasi in domo quadā. Paterfamilias mens est, qui ostendit magnum triclinium, sublimes scilicet sensus. Verum triclinium hoc stratum est: hoc est, tametsi sublime sit, nihil tamen habet uel asperū, uel superbum: sed stratum est, & humilitate cōplanatum. Illic ergo in tali inquam mente præparatur pascha Christo à duobus discipulis, Petro & Ioanne, practica dico & contēplatiua. Petrus em̄ ꝓpter feruorē practicus, Ioānes uero ut theologus, cōtēplatiuus.

Et exierunt discipuli eius, & uenerunt in ciuitatem, & repererunt quemadmodum dixerat illis: parauerunt q; pascha. Et quum uespera iam esset, uenit cum duodecim. Et quum accumberent, ederent q;, dixit Iesus: Amen dico uobis, unus ex uobis proditurus est me, qui edit mecum. At illi cœperunt esse mœsti, ac dicere illi singillatim: Num ego? Et alius, num ego? Ille uero respondens, dixit illis: Vnus è duodecim qui intingit mecū in catinum. Filius quidē hominis uadit, sicut scriptum est de illo: sed uæ homini illi, per quem filius hominis proditur: bonum erat illi, si natus non fuisset homo ille.] Quomodo accumbebant, quū lex præciperet, à stantibus comedendū pascha? Verisimile igitur primum perfecta ea quæ sunt legis, deinde recubuisse proprium pascha traditurū. Cœperunt autem discipuli tristes fieri propter sermonem domini quem dixerat, quod unus ex eis se traditurus esset: quamuis autem nihil sibi conscij essent, attamen anxij erant, credentes magis ei qui corda cognoscit, quàm sibijpsis. Obserua autem & uerbum, uadit. Mors enim Christi, quasi peregrinatio quædam fuit, nō mors. Quod autem dicitur, bonum esset homini illi si natus nunquàm fuisset: dictum est propter pœnam qua cruciandus erat Iudas. Melius enim est omnino non nasci, quàm ad talem pœnam nasci. Igitur quantum ad finem attinet, melius uidetur omnino si nō fuisset Iudas. Deus quidē illum bonum fecerat, & ad bona opera: at quia ipse in talem incidit malitiam, ut apparet, melius erat, si nunquàm fuisset genitus.

Et edentibus illis, sumpto Iesus pane, quum gratias egisset, fregit & dedit illis, ac dixit: Sumite, comedite, hoc est enim corpus meū. Et accepto poculo, quū benedixisset, dedit illis. Et biberunt ex eo omnes, & dixit illis: Hic est sanguis meus noui testamenti,

qui

qui pro multis effunditur. Amen dico uobis, posthac non bibam de fructu uitis, usq; ad diem illum, quum illud bibero nouum in regno dei.] Quidam dicunt Iudam non fuisse participem sacramentorum, sed egressum esse priusquàm dominus sacramenta traderet. Alij autem dicunt, quod & ingrato illi sacrosancta dederit. Quum benedixisset, hoc est gratias egisset, fregit panem: id quod & nos facimus, preces adiungendo, Hoc est corpus meum, hoc inquam quod sumitis. Non enim tantum figura & exemplar quoddam est corporis dominici panis, sed in illum cõuertitur corpus Christi. Dominus enim dicit: Panis quem ego dabo, caro mea est. non dixit, figura est carnis meæ: sed, caro mea est. Et iterum: Nisi ederitis carnem filij hominis. Et quomodo inquit, caro non uide- *Ioan. 6.*
tur cõ homo, nostram propter infirmitatem istud fit. Quia enim panis quidem & uinũ ex his sunt qbus assueuimus, ea nõ abhorremus: sanguinẽ uero ppositũ & carnẽ uidentes, nõ ferremus, sed abhorreremus: idcirco misericors deus nostræ ifirmitati cõdescendẽs, speciem quidẽ panis & uini seruat, in uirtutẽ aũt carnis & sanguinis transelemẽtat. Sanguinem uero noui testamenti dixit, opponendo ueteri. Habebat enim & uetus testamẽtum sanguinem, quo aspergebantur & populus, & liber legis. Non autem bibã ex hoc uino, dicit, usq; ad resurrectionem. Regnum enim resurrectionẽ uocat, tãquàm rex qui aduersus mortem certarit & regnat. Sanè post resurrectionem bibit & comedit cum discipulis: quoniã ipse ille est qui patiebatur. Nouum autem illud bibit, hoc est nouo quodam modo & insolito: nõ enim ultra corpus habebat passibile, quod cibo indigeret, sed immortale & incorruptibile. Intellige autem & sic: Vitis dominus ipse est, fructus autem uitis, mysteria sunt & abscondita scientia, quam ipse profert, docens hominem scientiam. In regno itaq; dei, hoc est in octauo seculo, bibit cũ discipulis suis, mysteria & sapientiam nouam quandam docens nos, & reuelans quæ abscondita est.

Et quum hymnum dixissent, exierunt in montem oliuarũ. Et dicit illis Iesus: Omnes offendiculum patiemini per me in hac nocte, quia scriptum est: Percutiam pastorem, & *Zach. 13.*
dispergentur oues. Sed posteaquàm resurrexero, præcedam uos in Galilæam. Petrus autem dixit illi: Etiam si omnes offendiculum passi fuerint: at non ego. Et dicit illi Iesus: Amen dico tibi, quod hodie in nocte hac, priusquàm bis gallus cecinerit, ter abnegabis me. At ille uehementius dicebat: Immo si me oportuerit commori tibi, non te abnegabo. Similiter autem & omnes dicebant.] Gratias egerunt, & priusquàm biberũt gratias egerunt & postquàm biberunt: ut & nos discamus, quod oporteat agere gratias Christo, & ipsum laudare & ante cibum, & post cibum. Præterea & hoc indicat, quod grata sit ei mors pro nobis, quoniã & exiẽs ut traderẽ, laudat dominum. Omnino autẽ & nos docet, si quando in aduersa pro multorum salute incidimus, ne tristes simus: sed gratias agamus deo, qui nostram afflictionem operatur in multorũ salutem. Egreditur uero in montem oliuarum, ut solitarium adorirentur, & detinerent, ne tantum tumultũ faciant. Nam si in ciuitate ipsum inuasissent, fortassis oborta fuisset turba, & inimici occasione quapiam quæ iusta uideri potuisset apprehensa, uisi fuissent ipsum iuste ut seditiosum interficere. Prædicit autem illis, quod & offendiculum passuri essent. Postea, ne uideantur hæc in manifestam omnium accusationem, adducit & testimonium ex prophe ta Zacharia, quod dispergendi essent. Denicq; & consolationem illis affert, dicens: Præcedam uos in Galilæa, hoc est præueniam. At Petrus urget, ideo & audit, quod antequàm gallus bis canat, ter me abnegabis. Hoc autem in hunc modum se habet. Negauerat semel Petrus, deinde gallus cantauit: & quum alias duas abnegationes feciſſet, & tũc q̃q; cãtauit gallus. Et hoc est, qd' hoc loco dicit: Priusquàm gallus bis cantet, ter me abnegabis. Similiter autem & omnes ostendentes frigidam alacritatem, & ipsam ueritatem mendacem facientes, pollicentur: ideo dominus permittit, ut humana natura suã ostendat imbecillitatem. Omnino enim potuisset illos dominus seruare, & Petrum maxime: sed permisit, ut ne in nobis ipsis confideremus. Cæterum, Percutiam pastorem, uox est patris. Oues autem, apostolos ut innocentes nominat.

Et ueniunt in locum, cuius nomen Gethsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic, donec digressus orauero. Et assumit Petrum, & Iacobum, & Ioannem secum: cœpitq;

expauescere & angi. Et dicit illis: Dolore afficitur anima mea usq; ad mortē: manete hīc, & uigilate. Et progressus paululum, prostratus est in terram, & orauit ut si possibile esset, transiret à se hora. Et dicebat: Abba pater, omnia possibilia sunt tibi, aufer poculum à me hoc: ueruntamen non quid ego uelim, sed quid tu. Et uenit & offendit eos dormientes, dicitq; Petro: Simon dormis? non potuisti unam horam uigilare? Vigilate & orate, ne ueniatis in tentationem. Spiritus quidem promptus, at caro infirma. Et rursum digressus orabat, & eundem dixit sermonem. Et reuersus offendit illos rursum dormientes: erant enim oculi eorum grauati, neq; sciebant quid illi respōderent. Et uenit tertio, dicitq; illis: Dormite posthac, & requiescite, sufficit. Venit hora, ecce traditur filius hominis in manus peccatorum: Surgite, eamus. ecce qui prodit me, appropinquat.] Se orsim semper orare consueuit, dans & nobis figuram, ut quietem in precibus inquiramus. Assumit autē solum tres illos qui suæ in Tabor gloriæ spectatores fuerāt, ut illijpsi qui glorioſa uiderant, uideant & tristia, discantque quod & ipse uere homo sit, & mœreat & angatur sicut nos. Nam quia totum hominem cum naturalibus conditionibus susscepit, omnino & tristitiam & angorem naturalem habuit. Omnes autem natura insuauiter erga mortem affecti sumus. Cæterum dicendo, Transeat calix: monstrauit humanitatem. Dicendo autem, non sicut ego uolo, sed sicut tu: docet nos, quod si petamus deum super naturam quæ impugnat, sapimus. Postquàm autem post preces uenit, inuenit tres dormientes: & increpauit Petrū solum, quasi talia ad ipsum dicens: Nón ne tu ille es, qui pollicitus es te mihi commoriturum? Vnam horam non potuisti uigilare, & quomodo mortem contemnes? Sed uigilate & orate, ut ne ueniatis in tentationem abnegandi me. Spiritus quidem promptus est, ut me non abneget, & propterea etiam uos pollicemini mihi hoc: sed caro infirma est, & ita si non per orationem uirtutē dederit deus carni, periclitabimini. Et iterum quum abiuisset, orauit eundem sermonē: ut etiam secundo orando credere faciat eos, quod sit uere & substantialiter homo, & ut doceat etiā nos sæpe orare, & nō statim, ubi semel petiuerimus, cessare. Et quum inuenisset eos iterum dormientes, non ualde increpauit eos: erant enim grauati somno. unde discе humanam leuitatem & infirmitatem, quando quidē neq; somno possumus obsistere, promittimus sæpe quæ nobis impossibilia sunt. Igitur nunc tertio precatur, propter illas ipsas causas, quas supra diximus. Et uenit iterum, ac dicit illis, non iam perstringens durius, quamuis meriti essent: quia post increpationem nō erāt facti meliores, sed somno indulserant. Et quid dicit? Dormite nunc, & requiescite. Per ironiam hæc illis loquitur: quia sciebat uenire proditorem, dicit ad illos: Nunc tempus est dormiendi, dormite nūc, ecce inimicus uenit. Hoc autem dixit, irridens eorum somnolentiam. Et quod per ironiam dixerit, audi quoniam mox subdat, Surgite eamus: non ut fugiant hoc dicens, sed magis ut obuiam eant inimicis. Quidam autē hoc quod dicit, Tristis est anima mea usq; ad mortem: sic intellexerunt, Tristis sum, non quia moriturus, sed quia Israëlitæ domestici mei me crucifixuri sunt, & propterea regno eijcientur.

Et continuò adhuc eo loquente, accedit Iudas qui erat unus è duodecim, & cum illo turba multa cum gladijs & fustibus à summis sacerdotibus, & scribis, & senioribus. Dederat autem is qui prodidit eum, commune signum illis, dicēs: Quemcunq; osculatus fuero, is est: comprehēdite illum, & abducite caute. Et quum uenisset, protinus accedit ad illum, dicitq; ei: Rabbi, rabbi: ac deosculatus est eum. Illi uero iniecerunt in illum manus suas, & comprehenderunt eum. Vnus autem quispiam astantiū, educto gladio percussit seruum summi sacerdotis, & amputauit eius auriculam. Et respondens Iesus, dixit illis: Tanquàm ad latronem existis cum gladijs ac fustibus ad comprehendendū me: quotidie eram uobiscum in templo docens, & non comprehendistis me: sed ista fiunt ut impleantur scripturæ.] Non frustra adiectum est, Vnus ex duodecim: sed in proditoris detestationē, quod quum ex primo ordine esset, ita contra magistrū insaniuerit. Vide autem stuporem illius, quomodo putarit posse dominum latere, quod pro amico habendus esset propter osculum. nam si amicus erat, quare cū inimicis ueniebat? Reuera malitia semp stulta est. Vnus aūt quispiam astantium, Petrus hic erat. obticet autē no

men

men eius Marcus, ut ne uideatur laudare præceptorem suũ Petrum, maioris pro Christo zeli. Non autem alium quàm pontificis seruum percussit Petrus. Pontifices enim primi scripturas aspernabãtur, facti inuidiæ & sui ipsorum amoris mancipia. Dixit item turbis: Tanquàm ad latronem ad me exiuistis: quotidie docebam in templo. Hoc autẽ diuinitatem eius monstrabat. Quando enim in templo docebat, non potuerũt illum cõprehendere, quamuis in illorum manibus esset: quia nondũ tempus erat patiendi: quando autem uoluit, tunc seipsum obtulit, ut impleantur scripturæ, quod sicut ouis ad occi Esaiæ 53.
sionem ductus sit, non contendens, necꝫ clamans, sed sua sponte sequens.

Et relicto illo omnes fugerunt. Et unusquispiam adolescentulus sequebatur illũ circumamictus sindone super nudum, & comprehendunt illum adolescentuli. Ille uero relicta sindone, nudus effugit ab illis. Et abduxerunt Iesum ad summum sacerdotem: & cõueniunt cum illo omnes summi sacerdotes, & seniores, & scribæ. Et Petrus eminus sequebatur illum in atrium summi sacerdotis: & erat sedens unà cum ministris, & calefiebat ad lumen.] Fugerunt discipuli: necꝫ enim mentiri poterat ueritas ipsa, necꝫ propheta. Adolescentulus autem quispiam sequebatur. Hic adolescentulus erat quidam è domo in qua comederant pascha. Quidam autem dicunt illum fuisse Iacobum fratrem domini, qui cognominabatur iustus. Hic enim una ueste usus est per omnem suam uitam, qui & sedem Hierosolymitanam ab apostolis accepit, post assumptionem domini. Et hic igitur relicta sindone, fugit. Nihil autem noui, si fugientibus præcipuis, etiam hic reliquerit dominum. Petrus uero sequutus est, ampliorem erga dominum declarans amorem. Quum autẽ lex præciperet unum esse pontificem per totam uitam, multi tunc erant, ementes quotannis à Rhomanis principatus. Pontifices itaqꝫ dicit eos, qui tempus suum iam exegerant, & pontificatum deposuerant.

Pontifices uero & totum concilium quærebant aduersus Iesum testimoniũ, ut morti traderent eum: nec inueniebant. Nam multi falsum testimonium dixerant aduersus illum, dicẽtes: Nos audiuimus eum dicentem: Ego diruam templum hoc, quod est manibus factum, & tribus diebus aliud sine manibus factum, extruam. Et ne sic quidem satis idonea erant testimonia illorum. Et surgens summus sacerdos in medium, interrogabat Iesum, dicens: Non respondes quicquam? quid isti aduersum te dicunt testimonia? At ille tacebat, necꝫ quicquam respondebat.] Iudicij formam seruant illi, ipsi cõdẽnatione digni, ut uideantur illum cum iudicio occidere. Quomodo enim iudicium iustũ, quum tales assunt testes, nihil sani, sed turbata & inæqualia dicẽtes omnia? Et ipsi quoꝫ qui uisi sunt dicere quiddam, mendaciter dixerunt. Non dixit enim, Ego destruam templum hoc: sed, soluite. & non dixit, manufactũ: sed simpliciter, templum. Pontifex autẽ surgit, & interrogat Iesum, uolens ipsum ad defensionem trahere, ut uel ex defensione & responso ipsum comprehenderet. At Iesus tacet, sciens illos non attenturos his quæ ab ipso dicerẽtur, id quod & Lucas dicit. Quia quum interrogaretur dominus, dixit: Si Lucæ 22.
dixero uobis, non creditis: sin interrogauero uos, non respondebitis.

Rursum summus sacerdos interrogauit, & dicit illi: Tu es ille Christus filius dei benedicti? Iesus autẽ dixit, Ego sum: & uidebitis filiũ hominis sedentem à dextris uirtutis, & uenientem in nubibus cœli. Summus autem sacerdos dilaceratis uestibus suis, dixit: Quid præterea opus habemus testibus? audistis blasphemiam. Quid uobis uidetur? Illi uero omnes condemnauerunt eum esse reum mortis. Et cœperunt quidam conspuere in eum, & obuelare faciem illius, & colaphis eum cædere, & dicere illi: Diuina. Ac ministri alapas illi impingebãt.] Rogat denuò põtifex, nõ ut discat & credat: sed ut captet cõtra eũ occasionẽ. Adijcit autẽ ad dictũ, Tu es Christus: etiam hoc, filius dei benedicti. Multi enim fuerunt Christi, reges inquam & pontifices: sed nullus horum fuit filius dei, qui semper benedicendus & laudandus. Iesus dixit, Ego sum. Sciebat enim, quod non crediturí essent: attamen respondit coactus, ut ne habeant postea quod dicant: Si manifeste ipsum audiuissemus hoc dixisse, credidissemus. & propterea condemnatio eorum maior fuit, quia & nũc quũ audiuere, non crediderũt. Et uidebitis (inquit) me, ut filium hominis à dextris sedentem, patris. Virtutem enim patrem hoc loco dicit. Non enim

sine corpore ueniet, sed qualis uisus est ab his qui eum crucifixerunt. Itaq; pontifex morem Iudæorum obseruat. Quando enim graue & atrox quippiam eueniebat eis, dilacerabant tunicas. Ita & hoc loco, quasi blasphemasset dominus, & malefactor magnus esset, discindit uestem pontifex. Recte quis hoc Dauidis hic diceret: Discissi sunt, & non sunt compuncti. Verum signum hoc erat, tametsi illi non intelligerẽt, rumpendum & abolendum Iudæorum sacerdotium. Itaque quando communi pontificum suffragio condemnatus est, tunc ministri obuelauerunt illum & ceciderunt, dixeruntq;: Prophetiza, quis est qui te percussit? Quid igitur pati & nos debemus, ut reddamus par domino? Horrore plena sunt hæc. Psal. 34

Et quum esset Petrus in atrio inferius, uenit una ancillarũ summi sacerdotis: cumq; uidisset Petrum calefacientem se, intuita illum, dicit: Et tu cum Iesu Nazareno fuisti? At ille negauit, dicens: Non noui, neq; scio quid dicas. Et exiuit foras in uestibulum, & gallus cecinit. Et ancilla quum uidisset eum, rursum cœpit dicere his qui astabant: Hic ex illis est. At ille rursum negabat. ac paulò post iterum, qui astabant, dicebant Petro: Vere ex illis es: nam & Galilæus es, & loquela tua conuenit. At ille cœpit execrari ac deierare: Non noui hominem istum, de quo dicitis. Et iterum gallus cecinit. Recordatusq; est Petrus uerbi quod dixerat illi Iesus: Priusquàm gallus cecinerit bis, abnegabis me ter. Et quũ iniecisset, fleuit.] Infirmus erat Petrus, tametsi alacer esset, & præ timore turbatus dominũ abnegat, idq; ab ancilla interrogatus. Permisit aũt deus singulari dispẽsatione fieri, ut ne extolleretur: & ad hæc, ut cõpateretur labentibus, à seipso eruditus quãta humana imbecillitas & fragilitas. Non refert siue una, siue duæ ancillæ fuerint quæ arguerint Petrũ. Matthæus sanè istam nõ eandẽ dicit, Marcus uero eandem. Nihil aũt nobis in hoc obstaculi ad Euangelij ueritatẽ. Nunquid eñ in magno aliquo, & salutẽ nostram complectente discordant? Nunquid ille dixit, quod crucifixus sit, & alius non? absit. Igitur Petrus præ metu turbatus, & oblitus sermonis quem dixerat dominus, quod eum qui me abnegauerit, abnegabo & ego coram patre meo, negauit: sed pœnitentia & lachrymæ illum ad Christum reduxerunt. Et quum iniecisset, fleuit. hoc est, quum caput obuelasset, uel pro eo quod cœpit magna uehementia. Iam quod Matthæus obscure dixit, qđ priusquàm gallus cantet: interpretatus est Marcus, quia priusquàm bis cantet: consueuerunt enim galli uno tempore sæpe sonare, & postea dormire, & post tempus quoddam iterum cãtum incipere. Quod igitur Matthæus dixit, hoc est, priusquàm gallus cãtet, hoc est impleat clamorem primi cantus, negabis me ter. Erubescant Nouatiani, qui eos qui post baptismum & sacramentorum communionem peccarunt nõ suscipiũt. Ecce & Petrus suscepto immaculato corpore & sanguine, quum negasset, propter pœnitentiam receptus est. Sanctorum enim delicta ideo scripta sunt, ut & nos si quando lapsi fuerimus non animaduertẽdo, possimus in exempla illorum respicere, & per pœnitentiam corrigi.

CAPVT XV.

ET confestim diluculo, concilio inito summi sacerdotes cum senioribus & scribis, ac toto consessu uinctum Iesum abduxerunt, tradideruntq; Pilato. Et interrogauit eum Pilatus: Tu es ille rex Iudæorum? At ille respondens dixit illi: Tu dicis. Et accusabant eum summi sacerdotes de multis. Pilatus autem rursus interrogauit illum, dicens: Non respondes quicquam? ecce quàm multa aduersus te testantur. Iesus autem deinde nihil respondit, adeò ut admiraretur Pilatus. Cæterum in die festo dimittebat illis unum uinctum, quemcunq; postulassent. Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditionis authoribus fuerat uinctus, qui per seditionem cædem patrauerant. Et quum acclamasset turba, cœpit flagitare, quemadmodum semper fecerat ipsis, Pilatus autem respondit eis, dicens: Vultis dimittam uobis regem illum Iudæorum? Sciebat enim, quod propter inuidiam tradidissent illum summi sacerdotes. Summi uero sacerdotes concitauerunt turbam, ut potius Barabbam dimitteret ipsis. Pilatus autem respondens rursum, ait illis: Quid igitur uultis

tis faciam ei, quem dicitis regem Iudæorum? At illi rursum clamauerunt: Crucifige istū. Pilatus autem dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi uehementius clamauerunt: Crucifige eum. Pilatus uero uolens turbæ satisfacere, dimisit illis Barabbam, & tradidit Iesum flagellatum, ut crucifigeretur.] Tradiderunt Iudæi Rhomanis dominum, traditi sunt & ipsi à domino uicissim Rhomanorum manibus. Et implentur scripturæ quæ dicunt, Væ: lege, mala erunt ei secundum opera manuum suarum. Et iterum: Secundum opera manuum suarum da illis. Sicut fecisti, ita erit & tibi retributio tua. Quum interrogasset Pilatus: Tu es rex Iudæorum? dominus dubium responsum dedit. Nam, Tu dicis: potest intelligi, quod uere dixisti, uel dixisti id quod sum. Iterum autem quum interrogatus esset, & nihil responderet, mirari fecit Pilatum. Admirabatur quod quum legis peritus esset ac eloquens, & qui posset per defensionem abstergere calumnias, nihil diceret, sed sustineret fortiter calumnias. Vide autem sanguinarias Iudæorum mentes, & Pilati modestiam: quamuis & ipse condemnationem mereatur, eo quod non strenue iustum defenderit. Nam illi quidem clamabant ut crucifigeretur: ille autem, licet mollius, tentabat eripere à condemnatione Iesum: propterea iterum rogat, Quid faciam Iesu? Vndiq; occasiones offerens, ut dimitteretur Iesus innocens. Tandem succumbens uoluntati illorum, flagellauit dominum, hoc est cecidit eum loris, ut putarentur accepisse pro tribunali condemnatum, & tradidit illis eum ut crucifigeretur. Volebat enim satisfacere plebi, hoc est gratificari quātū possibile, non aūt quod gratum erat iusto & deo. *Psal. 27. Abdiæ 1*

Milites autem abduxerunt eum intrò in atrium, quod est prætorium, & conuocant totam cohortem: & induunt illum purpura, & circumponunt ei cōtextam spinis coronam, & cœperunt salutare illum: Aue rex Iudæorum. Et uerberabant illius caput arundine, & inspuebant in illum: & positis genibus adorabant illum. Et quum illusissent ei, exuerunt eum purpura, & induerunt illum uestibus proprijs: & educunt eum, ut crucifigerent eum. Et coëgerunt prætereuntem quendam Simonem Cyrenensem, qui ueniebat ex agro, patrem Alexandri & Rufi, ut tolleret crucem eius.] Militare genus semper conuicijs gaudet ac tumultibus, & sibi simile est. Nā quum Iudæi, qui plurimas audierunt doctrinas, & in quos multa collocata erāt beneficia, taliter affecti erant: quid de Gentilibus possumus dicere? Conuocant itaq; totam cohortem, hoc est totum exercitum, & induunt eum purpura, ut regi illudentes, & coronam pro diademate, & calamum pro sceptro assumunt hoc loco diabolorum socij. Angariant autem quendam, ut tollat crucem eius: quamuis alius Euangelista dicat, quod baiulans Iesus crucem exierit. Vtraq; igitur facta sunt. Aliquandiu enim portauit ipse lignum, deinde autem quū inuenissent aliquē qui portaret, coëgerūt illū, & postea gestata est ab illo crux. Quare autem dixit esse & quorundam puerorum patrem? ad maiorem fidei confirmationē. Verisimile em̄ erat hominē adhuc uiuere, & posse enarrare omnia quæ in cruce facta. Porrò feramus & nos purpuram, regalē uestem, ut exempli gratia quid dicam: Sicut reges ambulare debemus super serpentes & scorpiones, & imperare peccato. Christiani em̄ dicimur, hoc est uncti: & ipsi, sicut tunc reges dicebantur Christi. Sit igitur uita nostra non seruilis & illiberalis, sed regalis & libera. Feramus autem & coronam spineā, hoc est studeamus coronari asperitate & continentia uitæ, non uoluptuariæ neq; delicatæ. Simus autem & Simon, quod est obedientia: & tollamus crucem Iesu, quæ mortificet membra nostra quæ super terram sunt.

Et ducunt eum in Golgotha locum, quod est, si interpreteris, Caluariæ locus. Et dederunt illi bibere myrrhatum uinum: sed ille non sumpsit. Quumq; crucifixissent eum, partiti sunt uestimenta eius, mittentes sortem super illa quis quid tolleret. Erat autē hora tertia, & crucifixerunt eum. Et erat inscriptio causæ illius inscripta, Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duos alios latrones: unum à dextris, & alterum à sinistris eius. Et impleta est scriptura, quæ dicit: Et cum iniquis deputatus est.] Traditio est, quæ à prischis patribus usq; ad nos peruenit, quod Adam illic sepultus sit. Dominus itaq; qui lapsum & mortem Adæ sanauit, illic crucifixus est: ut unde principiū mortis, inde & mortis destructio. Dederunt autem illi bibere uinum myrrhatum. Myrrha autem amarissi- *Esaiæ 53.*

ma est. Illudentes igitur, hæc dederūt domino. Alius aūt Euangelista dicit acetum cum felle, & alius aliud quid oblatum esse domino: & nihil in his contrarium. Quum enim nulla apud illos disciplina, alij alia offerebant: & alius qdē acetū & fel, alius autē uinum myrrhatū. Fortasse & uinū acetosum erat, & amara myrrha: & hinc conueniunt quod dicit ille myrrhatum uinum, alius dicat acetum cum felle. Nam & uinum acetum dici potest, quia acetosum: & myrrha fel, quia amara. Neq; in hoc dissonant, quod unus dicit: Dabat ei bibere, ipse autem non sumebat: & alter, Quum gustasset, nolebat bibere. Omnino em̄ dicendo, non accepit: manifestauit quod non biberit. Miserunt quoq; sortes super uestes eius, & hoc ad illusionem eius facientes, quasi regis uestes diuiderēt, quamuis non ingentis precij essent. Scripsit autem & titulum, hoc est causam propter quam crucifixus est, quasi rebellis & seditiosus esset, & seipsum regem appellasset. Vnde omnes qui prætergrederentur, non misererentur eius: sed magis infremerent in eum, quasi tyrannum. Quomodo autem Marcus inquit, hora tertia crucifixum esse, Matthæus autem hora sexta factas tenebras? Dicēdum igitur, quod hora tertia crucifixus est: tenebræ autem inceperunt fieri ab hora sexta usq; ad horam nonam. Et cum latronibus crucifixus est, ut homines de eo male suspicarentur, quod & ipse ut malefactor esset crucifixus. Factum est autem hoc singulari dispēsatione: impleta enim est prophetia hæc: Et cum iniquis reputatus est. Sunt & latrones figura duorum populorum, Iudæorum scilicet ac Gentium. Vtriq; enim impij sunt: Gentiles tanquàm naturalis legis præuaricatores, Iudæi uero ut contemptores & huius, & eius quam dominus dedit legis. Sed hic qdem gentilis, gratus fit & resipiscit: Iudaicus aūt usq; ad finē blasphemat. Porrò dominus inter duos populos crucifigit̄. Ipse enim lapis est cōiungens nos.

Et qui præteribant, conuiciabantur illi, mouentes capita sua, ac dicētes: Væ qui demoliris templum, & in tribus diebus extruis: serua teipsum, & descende de cruce. Similiter & summi sacerdotes illudentes inter sese cū scribis dicebāt: Alios seruauit, seipsum seruare non potest. Christus ille rex Israēl descendat nunc de cruce, ut uideamus & credamus. Et qui crucifixi fuerant cum illo, probra iaciebant in eum.] Et qui præteribāt, hoc est q transibant p uiā, & ipsi blasphemabant dominū, improperātes ei ut impostori. Similiter aūt & pontifices dicebāt: Alios saluauit, seipsum nō saluat. Hoc autē dicebant, deridētes eius miracula, & uellicantes quasi phantastica fuissent. Nā operādo miracula saluos fecit multos. Diabolus aūt incitabat illos, ut dicerēt, Descēdat nūc de cruce. Quia em̄ cognoscebat author mali, qđ salus p crucē fieret, iterū tentabat dominū, ut si descenderet de cruce, certū foret ipsum nō esse filiū dei, & sic periret salus quæ p crucē: sed ille & dei filius erat uere, & propterea minus descendit. Nā si uoluisset descēdere, neq; principio ascēdisset: sciens em̄ p hoc saluādos hoies, sustinuit ut crucifigeretur, aliaq; multa patereť, perficereturq; eius opus. Et qui simul crucifixi exprobrabāt, principio duo. Postea unus agnouit eum innoxium, sicut Lucas dicit, & increpauit aliū blasphemantem.

Quum uero facta esset hora sexta, tenebræ ortæ sunt super totam terram usq; ad horam nonam. Et hora nona clamauit Iesus uoce magna, dicens: Eloi, eloi lama sabachthani, quod est, si quis interpretetur: Deus meus, deus meus, cur me deseruisti? Et quidam astantium quum audissent, dicebant: Ecce Eliam uocat. Accurrit autem quidam, & impleta spongia aceto, impositaq; harundini, porrexit illi potum, dicens: Sinite, uideamus an uenturus sit Elias ad deponēdum eum. Iesus autem emissa uoce magna, expirauit.] Tenebræ factæ sunt non in uno loco, sed super totam terram: & siquidem fuisset tempus eclipsis, potuisset quis dicere, naturale fuisse deliquium: nunc autem decimaquarta fuit lunæ, quando iuxta naturam deliquium fieri impossibile. Clamat uero Iesus Hebraica uoce hoc propheticum, ostendens se usq; ad mortem Hebraica in honore habuisse. Cæterum quod dicit, Cur me deseruisti: ex persona humanæ naturæ dicit. quasi diceret: Cur me hominem dereliquisti ò deus: ut precer deū crucifixum pro me? Nos enim homines fuimus deserti, ille nunquàm à patre derelictus fuit. Audi enim eum quid di-
Ioan. 16. cat. Non sum solus (inquit) sed pater mecū est. Vel etiam pro Hebræis hoc dicit: erat em̄ Hebræus & ipse secundum carnem. Cur me, hoc est cur Hebraicū populum deseruisti,

ut

ut crucifigerent filium tuum? Quemadmodum enim consueuimus dicere: Deus tulit me, hoc est humanam naturam. sic & hoc loco, Dereliquisti me, hoc est uel meam humanam naturam, uel meum populum. Cucurrit uero unus ut acetum ei potandū porrigeret, quo citius eum aceti cōficeret amaritudo. Quum autē clamasset Iesus uoce magna, expirauit, quasi irritans mortem ut dominus, & potestate sua moriens. Quæ autē uox illa fuerit, Lucas manifestauit. Pater, in manus tuas commēdo spiritum meum. Et enim & hoc beneficium Christi est, quod nunc sancti spiritus in manus patris ascendūt, qui olim ab inferno tenebātur, donec ueniret qui prædicauit captiuis remissionem. Luce 23.

Et uelum templi scissum est in duas partes, à summo usq; ad imum. Quum autem uidisset Centurio, qui astabat ex aduerso illi, quod sic emisso clamore expirasset, dixit: Vere homo hic filius erat dei. Erant autem & mulieres è longinquo spectantes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi parui, & Iose mater, & Salome: quæ etiā quū esset in Galilæa, secutæ fuerant illum, & ministrauerant ei, aliæq; complures quæ simul ascenderant cum eo Hierosolymam.] Scissum est uelum, per hoc manifestante deo, quod gratia spiritus è templo euolet, & quod sancta sanctorum omnibus conspicua & accessa fiant: quod & factum est, Rhomanis ingressis. Et quod lugeat etiam templū, idq; quod in calamitatibus facere solent, quum uestes dilacerant, hoc & templum quasi animatū esset, faciat compatiens conditori suo patienti, & uestes suas disrumpens. Et aliud quiddam in hoc manifestatur. Caro ipsa uelamentum est nostri templi, hoc est mētis. Itaque uirtus quam habuit caro aduersus spiritum, passionibus Christi dissoluta est, à summo usq; deorsum, hoc est ab Adam usq; ad nouissimos homines. Etenim Adā sanctificatus passionibus Christi, nō ultra caro illius maledicta erit, neque corruptioni obnoxia: sed incorruptibilitate honorati sumus omnes. Porrò Centurio (hoc est, qui centum præerat) uidens quod tam potenter & sicut dominus mortis expirasset, admiratus est & confessus. Vide autem ordinem controuersum: Iudæi moriuntur, Gentilis confitetur: discipuli fugiunt, mulieres manent. Erant enim (inquit) ibi & mulieres, inter quas Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Iose mater. Et hæc dei genitrix erat, quæ quatenus Iosepho desponsata fuit, mater erat & filiorū Ioseph, cuius filij fuere Iacobus & Ioses. Dicitur horum mater, hoc est nouerca: sicut & Ioseph uxor dicebatur, hoc est sponsa. Salome autem erat mater filiorum Zebedæi, & aliæ quoq; multæ; nomina enim celebriorum tantum comm emorauit.

Et quum iam uenisset uespera, quoniam erat parasceue, quæ præcedit sabbatum, uenit Ioseph ortus ex ciuitate Arimathæa, honestus senator, qui & ipse erat expectans regnum dei: & sumpta audacia, ingressus est ad Pilatum, & petijt corpus Iesu. Pilatus autem admiratus est, si iam mortuus esset: & accersito ad se Centurione, interrogauit illū, an iandudū mortuus fuisset. Et re cognita ex Centurione, donauit corpus ipsi Ioseph. Et is mercatus sindonem, depositum eum inuoluit sindoni, depositq; in monumento, quod erat excisum è petra: & aduoluit lapidem ad ostium monumenti. At Maria Magdalene, & Maria Iose spectabant ubi poneretur.] Beatus Ioseph adhuc legi seruiens, Christum & deum agnouit, ideo & laudatum audet facinus. Neque enim cogitabat, Diues sum, & diuitias amittere possum: si postulauero corpus eius, qui propter tyranni dem affectatā condemnatus est, accusabor à Iudæis. Nihil tale secum dicebat, sed omnia secus cogitans, petiuit ut sepeliret cōdemnatum corpus. Pilatus uero mirabat, quod iā mortuus esset. Putabat enim ipsum diu in agone luctaturum, sicut & latrones. Interrogat autem & Cēturionem, si dudum mortuus esset, hoc est ante horam. Ioseph itaq; accepto corpore mercatus est sindonem, in qua depositum inuoluit: & quod honore dignum, cum honore sepeliuit. Discipulus enim erat & ipse Iesu, sciens dignum honore dominum. Et honestus, hoc est pius, irreprehensibilis. Senator autem, quæ dignitas quædam erat, qua prædili cogebantur intendere his quæ fori erant, & multa sæpe inde oriebantur pericula, propter fori malitiam. Audiant diuites & publicis muneribus fungentes, quomodo Iosepho nihil obsistat ad uirtutem senatoria dignitas. Ioseph interpretari possumus augmentum; Arimathæus uero, tollens hoc. Concedat autem

deus, ut & nos ſicut Ioſeph ille fiamus ſemper aucti, & adijciẽtes in curſu uirtutis, actol lẽtes hoc, id eſt bonum: accipiamus uero corpus Ieſu per communionẽ, & collocemus in monumento exciſo ex petra, hoc eſt in anima memori, quæ deum non obliuiſcatur. Sit autem anima illa ex petra exciſa, hoc eſt à Chriſto, qui eſt petra, in qua cõſiſtere poterimus. Inuoluatur uero in ſindone, hoc eſt in corpore mundo ſuſcipiatur. Nam ſindon animæ eſt corpus quaſi ueſtis. Oportet igitur non ſolum in anima pura ſuſcipere diuinum corpus domini, ſed & in corpore puro. Cohibendum eſt autem & illud, non explanandum. Myſterium enim in contracto eſt, & occultum, & non cuiuis aperiendum.

CAPVT XVI.

ET quum præteriſſet ſabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, ut uenirent & ungerent eum. Et ſummo diluculo diei primi ſabbatorum ueniunt ad monumentũ, exorto ſole, dicebantq; inter ſeſe: Quis reuoluet nobis lapidem ab oſtio monumenti? Et quum reſpexiſſent, uident lapidem eſſe reuolutum: nam erat magnus ualde. Et ingreſſæ in monumentum, uiderunt adoleſcentem ſedẽtem à dextris, amictum ſtola candida, & expauerunt. At ille dicit eis: Ne expaueſcatis, Ieſum quæritis Nazarenum, qui fuit crucifixus: ſurrexit, non eſt hic: ecce locus ubi poſuerant illum. ſed abite, dicite diſcipulis eius & Petro, quod ille præcedit uos in Galilæam: illic eum uidebitis, ſicut dixit uobis. Et abeuntes citò fugerunt à monumento. Habebat enim illas tremor & ſtupor, neque cuiquam quicquam dicebant, timebant enim.] Nihil magnum neq; dignum deitate Ieſu ſapientes mulieres illæ, aſſident ſepulchro, & unguenta emunt, ut ſecundum conſuetudinem ungant corpus, ut fragrans maneat, & ne quid fœtidum ex corruptione oriatur: & ut unguenta & alia quæ uirtutem ſiccandi habent, humoremq; corporis abſorbent, incorruptum illud ſeruent. Et talia quidem ſentiebant mulieres. Et ualde
Matth. 28. mane: id Matthæus ueſperam ſabbatorum, & Lucas profundum diluculum dicit.
Luc. 24. Vnius autem ſabbatorum, hoc eſt primæ ex diebus hebdomadis. Sabbata enim dies hebdomadæ nominabant, unam autem primam. Surrexerunt & ueniunt ad monumentum, & diſceptabant quis reuoluet nobis lapidem: quumq; illæ cogitarent, angelus reuoluit lapidem non ſentientibus mulieribus. Id quod & Matthæus dicit, quod quum irent mulieres, angelus reuoluerit lapidem. Hoc autem Marcus ſiluit, quod Matthæus dixiſſet à quo reuolutus eſſet lapis. Quod autem Matthæus dicit, angelum ſedere ſuper lapidẽ: Marcus uero, poſtquàm ingreſſæ ſunt in monumẽtũ, uidiſſe ipſum mulieres intrò ſedere: non eſt mirandum. Poteſt enim fieri, quod quem uiderunt foris ſedere, ſicut Matthæus dicit, ſuper lapidem, illum iterum uiderint intus in monumento, qui præuenerit mulieres & ingreſſus ſit. Quidam autem dicunt, quod aliæ quidem fuerint mulieres, quæ apud Matthæum, aliæ autem quæ apud Marcum. Magdalena uero omnium comes fuerit, nimirũ quod alacris eſſet, flagransq;, ac officioſa. Dixit igitur mulieribus ille qui apparuerat, ne expaueſcatis. Principio à metu liberat, deinde bonum illud de reſurrectione nũcium affert. Crucifixum autem ipſum nominat. Non enim pudet crucis, quæ ſalus eſt hominum & bonorum caput. Surrexit. unde manifeſtum? Non eſt enim hic. Et uultis fide confirmari? Ecce locus ubi poſuerunt illum. Ad hoc enim & lapidem reuoluerat, ut oſtenderet locum. Sed ite, dicite diſcipulis & Petro. Petrum ab alijs diſcipulis ut præcipuum ſegregat, ac ob excellẽtiam nominat illum præ alijs. uel quia negauerat Petrus: ſi ueniſſent mulieres & dixiſſent, quod præceptum eſſet eis, ut annunciarent diſcipulis, dixiſſet Petrus: Ego negaui eum, iam non ſum illius diſcipulus: abiecit igitur me, abominatus eſt me. Illius igitur gratia apponit, & Petro: ut ne offendatur Petrus, quod ipſe non meruerit uerbũ, utpote qui negarit: & propterea indignus qui alijs diſcipulis connumeretur. Porrò in Galilæam illos mittit, eripiens à tumultu & metu ludæorum. Inuaſerat autem mulieres tremor ac ecſtaſis, hoc eſt ſtupor, & in ſpectaculo angeli, & in horrore reſurrectionis. Et propterea nulli quicquam dixerunt. Timebant enim, & oblitæ erant omnium quæ audierant.

Quum

Quum surrexisset autem Iesus, mane prima sabbati, apparuit primũ Mariæ Magdalene, è qua eiecerat septem dæmonia. Illa profecta renunciauit his, qui cum illo fuerant lugentibus ac flentibus. Et illi quum audissent, quod uiueret, ac uisus esset ab illa, nõ crediderunt. Post hæc autẽ duobus ex ipsis ambulantibus, apparuit in alia forma, euntibus rus. Et illi abierunt, ac renunciauerunt reliquis: nec his illi crediderunt.] Quum surrexisset Iesus, hoc loco pũctum pone. Mane prima sabbati, apparuit Mariæ Magdalene. Non enim surrexit mane. Quis enim uidit quando surrexit? sed apparuit mane domini ca die, quæ est prima sabbati, hoc est hebdomadis, quam supra uocauit unã sabbatorũ. Mariæ Magdalene à qua eiecerat septem dæmonia, hoc est multa. Solet em̃ scriptura septenariũ numerũ pro multitudine accipere. ut, quod sterilis peperit septẽ: uel, septẽ dæmonia quæ cõtraria sunt septẽ spiritibus uirtutis: ut spiritus præsumptionis, hoc est abiecti timoris: spiritus stultitiæ, hoc est sine intellectu: spiritus ruditatis, spiritus mẽdacij, & alij quotquot sunt contrarij donis spiritus. Post hæc autem duobus ex illis apparuit, quum ambularent, in alia forma. De quibus & Lucas dicit. Et illi annũciauerũt alijs. Et neq; illis crediderũt. Et q̃modo igit̃ Lucas dicit, quod reuersi inuenerũt cõgregatos undecim dicẽtes, qđ surrexerit dominus: & Marcus hic dicit, quod neq; his q ex rure uenerũt credidere? Dicimus igit̃, quod annũciauerũt reliquis: nõ de undecim loquit̃ apostolis, sed de quibusdam alijs. Illos enim hic reliquos uocat, qa undecim uiderant illum in ipso die, quando & hi q ex rure reuersi inuenerunt illos, dicentes: Resurrexit dominus.

Postea discumbentibus illis undecim apparuit, & exprobrauit illis incredulitatẽ suã, & cordis duriciam: quod ijs qui se uidissent resurrexisse, non credidissent. Et dicebat eis: Ite in mũdum uniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uero non crediderit, condemnabitur. Porrò signa eos qui crediderint, hæc subsequentur. Per nomẽ meum dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si quid letale biberint, nõ nocebit eis: super ægrotos manus imponent, & bene se habebunt. Itaque dominus quidem postquàm locutus fuisset eis, receptus est in cœlum, & consedit à dextris dei. Illi uero egressi, prædicauerunt undique, domino cooperante, & sermonem confirmante per signa subsequentia.] Vide mandatum domini, Prædicate omni creaturæ: non dixit prædicate his qui obtemperãt, sed omni creaturæ, siue recipiant siue non. Qui crediderit. Et non sufficit hoc: sed, & baptizatus fuerit. Nam qui crediderit, & baptizatus non fuerit, sed adhuc est catechumenus, non iam saluatus est. Signa uero, quæ sequuntur credentes, dicit dæmonia eijcere, linguis loqui nouis, serpentes tollere, hoc est abolere serpentes, siue sensibiles, siue spirituales: sicut etiam dixit, Super serpentes & scorpios calcate, manifeste de spiritualibus intelligens. Potest item & sic intelligi: Serpentes tollent. Sicut Paulus uiperam in manu sua sustulit, nihil ab illa offensus. Etiã si mortale quiddam biberint, nõ nocebit eis. Sæpe autem hæc facta sunt, ut in historijs inuenimus: multi enim & uenenum bibẽtes, per signaculum crucis illæsi conseruati sunt. Hæc autem quum dixisset, assumptus est, & sedit à dextris dei. Illi autem prædicauerunt ubiq;, domino (inquit) cooperante, & sermonem confirmante per sequentia signa. Vides ubiq; nostra primum, deinde dei adiutorium. Quum enim nos operamur, & principium dederimus, dominus cooperatur. Ita si nos non dederimus occasionem, non cooperatur. Consydera autem & hoc, quia post sermonẽ opera, & sermo p opera confirmat̃: sicut & in apostolis, sermonẽ cõfirmabãt opera quæ subsequebant̃, ac signa. Fiat ò sermo Christi, ut perfecti sistamur apud te, qui cooperaris nobis in sermonibus & operibus. quoniã te decet & per sermones, & per opera, gloria. Amen.

Act. 28.

Et misericordia domini præuenit nos.

ENARRATIONIS THEOPHYLACTI BVLGARIAE ARCHIEPISCOPI IN MARCVM FINIS.

ARGVMENTVM IN EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

DIuus Lucas Antiochenus fuit patria, medicæ artis peritus, & ĩ externa philosophia magnus, Hierosolymis quoq; probe Hebræorum disciplinis eruditus est. Sanè domino nostro docente, uti quidam tradunt, unus septuaginta discipulorum factus est, Christóque quum surrexisset à mortuis, cum Cleopa occurrit. Domino autem in cœlos assumpto, & Paulo ad fidem conuerso, illi peregrinationis comes factus est, Paulo inquam: & Euangeliũ omni cum diligentia conscripsit, id quod & proœmium eius declarat, post assumptum in cœlos Christum anno quindecimo. Scribit autẽ ad Theophilum, uirum senatorij ordinis, & fortassis principem. Nam Strenui nomen principibus & præsidibus tribuebatur, sicut & Paulus ad præsidem Festum dicit, Strenue Feste. Omnis autẽ homo dei amans, & Theophili nomine dignus, roboreq; ac strenuitate in refrenandis affectionibus præditus, dignus reuera est, ut Euangelium audiat.

PROLOGVS.

QVoniam multi attentarunt contexere narrationem earum, quæ inter nos multis argumentis comprobatæ sunt, rerũ, sicuti tradiderunt nobis hi qui ab initio suis oculis uiderunt, & ministri fuerunt sermonis: uisum est & mihi, ut cuncta ab initio diligenter perueſtigans, ordine tibi scribam, strenue Theophile, quo agnoscas eorum quibus instructus es sermonũ communitionem.] Qui fuerunt multi illi, qui attentarũt? pseudapostoli. Multi enim tunc conscripserunt Euangelia, uti est quod uocant Euangelium secũdum Aegyptios, & quod inscribitur, Euangelium secundum duodecim. Tales itaq; attentarunt duntaxat, sed nõ perfecerunt. Quia enim absque diuina gratia cœperunt, propterea neque absoluerunt. Bene igitur dixit Lucas, multi conati sunt. At pauci, ut Matthæus, & Marcus, non tantum attentauerunt, sed & perfecerunt: nam spiritum sortiti erant, qui perfecta operatur. Res autem multis argumentis comprobatas dixit. Res enim Christi, non simpliciter & nude traditæ sunt, sed uera & solida fide, & multorum argumentorum certitudine. Et quomodo, dic Luca, multis argumentis comprobatæ sunt? Sicut tradiderunt nobis hi, qui ab initio suis oculis uiderunt, & ministri fuerunt sermonis. Hinc manifestum est, Lucam ab initio non fuisse discipulum, sed posterioribus temporibus. Alij enim ab initio didicerant, ut Petrus & filij Zebedæi, qui & tradiderunt huic, quæcunq; ipse nõ uiderat, neque ipse audiuerat. Quid autem est quod dicit, quo agnoscas eorum, de quibus edoctus es sermonum communitionem? Duos in hoc sensus habeo. Vnus quidem est hic: Prius te sine scriptis instituí ò Theophile, nunc scriptum tibi trado Euangelium, atq; ita mentem tuam munio, ut ne obliuiscatur eorum quæ sine scriptis tradita sunt. Alter uero: Solemus nos homines sæpe, quando quis nobis sine scripturis loquitur, suspicari, ne forte quid mendacij admixtum sit: quando autem & scribit quæ loquitur, tunc credimus, quod non scripsisset, nisi uera se dicere confideret. Idcirco & Euangelista dicit: Propterea scripsi tibi Euangelium, ut ea de quibus sine scriptis eruditus es, in maiori securitate conserues, maiorem mihi fidem nunc habens, qui adeò de his quæ nõ scripta docui confidam, ut etiam scripturis prodere non formidarim. Attende item quod dicit, agnoscas: non, scias. hoc est secundo maiorem accipias scientiam, & fiduciam, ac securitatem, quod non mentiar.

CAPVT

CAPVT 1.

RAt in diebus Herodis regis Iudææ, sacerdos quidã nomine Zachari as, de uice Abia, & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Eliza bet.] Mentionem facit regni Herodis, tũ ut seruet formam prophe tarum narrando. Illi enim sic incipiunt, In diebus Ioachaz & Ezeciæ, & cuiuspiam facta sunt hæc. Tũ quia dicturus est de Christo, ideo me minit Herodis, ut ostendat quod uere uenerit Christus sub Herode. Hic enim Herodes fuit, quum defecissent apud Iudæos principes, iuxta prophetiam Ia cob. Vnde monstrat quod Christus uenerit. Sed & in hoc recte facit, qđ certius osten dit Euangelium, tempus ostendendo. Copiam enim quærendi facit, si qui uolent, & à tempore discẽdi Euangelij ueritatem. Et incipit à Zacharia patre Ioannis, idq; meritò: quoniã de Christi natiuitate dicturus, præcursorq; Christi fuit Ioãnes, narrat neq; illius natiuitatẽ sine miraculo fuisse. Et quia uirgo paritura erat, præordinauit deus, ut uetula pareret: non secundũ legem naturæ, tametsi ex uiro. Quid autem est, Ex uice Abia? In telligunt quidam sic, quod duo fuerint sacerdotes, successione ministerium perficiẽtes, quorum unus Abia, alter autem Zacharias. Quia igitur sacerdotio functus erat Abia, post illius ministerium ministrauit & Zacharias. Videtur aũt non sic esse. Solomon eñ quum perfecisset templum, constituit & uices, hoc est hebdomadas. Et in una constituit filios Chore, in alia Asaphat, in alia Abia, in alia alium. Igitur quod dicit, fuisse de uice Abia: sic oportet intelligere, quod de hebdomada Abia fuerit. Non quod post hebdo madã Abia functus sit ministerio: dixisset enim, post hebdomadam Abia. nunc aũt quũ dixit de uice Abia, ostendit quod ex ordine & hebdomada Abiæ fuerit. Ostendere au tem uolens, quod ex utroq; parente legitime fuerit ex sacerdotali genere Ioannes, dicit, & uxor eius de filiabus Aaron. Nõ enim licebat ex alia tribu ducere uxorem, sed ex ea dem. Elizabet interpretamur dei quietem, Zachatias autem memoriam domini.

Erant autem ambo iusti coram deo.] Quidam iusti sunt, at non coram deo, sed in speciem tantum, & coram hominibus: illi autem etiam coram deo iusti erant.

Ambulantes in omnibus præceptis & iustificationibus domini irreprehensibiles.] Mandata quidem sunt, ut ne occidas, ne adulterium committas: Iustificationes autem, ut qui maledixerit patri uel matri, morte moriatur. Iustum enim hoc. Scito quod & mã datum iustificatio nominari potest, utpote iustum faciens hominem, immo & dei exi stens iustificatio. In die enim illa condemnat nos, quasi scripta quædam in nobis sit iusti ficatio. Nisi enim uenissem (inquit) & locutus essem uobis, peccatum nõ habuissent. Et Ioan. 15.
iterum: Sermo quem locutus sum eis, ille eos condemnabit. Quare autem quum dixit, ambulantes in omnibus mandatis, adiunxit, irreprehẽsibiles? Multi amulant in lege dei, sed omnia faciunt, ut uideantur ab hominibus. Igitur nõ irreprehensibiles sunt tales: sed Zacharias & fecit mãdata, & citra reprehẽsionẽ fecit, nõ ut hoĩbus placeat talia faciens.

Nec erat illis proles, eo quod esset Elizabet sterilis, & ambo prouectæ iam essent æta tis.] Iustorũ mulieres & iustæ sæpe steriles fuerũt: ut discas legẽ nõ exigere corpora liũ filiorũ procreationẽ, sed spiritualium. Prouectæ autem ætatis ambo erant, tam cor pore quàm anima. Etenim iuxta animã profecerant & progressæ erant, ponentes ascen siones in corde: & diem habentes, sed non noctem uitam, ut in luce honeste agentes.

Factum est autem, quum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine uicis suæ corã deo, secundum consuetudinem functionis sacerdotalis, sors illi obuenit, ut odores incẽ deret ingressus in templum domini: & omnis multitudo populi precabatur foris, tem pore thymiamatis.] Coram deo mũdi soli sacerdotio funguntur: ab impuris aũt auer tit deus faciem suam. Quando autem tempus incendendi odores? uel omnino secundũ tempus deprecationis, quando solus ingrediebatur in sancta sanctorum summus sacer dos: ut discamus quod sicut summus sacerdos ingressus in sancta sanctorum, hoc est cœlum, cum carne, acceperit fructum incarnationis suæ, nostri curam & salutem.

Apparuit autẽ illi angelus domini, stans à dextris altaris thymiamatis.] Non omni bus apparet angelus, sed mundis corde, qualis erat Zacharias. Altare autem thymiama

tis dixit, quia erat & altare holocaustorum.

Et turbatus est Zacharias illo uiso, ac timor irruit super eum. Dixit autē ad eum angelus: Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: uxorq; tua Elizabet pariet tibi filium, & uocabis nomen eius Ioannem: & erit gaudiū tibi & exultatio, multiq; in natiuitate eius gaudebunt.] Turbatur quidem Zacharias. Insolitæ enim uisiones etiam sanctos turbant. Verum angelus confestim turbationem sedat. Vbique enim hoc iudicio discernuntur uisiones, quæ à deo, & quæ à diabolo. Nam si mens primum turbetur, & statim timor soluatur, & iterum quiescat, reuera diuina est uisio: si autem timor ac turbatio magis atq; magis crescant, dæmoniaca uisio est. Quare angelus dicit, Exaudita est deprecatio tua, & uxor tua Elizabet pariet tibi? Nā Zacharias nō pro filio precatus est, sed pro peccatis populi. Dicunt igitur quidam, quod quoniam pro peccatis populi orabat, futurum autem quod generaret filium qui clamaret: Ecce agnus dei, qui tollit peccatum mundi: meritò dicit ad illum angelus, Quoniam exaudita est deprecatio tua pro remissione peccatorum populi. Filium enim generabis, propter quem remissio erit peccatorum. Alij autem sic intelligunt: Quoniā exaudita est deprecatio tua Zacharia, & remisit deus peccata populo. Deinde quasi ille dixisset angelo, Vnde hoc manifestum? dicit angelus: Hoc tibi signum do, quod pariet filium Elizabet: & ita per puerperium Elizabet, credibile tibi sit remissa esse peccata populo.

Ioan. 1.

Erit enim magnus coram deo, ac uinum & siceram non bibet: & spiritu sancto replebitur iam inde ab utero matris suæ, multosq; ex filijs Israël conuertet ad dominum deū ipsorum: & ipse præcedet ante illum cum spiritu ac uirtute Eliæ, ut conuertat corda patrum in filios, & inobedientes ad prudentiam iustorum, ut paret domino plebem præparatam.] Magnum fore Ioannem prædicit angelus. Multi sanè magni fuerunt corā hominibus, at non item coram deo, ut hypocritæ. Magnus autem Ioannes iuxta animā, sicut & paruus iuxta animam dicitur omnis qui scādalizatur. Nullus enim magnus scandalizatur, sed parui & pusillanimes. dicit igitur dominus: Qui scandalizauerit unum ex paruis. Quemadmodum autem hi qui genuerūt Ioannem, iusti fuerunt coram deo, sic & puer ipsorum magnus coram deo. Sicera autē dicitur omne quod inebriare potest, & non est ex uite. Quum autem esset adhuc in utero matris, repletus est spiritu sancto, quādo mater domini uenit ad Elizabet, & exultauit præ gaudio infans propter aduentum domini. Porrò conuertit corda patrum ad filios, hoc est Hebræorum ad apostolos. Patres enim fuerunt Iudæi, illorum autem filij apostoli: conuertit igitur corda Iudæorū ad apostolos, docens & testificans de Christo. Qui autem de Christo testatur, omnes fideles facit & discipulos suos. Non omnes conuertit Ioannes, sed multos: Christus autem omnes illuminauit. At in spiritu Eliæ præcessit. Sicut enim in Elia efficax fuit gratia, ita & in Ioanne. Et sicut Elias secūdi aduentus præcursor, ita & Ioannes primi. In uirtute autem Eliæ, eo quod idem uoluerunt aduentus amborum: ambo enim ad Christū congregant. Et aliter: In uirtute ac spiritu Eliæ uenit Ioannes, eo quod eremita fuit etiā ipse, & frugalis uitæ, & arguens sicut ille. Cōuertit autem & incredulos Iudæos ad prudentiam iustorum, hoc est ad apostolorū doctrinam. Prudentia autem apostolorum gratia est spiritus in illis. Præparauit quoq; domino, id est Christo, plebem præparatam, hoc est capacem ad suscipiendū prædicationē. ut exempli gratia: Quando ueniebat prophetā qui spiam prædicans, non omnes credebant, sed qui præparati erant, & qui seipsos ad hoc accōmodabant. Nam sicut si quis noctu ueniat in domum, non omnes illum excipiunt, sed qui uigiles sunt, expectantq;, & ad excipiēdum parati sunt: sic & Ioannes præparauit domino populum, non incredulum quidem, sed elaboratum, & præparatum ad suscipiendum dominum.

Matth. 18.

Et dixit Zacharias ad angelum: Quo argumento cognoscam illud? Ego enim sum senex, & uxor mea prouectæ ætatis est. Ac respondens angelus, dixit ei: Ego sum Gabriel, qui astiti in conspectu dei: missusq; sum ut loquar ad te, & hæc tibi læta nunciem. Et ecce futurū est, ut sis tacitus, nec fari possis ad eum usq; diem, quo hæc fiāt: eo quod non credidisti uerbis meis, quæ implebūtur in tempore suo.] Tametsi iustus esset Zacharias

charias & sanctus, respiciens tamen ad prodigiosam generationem filij, non facile credebat. Idcirco & angelus suam dignitatem dicit: Ego sum angelus, qui astiti in conspectu dei: nō seductor dæmon, sed angelus dei. Igitur quia discredis, ego te faciā surdū, & loqui non poteris. Meritò autem duo hæc passus est, & quod non audiret, & quod non loqueretur. Quia enim non obedierat, condemnatur ut surdus sit: & quia contradixerat, ut sileat. Veruntamē præfigurabat & ea quæ Iudæis euenerunt. Nam sicut hic senex & sterilis, & incredulus peperit filium, & prophetis maiorē: ita & Iudæorum congregatio, sacerdotio inueterato, quāuis esset sterilis, incredula & inobediens: uerbū tamen dei, hoc est dominū prophetarū peperit in carne, quo nato hi qui prius inobedientes, ad fidem & confessionem peruenerunt.

Et erat populus expectans Zachariam, & mirabantur quod moraretur in templo. Egressus autem, non poterat loqui illis. Et cognouerūt, quod uisionem uidisset in templo. Et ipse innuebat illis, permansitq; mutus. Et accidit, ut impleti sunt dies officij eius, abijt in domum suam.] Vides quomodo Iudæi expectabant, & permanebant donec exiret summus sacerdos? At nos Christiani, nisi mox ut ingressi fuerimus in templum, iterum egrediamur, existimamus male nobiscum agi. Innuebat autem populo Zacharias, forte roganti silentij causam. Quia enim loqui nō poterat, per nutum significabat. Vide item, quod non abijt in domum suam, donec impleti essent dies ministerij sui, assediitq; templo. Aberat enim uere à Hierusalem montana regio: quamuis autem & Hierosolymis domum habuisset, non licuisset tamē ei extra ambitum templi per tempus uicis suæ exire. Nos aūt, proh pudor, quàm cōtēnimus diuina ministeria. Cæterū qđ Zacharias nō potest log, sed innuit populo, significat indignā Iudæorū uitā. Quia ubi occiderūt uerbū, nō possunt rationē reddere de his quæ uel dicūt uel faciūt. Et si qd prophetícū interrogaueris, obmutescunt, & nō possunt tibi uel sermonē, uel responsum dare.

Post hos autem dies concepit Elizabet uxor eius, & occultabat se mensibus quinq;, dicens: Sic fecit mihi dominus in diebus, quibus me respexit, ut auferret probrum meū inter homines.] Elizabet, quoniam casta erat, occultabat se, eo quod senex concepisset. Mensibus aūt quinq; occultauit se, donec & Maria cōciperet. Vbi aūt illa concepit, & exultauit infans in utero: non ultra se occultauit, sed libere iuit, utpote tanti pueri mater, qui & antequàm nasceretur, prophetarum dignitate fuit honoratus.

In mense autem sexto, missus est angelus Gabriel à deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad uirginem desponsatam uiro, cui nomē erat Ioseph, de domo Dauid, ac nomē uirginis Maria. Et ingressus angelus ad eā, dixit: Gaude gratiosa, dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Illa uero quum uidisset, turbata est sup sermone eius: & cogitabat qualis esset illa salutatio. Et dixit angelus ei: Ne timeas Maria, inuenisti eñ gratiam apud deum.] Mensem sextum dicit, à tempore quo conceptus fuit Ioannes. Dicit autem desponsatam uirginē uiro, qui erat de domo Dauid: ut ostēderet & ipsam ex genere Dauid descēdisse. Iuxta legē enim cōiuges ex eodē genere & eadem cognationis catena prognatos esse oportebat. Quia autem Euæ dictum erat à domino, ut in tristitijs pariat filios, soluit tristitiam illam gaudium, quod angelus uirgini afferens, dicit: Gaude gratiosa. Et quia maledicta fuit Eua, hæc dicitur benedicta. Consyderabat autē de salutatione, qualis nam esset, num absurda & procatrix: ac qualis uiri ad puellam, an diuina? Quia & dei mentio inter salutandum facta, quum diceretur: Dominus tecum. Primum autem timorem cordis sui repellit, & quasi in quiete constituta, diuinū responsum accipit. Neq; eñ fieri potest, ut turbata fuerit, quæ tam diligēter audiuit quæ euentura. Porrò id quod supra dixit, gratiosa: quasi interpretans dicit, Inuenisti enim gratiā corā domino. Hoc enim est gratiosam esse uel plenā gratia, quod inuenerit gratiā apud deum, hoc est placuerit deo. Verum hoc cōmune habet cū multis. Multæ enim & aliæ inuenerunt gratiam coram deo: non autem id quod infertur. *Genes. 3.*

Ecce concipies in utero, & paries filiū, & uocabis nomen eius Iesum. Is erit magnus, & filius altissimi uocabitur. Et dabit illi dominus deus sedem Dauid patris ipsius, regnabitq; super domum Iacob in æternum, & regni eius nō erit finis.] Ecce concipies, hoc *Esa. 7. Michæ 4.*

singulare, quod nulli alteri concessum. In utero autem dixit, ut ostendat dominū ex ipsius uirginalis utero incarnatum substantialiter. Bene autem dictus est IESVS, quia ob salutem nostri generis uenit. Nomen enim hoc in Græcam linguam cōuersum, dicitur salus. Iesus igitur σωτὴρ est, hoc est saluator: quia & Iesua salus dicitur. Erit autē (inquit) magnus, & filius altissimi uocabitur. Magnus quidem fuit & Ioannes, sed non ad hoc altissimi filius: Iesus uero magnus quidem, eo quod docuit: filius autē altissimi, & propter istud ipsum, docebat enim sicut authoritatem habens, & propter mirabilium miraculorum operationē. Vocatur autē filius altissimi, qui apparebat homo. Nam quia una fuit hypostasis, reuera filius altissimi fuit filius uirginis. Et fuit quidem ante secula filius altissimi uerbum, sed non uocabatur neq; cognoscebat: postquàm autem incarnatū est & apparuit in carne, tunc & uocatū est filius altissimi, q apparebat & miracula faciebat. Audiens uero thronum uel sedem Dauid, ne putes sensibile quoddam regnum, sed diuinum, q regnauit super omnes gentes per prædicationē. Domus enim Iacob, sunt hi qui ex Hebræis crediderunt, atq; etiam qui ex alijs gentibus. Illi enim proprie Iacob & Israël. Et quomodo dicitur sedere super sedem Dauid, audi. Dauid paruus erat inter fratres suos: & dominus quoq; cōtemptus & taxatus ut edax, & uini potor, & fabri filius, & à fratribus suis filijs Ioseph despiciebatur. Neq; enim fratres eius (inquit) credebant in eum. Ille quū benefaceret, persequutionē patiebat: & dominus quoq; miracula faciens accusabatur & lapidabatur. Ille per mansuetudinem uicit & regnauit: & dominus per mansuetudinem suscepta cruce regnauit. Vides quomodo dicatur sedere super sedem Dauid? Nā sicut Dauid sensibile regnum suscepit, ita & dominus spirituale: cuius regni non erit finis. Non erit enim finis regni Christi, hoc est agnitionis dei & Christianismi: nam & quum persequutionem patimur, gratia Christi floremus.

Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo erit istud, quandoquidem uirum nō cognosco? Et respondens angelus, dixit ei: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi: quapropter & quod nascetur sanctum, uocabitur filius dei.] Non quasi diffidens uirgo dixit, Quomodo erit mihi istud? sed ut prudens & intelligens, ut discat, modum inquirit. Non enim prius tale quiddam factum est, neq; posthac fiet. Ideo & ignoscit ei angelus, & non condemnat ut Zachariam, sed magis modum docet. Nam Zacharias meritò condemnatur: habuit enim exempla multa, quandoquidem & multæ steriles fuerunt: uirgini autem nullum exemplum erat. Spiritus, itaq; dicit, sanctus ueniet super te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi, fœcundum reddens uterum tuum, & condens carnem cōsubstantiali uerbo. Virtus uero altissimi, filius est dei. Christus enim dei uirtus est. Obūbrabit tibi, hoc est conteget te, hoc est undiq; te circúdabit. Sicut auis obumbrat pullos suos, ita & diuina uirtus totam uirginem apprehendit: & hoc est obumbrare. Alius autē quispiam fortassis dicet, quod sicut pictor primū deliniat, & umbras inducit, & deinde perfectum colorem addit: ita & dominus ipse sibi carnem cōdens, & imaginem hominis formans, primum deliniauit illam in utero uirginis, compacta ex sanguinibus semp uirginis carne, quam deinde paulatim figurauit: sed hoc dubium. Sunt enim qui dicunt, quod ubi dominus obumbrauit uterum uirginis, statim perfectus fuerit infans. Alij autem hoc nō recipiunt. Audi enim quid dicat: Ideo & quod nascetur sanctum, hoc est, quod particulatim in utero crescit, & nō statim perfectū existit. Cōfundatur autem & hoc loco Nestorius. Ille enim dixit, quod nō fuerit filius dei in utero uirginis quiescēs, sed nudus homo è uirgine fuerit natus, posteaq; habuerit deū factum sibi comitem. Audiat igitur, quod illud quod nascebatur in utero, erat filius dei. Et non alius quidem fœtus est uteri, alius autem filius dei: sed unus & idē fuit filius uirginis & filius dei. Vide item quomodo sanctam trinitatem declarauit dicēs spiritum sanctum, uirtutem filium, altissimum patrem.

Atq; ecce Elizabet cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua, & hic mensis est sextus illi, quæ dicebatur sterilis: quia non erit impossibile apud deum omne uerbum. Dixit autem Maria: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbum tuum. Ac discessit ab illa angelus.] Dubitauerit fortasse quispiā, quomodo Elizabet cognata fuerit Mariæ

rit Mariæ. Virgo enim ipsa ex tribu Iuda fuit, Elizabet autem de filiabus Aaron, nã lex præcepit coniuges ex eadem tribu esse: & ita cognationes ex una tribu erant. Dicendũ igitur, quod à captiuitate confusa sunt genera. Et melius ita dicitur: Aaron uxorem duxit Elizabet, quæ filia fuit Aminadab, qui fuit ex tribu Iuda. Vides quod ab initio & ab Aaron cognata fuit Elizabetæ dei genitrix? Quia enim uxor Aaron ex Iuda descendit, è qua tribu fuit dei genitrix, & Elizabet fuit ex filiabus Aaron, meritò cognata dei genitrix dicitur Elizabet: nam proaua eius, hoc est uxor Aaron, fuit ex tribu Iuda. Consydera autem & cognationis consequentiam. Sed uideamus quid dicat uirgo: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbum tuum. Tabula sum pictoria, pingat pictor quod uoluerit, faciat deus quod uoluerit. Atque ita etiam quod prius dixerat, Quomodo erit hoc: non fuit incredulitatis, sed desyderij addiscendi morem. Nam si diffidisset, neutiquàm dixisset: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbum tuum. Dísce autẽ, qđ Gabriel, si quis interpretatur, idem est quod homo dei: Mariã uero, domina: Nazareth autẽ, sanctificatio. Meritò igitur quum nasci uoluit deus homo, missus est Gabriel, hoc est homo dei. Sed & in sancto loco fit salutatio, hoc est in Nazareth. Vbi enim deus, ibi nihil impurum, nihil non sanctum.

Exurgens autem Maria in diebus his, abijt in mõtana cum festinatione in ciuitatem Iuda: & intrauit in domum Zachariæ, ac salutauit Elizabet. Et factum est ut audiuit salutationem Mariæ Elizabet, salijt infans in utero eius. Et repleta est spiritu sancto Elizabet, exclamauitq; uoce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus uentris tui.] Quum audisset ab angelo, quod concepisset Elizabet, statim abijt ad illam, & gaudens de bono cognatæ, & uolens ut prudentissima, maiore certitudine certior reddi, num uera dixisset, qui apparuerat ei, ut ex hoc nec de suo dubitaret. Prudens enim quum esset, timebat ne forte deciperetur: & nõ ut incredula, sed ut diligenter rem explorare uolebat. Zacharias itaq; in montanis habitat, & propterea illuc abit. At Ioannes suscepto singulari supra reliquos homines gaudio, exultat in utero matris, unde & maior est prophetis. Nam alij quidem prædixerunt futura postquàm nati sunt, ille autẽ quum adhuc esset in utero matris, gratiam talem assequutus fuit. Vide enim: Salutauit uirgo Elizabetam, hoc est prior alloquuta est. Vox itaq; uirginis, uox erat incarnati in illa dei. Et idcirco etiam præcursorem in utero gratia prosequutus est, & prophetam fecit. Quæcunq; enim dixit Elizabet prophetice ad Mariam, nõ uerba fuerunt Elizabet, sed infantis: os autem Elizabet tantũ ministrauit, sicut & os Mariæ ministrauit filio dei qui in utero eius erat. Quippe quum exultasset puer in utero, tũc impleta est spiritu Elizabet. Nisi enim puer exultasset, non prophetasset illa. Itaq; sicut dicũt prophetas primũ mente excedere, & diuinum quid pati, ac tum demiq; prophetizare: ita & Ioannes forte prius saltauit, ut diuinum quiddã patiens, postea per os matris prophetizauit. Quid autem prophetizauit? Benedicta tu in mulieribus. Déinde, qa multæ sanctæ mulieres pepererunt improbos, ut Rebecca Esau, dicit: Sed & fructus uentris tui benedictus. Aliter quoq; intelligi potest: Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus uentris tui. Benedictus enim solus deus, sicut & Dauid dicit: Benedictus qui uenit. Consueuit eñ scriptura cõiunctionem, Et, pro enim accipere. ut, Da nobis auxilium, & uana salus hominis, hoc est, uana eñ salus hominis. Et iterũ: Tu iratus fuisti, & nos peccauimus. Fructum autem uentris dei genitricis dicit dominum, & ideo sine uiro conceptum. Pueri enim alij, fructus sunt patrum: Christus uero uentris Mariæ fructus: ipsa enim sola hũc fructum protulit.

Et pro enim. *Psal. 59. 107.* *Esa. 64.*

Et unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me? Ecce enim ut facta est uox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit præ gaudio infans in utero meo. Et beata quæ credidit, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt ei à domino.] Sicut postea Ioannes Christum, quum uenisset ut baptizaretur, prohibuit propter reuerentiam dicens, Ego non sum dignus: sic & nunc per matrem suam loquitur, Vnde mihi hoc, ut ueniat mater domini mei ad me? priusquàm pariat dominum, matrem uocans eam, quæ in utero gerebat. Aliâs enim priusquam pariant, non solemus matres uocare, propter metũ ab-

ortiendi. In uirgine autẽ nihil tale suspicari oportebat. Et idcirco priusquàm pariat, mater. Et beata es tu ô Maria quæ credidisti, qa iplebunt ea quæ à domino tibi dicta sunt.

Et ait Maria: Magnificat anima mea dominum: Et exultauit spiritus meus in deo seruatore meo. Quia respexit ad humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magnifica, quia potens est, & sanctum nomẽ eius. Et misericordia eius in progeniẽ & progeniem, timentibus eum.] Virgo certior reddita de fœtu concepto, glorificat deum, illi attribuens miraculum, nõ sibijpsi. Ille, em dixit, respexit in me humilem, non ego ad illum respexi. Ille me prosequutus est misericordia, ego illum non quæsiui. Et ex hoc tempore beatam me dicent omnes generationes. Non sola Elizabet, sed & eorũ generatio q crediderũt. Quare aũt beatã dicũt? Nõ propter meam uirtutem, sed quia fecit mecum magnalia qui potens. Potentem autem nominat deum, ut ne quis diffidat his quæ à se dicuntur, consyderans quod deus illa facere potens sit. Porrò sanctũ nomen eius uocat: declarans quod non inquinetur, mundissimus ille ĩ utero cõceptus, sed sanctus maneat. Neqꝫ in me sola est misericordia eius, sed in omnes qui timent illum. Verum qui omnino indigni sunt, non assequuntur misericordiam. In generationem autem & generationem, dicens esse misericordiã dei: ostẽdit quod misericordiam assequẽtur & in præsenti seculo, & in futuro & æterno. Nam hic centuplum accipiunt, & illic longe amplius. Attende autem, quod primum, Magnificat anima mea dominum: & deinde, spiritus exultat. ut simile quid dicam: Magnificas deum qui digne iuxta deum ambulas, uocatus Christianus, nõ attenuans nomen & dignitatem Christi, faciendo quod non oportet: sed magnificans operando magna, cœlestiaqꝫ opera. Et tunc etiam spiritus tuus exultabit, hoc est spirituale donum, quod accepisti per egregia opera, exultabit & proficiet, & nõ contrahetur, & (ut ita dicam) morti ficabitur. Scies præterea uideri scripturam simpliciter istud dicere spiritum & animam, proprie tamen differt. Animalem enim hominem dicit eum, qui iuxta naturam uiuit, & humanis rationibus regitur: ut si quando esuriens comedat, odio habeat inimicum, & in summa, si nihil supra hominẽ appareat. Spiritualem uero, qui trãscẽdit leges naturæ, & non humano more sapit. Et hæc est differentia animæ & spiritus in scriptura. Medici forsitan hæc aliter discernunt: sed nobis scriptura cordi est, medici uero ualeant.

Discrimen animæ & spiritus

Fecit robur in brachio suo dominus, dispersit superbos cogitatione cordis ipsorum. Detraxit potentes de sedibus, & exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Suscepit Israël puerum suum, ut memor esset misericordiæ: sicut locutus est ad patres nostros Abraham, & semini eius in seculum.] Mansit autem Maria cum illa mensibus circitertribus, & reuersa est in domum suam. Brachium patris, filius. Fecit igitur robur & uirtutem ac potentiam contra naturam deus, in filio suo. Incarnato enim filio, uicta est natura, uirgine pariente, deo homine facto, homine uero deificato. Et dispersit dominus supbos dæmones, eiectis illis ex humanis animabus: & alijs quidem in abyssum missis, alijs autem in porcos. Poterit autem & de Iudæis intelligi, quos dispersit in omnem regionem, & nunc dispersi sunt. Porrò detraxit & potẽtes de sedibus, dæmones dico, qui contra homines præualuerãt, & sedes in humanis habebãt pectoribus, in illis requiescentes. Sunt & pharisæi potentes, nimirũ ea quæ pauperum diripientes: & cathedras habent ut doctores, à quibus depositi sunt. Et exaltauit humiles esurientes, homines quos humiliarat peccatum, uel gentes. Exaltauit autem, adoptatis illis in filios. Igitur sicut esurientes dicere licet gentiles, utpote non habentes uel scripturas, uel legem, uel mandata, quos impleuit bonis scripturarũ. Ita & Iudæos diuites, & in lege, ac in mãdatis, quos etiam emisit foras Hierusalem & terrenam, & cœlestem. Inanes, nihil enim habẽt Iudæi, etiam si quid habere uideantur. Suscepit Israël puerum suum, uel carnales Israëlitas dicit: multa enim millia ex illis crediderũt, & impleta est promissio facta Abrahæ, ad quem dixerat deus: In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ: uel etiam de spirituali Israël dicit. Omnis enim qui uidet deum, Israël dicitur, iuxta nominis interpretationem. Suscepit itaqꝫ eos, qui uident deum in cœlestem hæreditatem adducens. Mansit autem Maria cum Elizabet, circiter mensibus tribus: deinde

Genes. 22.

inde reuersa est. Quia enim paritura erat Elizabet, abscedit uirgo propter multitudinẽ qui ad partum conuenturi erant: indecens autem uirgini in talibus uersari. Quod autẽ quum paritura esset Elizabet, reuersa sit uirgo, manifestum hinc est, quod mense sexto cõcepti præcursoris uenit angelus ad Mariam, & mansit illa cum Elizabet tribus circiter mensibus. Ecce, fermè nouem menses.

Elizabetæ uero impletum est tempus pariendi, & peperit filium. Et audierunt uicini & cognati eius, quod magnifice dominus misericordia sua usus esset erga illam, & gratulabantur ei. Et factum est in die octauo, uenerunt ad circuncidendum puerum: & uocabant eum nomine patris sui Zachariã. Et respondens mater eius, dixit: Nequaquàm, sed uocabitur Ioannes. Et dixerunt ad illam: Nemo est in cognatione tua qui uocetur isto nomine. Innuebãt autem patri eius, quid uellet uocari eum. Isq; postulatis tabellis, scripsit dicens: Ioannes est nomen eius. Et mirati sunt uniuersi. Apertum est autem os eius illico, & lingua eius, & loquebat laudãs deũ.] Virgo quidẽ circiter tribus mensibus mansit apud Elizabet, fortassis tãto attonita miraculo, & indigens cõsolatione quadam, quam ex consuetudine Elizabet habuit. Verum ubi appropiauit partus, abscessit. Vbi autem impletum tempus Elizabet ut pareret: obseruandum quod in peccatoribus nõ dicitur, Impletũ est tempus pariendi: sed hoc duntaxat inuenies, ubi de iustorum partu habetur mentio. Nam, ut apparet, imperfecti & nõ impleti peccatorum sunt partus, meliusq; illis si nati non fuissent. Quare autem post circuncisionem imponitur nomen? quia prius suscipiendum est signaculum dei, & tunc humanum nomen. Vel aliter: Circuncisio significat carnalium abiectionem: nullus igitur nisi prius abijciat & amputet carnalia, dignus est ut nominetur miles dei, & ut in libro cœlorũ scribatur nomen eius. Elizabet uero ut prophetissa indicauit nomen, Ioannes sit nomen eius. Fortassis autem Ioannes sibijpsi indidit nomen, matriq; suæ communicauit donum propheticum. Porrò Zacharias, quum non posset nutu manifestare nomẽ, petit tabellas. Et quia adstipulatus est sententiæ uxoris in nomine pueri, obstupescunt omnes: nõ enim erat in cognatione eorum quispiam eius nominis, ut quis dicere possit, quod ante tempus de hoc ambo tractarint. Ioannes, iuxta interpretationem, est dei gratia: próinde & pater illius statim assequutus gratiam, & primum de Christo, déinde de puero prophetizat.

Et factus est timor sup omnes uicinos eorũ, & in tota mõtana regione Iudææ diuulgabant omnia uerba hæc: & posuerũt omnes q audierãt uerba hæc in corde suo, dicentes: Quis nam puer hic erit? Et manus domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius repletus est spiritu sancto, prophetauitq; dicens: Benedictus dominus deus Israël: quia uisitauit, & fecit redemptionem populo suo. Et excitauit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui: Sicut loquutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum suorum. Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Vt faceret misericordiam cum patribus nostris, & memor esset testamenti sui sancti: Iuxta iusiurandũ quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, ut daret nobis: Vt citra timorem, de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus ipsi, In sanctitate & iustitia coram ipso, cunctis diebus uitæ nostræ.] Factus est timor super omnes, propter miraculum loquẽtis Zachariæ. Sicut enim prius, quum obmutuisset, stupuerat populus: ita & nunc quum redditus est ei sermo. Propter duo igitur miracula hæc cogitabant de nato, quod multos præcelleret. Facta autẽ sunt hæc omnia singulari quadã dispensatione, ut q de Christo prophetizaturus esset, fide dignus haberet, & omnes ex ipsa natiuitate Ioannis certiores redderentur, quod multis maior esset. Benedicit autem Zacharias deum, quia uisitauerat Israëlitas. Et profecto uenerat ad oues quæ perditæ erant de domo Israël: sed plericq; beneficium eius suscipere noluerunt, unde ueros Israëlitas inuisit. Et qui nã sunt illi? hi qui crediderunt. Excitauit autem cornu salutis, hoc est uirtutem & regnum salutare. Cornu enim, uel potentiam significat: cornuta enim animantia in cornu robur habent. uel regnum: ex cornu enim reges inungebãtur. Itaq; Christus & potentia est, & regnum patris. Excitatũ igitur est cornu salutis, Christus. Videbat enim dormire, contemnens multorũ peccata, longanimitatẽ in simulacrorum insano cultu præ se ferens; Matth. 15.

sed in nouissimis temporibus incarnatus excitatus est, & contriuit omnes qui oderunt nos dæmones, non iam ultra longanimis & dormiens. Porrò in domo Dauid excitatus est, hoc est in Bethleem: illic enim natus est. Bethleem autem patria Dauid erat. Sicut loquuti fuerunt prophetæ, omnes enim de incarnatione loquuti sunt. Michæas etiam do-
Michee 5. mus Dauid, Bethleem dico, mentionē facit, dicens: Et tu Bethleem, neutiquàm minima es: ex te enim egredietur dux. Fecit autem misericordiam, non solum cum uiuentibus, sed & cum patribus nostris. Christi enim gratia etiam in illos qui olim mortui, pertingit. Dedit nobis uiuentibus spem resurrectionis, & resurreximus: sed non soli nos hanc gratiam assequuti fuimus, sed & qui ante nos defuncti fuerant. Omnis enim natura boni particeps fuit. Vel aliter: Fecit misericordiam cum patribus, eo quod spem illorum impleuit. Adimpleta enim uiderunt quæcunq; de Christo expectarant. Sed & filios suos quū uidēt patres talibus bonis frui, gaudent & participes sunt lætitiæ, perinde ea in se collocata essent. Cuius autem testamenti, & cuius iusiurādi quod Abraham fa-
Gene. 22. ctum meminit? Vel omnino huius: Benedicens benedicam te, & multiplicans multipli-
Heb. 6. cabo te. Vere nunc multiplicatus est Abraham, quum ei filij ex omnibus gentibus adoptati sunt per fidem. Nam sicut ille credidit, ita illi per fidem appropiarunt ei. Liberauit autem nos de inimicis sine timore. Sæpe liberant quidam, sed non sine nostro timore, agone, & certamine. Christus uero, quum nos non laborassemus, pro nobis crucifixus est, & liberauit nos sine timore, hoc est absq; periculo. Quare autem liberauit nos? Num propter cibum & potum? non, sed ut seruiamus illi: non semel, neq; duobus diebus, sed omnibus diebus. Seruiremus autem non sola corporali adoratione, & ministerio, sed in sanctitate & iustitia. Est autem sanctitas, iustitia erga deum: iustitia uero erga homines. ut exempli gratia: Si quis abstineat à sacris, & ad diuina non accedit impie, sed uenerabilibus omnē honorem exhibet, is est sanctus. Similiter & qui honorat parētes,
Sanctus. sanctus est: nam & illi dñi domestici. At si quis non fuerit auarus, non rapax, non fur, nō
Iustus. adulter, is iustus dicetur. Itaq; oportet seruire deo in sanctitate, hoc est reuerētia erga diuina: & iustitia, hoc est laudata in humanis rebus uita. Seruiendum denique est coram ipso, non corā hominibus, sicut hi qui hominibus placere uolunt, ut hypocritæ faciunt.

Et tu puer propheta altissimi uocaberis: præibis enim ante faciem domini, ad parandum uias eius. Ad dandam scientiam salutis in populo ipsius, per remissionem peccatorum eius. Per uiscera misericordiæ dei nostri, quibus uisitauit nos oriens ex alto, ut illuceseeret his qui in tenebris, & umbra mortis sedebant, ad dirigendos pedes nostros in uiam pacis. Puer autē crescebat, & corroborabatur spiritu: & erat in desertis, donec ueniret dies, quo ostendendus erat apud Israēlitas.] Rarum uidetur quod Zacharias ad puerum loquitur, adhuc insensatū: quomodo potuit loqui? Dicendum igitur, quod sicut raram & admirabilem habuit natiuitatē puer, qui exultauit & prophetizauit in utero ad aduentum Mariæ: sic non est mirum, si & ea quæ à patre dicebantur, post natiuitatem intellexerit. Præibis autem inquit, ante dominum me derelicto, tametsi non tam statim. Sciebat enim Zacharias, quod non multo post priuandus esset eo, quando fugiturus in desertum. Quare autem præibis? ut parētur uiæ domini. Viæ autem, sunt animæ in quibus incedit dominus, quas præparauit præcursor, ut in eis ambularet Christus. Quomodo autem illas præparauit? dando scientiam salutis populo. Salus quidē erat dominus Iesus. Data est igitur scientia salutis, hoc est Christi populo à Ioanne. Ioannes ēm testificabatur de Iesu. Scientia aūt erat in remissione peccatorum. Non enim aliter Christus agnitus fuisset esse deus, nisi remisisset peccata populo. Dei ēm est remittere peccata. Nō enim propter opera nostra, nihil enim fecimus boni: sed ille uisitauit nos ex alto, qui Oriens dicitur. Sol enim iustitiæ est, & illuxit nobis qui in tenebris eramus, hoc est in ignorantia: & umbra mortis, hoc est peccatis sedētes. Duo enim mala humanum genus inuaserunt: ignoratio dei, quam habebant Gentiles: & peccatum, quod habebant Hebræi, licet deum cognoscerent. Apparuit itaq; humanæ naturæ, ut & eos qui in tenebris, hoc est dei ignorantia: & umbra mortis, hoc est peccato (est enim peccatum umbra mortis) sedētes illustraret. Ideo autem umbram mortis dici opinor peccatum, quod

sicus

ſicut umbra ſequitur corpus, ita ubi mors, illic & peccatū: unde quia mortuus eſt Adā, conſectaneum ibi eſſe & mortem. Et neq; Chriſti mortem ſine peccato inuenies. Mortuus eſt enim Chriſtus, ſed propter peccata noſtra. Et ita meritò peccatum dicitur eſſe umbra mortis: quia ſemper comitatur ipſum mors. Poſſent & alia ad hoc dici, & opinor dictū à nobis in Matthæo. Nū igit̄ ſufficit ſolū illuxiſſe obtenebratis? Minime. Sed & opus eſt, ut dirigantur pedes noſtri in uiam pacis, hoc eſt iuſtitiæ. Sicut enim peccatū inimicitiæ ſunt cum deo, ita iuſtitia pax. Via igitur pacis, uia eſt iuſtitiæ, ad quam direxit animarum noſtrarum pedes, qui ex ſummo ortus eſt Chriſtus. Cæterum puer creſcebat iuxta ſtaturam corporalem, & corroborabatur ſpiritu. Cum corpore enim ſimul creſcebat & ſpirituale donum. Et quanto magis creſcebat puer, tāto magis & efficaciæ ſpiritus in illo ſe oſtendebāt, organo illarum capace exiſtente. Quare autem erat in deſertis? ut ne multitudinis malitiæ particeps fieret, et ut neminē reueritus, libere reprehēderet. Nam ſi fuiſſet in mundo, fortaſſis amicorum conſuetudine & ſocietate coinquinatus fuiſſet: ſed ut dignus fide haberetur qui prædicaret Chriſtum, utpote eremita, uitaq; excellens alios. Latuit autem in deſertis, donec uiſum fuit deo Iſraëlitarum populo illum oſtendendum eſſe. Rhom. 6.

CAPVT II.

FActum eſt autem in diebus illis: Exijt decretum à Cæſare Auguſto, ut cenſereť totus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt præſide Syriæ Cyrenio. Et ibant omnes, ut profiterentur, in ſuam quiſq; ciuitatem. Aſcendit autē & Ioſeph à Galilæa, de ciuitate Nazareth in Iudæam, in ciuitatem Dauid, quæ uocatur Bethleem, eo quod eſſet de domo & familia Dauid: ut profiteretur cum Maria deſponſata ſibi uxore, quæ erat prægnans. Accidit autem, quum eſſent ibi, completi ſunt dies pariendi. Et peperit filium ſuum primogenitum, ac faſcijs eum inuoluit, reclinauitq; eum in præſepi, quod nō eſſet eis locus in diuerſorio.] Propterea fit deſcriptio, ut quum omnes in ſuas patrias irent, aſcenderet & uirgo in Bethleem, quæ eius patria erat, naſcereturq; ſic dominus in Bethleem: ac impleretur prophetia, quæ dicebat, ceſſaturo multorum deorum cultu, unum etiam regem, nempe Cæſarem imperaturum. Porrò Chriſtus cum omnibus deſcribitur. Oportebat enim unà cum toto orbe cenſeri, ut ſanctificaret eos qui cenſentur, aboleretque ſeruitutem. Quoniam ſicut circunciſus circunciſionem aboleuit, ita deſcriptus ſicut ſeruus, ſeruitutem naturæ noſtræ aboleuit. Non enim ultra ſunt ſerui, qui domino ſeruiunt, ſicut Apoſtolus dicit: Nolite fieri ſerui hominum: ſed tametſi corpore ſumus ſerui, ſpiritu tamen ſumus liberi, neq; cum impietate dominorum ſimul abducimur. Primogenitum uero filium nominauit uirginis dominum, quamuis nullum ſequundū pepererit: idq; meritò. Primogenitus enim dicitur, qui primus natus eſt, etiam ſi non naſcatur poſtea ſecūdus. In præſepiū autē reclinatur, forte ut ſtatim ab initio uitæ frugalitatem nos doceret: forte etiam quodā ſymbolo declarauit, quod peregrinatus ſit in hoc mundo qui locus noſter eſt: nos autem brutis animantibus comparati ſimus, ſicut & præſepe proprius brutorum locus eſt. Ita noſtrum præſepe eſt mundus, nos uero bruta, ipſe autem redemerit nos, qui brutis aſſimilamur: eapropter & ipſe tali loco fuit reclinatus. *Libertas ſpiritus. Gal. 5.*

Et paſtores erant in regione eadem ruſticantes, & excubantes excubias nocte ſuper gregem ſuum. Et ecce angelus domini aſtitit illis, & claritas domini circūfulſit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Ne timeatis, ecce enim annuncio uobis gaudium magnum, quod futurum eſt toti populo: quia natus eſt nobis hodie ſeruator, qui eſt Chriſtus dominus, in ciuitate Dauid. Et hoc uobis ſignum: Inuenietis infantem faſcijs inuolutum, poſitum in præſepi. Et ſubitò facta eſt cum angelo multitudo militiæ cœleſtis laudantium deum, ac dicētium: Gloria in altiſſimis deo, ac in terra pax, hominibus bona uoluntas.] Paſtores erant ruſticantes, hoc eſt uel ruſticam agētes uitam, uel in agro ſtabulantes & uerſantes. Quibus apparet angelus, propter ſimplicitatem & innocentiam morum, & quod iuſtorum uitam imitari uideātur. Etenim priſci patriarchæ

pastores erant, ut Iacob, Moses, Dauid. Neq; in Hierusalem apparuit pharisæis uel scribis, qui omnis malitiæ receptacula erant. Illi autem quum simplices essent, diuinis spectaculis potiti sunt: monstrãte deo, qđ statim ab initio eos agrestiores præ alijs elegerit, præconesq; fecerit. Abierunt enim, & de omnibus illis prædicarũt. Angelus uero magnum illis gaudiũ Euangelizauit, quod futurũ omni populo, qui proprie populus dei. Nõ enim omnes Iudæi populus dei. Nam & omnium hominum populo incarnatio facta est gaudium. Quid autem hymnus angelorum declarat? uel omnino gratiarũactionem supernorum exercituum, & gaudium, eo quod terreni beneficia tanta consequamur. Gloriam enim deo dicunt. Super terram autem pax nunc facta est: & quum prius humana natura inimica fuerit deo, nunc ita conciliata est, ut & deo adiuncta sit & incarnato unita. Vides igitur pacem dei cũ homine? Et aliter quoq; intelligit̃: Pax est ipse filius dei. Ego enim (inquit) pax. Ista igitur pax, filius dei inquam, super terrã facta est. Et hominibus bona uoluntas, hoc est deo requies in illis hominibus. Et cui prius nõ beneplacitũ erat in hominibus, nunc pro beneficijs & refocillationibus hominum habet opera, in quibus & quietem habet.

Et factum est, ut discesserunt ab eis angeli in cœlum, & homines pastores loquebantur inter sese: Transeamus iam Bethleem usq;, & uideamus hoc quod ãccidit, quod dominus aperuit nobis. Et uenerunt festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepi. Cum uidissent autem, diuulgauerunt de uerbo, quod dictũ erat ipsis de puero hoc. Et omnes qui audierunt, mirati sunt de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.] Pastores illi figura sunt spiritualium pastorum: oportet igitur episcopos custodire gregem suũ, ἀγραυλεῖν in agro canere, hoc est canere spiritualia, & docere populum, & sic audire diuinas uisiones & auditus. Bethleem interpretamur domũ panis. quæ autem alia est domus panis, quàm ecclesia, in qua panis repositus est? Officium itaq; spiritualium pastorum fuerit, quærere panem cœlestem: quem cum uiderint, debent illum & alijs prædicare: sicut & pastores qui uiderunt infantem, loquuti sunt de eo & alijs.

Maria autem conseruabat omnia uerba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores, glorificantes ac laudantes deum super omnibus quæ audierant & uiderãt, ita ut dictum fuerat ipsis.] Quæ uerba conseruabat uirgo? Quidam dicunt, quod ea quæ angelus ei dixerat, & quæ pastores narrauerant, conseruarit, & contulerit secum, inueneritq; in omnibus sentẽtiam unam, quod deus sit filius suus. Mihi autem uidẽtur uerba hoc loco res uel gesta dici, & id esse quod dicitur: Maria autem conseruabat omnia uerba hæc, quæ nunc ego dico, & gesta esse facio. Gesta enim quando narrantur, dicuntur uerba. Porrò pastores reuersi sunt, gratias agentes deo in omnibus: neq; enim erant exosi Iudæis.

Gene.17. Et postquàm cõsummati sunt dies octo, ut circuncideretur puer, uocatum est nomẽ eius Iesus, quod uocatum erat ab angelo priusquàm in utero conciperetur. Et posteaLeuit.12. quàm completi fuissent dies purgationis eorum secundum legem Mosi, adduxerũt eũ Exod.34. Hierosolymam, ut sisterent eum domino, sicut scriptum est in lege domini: Omne maExod.13. sculinum adaperiens uuluam, sanctum domino uocabitur. & ut darent hostiam, secunDeut.15. dum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.] Qui mandata legis præuaricabantur, sub maledictione erant. Dominus igitur circunciditur, ut etiam in hoc adimpleta lege, & nullo prætermisso quod illa mandabat, eripiat nos à maledicto. Reuereãtur hic qui dicunt, quod Christus incarnatus sit apparẽter tantum. Inutiliter autẽ quærit̃ ubi sit abscꝛta illa particula. Nã quæ scriptura tacuit, ea quærere non oportet, præsertim ubi nulla utilitas. Dici autem posset, quod quando abscꝛtũ terrã tetigit, illã q̃q; sanctificarit: sicut etiã sanguis & aqua quæ ex latere eius fluxerunt. Et uidetur quod seruarit particulam illæsam, & in resurrectione iterum resumpserit, ut & hæc particula non inueniatur deesse. Quippe & nos in resurrectione perfectum corpus resumpturi sumus. Obserua autem, quod non statim dixit angelus, concipies filiũ, conceptus est dominus: sed postea, quãdo uoluit. Vide enim quid dicat hoc loco, quod

uocatum

uocatū est ab angelo, priusquàm cōciperet in utero. Et hoc uerbo ostendit id quod dixi mus. Nō em̄ dixit, Ecce cōcipis: sed, ecce cōcipies: atq; ex his animaduertere licet, quod die quidem illo conceptus fuerit dominus, nō autem illo momento quo angelus dixit, sed forte postquàm compleuit sermones. Hæc autem non dixerimus definitiue. Impleti autem sunt dies purgationis illorum secundum legem Mosi. Bene dixit secundum legem Mosi: nam secundum ueritatem nulla necessitate astringebatur expectare dies purificationis, qui sunt quadraginta nato mare. Dictum enim est in lege: Mulier quæ semine conceperit, & pepererit masculū. Virgo autem non concepit de semine, sed ex spiritu sancto peperit: unde nulla illā necessitas urgebat, sed uolens implere legem, uenit in templum. Quod autem dicit, Omne adaperiens uuluam: proprie ad Christum solum pertinet. Ipse enim aperuit uuluam uirginis, quum alijs uir aperiat uuluam. Cæterum, par turturum offerri iussit lex, ostendens quod ex casto coniugio procreatus sit. Dicunt enim turturem esse castum animal, quumq; coniugem amittit, non secundo se copulet. Quū autē non haberent turtures, offerebant duos pullos columbarum, ut multiplicatio prolis huius signetur. Fœcundum enim animal columba. *Leuit.12.*

Et ecce homo erat Hierosolymis, cui nomē Symeon: & homo iste iustus ac pius, expectans consolationem Israël, & spiritus sanctus erat super eum. Et responsum acceperat à spiritu sancto, non uisurum se mortem, nisi prius uideret Christum domini. Et uenit per spiritum in templum. Et quum inducerent puerum Iesum parentes, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo. Ipse quoq; accepit eum in ulnas suas, & benedixit deum, ac dixit: Nunc absoluis seruum tuum domine, secundum uerbum tuum in pace: Quia uiderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem gentiū, & gloriam plebis tuæ Israël.] Non erat Symeon sacerdos, sed homo deum amans, & expectans quādo ueniat Christus cōsolaturus Hebræos, & liberaturus à seruitute peccati, forte & ea qua Rhomanis & Herodi seruiebant. Nam qui Christo credidit, liber est reuera, & dignior regibus ac hominibus omnibus. Vide apostolos. Non fuerunt serui Rhomanorum, sed nunc uenerantur eos Rhomanorum reges. Itaq; hos quum essent Israëlitæ, cōsolatus est Christus. Porrò hic Symeon spiritu sancto motus, ascendit in templum, quādo adduxit dominum mater, & susceptо illo dominum confessus est. Dicere enim, Nunc absoluis seruum tuum domine: confitentis est, quod ipse sit dominus uitæ ac mortis. Vide autem quomodo sancti pro uinculo corpus habent, idcirco dicit: Nunc absoluis, quasi à uinculo: secundum uerbum tuum, propter oraculum quod acceperat, quod non esset moriturus donec uideret Christum. In pace aūt, hoc est quiete: nam homo quoad uiuit, turbatur: sicut & Dauid dicit: mortuus uero pacē habet. Vel aliter intellige: In pace, hoc est spei cōsequutione. Priusquàm (inquit) uidissem dominum, nō pacata mente erā, expectans illū, & semper solicitus quando ueniat: nunc autem ipso uiso, & pacem consequutus, & solicitudine liberatus (ut sic dicam) absoluor. Salutare autem, incarnatio unigeniti est, quam ante secula omnia deus præparauit. Ante faciem uero omnium populorum istam salutem præparauit, ut saluaret mundum, & ut omnibus liquida fiat eius incarnatio: cuius gratia & incarnatus est. Salutare quoq; hoc lumen est ad reuelationē gentium, hoc est ad illustrationem gentium obtenebratarum, & gloriam Israëlitarum. Christus enim gloria est populi, qui uere Israël secundum quod ex illo ortus est, & in hoc ornantur qui sapiūt ac intelligunt. hæc Symeon. Videntur autem mihi & quæ dicta sunt à Dauid, cōuenire Symeoni: Longitudine dierum implebo illum, & ostendam illi salutare meum. *Psal.90.*

Et erat pater & mater eius mirantes super his, quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Symeon, & dixit ad Mariam matrē eius: Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicitur. Quin & tuam ipsius animam penetrabit gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes.] Benedixit quidem ambobus Symeon, relicto autē patre putatiuo, ad ueram matrē loquutus est. Ecce hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum in Israël. Ruinam quidem dicit eorum, qui non crediderunt, resurrectionem autem eorum qui crediderunt. Vel

etiam aliter: In ruinam positus est dominus malorum quæ in animabus nostris, in resurrectionem uero bonorum. Cadit fornicatio, surgit continentia. Vel aliter quoq; intelligi potest. Positus est enim dominus in ruinam, hoc est ipse passurus est, & casurus est in mortem: & quum ceciderit ipse, resurgēt multi. Punctum autem pone quum dixeris, in ruinam: deinde incipe, in resurrectionem multorum. Signum autem crux, cui usq; in hoc tēpus cōtradicit, hoc est, non recipitur ab incredulis. Dicitur & incarnatio signū, & mirabile signum. Deus enim homo fuit, & uirgo mater: huic autem signo, incarnationis inquam, contradicitur. Quidam enim dicunt carnem ex homine, quidam uero apparenter, quidam autem aliud quiddam nugantur. Et tuam ipsius, uirginis dico, animam pertrāsibit gladius. Fortassis autem & dolorē, quem in passione tulit: fortassis aūt & scandalū dicit romphæam, quo offensa fuit. Videns enim crucifixum, fortassis cogitabat, quomodo qui natus est sine semine, qui miracula fecit, qui mortuos suscitauit, crucifixus est, cōsputus est, mortuus est? Quod autem dicit, Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes: hoc significat quod reuelabuntur & manifestabuntur multorum cogitationes, qui scandalizantur, & reprehensi repētinum inuenient remedium. Sicut & tu ô uirgo reuelaberis, & manifesta eris quid sentias de Christo, deinde confirmata eris fide in illū. Similiter et Petrus reuelabitur quum negauerit, uerum permonstrabitur dei potentia, quæ per pœnitentiam ipsum suscepit. Et aliter: Reuelatæ sunt è cordibus cogitationes, quum apparuerit proditor, & apparuerint diligentes illum: qualis fuit Ioseph, qui accessit ad Pilatum: quales fuerunt mulieres quæ permanebant apud Christum.

Et erat Anna prophetissa filia Phanuel de tribu Aser. Hæc processerat in multā ætatem, & uixerat cum uiro annis septem à uirginitate sua: & hæc uidua annorum fermè octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, ieiuniis ac deprecationibus seruiens nocte ac die. Et hæc eadem hora superueniens, uicissim confitebatur domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabāt redemptionem Hierosolymis. Et ut perfecerunt omnia secūdum legem Mosi, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Nazareth. Puer aūt succrescebat, corroborabaturq; spiritu, & implebatur sapientia: & gratia dei erat super illum.] Euangelista Annæ profert genealogiam, enumerans eius patrem ac tribum, ut sciamus illum uera dicere, tot testibus accersitis qui patrem tribumq; eius nouerunt. Ista igitur uicissim confitebatur deo, hoc est gratias agebat: & docebat omnes de domino, quod ipse esset saluator, & consolatio nostri expectātium redemptionē. Postquàm autem perfecerunt hæc omnia, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Nazareth. Erat quidem & Bethleem ciuitas ipsorum, sed ut patria: Nazareth uero, ut habitationis locus. Iesus uero, quātum ad corpus, creuit, quamuis potuisset ex utero matris in statura uiri perfecti procedere, uisum tamen fuisset phantasma, & propterea paulatim crescit. Quum autem creseret, emicuit dei uerbi sapientia: non enim sapiens fuit proficiendo, absit: sed paulatim declarauit insitam sapientiam: & iuxta corporis staturam dicitur proficere & corroborari spiritu. Si enim, quandiu breuis fuisset statura, ostendisset omnem sapientiam, uisus fuisset prodigiosus: nunc autem iuxta rationem staturæ, quantum capiat intra se, ostendit seipsum dispensationem implere, non assumens sapientiā. Quid enim perfectius eo, qui ab initio fuit perfectus? Verum paulatim illam denudat.

Et ibant parentes eius quotannis Hierosolymam in die festo paschæ. Et quum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Hierosolymam, secundum consuetudinē diei festi, consummatisq; diebus quum redirent illi, remansit puer Iesus Hierosolymis, & non cognouerunt parentes eius. Cæterum rati illum esse in comitatu, uenerunt itinere diei, & requirebant eum inter cognatos & inter notos. Et quum non inuenissent eū, reuersi sunt Hierosolymam, quærentes eum. Et accidit post triduum, inuenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super intelligentia & responsis eius: & uiso eo admirati sunt. Et dixit mater eius ad illū: Fili, cur fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid est quod quærebatis me? An nesciebatis quod in his quæ patris mei sunt, oportet me esse? At illi non intellexerunt sermonē quē

loquutus

loquutus est ipsis.] Simul uenit cum parētibus in Hierusalem, ut per omnia ostendat se non aduersarium deo, neq; repugnantē his quæ à lege posita fuerūt. Quum perfecissent autem dies septem, paschæ scilicet, mansit in Hierusalem. Disputabat autem cū scribis, rogans eos de lege: & obstupuerunt omnes. Vides quomodo profecerit in sapientia: eo quod noscceretur à multis, & in admiratione esset. Emicatio enim sapientiæ eius, profectus ipse est. Porrò patrem nominat dei genitrix, sciens quidem non esse patrem: ueruntamen propter Iudæos, ut ne uideatur ex fornicatione prognatus, patrem eius dicit Ioseph. Vel aliter: Quoniā uelut pater curā pueri gerebat, & simul cōuersando ministrabat, meritò nominauit illum patrem, tanquàm honorans illum spiritussanctus patris uocabulo. Quare autem quærebāt illum? num suspicabantur perditum illum, aberrasse, ut ita dicam? absit. Neq; enim hoc sapiētissimæ Mariæ fuerit, quæ plurimas de illo acceperat reuelationes: neq; Ioseph, cui & ipsi de illo reuelatum erat quod à spiritusancto esset. Verum quærebant illum ne quo pacto ab eis abijsset, ne forte reliquisset illos. Vbi autem inuenerunt eum, uide quomodo ipsis respondet. Quum enim illa Ioseph patrem eius dixisset, ille dixit: Non hic est uerus meus pater, alioquí in domo eius mansissem: sed deus est pater meus, & propterea in domo illius sum, hoc est in templo illius. Verum ipsi non intellexerunt quid loquutus esset eis: sacramentum enim erat.

Et descendit cum eis, uenitq; Nazareth, eratq; subditus illis. Mater autem eius conseruabat omnia uerba hæc in corde suo. Et Iesus proficiebat sapientia & ætate, & gratia apud deum atq; homines.] Subditus fuit parētibus, dato etiam nobis exemplo, ut patribus simus obedientes. Conseruabat autem hæc omnia uirgo. Diuina enim erāt quæ dicebantur & agebantur à puero, non quasi duodecim annorum, sed quasi perfecti uiri. Vide autem quomodo hoc loco Euangelista interpretatur, quid sit proficere sapientia: subdidit enim, & statura. Profectum enim ætatis, sapiētiæ esse dicit profectum. Gratiam uero habebat apud deum & apud homines, hoc est agebat ea quæ deo beneplacita erant, & quæ laudata ab hominibus. Primum autem apud deum, & postea apud homines. Primum enim oportet deo placere, & deinde hominibus.

CAPVT III.

ANno autem decimoquinto imperij Tiberij Cæsaris, Pontio Pilato præside Iudææ, Tetrarcha uero Galilææ Herode, Philippo autē fratre eius Tetrarcha Iturææ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilenes Tetrarcha, sub pontificibus Anna & Caipha, factum est uerbum domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto. Et uenit in omnem regionem finitimam Iordani, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.] Recte memor est & temporis, & principum illorum: ut sic demonstret defecisse Iudaicorū principum successionem, Præsidatum Pilato homine alterius gentis, Tetrarchatum autem Herodis Ascalonitæ filijs tenētibus: credaturq; meritò adesse Christus, iuxta prophetiā Iacob. Factum est autem (inquit) uerbum dei super Ioannem: ut discas illum non temere, neq; citra uocationem ad testificandum Christo prosilijsse, sed diuino motū spiritu. per uerbum intellige spiritum sanctum, uel mandatum dei. Factū est aūt in deserto uerbum dei ad Ioannem: quandoquidem filios desertæ multiplicaturus erat, ecclesiam dico ex gentibus, magis quàm eius quæ habet uirū, hoc est Iudaicæ synagogæ, meritò in deserto fit ad Ioannem uerbum & mandatum dei. Prædicauit item baptisma pœnitentiæ populis, hoc est inuulgauit. Porrò baptisma cooperabatur illis in remissionem peccatorum, quæ per baptismum Christi datur. Neq; enim baptisma Ioannis remissionē peccatorum habebat, sed ad remissionem conferebat, hoc est præparabat homines, ut acciperent baptisma quod habet remissionem peccatorum.

Sicut scriptum est in libro sermonum Esaiæ prophetæ, dicentis: Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Omnis uallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur: & fient quæ obliqua sunt, directa: & asperæ in uias planas: & uidebit omnis caro salutare dei.] Via quidem, quam iubet parari, uita est Christia- Esa. 40.

na. Prædicaturus enim erat Christus, quantum nunquàm. Semitas uero dicit mandata legis iam trita, quæ præcipit recta facere. Peruertebant enim mandata pharisæi. Potest item per uiam anima intelligi, semitæ uero cogitationes & opera. Oportet igitur ut nos præparemus & animam, rectasq; faciamus cogitationes ac opera. Deinde quasi interrogante quopiam: & q̃ pacto hoc faciemus? uirtus enim est ardua ac difficilis, multosq; anfractus habet & obliquitates, & propter potestates aduersarias, & propter affectiones quæ in nobis habitant: dicit non fore operosum, sed omnino facile. Nam ualles (inquit) implebũtur, omnisq; mons ac collis, aduersariæ nimirum potestates quæ propter superbiam se extollunt, humiliabuntur. Vere enim firmatæ sunt potestates illæ aduersariæ, & potestates quæ natura nobis uidentur insitæ. Facta igitur sunt omnia facilia, & obliqua uersa sunt in recta. Christus enim aduersarias potestates protriuit, quæ hoc loco montes ac colles dicuntur: & naturales nostras inclinationes ad bonũ reuiuificauit, quas dixit Euangelista ualles quæ implentur: nam propterea incarnatus est, ut naturam nostram restitueret. Et omnis (inquit) caro uidebit salutare dei: non Iudæi tantũ & proselyti, sed omnis caro. Etenim in omnem terram peruenit Euangelium. Possent quidem & multa alia dici, sed hæc ut manifestiora dicta sint.

Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant ut baptizarentur ab ipso: Progenies uiperarũ, quis uobis submonstrauit ut fugeretis à uentura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne cœperitis dicere intra uosipsos, patrem habemus Abraham: dico enim uobis, potens est deus de lapidibus istis suscitare filios ipsi Abrahæ. Iam uero & securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidítur, & in ignem conijcitur.] Progenies uiperarum uocat Iudæos, tanquàm affligẽtes patres & matres suas. Tradunt enim de hoc animali, quod matrem suam deuoret, & sic nascatur: sic & Iudæi prophetas & doctores occidebant. Venturam iram dicit perpetuũ supplicium. Fructus autem pœnitentiæ, non solum est fuga mali, sed elaboratio boni. Hoc enim reuera est proferre fructum pœnitentiæ, si bonum operati fuerimus. Ne cœperitis aũt dicere intra uos, Generosi sumus, & confidimus in patribus, negligentes ipsi uirtutes: Poterit enim deus ex lapidibus istis patriarchæ filios dare, sicut ferè & prius fecit. Vulua enim Sarræ lapidibus erat durior, attamen ad procreandos filios gratiam cõsequuta est. Porrò securis diuinum iudicium est indignos è uita resecans: nisi igitur pœnitentiam egeritis inquit, excidemini ab hac uita. Securis enim posita est ad radicem nostrarum arborum. próinde (ut diximus) per radicem uita intelligitur. Intelligatur autem & per radicem, Abrahæ cognatio. Itaq; rami illo indigni exciduntur ab eius cognatione, iuxta Apostolum. Cæterum duplex est supplicium. Peccator enim & sterilis non solum excidítur à cognatione iustorum, sed & in ignem conijcitur. Rhom. 11.

Et interrogabant eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus? Respondens autem dicit illis: Qui habet duas tunicas, impertiat non habenti: & qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem & publicani ut baptizarentur, & dixerũt ad illum: Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos: Ne quid amplius quàm quod constitutum est uobis, exigatis. Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Et nos quid faciemus? Et ait illis: Ne quem concutiatis, ne quem calumniemini, & contenti estote opsonijs uestris. Expectante autem populo, & cogitantibus omnibus in corde suo, num ipse esset Christus ille, respondit Ioannes uniuersis, dicens: Ego quidem aqua baptizo uos, sed uenit fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum, ipse uos baptizabit spíritu sancto & igni: cuius uentilabrum in manu ipsius, & purgabit aream suã, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem cõburet igni inextinguibili.] Multa quidem & alia exhortans, Euangelizabat populo. Admonet & exhortatur tres illos ordines, qui ad Ioannem accesserant, turbas, publicanos, & milites. Et turbas quidẽ admonet, ut iustitiæ uacent, præcipiens habenti duas uestes, communicare ei qui unam habet. Publicanis uero non plus extorquere, hoc est exigere: militibus autem non rapere, sed contentos esse opsonijs, hoc est his quæ à rege iuxta consuetam liberalitatẽ eroganter. Vide autem, quomodo turbis ceu innocentibus dicit, exhortans ut bonum quiddã

faciant

faciant, hoc est, ut communicent: Publicanis uero, militibusq́, ut absistant à malo. Neq́ enim capaces illi erant, neq́ bonum quippiam facere poterant, sed sufficiebat eis non facere malum. Quidam anagogiam hic admittunt, & intelligunt quod habentes duas uestes, cōmunicare debeāt non habenti: dicentes duas uestes, spiritū scripturæ & literā: & exhortetur eum qui duas habet, ut cōmunicet ei qui omnino nudus est: ut si quis sit, qui scripturam bipharíam intelligat, & secundum spiritum & secundum literam, communicet ei qui non habet, hoc est doceat ignorantem, & det ei uel literam. Tanta autem fuit Ioannis uirtus, ut omnes cogitarent apud se de illo, quod esset Christus. Talem itaq́ suspicionem repellens, inquit: Tātum inter me & Christum interest, ut ego quidem in aqua baptizem, ille autē in spiritu & igni: & neq́ ego dignus qui corrigiam calceamentorum illius soluam. Quid autem hæc sibi uolunt, Baptizabit uos in spiritu & igni, manifestum omnino. Etenim apostolis spiritum misit, & igneæ linguæ apparuerūt dispartitæ illis. Nō autem dignum esse, ut soluat corrigiam calceamētorum: clara sentētia est, quod non sit dignus qui inter extremos seruos ordinetur. In sensu aūt occultiore: Duo calceamenta domini sunt, profectiones eius duæ: una è cœlis in terram, altera è terra in infernum. Iam uentilabrum in manu eius, hoc signat, quod licet baptizarit uos, ne putetis quod iam insontes sitis, sed nisi posthac uitam egeritis immaculatam, exuret uos igni inextinguibili. Palea enim est, qui infœcundam mentem habet, & magnam rerum temporalium curam gerit.

Multa autem & alia exhortans Euangelizabat populo.] Cōsolatio enim & exhortatio, uera doctrina est, & iure dicitur Euangelium.

Herodes autem Tetrarcha, quum corriperet ab illo de Herodiade uxore fratris sui, deq́ omnibus malis quæ faciebat Herodes, adiecit & hoc super omnia, & inclusit Ioannem in carcerem. Factum est autem quum baptizaretur omnis populus, ut & Iesu baptizato & orante apertum sit cœlum, ac descendit spiritus sanctus corporali specie, quasi columba in ipsum: & uox de cœlo facta est, quæ diceret: Tu es filius ille meus dilectus, in te complacitum est mihi.] Meritò interserit hoc loco Euangelista de Herode, quasi in hunc modum, dicens: Turba quidem talia de Ioanne sentiebat: Herodes autem quū reprehenderetur ab eo, etiam ad omnia alia facinora adiecit, ut includeret illum in carcere. Narrat itaq́ hæc, miserum illum & ærumnosum iudicans, quādoquidem talia ausus fuerit, turba tantam opinionem habente de Ioanne. Aperitur autem cœlum, ut monstretur nobis quod baptisma aperiat omnibus cœlum, quod Adam clauserat. Descēdit autē spiritus in Iesum, ut ex hoc discamus, quod & in nos quum baptizamur, descendat spiritus: neq́ enim spiritu dominus opus habebat, sed omnia propter nos facit, & primitiæ ipse fit omnium quæ nos sumus posthac sumpturi, ut fiat primogenitus in multis fratribus. In specie autē columbæ descendit, ut discamus quod mansuetos nos esse oporteat ac mundos. Et sicut tempore Noë columba significauit quieuisse irā dei, sic & hoc loco spiritussanctus cōciliauit nos deo, facto peccati diluuio. Et filius audit à patre uocē allatam: mōstrans quod & nobis qui baptizamur, adoptionem filiorum dei largitus sit. In te beneplacitum est mihi, hoc est inte quietem accepi. Esa. 42.

Et ipse Iesus incipiebat esse fermè annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph, qui fuit filius Heli, qui fuit Mathan, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, qui fuit Matthiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, qui fuit Maath, qui fuit Matathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Iosech, qui fuit Iuda, q fuit Iona, qui fuit Rhesa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Helmadam, qui fuit Her, qui fuit Iose, qui fuit Heliezer, qui fuit Iorem, qui fuit Mattha, qui fuit Leui, qui fuit Symeon, qui fuit Iuda, q fuit Ioseph, qui fuit Ionam, qui fuit Heliachim, qui fuit Meleah, qui fuit Menam, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Ieſſe, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom, q fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Tharæ, qui fuit Nachor, qui fuit Saruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phalec, qui fuit Heber, qui

fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem, qui fuit Noë, q fuit Lamech, qui fuit Mathusala, qui fuit Enoch, qui fuit Iaret, qui fuit Malalehel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit dei.] Quum triginta annorum esset dominus, baptizatus est: eo quod ætas illa perfectissima est, & illa homo uel probus, uel improbus cognoscit. Recensetaũt Lucas retrogrado ordine à Matthæo, ut ostẽdat qđ is qui nunc natus est in carne, à deo sit. Vide enim quomodo recensendo catalogum recurrat in deum, ut discamus quod patres omnes intermedios in deum reducat, & filios faciat, quã de causa & incarnatus est. Possum autem & aliter dicere: Difficilis creditu est natiuitas Christi, quod sine semine sit: uolens igitur Euangelista ostẽdere, quod & aliãs sine semine factus sit homo, ab inferioribus ascendit ad Adam & deum, quasi dicens: Si non credis, quod secundus Adam sine semine factus sit, ascende precor memoria ad priorem Adam, & inuenies etiam illum sine semine factum à deo, & posthac ne sis incredulus. Quærunt autem quidam, quomodo Matthæus Iosephum dicat filium Iacob, Lucas autem filium Eli: impossibile autem unum habuisse duos patres. Dicunt itaq; ad hoc, quod Iacob & Eli uterini fratres fuerint ex diuersis patribus: mortuo autem Eli sine liberis, Iacob eius uxorem duxerit, ex illa procreaturus filios. Et sic dicitur Ioseph esse filius Iacob, natura: filius autẽ Eli, lege. Iacob enim ipsum natura genuit, & uere: denicq;
Deut.25. & naturalis eius filius est: Eli uero illius legitimus. Lex enim iussit, si quis sine liberis moriatur, ut eius uxor ipsius fratri copuletur; & quod inde nascitur, mortui esse censeatur, tametsi natura sit uiuentis. Et sic bene dicunt Euangelistæ, neq; sunt inter se contrarij: Matthæus enim naturalem patrem Ioseph descripsit, Lucas autem legalem & putatiuũ patrem, hoc est Eli: ut ambo ostendant, quod propter hoc natus sit dominus, ut & naturam & legem sanctificet.

CAPVT IIII.

Esus autem plenus spiritu sancto, regressus est à Iordane, & actus est per spiritum in desertum: ac diebus quadraginta tentabatur à diabolo: nihilq; comedit in diebus illis. Et consummatis illis, deinde esurijt. Dixit autem illi diabolus: Si filius es dei, dic lapidi huic ut panis fiat. Et respondit ad illum Ie
Deut.8. sus, dicens: Scriptum est: Non pane solo uiuet homo, sed omni uerbo dei. Et subduxit illum diabolus in montem excelsum, & ostendit illi omnia regna orbis terræ in puncto temporis, & ait illi diabolus: Tibi dabo potestatem hanc uniuersam, & gloriam illorum, quia mihi tradita sunt: & cuicunq; uolo, do illã: tu ergo si adoraueris prouolutus coram me, erunt tua omnia. Et respondens Iesus, dixit illi: Abi post me satana.
Deut.6. scriptum est enim: Adorabis dominum deum tuum, & illum solum coles. Et duxit illũ Hierosolymam, statuitq; eum super pinnam templi, & dixit illi: Si filius dei es, mitte te
Psal.90. ipsum hinc deorsum. scriptum est enim: Angelis suis mandauit de te, ut seruẽt te, & in manibus tollent te, ne offendas ad lapidem pedem tuum. Et respondens Iesus, ait illi: Di
Deut.6. ctum est: Non tentabis dominum deum tuum.] Baptizatus est dominus propter nos, ut sanctificet aquas propter nos, qui gratiam consequuturi eramus: uerum postquàm baptizatus est, fertur à spiritu in mõtem desertum. Spiritus enim sanctus ducebat eum ad certamen cum diabolo. Vnde & in desertum abit, ut diabolo det ansas insidiandi sibi: maxime enim, quum soli fuerimus, insidiari solet. At ieiunans dies quadraginta, mensuram ieiunij Mosis & Eliæ non transgreditur, ut ne det satanæ hoc loco suspicionem se illis esse maiorem, sed accessum ad se, putanti quod & ipse homo sit: ad hæc, ut ne uideatur apparenter tantum incarnatus. Post baptisma autem tentatur, ostendens nobis, quod post baptisma tentationes nos sint excepturæ. Ieiunat autẽ, eo quod in tentationibus armorum loco sint ieiunia, & tunc nõ debeamus uacare delicijs, sed ieiunijs.
Gene.3. Accedit igitur ad illum inimicus primũ, & de gula tentat, de qua tentauerat & Adam. deinde & per auaritiam, monstratis ei regnis omnibus. Quomodo autem monstrauit? Sanè quidã dicunt, quod imaginationi illius proposuerit: sed nõ opinor, quod imaginationi tantum obtulerit, sed sensibiliter illa monstrata, fecerit ei clara. Tertio autem aggreditur

greditur de uana gloria tentans, dicit enim: Si filius dei es tu, mittito te deorsum. Adulans autem ei ita nugabatur, si fortassis adulatione deceptus, se filium dei ostentare uelit deijciendo se deorsum, q̃ cognosceret quisnam esset. At dominus illũ scripturis repellit: Nõ tentabis (inquit) dominũ deũ tuum. Necp enim quis se in manifestaria pericula debet obijcere, probando num iuuet se deus. Animaduerte interim, quanta sit utilitas scire scripturas. Scripturis enim dominus satanam repulit. Hoc autem, Non solo pane uiuet homo, Mosaicum est de manna dictum: nam licet non esset panis manna, eo tamen alebatur populus. Similiter & illa à Mose deprompta sunt: Dominũ autem deum tuũ adorabis: &, Non tentabis.

Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usq; ad tempus. Et reuersus est Iesus in uirtute spiritus in Galilæam: & fama exijt per uniuersam regionẽ de illo. Et ipse docebat in synagogis eorum, & glorificabatur ab omnibus.] Omnem tentationem dicit Lucas consummasse dominum, quamuis tribus duntaxat tentationibus tentatum: eo quod tentationum omnium sint capita tria, auaritia, gula, & inanis gloria. Porrò gulæ tentationem repulit, dicens: Non solo pane uiuet homo. Hac enim primo inuasit eum, sicut & Adamum. Adam enim non potuit per auaritiam supplantare: nõ enim poterat plura alijs cupere, id quod auaritiæ est, solus existens. Necp per irã: cui enim succensuisset? Necp per inuidiam. Próinde per gulam supplantauit. Cæterum auaritiæ tentationem repulit, non prócidens ante diabolum, necp eum adorans. Nam quũ demonstrasset omnia regna sensibiliter eius imaginationi, nõ ad ea respexit: tametsi non nulli hoc nõ de sensibilibus regnis, sed mentalibus intellexerint, ut quod mõstrauerit ei regnum inuidiæ, regnum gulæ, & in summa omnium peccatorum regna, & quasi talia ei diceret: Si uis regnare affectionibus illis, & in hoc ueneris, ut eos qui sub me sunt rapias, prócide & adora me, & accipe omnes qui à me gubernantur. Dominus autem regnare quidem uult, & ad hoc uenit: regnare autem non cum peccato, necp sine certamine, sed certans & uincens. Sic quidam intellexerũt, quem sensum, si cui placet, recipiat. Porrò & inanem gloriam repulit uerbo scripturæ. Eripe igitur & nos domine à tribus illis capitibus draconis. Reuersus est autem Iesus in uirtute spiritus: uidetur mihi quod diuino quodam afflatu, quem furorem uocant, redierit. Attende quoq; scripturã, quod postquàm uicit tentantem, & monstrauit uirtutem suam, scriptum, in uirtute spiritus. Recessit autem ab illo usq; ad tempus, hunc sensum habet: Diabolus affectionibus duabus dominum adortus est, uoluptatis scilicet ac tristitiæ: & accessit ad dominum de uoluptate tentans in monte, recessit uero usq; ad tempus crucis, tunc illum per aduersa ac dura tentaturus.

Et uenit Nazareth, ubi erat nutritus, & intrauit secundum cõsuetudinem suam die sabbatorum in synagogam, & surrexit ut legeret. Et traditus est illi liber Esaiæ prophetæ: & ut explicuit librum, inuenit locum ubi scriptum erat: Spiritus domini super me, propterea quod unxit me, ad Euangelizandum pauperibus misit me, ut sanem contritos corde, ut prædicem captiuis remissionem, & cæcis uisum, ut emittam cõfractos per remissionem, ut prædicem annum domini acceptum. Et complicato libro, reddidit ministro, ac resedit. Et omnium in synagoga oculi erãt defixi in eum. Cœpit autem dicere ad illos: Hodie impleta est hæc scriptura in auribus uestris.] Volebat quidem Iesus manifestum se reddere Israëlitis, & quod à deo ac patre unctus sit, ut saluet eos qui sub cœlo sunt. Cum magna admiratione & hoc agit. Præ alijs autem se Nazarenis, cum quibus conuersabatur, manifestat: ut & nos doceat, primum proprijs benefacere, atque illos docere, & postea in alios quoq; benignitatem transfundere. Porrò oblatum sibi librum aperuit, ac inuenit: non quod forte occurrit, sed quod ipse uoluit. Ne enim existimes, fortè aperto libro incidisse eum in locum illum, in quo hæc de ipso scripta erant: nã ipso uolente hoc áccidit. Quid autem scriptum erat? Spiritus domini unxit me, hoc est consecrauit me, constituit me: ut Euangelizarem pauperibus, hoc est gẽtibus, quæ necp legem, necp prophetas habebant, & reuera ualde pauperes erant. Contriti autem corde fortassis fuerunt Israëlitæ, quorum cor prius fuit magna & sublimis domus dei. Po-

Esaiæ 61.

ſtea autem ubi uacare cœperunt idolis,& uarijs modis peccarunt, contritum & deſtructum eſt cor illorum,hoc eſt domus dei facta eſt ſpelunca latronum. Venit igitur dominus,ut & illos ſanaret,& captiuis remiſſionē daret, & cæcis uiſum, hoc eſt gentibus & Iudæis. Ambo enim illi populi & captiui erant & ſub ſatana,ac cæci. Poſſunt autē hæc & de mortuis intelligi. Erant enim & illi captiui atq; ſaucij, liberatiq; ſunt à poteſtate inferni per reſurrectionem. Prædicauit item & annum acceptum. Quis autem fuit annus ille acceptus? fortaſſis ſeculum futurum,de quo prædicauit dominus,dicens: In die illa non interrogabitis me quicquam. & iterum: Venit hora,quādo mortui reſurgent. Acceptus autem eſt ille annus,hoc eſt deſyderabilis,& iuſtus,& amabilis, quem accipiunt omnes qui hic operati ſunt. Eſt autē & tempus domínici aduentus in carne,de quo Paulus dicit: Nunc tempus eſt acceptabile,nunc dies ſalutis. Porrò ubi hæc legit & dixit, hodie impleta eſt ſcriptura hæc in auribus ueſtris: manifeſte ſe audiētibus commendans: quia ipſe ſit de quo hæc ſcripta fuerint.

Matth.22. Ioan.5. 2.Corinth.6.

Et omnes teſtimonium illi dabant,ac mirabantur ſuper gratia ſermonum, qui procedebant ex ore ipſius,dicebantq; : Nónne hic eſt filius Ioſeph? Et ait illis: Omnino dicetis mihi hanc ſimilitudinem: Medice cura teipſum. Quæcunq; audiuimus facta in Capernaum,fac & hic in patria tua. Ait autem: Amē dico uobis, nemo propheta acceptus eſt in patria ſua. Sed in ueritate dico uobis: multæ uiduæ erāt in diebus Eliæ in Iſraël, quando clauſum eſt cœlum annis tribus & menſibus ſex,quum facta eſſet fames magna per omnem terram: & ad nullam illarum miſſus eſt Elias, niſi in Sarephtha Sidonis ad mulierem uiduam. Et multi leproſi erant in Iſraël ſub Eliſæo propheta, & nemo eorū mundatus eſt,niſi Naaman Syrus. Et repleti ſunt omnes in ſynagoga ira,hæc audientes. Et inſurrexerunt eiecerunt q; illum è ciuitate, & duxerunt illum uſq; ad ſupercilium montis,ſuper quem ciuitas illorum erat ædificata,ut præcipitarēt eum. Ipſe autem tranſiens, per medium illorum ibat.] Quum audirent turbæ quæ dicebantur à Chriſto, admirabantur ſuper ſermonibus gratiarum. Admirantes autem, dicterijs inceſſebant eum: Nónne hic eſt fabri filius? Quamuis quid prohiberet ipſum dici admirabilem & adorabilem? Non uides quāta fecit? non audis quæcunq; dicit? Deinde conuicijs patrem illius laceſſis. Reuera de illis dicere licet: Ecce populus ſtultus & abſque corde, oculi illorū nō uident, aures etiā nō audiunt. Dominus igitur quid dicit: Omnino dicetis mihi, fac & in patria mirabilia, quæ in Capernaum feciſti. Hoc enim eſt quod dicit: Medice cura teipſum. Prouerbium enim erat apud Iudæos, quod ægrotantibus medicis dicebatur. At ego dico uobis, quod feciſſem multa ſigna etiam apud uos patriotas meos: ſed ſcio commune omniū prouerbium, quod contemnantur etiam maximæ res, niſi quum raræ fuerint, ſi uulgatæ ſint & quotidianæ, & eis omnes copioſe fruantur. Semper enim ſolent homines rara & admirabilia curare, deſpicere autem communia & familiaria. Et idcirco nullus propheta in patria ſua eſt precioſus, ſed ſi aliunde ueniat, admirabuntur illum. Sic & Eliam Iudæorum uiduæ non ſuſceperunt, Sarephthana autem ſuſcepit. Et Eliſæus alienigenam leproſum purificauit, fide in illum declarata. Nam familiares eius, qui eiuſdem erant patriæ, ei non crediderunt, & propterea non ſunt purificati. Similiter & ego uobis patriotis non uideor admirabilis, ſed contemptus, & idcirco neq; ſigna facio. His ſanè qui in Capernaum uideor admirabilis, & ſigna facio, & acceptus eis ſum. Audientes autē illa hi qui in ſynagoga erāt, implebant furore. Oportebat admirari, & præcipitare conantur: at ipſe per medium illorum iuit, nō paſſionē quidem fugiens, ſed tempus expectans. Venit enim ut pro nobis pateretur, ſed nunc in prædicationis exordio, non debebat ſe morti exponere: ſed tunc mori, quum ſufficientibus doctrinis nos docuiſſet. Et ita eſt ex hoc manifeſtum, quod neq; quum crucifigeretur, inuitus ſit crucifixus, ſed ſponte mortem obierit. Scias autē quod prophetarum patria, ſynagoga Iudæorum eſt, in qua prophetæ deſpicabiles ſunt, & non ſuſcipiuntur: nos autem alienigenæ ſuſcipimus illos. Vidua enim eccleſia, quæ ex gētibus collecta ſuſcepit Eliam, hoc eſt propheticum ſermonē, quum eſſet fames facta in Iudæa, fames in quam audiēdi ſermonē dei. De hac ſanè uidua prophetica dicit, quod plures ſunt filij deſertæ quàm eius

3.Reg.17. 4.Reg.5. Hiere.5.

quæ

quæ habet uirum: quia sterilis peperit septē, & quæ multos habebat filios, infirmata est.

Et descendit Capernaum ciuitatem Galilææ, ibiq; docebat illos sabbatis. Et stupebant super doctrina eius, quia cum potestate coniunctus erat sermo ipsius. Et in synagoga erat homo, habens spiritum dæmonis immundi, & exclamauit uoce magna, dicens: Eia, quid tibi nobiscum est Iesu Nazarene? ueniisti ad perdendum nos? Scio te qui sis, sanctus ille dei. Et increpauit illum Iesus, dicens: Obmutesce, & exi ab eo. Et quū proiecisset illum dæmonium in medium, exijt ab illo, nihilq; illi nocuit. Et factus est pauor super omnes, & colloquebantur inter sese, dicentes: Quis sermo hic est, quia cum authoritate & potestate imperat immundis spiritibus, & exeunt? Et diuulgabatur fama de illo in omnem locum undiq; finitimæ regionis.] Postquàm neq; ratio, neq; doctrina ad fidem rapuit incredulos, dominus ad miraculorum operationem se conuertit, ceu efficacissimum pharmacum. Miracula igitur operatur in Capernaum. Valde enim increduli erant, & multis ad fidem indigebant: idcirco postquàm satis docuit, & id tanquàm potestate præditus: nō enim dicebat, Hæc dicit dominus: sed, ego dico uobis: quia nō unus ex prophetis erat, sed uere dei filius. subdit etiam miraculum, & sanat dæmonio agitatū. At dæmon inimicitias primum fatetur, quo testimoniū eius fide sit dignius: dein subijcit testimonium: Scio te qui sis, sanctus ille dei. Prius igitur increpat illum, Cur ueniisti hic perdere nos? postea adulatur, existimans dominum adulatione fractum sinere illum: tam stulta res est malitia: sed dominus docens nos, ne utamur dæmonum testimonijs, & sententijs, Obmutesce, inquit, & egredere ex illo. Permittit autem dæmoni, ut proijciat hominem: ut discerent circunstantes illum uere habuisse dæmonium, cuius erant uerba, tametsi lingua hominis ministraret. Eapropter colloquebantur inter sese omnes admirantes de talibus factis. Quis sermo hic, id est mandatum istud quo imperat, Exi ab illo, & obmutesce? Scias autem, quod & nunc multi habent dæmonia, qui dæmonum perficiunt concupiscentias, ut iracundus qui habet dæmonium iræ. At si uenerit Iesus in synagogam, hoc est, quum mens fuerit coadunata & non diuagatur, tunc dicet dæmonio iræ, quæ coērceri nequibat, Obmutesce: & statim proijcit hominem in medium, & egreditur ex eo. Quid autem est in medium proijci, disce. Oportet hominem nō omnino iracundū esse & amarum: crudelis enim hoc & truculentæ bestiæ fuerit: neq; omnino ira carentem, nam hoc insensati fuerit: sed mediam incedere uiam, & furorem seruare contra malitiam: quum igitur in mediū quis à malo spiritu proijcitur, relinquit ab eo.

Quum surrexisset autem Iesus de synagoga, introiuit in domum Simonis: socrus autem Simonis tenebatur febri magna, & rogauerunt illum pro ea. Et astans supra illam, increpauit febrem, & febris dimisit illam: statimq; surgens, ministrabat illis. Quum autē sol occideret, omnes qui habebant infirmos morbis uarijs, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, sanabat eos. Exibant autem & dæmonia à multis, clamantia ac dicentia: Tu es Christus filius dei. Et increpans, non sinebat ea loqui: quia sciebāt ipsum esse Christum. Facto autem die egressus ibat in desertum locum, & turbæ quærebant eum, & uenerunt usque ad ipsum, & detinebant illum ne discederet ab eis. Quibus ille ait: Et alijs ciuitatibus oportet me Euangelizare regnum dei: nam in hoc missus sum. Et prædicabat in synagogis Galilææ.] Dominus omnium à discipulis excipiebatur & pascebatur, quemadmodum nunc quoq; & apud Petrum hospitio excipitur, & sanat eius socrum: ut & te instruat, ne reijcias pauperum modestiam & studiū. Non simpliciter autem curat illam à morbo, sed & bonam ualetudinem et robur ad ministrandum ei suppeditat. Et nos quoq; si illum exceperimus, extinguet nostram febrim iræ & concupiscētiæ, & eriget ac corroborabit nos, ita ut ei ministrare ualeamus, hoc est facere quæ ei placent. Vide autem obsecro, & turbæ fidem, quomodo etiam iam occidente sole infirmos afferebat, neque à tempore impediebatur. Non sinit autem dæmonia loqui, tum quod non indigebat immūdorum testimonijs: neque enim speciosa laus Eccī.15.
in ore peccatoris: tū qd' uolebat accēdi inuidiā Hebræorū uidētibus eū ab omnibus celebrari. Turbæ item quærunt eum etiam in locum desertum abeuntem, & detinent. At ille non uno loco circūscribitur, sed etiam alijs (inquit) ciuitatibus oportet me Euangeli-

zare me regnum dei. Vnde oportet etiam nos non segnes, neque uno loco contentos esse: sed ubique circumire, & prodesse quibusdam.

CAPVT V.

FActum est autem, quum turba immineret ei, ut audiret uerbū dei. Et ipse stabat iuxta stagnum Genezareth. Et uidit duas naues stantes ad stagnum: piscatores autem descenderant ex illis, & abluebant retia. Ingressus autem in unam nauim, quæ erat Simonis, rogauit eum, ut à terra abduceret pusillum: & sedens docebat de naui turbas. Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia uestra in capturam. Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor per totam noctem laborantes nihil cepimus, tamen tuo iussu laxabo rete. Et quum hoc fecissent, cōcluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum. Et annuerunt sociis, qui erant in altera naui, ut uenirent & adiuuarent ipsos. Et uenerunt atq; impleuerunt ambas naues, ita ut mergerentur. Quod quum uideret Simon Petrus, accidit ad genua Iesu, dicēs: Discede à me domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circundederat eum, & omnes qui cum illo fuerant, super captu piscium quem ceperant. Similiter autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erāt socij Simoni. Et ait ad Simonem Iesus: Ne metuas, posthac homines capies. Et subductis in terram nauibus, relictis omnibus sequuti sunt eum.] Fugit dominus gloriam, quæ eū ob hoc magis sequebat. Igit urgēte turba, in nauim ingredit, ut uel à naue doceat in litore stātes, omnibus è regione cōparētibus, & nullo à tergo ueniēte. Postquàm autem turbam à naui docuit, dominum nauis non reliquit irremuneratum: sed bipharian ei benefecit, quia & multitudinem piscium ei donauit, & discipulum suum fecit. Admirare igitur domini dispensationem, quomodo per propria & familiaria sua quenq; attrahit: sicut magos per stellam, ita & piscatores per pisces. Porrò Christi mansuetudinem uide, quomodo obsecret Petrum, ut à terra abducat. Rogauit enim, idem est quod obsecrauit: sed & quomodo Petrus morigerus fuerit, ita ut hominem quem nō uiderat in nauim suam susceperit, & ei in omnibus obedierit. Nam ut dixit ei, quod abduceret in profundum, non abnuit, neq; dixit: Per totam noctē laborauí, & nihil consequutus sum, nunc tibi parerem, & alijs fatigandus laboribus incumberem? Sed ait: In uerbo tuo laxabo rete. Adeò feruebat fide, etiam ante fidem: unde & tantos pisces comprehendit, ut illos non potuerit trahere, & annuerit sociis, hoc est participibus in alia naui. Nutu autem illos uocat, quia propter stuporem magnum loqui nequibat. Porrò multa reuerētia Petrus rogat Iesum, ut naui excedat, peccatorem seipsum dicens & indignum illius conuersatione. Hæc etiam per Anagogiam, si uis intellīgas. Nauis est Iudæorum synagoga, & Petrus gerit typum doctorum legis. Laborauerunt autem per totam noctem doctores, qui ante Christum. Tempus em̄ ante eius aduentum nox erat, & nihil comprehenderunt: postquàm autem uenit Christus, diesq; factus est. Apostoli in locum legis doctorum surrogati, in uerbo eius, hoc est in præcepto eius laxant rete Euangelij, & multitudinem hominum uenantur. Soli autem apostoli non possunt trahere rete piscium, annuuntq; sociis suis & communicant, & cum eis trahunt. Hi autem sunt pastores & doctores ecclesiarum in singulis temporibus, qui interpretantur & docent apostolica, trahuntq; cum apostolis, ut piscentur homines. Animaduerte item & dictionem, Laxate rete. Euangelium enim est rete, orationem habens humilem & pedestrem, & ad auditorum infirmitatem se attemperantem, & idcirco dicit laxari. Si autē cui & sensuum profunditas significare uideatur per laxationem retis, neque ipsum à uero abludit. Impletur enim & hoc prophetæ, qui dicit: Ecce ego mitto piscatores multos, dicit dominus, & postea mittam alios uenatores, & uenabūtur illos. piscatores quidem sanctos apostolos uocans, uenatores autem eos, qui temporibus sequentibus habiti sunt doctores.

Hiere. 16.

Et factum est, quum esset in quadam ciuitate, & ecce uir plenus lepra, quumq; uidisset Iesum, prostratus in faciem, rogauit eum, dicens: Domine, si uis potes me mundare.

Et

Et protensa manu tetigit eum, dicens: Volo, mundus esto. Et cõfestim lepra discessit ab illo. Et ipse præcepit illi, ne cuiquam diceret: sed, uade (inquit) ostende teipsum sacerdoti, & offer pro emundatione tui, quæ præcepit Moses in testimonium illis. Peruagabatur autem magis rumor de illo, & conueniebant turbæ multæ, ut audirent, & sanarentur ab infirmitatibus suis. Ipse autem agebat in secessu in desertis, & orabat.] Admiratione dignus est leprosus ille, quia dignam deo de Christo opinionem habuit, & dixit: Si uis, potes me mundare. Hoc enim indicat ipsum sentientẽ de Christo, ut de deo. Nõ enim ut ad medicũ accesserat. Neq; enim lepra à medicis curari potest, sed ut ad deum, cuius solius est sanare id genus morborũ. At Iesus tangit illum, nec sine causa, sed quoniam immundus habebatur iuxta legem, qui leprosum tangebat: uolens ostẽdere quod non teneat̃ ad seruanda tam exigua legis dicta, & quod ipse sit dominus legis, & quod mundus non coinquinetur ex eo quod uidetur immundum: sed animarũ lepra sit quæ coinquinat, & ideo tangit. interim & hoc indicans, quod sancta eius caro diuinam habeat uirtutem, & purificet ac uiuificet, utpote quæ sit caro uerbi dei. Abi aũt (inquit) & offer teipsum sacerdoti, & offer munus in testimoniũ illis. Lex cauebat à sacerdote probandos leprosos, qui indicaret an purificati essent. Et siquidem intra dies septem purificabatur quis, manebat intra ciuitatem: sin minus, eijciebatur. Et hoc est quod dicit dominus: Vade ostẽde te sacerdoti, & offer munus. Quod autem erat munus? duæ aues. Sed quid est, in testimonium illis? hoc est in reprehensionem & cõdemnationem illorum: ut quando condemnant me ceu præuaricatorem legis, ex hoc arguantur me non præuaricari hoc quod mãdatum ut illis offeratur donum, sicut præcepit Moses. Quomodo autem duæ aues illæ offerebantur domino, non intempestiuum fuerit dixisse. Occidebat̃ una auis, & suscipiebãt sanguinẽ eius in uase testaceo nouo: deinde alterius auis utræq; alæ tingebantur in sanguine, & sic dimittebatur auis uiua. Præfigurabant autẽ hæc, res Christi. Duæ enim aues, duæ naturæ sunt Christi: diuina & humana, quarum una occisa est, nempe humana: altera uero dimissa: diuina enim impassibilis permãsit, iuncta sanguini passibilis naturæ, & in se passionem suscipiens. Sanguinem autem domini suscepit uas figulinum nouum, populus inquam nouus ex gentibus, noui testamenti capax. Vide autem quod ubi aliquis fuerit purificatus, tunc denicq; dignus est offerre domino donum istud, hoc est immolare Christũ & sacrificare. Nam qui leprosus est & immundus anima, haud dignus fuerit offerre talia dona, hoc est offerre corpus & sanguinem domini, quod diuinæ naturæ unitum est. Vide autem & hoc, quomodo ineffabili excellentia Mosen præcellat dominus. Moses enim sororem suam, quamuis multum oraret, non potuit sanare. Dominus uero sermone solo mundauit leprosum. Obserua item & humilitatem domini, quomodo turba desyderante, ut illum tangeret, in solitudinibus magis uersabatur placidus, ac orabat: ut nobis in omnibus exemplum præberet, & seorsim orandi & gloriam declinandi. Leuit. 13. Num. 12.

Et factum est quodam die, & ipse docebat, erantq; pharisæi sedentes ac legis doctores, qui uenerant ex omni castello Galilææ & Iudææ, & Hierusalem: & uirtus domini aderat ad sanandum eos. Et ecce uiri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus, & quærebant eum inferre, & ponere ante illum. Et nõ inuenientes, qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, ac per tegulas demiserunt eum cum lectulo in medium ante Iesum. Quorum fidem ut uidit, dixit illi: Homo, remittantur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare scribæ & pharisæi, dicentes: Quis est is, qui loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus deus? Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus uestris? Vtrum est facilius dicere, remittantur tibi peccata, an dicere: surge & ambula? Vt autem sciatis q̃d filius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, surge, tolle lectulum tuum, & uade in domum tuam. Isq; confestim surgens coram illis, tollebat in quo iacuerat, abijtq; in domum suam, glorificans deum. Et stupor corripuit omnes, & glorificabant deum, & repleti sunt timore, dicentes: Vidimus incredibilia hodie.] Oportebat dominum rarius quoddam coram inimicis facere miraculũ, próinde

ſanat hominem difficilimi morbi, ut ſanando tantum morbum ſanaret & mirabilem phariſæorum inſaniam. Primum igitur animam ſanat dicens, Remittantur tibi peccata: ut diſcamus multas infirmitates à peccatis naſci: deinde & corpus ſanat, uiſa afferentiũ fide. Sæpe enim alios propter aliorum ſeruat fidem. Porrò phariſæi dicunt: Cur ille loquitur blaſphemias? Quis poteſt remittere peccata, niſi ſolus deus? Hæc autem dicunt,
Leuit. 24. mortis reum condemnantes. Lege enim ſtatutum, ut blaſphemans in deum morte puniretur. Dominus igitur monſtrans eis ſe uerum deum, & non arrogantia illud à ſe dictum, alio ſigno illis ſuadet (ſciebat enim quid illi cogitarẽt) unde omnino liquidum eũ eſſe
Pſal. 28. deum. Dei enim eſt uidere cor: propterea dicit, Quid uobis uidetur? facilius'ne remittere peccatum, uel ſanare corpus? Omnino iuxta ueſtram ſententiam uidetur facilius remittere peccata, ut obſcurum & non reprehenſibile, quamuis difficilius ſit: ſanare autẽ corpus difficilius, ut apparet, uidetur, quamuis natura facilius: attamen ego & hoc & illud faciam, & idcirco ſanabo corpus, quæ res uobis difficilior uidetur, ut credibilem uobis faciam & animæ ſanationem, quæ reuera difficilior eſt, quamuis uobis, quia non uidetur, facilis uideatur. Vide aũt quod ſuper terram remittãtur peccata. Quandiu enim ſuper terrã ſumus, poterimus delere peccata noſtra: at poſtquàm è terra migrauerimus, non ultra nobiſipſis poterimus per confeſſionem: clauſa enim eſt ianua. Diximus de hac clauſula in alijs Euangeliſtis uberius.

Et poſt hæc exijt, ac uidit publicanum, nomine Leui, ſedentem ad telonium, & ait illi: Sequere me. Atq; is relictis omnibus, ſurgens, ſequutus eſt eum. Et fecit ei conuiuiũ magnum Leui in domo ſua. Et erat turba multa publicanorum, & aliorum qui cum illis accumbebant. Et murmurabant ſcribæ & phariſæi aduerſus diſcipulos eius, dicẽtes: Quare cum publicanis & peccatoribus editis & bibitis? Et reſpondens Ieſus, dixit ad illos: Non egent qui ſani ſunt medico, ſed qui male habent. Non ueni uocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam.] Matthæus nomen ſuum non tegit, ſed clare inuulgat. Vidit Matthæum publicanum Ieſus ſedentem in telonio. Lucas uero & Marcus honorantes Euangeliſtam, aliud eius nomen Leui in medium proponunt. Admirare autem dei miſericordiam, quomodo uaſa maligni diripiat. Telones enim, uas erat maligni, & malũ uas. Sciunt qui experti ſunt quàm ſint importuni exactores. Publicani enim ſunt, qui publica uectigalia emunt, quatenus inde damnoſum ſuis animabus quid lucrentur. At non ſolum Matthæum tunc lucratus eſt, ſed & alios publicanos cum quibus conuiuabatur, lucratus eſt dominus: nam propterea & conuiua illorum fit, ut etiam illos attrahat. Vide autem quid dicat phariſæis ipſum reprehendentibus: Non ueni (inquit) uocare iuſtos, hoc eſt, uos qui uoſipſos iuſtificatis, ſed peccatores ueni uocare. Vel aliter: Nõ
Rhom. 3. ueni uocare iuſtos: nullos enim inuenio, quandoquidem omnes peccant. Quod ſi poſſibile eſſet inuenire iuſtos, non ueniſſem. Eſt autem publicanus omnis, qui mundi domino ſeruit, & tributa carni dat. Guloſus uentri tributa dat, cibos: ſcortator fœdum congreſſum: & alius aliud. Quum igitur illum uiderit dominus, hoc eſt Euangelicus ſermo: ſedentem in telonio, hoc eſt non proficere, neq; procedere, neq; moueri ad maiorẽ maliciam, ſed quaſi ocioſum, tũc reſuſcitabit à malo, & ſequetur ille Ieſum, & excipiet in domo animæ dominum. Phariſæi autem arrogantes & dæmones abſecti (phariſæus dicitur, qui ab alijs ſequeſtratur) murmurant quod cum peccatoribus comedit.

At illi dixerunt ad eum: Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obſecrationes faciunt, ſimiliter & phariſæorum: tui uero edunt & bibunt? Quibus ipſe ait: Num poteſtis facere ut filij thalami, dum cum illis eſt ſponſus, ieiunent? uenient autem dies, & quum ablatus fuerit ab illis ſponſus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Dicebat autem & ſimilitudinem ad illos: Nemo immiſſuram noui ueſtimenti immittit in ueſtimentũ uetus, alioquin & nouum rumpit, & ueteri nõ conuenit immiſſura ex nouo. Et nemo mittit uinum nouum in utres ueteres, alioqui rumpet uinum nouum utres, & ipſum effundetur, & utres peribunt. Sed uinum muſtum in utres nouos mittendũ eſt, & utraq; cõſeruant. Et nemo qui biberit uetus, ſtatim uult nouum: dicit enim, uetus melius eſt.] Diximus de his in Matthæo, & nunc dicemus, ſed ſuccinctius. Apoſtolos uocat filios

thalami.

thalami. Aduentus enim domini assimilatur nuptijs, eo quod ecclesiam in sponsam duxerit. Próinde apostolos ieiunare non oportebat: discipuli autē Ioannis debebant ieiunare, nimirum quia uirtutem magister illorum labore parabat. Venit enim (inquit) Ioannes, neq; comedens, neq; bibens. Discipuli autem mei, qui mecum agūt, uti cum uerbo dei, non indigent ieiunij utilitate: quoniam ex mea conuersatione gratiam consequuti sunt, & per me custodiuntur. Vbi autem ego assumptus fuero, & ipsi ad prædicandum missi fuerint, tunc & ieiunabunt & orabunt, utpote ad magna certamina sese præparantes. Vel etiam aliter: Nunc quum infirmi sunt, & à spiritu sancto nondum innouati, ueteribus comparātur utribus: haud oportet illos grauiori uiuendi ratione grauari & onerari, sicut neq; ueteri uestimento noua additur immissura. Potes sanè, ut dixi, per utres ueteres intelligere apostolos, utpote infirmos, potes etiā pharisæos intelligere qui utribus assimilantur. quasi diceret dominus: Mea quidem doctrina, uinum est nouum: uos autem quum sitis utres ueteres, illud capere non potestis, sed dicitis: Vetus uinum, hoc est, uetus testamentum, melius est.

CAPVT VI.

ACcidit autem, ut in sabbato secundo primo transiret per sata, ac uellebant discipuli eius spicas, edebantq; confricantes manibus. Quidam autem pharisæorum dicebant illis: Quid facitis, quod non licet facere in sabbatis? Et respondens Iesus ad eos, dixit: Ne hoc quidem legistis, quod fecit Dauid, quum esuriisset ipse, & qui cum illo erant, quomodo intrauit in domū dei, 1.Reg.12. & panes propositionis sumpsit, editq;, ac dedit etiam his qui secum erant: quos non licet edere, nisi tantum sacerdotibus? Et dicebat illis: Dominus est filius hominis, etiam sabbati.] Iudæi omne festum sabbatum nominabant. Sabbatum enim quies dicitur. Sæpe igitur occurrebat festum in parasceue, & uocabant parasceuen sabbatum propter festum: deinde quod proprie est sabbatum, nominabant secundo primum, eo quod sequatur festum & sabbatum quod præcesserat. At quod pharisæi discipulos carpebant, quod in sabbato uellicarant quæ comedebant, euellentes, hoc est aristas abstrahentes: & confricantes, hoc est terentes manibus, adducit dominus Dauid esurientem & comedentem panes propositionis, quos proponebāt quotidie. Fugiens enim à Saul, ueniebat ad Abiathar pontificem, & decepit eum, quasi à rege missus esset, in opus quoddam necessarium. Et esuriens, accepit à pontifice etiam panes propositionis, quorū duodecim quotidie super sacram mensam ponebant, sex à dextris, & sex à sinistris. Accepit autem & gladium Goliath. Hanc historiam dixit illis dominus, & admonet eos à facto Dauid. Nam si Dauidem (inquit) honoratis, quomodo meos condemnatis discipulos? Vel aliter: Filius hominis, hoc est, ego dominus sum sabbati, ut conditor, & factor, & legislator, potestatem habens soluendi sabbatum. Filius enim hominis non alius uocatus est, quàm Christus: qui quū esset filius dei, mirabiliter dignatus est filius hominis & fieri, & uocari. At quod ego & tu dicimur filius hominis, nihil noui. Illum autem dignum est uocari filium hominis, qui miro modo factus est homo.

Sabbatum secūdo primum.

Factum est autem in alio sabbato, ut intraret in synagogam ac doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem eum scribæ ac pharisæi, an in sabbato sanaturus esset, ut inuenirent unde accusarent eum. Ipse uero sciebat cogitationes eorum, & ait homini qui habebat manū aridam: Surge, & sta in medio. Et surgens, stetit. Ait igitur ad illos Iesus: Interrogabo uos, utrum licet sabbatis benefacere, an male facere: animam seruare, an perdere? Et circūspectis omnibus, dixit homini: Extende manum tuam. Ille autem fecit: & restituta est manus eius sana sicut altera. Ipsi autem repleti sunt amentia, & colloquebantur inter sese, quid nam facerent Iesu.] Quæ diximus in Matthæo, manifesta sunt: nunc autem hoc dicimus, quod aridam manum habet, qui nulla uirtutum opera facit. Manus enim operandi, organum est: cui autem illa arescit, is omnino otiosus est. Si quis igitur manum sanari uult, in sabbato illam sanctificet. Neq; enim potest quis opera uirtutum facere, nisi prius à malitia cesset. Declina enim (inquit) Psal.36.

primum à malo, & tunc fac bonum. Itaq; quando ſabbatum agis, hoc eſt ocioſus es ab operibus malis, tunc extendens manum ad opera uirtutum, & reſtituetur ipſa. Et meritò dixit, reſtituta eſt. Fuit enim, quando humana natura habebat uim operandi bonum, ac manum, hoc eſt operandi efficaciam ſanam: ſed poſteaquàm perdita fuit, gratia Chriſti illam iterum recepit, & ad priorem ſanitatem reſtituta eſt.

Factum eſt autem in illis diebus, exijt in montem ad orandum, eratq; pernoctans in deprecatione dei. Et quũ dies factus eſſet, uocauit diſcipulos ſuos, & elegit duodecim ex ipſis, quos & apoſtolos nominauit: Simonem, quem & nominauit Petrum, & Andream fratrem eius, & Iacobum, & Ioannem, Philippum & Bartholomæum, Matthæũ & Thomam, Iacobum Alphæi filium, & Simonem qui uocatur Zelotes, & Iudam Iacobi, & Iudam Iſcarioten, qui idẽ fuit proditor. Et deſcẽdens cum illis, ſtetit in loco campeſtri, turbaq; diſcipulorum eius, & multitudo copioſa plebis ex omni Iudæa, & Hieruſalem, & à maritima Tyro, & Sidone: qui uenerant ut audirent eũ, & ſanarentur à morbis ſuis: & qui uexabantur à ſpiritibus immundis, & ſanabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere: quia uirtus ab illo exibat, & ſanabat omnes.] Dominus docet nos, ut opera ſua imitemur: & ſicut ipſe fecit, ita faciamus & nos. Ecce oraturus erat, & aſcẽdit in montem. Etenim oportet etiam nos à negocijs ocioſos orare, & nõ in medio multorum, ſed pernoctantes, ne ſtatim ut cœperimus ceſſemus. Poſt orationẽ autem elegit diſcipulos, ut doceat etiã nos, quãdo quempiã in ſpirituale miniſteriũ ſumus ordinaturi, cum precibus hoc faciamus, ut doctis à deo & ab illo petentibus reuelet quis idoneus ſit. Aſſumpſit ergo duodecim, deſcenditq; cũ illis de monte, ut eos qui ex urbibus uenerãt ſanet, & geminis beneficijs proſequatur, in anima ſcilicet ac corpore. Audi enim quid dicat. Venerũt ut audirent eũ, quod ad animæ curã pertinebat: & ſanarẽtur à morbis ſuis, hoc de corporibus dicit. Etenim uirtus ab illo egrediebatur, & ſanabat omnes. Nam prophetæ & alij ſancti non habebant uirtutem à ſe egredientem. Non enim fuerunt fontes uirtutum. At dominus habuit uirtutem à ſe egredientem, quandoquidem ipſe fons uirtutum. Et ita prophetæ ac ſancti uirtutem ſuam ſuperne acceperunt.

Et ipſe attollens oculos ſuos in diſcipulos, dicebat: Beati pauperes, quia ueſtrum eſt regnum dei. Beati qui eſuritis nunc, quia ſaturabimini. Beati qui fletis nunc, quia ridebitis. Beati eritis quum uos oderint homines, & ſeparauerint uos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen ueſtrum tanquàm malum propter filium hominis. Gaudete in illo die, & exultate: ecce enim merces ueſtra multa eſt in cœlis: ſecundum hæc enim faciebant
Amos 6. prophetis patres eorum. Veruntamen uæ uobis diuitibus, qui habetis conſolationem ueſtram. Væ uobis qui ſaturati eſtis, quia eſurietis. Væ uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ quum laudauerint uos omnes homines: ſecundum hæc enim faciebant pſeudoprophetis patres eorum.] Poſtquàm ordinauit diſcipulos, per beatitudines & doctrinas in ordinem magis ſpiritualem inducit ac cõponit. Nam ad illos ſe uertens, ſermonem facit. Et primum beatos dicit pauperes, ſiue humiles intelligere uoluerit, ſiue à pecuniæ cupiditate alienos. Et omnes beatitudines ſimpliciter frugalitatẽ nos docent, ac humilitatem, & contemptum ac opprobria ferenda. Quemadmodum & uæ dirigit in diuites huius ſeculi, quos & conſolationem habere dicit: hoc eſt hic in præſenti ſeculo lætitiam accipere, & ridere, & in delicijs ac laudibus claros uiuere. Horreamus fratres, quia uæ habent qui ab hominibus laudantur. Decet quidem, ut & ab hominibus laudemur, ſed prius à deo.

Sed uobis dico qui auditis: Diligite inimicos ueſtros, benefacite his qui uos oderunt. Benedicite maledicentibus uobis, & orate pro calumniãtibus uos. Percutienti te in maxillam, præbe & alteram: & ab eo qui aufert tibi pallium, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem exigẽti abs te, tribue: & ab eo qui aufert quæ tua ſunt, ne repoſcas: & prout uultis ut faciãt uobis homines, uos quoq; facite illis ſimiliter. Et ſi diligitis eos qui uos diligunt, quæ uobis eſt gratia? Nam & peccatores eos à quibus diliguntur, diligunt. Et ſi beneferitis his qui uobis benefaciunt, quæ uobis eſt gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et ſi mutuum dederitis his, à quibus ſperatis uos recepturos, quæ gratia eſt

tia est uobis? Nam & peccatores peccatoribus dant mutuum, ut recipiant paria. Quin immo diligite inimicos uestros, & benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces uestra multa, & eritis filij altissimi: qa ipse benignus est erga ingratos ac malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater uester misericors est.] Quoniam apostoli ad prædicandum mittendi erant, & expectabātur multi persequutores & insidiatores: si igitur apostoli in persequutione sua dolentes, ad uindicandum eos qui se offenderāt, conuersi fuissent, siluissentq; & non docuissent, extinctus utiq; fuisset sol Euangelij. Ea propter dominus anticipans admonet discipulos, ne uindictam de inimicis sumant, sed omnia quæ eueniunt fortiter ferant, quamuis quidam iniuria afficiant, quamuis irreligiose insidientur: sicut & ipse in cruce faciebat, dicens: Pater dimitte eis, nesciunt enim quid faciunt. Deinde ne possint dicere apostoli, impossibile esse præceptum diligēdi inimicos, dicit: Quod tibi uis fieri, hoc & alijs facito: & esto talis alijs, quales alios tibi esse uis. Siquidem duros & incompatientes, & iracūdos nolueris esse tibi inimicos, esto & tu talis: sin illos uolueris esse bonos & compatientes, & iniuriarum immemores, ne impossibile credas esse, quod & tu talis fias. Vides legē naturalem in cordibus nostris inscriptam? Sic & dominus dixit: In diebus illis, dans leges meas in mentem illorum, & in cor illorum inscribam. Postea & alia necessitate nos urget: Si diligitis eos qui uobis benefaciūt, similes estis peccatoribus & gentilibus. sin diligitis eos qui uobis malefaciūt, similes estis deo, qui est bonus ingratis & malis. Vtrum igitur deo uel peccatoribus similes fieri uultis? Vides diuinam doctrinam? Primū à naturali lege te docuit: nam quod tu tibi uis fieri, hoc & alteri fac. Deinde & à fine ac mercede. Mercedem enim pollicetur uobis, quod similes fiatis deo.

Nolite iudicare, & nō iudicabimini. Nolite condemnare, & nō cōdemnabimini. Remittite, & remittetur uobis. Date, & dabitur uobis. Mensuram bonam, & confertam, & concussam atq; exundantem dabunt in sinum uestrum. Eadem quippe mensura qua metimini, metientur alij uobis. Dicebat autem illis similitudinem: Nunquid potest cæcus cæcum ducere? nónne ambo in foueam cadunt? Non est discipulus supra magistrū suum: perfectus autem omnis erit, sicut magister ipsius.] Omnem morbū difficilem ab animabus nostris amouet dominus. Radicem dico suspicionis. Nam qui seipsum nō cōsyderat, & solum attendit res proximi, illasq; taxare uult, certum quod suspicione capitur, & obliuiscitur sui. Omnino enim de se quod non peccet, sentit, & propterea alios peccantes reprehendit. Igitur si uis incondemnatus esse, ne condemnes alios. Dic enim quæso, quare condēnas aliū ut præuaricantē diuinas leges, annon & tu præuaricaris diuinam legem? ut taceā de alijs peccatis, certe in illo ipso quod alios iudicas, peccas. Et enim diuina lex præcipit tibi, ne iudices fratrem. Et ita & tu præuaricaris legem. Et quū præuaricator es, non debes iudicare alium ut præuaricatorem. Iudicem enim superiorē esse oportet natura peccāte. Remitte igitur, & remittetur tibi: da, & dabitur tibi. Mensuram enim bonam, confertam, & concussam, & exundantem dabunt in sinum uestrū. Non enim parce remetietur dominus, sed opulente. Sicut igitur mensurus farinam accumulas, concutis, exundareq; facis, siquidem absq; parsimonia metiri uis: ita & dominus mensuram magnam & exundantem dabit tibi. Hic forte acutior quispiam quæsierit: Quomodo postquàm dixit, qua mensura metimini, metient uobis & alij, iterū dicit qđ mensura exundet? quomodo mensura hæc eadem est? Dicimus itaq; nō esse dictū, quod tanta mensura metientur uobis & alij, sed eadem: siquidem dixisset tanta mensura, tunc non defuisset difficultas & contrarietas sermoni. Dicit igitur dominus, quod si benefeceris, benefiet etiam tibi. sicut & in condemnatione dixit. Qui enim condemnat & postea condemnatur, eandem mensuram recipit: qui autem plus condemnat, quàm condemnauit, iuxta illud, exundantem habet mensuram. Hæc autem dixit dominus, à condemnatione nos prohibens. Dicit autem & parabolam nobis, hoc est exemplum. Dic enim quæso (inquit) nónne alterum iudicans, & ipse eadem peccās comparatus est cæco cæcum ducenti? Nam si alium condemnas, & ipse in eadem incidis peccata, uterq; cæci estis: & uideris quidem illi dux esse ad bonum, eo quod condemnas, non es autem

Exod. 22.

Rhom. 2.

dux. Quomodo enim ille à te ad bonũ inducetur, quum & tu labaris? Non est enim discipulus super magistrum: si igitur tu qui doctor uideris esse & dux, laberis, omnibus modis cadet etiã qui docetur ac ducitur. Elaboratus enim discipulus, hoc est perfectus erit, sicut magister eius. Hæc dixit etiam ut ne condemnentur hi, qui inferiores nobis, si uideantur peccare. Subdit quoq; & aliud eiusdem argumenti.

Quid autem uides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo proprio est, non animaduertis? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: frater, sine eiiciam festucã quæ in oculo tuo est: ipse in oculo tuo trabem non uides? Hypocrita, eijce primum trabem ex oculo tuo, & tunc perspicies ut eijcias festucam, quæ est in oculo fratris tui. Nõ est enim arbor bona, quæ facit fructum malum: neq; arbor mala, faciens fructum bonũ. Vnaquæq; enim arbor ex fructu suo agnoscitur. Neq; enim è spinis colligunt ficus, neque è rubo uindemiant uuam. Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bonũ,
Matth. 12. & malus homo ex malo thesauro cordis sui profert malum. Ex abundantia enim cordis loquitur os eius.] Quid autem uides (inquit) festucam, hoc est paruum peccatum fratris tui, trabem autem magnum peccatum tuum non aduertis? Hoc autem omnibus dici potest, & maxime doctoribus & principibus, qui subditorum peccata, quamuis parua puniant: sua autem, etiam maxima, impunita sinunt. Idcirco illos & hypocritas uocat dominus. Sicut alij quidem apparentes, dum aliorum peccata puniunt: in hoc enim iusti apparent. alij autem sunt, ex eo quod & ipsi grauius peccent. Postea etiam & exemplo confirmat sermonem suum. Sicut inquit, non est arbor bona, quæ facit fructum putrem: neque arbor putris, quæ facit fructum bonum. ita & qui alios castigare & corrigere, & ad bonum transferre attentat, non fuerit malus: si autem malus fuerit, alios nõ faciet meliores. Vniuscuiusq; enim cor thesaurus est, & siquidem bona habeat, etiã homo bonus est & bona loquitur: sin uero malis cor plenum fuerit, etiã homo malus est, & mala loquitur. Potes autem hæc & de pharisæis sic intelligere. Ad illos enim sermonem dirigens, inquit: Eijce primum trabem ex oculo tuo, & tunc festucã quæ est in ocu
Matth. 23. lo fratris tui. sicut & alibi dicit: Camelum glutientes, & culicem excolantes. Quomodo igitur uos pharisæi, qui estis arbores putres, poteritis fructus bonos afferre? Vester em̃ sermo semper putris est, sicut & uita. Nã dicit ex abundantia cordis. Quomodo igit alios corrigetis, & aliorum peccata punietis, ipsi grauius peccantes?

Quid autem uocatis me domine, domine, & non facitis quæ dico? Quisquis uenit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam uobis, cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum super petram. Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & nõ potuit eam mouere: fundata enim erat super petram. Qui autem audiuit, & nõ sic fecit, similis est homini, qui ædificauit domum suam super terram absq; fundamento, in quam illisus est fluuius, & continuò cecidit, & facta est ruina domus illius magna.] Et hoc necessario nobis dicitur, qui ore quidem Christum cõfitemur, opere autem negamus. Si enim dominus sum inquit, omnino uestrum est facere ea quæ sunt seruorum. Serui enim opus est recte facere quod dominus imperat. Deinde dicit nobis quid lucretur se audiens: & non solum audiens, sed & faciens: Similis est enim homini ædificanti, qui ædificauit super petram. Petra igitur
1. Corinth. 10. est Christus, sicut Apostolus testatur. Fodit autem in profundum, qui non superficialiter sermones scripturæ accipit, sed scrutatur profunda illarum in spiritu. Talis igitur & supra petram fundat, & deinde facta tempestate, hoc est persequutione uel testatione, illidit flumen domui illi, tentator, siue dæmon, siue homo, & nõ ualet mouere illam. Flumini sanè tentans ille homo confertur, & ualde meritò. Sicut em̃ flumen inundare facit aqua, quæ supernè decidit: ita & tentantẽ illum hominẽ satanas, qui è supernis cecidit, crescere facit. Domus autem eorum qui non faciunt sermonem domini, cadit, & fit ruina domus illius magna. Magna enim ruina est eorum qui audiunt, & non faciunt. Nam qui non audit, & non facit, non tam grauiter cadit: qui autem audit, & non facit, grauius peccat.

CAPVT

CAPVT VII.

QVum autem consummasset omnia uerba sua audiente populo, intrauit Capernaum. Centurionis autem cuiusdam seruus male habens, agebat animam, qui illi erat charus. Quum audisset autem de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum ut ueniret, & seruaret seruum suũ. At illi quũ uenissent ad Iesum, rogabant eum studiose, dicentes: Dignus est, ut hoc illi præstes: diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat cum illis. Et quum iam non longe abesset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens ei: Domine, noli uexari: non enim sum dignus, ut sub tectum meũ intres. Quapropter nec meipsum sum dignum arbitratus, ut uenirem ad te: sed dic uerbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, uade, ac uadit: & alteri, ueni, ac uenit: & seruo meo, fac hoc, ac facit. Audiens enim his Iesus, miratus est eum, & conuersus, sequenti se turbæ dixit: Dico uobis, ne in Israël quidem tantam fidem inueni. Et reuersi, qui missi fuerant, in domum, inuenerunt seruum qui languerat, sanum.] Idem est hic cum illo quem Matthæus ponit, etiam si non dicat Matthæus quod miserit Iudæos rogantes & orantes illum. Verisimile enim est, quod primum miserit Iudæos: deinde & ipse uenerit. Quod igitur prætermisit Matthæus, hoc dicit Lucas. Forassis & Iudæi inuidia tabescẽtes, nõ permiserũt Centurionẽ ad pedes Iesu uenire: fuisset enim hoc in gloriam Iesu. Denicq; ipse urgente necessitate accessit ad Iesum. Sed forte iterũ quis interrogarit: Quomodo igitur Matthæus dicit, quod ille propria uoce obsecrarit, ut ueniret Iesus, Lucas uero hoc loco dicit, quod amici obsecrarint eũ ne ueniat? Dicẽdũ itacq;, quod nihil nouũ, etiã alios mittere, & per se uenire, & dicere, ac deprecari ne ueniat. Digna enim fides uiri est quam admiramur, indignum se uocantis aduentu Iesu. Idcirco & dominus dicit, quod necq; in Israëlitico populo tantam fidem inuenerit. Gentilis enim erat Centurio, forsitan ex Rhomanorum cohortibus. Centurio quoq; est omnis mens, quæ præest multis in malitia, cui per uitam multa sunt negocia: & habet seruum ægrotantem, partem animæ rationis expertem, iram dico & concupiscentiam. Ordinata enim sunt hæc, ut seruiant: & accersit, mittitq; ad illũ intercessores Iudæos, hoc est cogitationes confessionis & orationis. Iudas enim interpretatur cõfessio. Nunquid enim confessionis & humilitatis uerba sunt, Nõ sum dignus, ut ingrediaris sub tectum meum &c. Itacq; quum hæc crediderit in Iesum, statim recipit seruum suum sanum, iram dico & concupiscentiam.

Et factum est deinceps ibat in ciuitatem, quæ uocatur Nain: & ibant cum eo discipuli eius multi, turbaq; copiosa. Quum autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur, filius unicus matri suæ, & hæc uidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cum uidisset dominus, misericordia motus super eam, dixit illi: Noli flere. Et accessit, tetigitq; loculum. Porrò qui portabant, substiterunt. Et ait: Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui: & dedit illum matri suæ. Accepit autem omnes timor, & glorificabant deum, dicentes: Propheta magnus surrexit inter nos, & deus uisitauit plebem suã.] Postquàm Centurionis seruum, etiam absens, sanauit, aliud rarius facit miraculũ, ut ne quis dicat: Et quid noui in hoc seruo cõtigit? Fortassis alioqui nõ fuisset mortuus: propterea mortuum illum qui efferebatur suscitat. Nõ solum autem uerbo facit miraculum, sed & loculum tangit, ut discamus quod corpus eius corpus uiuificum sit. Quoniam enim caro eius facta est propria uerbi omnia uiuificantis, propterea uiuifica est & ipsa, tollitq; mortem & corruptionem. Porrò resedit mortuus & cœpit loqui, ut ne apparenter tantum quibusdam suscitatus uideatur. Nam ueræ resurrectionis signum fuit, residere & loqui. Inanimatum enim corpus necq; residere, necq; loqui potest. Viduam autem, intelligas & animam, quæ uirum suum, uerbũ dei, qui bonum semen misit: filius uero eius, mens est mortua, & effertur extra supernam ciuitatem Hierusalem: regio enim uiuentium illa est. Proinde dominus misericordia motus tangit loculum: loculus mentis est corpus. Sepulchrum enim & loculus corpus est; unde & Græci corpus σῶμα uocant, quasi σῆμα, hoc est sepulchrum. Tacto

autem corpore, dominus suscitat mẽtem, iuuenem & fortem illam faciens, quæ residet: & ut suscitata fuerit à sepulchro peccati, incipit loqui, hoc est docere alios. Quandiu enim in peccato detinetur, non audet docere & loqui. quis enim ei crederet?

Et exijt hic rumor in uniuersam Iudæam de eo, & omnem finitimam regionem. Et nunciauerunt Ioanni discipuli ipsius de his omnibus. Et conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, misitq; ad Iesum, dicens: Tu es qui uenturus es, an aliũ expectamus? Quũ autem uenissent ad eum uiri, dixerunt: Ioannes Baptista misit nos ad te dicens: Tu es ille qui uenturus erat, an alium expectamus? In eadem autem hora multos curauit à morbis ac plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donauit uisum. Et respondens dixit illis: Euntes renunciate Ioanni, quæ uidistis & audistis, quod cæci uideãt, claudi ambulent, leprosi mundentur, surdi audiant, mortui resurgant, pauperibus annuncietur Euangelium: & beatus est quicunq; non fuerit offensus per me. Et quum discessissent nuncij Ioannis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas: Quid existis in desertum ut uideretis? harundinem quæ uento agitat? Sed quid existis uisuri? hominem mollibus uestimentis indutũ? Ecce qui uestitu splendido uestiuntur, & in delicijs agũt, in aulis regum sunt. Sed quid existis ad uidẽdum? prophetam? Vtiq; dico uobis, & plus quàm prophetam. Hic est de quo scriptum est: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuã, qui præparabit uiam tuã ante te. Dico enim uobis: Maior inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista nemo est: attamen qui minor est in regno dei, maior est illo. Et omnis populus audiens & publicani iustificauerunt deum, baptizati baptismo Ioannis: pharisæi autem, & legisperiti cõsilium dei spreuerunt aduersus semetipsos, nõ baptizati ab eo.] Increbruit per totã Iudæam miraculum quod in Nain factum: auditũ etiã est à discipulis Ioannis, quos grauabant laudes Christi, utpote imperfectos. Itaq; Ioannes uolens eis demonstrare magnitudinem Christi, & quantum se præcelleret, rem hanc comminiscitur: & nihil quidẽ dicit discipulis de Christo definiens, sed simulans sese ignorãtem, mittit illos, ut uisis miraculis, cõfirmẽtur in fide ex operibus ipsis, dominũ esse Christũ, & seruũ Ioannẽ. Ne igit credas, quod Ioannes uere ignorans miserit ad Christũ discipulos interrogantes. Quomodo enim, quũ & ante natiuitatem in utero matris exultarit, agnoscens illum, & in Iordane testificatus sit eum esse filium dei? Mittit igitur discipulos interrogans, dicens eis ut interrogent Iesum: Tú ne es ille uẽturus? Vides quomodo discipulos inducat, ut credant quod deus sit Iesus? Prophetæ enim missi dicuntur, & ipse Ioannes, sicut testatr Euangelista, Fuit homo missus à deo: dominus uero uenturus. In potestate enim uenit, non inuitus. Tu igitur, dicit, es, qui expectabatur ut ueniret in mundum. Quidã autem uenturum in infernum intelligunt: ut quod dicitur hunc sensum habeat, Tu es qui uenturus ad infernum? Quid igitur dominus? sciens scopum & mẽtem Ioannis, quare misisset illos, ut uiderent quæ faceret, & ex illis cõfirmarentur, ea propter ad se missis dicit: Renunciate quæ uidetis. Deinde enumerat miraculorũ opera, quæ & per prophetas annunciata fuerant. Nam quod cæci uident, & claudi ambulant, & pauperibus annunciatur Euangelium, in Esaia scriptum est. Deinde dicit: Et beatus qui non offensus fuerit in me, quasi ita dicens eis: Et uos beati, si non fueritis offensi in me. Quoniam autẽ uerisimile erat multos fuisse offensos in Ioanne, qui tãtum testimonium perhibuisset de Christo, & nunc misisset illos ad rogandum, num esset uenturus ille: propterea dicit turbis Christus, Ne quid tale suspicemini de Ioanne: neq; enim harundo est, quæ nunc huc nunc illuc moueatur: & nunc quidem testificetur de me, nunc autem ignoret me. Nam si fuisset talis, cuius gratia exiuisset is in desertum, ut uideretis eum? Sed neq; animum suum delicijs corrupit: uestis eñ eius declarat delicijs eum superiorẽ esse. Etenim si arrisissent ei deliciæ, in palatijs uixisset. Sed prophetam illũ dicitis. Vtiq; dico uobis, maior est prophetis. Nam alij de Christo tantum prædixerunt: hic etiam & uidit, & monstrauit, dicẽs: Ecce agnus ille dei. Et alij quidẽ prophetæ prophetizarunt, postquàm egressi ex uteris matrum, hic autẽ antequàm exiret de utero, agnouit dominũ & exultauit. Post hæc affert & prophetam testem, dicit enim: Hic est de quo scriptum est, Ecce mittã angelum meum. Angelus enim Ioannes fuit, fortassis quod angelicam uitam, & non carnalem,

nalem,ſed ſpiritualem egerit,fortaſſis etiam quod aduẽtum ſaluatoris nunciarit. Amen dico uobis,nõ ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne. Præfert alijs omnibus præcurſorem. Déin quaſi quis dixiſſet,an & te maior ille eſt? ſubdit, Ego autem qui minor illo ſum,maior ſum in regno cœlorũ. Habeor eñ, ut qui minor illo ſim propter ætatẽ, & propter genus,& propter gloriam: ſed in regno cœlorum maior illo ſum, hoc eſt in omnibus diuinis & ſpiritualibus. Próinde omnis populus qui audierat Ioannem,iuſtifi cauit deum,hoc eſt honorauerunt deũ,eo quod prophetam illum ipſi ſuſcepiſſent: pha riſæi autem non honorauerunt deum, non ſuſcepto Ioanne. Quidam autem,Inter filios mulierum,ſic intellexerunt, quod bene dixerit mulierum:ita enim excepit ſeipſum quandoquidẽ de uirgine fuerit natus, non de muliere uirum experta. Et quod dicit, minor in regno cœlorum,aliter intellexerunt. Minor in uita Chriſtiana, maior eſt iuſto iuxta legem: ut Ioannes iuxta iuſtitiam legis erat irreprehenſibilis: ſi quis autem inueniatur baptizatus quidem,nõdum autem malum quiddam uel bonum operatus fuerit, hic minimus eſt in regno cœlorum,hoc eſt in prædicatione Chriſti, attamen maior eſt non baptizato, quãuis ille in lege iuſtus fuerit. Vel aliter: Sis licet minime carnalis,& ferme Ioannes alter, attamen in carne (ait) adhuc es: & propterea minimus in reſurrectione, quam regnum cœlorum eſſe dicit, maior te eſt. Tunc enim ab incorruptione omni liberi, non ultra iuxta carnem ambulabimus. Et qui tunc paruus,maior eſt eo qui nunc quidem eſt iuſtus, ſed carnem adhuc geſtat.

Ait autem dominus: Cui ergo ſimiles dicam homines generationis huius? & cui ſimiles ſunt? Similes ſunt pueris ſedentibus in foro,& acclamantibus inter ſe, ac dicentibus: Cantauimus uobis tibijs,& non ſaltaſtis: cecinimus uobis lugubria, & non ploraſtis. Venit enim Ioannes Baptiſta,neq; edens panem,neq; bibens uinum, & dicitis: Dæmonium habet. Venit filius hominis edens ac bibens,& dicitis: Ecce homo edax,& uinipotor,amicus publicanorum ac peccatorum. Et iuſtificata eſt ſapientia à filijs ſuis omnibus.] *Malach.3.* Erat quoddam ludi genus apud ludæos. In partes enim duas pueri multi diuidebantur,& quaſi uitam deridebant: alij ex una parte lamentabantur, alij ex altera tibijs canebant, & neque lugentes curabant hi qui ex altera parte, neq; tibicines eos qui lugebant curabant. Taxat igitur dominus phariſæos, qui neq; lugebant cum Ioanne lugubrem uitam agente, & pœnitẽtiam introducente: neq; eum imitabãtur,neq; obtemperabant Ieſu, uitam præ ſe ferẽti ciuiliorem: ſed ambos repellebant,nec lugentes cum Ioanne lugente,neq; concinentes cum Ieſu tibijs canente,hoc eſt remiſſiore. Et iuſtificata eſt ſapientia,hoc eſt honorata: non à phariſæis, ſed à filijs ſuis, id eſt his qui ſuſceperũt Ieſum & Ioannem.

Rogabat autem illum quidam è phariſæis, ut caperet cibum cum ipſo. Et ingreſſus domum phariſæi,accubuit. Et ecce mulier quæ fuerat in ciuitate peccatrix, ut cognouit quod Ieſus accubuiſſet in domo phariſæi, attulit alabaſtrum unguenti, ſtansq; ad pedes eius à tergo flens,lachrymis cœpit rigare pedes eius,& capillis capitis ſui extergebat: & deoſculabatur pedes eius,& unguento ungebat. Videns autem phariſæus, qui uocauerat,ait intra ſe,dicens: Hic ſi eſſet propheta, ſciret utiq; quæ & qualis eſt mulier, quæ tangit ipſum,quia peccatrix eſt. Et reſpõdens Ieſus,dixit ad illum: Simon, habeo quiddam quod tibi dicam. At ille ait: Magiſter dic. Duo debitores erãt cuidã creditori: unus debebat denarios quingentos, & alter quinquaginta: quum autem illi non eſſent ſoluendo,cõdonauit utriſq;: horum igitur dic uter eum plus diliget? Reſpõdens Simon, dixit: Exiſtimo,quod is cui plus condonauit. At ille dixit ei: Recte iudicaſti.] Videtur hic phariſæus non rectam habuiſſe ſentẽtiam,ſed doloſus fuiſſe. Nam & hypocritæ ſermo erat,quum diceret: Si eſſet hic propheta. Et ita non credidit, quia hæc loquebatur. Dominus tamẽ, quamuis ſciret eum non eſſe candidum,ingreſſus eſt ad eum,& comedit cum eo: docens per hoc nos omnino, quod nos ſimplices exhibeamus erga eos qui doloſe nobiſcum agunt. Quærunt autem multi, quot fuerint mulieres quæ unxerunt dominum unguẽto. Et alij quidem dicunt,quod duæ fuerint: una ſcilicet apud Ioannẽ quæ fuit ſoror Lazari: & alia apud Matthæum & Marcum,& nunc apud Lucam. Ego

autem credo his qui dicũt tres esse: unam quidem apud Ioannem ante sex dies paschæ, quæ & soror fuit Lazari: aliam autem apud Matthæum & Marcum, ante duos dies paschæ, & tertiam illam de qua nunc Lucas, quæ in media Euangelij prædicatione dominum unxit. Neq; mirum est, quod illa ante passionẽ hoc fecerit: & deinde illæ uel ad huius imitationẽ, siue alia de causa circiter passionẽ idẽ fecerint. Quãuis aũt & is qui apud Matthæum commemoratur, & cuius nunc fit mentio, eodem Simonis nomine uocentur, haud mirum fuerit. Sæpe enim multi idem nomen sortiuntur. At ille fuit leprosus, sed hic non. Et ille quidem sanatus à lepra in gratiarum actionem uocauit dominũ, hic autem neq; leprosus, neq; gratias referens: & ille quidem nihil dixit, hic autem obmurmurauit, & condemnauit in hoc tam Iesum quàm mulierem: hanc ut peccatricem, illum ut misericordem. O arrogantiam. Vere pharisæus homo. Sed dominus rogans illum in parabolis, in medium producit debitores duos, latẽterq; & illum debitorem esse insinuat. Et parum quidem debere uidebatur, sed non parum debebat. Itaq; neq; tu potes dare etiam minus debitum: non enim habes confessionem superbia inflatus, neq; mulier. Vtriq; igitur remittitur. Et uter plus diliget? omnino cui multa dimissa sunt, & quum hæc dixisset, obmutescere fecit arrogantem.

Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis capitis sui extersit. Osculum mihi non dedisti, hæc autem ex quo intraui, non cessauit deosculari pedes meos. Oleo caput meum non unxisti, hæc autem unguento unxit pedes meos. Propter quod dico tibi: Remittantur peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus remittitur, is minus diligit. Dixit autem ad illam: Remittant tibi peccata. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se: Quis est hic, qui etiam peccata remittit? Dixit autem ad mulierem: Fides tua saluam te fecit, uade in pace.] Ostendit dominus Simonem & arrogantem & insipientem fuisse. Arrogantem quidem ac contumeliosum: quandoquidem etiam ipse homo existens, hominem propter peccata condemnabat. Insipientem uero, quandoquidem nõ cogitabat quanta fidei & charitatis signa illa præ se ferret. Oportebat illam suscipere, non repellere. Idcirco reprehendit eum dominus, utpote condemnantem eam quæ tanta fecit, quanta nec ipse, immo longe inferiora fecit Simon, quasi diceret: Tu quidem neq; aquam ad abluendũ pulueream pedum proposuisti, illa autem lachrymis rigauit. Tu faciem meam nõ es deosculatus, illa & pedes meos deosculata est. Tu item neque oleum, illa uero unguentum effudit. Vnde quia dixisti quod non sim propheta, ex eo quod non cognouerim hanc esse peccatricem: ecce reprehendo ea quæ in corde tuo, ut cognoscas quod sicut occulta tua scio, multo magis illa sciã quæ & multi alij sciunt. Remittantur igit̃ peccata illi, quia dilexit multum, hoc est magnam præ se tulit fidem. Denique & qui simul accubuerant, etiam ipsi obmurmurant, non cogitantes quod iam ad Simonem dixerat, & uerisimiliter dictum & ad ipsos. Dominus uero comprimens murmur illorum, & ostendere uolens, quod sua quenq; fides saluum faciat, nõ dixit, Vade mulier, ego te seruo: ut ne maiori inuidia capiantur: sed, fides tua. Hoc dixit, ut dicebam, tum quod inuidiam illorum minueret, tum ut & illos ad credendum induceret discentes, salutem ex fide esse. Cæterum quod inquit, Vade in pace: hoc est in iustitiam, pax enim iustitia est, sicut peccatum inimicitiæ cum deo. Vide autem, quod postquàm remisit ei peccata, non contentus est remisisse peccata, nisi adiecisset & operationem boni. Vade in pace, id est fac ea quæ te deo conciliant.

CAPVT VIII.

ET factum est deinceps, & ipse iter faciebat per singulas ciuitates & castella, prædicans & annũcians regnum dei: & duodecim cum illo, simulq; mulieres aliquæ, quæ erant sanatæ à spiritibus malis, & infirmitatibus: Maria quæ uocat̃ Magdalene, de qua septem dæmonia exierant: & Ioanna uxor Chuzæ procuratoris Herodis, & Susanna: & aliæ multæ quæ ministrabant eis

bant eis de facultatibus suis.] Qui cœlitus descēderat, ut figura & exemplar fieret nobis in omnibus, docet nos ne pigri simus ad docendum, sed circumeamus per omnia loca & prædicemus. Quæcunq; enim fecit, in admonitionem nostri fecit. Transijt itaque per singulas ciuitates & castella, duodecimq; discipulos cohibuit ne docerent uel prædicarent: sed ut discerent à se, & postea docerent tam ea quæ docuerat, quàm quæ fecerat. Porrò prædicauit dominus non bona terrena, sed regnum cœlorum. Et quem aliū decuisset prædicare superna, quàm eū qui è supernis descēdit? Idcirco & nullus prophetarum regnum cœlorum prædicauit. Quæ enim nō uiderant, quo pacto prædicassent? Propterea & præcursor dicebat: Qui de terra est, de terra loquitur: qui è supernis uenit, quod uidit testatur. Sequutæ autem sunt eum mulieres, ut discas quod neq; fœminas sua infirmitas à comitatu Christi phibet. Vide item, quomodo & quæ diuites erāt, omnibus neglectis, paupertatem cum Christo & pro Christo delegerunt. Nam quod diuites fuerint, audi: Quia ministrarunt domino de facultatibus suis, non de alienis opibus, & iniuste partis, uti multi solēt. Iam per septem dæmonia quæ de illa eiecta fuerūt, quidā intelligunt multa. In scripturis enim pro multis septē accipi solet. Fortassis aūt dixerit quis, quod sicut sunt septem spiritus uirtutis, ita sunt ediuerso septem spiritus malitiæ: ut sicut est spiritus timoris dei, ita & ediuerso spiritus contemptus dei & impietatis. Est spiritus intellectus, est ediuerso spiritus hebetudinis intellectu carētis: & sic de alijs. Itaque nisi eijciantur septem spiritus malitiæ ab anima, non potest quis sequi Christum. Oportet enim primum eijci dæmonem, & tunc inhabitare Christum. Ioan. 3.

Quum autem turba plurima conueniret, & è singulis ciuitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem: Exijt qui sementem faciebat ad seminandum semen suū, & inter seminandum, aliud cecidit circa uiam, & conculcatum est, & uolucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit super petram, & enatum aruit: quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas, & simul enatæ spinæ suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonā, & enatum fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures ad audiendum, audiat. Interrogabant autem eum discipuli eius, dicentes: quæ esset ista parabola. At ille dixit: Vobis datum est nosse mysteria regni dei, cæteris autem per parabolas: ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant.] Nunc tandem euenit, quod olim Dauid in persona Christi dixit: Aperiam, enim inquit, in parabolis os meum. Loquitur itaq; per parabolas dominus, propter multa. Nempe ut attētiores reddat auditores, & excitet illorum mentem ad inquirēdum de his quæ dicta. Solent enim homines curiosius inuestigare de his quæ dicta sunt obscurius, manifesta autem negligere: & ut indigni non intelligant quæ abstrusius sunt dicta: atq; propter multa alia in parabolis loquitur. Exijt igitur seminans, hoc est filius dei exiuit de patris sinu, & abscondito, & cōspicuus factus est. Quis autem exiuit? is qui semper seminat. Filius enim dei non cessat semper seminare in animabus nostris. Non enim solum quando uidetur docere, sed & per mundum istum, & per ea quæ quotidie facit erga nos, seminat in nostris animabus bona semina. Exiuit autem, non ut agricolas occidat, uel agrum exurat, sed ut seminet. Sæpe enim egreditur agricola & propter alia, non solum ut seminet: sed exijt ut seminet semen suū. Proprius enim eius est, sermo doctrinæ, & non alienus. Prophetæ enim quæcunq; dixerunt, è spiritu dixerunt, & non ut propria: unde & dixerūt, Hæc dicit dominus. Christus uero proprium habet semen, idcirco non dicebat docens, Hæc dicit dominus: sed, ego dico uobis. Seminante autem illo, hoc est docēte, aliud quidem cecidit circa uiam: non dixit, quod proiecerit seminans, sed quod illud ceciderit. Nā qui seminat, seminat & docet, sermo autem cadit in audientes. Hi autem inueniuntur esse uel uia, uel petra, uel spinæ, uel terra bona. Cæterum discipulis interrogantibus parabolam, dicit dominus: Vobis datum est scire mysteria regni dei, hoc est uobis quærentibus ut discatis. Omnis em̄ qui petit, accipit. Reliquis uero qui sacramentis indigni sunt, obscure dicuntur: & existimant quidem se uidere, sed non uident: & audiunt quidem, sed non intelligunt. atq; hoc in illorum bonum: ne enim magis condemnentur, quod cognita mysteria spreuerint, ideo ab illis ea Christus abscondit. Qui enim cognoscit, & Psal. 77.

contemnit,grauiora meretur ſupplicia.

Eſt autem hæc parabola.Semen eſt ſermo dei:qui autem iuxta uiam, hi ſunt qui audiunt:deinde uenit diabolus,& tollit ſermonem de corde eorum, ne credentes ſeruentur.Nam qui ſuper petram,ñ ſunt,qui quum audierint, cum gaudio ſuſcipiunt ſermonem: & hi radices non habent,qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.Quod autem in ſpinas cecidit,hi ſunt qui audierũt, & à ſolicitudinibus & diuitijs ac uoluptatibus uitæ euntes ſuffocantur,nec referunt fructum.Quod autem in bonam terram,hi ſunt,qui in corde honeſto ac bono audientes ſermonem retinent,& fructum afferunt per patientiam.] Tres hic ordines eorum ſunt,qui non ſeruantur: nam hi qui ſecus uiam, neutiquàm ſuſcipiunt ſermonem. Sicut enim uia conculcata & lutulenta ſemen non ſuſcipit,eo quod dura ſit:ita & obdurati corde ſermonem nõ ſuſcipiũt, etiã audientes:non attendunt enim. At qui per petram intelligũtur,ſuſcipiunt quidem, ſed præ infirmitate humana marceſcũt.Tertij ſunt,q quũ audiuerũt & ſuſceperũt,præ curis uitæ huius ſuffocãtur. Igitur tres quidem partes eorum ſunt qui pereunt,una aũt eorum qui ſaluantur.Ita pauci quidem ſunt qui ſeruantur,plures autem qui pereunt. Vide item quum de his qui ſuffocantur loquitur, quomodo non dicit, quod præ diuitijs ſuffocentur,ſed præ curis diuitiarum & ſolicitudinibus.Non enim diuitiæ nocent, ſed ſolicitudines earum.Multi enim magna commoda ex diuitijs percipiunt,illas in pauperum uentres proijcientes.Conſydera quoq; & diligentiam Euangeliſtæ, quomodo dixerit de his qui ſaluantur,quod auditũ ſermonẽ retineant. Hoc enim dixit propter eos, qui per uiam intelliguntur, ſed diabolus tollit ab eis ſermonem. & quod fructum afferant,dixit propter eos qui ſuffocantur,& qui non perdurant uſq; ad finem. Illi enim fructum non afferunt,qui non perſeuerant uſq; ad finem.Porrò quod dicit in patientia,dixit propter eos qui ſuper petram,qui ſuſcipiunt quidem ſermonem, non ſuſtinent autẽ tentationis inſidias, & comprobãtur reprobi. Vides quomodo dixerit de his qui ſaluantur,quod retineant,& fructum faciant, atq; id in patientia, & per tria diſtinxerit eos: ab his qui non retinent,& hi ſunt qui iuxta uiam: ab his qui non perdurant, & hi ſunt qui inter ſpinas: ab his qui non ſuſtinent tentationis inſidias, & hi ſunt qui ſuper petram.

Nemo uero quum lucernam accenderit, operit eam uaſe, aut ſubter lectum ponit: ſed ſuper candelabrum ponit,ut intrantes uideant lumen. Non eſt enim occultũ, quod non manifeſtum ſit futurum:nec abſconditum,quod non ſit cognoſcendum,& in propatulum uenturum:uidete ergo quomodo audiatis.Quiſquis enim habet, dabitur illi: & quicunq; non habet,etiam quod putat ſe habere, auferetur ab eo.] Hoc loco alterius doctrinæ initium eſt. Ad diſcipulos enim ſermonem dirigens,hæc dicit, inducens eos ad ſanctæ uitæ diligentem cuſtodiam:& inſtruens ut ſemper in agone ſint ac certamine,utpote ab omnibus deſpiciendi.Qui eñ docet ac prædicat,ab omnibus cõtemnitur,ab omnibus dijudicatur,num honeſtus ſit: & nihil quod facit occultatur. Vos igiẽ ô diſcipuli bene uobis attendite,& ſtudioſi eſtote: dabiẽ enim uobis maior gratia à deo. Qui uero non adhibuerit ſtudium & attentionem, etiam ſi quam gratiam habet à deo, amittit & extinguit.

Venerunt autem ad illum mater & fratres eius,& non poterant adire eum præ turba,& nunciatum eſt illi,dictumq; : Mater tua & fratres tui ſtant foris, uolẽtes te uidere. Qui reſpondens,dixit ad eos:Mater mea & fratres mei hi ſunt, qui ſermonem dei audiunt,ac faciunt illum.] Hoc loco oſtenditur, quod non fuerit cum carnalibus cognatis Chriſtus. Illis enim relictis,ſpirituali uacabat doctrinæ, unde illi ad eum accedunt. Sic etiam oportet,ut omnes quibus concreditum eſt miniſterium dei,nihil illo antiquius habeant uel præferant.Sunt item & parentes repellendi,ſiquidem abſque utilitate & fruſtra in opere dei nos impediturí ſunt.quemadmodum & nunc dominus facit. Quia eñ dixerant illi,quidam de cognatis eius, ipſe fraternitatem non in paruo numero claudit. Neq; filijs Ioſeph hunc honorem dat,ut ſoli ſint fratres: ſed quia uenit totum mundum ſeruare,& omnes fratres facere dicit:Mater mea & fratres mei hi ſunt, qui ſermonẽ dei audiũt.Deinde quia nõ ſaluat ſolũ audire uerbũ,ſi nõ & ſeruet in animo, ſed magis cõ-

demnat

demnat, dicit: Et faciunt illum. Oportet igitur audire & facere. Porrò sermonem dei, suam doctrinam uocat. Quæcunq; enim ipse dicebat, patris sui erant: cui non fuit aduersarius, ut dicat quæ dei non sunt. At plerique locum hunc sic intelligunt, quod quidam irrisserint Christum docentem, & ob doctrinam suam factum admirabilem, per inuidiam dixerint: Ecce mater tua & fratres tui stant foris, cupientes te uidere. Quia mater sua uidebatur uilis esse, & fratres eius obscuri, utpote fabri filij: & idcirco quasi ignobili, matrem eius & fratres, irridendo obijciebant. Próinde sciens cogitationes eorum. Quum nihil (inquit) mihi noceat ignobilis cognatio, quãto magis si quis ignobilis fuerit, & me audierit, ipsum cognatum meum facio.

Factum est autem quodam die, & ipse ascendit in nauim, & discipuli eius, & ait ad illos: Traijciamus in ulteriorem ripam stagni: ac soluerunt. Cæterum nauigantibus illis, obdormiuit: & ingruit procella uenti in stagnum, & complebantur ac periclitabantur. Accedentes autem suscitauerunt eum dicentes: Præceptor præceptor, perimus. At ille excitatus, increpauit uentum ac tempestatem aquæ, & cessauerunt, factáque est tranquillitas. Dixit autem illis: Vbi est fides uestra? Timentes autem mirati sunt inter se dicentes: Quisputas hic est, quia uentis quoq; & aquæ imperat, & obediunt ei?] Exercens discipulos dominus, eorumq; fidem examinans, num in tentationibus suis imperterriti sint, singulari quadam dispensatione dormit, arguitq; illorum infirmitatẽ: nõ eñ perfectam fidem, sed infidelitate mixtã præ se ferebant. Credunt enim quod saluare possit: uerum ut pusillanimes, dicunt: Salua perimus. Si enim perfectam habuissent fidem, satis fuissent certi, impossibile esse perire illos præsente eo qui omnia ualet. Excitatus autem increpauit uentum. Permisit uero eos turbari, ut clarior fieret sua uirtus. Solent enim homines tũc meminisse eius qui saluat, quãdo à magnis periculis eripiuntur. Propterea non in principio, sed in articulo periculi excitatus, illos seruauit. Vide autẽ & anagogiam, quia figura est eius quod postea discipulis euenit. Stagnũ eñ est Iudæa, in qua tempestas orta, propter insaniam Iudæorum qui crucifixerant dominum. Turbati uero sunt & discipuli, nam illo relicto fugerunt: sed excitatus est dominus à somno, hoc est surrexit. Vnde reddita discipulis tranquillitas, uenit enim ad eos, ac dixit: Pax uobis. Et hæc quidem per anagogiam. Quod autem dicit: Quisnam hic est? non ut dubitantes dicunt, sed admirantes. quasi sic dicerent: Quis hic est, hoc est quãtus & qualis, & in quanta potestate & uirtute hæc facit? Ioan. 20.

Et nauigauerunt ad regionem Gadarenorum, quæ est cõtra Galilæam. Et quũm de naui egressus esset ad terram, occurrit illi uir quidam è ciuitate, qui habebat dæmonium iam temporibus multis: & uestimento non induebatur, neq; in domo manebat, sed in monumentis. Is ut uidit Iesum, & exclamasset, prócidit ante illum, ac uoce magna dixit: Quid mihi rei tecum est Iesu fili dei altissimi? Obsecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine. Frequenter enim corripuerat illum, & uinciebatur catenis, & compedibus custodiebatur: & ruptis uinculis agebatur à dæmonio in deserta. Interrogauit autem illum Iesus, dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit, Legio. Quia intrauerant dæmonia multa in eum. Et rogauerunt illum, ne imperaret ipsis, ut in abyssum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorũ pascentiũ in monte, & rogabant eum, ut permitteret ipsis in illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerunt in porcos: & impetu abijt grex per præceps in stagnum, & suffocatus est.] Vide dæmonem duabus malis affectionibus teneri, audacia & timore. Nam quod dicit, Quid mihi & tibi: audacis & impudentis serui. Quod uero dicit, Obsecro te: timentis est. Habitat autem in monumãtis, ut malam suspicionem ingeneret hominibus, quod animæ morientium dæmones fiant. Porrò petunt dæmones, ne in abyssum ingrediantur, sed in terra permittantur ultra uersari: & dominus permittit illos esse in terra, ut certamen habeant cum hominibus, & probatiores illos reddant. Nam si non essent aduersarij, neq; coronæ essent. Disce & quiddam sublimioris anagogiæ. Quisquis habet intra se dæmones, hoc est opera dæmoniaca, ueste nõ induitur, caret enim stola quam in baptismate accepit: & in domo non manet, hoc est in eccle

sia. Indignus enim est qui ingrediatur in ecclesiam, sed in monumenta, hoc est in mortuorum operum receptacula: ut in prostibula & telonia, & alias scelerum officinas & monumenta.

Porrò ut uiderunt quod acciderat ij qui pascebant, fugerunt, rumoremq; nunciauerunt in ciuitatem ac uillas. Exierunt autem ut uiderent quod factum erat. Et uenerunt ad Iesum, & inuenerunt hominem sedentem, à quo dæmonia exierant, uestitum, ac sana mente, ad pedes Iesu, & timuerūt. Nunciauerunt autem illis etiam qui uiderāt quomodo sanus factus esset is, qui agitabatur à dæmonio. Et rogauerunt illum omnis multitudo Gadarenorum, ut discederet ab ipsis: quia magno timore tenebātur. Ipse autem conscensa naui reuersus est. Rogauerat enim illum uir à quo dæmonia exierant, ut cum eo esset: sed ablegauit eum Iesus, dicens: Redi in domum tuam, & narra quæcunq; tibi fecerit deus. Et abijt per totam ciuitatem, prædicans quæcunq; sibi fecisset Iesus.] Fuga pastorum Gadarenis occasio salutis erat, sed illi non intellexerunt. Oportebat enim mirari uirtutem saluatoris, & credere ei: at illi rogauerunt (inquit) Iesum, hoc est obsecrauerunt ut ab ipsis recederet. Timuerunt enim ne quo pacto etiam aliud damnum paterent, quandoquidē porci perijssent. At sanatus ille indicibile quoddā sanitatis indicium ostendebat. Ita enim corde sanatus est, ut & Iesum agnosceret, orans ut sibi cū illo esse liceret. Etenim, ut apparet, timebat ne forte elongatus à Iesu à dæmonibus iterum inuaderetur: sed dominus indicat ei, quod licet nō sit secū, gratia tamē eius protectus, dæmoniacis insultibus superior fiat. Redi (inquit) in domum tuam, & narra quæcunq; tibi fecerit deus. Non dixit, quæcunque ego tibi fecerim: figuram nobis humilitatis tradens, ut omnia bona nostra opera tribuamus deo. Erat autem ille gratus, ita ut narraret quæcunq; fecisset ei Iesus. Nam dominus quidem præceperat ei, ut narraret quæcunq; fecerat ei deus: at is narrat quæcunq; ei fecerat Iesus. Oportet igitur & nos quādo cuipiam benefacimus, nolle hoc prædicari; at illum qui beneficio affectus est, etiam nolentibus nobis prædicare decet.

Factum est autem quum rediret Iesus, excepit illum turba: nam omnes expectabant eum. Et ecce uenit uir cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogæ erat: accidit q; ad pedes Iesu, rogans eum ut intraret in domum suam: quoniam unica filia erat ei ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur. Verum inter eundum, turbæ coarctabant eum. Et mulier quæ erat obnoxia profluuio sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos impenderat omnem substantiam, nec ab ullo poterat curari, accessit retro, & tetigit fimbriam uestimenti eius, & confestim sistebatur fluxus sanguinis eius.] Redijt quidem Iesus à regione Gadarenorum: expectabat autem illum turba, tum propter doctrinam, tum propter miracula. Accessit item & princeps quidam synagogæ, non uulgaris neq; abiectus, sed ex primis. Apponit autem & nomen illius Euangelista, ut notius fiat miraculum, quod uere factum sit. Accidit autem ad pedes Iesu, urgēte necessitate, quamuis sine illa oportebat procidere & agnoscere deum esse Iesum. attamen & afflictio cogit
Psal. 31. homines, ut meliora sectētur, unde & Dauid dicebat: In chamo & freno maxillas eorū constringe, qui non approximant ad te. Porrò mulier in transitu accedit, ampliorem afferens fidem. Accedens enim tangebat fimbriam uestimenti eius, bona spe, & certa fide, quod si tantum contingeret, saluaretur. Et statim stetit fluxus sanguinis eius. Sicut si quis afferret oculum ad lumen lucens, uel stipulam ad ignem, statim operationem illorum experirentur: ita & illa afferens fidem ad eum qui sanare poterat, statim sanitatem adepta est: neq; enim cogitabat uel diuturnitatem morbi, uel desperationem medicorū, uel aliud quiddam, sed credidit tantum, & saluata est: &, ut uidetur, prius tetigit Christū mente, & dein corpore.

Et ait Iesus: Quis est qui me tetigit? Negātibus autem omnibus, dixit Petrus & qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te constringunt & afflictant, & dicis, quis me tetigit? Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis: nam ego noui uirtutem à me exisse. Vidēs autem mulier, quod non latuisset, tremens uenit ac prócidit ante pedes eius: & ob quam causam tetigisset eum, indicauit ei coram toto populo: & quemadmodum confestim sanata fuisset.

ſſet. At ipſe dixit ei: Confide filia, fides tua te ſeruauit, uade cum pace.] Dominus uolens etiam mulieris fidem omnibus manifeſtam fieri, ut imitatores eius fierent, & laïrũ maiorem ſpem de ſalute filiolæ ſuæ capere, quod clàm factum erat manifeſtat, & quærit quidẽ quis ipſum tetigerit. At Petrus audacter ob interrogationẽ hanc eũ reprehendens, dicit: Tot te comprimunt, & dicis, Quis me tetigit? Non intelligebat autem quare Ieſus interrogaret. Ieſus enim interrogat, Quis me tetigit, cum fide, & non ita ſimpliciter. Nam ſicut quis habet aures audiendi, alius uero aures habet, & non audit: ita alius quidẽ tangit cũ fide, alius aũt appropinquat quidem pedibus, corde autẽ procul eſt. Rogat igitur dominus, non ignorans factum mulieris, ſed id quod dicebam, ut & fidẽ eius alijs monſtraret, & principi ſynagogæ ſpem bonã faceret. Rogat, & ſpectabilẽ facit mulierem. Noui enim (inquit) uirtutem exijſſe à me. Meritò. Prophetæ enim non habebãt uirtutem de ſe egredientem, ſed gratia dei operabãtur miracula: Ieſus uero quum fons eſſet omnis boni & omnis uirtutis, habet & uirtutem à ſe egredientem. Nam duplicíter mulierem ſanat dominus, primum quidem morbum eius ſanãdo, deinde timorem animæ eius tollens, per hoc quod dixit, Confide filia.

Adhuc illo loquente, uenit quidam à domo principis ſynagogæ, dicẽs ei: Mortua eſt filia tua, noli uexare magiſtrum. Ieſus autem audito hoc uerbo, reſpondit patri puellæ: Noli timere, crede tantum, & ſalua erit. Et quum ueniſſet in domum, non permiſit intrare ſecum quenquam, niſi Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & patrem ac matrẽ puellæ. Flebant autem omnes & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere, nõ eſt mortua, ſed dormit. Et deridebant eum, ſcientes quod mortua eſſet. Ipſe autẽ eiectis foras omnibus, apprehenſa manu eius clamauit, dicens: Puella ſurge. Et reuerſus eſt ſpiritus eius, & ſurrexit continuò, ac iuſſit illi dari cibum. Et ſtupuerunt parentes eius. At ille præcepit eis, ne cui dicerent quod factum erat.] Ieſus ut audiuit, quod dixit quidam ad archiſynagogũ: Ne uexes magiſtrum, hoc eſt, ne facias negociũ, ne adduc illũ: non expectauit ut princeps ſynagogæ ſibi loqueretẽ, ſed præuenit eum, ne forte diceret archiſynagogus: Non opus habeo te: iam enim malum factum eſt, mortua eſt, quam ſperabamus à te ſanandam. Igitur ne quid tale diceret, incredulus enim erat & Iudæus, præueniens illum Chriſtus dicit: Ne timeas, tantum crede: reſpice ad mulierem hanc quæ ſanguinis profluuio laborauit, illam ſi imitatus fueris, non aberrabis. Cæterum ex diſcipulis tantũ intrare ſecum permiſit Ioannem & Iacobum, et Petrum, ut diſcipulorum præcipuos, & taciturnos: nolebat enim hoc miraculum ante tẽpus reuelari multis, ne inuidia ſuccenſi, iudicij fierent rei. Hunc in modum & nos quoq; facere oportet, quando quis nobis inuidet, ne aperiamus ei noſtra bona opera, ſed curemus ut ignoret. Quum autem dominus diceret, non eſt mortua, ſed dormit, & uocaret mortem ſomnum, eo quod mortuã quaſi ex ſomno ſuſcitaturus eſſet: deriſerunt eum audiẽtes, ut iterum aliquid accederet miraculo. Vt enim poſtea dicerenõ poſſint, quod nõ ſit mortua, ſed dormierit, propter hoc permiſit ut prius derideretẽ à dicentibus, Non eſt mortua, ſed dormit: ut obturarentur ora uolentium calumniari. Vſq; adeò enim certa erat mors, ut deriderent dicentem: Non eſt mortua. Eiecit autẽ foras omnes, fortaſſe docens nos carere inanis gloriæ ſtudio, & nihil ad oſtentationem facere: fortaſſe autem & docens, quod facturus miracula, non in medio multorũ illa facere, ſed ſolus, & non impeditus eſſe debeat. Redijt igitur ſpiritus puellæ: non autẽ aliam animam induxit, ſed eã quæ à corpore auolarat, iterũ in ipſum redire fecit. Præcepit autem, ut ei cibum darent, quo confirmaretur fides ac ueritas qđ illa reſurrexiſſet. Poſſet etiã & ſic intelligi: Sanguinem profluens, eſt omnis anima ſcaturiẽs cruentum peccatum & ſanguinarium. Omne enim peccatũ homicida eſt, & occiſor animæ. At ſi anima contigerit ueſtem, hoc eſt incarnationẽ Ieſu, & crediderit qđ incarnatus ſit filius dei, ſanctificabit. Et ſi quis fuerit princeps ſynagogæ, hoc eſt mens quæ præeſt multis per cupiditatẽ & habendi ſtudium congregatis, & ægrotarit filia eius, cogitatio ſcilicet: tantum inuocet Ieſum, & credat, ac ſaluabitur.

CAPVT IX.

QVum autem conuocasset duodecim, dedit illis potestatem & authoritatē super omnia dæmonia, & ut morbos sanarent. Et misit illos, ut prædicarēt regnum dei, & sanarent infirmos. Et ait ad illos: Ne quid tuleritis in uiā, neq; uirgam, neq; peram, neq; panem, neq; pecuniam: neq; binas tunicas habeatis. Et in quancunq; domum intraueritis, illic manete, atq; illinc exeatis. Et quicunq; non receperint uos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem è pedibus uestris excutite, in testimonium aduersus illos. Egressi autem circumibant per castella, Euangelizantes & curantes ubiq;.] Et hoc loco ostenditᵉ excellentia deitatis Iesu: non enim ipse tantum miracula facit, sed & discipulis hoc concedit. Vtiq; hoc non hominis, sed dei fuerit tanta ac talia dona præstare suis amicis. Dans autem eis potestatem contra malos spiritus: non illo contentus fuit, sed iussit etiam Euangelium prædicare. Docet em̄ ut is cui cōcredita est doctrina, & prædicare & miracula agere debeat. Tūc em̄ prædicatio per miracula confirmatur, miracula autem per prædicationem: multi enim multa miracula per dæmones fecerunt, quorum prædicatio sana non fuit, & miracula eorū ex deo non fuerunt. Ita autem ab omni re superflua nudat, ut neq; panē eos ferre uelit, neq; aliud quid, quæ pleriq; secum tollunt. Porrò præcipit eis & hoc, ne à loco in locum transiliant, sed in quancunq; domum intrauerint in illa maneant, ut ne uideantur inconstantes & mobiles. Puluerem uero excutiendum dicit, si non receperint uos: in testimonium illis, hoc est in reprehensionem ipsorum ac condemnationē, ostendentes eis quod multum itineris propter eos confecerint, nullumq; inde lucrum habuerint. Quidam autem sic intelligunt apostolos non gestare uel uirgam, uel peram, & tunicas duas habere: Ne thesaurizetis, cuius symbolum pera, quæ multa cōgreget: neq; uirgam gestetis, hoc est ne litis importuni, & ad uerberandum proni: neque duas tunicas habeatis, hoc est ne litis duplices ac uarij moribus.

Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat eo quod diceretur à quibusdā, quod Ioannes surrexisset à mortuis: à quibusdam uero, quod Elias apparuisset: ab alijs autem, quod propheta quispiam ex antiquis surrexisset. Et ait Herodes: Ioannem ego decollaui, quis est autem iste, de quo ego talia audio? Et quærebat uidere eū.] Hic Herodes paruus fuit filius magni, qui pueros occiderat. Nā ille quidē rex fuit, hic autem tetrarcha. Dubitabat de Christo quis esset. Ioannem quidē (inquit) ego decollaui, & siquidem Ioannes excitatus est ex mortuis, omnino uisum illū agnoscam. Quærebat enim uidere eum. Vide autem, quod Hebræi errantes opinabantur resurrectionem mortuorum in carnali uita futuram, atq; in cibo & potu. Resurrectio em̄ non in cibo uel potu, uel carnali uita erit: sed qui resurgunt, sicut angeli dei uersantur.

Marc. 6.

Et reuersi apostoli, narrauerunt illi quæcunq; fecerant. Et assumptis illis, secessit seorsum in locum desertū ciuitatis, quæ uocatur Bethsaida. Quod quum cognouissent turbæ, secutæ sunt illū: & excepit eos, & loquebatur illis de regno dei: & eos qui curatione indigebant, sanabat. Dies autem cœperat declinare, & accedentes duodecim, dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in castella, uillasq; uicinas, diuertāt & inueniāt escas: quia hic in loco deserto sumus. Ait autem ad illos: Vos date illis quod edant. At illi dixerunt: Non sunt nobis plus quàm quinque panes, & duo pisces, nisi nos eamus & emamus in omnem hunc populum escas. Erant autem ferè uiri quinquies mille. Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere in singulo discubitu quinquagenos: atq; ita fecerunt, & fecerunt omnes discumbere. Acceptis autem quinque panibus & duobus piscibus, sublatis in cœlum oculis benedixit illis, & fregit, distribuitq; discipulis ut apponerent turbæ. Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorū cophini duodecim.] In desertū locū abit Iesus, quoniā miraculum panum ibi facturus erat, ut ne quis dicere possit, quoniam prope fuerit ciuitas unde panes allati. Docuit aūt & sanauit, ut tu discas, qd philosophia nostra uerbo & opere constet, & neq; dicenda sint quæ facere nō licet, neq; faciēda quæ dictu absurda. Inclinante aūt die, discipuli incipiētes fieri humaniores & officiosiores, miserent turbis & dicunt: Dimitte

mitte eas, hoc est sana citius infirmitates illorum, imple petitiones illorũ. Dominus autem ad discipulos dicit: Date illis uos quod edant. Nõ ignorans discipulorum inopiam hoc dicit, sed incitare uolens, ut dicant quot panes sibi sint: ut sic commonstretur miraculum maius, indicantibus illis numerũ panũ. Quod autem dicit, Facite illos discumbere in singulo discubitu quinquaginta: ostendit quod oporteat etiam nos, quando aliquem hospitio excipimus, & facere ipsum recumbere, & in eum officiosos esse. Porrò suspiciendo in cœlum, monstrat quod manducaturi deo gratias agere debeant. Dat autem discipulis, & deinde turbis, ut ne obliuiscantur miraculi, sed memores eius sint, cogitãtes quot panes in manus sumpserint. Superfuerunt autem cophini duodecim, ut discamus quantum possit hospitalitas, & quod nostra multiplicentur, quum suppeditamus indigentibus. Dictum est autem de his latius, in his quæ dicta sunt apud Matthæum. Matth. 14.

Et factum est quum solus esset orans, erant cum illo & discipuli, interrogauitq; illos, dicens: Quem me dicunt esse turbæ? At illi respondentes dixerunt: Ioannem Baptistam: alij autem Eliam: alij uero quod unus propheta de antiquis surrexit. Dixit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus, dixit: Christum dei. At ille comminatus illis, præcepit ne cui dicerent hoc, dicens: Quia oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus & principibus sacerdotum, & scribis, & occidi, & tertia die resurgere.] Interrogans discipulos dominus, non statim interrogat eos quid ipsi dicant: sed prius uulgi, & deinde & ab eis illorum sententiam. Hoc autem facit, ut ostendat reprobam multorum de se opinionem, & discipulos in ueram transferat: id quod & factum est. Quum enim dixissent discipuli, quod alij quidẽ Ioannem, alij uero Eliam dicerent: ipse interrogat, Vos autem, hoc est qui præcellitis alios, qui electi, quiq; præcipui. Ante alios autem Petrus prosilijt, & factus omnium os, fatetur illum esse Christum dei qui olim prædicatus fuerat. Non enim dixit tantum Christum dei: sed, Christum illum dei, cum articulo, ut declaret quod ipse sit proprie Christus dei. Multi enim uncti fuerunt: sed ille Christus dei unus & solus est.

Dicebat autem ad omnes: Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Qui enim uoluerit animam suam saluam facere, perdet illam: qui uero perdiderit animam suam propter me, is saluam faciet illam. Quid enim proficit homo, si lucretur uniuersum mundum, se autem ipsum perdat, aut iacturam sui ipsius faciat? Nam qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, quum uenerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum angelorum. Dico autem uobis uere, quod sunt quidam hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec uideant regnum dei.] Quoniam de seipso dixerat, quod oporteat filium hominis multa pati: infert commune quoddam ac generale, quod non solus ego mortem sustinebo, sed & omnes qui me uolunt sequi, debent seipsos abnegare, nullam cõmunionem cum carne habentes, sed despicientes seipsos. Crucem autem dicit hoc loco, mortem contemptissimam: nulla enim mors tam contempta fuit, sicut crucis. Ostendit itaque, quod si quis uoluerit eius discipulus esse, mori debet non glorioſa morte, sed contemptibili, & sicut condemnatus occidi. Quoniam autem multi ignominiosa morte occiduntur, & sicut latrones ac malefactores: propterea adijcit hoc, Et sequatur me, hoc est omnem uirtutem exerceat. Qui enim uoluerit animam suam seruare, perdet illam, hoc est qui uoluerit uiuere iuxta mundum, hic occidit animam. Erubescit Christum qui dicit, Quomodo credam in crucifixum deum & illusum? Et sermones illius erubescit, qui Euangelij simplicitatẽ irridet: talem autẽ erubescet & dominus in secũdo aduentu suo. Quod autem dicit, hunc sensum habet: Sicut si quis paterfamilias habet seruum malũ, erubescit nominare illum seruum proprium: ita & ego (inquit) erubescã nominare seruum meum eum qui abnegauerit me. Et quia supra dixit, Qui perdit animam suam, saluabit animam illam: uolens monstrare quæ bona tales mereãtur, dicit: Sunt quidam ex his qui hic sunt, qui non morientur, donec uiderint regnum dei, hoc est gloriam in qua futuri sunt iusti. Hoc autem dixit de transfiguratione sua. Transfiguratio enim figurã fuit futuræ gloriæ: & sicut in hac Iesus mirabiliter fulgurauit, ita pari forma tunc & iusti

fulgebunt. Sunt igitur (inquit) quidam, Ioannes, Iacobus, & Petrus, hi non præoccupabuntur morte, donec uiderint in qua gloria futuri sunt qui me confitentur. Viderũt autem hoc in transfiguratione.

Factum est autem post hæc uerba ferè diebus octo, & assumpsit Petrum & Ioannẽ, & Iacobum, & ascendit in montẽ ut oraret. Et facta est dum oraret, species uultus eius alia, & uestitus eius albus & refulgens. Et ecce duo uiri loquebantur cum illo, qui erant Moses & Elias: qui uisi in maiestate, dicebant excessum eius, quem completurus erat Hierosolymis. Petrus uero, & qui cum illo erant, grauati erant somno. Experrecti autẽ uiderunt maiestatem eius, & duos uiros qui stabant cum illo. Et factum est, quum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Præceptor, bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Mosi, & unum Eliæ: nescíens quid diceret. Hæc autem illo loquente, facta est nubes, & obumbrauit eos. Timuerunt autem, intrantibus illis in nubem. Et uox facta est de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et dum fieret uox, inuentus est Iesus solus: & ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his quæ uiderant.] Matthæus sex dies dicit transisse post sermones hos, & tunc Iesum ascendisse in montem: Lucas autem dicit octo transisse. Nam ille solas dies intermedias dicit: Lucas autem non intermedias solas, sed & diẽ qua dicti sunt sermones illi, & diem qua facta est transfiguratio. Assumpsit autem tres solos, Petrum utpote se diligentem, Ioannem autem ut eum quem diligebat, Iacobum qui & ipse feruebat zelo pro Christo: uel ut magis taciturnos & silere ualentes. Porrò in montẽ ascẽdit ut oraret: oportet enim nos solitarios esse & ascendere, & nullis terrenis rebus intendere orando. Facta est autem species uultus eius alia, non permutata uestimentorũ substantia, sed illustratione. Moses autem & Elias adstiterũt cum eo orantes, ut monstretur quod non sit aduersarius legi & prophetis. Nam si talis fuisset, nõ legis dator Moses, & feruentissimus prophetarum illi se associassent, uel cum ipso stetissent. Dicebant autem excessum eius, quomodo illũ cõpleturus erat Hierosolymis, hoc est mortẽ. Petrus autẽ somno grauabatur, oratione uacante Christo. Infirmus enim erat, & humano more somno seruiebat. Quum autẽ euigilasset, spectabat gloriam & duos uiros. Postquàm autem uitam illam consyderauit, tum propter splendorem, tum propter prophetas, dixit: Bonum est nos hic esse. Putabat enim tunc cõsummationẽ fuisse & regnum Iesu, ignorans quid loqueretur. Nondum finis neq; regni dies instabat, neq; gaudiorum fruitiones sanctis cõmunicandæ erãt. Insuper & crucifigi timens Christum, hæc dicebat: quoniam audierat quod oporteat eum occidi & tertia die resurgere, dicit quasi in hunc modum: Ne descendamus de monte, hic maneamus, ut crucem effugiamus & passionem. Habemus Eliam adiutorem, si inuaserint nos Iudæi, ignem deducet, & sicut quinquagenarios comburet. Habemus Mosen qui tot & tantas gentes perdidit. Ipse enim putabat malum quiddam & difficilimum esse crucem, & propter hoc illam cupiens uitari hæc dicebat. Christus autem sitiebat crucifigi, quoniam non aliter salus hominum constabat. Petro autem dicente, faciamus tabernacula tria: dominus repente tabernaculum non manufactum facit, & in illum ingreditur cum prophetis, ut ostendatur quod in nullo minor sit patre. Sicut enim in ueteri nubes dicebatur habere dominũ, & Moses ingrediebatur in eam, atque sic legem suscepit: ita & nunc nubes Christum suscipit, nubesq; nõ caliginosa (transijt enim umbra ueteris legis, & tenebrosa obscuritas) sed nubes lucida. Venit enim ueritas, & illuxit gratia domini, nihilq; nunc tenebrosum est. Facta est & uox de nube, sicut olim uox dei audiebatur de nube. Inuentus autem Iesus solus, ut ne quis putet quod, hic est filius meus, de Mose uel Elia dictum sit. Fortassis etiam hoc significat, quod usq; ad tempus quoddam apparebãt lex & prophetæ, sicut & hoc loco Moses & Elias: deinde solus Iesus præteritis illis apparuit: tunc enim Euangelium seruatur legalibus abolitis. Siluerunt autem apostoli, & nulli annunciauerũt quicquam de his quæ uiderant. Nam ante crucem non oportebat diuinum quiddam dici de Iesu. Nam qui audierant hæc, si deinde eum crucifigi uidissent, qualem putas de eo habuissent opinionem? Nonne impostorem & præstigiatorem existimassent? & idcirco ante

crucem

crucem nullum opus admirabile, uel deo dignum prædicant apostoli. De hoc autem loco multa & iucunda diximus apud Matthæum. Matth.17.

Factum est autem sequenti die, descendentibus *illis* de monte, occurrit illi turba multa. Et ecce uir de turba exclamauit, dicens: Magister, obsecro te, respice ad filiū meum: quia unicus est mihi, & ecce spiritus apprehendit eum, & subitò clamat ac discerpit eum cum spuma, & uix discedit ab eo dilanians eum: & rogaui discipulos tuos ut ejicerent illum, & non potuerunt. Respondens autem Iesus, dixit: O natio infidelis & peruersa, usquequo ero apud uos, ac patiar uos? adduc huc filium tuum. Quum adhuc autem accederet, laniauit illum dæmonium, & dissipauit. Increpauit autem Iesus spiritum immundum, & sanauit puerum, & reddidit illum patri suo.] Valde incredulus erat uir ille: propterea enim hoc dæmonium nō egressum est à puero eius, quia uincebat infidelitas eius apostolorū uirtutē. Insuper & hinc ostēdit eius incredulitas & peruicacia, qđ corā omnibus accedit & accusat discipulos. & propterea dominus ostendens incredulitatem eius in causa fuisse, quia non fuerit sanatus filius eius, coram omnibus exprobrat ei & alijs omnibus incredulitatem. Dicendo enim, O natio incredula: omnes complectitur Iudæos. Nam quia peruersam dicit, declarat quod non à principio, neq; à natura sit malitia. Natura enim recti fuerant: semen enim sanctum erant Abraham & Isaac, peruersi autem facti sunt præ malitia. Vsquequo ero apud uos? hoc est, usquequo patiar uos? quia in uotis habebat mortē, & cupiebat statim ab illis liberari. Vsquequo eā inquit, feram incredulitatem uestram? Ostendens itaq;, quod uirtutem habeat quæ uincat incredulitatem Iudæi, dicit: Adduc filium tuum huc. & quum sanasset illum, reddidit illum patri suo. Prius enim qui à dæmonio possidebatur, non erat patris sui, sed mali spiritus qui detinebat eum: tunc autem dominus reddidit eum ei qui illum perdiderat, & inuenerat, patri.

Stupebant autem omnes super magnificentia dei. Sed omnibus mirantibus super omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite uos in auribus uestris sermones istos: Futurum est ut filius hominis tradatur in manus hominum. At illi ignorabant uerbum istud, & erat absconditum ab illis, ut non intelligerent illud. Et timebant eum interrogare de hoc uerbo.] Alij quidem omnes admirabātur in omnibus, quæ faciebat Iesus, non in uno hoc miraculo. Verum ipse relictis alijs cum discipulis loquitur, & dicit: Ponite uos hæc omnia, & miracula, & miraculorum sermones in aures uestras. Quare? quia tradendus sum & crucifigendus, ut quādo crucifixū uideritis, ne existimetis quod præ infirmitate talia passus sim. Nam qui talia miracula facit, potest & non crucifigi. Illi autem ignorabant uerbum hoc, & erat absconditum ab eis. Et quare hoc fuit? ut ne ante tempus tristitia afficerentur, & timore exterrerentur. Itaq; deus condescendens infirmitati illorum, & quasi pueros moderabatur illos, neque concedit eis ut intelligant hoc quod de cruce dicebatur. Vide autem & illorum reuerentiam, quomodo præ reuerentia interrogare non audebant, immo præ timore: nam timor augmentum est pietatis & reuerentiæ, sicut & reuerentia uel pietas contractus timor est.

Intrauit autem cogitatio inter eos, quis eorum maior esset. At Iesus uidens cogitationem cordis illorum, apprehendit puerum, & statuit illum iuxta se, & ait illis: Quicunq; receperit puerum hunc nomine meo, me recipit: & quicunq; me receperit, recepit eum qui me misit. Nam qui minor est inter omnes uos, hic erit magnus. Respondens autem Ioannes, dixit: Præceptor, uidimus quendam sub nomine tuo ejicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum. Et ait ad illum Iesus: Nolite prohibere. Qui enim non est aduersum nos, pro nobis est.] Morbus inanis gloriæ apostolos inuasit. Mihi uidetur ortum inter illos, eo quod dæmoniacum non sanarint. Verisimile enim, quod super hoc contenderint, dicentibus singulis quod non propter suam, sed alterius cuiusdam infirmitatem puer ille sanatus non fuerit: & inde accensa lis est, quis eorū maior esset. At dominus uisis singulorū cordibus, præuenit: & priusquàm morbus increduesceret, curauit radicitus ejci. Morbi enim ab initio facile uincunt: quum uero increduerint, curatu difficiles sunt. Itaq; q̄modo malū hoc emēdat? Apprehēsum pue

rũm ostendit discipulis: manifestans eis per hoc, quod talem mentem oportet nos in nobis parare, qualis est in pueris. Illi em̃ malitiæ expertes sunt & simplicissimi, neq; inanis gloriæ, neque ambitionis cogitationibus diuexantur. Qui igitur (inquit) susceperit talem puerum in nomine meo, me suscipit. Quod autem dicit, hunc sensum habet: Vos quidem opinamini, si pompatici & glorioli fueritis, multis placeatis, pluresq; uos susceptur sint. Ego autem dico uobis, quod tantopere gaudeo simplicitate, & quod ea discipulos meos ita discernit, ut quisquis simplicissimum uirum & innocentem susceperit, ut meũ discipulum (hoc enim est quod dicit, in nomine meo) me suscipit. Qui enim arrogantem suscipit, neq; meum discipulum suscipit, neq; me. Respõdens autem Ioannes, dixit: Domine, uidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia, & prohibuimus eum. Quænam sermonis illius consequentia, quem dixit Ioannes ad ea quæ dixit dominus? Vtiq; magna. Quia enim dixerat dominus, quod minor in uobis hic erit magnus: timere cœpit Ioannes, ne forte malum quid fecisset, homine per arrogantiam & superbiam prohibito. Nam prohibere aliquem ab aliquo, nõ minorem arguit eum qui prohibet, sed maius quiddam de se sentientem, quàm de eo quem prohibet ab illo. Próinde Ioannes timebat, ne forte superbius egisset prohibito homine. Cuius igitur gratia prohibuerunt hominem? non inuidentes, sed indignum illum iudicantes qui miraculum operaretur: non enim erat quum illis gratia agendorum miraculorum daretur, neq; ad hoc à domino emissus erat sicut alij, neq; Christum usquàm sequebatur. Quid igitur dominus? Sinite (inquit) eum hoc facere. Conterit enim & ipse satanæ caput: & quia non obstat nobis ad prædicationem, non cooperatur diabolo, próinde pro nobis est. Qui enim non est contra deum, pro deo est: quemadmodũ qui non congregat cum deo, ille cum diabolo est. Admirare autem obsecro, uirtutẽ nominis Christi, quomodo & per indignos, & eos qui non erant discipuli, gratia operetur, & solum nominatus: ita & per sacerdotes, etiamsi indigni fuerint, operatur gratia, & sanctificãtur omnes, etiãsi indignus fuerit sacerdos.

Factum est autem dum cõplerentur dies assumptionis eius, & ipse faciem suam obfirmauerat, ut iret Hierosolymam: & misit nuncios ante conspectum suum, & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Hierosolymam. Quum uidissent autem discipuli eius, Iacobus & Ioannes, dixerunt: Domine, uis dicamus, ut ignis descendat de cœlo, & consumat illos, quemadmodum & Elias fecit? Conuersus autem Iesus, increpauit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis uos. Filius enim hominis non uenit ad perdendum animas hominũ, sed ad seruandum. Et abierunt in aliud castellum.] Quid est quod dicit, dum complerentur dies assumptionis eius? hoc est, instabat tempus quo postquàm sustinuisset salutarem passionem pro nobis, oportebat assumi in cœlum, & considere deo & patri. Tunc igitur quum appropinquabat tempus passionis eius & assumptionis ex hoc mũdo, decreuit non ultra hinc & inde obambulare, sed ascendere in Hierosolyma. Itaq; obfirmauit faciem suam, hoc declarat quod stabilierit & firmarit sententiam, quod uelit ascẽdere Hierosolyma. Porrò nuncios ante faciem suam emittit, ut parent ipsi diuersoriũ. Sciens quod à Samaritanis non essent suscipiendi, nihilominus tamen illos emittit, ut omnem Samaritanorum auferat excusationẽ, ne dicere possent: Suscepissemus illum, si quosdã præ se misisset. Interim & discipulis eius utile hoc erat, ut uidentes postea in cruce illi opprobrari, minus scandalizarentur: sed ex hoc facto magis discerẽt, quod sicut nunc contemptus à Samaritanis patienter tulit, atq; discipulos increpauit exasperantes eum contra contumeliosos: ita & tunc quum crucifigeretur, nõ ut impotens, sed ut longanimis ferat. Prodest & in hoc discipulis, quod illos suo exemplo docet patientes esse. Illi quidẽ ad Eliam respicientes, qui bis quinquaginta uiros cum quinquagenarijs exussérat, exasperabant dominum contra eos qui iniuria affecerãt. Erant enim adhuc imperfecti. Cæterum Christus docens legem suam sublimiorem, quàm uitam Eliæ, increpat eos, atq; tali sententia abducit, quũ docuisset mansuete ferendos illos, qui iniuria afficiebãt. Quid autem est quod dicit, non susceperunt, quia facies eius erat euntis Hierosolymã? Nunquid

4. Reg. 1.

quid dicit, quod nō ſuſceperint eum, eo quod definierat abire Hieroſolymam? & quū hoc ſic intellexerimus, quod eum propterea non ſuſceperint, eo quod definierat abire Hieroſolymam, inueniantur illi excuſati non ſuſcipientes. Eſt igitur dicendum, quod Euangeliſta hoc dicit, quod nō ſuſceperunt eum, neq; intrauit Samariam. Deinde quaſi interrogaſſet quiſpiam, nunquid impotens erat? annon ualebat etiam illis nolentibus ingredi? dicit, Non. Non ideo impotens fuit, ſed quia noluit illuc ire, ſed Hieroſolyma: Quoniam niſi hoc fuiſſet, etiam inuitis illis in caſtellum ingreſſus fuiſſet.

Factum eſt autem ambulantibus illis in uia, dixit quidam ad illū: Sequar te quôcunque ieris. Dixit illi Ieſus: Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput ſuum reclinet. Ait autem ad alterum: Sequere me. Ille autem dixit: Domine, permitte mihi primum abire, & ſepelire patrem meū. Dixit autem ei Ieſus: Sine ut mortui ſepeliant mortuos ſuos, tu uero uade, & annuncia regnum dei. Et ait alius: Sequar te domine, ſed permitte mihi prius ut dicā uale iſs qui ſunt domi meæ: Ait ad illum Ieſus: Nemo qui manu ſua admota aratro, reſpexit à tergo, aptus eſt regno dei.] Hic qui acceſſit ad Ieſum, & petijt ut ſequeretur illum, mala mente acceſſit. Quia enim uidit magnam turbam ſequi dominum, ſuſpicatus eſt quod pecuniam ab illa colli geret dominus, & ſperauit etiam ipſe ſequendo pecunias ſe congregaturum, idcirco repellit eum dominus, quaſi talia dicēs ei: Tu quidem putas, quod pecuniam ab his qui me ſequantur corradam, & quod uita mea talis ſit quam doceo, ſed non eſt. Enimuero uſqueadeò paupertatē doceo & induco, ut quū alia quidē animalia foueas habeāt, ego autem ne domum quidem. & ſic illum repulit. Alium autem qui nō rogauerat, permittit ſequi: & quum peteret ut abire ei liceret, & ſepelire patrem ſuum, non concedit, dicens: Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos. quo inſinuat incredulum fuiſſe patrem illius, & propterea indignū cuius curam ageret filius qui crediderat. Sine enim mortuos cognatos, hoc eſt incredulos incredulī curam gerere patris, & illum paſcere uſq; ad ſepulturam. Sepelire enim hoc loco ſignificat curam gerere uſque ad ſepulturam. Quia & cōmunis ſermo ita habet, quū dicimus, ille filius ſepeliit patrē ſuū: nō intelligimus qd tantum ſepelierit eum, & nihil boni aliud illi fecerit, ſed quod diligentem eius curam habuerit uſq; ad mortem & ſepulturam. Igitur illi quidem mortui, hoc eſt incredulī ſepeliant mortuum ſuū, dico, patrem tuum. Tu autem quia credidiſti, annuncia, uelut meus diſcipulus, Euangelium dei. Hoc autem dixit dominus, nō prohibens nos ab alendis parētibus, ſed docēs pietatē præferendā incredulis parētibus, eo quod nullum ad uirtutē obſtaculum eſſe debeat, & contemnendam etiam naturā propriam: ideo petenti ſequi illum, prius autem renunciare his quæ domi ſuæ, non conceſſit, ire ſcilicet in domum ſuam, & renunciare domeſticis: & ut magis proprie dicam, dicere uale. Inſinuabat autem homo ille, quod familiaritatem quandam adhuc habeat cum mundo, & nō affectus ſit ut apoſtoli, qui mox ut audierunt, Chriſtum ſecuti ſunt, nihil aliud curioſius perquirentes, & ne uale quidem neceſſarijs dicentes. Sæpe enim contigit, quod quando quis uale dicit amicis ſuis, ut inueniantur aliqui qui illum à uita ſancta abducant & prohibeant: ideo bonum eſt, ut quum quis rem bonam facere uult, non moretur, ſed ſtatim perficiat. Nullus enim qui mittit manum ſuam ad aratrum ſpirituale, & reſpicit iterum ad mūdum, idoneus eſt ad regnum cœlorum. Intellige autem per uulpes, etiam malignos dæmones, qui & uolatilia cœli dicuntur, hoc eſt aëris. Iuxta principem enim inquit, poteſtatis aëris. Dicit igitur dominus ad hominem: Quia dæmones in te foueas habent, propterea ego filius hominis non habeo in te ubi caput reclinem, hoc eſt fidē. Nō uideo locum in corde tuo, quod impletum eſt dæmonibus. Caput enim Chriſti, fides in illum. Quando enim quis credit deum eſſe Chriſtum, tunc caput Chriſti tenet. Mortuus autē peccator eſt, qui & ſepelit ſuos mortuos, hoc eſt malas cogitationes, quas non confitetur. Próinde dominus prohibet ſequuturum ſe, ne ſepeliat malas cogitationes & occultet: uult enim eas per confeſſionem manifeſtari.

Sepelirē.

CAPVT X.

POst hæc autem designauit dominus & alios septuaginta, misitq; illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum, quò erat ipse uenturus: dicebat ergo illis: Messis quidem multa, sed operarij pauci: rogate ergo dominum messis, ut extrudat operarios in messem suam. Ite, ecce ego mitto uos, sicut agnos inter lupos.] Exod.15. Scriptum est in Exodo, quod uenerunt filij Israël in Elim, & fuerũt illic duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmæ. Quod igitur tunc per historiam & in figura factum, nũc uere euenit. Elim ascensus interpretatur: quod nihil aliud uult, quàm ne sitis cum Iudæis in litera legis permanentes, sed ascendentes in Christianismum ad perfectiorem intelligẽtiam, & incrementum spirituale. Inuenimus duodecim fontes, inuenimus & duodecim præcipuos apostolos, q̃ dulcissimi sunt omnis doctrinæ fontes. Palmæ uero, hi sunt qui ab apostolis educãdi & docẽdi erãt. Nã quãuis Christus illos elegerit, fuerũt tamẽ illis inferiores duodecim, & discipuli illorũ postea ac comites. Palmæ igitur illi à fontibus, apostolos dico, educati fuerunt. Nobis aũt fructum dulcem, & quodãmodo austerũ stypticum suppeditarunt. Talis em̃ sanctorũ doctrina est, nõ omnino dulcis & adulans, neq; omnino austera & uerberans, sed utrinq; particeps, & reuera condita sale, gratiãq; habens. Vnde & Paulus dicit: Sermo noster in gratia sale conditus. Coloſ.4. Ostendit autem dominus per septuaginta discipulos, multitudinem discipulorum, quibus est opus. Sicut enim agri frugiferi multos quærunt messores, sic quum multi & innumerabiles essent crediturí, multis indigebant magistris. Porrò binos mittit, ceu imperfectiores, & ut alius aliũ adiuuaret. Ibãt & ante faciem eius, eo quod docebant, sicut Ioannes, Parate uiam domini. Consydera autem quomodo dixerit: Rogate dominum messis, ut extrudat operarios. deinde ipse propria authoritate illos emittit. Ipse enim uere est dominus messis, hoc est uerus credentium deus. Prædicit autem eis & persequutiones, quod sicut agni in medio luporum futuri essent: ut ne si repente in aduersa talia incíderent, magis turbarentur.

Nolite portare sacculum, neq; peram, neq; calceamẽta: & neminem per uiam salutaueritis. In quancunq; domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiesceret super illum pax uestra: sin minus, ad uos reuertetur. In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quæ dantur ab illis. Dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. Et in quancunq; ciuitatem intraueritis, & susceperint uos, edite quæ apponuntur uobis, & sanate infirmos, qui in illa sunt, & dicite illis: Appropinquauit in uos regnum dei.] Quia missurus erat prædicatores Euangelij, dicit: Ne portetis sacculum, neq; hoc uel illud. sufficit em̃ uobis, quod curam habeatis uerbi: nam si sacculum portaueritis, manifestum quod illius uobis cura est, & uerbum contemnetis. Vel aliter: Quoniam alendi estis ab his quos docetis, quid uobis sacculis opus, uel pera, uel calceamentis? Omnem enim illorum usum suppeditabunt hi, qui à uobis docẽtur. Porrò quod nullum per uiam salutent, hac de causa eis iniungit, ut ne occuparentur in hominum salutationibus & curiositatibus, quibus à prædicatione impedirentur. Verisimile enim est, ut quum quis salutauerit quempiam, ab eodem resalutetur, & de maiori familiaritate interpelletur, ut fieri solet in his qui simul uadunt. Simul enim ut amici facti, etiam amplius & curiosius quiddam scrutantur: & sic paulatim in humana negocia apostoli inciderent, uerbumq; neglígerent. In itinere igitẽ salutare quempiam ea de causa prohibet. In domum autẽ ingressi dicit: Dicite, pax huic domui. hoc est, salutate eos qui in domo sunt. Et deinde ostendens, quod hoc nõ solum sit salutare, sed & benedicere, dicit: Siquidem dignus fuerit paterfamilias, benedicetur: si autem contumeliosus, & non capax pacis, pugnans & aduersarius sermoni uestro & doctrinæ, benedictio non ueniet super illum, sed ad uos reuertetur. Præcipit quoq; non transeundum de domo in domum, ut ne uideantur gulosi, & scandalo sint multis, & contristent eos à quibus primum suscepti sunt. Insuper dicit, Comedite ea quæ apud illos sunt: hoc est, quæ proponunt uobis, etiamsi uilia & parua sint, nihil amplius inquirentes. Pro mercede autem habete cibum. Et ne quæratis & pasci, & mercedẽ insuper

accipere,

accipere, sed cibum pro mercede habetote. Vide igitur quomodo discipulos ad inopiã instruat, & securos faciat. Sanare autẽ & infirmos eos q in ciuitatibus, præcipit, ut mira culorum operatione attrahãt homines ad uerbum quod prædicant. Et uide quid dicat: Et dicite eis. Appropinquauit in uos regnum dei. Nam si primum sanaueritis, ac deinde docueritis, feliciter curret sermo uester, & credent homines, quod regnum dei peruenerit in uos. Non enim sanati fuissent, nisi diuina quædam uirtus fuisset hæc operans: sed & quando in anima quis sanatus fuerit, tunc uenit in eum regnum dei. Ab ægro tante enim longe istud est, quandoquidem peccatum in illo regnat ac dominatur.

In quancunq; autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint uos, exeuntes in plateas eius, dicite: Etiam puluerẽ, qui adhæsit nobis de ciuitate uestra, extergimus in uos: tamen hoc scitote, quod appropinquauit in uos regnum dei. Dico uobis, quod Sodomis in die illo remissius erit, quàm illi ciuitati.] Quando, inquit, non susceperint uos, egressi testemini eis, quod nihil commune nobis uobiscum, neque habemus aliquid de ciuitate uestra: sed etiam puluerẽ qui adhæsit nobis extergimus, hoc est excutimus, spongia emundamus, abijcimus in uos. Veruntamen scitote, quod appropinquauit in uos regnum dei. Hoc loco quæsiuerit quispiam: Quomodo dicit dominus appropinquasse regnum dei & his qui susceperunt, & qui non susceperũt apostolos? Appropinquare dicit regnum cœlorum his qui apostolos susceperε, propter beneficia quæ in eos collocantur: his autem qui nõ susceperunt, propter condemnationem. Finge in spectaculo quodam multos condemnatos, & alios non condemnatos, senatorios inquam milites & optimates, deinde dicere præconem ad omnes tam condemnatos, quàm uenerabiles, Appropinquauit rex uester: nónne his quidem ad supplicium, alijs uero ad gloriam & beneficentiam appropinquare dicit regem? Sic igitur & hoc loco intellige, Tolerabilius erit Sodomis (inquit) quàm ciuitati quæ uos non susceperit. Quare? eo qđ in Sodoma apostoli non fuerunt missi. Igitur qui apostolos non susceperunt, deteriores sunt Sodomitis. Obserua ciuitatem non suscipientem apostolos plateas habere. Lata enim uia est quæ ducit ad interitum: quam quisquis ingreditur, ille apostolicum & diuinum non suscipit. *Matth. 7.*

Væ tibi Chorozain, uæ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, olim in cilicio & cinere sedentes pœnituissent. Veruntamẽ in Tyro & Sidone remissius erit in iudicio, quàm uobis. Et tu Capernaum, quæ usq; ad cœlum elata es, usq; ad infernum deprimêris. Qui uos audit, me audit: & qui uos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me.] Tyrus & Sidon ciuitates fuerunt Gentilium, Bethsaida autem & Chorozain Iudaicæ. Dicit igitur quod in iudicio tolerabilius erit Gentilibus quàm uobis, qui uidistis miracula, & non credidistis. Illi enim si uidissent, credidissent utiq;. Sed & tu Capernaum exaltata quidem fuisti usq; ad cœlum, & glorificata multis quæ in te facta sunt miraculis, detrahêris usq; ad infernũ condemnanda propter istucipsum, quod & post tanta miracula incredula manes. Deinde ut ne dicant, qui mittuntur ad prædicationem: quò mittis nos, si ciuitates quædam nõ sunt te susceptura? dicit, Ne sitis animo tristi: qui spernit uos, me spernit, & patrem meum: & ita iniuria non uestra est, sed in deum transit. Consolatio igitur sit nobis, quod hæc dei sit iniuria. Sicut contrà ne gloriemini, uel sapite sublime, quod quidam uos audiant. Non enim uestrum est opus, sed meum, & gratiæ.

Reuersi autem sunt septuaginta cum gaudio, dicentes: Domine etiã dæmonia subijciuntur nobis per nomen tuum. Ait autem illis: Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Ecce do uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici, & nihil uobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quod spiritus uobis subijciunt: sed gaudete, quod nomina uestra scripta sunt in cœlis.] Prius dixit, quod miserit septuaginta, nunc autem dicit quod reuersi sint gaudẽtes, qđ non solum alios morbos fugarint, sed quod maius malum erat, effugarint etiam dæmones. Vide autem quomodo non superbiunt. Dicunt enim, quod in nomine tuo subijciuntur nobis dæmonia, tua gratia, non nostra uirtute. Dicit autem illis dominus: Ne mi-

remini, si dæmones uobis subijciantur. Princeps enim ipsorum olim de cœlo decidit, & nullam fortitudinem habet. Nam licet hoc homines non uiderint, ego tamen inuisibilis spectator uidi. Decidit autem sicut fulgur, quia luxerat & archangelus, & lucifer, ac in tenebras decidit. Si igitur de cœlo ille decidit, serui eius, dæmonia dico, quid non patientur? Quidam autem sic intelligunt, de cœlo, hoc est de gloria. Nam quia dixerant ei septuaginta, quod dæmonia sibi subijciantur, dicit: hoc & ego sciebam. Videbã enim Satanam de cœlo, id est de gloria sua, & de honore quam habebat cadentẽ. Ante Christũ enim ut deus colebatur. Nũc autem de cœlo decidit, hoc est de gloria sua: ne colatur ut deus, neq; habeatur perinde ac in cœlo habitet. Ecce igitur do uobis potestatem conculcãdi uirtutẽ illorũ. Serpentes & scorpij, dæmonũ sunt cateruæ, quæ desursum trahunt. Et qui manifeste percutiunt, serpentes: qui uero occultius, scorpij: ut dæmon libidinis & inuidiæ est serpens, in manifestaria enim mala cõpellit: at qui propter morbos persuadet hominem lauacris, unguentis & alijs effœminantibus uti, scorpius uocatur, non manifestum habens aculeum, sed clàm carnem offendit, ut in magnum casum inijciat. Gratia autem domino, qui dedit potestatem calcandi super illos. Cæterum docens eos ne superbiant, dicit: Veruntamen in hoc noli gaudere, quod dæmonia uobis subijciuntur: alij enim sunt q ex hoc beneficia capiũt, nempe qui sanitatẽ cõsequunt: sed magis quod nomina uestra scripta sunt in cœlis: non atramento, sed memoria dei & gratia. Et diabolus decidit è cœlo: homines autem qui infra sunt, scribuntur supra. Verum itaq; gaudium, nomina uestra in cœlis scribi, & esse in memoria dei.

In eadem hora exultauit spiritu Iesus, & dixit: Confitebor tibi pater, domine cœli & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: etiam pater, quoniam sic complacitum est coram te.] Sicut pater bonus, quum uiderit filios recta quædam opera gessisse: ita & saluator exultat, quia talia bona assequuti erant apostoli. Itaq; patri gratias agit, quod occultauerit quidem talia mysteria à sapientibus, phariſæis scilicet & scribis, q legẽ interpretant: & intelligẽtibus, hoc est discipulis horũ scribarum. Sapiens enim est qui docet, intelligens autem qui docetur, & intelligit quæ dicuntur. ut exempli gratia, sapiens Gamaliel, intelligens Paulus: ille enim docebat, hic intelligebat quæ ab illo docebantur. Paruulos autem nominabat dominus suos discipulos, utpote eos qui in lege docti non erant, sed plericq; ex turba & piscatoribus congregati. Veruntamen & paruuli dicti sunt ob puerilem simplicitatem. Illi autem sapientes dicti: quia uidebantur sapientes, quum sapientes non essent. Abscondit igitur mysteria ab his qui uidebantur sapientes & intelligentes, quum utiq; non essent. Nam si fuissent, reuelata fuissent eis. Etiam pater gratias ago tibi, quia sic beneplacitum fuit ante te: hoc est, fuit talis approbatio & uolitio ante te, & placuit tibi.

Et conuersus ad discipulos, dixit: Omnia mihi tradita sunt à patre, & nemo scit filiũ, nisi pater: & quis sit pater, nisi filius, & cui uoluerit filius aperire. Et conuersus ad discipulos seorsim, dixit: Beati oculi, qui uidẽt quæ uos uidetis. dico enim uobis, quod multi prophetæ & reges uoluerunt uidere, quæ uos uidetis, & non uiderũt: & audire quæ auditis, & non audierunt.] Omnia traduntur filio à patre, sicut subijcienda fuerunt filio omnia. Duo enim modi sunt, quibus regnauit in omnibus deus: unus, quod regnat in his qui nolũt. ut exempli gratia quid dicam: Deus dominus meus est, etiamsi nolim: quia conditor meus est. Est autem iterum dominus meus, quando seruando mandata eius, uoluntatem eius impleo, gratus seruus factus. Primum humana natura seruit, & subdita est deo, etiamsi nolit, etiamsi Satanæ ministrat. Postquàm autem Christus pro nobis suscepit bellum, & nos à diaboli tyrannide extractos, ministros suos, & mandatorum suorum operarios fecit, tunc facti sumus serui grati & natura, & uoluntate. Prior enim seruitus naturæ tantum erat: secunda autem & uoluntatis. Hoc igitur est, quod nunc dicit dominus, quia omnia mihi tradita sunt à patre meo: hoc est, omnia mihi subijcienda sunt, & sub potestatem meam redigenda. Simile autem ei, quod alicubi dictũ: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Quia eñ pacificauit omnia tam quæ in cœlo, quàm quæ in terra, talia dicit. Et aliter: Omnia traduntur filio à patre, Matth. 28.

tre, omnia opera quæ incarnatus pro nobis fecit. Quia enim neque pater, neque spíritus pro nobis uel incarnatus est, uel passus, uel resurrexit: sed filius hæc omnia tulit, & dux salutis nostræ factus est: idcirco dixit, tradita illi esse, sicut si dixisset: Pater meus mihi concredidit omnia, incarnari, pati, resurgere, saluare naturam repulsam. Et nullus scit filium, nisi pater: & quis sit pater, nisi filius. Postquàm autem dixit, Omnia mihi concredita sunt: quasi dubium quoddam nunc soluit. Ne enim quis dubitet, & cuius gratia tibi tradita sunt omnia, & non alteri, fortassis angelo uel archangelo, dicit, quod propterea mihi tradidit, eo quod eiusdem naturæ & substantiæ sum cum eo. Et sicut illum nullus scit, ita neque me, nisi pater solus: & ita meritò mihi tradidit omnia, ut eiusdem naturæ secum, omnemq; cognitionẽ transcendenti, sicut & ipse ultra omnẽ est cognitionis uim. Etenim pater dicit, qđ à solo filio cognoscit̃, & cui uoluerit reuelare filius. Vide autẽ, quod filius quidem non per reuelationem cognoscat patrem, creaturæ autem per reuelationem, gratia enim accipiunt scientiam, non igitur creatus est filius. Conuersus uero ad discipulos, beatos illos dicit, & omnes quoq; qui cum fide uident in carne ipsum ambulantem, & miracula operantem. Etenim prophetæ prisci & reges desyderauerunt quidem in carne uidere dominum & audire eum, sed non contigit eis. Et aliter, quia supra dixit: Cui filius reuelauerit, ille scit patrem. beatos nunc dicit discipulos, quod à reuelatione ista eis contingant. Reuelauit enim eis patrem per se. Ipsum enim uidens, uidet patrẽ, quod bonum nullus ex sanctis qui ante incarnationem eius fuerũt, obtinuit: quia non uiderunt dominum in carne, per quem pater cognosceretur: unde neque patrem sic uiderunt, ut apostoli.

Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, & dicens: Magister quid faciẽdo, uitam æternam possidebo? At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? quomodo legis? Ille respondens, dixit: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uiribus tuis, & ex tota mente tua: & proximum tuũ sicut teipsum. Dixitq; illi: Recte respondisti, hoc fac & uiues.] Arrogans quidam fuit legisperitus, immo superbus, ut ex his quæ sequuntur manifestum est, & insuper dolosus. Accedit itaque tentans dominum. Opinabatur enim quod ex responsis supplantare dominum posset. Sed dominus ad legem illum ducit, in qua mire gloriabatur. Vide autem quanto studio iubeat lex deum amare. Homo animalium omnium perfectissimum est, & particeps naturæ omniũ, & præterea quiddã sublimius habens. ut exempli gratia quid dicam: Particeps est naturæ lapidis, habet eĩ capillos & ungues quæ insensata sunt, quẽadmodum lapis. Particeps est & naturæ plantarum, secundum quod crescit & nutritur, & simile generat, sicut & plantæ. Particeps est & naturæ brutorũ, secũdũ qđ habet sensus, & irascitur, & concupiscit. Particeps est autem & dei, iuxta rationalem animam, supra omnia alia animantia. Itaq; lex ostendere uolens quod homo debeat sese totum tradere deo, & omnes animales uirtutes insumere in dilectionem dei, eo quod dicit, ex toto corde, crassiorem & plantis propriam declarauit uirtutem. Dicendo autem, ex tota anima, mediam ostendit, & sensatis congruentem. Per hoc autẽ quod dicit, ex tota mente, homini maxime propriam significauit uim, animam rationalem. Porrò quod dicit, ex tota fortitudine, ad omnia hæc trahendũ. Oportet enim nos & naturalem, ac uegetatiuam uirtutem subijcere dilectioni Christi. Sed quomodo? fortiter, & nõ dissolute. Et sensitiuam: atq; illam fortiter. Denicq; & rationalem: atq; illam ex tota uirtute. Atque ita totos nos debemus dare deo, subijcereq; & nutritiuam, & sensitiuam, & rationalem nostram uirtutem dilectioni dei. Et proximum tuum sicut teipsum. Lex nondũ ualens perfecta docere, ob auditorum puerilitatem, proximũ diligere hortatur, ut seipsum. Christus autem & plusquàm seipsum diligere proximum docuit. Maiorem enim hac dilectionem (inquit) nemo exhibere potest, quàm ut animam suã ponat pro amico suo. Dicit igitur ad legisperitum: Recte respondisti. Quia enim (dicere uult) lege adhuc subiectus es, recte respondisti: iuxta legem enim sapis.

Deut. 6. *Rhom. 13.* *Ioan. 15.*

Ille autem uolens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus? Respondens autem Iesus, dixit: Homo quidam descendebat ab Hierosolymis in Hiericho,

& incidit in latrones, qui etiã despoliauerunt eum uestibus, ac uulneribus inflictis abierunt semimortuo relicto. Accidit autem, ut sacerdos quidam descenderet eadem uia, ui soçp illo præterijt. Similiter & leuita, quum iret iuxta locum, quum accessisset ac uidisset eum, præterijt. Samaritanus autem quidam iter faciens, uenit ad eum: & uiso eo, miseri cordia motus est, & accedens obligauit uulnera eius, infundens oleũ ac uinum, & imponens illum in suum iumentum, duxit in diuersorium, & curam eius egit. Et postero die egrediens, depromptos duos denarios dedit hospiti, & ait ei: Curam illius habe, & quodcunçp præterea insumpseris, ego quum rediero reddam tibi. Quis ergo horũ triũ uidetur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui exercuit misericordiam in illum. Ait igitur illi Iesus: Vade, & tu fac similiter.] Laudatus à saluatore legisperitus, prodidit insolentiam animi, dixit enim, Et quis est meus proximus? Existimabat enim se iustum esse, nullumçp habere sibi similem & proximum uirtute: putans solum iustum iusto proximum esse. Próinde uolens iustificare seipsum, & extolli super omnes homines, insolescens inquit: Et quis est proximus meus? Saluator autem, quoniã conditor ipse erat, sciens nos omnes unam creaturam, nõ operibus, neçp dignitatibus, sed natura, definit proximum: Ne igitur putes (inquit) quia iustus es, quod nullus tibi similis sit. Omnes enim qui eiusdem naturæ sunt, proximi tui sunt. Sis igitur uicissim & tu illis proximus: non loco, sed affectione & studio erga illos. Idcirco & Samaritanum introducit in exemplum, ut tibi monstret quod licet hic uita excelluerat, proximus tamẽ ei erat qui miseratione dignus. Sic & tu compassione proximum te illi exhibe, & sponte, ac nõ uocatus in illius subsidium curre. Docemur igitur & hoc loco per parabolam, ut parati simus ad misericordiam, & conemur esse proximi his qui indigent nostro subsidio. Docet autem & quãta dei bonitas erga homines. Descendebat enim humana natura à Hierusalem, hoc est à tranquilla & pacifica uita. Visio enim pacis Hierusalem interpretatur. Quò autem descẽdit? in Hiericho humilem & æstu suffocantem, hoc est uitam affectionibus plenam. Vide autem quod non dixit, descendit: sed, descẽdebat. Semper enim humana natura ad inferiora procliuis est: non semel, sed semper uitæ affectionibus deditæ uacans. Incidit autem in latrones, hoc est dæmones. Nisi enim quis à cogitationibus sublimibus deciderit, non incidit in dæmones, qui exuto homini & spoliato uestibus uirtutum, plagas inferunt peccati. Primum enim denudant nos omni bona cogitatione, & uisitatione dei: deinde plagas peccati inferunt. Porrò naturam humanam semimortuam reliquerunt: uel quod anima immortalis, corpus autem mortale, & ita dimidium hominis morti subditum est: uel quod nõ omnino desperata est humana natura. In Christo enim salutẽ se habere sperauit. Et ita neçp moriatur omnino, sed propter ruinam Adæ mors in mundum intrauit: propter Christi autem iustificationẽ mors abolẽda est. Per sacerdotem uero & leuitam, legem intellige & prophetas. Illi enim uo-
Heb. 10. lebant iustificare humanam naturam, sed non potuerunt. Impossibile enim (inquit Paulus) sanguinem taurorum & hircorum tollere peccatum. Miserti itaçp sunt hominis, & de eius sanitate cogitarunt. Deinde plagarũ magnitudine uicti, ad posteriora iterum regressi sunt. hoc enim significat ἀντιπαρῆλθεν. Venit enim (inquit) lex, & adstitit iacenti: deinde nõ ualens sanare, reuersa est. Attende item quod uerbum, accidit, sensum quendam habet. Nam reuera legem non data opera inuenerunt, sed propter humanam infirmitatem, quæ non potuit ab initio sacramentum Christi suscipere, data est. Propterea dicit, accidit, quod sacerdos, hoc est lex (ita enim dicere solemus de his quæ fortuitò obueniunt, & citra operam nostram) uenit, ut sanaret hominem: sed dominus & deus noster, qui propter nos factus est maledictũ, & uocatus Samaritanus, iter faciens: hoc est, hanc potissimum sui itineris causam esse uoluit, & hunc scopum obseruauit, ut nos sanaret: neçp præteriens, & obiter nos uisitans uenit ad nos: sed conuersatus nobiscum, & locutus: non apparenter, sed uere. Próinde statim obligat uulnera, neçp permittit malitiam amplius laxari, sed obligat eam. Infundit oleum ac uinũ: oleum, hoc est sermonem doctrinæ, qui per suauia nos adhortat: uinum uero, sermonẽ qui per austeriora inducit ad uirtutem. Exempli gratia: Quando audis dominum dicentem: Venite ad me, & ego re-

focillabo

focillabo uos. hoc oleum hilaritatem & quietem ostendit. Et iterum: Venite, hæreditate præparatum uobis regnum. Quando autem dicit, Ite in tenebras: uinum est, hoc est austerior doctrina. Intelligere potes & aliter: Oleum humanam significat conuersationem, uinum diuinam. ut tale quid dicam: Dominus alia humano more operabatur, alia autem diuino. Humanum erat comedere & bibere, & uitam laxiorem sectari, & nō austeritatem præ se ferre, ut Ioannes: atq; hoc fuerit oleum. Ieiunium uero mirabile, & ambulatio in mari, & aliæ diuinæ uirtutes, uinum sunt. Vino enim assimilata est deitas, quā meracam sustinere ac ferre nullus posset, nisi & oleum adesset, hoc est, humanior conuersatio. Et proinde quia per utraq; nos seruauit, diuinitatem inquam & humanitatem: propterea dicit uinum & oleum infudisse. Et quotidie qui baptizantur, liberantur à uulneribus animæ, oleo quidē unguenti uncti: statim autem communicantes, & diuini sanguinis participes fiunt. Porrò dominus imposuit sauciam nostrā naturā super propriū iumentū, hoc est super corpus suum. Membra enim sua nos fecit, & participes sui corporis: nosq; infimo loco sitos posuit in dignitatē illā, ut & eiusdem corporis uideamur esse. Diuersorium autem, ecclesia quæ omnes suscipit: lex enim non omnes suscipiebat. Moabita, enim dicit, & Ammonita non intrabūt in ecclesiam dei. Nunc autem in omni gente q timet deū, acceptus est ei, modò uelit credere, & pars fieri ecclesiæ, quæ omnes scipit peccatores & publicanos. Vide item & diligētiā, quomodo ducens (inquit) in diuersorium curā eius egerit. Nam priusquàm in hoc duceret, solum obligauit uulnera. Quid igitur est quod dico? quia quum constituta est ecclesia, & factum est diuersoriū, hoc est ex omnibus ferme gentibus aucta, tunc fuerunt & spiritussancti dona, & dilatata est gratia dei. Id quod ex Actis apostolorum disces. Tenet autem figuram hospitis omnis Apostolus & doctor, & pastor: quibus dedit dominus duos denarios, duo testamenta, uetus & nouum. Vnius enim imaginem regis utraq; tenēt, nempe quod eloquia dei sint. Itaq; denarios illos dominus in cœlum ascendens reliquit apostolis, & episcopis alijs atq; doctoribus. Dixit autem: Quicquid ex tuo insumpseris, ego dabo tibi. Reuera enim de suo apostoli multa insumpserunt, multum laborantes, & omnem doctrinam seminantes. Sed & doctores qui explanant ueterem & nouam, multa è suo insumunt, pro quibus mercedem accipient, domino redituro in secundo aduētu. Tunc enim singuli dicēt ei: Domine duos denarios dedisti mihi, ecce alios duos præterea impendi. Cui dicet & ipse: Euge serue bone &c. Deut. 23.

Factum est autem dum irent, ut ipse intraret in quoddā oppidulum, ac mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam: & huic erat soror nomine Maria, quæ etiam assidens ad pedes Iesu, audiebat sermonem illius. Martha autem distrahebatur circa frequens ministerium, quæ assistens ait: Domine, non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me ut sola ministrem? dic ergo illi, ut me adiuuet. Et respondens dixit illi Iesus: Martha Martha solicita es, & tumultuaris circa multa. atqui unum est necessarium, Maria bonam partem delegit, quæ non auferetur ab ea.] Magna quidem hospitalitatis uirtus est, id quod Martha ostendit, & non reijcienda: maior autem attendere uerbis magis spiritualibus: per illam enim corpus pascitur, per hoc anima uiuificatur. Nō enim propter hoc assumus (inquit) ut mētē impleamus uarijs cibis, sed ut animabus utiles simus. Vide item & domini sententiam. Nihil prius dixit Marthæ, quàm ab illa perstringendi sumeret occasionē. Postquàm eā illa auellere tentauit sororē ab auditu, tū denicq; dominus arrepta occasione, illam uerberat. Eatenus enim hospitalitas uenerationē digna est, quatenus non abstrahit & abducit nos à magis necessarijs. Et quoniam cœpit prohibere nos ab curiosis, tunc illi præferendus diuinorum auditus: immo si accuratius dicendum, non hospitalitatem prohibet dominus, sed uarietatem ac turbam, hoc est distractionem & turbationem. Laudat enim frugale hospitium. quare enim inquit, Martha sollicita es, & turbaris circa multa, hoc est distraheris, turbaris. Vno nobis opus est, nempe ut comedamus qualitercunq;, nō uarijs. Quidam autē exponunt, uno est opus: non de esu, sed attentione doctrinæ. Porrò dictis illis docet dominus apostolos, ut quū uenerint in domum cuiusdam, non uaria inquirant, sed contenti sint frugali hospitalita-

te, nihil plus quærentes quàm ut attendant doctrinæ. Intellige quoq; per Martham uirtutem practicam, per Mariam contemplationem. Practice enim distractiones & turbationes fert: contemplatio uero domina sit affectionum. Maria enim domina interpretatur, ac in sola diuinorum eloquiorũ & iudiciorũ contẽplatione occupata est. Animaduerte aũt & hoc, quod assidet iuxta pedes Iesu, & audit sermones eius. Etenim per pedes intelligunt uirtutem practicam, motum enim & incessum ostendunt. Porrò sessio, firmitatis symbolum est. Quisquis igitur sederit iuxta pedes Iesu, & confirmatus fuerit in practica, ac imitatur uitam & conuersationem Iesu, ille postea uenit ad auditũ diuinorum sermonum, uidelicet contemplationẽ. Quia & Maria primum sedet, deinde audit sermones. Tu igitur siquidem potes, in ordinem Mariæ ascende, & fias domina affectionum, & ad contemplationem uenies. At si hoc tibi non fuerit possibile, Martha esto, practicæ parti addictus, & per hoc Christum suscipiens. Vide autem hoc: Quæ non auferetur ab ea. Practicus eñ habet quod à se auferatur, hoc est distractionẽ & occupationem: proficiendo enim uenit ad contemplationem, liberaturq; à turbatione & distractione, & ita aufertur aliquid ab eo. Contemplator uero non priuatur hac bona parte, contemplatione scilicet. In quod enim maius aliud proficeret, ubi in hoc uenerit fastigium, diuinam dico uisionem, id quod est deificari? Qui enim dei uisionem assequitur, deus fit. Simile enim simili comprehenditur.

CAPVT XI.

Matth. 6. FT factum est quum oraret quodam in loco, ut cessauit, dixit quidam ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare, sicut & Ioannes docuit discipulos suos. Et ait illis: Quum oratis, dicite: Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, ueniat regnum tuum: fiat uoluntas tua quemadmodum in cœlo, sic etiam in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, & remitte nobis peccata nostra, siquidem & nos remittimus omni debẽti nobis. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo.] Imitatur discipulus Christi discipulos Ioannis: idcirco & quærit ut doceatur, modum orationis. Saluator autẽ non repulsa discipuli prece, docet: Pater noster (inquit) qui es in cœlis. Vide orationis uim, statim sursum te ducit: tibiq; persuadet, quoniam nominas deum patrem, ne omnino similitudine eius careas, sed enitaris fieri similis patri. Nõ dixit autem, pater meus: sed, pater noster: ad fraternitatis amorem nos cohortans & cõpellens omnes diligere tãquàm cõmunes fratres. Porrò quum dixisset, in cœlis, non deum illic circunscribit, sed auditorem in cœlos subuehit, & à terrenis abducit. Sanctificetur uero nomẽ tuũ, pro eo quod est glorificetur: hoc est, fac uitam nostram in tuam esse gloriam. Nam sicut nomen dei propter malos blasphematur, ita propter eos qui bonam agunt uitam glorificatur. Veniat regnũ tuũ. Malus deprecatur regnũ dei, nolens illud uenire propter iudicia quæ tunc erunt: iustus uero orat, ut citò ueniat, quo à tentationibus quæ hic sunt, liberet & quiescat. Fiat autem uoluntas tua, quemadmodum in cœlo ab angelis: ita & à nobis hominibus super terram. Angeli enim omnino iuxta uoluntatem dei operantur. Docet quoq; quotidianum panem solum quærendum, hoc est eum qui substantiæ nostræ, & uitæ conseruandæ conducit: non superfluum, sed necessarium. Porrò nõ intrare in tentationes, significat non temere prosiliendum in tentationes. Neq; enim orare debemus deum, ut immittat in tentationem, sed deprecandæ sunt: & si nobis acciderint, ferendæ fortiter. Dicere autem possumus, quod duo sint genera tentationum. Aliæ enim sunt uoluntariæ, ut ebrietas, homicidium, adulterium, aliæq; affectiones. Hisce enim tentationibus sponte nos submittimus. Inuoluntariæ uero sunt, quibus tyranni & ualidiores nos subijciunt. Igitur à uoluntarijs tentationibus, hoc est affectionibus fugere nos oportet, & eas deprecari & dicere, ne inducas nos, hoc est, ne permittas nos incidere in tentationem, hoc est uoluntariam tentationem. Sed libera nos à malo. Hic enim est qui & uoluntarias, & inuoluntarias infert tentationes. Ideo qui tentaris ab homine & uim pateris, ne putes hominem esse tibi authorem tentationis, sed malignũ. Ille enim est, qui

fratri

fratri persuadet, ut in te sæuiat & insaniat.

Et ait ad illos: Quis uestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice da mihi mutuo tres panes: quoniam amicus meus uenit de uia ad me, & non habeo quod apponam illi. & ille intus respõdens dicat: Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere & dare tibi? Dico uobis, etiam si non daturus sit illi surgens, eo quod amicus eius sit: propter improbitatem tamen eius surget, ac dabit illi quotquot habet opus.] Parabolam hãc & exemplum dicit dominus, erudiens nos ne segniter oremus. Quid igitur uult parabola? Mediam noctem quidẽ inquit esse extremũ uitæ, ad quod quum homines peruenerint, sensum boni accipiunt, & ad deum festinant: qui amicus est, omnes diligens, & omnes uo 1. Timot. 2.
lens saluos fieri. Igitur multi accedunt in media nocte, hoc est in extrema uita ad deum, ut ad amicum. Et dicunt ei: Da tres panes, hoc est, fidem in trinitatẽ. Amicus enim meus aduenit, hoc est angelus qui animam assumit. Amicus autẽ & omnis angelus, sicut & dominus dixit, quod gaudium factum est in cœlo de salute hominis. Pueri autem qui in lecto quiescunt, sunt hi qui conuersi sunt, & facti sicut pueri, & digni habiti sunt qui quiescerent cum domino. Impudentiam autem & improbitatem, dicit orationem attentam cũ sustinentia. Intellige & aliter, p̃ mediã noctẽ, ingentem tentationem. Nox enim omnis tentatio: media autem nox omnis tentationis feruor. Igitur quum quis in medias tentationes peruenerit, accedit ad deum nos diligẽtem, & dicit: Commoda mihi tres panes, salutẽ corporis scilicet, & animæ, & spiritus. Timet enim ne tria hæc periclitentur. Quis autẽ amicus est, qui uenit de uia? uel omnino dominus, qui probat nos, & auidus est edendi de salute nostra. Non habet autem, quod apponat amico, qui in tentationes inciderat, & infirmus per se ut obsistat illis, & curet ea quæ sunt dei. Claudi autem ianuam, signat quod oporteat ante tentationes nos esse præparatos. Quum autem incideremus, clausa est præparationis ianua. Et qui inueniũtur impræparati, nisi deus adiuuerit, periclitabũtur. Pueri autem (sicut prius dictum) hi sunt qui per uirtutem facti sunt filij dei, & recumbunt ac quiescunt cum deo.

Et ego dico uobis: Petite, & dabitur uobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur uobis. Omnis enim q̃ petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Quis autem ex uobis pater, à quo si filius petierit panem, num lapidem dabit illi? aut si piscẽ, num pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ouum, num porriget illi scorpium? Si ergo uos quum sitis mali, nostis bona dona dare filijs uestris: quanto magis pater uester qui est in cœlis, dabit spiritum sanctum poscentibus se.] Videte uerborum diligentiã. Non dixit, petetis, & dabitur: sed, petite, hoc est continuò quærite. Omnis enim qui petit, accipit. Nunquid ergo & qui petit quæ non expediunt, accipit? Non. Primo igitur rerum noxiarum petitio, non uocatur petitio apud deum: nam qui deum orat, debet petere quæ ille dat. Quando autem quis noxia petit, non ad deum petitionẽ facit: ipse enim noxia nõ dat. Insuper audi & ipsum dominum, quomodo doceat nos petere quæ oportet. Panem (inquit) & piscem, & ouum filius petit. Sicut igitur hæc hominis sunt cibus, ita & petitiones nostræ utiles nobis esse debent. Intellige hic, quod panem petat omnis qui fidem in trinitatem, & rectitudinem dogmatum reuelari sibi petit. Hæc enim cor sicut panis confirmant. At piscem petit, qui in mari uitæ huius est, & quærit à deo ad Psal. 103.
tutorium, ut in medijs tentationibus non submergat, sed uiuat, & sicut piscis custodiatur. Ouum autem petit, qui sibi uirtuosarum animarũ fructus dari petit. Quæ sanè animæ auibus iure conferuntur, quia alas sumpserunt, & spiritu alleuiatæ super terrena se esse extulerunt.

Et erat eijciens dæmonium, & illud erat mutum: quumq̃ eiecisset dæmonium, locutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt: Per Beelzebul principem dæmoniorum eijcit dæmonia. Et alij tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo. Ipse autem quum sciret cogitationes eorũ, dixit eis: Omne regnum aduersus seipsum diuisum desolatur, & domus super domum cadit. Quod si satanas quoq̃ aduersus seipsum diuisus est, quomodo stabit regnum eius? quia dicitis, per Beelzebul eijce-

re me dæmonia. Quod si ego Beelzebul præsidio eijcio dæmonia, filij uestri cuius præsidio eijciunt? Ideo ipsi iudices uestri erunt. Porrò si digito dei eijcio dæmonia, profecto peruenit ad uos regnum dei.] κωφὸς, mutus frequenter dicitur, qui non loquitur: dicitur autem & qui non audit: proprie uero, qui neq; audit, neq; loquitur. Et sanè qui à natiuitate non audiunt, hi etiam non loquuntur necessario. Illa enim loquimur, quæ per auditū loq didicimus. Quādo aūt quis nō audit, nō mirū si neq; loquat. Verū secus est, si casu offendat cuiuspiam auditus. Nā eum qui talis est, loqui prohibet nihil. Vnde qui ad dominum adductus, & lingua, & auribus impeditus erat. Figura autem hic est humanæ naturæ, quæ à dæmonibus detenta, non audire potest sermonem dei, multóque minus eloqui ualet. At dominus ut uenerit, dæmonesq; effugarit, dæmoniacas affectiones & opera inquam, fecit nos audire & eloqui ueritatem. Oportet enim nō solum audire sermones dei, sed & alijs loqui. Audiamus igitur qui habemus in nobis diabolica opera, & putamus nos docere alios, & cupimus ab hominibus salutari rabbi. Egresso enim dæmonio, uerus sermo & doctrina fit. Quandiu autem intra nos fuerit dæmonis operatio, etiam si uideamur loqui, non loquimur. Pharisæi sanè miraculum arguunt, & dominum ut magum contumelia afficiunt. Dicunt enim eum habere amicum principem dæmoniorum, atq; illius cooperatione eijcere dæmonia. Ad quos dominus: Quomodo (inquit) potest dæmon eijcere alium dæmonē? hoc enim esset destructio regni eius. Siquidem regnum illi putāt & quietem, habitare in hominibus. Et si eijcit eos princeps ipsorum, manifestum quod seipsum destruit. Etenim omne regnum diuisum & seditiosum destruitur, & domus diuisa cadit. Domū aūt siue ædificiū intellexeris, bene: nam ædificium quandiu cohibet se, & seruat continuitatem, consistit: ubi autem & muri dispescunt, cadit: Siue intellexeris eos qui inhabitant domum: nam hi quandiu pacifici sunt, conseruantur: quum autem inter se dissident, cadunt. Esto autem, quod ego eijciā dæmonia in Beelzebul: filij uestri, hoc est, apostoli, in quo eijcient? nónne manifestum qd in meo nomine? Quomodo igitur dicitis, quod ego eijciā in Beelzebul, quasi opus habeam illorū uirtute: quum filij uestri, sancti scilicet apostoli, in meo nomine dæmonia eijciant? Igitur ipsi condemnabunt uos. Manifestum enim, quod si illi in meo nomine eijciunt dæmonia, mihi non opus sit uirtute alterius. In digito ergo dei, hoc est in spiritusancto eijcio, & non in malo spiritu. Digitum autem spiritum dicit, ut scias quod sicut digitus est eiusdem substantiæ cum alio corpore, ita & spiritus eiusdem substantiæ est cum patre & filio. Fortassis autem & ideo, quia filius dicitur manus dei: & requieuerunt super eum septem efficaciæ spiritus: non quod per spiritum agatur, sed quia cōsubstantialis est spiritui. Vnum autem ex donis & efficacijs spiritussancti est sanare: propterea dicitur in spiritu dei, hoc est in spirituali dono eijcere dæmonia. Nam sicut digitus pars est manus, ita & spiritus donationum pars fuit spirituū quos habuit Christus, hoc est operationum spiritus. Eapropter si eijcio (inquit) dæmonia efficacia diuinæ uirtutis, peruenit utiq; in uos regnū dei: quod talem habet sensum, destructum nunc est regnū diaboli, regnatq; deus qui dæmones effugat. Audi enim quid deinceps dicat.

Quum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Vbi uero fortior eo superueniens uicerit eum, uniuersa arma eius aufert, in quibus confidebat, & spolia eius distribuit. Qui non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit. Quū immūdus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arentia, quærens requiem, & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam, unde exiui. Et quum uenerit, inuenit eam scopis mundatam atq; ornatam. tunc uadit, & assumit septem alios spiritus nequiores ipso, & ingressi habitant ibi, & fiūt extrema hominis illius peiora primis.] Fuit quidem (inquit) ante aduentum meum fortis satanas, & custodiebat atrium suum, hoc est prævalebat & imperabat humanæ naturæ fortiter & secure. Vbi autem ego ueni illo fortior, & uici mundum: omniáque arma eius in quibus fidebat, omnia scilicet peccatorū genera. Illa enim arma sunt diaboli, in quibus fidebat & prævalebat. Arma igit inquam illa eius diripui ego q sine peccato inuentus. Vnde infirmata sunt & spolia eius, hoc est hoīes qs habebat, quasi spolia ab eo rapui, & trado ea, aliud alij angelo fi

do custodi,

dó cuſtodí,ut pro dæmone,cuius tyrannidem tulerat,habeat angelum. Vel aliter: Egó ne communionem cum Beelzebul habeo? Meum opus eſt congregare filios dei diſperſos,illius uero congregatos diſpergere. Quomodo igitur de me cogitatis, quod communionem habeam cum ſatana? Et profecto hæc cogitatio hinc oritur,quod dæmones magis nunc uos quàm olim premant. Etenim habuiſtis & olim immundum ſpiritum, qui habitabat in uobis, quando idola colebatis & prophetas occidebatis, & uiſus eſt poſtea exire à uobis: at nunc rediit in domum ſuam,hoc eſt animas ueſtras, cum ſeptē ſpiritibus,hoc eſt multis. Scriptura enim ſeptem pro multis uſurpat: fecitq; uobis extrema peiora primis. Quum enim idola coleretis,prophetasq; occideretis,nondum iniuria afficiebatis filium dei,qui nunc propter nos in carne apparuit. Nunc autem quæ ſpes ſalutis,quando & incarnato filio dei,qui & propter nos miracula operatus eſt,in tantam ingratitudinem & contumeliam proripuiſtis? Porrò loca inaquoſa,animæ ſunt eorū, qui nihil aquoſum & diſſolutum habent: ſed aridæ & ſolicitæ ſunt, in quibus nullam quietem inuenit ſpiritus immūdiciæ. Et quoniam in talibus animabus malignus nullum domicilij locum inuenit, ad Iudæos reuertit, & fiunt ipſis poſteriora deteriora primis: neq; adhuc habent prophetas, occiderunt enim uerbum: neq; unctionem, Chriſtum enim crucifixerunt. Hæc enim in illis olim apparebant, quamuis idola colerent: nunc autem quia in filium dei peccarunt, omnibus illis priuati ſunt.

Factum eſt autem,quum hæc diceret:extollens uocem quædam mulier de turba, dixit illi:Beatus uenter qui te portauit,& ubera quæ ſuxiſti. At ille dixit: Quinimò, beati qui audiunt ſermonem dei,& cuſtodiunt illum. Turbis autem condenſantibus ſe, cœpit dicere: Natio hæc mala eſt,ſignum quærit,& ſignum non dabitur ei,niſi ſignum Ionæ prophetæ. Nam ſicut fuit Ionas ſignū Niniuitis,ita erit & filius hominis nationi iſti. Ionæ 2.
Regina Auſtri ſurget in iudicio cum uiris nationis huius,& condemnabit illos:quia uenit à finibus terræ,ut audiret ſapiētiam Solomonis:& ecce plus quàm Solomon hoc in loco. Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum natione hac,& cōdemnabunt illam:quia ad pœnitentiam adducti ſunt prædicatione Ionæ:& ecce pluſquàm Iona hoc in loco.] 3.Reg.10. 2.Paral.9.

Phariſæis et ſcribis miracula taxantibus,mulier ſimplex,doloq; carens illa celebrat. Vbi autem ſunt qui dicunt dominum apparenter tantum apparuiſſe? Hæc igitur teſtis ſit, quod & ubera lactent. Ipſe uero beatos dicit illos, qui cuſtodiunt ſermonem dei: non deſtituens beatitudine matrem ſuam, abſit: ſed oſtendit quod etiam illi nulla utilitas futura ex eo quod pepererit & lactauerit ipſum, niſi uirtutes alias omnes habeat. Inſuper hæc & tempeſtiue dicit. Quia enim inuidi & inobedientes arguebant alios qui ſermones eius audiebāt: Chriſtus uero contrà beatos dicit. Fortaſſis autem & propter ſanatum ſurdum hæc dicit,ut & ipſe quum audierit, faciat ſermonem, & non fiat ei in condemnationem recepta audiēdi uirtus. Congregantibus autem ſe turbis, cœpit Ieſus reprehendere ingratos. Nam quoniam erant quidam apud eos, qui quærebant ſignum de cœlo fieri à Ieſu. Dicebant enim: Signa quæ fecit,de terra ſunt: & facit ea in Beelzebul mundi principe,qui poteſtatem habet terræ. De cœlo autem non poterit, eo quod non ſit filius patris cœleſtis. Quia autem fuerunt quidam hæc dicētes,eius gratia arguit eos dominus,& dicit: Dabitur uobis ſignum,id quod oſtendet uobis me uerum filium cœleſtis patris. Quale hoc? Ionæ ſignū,hoc eſt reſurrectionis. Sicut enim ille tribus diebus fuit in uentre ceti,ita & ego tres dies faciam in uentre magni ceti, hoc eſt inferni, & reſurgam. At Ionæ quidem poſtquàm reuixit ex uentre ceti, crediderunt Niniuitæ: mihi autem & quum reſurrexero non credet generatio iſta: unde condemnabitur, quod neq; Niniuitas ſint imitati, quamuis maior nunc hic aſſit quàm Ionas. Nam & ob meā dignitatem & prædicationis genus, maior monſtratur excellentia. Ego dominus, ille ſeruus: ego regnum cœlorum prædico, ille ſalutem ne perirent: ego cum miraculis, ille abſq; miraculis. Similiter & regina Auſtri iudicabit nationem hanc, quia ex finibus terræ uenit ut audiret ſapientiam Solomonis. Intelligas quoq; obſecro per reginā Auſtri, omnē animam quæ in bono ualida eſt & perſeuerat. Et ut tale quid dicam, Aquilo in ſcriptura infamatur tanquàm aduerſarij regio. Gelida enim eſt & rigida, ac mortua

facit. Auster uero laudatur, ut uentus calidus, & uiuificans, & stupida membra confo-
Cant. 4. uens. Ideo & in Canticis sponsus Aquilonem fugans, dicit: Surge Aquilo, & ueni Au-
Ioëlis 2. ster. Et iterum propheta dicit: Et eum qui ab Aquilone est, exterminabit dominus, satanam scilicet. Igitur anima quæ regnat in Austro in bona parte spiritualis uitæ, & imperium habet in operibus, uenit ut audiat sapientiam, hoc est ad cõtemplationem ascẽdit. Sapientia enim Solomonis, pacifici regis domini & dei nostri sapiẽtia est. Ad quam nõ ueniet quis aliter, nisi regnauerit in bona uita, & per actiuam imperauerit.

Nemo lucernam accendit, & in abscõdito ponit, neq; subter modium, sed super candelabrum: ut qui ingrediuntur, lumen uideant. Lucerna corporis est oculus. Quum igitur oculus tuus fuerit simplex, totum quoq; corpus tuum lucidum erit: quod si malus fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo, ne lumẽ quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrosam: sic erit lucidum totum, ut quum lucerna fulgore illuminat te.] Quoniam inuidi Iudæi miracula uidentes, ea calumniabant ob mẽtis malitiã: eius gratia dominus hæc dicit. Quasi lucernam, hoc est noscẽdi deum beneficium, quo uidemus ueluti si datum esset nobis lumen, homines abscondunt mentis iudicium, & præ inuidia obtenebrati, miracula & beneficia non uident: quamuis in hoc acceperimus mentem, ut super candelabrum ponamus, ut & alij lumen uideant. Videtur autem mihi hoc dicere: O pharisæe habes scientiam, hoc est lucernam, oportet te scientia illa uti, ut per eam agnoscas miracula, & alijs quoq; ostẽdere & monstrare possis, qd' sint opera filij dei, & nõ Beelzebul, ut hi qui ingrediuntur, hoc est nouicij, & qui instruuntur, lumen uideant. Nam qui sapiens est, iam ingressus est: qui aũt discit, adhuc ingrediẽ. At pharisæi uos hoc facere non uultis, sed oculum mẽtis uestræ, qui simplex erat, fecistis obliquum & obscurũ. Etenim sicut oculus corporis si quid habet, hoc & corpus habere facit: si quidem lucem habet, ac lucidus fuerit, erit & corpus in luce: sin tenebrosus fuerit, erit & illud in tenebris: Simili modo eundem affectum habet anima, quam habet mens. Et si inuenerit oculum quem accepit à deo, & lucem obtenebrari uel ab inuidia, uel ab auaritia, uel ut in summa dicam, carnalitate obtenebratur & ipsa.

Et quum loqueretur, rogauit illum quidã pharisæus, ut pranderet apud se. Iesus autem ingressus accubuit. Pharisæus autem quum uidisset, admiratus est, quod non prius lauisset ante prandium. Et ait dominus ad illum: Nunc uos pharisæi exteriora poculi, catiniq; mundatis: & quod intus est uestri, plenum est rapina & malitia: stulti, nónne qui fecit quod foris est, etiam id quod intus est fecit? Veruntamen quod supereſt, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis.] Sciebat quidem pharisæorum liuorem dominus, & nihilominus comedit cum eis, propter istucipsum quod mali erant, & correctione opus habebant. Nam propter hoc comedit cum eis, ut occasionem apprehendat, & eorum mores emendet. Próinde & nunc stultam eorum consuetudinem taxat, nempe lotionem antequàm comedant: docens quod oporteat animã per bona opera purificare: nam lauari aqua, non animam, sed corpus purificat. At stulti illi putabant, quod cum corpore quando baptizabatur & lauabatur, simul & anima purgaretur. Dominus igitur pulchro calicis exemplo usus est. Quia enim tempus erat mensæ, calicis, & catini meminit, ab his quæ ob oculos sita erãt testimonium afferens, & persuadens pharisæis, quod sicut nulla quidem utilitas extrinsecus mundum esse poculum, intrinsecus autem impletum esse sordibus: sic neq; si corpus baptizetur, anima autẽ omni plena sit immundicia, utpote rapina & malitia. Insinuauit autem duas affectiones, quibus laborabant Iudæi: auaritiam per rapinam, inuidiam autem & quæ ex inuidia proueniũt, per malitiam. Nulla igitur utilitas est, quando sic habet anima stulti. Nónne qui fecit corpus quod multa cura dignaris, etiam animam fecit? debes igitur & illam purgare. Déinde docet eos, quomodo purgandũ sit, nẽpe quod interius, per eleemosynã, inquit. Vide autem quomodo duas illorum affectiones sanet, inuidiam dico & rapinã, per hoc quod subijcit eleemosynã. Nã qui uere miseretur, non inuidet ei qui misericordiã assequitur. Et quia duos morbos eis exprobrauit, uno remedio eleemosynæ utrũq; sanat, quæ prima est

ma est filia deificātis charitatis. Si em̄ affuerit dilectio, ubi manebit auaritia & inuidia? Ea quæ insunt igit̄, hoc est facultates uestras. Bene dixit, ea quæ insunt: & non dixit, ea quæ sunt: eo quod diuitiæ insunt in corde auari, & sedent in eo. Ideo & Dauid dicit, non apponendum cor diuitijs, hoc est ne agglutinetur, nec colligetur eis cor. *Psal. 61.*

Sed uæ uobis pharisæis, quia decimatis mentam & rutam, & quoduis olus, & præteritis iudicium & charitatem dei: immo hæc oportuit facere, & illa non omittere. Væ uobis pharisæis, qa diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia estis ut monumenta quæ non apparent, & homines ambulantes super, nesciūt. Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens etiam nos afficis contumelia. At ille ait: Et uobis legisperitis uæ, quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt: & ipsi uno digito uestro non attingitis sarcinas. Væ uobis, quia ædificatis monumenta prophetarum: patres autem uestri occiderunt illos: profecto testamini, quod comprobatis facta patrum uestrorū, quoniam illi quidem eos occiderūt, uos autem ædificatis eorum sepulchra. Propterea & sapientia dei dixit: Mittā ad illos prophetas, & apostolos, & ex illis occident & persequentur: ut requiratur sanguis omnium prophetarum, qui effunditur à constitutione mundi, à natione ista, à sanguine Abel usq; ad sanguinem Zachariæ, qui perijt inter altare & ædem: profecto dico uobis, requiretur ab hac natione.] Pharisæi ne transgrederētur in ullo legem, decimas & de minimis dabant. Et si quis illos reprehendebat, tam paruarum rerum rationem habentes, legem proferebant, quæ de omnibus decimas afferri sacerdotibus præcipiebat. Itaq; dominus dicit: Sicut illa non negligitis, ita oportet uos & iudicium & dilectionem dei facere. Quoniā iniusti erant, uiduasq; & orphanos pessundabāt, dicit quod oporteat eos habere iudicium, hoc est iustum iudiciū. Et quia contemptores erant dei, temere sacerdotalibus operibus se credentes, idcirco præcipit eis, ut charitatem dei habeant. Nam qui diligit deum, non contemptim facit opera eius. Fortassis autem, ut mihi uidetur, quoniam duæ sunt dilectionis species, una erga deum, altera erga proximum, duas illas insinuat. Dicendo enim iudicium, indicat dilectionem erga proximum. Iuste enim iudicare proximum, & non conculcare eum, ex dilectione fit. Dicēdo uero dilectionem dei, omnino significat generalem affectionem erga deum. Et quando quis diligit proximum, non propter uiduam quandam uel turpem affectionē, sed iuxta deum: itaq; & illa dilectio dei dicta fuerit, quod eam mandauerit deus. Volebant autem pharisæi ab omnibus hominibus honorari & salutari, ut doctores in foro. Hoc em̄ uult salutatio & appellatio. Similes igitur estis (inquit) monumentis, quæ plena quidem sunt omni putredine, extrinsecus autem marmore fulgere uident homines, nescientes quid calcent, alioquin abominarentur abominationem quæ intra est. Legisperitus uero stulte ad reprehendendum procedit. Sanè alij erant legisperiti, & alij pharisæi. Nam pharisæi uidebantur ut monachi, & qui ab alijs se segregabant. Legisperiti uero scribæ erant & doctores, qui soluebant quæstiones legis. Onerabant itaq; homines grauibus & intolerabilibus, mandantes eis ea quæ in lege obseruatu difficilia, & ipsi neq; digito attingebant, hoc est, ipsi nihil ex his quæ alij imperabāt faciebāt. Nam quando docens facit quæ docet, alleuiat onera, exemplóque suo consolationem affert discipulis. Quando autem nihil horum facit quæ docet, tunc quæ docet grauia onera uidentur discipulis: ita ut à doctore nullam rectefaciendi uim accipiant. Declarat quoq; dominus Iudæos nepotes ac hæredes malitiæ Cain, eo quod dicit quod omnis sanguis effusus ab Abel usque ad Zachariam, à natione illa expetetur. Etenim uos prophetas, qui erant fratres uestri, occidistis, sicut ille Abel. Vnde quidam non absurde numerauerunt Cain inter eos, qui prophetas occiderunt: à quo uindictæ exquisitæ sunt septem, supplicio scilicet leuiore. Lamech autem inter eos qui occiderunt Christum. Et ideo septuagies septem ultiones dederunt, dispersi in captiuitatem, à qua non redibunt. Quis autem fuit Zacharias, quem occiderunt inter templum & altare? Alij quidem dicunt fuisse Zachariam filium Ioadæ, quem lapidarunt, ut discimus ex libro Regum. Alij uero patrem præcursoris, eo quod ille ordinauerat dei genitricem cum uirginibus, etiam *Genes. 4.* *2. Paralip. 24*

postquàm peperisset Christum, & cõstituerat eum in loco quo illæ stant: hic enim locus est inter tẽplũ & altare, qd' est extra æreũ: & propterea occiderunt eum. Nam quia expectabant Christum quendam regẽ suum futurum, nolebant autem regẽ ferre, ideo occiderunt sanctum, qui asseruerat uirginem peperisse, & Christum natũ esse regnaturum super eos, quod auersabantur: absq; enim rege uolebant esse.

Væ uobis legisperitis, quia tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant, uetuistis. Quum autem hæc ad illos diceret, cœperunt legisperiti & pharisæi grauiter insistere, & captiose eum interrogare de multis, insidiantes ei: & quærentes aliquid uenari ex ore eius, quo accusarent eum.] Clauem scientiæ nominauit dominus doctrinam, & legis manuductionem, quæ ualebat adducere ad Christum. Lex enim omnino nos ad Christum manuducit. Legisperiti igitur, qui uidebantur sibi interpretari recte legem, scientiæ clauem maligne tenebant, & non aperiebãt ianuas legis, per quas intrarent & ipsi & populus ad Christum: quandoquidẽ lex ianua est ad Christum. Veruntamen ianua ista clausa est, nisi quis obscuritatem legis manifestet & aperiat, faciatq; manifestam. Etenim dominus dixit: Si credidissetis Mosi, credidissetis utiq; & mihi. Et iterum: Scrutamini scripturas, quoniam istæ sunt quæ testimonium perhibent de me, & uos non uultis uenire ad me. Et ut exempli gratia unum ostendam: Agnus immolabatur Iudæis, & ungebantur superliminaria, & carnes comedebant, & erat eis uictoria contra exterminatores. Significabat hoc planè mysterium Christi, quo ut agno immaculato, & puero occisõ perfusi sunt nostri postes ira & concupiscentia, & horum superliminare, rationalis uis: carnemq; filij hominis comedimus, & uicimus quidem animales nostras uirtutes perdentem. Et pleraq; in lege Christũ significabant. Clausa enim erat lex obscuritate literæ, quasi ianua quadam. Si autẽ cuipiam doctrina concredita fuerit, hic habet clauem scientiæ: & si uoluerit aperire, & ipse intrabit, & alijs dux erit: id quod legisperiti non fecerunt, sed tulerunt clauem scientiæ, hoc est absconderũt, obscurarunt, & iam quasi claui è medio sublata, hoc est legis interpretatione, mansit clausa eius ianua. Intelligas item & fidem clauem esse scientiæ. Per fidẽ datur uera scientia, unde propheta Esaias dicit: Et nisi crediderit is, non intelliget is. Igitur legisperiti clauem hanc, hoc est fidem è medio abstulerunt & absconderunt. Non enim sinebãt quosdam credere in Christum omnium saluatorem. Ille miracula faciebat, & populus per miracula credens, agniturus erat deum. At hi in Beelzebul dicebant eijcere dæmonia. Vides quomodo abstulerunt clauem scientiæ, non sinentes credere id per quod scientiã illi acquisituri erant. Docebat enim in synagogis uoluntatem dei: illi autem dicebant, Dæmonium habet, & insanit, quid illum auditis? Tulerunt igitur uere clauem scientiæ, & ipsi ingressi non sunt: & alios prohibuerunt, maxime ingredientes, hoc est studiosos cognitionis diuinæ. Illo aũt adhuc loquente hæc, illi quasi atteſtarentur dicta eius, ostentarunt se illo aliquatenus sapientiores, atq; occludere illi os (quod Græci dicũt ἀποστοματίζειν) incipiebant, hoc est frequenter interrogare, & perplexũ facere. Id quod fieri solet, quando plures interrogant unum de alijs atq; alijs argumentis: tũc enim qui respondere non ualet omnibus, specimẽ ac indicium stulti exhibet, eo quod perplexus sit redditus. Hoc igitur struebant & maledicti illi contra Christum. Multi enim interrogantes unum, uidebantur illi os occludere, & perplexum reddere: ita ut non posset eis respondere: id qd' ueriſimiliter accidit. Quomodo enim unus posset multis respondere, alia ac alia interrogantibus? Potest autem & os occludere, & ἀποστοματίζειν sic intelligi, hoc est illaqueare, & ob testimonium oris quẽ apprehendere. Quando enim apprehenditur ac capitur ex his quæ ipse dicit, uidetur ab ore capi, & ab ore suo rapi atq; condemnari. Porrò & sequentia hoc declarant. Quærẽtes enim inquit, uenari quippiam ex ore illius: quod enim paulò antea dixerat os eius occludere, hoc nunc dicit uenari quippiam ex ore eius. Interrogabant autem ipsum de lege, ut eum blasphemum arguant, qui Mosen taxasset, hoc enim suspicabant. Aliquando interrogãt de his quæ ad Cæsarẽ attinebant, ut eum denuncient seditiosum & tyrannidis studiosum, & omnino talia qualia animæ pessimæ & malignissimæ, ac omni iniquitate plenæ excogitarent.

Ioan. 5.
Ibidem.
Exod. 12.
Esaie 6

CAPVT

CAPVT XII.

QVum autem conuenissẽt innumera turbæ multitudo, adeò ut se inuicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos: Primum cauete uobisipsis à fermẽto pharisæorum, quod est hypocrisis. Nihil enim opertum est, quod non reuelabitur: neq; abscónditum, quod non scietur. Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine audientur: & quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis.] Pharisæi quidem ipsum uenari tentabant in sermone, ut turbas ab illo abarcerent. At res in contrarium euenit, magisq; adierunt turbæ, & in turbas innumeras colligebantur, & ita singuli cupiebant appropiare ei, ut & se inuicem conculcarent. Sic igitur fortis est ueritas, & dolus infirmus. Iesus itaq; uisa fraude pharisæorum, & quod figuram quidem gererent interrogantium, re autem uera illaqueare conantium, dixit discipulis suis de simulatione pharisæorum, arguens omnino illos & denudans corda illorum simulatione plena. Fermentum autem uocat hypocrisin & simulationem, quod acerba sit, & plena ueteris malitiæ, & transformet, corrumpatq; secum hominum mentes, quibus admixta fuerit. Nihil enim sic mores alterat, uti hypocrisis. Qui igitur Christum discunt, hypocrisin fugiũt. Christus enim quum sit ueritas, mendacio aduersatur. Porrò omnis hypocrisis mendacio plena est, & aliud quidẽ est, & aliud fingit. Pharisæi itaq; inquit, latere se putant per hypocrisin, bonos mores sibi affingentes. Atqui nihil occultum est, quod non reuelabitur. Omnia enim & uerba, & cogitationes nudæ ante iudicium in superno illo die apparebunt, quin & in præsenti uita multa eorum quæ occultantur manifestari solẽt. Quæcunq; igitur in tenebris dixistis, & in promptuarijs & occulte locuti estis, prædicabuntur in lumine & in tectis. Et hæc quidem uidetur ad discipulos dicere, sed ad pharisæos dirigit, insidias illorum insinuans, & quasi hoc eis manifestat, quamuis ad discipulos uideatur loqui. Quoniã ô pharisæi quæcunq; in domo, hoc est in tenebrosis uestris cordibus cogitatis, tentantes me illaqueare, in luce audiẽtur & cognoscẽtur. Ego enim sum lux, & non potestis à me occultari, sed in meo lumine omnia tenebrarum uestrarum consilia internoscuntur. Et qđ inter uos in aures consultatis, ita celebrabitur, ut super tecta summa prædicetur. Poteris autem illa etiam sic intelligere, quod lux sit Euangelium: & domus sublimis, apostolorum summæ animæ. Quæcunq; autem pharisæi consultarunt, prædicata sunt postea, & audita in lumine Euangelij, stante super apostolicas animas magno prædicatore spiritu.

Dico autem uobis amicis meis: Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hæc non habent quod amplius faciant. Ostendam autem uobis, quem timeatis. Timete eum, qui postquàm occiderit, habet potestatem conijciendi in geennam. Certe dico uobis, hunc timete. Nónne quinq; passerculi uenẽunt minutis assibus duobus, & unus ex illis non est in obliuione coram deo? Quin & capilli capitis uestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus pluris estis.] Postquàm hypocrisin pharisæorũ accusauit dominus, & discipulos suos ab illa deterruit, & interim pharisæos iterum perstrinxit, per hoc quod dicit: Quod dixistis in tenebris, audietur in lumine. nunc autẽ ad amicos suos perfectiora loquitur. Vbi enim spinas execuit, iam & seminat bonũ semen. Dico autem uobis amicis meis. Ea enim quæ prius dixerat, non ad ipsos, sed ad pharisæos dicta fuerant. Vobis igitur dico amicis meis. Non enim omnibus sermo ille congruit, sed his qui ex corde toto diligunt & dicere possunt: Quis nos separabit à dilectione Rhom. 8. Christi? Talibus enim admonitio illa conuenit. Ne timeatis (inquit) ab his, qui occidunt corpus, nihil enim amplius nocere poterunt. Nam licet paruum damnum ab illis eueniat qui corpori nocent, quod alioqui passurum esset, etiam illis nõ lædentibus. Ille autẽ dignus est qui timeatur, qui nõ solum corpus punit, sed & animam immortalẽ possessionem, immortalibus subijcit pœnis, ijsq; ardẽtibus. Itaq; in spirituale certamen ungit & præparat amicos suos Christus, testesq; suos facit, ac humano metu exuit. Homines eñ inquit, iram suam ultra corruptibile hoc corpus extendere nequeunt. Finisq; insidiarum illorum contra nos, carnis mors est. Deo autem puniente, nõ carnis solum damnũ est, sed & misera anima cum supplicijs uadit. Scito autem hoc loco, quod peccatoribus

mors ad supplicium infertur: & in hac uita puniuntur quum occiduntur, & in alia dum in geennam conijciuntur. Perscrutans autem uerbum, etiam aliud quiddam simul intelliges. Vide enim qd non dixit, Metuatis eũ, q postquàm occiderit mittit in geennam: sed, habentem potestatem mittendi. Non enim semper qui moriuntur peccatores, mittuntur in geennam, sed in potestate sunt dei, ut etiam dimitti possint. Hoc autem dico, propter oblationes & distributiones quæ fiunt pro defunctis, quæ non parum conducunt etiam his qui in grauibus peccatis mortui sunt. Non omnino igitur postquàm occidit, mittit in geennam, sed potestatem habet mittendi. Ne igitur cessemus per eleemosynas & intercessiones propitium reddere eum, qui potestatẽ habet mittendi: nõ semper autẽ potestate hac utentem, sed & ualentem remittere quiddã. Quoniam multi putant morientes pro ueritate, à deo derelictos. Ne hoc existimetis uos, inquit: non enim moriũtur quasi à me derelicti. Si enim nullus ex passerculis qui uenduntur, in obliuione est: multo maioris igitur uestra mors erit qui amici mei estis. Quasi ego non prouideam uobis? Equidem tantam uestri curam gero, ut & omnia uestra subtiliter perspecta sint, & numerati capilli uestri. Igitur quamuis in tentationem uos permittam cadere, suppeditabo tamen ubertim sufferendi uires. Sæpe autem si quem infirmiorem uidero, non permitto illum in tentationes incidere. Nam qui sum curator, & omnia bene scio, & numerata habeo etiã minutissima, distribuo unicuicq; quod suæ mẽsuræ cõgruit. Porrò si obseruaueris in scriptura, inuenies numerantem omnia quæ ad mensuram uirilis ætatis perueniunt, dignáque diuina enumeratione. Per caput autem, uniuscuiusq; Christifidelium intelligenda uita Christo grata: per capillos uero eius, particularia opera & quibus corpus mortificatur, quæ numerantur apud deum & supputantur. Talia enim nostra opera diuinam uisitationem merentur. Iam quidam intelligũt per quinq; passerculos, quinq; sensus, quæ duobus minutis assibus uenundantur, hoc est nouo & ueteri testamento, & non sunt in obliuione apud deum. Quorũ enim sensus recte componuntur & sobrij sunt, & rationi subduntur, ita ut non sint inutiles, sed ualde utiles in spiritualem cibum, hi non sunt in obliuione apud dominum.

Dico autem uobis, omnis quicunq; confessus fuerit in me coram hominibus, & filius hominis confitebitur in illo coram angelis dei. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur coram angelis dei. Et quisquis loquitur dictum in filium hominis, remittetur illi: ei uero qui in spiritum sanctum conuicium dixerit, non remittetur. Quum autem adduxerint uos ad synagogas, & ad magistratus ac potestates, nolite solliciti esse, qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis: spiritus enim sanctus docebit uos in eadem hora quid oporteat uos dicere.] Nunc aũt præmium martyrij adijcit. Postquàm enim dixit, ne timeatis ab his qui occidunt corpus: & adiecit, quod capilli uestri numerati sint: uis & mercedem, audi: Quisquis confitebitur in me, confitebitur coram deo. In me (dicit) confitebitur, hoc est meo adiutorio adiutus, & mea uirtute. Confitebor igitur & ego in illo, hoc est sub ipso, cooperans. Opus enim habemus & nos duce deo, sine quo nihil possumus, & deus quoq; opus habet nobis. Si enim non inuenerit in nobis opera digna, neq; nos assumet. Alioqui personarum acceptor esset. Cõfiteamur igitur & nos in illo, hoc est in eius cooperatione: & ipse in nobis, hoc est intra nos cooperans. Si enim non dederimus ei occasionem, non confitebitur pro nobis. Qui autem negauerit, non in uirtute dei negat: ideo non apponit, in me. Quid autem si & hoc uult, quod omnis sanctus manet in Christo, & Christus manet in eo? Iuxta quod dictum est: Quisquis confitebitur in me, hoc est in me manens, cõfitebor utiq; & ego in illo manens. Et omnis qui dixerit sermonem in filium hominis, remittetur ei: hoc est qui blasphemauerit in me, qui uideor purus filius hominis, & comedo, & bibo, & cum publicanis uersor, ueniam cõsequi poterit, siue pœnituerit, siue non. Non enim imputatur ei peccatũ, si nõ credat. Quid enim uidit, ut credat? Quid aũt amplius uidit, qd idignũ uideat cõuicio? Vidit hominẽ uersantẽ cum scortis, & ideo blasphemat eum: nõ igitur imputat ei peccatũ. Verisimile enim uisum est, & quomodo filius dei, qui cum scortis uersat? blasphemat igitur & impostorem uocat eũ, qui sic conuersatur, & faciẽtem se filiũ dei. Quando

autem

autem quis conuicium dixerit in spiritum sanctum, non remittetur ei. Quod uero dicit, hunc sensum habet: Quando uidens diuina miracula, & opera magna & præcellentia, discredit, & calumniat spiritus sancti operationes, illas Beelzebul attribuens, is blasphemat & cõuicium dicit in spiritum sanctum. Et in spiritu maligno, & non diuino miracula fieri dicens, ueniam non consequetur, & non erit innocens, si nõ pœnituerit. Ei enim qui in filium hominis blasphemat, peccatum non imputatur, ideo etsi non agat pœnitẽtiam, ueniam consequetur. Videnti autem diuini spiritus opera & blasphemanti, absq; pœnitentia peccatum non remittetur: peccatum enim maximum habetur. Quum autẽ adduxerint uos ad sacerdotes, magistratus, & alios. Quia infirmitas nostra duplex est, & uel propter timorem pœnarum fugimus martyrium, uel propter simplicitatem, eo quod non possumus reddere rationem nostræ fidei: sanauit quidem metum qui ex pœnis: quia dixit, Ne timeatis eos à quibus occidit corpus. Sanat quoq; nũc morbum q ex simplicitate: nam quoniam non multi sapientes secundum carnem crediderunt, sed plures laici. Ne timeas (inquit) qui simplex es & agrestis ac idiota, neq; solicitus sis quomodo uel quid respondeas tyranno, quum interrogatus fueris, uel quid dicas. Alius cõcionãdi modus erit. Spiritus enim sanctus docebit uos in illa hora, quæ loqui oporteat: atq; ita quid fuerit opus solicitudine, siquidem in illa hora à spiritu sancto docendus eris. Sic igitur utroq; modo nos ad martyrium instruit, sanat metum qui est ex corporali infirmitate & qui ex simplicitate.

Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo, ut diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem super uos? Dixitq; ad illos: Videte & cauete ab auaritia: quia non in abundantia cuiusquam uita eius est ex ijs, quæ possidet.] Docens nos dominus, quomodo oporteat contemnere temporalia, & quod non opus sit multum occupari in terrenis, dimittit à se eum qui uocauerat se, ut partiretur hæreditatem paternam, ideo & dicit, Quis me constituit iudicem uel diuisorem super uos? Quoniam enim ille omiserat petere utilia, & animæ saluti conferentia: in terrenis & temporalibus negocijs quærebat ipsum facere diuisorem. Cuius gratia quasi uulgarem, & nihil ex utilibus discere ualentem, dimittit, idq; mansuete & non austere faciens. Docet autem omnino per hoc omnes, & qui tunc, & qui nunc audiunt, omnia quidẽ terrena negligenda, & ob temporalia negocia non contendendũ cum fratribus, cedẽdũ autem magis illis, etiamsi uelint auari esse. Ab eo enim qui aufert tua, ne repetas. Quærenda igitur quæcunq; sunt utilia & necessaria ad salutem animæ, ideo & subdidit, dicens: Videte & custodite uos ab auaritia: ut à diabolica quadam fouea admonet nos ut fugiamus. Ad quos autem dixit, Videte & custodite uos ab auaritia? ad duos illos fratres, quoniam de hæreditate illi contendebant. Verisimile autem erat unum ex illis duobus, alterũ iniuria affecisse: & propterea de auaritia cũ illis loquit. Magnũ enim hoc malũ, idcirco & Paulus idololatriã ipsam uocat, forte qd ad solos pertineat, qui deũ ignorant: uel id quod & uerius, quia idola gentium argentum & aurum: igit qui colit argentum & aurum, similis est idolorum cultoribus. Eandem enim materiam adorant & amplexantur uterq;. Superuacua itaq; fugienda. Quare? Quia nõ in abundanti quodam uita illis est, non continetur uitæ mensura abundantia: neq; enim qui multa possidet diutius uiuit, neq; comitatur diuitiarum multitudinem uitæ longæuitas. Hoc autẽ dicit dominus, confutans amantium diuitias cogitationes. Quia enim diuitiarum amatores existimant, quod multo tempore diuitias possessuri sint, & quasi diu uicturi unde quaq; opes colligat, dicit: Miser & ærumnose, nunquid ex multorũ possessione uita tua productior erit? Cur igitur affligeris? manifeste pro incerta quiete. Incertũ enim num ad senectutem pertingas, cuius gratia thesaurizas. Manifestum autem quod nunc insumis in opes conquirendas. Coloſ. 3.

Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiusdã diuitis uberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se, dicens: Quid faciam, quod non habeam quò congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam: Destruam horrea mea, & maiora extruam, & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi bona mea: & dicam animæ meæ: Anima,

habes multa bona repoſita in annos multos, requieſce, comede, bibe, gaude. Dixit autē illi deus: Stulte hac nocte animam tuam repetent abs te: quæ uero paraſti, cui cedent? Sic qui recondit ſibi, nec eſt erga deum diues.] Poſtquàm dixit uitā hominis non producí cum diuitiarum abundantia, ad confirmationem eius affert etiam parabolā: & uide quomodo deſcribit nobis inſatiabiles ſtulti diuitis cogitationes. Deus enim ſua faciebat, & ſolitam oſtendebat miſericordiam, ut non unus tantum agellus, ſed tota regio uberes illi fructus afferret: uerum hic tam immiſericors erat, ut antecꝫ reciperet ea, claudereret. Vide item & diuitum uoluptates. Quid faciam? Neutiquàm pauper ita loqueretur, Quid faciam? Sed, nō habeo quomodo induar, quomodo alar. Vide autē & diuitis uoces. Quid faciam? quia non habeo ubi congregem fructus meos. Bona quidem eſt quies: Siquidem & pauper dicit, quid faciam quia non habeo? & diues dicit, Quid faciā quia nō habeo. Quid igitur lucramur ex eo quod plura congregamus? Quietē em̄ non lucramur, & manifeſtum id à curis: tantum autem peccatorum multitudinem nobis accumulamus. Deſtruam horrea mea, & maiora extruam, quod ſi plures in poſterum regio fructus attulerit, iterū & illas deſtruemus, & alias ædificabimus. Et quæ utilitas deſtruēdi & extruendi? habes horrea, pauperū uentres quæ multa capere poſſunt, quæcꝫ incorruptibilia ſunt: cœleſtia enim ſunt & diuina. Quandoquidem qui paſcit pauperē, deum paſcit. Vide item & aliam inſipientiam. Prouentus meos, hoc eſt, quæ mihi nata ſunt, & bona mea. Nō enim putabat hæc ſe habere ex deo, alioquin ut diſpenſator dei, aliter hæc diſpoſuiſſet, ſed ſuis laboribus parta putabat: idcirco & ſibi hæc tribuens, bona ſua & ſibi nata dicebat. quaſi diceret: Nullum habeo ſociū, nullum diuiſorem facio: non dei ſunt, ſed mea: ſolus igitur fruar, & ad fruitionem illorum deum non aſſumam. Quia autem iſta ſtulta: uideamus & reliqua. Anima habes multa bona repoſita in multos annos. Longam ſibi præſtituit uitam, quaſi & illam terram colendo excoluiſſet: non enim & illa tibi nata inde eſt, neque hoc tuum bonum. Comede, bibe, lætare. Euge quales animæ tuæ affectiones: nam comedere & bibere irrationalis animæ bonum eſt: igitur quum & ipſe talem ſortitus ſis animam, meritò illi hæc tribuis. Rationalis uero animæ bonum eſt, intelligere, rationari, lætari in lege dei & bonis cogitationibus. Non ſufficit autem tibi comedere & bibere ò ſtulte, ſed & abominabilem uoluptatem, & turpiſſimā quæ hāc conſequitur animæ imperas? Clare enim dominus per hoc quod dicit, lætare, affectiones declarauit libidinoſas & intemperatas, quæ ſatietatem ciborum & potuum comitantur. Dixit autem ei deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetent. Non hoc dicitur quaſi deus familiare colloquium habeat cum diuite. Dixit autē ei deus. ſed ſenſum hunc habet quod dicit: Quum hæc ille in mente haberet, dixit deus: Fingit̄ em̄ hæc parabola, Stulte. Inſipiens em̄ eſt, & uanus omnis q talis eſt. Sicut & Da
Pſal. 38. uid dicit: Vane omnis homo. ea cauſa theſaurizat, & neſcit cui cōgreget eos. Nā q̄ pacto non eſt inſipiens, qui ignorat quod uitæ menſura apud ſolum deum, nec ſibi quiſquam ſuam uitam definire poſſit. Obſerua item & uerbum, repetent. Angeli enim ſicut crudeles tributorum exactores & terribiles, tuam repetent animam, te etiam inuito, utpote ꝓpter uitæ præſentis immodicū amorē obluctante. Nā à iuſto non repetitur anima, ſed ille gaudens & exultans commendat eam deo ſpirituum patri, neque mortem ægre fert. Corpore enim circūamictus eſt, ut onere, quod leuiter deponit. Peccator uero qui animam carni ſubdidit, corpori nimium affectus, etiam illam fecit carnem, indiuulſam eam habere uult: idcirco dicitur ab eo repetita, ſicut ab inobediēte quodam debitore, qui traditur crudelibus exactoribus. Vide quoꝫ quod non dixit, Repeto animā tu
Sap. 3. am: ſed, repetent. Iuſtorū enim animæ in manu dei. Et profecto in nocte ab huiuſcemodi repetitur anima. Non enim habet lumen diuinæ ſcientiæ ſibi fulgens, ſed quum eſt in nocte cupiditatis diuitiarum, & ab illa obtenebratur, morte cōprehenditur. Sic utiq; ſtultus eſt qui ſibi theſaurizat, & inſipiens dicitur, & nō tranſit cogitationem ſuam: ſed in ipſo cogitationis momento, ex tota uita abſcinditur. At ſi pauperibus & deo congregaſſet, non ſic ſe habuiſſet. Audiamus igitur, ut diuites fiamus in deum, hoc eſt, ut in illo fiduciā habeamus, & ut ille habeat noſtras diuitias, & diuitiarū cellam: nec dicamus,

bona

bona noſtra, ſed bona dei: ſi autē dei ſunt bona, ne priuemus deum bonis ſuis. Hoc eſt ditari in deo, credere quod ſi omnia dedero, & euacuero me totum, non me aliquid defecturum eſt. Promptuarium enim meum deus eſt, aperiam & tollam neceſſaria, & ea quibus mihi opus fuerit.

Dixitq; ad diſcipulos ſuos, ideo dico uobis: Nolite ſolliciti eſſe animæ ueſtræ quid edatis: neque corpori quid induamini. Anima plus eſt quàm eſca, & corpus plus quàm indumentum. Conſyderate coruos, quia non ſeminant, neq; metunt, quibus non eſt penuarium, neq; horreum: & deus paſcit illos. Quanto magis uos præſtatis uolucribus? Quis autem ueſtrum ſolicitudine ſua poteſt adijcere ad ſtaturam ſuam cubitum unum? Si ergo ne id quidem quod minimum eſt poteſtis, quid de cæteris ſoliciti eſtis?] Paulatim in ſublimiora ſubducit doctrinam dominus. Vide enim ordinem: docuit cauere ab auaritia, & appoſuit parabolam illam de diuite, per illam monſtrans, quod inſipiens ſit qui plura deſyderat. Déinde proficiens ſermone, neq; de neceſſarijs ſolicitos nos eſſe ſinit. Quemadmodum igitur diabolus à paruis incipit, ut nos in grauiora mala faciat incidere, quāobrē & myrmecoleon à Iob nominat: ita ediuerſo dominus reſoluit eius opera. Primum enim magna peccata fugat, déinde & principia eorum oſtēdit, indicans nobis ut ab auaritia caueamus, & uenit ad ipſam radicem, ut & ipſam amputet, ſolicitudinem inquam. & dicit: Propter hoc dico uobis, quoniam inſipiens qui plura quàm uitæ eius neceſſitas requirat, inquirit, & plus in hac uita appetit, qualis erat diues: idcirco dico uobis, ne ſoliciti ſitis animæ ueſtræ quid comedatis: non quod mentales animæ comedant, ſed quia apparet animam nō aliunde corpori colligari, niſi nos alamus, propterea ſic dicit. Et aliter: Corpus quidem & mortuum induitur, non paſcitur autem. Próin de qa animatorū eſt paſci, meritò addidit animæ paſci. Annō & nutritiua uis animæ dicitur? Ne ſoliciti igit̄ ſitis uegetatiuæ parti animæ non rationalis quid comedatis, neque corpori quo induamini. Déinde affert rationem: nam qui maius dedit animæ, non daret & cibum? Qui dedit corpus, nónne & indumentum dabit? Poſtea & ab exemplo coruorū, pbat, quod nos obſeruet, uolatilia in mediū afferens. Potuerat em̄ ſanctos prophetas in medium afferre, utpote Eliam, uel Moſen: ſed ad maiorem certitudinem uolatilia affert. Déinde & aliā rationē adducit. Dic quæſo, qd ſolicitudine proficis? adijcies? ne etiā ſtaturæ tuæ uel minimū quid? Non, immo aufers potius quippiam è carnalibus. Solicitudo enim arroſio eſt. Si igitur adijcere non potes id quod minimum, quid de reliquis ſolicitus es? Perſpicuum enim, quod ſicut deus incremētum dat, ita & alia dabit.

Conſyderate lilia quomodo creſcunt, nō laborant, neq; nent: dico autem uobis, nec Solomon in omni gloria ſua ueſtiebatur ſicut unum ex iſtis. Si autem gramen quod hodie eſt in agro, & cras in clibanum mittitur, deus ſic ueſtit: quāto magis uos ueſtiet, ò parum fidentes? Et uos nolite quærere quid eſuri ſitis, aut quid bibituri: & nolite in ſublime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt, pater autem ueſter ſcit quod iſtis indigeatis. Quin potius quærite regnum dei, & hæc omnia adijcientur uobis.] Et hoc liliorum exemplum poſuit, ut nos magis inhortaret. Si enim hæc ſic ueſtit deus, ut neq; Solomon in omnibus delicijs ſuis poſſit ſic ueſtiri, quomodo unū ex iſtis, idq; quū nulla ſit neceſſitas pulchritudinis liliorum: quanto magis uos qui tam digna creatura eſtis, ueſtiet? præſertim quum neceſſitas corporis indumentum poſtulet. Quid igitur, dicet quiſpiā, iubes ut nō colamus agros? Nō dixit, ne colatis agros: ſed, ne ſoliciti ſitis. Etem̄ nō prohibeo ne labores, ſed ne ſolicitus ſis, interdico: hoc eſt, ne ſpem in illis habeas. Sic qui laborat, & ſpem habet in deo, is citra ſolicitudinem uiuit. Solicitudinem enim ut à deo abducentem reſecat deus. Próinde dicit: Ne quæratis quid comedatis, uel quid bibatis: & nolite in ſublime tolli. In ſublime tolli, prſus nihil aliud dicit quàm diſtractionē, & mentis inſtabilem uerſionem, nunc hoc nunc illud cogitātis, & ab hoc in illud ſalientis, & ſemper ſublimius quiddam imaginantis ſecum. Annon hoc fuerit in ſublime tolli? Hanc igitur ſolicitudinem, hoc eſt ita in ſublime tolli, quia à deo abducit, prohibet dominus, dicens hæc omnia gentes inquirere. Non enim ſolicitudo ſolis neceſſarijs contenta eſt, ſed ut dixi, ſemper amplius & maius quid requirit: & propterea dicitur

μετεωρισμὸς elatio in ſublime. Et ut exempli gratia dicam aliquid: Nō habemus panem, ſoliciti ſumus unde habeamus: & nō in hoc ſubſiſtimus, ſed & ut adipē frumenti, deinde & uinum, idq; fragrantiſſimum, & ad hæc aſſatas carnes, & has Attagines & Phaſiani. Vides ſolicitudinē, & in ſublime ac amplius extollētiam, quam dicit μετεωρισμὸν. Eapropter dominus amputat hæc omnia: Gentiles enim hæc quærunt. Inſuper & aliam affert rationem: quia pater ueſter ſcit, quia his opus habetis. immo non unam rationē, ſed multas. Pater eſt inquit: & ſi pater, quomodo nō daret? ſed & ſcit: quomodo eē ignoraret? ſed & quibus opus habetis. Non enim ſuperflua ſunt, ſed nobis neceſſaria. Igit quū & ipſe ſit pater, & uos opus habeatis, & ſciat ille, q̄modo nō daturus eſſet? Quærite igitur regnum dei ante omnia, & temporalium ſolicitudinem abijcite, quæ ab illo abducunt, adijcienturq; uobis tunc omnia. Vides quod ſi parua quæſieris à deo, nihil illi gratum facias: munificentiā enim eius dehoneſtas. Sin quæſiueris magna, & illa accipies, & cum illis accipies & parua. Nam quum te uiderit occupatum in regno dei, neceſſario & de omnibus prouidebit. Annō & nos in rebus proprijs ſic facimus? & magis curam illorum agimus qui ſe totos nobis manciparunt, deq; illis ſoliciti ſumus, tametſi ſeipſos ipſi negligant? quanto magis id agit dominus? eapropter dominus, omnium temporalium curam reijcit, ut quæramus regnum eius: id quod de temporalibus ſoliciti non faciunt.

Noli timere puſille grex, quia complacitum eſt patri ueſtro dare uobis regnum. Venditе quæ poſſidetis, & date eleemoſynam. Parate uobis ſacculos qui non ueteraſcunt, theſaurum non deficientem in cœlis, quò fur non accedit, neq; tinea corrūpit. Vbi enim theſaurus ueſter eſt, ibi & cor ueſtrum erit.] Dominus nominat diſcipulos, & doctrinam ſuam ſuſcipientes, puſillum gregem: uel quod pauci ſint in mūdo, qui ſponte paupertatem illam obeant: uel quod ſi ad angelos cōferantur, numero incomparabiliter inferiores ſint: quia multo plures ſunt angeli. Et manifeſtum eſt ex parabola, quam dixit dominus, quod gaudeat paſtor plus ſuper una oue inuēta quæ perierat, quàm ſuper nonagintanouem quæ non errauerunt. Quo loco monſtratur, quod ſicut unum ſe habet ad nonagintanouem, ita humana natura ad angelicam. Ne timeas igitur dicit, ò puſille grex: hoc eſt, ne ſis incredulus: gerit enim tui curam ac prouidentiam deus, etiamſi tu ſolicitus non ſis. Quare? quia bonum uiſum eſt, & placet patri ut det nobis regnum: qui igitur nobis dat regnum, multo magis terrena cōcedet? Ne igitur ſis incredulus, quod ſi diuitiarū ſolicitudinem abieceris, non ſis habiturus aliquē qui tibi prouideat: ſed uende ea quæ habes, & da eleemoſynam, & fac tibi theſaurum indeficientem. Ad hæc, perſuadet nobis rationibus, quibus contradicere non poſſumus. In hac enim uita (inquit) tinea corrumpit, in cœlis autem non ſic. Non ergo inſipientis eſſet, colligere theſauros in loco in quo corrumpuntur? Poſtea, quia aurum à tinea nō corrumpitur, dixit, & quò fur non accedit. Tinea quidem non corrumpit aurum, ſed fur diripit. Denicq; quia non omnia furto pereunt, adijcit rationem maiorem, & cōtradictione ſuperiorem. Vbi eē eſt theſaurus ueſter, inquit, illic & cor ueſtrū erit. Eſto enim inquit, quod neq; tinea corrumpat, neq; fur accedat: iſtucipſum tamen habere cor addictum theſauro corruptibili, & animam, quæ diuina poſſeſſio eſt, inijcere terræ, per ſe quāto ſupplicio fuerit dignū? immo quomodo non ſummo? ſi quis animaduertat. Vbi enim theſaurus tuus, illic & cor tuum: ſi in terra ille, & in terra hoc: ſin autem in cœlo ille, ſurſum eſt & hoc. Quis igitur non ſurſum eſſe & non ſub terra mallet? quis non diligeret eſſe angelus, quàm talpa ſemper in ſubterraneis latebris agens?

Sint lumbi ueſtri præcincti, & lucernæ accenſæ: & uos ſimiles hominibus expectāntibus dominum ſuum, quando reuertatur à nuptijs: ut quum uenerit ac pulſauerit, confeſtim aperiant ei. Beati ſerui illi, quos quum uenerit dominus, inuenerit uigilantes. Amen dico uobis, quod præcinget ſe, & faciet illos diſcumbere, & tranſiens miniſtrabit illis. Et ſi uenerit in ſecunda uigilia, & ſi in tertia uigilia uenerit, atq; ita inuenerit, beati ſunt ſerui illi. Hoc autem ſcitote, quod ſi ſciſſet paterfamilias, qua hora fur uenturus fuiſſet, uigilaſſet utiq;, nec paſſus fuiſſet perfodi domum ſuam. Et uos igitur eſtote parati,

quia

quia qua hora non putatis, filius hominis ueniet.] Dominus postquàm discipulum suum absq; superfluis fecit, & nudauit ab omni solicitudine & cupiditate temporaliũ, & ita planè leuem reddidit, nunc & ministrum suum facit. Eum enim qui minister esse uoluerit, leuem & expeditum esse oportet: ideo dicit, Sint lumbi uestri succincti: hoc est omnibus modis parati estote ad opera domini uestri. Et lucernæ ardentes in manibus uestris: hoc est, ne in tenebris, & absque iudicio uersemini: sed sit uobis lumen uerbi, quod monstrabit uobis quæ facienda & quæ non facienda. Est igitur hic mundus, nox. Porrò succincti lumbi sunt, qui actiuam uitam agunt: eiusmodi enim habitibus utuntur operarij, quibus & ardentibus cãdelis opus est. Opus enim habet uita actiua & iudicij dono, ut is qui actiuam uitam agit, nõ solum sciat quid oporteat facere, sed & quomodo. Multi enim bonum quidem fecerunt, sed non bene, & tales quidem succincti fuerunt lumbis: & opera quidem fecerunt, sed non bene: nec habuerunt ardentes lucernas in manibus, hoc est non habuerunt rectum iudicium, sed uel in fastum inciderunt, uel in aliud arrogantiæ præcipitium. Consyderes autem & hoc, quod primum lumbi uestri succincti sint, deinde lucernæ ardeant. Primũ enim operatio, & deinde contẽplatio, quæ mentis est illustratio. Lucerna enim est mens nostra, quæ quũ habet lumen dei in se fulgens, tum dicitur ardere. Demus igitur operã, & uirtute simus præditi, duas habentes lucernas ardentes, & sermonem internum in affectibus, & quem pronunciamus: & internũ quidem, ut per omnia animã illustret: eum autem quem proferimus, ut in lingua refulgeat lucidus. Et internus nos illuminet: doctorum autem sermo, & qui pronunciatur, alios. Et nos similes simus hominibus expectantibus dominum suum quando reuertatur à nuptijs. Quis autem hic dominus, quàm Christus Iesus? Qui humanã quidem assumpsit naturam, & sicut spõsum copulauit sibi, & nuptias fecit, in carnem unam ei adiungẽdo: immo non unas fecit nuptias, sed multas. Quotidie enim nuptiæ fiunt in cœlo sanctarum animarum, quas ei commendat Paulus, uel si quis similis Paulo, uirginem castam. 2. Corinth. 11. Redit autem ex cœlestibus nuptijs, fortassis in uniuersali consummatione mundi, quando de cœlis ueniet in gloriam patris: fortassis autem & in uniuscuiusq; propria morte inexpectatus aduenit. Beatus igitur ille quẽ inuenerit succinctis lumbis, hoc est uerum Christianum philosophum agentem, & ad ministerium dei præparatum, & habentem lucernam rationis & iudicij: & non solum facientem quod bonum, sed bene etiam, accipientemq; & cõtemplationis lucernam. Bene enim & recte operando acquirimus & contemplationis lucernam: immo duas lucernas, & unam quæ est in corde, & alteram quæ in sermone. Eiusmodi ministri & dominus minister erit. Præcingit enim inquit, & recumbere illos facit, & præteriens ministrabit illis. Præcingitur secundum quod nõ omnium bonorum effusionem nobis suppeditat, sed sibi reseruat illam. Quis enim potest capere quantus sit deus? & manifestum est ex Seraphin, qui se obtegunt propter excellentiam diuini luminis. Esaiæ 6. Porrò recumbere facit bonos seruos: totos enim per omnia quiescere facit: nam sicut qui recumbit, toto corpore quiescit, ita & in secundo aduentu omnes sancti per omnia quiescent. Etenim in hac uita quietem corporis non inueniunt. Alibi autem cum animabus, spiritualia & diuina eorum corpora incorruptionẽ hæreditabũt, & omni quiete fruentur. Et erit deus omnia in omnibus illis. Ministrat uero dignis par eis retribuens: & sicut ipsi ei ministrauerunt, ita & ipse eis uicissim ministrat, & dapsilem eis mẽsam præstat, exhibens spiritualium donorum lauticias. At per secundam & tertiam uigiliam, intelligas uaria uitæ nostræ tempora. ut exempli gratia dicam aliquid: Sicut qui uigilat in secundam & tertiam uigiliam, uigilantissimus esse uidẽ (istis enim horis homines maximo & primo somno tenentur) sic obsecro & intelligas etiam in diuersis statibus uitæ nostræ esse horas, quæ beatos nos faciant, si uigilantes fuerimus inuenti. Rapuit quis diuitias tuas, mortui sunt tibi filij, calumniã passus es, si in illiusmodi tẽporibus non fueris lapsus, sed uigilans inuentus à deo & domino, & nihil aliud præter mandata domini feceris: utiq; uigilantem te in secunda & tertia uigilia inuenerit, hoc est in periculoso & graui tempore, quod mortiferum somnum & casum dissolutis animabus præbet. Opus itaq; fuerit uigilantia. Patrisamilias enim assi-

milamur, qui si uigilauerit, nihil ex rebus eius auferre poterint fures: sin autem somnicu losus fuerit, ablatis omnibus, fur euadit. Per furem quidam hoc loco intelligunt diabolum, sicut & per domum, animam: & patremfamilias, hominem: sed non apparet expositio satis accommoda textui. Furi enim hoc loco dominicus aduentus comparatur, eo
2.Pet.3. quod repente & inopinato ueniet, sicut & apostolorum quidam dicit: Dies enim domini quasi fur in nocte. Et hoc loco uide quomodo interpretat̃ dominus quis sit fur. Nam dicit: Et uos igitur uigilate: quia qua hora non putatis, filius hominis ueniet. Dicũt quidam, quod per primam uigiliam intelligantur hi, qui alijs sunt diligentiores: per secundam uero, qui aliquãtum profecerunt: per tertiam autem, qui etiam illis sunt inferiores. At alij diuersas ætates exposuerunt: & primam, qua adolescentes sumus: secũdam, qua uiri: tertiam, qua senes. Beatus igitur quisquis quacunq; ætate inuentus fuerit uigilans, nec in operando bonum negligenter se gerens.

Dixit autem ei Petrus: Domine ad nos dicis istam parabolam, an etiam ad omnes? Ait autem dominus: Quisnam est fidelis dispensator ac prudens, quem constituet dominus super famulitium suum, ut det illis in tempore dimẽsum cibum? Beatus ille seruus, quem quum uenerit dominus, inuenerit ita faciẽtem. Vere dico uobis, quod omnibus quæ possidet, præficiet illum.] Interrogauit Petrus ceu curam omnium habẽs, & pro auditoribus solicitus, tanquàm fratrum amator, & cui iam concredita ecclesia, num ad omnes parabolam dicat. Dominus uero non respondet manifeste ad interrogationem, sed occulto quodam modo indicat, quod dicta parabola cõmunis sit, & ad omnes quidem pertineat fideles, & ad uõs apostolos, & in primis eos qui uel doctrina, uel dignitate præsunt. Verum audi, quisnam sit fidelis & prudens dispensator. Parabola enim prædicta multis (inquit) cõgruit. Nunc autem de his qui præfecti sunt alijs, dubito quis inueniatur duo hæc habens, fidẽ dico & prudentiam. Rarus enim hic, & inuentu difficilis. Nam sicut in dispẽsationibus diuitiarum, si quis fidelis fuerit domino suo, nõ autem prudens, & disperdit res domini, nesciens illa dispẽsare sicut cõuenit, & dat quando nõ oportet, damnum facit domino maius: iterum si prudens quis fuerit, & expendat, infidelis que sit, & furis tanto magis intolerabilis, quanto prudentior: ita & in diuinis opus est fide ac prudentia. Scio enim multos qui uidentur uirtute, ac pietate, & fide præditi, damnosos esse ecclesiæ: & non solum facultates, sed & animas perdere. ut exempli gratia: Peccauit quispiam peccato quod animam offendit: nisi prudens sit qui præsidet, & tantum habeat fidem, hoc est uirtutem absq; iudicio, uel ex immodica increpatione, uel ex intempestiua illius mansuetudine corrumpit̃ is qui lapsus est, & non sanat̃, sed cõteritur. Quisquis igitur fidelis inuentus fuerit & prudens, constituetur in ministerio domini, hoc est super omnes seruos, ut unicuiq; det mensuram frumenti in suo tempore, siue hoc sit sermo doctrinæ quo alunt̃ animæ, siue operũ exemplũ, & mandatum quomodo uiuere oporteat: beatus qui talis fuerit inuentus, & super omnia sua constituet illum dominus: nõ solum inter seruos, sed & sublimiori gradu prouehens, super omnia constituet, ut ei subsint & terrena & cœlestia. talis erat Iesus Naue, talis Elias: ille enim cœlo, hic autem nubibus cœli imperabat. Et omnes simpliciter sancti ut amici dei, his
Act.4. quæ dei sunt utuntur. Communia enim sunt omnia amicorum. Et omnis qui in solitaria uita actiuam uitam agit, & seruiles affectiones iram & concupiscentiam gubernat, & suam cuiq; mẽsuram tritici in tempore distribuit: ira quidem, ita ut odio habeat odio habentes dominum, & suas inimicitias aboleat: concupiscentia uero, ita ut necessariam carnis gerat curam, & omnem in deum dirigat. Omnis igitur talis beatus est, & assequetur pietatem, & super omnia quæ domini sui sunt constituetur, merebitur que contemplatiuo oculo perspicere, & eas quæ non proprie dicuntur facultates, & eas quæ proprie, æternas dico.

Quod si dixerit seruus ille in corde suo: Differt dominus meus reditum: cœperit que percutere seruos & ancillas, & edere bibereq;, & inebriari. ueniet dominus serui illius in die quo nõ sperat, & hora qua nescit, & dissecabit eum, partemq; eius cum infidis ponet.] Væ talibus seruis, qui donum spiritualis præsidentiæ acceperunt, & dispensationem

nem sibi cõmissam infideliter gerũt, & bibunt ac inebriantur. Siue ebrietatẽ sensibiliter intelligere uolueris: significat enim & hoc malos ecclesiarũ præsides, qui delicioſe uiuunt de bonis pauperum: siue & per ebrietatem, intelligere placet peruersionem status mẽtis per falsas doctrinas, uel amorem diuitiarum. Verberãt enim tales præsides seruos & ancillas, hoc est offendiculo sunt infirmioribus ecclesiæ, quorum percutiunt conscientiam. Etenim infirmus & pusillanimis, quum uiderit me episcopum, uitã male transigere, percutitur conscientia offensus, & plagam accipit in corde, fitq; infirmior. Hæc autem omnia contingunt infideli seruo, ex eo quod dicit, Differt dominus meus reditum: præ ignauia enim hoc facit, non cogitans horam mortis. Nam si cogitaremus uenturũ dominum, & in foribus finem & consummationem uitæ nostræ, minus utiq; peccaremus. Verum uide & supplicium, dissecabit (inquit) illum, hoc est, priuabit illum docẽdi gratia, ne quis putet donum non sibi ad maiorem pœnam cessurum. Quomodo (inquit) in bonum cedet ei donum, quum illo nudandus sit? Enimuero ille miserabilis inuenitur tunc, quum sit caro & non spiritus. Quia tunc sumus in spiritu, quando spiritus dei habitat in nobis. Qui autem nõ ambulat spiritu, sed in carne est, & expers inuentus fuerit uitæ spiritualis, cum incredulis ordinatur, utpote qui cum incredulo mundo condemnatur: quoniam nihil utilitatis à fide quam possidet percipit. Vera enim fides in ipso non fuit: nam si in eo fuisset fides uera, fuisset fidelis dispensator: uerum nunc quia fuit bibens & se inebrians, & res domini corrumpens, fidem ueram non habuit, quæ exigitur à dispensatoribus: bene ergo cum infidis ponit portio eius. Priuatus enim dono, nudatus & inutilis inuenitur, & non integer.

Ille autem seruus, qui cognouit uoluntatem domini sui, & non se præparauit, nec fecit secundum uoluntatem eius, plagis uapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, uapulabit paucis. Porrò cuicunq; multum datum est, multum quæretur ab eo: & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo.] Hoc loco & amplius quiddam ac terribilius demonstrat nobis dominus. Non solum enim inquit, gratia nudabitur qui talis est, & nihil sibi proderit hoc, ut liberetur à pœnis: sed & maioris condemnationis causa erit dignitatis magnitudo. Quo plus enim scit qui peccat, tanto grauiorem pœnam sibi accersit. Et in sequentibus hoc manifestius fit. Cui enim datum est multum, ab eo requiretur & multum: & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo. Per hoc enim signatur, pœnam, quam merẽtur doctores futuram maiorem. Datur igitur & commendatur doctoribus. Datur quidem, ut gratia sanandi morbos, & faciẽdi miracula: commendatur autem eis uerbi & doctrinæ donum. Et quum dixit, datur, non subiungit amplius exigent: sed quum dixit commendatur. Et profecto donũ uerbi, opus habet labore, & amplius exigitur à doctoribus. Oportet enim eum non esse desidem ac ignauum, sed multiplicare talentum uerbi. Igitur cui commendauerunt, intelligere debes cui multum datum ad usuram. Vsura enim commendatum & depositum hic signat. At sunt qui quærant: Esto, bene, Puniatur is qui scit uoluntatem domini, & non facit: qui autem nescit, quare punitur? Eo quod potuisset etiam ipse discere, & noluit, sed piger fuit: ipse in causa fuit quo minus didicerit, quapropter puniẽdus est quod non sponte didicit. Timeamus fratres: nam si is qui nihil scit omnino, dignus est plagis, quæ excusatio liberabit eos, qui scienter delinquunt, maxime si doctores fuerint? grauior enim est hæc condemnatio.

Ignem ueni missurus in terram, & quid uolo, si iam accensus est? Sed baptismo habeo baptizari, & quomodo constringor, donec perficiatur?] Per ignem quidem & prædicatio intelligitur. Sermo enim ignis qui consumit omnem materialem & imperfectam cogitationem, & simulacra abolet cuiuscunq; fuerint materiæ. Intelligitur etiã & zelus pro uirtute in unoquoq; nostrum accensus: fortassis autem & hic est qui propter uerbum dei fit, non dissimilis autem est à priore: hoc enim igni uult deus accẽdi corda nostra. Debemus ignitum pro uirtute zelum habere. Vnde quid uolo, id est, quantũ uolo, si iam accensus est? Vrget enim ut accendatur ignis ille. Sicut & Paulus dicit: Spiritu feruentes, æmulor enim uos æmulatione dei. Baptisma autem mortem suam dicit, 2. Corinth. 11.

Quoniam enim ignis ille nō aliter accendendus erat, quàm post mortem eius. Nam ex eo tempore prædicatio & zelus creuerunt: propterea subdit etiam de morte, baptismū illam uocans. Hanc autem ualde desyderans, inquit: Et quomodo constringor, hoc est, quàm solicitus & anxius sum, ac premor donec perficiatur. Sitio enim mortem pro omnium salute. Ignem uenit missurus dominus: non solum in omnem terram, in quam prædicatio & fides explanata sunt: sed & in uniuscuiusq; animā, quæ terra quidē spinosa est & sterilis, à uerbo autē dei quasi igne succensa, & diuinorum seminum capax, & spiritualium frugum ferax facta. Vbi enim alicuius animæ inuisibiliter diuina gratia contigerit, uidetur desyderio dei flagrare supra quàm dici queat. quemadmodum & Luce 24. Cleopas flagrabat diuino igne, quū diceret: Nónne cor nostrum accensum erat in nobis? Quisquis igitur hanc affectionem expertus est, sciet quid dicamus. Experiuntur autem multi, etiam quando leguntur diuinæ scripturæ, uel uitæ sanctorum patrum, uel si admoneantur uel doceantur, accenduntur animæ ad faciēdum bonum: & alij quidem usq; ad finem flagrant, alij uero statim frigescunt.

Putatis quod pacem uenerim missurus in terram? Non dico uobis, immo separationem. Erunt enim ex hoc quinque in domo una diuisi, tres aduersus duos, & duo contra tres, diuidetur pater aduersus filium, & filius aduersus patrem: mater aduersus filiam, & filia aduersus matrem: socrus aduersus nurum suam, & nurus aduersus socrum suam. Christus quidem est pax nostra, sed non uenit missurus pacem: unde ænigmatice hoc dictum est. Dicimus igitur, quod non omnis pax uituperio caret & bona est, & est sæpe periculosa, & procul à diuina charitate reiiciens, utpote quando pacem habemus & conspiramus in destructionem ueritatis. Hanc enim pacem nō uenit Christus ut daret, sed contrarium uult: nam ut dissideamus propter bonum: quod & in persequutione factum est. In una enim domo pater gentilis à filio fideli differebat, & mater à filia, & contrà. Quomodo autem dicendo, quinque in domo una diuisi erunt: in enumeratione sex personas posuit. Dicimus igitur, quod una persona bis assumpta est. Filia & nurus eadem est persona. Filia enim dicitur, si ad matrem referat: nurus uero, si ad socrum. Tres igitur erunt diuisæ, pater & mater, & socrus, aduersus duos filium & filiam. Filia enim quum una persona sit, duas relationes suscipit, & secundum hoc uidetur duplex persona matri & socrui collata. Intellige autem simpliciter per patrem & matrem & socrum, uetera omnia: per filium autem & filiam, omnia noua. Itaque dominus uult ut sua noua & diuina præcepta & dogmata pugnent cum antiquis nostris sceleratis moribus & dogmatis. Intellige autem & sic: Pater quidem mens, filius uero ratio, diuisio horum fit in unaquaq; domo, hominis inquam, ut manifestius dicā. Illustrata fuit mens Dionysij Ariopagitæ & prædicationem suscepit, repugnauit autem eius menti quæ tam alacriter fidē suscepit, gentilis ratio, tentans ostendere dialecticis tendiculis, ut illas sequeretur. Vides diuisionem patris & filij inter se pugnantes propter Christum & prædicationem? Matrem quoq; & socrum uocabis mentem, filium uero & nurum sensum, & inter has est pugna propter Christum, insurgente mente contra sensum: quandoquidem mens suadet præferēda nō fluxa fluxis, inuisibilia q; uisibilibus, habetq; ad hoc demonstrationes multas adiutrices. Committitur autem & bellum sensus contra mētem. Sensus enim per miracula & signa quæ uidentur perducta ad fidem, non credit mentis cogitationibus: neq; enim gentilium demōstrationes uult sequi, quæ compellunt illis attendentes non credere quod deus factus sit homo, uel quod uirgo pepererit. Huiusmodi sunt gentilium deliramenta, naturæ seruientia. At sensus per miracula quæ uidentur, præstantior omni demonstratione est ad dei cognitionem manuducens. Nō omnis igit pax & concordia bona est: sed est quando & pugna & dissidiū diuina quædā possessio uidetur. Nullus igitur amet malos: quamuis & pater & mater aduersentur legi Christi, repugnandum est eis perinde ac hostibus ueritatis.

Dicebat autem & ad turbas: Quum uideritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: hymber uenit, & ita fit: & quum austrum flantem, dicitis quod æstus erit, & fit. Hypocritæ, faciem cœli & terræ nostis probare, hoc autem tempus qui fit ut nō probetis?

Cur

Cur autem ex uobisipsis non iudicatis quod iustum est? Quum enim uadis cum aduersario tuo ad magistratum in uia, da operam ut libereris ab illo, ne forte pertrahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor conijciat te in carcerem. Dico tibi, nō exibis inde, donec ultimum etiam minutum reddas.] Postquàm de prædicatione disseruit, ignem'que & gladium nominauit: quia uerisimile erat audientes turbari, non intelligentes id quod dicebatur, inquit: quemadmodum aëris qualitates à quibusdam signis cognoscitis, sic oportebat & meum aduētum cognoscere ex his quæ dicuntur, & ex his quæ à me fiunt. Etenim sermones mei demōstrant me contrarium uobis, & opera similiter: nam uos quidem publicani & raptores, ego autem nō habeo ubi caput reclinem. Oportebat igitur uos sicut è nubibus coniectatis hymbrem, & ab austro æstū: ita & tempus huius mei aduentus probare & coniectare, quod nō uenerim mittere pacem, sed hymbrem & turbationem. Nubes enim & ipse sum, & ab occidente humanæ naturæ uenio, quæ prius fuit humilis, & magnā ex peccato caliginem habuit, sed & ueni ignem mittere & æstum facere. Auster enim sum, spiritus feruidus & frigiditati aquilonis contrarius. Quandoquidem & in Bethleem apparuit, quæ est ad austrum sita. Et ubi hæc dixit, docet eos & de laudabili pace. Quia enim ostenderat laudatum dissidium, ostendit & irreprehensibilem pacem, & inquit: Quum aduersarius rapuerit te ad tribunal, in uia da operam, festina & labora, hoc est omnes modos cogita, quomodo ab eo libereris. Vel aliter: Da operam, hoc est etiamsi nihil habeas, ut lucreris quippiam. Da operam, hoc est usuram, ut libereris ab illo, ne quando trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor proijciat te in carcerem, donec ultimum minutum reddas. Hæc autem dicit dominus, exterrens per hæc crassiores, & ad pacem faciendam cogēs, sciens quod eos qui magis terrestres sunt metus damni & supplicium plus emendat, & propterea dicit hæc. Intelliguntur autem hæc & de diabolo, qui noster est aduersarius. Quum igitur in uia huius uitæ sumus, demus operam, uirtutibus uacando, ut ab eo liberemur, & nihil commune cum eo habeamus, ne quando in futuro iudicio tradat nos iudici. Opera enim eius quæ in hac uita facimus, illa tradunt nos iudici, & iudex nos tradit exactori, dæmoni cuidam nos torquenti & affligenti, & postea punit nos donec & minutorum peccatorum pœnam luamus, & mēsuram pœnæ impleamus. Nunquàm autem impleta est pœnæ mensura, semper ergo puniemur. Si enim in carcere manebimus donec extremum minutum reddamus, & nunquàm reddituri sumus, manifestum quod æternum sit futurum supplicium.

CAPVT XIII.

ADerant autem quidam eodem in tempore, nunciātes illi de Galilæis: quōrum sanguinem Pilatus miscuerat cum sacrificijs ipsorum. Et respondens Iesus, dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ cūctis Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Nō dico uobis, immo nisi resipueritis, omnes similiter peribitis. Aut illi decem & octo, supra quos cecidit turris in Siloë, & occidit eos: putatis quod debitores fuerint ultra cunctos homines habitantes Hierosolymis? Non dico uobis, immo nisi resipueritis, omnes similiter peribitis.] Iudas Galilæus, cuius & in Actis ipse Euangelista noster meminit, quum & ipse aliquantum doctus esset in lege, docuit & alios Galilæos suo dogmati adhærere. Docebat autem, nullum omnino hominem ferendum dominum dici, neq; honore uel modestiæ gratia, etiā regem ipsum. Vnde & multi ipsorū grauiter feriebant, qui & docebant neque à Mose constituta sacrificia offerenda, eo quod pro Cæsare & Rhomanorum gente fiebant sacrificia. Verisimile igitur Pilatum ob hæc indignantem, iussisse occidi Galilæos illos super sacrificia quæ ab eis prohibebātur fieri pro Rhomanorum gente, & ita commisceri sanguinem eorum sacrificiorum sanguini. Annunciauerunt igitur quidam hæc saluatori, ut aliqua ex parte pie facta, uolentes per hoc discere quid in eo sibi placeret. Putabāt enim quidam illos iustissime passos, utpote peccatores & seditiosos, & irritantes Pilatū in odium Iudæorum, eo quod urgebant Cæsarem non appellandum: id quod in totius

Ezech. 18. Eccl. 17. Act. 5. Act. 5.

Iudæorum gentis incommodum cedebat. Igitur ſaluator non negans eos eſſe peccatō res, dicit nō ipſos paſſos eſſe, quaſi eſſent maiores peccatores ijs qui nihil paſſi. Niſi enim & uos reſipueritis, & à ſeditionibus inteſtina bella ſuccēdentes ceſſaueritis, & deū ope ribus placare feſtinaueritis, grauiora patiemini. Nō oportet enim prætextu pietatis ſuā gloriam quærere, & inteſtinas ſeditiones excitare. Porrò turris quæ ceciderat in Siloë, præſagium erat eorum quæ poſtea populo euentura erant. Turris enim totius ciuitatis figura eſt: at decē & octo illi, totius populi. Quum enim ſub Tito ciuitas rueret, omnis populus in incredulitate permanens ſimul perijt. Sit & hoc nobis in his quæ quotidie eueniunt admonitio: quidam in tentationes incidunt, nobis extra tentationem poſitis, ne nos ſolicitudinē & metū ut iuſti abijciamus, quaſi tanquàm iuſti non ſimus obnoxij: ſed ediuerſo magis doceamur, quod in hoc puniantur illi, ut nos meliores efficiamur: quod ſi nos negligentes fuerimus, patiemur grauiſſima.

Dicebat & hanc ſimilitudinem: Arborem ficī habebat quidam plantatā in uinea ſua, & uenit quærens fructum in illa, & non inuenit. dixit autem ad cultorem uineæ: Ecce anni tres ſunt, ex quo uenio quærens fructum in ficu hac, & non inuenio: ſuccide illam: ad quid uel terram occupat? At ille reſpondens, dixit illi: Domine, ſine illam & hoc anno, donec fodero circum illam, & miſero ſtercus, & ſiquidē fecerit fructum: ſin minus, in poſterum ſuccides illam.] Bona conſequentia parabolam hanc iungit, poſtquàm dixit, niſi reſipueritis, peribitis, meritò & iſtam parabolam adijcit. Eſt igitur ficus, Iudæorum generatio, folia tantum amara faciens, & nullum fructum proferens. In uinea autem dei, ſtetit Iudaica uita. Paterfamilias autem Chriſtus, uenit & quæſiuit fructum fidei, bonorum'que operum in ea, ac non inuenit. Tribus autem annis uenit, per Moſen, per prophetas, & per ſeipſum: & quia non pœnituerunt, à dilectione dei eos abſecuit: non ultra enim gens domini & populus ſanctus uocatur. In locum autem eius introductæ ſunt gentes, quæ fructum facere ualent. Intelligitur & per ficum totum humanum genus: per patremfamilias, pater & deus: per cultorē uero uineæ, filius dei, qui nobiſcum peregrinatus eſt ut coleret, & purgaret uineam. Chriſtus autem ficum illam, ut ſterilem execari nō ſinit, dicens: Sine illam & hoc anno. Licet enim per legem & prophetas non fuerint facti meliores, & pœnitentiæ fructum non fecerint, attamen me irrigante meis doctrinis & paſſionibus, fortaſſis facient fructum obedientiæ: ſin minus in poſterum execabis illam, exectis illis à iuſtorum regione. Ex anno autem tertio, quæſi-
Geneſ.3. tum in ſe fructum natura noſtra non dedit. Primum enim in paradiſo mandatum præ-
Exod.32. uaricati ſumus: deinde, quum daretur lex, uitulo facto, mutata eſt gloria dei in ſimilitu-
Pſal.105. nem uituli comedentis fœnum. tertio, dominus & ſaluator abnegatus eſt à dicentibus:
Ioan.19. Non habemus regem, niſi Cæſarem. Et unuſquiſq; noſtrum ficus eſt in uinea domini, in eccleſia ſcilicet: uel ſimpliciter dicendo, in mundo hoc plantata. Venit igitē deus quærens fructum, etſi inuenerit te abſq; fructu, iubet ut ex hac uita execēris: at cultor uineæ ſupplicat, ut tibi parcatur. Quis autē ille cultor uineæ? uel ſuus cuiuſq; cuſtos angelus, uel & homo ipſe: ſuæ enim uineæ quiſq; cultor eſt. Sæpe igitē quum in lētales morbos, uel alia pericula incidimus: Sine ô domine dicimus, etiam hoc anno & pœnitentiā agemus. Hoc enim ſignificat fodere & mittere circa illam ſtercus. Foditur quippe anima, quādo decutitē temporaliū curarū puluis, & alleuiatē ipſa. Stercus uero circūponi ſignat feruorē, & ſeueritatē in uita uiliori, pœnitētiæ ſcilicet, quæ ab omnibus cōtēnitē. Quando enim quis à gloria in uitam ingloriam ſe demittit propter ſalutē animæ, ſtercus circa animam mittere dicitur, ad hoc ut fructum faciat, ſiquidem fecerimus fructū: ſin minus, non ultra relinquit nos in uinea illa, ſed execat à mundo, ut ne fruſtra occupemus locum. Peccatorem enim quis uidens diu differentem, offenditur, & peior fit, & ſic inuenitur peccator, neq; ipſe fructum faciens, & alium quoq; impediens, ne fructum faciat. Quod ſi execetur ex hac uita, fortaſſis ij qui exectum uiderint, hoc animo ſecum perpendentes, mutabuntur & fructum facient. Tribus autem annis dicitur paterfamilias uenire ad ficū, fortaſſis propter tres leges, quas nobis dedit dominus: quæ ſunt naturalis, legalis, & ſpiritualis. Oportebat ſanè nos naturali lege commonitos fructum facere: nam

natura

natura docet quid facere oporteat: at quia in nobis naturalem inuenit inutilem, dedit & Mosaicam legem naturæ adiutricem: quæ quum & ipsa inuẽta est infrugifera propter nostram desidiam, addidit & spiritualẽ. Vbi igitur tres illæ non meliorẽ reddiderint cuiuspiã animã, necꝫ longanimitate & misericordia dei fit emẽdatior, tunc postea monere nõ ultra sinitur: non em̃ sæpe procrastinationibus deo illuditur. Quid autem si per tres annos, tres ætatum status intelligas? Pueritiã, hoc est adolescentiam octo & decem annorum, uirilem, & tertiam eorum qui iam incipiunt fieri uetuli: quando igitur in tertio anno, hoc est senecta nõ damus fructus, & adhuc pmittimur uiuere, ut adijciamus stercus, uilem pœnitentiæ uitam propter Christũ arripientes, & deinde si etiã tunc mentiemur, non ultra nobis parcet dominus, ut ne frustra occupemus terram, & alios offendamus. Et hæc mihi expositio uidetur proposito textui consona.

Docebat autem in una synagogarum sabbatis, & ecce mulier quæ habebat spiritũ infirmitatis annis decem & octo, eratꝫ contracta, nec omnino poterat erigere caput: quam quum uideret Iesus, uocauit eam ad se, & ait illi: Mulier, liberata es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat deum. Respondens autem princeps synagogæ, indignans quod sabbato sanasset Iesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt in quibus oportet operari, in ijs ergo uenite, ut sanemini, & non in die sabbati. Respondens autem ad illum dominus, dixit: Hypocrita, unusquisque uestrum sabbato nónne soluit bouem suum aut asinum à præsepi, & ducit aquatum? Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solui à uinculo isto die sabbati? Et quum hæc diceret, erubescebãt omnes aduersarij eius: & omnis populus gaudebat super uniuersis, quæ gloriose fiebant ab eo.] Morbus ille mulieri diabolo affligente acciderat, sicut & dominus dicit, quam alligauit satanas decem & octo annis. Nã fortassis propter peccata derelictam à deo puniuit satanas. Omnia em̃ mala humanis corporibus satan infert, quãdo ei à domino permittitur. Quãdoquidem nobis & ab initio author fuit, ut ab incorruptione, in qua cõditi fuimus, excideremus, & infirmo passionumꝫ capaci corpori alligati essemus. Hoc enim intelligimus per pelliceas tunicas. At dominus uoce deo dignissima, potestateꝫ plena, mulieris istius morbum fugat. Imponit autem ei & manus: ut discamus quod dei sermonem, uirtutemꝫ & operationem sancta caro habuerit. Sua em̃ propria erat, & nõ alterius cuiuspiam sibi assistẽtis, & proprietate personæ separati, sicut impio Nestorio uidetur. Igitur tanta quidem domini benignitas, ut proprio figmento misericors esset. Satanas uero qui prius mulierem alligauerat, morbi solutionem dolens, & eam amplius affligere cupiens, alligat principem synagogæ inuidia, & per os eius miraculum calumniatur: more enim suo ubique bonis imponit. Indignat̃ ergo quod in sabbato sanatur, quẽ dominus pulcherrimis exemplis brutorum animalium arguit. Vnde non ipse tantum talibus sermonibus, sed & omnes alij qui aduersabantur Iesu, confundebantur. Magnæ enim stultitiæ erat prohibere hominem sanari in sabbato, propter ocium quod aliqua ex parte in sabbato lex præceperat. Igitur qui aduersabantur Iesu, confundebantur. Turbæ autẽ gaudebant in operibus, sicut illi operibus non gaudebant, sed insaniebant Christo faciente miracula. At turbæ ex miraculis utilitatem percipientes gaudebant, maxime quod sanationibus fruerentur. Intelligas autem (oro) miraculum istud & de interno homine. Incuruatur anima, quando ad terrenas tantum curas uergit, & nihil cœleste uel diuinum secum concipit. Idcirco decem & octo annis ægrotare dicitur. Quando enim quis in obseruatione mandatorum diuinæ legis, quæ sunt decem, & in spe octaui seculi infirmus fuerit, decem & octo annis dicitur obstippus esse. Nónne qui terrenis addictus & peccat semp, mandata reprobat, & futurum seculum non expectat? sed dominus in sabbato & synagoga sanat talem animam. Quando enim quis in seipso colligit confessionis cogitationes (Iudas enim confessio dicitur) & sabbatum tenet, hoc est feriatur malis, tunc eum sanat Iesus, nõ sermone tantum dicens ei, Liberatus esto ab infirmitate tua: sed & manus imponens. Opus enim est nobis, ut ad operandũ opera uirtutis suscipiamus & diuinarum manuum cooperationem, & non per solum uerbum & instructiones erudire con-

tentos putare nos sanitatem consequutos.

Dicebat ergo: Cui simile est regnum dei? & cui simile faciam illud? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, & creuit: & euasit in arborem magnam, & uolucres cœli nidulabantur in ramis eius. Et iterum dixit: Cui simile faciam regnum dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentatur totum. Et ibat per ciuitates, & castella docens, & iter faciens Hierosolymam.] Grano sinapis comparat regnum dei. Regnum autem dei prædicatio est, & uerbum dei. Per prædicationem enim regnauit in animabus hominum. Enimuero sicut sinapi uidetur quidem paruum esse, multam autē habet uirtutē: ita & sermo Euangelij contemnitur quidem à multis, & apparet esse stultitia: quum uero illum homo susceperit, & miserit in hortum suæ animæ, arborem magnā facit, ita ut & ramos dilatet, ac uolatilia cœli, hoc est, homines qui in sublime uolare nituntur, nidos habeāt in ramis. Qui em̄ supgressi sunt terrestria, in ramis prædicationis, hoc est in dilatatis sentētijs quie
Act. 9. scunt. ut exempli gratia quid dicam: Granū sumpsit Paulus, paruam Ananiæ instructionem, sed ut plantatum hoc granum in horto eius pingui, ramos fecit, multas inquam, & bonas doctrinas ac epistolas in quibus nidulabant̄ hi soli, qui tunc sublimes mēte & sapiētia, uti Corinthij, Dionysius, Ierotheus, & alij plurimi. Possunt etiam singulis temporibus quidam per granum sinapis intelligi, & dominus ipse: uilis enim uidebatur. Nam fabri filius, & pauperrimus. At ubi cecidit in cor terræ, quum mortuus esset & sepultus in horto, ramos pulchros apostolos fecit, in quibus quiescunt omnes qui prius agitabantur & uexabantur à spiritu erroris, nempe gentiles, qui comparantur uolatilibus, propter mentem facile mobilem, & illusioni obnoxiam, magnæq; leuitatis. Tales enim sunt omnes qui errant, uolatilibus cœli, hoc est aëris assimilati. Iterum assimilatur fermento diuinus sermo, quod sumptum mulier, hoc est humana natura, occultauit in farinæ sata tria, hoc est in corpus, spiritum & animam, ita ut illa sanctificentur, sicut di-
1. Timot. 4. cit beatus Paulus, fiat'que una contemperatio communione cum spiritu sancto. Intellige autem per mulierem, & animam: sata uero tria, tres partes eius, rationalem, concupiscibilem, & irascibilem. Si igitur quis in tribus illis partibus occultarit sermonem dei, faciet illam totam spiritualem, & ita ut rationalis non labatur in doctrinis, neq; irascibilis & concupiscibilis absq; ratione ferantur, sed fermententur, & assimilentur sermoni dei. Perambulabat uero Iesus per pagos & ciuitates docens. Neq; ita in parua uenit oppida & pagos, ut magnas ciuitates negligeret: id quod faciunt, qui uolunt simpliciores decipere: neq; ita uenit in ciuitates, ut ostentator & gloriosus, paruas negligens, sed ut communis dominus, immo ut pater qui omniū curam agit, ubiq; circuit. Nunquid autem ita transit per externas ciuitates in quibus nō tot erant legisperiti, à Hierusalem aūt fugit, utpote formidans reprehendi à legisperitis, uel suspicans, ne ab eis occidatur? Nō est hoc dicendum, sed & iter (inquit) faciens in Hierosolymam. Vbi enim plures ægrotant, eo magis festinat medicus.

Ait autem illi quidam: Domine, an pauci sunt qui salutem consequuntur? Ille uero dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam, quia multi (dico uobis) quærēt intrare & nō poterūt. Quū aūt experrectus fuerit paterfamilias, & clauserit ostium, & cœperitis foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine domine, aperi nobis. & respondens dicet uobis: Nescio uos unde sitis. Tunc incipietis dicere: Edimus coram te,
Psal. 6. & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet: Dico uobis, nescio uos unde sitis. Discedite à me omnes, qui patratis iniquitatem: ibi erit fletus & stridor dentium, quum uideritis Abraham, & Isaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno dei, uos autem expelli foras. Et uenient ab oriente, & occidente, & aquilone, & austro, & accumbent in regno dei. Et ecce sunt postremi, qui erūt primi: & sunt primi, qui erunt postremi.] Pauci sunt qui saluantur, eo quod angusta uia multos non recipiat. Est aūt dominus paterfamilias, qui conuocat omnes homines ad prandium & fruitionem æternorum bonorum. Omnes itaq; uirtute præditi, usq; ad Christum studuerunt intrare: omnes autem degeneres & ignaui, qui post tempus prandij uenerunt, excludunt̄. Hora autem prandij, præsens

dij, præsens uita est. Hoc em̄ tēpus utiq; est prādiū, q̄ præparamur, ut spirituali cōuiuio excipiamur. Quū aūt expergefactus fuerit paterfamilias, hoc est, ad iudiciū surrexerit ac clauserit ianuā, uirtutis dico uiā, quā ingredi nō possumus postquàm hinc emigraueri-mus: quandiu em̄ in uita sumus, iri potest uia uirtutis. Incipiūt qdē tūc hi, q̄ negligenti-us in hac uita uixerint pulsare ianuam, & per inutilem pœnitētiam, uirtutis uiam requi-runt nudis uerbis, quasi pulsationibus & strepitibus quibusdam reuocantes illam, ope-ribus tamē carentes. Pater uero familias quum eos iuste excluserit, dissimulat scire unde sint, & meritò: sunt enim ex diabolo. Dominus autē cognoscit suos. Hoc autē quod dicit, Comedimus & bibimus coram te, & in plateis nostris docuisti: & simpliciter qui-dem ad Israēlitas dicitur. Etenim dominus ex ipsis natus est secundum carnem, & cum eis comedit ac bibit. & potest etiam sublimius intelligi: Coram te comedimus & bibi-mus. Legalem enim perficientes cultum, & offerentes deo cruenta sacrificia, comede-runt & lætati sunt, audiuerūt autem diuinos libros in synagogis. Omnino enim & per prophetas dominus docuit. Neq; enim prophetæ sua ipsorum dicta proferebant, sed di uina prædicabant, quapropter & dicebant, Hæc dicit dominus. Non igitur sufficiebat Iudæis ad iustificationem cultus ille per sanguinis effusionem non accedente fide, quæ iustificat impium. Et meis quoq; Christianis quidem, uitæ autem dissolutæ hæc congru unt. Annon & nos manducamus corpus diuinum, & bibimus sanguinem dei coram eo, quotidie ad mysticam mensam accedētes, & docet in plateis nostris dominus? atqui nulla inde utilitas, si auditores diuinæ quidem legis fiamus, & non factores: immo con-trà ad maiorum tormentorum occasionem audiuisse cedet, sicut & diuinarum sanctifi-cationum sumptio ad iudicium. Obserua, quod reiecti sunt illi, quos in plateis docet dominus: uerum si ipsum habuerimus docentem, nō in plateis, sed in angustis & tritis, & compunctis cordibus, non erimus reiecti. Iam hoc quod inquit, Illic erit ploratus, quando uidebitis Abraham, & Isaac, & Iacob: congruit quidem & Israēlitis, quibus dicitur, & his qui hodie sunt incredulis. Iudæi sanè tanto magis torquebuntur audi-endo, alios ex gentibus requiescere, & quietem habituros cum Abraham & patribus, se autem expellendos. Pertinet item & ad nos, qui non & bene operamur cum fide, & nos quidem in lege Christi gloriamur, quam mox postea transgredimur & repro-bamus. Primi quidem esse uidemur, utpote à cunabulis instructi, & nomen Christi fe-rentes. Postremi autem erimus, prælatis gentilibus quibusdam, qui in fine uitæ suæ cre dunt, & deo placentes paruum uitæ tempus agunt.

Eodem die accesserūt quidam pharisæorum, dicētes illi: Exi, & uade hinc: quia Hero des uult te occidere. Et ait illis: Ite & dicite uulpi huic: Ecce eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consummor. Verūtamen oportet me hodie, & cras, & proximo die proficisci: quia fieri non potest, ut propheta pereat extra Hierusalem.]

Inuidia tabescebant maledicti Iudæi, & dominum terere nituntur, & minantem ei faci-unt Herodem. Nolebant enim eum uidere facientem miracula, ne multitudine miracu-lorum turbas sibi conciliaret, & uirtute uerbi ad se alliceret. Prætexūt igitur Herodem, & fingunt sibi saluatoris curam esse. Ipse autem corda illorum sciens, mansuete & ad-umbrate pro more suo eis respondet, Dicite uulpi huic. Et uidetur quidem Herodem appellare uulpem, sed pharisæos notat, si quis diligenter consyderet. Non enim dixit, uulpi illi: sed, huic, media quadam uoce usus, idq; scite. Singulari numero dicendo uul-pem, Herodem illos suspicare fecit: dicendo autem, huic, quod est pronomen demon-strativum, insinuauit istos ipsos esse dolosos illos. Et profecto pharisæi præ se ferebant malignos uersipellesq; uulpium mores. Vide autem (oro) quomodo malitiæ eorum re spondet. Quia enim illi propter sanitates inuidebant, incutiebant ei metum ex Herode, idcirco ipse id qd̄ credebat eos potissimū dolere, dicit: Ecce em̄ ego (inqt) sanitates per-ficio, & dæmonia eijcio. Nam sicut prædictum est, propterea insectabantur eum, ut ne miraculis ostensis multos ad credendum sibi alliceret. Hodie uero & cras, plures dies si gnificat. Quemadmodum & nos familiari sermone cōsueuimus dicere, Hodie & cras fiet hoc: non omnino intra tam breue temporis interuallum rem circūscribentes, sed sta

tim fieri significantes: ita etiam Christus dicens, Sanitates perficio hodie & cras, & ter-
tio die consummor: non omnino significare uoluit quod tertio die necessariò sit con-
summandus, sed breui mortem suam futuram declarat. Veruntamen oportet me hodie
& cras manere hoc loco & operari miracula, & sequenti in Hierusalem proficisci: illic
enim elegi mortem. Quia & illi dicebant ei: Egredere, quia Herodes te occisurus est.
In Galilæa autem hæc dicebat, cui præerat Herodes: monstrabatq; eis, etiamsi plurimū
uellet, non posse ab illo se interimi. Non enim in Galilæa, sed Hierusalē præfinitum esse
Christum passurū. Et ut tibi dictum Euangelij manifestius exponam, quum legeris ho-
die & cras, punctum facito, & tunc dic, proximo die proficisci: quo modo numerantes
sæpe dicere consueuimus, Ego dominico secūdo, & tertio die egredior: nō quod egres
surus sim dominico & secundo, sed solū duos illos dies enumeramus, ut manifestemus
diem tertiū: ita sanè & dominus hoc loco prius numerans inquit, Oportet me hodie &
cras, deinde tertio proficisci in Hierusalē: illic enim finis meus. Sicut aūt supra diximus,
non quod tribus diebus uitam suam circunscribat, sed pluribus quidem diebus: uerun-
tamen non ualde longo tempore se mansurum significat, quasi hæc dicat ad eos qui sibi
inuidebant: Quid meam meditamini mortē? ecce paulò post ipsa instabit. Quū uero au
dis, quod fieri non possit, extra Hierusalem perire prophetā, ut ne putes Iudæos ui qua-
dam ac necessitate ad hoc faciendum compelli: sed scias sponte sua homicidium istud pa
trare, ut si quis uidens crudelissimum, maximeq; sanguinarium latronem uias obsidere,
diceret: Fieri non potest, uiam hanc in qua latro prætereuntibus insidiatur, à sanguine
puram esse. Omnino enim hoc loco, quod consectaneum est ad opera latronum, dicit.
Sic igitur & in Hierosolyma, quam occuparunt latrones & scribæ, fieri non potest, in
alio loco quàm in illo in quo sunt latrones, perire prophetarum dominum. Assueti e-
nim effundere seruorum sanguinem, etiam dominum ipsum occident.

Hierusalem Hierusalem, quæ occidit prophetas, & lapidat eos qui mittuntur ad se:
quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennas, &
noluistis? Ecce relinquitur uobis domus uestra deserta. Dico autem uobis, quod nō ui-
debitis me, donec uenerit tempus quum dicetis, Benedictus qui uenit in nomine do-
mini.] Duplicatione nominis ostendit amorem quem erga illos habet dominus. Quē
admodum enim amator quis ab amica cōtemptus, ita reuocat adulteram synagogam.
ostendit item suam misericordiam, quod sæpenumero uoluerit congregare illos. Et illo
rum significat arrogantiam, dicendo quia noluistis relinquo uos postea. Intantū enim
odio habui maliciam uestram, ut neq; templum domum meam esse dicam, sed domum
uestram. Nā quandiu uestram uitā bene gerebatis, & templum meum erat: quia autem
& illud contaminastis, & negociationis domū & speluncam latronum fecistis, uarijsq;
negociationibus & auaris uestris studijs uicissim seruitis (Negociatio enim latrocinium
est, supplantans fratres, & rapiens quæ illorum: id quod & latrones faciunt. Inua-
dunt enim uiatores, ut illorum bona rapiant) & quoniam speluncam latronum tem-
plum fecistis, per negociationum species quas in ipso orationis loco faciebatis, non ul-
tra mea erit domus, sed uestra. Non solum autem templum intelligas domum, sed &
omnem generationem Iudæorum. Solet enim scriptura & genus domum appellare,
Psal. 134. ut domus Leui benedicet dominum. Et hoc loco potest intelligi: Domus uestra relin-
quitur, hoc est genus uestrum relinquitur à me. sicut & per prophetam alibi dicit: De-
reliqui domum meam, hæreditatem meam. Domum enim illic dicit Israëlitas. Ostendit
autem quod & ante hoc ipse eos conseruarit, & ab inimicis liberarit. Denique dicens:
Non me uidebitis, donec dicatis, Benedictus qui uenit: secūdum significat aduentum.
Inuoluntarij enim confitebuntur & saluatorem, & dominum, quandoquidem ipsis
nulla inde utilitas eueniet. Quid igitur? Non uiderunt illum à quo tempore hæc dixit?
utiq;. Dicens enim, Non me uidebitis ex illo tempore: non horam quæ tunc erat signifi
cat, sed tempus quod post crucem. Sicut si dixisset: A tempore quo me crucifixeritis, nō
ultra me uidebitis, donec redeam.

CAPVT

CAPVT XIIII.

ET factum est, quum introiret in domum cuiusdam principis pharisæorum sabbato ad capiendum cibum, & ipsi observabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et respondens Iesus, dixit ad legisperitos & pharisæos, dicens: Num licet sabbato sanare? At illi tacuerunt. Ipse uero apprehensum sanauit eum, ac dimisit. Et respondens ad illos, dixit: Cuius uestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum in die sabbati? Et non poterant ad hæc respondere illi.] Dominus satis sciens pharisæorum morositatem, ingreditur in eorum domus. Curæ enim ei erat animarum utilitas, & propterea ingressus est. Potuissent enim uel ex doctrina & sermone, uel ex ostensione miracu lorum utilitatem percipere, siquidem uoluissent. Porrò quum in medium uenisset hydropicus: non hoc consyderauit dominus, quomodo non offenderet multos, sed quomodo sanaret eos qui cura sua indigebant. Oportet enim nos ubi magna prospectat utilitas, non curare insipientes qui scandalizantur. Arguit autem insipientiam eorum, qui reprehensuri erant, ideoq; interrogat, Licet'ne sabbato sanare? Nónne manifeste irridet eos ut insipientes? siquidem quum deus sabbatum benedixerit, ipsi benefacere prohibent in eo, & per hoc faciunt omnino maledictũ. Non enim benedictus est dies in quo nihil boni fieri solet. At quum hi scientes quò tenderet interrogatio, silerent, Iesus quod suum erat facit, & contactu sanat hominem: deinde etiam pharisæos admonet, quasi talia diceret eis: Si prohibuisset lex misereri in sabbato, non curæ tibi fuisset si filius tuus periclitatus fuisset in sabbato. Et quid dico filius? neq; bouẽ reliqsses absq; adiutorio, si periclitantem uidisses? quomodo igitur non stultum fuerit quod obseruatis sanationem hydropici in sabbato? Hydropicus est & omnis qui per dissolutam uitam & lubricam anima sua grauiter ægrotat, qui & indiget Christo: & sanabit planè, si ante Christum fuerit. Nam qui ante Christum fuerit cogitans semper quomodo ab ipso uideatur, minime peccabit.

Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Quum inuitatus fueris ab aliquo ad nuptias, ne accumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit inuitatus ab illo, & ueniens is qui te & illum uocauit, dicat tibi: da huic locum, & tunc incipias cum rubore extremum locum tenere: quin potius quum uocatus fueris, uade accumbe in nouissimo loco: ut quum uenerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, ascende superius: tũc erit tibi gloria coram simul discumbentibus. Quia omnis qui se extollit, humiliabitur: & qui se humiliat, extollet.] Vides cœnas Christi quales sint? nempe in utilitatẽ animæ, & non in satietatẽ uentris uertunt. Ecce enim sanauit hydropicum: docuit pharisæos, quod bonum sit in sabbato benefacere. Et postea uidens eos de primo accubitu tumultuari, sanat & hanc affectionem, quæ non à parua incipit causa, sed magna & uix effugabili, inani gloria inquam. Et ne quis existimet de hoc docere, minus & indignũ esse magnificẽtia uerbi dei, imò maximæ: qa medicus qui pollicet sanare podagrã, omnesq; morbos memoratu dignos, neq; digitorum attritiones uel dentis dolorem sanare detrectat. deinde quomodo paruus inanis gloriæ morbus, quo omnino turbantur qui primos accubitus quærunt. Oportebat igitur humilitatis doctorem & principem, & consummatorem Christum omnes ramos inanis gloriæ amputare. Et hoc quoque expende, si non fuisset tempus mensæ, & de hoc disseruisset dominus relicto de alijs rebus sermone, esset forte reprehensioni locus: nũc aũt quia hora cœnæ & ambitionis morbus ante oculos saluatoris uersabatur, tempus erat admonitionis. Vide enim & aliter, quomodo à culpa hominẽ liberet, & quomodo ipsum ciuilem faciat. Quãta enim confusione plenus, quum requisiueris locum te indignũ, & deinde quũ superuenerit dignior, is qui te uocauit, dicat, Da huic locum? id'que sæpe: descendes enim tu, illi autem primum locum occupabunt. Contrà, quanta laude dignus, quando prima sella dignus, principio sedet in humili loco, & postea præ alijs sedere comperitur. Num igitur parua tibi uidetur illa admonitio domini, quæ maximam uirtutum humilitatem docet, & in auditorum animabus collocat?

& ad honestam ducit uitæ obseruationem, id quod Christi discipulus Paulus postea di-
1. Corint. 14. xit: Omnia honeste, & secundum ordinem (inquit) fiant. Quo pacto igit hoc fiet? Nullus quærat quod suum est, sed unusquisq; quod alterius. Vides discipulum eadē loqui, quæ magister eius? Omnis autem qui seipsum exaltat, humiliabitur, quo pacto intelligam? Etenim multi in uita hac se exaltantes, honore fruuntur. Igitur hoc quidem est humiliari, quando quis fruitur magno honore in mundo, miserque & humilis sit apud deum. Insuper non usq; ad finem, neq; apud omnes in tali honore est, sed quantū à quibusdam obseruatur, tantum ab alijs irridetur, & nonnunquàm ab his à quibus honoratur. Vera igitur est sententia. Et omnis indignus hanc sibi sublimitatem uendicans, humiliabitur: & apud deum quidem, quando ultimum iudicium, in uita uero hac maxime. Natura enim omnis homo indignus sublimitate. Nullus igitur extollatur, ut ne extreme humilietur.

Dicebat autem & ei, qui se inuitauerat: Quum facis prandium aut cœnam, noli uocare amicos tuos, neq; fratres tuos, neq; cognatos tuos, neq; uicinos diuites: ne quādo & ipsi te uicissim inuitent, ac rependatur tibi beneficium. Immo quum facis cōuiuium, uoca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris: quia non possunt rependere tibi: rependitur enim tibi in resurrectione iustorum. Hæc quum audisset quidam de simul accumbentibus, dixit illi: Beatus qui comedit panem in regno dei.] Ex duobus generibus constabat conuiuium, ex uocantibus, & his qui uocabant. Vocatorum genus salubri admonitione ad humilitatē induxerat, & conuiuiū minime sumptuosum illis proposuerat. Nunc & in eum qui uocauerat, uicissim liberalitatem suam exercet, & admonitione reinuitat, abducens eum ne conuiuia instituat humani fauoris uel remunerationis mox recipiendæ gratia. Qui pusillo sunt animo, amicos uel cognatos ob præsentis uitæ beneficium uocant, quod si minus consequantur, grauatim ferunt. Qui autem magni sunt animi, futurū præmiū expectantes, à uere diuite remunerationes accipiūt. Hæc aūt dicens dominus, non nos ab amicis arcet, sed non contemnēdam humilitatē docet. Itaq; ut hæc quidam audisset, & sentiret quod deus corporalibus mensis remuneraret & reinuitaret iustos, dixit: Beatus qui comedit panem in regno dei. Nō enim spiritualis erat, ut intelligeret ea quæ supra sensum, sed animalis adhuc erat, hoc est humanas cogitationes sectabatur. Animalis enim est, qui nihil super naturam credit, sed omnia secundum naturam intelligit. Tres enim sunt ordines, carnalium, animalium, & spiritualium. Carnalis quidem est, qui uult lætari & gaudere quum alijs malefecerit: ut est omne genus aquarorum. Animalis, qui neque furari, neque nocere uult: hoc est enim iuxta naturam uiuere, quando quidem hoc nobis natura indidit. Spiritualis uero, qui & affligi, & damnum ferre uult propter uirtutem. Est igitur primus circa naturam, secundus iuxta naturam, tertius supra naturam. Omnis igitur qui humana sapit, & non ualet intelligere ea quæ supra naturam, animalis dicitur: uti qui anima & spiritu gubernetur. Quādo autem quis spiritu agitur, & non iam uiuit ipse, uiuit autem in eo Christus, hic est spiritualis, naturam supergressus. Animalis igitur erat & hic, qui putabat fore sensibiles sanctorum retributiones: quoniam nihil super naturam poterat intelligere.

At ipse dixit ei: Homo quidam apparauerat cœnam magnam, & uocauit multos, misitq; seruum illum suum hora cœnæ, ut diceret inuitatis: Venite, quia iam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam emi, & necesse est mihi exire, & uidere illam: rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit: Iuga boū emi quinque, & eo ad probandum illa: rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit: Vxorem duxi, & ideo nō possum uenire.] Quum dixisset is qui simul accubuerat, beatū eū qui comedit prandium in regno dei: dominus docet eum latius, quomodo oporteat nos intelligere conuiuium dei, & parabolam hanc dicit: Hominem quidem nominans misericordem suum patrem. Quādo enim uindicatiuam dei uirtutem scriptura significat, pantheram, & ursum, & pardum eum uocat: quando autem misericordiam uult insinuare, hominem inducit. Sicut & nunc misericordissimam eius dispensationem intelligēs, quam operatur in nobis, quum nos facit participes carnis filij sui, hominē eum nominans. Cœ-

Hoc scriptura quō dei perfectionē per animalia quedam ex primat.

nam

nam enim magnam uocauit dispensationem hanc. Cœnam quidem, eo quod in nouissimis temporibus. Etenim ad uesperam seculi uenit dominus. Magna autem cœna hæc, quoniam ex confesso magnum est salutis nostræ mysterium. Et misit seruum suum hora cœnæ. Quis est seruus ille? is qui forma serui assumpta, filius dei homo factus, & ut homo, missus esse dicitur. Attende quomodo non dixerit seruum, sed cum articulo seruum illum suum. Illum proprie dixit, qui iuxta formam humanam ei placuit, & seruiuit. Non enim ut filius & deus tãtũ beneplacitus est patri, sed & sicut homo ipse solus sine peccato, omnibus paternis consilijs & mandatis ministrauit & paruit, & implens omnẽ iustitiam, seruire dicitur deo & patri: ideo & ipse solus proprie seruus dei dicitur. Hora autem cœnæ missus est, hoc est definito & opportuno tempore. Non enim aliud tempus fuit commodius saluti nostræ, quàm quo regnabat Cæsar Augustus, quum in summo esset malitia, quam destrui oportebat. Sicut enim medici sinunt in sæui morbi ulceribus humorem colligi, & deinde remedia apponunt: ita & peccatum oportebat omnes suas species indicare, & deinde magnum medicum imponere pharmaca. Et propterea expectauit Christus, donec diabolus impleret mensuram malitiæ, & tunc denicp incarnatus est, & omne genus malitiæ per sanctam suam uitam sanauit. Missus est igit in tempore, hoc est opportuno & accommodo tempore, sicut & Dauid dicit: Accingere gladio tuo super femur tuum potenter tempestiuitate tua. Omnino enim gladius, uerbũ dei: per humerum autem, natiuitas in carne significatur. Tempestiuitas autem fuit, hoc est opportunũ tempus. Missus uero est ut diceret inuitatis: Qui sunt hi qui uocati sunt? fortassis omnes homines. Omnes enim uocauit deus ad sui agnitionem, partim per ordinatam inuisibilium constitutionem, partim per naturalem legem. Fortassis enim magis proprie Israëlitas, qui per legem & prophetas uocati fuerunt. Ad illos igitur missus est primũ dominus uti ad oues domus Israël. Ipse em̃ dicebat: Venite, quia parata iam sunt omnia. Prope enim esse regnũ dei omnibus Euangelizabat dominus, & intra nos: at illi cœperunt simul omnes excusare. Omnes enim principes Iudæorum detrectabant habere Iesum regẽ, & cœnã nõ meruerunt: & alius quidẽ propter diuitiarum cupiditatẽ, alius autem propter uoluptatem. Nam ille quidẽ uillam emerat, & alius iuga boũ: qui signant diuitiarum cupidos. At alius qui uxorem duxerat, uoluptarius erat. Insuper & is uillam comparat, qui propter mundanam sapientiam nõ accipit mysterium. Villa em̃ est & mundus hic, & natura simpliciter. Qui autem naturam obseruat, non recipit hoc quod super naturam. Igitur pharisæus qui uillam forte cõparauerat, hoc est qui respexerat ad naturæ leges, non recipit uirginem parere deum, quod super naturam est: sed & omnes qui in externa sapientia gloriãtur, propter uillam hanc, hoc est naturam, ignorauerunt eum qui condiderat, & innouarat naturæ ordinem, Iesum. Porrò qui iuga boum quincp emit, ut probaret: signat carnalem hominem, qui quincp sensus animæ corporalibus coniunxit, & animam carnem fecit, & propter hoc, utpote circa terrena occupatus, non uult spiritualis cœnæ particeps esse. Dicit enim Sapiens: Quid calumniatur qui alteri præualet? At q propter uxorẽ excidit, uoluptarius utiq; fuerit, qui carni ut coniugi animæ alligatus est, & quum est in illa, quasi ei adhærens, deo placere non potest. Intelligas autem hæc omnia & iuxta literam. Etenim excidimus à deo, & propter uillas, & propter iuga boum, & propter nuptias. Adhærentes enim illis, & totam uitam in ea impendentes, & usq; ad sanguinem uexati & excoriati, nullum diuinũ uel sensum, uel uerbum cogitamus uel attentamus.

Philip. 2.

Psal. 44.

Matth. 22.

Prouerb. 14.

Et ueniens seruus ille, renunciauit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias, dixit seruo suo: Exi citò in plateas & uicos ciuitatis, & pauperes ac debiles, claudosq; & cæcos introduc huc. Et ait seruus: Domine, factum est ut imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus seruo: Exi in uias & sepes, & compelle intrare, ut impleat̃ domus mea. Dico autem uobis, quod nemo uirorum illorum qui uocati sunt gustabit cœnam meã.] Nam abiecti sunt principes Iudæorum, & nullus ex illis credidit Christo, & ipsi gloriabantur in malicia, ut dicit: Num quis principum credidit in eum? Próinde docti in lege, ac scribæ (ut propheta dicit) infatuati, gratiam amiserunt: idiotæ autem & Iudæi qui cæ-

cis & claudis, & debilibus comparantur, & stulta sunt huius mundi, & mire cõtempti hi uocati sunt. Turbæ enim admirabantur super gratia, quæ de ore Iesu procedebat, & gaudebant in doctrina. Postquàm autem intrauerũt Israëlitæ, electos inquam, quos in gloriam suam prædestinarat deus: quales fuerunt Petrus & filij Zebedæi, & multa alia millia eorum qui crediderunt, benignitas dei & in gentes diffusa est. Per eos enim qui in uia & apud sepes, gentes intelligendæ sunt. Israëlitæ enim fuerunt intra ciuitatem, ut hi qui legem susceperant, & ciuiliorem uitam sortiti. Gentiles uero à testamentis, & à lege dei alieni erant, & non facti ciues sanctorum: nec in una, sed in multis iniquitatibus & rusticitate magna uersabantur. Et apud sepes, peccata dico. Peccatum enim magna sepes est & interstitium, nos diuidens à deo. Per uias itaq; pecuinam gentilium uitã, & in multas dissectam opiniones: per sepes uero intelligit uitam illorum in peccatis. Non simpliciter autem iubet illos uocare, sed compelle inquit, quamuis uoluntariũ sit omnibus credere: cæterũ ut sciamus magnæ uirtutis dei esse credidisse gẽtes in tãta uersantes ignorantia, ideo dixit compelle. Nisi enim magna prædicaretur uirtus, & magna esset uerbi ueritas: quomodo persuasi essent homines in idolorum cultu insanientes, & fœda operantes, ut repente agnoscerent uerum deum, & spiritualem diligerẽt uitam. Igitur admirabilem translationẽ significare uolens, necessitatem nominauit. quasi diceret quis, gentiles etiam nolentes relinquere idola & delicias, à prædicatione ueritatis coacti sunt ea relinquere. Vel aliter, & uirtus signorum magnam afferebat necessitatem, ut transferentur ad fidem Christi. Et quotidie cœna illa præparatur, & uocamur omnes ad regnum, quod deus præparauit ante mundi originem hominibus: sed alij quidẽ propter sapientiæ curiositatem, alij uero propter rerum terrenarum cupiditatem, alij autem propter carnalitatem, non meremur illud. At dei misericordia alijs peccatoribus hoc largitur, qui cæci mentalibus oculis sunt, & non intelligunt quæ sit uoluntas dei: uel intelligunt quidem, sed claudi sunt, & ad operandum tardi ac immobiles, & omnino debiles ac pauperes, eo quod superna gloria exciderint, necp immaculata uita cõspicui fuerint. Illis igitur peccatoribus in latis & spaciosis peccatorum uijs errantibus, mittit pater filiũ suum ad cœnam inuitantem, qui secundum carnem seruus fuit: qui non uenit ut uocet iustos, sed peccatores, inuitatq; eos liberaliter præ doctis illis & diuitibus, & carni indulgentibus. Multos autem morbos & pericula immittendo, facit eos etiam inuoluntarios renunciare huic uitæ, quibus iudicijs solet inducere illos ad cœnam suam. Necessitatem eis faciens periclitationem: & huius exempla multa sunt. Docet autẽ nos parabola hæc simplicius, pauperibus & debilibus potius dandum quàm diuitibus, id quod & paulò antea admonuerat, propterea istud uidetur parabola dicere, per hoc credibilius faciens pauperes uocandos. Discimus & aliud, debere nos esse alacres & liberales ad pauperum susceptionẽ, atq; etiam ita nolentes cogamus eos, ut participes fiant nostrorũ bonorum. Hoc & magistri admoneantur, quod operepretium sit discipulos etiam nolentes docere.

Ibant autem turbæ multæ cum eo, & cõuersus dixit ad illos: Si quis uenit ad me, nec odit patrem suum ac matrem, & uxorem ac filios, & fratres & sorores: præterea autẽ & animam suam, non potest meus esse discipulus.] Quoniam multi ibant cũ Iesu, qui non cum omni alacritate & obedientia sequebantur, sed frigidiores erant: docens eos qualem oporteat esse discipulum suum, de quo affirmat, qualem illum depingat, asserens oportere eum odio habere: non solum eos qui externa familiaritate iuncti sunt, sed & suam ipsius animam. Vide autem ne litera abripiaris. Non enim inhumanitatẽ & crudelitatem docet misericors, necp sibijpsi docet manum inferre, sed proprium suum discipulum uult tunc odio habere cognatos suos, quando ad pietatem ei sunt obstaculo, & propter necessitudinem à bonis operibus prohibetur. Quoniam nisi obsisteret, magis honorandum doceret, usq; ad extremum spiritum. Et quomodo docet, per maiorẽ doctrinam inquam, nempe per ea quæ operatus est. Ipse enim & Ioseph, quamuis non esset proprius parens, sed existimatus, obediens fuit: & matris suæ tantam semper egit curam, ut necp quum crucifigeret eam negligeret, sed commendauit discipulo quem diligebat.

gebat. Quomodo igit̃ is, qui per opera docuit, alia sermonibus assueuauit? At sicut dixi, præcipit odio habere parentes, quando in cultu dei uero periculum est: tunc enim nõ parentes censentur, neq; familiares, si in hoc nobis obsistant. Et hinc manifestum quod dicimus. Nam quum nostram animam odio habere præcipit, omnino non præcipit ut nobisipsis mortem consciscamus, sed ut renunciemus concupiscentijs animæ quæ nos separant à deo, etiam si perferendum martyrium, non curanda anima, quoniã perpetuũ lucrũ proponit̃. Hoc em̃ est qd̃ nos docet, & nõ simpliciter ut qs seipsum occidat. Ostẽditq; illud iterũ ipse per hoc, qd̃ diabolus conatus fuit eum de summitate tẽpli deijcere, quãdo tentationẽ repulit, & nõ se ludæis tradidit, sed fecessit, atq; per medium eorum transiens, ab illis se occultauit. Igitur cuicunq; in pietate obstant domestici & amici, & is præfert illorum familiaritatem deo cui placere debet, uel etiam propter amorẽ uitæ, imminente martyrio deficit & negat, ille non potest esse discipulus Christi. Matth. 4. Luc. 4.

Quis enim ex uobis, qui uelit turrim ædificare, quin prius sedens cõputet sumptus, an habeat quibus opus est ad perficiendum: ne postquàm posuerit fundamentum, nec potuerit perficere, omnes qui uiderint, incipiant illudere ei, dicentes: Hic homo cœpit ædificare, nec potuit consummare?] Per parabolam turris docet nos dominus, ut hi q̃ semel delegerint se sequi, ne solum iaciant fundamẽtum, hoc est, ne incipiant tãtum sequi, & postea finem non imponant: ut ij qui nõ habent sufficientem alacritatis præparationem. Tales fuerunt hi de quibus Euangelista Ioannes dicit: Multi igitur ex discipulis eius abierũt retrorsum. Et omnis homo qui uirtutẽ quidem operari uult, & nõ eò peruenit, ut & diuinam cognitionem accipiat, eo quod imperfecte & absque ratione uirtutem orditur, imperfecte ædificat, non uolens absoluere turrim summæ cogitationis. Vnde & illudit̃ illi ab his à quibus uidet̃, & hominibus & diabolis. Vel aliter: Per fundamentum quidem intelligas sermonem doctoris. Nam qui suscipit sermonem doctrinæ, utpote de continentia, comparatur ei qui iecit fundamẽtũ in anima discipuli. Opus est autem sermoni huic, hoc est fundamẽto, superædificatione, opere dico: ut turris nostra fortis à facie inimici absoluta sit uirtus illa, quam præmittamus. Quod autem fundamentum quidem sermo, extructio autem opus, sufficienter dicit Apostolus: Fundamentum posui Iesum Christum, alius autem superextruit. & statim enumerat uaria ædificia, hoc est operationes, uel bonorum, uel malorum operum. Timeamus igitur, ne fortè illudant nobis dæmones, de quibus propheta dicit: Illusores dominabuntur eis, his scilicet, qui à deo repulsi sunt. 1. Corint. 3. Esa. 3.

Aut quis rex proficiscens, ut committat prælium aduersus alterum regem: nónne sedens prius cogitat, an possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum uiginti millibus uenit contra se? alioquin adhuc illo longe agente, legatione missa, petit ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex uobis, qui non renunciat omnibus quæ possidet, nõ potest meus esse discipulus. Bonum est sal: si uero sal infatuatum fuerit, per quod condietur? Neque in terram, neq; in sterquilinium utile est: foras proijciunt illud. Qui habet aures ad audiendum, audiat.] Et hæc parabola docet nos, ne simus duplici anima, neq; carni & deo adhæreamus, sed si uolumus bellum contra malignos dæmones suscipere, ut feramur in eos tanquàm hostes, & illis uere obluctemur. Rex igitur est & peccatũ regnans in mortali nostro corpore, si illud admittimus. Rex etiã & animus noster cõditus est. Si igit̃ quũ resistẽdũ peccato, pusillanimiter illud impugnat. Grauis em̃ & terribilis est eius exercitus, & maior & numerosior uidet̃ quàm nos sumus. Quippe dæmones peccati sunt milites, qui cẽsentur uiginti millia contra nostra decem millia. Nã incorporei sunt, & pugnant cõtra nos, qui in corpore sumus, unde & maiorem uirtutem habere uidẽtur. Quamuis aũt uideant̃ fortiores, nos tamẽ resistere poterimus. In deo enim (inqt) fa ciam uirtutem. &: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Si constiterint aduersum me castra, non timebit cor meum. Dedit autem nobis deus, qui propter nos incarnatus est, uirtutem omnem calcandi hostem. Idcirco & quoniam in carne existentes, non carnalia arma habemus, etiamsi decem millia uideamur habere, eo quod in corpore sumus, & illi uiginti millia, eo quod incorporeæ naturæ sunt. Attamen dicere- Luc. 14. Psal. 59. Psal. 26.

debemus, Domine deus meus, uirtus mea: nullamq; unquàm cum peccato habere pacem (id quod est seruire affectionibus) sed magis resistamus eis, & ostendamus nullas esse inducias odiorum erga illa: neq; habere uelimus concupiscibilia mundi, sed renunciemus omnibus. Non potest enim discipulus Christi, qui nō renunciat omnibus, & pacem habet cū his quæ in hoc mūdo, animas damno afficiant. Christi sanè discipulus sal debet esse: non solum ipse bonus existens, sed & maliciæ non particeps, alijsq; communicans bonitatem. Ita enim se habet sal: ipsum enim quum maneat, nescium erit corruptionis, & alia seruare ualet ne corrumpantur, quibus suam qualitatem communicat. At si naturam suam sal abiecerit, omnino inutile, neque terræ, neque stercori accommodum. Quod autem dicit, ita se habet: Ego quidem omnem Christianum utilem, & condire ualentem esse uolo, non solum eum cui concredit docendo donum, quales sunt doctores & pastores: sed & exigo ut laici ipsi bonæ frugis, & utiles sint proximis. Iam si profuturus alijs reprobus fiat, & à Christianorum ordine eijciatur, neq; prodesse, neq; utilitatem capere poterit. Neq; in terram inquit, neque in sterquilinium utile est. Insinuatur autem per terram quod utilitatem capiat, per sterquilinium autem quod prosit. Ideo reijcitur & reijciendus est, tanquàm qui nec prosit, nec utilitatem percipiat. Et quoniam obscurus parabolicusq; sermo ille fuit. Excitans auditores dominus, ut nō simpliciter suscipiant dictum de sale, dicit. Qui habet aures ad audiēdum, audiat: hoc est, qui habet intellectum, intelligat. Aures enim hoc loco sensitiuam uirtutem animæ, & ad intelligendum aptitudinem significāt. Omnes itaq; fideles sal sunt, ex diuinis sermonibus & superna gratia qualitatem suscipientes. Et quod gratia sal sit, audi Paulum dicentem: Sermo uester sit in gratia, sale conditus. Et ita si fuerit sermo ἄχαρις, hoc est sine gratia, insulsus dicitur. Igitur si diuinorum eloquiorum qualitatem cōtempserimus, & non susceperimus eam in nos, stulti & intellectu carentes efficimur. Et profecto infatuatum est sal uestrum, si non habuerit supernæ gratiæ qualitatem.

Coloſ. 4.

CAPVT XV.

ACcedebant autem ad eum omnes publicani & peccatores, ut audirent illum. & murmurabant pharisæi ac scribæ, dicentes: Hic peccatores recipit, ac cibum capit cum illis. Dicebat autem ad illos parabolam hanc, dicens: Quis ex uobis est homo, qui habet centum oues, & si perdiderit unam ex illis: nónne relinquit nonagintanouem in deserto, & uadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Et quum inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudens: ueniensq; domum, conuocat amicos & uicinos, dicens illis: Gaudete mecū, quia inueni ouem meam quæ perierat. Dico uobis, quod ita gaudiū erit in cœlo super uno peccatore resipiscente, magis quàm super nonagintanouem iustis, qui nō indigent pœnitentia. Aut quæ mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam unā: nónne accendit lucernam, & uertit domum, quæritq; diligenter donec inueniat? & quum inuenerit, conuocat amicas ac uicinas, dicens: Gaudete mecum, quia inueni drachmam quam perdideram. Ita dico uobis: Gaudium erit coram angelis dei super uno peccatore resipiscente.] Dominus quidem illud faciebat, cuius gratia incarnatus est, accedens publicanos & peccatores, tanquàm medicus infirmos. Qui aūt reuera peccatores erāt, obmurmurationem tantæ humanitati rependebant. Abominabiles enim censebant publicanos: ipsi autem domos uiduarum & orphanorum comedebant. Quid igitur dominus? Sicut misericors erat erga publicanos, ita & erga illos qui suam calumniabant misericordiam. Non enim auersatur eos tanquàm insipientes & obmurmurātes, sed mansuete sanat, parabolam hanc de ouibus dicens, & de manifestis & certis eis persuadet & confutat, ita ne ægre ferant tantam bonitatis effusionem. Nam si in oue una irrationali, & quæ ad imaginem dei non est facta, si quum errauerit, fuerit inuenta, gaudium sit tantum: quantum uerisimile est fieri in homine rationali ad imaginem dei condito? Manifeste igitur parabola hac iustos dicit per oues nonagintanouem, & peccatorem unū. Dicunt autem nonnulli centum oues omnē creaturam rationalem, unam autē ouem,

rationalis

rationalis naturæ hominem, quem errantem requisiuit pastor bonus, relictis nonaginta nouem in solitudine, hoc est in superno loco cœlesti. Solitudo enim est cœlum, & à mũdano tumultu sequestratum, plenumq; omni tranquillitate ac pace. Dominus uero ut inuenit illam quæ errauerat, imposuit in humeros. Infirmitates enim nostras & peccata nostra ipse portauit, & omnia onera nostra, non grauatim ipse suscepit, persolutis omnibus quæ debebamus, & nos sponte ac libẽter portauit, usq; in domum nostram, hoc est in cœlum: & conuocat amicos & uicinos, fortassis angelos, quos & oues diximus esse iuxta aliam & aliam relationem. Nam secundum quod omnis creatura condita ad deũ confertur, pecuina est & bruta, & secundum hoc dicũtur etiam supernæ uirtutes oues: at si ad alias creaturas conferuntur rationales, dicuntur amici & uicini, angelicarum uirtutum chori. Et per mulierem intelligas sapiẽtiam & uirtutẽ dei, & patris, Iesum ipsum qui perdidit unam drachmam, ex rationalibus & ad imaginem conditis creaturam, hominem inquam: & accẽdit lucernam, suam carnem. Sicut enim lucerna, quamuis sit ex terra, illuminat tenebrosa per lucem quam recipit: ita & caro domini, licet terrena esset, similisq; nobis, lumine deitatis suæ quam in se recepit, apparuit, quũ incarnatus esset. Et domus, hoc est omnis mundus, repurgata est à peccato. Christus enim abstulit peccatũ mundi. Et planè inuẽta drachma, gaudium fuit & Christo; & supernis uirtutibus quæ amicæ eius & uicinæ sunt. Amicæ quidem, quia uoluntatem eius faciunt: uicinæ uero, quia incorporeæ. Quid autem, si amicæ sint omnes supernæ uirtutes: uicinæ autẽ, quæ propiores ei, ut throni & cherubim? Dicendo enim amicas & uicinas, duo genera manifestauit, quamuis hoc curiosius uideatur.

Ait autem: Homo quidam habuit duos filios, & dixit adulescentior illorum patri: Pater, da mihi portionem substantiæ, quæ ad me redit. Et diuisit illis substantiam. Ac post dies non multos, quum omnia cõtraxisset adulescentior filius, peregre profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipauit substantiam suam uiuendo luxuriosè: & postquàm omnia consumpsisset, facta est fames ualida in regione illa, & ipse cœpit egere. Et abijt, & adhæsit uni ciuium regionis illius: atq; is misit illum in uillam suam, ut pasceret porcos: & cupiebat implere uentrem suum de siliquis, quibus porci uescebantur: neq; quisquam illi dabat.] Et hæc parabola superiori similis est. Inducit enim & illa, hominẽ quidem, deum uidelicet uere misericordem, filios autem duos ordines hominum, iustorum dico & peccatorum. Dixit autem iunior: Da mihi partẽ substantiæ quæ ad me pertinet. Olim humanæ naturæ possessio erat iustitia: ideo & filius senior nõ insolescit. Peccatũ postea natum est, unde & iunior insolescit, qui cum peccato quod postea introductum est creuit. Vel aliter: Iunior dicitur peccator, quia nouator rerum insolens & desiciens à paterna uoluntate. Pater, da mihi partem substantiæ quæ ad me pertinet. Rationalis ad quam subsequitur liberum arbitrium, substantia est hominis. Omne autem rationale, liberi arbitrij est. Dat igitur nobis dominus rationem, ut ea libere utamur, tanquàm nostra substantia. Dat autem omnibus ex æquo. Omnes enim ex æquo rationales sunt, & æque liberum habent arbitrium. At alij utimur hac libertate secundum rationem, alij autem dilapidamus donum diuinum. Et simpliciter omnia quæ dedit nobis dominus, substantia nostra censeri possunt: ut exempli gratia, cœlum & terra, & in summa creaturæ omnes, lex, prophetæ. Atqui filius natu minor uidit cœlum, & cœlum fecit deum: uidit terram, & coluit eam, in lege dei noluit ambulare, in prophetis scortatus est. At senior filius omnibus his in gloriam dei usus est. Itaque ille qui dedit omnia hæc ex æquo, permisit libere ingredi. Nullum enim cogit, non uolentem ut sibi seruiat. Nã si uoluisset nos cogi, non fecisset nos rationales, & liberij arbitrij. Porrò filius iunior omnia hæc simul decoxit. Et quæ causa? Profectus est in terrã longinquam. Nam quando egreditur homo à deo, & se à timore dei elongat, omnia diuina dona expendit. Propinqui enim deo existentes, nihil tale quod interitu dignum facimus, iuxta id quod dicitur: Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quia à dextris meis est, ne commouear. Illo autem longe à nobis absente, efficimur apostatæ facientes & ferentes pessima quæq;, iuxta illud dictum; Ecce qui elongat se à te, peribunt. Dissipauit igitur sub- Psal. 15. Psal. 72.

ſtantiam ſuam. Meritò. Virtus enim terminum unum habet, & unum quoddam eſt: at malitia multipharíam diuiſa eſt, errorumq; multorum cauſa. ut exempli gratia: Fortitudinis unus eſt limes, ut quando oportet, & quomodo oportet, & erga quos oportet irascibili uti. Vitij autem eius duæ ſunt ſpecies, timor, & audacia. Vides ſpargi rationē, & unitatem uirtutis diſperire? Conſumpta autem ſubſtantia illa, homine ſecundum rationem naturalem dico eunte, & non iuxta legem ſcriptam incedente, neq; prophetas audiente, fames magna eſt facta: non fames panis, ſed fames audiendi uerbum domini. Initium ſit penuriæ, quando quidem nō timet dominum, ſed longe diſcedit ab eo: nam iis qui timent dominum nulla eſt penuria. Quomodo autem nulla eſt inopia timētium
pſal.111. dominum? Quia qui timet dominum, in mandatis eius uolet nimis, & propterea gloria & diuitiæ in domo eius: & diſperſit, immo ipſe etiam dedit pauperibus, tātum abeſt, ne egeat. At qui longe profectus eſt à domino, & non habet ante oculos terribilem eius faciem, nimirum ſi inopia laboret, ſermone diuino nihil in illo operante. Et profectus eſt, hoc eſt proceſſit & profecit in malitia. Adhæſit uni ciuium regionis illius. Nam qui adhæret domino, unus ſpiritus fit cū illo: qui uero adhæret ſcorto, unū corpus fit cū natura dæmonū, atq; fit totus caro, neq; ſpiritus eſt capax. Sicut hi qui tempore diluuij fuerunt. Ciues regionis illius qui à deo defecerāt, dæmones omnino ſunt. At qui proficit, & in peccatis fit potens, paſcit porcos, hoc eſt & alios docet maliciam & lutoſam operationem. Porci enim ſunt omnes, qui in luto uilium & materialium affectionum uolutantur: nam porcorum oculi nunquàm poſſunt ſurſum ſpectare, aliam ſortiti formationem. Vnde & porcorum paſtores quum non poſſunt compeſcere porcum clamantem, reſupinantes illum, efficiunt ut minus clamet. Etenim quaſi in ſpectaculum ueniāt ſpectātes quæ nunquàm uidere, & aſpiciētes ſurſum, ſtupeſcūt & ſilēt. Tales ſunt oculi eorū, qui male educati ſunt, nunquàm uident ea quæ ſurſum. Tales paſcit is, qui multis in malitia præeſt, ut eſt ſcortorum hoſpes, uel publicanorū princeps, uel latronum princeps. de omnibus enim his dicendum, quod porcos paſcant. Cupit autem miſerabilis ille ſaturari peccato, & nemo ei dat eo ſaturari. Aſſueto enim malis, nemo dat ſatietatem. Non enim manet uoluptas, ſed fameſcit & perit, ſitq; iterum uacuus ille miſerabilis. Aſſimilatur enim ſiliquis peccatum, dulcedinem habens & aſperitatem. Delectat enim ad tempus, cruciat uero perpetuò. Eapropter nullus dat ſatietatem malorum ei, qui illis eſt aſſuetus. Quis enim ſatiat, & quieſcere facit? Deus? ſed non adeſt: nam qui talibus ueſcitur, longe abeſt à deo. An dæmones? at hi multo magis ſoliciti ſunt, ne unquàm quieſcamus, & malitia ſaturi ſimus.

In ſe autem reuerſus, dixit: Quàm multi mercenarij patris mei abūdant panibus, egō uero fame pereo: ſurgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccaui in cœlū & coram te: iam non ſum dignus uocari filius tuus, fac me ſicut unum de mercenarijs tuis. Et ſurgens uenit ad patrem ſuum. Quum autem adhuc longe abeſſet, uidit illū pater ipſius, & miſericordia motus eſt, & accurrens ruit in collū eius, & oſculatus eſt eū.]

Intēperatus tādē ad ſeipſum redijt. Quandiu male agebat, extra ſeipſum erat. Conſumpſerat enim (ut dicit) ſubſtantiam, & meritò propter hoc extra ſeipſum erat. Nam qui non gubernatur ratione, ſed præter rationem uiuit, & abſurda alia exordítur, extra ſeipſum eſt, & non manet in ſua ſubſtantia, hoc eſt ratione. Quādo autem quis cogitat in quantam uenerit miſeriam, tunc redit ad ſeipſum, conſyderans, & in pœnitentiam ueniens à ſua exteriori diuagatione. Porrò mercenarios dicit catechumenos, quia nondum eò peruenerunt ut dicerentur filij: quia nōdum recte illuſtrati. Omnino autem catechumeni abundantiam rationalium panum habent, quotidie lectiones audientes. Et ut diſcas differentiam mercenarij & filij, audi tres ſunt ordines eorum qui ſaluantur. Alij em
pſal.118. ut ſerui faciunt bonum, timentes iudicium, quod & Dauid inſinuat, dicens: Confige timore tuo carnem meam, à iudicijs enim tuis timui. Mercenarij uero eſſe uidentur, qui
Ibidem. deſyderio bonorum bene placere deo cupiunt, ſicut & ipſe Dauid dicit: Inclina cor meum deus ad faciendum iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem. At filij ſunt, qui propter amorem in deum, mandata perficiunt, ſicut iterum Dauid teſtat. Quo

modo

modo dilexi legem tuam domine, tota die meditatio mea est. & iterum: Leuaui manus meas ad mandata tua quæ dilexi: non quæ timui. & iterū: Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est ea anima mea. Quum igitur quis fuerit filius, & deinde propter peccatum abdicatur, uidetq; alios frui diuinis donis, & communicantes diuinis mysterijs, & diuino pane. (Nō enim de solis mercenarijs intelligi oportet, quod mercenario dicitur: sed & de ecclesiasticis in genere, q nō sunt ex primo ordine). Tūc sanè illa miserabilia oportet ei enumerare. Quot mercenarij patris mei abundant pane, ego autem fame pereo? sed surgens de ruina peccati, ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccaui in cœlū. Derelinquendo enim cœlestia, peccaui in ea, præferens ipsis uoluptatem contemptibilem, & prælígens cœlesti patriæ meæ regionem famis. Ita in cœlum peccat, qui illis terrena præponit. Abest autem omnino à uia quæ fert in cœlum. Scias item quod quando peccauit, quasi non coram deo operans peccauit. Quando autem confitetur coram deo, quod peccauit sentit. Porrò surgens uadit ad patrem suum. Non solum enim consultandum est de his quæ placent deo, sed & opus est facto: nunc quemadmodum uidisti feruidam pœnitentiam, ita & celerem patris misericordiam uide. Neq; enim expectauit, donec filius ueniret ad se, sed præuenit & amplexatur. Etenim natura & benignitate deus pater est, & totus totum amplectit̃, ut undequaq; ipsum ad se constringat, sicut dictū est, & gloria dei illū circumfundit. Olim quidem quando elongabat se filius, tempus erat & patri, ut ab amplexu se elongaret: nunc uero quum redit & appropinquat per conuersionem, tempus est amplexandi. Ruit igitur in collum eius, ostendens eum qui olim desciuerat, nunc obedientem esse factum. Et osculatur eum, reconciliationem indicans, & quasi uestibulum quoddā os polluti sanctificans, ac per hoc ad interna sanctificationem immittens.

Dixitq; ei filius: Pater, peccaui in cœlum & coram te, neq; posthac sum dignus uocari filius tuus. Dixit autem pater ad seruos suos: Proferte stolam primam, & induite illū: & date annulum in manum eius, & calceamenta in pedes: & adducite uitulum illū saginatum, atq; mactate, sumptisq; epulis lætemur: quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Et cœperunt lætari.] Per seruos intellige uel angelos ministratorios spiritus, qui mittuntur in ministerium propter eos qui salute digni sunt. Illi enim uestiunt à peccato reuertentem stola prima, quam priusquàm peccaremus gestabamus, indumento scilicet incorruptionis, uel dignitate qua præstat alijs omnibus, ut baptismi dignitate. Prima enim illa nos uestit, & ab ea sumimus honestatis uestitum. Vel per seruos intellige angelos, qui ministrant omnibus quæ propter nos fiunt, & quibus mediantibus sanctificamur. Vel etiam sacerdotes, qui conuersos per baptismum & uerbum doctrinæ, induunt, & induunt eos Christum, stolā primā. Quicunq; enim baptizati sumus in Christum, induti sumus Christum. Et annulū dat in manum, signaculum Christianismi, quod per opera habemus. Nam manus symbolū operationis est: annulus uero signaculi. Igitur baptizatus, & omnis qui à peccato conuertitur, debet habere in manu, hoc est operatiua uirtute, signaculum Christiani: ut demonstrare queat, quod recreatus sit ad imaginem eius qui se condidit. Vel aliter: Per annulum intelliges arrabonem spiritus. ut exempli gratia quid dicam: Deus perfectissima bona tunc dat, quando eorum tempus fuerit. Et nunc ut credibilia sint, illa nobis dat charismata, ut arrabonem futurorum: & alijs donum operandi miracula, alijs donum docendi, alijs uero aliud quiddam: & quum illa suscipimus, firmiter & perfectiora expectamus. Et calceos ad pedes, ut custodiantur à scorpijs, peccatis scilicet quæ uidentur parua & occulta. Sicut dicebat Dauid, attamen mortiferis & ipsis, Atq; etiam à serpentibus, id est peccatis quæ manifeste nocere censentur. Vel aliter: Calceamenta dantur ei, qui primam stolam assecutus est, faciente deo eum aptum ad annunciandum Euangelium pacis. Christiani enim est prodesse proximo. Vitulus saginatus non ignoratur quis sit qui immolatur & comedit̃. Nam est uerus filius dei & ita homo, & carnem assumpsit naturam ratione carentem & brutam, illàque diuino honore impleuit, & secundum hoc uitulus dicitur. Non enim expertus est iugum peccati; saginatus uero, secundum

Psal. 118.
Psal. 120.
Psal. 118.

quōd ad hoc mysterium ordinatus est ante constitutionem mundi, & fortassis curiosius uidebitur si dicatur, dicetur tamen. Quia panis quem frangimus, secundum id quod apparet, ex tritico confectus est, saginatus, & ut Græci dicunt σιτευτὸς, frumento pastus dicendus est. Secundum hoc autem quod per illum intelligitur quod est caro, uitulus dictus est. Et ipse est uitulus & saginatus. Omnis igitur qui baptizatur, & filius dei efficitur, immo restituitur: & in summa, omnis qui à peccato purgatur, particeps fit saginati illius uituli, & lætitiæ author fit patri & seruis eius, angelis & sacerdotibus, tanquàm ex morte resurrexisset, & post perditionem fuisset inuentus. Nam quantū ad malitiæ abundantiam mortuus erat, & desperatus: quantum uero ad humanam naturam, quæ uertibilis est, & ualet à malitia ad uirtutē ingredi, perditus dicitur. Perditus enim mitius dicetur, quàm mortuus.

Erat autem filius eius senior in agro: & quum ueniret, & appropinquasset domui, audiuit concentum & choros, & uocauit unū de seruis suis, & interrogauit quid essent illa. At is dixit illi: Frater tuus uenit, & occidit pater tuus uitulum illum saginatū, quod incolumem illum receperit. Indignatus est autem, nec uolebat introire. Pater ergo illius egressus rogabat illum. At ille respondens, dixit patri: Ecce tot annis seruio tibi, nec unquàm præceptum tuum transgressus sum, nec unquàm dedisti mihi hœdum, ut cū amicis meis lætarer: sed postquàm filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus, uenit, occidisti illi uitulum illum saginatū. At ille dixit ei: Fili, tu semper mecū es, & omnia mea tua sunt, lætari autem & gaudere oportebat: quia frater tuus hic mortuus erat, ac reuixit: & perierat, & inuentus est.] Hoc loco celebris mouetur quæstio: Quomodo appareat filius inuidus, qui alioqui uixit, & seruiuit patri bene placēs? Quæ soluitur, siquidem parabolam quis expenderit quare dicta fuerit. Omnino enim, quia obmurmurabant domino pharisæi mundos & iustos se putantes, eo quod susciperet meretrices & publicanos: ac propterea parabola ista, cum his quæ ante eam dictæ sunt eadem est. Quandoquidem pharisæi, qui erant iustiores publicanis, ut uidebantur, obmurmurabant. Consydera quod gerat personam filij, qui uidebatur obmurmurare contra omnes qui scandalizantur in repentina felicitate & salute peccatorum. hoc autem non est inuidiæ, sed magnæ benignitatis, quam nos ignoramus, & propterea pa-
Psal. 72. rit murmurationem. Annon & Dauid inducit personam quæ offenditur in pace pec-
Hier. 12 catorū. & similiter Hieremias: Quid quod uia impiorum prosperatur? dicens. Et Esai-
Esa. 37. as: Plantasti eos, & radices egerūt. Hæc enim omnia sunt infirmarū & pauperū cogitationū hominum, qui accenduntur, & loquuntur in prosperitate malorum indigna. Dicit igitur per præsentem parabolam dominus pharisæis, quasi in hunc modum: Esto, uos iusti sitis sicut filius ille beneplacens patri, obsecro uos iustos & mundos, ne obmurmuretis in salute filiorum: est enim & ille filius. Itaq; non apparet inuidia, sed dominus pharisæorum mentem instruit per parabolam illam, ut etiā si iusti ipsi essent, & omnia mandata dei perfecissent, grauatim ferre non deberent suscipi peccatores. Nec mirum est, si ægreferamus super his quæ indigne uidentur fieri. Tanta enim dei est benignitas, & tā liberaliter sua bona nobis communicat, ut & indignatio & obmurmuratio inde nasci posset: id quod & in familiari colloquio dicimus. Sæpe cum beneficijs quenquam afficimus, & deinde gratias egerit, dicimus, reprehendunt me omnes, quod tanta in te beneficia contuli: quamuis forte nemo nos reprehenderit, attamen magnitudinem beneficentiæ ostendere uolentes ita fingimus. Videamus autem & particulatim, & breuiter parabolam. In agro erat filius senior, hoc est in mundo hoc: & operabatur suam terram, carnem dico ut impleretur panibus: & serebat in lachrymis, ut meteret in exultatione. Porrò ubi didicit quæ facta erant, noluit ad commune gaudium ingredi: sed misericors pater egreditur, & obsecrat & docet eum lætitiæ causam esse mortui reuiuificationē, eo quod ignorans scandalizatus esset homo, & arguerat eum quod sibi nec hœdum dedisset, intemperato autem saginatum occidisset uitulum. Quid autem est quod per hœdum significatur? Hoc loco disce: Omnis peccator ordinatur ad sinistram partē. Dicit igitur bonæ frugis filius: Transegi uitam in omnibus laboribus, persecutionē passus &

sus & afflictus, & à peccatoribus passus: hoc est, nunquàm mihi occidisti hœdum, hoc est humiliasti peccatorem, ut inuenirem uel paruam quietem. Qualis hœdus erat Eliæ Achaab. Persequebatur enim prophetam, & non dedit dominus hœdum statim ad occidendum, ut parumper refocillaretur, & quiesceret cum amicis prophetis suis. Próinde dicit ad deum: Domine, prophetas tuos occiderunt, & altaria tua subuerterunt. Hœdus Dauidi erat Saul, & omnes qui calumniabātur eum, quibus permittebat dominus tentare eum, & non occidit ut lætaretur Dauid, ideo & dicebat: Vsquequo peccatores domine? usquequo peccatores gloriabūtur? Hæc dicit in Euangelio & filius, quum in multis esset laboribus, & nullam fuisset assecutus cōsolationem: Necp aliquem ex persequutoribus meis morti tradidit: nūc autem ita facile saluat prodigum. Hic igitur totus scopus parabolæ est, propter pharisæos obmurmurantes quod peccatores susciperet: qua docet, etiamsi iusti simus, non repellendos peccatores, neque obmurmurandum expectante illos deo. Filius igitur iunior, sunt meretrices & publicani: senior uero pharisæi & scribæ, secundum materiam parabolæ iusti intelliguntur, quasi dicēte deo: Esto, uos sitis uere iusti, nullumcp transgressi mandatum: non oportet igitur assumi eos qui à peccatis cōuertunt? Tales itacp sunt, qui obmurmurāt in parabola. Non ignoro autem, quod quidam per seniorem filium angelos exponunt: per iuniorem autem, humanā naturam, quæ tumultuata est, & dato mādato uacauit delicijs. Alij uero Israëlitas & Gentiles. Verum autem hoc tenēdū est quod diximus, quia filius senior personam gerit iustorum: iunior autem peccatorum, & se conuertentium. Totus autem parabolæ contextus propter pharisæos est positus, ut doceat eos dominus, ne ægre ferant susceptionē peccatorum, etiamsi ipsi iusti essent. Nullus ergo iudicia dei grauatim ferat, sed gratum sit ei, si peccatores feliciter agant & saluentur. Qui enim scis, si is quem tu peccatorē censes, pœnitentiam agens, gratior fiat? Quid item si occultas habet uirtutes, & eapropter à deo benigne respicitur?

Psal. 93. 3. Reg. 19.

CAPVT XVI.

DIcebat autem & ad discipulos suos: Homo quidam erat diues, qui habebat dispensatorem: & hic delatus est apud illum, ut qui dissiparet bona ipsius. & uocauit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem dispensationis tuæ: non enim poteris posthac dispensare. Ait autem dispensator intra se: Quid faciam, quia dominus meus aufert à me dispēsationem? Fodere non ualeo, mendicare erubesco: scio quid faciam, ut quum amotus fuero à dispensatione, recipiant me in domos suas. Conuocatis itacp singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum batos olei. Dixitcp illi: Accipe cautionem tuā, & sede citò, & scribe quinquaginta. Deinde alteri dixit: Tu uero quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe cautionem tuā, & scribe octoginta. Et laudauit dominus dispensatorem iniquum, quod prudēter fecisset. Quia filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in natione sua. Et ego uobis dico: Facite uobis amicos ex mammona iniusto: ut quum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula.] Omnis parabola oblique & figurato modo, rerum quarundam naturam manifestat, non per omnia rebus illis assimilata propter quas assumpta est. Idcirco non oportet omnes parabolarum partes curiosius inquirere, sed quatenus apparent proposito utiles: reliquæ enim finendæ sunt, quasi parabolam contexentes, & nihil ad propositum conducentes, quomodo & in proposita parabola faciundum. Nam si per tenues particulas omnes exponere tentauero, quis dispensator, quis dispensatoris dominus, & à quo delatus sit, & qui debitores, & propter quam causam, ille quidem oleum, alius autem triticum, & qua de causa centum debere dicantur: & si alia omnia perquisiuerimus, obscurum & molestum sermonem faciemus: & fortassis, si ualde hæsitauerimus, etiam ridiculi erimus. Igitur tantum utilitatis oportet ex præsenti parabola capere, quantum possibile est. Et, ut aliquid dicam, dominus hoc loco uult nos docere, ut bene dispensentur creditæ nobis diuitiæ. Et primum hoc discimus, quod nō su-

mus domini diuitiarum. Nihil enim habemus proprium, sed dispensatores alienarum rerum sumus, quæ à domino sunt nobis creditæ, ut bene illas dispẽsemus, sicut ipse imperat. At si non expenderimus creditas diuitias iuxta mentem domini, & abusi fuerimus illis in nostrũ luxum, accusabimur. Voluntas enim domini est, uti datis in usus conseruorum, non in proprias delicias. Porrò qui accusantur & destituuntur à dispensatione diuitiarũ: hoc est, sunt q ex hac uita emigrãt, quando scilicet & rationẽ dabimus de dispẽsatione, quũ destituti fuerimus. Si prudẽtes essemus, uel tarde sentiremus quid facto opus, & faceremus nobis amicos ex diuitijs iniustitiæ. Dicũtur autem diuitiæ iniustitiæ, quas dominus dedit nobis ut insumamus in usus fratrum & conseruorum: nos autem nobis depositas tenemus. Verũ uel tarde sentiamus quò feramur, & quod quũ dies illa uenerit, necq; laborare poterimus. Nõ emẽ tũc erit operandi tempus, necq; tũc honestum erit mendicare. Stultæ enim uirgines dicuntur quæ mendicant. Quid igitur reliquum, quàm ut participes faciamus fratres harum diuitiarum, ut quando hinc defecerimus, hoc est ex uita hac excesserimus, accipiãt nos paupes ĩ æterna tabernacula? Aeterna enim tabernacula constituta sunt, in quæ possint recipere eos, qui hic ipsis amice de bonis quæ sunt dominica, largiũtur. Pauperibus enim primum debemus dare: nam illi
Psal. 36. debitores sunt, secundum hoc quod dictum est: Tota die miseretur & cõmodat iustus.
Prouerb. 19. & iterum: Qui miseretur pauperi, fœneratur deo. Oportet igitur primum dare bonis illis debitoribus, qui centupla reddunt. Verum quia dispensatores iniustitiæ inuenimur, iniuste retinentes quæ alijs sepositа sunt, non semper manendum erit in hac infidelitate, sed communicandum pauperibus, ut ab ipsis suscipiamur in æterna tabernacula. Sic igitur nobis exponentibus parabolam, nihil uel superfluum, uel curiosum, uel somnicu losum enarrando occurreret. Videtur autem & alienum quiddam significare, dicẽs: Filij huius seculi prudentiores sunt &c. Non autem male cohæret, necq; alienum est. Filios enim huius seculi, dicit eos qui laudant omnia quæ in terra lucrosa sunt: Filios uero lucis, eos qui debent pie spirituales diuitias communicare. Hoc igitur dicit, quia homines humanis dispẽsationibus præfecti, omnibus modis curam habent, & prouident ut quum destituti fuerint à dispensationis munere, consolationem habeant: Filij autem lucis ordinantur, hoc est quibus concredita est spiritualis rerum dispensatio, non cogitant quomodo post hanc uitam commodum percipiant. Filij itaq; seculi huius, quibus humanæ dispensationes creditæ, & in generatione sua, hoc est in uita hac prudenter res suas dispensant: Filij uero lucis, qui pecunias receperunt, ut illas in pios usus dispensent. Inuenimur itaq; in humanis dispensationibus res nostras prudenter dispensare, ut etiam si administratione exciderimus, habeamus quoddam refugium uitæ. In his autem rebus quæ debent secundum deum dispensari, nullam uidemur gerere curam, quomodo rationem demus dispensationis, ex hac uita educti, ne inueniamur ab omni consolatione destituti. Ideo & insipientes uocamur, nõ sapientes ea quæ nobis posthac sint profutura, & quomodo faciamus nobis pauperes amicos, cõmunicatis eis diuitijs iniustitiæ, hoc est his quæ datæ sunt nobis à deo, ut sint arma iustitiæ: sed à nobis detinentur, & propterea ad iniustitiam pertinẽt. Si autem diuitiæ quæ iustis modis partæ sunt, si quando non bene dispensantur & dantur pauperibus, iniustitia & mammonas reputãtur: quæ ex iniustitia, multo magis. Ex ipsis igitur faciamus nobis amicos, ut quando defecerimus, & ex hac uita emigrauerimus. Vel etiam aliter: Quando pusillo animo sumus, & illic condemnamur, accipiant nos in æterna tabernacula.

Qui fidelis est in minimo, & in multo fidelis est: & qui in minimo iniquus est, is & in multo iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis: quod uerum est, quis credet uobis? Et si in alieno fideles non fuistis: quod uestrum est, quis dabit uobis? Nemo seruus potest duobus dominis seruire: aut enim hunc odio habebit, & alterum illum diliget: aut huic adhærebit, & alterum illum contemnet. Non potestis deo seruire & mammonæ.] Adhuc docet quomodo secundum deum dispensandæ sint diuitiæ. Qui enim fidelis est in minimo, hoc est qui bene dispensauerit creditas sibi diuitias in hoc mundo, etiam in multo fidelis est, hoc est in futuro seculo reuera diuitijs dignus est.

Minimum

Minimum igitur uocat terrenas diuitias,ut reuera paruas,immo quæ nihili sunt,quandoquidē transitoriæ sunt: multum uero cœlestes, utpote semper duraturas, & quibus semper accedit. Qui uero in his terrenis diuitijs iniustus apparuerit, & sibi uindicat quæ in communem usum fratrum sunt concessa,neq; illo multo dignus inuenietur,sed sicut iniustus repudiabitur. Interpretans autē quod dictum est,addit: Si in iniusto mammona fideles non fuistis:quod uerum est,quis uobis credet? Iniustum mammonam nominant diuitias,quæ apud nos sunt. Nam si non essent iniustæ,neq; apud nos essent: nunc autē quia apud nos sunt, manifestum quod tenentur, & pauperibus non distribuuntur:hoc autem est uendicare sibi res alienas,atq; eas quæ pauperum, id quod iniustitiæ est. Itaq; ei qui diuitias illas male dispensat & infideliter, non bene dispensat aliena, hoc est bona, & pecunias quæ ad pauperes pertinent, quomodo ueræ credentur diuitiæ? Vel aliter, quum nihil attulerimus in hunc mundum, nudiq; in hunc mundum nati simus, nostrum quis aliquid dabit? Nostræ autem sunt diuitiæ cœlestes & diuinæ. Illic noster municipatus est, eo quod homo ad imaginem dei conditus. Pecuniæ autem & possessiones aliena sunt,nihil enim simile illi ex his. Diuinorum autem bonorum fruitio, & participatio dei,nostra sunt. Igitur hucusq; docuit nos dominus, quomodo fideliter dispensandæ sint diuitiæ: alienæ em̄ sunt, & non nostræ. Nos enim dispensatores sumus in nomine domini. Quoniam autem dispensatio diuitiarum iuxta deum non aliter fit recte, nisi absint erga illas etiam affectiones, quod hac doctrina dixit: Non potestis deo seruire & mammonæ: hoc est,impossibile est simul addictum esse mammonæ, & tali affectione detentum seruire deo. Atq; ita si uis fideliter dispensare diuitias, non seruias eis,hoc est non tenearis affectione erga illas,& profecto seruies deo. Vbique enim amor pecuniæ taxatur, hoc est affectio erga illas & studium.

Audiebant autem hæc omnia & pharisæi,qui erant auari,& deridebant illum. Et ait illis: Vos estis qui iustificatis uosipsos coram hominibus, deus autē nouit corda uestra. Quia quod hominibus excelsum est, abominādum est coram deo.] Pharisæi quidam deridebāt dominum, eo quod sermonibus illis notarent̄. Grauatim enim ferunt auari, siquando de paupertate audiunt: quoniam & dictum est: Abominatio est peccatorum pietas,& reprehensiones impio sunt flagella. Dominus autem retegens occultam eorū malitiam,& ostēdens eos simulare iustitiam,& abominabiles esse apud deum, propter opinionem quam de se habebant,dicit: Vos estis qui iustificatis uosipsos, opinantes solis uobis datum noscere quæ oportet docere: & ideo deridetis meos sermones,cupientes haberi à multitudine doctores ueritatis. Sed non sic: Deus enim nosci corda uestra, & abominabiles uos existimat, propter superbiā & humanæ gloriæ cupiditatē. Quod enim sublime in hominibus, abominatio apud deum est. Immundus enim apud dominum omnis superbus corde. Oportebat igitur uos,ô pharisæi, non ad humanam uiuere opinionem: deus enim dispersit ossa eorum, qui hominibus placent: sed iustificare uos coram deo. Psal.52.

Lex & prophetæ usq; ad Ioannem,ab eo tempore regnum dei annunciatur,& quiuis in illud uim facit. Facilius est autem cœlum & terram præterire,quàm legis unū apicem cadere. Quisquis dimittit uxorem suam, & alteram ducit,adulterium cōmittit: & qui dimissam à uiro ducit, adulterium committit.] Videntur hæc seperatim dicta, & cum superioribus non cohærere, sed attendenti uidebuntur non male cōsectanea. Nā quia ipse paupertatem in superioribus docuerat, uocando diuitias iniustum mammonam: lex uero benedictiones & in diuitijs dabat, & prophetæ bona terræ,promittebant: ut ne quis dicat ei irridens sicut pharisæi, Quid tu dicis? contrarius es legi? illa & in diuitijs benedicit,& tu paupertatem doces? propterea dicit: Lex & prophetæ usq; ad Ioannem habuerunt tempus. Et bene quidem docebat,nempe ita auditorum infirmitate postulante. A quo autem tempore Ioannes propter paupertatem,materia ferè carebat, & sine possessionibus uersabat̄,regnumq; cœlorū prædicabat, nō ultra bona terrena huic tempori debent̄,sed regnum cœlorum prædicatur. Próinde & paupertatem in terra debent seruare hi, qui cœlos desyderant. Quoniā prophetæ & lex non memores fuerunt

regni cœlorum: meritò bona terræ promittuntur imperfectioribus, & nihil uirile, uel magnum intelligere ualentibus. Atq; ita, ò pharisæi, meritò paupertatẽ doceo, eo quod imperfecta legis præcepta iam non habent tẽpus. Insuper ne dicant, reiecta omnia quæ in lege sunt dicta, quasi uana sint & inutilia. Nõ hoc dicit, sed magis implentẽ & pficiuntur. Quæcunq; enim illa adumbrauit, ea dixit de Christo figuraliter. Et quantum ad leges attinet, etiam ipsæ nunc implentur: & nihil in his usq; ad extremum apicem interci dit. Et quæ de Christo illic per umbram subindicata sunt, nunc perficientur clarius. Et mandata legis quæ tũc data, pro imperfectorum sensu congruenter data, nũc sublimiorem & perfectiorem sensum habitura sunt. Lex enim imperfecte imperfectis locuta est, quod hinc manifestum. Nam de solutione nuptiarũ, iuxta duriciem cordis Iudæorum respondit, ut quum odio habuerit uir uxorem, potestatem habeat dimittendi eam, ne deterius quid fiat. Homicidæ emẽ erant & sanguinarij, & necq; proprijs parcebant, quanquidem & filios & filias dæmonibus immolabãt: sed humilitas & imperfectio legis talis erat. Tempus enim eiusce modi legislationis tunc erat, nunc autem alia perfectiore doctrina opus est, idcirco & dico: Omnis qui dimittit uxorem, excepta causa fornicationis, & ducit uxorem aliam, adulterium committit. Vnde haud mirum, quamuis nihil tale de paupertate lex manifeste docuerit, ego de paupertate differã. Ecce quum de solutione matrimonij lex humiliter præceperit, propter cædẽ Iudæorum: ego autẽ ad perfectiora exercens auditores, repudium absq; rationabili causa prohibeo: non illi contraria docens, sed magis uoluntatem eius perficiens. Mens enim legis erat, ne homicidia fierent inter uirum & uxorem: hoc & ego intendo, eo quod doceam coniuges mutuã inter se curã gerere, & parcere alterũ alteri ut mẽbris proprijs: id quod & lex uolebat. At quoniã imperfecti erant auditores, decreuit ille cõiugij solutionem, ut uel sic sibi mutuum parcerent, & non in se inuicem insanirẽt uir & mulier. Statuit igitur Christus o-
Matth. 5. mnia quæ ad legem pertinent, & ita bene dixit, quod impossibile sit unum apicem de lege cadere. Quomodo enim decideret, quum magis à Christo corrigeretur?

Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & byſſo, & epulabatur quotidie splendide. Erat autem quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius hulcerosus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mẽsa diuitis. Sed & canes uenie-bant, ac lingebant hulcera eius. Accidit autem, ut moreretur mẽdicus, & deportaretur ab angelis in sinũ Abrahæ. Mortuus est autẽ & diues, ac sepultus est.] Bene sequunt hæc ad superiora: quia prius docuerat ut nos recte circa diuitias gereremus, meritò coniungit & hanc parabolam, in eandem ferentem sententiam per exemplum diuitis. Parabola enim est & hæc, & non (ut quidam opinati sunt) historia. Nondum enim separata erant iustis bona, & peccatoribus contraria: sed figurauit sermonẽ dominus, ut immisericordes doceat qualia eis euentura sint, & iterum doceat eos qui hic affliguntur, quam bene habituri sint pro his quæ hic sustinent. Diuitem igitur hoc loco, absq; nomine in parabola assumpsit, utpote qui necq; dignus sit, qui à deo nominetur, sicut & per
Psal. 15. prophetam dicit: Non memor ero nominum illorum per labia mea. Nomen autem pauperis memorat. Iustorum enim nomina in libro uitæ scripta sunt. Fert enim Hebræorum traditio, Lazarum quendam per illud tempus extrema inopia & infirmitate laborasse, cuius memor fuerit dominus in parabola hac, utpote noti & manifesti. Diues igitur omnino dissolutus erat: nam purpuram & byssum induebatur, & præterea omnibus alijs delicijs uacabat. Epulabat enim dicit, & non nunc tantũ, & postea nõ, sed quotidie: & non mediocriter, sed splendide, hoc est sumptuose & prodigaliter. Lazarus uero pauper erat & infirmus, atq; grauiter. Hulcerosus emẽ, inquit, erat. Aegrotãt alij, sed hulceribus carẽt: hic autem grauiore malo affligebatur, & ad uestibulum diuitis iacebat: ecce alius dolor, uidere alios in delicijs, se autem fame premi. Desyderabat enim inquit, satiari: non sumptuosis ferculis, sed de micis eius, & illis quibus satiabãtur canes. Insuper destitutus erat ab omni cura, & canes lingebant hulcera eius, quũ nemo esset qui ab illo istos depelleret. Num igitur Lazarus in tãtis malis blasphemabat? num conuiciabatur? num incessebat luxum diuitis? num inhumanitatem condemnabat? nũ pro-

uidentiam

uidentiam dei reprehendebat? Nihil horum, sed fortis erat & magnæ philosophiæ. Vnde manifestum? Ex his, quod angeli ipsum mortuum susceperunt. Nam si obmurmurator fuisset & blasphemus, neutiquàm tantum honorem fuisset consecutus, & angelorū comitatu stipatus. Mortuus est autem & dives, ac sepultus est. Nā profecto etiam quū uiueret, sepulta erat anima eius, carnem quasi sepulchrum circunferens. Et ideo quum moreret, nō ab angelis assumptus est, sed in infernum deductus. Nam qui nihil sublime nihilq; cœleste cognouit unquàm, infimo loco dignus. Dicendo enim, quod sepultus sit: insinuat obiter dominus, quod & anima eius locum infimum & caliginosum sortita fuerit.

Atq; in tartaro sublatis oculis, quum esset in tormentis, uidet Abraham eminus, & Lazarum in sinu eius: & ipse clamans, dixit: Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ac refrigeret linguam meam, quia crucior in flamma hac. Dixit autem Abraham: Fili, recordare quod receperis bona tua in uita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic solatio fruitur, tu uero cruciaris. Et super hæc omnia inter nos & uos hiatus ingens firmatus est: ut hi qui uolūt hinc transire ad uos, non possunt, neq; inde transcēdere ad nos.] Sicut dominus eiectum Adam collocauit è regione paradisi, ut continuò aspectans, clarius sentiret à quantis bonis excidisset: sic & illum condemnauit in conspectu Lazari, ut uidens illum in qualibus esset, sentiret unde per inhumanitatem excidisset. Et propterea nō apud alium quendam iudicum, sed in sinu Abrahæ uidit Lazarum: quoniā hospitalis fuerat Abraham. Vt igitur reprehenderetur illius inhospitalitas, propterea illum apud Abraham uidet. Ille etiā eos qui præteribant, in domum suam trahebat: hic autem etiam intra domum iacentes despiciebat. At cur nō uertit sermonem ad Lazarum, sed ad Abraham? Confundebatur fortassis, existimans forsitan & Lazarum uindictæ auidum, & ex suis causis iudicabat illū: Si enim ego tanta felicitate fruens contempsi illum, tantis malis coangustatum, & neq; micas ei communicaui: multo magis ipse contemptus uindicabit, & non annuet ut mihi beneficium concedatur. propterea ad Abraham facit sermonem. Putabat enim ignorare patriarcham, quæ contigissent. Quid igitur ille? Non dixit, Inhumane & crudelis, nō erubescis? misericordiæ nunc recordaris? Sed quomodo? Fili. Vide compatientem & sanctum. Dicit enim & sapiens quidam: Animam humiliatam ne turbaueris. Et propterea etiam ipse dicit, fili. Insinuans per hoc eatenus sibi licere, quatenus tam benigne alloquitur, sed ulterius nihil ei licere. Quod possum, hoc tibi communico, compatientem scilicet uocem. At illinc transire non est nostrum: concluſa enim sunt omnia. Et tu quidem recepisti bona tua, ille autem mala. Et quare nō dixit, accepisti: sed, recepisti? Recipere enim de his dicere solemus, qui suscipiunt quod eis debebatur. Discimus igitur, quod licet quidam facinorosi sint, & in extremam peruenerint malitiam, nonnunquàm unum quoddam uel duo bona opera faciunt: unde & ipsi habentes bona quædam, quæ in præsentis uitæ prosperitate capiunt, recipere dicuntur. Similiter autem & Lazarus mala. Fortassis autem & ille unum uel duo mala commiserat, & propterea dolorem illum sustinens, dignam factis mercedem accepit. Vnde consolationem habet ille, tu uero cruciaris. Porrò hiatus significat distantiam & differentiam iustorum & peccatorum. Nam sicut uoluntates eorum diuersæ fuerunt, ita & præmia multum inter se distant, unoquoq; recipiente ea quæ uitæ & uoluntati suæ congruunt. Obserua autem hoc loco cōtra Origenistas, dicentes quod tempus erit quo finientur impiorum supplicia, & peccatores cum iustis coniungētur, & sic omnia in omnibus erit deus. Ecce enim audimus Abraham dicentem, quod hi qui uolunt hinc ad uos, uel illinc ad nos transire non possint. Sicut igitur impossibile est ex consortio iustorum quempiam transire in locum peccatorum: ita impossibile est, ut nos docet Abraham, transire à loco pœnæ in locum iustorum. Abraham sanè fidedignior est quàm Origenes. Quid autem est infernus? quidam dicunt esse locum subterraneum tenebrosum. Alij autem transitum animæ à lucido in obscurum: & immundum dicunt infernum. Quandiu enim in corpore est anima, apparet propter operationes suas; postquàm autem à corpo-

Genes. 3.

Eccl. 4.

hiatus

cōtra Origenistas.

re emigrauerit, inuisibilis fit. Hoc igit̃ dixerunt esse infernũ. Sinus autẽ Abrahæ uocant continentiam bonorum, quæ reposita sunt iustis, qui à tempestate huius maris ingrediuntur in portus cœlestes. Quoniã & in mari sinus appellamus loca portubus, & quieti apta. Attende hic, quod in die illo qui alium iniuria afficit, uidebit iniuria affectũ in quali gloria sit, & hic iterum illum in quãta cõdemnatione: sicut in hoc loco diues Lazarum, & Lazarus diuitem.

Ait autem: Rogo ergo te pater, ut mittas eum in domũ patris mei: habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne & ipsi ueniant in hunc locum cruciatus. Ait illi Abraham: Habent Mosen ac prophetas, audiant illos. At ille dixit: Nõ pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, resipiscent. Ait autem illi: Si Mosen & prophetas non audiunt, neq; si quis ex mortuis resurrexerit, credent.] De rebus suis desperans propheta, pro alijs supplicat. Vide autem quomodo in supplicijs sensum alienæ infelicitatis capit. Et prius Lazarum despiciebat ante pedes iacentem, nũc aliorum absentium curam gerit, & obsecrat ut mittatur Lazarus ex mortuis in domum patris sui. Et non simpliciter ex mortuis quispiam, sed Lazarus: ut uideant eum coronatum, & in gloria & incolumitate, qui uiderant antea infirmum & cõtemptũ: fiantq; testes tanti miraculi, ac tantæ gloriæ spectatores. Nam perspicuum, quod si dignum fide præconem habuerint, & ipsos in gloria olim fulsuros. Quid igitur Abraham? Habent Mosen. Nõ sicut tu (inquit) curam geris fratrum, ita & deus qui illos fecit: innumeros enim illis præfecit doctores. At diues inquit: Pater. Nam quamuis ipse scripturas audiens non crediderat, & fabulas esse putarat ea quæ dicuntur: similiter se habere & fratres suos suspicatus est, & ex se iudicans dicebat, qd' nõ audituri sint scripturas, sicut neq; ipse: sed si qs ex mortuis resurrecturus esset, credituri sint. Tales & nũc sunt, q dicãt: Quis uidit ea quæ in inferno? Quis uenit illinc, & annunciauit nobis? Sed audiant Abraham: Quoniam si scripturas non audimus, neq; his qui ex inferno ueniunt credemus. Et hoc manifestarunt Iudæi, qui quia scripturas non audierunt, neq; quum resurrexissent mortui crediderunt: sed & Lazarum occidere tentauerũt: & quum mortui multi resurrexissent crucifixo Iesu, magis tamen sæuientes Iudæi inuaserunt apostolos. Quia siquidem illud profuisset nobis ad fidem, etiam hoc sæpe fecisset dominus. Nunc nihil tam utile est, ut scripturarum diligens scrutatio. Mortuorum suscitationem falsè & apparenter facere potest etiam diabolus, ut seducat imprudẽtes, seminans doctrinas de inferno dignas sua malitia: at eis qui scripturas probe scrutantur nihil potest illudere. Illæ enim sunt lucerna & lumen, q̃ lucente fur deprehenditur & manifestatur. Illis igitur credendum, & de mortuorum suscitatione non curandum. Posset autem parabola hæc & per allegoriam exponi. Et ita dicere, quod per diuitem populus Iudæorum significetur. Diues enim ille fuit olim, locupletatus omni cognitione & sapientia, & sermonibus dei, qui super aurum & lapidẽ
1. Pet. 2 pretiosum: sed & purpura & byssо indutus erat, regnum habens & sacerdotium, & regale erat sacerdotium deo. Significat autem purpura quidem regnum, byssus uero sacerdotiũ. Nam Leuitæ byssinis sacerdotalibus uestimentis induebantur. Epulabatur autem quotidie, & uiuebat splendide. Quotidie enim offerebant sacrificium matutinum & uespertinum, quæ & ἐνδελεχισμὸν, hoc est iuge sacrificium nominabant. Lazarus uero, populus gentilium fuit: pauper, diuina gratia & sapientia: & ante fores iacens, non enim licebat gentilibus intrare in domum: pollutio enim uidebatur, sicut in Actis apostolorum clamant in Paulum, quod gentiles introduxerat in templum, & communem fecisset sanctum illum locum. Insuper & hulceribus peccatorum fœtẽtium plenus erat ille populus, & impudentes canes diabolos pascebat suis hulceribus. Voluptati enim illis sunt nostra hulcera. Desyderabat item & micas decidentes à mensa diuitis. Omnino
Psal. 103. enim carebat pane, qui confirmat cor hominis: & minimo tenuiq; cibo egebat, sicut &
Matth. 15. Chananæa mulier quum ethnica esset, de micis saturari cupiebat. Quid multis? Mortuus est Hebraicus populus deo, & mortua sunt illorum ossa, quæ ad bonum faciendum non mouentur. Mortuus est autẽ & Lazarus peccato, gentilis inquam populus. Et Iudæi quidem qui in peccatis suis mortui sunt, in flamma inuidiæ exuruntur zelantes, ut

dicas

dicit Apostolus, quod gentiles assumpti sint ad fidem: qui autem prius pauper & ignobilis populus gentilis, in finibus Abrahæ patris gentiũ uersetur. Meritò. Etenim & Abraham quum gentilis esset, credidit deo, & ex idolorum cultu ad dei agnitionem transijt. Proinde qui participes sunt translationis eius & fidei, iure & in finibus eius quiescunt, eundem finem, & habitationes, & susceptionem bonorum sortiti. Et cupit Iudæorum populus unam guttam de aspersionibus & purgationibus priscis legalibus, ut refrigeretur eius lingua, & possit confidenter loqui nobis, quod lex sit efficax & operetur: sed non est. Lex enim usq; ad Ioannem. Et sacrificium (inquit) & oblationem noluisti, ac cætera. Et Daniel: Exterminabit unctio. Et signari prophetas, hoc est cessaturos esse & cõcludẽdos prædixit. Tu aũt & moraliter parabolam expone. Et ne quum sis dives in malo, mentẽ tuam famelicam prætereas, neq; despicias in humũ proiectam, & quum facta sit, ut sursum tendat ante fores iacẽtẽ: sed introduc eam intro, & non stet foris, nec uagetur, nec iaceat, sed operetur. Et sic ea quæ mentis, operari, & non solum in carne deliciari poteris. Facile fuerit etiam alia quæ in hac parabola sunt ad morũ utilitatẽ exponere. Psal. 39.

CAPVT XVII.

DIxit autem ad discipulos: Fieri non potest, quin ueniant offendicula: Væ tamen illi, per quem ueniunt. Expedit illi, si mola asinaria ponatur circa collũ eius, & proiectus fuerit in mare, potius quàm ut offendiculo sit uni de pusillis istis. Cauete uobis. Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum: & si pœnituerit, remitte illi. Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me: remittas illi.] Quoniam pharisæi auari obmurmurabant contra dominum de paupertate loquentem, quibus & parabolam dixit de diuite & Lazaro: ostendens eis per illam quanta propter amorem diuitiarũ supplicia passuri sint: dicit nunc ad discipulos de illis ipsis pharisæis: manifestans eos esse scandalorum authores, & impedientes à uia dei, & propterea uæ eis infligẽdũ. Videamus igitur quid dicat. Fieri non potest, ut non eueniant scandala, hoc est impedimenta bonæ, deoq; placitæ uitæ. Necesse enim propter malitiam hominum multa impedimenta prædicationis & ueritatis inueniri. Væ autẽ illi per quem ueniunt, id est illi qui ea facit: quales sunt pharisæi, qui offendunt & prohibent prædicationem. Quare igitur cõdemnas domine, & miseros dicis eos q scandala faciunt, si ex necessitate illa eueniant? Omne autem quod necessarium, hoc & uenia dignum. Sed audi, quod necessitas illa ex uoluntate habet initium, & ita dicere uult dominus, uidens malitiam hominum qui tunc erant: proni erant in omne malum, nihil'que bonum eligebant: quod quantum ad consequentiam eorum quæ uidentur, necesse sit uenire scandala. Malitia igitur cui student homines, ex uoluntate est. Operatio autem offendiculorum necessariò malitiam comitatur, & ita propter hoc & puniendi sunt scandalorum authores. Et age dicamus exempla: Videns quempiam malam diætam seruare, & insatiabilem esse, dicit: Necessarium est illum ægrotare. Num igitur morbus necessarius? Etiam, quatenus adseruat malam diætam. Propterea uæ his qui prædicationem impediunt, eo quod in tantam peruenerunt malitiam, ut & necessariò eueniant scandala. Et expediret homini scandala & offendicula facienti, molam asinariam in collo eius appẽdi, & proijci eum in mare, quàm unũ ex pusillis fidelibus scãdalizari & subuerti. Ideo munit discipulos suos, & dicit: Cauete uobis. Ecce (inquit) prædico uobis, quod ueniẽt mala. Inexcusabiles estis. Necessarium enim ut eueniant illa, non necesse autem uos perire, siquidem muniueritis & armaueritis uos. Necessariũ enim est uenire lupum: sed si uigilauerit pastor, nõ necessarium est perire oues, sed lupus frustra hians abibit. Dixit igitur hæc de his qui offendunt, hoc est impediunt & nocent. Quoniam aũt multæ horum differentiæ. Nam alij quidem sunt incurabiles, quales pharisæi: alij uero sanabiles, quales fratres domini erga dominum ipsum: nam neq; ipsi credebant in eum. Quia igitur multæ impedientium differẽtiæ: uerisimile eñ quosdã qui idẽ credant tales esse, & propterea dicit: Si peccauerit in te frater tuus, argue eum tu solus, & seorsum: & siquidem audierit te, lucratus es illũ

sin minus, accipe tecum unum uel duos &c. quæ late exponit Matthæus: Lucas autem ut dicta à Matthæo, silentio præterijt. Itaq; qui audierit increpationē, uenia dignus est. Qui aūt nō audierit, sit tibi sicut ethnicus & publican⁹, hoc est ab oībus cōtēptus, & indignus qui uocetur frater. Postea quasi interroget quispiam: Esto domine, hæc quidē bene dixeris: si autem sæpe ueniam consecutus fuerit, & iterum noceat, quid faciendū ei? dicit: Si resipiscit, iterum remitte ei. Et iterum: Si septies peccauerit, & conuersus fuerit, remitte ei. Septies autem hoc loco, pro sæpius positum est. Sicut & quum dicitur, Sterilis peperit septem. Quoties igitur pœnitentiam agit, toties remittere oportet. Nō enim cogites, quod dominus ponat numerum remissiōnis: sed per septies intellige sæpius, & sine numero: quemadmodum & in familiari colloquio dicimus exercitum decē millium: non quod decem millia & non plures uiros habeat: nam fortassis plures habet: sed idem dicere uolumus, ac si diceremus, multorum uirorum. Et quod hoc dicat, manifestum est ex Matthæo. Illic enim quum dixisset Petrus: Nunquid domine septies remittam ei? Dominus dixit, Nō: sed septuagies septies: & per hoc innumerabilia designat. Matth. 18.

Et dixerunt apostoli domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem dominus: Si haberetis fidem sicut granum sinapis, dixissetis huic arbori sycamino, eradicare & transplantare in mare, & obedisset uobis. Quis autem uestrum habens seruum arantem aut pascentem, qui regresso ab agro dicat, Statim transi & accumbe: ac non potius dicit illi, Para quod cœnē, & præcinge te, ac ministra mihi donec edero & bibero: & post hæc edito & bibito tu? Num gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperata fuerant? Non puto. Sic & uos, quū feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite: Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.] Apostoli credebant quidem domino. Verum tamen quum uenissent in cōscientiam infirmitatis suæ, & audiuissent dominum de magnis quibusdam sibi dicentem: & de periculo ab offendiculis precantur, ut augeatur in eis fidei uirtus, per quam poterint hæc quæ dicit pfici. Nihil em̄ adeò ad paupertatē, de qua loquitur, perficiendam conducit, atq; credere & confidere domino: sicut nihil ita facit thesauros reponere, ut non credere qd magnus sit thesaurarius & inexhaustū promptuarium sit bonitas eius. Insuper ut & contra offendicula obsistere per fidem possint, ideo accedentes dicūt: Auge nobis fidem. Fac nos perfectiores & firmiores in fide. Dominus autem ostendens eis, quod bene petant, & quod hanc mentem firmiter habere debeāt de fide, ut multū efficacem, dicit: Si haberetis fidem, istam sycaminum transplantassetis. Duo autem in hoc magna sunt, nempe in alium locum moueri radicatam in terram, & plantari in mari. In aqua enim quidnam plantatur? Manifestum autem, quod dū hæc dicit, fidei monstrat uirtutem. Fortassis autem per allegoriam quis sycaminum dixerit esse diabolum, quod nobis author & alumnus sit uermis seculi, propter cogitationes quas ille generat. Folia enim sycamini, uermes pascunt, unde fiūt serica. Hanc igitur sycaminū fides eradicare ualet ex corde humano, & in mare proijcere, hoc est in abyssum perditionis. Et quia hæc dixit de fide, subdit doctrinam aliam magis necessariam. Qualis hæc? Nō superbiēdū esse in bonis operibus. Quoniā em̄ fides multa corrigit, & facit implere mandata eum qui illam habet, cum eo quod adornat miraculorum operibus: quia uerisimile est hominem ex his in superbiam incidere, munit apostolos ita ut nō extollantur in bonis operibus pulcherrimo exemplo. Quis enim uestrum (inquit) seruū habens &c. Monstratur enim per hanc parabolam, quod nō oportet extolli in bono quopiam opere, immo neq; in omnium mandatorum impletione. Seruo enim necessitas incumbit, ut faciat mandata domini, neq; ut bonum opus sibi asscribere debet. Quippe si non operabitur, dignior est multis plagis: quum autem operatus fuerit, contentus sit quod plagas effugerit. Proinde non oportet de hoc precium uel honorem quærere. Liberalitatis enim domini fuerat dare, immo largiri ei. Igit & qui seruit deo, etiāsi mandata perficiat, non debet extolli. Nihil enim magnum fecit, sed uæ erit ei, nisi fecerit: sicut Apostolus dicit: Væ mihi, nisi euangelizauero. Proinde si dona fuerit assecutus, debet in illis superbire & de eis se iactare. Beneficia enim sunt, per misericordiam dei illi concessa, nō quod debeat ei aliquid dominus, immo seruus debet domino suo, ut faciat omnia eius mandata, 1. Corint. 9.

mandata. Si autem & quum omnia mandata fecerimus, neq; tunc debemus magnum quiddam sentire: quantum peccamus, quum maximam partem mandatorum dei non perficimus, & nihilominus extollimur? Aduerte autem, quod in dicta parabola primũ posuit arantem, & subdidit postea pascentem. Primum enim oportet esse aratorem, deinde & pastoralem curam assumere. Nam qui carnem suam bene arauerit, quasi terram quandam, dignus erit & aliorum pastor fieri. Qui enim suæ domui nescit præesse, ut oportet, quomodo ecclesiæ curam geret? Ara igitur prius teipsum, tũc pasces & alios. Sicut & Hieremias dicit: Nouate uobis noualia. deinde subdens, Illuminate uos lumine scientiæ: id quod pastorum præcipuum munus fuerit. 1. Timo. 3. Hiere. 4.

Et factum est dum iret Hierosolymam, & ipse transibat per mediã Samariam & Galilæam. Et quum ingrederetur quendam uicum, occurrerunt ei decem uiri leprosi, qui steterunt procul, intentaq; uoce dixerũt: Iesu præceptor, miserere nostri. Quos ut uidit, dixit illis: Ite ostendite uos sacerdotibus. Et factum est, ut inter eundum mundati sint. Vnus autem ex illis ut uidit quod mundatus esset, regressus est cum uoce magna glorificans deum, & procidit in faciem ad pedes eius, gratias agens ei. & hic erat Samaritanus. Respondens autem Iesus, dixit: Nonne decem mundati sunt? nouem autem illi ubi? Non sunt reperti qui redierint, ut darent gloriam deo, nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, uade, fides tua te seruauit.] Et hinc discere quis potest, qd' nihil cuiquam obest ad hoc ut deo placeat, etiamsi maledicti generis sit, modò bonam uoluntatem habeat. Ecce enim decem leprosi occurrerunt Iesu in ciuitatem quandam ingressuro: occurrerunt autem extra ciuitatem. Non enim licebat eis qui habebantur maledicti, in ciuitatibus uersari. Procul igitur stabant, utpote propter immundiciam quæ in eis apparebat, erubescentes, & neq; audebant appropiare, putãtes quod abominabiles essent eis, sicut & alijs. Extollũt igitur uocem suam & orant. Et loco quidem procul stant, oratione autem prope fiunt. Prope enim est dominus omnibus inuocantibus se in ueritate. Et non simpliciter orant ut hominẽ, sed ut eum qui supra hominẽ. Præceptorem enim eum nominant, hoc est dominum, curatorem: id quod est putare illum propè deum. At ille præcipit eis, ut ostendãt se sacerdotibus. Nam sacerdotes probabant tales, & ab illis sententiam accipiebant, an mundi essent uel non. Habebant enim signa sacerdotes per quæ insanabilem lepram inuestigabant: sed & quando lepra quis infectus, & postea sanitatem assecutus erat, eum sacerdotes probabant, & donum offerebatur in lege præceptum. Hoc autem loco, quum ex confesso essent leprosi, quid opus erat se ostendere sacerdotibus, nisi omnino fuissent mundandi? Nam quod præcipiebat eis, ut ad sacerdotes abirẽt, nihil aliud indicabat, quàm qd' mundi futuri essent: idcirco & dicit, quod inter eundum mundati fuerunt. At uide hoc, ut in principio diximus, quod quum decem essent, nouem quidem, quamuis Israëlitæ, ingrati apparuerunt: at Samaritanus quum esset generis alterius, reuersus est, & uocem gratitudinis emisit, Assyrij enim erant Samaritani: ut nullus gentilis desperet, & nullus de sanctis parentibus glorietur. Insinuat hoc miraculum & cõmunem totius humani generis salutem fieri. Decem enim leprosi, omne genus hominum signãt lepra malitiæ infectum, ac turpitudinem peccati circũferens, & extra regni cœlorum ciuitatem propter immundiciam constitutũ, proculq; à deo stans. Et istucipsum procul stare supplicandi speciem habet. Misericordi enim & uolenti omnibus benefacere, magna occasio est ad miserendum, uidere in nullo participẽ suæ bonitatis: propter hoc enim reuelauit se, ut sanaret eos qui tam male habebãt. Quãuis etiam omnem naturam sanauerit lepra infectã, pro omnibus & incarnatus & mortuus: attamen Iudæi, quamuis à domino mũdati fuissent, ab immundicijs leprosi peccati ingrati fuerũt: & non reuersi sunt à uia uanitatis suæ, ita ut darẽt gloriã ei, q saluos eos fecerat, hoc est ut crederent ei, quod quum deus esset, extremam passionẽ tulerit. Hæc enim est gloria dei, caro & crux. Hi igitur incarnatum & crucifixum dominum gloriæ non sunt confessi. Alienus autem, populus gentilium agnouit eum qui mundauerat, & glorificauit eum credendo, quod tam misericors & tam potens sit dominus, ut & propter nos uilissima tulerit, id quod est misericordiæ: & quum pertulerit, nihil inde incom Num. 5.

modi accepisse, id quod potentiæ est.

Interrogatus autem à pharisæis, quando uenturum esset regnum dei, respondit eis, & dixit: Non ueniet regnum dei cum obseruatione: neq; dicent, ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnum dei intra uos est. Et ait ad discipulos: Veniet dies quando desyderabitis uidere unum dierum filij hominis, nec uidebitis. & dicēt uobis: Ecce hic, ecce illic. Nolite ire, neq; sectemini. Nam sicut fulgur coruscans è regione quæ sub cœlo est, in alteram quæ sub cœlo est fulget: ita erit filius hominis in die suo. Sed prius oportet illum multa pati, & reprobari à natione hac.] In multis quidem doctrinæ suæ locis dominus regnū dei nominat. Pharisæi autem hoc audientes, irridebant eum: & propterea de hoc interrogaturi accedunt ad eum, rogantes quando uenturum sit, irridentes eum, ut insanum de insolita & admirabili re prædicātē. Nullus ex doctoribus & prophetis, q̄ superioribus seculis fuerunt, eius mentionē fecit. Vel fortassis in mente habentes, quod nōdum occisuri essent eum, accedunt per irrisionem rogantes, & quasi per ironiam dicentes: Tu quidem de regno facis sermones, quando autem erit regnum istud tuum? Tu enim cras à nobis occidendus es, & feres crucem, & ignominiosa quæq;. Quid igitur Christus? Non iuxta stultam sententiam, & insipientiam respondit insipientibus: sed relictis ipsis ut errent in nomine regni, & non manifestata eis re: neq; enim accepissent, si eis de regno disseruisset, quod non sit mundanum regnum illud, sed plus quàm mundanum. Illis igitur relictis ceu his qui indigni essent ut audirent, eo quod uolebant eum de tempore regni loqui, quum ignotū illud sit, & inobseruabile. Nō enim habet præfinitum tempus, sed semper uolenti adest regnum. Omnino enim regnum quidem dei est, angelorum more uiuere. Tunc enim uere dicitur regnare deus, quando nihil mundanum in animabus nostris uersat̄, sed omnino aliter uiuitur, quàm mundus solet. Hāc autem uitam intra nos habemus, hoc est quando uoluerimus. Non enim longo tempore, neq; longa peregrinatione opus, sed prope nos est & fides, & post fidem diuina uita. Istucipsum etiam Apostolus dicebat: Prope te uerbū est in ore tuo, & in corde tuo: hoc est, uerbum fidei. Credere enim, & post fidem ambulare, sicut dignum est uocatione, intra nos est. Itaque pharisæi irridebant dominum sic de regno prædicantem. At ipse illos in risum cōuertit, ostēdens quod ignorent rem quæ intra se sit, & quæ ualde facilis, si qui capere uelint. Nūc enim quum sim medius inter uos, potestis omnino regnū dei capere, si creditis in me, & uultis iuxta mandata mea uiuere. Discipulis uero suis dixit: Veniēt dies &c. hoc est: & uobis regnum dei adest, quatenus sum uobiscum. Adest autem illud uobis, non solum quod credidistis & secuti estis me: sed quia nūc in magna securitate uiuitis absq; solicitudine, me curam uestri gerente. Venient autem dies, quū ego abfuero, & trademini periculis, & ad reges & præsides trahemini: tunc desyderabitis securam illam, & solicitudine carentem uitam, quam me præsente agitis, sicut regnū dei. Et sæpe desyderabitis uel unum ex diebus meis habere, hoc est ex secura illa, quam mecum agitis uita. Quamuis autem & quo tempore cum ipso erant, non omnino sine labore & periculis uitā agebant: sed cum fugiente fugientes affligebantur, cūq; eo conuicia audiebant: at si quæ tunc ferebant, compararent̄ cum his quæ postea laturi erant, uiderentur prorsus secura, & absq; periculis. Atq; ita regnum dei etiam hoc modo intra apostolos erat, hoc est minime laboriosum & periculosum regnū. Post resurrectionem enim sicut captiui, & qui persecutionem patiuntur, obambulant. Porrò his uerbis apostolorum corda ad ferendos labores & parat, & roborat: & prædicit eis, ne decipiantur, si dixerint, Ecce hic uel illic. Nullus uos decipiat, dicere uult, quod ueniat huc uel illuc. Non enim loco circunscribitur secundus ille meus aduentus, qui glorioſior & clarior. Verum sicut fulgur non latet, sed ab una summitate terræ usq; ad aliam conspicuū est: ita & meus aduentus clarus erit & illustris, nullicq; ignotus. Ne igitur decipiamini à pseudochristis. Nō enim sicut prius in præsepio & humilitate, & per triginta annos apparui, ita & tunc: sed omni cum gloria stipantibus me angelis, & in momento. Postea quia dixerat eis euentura ualde aspera, consolatur eos & exhortatur, & ut generose ferant, exemplo suo commendat. Non enim admiremini (inquit) si euenerint uobis tam

Rhom. 10

molesta

moleſta, quæ uobis deſyderium afferent dierum, quibus ego uobiſcum ago. Nam & ego ipſe qui uenturus ſum ſicut fulgur, prius paſſurus multa, reprobandus que ero, & ita in gloria iſta ueniam: atque ita hoc uobis ſit extimulatio ad patientiæ uirtutem. Et ad fortiter ferendum alacres uos faciat, dum in me reſpicitis & ſperatis: quia & uobis obueniet ex periculis dum patimini & reprobamini, quemadmodum & mihi.

Et ſicut accidit in diebus Noë, ita erit & in diebus filij hominis. Edebant, bibebant, uxores ducebant, & dabantur nuptum ad eum uſq; diem, quo intrauit Noë in arcam: & uenit diluuium, & perdidit omnes. Cõſimiliter etiam ſicut accidit in diebus Lot. Edebant, bibebant, emebant, uendebant, plantabant, ædificabant: cæterum quo die exijt Lot è Sodomis, pluit igni & ſulphure de cœlo, & omnes perdidit. Secundum hæc erit dies, quo filius hominis reuelatur.] Et per hæc inexpectatum ſuum aduentum oſtendit. Nam ſicut temporibus Noë repẽte uenit diluuium, & abſtulit omnes, ita erit & aduentus eius. Inſinuatur autẽ per exempla hæc diluuij & Sodomitici incendij, quod quũ uenerit Antichriſtus, illicitæ uoluptates in hominibus increſcent, & diſſoluti erunt, delicijs uacantes: id quod & Apoſtolus dixit, quod in extremis temporibus erunt homines uoluptatum magis quàm dei amatores. Et meritò in regno deceptoris florebunt mala. Erit enim ille peccati & malitiæ omnis ſentina: unde quam aliam politiam & uitam inuehet miſerandæ tũc hominũ generationi, quàm omnino eã, quæ illi propria? Ex improbo enim quid purificabitur? Erunt tunc homines in omnibus delicijs, ſicut temporibus Noë, & nihil graue formidabunt: ſed neq; credent ſi quis illis de quibuſdam aduerſis euenturis dicet, ſicut & hi qui temporibus Noë & Lot fuerunt.

In illo die qui fuerit in tecto, & uaſa eius in domo, ne deſcendat ad tollendum illa: & qui in agro, ſimiliter non redeat ad relicta. Memores eſtote uxoris Lot. Quicunq; quæ ſierit animam ſuam ſeruare, perdet illam: & quicũq; perdiderit illam, uitam illi parabit.] In illa die aduentus Antichriſti, is qui fuerit ſuper tectum, hoc eſt in ſummis uirtutibus, ne deſcendat, neq; ab illis deſiſtat, cuiuſpiam temporalis rei gratia. Omnia enim temporalia hæc, uaſa dicuntur, homini conferentia, alij quidem ad uirtutem, alij uero ad malitiam. Igitur qui in ſummis eſt uirtutibus, ne deſcendat propter temporale aliquod, & excidat à ſuo faſtigio, ſed reſiſtat malitiæ, & non demulceat. Et is qui in agro, ſimiliter non reuertatur ad ea quæ poſt ſe. Nã eũ qui in agro eſt, hoc eſt mundo, & operat uirtutem, non oportet reuerti ad ea quæ poſt ſe, ſed urgere ad anteriora. Nam ſicut alio loco dicit, Nullus qui manum ſuam ad aratrum mittit, & conuerſus eſt retrorſum, idoneus eſt ad regnum cœlorum. Affert item exemplum mulieris Lot, quæ quum conuerſa eſt retro, in ſtatuam ſalis riguit, hoc eſt nõ exijt à malitia, ſed manſit in ſalſugine ſua, tota facta mala: ac celebre faciens, & quaſi columnæ inſcribens malum quod paſſa eſt: obſtinata enim manſit in malitia ſua. Deinde affert ea quæ ad ſupradicta ſequuntur. Quicunq; quæſierit animam ſuam ſaluare, perdet eam. Non quærat aliquis (inquit) in Antichriſti perſecutione animam ſuam lucrari, perdet enim eam. At qui ſe occidioni & periculis expoſuerit, ſaluabit. Ne igit ſe humiliet tyranno propter uitæ amorẽ. Quippe ſicut ſupra dixit: Qui eſt in faſtigio uirtutis, propter res temporales ne deſcendat, diuitijs & poſſeſſionibus delinitus, & propterea cedat periculis: ſic & nũc in uia progreſſus dicit. Et quid dicit? Non deſcendet propter uaſa, neq; propter ea quæ uirtutem impediũt, neque propter animæ lucrum, annuat, ut inclinetur impoſtori & perſequutori. Hæc quidem Matthæus propter Hieroſolymarum captiuitatem dicta eſſe à domino narrat, inſinuans hoſtiũ uim, & qd' Rhomanos, q inuaſuri ſunt, fugere oporteat, ita ut ne reſpiciatur: neq; qui in tecto ſint deſcendant in domum alicuius rei temporalis gratia, ſed ſtatim fugiant: non erit enim tempus ocij: & ita adumbrat figura: neq; qui in agro eſt reuertatur in domum ſuam, ſed eum qui in domo eſt fugere oportet. Nihil enim mirum in Hieroſolymis hoc factum eſſe, iterumq; futurum in aduentu Antichriſti, immo ad ipſum tempus conſummationis futura eſt tribulatio grauiſſima.

Dico uobis, in illa nocte erũt duo in lecto uno: unus aſſumetur, & alter relinquetur. Duæ erũt molentes ſimul, una aſſumetur, & altera relinquetur. Et reſpondentes dicũt,

Geneſ. 19.

Lucæ 9.

illi: Vbi domine? Qui dixit illis: Vbicunq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.] Et hoc loco repentinum & inopinatum eius aduentum discimus. Duos enim esse in lecto, significat solicitudinis carentiã. Et molere quoq;, inexpectatũ significat aduentum. Discimus & aliud quiddam, quod in nocte aduentus erit. Dicit igitur, quod ex diuitibus qui in lecto quiescent, alij quidem saluabuntur, alij autem non. Nam quia dixit, quod difficile diuites saluantur, ostendit nunc quod neq; hi pereunt, neq; pauperes omnes saluantur. Sed & ex diuitibus unus assumitur in occursum domini, raptus quasi leuis spiritu, & cœlestis: & alius relinquitur infra ut condemnatus. Et ex pauperibus similiter, quos per molentes significauit. Quoniam per pistrinum, laboriosam pauperum uitam insinuat: unus quidem saluabitur, alius autem non. Non omnes pauperes iusti. Nam ex illis fures & marsupiorum incisores. Quum autẽ rogassent discipuli, quò domine assumentur illi? dixit: Vbi corpus, illic & aquilæ: hoc est, ubi filius hominis, illic & sancti eius leues & in sublime uolantes: sicut peccatores graues, qui & infra relinquentur. Nam sicut proposito corpore mortuo omnes carniuoræ uolucres aduolant, sta & ubi filius hominis propter nos mortuus, & in casum positus, de cœlo apparuerit, omnes sancti subuehentur futuri & ipsi angeli. Cũ illis enim ueniet in gloria patris, & in splendore indicibili: licet noctem uocarit tempus illud, eo quod repentinum & inopinatum, uel quia tenebris inuoluentur peccatores. Iustis enim lux orietur, immo ipsi magis fulgebunt quàm sol.

CAPVT XVIII.

Eccl. 18. 1. Thess. 5.

DIcebat autem & parabolam ad illos huc spectantem, quod oporteret semper orare, nec defatigari, dicẽs: Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui deum non timebat, nec hominem reuerebatur. Vidua autem quædã erat in ciuitate illa, & ueniebat ad eum, dicens: Vindica me de aduersario meo. Et nolebat aliquandiu. Post hæc autem dixit intra se: Quanquàm deũ non timeo, nec hominem reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc uidua, uindicabo illam, ne tandem ueniens sugillet me. Ait autem dominus: Audite quid iudex iniquus dicat. Deus autem non faciet uindictam electorum suorum, clamantium ad se die ac nocte, etiam quum patiens fuerit super illis? Dico uobis, quod faciet uindictam illorũ citò. Verumtamen filius hominis quum uenerit, an reperturus est fidem in terra?] Postquàm mentionem fecit afflictionum & periculorum, nunc subdit quomodo in illis saluemur. Curantur enim oratione perseuerante & solicita. Nam uentura sunt hæc omnia. Magnum enim auxilium in his fert precatio, modò perseuerans sit & continua. Oportet eñ nos cõsyderare q̃modo iniusti iudicẽ, pertinaciã sedulitas uiduæ fregerit. Si eñ illũ omni malitia repletum, neque deos, neque homines reuerentem, perseuerantis oratio demulsit: quanto magis nos patrem misericordiæ deum ad miserationem mouemus, etiamsi tardet nonnihil? Vide autem, maioris malitiæ indicium esse, neque homines reuereri. Deum enim multi non timent, attamen homines reuerentur, ideo & minus peccant: quando autem & apud homines quis impudens fuerit, tunc omnis malitiæ uertex uidetur. Idcirco & dominus postea posuit, neque hominem reuerens, quasi hoc dicens: Iudex erat deum non timens. Et quid dico quod deum non timuerit, maius malitiæ indicium habuit: quia neq; hominem reuerebatur? Porrò hæc parabola nos docet, quod sæpe dicimus inter exhortandum, ne excidamus è precibus. Sanè sicut alibi dicit: Si quis uestrum amicum habens, & quum uenerit & pulsauerit nocte, dimittitur. Nam propter impudentiam eius, si nõ propter aliud, aperiet. & iterum: Quis ex uobis, à quo si filius eius panem petat &c. Quibus solicita ac perpetua oratio præscribitur. Attentarunt quidam curiosius parabolam hanc exponere. Viduam enim dicunt omnem animam esse, uirum autem dimisisse quem prius habuit, diabolum: & propterea illum habet aduersarium semper resistentẽ sibi. Ipsa autem accedit ad deum iudicem iniustitiæ, hoc est condemnantem iniustitiam, qui neque deum timet: ipse enim deus solus nõ habet quem timeat alium. Sed neque hominem reueretur: deus enim personam homi

nis nõ

nis non recipit. Huic uiduæ, quæ dum orat continuis precibus propter aduersarium suum diabolum, miseretur deus, & placatur propter assiduitatem eius. Hæc, qui uolet, & cui placent suscipiat. Proposita enim sunt, ut non ignorentur. Atqui dominus hæc nos docuit, eo quod oporteat semper orare: & per exemplum indicaui quod etiamsi esset iniquus & omni macula plenus, misereretur ob continuas nostras preces: quanto magis deus omnis iustitiæ dux, non faciet breui uindictam? quamuis differat & uideatur non audire orantes die ac nocte. Itaque qui docuit & monstrauit nobis, quod in tempore consummationis seculi opus sit oratione, ut in futuris periculis durare ualeamus, subdit: Nunquid filius hominis quũ uenerit, inueniet fidem in terra? Qua interrogationis figura raros dicit inueniri fideles. Intantum enim inualescet filius iniquitatis, ut possibile sit, qđ seducat & electos. In raris enim solet huiusmodi interrogandi figura uti, sicut & quum dicit: Quis putas fidelis & prudẽs seruus? Atq; hoc loco idem significans, quod pauci numero erunt, qui erga deum & inter se fidẽ seruabũt, hac interrogatione usus est. Meritò autem sermoni de oratione sermonem de fide connexuit, quoniam omnis orationis fundamentum ac basis est fides. Nisi enim crediderit homo, quod hoc quod petet accepturus sit in suam utilitatem, uana est oratio quam facit. Et propterea dominus de oratione docens, etiam fidei meminit: declarans interim, paucorum fore tunc orare: quãdoquidẽ fides in paucis inuenietur. Igit quum uenerit dominus in nube, non inueniet fidem super terram, nisi in paucis: faciet autem hanc tunc. Inuiti enim omnes confitebuntur quod dominus Iesus Christus in gloriam dei patris: siquidem uocanda est hæc fides, & non magis necessitas. Nullus enim erit infidelium, qui non credet quod solus sit saluator, is quem antea blasphemarat.

Dixit autem & ad quosdam, qui in se confidebant, quod essent iusti, & aspernabantur cæteros, parabolam istam. Duo homines ascendebant in templum, ut precarentur: unus pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus gratias ago tibi, quod non sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, uelut etiam hic publicanus: ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo. Et publicanus procul stans, nec oculos uolebat ad cœlum attollere, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Dico uobis, descendit hic iustificatus in domum suam, magis quàm ille. Quia omnis qui se extollit, humiliabitur: & omnis qui se humiliat, extolletur.] Non cessat dominus pluribus argumentis repurgare superbiæ uitium. Plus enim aliis uitiis mentem humanam turbat, propterea sæpe & multum de hac docet. Denique & nunc peiorem eius speciem purgat. Multi enim sunt philautiæ germina. Opinio de se magna, arrogantia, & inanis gloriæ cupiditas ex hac pullulant. Pernicioſior autem est omnibus aliis superbia, quæ abominatio apud deum est, quum quis non deo, sed sibi sua bona opera tribuit: quid hoc aliud quàm negare deum est, & ei aduersari? Hoc igitur uitium, cui dominus ita aduersatur, ut inimicus inimico, hac parabola medicari dominus promittit. Propter hoc enim quod confidunt in seipsis, & non totum deo tribuunt, sed alios per hoc exinaniunt, hæc dicit: & ostendit, quod iustitia, quamuis alioqui sit mirabilis, & hominem deo proximum constituit, quum superbiã admiserit, hominẽ in locum infimum reiicit, & dæmonem reddit, qui iam se æqualem deo facit. Similia itaque sunt uerba pharisæi ab initio, grati hominis sermonibus. Gratias enim habeo tibi (inquit) deus: at cætera quanta referta sunt arrogantia? Non enim dixit, feciſti me abstinere ab iniustitia & à rapina, sed quomodo? Non sum. Sibiipsi attribuit bonum opus & suo roborí. At alios iudicare, quomodo est hominis scientis quod à deo habeat quæ habet? Omnino enim si credidisset, quod per gratiam haberet aliena bona, non contempsisset alios, consyderans quod & ipse æque nudus esset, quantum ad suam uirtutem attineat. Gratis enim indutus est ppter misericordiã: propterea superbus pharisæus, tanquàm propriæ ascribens potẽtiæ ea quæ dicta sunt, & inde eò progressus est, ut & alios iudicet. Ostẽdit aũt dominus & per stationẽ, superbiam eius & humilitatis inopiam. Humilis enim uiri est & aspectu humiliari: hic autem & habitu & gestu superbus agnoscitur. Quamuis autem & de pu-

blícano dictum sit quod steterit: sed uide & quæ sequuntur, quod neque oculos in cœlum uoluerit extollere, unde statio eius incuruata erat. Illius autem & oculi in cœlum extollebantur, & cor simul extollebatur. Vide autem & in oratione pharisæi ordinem qui indicet nobis, primum quidem quod dixerit id quod non erat, & tunc enumerauit quæ erant. Dixit enim: Non sum, sicut multi hominum. Illa autem & illa apposuit, quæ uirtutis erãt, ut ieiunare bis in sabbato, & decimas dare de oĩbus q̃ possidebat. Oportet enim non solum declinare à malo, sed & facere bonum. Et prius oportet absistere à malo, & postea uirtutẽ aggredi. Quemadmodum & fonte turbato, ut aqua pura defluat, prius lutum expurgandum, ut haurias puram aquam. Consydera autem & hoc, quomodo non arripuerit paruũ uerbum, ut singulari nomine diceret: sed plurali numero in multos hæc expuerat, dicendo: quia non sum ut adulteri: apposuit, & dixit: Ieiuno bis in sabbato, hoc est bis in hebdomada. Sabbatum enim hebdomas est, quæ à consummatione & quieto die nominatur. Sabet enim quies: Sabbata autem hebdomadam dixit plurali numero. Vnde & unam sabbatorum, primam diem hebdomadæ, quæ apud nos est dominica, uocabant. Apud Hebræos enim unum & primum idem signat. Est & alius profundior sermo. Nam cõtra adulterium gloriabatur de ieiunio: à delicijs enim petulantia. Ipse igitur corpus propter ieiunium compescens, à multis eiusmodi affectionibus liber erat. Ieiunabant autem pharisæi secunda & quinta. Contra rapinam & iniustitiam proferebat dationem decimarum omnium quæ possidebat. Tantum (inquit) contrarius sum rapinæ & iniustitiæ, ut & quæ mea sunt expendam. Decimarum enim datio uidetur quibusdam simpliciter, & semel de lege prædicari: his autem qui profunde scrutantur, occurrũt tres decimarum dationes, quas introducit id quod ex Deuteronomio disces, si diligẽter intuearis. Et hæc quidem pharisæus. At publicanus diuersa. Longe enim stabat à pharisæo, & gestibus, & sermone, & compunctione cordis distabat ab illo, non tantum loco. Verebatur enim oculos in cœlum extollere, indignos iudicans q̃ sursum spectarent, qui uoluerant uidere bona terrena, & illis frui. Et percussit pectus suum, cor uidelicet propter malas cogitationes, & ut excitet quod obdormierat, & nihil aliud dicebat, quàm, Deus, ꝓpitius esto mihi peccatori. Et, ꝓpter hæc omnia descẽdit iustificatus in domum suam, magis quàm ille. Immundus enim apud dominum omnis superbus corde. Et dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Verum admirabitur quis, quomodo superbus quum pauca uerba humilitatis pronunciauerit, condemnetur: Iob autem quũ multa de se magnifice dicat, coronetur. Quia pharisæus quidem nullo cogente, stat talia nugans & condemnans, alio nullo usu urgente: Iob uero prementibus se amicis, & grauius incumbentibus quàm calamitas ipsa, dicentibusque qd propter peccata illa sit passus, compulsus est enumerare sua opera, idq; propter gloriam dei, ne scilicet homines à recto uirtutum cursu exciderent. Nam si comperissent homines, peccata fuisse quæ fecerat Iob, & propter illa passum, cauissent ne eadem facerẽt, factiq; insuper fuissent osores hospitum, & inhospitales, immisericordes, & iniusti. Hæc enim erant opera Iob. Igitur ne multi inde incommodarentur, eius gratia bona opera enumerat. Et causæ quidem Iob tales fuere, ut ne dicamus quod & in his quæ grandilo-
Iob 29. quentiam quandam sonãt, non omnis refulgeat humilitas. Quis enim me dabit (inquit) iuxta menses dierum pristinorum, quãdo deus me custodiebat. Vides quod omne deo obtulerit, & non condemnet alios, sed ipse ab amicis condemnatus. Pharisæo omnia in se, & non in deum referenti, & absq; necessitate condemnanti alios, meritò cõdemnatio ascribitur. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur, deo illum condemnante. Qui
Esa. 43. aũt se condemnando humiliat, exaltabitur à deo iustificante. Dic igitur tu prior peccata tua, ut iustificeris.

Afferebant autem ad eum & infantes, ut eos tangeret. Quod quum uiderent discipuli, increpabant illos. Iesus autem quum illos ad se uocasset, dixit: Sinite pueros uenire ad me, & nolite uetare eos: talium est enim regnum dei. Amen dico uobis: quicunq; nõ acceperit regnum dei ueluti puer, non intrabit in illud.] Et ad humilitatem conducit etiam hoc de pueris exemplum. Docet enim dominus per illos omnino humiliter agẽ-

dum,

dum, & omnes ſuſcipiendos. Diſcipuli enim indignum arbitrabantur ad talem magiſtrum offerri pueros. At ille oſtendit uſq; adeò ſectandam humilitatem, & etiam miniſmos non abijciendos. Et ſic quidem docet humilitatem opere ſuo. Nō enim amandat, ſed ſuauiter amplexatur infantes. Docet autem & per ſermonem, quod regnum cœlorum eſt eorum qui ſimiliter affecti ſunt, ut pueri. Puer non inflatur, neq; aliquem contemnit: innocens eſt, ſimplex, neq; in proſperis moleſtus ſit, neque in triſtibus deijcitur. Vnde qui uiuit in omni humilitate & ſimplicitate, innocentiaq;, ille deo acceptus eſt: & qui accipit regnum dei ſicut puer, hoc eſt abſque dolo & curioſitate, ſed fideliter. Curioſus enim, & ſemper interrogans quomodo ab incredulitate liberetur, non intrabit in regnum, quod noluit ſimpliciter & ſine curioſitate & humiliter ſuſcipere. Omnes itaq; apoſtoli, & in ſumma omnes credentes in Chriſtum uocantur pueri. Quia & ipſe dominus apoſtolos nominauit pueros, dicēs: Num quid opſonij habetis? Sapientes autem gentilium, ſapientiam in myſterio quærentes, quod eſt regnum dei, & nolentes accipere abſq; ratione, meritò excluſi ſunt ab hoc regno. Non dixit autem, Horum eſt regnum: ſed, talium, qui uoluntarie poſſederunt innocentiam & humilitatem, quam pueri natura habent. Suſcipiamus igitur omnia illa eccleſiaſtica, quæ ſunt regnum dei, fideliter, abſq; curioſitate & humiliter. Curioſe enim inquirere, ſuperbiæ fuerit & ſapientiæ glorioſæ. Ioan. 21.

Et interrogauit eum quidam princeps, dicens: Magiſter bone, quid faciēdum mihi, ut conſequar uitam æternam? Dixit autem ei Ieſus: Quid me dicis bonum? nemo bonus, niſi ſolus deus. Præcepta noſti: Non committes adulterium, non occides, non faces furtum, non falſum teſtimonium dices: honora patrem tuum & matrem tuam. At ille ait: Hæc omnia ſeruaui à iuuentute mea. Quo audito, Ieſus ait ei: Adhuc unum tibi deeſt: Omnia quæcunq; habes, uende, & diſtribue pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & ueni ſequere me. His ille auditis, mœrore affectus eſt, quia diues erat ualde.] Videtur ille homo quibuſdam malignus quiſpiam eſſe, & illaqueare quærens Ieſum in ſermone. Nō eſt autem hoc ueriſimile, ſed auarus erat. Quoniam & Chriſtus eum quia talis erat, arguit. Etenim & Marcus dicit, quod accurrerit, & genuflexerit, & obſecrauerit Ieſum: & quod Ieſus ipſum aſpexerit, & dilexerit. Igitur diuitiarū amator erat homo ille. Accedit autem ad Ieſum diſcere cupiens de uita æterna, fortaſſis & in hoc diuitiarū ſectator. Nihil enim ita uitæ cupidum eſt, ut homo diuitijs ſtudens. Suſpicabatur igitur Ieſum indicaturum ſibi modum quempiam, quo diuitiarum poſſeſſione perpetuò frui poſſit. Poſtquàm autem dominus dixit diuitiarum abiectionem conferre ad uitam æternam, quaſi ſuam reprehendens interrogationē, & Chriſti reſponſum, abijt. Ipſe enim, quia habebat multas diuitias, multū quærebat uitam perpetuam. Verum quum renunciandū eſſet diuitijs, quid opus illa æterna uita, ut uidebat? pauper ēm agenda fuiſſet uita. Próinde accedit ad Chriſtum, ut ad ſimplicem hominem & doctorem. Idcirco & dominus demonſtrans, qd nō oporteat ad ipſum accedere ut purum hominē, dixit: Nullus bonus, niſi unus deus. Bonum (inquit) me dixiſti. cur igitur adieciſti, præceptor: uideris ēm qd me quaſi unū ex multis habeas. Quod ſi ſic, non ſum bonus. Nullus enim hominum bonus proprie, niſi deus. Quod ſi bonum me dicere uis, ut deum me bonū dicas, nec accedas ut ad ſimplicem hominem. Si enim me communem quendam hominem putas, ne uoces bonum. Deus enim uere bonus & fons bonitatis, & principium ſubſtantialis bonitatis: nos autem homines, licet boni ſimus, nō tamen proprie, ſed participes bonitatis illius, promiſcuam habemus bonitatē, mutabilesq; ſumus. Noſti præcepta, Non committes adulterium, nō occides, &c. Prius lex corrigit ea, in quæ facile cadimus, déinde & ea in quibus non multi, neque ſæpius: uti eſt adulterium committere, quia ignis naturalis & internus. Occidere, quia mala beſtia eſt ira. Furari leuius eſt, & in falſum teſtimonium rarius inciditur. Ideo & illa quidem prius corriguntur, eo quod facile in illa prolabamur, quamuis alioquí grauiora ſint. Hæc autem, furtum dico & falſum teſtimonium, ſecundo loco ponit: ut quæ rarius contingant & leuiora ſint. Porrò inparentes peccare, quamuis ſit grande peccatum, ueruntamen rarius contingit. Nō ēm Exod. 20.

facile inuenitur, qui ita bestialibus moribus sit, ut in parentes debacchetur: pauci enim sunt, raroq; fit, & ideo posterius ponit. Postquàm autem adolescens se omnia hæc seruasse dixit à iuuentute, præscripsit ei dominus paupertatem, caput omnium uirtutum. Vide autem legem Christiana uita dignam. Omnia quæcunq; habes, inquit. Nã si quid relinqueris, illius seruus es. Et distribue: non diuitibus cognatis, sed pauperibus. Habet autem & distribuẽdi uerbum emphasin quandã, ut cũ dijudicatione, & nõ fortuitò dissperganẽ bona. Quoniam autem cum paupertate & alias habere uirtutes Christianum oportet, propterea dicit: Et ueni, sequere me: hoc est, & in omnibus alijs esto discipulus meus, & semper sequere, non hodie quidem, cras autem non. Vt autem auaro promisit cœlestem thesaurum, non attendit ille, seruus enim erat pecuniarum: ideo & ut audiuit, abijt tristis, eo quod possessionis priuatio esset ei dicta, propter quam ipse æternam uitam desyderat, quo possit perpetuò diuitijs frui. Cæterum & tristitia arguit eũ beneuolum & malignum fuisse. Nullus enim pharisæorum unquàm tristis abijt, sed exasperatus potius. Non ignoro autem, quod magnum luminare mundi Chrysostomus adolescentem hunc uere æternam uitam desyderasse putarit, & de ea rogauerit, laborasse autem difficiliore morbo auaritiæ. Nihilominus nõ caret gratia, quod nũc adiectum est, quod desyderauerit æternam uitam, quamuis auarus fuerit.

Videns autem Iesus illum mœrore affectũ, dixit: Quàm difficile qui pecunias habẽt, in regnum dei intrabunt. Facilius est enim camelum per foramẽ acus transire, quàm diuitem intrare in regnum dei. Et dixerunt qui audierant: Et quis potest saluus fieri? At ille ait: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deum. Ait autẽ Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, ac secuti sumus te. Qui dixit eis: Amen dico uobis, nemo est qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut liberos propter regnũ dei, qui nõ recepturus sit multo plura in hoc tempore, & in seculo uenturo uitam æternam.] Postquàm diues audijt abijciẽdas diuitias, mœrore affectus est. dicit dominus admirabili figura, quomodo difficile sit habentes pecunias in regnum cœlorum ingredi. Non dixit quod impossibile sit eos ingredi, sed difficile. Non enim impossibile est saluari tales: possibile enim expẽdere pecuniam, & superna asse qui. Et difficile quidẽ hoc. Tenaciores eñ uisco adhærẽt pecuniæ, & difficile abstrahitur qui talibus est cõprehensus. Non multo autem post subijcit, quomodo impossibile sit: dicit enim, Facilius esse camelum per foramen acus intrare, quàm diuitẽ saluari. Impossibile enim est, quod totum camelum capiat foramen acus: Siue per camelum animal intelligas, siue funem nauticum crassum. Si igitur facilius camelum per foramen acus transire, quàm saluari diuitẽ: impossibile & hoc: impossibilius igitur saluari diuitem. Quid igitur dicẽdum? Primum quidem, quod uere sic habet, Impossibile saluari eum, qui diues est. Ne enim mihi dicas, quod saluatus sit diues quispiã, qui sua dederit: nõ enim diues saluatus est, sed quia pauper factus, uel dispensator existens, seruatus est, non diues. Aliud enim est dispensator, aliud diues. Diues enim est, qui sibi reseruat diuitias: dispensator uero, cui concreditæ sunt propter alios. Et ita etiã hic, si saluatus est, nõ diues saluatus est: sed (ut diximus) quia omnibus renunciauit quæ habuit, uel ut dispensator, bene illas distribuit. Insuper & hoc animaduerte, quod diuitem quidem impossibile est saluari: pecunias autem habentem, difficile. quasi diceret: Qui habetur & tenetur à pecunijs, ac seruit eis, non saluabitur: qui uero pecunias habet, hoc est dominus illarum est, & ipse habet eas, & non habetur ab eis, difficile saluabitur propter humanam infirmitatẽ. Impossibile enim est non abuti his quæ habemus. Quippe quandiu pecunias habemus, molitur diabolus nos supplantare, ne regula dispensationis recte utamur, & difficile est effugere eius laqueos. Et propterea bona est paupertas, & quasi tentatione superior. Dixerunt autem (inquit) hi qui audierant: Quis igitur poterit saluari? At ille dixit: Quæ impossibilia apud homines sunt, possibilia sunt apud deum. Qui enim habent mentem humanam, quæ ad inferiora uergit & terrena desyderat, saluari non possunt, sicut dictum est. Deo autem possibile: hoc est, quando quis consiliarium habet deum, & iustificationes dei, & mandata magistri de paupertate suscipit, & illius inuocat auxilium. Possibile enim est hoc. Nostrũ est

enim

ēnim uelle hoc, dei autem perficere. & aliter: Siquidem transcenderimus humanam illā infirmitatem diuitum, & uoluerimus nobis facere amicos ex mammona iniustitiæ, saluabimur per eas, & recipiemur in æterna tabernacula. Nam melius quidem fuerit dimittere omnia. Hoc autem si minus, saltem facere partiarios pauperes, & sic impossibile fiet possibile. Impossibile quidem esset non omnibus dimissis saluari: ueruntamen & est propter misericordiam dei, si partes dederimus in usum congruum. At hic Petrus interrogat: Ecce nos reliquimus omnia. interrogat autem non pro se solo, sed ad consolationem omnium pauperum. Vt enim ne soli diuites bonam spem habeant se multa cōsecuturos, qui multū reliquerint: pauperes autē paruam spem habeant, quod pauca reliquerint, & ꝓpterea paruas retributiones habituri sint: Omnis igit̄ (inquit) qui propter deū contēpserit facultates, etiamsi paucæ sint. Non enim hoc consyderes, sed quod parua hæc homini totus uictus fuerint. Et sicut tu multis & magnis, ita ille paucis & paruis depauperari expectat. Vt ne dicas, quod qui pauca habet, maiori ad illa teneatur affectione: idq; manifestum ex patribus, qui quando unum habent puerum, maiorē erga illum affectionem gerunt, quàm erga plurimos. Ita & pauper unam domum & unū agrum impensius diligit, quàm tu multa: quod si nō, certe uel eadem utrisq; est affectio, & propterea idem & cōtemptus. Hic sanè & in hoc seculo præsenti multiplices accipiunt retributiones, sicut apostoli illi. Tuguriola quidē reliquerant illi omnes, & nunc habent fulgentissima templa, & res familiares, & agros, & uxores multas, quæ illis feruore fidei adhærent, aliaq; omnia in futuro seculo: nō agros inquam tales multiplices, & corporales retributiones, sed uitam æternam.

Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymā, & consummabunt̄ omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. Tradet̄ enim gentibus, & illudetur, & contumelijs afficietur, & conspuetur: & postquàm flagellauerint, occident eum: & tertia die resurget. Et ipsi nihil horum intellexerunt. Et erat uerbum istud absconditum ab eis, nec intelligebant quæ dicebantur.] Prædicit eis passionem, propter duo illa. Vnum, ut ostendat quod non inuitus, neque ut purus homo mortem ignorans, crucifigatur: sed & præuideat, & uoluntariò patiatur. Nam si noluisset pati, deuitasset utiq; quæ præscibat. Eorum enim qui non sunt præscij, est capi. Secundū, ut doceat eos leuiter ferre quæ euentura, utpote qui antea audiuerint, & nō repente in illa inciderint. Quum autem perficienda erant in te quæ dicta à prophetis, cur ascendis ô domine? Propter istud ipsum, ut salutem operer: & ita uoluntarius uadit. Et ipse quidem hæc: discipuli autem tūc quidem nihil intellexerunt. Erat enim uerbū hoc absconditum ab eis, & maxime omniū uerbum hoc resurrectionis omnino non agnoscebant. Et alia quoq; non agnoscebant, ut tradi gentibus: maxime autem uerbum resurrectionis ignorabant, quod non erat in usu. Et nō omnes Iudæi credebant resurrectionē, in primis Sadducæi. Sed dixeris: etsi nihil agnoscebāt, quare ergo eis hæc prædicit? Quid opus illis ad consolationem eius in tempore crucis, si non intelligebantur quæ dicuntur? Quod non parum utilia postea commemorare cœpta fuerint, quæ tunc prædicente domino non intellexerunt, manifestum ex multis, & maxime ex his quæ Ioannes dicit: Hæc autem non cognouerunt discipuli eius: postea autem memores facti sunt, quod hæc de ipso essent scripta. Et spiritus paracletus suggessit eis omnia, certissimum testimonium de Christo in illis ponendo. De eo, quomodo triduo fuerit in sepulchro, satis dictum est in euangelistis alijs. Ioan. 12. Ioan. 14.

Accidit autem quum appropinquaret Hiericho, cæcus quidam sedebat iuxta uiam, mendicus: & quum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazarenus transiret. & clamauit dicens: Iesu fili Dauid miserere mei. Et qui præibant, increpabant eum ut taceret. Ipse uero multo magis clamat: Fili Dauid, miserere mei. Stans autem Iesus iussit illum adduci ad se. Et quum appropinquasset, interrogauit illum, dicens: Quid tibi uis faciam? At ille dixit: Domine, ut uisum recipiam. Et Iesus dixit ei: Recipito uisum. Fides tua te saluum reddidit. Et confestim uisum recepit, ac sequebatur illum, glorificans deum. Et omnis plebs ut uidit, dedit laudē

deo.] Dominus miraculum hoc cæci obiter in uia operatus est, ut & transitus eius nobis utilis esset, ac doctrina: ut ubique & semper, & apud omnes utiles simus, & nunquàm ignaui. Cæcus igitur credens eum esse Christum, qui expectabatur (ueri simile enim fuit ipsum, utpote innutritum Iudaicis, non ignorasse Christum ex semine Dauid) uoce magna clamat: Fili Dauid, miserere mei. Et dicendo, miserere mei: declarat, quod diuiniorem quandam de illo sententiam habeat, & non hominem purum censeat. Admirare autem quæso, quomodo confessionem suam multiplicet. Quomodo? quamuis multi increparent eum, non tacebat, sed amplius clamabat. Feruor quidam intrinsecus instimulabat eum: idcirco & Iesus iussit illum adduci ad se, quod profecto dignus esset, qui appropiaret ei. Interrogat autem illum, Quid uis, ut tibi faciam? non ut ignorans, sed ne uideatur præsentibus ille alia petere, ipse alia dare: & dum ille petit pecuniam, ipse, ut ostentator, cæcitatem sanaret. Nam fortassis insipienter talia fingere posset inuidia. Propterea quũ interrogasset & inuenisset eum recipiendi uisus ualde cupidum, dat quod petit. Vide aũt quàm alienus sit ab arrogantia. Fides tua, inquit, saluum te fecit: credidisti enim quod ego sum ille filius Dauid qui celebretur Christus, & tantum præ te tulisti feruorẽ, ut quamuis increparere, non silueris. Discamus autem ex hoc, quod quando cũ fide petimus, non alia quidem nos petimus, & alia ipse dat, sed illa ipsa. Atq; ita quoties alia petimus, & alia accipimus: manifestum, quod nõ bene, neq; fideliter petimus. Petitis eñ inquit, & non accipitis, eo qđ male petatis. Vide insup & potestatẽ: Recipe uisum, ingt. Et quis ꝓphetarũ ita sanauit? Tali inquã potestate. Vnde & lumẽ cæco facta est uox à uero lumine ꝓgressa. Vide insup & gratitudinẽ eius q sanat⁹ est. Sequutus est eñ Iesum, glorificans deũ, factusq; est & alijs glorificandi deũ author.

CAPVT XIX.

INgressus perambulabat Hiericho. Et ecce uir nomine Zachæus, atq; is princeps erat publicanorũ, & idẽ erat diues, & quærebat uidere Iesum qs esset: nec poterat præ turba, quod statura pusillus esset. Et præcurrẽs, ascẽdit in arborẽ capificũ, ut uideret eũ: nã illac erat transiturus. Et quũ uenisset ad locũ, suspiciẽs Iesus, uidit illũ, dixitq; ad eũ: Zachæe festinans descẽde: quia hodie domi tuæ oportet me manere. Et festinans descẽdit, & excepit illum gaudens. Quumq; uiderent, omnes murmurabant, dicẽtes, quod ingressus esset, apud hominem peccatorẽ diuersaturus. Stans autẽ Zachæus, dixit ad dominũ: Ecce dimidiũ bonorũ meorũ domine do pauperibus: & si quid aliquẽ defraudaui, reddo quadruplũ. Ait Iesus ad eũ: Hodie salus domui huic contigit, eo quod & ipsa filia sit Abrahæ. Venit eñ filius hominis quærere & seruare quod perierat.] Hæc fortissima diaboli uasa rapit dominus, & ciuitates eius destruit. Vide enim quomodo nõ solũ publicanos discipulos fecit, sed & Zachæũ principẽ publicanorũ captiuũ ad salutem recipit. Quod publicanus quidẽ res abominabilis, princeps aũt publicanorũ multo magis, utpote in malitia princeps, nullus dubitat. Victũ enim publicani non aliunde, quàm ex pauperũ lachrymis habent. At neq; publicanorũ ille princeps despicitur, sed solã dat alacritatẽ, & recipit mercedẽ. Desyderabat enim uidere Iesum. Et quũ ascendisset in capificũ, priusquàm uideret, prius ipse spectat à Iesu. Sic igit omnibus in locis præuenit nos dominus, tantũ nos alacres & promptos uideat. Vt autem eum uidit Iesus, festinat descendens, eo quod in domo eius mansurus erat. Et ille non erat segnis. Vnde & nos oportet paratos esse, quando Christus quippiam imperat. Sed & descendit, & suscipit gaudens, etiam si multi obmurmurent. Videamus autem & quantum utilitatis accipit in ingressu Christi. Dimidium bonorum meorũ (inquit) do pauperibus. Vides alacritatem? Non parce seminare cœpit, neq; pauca quædam dedit, sed totã uitam: & illa ipsa quæ iuste possidebat, eo quod habebat quæ dare poterat his, quos iniuria affecerat. Docet enim nos, nullum esse lucrum, siquidem habens ex iniustitia pecunias, alijs misereatur, relictis illis quos iniuria affecerat. Et uide, quomodo in hoc se gerat. Quadruplũ reddit, si quẽ defraudauit, ut illius cui iniuria facta, damnũ resarciat. Hæc enim uera eleemosyna est, ut nõ reddat

solum

ſolum damnum ſimplex, ſed & cũ augmẽto, iuxta legẽ. Lex enim furem, quadruplum reddere iubebat. Quamuis ſi diligenter cõſyderemus, nullæ prorſus ei pecuniæ relictæ ſunt. Dedit enim dimidium bonorũ pauperibus. Relictæ aũt ſunt dimidiatæ: & ex his relictis, dedit quadruplum his qui à ſe iniuria affecti: & ita ſi uita principis publicanorũ ex iniuſtitia, ipſe autem omnia quæcunq; iniuſte abſtulit, quadrifariam reddidit, conſydera quomodo omnino fuerit nudatus. Et hinc comperitur, quod ſublimius ſapuerit, quàm lex præcipiebat, nunc eruditus ex Euangelio: quia dilexit proximum plus quàm ſe, talia promittens, immo faciens. Nõ enim dixit, Dabo dimidium, & reddam quadruplum: ſed, ecce do, & reddo. Audierat enim Solomonis admonitionem: Ne dicas, redi- *Prouerb. 3.*
ens redi, & cras dabo. Chriſtus euangelizat ei ſalutem. Hodie enim (inquit) das, hodie tibi & ſalus. Dicendo enim, domui huic, omnino Zachæum ſignificat, qui ſalutẽ accepit. Zachæus enim per domum ſignificatur. Etenim inanimatam domum non dicebat filium Abrahæ: ſed manifeſtum quod animatum patremfamilias filium Abrahæ nominarit: fortaſſis & quod crediderat iuſtificatusq; erat ex fide, fortaſſis & quod in diſpẽſandis opibus magnanimus, & pauperum amator, qualis erat patriarcha ille. Vide inſuper quod & nunc dicit filium Abrahæ Zachæum, quum morum ſimilitudinem in ſe oſtendit. Neque enim dixit, quod & ipſe Abrahæ filius fuerit, ſed quod nunc ſit. Prius enim quum eſſet princeps publicanorum & exactor, nihilq; ei in iuſtitia cum Abraham commune erat, non erat filius. Quoniam autem & obmurmurabant quidã, quod apud peccatorem hominem diuertiſſet, ad cõfutandos eos inquit: Venit enim filius hominis quærere & ſaluare quod perierat. Et hoc quidem iuxta hiſtoriã. Facile aũt & aliter hæc exponere licet in utilitatem moralem. Omnis enim princeps multorũ in malitia, paruus eſt ſpirituali malitia. Contraria enim ſunt caro & ſpiritus, & propterea non poteſt uidere Ieſum præ turba. Qui enim à ſecularibus negocijs & affectionibus turbatur, non uidet Ieſum operantem, & mouentem, & ambulantẽ. Nam qui talis eſt, nullã experitur operationẽ Chriſtiano dignã. Hoc eſt enim ambulare Ieſum, hoc eſt operari Chriſtũ aliquid in nobis. At talis homo qui nunquàm uidit Ieſum ambulantẽ, neq; ſenſit ullã operationem Chriſto congruã, ſæpe per pœnitentiã uenit in conſcientiam, & aſcendit in ca prificũ, omnẽ uoluptatẽ ac dulcedinẽ quæ per ficũ inſinuat̃ infatuans & mortificans. Et ſic excelſior ſe factus, aſcẽſionesq; in corde ſuo ponens, uidet̃ à Ieſu. Et uide. Dicitq; ad illũ dominus: Feſtina deſcende. hoc eſt, aſcendas per pœnitentiã in ſublimiorẽ uitã. Deſcende per humilitatẽ. Non te ſupplantet ſuperbus ſenſus, feſtina, humiliare. Si enim humiliatus fueris, in domo tua oportet me manere. Neceſſe eſt̃ inquit, ut ego maneam in domo humilis. Ad quẽ enim reſpiciã, quàm ſuper mãſuetũ & quietũ? Etenim qui talis *Eſa. 66.*
eſt, dimidiũ bonorũ ſuorũ dat pauperibus dæmonibus. Duplicia enim noſtra ſunt bona. Corporis dico, & animæ. Omnia corporalia cõcedit iuſtus uere pauperibus, omniq; bono deſtitutis dæmonibus. Animæ aũt bona nõ diſpendit, id quod & de Iob audiuimus dominũ dicentẽ: Veruntamen animam eius ne tetigeris. Sed et ſi quẽ defraudauit, reddit quadruplũ. Inſinuat̃ igit̃ per hoc, quod omnis qui per pœnitentiæ uadit uiã cõtriã priori malitiæ, p quatuor uirtutes, omnia quæ prius peccata ſunt, ſanat: & ſic accipit ſalutẽ, filiusq; nominatur Abrahæ, eo quod & ipſe egreſſus ſit de terra ſua & cognatione prioris malitiæ, & de domo patris ſui, hoc eſt extra ſeipſum factus, & negãs ſeipſum. Domus enim patris ſui diaboli illa erat. Igitur extra ſeipſum factus & alienatus, ſalutem ſicut Abraham conſequitur.

Hæc illis audientibus, adijciens dixit parabolam, eo quod eſſet prope Hieroſolymã, quodq; exiſtimauit fore, ut confeſtim regnum dei manifeſtaret̃, dixit ergo: Homo quidam generoſus profectus eſt in regionem longinquam, ut acciperet ſibi regnum ac reuerteretur. Vocatis aũt decẽ ſeruis ſuis, dedit eis decem mnas, & ait ad illos: Negociemini donec ueniam. Ciues aũt eius oderant eũ, miſeruntq; legationẽ, dicẽtes: Nolumus hũc regnare ſuper nos.] Videtur mihi, quod homines illi audientes regnum dei, illud ſuſpicabant̃ tẽporale eſſe à deo datũ in libertatẽ Hebraici generis. Idcirco & ſuſpicabantur, quod Ieſus aſcendens in Hieruſalem, ſumpturus eſſet hoc regnũ. Dominus autem

monſtrat eis, quod inſipientia quædam dicant: non enim temporale regnum eius. Interea & hoc declarat, quod ut deus cogitationes eorum ſciat: unde & hanc parabolam dicit, & hominē generoſum ſe introducit. Nam licet homo fuerit, manſit tamen in faſtigio & nobilitate deitatis. Perfecto autē myſterio diſpenſationis in carne, in regionē longinquam, cœlū dico, profectus eſt, ut acciperet ſibi regnū, hoc eſt, ut quaſi, & ſecundū quod homo ſederet in dextra throni magnificentiæ cum carne. Etenim ſicut deus, ſemper conſubſtantialis fuit patri: ſicut homo autem tunc ſedit, quando aſſumptus eſt, permanens donec ponantur inimici eius ſub pedes eius. Hoc autem erit in conſummatione, quādo omnia, etiam quæ nolunt, ſubijcientur ei, credentia quod dominus Ieſus
Ioan.15. Chriſtus in gloria patris. Ciues autem eius ſunt Iudæi, odio habentes illum. Viderunt enim inquit, & odio habuerunt & me, & patrem meum. Qui & noluerunt eum ſuper
Ioan.19. ſe regnare, unde & dicebant ad Pilatū, negantes regnū eius: Non habemus regem. &
Zach.9. iterū: Ne ſcribas, rex Iudæorū, quamuis Zacharias dicat: Gaude ualde filia Sion, quia
Eſa.32. rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluans. Atq; Eſaias: Ecce rex iuſtus regnat. Inſuper & Da
Pſal.2. uid: Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo. Iudæi ſanè odio habuerūt dominum. Porrò dominus dedit ſeruis decem minas. Serui autem illi, ſunt hi quibus in eccleſia miniſteriū concreditum eſt: decemq; dicuntur eſſe, propter perfectionem eccleſiaſticæ præſidētiæ. Ordo enim in eccleſia perfectam habet præſidentiū diſpoſitionē, & neq; plures oportebat eſſe, neq; pauciores. ut exempli gratia: Tria hæc uidemus eſſe in eccleſia, purgationem, illuminationem, & perfectionem. Tres enim operationes illas ſortiti ſunt ordines. Diaconi purgant per inſtructionem & doctrinam, presbyteri illuminant per baptiſmū, epiſcopi & ſacerdotales ordines conſtituunt & perficiunt, hoc eſt ordinant. Vides ordines cum operationibus, & neq; plures, neq; pauciores præſidentium ordines. Illis igitur ſeruis diſtribuit decē minas, hoc eſt dona, quæ unicuiq; data ſunt in utilitatē. Oīs em cuicunq; concredita eſt præſidentia, etiamſi indignus fuerit, donum habet ex unctione ſua: id quod magnum diuinæ miſericordiæ ſacramentum eſt.

Et factum eſt ut rediret accepto regno, miſitq; uocare illos ſeruos ad ſe, quibus dederat pecuniā, ut ſciret quantū quiſq; negociatus eſſet. Venit autē primus, dicens: Domine, mina tua decem minas acquiſiuit. Et ait illi: Euge bone ſerue, quia in minimo fuiſti fidelis, habeto poteſtatem ſuper decē ciuitates. Et alter uenit, dicens: Domine, mina tua cōfecit quinq; minas. Et huic ait: Et tu præfectus eſto quinq; ciuitatibus. Et alius uenit, dicens: Domine, ecce mina tua, quam habui repoſitam in ſudario: timui enim te, quod homo auſterus ſis: tollis quod non poſuiſti, & metis quod non ſeminaſti. Dicit ei: De ore tuo te iudicabo ſerue male. Sciebas quod ego homo auſterus ſim, tollens quod nō poſui, & metens quod non ſeminaui: & quare non dediſti pecuniā ad menſam, & ego ueniens cum uſuris utiq; exegiſſem illam? Et aſtantibus dixit: Auferte ab illo minam, & date illi qui decem minas habet. Et dixerūt ei: Domine, habet decem minas. Dico enim uobis, quod omni habenti dabitur: ab eo autem qui non habet, etiam quod habet, auferetur. Quoniam inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite huc, & interficite ante me. Et his dictis, ibat pergens aſcendere Hieroſolymam.] Quum reditturus eſſet Chriſtus generoſus ille, & ſecundum humanam naturam, ex regio enim genere deſcendit dominus, et ſecundum diuinam, hoc eſt in ſecūdo eius aduentu, quando apparebit rex cum angelis in gloria patris ueniens, & omne genu flectet ei, tunc ſanè ad rationem adiget & eos qui dona acceperunt, & inuenientur: unus quidem multis profuiſſe, & decuplicaſſe donum, alius autem profuiſſe quidem & ipſe, ſed pauciori bus profuiſſe: alius autem nemini profuiſſe, ſed ignauiter tranſiuiſſe negociationis tempus. Próinde qui decuplicauit quod acceperat, ſuper decē ciuitates conſtituitur, hoc eſt, multiplices retributiones accipit: & alius deinceps iuxta ſuam recipit proportionē. Qui autem nihil lucratus fuit, condemnatur. Videamus autem & quid dicat: Domine, ecce mina tua, accipe eam: habui enim iſtam in ſudario reconditam. Dominus mortuus ſudario inuolutus fuit, & Lazari facies in ſepulchro ſudario obuoluta fuit: meritò igitur ignauus ille ſudario inquit reconditum fuiſſe donum. Mortuum enim illud fecerat & ineffica-

inefficax, non euoluēs, neque lucrum faciēs. Timebam enim te, quia tollis quod nō posuisti. Talia multi prætexunt. Nolentes enim ullis prodesse, dicunt, quod ubi non seminauerit deus bonam indolem & aptitudinem, illinc ne requirat messem. Me non fecit industrium & ad doctrinam idoneum: & quid à me exigitur, ut inde fructum faciam? Idcirco dominus dicit: Tu doce, & depone pecuniam tuam apud mensarios: hoc est, apud omnes homines, qui propositi sunt ut percipiant utilitatem. Omnis enim homo mensarius à deo ordinatus est, ut in huius mūdi officina magna negocietur. Et ego ueniens exegissem illud, hoc est repetijssem cum usura. Oportet igitur & nos, quod nostrum est facere: alios autem dominus iudicat, si noluerint utilitatem inde percipere. Tollitur igitur donū, & datur bono negociatori. Nā licet is habeat, propter istucipsum tamen magis debet plura accipere. Habenti enim dabitur, hoc est ei qui ex negociatione boni multa lucratus fuerit, illi dabitur & amplius: nam si parua in decupla fecit crescere, manifestum quod & plura decuplicabit, maioris lucri author domino futurus. A negligente autem & ignauo, & cui non est studium ut crescat, & augeatur quod acceperat, & istucipsum tolletur: ut ne res dominica frustra uacet, quæ dari potest alteri, & multiplicari. Hæc non solū de sermone & doctrina exponimus, sed & de moralibus uirtutibus. Nam & in his dona nobis dedit deus: utpote uni donum ieiunij, alij uero eleemosynæ, alij autem mansuetudinis, alij autem humilitatis. Et siquidem sobrij fuerimus & uigilantes, multiplicabimus hæc: sin autem negligentes, & uoluntate mortui erimus, ac postea arguemus deum, ut cōsueuimus dicere: Et quid faciam? Si quis fuerit sanctus, uult deus ut sit sanctus: me non uult, & non sum. Et ille Petrus fuit, & ille Paulus fuit. Stulte homo. Mina illa Paulum te fecit & Petrum. Operare autem iuxta uirtutem, & affer aliquid ei qui dedit, etiamsi non quantum Paulus & Petrus: tu autem quum eadem acceperis quæ Petrus & Paulus: nam & ille minam, & tu minam: & postea non motus omnino ad operationem boni, arguis deum? propter hoc indigni inuenti donis illis spoliabimur. Inimicos meos dicit, eos qui nolunt me regnare, adducite huc, & occidite. Iudæos dicit, quos interitui tradā, in ignem externum mittens illos. Atque adeò illi miseri in hoc mundo occisi sunt à Rhomanis exercitibus, seruanturq; & internetioni quæ illic est.

Et factum est, quū appropinquasset ad Bethphage, & Bethaniam iuxta montem qui uocatur oliuarū, misit duos discipulos suos, dicens: Ite in castellū quod è regione est: in quod introëuntes, inuenietis pullum asinæ alligatum, in quo nemo unquàm hominum sedit. Soluite illum, & adducite. Et si quis uos interrogauerit, quare soluitis? sic dicetis ei: Quia dominus eo opus habet. Abierunt autem qui missi erant, & inuenerunt sicut dixerat illis. Soluentibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos: Quare soluitis pullum? At illi dixerunt: Quia dominus eo habet opus. Et duxerunt illum ad Iesum, & iniectis uestimentis suis super pullum, imposuerunt Iesum. Eunte autem illo, substernebant uestimenta sua in uia. Et quum appropinquaret iam ad descensum montis oliuarum, cœperunt omnis multitudo discipulorum gaudentes laudare deum uoce magna super omnibus, quas uiderunt, uirtutibus, dicentes: Benedictus qui uenit rex in nomine domini. Pax in cœlo, & gloria in altissimis. Et quidam pharisæorum & turba dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait: Dico uobis, quod si hi tacuerint, mox lapides clamabunt.] Dominus super pullum sedens, duo declarat: Vnū, quod impleat prophetiam, dicentem: Ecce rex tuus uenit, *Zach. 9.* sedens super asinam. Secundum, figuraliter nobis insinuat, quod sessurus sit super nouum & indomitū, & immundū populum gentilem. Nunquàm enim aliās rogauit, ut pro itinere iumentum sibi daretur. Qui per omnem Galilæam pedestri itinere uenerat, quomodo à Bethania in Hierusalem transiens, rogaret ut pullus sibi daretur, quum non sit tanta distantia, ut sciunt omnes? Próinde, ut dicebam, mystica sunt hæc. Vinctus autem erat pullus, & dominos habebat multos: sed solutus est ab his qui missi fuerūt. Sensum aūt hūc habet. Bethania quidem domus obediētiæ interpretat̄: Bethphage uero domus maxillarum: erat sanè uicus sacerdotū. Etem̄ maxillæ sacerdotibus dabant̄,

sicut in lege scriptum est. Indicatur autem per maxillas sermo doctrinæ, quem animales maxillæ efficiunt, & attenuant. Vbi igitur domus sermonis, doctrinæ, et obedientiæ erga illum, illuc mittuntur discipuli domini, & soluunt populum catenis peccatorum ligatum, multisq; curis uitæ: & pro eo quod habent multos dominos & deos, faciunt eum habere unum dominũ Iesum Christum, & unũ deũ patrẽ. Vbi autẽ nõ est domus obedientiæ, uel susceptio uerbi doctrinæ, ibi illud nõ fit, neq; asinus soluit. Duos aũt missos esse, hoc uult, quod in adductione populi gẽtilis ad Christũ, ut obediãt ei, duo ordines ministrent, prophetæ & apostoli. Et ducũt eũ ex castello, ut discamus fuisse populũ ualde crassum & ineruditũ. Nondũ enim sederat super eũ sermo, uel Mosaicus, uel propheticus, sed pullus erat indomitus. Quamuis aũt Euangelista alius dixit, pueros fuisse qui clamabant, Hosanna filio Dauid: attamen & illi insinuabant nouũ populũ. Credendo enim Iesum ex semine Dauid secundũ carnẽ apparuisse, gloriã retulerunt deo, secundũ quod scriptũ est: Populus qui creatur, laudabit dominum. Vestimentorũ aũt substratio significare uidetur, quod exuti hominẽ ueterem, qui digni sunt laudare Iesum, substernant & subijciant illum, ut quũ ascenderit illum, sanctificet eũ, & nõ ultra repugnet caro spiritui, ut & ipsi possint dicere: Subiectus fui domino, et oraui eũ. Porrò omnes, multitudinẽ discipulorũ dixit Lucas laudare deũ. Discipulos uocans simpliciter omnes qui sequuntur Iesum: non solum duodecim, uel septuaginta: sed omnem multitudinẽ quæ uel propter miracula, uel ad tempus trahebatur à doctrina, ut sequeretur Iesum, in qua & pueros fuisse uerisimile est, sicut alij Euangelistæ dixerunt. Et hi afflati deo, regem illum cõfitebãtur in nomine dei uenturum, hoc est ut deum. Et pacem dicũt in cœlo, pro eo quod est: antiquũ bellũ quod habuimus contra deũ, direptũ est. Non enim fuit in terra rex deus, nũc autem inuento deo super terram, meritò pax in cœlo, & idcirco gloria in altissimis, angelis glorificantibus in unione & reconciliatione tali, quam nobis rex & deus, qui asino uehitur, largitus est. Etenim istucipsum, quod deus existẽs super terram apparuerit, & in regione inimicorum suorum ambulauerit, indicat fœdus factum inter nos & ipsum. Porrò pharisæi murmurabant, quod regem eum nominauerat populus, & quod ut deum laudauerat. Ad seditionem enim pertinere nomẽ regis, & ad blãsphemiam nomen domini existimabãt. At dominus: Si hi tacuerint, lapides clamabũt. quasi diceret: Nõ hæc loquuntur homines, ut mihi gratificentur, sed à uirtutibus & miraculis quæ uiderunt iuducti & compulsi, hanc confessionem & gloriam offerunt.

Et ut appropinquauit uidens ciuitatem, fleuit super illam, dicens: Si cognouisses & tu, & quidem in isto die tuo, quæ ad pacem tuam. Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: quia uenient dies in te, & circundabunt te inimici tui uallo, & cingent te. Et coangustabunt te undiq;, & solo æquabunt te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoueris tempus uisitationis tuæ.] Plorat super ciuitate, ut misericors, nolens perdi eos qui in illa, propter facinus cõtra se, ostendit itaq; uiscera misericordiæ per fletum. Quia enim miseretur eis, & non solũ ante crucem, sed & post crucem, etiam conuersionem eorum sitiebat, manifestũ est ex eo, quod post triginta quinq; annos Rhomanis traditi sunt. Nam propter nihil aliud distulit supplicium, quàm quod cupiebat eos cõuerti. Hoc est, si cognouisses quæ nunc tibi conferunt, ac pacem & quietem afferunt, nempe fidem erga me, & cessationẽ à persequendo me. Nunc autem sunt abscondita ab oculis tuis, quod propter me, quem tu reprobas, innumera mala te apprehendent, patierisq; hæc atq; illa: eo quod non cognoueris tempus uisitationis tuæ, hoc est mei aduentus, quando ueni ut inuiserem te, & saluarem. Oportebat igitur scire te quæ ad pacem tuam, ut in me crederes, & habuisses utiq; pacem à Rhomanis, & omnis malitiæ liberationẽ. Etenim omnes qui crediderũt Christo, à captiuitate fuerunt securi: & ita si omnes credidissent, nullus fuisset captus.

Et ingressus in templum, cœpit eijcere uendentes in illo & ementes, dicens illis: Scriptum est, Domus mea domus precationis est. Vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et docebat quotidie in templo. Principes autem sacerdotum & scribæ quærebãt illum perdere, & primores plebis: nec inueniebant quid facerent. Totus enim populus

pendebat

pendebat ab ore eius, quum audiret illum.

CAPVT XX.

ET factum est in uno dierum illorum, docente illo populum in templo, & euangelizante, conuenerunt principes sacerdotum, & scribæ cum senioribus, & aiunt illi dicentes: Dic nobis qua authoritate ista facis? aut quis est qui dedit tibi istam authoritatem? Respondens autem Iesus, dixit ad illos: Interrogabo uos & ego unum quiddam, & respondete mihi: Baptismus Ioannis è cœlo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se, dicentes: Si dixerimus è cœlo, dicet: Quare ergo non credidistis illi? Si dixerimus, ex hominibus, plebs uniuersa lapidabit nos: persuasum enim habet Ioannem prophetam. Et respondebant se nescire unde esset. Et Iesus ait illis: Neque ego dico uobis, qua authoritate hæc faciam.] Iesus glorioſe ingressus Hierusalem, suæ authoritatis facit indicium, repurgando domum patris suis à negociatoribus, quamuis & in principio prædicationis hoc fecerit, sicut Ioannes dicit: & iterum nunc secundo facit id, quod ad maiorem Iudæorum accusationem pertinet, quod primo suo aduentu non fuerint facti emendatiores, & manserint ipsi negociatores, illū dei aduersarium dicentes, quum patrem & deum maxime coleret, ita ut & domum illius à negociatoribus repurgatam uoluerit: idcirco & Esaiam inducit qui eos arguat dicētem: Domus mea, domus precationis uocabit. At illi stulte interrogant eū, qua authoritate hæc facis? quāuis satis intelligere poterant. Quoniā enim propheticum dictum subdidit, quod testatur domum dei domum precationis esse, non emporium & speluncam latronum: negociatio enim & auaritia latronum est: quid postea opus rogare eum, qua authoritate hæc faciat? Facile enim coniectare poterant ex dictis prophetæ, quod deus hæc iusserit. At illi interrogāt qua authoritate facis hæc? lex, inquiunt, his qui à Leui originem deducunt, templi gubernationem permittit: tu uero quum ex tribu Leui non descendas, quomodo sacerdotū ius tibi usurpas, & hæc facis? Verum ò Iudæe memor esto quid Dauid dicat: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Si igitur secundum ordinē Melchisedec dictus est sacerdos: Melchisedec uero non fuit sacerdos secundum legem neq; ex tribu leuitica: aut q̄modo posset hoc dici, quum fuerit multis seculis ante Leui? Quid quæris in Christo ordinem legis? Deus legibus non est subditus: imperabat quū tēpus esset, sacerdotes esse ex tribu Leui: nūc transfert hanc legē, & præfert sacerdotiū Melchisedec: propterea eijcit ementes & uendentes ad sacrificandū animalia, sicut oues & columbas. Ad hæc decentiam & honestatem templi uindicat. Insuper & hoc ostendit, quod non ultra animalium sacrificijs placari deum credi debeant. Igitur quamuis in promptu esset, quod eis respōderet dominus, sicut dictum est, & diceret, quod prophetа hæc, immo deus præcipiat. Veruntamen ut ostendat eis, quod semper inobedientes sint spiritui sancto: & non ostendit quod noluerint credere Esaiæ ueteri prophetæ, & cuius forte memoriā nō habebāt: sed ostēdit qđ & Ioanni uiro angelico, minimeq; carnali, qui pridem apparuerat, credere noluerint. Et propterea interrogat interrogationem hanc admiratione dignam, qua & confutat illos. Ostendit autem & nobis, quod si tali prophetæ Ioanni, qui maior se habebatur, non crediderunt de se testanti: quomodo sibi essent credituri respōsuro, qua authoritate hæc faciat? quasi dixisset, omnino licere uobis uultis, ut sermones meos respuatis & calumniemini, sicut & Ioannis q̄ maior apud uos fuit, sermones respuistis.

Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc: Homo quidam plantauit uineam, & locauit eam colonis, & ipse peregre egit multo tempore. Quumq; esset opportunū, misit ad colonos seruum, ut de fructu uineæ darent ipsi. qui cæsum emiserunt eum inanem. Et rursus adhuc alterum seruum misit. illi uero hunc quoque cæsum, & contumelijs affectum emiserunt inanem. Rursus misit & tertium. At illi hunc quoque uulneribus inflictis eiecerunt. Dixit autem dominus uineæ: Quid faciam? Mittam filium meum dilectum, forsitan quum hunc uiderint, reuerebuntur. Quem

Esa. 56.

Psal. 109.

quum uidissent coloni, cogitauerunt intra se: Hic est hæres: uenite occidamus illũ, ut
Genc.37. nostra fiat hæreditas, & eiectum illum extra uineas, occiderunt. Quid ergo faciet illis
dominus uineæ? Veniet & perdet colonos istos, & dabit uineã alijs.] Breuis quidẽ
ista parabola, multa & magna nos docet. Curam, quam deus tantam erga Hebræos ex
hibuit, qui ab initio fuerunt homicidæ: Vnum esse deum ueteris & nouæ legis: Vocan
das gentes, & abijciendos Iudæos. Vinea igitur ista, synagoga erat Iudæorũ: cultores
autem, scribæ & pharisæi qui præerant populo. Est & unusquisq; uinea & idem agrico
la: unusquisq; enim nostrum seipsum colit. Hanc igitur uineam quum collocasset agri
colis misericors, peregre profectus est, hoc est permisit eos iuxta liberum arbitrium in
gredi. Misit aũt diuersos seruos, prophetas dico, ut haberet uel paruũ quoddam lucrũ.
Volebat enim de fructu capere, non fructum omnem. Quid enim lucrifaceret deus ex
nobis, nisi sui agnitionem? Istud autẽ etiam nostrum est, lucrumq; nostrum suum facit.
Contumelijs autem affecerunt mali agricolæ missos, & cæsos miserunt uacuos: hoc est,
in tantam peruenerunt ingratitudinem, ut non solum declinarint à bono & nullum fru
ctum dederint, sed & mala fecerint: quod maiori supplicio dignũ. Igit' quũ prophetæ
tam grauia sustinuissent, filius mittitur. Forte enim hunc reuerebuntur. forte dixit, non
ut ignorans futurum, quod peius eum affecturi essent quàm prophetas: sed illud dicit
quod fieri debebat: debebant enim reuereri illum. At illi usq; adeò non sunt reueriti, ut
etiam occiderint, quod in maiorem eorum accusationem est: quia postquàm affirma
uit deus bonum hoc esse, reuerentiam fortè haberi filio: illi planè contrariam tulerunt
sentẽtiam. Hæc autem proprietas sæpe in scripturis inuenitur, ut quum dicitur, Si fortè
audiant. Neq; enim illic ignorans futurum ita dicit, sed ne quidam præscientiã dei ne
cessariã causam esse inobediẽtiæ dicant, & idcirco eiusmodi uerborũ figura utit'. Eiectũ
aũt illũ extra uineã, occiderunt. Extra uineã, exponi solet extra Hierusalem: extra enim
ciuitatem Christus passus est. At quia supra, uineam populum, non Hierusalem expo
suimus: quid si magis proprie dixerimus, quod occiderit quidem populus ipsum, sed
extra uineam, non ipse sua manu ei mortis fuerit author, sed tradiderit illũ Pilato & gen
tibus? Et ita extra uineam, hoc est extra populi manus passus est Christus. Ei enim non
licebat occidere quenquam. Vnde militum manibus occisus est. Nonnulli per uineam,
intellexerunt scripturam. Extra scripturam enim passus est dominus. Illi enim qui non
crediderunt Moysi, occiderunt eum. Nã si credidissent Moysi scripturis, & eas scru
tati fuissent, dominum scripturarum utiq; nõ occidissent. His dictis, protulit & sentẽtiã
in eos ferẽdã, qd' uinea locãda sit alijs uineæ cultoribus: hoc est, alijs dabit hoc benefici
um, ut dicantur populus meus. Vide autem quod hi, qui dicunt scripturã esse uineã, ma
gis assequi uident' sensum: ut hinc manifestũ. Collocata est enim nobis scriptura, ab he
bræis sublata. Fidenter autem dixerit quis, omnia spiritualia esse uineam quandam, siue
in scripturis & legibus, siue in actis & historijs sita sint: quibus omnibus priuati sunt Iu
dæi, & nos fruimur.

Quod quum audissent, dixerunt: Absit. Ille uero intuitus eos, ait: Quid est ergo hoc,
Psal.117. quod scriptum est: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, is factus est caput angu
Act.4. li? Omnis qui ceciderit super lapidem illum, conquassabitur: super quem autem cadet,
disperget illum. Et quærebant principes sacerdotum, & scribæ inijcere in illum manus
eadem hora, & timuerunt populum: cognouerunt enim quod in ipsos dixisset parabo
lam hanc.] Lucas quidem (ut audis) inquit dicere dominũ, quod dominus uineæ per
diturus sit ingratos colonos, & uineã daturus alijs. Quod quum audissent pharisæi, di
Matth.21. xerunt: Absit. Matthæus uero aliter dicit, nempe qd' interrogauerit eos dominus: Quid
faciet agricolis illis dominus uineæ? respondérintq; Iudæi, ac dixerint: Malos male pdet
illos, & uineam daturus est agricolis alijs. Nunquid igitur contrarij sunt? Vtrunq; em
factum fuisse ueri simile: & quod secundum Matthæum sententiam ipsi tulerint, & de
inde animaduerterint, quò tẽdat parabola, & qd' de ipsis dicta sit, ac iterum dixerint hoc
quod Lucas dicit, nempe Absit. Quid igitur Christus dicit? adducit & aliud testimoniũ
ex Dauid, lapidem quidem seipsum nominans, ædificãtes autem doctores suos: quẽ-

admodum

admodum & Ezechiel dicit: Aedificantes parietem, & linientes absq; temperatura. hoc est, qui ad gratiã loquuntur, & arguũt peccata populi tantũ in superficie, peccata populi liniunt, uelut parietem quendã. Quomodo autẽ reprobauerũt lapidẽ illũ? quia dicebãt, Non est ex deo. Duas autẽ perditiones hic dicit: Vnam animarũ illorũ, in quam incidebant scandalizati. Omnis enim qui ceciderit super lapidẽ, confringetur. Alterã, captiuitatis, quam contemptus ille lapis eis attulit. Super quẽ enim ceciderit, dissilire illũ faciet. Sic igitur dissilierunt Iudæi & dispersi sunt, sicut stipulæ ab uno horreo in totũ mundũ. Obserua aũt, quod illi prius ciderũt super lapidem, hoc est, scandalizati sunt: deinde lapis cecidit super eos, & ultus est illos: præcedit enim peccatũ meũ, deinde sequit & iusta uindicta dei. Verũ Iudæi quidẽ reprobauerũt lapidẽ istum. At lapis ille erat pulcher & electus, ita ut & in caput anguli sit positus, & coniunxerit parietes, & uniuerit utera ac noua. Et quid multis? Oportebat illos audire Esaiã dicẽtẽ: Dominũ ipsum sanctificate, & ipse erit uester timor. & nõ impegissent in illũ, ut in lapidẽ offensionis & petram scandali. At illi scientes, qđ propter ipsos parabolam dicat, consilium ineunt contra eũ: & nisi fuisset timor populi, etiam manus in eum iniecissent. Et cõtempserunt quidem legem quæ dicit: Innocentem & iustum non occides. Timuerunt autem, & repressi sunt à metu hominum, ne manifeste inuadant eum, sed clàm insidiantur ei denuo. *Ezech. 13.* *Esaiæ 8.* *Exod. 23.*

Et obseruantes emiserunt insidiatores, qui se iustos simularent, ut caperent eum ex sermone, traderentq; illum principatui & potestati præsidis: & interrogauerunt eum, dicentes: Magister, scimus quod recte dicis ac doces, nec respicis personam, sed uiã dei cum ueritate doces: licet nobis tributum dare Cæsari an non? Intellecta autem illorum uersutia, dixit ad eos: Quid me tentatis? ostendite mihi denariũ. Cuius habet imaginẽ & inscriptionem? Respondentes dixerunt: Cæsaris. Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et non potuerunt uerbum eius reprehẽdere coram populo: & mirati super responsis eius, tacuerunt.] Laqueum parauerunt pharisæi, quem difficile (ut sibi uidebatur) effugere poterat dominus: sed comprehensus est in illo pes eorum. Vide enim maliciam. Nam siquidem dixisset dandũ tributũ Cæsari, accusassent eum apud populum, quod in seruitutem redigere gentem studeat, quæ semen Abrahæ sit, & nullius seruituti obnoxia: sin prohibuisset dare, iterum ad Cæsarem, ut seditiosum traxissent. Verum ipse laqueos eorum effugit, ut caprea, quo nomine ipsum in Canticis appellauit sponsa: & docet, ut ei qui potestatem habet super corpora nostra, corporaliter subiaceamus, siue rex ille sit, siue tyrannus: nihil enim hoc nobis nocet, ut spiritualiter bene placeamus deo spirituum. Reddite enim, inquit, quæ Cæsaris sunt, Cæsari: & quæ dei sunt, deo. Et uide quia non dixit, date: sed, reddite. Debitum igitur (inquit) est. Reddite igitur debitum. Custodit te princeps tuus ab hostibus, uitã tuam pacatam facit, debes itaq; ei pro his tributum. Et aliter: Etiam ipsum quem habes nummũ, ab illo habes. Igitur quũ nomisma regis iterum illi reddis, interim tibi lucraris, quod per ipsum, quæ uitæ debita sunt, præstantur. Sicut denicq; & quæ dei suut, deo sunt reddẽda: dedit tibi mentem, illã redde ei, iuxta mentem operans: dedit tibi rationẽ, redde ei illam, ne fias brutis insipientibus similis, sed facias omnia ut rationalis. Et in summa, dedit tibi animam & corpus, omnia redde ei, & imaginem suam ei restitue per fidem, per spem, perq; charitatẽ incedens. Sanè & aliter reddenda sunt Cæsari quæ Cæsaris sunt. Vnusquisq; enim nostrum imaginem dei gestat, uel principis mundi. Quum igit similes nos fecerimus Cæsari, facti filij diaboli, imaginẽ eius gestantes, illam reddere ei oportet, & abijcere: ut habeat quæ sua, & nihil inueniat in nobis, quod suum sit proprie. Ita & imago dei seruetur à nobis incontaminata. Idcirco & Paulus admonet: Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus & imaginem cœlestis. Et alio loco: Deponẽtes ueterem hominem. Quod hoc loco dicitur, reddi, id apud Paulum dicitur deponi: & quod hic imago Cæsaris, hoc illic imago terreni peccatoris, Adam scilicet ac uetus homo. Nam imago terreni nihil aliud quàm corruptio & peccatũ, quod habuimus assimilati apostatæ, & non regi. Porrò non potuerunt pharisæi comprehendere Iesum in sermone coram populo, Hoc enim maxime enitebantur, ut apud po- *Cant. 2.* *1. Corinth. 15.* *Ephe. 4.*

pulum ipsum accusare ualerent, quod illum seruituti Rhomani populi subigerēt: sed efficere nihil ualuerunt, propter excellentem illius sapientiam.

Accesserunt autem quidam Sadducæorum, qui negāt esse resurrectionē, & interro-
Deut.25. gauerunt eum, dicētes: Magister, Moses scripsit nobis: Si cuius frater mortuus fuerit, habēs uxorem, isq; sine liberis mortuus fuerit, ut accipiat frater eius uxorem, & suscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant, & primus accepit uxorem, ac mortuus est sine liberis: & accepit secūdus illā, & ipse mortuus est sine liberis. & tertius accepit illā, similiter & cæteri septem, nec reliquerunt liberos, & mortui sunt. Nouissima omniū mortua est & mulier. In resurrectione ergo, cuius eorum erit uxor? Siquidem septem habuerunt eam uxorem. Et respondens, ait illis Iesus: Filij huius seculi ducunt uxores, & nuptum dant: illi uero qui digni habebūtur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neq; ducunt uxores, neq; nuptum dant, neq; ultra mori possunt: æquales enim angelis sunt, & filij sunt dei, quum sint filij resurrectionis. Quod uero resurgāt mortui, & Mo-
Exo.3. ses ostendit iuxta rubum, quum dicit: Dominum deum Abraham, & deū Isaac, & deum Iacob. Deus autem non est mortuorum, sed uiuorum: omnes enim illi uiuunt. Respondentes autem quidam scribarum, dixerunt: Magister, bene dixisti. Et amplius non audebant eum quicquam interrogare.] Inualidum fundamentum suæ doctrinæ iecerant Sadducæi, non credentes resurrectionem: cogitabant enim futuram corporalem resurrectionem. Ideo reiecturi dogma resurrectionis, stultam hanc narrationem fingunt: unde dominus fundamentum eorum statim concussit, & ostendit, quod non sit corporalis uita tunc. quo factum, ut dogma eorum statim obtusa opinione, & inualido fundamēto concideret. Erratis (enim inquit) nescientes scripturas, sed inuertentes sensum eorum. Filij enim huius seculi sunt, generant & generantur, nubunt & nubūtur, hoc est uxores ducunt: filij uero seculi illius nihil tale faciunt, neq; enim ultra mori possibile est. Próinde non illic fiunt ea quæ in nuptijs, sed angelica & diuina uita est. Hic enim quia mors, ideo & nuptiæ: & quia nuptiæ, ideo & mors. Illic autē morte abolita, quis nuptiarū usus? nuptiæ enim auxilium uitæ mortalis, & impletio eius quod deficit. Ibi autem nihil deficit. Quid ergo opus implente? Pares itaq; sunt angelis & filij dei. Quare? quia resurrectionis filij sunt. Quod autem dicit, talem sensum habet. Dixit (inquit) illos filios dei, eo quod nihil corporeum in generatione eorum uideatur, sed omnia diuina sint. Neq; enim in resurrectione præcedit uel coitus, uel semen, uel uterus, uel imprægnatio: sed deus est qui generat corpora nostra modis quibus ipse scit. Et próinde quia deus est, qui operatur in resurrectione, meritò filij dicuntur dei, qui ex resurrectione nascuntur. Subdit autem rationibus & scripturæ testimonium. Moses enim inquit dixisse sibi deum ex rubo: Ego sum deus Abrahæ &c. Quod si omnino euanuissent patriarchæ, & nō uixissent apud deū in spe resurrectionis, nō utiq; dixisset deus, Ego sum: sed, ego erā. De rebus enim perditis & corruptis dicere solemus: Ego eram dominus huius & huius rei. nunc autem, quia dixit, Ego sum: ostendit quod sit uiuentium dominus & deus, & nō omnino corruptorū: etiamsi mortui sint, sed spe resurgendi uiuunt. Sicut & Adam, quamuis uiuebat, attamen mortuus erat: nam ab ipsa hora qua comedit, mori dicebatur. Confusis autem Sadducæis, approbauerūt dictum Iesu pharisæi & scribæ, utpote aduersarij illorum, gaudentes illos uictos.

Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum filium esse Dauid? & ipse Dauid
Psal.109. dicit in libro Psalmorum: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, Donec ponam inimicos meos, scabellum pedum tuorum. Dauid ergo dominum illum uocat, & q̄modo filius eius est? Audiēte uero cūcto populo, dixit discipulis suis: Cauete à scribis, qui uolunt ambulare in stolis, & amāt salutationes in foris, ac primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conuiuijs. Qui deuorant domos uiduarum, simulantes longam orationem, hi accipient damnationem maiorē.] Ad passionē propediē accessurus, suam prædicat diuinitatem: idq; non admodum aperte, nec iactanter, sed modeste. Interrogat eīm illos, & perplexos reddit, sinitq; ratiocinari quid cōsectaneū. Dauid enim inquit, dominū uocat, & quomodo filius eius est purus? Erat enim et filius Dauid

secundum

ſecundum carnem, ſed & deus eius. Illi autem ſolum filium Dauid eſſe opinabant, ideo opinionem eorum euertit: quia putabant Dauidis filium ſolū. Declarat item, quod nō ſit aduerſarius deo patri, ſed multam cum illo habeat concordiam, ſiquidem inimicos eius humiliat pater. Et hæc quidem ſcribis dixit. Quia autē diſcipulos magiſtros orbis miſit, meritò eos admonet, ne imitentur phariſæorum arrogantiā & ambitioſam mentem, & ſimpliciter, ne cogitent quomodo placeāt hominibus. Nam ſalutationibus fori ſtudere, adulantium occurrentibus eſt, & gloriam malis moribus uenantium, uel hanc occaſionem ad congregandas diuitias admittētium: quin & hi uiduarum domos deuorant, uentri dediti, & ultra quàm opus ſit inſumunt, & prætextus quaſi pius eſt. Preces enim & utilitatem animarum prætexunt: non ieiunium docent, ſed ebrietatem & gaſtri margiam. & propterea accipient ampliorem condemnationem: quia nō ſolum faciunt malum, ſed & prætexunt preces: & piam honeſtatem ac uirtutem faciunt prætextum peccati. Oportebat ſanè miſereri uiduis: illi autem & in domos earū ingredientes, quaſi per longas preces benedicantur: interim uiduæ in præſentia illorum multos coguntur ſumptus facere, quo fit ut exhauriantur illarum diuitiæ.

CAPVT XXI.

RESpiciens autem uidit eos qui mittebant munera ſua in gazophylacium diuites. Vidit autem & quandam uiduam pauperculam, mittētem illuc æra minuta duo. Et dixit: Vere dico uobis, quod uidua hæc pauper plus quàm omnes miſit. Nam omnes hi ex eo quod ipſis exuberat, miſerunt in munera dei: hæc autem ex penuria ſua uniuerſam ſubſtantiam quam habebat, miſit.] Gazam theſaurum dicunt. Erat itaq; ſacer theſaurus quem pij contribuerant, quo utebant ad apparationē & neceſſaria ſacrificij, & ad ornatum templi, pauperumq; alimoniam: quamuis & de hoc poſtea negociationem fecerunt ſacerdotes, diſtribuentes theſaurum non in ea ad quæ contributa fuerant. Laudat igitur dominus uiduam ſupra omnes, quod ex penuria ſua ſubſtātiam ſuam dederat. Nam hi duo oboli, etſi parui uideant, attamē totus uictus ex mēdicimonio erat. Vidua enim erat pauper. Neq; enim dominus mercedem reddet, reſpiciens ad id quod datur, ſed ad id quod deficit. Igit plura diuites in domibus relinquunt, paruaq; ac pauca offerunt: hæc autem totam domum euacuauit, nihilq; ſibi reliquit: meritò igitur dignior eſt quæ laudetur quàm illi. Intellexerunt quidā omnē animam exponi poſſe p uiduam, quæ priore uiro, hoc eſt, ueteri lege, relicto, nondum uerbo dei copulata, hunc arrabonem uerbo dignum offerat, fidē tenuem ac paruam, & pro ſua menſura, ſcientiam que puram habens, & ſimpliciter in uita & doctrina appareat inculpata. Opus enim eſt cum fide et bona conſcientia: et ſi ſic acceſſerit quis ad deum, uidetur mittere plus omnibus diuitibus in eloquio, & abūdantibus in gentilium uirtutibus.

Et quibuſdam dicētibus de templo quod pulchris lapidibus ac donis ornatum eſſet, dixit: Ex his quæ uidetis uenient dies, in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non diruatur. Interrogauerunt autem illum, dicētes: Præceptor, quando hæc erūt? & quod ſignum quādo iſta futura ſunt? At ille dixit: Videte ne ſeducamini. Multi enim uenient ſub nomine meo, dicentes ſe eſſe Chriſtum: & tempus inſtat. Ne igitur ſequamini illos. Cæterum quum audieritis bella & ſeditiones, nolite terreri. Oportet enim prius hæc fieri, ſed non ſtatim finis. Tunc dicebat illis: Inſurget gens contra gentem, & regnum aduerſus regnum, & terræmotus magni erunt in ſingulis locis, & fames ac peſtilentiæ, terriculamentaq; & ſigna de cœlo magna erunt.] Meritò dominus prædicit nunc de Hieruſalem ſubuerſione, quoniam prope erat ut crucifigeretur: ut ſit & hoc magnum argumentum ipſum eſſe deum. Vnde quibuſdam laudantibus ſtructuras tēpli, & quæ in illud oblata erant. Opinor autem illum de ſculptis & ornatis loqui, ut erāt Cherubin & ſimilia. Hæc enim forte ἀναθήματα, hoc eſt dona, dicit. Dominus uero nihil horum miratur, ſed & deſtructionem eorum prædicit. Alij autem opinati ſunt eum de cōſummatione uniuerſali locutum, quamuis de captiuitate Hieroſolymarū à Rho-

mano exercitu dicat: ideo & ipse morem gerens eis, relinquit sermonem de captiuitate, dicturus de ea postea: nunc autem de consummatione seculi loquitur, & præmunit eos, ne se falsis prophetis ante suum aduentum uenturis subdant. Erunt autem bella & seditiones: nam quum sublata fuerit omnis charitas, meritò locum habent bella & seditiones. Post bella uero fames & pestilentiæ: & pestilitas quidem corrupto ab occisis aëre, fames autem ex agris non cultis. Quidam pestilentiam & famem non tantũ in consummatione seculi, sed etiam in captiuitatis temporibus fore intellexerunt. Etenim Iosephus miras tunc calamitates fuisse dicit propter famem, & meminit etiam Lucas
Act.11. in Actis: Facta est fames sub Claudio Cæsare. Porrò & terriculamenta multa fuerunt tempore captiuitatis Hierusalem, ut Iosephus testatur. Omnino tamen hæc sequentia, de seditionibus, bellis & fame, ac cæteris loquor, possunt tam de captiuitate Hierusalẽ, quàm consummatione seculi intelligi.

Sed ante hæc omnia iniicient uobis manus suas, & persequentur, tradentes in concilíabula & carceres, trahentes ad reges & præsides propter nomen meum: continget autem uobis in testimonium. Habete igitur fixum in cordibus uestris, non esse præmeditandam defensionem. Nam ipse dabo uobis os & sapientiam, cui non poterunt cõtradicere, neq; resistere omnes qui aduersabuntur uobis. Trademini autem etiam a patríbus & fratribus, & cognatis & amicis, & morte afficiẽt quosdam ex uobis. Et eritis inuisi omnibus propter nomen meum. Et pilus de capite uestro non perit. Per patientiam uestrã possidete animas uestras.] Ante hæc omnia, hoc est, ea quæ fient ante consummationem, uel etiam captiuitatem. Nam (ut dixi) coniungit sermonibus de consummatione, sermones de captiuitate. Iniicient enim, inquit, in uos meos discipulos, manus. Et ante captam Hierusalem persecutionẽ passi sunt apostoli à Hierosolymitanis, deo hoc ita dispẽsante: ut quũ milites mũdũ cõcuterẽt, & grauiter affligerẽt Iudæos, apostoli interim mũdũ totũ prædicatione implerẽt. Ducti sunt igit apostoli ad reges & præsides, sicut Paulus ad Festũ, ad Agrippam, ad Cæsarẽ: & factũ est eis hoc in gloriã testimonij. Quia aũt priuati & iperiti erãt, ne turbarent reddituri rationẽ apud uiros sapiẽtes: nihil, inquit, de hac re uobis curæ sit. Accipietis enim tũc à me eloquentiã & sapientiã, ita ut etiã si oẽs aduersarij uestri usq; ad unũ uobis obstiterint, nõ poterint uobis resistere, neque per sapientiã, hoc est sensuum uim, neq; per eloquentiã & linguæ certitudinẽ. Sæpe enim quis habet sapientiã in rationibus & mentibus. Qui enim facile in aduersis conturbat, cõfundit oia, quũ dicendũ est ad populũ. Apostoli aũt, dico, in utroq; gratiã cõsecuti sunt. Vnde obstupuerũt sacerdotes de Petro et Ioanne, ob imẽsam sapiẽtiã, dum cõ
Act.26. prehenderent eos, qua prius carebant. Paulo uero dicit Festus: Insanis Paule, multæ te literæ ad insaniã cõuertũt. Et quũ excussisset timorẽ illorũ, quem ex imperitia habebãt, subdit & aliud necessariũ & ualidũ ad cõcutiendas animas. Trademini ab amicis & cognatis. Prædicit igit & de hoc, ut ne quũ hoc subitò cõtingat, turbentur. Grauiter eñ
Psal.54. hoc animã cruciat, sicut & Dauid dicit: Quod si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utiq;: tu aũt homo unanimis &c. & iterũ: Qui comedit panes meos mecũ, supplantauit super me calcaneũ. Quum dixisset quod odio habendi, & quod occidendi essent quidã ex eis, subdit maximã cõsolationẽ. Capillus de capite uestro nõ perit. Saluabimini enim inquit, & neq; minimũ quiddã in uobis corrumpet, etiamsi uideat multis corrumpi: tantũ ferre oportet. Per patiẽtiã eñ possidebitis animã uestrã. Nã inimicus quidem inuadit ceu hostis, in captiuitatẽ ducturus animas uestras, & tentat per afflictiones rapere: sed uos date pro pecunia patientiã, & possidebitis animã uestram hac compensatione, & nihil uobis damni erit. Attẽde aũt quod dicit, occisuri sunt ex uobis: intelliges enim rarius quiddam, quia non integros uos occident: sed quum ex duobus sitis, anima & corpore, nõ utrunq; morte afficient, sed unum ex uobis occident: animas autem
Matth.10. uestras possidebitis per patientiam. id quod & alibi dicit: Ne timeatis ab his qui occidũt corpus, animam autem uestram occidere non poterunt.

Quum autem uideritis circũdari ab exercitibus Hierosolymam, tunc scitote quod immineat desolatio eius. Tũc qui in Iudæa sunt, fugiãt ad montes: & qui in medio eius,

descendant:

descendant: & qui in regionibus, non intrent in eā: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Væ autē prægnantibus, & mamma nutrientibus in illis diebus. Erit enim afflictio magna super terrā, & ira in populo hoc, & cadent ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes: & Hierusalē calcabit̄ à gentibus (donec impleant̄ tempora gentiū) Et erunt signa in sole & luna, & stellis, & in terris anxietas gentiū per desperationē, resonante mare & fluctu, extabescentibus hominibus præ timore, & expectatione eorū quæ superuenient orbi terrarū. Nā uirtutes cœlorū mouebunt̄, & tūc uidebunt filiū hominis uenientē in nube cū potestate & gloria magna.] Manifestissime nunc de captiuitate Hierusalē tradit. Vnde sic opinor intelligēdū. Ante hæc oīa aūt, hoc est ante fames & pestilitates, et alia grauia quæ sunt euentura in tēpore cōsummationis, persecutionē quidē patiemini uos apostoli & cæteri. Deinde & Hierosolymis mala imminebunt. Nā quoniā illi putabāt, quod in tēpore cōsummationis destruēda essent ædificia tēpli: nō, inquit. Tēpus em̄ cōsummationis falsos, pphetas habebit, & fames & pestilentias ex cōtinuis bellis, quæ cōtingent ob charitatis penuriā. Vos aūt ante tēpus cōsummationis persecutionē patiemini, & Hierusalē capiet̄, & lapides illi diruent̄. Quādo enim uidebitis ciuitatē à Rhomanis exercitibus cingi, tunc desolationē eius scitote. Tragice igit̄ profert mala, quæ tunc ciuitati imminebunt. Nā qui in Iudæa (inquit) fugiāt in montes: & qui in regionibus, ne sperent quod ciuitas murata custodiat eos, sed secedāt etiā ipsi q in media ciuitate. Dies em̄ ultionis sunt, ut impleantur quæ in Daniele scripta, Maxime aūt uæ prægnantibus, quādoquidē fugere nō poterūt propter sarcinā uentris. Et lactātibus, ppter amorē erga pueros, quos neq; relinquere possunt absq; cura, neq; secū auferre. Quidā in hoc insinuatum putant esum pueri, de q̄ tradit Iosephus, & prædicit Hieremias. Et Hierusalē (inquit) cōculcata erit à gentibus. Hucusq; de captiuitate. Deinde iterū tradit ea quæ de consummatione. Erūt enim signa in sole & luna, & stellis. Quum enim creatura alteratur, meritò elementa nouū morē habēt. Et angustia gentiū, hoc est afflictio omniū, pplexitate cōmixta. Mare aūt maximis sonis resonabit, et erit cōmotio ac turbatio, ita ut homines extabescant à solo timore, & expectatione eorum quæ uenient super orbē. Vides hic manifeste de cōsummatione loquentē? Supra enim dicebat Hierusalē ab exercitibus & gentibus cingendā & cōculcandā, hic autē toti orbi superuentura dicit mala: & ita nunc de consummatione seculi loquitur. Nam uirtutes cœlorū mouebuntur. Et quid dico, inquit, quod homines turbabuntur, quum creatura omnis alteretur? Nam & ipsi angeli & primæ uirtutes turbabuntur, terrebunturq; in terribilibus īmutationibus uniuersi. Et tūc uidebūt filium hominis. Qui? omnes credentes & nō credentes. Venientē aūt in nubibus, ut deū scilicet cū uirtute & gloria magna. Quippe super solē tunc fulgebit & ipse, & crux eius, & ab omnibus agnoscetur. Esa. 13.

His autem fieri incipientibus, suspicite & attollite capita uestra, quoniam appropinquat redemptio uestra. Et dixit illis similitudinem: Videte ficum & omnes arbores, quū protrudunt iam gemmas, cernentes ex uobis ipsis scitis, quod iam instet æstas. Ita & uos quum uideritis hæc fieri, scitote quod instet regnum dei. Amen dico uobis, non præteribit generatio hæc, antequàm omnia facta fuerint. Cœlum & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt.] Sicut prior aduentus domini in restitutionē & regenerationem animarum nostrarum fuit, ita & secūdus erit in regenerationē corporū. Quoniā enim animæ prius mortuæ fuerāt propter inobedientiā, corpora aūt post nongētos annos inobediētiæ mortis uim experta sunt: ideo posterius regenerant̄ & melius habēt: idcirco et dominus dicit: Quādo hæc fiūt, suspicite qui grauati estis corruptione, quasi libertate donādi. Nā ἀπολύτρωσις, hoc est redēptio uestra adest, hoc est cōsummatio utriusq; libertatis, animæ inquā et corporis. Præpositio em̄ ἀπό, insinuare uidet̄ perfectā à corruptione libertatē, quam & corpo tūc accipiet gratia domini, extremū inimicū abolētis, mortē. Aboleuit etem̄ principat⁹ & potestates, & animas redemit: reliqua autē erat mors corpora nostra depascens: q̄ & ipsa cū abolebit̄, erit nobis libertatis & redēptionis author. Et regnū dei statim aderit, quū hæc fiēt. Etem̄ quēadmodū ficus quæ promittit folia, propinquam æstatem nunciat; ita & quū hæc fiūt prodigia, & transformatio uni-

uersi signant, quod uentura sit æstas, hoc est regnum dei, post hyemem et tempestatem, quasi æstas aduenturū iustis, tametsi tunc peccatoribus futura sit hyems & tempestas: nam illi præsens seculum pro æstate habent, futurū aūt pro hyeme. Amen dico uobis, quod non præteribit generatio hæc, donec hæc omnia fiant. Generationem uocat, non eos qui tunc aderant, sed omnium fidelium generationem. Solet enim scriptura genera
Psal. 23. tionem hoc nominare modo: ut, hæc est generatio quærentiū dominū. Quia aūt turbationes, & bella, & alterationes dixit futuras, tā elementorū quàm rerū: ut ne quis suspiceet, quod forte aliquādo destruendus sit Christianismus, dicit, Non. Nō em̄ præteribit hæc Christianorum generatio. Cœlum quidem & terra immutabuntur, sermones autē mei, & Euangelium meum non peribunt, sed manebūt. Tametsi commoueant omnia: fides tamē in me non deficiet. Apparet aūt hoc loco, quod ecclesiā omni creaturæ præferat. Ecclesia enim eius, & uerbum ac Euangelium nequaquàm peribunt.

Attendite autem uobis, ne quando grauentur corda uestra crapula & ebrietate, & curis huius uitæ, subitusq; uobis ingruat dies ille: tanquàm laqueus enim superueniet in omnes, sedentes super faciem totius terræ. Vigilate itaq; omni tempore, deprecantes ut liceat uobis effugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis.] Audiuistis (inquit) terriculamenta & turbationes: & grandia sunt hæc omnia, ac symbola malorum quæ peccatores sunt deprehēsura: sed quia grauia hæc, ideo magnū remediū eorū est attentio & oratio. Semp enim paratū esse & expectare finem, maxime omniū conferre poterit. Hoc autē uobis nō cōtinget, si sobrij fueritis, et nō grauata fuerint corda uestra crapula & ebrietate, & solicitudine seculari. Num cū obseruatione aderit dies ille? Nō: sed inopinatus & repentinus aderit, clàm sicut laqueus apprehendens eos qui nō attendunt. Fortassis autem quis curiosius scrutabitur dictionē hanc, Sedentes super faciem omnis terræ. Hos enim illaqueabit dies ille, qui in ocio & absq; solicitudine uersantur: illi enim sunt qui sedent, & qui illaqueantur. At qui operantur & actiui sunt, & sobrij in operatione boni, feruntur q; in omne bonum, non sedent neq; quiescunt super terram, sed surgunt hic, & dicunt sibi: Surge & ambula, quia non est tibi hic requies. & patriā meliorē inquirunt. Hisce non erit dies ille laqueus, sed dies festiuus: idcirco oportet uigilare & orare deū, ut possimus effugere futura omnia. Qualia? fortassis tempestates & fames, et pestilentias, atq; alia quæ electos non ita prement: fortassis itē mala, quæ peccatoribus perpetuò superuentura: quæ aliter non possumus effugere quàm uigilantia & oratione. Quoniā autem non sufficit fugere malū, sed opus est etiā bono quopiā: postquàm dixit, ut possitis effugere omnia hæc uentura, addidit, Et stare coram filio hominis: quod est fruitio bonorū. Oportet igitur Christianum non solum fugere aspera, sed & curare ut gloriam accipiat. Angelica enim dignitas est stare coram filio hominis
Matth. 18. & deo nostro. Angeli sanè semper uident faciem patris mei.

Docebat autem interdiu in templo: noctu uero exiens diuersabatur in monte qui uocatur oliuarum. Et omnis populus diluculo uentitabat ad eum, ut in templo audiret eum.] Occultarunt Euangelistæ multa quæ docuit: & maxime tres. Ioannes autem & ipse multa silentio præterijt, ueruntamen sublimiores quàm tres alij doctrinas exposuit. Igitur his qui congregabantur in templo, multa & sublimia differebat, ut coniectare licet. Nam pauca dixerunt Euangelistæ, neq; ostendere uoluerunt: & manifestum quidem est aliunde multis ex locis, & ex hoc non parum diuinare possumus, quum dominus fermè per triduum prædicarit, scripsisse illos paucas doctrinas, quas intra diem unum, si quis dixerit dici posse, nō reprehendendus fuerit. Ex multis igitur paucanobis scripserunt sancti Euangelistæ, gustum quendā dulcedinis præbentes. Differebat autem non unius generis, sed unicuique idoneum sermonem referebat. Ideo & turba diluculo ueniebat ad eū. Gratia enim effluebat ex labijs eius. Nocte uero secedebat ad montem: monstrans nobis quod oporteat nocte quidem per quietem colloqui cum deo, die autem morē gerere & prodesse hominibus. Et cōgregare quidē nocte, die aūt distribuere cōgregata. Ipse aūt nō habebat opus oratione, uel cōuersatione cū deo. Nō em̄ erat ad quē se cōferre poterat, quū ipse esset deus. Nobis aūt hæc ad figurā prætulit:

Vt

Vt apud fluenta, nocte quidem accipiamus orationis fluxum ex spiritualibus uenis, die autē effundamus hausta his, qui opus habent. At si quis uidisset populum ita mane ad audiendum confluentem, diceret congruere ei illud Dauidis: Deus deus meus, ad te de luce uigilo. Sitiuit in te anima mea. Psal. 62.

CAPVT XXII.

NStabat autem dies festus azymorū, qui dicitur pascha, & quærebant principes sacerdotum & scribæ, quomodo Iesum interficerent. Timebant ēm plebem. Intrauit autem satanas in Iudam, cui cognomen erat Iscariotes, qui erat è numero duodecim, abijtq;, & locutus est cum principibus sacerdotum, ac ducibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gauisi sunt, ac pacti sunt pecuniam illi se daturos. Et ille spopondit: quærebat'que opportunitatem, ut traderet illum illis sine turba.] Quærebant quidem illum interimere scribæ: at quia tempus paschæ instabat, & uidebant sibi inde periculum imminere à turba quæ congregabatur, maxime propter diem festum, quærebant insidias quomodo interfecto illo, non periclitarentur. Intrauit autem satanas in Iudam, qui erat unus è numero duodecim, erat'que ex maxime familiaribus discipulis, ut nullus confidat in seipso, sed semper attendat uitæ suæ, utpote grauem habens aduersarium. Quidam autem sic intellexerūt: Qui erat è numero duodecim, numerum solum implebat ut apostata, nō ut apostolus, nec ut uerus discipulus. Quomodo ēm uerus discipulus, qui furatur quæ in marsupium mittebantur? Hic igitur quum ingressus esset in eum satanas, decreuit secum, & conspirauit cum quærentibus Iesum tradere. Hoc enim significat spopondit, hoc est perfectam promissionem, & pactum fecit. Et quærebat opportunitatem, quando inueniret illum sine turba, hoc est seorsim & solitarium: & ipsis traderet. Magistratus autem hoc loco uocat præfectos ædificijs templi, uel etiam censores, ut qui curarent ea quæ ad bonum ordinem seruandum pertinebant. Præfecerant enim Rhomani quosdam populo, ut ne turbaretur, quandoquidem seditiosi erant. Illos igitur uocat στρατηγούς, magistratus. Fortassis autem & militaria munera credebantur eis, qui erant ex sacerdotali ordine, unde magistratus & duces dicti. Ambitione enim laborantes, & illa officia inuadebant: unde eos magistratus & duces templi nominauit, manifestius forte taxans illos.

Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat immolari pascha. Et misit Petrum ac Ioannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut edamus. At illi dixerunt ei: Vbi uis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus uobis in ciuitatem, occurret homo quidam, uas aquæ testaceum portans, sequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifamilias ædium: Dicit tibi magister: Vbi est diuersorium, ubi pascha cum discipulis meis edam? Et ipse ostendet uobis cœnaculum magnum stratum, ibi parate. Euntes autem inuenerunt sicut dixerat illis, & parauerūt pascha.] Quod phase Hebraice, pascha dicatur, & signet transitum ex Aegypto, sæpe dictū est: & in summa omnia quæ in festo fiunt, ita dicta: nunc autem quem nobis dicat diem azymorum, dicēdum &c. Diem igitur azymorum dicit quintum, ad cuius ueſperam pascha immolandum erat. Igit̄ dominus forte quinto mane mittit discipulos, Petrū & Ioannē: & illū quidē ut diligentē, hunc uero ut dilectū. Mittit aūt in alienā domū. Necq; enim domū habebat uel ipse, uel discipuli eius. Alioquin in una discipulorū domo māducasset pascha. Vides paupertatē? Mittit uero eos ad hominem incognitū, ut ostendat quod sponte susceperit passionē. Si enim uoluisset, poterat sicut mentē homini qui se nesciebat dedit ut se susciperet: ita & cum Iudæis quæ libuisset facere. Quidam autem dicunt, quod propter hoc nō dixit nomen hominis, nec manifestauit eū: sed signo quodā deduxit eos ad domū illius, propter proditorē, ut ignorato nomine nō proderet domū pharisæis, qui uenissent & cōprehēdissent eū priusquàm cœnā perficeret, & spiritualia sua sacramēta traderet. Idcirco infra Christus dicit: Desyderio desyderaui hoc pascha māducare uobiscū: hoc est, oēm operā adhibui, ut lateat proditorē, & ne ante tēpus sustineamus passionē, priusquàm traderemus

sacramenta. Expositionē hāc accipiat q uolet. Et cuius gratia pascha facit? p oīa ostendit qđ usq; ad extremū anhelitū nō sit cōtrarius legi. Atqui comedamus & nos hoc pascha spiritualiter. Et intelligamus dies azymorum, omnem quæ in spirituali lumine est conuersationem, quæ nullam uetustatem primæ in Adam inobedientiæ habeat. In qua conuersatione si fuerimus, impinguandi sumus mysteriis Christi. Præparabunt itaque hæc sacramenta Petrus & Ioannes. Actiua & contemplatiua, feruor zeli & mansuetudo pacifica. Oportet enim fideles & feruidos esse bonum operando, & zelotas aduersus malitiam, & mansuetos erga male operantes. Odio enim habenda malitia, non is qui male agit, cuius habenda est cura. Infirmus enim est. Et hoc est male agere, à maligno uexari & facere malum. Quod si habuerimus Petrum & Ioannem adornātes cœnam: uitam dico bonam, quæ est Petrus: & uera dogmata, quæ sunt Ioannes theologus: occurret illis præparatoribus homo: tunc inueniemus humanam conditionem uere formatam secundum imaginem conditoris uas aquæ figulinum gestantem. Aqua quidem spiritus gratia, ut Euangelista Ioannes docet. Figulinum autem uas, cor quod facile confringi-
Iacobi 4. tur: nam qui spiritualem gratiam accipit, humilis est, & cōtritus corde. Humilibus enim dat dominus gratiam. Qui autem scit seipsum esse terram & cinerem, & dicit cum Iob,
Iob. 33. De terra me formasti: ille portat gratiam spiritus in uase cordis sui, quod facile compungitur & conteritur. Et quum assecuti fuerimus hanc conditionem, abeamus in domum mentis, cuius paterfamilias monstrabit nobis cœnaculum stratum magnum. Cœnaculum autem est sublimis eiusmodi mentis capacitas, diuinorū inquam & spiritualiū, in quibus habitat, & in quibus amice excipitur. Strata autē sunt hæc: nihil enim in eis aspe-
Prouerb. 8. rum, sed & aspera in plana cōuertuntur tali menti, sicut & Solomon dixit: Omnia plana intelligentibus, & recta inuenientibus scientiam. Id autem peccatoribus non dixit, quia mens, licet opus excellens faciat, iuxta suam efficaciam agens, strata tamen eius scientia est, & adhuc humiliora habet. Sublimis autem & quæ uera scientia, & super omnem sublimitatem, ignoratio est, quæ mentem transcendit, quādo non iam mens operatur, sed operationem sentit, ac patitur. Oportet autem nos prius in mente nostra operari, & deinde gratiæ dominicæ in nobis operationē sentiemus, quæ nos suscipiet, sicut prophetas, & eos qui excessum patiuntur, & omni naturali operatione destituunt. Denicq; dicitur assumptio domini in propheta huiusmodi fieri. Sicut igitur & in hoc cœnaculum stratum uenit Iesus cum discipulis suis, & perficit mysteria: ita uenit ad nos & damnum nostrum, & suam ostendit efficaciam: sed non expectat, ut nos ueniamus ad eū. Discipuli aūt uerbi dei, sunt omnes sermones quos fecimus. Tunc igit quum intellexerimus, quod operetur in nobis uerbum, dico impletionem: immo assuefacti fuerimus
Psal. 8. iungere sermonibus opera, tunc uidebimus cœlos opera digitorum tuorum.

Et quum iam esset tempestiuum, accubuit, ac duodecim apostoli cum eo. Et ait illis: Desyderio desyderaui hoc pascha comedere uobiscum antequàm patiar. Dico enim uobis, post hac non edam ultra ex eo, donec compleatur in regno dei. Et accepto poculo, gratias egit, ac dixit: Accipite hoc, & diuidite inter uos. Dico enim uobis, quod non bibam de fructu uitis, donec regnū dei ueniat. Et accepto pane, quum gratias egisset, fregit ac dedit eis, dicens: Hoc est corpus meū, quod pro uobis datur, hoc facite in mei recordationem. Similiter & poculum postquàm cœnauit, dicens: Hoc poculum nouū testamentum per sanguinē meum, qui pro uobis effunditur.] Pascha stantes comedebant: quomodo igitur dominus recumbere dicitur? Dicūt itaq;, quod postquàm comedit legale pascha, recubuerunt more uulgari comedētes alios quosdam cibos. Dicit aūt ad discipulos: Desyderio desyderaui hoc pascha manducare uobiscum, priusquàm patiar. quasi diceret, hanc extremam cœnam meam uobiscum. Idcirco & gratum ac desyderabile est: nā ultra uobiscū nō sum conuiuaturus: sicut & peregre profecturi, postrema colloquia cum maxime familiaribus suauiter miscent. Vel aliter: Desyderaui hoc pascha māducare uobiscum, eo quod magna mysteria in hac uobis cœna sim traditurus, nempe ea quæ sunt noui testamenti. Significat autem per hæc, quod uoluntariò patiat. Poterat enim omnino secedere, sicut & alijs temporibus, quum sciret se passurū. Quod

autem

autem dicit, Non bibam illum, donec regnum dei ueniat: quidam sanctorum intelle-
xerunt, donec resurgam. Post resurrectionem enim conuersatus est cum discipulis, &
comedit & bibit cum eis. sicut & Petrus dicit ad Cornelium: Qui comedimus & bibi- Act. 10.
mus cum eo post resurrectionem. Quod autem regnum dei sit resurrectio, manifestū
est. Resurrectio enim destruxit mortem. Regnauit autem mors ab Adam usq; ad Chri
stum. Tunc autem destructa, concessit domino uictoriam & regnum: quemadmodum
dictum est: Vbi stimulus tuus ò mors? & Dauid: Dominus regnauit. Deinde interpre Osee 13.
tans, q̃modo regnauerit: decorē, inquit, indut⁹ est, incorruptionē accipiēte corpore & Psal. 92.
decorato deitate, ut Esaias inquit: Hic formosus in stola, uiolentia cū fortitudine. Domi Esa. 63.
nus quoq; postquàm resurrexit, inquit: Data est mihi omnis potestas. Quū em̃ uenisset Matth. 28.
resurrectio, quam regnum dei nominauit, eo quod mortem destruxit, iterum bibit cū
discipulis, persuadēs discipulis nō iuxta apparētiā tātū resurrexisse. Quidā aūt regnū pu
tarunt futurum statum: Bibere autem dominum nobiscum in futuro, reuelatione my-
steriorū. Lætificans enim nos exhilaratur: & pascens, pascitur misericors: & nostrum po
tum ac alimoniam, hoc est doctrinam, proprium cibum existimat. Bibit igitur hoc loco
nouam quādam potionem cum dignis, reuelans eis semper noua quædam & insolita.
Ideo & uidetur poculorū meminisse Lucas. Et semel quidem dicit: Accipite & diuidi-
te inter uos: quod ueteris testamenti figuram quis esse dixerit. Et iterum, quod illum
postquàm fregit panē & distribuit, ipse distribuit discipulis, qd' & noui testamēti nomi-
nat. & suo sanguine dicit hoc innouari. In ueteri enim sanguis erat brutorū animaliū,
quum lex uigeret: nunc autem quum uerbū dei homo factum est, sanguis nouum te-
stamentum nobis obsignauit. Dicendo autem, quod pro uobis datur & effunditur, nō
pro solis apostolis signat corpus eius esse datū, & sanguinem eius esse effusum, sed pro
humano genere. Quando igitur dicit, quod pro uobis datur, hoc est pro nostro homi-
num genere. Vetus enim pascha perficiebatur ob liberationē ex Aegypto, & sanguis
agni propter seruata primogenita: nouum autem pascha propter remissionem pecca-
torum, & cogitationum sanctificatarum & conseruatarum deo. Primum autem panis,
& deinde poculum. Primum enim laboriosior actio & difficilior. Sudores enim præce
dunt uirtutem. Quemadmodum igitur panis non solum in sudore faciei excolitur, sed
& comedendo operosior est. Deinde post labores, lætitia diuinæ gratiæ, quæ signat̃ p
poculum. Postquàm enim quis in uirtutibus diu grauiterq; laborauerit, tandē dignus
est donis, & inebriatur laudata illa ebrietate, qua excedit ex hoc mundo: sicut Paulus
& Dauid. Et ut audentius quiddam dicam, sicut & deus apud Habacuc.

Veruntamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa. Et filius quidem homi-
nis, secundum quod definitum est, uadit: ueruntamen uæ homini illi per quem prodi-
tur. Et ipsi cœperunt quærere inter sese, Quis nam esset ex ipsis, qui hoc facturus esset.
Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum uideretur esse maior. Dixit autem
eis: Reges gentium dominantur eis: & qui potestatem habent super eas, benefici no-
cātur. Vos autem nō sic: sed qui maior est in uobis, fiat sicut iunior: & qui princeps est,
sicut qui ministrat. Nam uter maior est, qui accūbit, an qui ministrat? nónne qui accum
bit? At ego in medio uestrū sum, ut qui ministrat.] Nihil excæcatis est miserius. Vide
enim quid dominus dicat: Ecce manus tradentis me mecū est in mensa. & stupidus non
sensit. Etenim nō solū ut ostēdat se nō ignorare quod euenit, hæc dicit dominus: sed &
ut ostendat nobis suā bonitatē, & proditoris malicią, qui nō erubuerit secū cōuiuari. Nā
nō omisit sua facere, ut nobis exemplū daret, ut usq; in finē lucrari lapsos studeamus. Et
filius quidē hominis (inquit) uadit, non ceu non ualeat se iudicare, sed quia olim decre
uerat mori n salutem hominū. Veruntamen uæ homini illi per quem tradit̃. Nam præ-
definitum quidem est, ut patiatur: sed tu quare inuentus es malus, et ita ad proditionem
paratus? Propterea tibi uæ adiudicatum est, quia inuentus es studens proditioni. Quia
& serpens maledictus est, eo quod seruiuit diaboli consilijs. Turbati autem sunt discipu
li his auditis: & hoc latius dísces in euangelio Ioannis. Nunc autem non solum de suspi-
tione proditionis tantum turbātur, sed & ex turbatione illa ad contentiones uenisunt,

contendentes quis ex ipsis esset maximus. Inciderunt autem in hanc litem: quia uerisimile est, quod inter se dixerint unus alteri, tu proditurus es: & alius alteri, tu proditurus es. Et inde eò peruenerunt, ut dicerent: Ego sum melior, & ego sum maior, & similia. Quid igitur dominus? Comprimit tumultū hunc duobus exemplis. Vno gentilium, quos abominabantur: ostendens quod illis assimilandi sint, si sapiant similia. Altero autem suo exemplo. Ducit enim eos ad humilitatem exemplo suo, ostendens quod ipse ministret eis. Etenim tūc, sicut dictum est, panem suum & potum distribuit. Quū igitur ego, quē omnis rationalis & angelica creatura adorant, in medio uestri ministro: quomodo uos digni estis, qui magna de uobis sentiatis, & primas partes capiatis? Videtur autē mihi non obiter huius recubitus & ministerij meminisse: sed reducere eis in memoriam: Quia de uno pane comedistis, & uno calice bibistis, amicos & unanimes una mensa fecerit: quare ergo sapitis, quæ tales non decent? Et neq; ego uni quidē seruiui, alteri autem non seruiui, sed omnibus uobis. Omnes igitur unum & idem sentiatis. Tu autem in his omnibus intelligas, quod imperfecti fuerint adhuc discipuli, sed uide quomodo & postea refulserint. Confundantur Manichæi, qui dicūt quosdam natura indociles, & impossibilem esse uitæ mutationem.

Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo: & sedeatis sup duodecim thronos, iudicātes duodecim tribus Israël. Ait autem dominus: Simon Simon, ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticū: sed ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Et tu aliquando cōuersus cōfirma fratres tuos. At ille dixit ei: Domine tecū paratus sum & in carcerem, & in mortem ire. At ille dixit: Dico tibi Petre, nō canet hodie gallus, priusquàm ter abneges nosse me.] Postquàm dixit traditori uæ, et in medio docuit eos humiles esse. Sicut traditori uæ adiudicauit, ita è diuerso inquit: Vos estis qui mansistis mecū in tentationibus: ideo & mercedē uobis dispono, hoc est, paciscor uobiscum, ut quū pater meus disposuerit mihi, hoc est segregauerit mihi regnū, ut edatis & bibatis super mensam meam. Comedere autem & bibere dixit, non quasi edulia illic sint posita, neq; quasi sensibile quoddam regnum sit. Ipse em̄ per ea quæ Sadducæis loquutus est, docet quod conuersatio quæ illic, angelica
Rhom. 14 sit. Et Paulus docet regnum dei, nō esse cibum & potum. Ne quis igitur erret audiens hic, Edatis & bibatis super mensam: sed cogitet quod hoc dictū sit ex metaphora eorum qui à regibus honorantur. Nam qui cum regibus cœnant, uidentur primos honores sortiri. Hoc igitur & de apostolis dicit, quod apud se omnibus alijs præferantur. At ubi thronos & sedes audieris, non thronos intellige, sed gloriam & honorem. Nō em̄ creaturæ est sedere, sed sanctæ trinitatis, increati & regis omnium dei: creaturæ autē tanquàm ancillæ est stare: idq; quū corporaliter dicimus sedere & stare. Iudicantes uero, hoc est condēnantes eos qui ex duodecim tribus sunt increduli futuri. Non parua autem condemnatio fuerit, quod apostoli qui ex Israëlitis etiam ipsi erant, crediderunt, & alij non crediderunt. Itaq; quia proditori uæ adiudicatum est, illorum autem qui permanserunt in amore erga illum, tantū prædixit fore honorem: ut ne extollantur, quasi magnum quiddam fecissent, & permansissent in charitate, ac non prodidissent: Satanas uos (inquit) petiuit cribrare, hoc est turbare, nocere, tentare. Sed ego rogaui. Ne existimetis, inquit, quod uestrum sit totum hoc bonum opus. Diabolus enim ualde urget, si possit uos ab amore meo depellere, & ostendere proditores. Ad Petrum autem uerba hæc dirigit, qui reliquis audacior erat: & probabile est superbisse in his, quæ à Christo promissa erant: idcirco & reprimit eum, dicens: Satanæ quidem multum fuit studium contra uos, ego autem oraui pro te. Et hoc, humano more dicebat. Nam ut deus, non opus habebat orare aliquē. Rogaui igitur dicit, ut non deficiat fides tua, quamuis enim breui tempore concutiendus sis: sed habes recondita semina fidei, etiam si folia abiecerit spiritus inuadentis, sed radix uiuet, & non deficiet fides tua. Tu uero conuersus confirma fratres tuos. Planus huius intellectus is est: Quia te habeo ut principem discipulorū, postquàm negato me fueueris, & ad pœnitentiam ueneris, cōfirma cæteros. Hoc enim

te decet,

te decet, qui post me ecclesiæ petra es fundamentum. Intellexerit autem hoc quis non solum de apostolis dictum, quod confirmati fuerint à Petro: sed & de omnibus qui usq; ad consummationem seculi futuri sunt fideles. Tu enim Petre conuersus, bonum exemplum pœnitentiæ eris omnibus, ut nullus credentium in te respiciens, desperet: qui quum apostolus fueris, & negaueris, iterumq; receperis primatum omnium, & præfecturam orbis per pœnitẽtiam. Rogauit itaq; Satan cribrare & nocere, sicut cribratur triticum purum, utpote inuidens amori tuo in me, sicut ei mos est. Nam sic & Iob inuasit. Verum ego non omnino te derelinquam, ut deficiat in uniuersum fides tua. Quamuis autem ego rogauerim pro te: attamen tu ne recideris, sed conuersus, hoc est pœnitentiã agens, & lachrymas profundens, & à negatione resiliens, esto & alijs pœnitẽtiæ exemplar, ne desperent. Quid igitur Petrus? Multa charitas animosum eum reddidit, ut polliceatur quæ sibi tunc impossibilia. Dominus autẽ ubi uidit eum temeraria loqui (oportebat enim semel audita ueritate, quæ ei dicebat quod tentandus esset, nõ reluctari) manifestat ei tentationis speciem, nempe negationem. Hoc autem loco discimus magnam doctrinam, quod non sufficiat propositum hominis absq; subsidio dei. Quemadmodũ & Petrus parum derelictus, tametsi charitatem ac feruorem habere uideretur, ubi reliquit eum deus, supplantatus est ab inimico. Et iterum non sufficit dei subsidium, si non affuerit & humanum propositum. Quemadmodum & Iudæ nihil profuit, quamuis omnia faceret dominus, ut lucrifaceret eum, quum abesset ei bona uolũtas. Horreamus autem, consyderantes quantũ contra remissos ualeant insidiæ diaboli. Ecce enim & hoc loco Petrus, quamuis à deo conseruaretur, quia paruo tempore per dispensationem derelictus est, eò peruenit ut negaret: & nisi fuissent à deo custodita parua quædã quæ in illo recondita erãt semina, quid non fuisset passus? Eò enim spectabat diabolus, ut & ipsum ad proditionem intruderet. Cibus enim diaboli (inquit propheta) electi. Deo autem sit gratia, qui non derelinquit sanctos, & iustos, & bonos corde: qualis erat Petrus ualde amans, & alienus à malis erga magistrum suspicionibus. *Habacuc.1.*

Et dixit eis: Quando misi uos sine sacculo & pera & calceamentis, num quid defuit uobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram: & qui non habet, uendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim uobis: quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet perfici in me: Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladij hic. At ille dixit eis: Satis est.] In principio quidem prædicationis mittens discipulos dominus in castella & ciuitates, & absq; necessarijs dimisit, neq; dedit quibus habebãt opus, neq; curã gerere uolebat, & in his oportebat discere eius uirtutẽ. Illorũ eñ curam habens, tanquàm infirmorum, faciebat eis omnia necessaria affluere abunde citra ipsorum curam. Nunc autem contraria præcipit, non contrarius sibijpsi: sed ostendens eis qd'usq; ad hoc tẽpus tãquàm paruulos gestarit, & nõ fecerit eos de quoquã solicitos. Nunc autem opus est eis, ut curẽt ea quæ uirorum sunt, & prouideant sibijpsis. Ego enim inquit, pater uester, uestri curam gerens iam abeo. Ex hoc tẽpore parati estote, & ipsi rerum propriarum curam gerite, & nolite omnem curam in me reijcere. Opera enim uestra non erunt tam facilia, & à labore aliena: sed obnoxij eritis fami & siti, & multis aduersis. Hæc enim insinuantur per sacculum & peram, ac gladium. Próinde ne sitis ignaui, quia & famem experturi estis, & opus habebitis edulijs: quæ per peram significat. Et uiriles estote, quia in multa aduersa incidetis: quod per gladiũ indicat. Hæc autem dicit, non ut omnino gladijs sint accincti, sed (ut dixi) significans bella & pericula, & docens ut ad omnia præparati sint. Nam ne existiment posteriores, quod apostoli à se nihil ad uirtutem contulerint, sed totum dei fuerit: Non hoc erit (inquit) sic: neq; eñ apostolis meis uti uolo ut instrumentis inanimatis. Deniq; inuenies apostolos, & maxime Paulum, multa & ex humanis industrijs recte facere. Et lege Acta, quãuis & in his non abfuerit diuinum subsidium. Interea autem & apostolis accedit utilitas, ne fastu inflentur ex hoc. Si enim ipsi nihil curassent, & à deo omnia facta fuissent, inflati fuissent, quasi maius quiddam supra uires humanas sortiti. Et alioquin, naturæ ignauia & *Esa.53.*

corruptione, nihil à se excogitabant, sed omnia expectabant à uerbo. Propterea dicit eis, ex hoc tempore & peras gestate: hoc est, sic affecti estote, & curam habete ut esuri em habituri. Et gladium emite, quod est: sic prouidete uobisipsis, tanquàm hi qui in bella & prælia multa incident. Et aliter exposuerunt quidam, Emite gladium. Significat enim breui tantas futuras insidias, quales nunquàm fuerunt, & quod inuasuri sint illos sanguinarij uiri. Nam quia illi prius inter se de primatu contenderant: Non est (inquit) tempus ambitionis, sed periculorum & cædium: nam & ego magister uester ad mortem abducor, neque ad gloriosam mortem. Veruntamen implebitur in me, Cum iniquis deputatus est. Insidias igitur latrocinatorias significaturus, meminit gladij: & neque perfecte reuelauit, ut ne metu quodam terreantur: neque perfecte siluit, ut ne repentinis insidijs confundantur, immo ut post hæc recordantes admirentur eum, tanquàm præscientem, & stupescant quomodo seipsum pro salute hominum ad mortem tradiderit: & propterea etiam ipsi nihil molestum subterfugiant, ut saluentur aliqui. Hæc enim opinor, ænigmatica propterea dicebat, ut postea recordantes & intelligentes, utilitatem caperent. Quoniam tunc ita insipientes erant, ut dicerent: Domine, ecce hic gladij duo: at ipse quia uidit eos non intellexisse, inquit: Satis est. Tametsi nequaquàm sufficissent, si humano auxilio contra homicidas illos uti oportuisset, neque centum gladij sufficissent. Si autem hoc noluisset, & diuiniore subsidio opus erat, superflui fuissent & duo. Veruntamen dominus noluit eos arguere, utpote nihil intelligentes: sed dixit, satis est: ac processit. Sicut igitur & nos, si quando cum quodam conuersantes, uidemus eum non intellexisse quod diximus, dicimus: Bene, dimitte. Quamuis non sit bonum, sed ne conturbemus, remittimus. Facit autem hoc dominus, quando uidet discipulos non intelligere dictum, transit, & euentui rerum permittit explicare dictorum intelligentiam. sicut & quando dixit, Soluite templum hoc. Nam postea cognouerunt hoc discipuli eius post resurrectionem. Quidam autem per ironiam dixerunt dictum à Christo, Satis est. Nam quum dixissent discipuli, Ecce duo gladij hic: dominus ironice (aiunt) dixit: Quia duo sunt, omnino multi sunt, & sufficiunt nobis contra multitudinem quæ uenit super nos.

Et egressus ibat (ut erat solitus) in montem oliuarum: secuti sunt autem illum & discipuli. Et quum peruenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem. Et ipse auulsus est ab eis fermè ad iactum lapidis, positisq; genibus orabat, dicens: Pater, si uis, transfer poculum hoc à me: ueruntamen non mea uoluntas, sed tua fiat. Apparuit autē illi angelus de cœlo cōfortans eum. & correptus labore prolixius orabat. Et erat sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terrā. Et quum surrexisset à deprecatione, uenissetq; ad discipulos suos, reperit eos dormiētes præ mœstitudine. Quid dormitis? Surgite & orate, ne intretis in tentationem.] Post cœnam, non desidiam, & ludi, & somnus dominum excipiebant, sed docebat & orabat, propter nos hæc figurans & demonstrans. Væ igitur ijs, qui post cœnam fœdis scortationibus uacant. Secedit autē in montem oliuarum, postquàm talia docuisset discipulos ut oraret: consueuerat enim seorsum hoc facere, idcirco & à discipulis auellitur. Nō omnes autem discipulos, sed tres tantum assumit, qui & gloriæ suæ in monte spectatores fuerant. Quia enim & in agone oraturus erat, ut ne uideantur formidinis esse indicium: propterea assumit eos qui diuinæ gloriæ & superni testimonij spectatores & auditores fuerāt, ut quū uiderint laborantem, hoc humanæ naturæ esse dicant. Vt enim crederetur uerus homo esse, naturæ quod suum erat facere permisit, & uitā appetit etiā ipse ut homo, precaturq; ut transeat calix. Nam uitæ amans est homo. Quo confutantur hæreses, quæ dicunt phantasticum fuisse hominem. Etenim quum hæc facta sunt, & habuerunt unde eiusmodi nugarent: quid non facturi erant, si non fuissent hæc facta? Porrò uelle quod transeat calix, humanum erat. Statim autem dicēdo: Veruntamen non mea uoluntas fiat, sed tua: ostendit quod & nos sic oportet affectos esse, & philosophari, diuinæque uoluntati cedere, & non parere naturæ se opponenti. Non uoluntas mea humana fiat, sed tua, eo quod tua uoluntas non est à mea diuina uoluntate separata. Duas enim naturas habens unus

Christus

Christus, habuit & naturales uoluntates, diuinam ac humanam, uel uolitiones. Voluit itaque humana natura uiuere, naturale enim est. Deinde sequens diuinam uoluntatem, quæ uolebat ut omnes homines saluarentur, & erat communis patri & filio ac spirituisancto, mortem suscepit: & sic unum factum est uolitum, hoc est salutaris mors. Quod enim ab humana natura fuerit orare, quæ iuxta permissionem patiebatur communem affectionem, qua amamus uitam: & non à diuinitate, sicut dicunt maledicti Ariani: manifestum est ex hoc quod sudauit, id'que cum tanta anxietate, ut planè hæc fuerit & paroemia, eo quod sanguinei riui ex eo ceciderint. Paroemia enim παροιμία. est in his qui ualde laborant, ita ut sanguinem sudent: sicut & in his qui amare flent dicimus, quod sanguinem fleant. Hoc igitur uolens manifestare Euangelista, quod non tenuibus quibusdam indicijs, & ostentationis gratia apparentibus: sed fluentem fortiter sudorem stillauerit, & collegerit secum riuos sanguinis. Hinc igitur manifestum, quod natura illa quæ sudabat, illa & in agone erat. Humana enim ista fuit, non diuina: quia & humana natura permissa est hæc pati, & sic passa est. Sed simul interim ostendit, quod non phantasticus fuerit homo. Interim & magis mysticum quiddam docet, quod & communem humanæ naturæ formidinem sanet: quia in seipsum illam sumpsit, diuinæque uoluntati fecit obedientem. Quippe quod egre diebantur è corpore sudores & decidebant: uidetur significare, quod exurat & abstergat, & à nobis cadere faciat fontes formidinis, natura nostra in Christo. Dico igitur, quod quia humanam nostram formidinem curare uoluit, si ualde timidus & ignauus fuisset, non utique sic sudasset. Visus est autem ei angelus confortans eum, id'que ad nostram consolationem, ut orationis uirtutem discamus, eo quod confortet. Quum'que didicerimus, eam in grauibus periculis præmittamus. Interea etiam implentur ea, quæ dicta à Mose in magno cantico: Et confortent eum omnes filij dei. Nonnulli autem sic dicti explicarunt curiosius, quia apparuit ei angelus glorificans eum, & dicens: Tua est domine fortitudo, tu enim prævaluisti contra mortem & contra infernum, & liberasti genus humanum. Et hæc quidem sic se habent. Ipse autem quum inueniret discipulos dormientes, exprobrat simul & adhortatur ut orent in tentationibus, ne forte ab illis uincantur. Hoc enim significat non intrare in tentationem, hoc est non absorberi à tentatione, neque in illius potestate fieri. Vel etiam simpliciter iubet nos orare, ut nostra sint serena, & ne in difficultatem quandam incidamus. Dæmoniacum enim est, & arrogantiæ plenum, in pericula semetipsum inijcere. Quomodo igitur dicit Iacobus: Omne gaudium exi- Iacobi 1.
stimate fratres, quum inciderítis in tentationes. Et quid hoc? Non enim nos contraria dicimus. Ecce enim & Iacobus non dixit, Inijcite uosipsos: sed, quum incideritis, ne collabamini, & omne gaudium existimetis: & quod non erat uolitum, facite uolitum. Melius quidem fuerat, si non uenissent: uerum quia uenerunt, quæ utilitas fuerit inutili mœrore confici? Ostende igitur mihi ubi expresse præcipiatur. orandum ut cadas in tentationem? uerum non poteris. Cæterum scio duplex genus esse tentationum: & quod quidam intelligunt, ne ingrediamur in tentationem, hoc est in eam qua anima nostra uincitur, scilicet in tentationem libidinis uel iræ. Omne autem gaudium existimandum, quum in corporalem afflictionem & tentationem incidimus. Quanto enim externus homo corrumpitur, tanto & internus renouatur. Scio quidem hæc, sed ueriora arbitror, quæ præsenti scopo uicíniora sunt.

Adhuc autem eo loquente, ecce turba, & qui uocabatur Iudas, unus è duodecim antecedebat eos, & appropinquauit Iesu, ut oscularetur eum. Iesus autem dixit illi: Iuda, osculo filium hominis prodis? Videntes autem hi qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, percutiemus'ne gladio? Et percussit unus ex illis seruum principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dextram. Respondens autem Iesus, ait: Sinite huc usque. & quum tetigisset auriculam eius, sanauit eum. Dixit autem Iesus ad eos qui uenerant ad se, principes sacerdotum ac magistratus tẽpli

& seniores: Quasi ad latronem existis cum gladijs ac fustibus, quum quotidie uobiscum fuerim in templo, nō extendistis manus in me: sed hæc est hora illa uestra, & potestas tenebrarum.] Osculum Iudas dedit, quod his qui inuadebant signum esset: at nō à longe monstrauit, ut non deciperentur nocte: quia & cum facibus & lucernis aduenerant, ne latere posset Iesus. Quid igitur dominus? Accedit ad hostile illud osculum, fulmina autem tam dolosum & ingratum subitò extinguere neglexerunt, docente nos salua tore per illa patientiam. Reprehendit autem solum Iudam: Osculo prodis? non erubescis hoc proditionis signum? misces amico amplexui inimici opus proditionem? Sed & quem prodis? filium hominis, hoc est mansuetum, lenem, morigerum, propter te factū hominem, quum deus sit. Hæc dicebat, usq; sub extremam horam fouens illum: & idcirco nō prosequutus est conuicijs, neq; dixit: O inhumane, & ingratissime: sed, Iuda: proprio eum nomine compellans, neq; grauius simul arguisset, nisi & hoc ei cessisset in melius, siquidem uoluisset. Etenim ne putaret esse occultum, sed notū domino: & uel tunc ante omnia scientem procumberet & pœniteret, hoc fecit, & uisus est eum confundere. Et sciebat quidem illum inemendabilem, faciebat tamen interim quod suum, quemadmodum & pater eius in ueteri faciebat: sciens enim Iudæos non audituros, mittebat prophetas. Interea & nos idem docet, ut ne correcturi lapsos affligamus multum. Porrò discipuli zelo flagrantes, etiam gladios eximunt. Vnde autem illos habebant? Agnū immolarant, & à mensa exierāt. At arguit Petrus, qui præter scopum domini zelo utebatur. Alij etenim interrogant, num percutiemus? Ipse autem non expectat præceptū, ita semper feruebat pro magistro. Percutit autem seruum pontificis, & amputat eius aurem dextram. Neque hoc fortuitò cōtigit, sed signum hoc erat, pōtifices qui tūc erāt, omnes futuros seruos, & perdituros auriculam dextram. Etenim si Mosen audiuissent, dominū gloriæ nunquàm crucifixissent. Verum Iesus auriculam restituit. Decet enim uirtutem uerbi, sanare inobedientes, & apponere eis auriculam ut audiant. Iesus itaque manifestum miraculum facit, auriculam sanans, miraculo patientiam suam ostendens, & per miraculum inducens eos ut ab insania absistant. Dicit autem ad principes sacerdotum, & ad magistratus templi, qui στρατηγοὶ & ædiles dicebant: quia cōstituti erant ad exquirenda ea quæ ad templi usum exigebantur, uel qui præfecti erant ædificio & constructioni templi. Ad hos igitur dicit: Quotidie uobiscum docebam in templo, & noluistis me comprehendere, & nunc quasi latrones inuaditis: sed reuera noctis attentatis opera, & potestas uestra tenebrarum est, atque idcirco hāc horam obseruatis, quæ conuenit uobis & operi, quia me inuaditis.

Comprehensum autem eum duxerunt, & induxerunt in domum principis sacerdotum. Petrus uero sequebatur eminus. Quum autem accēdissent ignem in medio aulæ, atq; unà consedissent, sedit & Petrus inter illos. Quem quum uidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, defixis in illum oculis, dixit: Et hic cum illo erat. At ille abnegauit eum, dicens: Mulier, non noui illum. Et post pusillum alius uidens eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus uero ait: Homo, non sum. Et interuallo interiecto ferè horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere & hic cum illo erat, nam & Galilæus est. Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicas. Et continuò adhuc illo loquente, cecinit gallus. Et conuersus dominus, intuitus est Petrum. Et recordatus est Petrus uerbi domini, quomodo dixerat ipse: priusquàm gallus cecinerit, ter me negabis. Et egressus foras Petrus, fleuit amarè.] Infirmus fuit Petrus iuxta prædictionem, & negauit dominum non semel,
Matth. 26 sed ter, & cum iuramento fecit negationem. Dicit enim Matthæus, quod cœperit detestari & iurare, quod nesciat hominem. In tantum malum metu correptus, & parum à domino derelictus, propter temeritatem peruenit: ut doceatur ad dandam alijs ueniam & ipse facilis sit. Pertinacior enim erat: & nisi sic fuisset correctus, alijs ueniam non dedisset, manens in sua morositate. Porrò tunc usq; adeò metu confusus est, ut ruinam non sensisset, nisi dominus respexisset eum. O bonitatem. Etiam quum negaret, non neglexit discipuli salutem. Meritò enim & negatio ista propter salutē hominū nōnihil eū affligebat. Itaq; negauit quidem primum discipulus, deinde gallus cecinit: & iterum

negauit,

negauit, usq; dum negasset tertio, & tunc gallus secundo iterum cecinit. Sic enim Marcus scripsit manifestius & euidentius, quasi à Petro edoctus: illius enim discipulus erat. Proinde dictum à Marco, Lucas per transcursum dixit, non exactiori sermone. Nec est contrarium quod dicit Lucas ei, quod à Marco dictum. Nam gallus solet & bis & ter canere singulis motibus. Quippe usq; adeò Petrus ab humana infirmitate grauatus est, ut neque galli cantum sentiret: sed postquàm gallus cecinit, iterum atque iterum negauit, donec Iesus benigne suo uultu ipsum recordari faceret sui dicti. Et egressus foras, fleuit amarè. Nam et egressus est quum primum negasset, ut Marcus inquit. Deinde probabile illum iterũ ingressum, ne daret suspicionem quod familiaris esset Iesu. Et iterum quum recordatus esset, exit & flet amarè: ut ne uideret ab his qui in atrio erant, exit occultans se ab illis. Quidam autem, nescio quam stultam pro Petro defensionem fingunt, dicentes audacter quod non negauerit Petrus, sed dixerit, Nescio hominem: hoc est, nescio purum hominem, sed deum hominem factum. Horum autem insipiens argumentum alijs relinquamus. Mendacem enim faciunt dominum, & aduersant̃ contextui Euangelij, nulloq; modo facere poterunt, ut cohæreat consequentia narrationis: sed & Petrus quare fleuit, si non negauit? Marc. 14.

Et uiri qui tenebant Iesum, illudebant ei, cædentes. Et quum circunexissent eum, percutiebãt faciem eius, & interrogauerunt eum, dicentes: Vaticinare, quis est ille, qui te percussit? Et alia multa conuiciantes dicebant in eum. Et ut factus est dies, conuenerunt seniores plebis, & principes sacerdotum & scribæ: & duxerunt illum in concilium suum, dicentes: Num tu es ille Christus? dic nobis. Et ait illis: Si uobis dixero, non credetis: quod si etiam interrogauero, non respondebitis mihi, neq; dimittetis. Ex hoc tempore erit filius hominis sedens à dextris uirtutis dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius dei? Qui ait: Vos dicitis me esse. At illi dixerunt: Quid adhuc desyderamus testimonium? ipsi enim audiuimus ex ore ipsius.] Conuiciatores quidã intemperantes fuere, qui hæc Iesu inferebant. Oportebat enim interim & diabolum nullam malitiæ speciem relinquere, sed omnia effundere: ut in omnibus natura nostra inuenta sancta, uinceret ac turbaret eum. Etenim quia propter hoc naturam nostram suscepit dominus, ut roboraret eam contra omnes diaboli artes, & ostẽdat quod si ab initio sobrius fuisset Adam, neutiquàm esset uictus: ideo omnes species diabolicæ malitiæ, quæ in eũ fundebant̃, sustinebat: ut nos qui sequimur eum, confidamus quod in Christo natura nostra uicerit, & ne formidemus ad ullum opprobrium uel triste. Idcirco & percutitur, & illuditur: prophetarum'que ipse dominus, quasi pseudopropheta irridetur. Nam, uaticinare nobis, quis est qui te percussit: eò tendit, quũ illi subsannarent, & dicerẽt impostorẽ qui seipsum prophetam fecisset. Et ut factus est dies (nocte enim ab ebrijs ministris illusus & blasphematus est) seniores & dignitate præstantiores interrogant eum, Num ipse sit Christus? At ipse cogitationes eorum sciens, & quod operibus non credidissent, ad persuadendũ efficacioribus: & q̃modo ergo uerbis suis crederent, inquit, Si dixero uobis, non credetis. Si enim crederetis uerbis meis, quid opus erat cõsilio? sin interrogauero, non me absoluetis. Sæpius enim & antea interrogati siluerunt: ut de baptismate Ioannis: & de hoc dicto prophetæ, Dixit dominus domino meo. & de muliere incuruata. Vbi igitur me audito, credidistis? Quando autem interrogati non siluistis? Propterea hoc dico, qd̃ ex hoc tẽpore non est tempus sermonum & doctrinæ de hoc, quis sim. Si enim uoluisletis, cognitus essem uobis ex signis & miraculis. Iudicij autem tempus ex hoc tempore. Videbitis igitur filium hominis sedentem à dextris uirtutis dei. At illi his auditis, maiori rabie concitati, perinde ac insani interrogant, Tu igitur es filius dei? Verum ipse medio quodam modo & ironice respõdet: Vos hoc dicitis, quod ego sim. Etenim despiciebat insaniam eorum, & ambigue eis loquebatur. Hinc autẽ manifestum, quod inobedientes nullam utilitatem percipiunt, quum eis reuelantur mysteria, sed maiorem condemnationem accipiunt. Ideo illis occultanda sunt, nam hoc maioris est misericordiæ. Mar. 11. Matth. 22. Lucæ 7.

CAPVT XXIII.

ET surgens uniuersa multitudo eorum, duxit illum ad Pilatum. Cœperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc deprehendimus euertentem gentẽ, ac uetantem tributa dari Cæsari, dicẽtem se Christum regem esse. Pilatus autem interrogauit eum, dicens: Tu es ille rex Iudæorum. At ille respondens illi, ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotũ & turbas: Nihil inuenio noxæ in hoc homine. At illi inualescebant, dicentes: Cõmouet populum docens per uniuersam Iudæam, exorsus à Galilæa usq; ad hunc locũ.] Manifeste ueritati aduersantur. Vbi enim prohibuit Iesus tributa dare, qui ut debita potius reddi præcepit, sic dicens: Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt? Quomodo autem commouet turbam? nunquid ut regna inuadens? sed incredibile hoc omnibus: nam quum agnouisset, quod populus uellet ipsum in regem facere, secessit. Vnde & Pilatus, deprehendens sycophantiam, fatetur: Nullam inuenio noxam in homine hoc. Videtur autẽ mihi, quod & ista interrogatio, quam facit erga Christũ, ridere calumniam. Subsannat enim rem, dicens: Tu es rex Iudæorum? quasi sic dicat: Tu qui tam pauper, tam uilis, tam destitutus auxilio, tam nudus, accusaris regnum ambire? Hoc autem deridentium est (ut diximus) ita accusare Iesum, fingendo talem rem attentari ab homine tam nudo atque uili, ad quam tot diuitijs atque præsidijs opus est. Verum hi quum nihil aliud haberent ad sycophantiam confirmandam, clamoris utuntur auxilio, & clamauerunt contra deum uerbum. Commouet enim inquiunt, hoc est seditiosum facit populum: & non in una parte, sed à Galilæa incepit, & peruenit usque huc, per mediam Galilæam transiens. Non simpliciter autem mihi uidentur meminisse Galilææ, sed in terrorem Pilati. Nam Galilæi semper seditiosi, rerumq; nouatores fuere: qualis erat & Iudas Galilæus, cuius recordari faciunt Pilatum, quasi ita dicẽtes: Cogita præses Iudam Galilæum, qui multum negotium fecit Rhomanis, facta non parua seditione populi: talis & hic est, quem oportet è medio tollere.

Pilatus autem audita mentione Galilææ, interrogauit nũ homo Galilæus esset: & ut cognouit quod ad Herodis ditionem pertineret, remisit eũ ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat per id tempus. Herodes autem uiso Iesu, gauisus est ualde. Tenebatur enim multo iam tempore cupiditate uidendi illum, eo quod audiret multa de eo, & sperabat se signum aliquod uisurum ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus: at ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes sacerdotum & scribæ, acriter accusantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitibus suis, cumq; illusisset, indutum ueste splendida, remisit ad Pilatum: & facti sunt amici inter se Pilatus & Herodes in eodem die. Nam antea simultas inter eos interceserat. Pilatus autẽ conuocatis principibus sacerdotũ, & magistratibus, ac plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum, & ecce ego coram uobis interrogans, nullum crimen inuenio in homine isto ex ijs de quibus accusatis eum, sed ne Herodes quidem: nam remisi uos ad illũ, & ecce nihil dignũ morte actum est ei: emendatũ ergo illum dimittam. Necesse autem habebat dimittere eis in festo unum. Exclamauit autẽ simul uniuersa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabban, qui erat propter seditionem quãdam factam in ciuitate, et homicidium conjectus in carcerẽ. Iterum aũt Pilatus locutus est ad eos, uolens dimittere Iesum. At illi clamabant, dicentes: Crucifige crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit hic? nullum crimen capitale comperio in eo: castigatum ergo dimittam illum. At illi instabant uocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur, & inualescebant uoces eorum, ac summorum sacerdotum. Et Pilatus adiudicauit, ut fieret quod illi postulabant. Dimisit autem illis eum, qui propter seditionem & homicidium cõiectus fuerat in carcerem, quem poposcerũt: Iesum uero tradidit arbitrio eorum. Et cum abducerent, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem, uenientem è rure; & imposuerunt illi crucem, ut portaret post Iesum. Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum, quæ plangebant & lamẽtabantur eũ.] Rhomanorũ legem sequens Pilatus, mittit dominũ ad Herodem.

Illa

Illa enim cauet ut unusquisq; à principe suæ regionis iudicetur, ideo & tanquàm Galilæum Iesum mittit principi Galilææ. Herodes autem gaudebat, non ut animæ suæ utile qd lucraret ex spectaculo Iesu: sed quia audierat de eo quod sapiēs esset, & mira operaretur: habuit stultum desyderium, laborans curiositatis morbo etiam ipse ut uideret alienum hominem, & audiret quid ille diceret. An nō & hodie multi morbo illo laborant? Desyderabat enim & ipse signum quoddam uidere à Iesu, non ut credat, sed ut oblectet oculos: sicut in spectaculis uidemus præstigiatores apparere, qui deuorant serpentes & gladios, ac similia. Fermè enim putabat Iesum esse talem. Et interrogabat eū sermonibus multis, & illudentis more tractabat, totumq; subsannabat: ideo & Iesus nihil respondet. Sciuit enim quando respondendum, omniáque ratione fecit, & testimonium accepit à Dauid, quod dispenset sermones suos in iudicio. Quid enim oportet respondere ei, qui non interrogat, ut discat? Quid item oportet mittere margaritas ante porcos? immo maioris misericordiæ est, sicut supra diximus, tacere inter tales. Sermo enim dictus cui nihil prodest, adhuc maioris condemnationis causa est ei, si non attendat. Pilato sanè respondit, quoniam aliquanto prudentior erat Herode, etiamsi non admodum sapiens. Quum autē interrogasset ille, Tu es rex Iudæorum? quid dicit dominus? Tu dicis. Hoc autem medium quodammodo sensum habet. Potest enim intelligi, Vere ego sum, tu dixisti id quod est: & intelligi potest, ego non sum, tu autem dicis. Herodi autem prorsus nihil respondit, quandoquidem illusor erat. Et uere semini malo, filijs iniquis, his qui tunc erant inquam Iudæis, & exactores erant, opprimentes eos, & illusores dominabantur eis. Nam mente irrisoria & ridicula intentione concupiscebat uidere Iesum, & signum ab eo spectare. Et hoc animo interrogauit eum, atq; hoc tandem indicauit, illum contemptum & irrisum dimittens: & non ipse solum, sed & omnis exercitus eius, qui ultra omnia conuicia induit uestē candida, remisitq; eum ad Pilatum. Tu autem uide, quomodo per omnia quæ facit, diabolo est impedimento. Excitat enim opprobria & conuicia contra Christum, & inde ueritas magis declaratur. Nam hisce irrisionibus manifestius testantur, quod dominus nō fuerit seditiosus uel rebellis: si enim talis fuisset, neutiquā hisce ludibrijs illusissent, & excitato tanto periculo, & seditione totius gentis, præsertim tam suspicacis, & tantū nouitate rerū gaudentis. Facti sunt autem amici Pilatus & Herodes. Herodi enim argumentū amicitiæ fuit & initium, quod à Pilato ad se missus esset: quasi Pilatus non uindicet sibi aliqua priuilegia Herodis. Veruntamen uide quàm discrepantia congreget diabolus, solum ut Christo mortem præparet. In unam eī conspirationem copulat & conciliat inimicos. Non confundimur igitur nos, siquidem ille inimicos pacificat, ut Christum occidat: nos propter salutem nostrā, neq; amicos seruamus in officio? Postquàm autem missus est Pilato (Vide quomodo iterum refulgeat ueritas) Obtulistis mihi (inquit Pilatus) hominem hunc, ut subuertentem populum, & nihil morte dignum in eo inuenio, sed neq; Herodes. Vides duorum hominum, quorū alter præses, alter rex, testimoniū omnino uerum? Neq; ego, inquit, neq; rex Herodes inuenimus ullam causam in eo. Quid dicēt ad hæc Iudæi? Iudices ipsi testantur, quod culpa careat homo, & uos accusantes nullum testimonium adducitis. Quibus credendum? Papè, quomodo uincit ueritas. Tacet Iesus, & testificātur pro eo inimici. Clamāt Iudæi, & nemo adstipulatur eorum clamoribus. Mollior autem erat Pilatus, & minime pro ueritate constans. Timebat enim calumniam, ne accusaretur, quod rebellem absoluisset. Non enim didicit: Terrorem uestrum ne timeamus, sed dominus ipse erit mihi timor. Castigatum (inquit) dimittam, hoc est emendatum per flagella. Necesse autem habebāt Rhomani per diē festū unū dimittere Iudæis. Tale enim fœdus cū Iudæis inierāt, ut liberū permitterent eis iuxta legitima & consueta sua uiuere. Et mos erat patrius Iudæis, à principe iudicatos petere. Sicut & à Saul petiuerat Ionatham. Quod si historiam ignoras, uade ad primum librū Regum, & eam inuenies. Clamauerunt autem (inquit) omnes, dicentes: Tolle hunc. Quid hoc peius? Gens sancta rabie furit, & gentilis Pilatus cædē auersatur. Et quæ sursum, cum his quæ deorsum miscentur. Tolle hunc, dicūt, dimitte autem

Psal. 111.

1. Reg. 14.

nobis Barabbã: qui quũ seditiosus esset & homicida, missus erat in carcerem. En tertiò absoluit Pilatus, & tertio illi contra Christũ clamant, ut omnino tertia illa clamatione
Act. 3. cædem suam perficiant, sanctumq; ac iustũ negẽt. Sicut dicit beatus Petrus: Petiuerũt aũt uirum homicidam dari sibi: diligebant enim simile, próinde partis illius erunt. Quũ enim & ipsi contra Rhomanos insurrexerint, innumerabilium cædium, suæq; perditio
Hiere. 12. nis erunt authores. Hæc autem prædicit & per Hieremiam dominus: Dereliqui domum meã, reliqui hæreditatem meã. Dedisti hæreditatem meam in manus inimicorũ, facta est hæreditas mea mihi, sicut leo in sylua dedit super me uocem suã, propterea odi eam. Et iterum Esaias: Væ eis, quia resilierunt à me: pernitiosi sunt, quia impie egerunt in me. Ego aũt redemi eos, ipsi uero loquuti sunt contra me mendacia: & cadent in ore gladij principes eorũ, propter insipientiam linguæ eorum. Ducitur igitur Iesus: & primum quidẽ imposuerunt ei crucẽ, & baiulans exiuit. Nemo enim alius eã suscipere uolebat, quia habebant ut maledictum lignum. Deinde inuento quodam Simone Cyrenæo, imposuerunt ui quadam ei illam, quam auersabantur alij. Insinuatur non parua admonitio hoc loco. Crux enim est mortificatio affectionum, ita ut moueri nequeant & operari. Nam qui crucifigitur, clauis affigitur, & operari nequit. Vnde doctor secundum Christum debet prior ipse crucem tollere, & clauis configere carnes suas, ut fulgeat timore dei, & careat affectionibus: deinde eã etiã auditoribus ponere. Simon
Esa. 9. enim obedientia interpretatur. Impletur autẽ & hoc loco Esaiæ dictũ: Cuius principatus super humeros eius. Principatus enim domini & regis, crux est. Dicit enim Paulus:
Philip. 2. Humiliauit semetipsum usq; ad mortem, mortem autem crucis: ideo & deus exaltauit illum &c. At igitur quia crux fuit sublimitas & gloria Iesu, meritò principatus eius dicitur: quia principalis eius dignitas, & symbolum principatus est. Et si bene animaduerteris, inuenies non aliter regnare in nobis Iesum, nisi per afflictionẽ: atq; ita qui in delicijs uiuunt, inimici sunt Christi. Ille autem potest fieri subditus Christi, & tollere crucem suam, qui uirtutis operarius est, qui uenit à uilla relinquens mundũ, & ea quæ sunt in mundo, & ad Hierusalem illam supernam & liberam tendit. Porrò quod Christum sequitur multitudo populi uirorum & mulierũ, insinuat quod magna multitudo Iudæorum etiam post crucem credet in Christum, hoc enim est sequi. Et mulieres multæ, lege Acta apostolorum, & uidebis innumera millia credentium. Quid autem si lugere & plorare mulieres, moralẽ sensum afferat secum? Est eñ mulier anima infirma, quæ si cõtritionem cordis suscipiat, per pœnitentiam luget & plorat, reuera sequens Iesum, qui crucifigitur & affligitur propter nostram salutem.

Cõuersus autem ad illas Iesus, dixit: Filiæ Hierusalẽ, nolite flere super me, sed super
Esa. 54. uobisipsis flete, & super filijs uestris: quoniã ecce uenient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles, & uentres qui nõ genuerũt, & ubera quæ nõ lactauerũt. Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos: & collibus, cooperite nos. Quia si in humido ligno hoc faciunt, in arido quid fiet?] Mulieres quidẽ genus hominũ est facile lachrymans & plorans, quasi graue quiddam accidisset & domino, plorant, compassionem præseferentes magnã, & iniustitiã lamentantes. At ille non approbat, sed magis increpat illas. Voluntariò enim patiebatur. Nõ docet autẽ lamentari eũ, qui sponte & pro salute omniũ patitur: sed congruũ est ut ille magis laudibus efferatur & celebretur: per crucem enim & mors destructa est, & infernus captiuus factus. Lamenta enim his qui sponte patiũtur, nullã cõsolationẽ afferent. Próinde dominus illas quæ ipsum lugebãt, increpat. Admonet aũt ut ad futura mala respiciãt, & propter illa plorẽt, quãdo mulieres cocturæ sunt filios suos propter immisericordiã. Et uẽter qui portauit: ille enim iterũ miserabiliter fructum suũ recipiet. Si enim in me talia fecerũt Rhomani: in me ligno humido, feraci, & semper uirenti, & semper uitali propter deitatẽ, & per doctrinas fructuũ meorũ ferente omnes: in uobis, populo inquam, arido ligno, sterili ab omni uiuifica iustitia, & nullum fructum afferente, quid nõ facient? Si enim quandam uitalem operationem boni habetis, fortassis digni essetis quibus quodammodo parceret: nunc autem quasi lignum aridum in combustionem & corruptionem eritis.

Ducebantur

Ducebãtur autem & alij duo facinorosi cũ eo, ut interficerẽtur: & postquàm uenerunt in locũ qui uocatur Caluaria, ibi crucifixerunt eũ & facinorosos, unũ à dextris, alterũ à sinistris. Iesus aũt dicebat: Pater, remitte illis: nesciunt enim quid faciũt. Diuidentes uero uestimẽta eius, miserunt sortẽ. Et stabat populus spectans, et deridebant eum principes cum eis, dicentes: Alios seruauit, seruet seipsum si hic est ille Christus, ille dei electus. Illudebant autem ei, & milites accedentes, & acetum offerentes ei, dicentes'que: Si tu es ille rex Iudæorũ, saluũ te fac. Erat aũt et inscriptio super eũ, literis Græcis & Latinis, & Hebraicis: Hic est rex Iudæorum.] Diabolus uolens dominum magna infamia aspergere, facit crucifigi cũ eo & latrones: sed uide quomodo & uno priuatus sit, & hoc ad maiorẽ gloriã domini cesserit. Nam aliorũ cruces nemo requirit, totus aũt mundus à cruce ista pendet: & manifeste hic ostenditur, dominũ non esse iniquũ, sicut latrones, sed omnis iustitiæ principẽ. Ducunt autẽ eum ad locũ cranij, ubi dicũt primũ parentem nostrũ sepultũ esse: ut ubi per lignum casus, illic & per lignũ resurrectio. Iesus uero eximiã declarans mansuetudinem, pro illis precatur. Pater, remitte eis, dicens: nesciunt enim quid faciũt. Et utiq; dimissum fuisset eis peccatũ, nisi post hac in incredulitate mansissent. Diuiserunt uero uestimẽta eius. Cuius gratia? forsitan & multi ipsis indigebant, fortassis hæc ad maiorẽ contumeliã per lasciuiam fecerunt. Quid enim precios um uidebant in his uestibus? Ridentes igitur, & contumelia afficiẽtes, talia fecerunt. Vbi enim & principes subsannabant, quid non de reliquo uulgo cogitandum? Alios seruauit, seruet seipsum: si hic est ille Christus, ille dei electus. Hoc dicebat per illos diabolus. Sicut enim in pinna templi, ita & hoc loco dicit, inuidens saluti nostræ per crucẽ, quam uolens interire, omnes mouebat machinas. Acetum uero offerebant milites, quasi regi quodãmodo ministrantes, ut biberet. Vide aũt & aliam machinã diaboli, quæ in ipsum uertitur. Qui eñ tribus characteribus literarũ inuulgarat quodãmodo rebellionẽ Iesu, ut neminẽ prætereuntiũ lateret: quasi propter hoc suspẽsus esset, quod regẽ se fecisset. Hoc autẽ, etiamsi non è mente scribentis, symbolum factum, quod potentissimi gentiũ, quales Rhomani: & sapientissimi, quales Græci: & Christi religiosissimi, quales Hebræi, regno subijciendi essent, & ipsum prædicare debeant. De hoc autem plura & sublimiora in Euangelio Ioannis dicemus. *Matth. 4.*

Vnus aũt de his q pendebãt facinorosorũ, cõuicia dicebat in eũ, dicẽs: Si tu es Christus, serua teipsum & nos. Respõdẽs aũt alter, increpabat eũ, dicẽs: Ne times qdẽ tu deum, quod in eadẽ damnatione es: & nos quidem iuste, nam digna factis recipimus, hic uero nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum: Domine, memẽto mei, quũ ueneris in regnũ tuũ. Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecũ eris in paradiso.] Quomodo igitur alij Euangelistæ duos latrones dicũt conuicia in eũ iecisse? Verisimile autẽ est quod primum quidẽ duo eũ conuiciati sint: deinde unus eorũ cordatior, agnoscens bonitatem Iesu ex uoce quam fecit pro crucifigentibus, Pater, dicens, remitte eis. Non enim dixit, Domine (oro) dimitte eis: sed simpliciter sic, & magna potestate, Remitte eis. Quæ uox non solũ omni misericordia est plena, sed & magnã authoritatẽ præ se fert. Ex hac igitur uoce, ut agnouit prior blasphemus Iesum uerũ regem: confutat & alterũ latronẽ, & ad Iesum dicit: Memento mei in regno tuo. Quid igitur dominus? Hodie mecũ eris in paradiso. Sicut homo in cruce, ut deus autem ubiq;, & illic & in paradiso implens omnia, & nusquàm absens. Quærunt autẽ quidam, quomodo dicente domino latroni, Hodie mecũ eris in paradiso: Paulus dixit, qd' nullus sanctorũ receperit promissionẽ? Et quidam dicũt, quod Apostolus non de omnibus sanctis asserat, quod receperint repromissionem: sed de his, quos ipse solum enumerauit. Enumerauit autem alios quidẽ multos, latronis autem non meminit. Audi enim quid dicat, hi omnes, demonstrando ad eos quos sermo enumerat, quibus latro connumeratus nõ est. Alij autem dixerunt, quod latro nondum fortitus sit in paradiso conuersationem, sed quia inuariabilis sit, & mentiri nequeat domini promissio, ideo dictum esse: Hodie mecum eris in paradiso. Est enim & hæc species phraseos in uerbis dominicis, ut de futuris loquatur, tanquàm de his quæ iam fiant: ut quum dicit, Qui non credit, iam iudicatus est, &, *Heb. 11.* *Ioan. 3.*

Ioan. 5. Qui sermones meos audit & credit, in iudicium nō uenit, sed transiuit de morte in uitā. Alij autem non torquent uerbum, punctum facientes post hodie: ut sit is sensus dicti, Amen dico tibi hodie: deinde, mecum eris in regno, adijcientes. Quidam uero, qui maxime sensum assequi uisi sunt, sic exponunt: Repromissa nobis bona, nō sunt ingressus in paradisum, uel ascensus, sed regnum cœlorum: unde & oramus, Veniat regnum tuum: non, conuersatio illa in paradiso. neque enim mihi uidetur idem paradisus & regnum. Bona enim regni, neque auris audiuit, neque oculus uidit, neque in cor hominis ascendit. Paradisum autem & oculus uidit Adæ, & auris audiuit de eis. De omnibus enim inquit, lignis, quæ sunt in paradiso edens comede. nam licet unum tātū lignū interdictum sit eis, uerū & ipsum uiderūt, & de ipso audierunt. Lætabatur enim in spiritu Adam, alioqui tantam operationem cum lætitia in agricultura non obiuisset. Atq; adeò non est contrarium, quod Paulus dicit. Latro itaque paradisum sortitus est, non autem assequutus est regnum: assequetur autem, quando & omnes quos enumerauit Paulus: nunc autem hoc tempore paradisum habet, qui est pars spiritualis quietis. De quo his multa loquuntur: dicendum autem est, idem esse regnum cœlorum & paradisum. Nihil prohibet ergo & dominū uera dicere, & Paulum. Nam latro quidem est in paradiso, hoc est regno: & non solus ipse, sed & omnes quos enumerat Paulus. Alioqui non frueretur perfecta bonorum participatione. Nam sicut condemnati in regnis non sunt, sed in custodijs clausi tenentur in deputatis pœnis: qui autē glorioſi, & in regna ingrediuntur, & nunc in eis uersantur: deinde quum uenerit tempus distributionis regaliū donorū, & illa assequuntur. Ita & sancti, tametsi nondū perfecte bonis fruantur, sed iam uersentur in locis lucidis & fragrantibus, & pulchris tabernaculis, etiamsi nondum distributionem regiorum bonorum assequantur. Ita & latro in paradiso fuit, etiam si nondum perfecte acceperit, ut ne absque nobis perfectus sit. Et hoc opinor uerissimū omniū, ut ne dicam quod sanctorum gratiæ in quotidianis miraculorum operationibus paradisus meritò dictus sit, & omnes sancti quotquot participes facti sunt spiritualium donorum, & arrabonem habent spiritus, in paradiso sint, etiamsi nondum perfecti fuerint & regnum acceperint, sicut dicit Paulus in epistola ad Hebræos, etiam si nondum promissionem acceperint. Promissionem enim dicendo, integram felicitatem posuit. At illam nondum integram acceperunt, & sunt in regno ac paradiso. Tu autem admireris, quomodo sicut rex quidam, trophæa ex uictoria referens, spolia opima secum abducit: ita & dominus, quoniam fortius uas diaboli diripuit, secumq; abstulit & reduxit ad primam patriam hominis, paradisum dico. Etenim Christus non solum sicut deus in paradiso fuit, sed & secundum quod animam habuit rationalem & mentalem. Et in paradiso fuit cum mēte, in infernum autem descendit cum anima. Cæterum per hoc quod saluat latronem, uas malitiæ: ostendit quod prius accepit, quia uincto inimico spolia eius diripuit.

Nota de statu post hanc uitā.

Heb. 11.

Erat autem hora ferè sexta, & tenebræ factæ sunt super totam terram, usque ad horam nonam, & obscuratus est sol, & uelum templi scissum est medium. Et quum clamasset uoce magna Iesus, ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc quum dixisset, expirauit. Quum uidisset autem Centurio quod accidit, glorificauit deum, dicens: Vere hic homo iustus erat. Et omnes turbæ eorum qui simul accesserant ad spectaculum istud, & uiderant quæ contingebant, percutientes pectora sua, reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius procul, & mulieres quæ sequutæ eum erant à Galilæa, spectantes hæc.] Signum quærebant aliquando Iudæi uidere de cœlo. Ecce igitur signum rarum, tenebræ. Scinditur autem uelum templi, ostendente domino quod non ultra inaccessa erunt sancta sanctorum, sed Rhomanis tradita prophanabuntur. Vel aliter: Ostendit quod uelum, quod diuisit nos à sanctis in cœlo, scindatur: hoc est, inimicitiæ & peccatum. Hoc enim fuit magnum interstitium, quod nos ab illis qui ibi erant distinguebat. Ostendit autem quod non propter impotentiam crucifixus sit. Nam qui talia fecit, etiam illos potuisset perdere. Quum uero uoce magna clamasset, emisit spiritum: potestatem enim habebat animam suam

Psal. 30.

Ioan. 10.

ponere,

ponere, & iterum accipere eam. Vox item illa Centurionis & alia miracula, fidei fue runt argumenta. Non enim sicut communis homo, sed cum magna potestate mortu us est. Et depositum, mortem nominauit, tanquàm iterum recepturus animam. Hac au tem uoce primũ libertatem assequutæ sunt animæ nostræ, diabolo posthac nullam in eas habente potestatem, utpote patri commendatas. Ante mortem enim Christi ma gnum ius fuit diabolo in animas. A quo autem tempore filius, non inferno, sed pater nis manibus commendauit spiritum, libertatem assequuti sumus ab inferno. Et hoc quod dicit dominus, Quando exaltatus fuero, traham ad me omnes: nunc uidetur con- Ioan. 12. summatum. Exaltatus est in cruce, traxit latronem, traxit Centurionem. Percussérunt autem & pectora Iudæorum quidam, & crucifixores arguebant, manifeste Iesum iusti ficantes. Et discipuli quidem fugerunt: mulieres autem condemnatum & maledictum genus, permanent ac spectant hæc omnia, & iustificatione ac benedictione illa fruun tur primæ, sicut & resurrectione. Tu autem admirare cæcitatem Iudæorum, quod di cunt, Descendat de cruce, & credemus in eum: quum uisis maioribus non credant. Non enim idem est, descendisse de cruce, & obtenebrari solem, petras rumpi, terræ motum horribilem fieri, mortuos resurgere, uelum scindi, & in summa creaturam alterari. Vnde non est quod quis dubitet, quare non descenderit: satis enim habebit certum, quod licet etiam hoc fecisset, neque tunc credidissent, & nihil aliud sequu tum fuisset, quàm abbreuiatam salutem per crucem. Crux enim inter omnia, maxi ma gloria Christi est. Igitur qui fecit maiora quum non crederent illi, duo præcipua operatus est, & magnum crucis trophæum usque ad finem sustinuit, & illos de clarauit ingratos esse per omnia, & nihil boni habere: sed incredulitate fermentatos & perditos.

Et ecce uir nomine Ioseph decurio, qui erat uir bonus ac iustus, hic non consen serat consilio ac facto eorum, oriundus ab Arimathæa ciuitate Iudæorum, qui expecta bat & ipse regnum dei. Hic accessit ad Pilatum, & postulauit corpus Iesu: & depo situm inuoluit sindone, & posuit illud in monumento, quod erat in lapide excisum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Et dies erat parasceue, & sabbatum illu cescebat. Subsequutæ autem mulieres, quæ cum eo uenerant de Galilæa, uiderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus eius. Reuersæ uero parauer runt aromata & unguenta, ac sabbato quidem quieuerunt secundum præceptum.]

Ioseph tametsi primo latuerit, rem tamen laude dignam nunc facit, quamuis consiliari us esset ac diues, & audet petere corpus hominis crucifixi, quasi perduellis & seditio si, nullum'que periculum suspicatur, licet periculum esset diuitiarum: sed & petit, & ho norifice sepelit, & in monumento excisо, ubi nullus alius iacuerat: ut ne dicant syco phantæ, quod aliud corpus surrexerit. Mulieres autem & fidem habebant erga do minum, non tamen qualem oportebat, sed infirmam ac paruam. Habebant enim eum pro puro homine, unde & ordinata & unguenta portarunt iuxta ueterem Iudæorum consuetudinem semper obseruatam de mortuis ungendis. Et sabbato quidem quie uerunt iuxta mandatum legis.

CAPVT XXIIII.

NO autem sabbatorũ profundo crepusculo, uenerunt ad monumẽtũ, por tantes quæ parauerãt aromata: & nõnullæ cũ illis. Repererũt aũt lapidẽ re uolutũ à monumento: & ingressæ, nõ inuenerũt corpus domini Iesu. Et fa ctũ est, dũ mẽte cõsternatæ essent de hoc, ecce duo uiri steterũt iuxta illas in uestibus fulgurãtibus. Quũ expauissent aũt, & declinarẽt in altũ in terrã, di xerũt ad illas: Quid quæritis uiuẽtẽ cũ mortuis? nõ est hic, sed surrexit. Recordamini ut dixerit uobis, quũ adhuc in Galilæa esset, dicens: qd' oportuerit filiũ hoĩs tradi in manus hominũ peccatorũ, & crucifigi, & die tertio resurgere. Et recordatæ sunt uerborũ eius, & regressæ à monumento, nunciauerũt hæc omnia illis undecim, & cæteris oĩbus. Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ quæ cũ eis erant, quæ

dicebant ad apostolos hæc. Et uisa sunt apud illos, ceu deliramentum uerba illarum, neque crediderunt illis. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, & prospiciens, uidit linteamina sola posita, & abijt apud semetipsum admirans quod acciderat.] Vnam sabbatorum, primam dierum sabbati, hoc est hebdomadæ dierum nominat, quæ apud nos propter resurrectionem dominicam dominica dicitur. Secundum illam igitur uenerunt ad monumentum mulieres, ferentes aromata. Venerunt autem crepu-
Math. 28. sculo profundo, quod mane sabbatorũ nominat Matthæus. Profundum enim crepusculum, idem est quod ualde mane. Inuenerunt autem lapidem deuolutum. Angelus enim deuoluerat eum. Porrò ingressis illis, duo uiri apparent. Vnus quidem apud Matthæum sedebat super lapidem, hic autem duo uiri intra monumentũ steterunt. Variæ enim uisiones sunt. Fulgurantibus autem uestibus apparent, ob festiuitatem resurrectionis. Et recordari illas faciunt eorũ quæ à Christo dicta fuerunt, qd' eũ oportuerit, hoc est necessarium fuerit, tradi in manus hominum peccatorum, Rhomanorum scilicet, qui Gentiles erant & abominabiles: & tertia die resurgere. De resurrectione, quomodo trium fuerit dierum, satis diximus in Euangelio Matthæi. Reuersæ uero à sepulchro, quum apostolis hæc dicerent, uisæ sunt delirare. Ita incredibile uidebatur hominibus resurrectionis miraculum. At Petrus non est deses, necp enim signis materiam totam apprehẽderat: sed uenit ad sepulturam, ut uideat sola linteа: & tunc hanc utilitatem primum accipit à transitu ad sepulchrum. Admirans, hoc est subsannans. Abijt enim inquit, ad seipsum, hoc est secum admirans factum: quomodo autem sudaria sola fuerint relicta, maxime ungento corporis inuncta: quomodo tantum ocij habuisset fur, ut relictis illis in quæ inuolutum erat, furatus fuisset corpus, idcp militibus sedentibus. Mariam uero Iacobi, deiparam intellige. Sic enim illam nominabant, quia putabatur mater Iacobi filij Ioseph, quem & paruum dicebãt, fratrem domini inquam. Erat enim & magnus, unus ex duodecim ille Zebedæi

Et ecce duo ex illis ibant eodem die in castellum, quod aberat spacio stadiorum sexaginta à Hierosolymis, nomine Emaus, & ipsi confabulabantur inter se de his omnibus quæ acciderant. Et factum est dum confabularentur ac disputarent, & ipse Iesus appropinquans ibat unà cum illis. Cæterum oculi illorum tenebantur, ne eum agnoscerẽt. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis inter uos ambulãtes, & estis tristes? Ac respondens unus, cui nomẽ Cleopas, dixit ei: Tu solus peregrinus es Hierosolymis, neque cognouisti quæ facta sunt illic his diebus? Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerũt ei: De Iesu Nazareno, qui fuit uir propheta, potens opere & sermone coram deo & toto populo: & quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in condemnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus eum esse illum qui redempturus esset Israël. Atqui super hæc omnia tertius dies est hodie, qd' hæc facta sunt. sed & mulieres quædam ex nobis attonitos reddidere nos, quæ diluculo peruenerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius, uenerunt dicentes se etiam uisionem angelorum uidisse, qui dicerent eum uiuere. Et abierunt quidam eorum, qui erant nobiscum, ad monumentum, & ita repererunt, sicut mulieres dixerant: ipsum uero non uiderunt.] Nonnulli unum ex duobus illis Lucam ipsum fuisse dicunt: idcirco & abscondit nomen eius Euangelista. Loquebantur autem inter se isti de omnibus quæ acciderant: non ut credentes, sed ut dubitantes, & de rebus mirabilibus stupescentes, nec statim rei tam admirandæ sententia sua accedentes. Iesus autem quum appropinquasset, simul iuit cum eis: spirituale & diuinum corpus nunc habens, non impediebatur locorum interuallis, ne quo minus adesset his quos uolebat. Idcirco non ex lineamentis corporis, in quibus tunc apparebat, permittebãtur agnoscere illum. Nam si-
Marc. 16. cut Marcus inquit, in alia forma apparuit, & in alijs liniamentis: non ultra enim naturalibus legibus regebat corpus, sed spiritualiter & super naturam: unde oculi illorum tenebantur, ne agnoscerent eum. Quare autem in altera forma apparuit, & tenebantur oculi eorũ? nempe ut ambiguã suam sententiam reuelarent, ut ulcus detegerent, ac pharmacum susciperent, ut dulcior eis post multam conuersationẽ esset:

ut doceret

ut doceret ex Moſe & prophetis, ac tunc agnoſceretur, & magis credant, quod corpus ſuum ultra nō ſit tale, quale ſolet ab omnibus uideri, quamuis illud ipſum quod paſſum eſt, ſurrexit: attamē quibus uult, apparet. Magnum autem quiddam ex hoc lucrifaciūt, quod non ultra dubitant, quare nō iterū in mediis populis non uerſetur, cōſyderantes quod conuerſatio poſt reſurrectionem ſuam longe alia ſit, & non communis: non qualis hominum, ſed diuinior, in typum futuræ reſurrectionis, in qua ſicut angeli & filij dei uerſabimur: propter hoc igitur tenebantur oculi eorum, ne agnoſcerent eum: à quibus enim uolebat, uidebat. Cleopas uero comiti itineris, ut apparebat, obijcit: Tu ſolus, inquiens, peregrinus es in Hieruſalem, hoc eſt tu ſolus ex his qui habitant in Hieruſalem, & ignoras quæ facta ſunt? Alij aūt, peregrinus es, ſic intelligunt: Tu (inquit) ſolus peregrinus, & extra fines Hieruſalem domicilium habens, & nō es particeps eorū quæ in media Hieruſalē cōtigerunt, ut hæc ignores? Vide aūt quomodo paruā omnino de domino opinionē habebant. Verū enim prophetā eū exiſtimabant, qualis Elias fuerat, uel Ieſus Naue, uel Moſes, potentē in opere & ſermone. Primū opus, & deinde ſermo. Nullus enim ſermo doctoris firmus eſt, niſi prius docēs, ſe factorem declaret. Potens igitur eſto in opere primum, deinde & uerbi ſolicitudinem habeto. Sic & deus cooperabitur tibi. Prius enim opus, & deinde contemplatio ac illuſtratio. Niſi ſpeculum purificaueris in labore & ſudore, neutiquàm concupitam pulchritudinem in ſpeculo ſuſcipies. Beati enim mundi corde, hoc fit per opera: quia ipſi deū uidebūt, hic contemplationis eſt finis. Oportet autem eſſe potentem in opere & ſermone coram deo, & tunc coram omni populo. Prius enim placere debemus deo, deinde danda opera, ut & inter nos ſine macula uiuamus, quantum fieri poteſt: & neque quomodo hominibus placeas, ſed quomodo ſeruias deo ſtudendum: neque uiuendum ut multis ſis ſcandalo, ſed & hoc poſt illud prouidendum, quod & ſapiens dicit: Prouide bona coram deo, deinde & coram hominibus. Et Paulus iſtucipſum dicit. Nos autem ſperabamus, inquit, quod ipſe eſſet redempturus Iſraël. quaſi fruſtrati ſpe dicunt, nos ſperabamus quod ipſe & alios ſaluaturus eſſet, & ecce neq; ſeipſum ſeruauit, ita parum noſtræ expectationi reſpondit, ita imbellis fuit. Et propè eadem dicebant, quæ latro in cruce. Alios ſeruauit, ſeipſum non poteſt ſeruare. Ideo & inſipientes eos uocat & tardos ad credendum. Quid autem eſt redimi Iſraël, diximus quod Chriſtum expectabant uulgares, & minus exercitati ſaluatorem & redemptorem à malis, quæ eis imminebant, & iugo ſeruitutis Rhomanorum: ſperabantq; eum regnaturum ut regem terrenum, ideo & dicunt: Nos ſperabamus quod ipſe redempturus eſſet Iſraël, uidelicet à gentilibus Rhomanis, & ipſe neq; iniuſtam ſententiam contra ſe latam effugit. Et hodie tertius dies eſt, & mulieres terruerunt nos, & c. Hæc quaſi dubitantes dicunt, & uidentur mihi uiri in ualde ambigua eſſe ſententia, & neq; ualde diſcredere, neq; recte credere. Etenim dicēdo, ſperauimus quod redempturus ſit Iſraël, incredulitatem indicat: quod autē dicunt, eſſe diem tertium, hominum eſt, qui propè recordentur quod dixerit eis, die tertia reſurgam. Et quod exterruerunt uos, hoc ſignat quod incredulitas eorum concutiatur. Et omnino ſi conſyderentur, ſermones humani ſunt, & magnam dubitationem habent, & hominum perplexorum & ignorantium quid agant propter reſurrectionis miraculū. Abierunt autem, inquit, quidam ex his qui ſunt nobiſcum: uel Petrum ſolum dicit, uel Petrum & Ioannem. Et hinc manifeſtum, quod quæ late alij dicunt, alij compendio tradunt, & tranſcurſu tranſeūt. Abitionem enim Petri & Ioannis ad ſepulchrum, Ioannes pluribus complexus eſt: hic autem paucis mentionem faciens, nomina etiam præterijt.

Et ipſe dixit ad eos: O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti ſunt prophetæ. Nónne hæc oportuit pati Chriſtum, & intrare in gloriam ſuam? Et exorſus à Moſe & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus ſcripturis quæ de ipſo erant. Et appropinquauerunt caſtello quò ibant. Et ipſe præ ſe ferebat ſe longius ire. Et coëgerunt illum, dicentes: Mane nobiſcum domine, quoniam uergit ad ueſperam, & inclinatus eſt dies. Et intrauit ut maneret cum illis. Et factum eſt dum accumberet cum eis, accepit panem & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis.

Et aperti sunt oculi eorum, & agnouerunt eum. Et ipse euanuit à conspectu eorum. Et dixerũt inter se: Nónne cor nostrum ardebat in nobis, dum loqueretur nobis in uia, & aperiret nobis scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt Hierosolymam, & inueneruntcongregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes: Surrexit dominus uere, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in uia, & quomodo fuisset agnitus sibi ex fractione panis.] Quoniam mente humano more affecti erãt, multaq; dubitatione laborabant, stultos uocat & tardos ad credendum in omnibus quæ locuti fuerant prophetæ. Credere enim possumus & ex parte, & in totum: ut si quis speret in salutem populi uenturum, nõ in salutem animarum, sed restitutionem & liberationem populi Iudaicitis non quantum oportet credere, credit. & rursus: Si quis credat Dauidi
Psal.21. dicenti: Foderunt manus meas & pedes meos. & cætera quæ de cruce, & alijs quæ in cruce facta sunt, tanquàm ex persona domini prædicit, & recipit ea quæ de passione di-
Psal.15. cuntur: ea autem quæ de resurrectione, non curat, uti est hoc: Quia non dabis sanctum
Ibidem. tuum uidere corruptionem. Et illud: Non derelinques animam meam in inferno. & ite-
Psal.87. rum: Inter mortuos liber. & istud: Educens uinctos, & habitantes in sepulchris. & simi-
Psal.67. lia. non habet perfectam fidem, sed ex parte. Oportet autem in omnibus tam his quæ gloriæ sunt, quàm quæ ignominiæ, credere prophetis. Oportebat eñ & Christũ pati, quod est ignominiæ: & intrare in gloriam suam, quod est gloriæ. Vos autem sic stulti estis, ut quum Esaiam dicentem utraq; audiatis: & quod ad occisionem ductus sit, &
Esa.53. quod dominus uelit ostendere ei lumen: Illud quidem recipitis, hoc autem respuitis. Et quod uulneratus quidem sit creditis: quod autem dominus uelit eum purificare à plaga, animo nõ perpẽditis. Sed quod dicit, Vos stulti estis, signat tardi estis: nã si stulti fuissent, neq; ipse eis fuisset locutus: at quia tardi estis uos, ego mentem uestram acutius uidere faciam. Vnde & à Mose, & ab omnibus prophetis interpretatur eis, nempe mysterium sacrificij Abrahæ, quando dimisso Isaac aries immolatus est. Hæc enim res domini
Ioan.8. cas præfigurabant. Sicut & ipse dominus dicit, uidisse Abraham diem suum & exultasse, & uisam esse uitam nostram pendentem: in quo & crucifixionem significat, suspendium dicendo, & resurrectionẽ uitam nostram nominando. In reliquis autem prophetis sparsim sita sunt quæ de cruce & resurrectione dicuntur, præsertim in clarioribus. Et possent ex illis ea recenseri. At tu quæso attendas, quomodo per afflictionem eatur in gloriam dei. Simulat autem se longius iturum, iuxta humanam naturam. Et quando permittit, tunc aperiuntur oculi eorum, & agnoscunt eum. Insinuatur autem & aliud quiddam, nempe quod oculi eorum qui benedictum panem assumunt, aperiuntur, ut agnoscant illum. Magnam enim, & indicibilem uim habet caro domini. Euanuit autem ab eis: neq; enim adhuc habebat corpus, quod multum corporali modo cum eis cõuersaretur, ut ex hoc illorum crescceret desyderium. Nam ita exhilarati fuerũt, ut illa ipsa hora surgerent, & reuerterentur in Hierusalem: non eadem quidem hora, sed surrexerũt quidem hora illa. Reuersi autem sunt post multos dies, secundũ quod uerisimile est iter feciſſe, euntes spacium sexaginta stadiorum, in quibus omnino & dominus uisus est Simoni, dum illi interim reuertuntur Hierusalem. Ardens autem erat cor eorum: uel dũ igni eloquiorum domini illo interpretante, intrinsecus succenderentur, & illis quæ docebantur assentirentur ut ueris: uel dum illo interpretante scripturas, tangeretur cor eorum intrinsecus. Talis enim interpres nobis est Christus.

Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus ipse in medio eorum, & dicit eis: Pax uobis. Expauefacti uero & conterriti, existimabant se spiritum uidere. & dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in cordibus uestris? Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum. Contrectate me & uidete, quia spiritus carnem & ossa nõ habet, sicut me uidetis habere. Et quum hæc dixisset, ostendit eis manus ac pedes. Adhuc autẽ illis non credentibus, præ gaudio, & mirantibus, dixit eis: Habetis hic aliquid edulij? At illi obtulerunt ei partem piscis assati, & aliquid de fauo apiario. Et accepit, & in conspectu illorum comedit, & dixit ad eos: Hæc sunt uerba quæ loquutus sum ad uos, quum adhuc essem uobiscum: quod necesse foret impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mo-

si, &

si & prophetis, & psalmis de me.] Dominus omnia faciens propter salutē nostram, stat in medio discipulorum, uolens illis resurrectionem credibiliorē fieri: & primum solita imprecatione, illorum sedat perturbationē. Iterum et ostēdit, quod ipse sit ille ipsorū magister, qui ita alloqui gaudeat, & eos animet ad prædicationē mittens. Verum quia animarum illorū perturbatio uerbis non sedabat, monstrat eis etiam aliunde, filium dei se esse, corda cognoscentem. Quare enim inquit, cogitationes ascendunt in corda uestra? Excōfesso enim est, solius dei esse cognoscere corda. Subijcit autem & aliud argumentum, palpationem manuum & pedum eius. Vos enim inquit, spiritum putatis me esse, uel phantasma, qualia multa circa mortuorum sepulcra apparere solent: sed scitis quod spiritus quidem neq; carnem, neq; ossa habet: ego autem carnem & ossa habeo, tametsi spiritualem & diuiniorem. Domini enim corpus, spiritus quidem non erat, sed spirituale, hoc est absq; omni crassitudine, à spiritu gubernatum. Etenim corpus quod nunc habemus, animale est, hoc est ab anima regitur & uiuificatur à naturalibus & animalibus qualitatibus ac uiribus. Quod aūt post resurrectionē habebimus, spirituale nominauit Paulus: hoc est, quod à diuino spiritu uiuificet & gubernet, modoq; indicibili & spirituali ad incorruptionē alteratū sit: per resurrectionē, spirituale, & subtile, & extraneum ab omni ineptitudine, neq; cibi, neq; alterius cuiusquam indigens: quamuis ad confirmationem illorum comederit comedens. Quod enim comedit, nō secundum naturā comedit, sed secundū dispensationē: ad docendū quod illud ipsum corpus, quod passum est, surrexerit. Naturale aūt huic corpori erat, clausis ianuis ingredi, & absq; labore loco in locū transire. Itaq; quū discipuli adhuc nō crederent, neq; per palpationem persuaderentur: addit & aliud indicium, comedens, diuina quadam uirtute consumēdo quod edebat. Omnis enim cibus natura per os sumptus, ad secessum uadit: uerum hæc nō naturaliter, sed (ut diximus) secundū dispēsationē comedit. Habet aūt ænigma q̄ddā, quod partem piscis comederit: significat enim quod naturā nostram, quæ in salsugino-so hoc mari natat, igni suæ deitatis assarit, & exiccarit omnem humorem quem ex profundis fluctibus habebat, ut fieret diuinus cibus: & quæ prius erat abominabilis, fieret nunc dulcis deo. Vel ut opinor, significat per piscem assatum, actiuam uitam, quæ tollit nostram humiditatem & ineptitudinem auxilio carbonum solitariorum, & quietem amplexantium: per fauum autem apiarium, scientiam uel contemplationem, siquidem dulcia eloquia dei. Est & alius fauus agrestior, nempe gentilium sapientia: hic autem est apiarius fauus, diuina inquā sapientia: siquidē Christus parua apis est magnitudine. Abbreuiatū enim est uerbum, & infirmū robore. Nō enim in uirtute sermonis Paulus prædicat, ut ne crucem euacuet: ueruntamen regibus & idiotis est amabilis, afferens labores suos in sanitatem animarum. 1. Corin. 15.

Tunc aperuit illorum mentem, ut intelligerent scripturas, & dixit eis: Sic scriptum est, & sic oportebat Christū pati, & resurgere à mortuis tertio die, & prædicare in nomine eius pœnitentiam ac remissionē peccatorū in omnes gentes, initio facto ab Hierosolymis. Vos autem estis testes horum. Et ecce ego mitto promissum patris mei super uos. Vos autem sedete in ciuitate Hierusalem, quoadusq; induamini uirtute ex alto. Eduxit autem eos foras usq; in Bethaniam, & sublatis in altum manibus suis, benedixit eis. Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, ac ferebatur in cœlū. Et ipsi adorato eo regressi sunt Hierusalem cum gaudio magno: & erant semper in templo, laudantes & benedicentes deum. Amen.] Quādo pacificauit corda illorum, & sedauit dubitationem, loquendo, palpabilemq; se exhibendo ac comedendo, confirmata ueritate resurrectionis corporis sui: tunc aperuit illorum mentem ad intelligendum scripturas. Nisi enim quieta fuisset anima illorum, quomodo in tanta turbatione & inquietudine cognouisset? Vacate enim, inquit, & cognoscite. idcirco & docet eos, quod necessariū fuerit Christum sic pati. Quomodo sic? per lignum crucis. Quia per lignum interitus, ideo necessariū fuit per lignum corruptionem tolli, & aboleri uoluptates, quæ in ligno p̄ dolores, quos in ligno pertulit inuictus dominus: & deinde resurgere (inquit) tertio die, & prædicari in nomine eius, pœnitentiā & remissionem peccatorum. De baptismo Psal. 45.

autem hoc loco dicit. Nam & in eo pœnitentia fit per confessionem & depositionē prioris malorum & impietatum, & simul comitatur remissio peccatorum. Quomodo autem baptisma intelligemus in nomine Christi solius fieri, præsertim quum aliâs doceamur baptizare in nomine patris, & filij, & spiritussancti? Igitur primum quidem dicimus, quod quando dicimus baptisma fieri in nomine Christi, non dicimus quod oporteat in solius Christi nomine fieri: sed quod Christi baptisma, quo Christus baptizatus est, spirituale sit, non Iudaicum: neque quale Ioannis, quod pœnitentiam solum, sed communionē spiritussancti, & remissionem peccatorum conferat: ut ipse nobis ostendit quum baptizaretur in Iordane, monstrato in columbæ specie spiritu sancto. Matth. 3. Insuper baptisma in nomine Christi, intellige in morte Christi. Nam sicut ille mortuus triduanus resurrexit, ita & nos figuraliter in aqua sepulti, incorruptibilitatem animæ induimus, & arrabonem incorruptibilitatis corporis accipimus. Et aliter: Christi nomen in seipso continet & patrem inungentem, & unctionem spiritum, & unctum filium. In nomine domini, remissio peccatorum. Vbi igitur fœtulentæ linguæ baptizantium in Montanum, & Priscillam, & Maximillam? Vere nulla his qui sic baptizantur remissio, sed augmentatio est peccatorū: & hi quidem male peribūt. In omnes autem gentes sermo exiuit, à Hierusalē sumpto initio. Oportebat em̄ humanā naturā, quæ tota in Christo unita & assumpta, non in duas ultra dirimi sectiones, Iudæorum & Gentilium: sed incipere sermonem à Hierusalem, & in Gentibus requiescere, unitis generibus. Vos autem estis testes horum, passionis scilicet, ac resurrectionis. Postea ne turbarentur intra se, & cogitarent: quomodo testificabimur, qui priuati sumus homines ac idiotæ, contrà que Gentes mittimur, & contra Hierosolymitanos armamur, qui & te occiderunt? dixit autem: Confidite, huius rei gratia mitto, quantam nondum, promissionem patris, de qua dictum per Ioëlem: Effundam de spiritu meo super omnē carnem &c. Sedete igitur, qui nunc timidi & parum fideles, donec induamini uirtute, non humana, sed cœlesti. Non dixit autem, accipite: sed, induamini: declarans omnino custodia spiritualis armaturæ muniendos. Eduxit aūt eos usq; in Bethaniam: hoc intelligamus in die quadragesimo factum esse. Quæ enim illi breuiter dicunt, tu intellige in multis diebus esse facta: sicut & ipse Lucas dicit in Actis, quod per quadraginta dies uisus sit eis. Sæpe enim ad eos accessit, & ab eis iterum abscessit. Benedicit autem discipulos, fortassis infundens eis uim, quæ custodiret usque in aduentum spiritus: fortassis & nos docens, quum peregre proficiscimur, ut commendemus nos supernis benedictionibus. Ferebatur autem sursum in cœlū. Elias enim quasi in cœlum (uidebatur enim quasi in cœlum ferri) at saluator in cœlum ipsum præcursor omnium ascendit, ut ostendat conspectui patris sanctam carnem, & consideat in cœlis patri. Et nunc adoratur natura nostra in cœlo ab omni angelica uirtute. Illi autem reuersi sunt cum gaudio magno, & erant semper in templo. Vides uirtutem? nondum spiritus, & spiritualiter uiuunt. Qui enim prius inclusi erant, nunc inter medios pontifices uiuunt, & nihil in eis temporale, sed contemptis omnibus, in templo laudant semper deum & benedicunt. Quorum imitatores & nos facti, in uita sancta semper simus, laudantes per hanc uitam, & benedicentes deum. Gloria enim dei & benedictio, est sancta & uirtuosa uita: quoniam eum decet omnis gloria in secula seculorum. Amen. Ioël. 2. Act. 1.

ENARRATIONIS THEOPHYLACTI BVLGARIAE ARCHIEPISCOPI IN LVCAM, FINIS.

Theophylacti

THEOPHYLACTI AR

CHIEPISCOPI BVLGARIAE, IN EVAN GELIVM IOANNIS ENARRATIO.

SPiritus potentia in infirmitate perficit, sicut & scriptum est, & credimus: in infirmitate autem non corporis tantum, sed & sermonis, & sapientiæ, quæ in lingua sita. Manifestumq; est id, cum ex multorũ aliorum, tum ex Ioannis magni theologi, qui frater Christi, gratia. Hic enim patre quidẽ piscatore natus, eandem quam pater exercebat artem: non solum autem imperitus erat gentilium disciplinarum, & Iudaicæ eruditionis: sed planè totus illiteratus erat, quemadmodum diuinissimus Lucas in Actis apostolorum de eo tradit. Nam & patria eius uilis et obscura, non insignibus artibus clara, sed piscaturæ apta, Bethsaida erat. Nihilominus illiteratus ille, ignobilis ille, quiq; in nullo spectabilis erat, uide quãtũ sortitus sit spiritum. Etenim quæ nullus aliorum Euangelistarum nos docuit, ea ipse intonare ausus est. Nam quum illi occupati fuissent in carnali substantia Christi explicanda, nihilque clare & manifeste satis dixissent de substantia eius, quam ante secula habuit: metuebatur, ne quando quidam humi repentes, nihilque sublime intelligere ualentes, putarent Christum tunc primum subsistere cœpisse, quando ex Maria natus est, & non ante secula ex patre natum esse: id quod utique Paulo Samosateno accidit: propterea magnus Ioannes de superna eius generatione tractat, quamuis interim & incarnationem uerbi nõ relinquit intactam. dicit enim: Et uerbum caro factum est. Dicunt autem nonnulli, quod etiam ipsum rogauerint quidam orthodoxi, ut conscriberet de superna natiuitate, eo quod tunc in diebus illis pullularant hæretici aliqui, Christum hominem esse purum, docere non reueriti. Dicitur quoque, quod sanctus ille, quum legisset alia quæ ab Euãgelistis scripta, admiratus sit illos de omnibus quidem uera narrasse, & iudicarit illos recte, nihilq; ad gratiam apostolorum scripsisse. Cæterum quæ illi nõ manifeste dixerunt, uel omnino prætermiserũt, ea ipse explanare, & liquida facere, adijcereq; proprio Euangelio cœpit: quod & exul in Patmo insula conscripsit post triginta duos annos post assumptum in cœlos Christum. Dilectus est autem Ioannes præ discipulis omnibus, maxime à domino, eo quod absolute mitis erat, suauissimisq; moribus ac mundo corde, nempe uirgo. Vnde ei & notitiæ dei amplius donum est concreditũ, mysterijsq; plerisq; incognitis ipse delicatus est. Beati enim inquit, mũdi corde, quoniã ipsi deum uidebunt. Erat insuper & cognatus domini. Quomodo autem? audi. Ioseph ille deiparæ sponsus, habuit ex priore uxore liberos septem, quatuor mares, & tres fœmellas, Marthan, Esther, & Salomẽ. Et illius sanè, Salomes inquam, filius erat Ioannes ille. Comperitur itaque dominus esse auunculus eius: quoniam Ioseph habitus est pater domini, illius autem Ioseph filia Salome, & próinde habita soror domini, atque sic Ioannes eius filius, nepos domini. Non absurdum autem fuerit fortassis nomina & matris eius, & Euangelistæ aperire. Etenim mater eius quæ Salome dicebatur, interpretatur pacifica: Ioannes autem, gratia eius. Sciat igitur omnis anima, quod pax quæ erga homines, & quæ in anima ab affectionibus libera, mater fit diuinæ gratiæ, & generat istam in nobis. Animam enim quæ adhuc turbatur, & pugnat contra homines alios, & contra seipsum, non ueresimile diuinam consequi gratiam. Consyderemus autem & mirabilius quiddam quod circa sanctum illum Euangelistam accidit. Vnus enim ille tres habere matres comparet, deiparam, Salomen, & tonitruum. Nam filius tonitrui est, propterea quod in Euangelio uocalissimus fuerit. Deiparæ: dicit enim, Ecce mater tua. Verũ hæc ante enarrationem dicta sufficiant, nunc incipienda dictorum eius referatio.

1. Corinth. 12.

Act. 4.

Matth. 5.

Marc. 3.

Ioan. 19.

CAPVT I.

IN principio erat illud uerbum.] Sicut & in procœmio dicebam, ita denuò dico: quod, quum Euangelistæ alij, inferiorem natiuitatem domini, conuersationē, & incrementū late narrarūt, ea Ioannes transcurrat quidem, uti satis à cōdiscipulis suis dicta: de deitate autem eius, qui propter nos homo factus est, differat: tametsi diligenter consyderauerís, neq; illi de deitate unigeniti dicere neglexerunt, sed eius mentionē fecerunt, quamuis nō diffuse: neq; iste ita sublimitati uerbi intētus fuit, ut omnino posthaberet dispensationem eius in carne. Vnus enim erat spiritus, qui mouebat omniū animas. Itaq; nobis de filio differit. Etenim pater nobis ex ueteri lege notus erat, tametsi nec obticeat de patre, sed & eius meminit, de filio loquens, & ostendens sempiternitatem unigeniti, dicendo: In principio erat, hoc est à principio erat. Quod enim à principio est, eius omnino nullum tempus inuentum quādo non erat. Et unde dixerit quis manifestum, quod in principio idem sit quod à principio? Vnde? Ex ipsa quidem communi conceptione, maxime autem ab Euangelista illo. Inquit enim in una suarum epi-
1. Ioan. 1. stolarū, Quod erat ab initio, quod uidimus. Vides igit̄, quomodo ille dilectus domini seipsum interpretet̄? Etiam, inquit. Sed ego quod erat in principio sic intelligo, quēad-
Genes. 1. modum & à Mose dictum est: In principio fecit deus. Sicut enim illic, quod erat in principio, non intelligitur, quasi cœlum fuerit sempiternum: sic neque hoc loco quod sempiternus sit unigenitus. Hæc quidem hæreticus. Nos autem ad hanc stultam instantiam nihil aliud dicimus, quàm hoc: O sophista malitiæ, quomodo quod sequit̄ obseruasti? At nos etiā hæc te nolente dicemus. Nam illic quidem Moses dicit, In principio fecit deus cœlum & terram: hoc autem loco, In principio erat uerbum. Quæ igitur communiō uerbi, fecit, ad uerbū, erat? Equidem siluissem, si hoc loco scriptum fuisset, In principio fecit deus filium: nunc autem inquit, In principio erat. Ex quo intelligo sempiternum fuisse uerbum, & non posterius conditum, sicut uos nugamini. Quare autem nō dixit, ab initio erat filius: sed, uerbū? Audi, propter auditorum infirmitatem. Ne audito statim ab initio filij nomine, cogitaremus natiuitatem corporalem, & ab affectionibus proficiscentem. Et eius gratia ipsum uocauit uerbum, quod discas, sicut uerbum gignitur ex mente sine passione, ita & hic à patre natus est absque ulla affectione. Vel aliter: ideo uerbum appellauit, quia paterna nobis annunciauit, quemadmodum omne uerbū mentis uoluntates annunciat. Insuper ut ostendat coæternum esse patri filiū. Sicut enim dici nequit mentem aliquando esse absq; uerbo, ita neq; patrem & deum absq; filio. Dictum est autem cum articulo illud uerbum. Sunt enim multa etiā alia uerba dei: ut pro-
Psal. 102. phetiæ & mandata, secundum quod dictum est de angelis: Potentes uirtute, facientes uerbum eius. sed proprie uerbum subsistentia est, personam constituens.

Et illud uerbum erat apud deum.] Et hoc loco manifestius indicat coæternum patri filium. Ne enim existimes, quod pater aliquando fuerit absq; filio, dicit: Et illud uer-
πρὸς. bū erat apud deum, hoc est cum deo, in finibus paternis. Apud, enim intelligere debes
Marc. 6. pro cum. Sicut & alio loco dictum est, Nonne fratres eius, & sorores eius apud nos sunt? hoc est nobiscum sunt, & nobiscum conuersantur? Sic & hoc loco, apud deum, intellige: hoc est, cum deo erat, cum deo in finibus eius. Impossibile enim est deum absque sermone esse & sapientia. Idcirco quia uerbum & sapientia & uirtus patris existit filius, credimus ipsum semper esse apud patrem & cum patre. Et quomodo (inquit) possibile est, quod quū filius, nō sit posterior patre? Quomodo? Disce à corporali exemplo:

Splendor

Splendor solis nonne ab ipso sole est? Etiam omnino. Nūquid ergo & posterior sole, ita ut sine eo sol non intelligatur? Aut quomodo sol esset, splendorem non habens? Igitur multo magis hoc de patre & filio intelligetur. Filius enim patris, quum sit splendor, sicut & Paulus dicit, semper cum patre credendus est fulgere, nec esse illo posterior. Attende hic & Sabellium Liben hoc dicto confutari. Ille enim docuit, quod pater, filius, & spiritus una persona sint. Et quod unica illa persona apparuerit aliquando ut pater, interdum ut filius, interdum ut spiritussanctus. Hæc nugatur mendacis patris filius, malignóque spiritu plenus: arguitur autem manifeste ex hoc quod dicitur, Et illud uerbum erat apud deum. Manifestissime enim Euangelista hoc loco alium dicit esse uerbum, & alium deum, hoc est patrem. Nam quia uerbum erat apud deum, manifestum quod duæ personæ introducuntur, etiamsi una natura in his duobus. Quod autem una natura, audi. Hebr. 1:

Et deus erat illud uerbum.] Vides quod & uerbum erat deus, & ita una erat natura patris & filij, quia & una diuinitas. Confundantur igitur & Arius, & Sabellius. Arius quidem, qui creaturam dicit filium dei & facturam. Cōfutetur autem per hoc quod dicit: In principio erat illud uerbum, & deus erat illud uerbum. Sabellius uero negans personarū trinitatē, sed asserens unitatē, reijciatur p hoc quod dicit, Et illud uerbū erat apud deum. Manifeste enim hoc loco alium esse uerbum, & alium esse patrem declarat magnus Ioannes, etiamsi non sit aliud & aliud. Alius enim & alius de persona dicitur, aliud autem & aliud de naturis. Et ut exemplo manifestius faciamus, Petrus & Paulus sunt alius & alius, sunt enim personæ duæ, sed nō aliud & aliud. Vna enim eorum natura est humanitas. Sic igitur de patre ac filio docendum. Alius enim sunt & alius, duæ personæ, non autem aliud & aliud: una enim natura eorum deitas.

Illud erat in principio apud deum.] Ille deus uerbum, nunquàm separatus est à deo patre. Quia enim dixerat, Deus erat uerbū: ne quis diabolica illusione turbet quosdam, dicens: Ergo quia & uerbum deus est, aliquando insurget cōtra patrem, ut Gentiles fabulantur, & segregans se ab eo, aduersarius erit: eapropter dicit, quod licet deus sit uerbum, nihilominus cum deo patre est, & ab eo nunquàm separatur. Non minus facile fuerit & Arianis respondere: Surdi audite, qui dicitis opus & facturam esse dei filium. Intelligite quale nomen imposuit Euangelista filio dei. Verbum enim ipsum uocauit. Vos autem opus & facturam uocatis eum, qui neque opus est, neque factura. Nam quum duplex sit uerbum, aliud quidem mentale, quod habemus, etiam nihil loquentes, intellige autem uirtutem loquendi. Ita enim & dormiens & nihil loquens habet uim loquendi in seipso sitam, & uirtutem non abiecit. Est igitur aliud mentale, aliud uero enunciatiuum, quod per labia proferimus, hoc est uis eloquendi, quum id quod intus situm est in mente, in opus producimus. Quum igitur duplex sit uerbum, neutrum horum congruit in filium dei. Neque enim uel enunciatum, uel mentale uerbum est filius dei. Verba enim illa naturalia sunt, & qualia apud nos. Verbum autem patris super naturam est, nec subiectum artificijs illis loquendi inferioribus. Atque ita cadit Porphyrij gentilis sophisma. Ille enim tentans subuertere Euangelium, talibus utebatur diuisionibus. Si enim est (inquit) filius dei uerbum: uel est pronunciatiuum, uel mentale: uerum neque hoc est, neque illud: ergo neque uerbum est. Solutum itaque prius est sophisma hoc, qui dicimus quod mentale & pronunciatiuum uerbum de his quæ apud nos & naturalibus dicuntur, de eo autem quod supra naturam est nihil tale. Veruntamen & hoc dicendum. Siquidem nomen uerbi dignum esset deo, & proprie de illo ac substantialiter diceretur, haberet utique locum gentilis dubitatio: at neque ullum aliud nomen proprium quis inuenerit dignum deo, neque uerbum ipsum substantialiter & proprie est nomen unigeniti: sed tantum manifestat, absque affectione natum de patre filium, quemadmodum uerbum de mente, & quod filius sit paternæ uoluntatis nuncius. Et próinde ô miser, quid uellicas nomen? Num quum dicitur pater, & filius, & spiritus, ad materialia laberis, & carnales fingis patres, et filios, & spiritum aërium? meridionalem forte, uel

septemtrionalem, uel alium excitantē tempestatem. Cæterum si scire us quale sit uerbum dei, audi reliqua quæ sequuntur.

Omnia per ipsum facta sunt.] Ne existimes (inquit) uerbum quod in aëra diffunditur & dissoluitur, sed factorem omnium, tam mentalium quàm sensibilium. Hic iterū Ariani insurgunt & dicunt, quod sicut dicimus securi fabricari ianuam quasi instrumento, & alium esse fabrum qui mouet hoc organum: ita & per filium fieri omnia, non quod ipse sit factor, sed instrumentum, sicut securis dei & patris factoris, & utens filio tanquam organo. Et ita factura, aiunt, est filius ab eo condita, eo quod per ipsum fiant omnia: sicut & securis ad hoc fit, ut per eam omnia artificialia elaborentur. Et hæc sunt maligna Arij nugamenta. Nos autem quid illis dicemus? simpliciter ac rectè, quod si in hoc creauit (ut dicit) pater filium, ut instrumentum haberet ad completionem creaturæ, indignior fuerit filius creaturis. Nam sicut securi, quæ est instrumētum, alia quæ per eam fiunt digniora sunt: propter illa enim fit securis, non illa propter securim: Ita & creatura dignior est unigenito: propter illā enim (ut dicunt) ipse pater creauit eum, & ita ut si non fuisset omnia creaturus, neq; unigenitum produxisset. Quid his uerbis insipientius? Etiam inquit, & quomodo? non dixit, quod ipsum uerbum fecerit omnia, sed usus est præpositione, per. Quomodo? ut ne suspiceris illum unigenitum & absq; principio esse filium, & deo aduersarium, eius gratia dixit quod pater per uerbum fecit omnia. Finge enim regem quendam, qui habet filium regem, & conditurus est ciuitatem, & ei concredere illius extructionem. Sicut igitur dicens, quod per filium regis condita sit ciuitas, non seruum dicit filium regis, sed monstrat quod hic filius habeat patrem, & non sit solus: Sic & hoc loco Euangelista dicens per filium facta omnia, manifestauit quod pater mediatore illo ad conditionem rerum (ut sic dicam) usus fuerit, non se minore, sed æqualis potestatis, & ut ualente talia perficere. Insuper & hoc tibi dixerim, quod si te offendit præpositio, per, & quæris inuenire in scriptura sermonē quēdā qui dicat, quod uerbum ipsum fecerit omnia, audi Dauid:

Psal.101. Principio tu domine terram fundasti, & opera manuū tuarum sunt cœli. Vides quomodo non dixit, quia per te facti sunt cœli, & fundata est terra: sed, tu fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Quia & hæc de unigenito, & non de patre dicit. Discesetiam hoc & ab ipso quidem Apostolo, qui utitur hoc dicto in epistola ad Hebræos.

Heb.1.

Psal.101. Discesquoq; ex eodem psalmo, quum dicit: Dominus in terram aspexit, ut audiret gemitum, & ut solueret mortificatos, & ut annunciet in Sion nomen domini. Nūquid alium significat, quàm filium dei? Hic enim in terram aspexit, siue hanc dicas quam inhabitamus, siue hanc nostram naturam quæ terræ inuoluta est, siue carnem, iuxta

Genes.3. illud, Terra es: quam & assumpsit, soluitq; nos compeditos peccatorum uinculis, & filios occisorum ab Adam & Eua, & ut annunciet in Sion nomen domini. Stans enim

Ioan.17 in templo docuit de patre suo, quemadmodum & ipse dicit: Manifestaui nomen tuum hominibus. Hæc igitur cui congruunt? patri ne, an filio? Omnino filio. Nam ipse annunciauit nomen patris in Hierusalem, docens. Itaq; postquàm hæc dixit Dauid, subdit: Et tu ab initio domine terrā fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. An non manifeste filium inducit factorem, & nō instrumentum? Quod si præpositio, per, unionem tibi inducere uidetur, quid dices quū Paulus apponat hanc patri? dicit enim:

2.Cor.1. Fidelis deus, per quem uocati sumus in societatem filij sui. Nam instrumentum hoc

Ibidem. loco facit patrem. Et iterum: Paulus apostolus per uoluntatem dei. Et de his quidem satis, redeamus ad ea unde digressi sumus.

Omnia per ipsum facta sunt.] Moses quidem de uisibili creatura loquens, nihil nobis de mentalibus manifestauit. Euangelista autē uno uerbo complexus omnia, inquit: Omnia per ipsum facta sunt, tam uisibilia, quàm inuisibilia.

Et sine ipso factū est nihil, quod factū est.] Quia dixit quod omnia ipse fecerit, ut ne quis existimet qd & spiritū sanctū creauerit, apponit, qd omnia per ipsum facta sint. Et quæ omnia? quæ facta sunt. perinde ac diceret, quod si qd est ex natura condita, illud factū est à uerbo: spiritus aūt quia nō illius factæ naturæ, nō factus est ab eo. Itaq; sine uirtute uerbi

te uerbi nihil factum est, quod factū est, id est quod est naturæ illius creatæ ac factæ.

In ipso uita erat, & uita erat lux hominū.] Pneumatomachi, qui spiritū negant deū, hanc particulam sic legūt, Et sine ipso factum est nihil: deinde hoc loco facto puncto, legunt, quasi ab altero principio: Quod factum est in ipso, uita erat. & interpretantur iuxta suam mentē locum, dicentes quod hoc loco de spiritu sancto Euāgelista differat, dicēs: Quod factū est in ipso, hoc est spiritus sanctus, uita erat. Hæc aūt dicunt Macedoniani, conātes ostendere spiritū sanctū esse creaturā, & annumerare eum his quæ facta sunt. Nos autem non sic, sed puncto facto postquàm dixit, quod factum est, nouū principiū legimus, In ipso uita erat: postquàm ēm dixit de opificio, quod omnia per ipsum facta sint, dicit postea & de eius prouidētia, quod nō solū condiderit, sed etiā ipse sit is qui uitam omniū creaturarū conseruet. Etenim in ipso uita erat. Non ēm inquit suspiceris, quod expers uitæ sit uerbū hoc, sed in ipso uita erat. Scio aūt à sanctorū quodā particulam hanc sic lectā, Et sine ipso factū est nihil quod factū est in ipso. deinde posito signo, cœpta quæ sequūtur, Vita erat. Opinorq; etiā hanc lectionē non malam, sed rectā habere sententiā. Sanctus ēm iste orthodoxe intellexit: Quia sine uerbo, nihil factū est qđ factū est in ipso. Omnia enim quæcūq; facta sunt, et condita sunt in ipso uerbo inquam, sine ipso nō sunt facta. Deinde aliud initiū erat: Vita erat. Et uita erat lux hominum. Vitā Euangelista nominat dominū, eo qđ cōtineat uitā omniū in se. Et quod spiritualis uitæ cōciliator fuerit omnibus ratione præditis. Lux aūt, nō aliqua sensibilis, sed spiritualis, quæ ipsam animam illustret. Non dixit autem, quod ludæorum lumen duntaxat sit, sed omnium hominum. Omnes enim homines, secundū quod mentem accepimus, & rationem ab eo quod nos creauit uerbo, dicimur illustrari ab eo. Nam ratio data nobis, secundum quam rationales uocamur, lux est quæ ducit nos ad ea quæ sunt facienda, & quæ non sunt facienda.

Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eū nō cōprehenderūt.] Lux, hoc est uerbū dei: in tenebris, hoc est morte & errore apparet. Nam & in morte factus est quasi fuisset uictus, ita ut cogeret hinc illum emigrare, sicut eos quos prius absorpserat. Et in errore gentili fulget prædicatio. Et tenebræ eum non cōprehenderunt. Mors enim eum non cōprehendit, neq; error. Inuictū enim est lumē hoc, deus uerbū inquam. Quidam autē tenebras existimarūt & carnē, & uitā. Verbū enim factū, in uita & carne hac fulsit. Et tenebræ, aduersaria inquā potestas, tētarūt quidē & persequutæ sunt lumen: sed in uictū & infatigabile offenderūt. Tenebræ aūt dicīt caro, nō quod secūdū naturā sit talis, absit: sed propter peccatū. Caro enim nihil omnino habet malū, si naturaliter moueatur: sed si præter naturam moueatur, & peccato seruiat, tenebræ fit & dicitur.

Fuit homo missus à deo, nomen ei Ioannes.] Postquàm dictum est nobis de subsistentia uerbi dei ante secula: quia & de incarnatione uerbi dicturus, sermonem de præcursore interserit. Et quis alius, quàm Ioannes præcursor haberet sermonem de sua natiuitate, qui præcurrit & ante natiuitatem domini? Dicit igitur de præcursore Euangelista, quod fuit homo missus à deo, hoc est missus à deo: pseudoprophetæ enim non à deo missi erant. Cæterum quum audieris, quod missus fuerit à deo, nihil priuatum uel humanum dicere putes, sed diuina omnia. Et idcirco etiam angelus dicitur. Angeli enim uirtus est, nihil proprium dicere. Item quum angelum audieris, ne putes quod natura sit angelus, uel ex cœlo descenderit: sed propter opus & ministerium uocatur angelus. Quia enim ministrauit prædicationi, & prænuncius fuit domini, eius gratia dictus est angelus. Eapropter Euangelista subuertens quorundam opinionem, qui suspicantur Ioannem natura fuisse angelum, dicit: Fuit homo missus à deo.

Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum.] Hic, inquit, qui missus erat à deo, ut testimonium perhiberet de lumine. Deinde ne quis existimet, quod huius testimonio opus habuerit ad gloriam unigenitus, quasi aliqua ex parte inops: idcirco addit, quod uenit testificaturus de filio dei: non quod illius testimonio habeat opus, sed ut omnes credāt in illum. Num & omnes crediderunt? Minime. Quomodo igitur inquit Euangelista, ut omnes

credant? Quomodo? quātū in illo erat, propterea teſtificabatur, ut omnes trahat. Quāuis aūt quidam diſcredant, nō ideo ille reprehendendus. Quoniam & ſol in hoc lucet, ut omnes illuminet: at ſi quis in caliginoſa quadā domo ſe incluſerit, & iubare non fruatur, quid hoc ad ſolem? ſic igitur & hoc loco. Miſſus quidem fuit Ioannes, ut omnes credant, quamuis autem euenerit contrarium, ille in cauſa non eſt.

Non erat ille lux illa, ſed ut teſtaretur de luce.] Quando quidem ut ſæpe fieri ſolet, qui teſtatur, maior eſt eo, cui teſtimonium perhibet: ne exiſtimes quod & Ioannes teſtificans Chriſto, maior illo fuerit, malam ſuſpicionem illam interimens, inquit: Non erat ille lux illa. Sed dixerit quiſpiam: Igitur non erit uel Ioannes, uel quiſpiam ſanctorum uocandus lux? Lucem utiq; recte dixerimus unumquenq; ſanctorum, ſed lucem illam cū articulo neutiquàm dicemus. Vnde ſi quis tibi dixerit, Ioannes lux eſt, annue. Si autem interrogarit, nunquid Ioannes lux illa eſt? dic, non. Nō eſt enim ipſe proprie lux, ſed lux per participationem, habens fulgorem à uera luce.

Erat lux illa lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in mundum.] Dicturus eſt de incarnatione unigeniti, quod uenerit in propria, quod caro factus ſit: ut igitur ne quis ſuſpicetur, quod non fuerit antequàm incarnaretur, eius gratia ſubuehit mentem noſtram in ſubſtantiam, quæ ultra omne principium eſt, & inquit: Erat etiam antequàm incarnaretur lux uera. Et per hoc Photini & Pauli Samoſateni ſubuertit hæreſim, qui docent in ſuis dogmatis, unigenitū tunc cœpiſſe, quando de Maria natus eſt, & ante hoc non fuiſſe. Audi & tu Ariane, qui negas uerum deum filium dei, quid dicat Euāgeliſta: Erat lux illa uera. Et tu quoq; Manichæe q dicis, quod ſimus creaturæ opifícis diaboli, audi: quia lux illa uera illuminat omnem hominem. Si igitur malignus ille opifex tenebræ eſt, nullum utiq; illuminat, atq; ita ueræ lucis creaturæ ſumus. Et quomodo (inquit) illuminat omnem hominē, quum uideamus tam multos obtenebratos? Quantum ad ipſum attinet, illuminat omnes. Dic enim obſecro, Nónne omnes rationales ſunt? nónne omnes natura ſcientes bonum? num ſecus habet res? nónne omnes habent uirtutem ex creaturis cognoſcēdi creatorem? Et ita ratio data nobis, & natura noſ inſtruens, quæ & naturalis lex uocatur. Hæc uocata eſt lux, nobis à deo data. Quod autem quidā ratione uſi nō ſunt, hi ſeipſos obtenebrarunt. Nonnulli hanc dubitationē ita ſoluunt: Illuminat (inquit) dominus omnem hominem uenientem in mundum: hoc eſt eos qui ſunt in ſtatu meliori, & dantes operam ut illuminetur anima ſua, neq; illam innatam & turpem eſſe ſinentes.

In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit.] In mundo erat, ſicut deus ubiq; præſens. Quin & propter prouidentiam & conſeruatiuam uim qua omnia conſeruat, dicendus in mundo eſſe: quamuis cum hoc (inquit) dico, quod in mundo fuerit: quoniā neque mundus ipſe fuiſſet, niſi ille ipſum condidiſſet. Vbiq; ipſum oſtendit opificem: partim ut Manichæi inſaniam reprimeret, qui dicit malignum opificem produxiſſe omnia: & Arium confutaret, qui dixit filium dei eſſe creaturam: partim ut omnem hominem induceret ut confiteatur factorem, & nō ſeruiat creaturis, ſed adoret conditorem. At mundus (inquit) eum non cognouit, hoc eſt promiſcuus ille populus, qui mundanis addictus eſt negocijs. Mundus enim ſignificat quidē & uniuerſum hoc: ſicut hoc loco dictum eſt, quod mundus per ipſum factus ſit: ſignificat autem & eos qui mundana ſapiunt, ſicut hic dicit, quod mūdus eum nō cognouit, hoc eſt terreni homines: quoniam ſancti omnes & prophetæ agnouerunt.

In propria uenit, & proprij eum non receperunt.] Hoc loco manifeſtiſſime ingreditur ſermonem de incarnatione. Et eſt totus ſententiæ cōtextus is: Erat quidem abſq; carne lux uera in mundo, & non agnoſcebatur. Deinde in propria uenit cū carne. Propria autem eius, uel totum mundum intellige, uel Iudæos quos elegit, ut funiculum hæreditatis, & ut portionem, peculiumq; ſuum. Et proprij eum nō receperunt, uel Iudæi, uel cæteri homines qui ab eo conditi. Igitur quemadmodum deplorat dementiam hominum, ita & admiratur miſericordiam domini. Qui proprij eius (inquit) erant, non omnes receperunt eum. Nullum dominus neceſſitate cogit & attrahit, ſed uoluntatem

reliquit

reliquit & electionem.

Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem fieri filios dei, his qui credũt in nomine eius.] Siue serui siue liberi, siue pueri siue senes, siue barbari siue Græci, quotquot receperũt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Qui autem sunt illi? hi qui credunt in nomine eius, hi scilicet qui suscepto uerbo lucem ueram per fidem receperunt & declararunt. Cuius gratia nõ dixit quod fecerit eos filios dei, sed quod potestatẽ dederit eis filios dei fieri? Cuius gratia, audi. Quia nõ sufficit ad custodiam puritatis, baptizari: sed & multo studio est opus, ut imago adoptionis in filium dei, figurata in baptismate, incoinquinata seruetur. Idcirco multi quidem in baptismo gratiam receperũt adoptionis, per ignauiam autem nõ fuerunt filij dei usq; ad finem. Fortassis autem quis & hoc dixerit, quod multi recipiunt eum per hoc quod solum credunt: quales sunt qui dicunt catechumini, nondũ aũt facti sunt filij dei: potestatem autem tũc habent, quum uoluerint baptizari, & hanc gratiam consequi, adoptionem inquam in filios. Dicet aũt quis & hoc: Quamuis in baptismo adoptionis beneficium accipiamus, sed perfectam in resurrectione accepturi sumus, & perfectissimam adoptionem tunc recepturos speramus, sicut & Paulus inquit: Quia adoptionem filiorum accipimus. Quapropter & hic Euangelista non dixit, Quotquot receperunt fecit eos filios dei: sed, dedit eis potestatẽ filios dei fieri: hoc est, dedit ut in futuro seculo gratiam illam suscipiant. Gal. 4

Qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt.] Comparationem quodammodo facit diuinæ & carnalis generationis, non absurde, reducens nobis in memoriam carnales partus, ut agnita uilitate & humilitate carnalis generationis per comparationem, ad diuinam gratiam curramus. Dicit igitur: Qui nõ ex sanguinibus nati sunt, menstruis scilicet. Ex illis enim embryo nutrimentum habet & incrementum. Dicunt autem, quod & semen primum sanguinis naturã abijciat, & deinde in carnem & aliam dispositionem transformetur. Quia autem probabile est quosdam dicturos, quod & natiuitas Isaac ferè talis fuerit, quali generantur credentes in Christum. Etenim & Isaac non ex sanguinibus natus est. Defecerant enim Saræ menstrua. Itaq; quia possibile est quosdam talia suspicari, subdit: Neque ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri. Etenim quamuis natiuitas non fuerit ex sanguinibus, erat tamen ex uoluntate uiri. Voluit enim utiq; uir generare sibi puerum de Sara. Ex uoluntate autem carnis, sicut ex Anna Samuel. Dixerit enim quis Isaac ex uoluntate uiri, Samuelem uero ex uoluntate carnis, hoc est Annæ. Sitiuit enim inquit, ut possideret filium sterilis ista. Fortassis autem ambo ex utriq;. Quod si & aliud quid uoluerís discere, audi. Carnalis coitus uel fit à naturali ardore: sæpe enim quis calidioris complexionis est, & inde ad coitum est propensior, & hoc appellat uoluntatem carnis: Vel propter malam cõsuetudinem, & intemperãtiam diætæ, impetus coëundi uiolentior fit: & illum nominat uoluntatem uiri, quod non sit ex naturali constitutione, sed opus sit uirilis intemperantiæ. Fortassis autem quia mulier interdum inuenitur ad coitũ propensior, interdum uerò uir: per uoluntatem quidem carnis, intellexit mulieris: per uoluntatem autem uiri, uiri lasciuiam significauit. Intelliges autem recte per uoluntatẽ carnis, concupiscentiam incẽdentem ad coitum carnem: per uolũtatem autem uiri, congressum ad copulam concupiscentis, qui operis est principium. Posuit autẽ ambo, quia multi concupiscunt quidem, at non statim à concupiscentia abstrahuntur, sed imperant illi, & in opus non labuntur. Cæterum qui uincuntur, illi primum à carne, & titillante concupiscentia succensi concitantur ut coitum uelint. Igitur recte adiunxit Euangelista uoluntatem carnis uoluntati uiri: quia coitum natura præcedit concupiscentia, & in copula necessario præcedunt utraq;. Hæc omnia dicta sunt propter eos, qui multa sæpe interrogant stulte: quoniam proprie dicendo, una ex omnibus illis sententia declaratur, ipsa inquam carnalis generationis quæ consummatẽ clarior manifestatio. Quid igitur plus habemus nos, qui in Christum credimus, quàm Israëlitæ in legẽ? Etenim & illi dicebantur filij dei. Magnum sanè inter nos & illos discrimen. Nam quoniam lex in omnibus habebat umbram futurorũ, neq; adoptionem filiorum dei dabat Israëlitis: sed qua- Gen. 18. 1. Reg. 1. Gen. 21.

si in figura & typo. Nos autem secundum ueritatem, accepto spiritu dei per baptisma,
Gal. 4. clamamus: Abba pater. Sicut autem illorũ baptisma erat in umbra & in figura, ita & adoptio quoq; nostram præfigurabat: propterea quamuis uocati fuerint filij, hoc tamẽ contigit eis in umbra, neq; in ueritate eandem filiorum adoptionem habuerunt, quam nos nunc per baptisma.

Et uerbum caro factum est.] Postquàm dixit, quod nos credentes in Christum, si uoluerimus, efficiamur filij dei: subinfert nunc & causam tanti boni. Dicit enim: Vis discere quid conciliarit nobis hanc adoptionem in filios? Quia uerbum caro factum est. Quando autẽ audieris, quod uerbũ caro factũ, ne opineris quod à sua natura destiterit, & in carnem uersum sit: neq; enim deus fuisset, si uersum & alteratũ fuisset: sed manẽs quod erat, factum est quod non erat. Apollinarius autẽ Laodicenus hinc hæresin excitauit. Dogma enim eius erat, dominum & deum nostrum nõ suscepisse perfectam hominis naturã, uidelicet corpus cum anima rationali: sed carnem solam, mentalis & rationalis animæ expertẽ. Quid eñ opus habebat anima, inquit, qui habebat deitatẽ, quæ gubernabat corpus, sicut nos habemus animam corpus nostrum dirigentem? Habebat autem ansam, ut existimabatur, ex præsenti dicto, Et uerbum caro factum est. Non enim inquit, dixit, Et factum est homo: sed, caro. Et ita nõ suscepit animam quæ habet mentem ac rationem, sed carnem absq; mente & ratione. Ignorabat autem miserabilis ille, quod scriptura plerunq; à parte totum nominet, utpote cõmemoratura totum hominem, à parte, anima scilicet, ipsum nominat. ut: Omnis anima quæ nõ circuncidítur, occidatur. Ecce enim pro eo quod est omnis homo, dicit partem, animam scilicet. Et
Psal. 64 iterum à carne nominat totum, ut quando dicit: Et uidebit omnis caro salutare dei. Di-
Luce 3. cere enim uolens omnem hominem, carnis nomine usus est. Sic & Euangelista pro eo quod est, uerbum factum est: dixit, uerbũ caro factum est: à parte totum hominem nominans, ex anima & corpore constitutũ. Fortassis autẽ quia caro à diuina natura alienior est: uolens Euangelista significare immensam dei misericordiam, carnis meminit, ut ineffabilem eius benignitatem obstupescamus, quod propter nostram salutem, alienũ à natura sua, & omnibus modis peregrinum, carnem dico, assumpserit. Anima enim cognationem quandam habet cũ deo, caro autem nullo modo cõmunicat. & idcirco opinor Euangelistã hoc nomine usum: nõ quod per omnia expers sit assumptionis, sed ad maiorem ostensionem mirandi & stupendi sacramenti. Nam si non assumpsisset animã humanam uerbũ incarnatum, incurabiles forent animæ nostræ. Nam quod non assumpsit, non sanauit. Et quàm ridiculum, quum anima prior ægrotarit (illam enim, quũ crederet sermonibus serpentis, decipereturq; in paradiso, ut dominã & reginam sequuta est manus, & fructum attigit) si relinqueretur domina, & nõ assumeretur nec curaretur: assumeretur autẽ & sanctificaretur, & curaretur caro. Verum Apollinarius ualeat. Nos autem quando audimus, quod uerbum caro factum sit, credimus quod totus homo factus: quandoquidem scripturæ mos est, & carnem & animam ut à parte totũ hominẽ nominare. Conuincitur autem & Nestorius ex hoc dicto. Dicebat enim ille, quod non deus uerbum fuerit homo ille conceptus ex sanctissimis sanguinibus sanctæ uirginis, sed peperit quidem uirgo hominem. Iste autem homo gratiam assequutus in omni uirtutũ genere, habuerit uerbum dei sibi coadunatum, quod potestatem ei dederat cõtra immundos spiritus: atq; ita dicebat duos filios, unũ uirginis Iesum hominem, & aliũ filium dei, qui adunatus quidem fuerit homini inseparabiliter, sed per habitum & gratiam, & charitatẽ, quemadmodum & in alio uirtutibus prædito homine. Hæc ille, sua sponte ad ueritatẽ surdus. Nam si uoluisset, audiuisset utiq; & beatum Ioannem Euangelistam dicentem: Verbum caro factum est. Nónne manifeste hic conuincitur? Ipsum enim uerbum factum est homo. Non dixit quod inuento homine uirtutibus prædito illi se adiunxerit, sed factum est ille ipse homo. Confutantur insuper & Eutyches, & Valentinus, & Manichæus hoc loco. Illi enim dixerunt, quod apparuerit homo iuxta apparentiam. audiant igitur, Verbum caro factum est: non dicit quod apparenter fuerit caro, sed quod fuerit ueritas & substantia, & nõ phantasia. Absurdũ enim & stultũ

esset

esset credere, quod quum sit, & dicatur filius dei, mentiatur incarnationem. In hunc se modum mendax phantasia semper ostentat.

Et habitauit in nobis.] Quoniam supra dixerat, Verbū caro factum est, ut ne quis suspicet quod una natura facta sit Christus: ideo subdit, Et habitauit in nobis: ut ostendat duas naturas, nostram scilicet, ac uerbi. Nam sicut alterius naturæ est tabernaculū, & alterius is qui inhabitat in eo: ita & uerbum in nobis habitare dicitur, hoc est in nostra natura, & alterius est naturæ quàm sit nostra. Confundantur Armenij, qui unam colūt naturam. Discimus igitur per, Verbum caro factum est, quod ipsum uerbum homo factum est: & quum sit filius dei, factū est filius mulieris, quæ proprie dicitur Deipara, eo qd genuerit deū in carne. Per hoc aūt qd dicit, habitauit in nobis, discimus duas naturas credendas in Christo. Nam & si unus sit secundum hypostasin, hoc est secundum personam: secundum naturas tamen duo, deus uidelicet & homo. Diuina autem natura & humana non fuerunt una, etiamsi apud unum uideantur, Christum dico.

Et spectauimus gloriā eius uelut unigeniti à patre, plenus gratia & ueritate.] Post quàm dixit quod caro factum sit, subdit nunc, Et spectauimus gloriam eius, quum uidelicet esset in carne. Etenim quum faciem Mosi ex colloquio dei factā claram Israëlitæ uidere nequiuerunt, multo magis deitatis unigeniti nudæ capaces apostoli non fuissent, nisi per carnem apparuisset. Spectauimus autem gloriam non talem, qualem habebat Moses, uel cum qua gloria apparuerunt Cherubim & Seraphim prophetæ: sed talem gloriā, qualem docuit esse unigeniti à patre, quæ illi naturaliter inest. Nam, uelut, nō hic similitudinis est, sed cōfirmationis & determinationis indubitatæ uerbum: sicut quum regem uidemus cū gloria magna uenientem, dicimus quod uelut rex prodeat, hoc est quod uere sit rex: ita etiam hoc loco intelligere debes, uelut unigeniti, quod gloriā quā spectauimus, reuera fuerit gloria filij. Plenus gratia & ueritate. Gratia qdē plenus, secūdum quod sermo eius gratiosus erat: ut sic dicam iuxta Dauid: Diffusa est gratia in labijs tuis. Et Euangelista: Admirabantur omnes super sermonibus gratiæ, quæ procedebant ex ore eius. Et omnibus sanctis conferebat, ut congruebat eis. Veritate autem plenus erat: secundum quod ea quæ prophetæ & Moses ipse uel dicebant, uel faciebant, figuræ erant per omnia. At quæ faciebat dicebat'que Christus, plena erant ueritate, quum esset ipsamet gratia, & ipsamet ueritas, alijs'que suppeditaret eam. Vbi autem spectarūt? Quidam suspicantur, quod fortassis in monte Thabor. Fortassis autem & hoc uerum est, quod non solum in monte, sed & in omnibus quæ dicebat & faciebat spectabant gloriam eius. *Psal. 44.* *Matth. 7.*

Ioannes testatur de ipso, & clamauit, dicens: Hic erat de quo dicebam, qui post me uenturus, ante me factus est: quia ante me fuit.] Frequenter Ioannis testimoniū assumit Euangelista, non ut dominū fidedignum faciat ex serui uerbis, sed quia turbæ magnam de Ioanne opinionē habebant, eius gratia in testimoniū Christi assumit Ioannē, qui apud illos magnus nominabatur, & super omnes alios esse credebatur. Verbū aūt, clamauit, magnam fiduciam & libertatem Ioannis ostendit. Non enim in angulo, sed magna cum libertate clamabat de Christo. Quid autem dicebat? Hic erat de quo dicebam. Ioannes etiam antequàm uideret Christum, testificabatur de illo: idq; singulari dei uoluntate, ut ne uideatur gratificās personæ Christi de eo honestiora testari: ideo dicit, de quo dicebam: hoc est, etiam priusquàm uiderem eum. Qui post me uenturus, manifeste quantum ad natiuitatis tempora. Sex enim mensibus prior fuit præcursor Christi, secundum natiuitatem in carne. Hic ante me fuit, hoc est uenerabilior & glorioſior me fuit. Quare? quia & prior me erat, secundum deitatem. Ariani autem stulte interpretati sunt dictum hoc. Volentes enim demonstrare, quod filius dei nō sit genitus à patre, sed fuerit sicut una aliarū creaturarū, dicunt: Ecce Ioannes testatur de eo, Ante me fuit: hoc est, ante me fuit, & conditus est à deo sicut una creaturarū. Redarguuntur autē, male intelligentes dictū, ex eo quod sequitur. Quæ enim sentētia apparet, si dicatur: Hic, Christus scilicet, ante me, hoc est, priusquàm ego, conditus est, eo quod prior me fuerit? Omnibus enim modis stultum est dicere, quod illum creauerit deus prius, eo quod prior

me erat: sed contrarium magis dicere oportebat: quia hic prior me est, ideo ante me fuit: hoc est, conditus est. Et hæc quidem Arianorum sunt dicta. Nos autem orthodoxe intelligimus, quod qui post me uenturus erat, iuxta natiuitatem in carne ex uirgine: ante me fuit, hoc est glorioſior me & dignior me fuit propter miracula quæ circa ipſum acciderũt in partu, in educatione, in ſapientia: & meritò hoc. Etenim prior me erat ſecundũ natiuitatem diuinam ex patre, quamuis poſt me uenerit ſecundum aduentum in carne.

Et de plenitudine eius accepimus omnes, & gratiam pro gratia.] Et hæc præcurſoris ſunt uerba, dicentis de Chriſto, qđ nos & prophetæ omnes de plenitudine eius accepimus. Maiorem enim habet gratiam, quàm qui ſpiritu afflabantur homines. Nã fons exiſtens omnis boni, & omnis ſapientiæ ac prophetiæ, ſuperfluit, & dat ſe omnibus dignis, & effluens plenus manet ac nunquàm euacuatur. Gratiam autem accepimus, noui ſcilicet teſtamenti, pro gratia ueteris legis. Et quoniam teſtamentum illud antiquatum, pro eo nouum accepimus. Et quomodo (inquit) nominauit gratiam uetus teſtamentum? eo quod & Iudæi, gratia in filios adoptati & recepti fuerũt. Dicit em̃: Non quia uos multi eſtis, ſed propter patres ueſtros elegi. Patres quoq; gratia ſuſcepti fuerunt, & nos ex confeſſo gratia ſumus ſaluati.

Quia lex per Moſen data eſt, gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.] Interpretatur nobis, quomodo acceperimus gratiam magnã pro parua gratia: & dicit quod lex quidem per Moſen data ſit, quum uteretur deus mediatore homine Moſe. Nouũ autem teſtamentum gratia quidem nominatur, eo quod largitus ſit nobis deus non ſolum peccatorum remiſſionem, ſed & filiorum adoptionem. Veritas autem uocatur, eo qđ quæcũq; patres olim in figura uel uiderũt, uel locuti ſunt, ea clare hic prædicarit. Nouum igitur inquam teſtamentum, quod & gratia nominatur & ueritas, datũ eſt, nõ per mediatorem aliquem hominem uilem, ſed filium dei. Et uide quomodo de ueteri dicit, Datum eſt per Moſen. Miniſter enim & ſubditus ille erat. De nouo autem teſtamento non dixit, datum eſt: ſed, factum eſt, ut oſtendat à domino noſtro Ieſu Chriſto, uelut domino, non ſeruo factam, & ad finem perductam gratiam ac ueritatem. Nam lex quidẽ data eſt à deo mediatore Moſe: gratia autem facta eſt, nõ data, per Ieſum Chriſtum. Factum eſſe, authoritatem quandam ſonat: datum uero, miniſterium indicat.

1. Ioan. 4. Deum nemo uidit unquàm: unigenitus filius, qui eſt in ſinu patris, ille enarrauit.] Quoniã dixerat qđ gratia & pax per Ieſum Chriſtũ facta, iſtucipſum uolens aſtruere, dicit: Nihil incredendũ dixi. Nam Moſes quidem neq; deum uidit, ſicut nec alius quiſpiã: nec potuit nobis manifeſtam & liquidam de illo narrationem dicere: ſed quum eſſet ſeruus, miniſter fuit ſolum legalis literæ. Chriſtus autem, qui eſt filius & unigenitus, & in ſinu eſt paterno, non ſolum illum uidet, ſed & omnibus hominibus de illo annunciat: atq; ita, quia filius eſt & patrem uidet, & in ſinu eius eſt, meritò gratiam & ueritatem nobis dedit. Cæterũ dixerit hic fortaſſe quiſpiam: quomodo hoc loco diſcimus, quod nullus uiderit deũ, quũ propheta dicat, Vidi dominum? Vidit quidem propheta deũ, at non ipſam ſubſtantiam, ſed ſimilitudinem quandam & apparentiam quandam, ſicut capere poterat. Et alius iterum in alia figura uidit, & alius in alia. Vnde ſcilicet non ipſam ueritatem uiderunt: non enim diuerſis figuris illam uidiſſent, quæ ſimplex eſt & inſigurabilis. Quin neq; angeli uident dei ſubſtantiam, quamuis dicantur uidere faciem eius. Hoc enim totum indicat, apparere eis ſemper deum. Filius igit̃ ex omnibus hominibus ſolus uidet patrem, & enarrat illum. Sinũ autem audiens paternum, non ſuſpiceris aliquid corporale de deo. Euangeliſta enim uolens nobis indicare filium patri eſſe coæternum, ac uerum & inſeparabilem, huius nominis mentionem fecit.

Et hoc eſt teſtimonium Ioannis, quando miſerant Iudæi ex Hieroſolymis ſacerdotes & leuitas, ut interrogarent eum, Tu quis es? Et confeſſus eſt, & non negauit. Et confeſſus eſt, non ſum ego Chriſtus.] Dixit ſuperius, quod Ioannes teſtetur de illo: & quum interſeruit, quid teſtatus ſit Ioannes de Chriſto, nempe quod hic ante me fuit, & quod nos omnes & prophetæ de plenitudine eius accepimus, ſubdit: Et hoc eſt teſtimonium. Quale? quod ſuperius dixit: Ante me fuit &c. Sed & quæ deinceps dicit, non ſunt

Chriſti,

Christi, & hæc testimonia sunt Ioannis. Porrò Iudæi ad Ioannem miserant præstantiores quos habebant, sacerdotes uidelicet & leuitas, eos'que Hierosolymitanos, quod illi, utpote sapientiores, persuaderent Ioanni per adulationem, ut confiteretur se esse Christum. Vide autem quàm siniſtra sit illorum mens. Non interrogant eum statim, Tu'ne es Christus? sed, tu quis es? Verum ille cognita eorum malignitate, non dicit quis sit: sed confitetur, non sum Christus: ad scopum utiq; illorũ respiciens, & undequaque illos ad credendum alliciens, quod alius sit Christus, quem ipsi putant uilem, & ex uili patre, fabro uidelicet, & contempta patria, nempe Nazareth, ex qua nihil boni esse credebant. Atqui de præcursore ipso magnam habebant opinionem, eo quod natus erat ex patre sacerdotum principe, & uitam angelicam, & quasi materiæ expertem ageret. Vnde iuste admiramur deum, quomodo per illa ipsa, per quæ illi gloriæ Christi nocituros se putabant, impediuntur. Nã interrogabant quidem Ioannem, ut fidedignum, quo testimonium illius suæ in Christum incredulitati prætexant: siquidem non confessus fuisset illum Christum. Verum secus euenit, & contra eos testimonium uersum est. Etenim eum, quem pro fideli habebant, inueniunt præclara testari de Christo, & non sibi ipsi honorem arrogare.

Et interrogauerunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dicit, Non sum. Es tu propheta ille? Et respondit, Non. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his, qui nos miserunt? Quid dicis de teipso? Ait: Ego uox clamantis in deserto, dirigite uiam domini: sicut dixit Esaias propheta.] Eliã existimabãt uenturũ, ueteri traditione persuasi: unde quærũt num sit Elias, eo quod & uita eius similis erat uitæ Eliæ. Negat igit & hoc. Propheta es tu? Negat hoc etiã, tametsi propheta esset. Et q̃modo igit negat? Quomodo? qa non interrogauerant eum, propheta es? sed, propheta ille es? facta interrogatione cũ articulo, hoc est propheta ille qui expectabatur. de quo dixit Moses: Prophetam suscitabit uobis dominus deus. Non negauit itaque Ioannes se prophetam esse, sed prophetam illum qui expectabatur: quia enim audierant Mosen, dicentem prophetam suscitandum, sperabant propter occasiones quasdam hunc futurum illum prophetam. Deinde iterum instant: Dic nobis quis es? Tunc respondit eis: Ego uox clamantis in deserto. Ego (inquit) sum de quo scriptum est, uox clamantis in deserto. Nisi enim adieceris, de quo scriptum est, absurda quædam uideretur sermonis constructio. Quid autem clamantis? Dirigite uiam domini. Seruus (inquit) sum, & uias præparo domino, corda uestra. Proinde illa facite recta dolosi uos & obliqui, & facite æqua, ita ut dominus Christus per uos iter faciat. Post hæc inducit Esaiam testem. Nam quum magnifica dixisset de Christo, quod dominus esset, ipse uero serui & præconis suscepisset opus, confugit ad prophetam. Fortasse autem quis sic exposuerit, ego uox clamantis, hoc est ego sum uox Christi clamantis, id est ueritatem manifeste annunciantis. Omnes enim qui in lege erant, submisse & humiliter sonabant: utpote qui nondum peruenerant ad tempus Euangelicæ ueritatis. Et hæc sanè erat uocis ruditas in Mose: quia lex obscura erat, & non manifesta. Christus autem quum sit ueritas ipsa, & annunciat nobis omnia quæ patris, clamans est. Ideo Ioannes dicit: Ego sum uox uerbi clamantis, uersans in deserto. Deinde sequitur aliud principium: Dirigite uiam domini. Meritò autem dicitur Ioannes uox, eo quod præcursor erat Christi, sicut & uox uerbum præcurrit: & ut manifestius dicam, uox quidem est spiritus inarticulatus, qui à pectore egreditur: quando autem lingua articulatur, tunc fit uerbum. Primum igitur uox, & deinde uerbum. Prior Ioannes, & deinde Christus secundum aduentum in carne. Et baptisma quidem Ioannis non erat articulatum, non enim fiebat in spiritu: Christi uero articulatum erat. Nihil enim umbrarum uel figurarum continebat, sed fiebat in spiritu. Esa. 40.

Et qui missi fuerant, erant ex pharisæis, ac dixerunt ei: Cur ergo baptizas, si tu non es Christus, neq; Elias, neq; propheta?] Postquàm per adulationem non potuerũt eũ ad suas partes trahere, atrocioribus & minacibus uerbis terrẽt, ut diceret quod uolebãt, & confiteretur se esse Christum: Quid igitur baptizas? dicentes, Quis tibi hanc dedit Deut. 18.

authoritatem? Ostenditur autem ex hoc sermone, illos alium putasse esse Christum, & alium qui expectabatur prophetam. Dicunt enim: Si tu non es Christus, neque propheta ille: alium intelligentes esse Christum, & alium prophetam illum, male sentientes. Nam propheta ille ipse est Christus & deus noster. Hæc autem omnia dicebant, sicut dixi, ut urgerent eum, quod confiteretur se esse Christum. Immo si ueriora dicere licet, quasi inuidentes eius gloriæ eum interrogant. Ideo non quærunt, num ipse sit Christus: sed, tu quis es? quasi dicentes, quis es tu qui tale opus attentas, baptizans & purificans confidentes? Etenim mihi uidētur Iudæi uelle neq; Ioannē apud multos pro Christo haberi, sed ex liuore & inuidia interrogare eum, tu quis es? Maxime igitur maledicti Iudæi, & uere progenies uiperarum, qui Ioannem quidem baptizantem acceperunt: postquàm autem baptizati sunt, ingrati fuerunt.

Respondit eis Ioannes, dicens: Ego baptizo in aqua: sed medius uestrum stat, quem uos nescitis: ipse est qui post me uenturus est, qui ante me fuit, cuius ego non sum dignus, ut soluam eius corigiam calceamenti.] Vide & mansuetudinem & ueritatem sancti. Mansuetudinem quidem, eo quod nihil asperum ad eos loquitur, quamuis insolentes essent. Veritatem aūt, quia liberrimus testis erat gloriæ Christi, neq; domini gloriam occultabat, ut sibi nobilitatem pareret: sed confitebatur, Ego quidem baptizo, imperfecto baptismo: nam in sola aqua non habente peccatorum remissionem, sed præparante ad suscipiendum spirituale baptisma, quod donat remissionem peccatorum. Medius autem uestrum stat, quem uos nescitis. Nam dominus multitudini se miscuerat, & ignorabatur quis esset, & unde. Fortassis autem quispiam dixerit, quod & alio modo medius steterit inter pharisæos dominus, sed ignorarint eum: quia enim uidebātur scripturas edidicisse, quibus annūciatus fuit dominus: medi⁹ fuit inter eos, hoc est in cordibus eorum: sed ignorabant eum tanquàm non intelligentes scripturas, quamuis cordibus illas tenerent. Fortassis autem & secundum quod mediator dei & hominum fuit dominus, medius stetit inter pharisæos, conciliare illos uolens deo, sed ignorabant eum. Continue autem ponit hoc, qui post me uenturus: ostendens quod neque perfectum suum sit baptisma, sed tātum præuiū ad spirituale baptisma. Ante me fuit, hoc est dignior & glorioſior, intātū ut ego me nō ausim numerare uel in ultimis eius seruis. Soluere ēm calceum, extremi ministerij est. Scio autem me apud sanctorū quendam etiam hanc legisse expositionem. Calceus semper sumitur ad peccatricem carnē, & corruptioni subditam: corigia autem ut uinculum peccatorum. Igitur Ioannes in alijs quidem, qui ad se egrediebantur & confitebantur, poterat soluere corigiam peccatorum. Vinculis ēm suorum peccatorum constricti ad ipsum egrediebantur. Et per hoc quod uocabat eos ad pœnitentiam, uiam præparauit eis ad hoc, ut perfecte corigiam illam, & calceamentum peccati abijciant. In Christo autem non inueniens corigiam, hoc est uinculū peccati, meritò neq; soluit, neq; soluere potuit. Quomodo enim soluisset, in quo non inue-
Esa. 53. niebat? Peccatum enim non fecit, neq; inuentus est dolus in ore eius. Calceamentum autem, & aduentus domini ad nos: corigia autem eius, modus incarnationis, quo uerbum dei unitum, & quodammodo colligatum: utiq; hunc modum soluere impossibile est. Quis enim posset soluere, quomodo deus corpori colligatus sit?

Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans.] Quare dixit, quod hæc in Bethania facta sint? Vt ostendat magni præconis libertatem, quod non in domo, neq; in angulo, sed circa Iordanem in media multitudine hæc de Christo prædicauerit. Sciendum autem, quod exemplaria emendatiora habent in Bethabara. Bethania enim non trans Iordanem est, sed prope Hierosolymas.

Postero die uidet Ioannes Iesum uenientem ad se, & ait: Ecce agnus ille dei, qui tollit peccata mundi.] Sæpe dominus uenit ad præcursorem. quare? Vel omnino quoid sicut unus ex multis & ipse à Ioanne baptizaretur: ut ne putent quidam, quod quasi peccatis obnoxius, æqualiter cum alijs baptizatus sit. Idcirco iterum uenit, dans Ioanni occasionem corrigendi hanc opinionem, ideo & Baptista dicit: Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi. Nam qui tam purus est, ut & aliorum peccata tollere & abolere ualeat,

leat, manifestum quod non acceperit æqualiter cum alijs confessionis baptisma. Exquire autem diligenter hoc dictum, Ecce agnus dei: quia sermo est ad cupientes & quærentes uidere illum agnum, qui ab Esaia prædictus est. Ecce (inquit) qui quæris, ille agnus ecce adest. Probabile enim multos in prophetico libro Esaiæ edoctos quæsiuisse, quisnam ille agnus esset. Igitur Ioannes demonstrat eum. Non dixit autem, agnus: sed dixit, ille agnus. Nam multi quidem agni, sicut & multi Christi: sed ille est uerus agnus, qui à Mose figuratur, & ab Esaia prædicatur. Porrò agnus dei dicitur Christus, siue quod de us acceperit mortem Christi pro nostra salute, siue quod deus tradiderit illum pro nobis ad mortem: quemadmodum dicere solemus, sacrificium hoc illius est: hoc est, ille sacrificium hoc obtulit. Sic igitur & dominus dicitur agnus dei, eo quod deus pater propter charitatem suam erga nos, illum dederit ad mortem. Non dixit autem, qui abstulit peccatum: sed, qui tollit in præsenti peccata nostra. Quotidie enim tollit peccata nostra, & aliorum quidem per baptismum, aliorum autem per pœnitentiam. Et agni quidem qui in ueteri lege immolabãtur, nullius peccatum omnino abolebant: hic autem totius mundi peccatum tollit è medio, & abolet. Quare autem non dixit peccata, sed peccatũ? Fortasse qdẽ per hoc qđ dicit peccatũ, in genere dixit & de omnibus. Sicut enim solemus dicere, defecit homo, hoc est omnis humanitas à deo: ita & hoc loco dicens peccatum, omnia peccata significauit. Fortassis autem, quia inobediens fuit homo deo, & in uarias affectiones incidit, peccatum mundi inobedientia fuit, quam è medio abstulit dominus factus obediens usq; ad mortem, & contrarium contrario sanans.

Hic est de quo ego dicebam: Post me uenit uir, qui ante me fuit: quia prior me erat.] Superius quidem ijs, qui à pharisæis uenerant, Ioannes dicebat: Medius uestrum stat quem nescitis, qui ante me fuit. nunc digito ostendit illum, & manifestat ignorantibus: Hic est ille de quo testificabar (inquit) pharisæis, quod ante me fuerit, hoc est dignior me & insignior. quare? quia prior me erat. Audi Ari, non dixit, prior me conditus est, sed erat. Audi & tu Pauli Samosateni secta, quod non à Maria esse cœperit dominus, sed præcursore prior fuerit secundum substantiam suam, quam ante secula habuit. Quoniam si quemadmodum uos nugamini, dominus à Maria initium suæ substantiæ assumpsisset, quomodo prior fuisset præcursore? Etenim præcursor manifeste sex mensibus antecessit dominũ, iuxta natiuitatem in carne. Vir autem dicitur dominus, fortassis propter ætatem perfectam: quoniam triginta annorum erat quũ baptizaretur. Fortassis autem quod & omnis animæ uir sit & ecclesiæ sponsus. Adoptaui enim, inquit Paulus, uos uni uiro, ut uirginem castam exhiberetis, Christo scilicet. Dicit igitur præcursor: Ego quidem pronubus & internuncius: uenit autem post me uir. Nam ego quidẽ traho animas ad fidem in Christum: ipse autem uir est, quia illas sibi adiunget. 2. Corinth. 11.

Et ego nesciebam illum, sed ut manifestetur Israëli, propterea ueni ego in aqua baptizans. Et testatus est Ioannes, dicens: Vidi spiritum descendentem specie columbæ de cœlo, & mansit super eum, & ego nesciueram eum: sed hic qui misit me, ut baptizarem aqua, ille mihi dixit: Super quem uideris spiritum descendere, & manere super eum, hic est qui baptizat spiritu sancto. Et ego uidi, & testatus sum Christum esse filium dei.] Quoniam cognatus domini erat præcursor: dicit enim angelus uirgini, Ecce cognata tua Elizabet concepit: ut ne quis suspicetur, quod propter cognationẽ præcursor gratificaturus fuerit domino, & testimonium perhibuerit, eius gratia subinde dicit: Et ego nesciueram illum: ita suspicionem tollens: sed, dicit, ut manifestetur Israëli, ideo ueni baptizare, ut omnes (inquit) adducantur ad fidem in illum, & monstretur populis, nam propterea ego baptizo: me enim baptizante concurrunt populi: & quum congregantur, manifestatur eis Christus, qui à me prædicatur, & præsens præsentibus monstratur. Nisi enim propter baptismum confluerent, quomodo à Ioanne monstraretur dominus? Non enim hostiatim obambulabat, ut manu Christum ostenderet, & unicuique monstraret: igitur ea de causa dicit, Veni baptizare aqua, ut populis propter baptisma conueniẽtibus à me manifestetur. Hoc autem loco discimus, quod miracula puericiæ Christi conficta sint, & mendacia, com- Luc. 1.

posita ab his, qui deridere uoluerunt mysterium: nam si fuissent uera, quomodo ignotus fuisset dominus, qui hæc faciebat? Neutiquàm enim uerisimile fuerit, non fuisse celebrem eum, qui talia faciebat miracula. Verum non ita est. Non enim antequàm baptizaretur signa fecit, neq; cognitus erat: sed is, qui misit me, ut baptizarem, ille mihi dixit: Super quem uideris spiritum descendere, ille est qui baptizat spiritu sancto. Ioannes (ut dixi) quo testimonium de Christo faceret non suspectum, testimonium refert ad deum & ad patrem. Nam ego quidem (inquit) nesciebam illum, pater autem reuelauit mihi hūc in baptismate. Porrò interrogauerit quispiam, si ignorauit illum Ioannes, quomodo Matthæus dicit, quod prohibuerit eum, dicens: ego debeo à te baptizari? Dicendum igit quod sic intelligi debeat, nesciuerā ipsum ante multum tempus, & ante baptismum nesciueram illum. Nam in baptismi tempore noui illum. Vel & aliter dicēdum, quod nouerit quidem illum, quod esset Christus: quod autem ille esset, qui baptizaret spiritu sancto, tunc didicerit, quando uidit spiritum descendentem. Dico igitur quod, nesciuerit illum, hoc sibi uelit, quod nesciuerit illū esse, qui baptizet spiritu sancto: sciebat tamen eum esse super multos, & ideo secundum Matthæum, eum omnino maiorem cognoscebat. Postquàm autem spiritus sanctus descendit, manifestius agnouit, & alijs eum prædicauit. Spiritus autem omnibus apparuit qui aderant, & non soli Ioanni. Cur ergo, dicet quispiam, non crediderunt? eo quod obtenebratum erat insipiens illorum cor: quia & quum uiderunt eum facientem miracula, non crediderunt. Quidam aūt dicunt, quod non omnes uiderint, sed ij qui magis pij erant. Nam quāuis corporaliter descenderit spiritus, uerisimile tamen est non omnibus apparuisse, sed dignis. Quando quidem & prophetæ multa in sensibili specie uiderunt, sicut Daniel, & Ezechiel, quæ tamen nullus alius uidit. Et uidi & testatus sum, quod hic est filius dei. Et ubi testatus est Ioannes quod hic est filius dei? nusquàm enim scriptum est. Nam agnū quidem dicit, filium autem dei nusquàm. Vnde uerisimile est coniectare, quod & plura alia prætermissa sint. Non enim omnia conscripta sunt. Matth. 3. Ioan. 21.

Postero die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo, & intuitus Iesum ambulantem dicit: Ecce agnus ille dei. & audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum.] Propter audientium ignauiam cogitur Ioannes eadem dicere, ut uel crebro testimonio efficiat aliquid: neq; falsus est. Christo enim statim duos discipulos obtulit. Nam cum reuera pronubus esset, omnia faciebat, & ita humanā naturam sponso adducebat. Ideo & Christus quidem tacet, ut sponsus: pronubus autem omnia loquitur. Et dominus sicut sponsus uenit ad multitudinē. In nuptijs enim nō sponsa ad sponsum, sed sponsus ad illā abit, etiā si regis filius sit. Ideo & dominus naturā nostrā despon saturus, descēdit ad eam in terram, & factis nuptijs assumptus ipse tulit eam in domum patris. Itaq; quū intuitus esset Iesum Ioannes, hoc est, etiam corporalibus oculis præ se tulisset gaudium, quod habebat in Christo & miraculo: Vide, inquit, agnus ille. At discipuli crebris testimonijs demulsi, secuti sunt Iesum: non quidē contemnentes Ioannē, sed magis obedientes ei, testanti de Christo meliora.

Conuersus autem Iesus, & conspicatus eos sequentes se, dicit eis, quid quæritis? Illi autem dicebāt ei: Rabbi, quod dicitur, siquis interpretetur, magister, ubi manes? Dicit eis: Venite & uidete. Venerunt igitur, & uiderūt ubi maneret: & manserunt apud illū die illo. Hora aūt erat quasi decima.] Matthæus quidem quū de baptismate narrasset, statim subducit illum in montem tentandum. At præsens Euangelista relictis ijs, quæ ab illo dicta sunt, refert ea quæ post descensum de monte. Igitur postquàm de monte & tentatus fuit, sequitur discipulorum comitatio & accessus ad Christum. Opinor quod sermo demonstret, quod non debeat aliquis constitui doctor, nisi prius ad fastigium conscenderit uirtutum (hoc enim mons significat) & omnem deuicerit tentationē, triumphum de tentatore referens. Sequuntur igitur primum discipuli, & tunc interrogant eum, ubi maneat. Non enim publice multis præsentibus, sed seorsim oportebat colloqui, quasi de rebus quibusdam necessarijs. Immo illi non priores interrogant, sed Christus ipsos inducit ad interrogandum. Dicit enim eis, quid quæritis? non tanquàm ignorans,

ignorans: quomodo enim ignoraret, qui sciebat corda hominum? sed ut per interrogationem prouocaret eos ad dicendum quid uellent. Verisimile enim est eos erubuisse, & reueritos illum, cui Ioannes testimonium plus quàm de homine dederat. Te autē uelim admirari bonam illorum affectionem erga Christum. Non enim solum secuti sunt, sed & rabbi salutāt, hoc est magister: idq; cū nihil adhuc de illo audissent. Volentes itaq; seorsim aliquid ab eo discere, interrogant ubi maneat. In quiete enim commodius & discitur, & auditur. Dominus uero non dicit eis signum domus: sed, uenite (inquit) & uidete. Hoc autem facit, tum ut magis alliciat eos ad sequendum se, tum ut probet eorū desyderium, num grauentur ex itinere. Nam si frigida mente accessissent, neutiquàm ad domum fuissent secuti. Quomodo autē Christus alibi dicit, quod filius hominis nō habeat ubi caput reclinet: hoc autem loco uidetur habere domum? Nō hæc inter se dissident. Etenim quando dicit, quod non habeat ubi caput reclinet: non dicit, quod nullū omnino habeat diuersorium, sed quod non habeat proprium. Si habitasset igitur in domo, non propriam inhabitasset, sed alienam. Non frustra autem Euangelista assignat tēpus, quod fuerit hora quasi decima: sed ut doceat & doctores, & discipulos, quod propter nullum tempus differre sua debeāt, neq; doctor prætexat aliquid, & dicat quod uespere sit: & discipulus sciat omne tempus esse doctrinæ, nec differendum auditum in crastinum. Hinc autem discimus, quod discipuli habebant uentrem minime oneratum, sed ieiunijs assuetū: eo quod tempus, quod alij impendunt in quietē corporis cibis grauati, & non ualentes serio operi intendere, hoc illi insumebant in doctrinam. Ita erant discipuli Ioannis ieiunijs clari. Vide autē obsecro, quod Christus conuertit se ad sequentes, & ostendit eis faciem suā. Nisi enim per bonam operationem secutus fueris Iesum, non peruenies ad contemplationem faciei domini: neq; ibis ad habitationem eius, hoc est non peruenies ad illuminationem diuinæ scientiæ. Lucem enim inquit, habitat inaccessam. Eapropter nisi quis seipsum purificauerit, & per purificationem secutus fuerit, quomodo scientia illustrabitur? *Luce 9.* *1. Timoth. 6.*

Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant à Ioanne, & secuti fuerunt illum: inuenit hic prior fratrem suum Simonem, & dicit ei: Inuenimus Messiam, quod est, si interpreteris, Christus. Et duxit illum ad Iesum. Intuitus illum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Iona, tu uocaberis Cephas, quod interpretari licet Petrus.] Andreæ quidem nomen profert nobis, sed non alterius. Quidam autem dicūt illum esse Ioannem, qui hæc scribit. Nonnulli autē aiunt, quod nō fuerit ex nobilioribus aliquis. Præterea nulla utilitas fuerat etiam scire nomen. Cæterum Andreæ mentionē facit, quia & insignior erat, & adducebat suum fratrem. Vide autem obsecro, quantum amauerit fratrem, & quomodo non occultauerit ab eo bonum: sed cōmunicarit ei thesaurum, emiseritq; iucunditatis uocem, Inuenimus, dicens. Et uerisimile est, quod multo tempore desyderarint, & meditati fuerint quærere illum. Neq; simpliciter dicit, Messiam: sed, Messiam illum: cū articulo illum ipsum qui proprie est Christus. Vnus enim erat qui ab eis expectabatur, quamuis multi essent Christi, qui & filij dei appellabantur. Adduxit autem illum ad Iesum, non quod tam leuibus esset moribus, & ad omnem sermonem circunferretur: sed quod feruenti & bono animo susceperat sermones, quos ei dixerat frater de Christo. Verisimile ēm est, qd' Andreas plura dixerit ei, & manifeste annunciauerit de Christo: utpote edoctus secretiora quædā, eo quod māserat apud Christum. Quod si perseuerat quis arguendo facilitatem Petri, discat & hoc nō esse scriptū quod crediderit statim Andreæ, sed quod Andreas duxerit illum ad Iesum: id quod magis solidæ mentis fuerit, & non quouis uento circumactæ. Nō enim simpliciter recepit sermonem Andreæ, sed uoluit uidere & Christum: ut siquidem inueniret quod dignum fide, sequeretur: sin minus, resiliret. & ita duci ad Iesum non leuis, sed studiosæ mentis indicium erat. Quid igitur dominus? prophetando de illo illis se manifestare incipit. Nam quia prophetiæ non sunt minimum signorum, imò plurimū hominibus persuadent, prædicit de Petro: Tu enim inquit, es Simon filius Iona. deinde, & quod futurum, Tu uocaberis Cephas. Nā quū qd' præsens est dicitur, etiā futurū credibile fit: nō

dixit autem, ego te uocabo Petre: sed, uocaberis. Nolebat enim ab initio authoritatem suam indicare, eo quod nondum firmam in illum haberent fidem. Quãobrẽ autẽ agnominat hunc quidem Petrum, illos autẽ, filios inquam Zebedæi, filios tonitrui: ut ostendat quod ipse sit, qui & olim nomina indiderit: & sicut nunc, ita & tunc mutauerit
Gen.17. nomen Abram in Abraam, & Saram in Sarram. Scias autem, quod Simon interpretatur obedientia, Ionas uero columba. Igitur mansuetudinis quæ per columbam significatur, filia est obedientia: & qui habet obedientiam, etiam ipse Petrus efficitur, per obedientiam proficiens, ut firmetur in bono.

Postero die uoluit Iesus exire in Galilæam, & reperit Philippũ, & dicit ei Iesus: Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. Reperit Philippus Nathanaël, & dicit ei: De quo scripsit Moyses in lege & prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph, Nazarenum.] Andreas quidẽ præcursore audito, & Petrus Andrea, secuti sunt Iesum. At Philippus uidetur nullũ audiuisse, & statim secutus esse dominum, dicentem sibi: Sequere me. Vnde igitur quod ille tam statim credidit? Videtur igitur primum, uox domini animam illius stimulo quodam charitatis tetigisse. Non enim simpliciter saluatoris uox dicebatur, sed dignos statim flagrare faciebat intrinse-
Marc.16. cus ad amandum ipsum, sicut & Cleophas dicit: Nónne cor nostrum ardens erat, quũ loqueretur nobis in uia? Quia autem Philippus, eo quod solicitum cor habebat, & multum meditabatur scripta Mosis, expectabatq; semper Christum: statim simulatq; uidit, credidit: propterea & dicit, inuenimus Iesum: quo ostendit quod semper quæsierit. Fortassis autem & à Petro & Andrea de Christo didicit. Etenim uerisimile & collocutos illos ei, qui ex eadem patria erat, & narrasse de Christo, id quod & Euangelista uidetur insinuare per hoc quod dicit: Erat autem Philippus à ciuitate Andreæ & Petri. Parua fuit autẽ ista ciuitas, quæ pagus rectius diceretur: unde & digna miraculo Christi uirtus, quod ab his qui nullum afferebant fructum, præcipuos discipulos elegerit. Igitur neq; Philippus apud se bonũ hoc retinet, sed cõmunicat & Nathanaëli: & quia legisperitus erat Nathanaël, ad legem & prophetas ipsum mittit Philippus, quia diligenter legem meditabatur. Porrò filium dicit Ioseph dominum, quia eius filius nominabatur: & Nazarenum illum appellat, quamuis proprie à Bethleem fuit, in qua natus: sed in Nazareth educatus fuit. At quoniam natiuitas eius multis incognita erat, manifesta autem educatio, à Nazareth eum nominat, utpote illic enutritum.

Et dixit ei Nathanaël: A Nazareth potest aliquid boni esse. Dicit ei Philippus: Veni, & uide. Vidit Iesus Nathanaël uenientẽ ad se, & dicit de eo: Ecce uerus Israëlita, in quo dolus nõ est. Dicit ei Nathanaël: Vnde me nosti? Respõdit Iesus, & dixit ei: Priusquàm te Philippus uocaret, quum esses sub ficu, uidebam te.] Philippus quidem Iesum Nazarenum dicebat: Nathanaël aũt, utpote in lege diligentior, cognoscebat ex scripturis, quod à Bethleem oporteat uenire Christum: & propterea dicit: A Nazareth potest esse aliquid boni. Philippus uero inquit, uade, & uide: sciens quod si gustaret uerba Christi, nõ esset discessurus. Porrò laudatur à Christo Nathanaël, utpote uerus Israëlita, nõ enim ad gratiam neq; ad odium loquebatur. Non enim uerba illa sunt incredulæ, sed diligentis & in lege uersatæ mẽtis, quæ sciebat qd Christus nõ à Nazareth, sed Bethleem ueniret. Quid igitur Nathanaël? num laudibus remissior fit? minime, sed urget manifestius & euidentius quiddam discere uolens. Ideo & interrogat: Vnde me nosti? At Christus dicendo ei, quæ nullus alius sciebat, præterquàm ipse et Philippus, quod solus & locutus esset & fecisset, detegit & suam deitatem. Nam Philippus solus & nullo præsente sub ficu locutus Nathanaëli, quæ sanè omnia Christus etiã absens cognoscebat. Próinde & dicit: Quum esses sub ficu, uidi te. Priusquàm autẽ appropiaret Philippus, dixit dominus de Nathanaële: Vide Israëlites. ut neq; quis supicetur, quod Philippus Christo dixerit de ficu, & alijs, quæ locutus cum Nathanaële. Vnde Nathanaël agnito domino, fatetur eum filium dei, audi enim quid dicat.

Respõdit Nathanaël, & ait ei: Rabbi, tu es ille filius dei: tu es ille rex Israël. Respondit Iesus, & dixit ei; Quia dixi tibi, uidebãte sub ficu, credis: maiora his uidebis. Et dicit

eis

ei: Amen amen dico uobis, posthac uidebitis cœlum apertũ, & angelos dei ascendentes & descendentes super filium hominis.] Maximè potens est prophetia, & efficacior miraculis ad alliciendũ quosdam ad fidẽ. Dæmones enim etiam possunt miracula simulare & apparẽter facere: præscientiam autẽ futurorum, & prædictionem euidentem nullus habet, neq; angelus, & quanto minus dæmones? Ideo & Nathanaëlẽ dominus attraxit dicẽs ei locũ, & quod locutus esset ei Philippus, & quod uere esset Israëlita. Nathanaël igitur auditis illis, sentire cœpit magnitudinem domini, quantũ tunc possibile erat, & fatetur illum filiũ dei. Veruntamen quamuis filiũ dei fateatur, non tamẽ sicut Petrus. Nã Petrus quidem cõfessus est filiũ dei, ideo & beatus prædicatur, & ecclesia ei concreditẽ. Nathanaël uero ut hominẽ nudũ quidẽ eũ fatetẽ, gratia autẽ propter uirtutẽ adoptatũ in filiũ dei: & hoc manifestũ ex eo quod subditur, Tu es ille rex Israël. Vides quod nondũ uenerat ad p̃fectã cognitionẽ ueræ deitatis unigeniti. Etenim quasi amicũ dei, & quasi regẽ Israël eum credit esse, quod si uere eũ deum esset confessus, non dixisset eũ regem Israël, sed regẽ uniuersi. Vnde nõ prædicatur beatus, sicut Petrus. & dominus corrigẽs eum, & inducens ad cognoscẽdũ quiddã dignũ sua deitate, Videbitis (inquit) angelos dei ascendentes & descendentes super filiũ hominis. Ne enim (inquit) suspiceris nudũ hominẽ, sed dominũ angelorũ: cui enim angeli ministrant, is utiq; non fuerit purus homo, sed uerus deus. Porrò hæc in cruce & ascensione euenerũt. Nam & ante tempus passionis angelus de cœlo cõfortauit eũ, & in sepulchro uisi sunt angeli, & in assumptione, sicut Lucas prodit. Sunt qui per ficũ intellexerũt legem, quasi fructũ habentem ad tempus dulcẽ: asperitate autẽ legalium obseruationũ, et difficultate mandatorũ, quasi foliis obtectã. Dicũt igitur, quod Nathanaëlem dominus uiderit, & intellectũ eius illustrarit, quamuis adhuc sub lege esset. Tu autem & hoc scies, si quid & hæc arrident, quod Nathanaëlem dominus uidit adhuc sub lege existentem, hoc est intra legẽ, & profunda legis scrutantẽ. Nam si non esset scrutatus profunda legis, neutiquàm uidisset eũ dominus. Scias autẽ & hoc, quod Galilæa interpretatur deuolubilis. Exiuit igitur dominus in deuolubilẽ huius mũdi regionẽ, uel etiã humanã naturã: & nos sub ficu sumus, hoc est, peccato dulci, cui & non parum amaritudinis adest, propter pœnitudinem & iudicia sequutura. Sicut misericors uidet ac eligit eos, qui fatentur ipsum filium dei & regem eius Israël, qui uidet deum. Et si quidem studium adhibuerimus, & maioribus nos dignabitur spectaculis: & uidebimus angelos ascendentes quidem ad summitatem cognitionis dei: descendentes uero iterum, incognobilem eius substanitam deprehendere non ualentes. Vel aliter: Ascendit quis, quando uersatur in sermonibus de deitate unigeniti: descendit autem, quando tractare gaudet sermones de incarnatione & descensu in infernum.

CAPVT II.

ET die tertia factæ sunt nuptiæ in Cana Galilææ, & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus, ac discipuli eius ad nuptias. Et quum defecisset uinum, dicit mater Iesu ad eum: Vinum non habent. Dicit ei Iesus: Quid mihi & tibi mulier? nondum uenit hora mea.] Vocant ad nuptias dominũ, non quod uiderint miracula, uel aliud quiddam magnum: sed simpliciter uocant, ut notum. unde hoc significans Euangelista, dicit: Erat autem mater Iesu & fratres eius ibi. Igitur sicut illam & fratres, ita & Iesum uocauerunt. Affuit autem ipse, & uocationem non repulit: quia non respexit ad domum dignam, sed ad utilitatem & beneficia nostra. Nam qui non dedignatus est fieri seruus, multo magis non dedignatus est uenire ad nuptias. Exhortatur autem illum mater, ut magnum faciat miraculum, habens opinionem suæ erga illum potestatis, tam ob conceptionem, quàm ob partum. Omnia enim cõseruabat in corde suo, & ex illis cogitabat filium aliquid posse supra hominem. Neque enim mater eius, ut oraret deum ad faciẽdũ aliquod miraculum, ex alio quod prius uiderat, facere inducta est. Nam quum puer esset, nullum fecit miraculum: quia si fecisset, notus fuisset omnibus. Audiuerat autem mater de testimonijs Ioannis,

quæ de ipso testata, uidebat'que iam & discipulos ipsum sequentes, & ex his omnibus coniectabat uirtutem filij. At ille increpat eam non absurde: dicit enim, si non adest uinum, oportet illos ipsos qbus deest, accedere & rogare, & nō te matrē. Nā quādo hortant' à domesticis, scandalum fit uidentibus: quando autem hi rogant, qui opus habent, suspicione res caret. Cæterum dicēs, Nondum uenit hora mea: non uult quod obnoxius sit necessitatibus temporum, uel horas obseruet: quomodo enim hoc dicere posse mus de factore temporum & seculorum? sed quod omnia tempore congruo operetur. Igitur quoniam adhuc incognitus erat & occultus multis, & nondum omnes habebat discipulos, & neque hi qui in nuptijs erant, eum agnoscebant: nam alioquin ipsi accessissent, & rogassent pro uino: & quia hæc omnia ita se habebant: Nondum (inquit) uenit hora mea: hoc est, opportunum tempus nondum adest. At hic adhuc urget Arij furor, qui monstrare nititur dominum horis & temporibus subditum. Disce igitur ò maledicte, quod si fuisset horis & temporibus subiectus, quomodo postea fecisset miraculum? Oportebat enim secundum tuum sermonem, quoniam seruit horis & temporibus. Nondum autem uenit hora eius, ne possit miracula facere: sed miraculum fecit, nō igitur seruit horis. Vide autem oro, quomodo non usque ad finem, neque per omnia resistit matri: sed quum eam parum perstrinxisset, iterum preces eius implet honorans illā, & nobis dat formam reuerentiæ erga parentes.

Dicit mater eius ministris: Quodcunq; dixerit uobis, facite. Erant autem ibi hydriæ lapideæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas aut ternas. Dicit eis Iesus: Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas usque ad sum mum. Et dicit eis: Haurite nunc, & ferte architriclino. & tulerunt.] Ministris dicit mater: Quicquid dixerit uobis, facite: atq; ita quū maior fieret petitio, quumq; accessissent & illi, ac petissent, ut monstretur, quod non infirmitatis fuerit repulsa: sed ne uideretur accurrere & festinare ad miraculorum operationem, propter ostentationem & uanam gloriam. Lapideæ autem hydriæ ad purificationem Iudæorum aderant. Iudæi enim fere me singulis horis abluebantur, & sic comedebant: ut si tetigissent leprosum, uel mortuum, uel rem habuissent cum muliere, se lauant, quasi immundi forent. Et quum Palæstina inaquosa sit, nec ubique inueniuntur fontes, implebant semper hydrias aqua, & ita non currebant ad flumina, ne forte immundi fierent. Non temere igitur dixit, secundum purificationem Iudæorum. Sed ne infidelium quidam suspicarentur, quod mansissent in ea uindemiæ quædā reliquiæ, & dein aqua infusa, & uinum deinde tenuissimū: ostendit quod nunquàm illa fuerint uini receptacula. Iam, num potuit etiam absque eo quod impleretur hydria aqua, creare uinum ex nihilo? Potuit quidem, sed sæpe obest magnitudo ne miracula creditu sint facilia. Interim hoc accedit, ut testes miraculi fiant ministri, qui aquam infuderant hydrijs. Insuper ut discamus, quod ipse sit ille, qui & in uite liquorem aquæ in uinum conuertat. Iubet autem ministros, ut architriclino gustandum exhibeant. Non immeritò, sed ut ne suspicentur quidam, quod ebriorum conuentus fuerit, quorum gustus corruptus esset, & qui ebrietatis uitio existimarūt aquam uinum. Ne igitur locum haberet talis suspicio, iubet gustādum dari architriclino, qui sobrius erat. Etenim ij quibus tale concreditum est ministerium, magis sobrij sunt, ut eius iussu omnia quæ illic ordinate fiāt & composite. Cæterū oremus, ut hæc in nobis quoque impleantur etiam nunc: nempe ut fiant nuptiæ, hoc est coniunctio dei cum anima nostra, quandiu sumus in Cana Galilææ, loco inquam inferioris huius & deuolubilis mundi, eius qui rotatur & rotat alia. Nuptiæ illæ nō fiunt sine præsentia Christi, & suæ matris, & discipulorum eius. Nisi enim quis crediderit in Christum, qui natus est ex Maria uirgine, & locutus est per apostolos: quomodo coniungetur deo? Sciamus igitur quid miraculi operetur dominus in talibus nuptijs, & in tali coniunctione dei ad animā. Aquam in uinum conuertit, & sex nostras lapideas hydrias implet. Per aquam tu quidē intellexeris dissolutionem nostram, & molliciem in uia ac doctrina: per hydrias uero sex, quinque sensus, per quos in operibus labimur: & sextam hydriam, rationalem uim, per quam in doctrinis periclitamur. Itaq; dominus noster Iesus Christus, uerbū inquā

Euangelicum,

Euangelicum, noſtros ſenſus, ſiue in uirtute practica, ſiue contemplatiua, ſi quid in eis aqueum & reſolutum, in uinum conuertit ſapidum, & lætificans uitam & ſermonem, atque ita implentur ſex hydriæ noſtræ bono hoc poculo: ſenſus ſcilicet, ne in operatiua ui labamur: & ratio, ne in praua incidamus dogmata. Obſerua autem, quod & lapideæ hydriæ propter purificationem Iudæorum ſtabant illic. Nam Iudas quidem dicitur confeſſio, purificatur autem qui pœnitet per quinque ſenſus, quibus prius peccarat. Oculus male uiderat, ſed oculus iterū lachrymas in confeſſione profundit, atq; ita ſeruit purgationi. Audiuit auris uerba meretritia, ſed iterum ſe inclinat ad uerba oris dei: ita & in alijs ſenſibus. Sic & rationalis uirtus in dogmatibus peccat, ſed iterū mūdat priorem malitiā quādo ad pia dogmata redit. Cæterū lapideæ hydriæ ideo ſunt, uel qđ ex terra formati ſumus, uel quod ſolida receptacula talis uini eſſe oporteat, & nuſquàm futilia. Lapidea hydria erat Pauli rationalis uis, etiā quando perſequebatur. Zelator enim erat paternarum traditionum ſuper omnes coætaneos. & quando prædicabat. Tantam enim uim uerbi habebat, ut à Lycaonibus Mercurius crederetur, utpote dux uerbi. *Gala.1.*

Poſtquàm autem guſtaſſet architriclinus aquam in uinum uerſam, neque ſciret unde eſſet, ſed miniſtri ſciebāt qui hauſerant aquam, uocat ſponſum, & dicit ei: Omnis homo primo loco bonum uinum ponit: & quum inebriati fuerint, tunc id quod deterius eſt. Tu ſeruaſti bonum uinum uſq; ad hoc tempus?] Architriclinus non miniſtros, ſed ſponſum interrogat. Quare? omnino iuxta diuinam prouidentiam. Nam ſi miniſtros interrogaſſet, utiq; miraculum reuelaſſent, & nullus eis credidiſſet. Initium enim erat ſignorum, & nullus adhuc opinionem talem habebat de Chriſto: atque ita miniſtris narrantibus miraculum hoc, nullus credidiſſet. Igitur poſtquàm & alia ſigna oſtenſa ſunt, credibile & hoc futurum erat: & paulatim miniſtri omnibus hoc enarrantes, fideles habiti fuerunt. Idcirco ordinauit dominus, ne miniſtri interrogarentur, ſed ſponſus. Porrò non ſimpliciter fecit uinum, ſed & optimum. Hæc enim quæ per miracula Chriſti facta, multo meliora his quæ per naturam fiunt. Et quod aqua factum ſit uinum, teſtes ſunt miniſtri qui hauſerant aquam: quod uero optimum fuerit, architriclinus teſtatus eſt: quæ ſanè omnia, procedente tēpore, prædicata, credibiliora q; facta ſunt audientibus. Potes autem intelligere & uinum quidem ſermonem Euangelicum, aquam autem omnia quæ ante Euangelium. Liquidiora enim & inſipidiora erant, & ad illius perfectionem non peruenientia. & ut dicam aliquid exempli gratia: Dominus homini uarias leges dedit, unam in paradiſo, ſecundam tempore Noë, tertiam ſub Abraham, nempe circunciſionem, quartam per Moſen, quintam per prophetas. Omnes igitur illæ ſi conferantur cum Euangelij euidentia & uirtute, aqueæ ſunt, ſi quis eas ſimpliciter & ad literam intelligat. Quod ſi quis ſpiritu incedit, & intelligit abſcondita, inueniet aquam mutatam in uinum. Nam quæ ſimpliciter dicuntur, & ad literam intelliguntur, multis omnino aqua ſunt: qui autem ſpiritualiter dijudicat, inueniet uinum optimum poſtea bibendum & ſeruandum à ſponſo Chriſto: quandoquidem & in extremis temporibus monſtratum eſt Euangelium.

Hoc fecit initium ſignorum Ieſus in Cana Galilææ, & manifeſtauit gloriam ſuam: & crediderunt in eum diſcipuli eius.] Quod dominus ſigna operari cœperit poſt baptiſmum, & prius quidem diximus: uidetur autem & hoc ſignum primo feciſſe. dicit enim: Hoc fecit initium ſignorum. At dicet quis, quod licet fuerit initium ſignorum, non tamen omnium, ſed eorum quæ in Cana Galilææ. Nam quum plura ibi fecerit ſigna, hoc tamē primum fuit. Et hæc quidem illi dixerint. Nos autem, quamuis multa habeamus ad monſtrandum, quod initium fuerit omnium ſignorum: etenim quum dicit, manifeſtauit gloriam ſuam. &, crediderunt in eum diſcipuli eius: indicat quod ante hoc non fecerit miraculum aliud, ab illo enim manifeſtauit gloriam ſuam: attamen nō refert ſiue hoc, ſiue aliud fuerit prius. Quomodo aūt manifeſtauit gloriā ſuā? Nō multi interfuerant, neq; coram populo fuit factū: quamuis enim non tunc, ſed poſtea miraculum hoc audituri erant oēs. Vnde uſq; in hūc diē celebrat, & in occulto nō eſt. Quod aūt & diſcipuli eius crediderint in eū, ita intellige: hoc eſt, fidē ampliorē & firmiorē acceperint,

Quia & prius quidem crediderant, sed non tam firmiter.

Post hæc descendit Capernaum ipse, & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius, & ibi manserunt non multis diebus. Et in propinquo erat pascha Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam, & reperit in templo eos qui uendebant boues & oues, & columbas, & nummularios sedentes. Et quum fecisset flagellum è funiculis, omnes eiecit de templo, oues simul ac boues, & nummulariorum effudit æs, mensasq; subuertit. Et ijs qui columbas uendebant, dixit: Auferte ista hinc, nec facite domum patris mei domum mercatus. Recordati uero sunt discipuli eius quod scriptū est: Zelus domus tuæ exedit me.] Psal. 68 Descendit in Capernaum dominus, non alterius usus gratia, quàm ut matrem suam illic residere faceret, ut ne illam ubiq; post se traheret. Quoniã enim ad nuptias uenerant in Cana, nuptijs habitis abducit matrem in domum suam in Capernaũ. Manifestum autem, quod propter hanc causam descenderit in Capernaum, ex eo quod neq; multis illic manebat diebus, neq; miraculum illic faciebat. Incredulí enim erãt eius ciuitatis uiri, ideo & alio loco dominus eam miseram esse dicit. Quod autem dicit Euangelista fuisse prope pascha, ostendit quod non ante multos dies paschæ fuerit baptizatus. Porrò ubi ascendit in Hierusalem, rem fecit magnæ authoritatis: Vendentes enim oues & boues eiecit. Iam quod factũ hoc & Matthæus cõmemorat, scias quod non semel hoc Christ⁹ fecerit: sed hoc qd' Matthæus cõmemorat fecit prope tempus passionis: quod aũt apud Ioannẽ, in exordio signorũ. Idcirco hoc loco adnectit, dicens: Ne faceritis domũ patris mei domũ mercatus. Initiũ enim signorũ adhuc erat. Et nondum tanta signorũ ostensorũ erat authoritas. Illic aũt apud Matthæũ dicit: Non facite (inquit) spelunca latronũ. Manifeste eñ illos latrones nominauit, qd' ex iniustis modis lucrũ facerẽt. Quãdo enim quis ex eo quod parui precij est, multũ petit precij, & à pauperibus fortassis & uiduis lucrũ corradit, sicut ferme solẽt hi qui necessaria uenditãt: quid aliud quàm opus latronis facit, ex calamitatibus aliorũ lucra cõportans? Et quare illos è tẽplo eiecit? non immeritò. Quia in sabbato sanaturus erat & soluturus legẽ, ut ne uideat cõtrarius deo, corrigit hoc loco opinionẽ illã. Neq; eñ tãtũ zelũ propter domũ ostẽdens, spreuisset deũ dominũ domus. Nõ enim simpliciter eiecit, sed & flagello plexo percutit: & subuertit mensas, & lucrũ, hoc est pecuniã nũmulariorũ effundit. Et opus periculosum attentans, non se in periculũ coniecisset pro domo dei soluens legẽ dei, ut aduersarius: sed omnino ut filius dei, & æqualẽ habens potestatẽ patri q legẽ de sabbato statuerat. Ideo aũt non dixit, domũ dei: sed, domũ patris mei: ostendens quod potestatẽ habeat sicut filius patris omniũ. Nũmularij aũt, qui & collybistæ, sunt hi qui parua nomismata uendũt. κόλλυβος Collybos enim apud Græcos minutũ nomisma est, quod Rhomani nũmũ uocant. Multi aũt ex pontificibus in hunc modũ peccant. Nam & ipsi negociatores uendunt boues in ecclesia, hoc est qui præstantes in uerbo doctrinæ, nõ iuuant, sed tradunt his qui affligere uolũt. Insuper & oues, hoc est simpliciorẽ & cõmunem populũ: & columbas, hoc est spiritualia dona uendunt, & maiores dignitates conferunt his qui plura dant: quos dominus eiecit è templo, indignos iudicans sacerdotio. Ad hæc si quis talẽtum & nummum, hoc est sermonem & dogma uendat, & fortassis quum sit doctor, non annunciet uerbum, nisi lucrum habeat, etiã eius mensam subuertit dominus, sedẽ dico doctrinæ: & sermonẽ quẽ ille cohibet propter malitiã, non dans illũ omnibus, dominus Iesus p̃ misericordiã effundit, populisq; dat, illũ quidẽ à principatu deijciens, & aliũ in doctrinæ sedem collocans. Recordati sunt aũt discipuli eius, quod scriptũ sit: Zelus domus tuæ comedit me. Paulatim enim incrementa boni sumentes, & scripturarum recordantur, inde testimonia recipiendo, & firmiorem de Christo scientiam apud se constituendo.

Responderũt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Quod signũ ostendis nobis, qd' ista facias? Respõdit Iesus, & dixit eis: Destruite tẽplũ hoc, & in tribus diebus erigã illud. Dixerũt ergo Iudæi: Quadraginta & sex annis extructũ est tẽplũ hoc, & tu in tribus diebus eriges illud? At ille dicebat de tẽplo corporis sui. Quũ ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quod hoc dixisset: & crediderunt scripturæ & sermoni quem dixerat Iesus.] Postquàm uiderũt Iudæi dominũ magna potestate hæc facere & dicere,

ne feceritis

ne feceritis domum patris mei mercatum. dicunt: Persuade nobis signo aliquo, quod filius dei sis tu, & quod illinc missus sis. Vnde enim manifestum, quod pater tuus sit qui domus illius est dominus? At ille per ænigma eis respõdit: Soluite, dicens, templũ hoc: corpus omnino suum dicens, eo quod in ipso habitabat omnis diuinitas unigeniti. Vbi autẽ dixit, Soluite, nõ exhortatus est ad cædem, absit: sed quoniam sciebat facturos certò, euenturum affirmat. Audiant uero Ariani, quomodo sicut dominus & mortis destructor dicat, Excitabo: non enim dicit, Excitabit pater: sed, ego excitabo, propria uirtute usus, nullaq; externa indigens. Cæterũ Iudæi de inanimato templo ipsum dicere autumantes hoc deridẽt eũ: Quũ quadraginta & sex annis sit ædificatum, quo pacto (dicunt) tu dicis in tribus diebus te excitaturum? Sciendum autem, quod quando à Solomone templum primo extructum est, uiginti annis omnia perfecte absoluta fuerũt: postea autem post captiuitatem, Hebræi accepta potestate illud reædificandi, cœperũt quidem sub Cyro rege ædificare, impediti autem ab his qui inuidebant eis, prorogarunt structuram usq; ad Artaxerxen regem, sub quo nacti omnium rerũ copiam, omni studio uix potuerunt perficere opus. Vnde & dicitur, Iudæos ædificantes altera manu gladium, altera ædificatorium instrumentum tenuisse, usq; adeò timebant uicinos Idumæos, non autem Persas, à quibus (ut dixi) omnes accipiebãt sumptus. Istam itaq; structuram quæ post captiuitatẽ, aiunt quadraginta sex annis factã, eo quod prohiberentur & impedirẽtur Iudæi à Cyro usq; ad Artaxerxen. Et non est miraculum, quod Iudæi miraculum non agnouerint, quãdoquidem neq; discipuli cognoscebant. Obstabãt enim duo magna: unum quod resurrectio per se tam difficilis captu, immo omnibus ignota esset, alterum quod deus corpus eius inhabitaret. Etenim post resurrectionẽ cognouerunt discipuli, & crediderunt scripturæ. Cui scripturæ? omni quæ de resurrectione tradit, manifestissime autem ei quæ dicit: Nõ derelinques animam meam in inferno. Et illi: Dominus uoluit purificare eum à plaga, ostendere lumen. Manifeste enim illa de resurrectione dicuntur. Apollinarius autem tentat hoc loco patrocinium suæ hæreseos inuenire. Volens enim persuadere inanimatam esse carnem domini, dicit quod templum dicatur caro, templum autem inanimatum sit, inanimata ergo & caro est. Attonite & uersute: tu autem & ligna & lapides domini carnem facies, quandoquidem ex his est templum. Quando autem audieris dominũ, Nũc turbata est anima mea. &, Potestatẽ habeo ponẽdi animam meam: quomodo ea intelligis? Quod si tu non de mentali & rationali anima hæc dicta asseris, quò referes hoc: Pater in manus tuas cõmẽdo spiritum meum? Vtiq; hoc de inanimata anima non intellexeris. De hoc autem, Non derelinques animam meam in inferno: quid tibi uidetur? at tu propter tua corrumpis.

Psal. 15.
Ioan. 11.
Ioan. 10.
Luce 23.

Quum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomen eius, uidentes signa eius quæ ædebat. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes: nec opus haberet, ut quisquã testaretẽ de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.

CAPVT III.

ERat autem homo ex pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorũ. Hic uenit ad Iesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quod à deo uenisti magister. Nullus enim hæc signa potest facere, quæ tu facis, nisi deus sit cum eo.] Videbantur quidem nonnulli credere in nomine Iesu, quum esset in festo, sed non firma illorum fides erat: ad tempus enim attendebãt Christo, non ut deo, sed ut homini qui deo afflabatur: ac iterum à fide illa contemptibili excidebant. Nam quod tales fuerint, manifestum ex sequentibus. Iesus enim ipse, inquit, non credebat se eis: neque omnia dogmata, ut his qui uere credunt, concredebat: Scrutator enim est cordium, & scit quid sit in homine. Non enim ignorat quales sint cogitationes in singulis hominibus. Ferme & Nicodemus talis erat, qui & ipse credebat Iesu, ut uidetẽ pro domino contra Iudæos loqui, quod oporteat cũ scrutatione, & ex animo cõdemnari illum: sed post crucem multum officij & liberalitatis in sepultura

Hiere. 17.

exhibuit. Cæterum quia nõ, ut oportebat, credulus erat, & adhuc in infirmitate Iudaica tenebatur, nocte quidem uenit ad Iesum, propter timorem Iudæorum. Magistrum autem ipsum uocat, quasi purum hominem: talem enim opinionem de eo conceperat. Idcirco & subdit: Nullus potest talia facere, nisi deus sit cum eo. Vides quod sicut ad prophetam, & hominẽ dilectum à deo, accedit ad Iesum: Quid igitur dominus: Non arguit, neq; dicit: Quare igitur ad magistrum qui à deo missus est uenisti nocte: quare non fidenter & publice accedis: Nihil horum dicit, sed læte ei de diuinis & sublimibus disserit. Nota autem, quod quamuis Christus multa fecerit miracula, nullum tamen illorum narrat Euangelista, uel quod ab alijs traduntur Euangelistis, uel quod maiora sint quàm quæ particulatim recensentur.

Respondit Iesus & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis natus fuerit supernè, nõ potest uidere regnum dei.] Videntur uerba quæ à saluatore dicta, nihil alludere ad ea quæ à Nicodemo dicta: at si quis recte peruiderit, ualde cõgruere inueniet. Quãdoquidem Nicodemus humilem de Christo habebat opinionem, nẽpe quod magister esset, ac deus esset cum illo. dicit ei dominus: Meritò ita de me sentis: nondum enim natus es supernè, hoc est à deo spirituali natiuitate: sed quia carnalis es, & cognitio quam de me habes, non est spiritualis, sed animalis & humana. Ego autem dico tibi, quod nisi tu, & quisquis alius fuerit, supernè, & ex deo nati fueritis, piam & dignã de me opinionem habueritis, extra regnum cœlorum estis. Natiuitas enim per baptismum, illumination præbẽs animæ, regnum dei, hoc est, unigenitum illius filium uidere, hoc est intelligere, dat. Nam sicut dei sapientia filius est, ita & regnũ quoq; dei dicitur. Hoc sanè regnum nemo uidet, hoc est intelligit ò Nicodeme, nisi natus fuerit à deo: atq; ita & tu, quoniam nondum es natus spiritualiter, propterea non uides me regnũ dei, sicut oportet: sed humilem opinionem de me habes.

Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, quum sit senex: Num potest in uentrem matris suæ iterum introire ac renasci: Respondit Iesus: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest intrare in regnum dei.] Audiens Nicodemus doctrinam plus quàm humanam, stupescit, & passus humanum quiddam interrogat, quomodo potest: id quod incredulitatis est signũ. Vbi enim fides non est, illic quæritur, quomodo hoc, & quare hoc: propterea & ridicula Nicodemi uerba apparent. Neq; enim intellexit spiritualem natiuitatem, sed mentionem corporalis uentris facit. Postquàm enim audiuit, nisi quis ἄνωθεν, è supernis fuerit natus: existimauit ἄνωθεν ab initio, & denuò, atq; tale quippiam dici, nisi quis ab initio & denuò nascatur, & propterea dicit: Quomodo potest is, qui senex est denuò intrare in uterũ matris suæ: Nam duo illum faciebant perplexum, natiuitas scilicet spiritualis, & regnum. Neq; eñ nomen regni cœlorum auditum erat aliquando apud Iudæos. Nunc igitur de natiuitate dubitat: propterea & Christus ei manifestius spiritualis natiuitatis modũ reuelat: Nisi quis nascatur, dicens, ex aqua & spiritu. Homo quum ex duobus cõstet, ex corpore & anima, habet natiuitatis quoq; modum duplicem. Aqua enim si uisibiliter accipiatur, ad corporis pertinet purificationem: spiritus uero inuisibiliter concurrens, ad inuisibilis animæ regenerationem pertinet. Quod si rogas, quomodo aqua potest generare: interrogabo & ego, quomodo semẽ & ipsum aquosum existens, potest in hominem transformari: Igitur sicut in corporali semine totum est gratiæ diuinæ, ita & in baptismate aqua subdita est, & spiritus omnia operatur, & inuocatio per preces, immo dei præsentia. Symbola enim sepulturæ & resurrectionis in aqua illa perficiuntur. Tres mersiones triduanæ sepulturæ symbola sunt: deinde regreditur homo, sicut dominus, fulgidior & clarior incorruptionis ferens indumenta, qui in aqua corruptionem summersit.

Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Ne admireris, quod dixi: Oportet nos nasci è supernis. Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, sed nescis unde ueniat, & quò uadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu.] Abducens dominus Nicodemum à carnali natiuitate, dicit: Quod natũ est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est: hoc est, spiritualis est homo, qui natus per baptismum.

ſmum. Per ſpíritum enim, ſpíritualem íntellígere debes. Neq; ſpíritus díuínus ſit bapti-
zatus, ſed quum adoptionem filiorum in ſpíritu, & gratiam, & honorem ſuſceperit, ſpí
ritualis eſſe meretur. Videns autem Nicodemum adhuc perturbari, dicit, Ne mireris:
déinde ſenſibili exemplo docere eum tentat: Spiritus enim inquit, ubi uult ſpirat. A uen
to (inquit) diſce maiora. Ventus enim, quem hoc loco uocat ſpíritum, ubi uult flat, & ſo
num eius audis, & ignoras tamen unde feratur. Nequit enim comprehendi uel prohi-
beri. Naturali enim poteſtate fertur in aliquem locum incertum. Cæterum ubi uult, in-
quit: non quod uentus uoluntatem habeat, ſed (ut dixi) à natura indita illi poteſtas
oſtenditur. Si igitur uentum, qui ſpiritus eſt ſenſibus ſubiectus, ignoras quomodo &
quò ſpiret, quomodo regenerationem à diuino ſpíritu curioſius inquiris? Si hic ſpíritus
comprehendi nequit, multo minus ſancti ſpíritus gratia legibus naturæ ſubdetur. Con
fundatur Macedonius, ſpíritus oppugnator, & qui anteceſſit illum Eunomius. Ille em
ſeruum facit ſpíritum, quamuis audierit hoc loco, quod uentus quò uult ſpirat: multo
igitur magis ſpíritus ſanctus liberiorem habet motionem, & quò uult & ſicut uult ope-
rabitur. Eunomius uero in illo ipſo peccans, & creaturam dixit ſpíritum, & in tantam
peruenit peruicatiam, quaſi cognoſceret deum, ſicut ipſe ſeipſum: audiat igitur, quod
neq; impetum neq; finem ſciat. Quomodo igitur dei ſubſtãtiam cognoſcet impoſtor?

Reſpondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ieſus,
& dixit ei: Tu es ille magiſter Iſraelis, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quod ſci-
mus loquimur: & quod uidimus, teſtamur, & teſtimonium noſtrum nõ accipitis. Si ter
rena dixi uobis, & non creditis: quomodo ſi dixero uobis cœleſtia, crediturí eſtis?] Ni-
codemus adhuc in Iudaica imperfectione ſubſiſtit: propterea iterum rogat, quomodo
poſſunt hæc fieri. Ideo & dominus monſtrans ei, qd propter imperfectionẽ ita loquat,
dicit: Tu quum ſis doctor in Iſraël, ſi recordatus fueris miraculorum quæ in ueteri te-
ſtamento traduntur de formatione hominis & alia, quomodo formatus ſit, quomodo
ex latere uxor, quomodo prodigia in Aegypto, quomodo in mari rubro, quomodo ſte
rilis pepererit, & ſimilia, ſi hæc cõſyderares ſicut doctor in Iſraël, nõ diſcrederes his quæ
nunc dico. Veruntamen ego quidem quod ſcio, dico: & quod uidi, hoc eſt clare cogno
ui. Neq; enim corporalem uiſionem ſignificat, quum dicit uidimus, ſed cognitionẽ cer-
tiſſimam. At uos teſtimonium noſtrum, hoc eſt meum, non accipitis. Hæc autem dicit
dominus, nõ ad Nicodemum, ſed ad genus Iudæorum, qui uſq; ad finem increduli fue
runt. Igitur ſi terrena dixi uobis, & non creditis: hoc eſt, ſi de generatione quæ eſt in ba-
ptiſmo dixi uobis, & non recepiſtis, ſed interrogaſtis dicentes, Quomodo? Terrenam
autem hanc natiuitatem nominat, quod ſuper terram facta ſit in beneficium hominum:
quamuis enim cœleſtis ſit ſecundum gratiam & honorem, at baptizamur quum ſuper
terram ſumus. Si igitur de hac terrena natiuitate dicens, inueni uos incredulos: de ſu-
percœleſti natiuitate, quæ ineffabilis, qua unigenitus filius à patre natus eſt, quum audí-
ueritis, quomodo credetis? Quidam autem per terrenum intellexerunt ſimilitudinem
de uento: ita ut quod dicitur, ita ſe habeat: Si exemplum à terrenis dedi uobis, & neq; ſic
perſuaſi eſtis, quomodo poteritis ſuperiora diſcere?

Et nullus aſcendit in cœlum, niſi qui de cœlo deſcẽdit filius hominis, qui eſt in cœlis.]
Neq; hoc uidetur cum his quæ præceſſerunt recte contexi. At ſi quis diligenter inſpe-
xerit, apparebũt etiam illa bene cohærere cum ſuperioribus. Quia enim magiſtrum do-
minum & prophetam nominabat Nicodemus: ne putes me (inquit) quaſi prophetam,
qui de terra eſt à deo miſſum doctorem, ſed è ſupernis me ſcias deſcendiſſe, ut filium, nõ
& à terra eſſe. Nullus igitur prophetarũ aſcẽdit in cœlum, niſi ego ſolus aſcenſurus, qui
& deſcendi. Filium autem hominis quum audiueris deſcendiſſe de cœlo, ne exiſtimes
quod caro è cœlo deſcenderit. Hoc enim Apollinarius docuit, quod Chriſtus habuerit
corpus de cœlo, quod per uirginem tranſierit, quaſi per cannalem. Verum quia una hy
poſtaſis, hoc eſt una perſona Chriſtus ex duabus naturis cõſtituta: ideo omina quæ ſunt
hominis, dicũtur de uerbo: & iterum ea quæ ſunt uerbi, attribuũtur homini. Sic & hoc
quoq; loco filius hominis dicitur deſcendere de cœlo, eo quod una ſit perſona, & una

hypostasis. deinde, ut ne quum audiueris qui descendit, putes quod nō sit in cœlo, dicit Is qui est in cœlo. Noli enim suspicari me propterea non esse illic, quia descendi: sed & hic assum corporaliter, & illic sedeo cum patre ut deus.

Num. 21. Et sicut Moses exaltauit serpētē in eremo, ita exaltari oportet filiū hominis: ut omnis q credit in illū, nō pereat, sed habeat uitā æternā.] Postquàm dixit de regeneratione p baptismū, nūc dicit de beneficio, quod per crucē nobis factū est. Crux enim & mors author nobis sit gratiæ, quæ per baptismū data est: siquidē quū baptizamur, mortē domini repræsentamus. Nō dicit aūt manifeste, crucifigendus sum: sed meminit serpentis & ueteris historiæ. Interim discimus uetera cognata nouis, & unū esse legislatorē ueteris & noui testamēti: tāetsi Marcion & Manichæus, & reliqua id genus hæreticorū cohors reprobēt dicētes, ueterē à malo opifice esse cōditā. Docet item, quod quū Iudæi uidētes æreī serpētis imaginē, mortē effugerint: multo magis nos ad crucifixū respiciētes & credētes, animæ mortē effugituros. Vide aūt oro, figurā, & confer cū ueritate. Illic serpentis similitudo, formā quidē habet bestiæ, uenenū autē nō habet. Ita & hoc loco homo dominus, sed à peccati ueneno liber, in similitudine carnis peccati uenit, hoc est in similitudine carnis peccato obnoxiæ, quæ minime caro peccati esset. Et tūc qdē uidētes, euadebant mortē corporis: nūc autē qui uident, mortē animæ. Tūc quidē suspēsus, serpētium ictus sanabat: nūc aūt spiritualis draconis plagas curat Christus. Exaltatū autē audiens, intellige quidē & suspēsum esse. In summo enim suspensus est, ut & aērē sanctificaret, qui terrā sanctificarat, in illa ambulādo. Intellige aūt quid sit glorificari. Nam reuera gloria Christi, crux fuit. Per hoc enim q̄ uisus est cōdēnari, cōdēnauit huius mūdi principē: ut clarius dicā. Adā iuste mortuus est, peccarat enim: dominus iniuste mortuus est, non enim peccarat. Igit̄ usq; ad crucifixionē domini, iuste prævaluit hominibus mors. Quia autē absq; peccato inuētus est Christus, quid igit̄ in illo iuris habebat diabolus, ut occideret ipsum? atq; ita qa iniuste mortuus est, uicit eū à quo occisus: et sic liberauit Adamū à morte quæ iuste inferebat illi, utpote ei qui peccarat. Et aliter: Duo fuerūt quæ dominiū habebāt in humanū genus, Voluptas & tristitia. A duobus aūt illis inuictus repertus est dominus. Nā assumpserat quidē illū in montē, tētans per uoluptatē: & quū experiretur hac uia uinci nō posse, maiorē postea machinā, tristitiā scilicet, adhibuit, ut saltē p illā deuinceret: & propterea cōmouit omnes cōtra illū discipulos, ut negarēt: milites, ut illuderēt: prætereuntes, ut blasphemarent: & in summa, Iudæos, ut crucifigerent: & sic quoq; inuictū cōperit. Nō em̄ potuit crucis dolor efficere, ut crucifigētes haberet odio,

Lucæ 23. sed diligebat eos, & pro eis orabat, dicēs: Ne statuas illis pater peccatū hoc. Vides quomodo uicerit p hoc ipsū, q̄ uidebat uictus esse. Sic igit̄ exaltatio & gloria eius, crux fuit.

1. Ioan. 4. Sic enim deus dilexit mundū, ut filiū suum unigenitū daret, ut omnis qui credit in eū non pereat, sed habeat uitam æternā. Non enim misit deus filium suū in mundū, ut condemnet mundū, sed ut seruetur mundus per eum.] Mira dei erga mundū dilectio, & tanta, ut nō dederit uel prophetā, uel angelū, sed filiū suum, atq; illū unigenitum. Angelum si quidem dedisset, non erat res parua, eo quod angelus quidem minister eius fidelis & seruus, nos autē inimici & apostatæ: nunc autem dato filio, quanto excellentiorē dedit charitatem? Item si multos habens filios unū dedisset, & hoc maximū fuisset: nunc uero unigenitū dedit. Igitur bonitas digne laudanda est. Ariani autē dicunt, quod unigenitus dicatur, eo quod solus ipse factus sit & conditus à deo, omnia autē alia ab illo. Quibus simpliciter respōdemus: Si quidē unigenitus dictus fuisset, quū nō esset filius, haberet rationē impudens uestrum commentum: at nunc quū non solum unigenitus, sed & filius dicitur, nō permittit sic intelligere: sed uult illum solum ex patre natū. Vide autem oro, quod sicut supra dixit filium hominis descendisse de cœlo, quamuis nō descenderit caro de cœlo: sed propter unā personam & unam hypostasin, ea quæ dei sunt attribuit homini: ita & hoc loco, ea quæ hominis sunt, attribuit uerbo deo. Dedit enim (inquit) deus filium suū in mortē, quamuis impassibilis permanserit deus: attamen quia unus & idē fuit per hypostasin, & qui uerbū dei, & q homo pro nobis patiēs, filius dicitur esse, datus esse, inquantū & uere passus: nō in sua natura, sed in sua carne. Quod aūt

lucrum

lucrū dari filiū? ò magnū & supra humanā mētē, ut omnis q credit in illū, duo illa lucret: unū quidē, quod nō perit: alterū, quod uitā habet, atq; uitā æternā. Vetus enim lex promittebat, eos qui in illa deo placebant, implendos longitudine dierū. Euangeliū aūt non tēporariā uitā largitur, sed æternā, & indissolubilē. Quia enim duo sunt aduentus Christi, & ille qui fuit, & ille qui uenturus est: de priore aduentu dicit, quod nō missus sit filius, ut condemnet mundū: Quia si propter hoc uenisset, condēnati fuissent utiq; omnes: Omnes em̄ peccauerūt, sicut & Paulus dicit. sed primū ad hoc uenit, ut mūdū seruaret, Rhom.3. atq; hæc intentio eius fuit: per accidens autē iudicat eos, qui non crediderunt. Lex enim Mosaica præcessit, ut reprehenderet peccatum, & cōdemnaret præuaricātes. Nulli em̄ ignoscit, sed simul atq; inuenerit peccātem in aliquo, pœnā infert. Itaq; primus aduētus nō propter iudiciū factus, nisi per accidens iudicans eos qui nō crediderūt, qui iam iudicati sunt. Secundus uero erit, ut omnes iudicet, & unicuiq; secundum sua opera faciat.

Qui credit in filiū, nō iudicatur: qui uero nō credit, iā iudicatus est: quia non credidit in nomē unigeniti filij dei. Hæc est aūt condēnatio, quod lux uenit in mundū, & dilexerūt homines magis tenebras quàm lucē. Erant enim eorū opera mala. Omnis enim qui mala agit, odit lucē, nec uenit ad lucē, ne arguantur opera ipsius. Qui aūt operatur ueritatē, uenit ad lucē, ut conspicua fiāt facta ipsius, quod per deū sint facta.] Quid est, qui credit in filiū nō iudicatur? Nunquid si immūdā egerit uitā, nō iudicat? maxime quidē, nō em̄ uere fideles sunt eiusmodi, ut Paulus dicit. Deū enim inquit, fatētur se scire, opeTitum 1. ribus aūt negant. Veruntamē hoc loco dicit, quod propter ipsum credere, non iudicatur, dabit aūt pœnas graues malorū operū: propter incredulitatē aūt quā non habet, nō punietur, semel enim credidit: at qui non credidit, iā iudicatus est. Quomodo? primum quidē, quoniam & ipsa incredulitas condemnatio est. Esse enim extra lucē, per se maximū supplicīū est. Deinde, quāuis nō hic geennæ traditus sit, sed cōgregauit hic futuri supplicij occasiones: sicut & homicida, tametsi non sententia iudicis condemnetur, natura tamen rei condēnatus est. Et Adā die quo comedit de ligno, mortuus est: & quāuis uiueret, sententia tamen & natura rei mortuus fuit. Omnis igitur incredulus, condemnatus est, qd'hinc migrās mox supplicio tradendus, & nō in iudiciū producendus, iuxta illud: Nō resurgēt impij in iudicio. Indigni em̄ habent, ut rationē dent impij, sicut Psal.1. & diabolus. In iudiciū igitur nō resurgent, sed in condemnationē. Ita & in Euangelio Ioan.12. dicit dominus, quod princeps huius mūdi iā iudicatus sit: nō solū quod ipse nō crediderit, sed & Iudā, pditorē fecerit, & alijs perditionis fuerit author. Quāuis aūt dominus in parabolis adducat puniendos, quasi eos à quibus sumat ratio: ne mireris. Primū quidē eo ipso, quia parabolæ sunt ea quæ dicunt, nō oportet omnia quæ in parabolis dicuntur quasi canones ac leges assumere. In die em̄ illo unusquisq; cōscientiā habens pro iudicio qd' falli nequeat, nō opus habet alio qui reprehendat, sed semetipsum quisq; cōfutabit, ac abibit. Deinde dominus nō inducit incredulos, quod mereant ut rationē reddāt, sed credentes quidem, at immisericordes. Nos aūt de impijs & incredulis loquimur. Aliud aūt est impius ac infidelis, & aliud immisericors & peccator. Hoc est iudiciū, quia lux uenit in mundū. Ostēdit hoc loco infideles omni excusatione destitutos. Ista em̄ cōdemnatio est, inquit, quia uenit ad eos lux, & neq; sic ad illā accesserunt. Non enim in hoc solo peccarūt, quod ipsi nō quæsiuerūt lucē: sed hoc pessimū est, quod lux ad illos uenit, & illam nō susceperūt. Eapropter & condēnati sunt. Nā si quidē nō uenisset lux, potuissent homines prætexere ignorasse se quid bonū: uerū quia uenit quidē deus uerbū, deditq; uerbū suū ut illuminaret, nō susceperūt aūt illi, omni excusatione posthac carent. Vt aūt nullus dicat, Nemo præfert tenebras luci: ponit causam propter quam tenebris adhæserint homines. Erant em̄ inquit, opera illorū mala. Quia em̄ Christianismus nō solū recta dogmata, sed & honestā uitā exigit: ipsi aūt uoluerūt luto peccati inuolui, ideo nolūt improbi ad lucē Christianismi uenire, & se meis subijcere legibus. Porrò qui facit ueritatē, & cōtendit & aspirat ad uitā quæ deo placeat, is ad Christianismū uti ad lucē accedit, ut magis in bono proficiat, & appareāt eius opera secūdū deū facta. Qui talis est cū fide recta, & uitā quoq; honestam instituit, lucetq; omnibus hoibus, & glorificat in illo deus.

Et ita Gentilibus incredulitatis causa facta est immundicia uitæ. Sed forte dixerit quis: Quid igit̃, nō sunt & Christiani improbi, & Gentiles honestæ uitæ? Fateor & ipse quidem improbos Christianos: at bonos Gentiles inueniri nō asseuerauerim. Et natura quidem mansueti & boni reperientur quidā, sed non uirtute. Nam exercitatione & meditatione boni nullus inueniet̃: & quāuis boni quidā habiti sint, oīa tamē ad uanam gloriā fecerūt. Qui aūt bonus, ꝓpter gloriā, & nō propter bonū ipsum, si quādo tēpus inuenerit, malis indulgebit cōcupiscētijs. Nā si apud nos & ītermīatio geennæ, & oē aliud studiū, & uitæ inumerabiliū sanctorū uix cōseruāt hoies ī uirtute: quo pacto nugæ Gētilium illos in bono cōtinebunt? magna quoq; res fuerit, si nō & pessimos reddiderint.

Pōst hæc uenit Iesus & discipuli eius in terrā Iudæam, & illic morabat̃ cū eis, ac baptizabat. Baptizabat aūt & Ioannes in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erant illic: & ueniebant ac baptizabantur. Nondū enim cōiectus fuerat Iaonnes in carcerē.] Erat Iesus Hierosolymis usq; ad paschæ festū, & postquàm istud præterijt, exiuit in terrā Iudæam, & prope Iordanē uersabat̃, ubi multi cōueniebāt. Nō quærebat aūt populosa loca, propter inanē gloriā uel ostētationē: sed cupiebat pluribus suā bonitatē cōmunicare & usui esse: quoniā & eā ob causam ad festū ascēderat, utpote plurimis ꝓfuturus doctrina & miraculis. Audiens aūt quod baptizarit, ne putes quod ꝑ se baptizarit, sed ꝑ discipulos: hoc enim discipulorū opus, in magistrum refert Euangelista: quandoquidem superius idem ille Euangelista dixit quod Iesus nō baptizarit, sed discipuli eius. Sed quæris, Quare nō ipse baptizauit? disce. Superius dixit Ioannes, quod ille uos baptizabit spiritu sancto. Spiritus aūt sanctus nondū erat datus, eo quod nondū tempus erat. Igit̃ si baptizasset, uel absq; spiritu baptizasset: & qd igit̃ præstabat Ioannes? uel dedisset spiritum, atq; ante tēpus, sed id indignū deo, qui in tēpore facit oīa. Quod aūt tēpus dādi spiritū? tēp⁹ post assumptionē. Próinde discipuli Iesu baptizabāt, ut plures ad saluatoris doctrinam adducerēt. Vnde & his baptizantibus, etiā Ioannes baptizabat, et nō cessabat, duo bona faciens. Vnum quidem, quia ad se uenientes de Christo loquens ad illū adducebat. Alterū uero, quia curabat ne discipuli sui in maiorē zelū & cōtētionē prouocarent: si enim cessasset baptizare, quid nō fecissent discipuli eius, alioqui maiori inuidia Christū persequētes? Nā quū sæpe clamarit, & primas semp Christo tribuerit, nō ꝑsuasit eis ut accederēt ad illū: in quātā ergo inuidiā impulisset, si cessasset baptizare? Idcirco & Christus tūc maxime cœpit prædicare, quādo Ioannes inclusus est, ꝓpter inuidiā discipulorū Baptistæ. Opinor aūt ꝓmissam Ioannis mortē maturari, ut oīs populus paratus ad Christum trāsiret, & nōdū diuiderent̃ sentētiæ de Christo & Ioanne. Baptizant igit̃ discipuli Christi baptismo, qd̃ nihil habebat amplius, quàm baptismus Ioannis: ambo enim imperfecti, & nōdū habētes spiritū: eadēq; utriq; causa, ut adducant̃ ad Christū baptizādi.

Orta autem est quæstio ex discipulis Ioannis cū Iudæis de purificatione. Et uenerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecū trans Iordanē, cui tu testimoniū perhibuisti, ecce is baptizat, & omnes ueniunt ad eū. Respondit Ioannes, & dixit: Nō potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datū è cœlo.] Facta est quæstio ꝑ Iudæū quēdā de baptismate, contendentibus discipulis Ioannis. Nā Iudæus quidē præferebat baptisma discipulorū Christi: discipuli aūtē Ioannis baptisma sui magistri. Quū quæsitū esset ergo de purificatione, hoc est baptismo, accedunt ad magistrū suū, & incipiunt adulari ei, dicentes: Rabbi, qui erat tecum, qui in ordine erat discipulorum, ut à te discesserit baptizat: cui tu testimoniū dedisti, hoc est quē baptizasti, quē tu clarū fecisti, eadē nunc audet quæ tu. Sed & aliud: Ad te nulli nunc ueniunt, ad illū uero omnes. Omnes (inquit) ueniunt ad eum cōtempto te. Ioannes aūt uolēs eos terrere, & ostēdere quod pugnēt cōtra deū prohibentes Christū, & abstrahentes à glorificatione eius, dicit: Nō potest homo à se quicquam accipere &c. Nā nisi supernè (inquit) datū esset, neutiquàm creuisset is, cui inuidetis: & ita in duobus peccatis: nā & cōtrarij estis diuino cōsilio, & attentatis impossibile. Interim aūt & consolatur eos placide, eo quod non sit homo qui uincat ipsos, sed deus. Quin & nos (inqt) supernè habuimus quod habuimus, nō à nobis. Quod si præclariora sunt quæ agit Christus, non oportet admirari: deus enim uult.

Ipsi

Ipsi uos testes estis, quod dixerim: non sum ego Christus, sed missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem spōsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter uocē sponsi. Hoc aūt gaudiū meū impletum est: illū oportet crescere, me uero minui.] Ipsi (inquit) uos scitis, quod ego testimoniū dedi ei, quod maior me sit. Igit̄ si omnino meū attenditis testimoniū, discite illū mihi præferēdū. Et hoc est gaudiū meū, quod illū omnes accedant. Si quidem non accessisset ad sponsum sponsa, hoc est populus, doluissem utiq; ego, pnubus: nūc aūt quū hoc fiat, ualde gaudeo. Video enim sponsum Christū loquentē sponsæ, populo scilicet, & docentē ipsum. Non simpliciter aūt dixit, Qui stat. Ostendit enim finē esse operum suorū, & stare iam nō ultra operantem, & se nunc oportere stare, & solū audire Christum docentē & differentem sponsæ. Meum enim inquit, opus perfectū est, & tradidi ipse populo. Oportet igit̄ meā quidē gloriam imminui, illius aūt augeri. Igit̄ quomodo imminuitur gloria præcursoris, uel omnino sicut lucifer à sole occultatur. Et uidetur quidē multis quod extinctū sit lumen, at reuera nō est extinctū, sed à maiori occultatur: ita & præcursor uelut lucifer à spirituali sole occultatus, imminui dicitur. Crescit aūt Christus, secūdū quod paulatim manifestat se per signa & miracula: nō secundū profectum in uirtutibus, absit: hoc enim Nestorij deliramentum esset: sed secundum ostensionem & manifestationem deitatis. Paulatim enim declarauit se deum esse, & non repente. Impletū igitur, inquit, meum gaudium in sponso. Nam meum opus, quod mihi cōcreditum, ut pronubo, uideo profeciſſe. Omnis igitur animæ sponsus, dominus: thalamus autem ubi copula fit, locus baptismatis, hoc est ecclesia. Dat autem arrabonem sponsæ, peccatorū remissionem spiritussancti communione: perfectiora uero in futuro, quando dignos in meliora & sublimiora introducet. Nota autem quod nullus alius est sponsus, quàm solus Christus. Omnes autem docentes, pronubi sunt, sicut & præcursor quoq;. Nullus alius dator est bonorum, quàm solus dominus. Alij autem omnes mediatores, & ministri bonorū quæ à domino dantur.

Qui è supernis uenit, super omnes est: qui à terra profectus est, terrenus est, & è terra loquitur. Qui è cœlo uenit, supra omnes est: & quod uidit & audiuit, hoc testatur: & testimonium eius nemo accipit. Qui accipit eius testimonium, is obsignauit quod deus uerax sit. Nam is quem misit deus, uerba dei loquitur. Non enim ad mēsuram dat deus spiritum.] Comparat se præcursor Christo, & dicit quod ille quidem è supernis uenerit à patre, & super omnes sit: egregius super omnes, & paternam seruans excellentiā. Ego autem qui de terra sum, terrena loquor, uilia & humilia si cū doctrina Christi conferantur. Quamuis aūt quæ à præcursore fiebant, diuina erant, collata tamē cū his quæ à Christo, ualde humilia apparebāt. Ille (inquit) quod uidit & audiuit loquit̄, hoc est quæ à patre audiuit: & quæ uidit, hoc est clare nouit, illa loquit̄ & testatur. Et testimoniū eius nullus ex his qui ueritatē nō attendunt, recipit. Qui aūt recipit testimoniū, hoc est doctrinā eius, obsignauit, hoc est mōstrauit & stabiliuit qd' deus uerus sit. Qui em̄ credit ei, q à deo missus est, deo credit: & cōsequēter obsignat & demōstrat, qd' uerū quiddā crediderit: sicut è diuerso, q nō credit ei qui à deo missus est, ostēdit qd' mendax sit, & ,ppter hoc nō credit ei, utpote mendaci. Et ita qui Christo credit, ostēdit quod deus uerax, ex eo quod credidit ei à quo missus. Manifestū enim, quod illi ut ueraci crediderit. Et meritò. Nos enim alij omnes ad mēsurā accepimus operationē spiritus, ipsi autem Christo nō ad mēsurā dedit unā uel duas uirtutes: sed ipsum spiritū integrū habet substātialiter. Igit̄ & prophetis dedit deus spiritū, hoc est opationē spiritus, & ad mēsurā dedit: Christo aūt nō ad mensurā, & neq; omnino dedit: habet em̄ illū Christus substātialiter. Quādo aūt audis, quod Christus loquit̄ illa quæ audiuit à patre: ne putes illū indigere, ut scientiā ab illo discat: sed quia quæcūq; scit filius, à patre naturaliter scit, quasi illi cōsubstantialis, eius gratia dicitur à patre audire quæ scit. Quēadmodū si uideris filiū patri per omnia similē, dicis quod omnia à patre habet, hoc est nulli similis est quàm patri. Audiēs igitur missum esse, quasi radium intellige eum à solo patre missum esse. Nónne & ita dicere solemus, quod sol radios emiserit, hoc est miserit in terram, & nusquàm radium alterius substantiæ dicimus esse uel posteriorem quàm sol? sic quoq; & filium missum esse

à spirituali sole, scilicet patre, huic mundo, ueluti deradiationẽ, & radium, & lumen, & qualitercũq; quantũ cõgruit, uocare illũ uolueris. Nõ intempestiuũ autẽ fuerit hoc loco dicere, quomodo habeat filius spiritum, & quomodo dicatur spiritus filij. Dicit enim & Gala. 4. Apostolus: Spiritum filij sui in corda uestra misit, clamantẽ, Abba pater. & iterũ: Si autẽ Rhom. 8. quis spiritũ Christi nõ habuerit, hic nõ est eius. Sanè Latini male hæc exponentes, & minus recte intelligentes, dicunt quod spiritus etiã ex filio procedat. Nos aũt hoc quidem primũ dicimus ad eos, quod aliud sit esse ex quopiã, & aliud esse cuiusdã: ut spiritus est quidẽ spiritus filij absq; dubio, & ab omni scriptura approbatũ: cæterũ esse ex filio nulla scriptura testatur, ut ne duo principia spiritus introducamus patrẽ & filiũ. Profecto inquit: Nã & inspirauit discipulis, & dixit: Accipite spiritũ sanctũ. O desipiẽtiã. Si tunc dedit discipulis spiritũ quando insufflauit, quomodo postea dixit eis: Accipietis uirtutem superuenientis spiritus sancti super uos, non post multos dies? uel quomodo in Pentecoste credimus factũ descensum spiritus? Siquidẽ in uespera diei resurrectionis dedit illũ: tunc enim inspirauit. At hæc quidem ualde ridicula. Manifestum enim, quod tunc illis spiritum sanctũ nõ dederit, sed donũ unũ spiritus sancti, remissionẽ scilicet peccati: statim enim subdit: Quorũ remiseritis peccata. Habet aũt spiritũ filius substantialiter, ut cõsubstantialẽ sibi, nõ à quo operationem recipiat, sicut prophetæ. Dicitur aũt spiritus esse filij secundum quod ueritas, & uirtus, & sapientia: Spiritus aũt sanctus, & ueritatis, & fortitudinis, & sapientiæ spiritus ab Esaia describit. Et aliter: quia per filiũ hominibus datur, propterea filij dicitur. Crede igitur tu spiritum à patre quidem proficisci, per filium autem dari creaturæ: atq; hic sit tibi canon orthodoxæ doctrinæ.

Pater diligit filium, & omnia dedit illi in manũ. Qui credit in filium, habet uitã æternam: qui aũt incredulus est filio, non uidebit uitã, sed ira dei manet supẽ eũ.] Postquàm dixit de Christo sublimia, nunc iterũ humilia loquitur, sermonem auditoribus attemperans, ut capi possit. Ideo dicit, Pater diligit filium: quasi de homine quodã admirabili loquens. Et omnia dedit in manu filij, iuxta humanitatẽ. Si aũt & secundũ diuinitatẽ, quid hoc? Dedit pater omnia filio ratione naturæ, sed non gratiæ: quoniã & esse à patre habet, meritò & omnia à patre dicitur habere. Habet igitur omnia filius, tam quæ in cœlo, quàm quæ in terra. Dominat enim omnibus, etiamsi quidã nolint. Postea uero in secundo aduentu, quando omne genu flectet ei, perfectum omniũ accipiet dominiũ: quando malicia nõ ultra habebit uirtutẽ, sed inefficax manens ostẽdet naturã boni à principio omnibus inditã, & omnia continentẽ. Qui credit in filiũ, habet uitã æternã in ipso: illã dico Christũ, qui uita est uere. In ipso enim uiuimus & mouemur. Qui autem incredulus est, non uidebit uitã. Nam qui sponte recessit à uita, quo pacto habebit eã quæ est Chri- Act. 17. Colos. 3. stus? sicut & Paulus inquit: Quãdo Christus manifestatur uita nostra, tũc & nos qui ad malicia mortui & immobiles facti, manifestabimur in gloria. Sed ira dei manet super illum: non dixit quod maneat illum, sed super illum, ostendens quod nunquàm ab eo recedat: ut ne mortem credas temporalẽ, dicit quod maneat super eũ qui incredulus fuerit, & perpetuũ erit suppliciũ. Per omnia aũt uerba hæc inducit Baptista, & cõpellit auditores omnes ad fidẽ Christi. Non enim inuanũ hæc dixit, sed suos discipulos & alios omnes instruit ne inuideant Christo, sed ut deo auscultent.

CAPVT IIII.

NT ergo cognouit dominꝰ audisse pharisæos, quòd Iesus plures discipulos faceret ac baptizaret quàm Ioãnes: quãquàm Iesus ipse nõ baptizaret, sed discipuli eius, reliquit Iudæam terrã, & abijt iterũ in Galilæam. Oportebat autẽ eum transire per Samariã.] Misericors dominus semel propter nos incarnatus, omnia ad nostram salutem facit. Denicq; & nunc quum audisset, qd pharisæi de gloria ipsiꝰ audiuerint, & sciret cõtra ipsum ad inuidiã cõcitãdos, secedit in Galilæã. Duo nos docẽs: Vnũ qdẽ, ut parcamus inimicis, & omni modo tẽtemus nõ dare eis occasionẽ scandali uel inuidiæ. Alterũ, ne inijciamus nos in tentationẽ insipienter & inutiliter, sed secedamus ad tẽpus, donec insania resideat: quãuis aũt potẽs sit cohibere

sit cohibere inuidentes sibi, etiamsi impetu quodam nunc urgerent: non tamen hoc egit, ne uideretur phantasticum habere corpus. si quidem sæpe per medium illorũ exijsset, quid nõ dixissent Phantasiodocitæ, Manichæi inquam & Valentiniani, & Eutychianistæ? Insinuans autem Euangelista calumniatorem illorum omnium, dicit, quamuis Iesus non baptizarit. Inuidi tamen uolentes cõcitare pharisæos cõtra Christum, calumniabantur eum quasi baptizasset. Oportebat autem ipsum transire per mediam Samariam. Volebat enim occasionem omnem calumniæ Iudæis excindere, ut dicere nõ possint quod relictis eis concesserit ad gentes, quas abominabantur. Quando autem abegerunt eum, tunc accessit ad Gentiles, & neque tunc ex proposito, sed obiter.

Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, iuxta prædium, quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autẽ ibi fons Iacob.] Operæprecium fuerit dicere, unde Samaritani originem duxerint, & unde appellationem illam sortiti fuerint. Somor enim mons uocabatur, ab eo à quo possidebatur, sicut & Esaias dicit: Et caput Somor Ephraim. Qui autem ad montem illum habitabant, primum non uocabantur Samaritani, sed Israëlitæ dicebantur. Quum autem offendissent deum, traditi sunt uarijs tẽporibus Assyrijs. Tandem Assyrius quum defectionem meditarentẽ superuenit, tenuitq; captiuos, & non ultra in suam regionem abire permisit, suspicans iterum defecturos: sed illos quidem transtulit in Babylonios & Mœdos. Samariam autem Gentibus ex diuersis locis congregatis Coloniam dedit. Porrò quum hæc facta essent, deus monstrare uolens barbaris, quod non propter impotentiam, sed propter peccata illis Iudæos seruire fecerit, immisit leones in eos, qui in Samaria habitabãt barbaros, qui illos perdebãt omnes. Rex uero quum hoc audisset, misit ad quosdam ex senioribus Iudæis, & rogauit quid faciendum, ut non ultra leones perdant eos qui in Samaria, barbaros. Illi autem enarrabãt deum Israël suspicere locum illum, & nõ sinere habitare illic eos qui sua legitima ignorent. Igitur si curæ sint barbari qui illic, mittat Iudæos sacerdotes, qui dei legitima barbaris tradant, & sic placent deum. Obtẽperat illis rex, & mittit sacerdotem quendã traditurum his qui in Samaria barbaris legem dei. At illi non omnes libros receperunt, sed tantum quinq; libros Mosi, Genesin, Exodum, Leuiticum, Numeros, & Deuteronomium: neq; perfecte ab impietate discesserunt, & posterioribus quidem temporibus abstiterunt ab idolorum cultu, deumq; coluerũt. Itaq; Iudæi à captiuitate regressi, æmulabantur illos, utpote Assyrios genere, & à monte Samaritanos uocabãt. Illi uero Abraham Iacob progenitores suos nominabant: quoniam Abraham Chaldæus fuerat, & fons Iacob quem illic habuerat, proprius illorum putabatur. At Iudæi cum Gentibus alijs & istos abominabantur. Vnde & domino opprobrantes, dicebant: Samaritanus es. Et ipse discipulis suis dicebat: In ciuitatem Samaritanã ne intraueritis. Quare aũt Euangelista de loco Iacob & fonte tam diligenter disserit? Primũ quidẽ, ut quando audieris dicentem mulierem, Pater noster Iacob dedit nobis fontem illũ: ne mireris, locus enim ille erat Sycima, ubi filij Iacob Symeon & Leui grauem illam cædem cõmiserũt, eo quod sororem illorum Dinam oppressérat Sycimorũ princeps. Insuper & hoc discimus, eo quod Euangelista nobis narrat ea quæ de fonte & loco, quod etiã olim reiecti fuerint propter peccata sua: & quũ offendissent deũ, Gentes illorũ loca possederint: & quæ patriarchæ propter suã in deũ fidẽ possederãt, ea illi propter impietatẽ amiserũt: & ita nihil nouũ si & nũc Gentiles pro Iudæis in regnũ cœlorũ sint introducti. Prædiũ autẽ quod dedit Iacob Ioseph, Sycima dicebat: quoniã eẽ filij Iacob Sycimitas perdiderãt, & ciuitatẽ desolauerant: eam utpote desolatam pater in hæreditatem filio Ioseph dedit.

Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem. Hora erat ferme sexta, uenit mulier Samaritana, ut hauriret aquã. dicit ei Iesus: Da mihi quod bibã. Nã discipuli eius abierãt in ciuitatẽ, ut cibos emerẽt.] Fatigatũ dominũ ex itinere narrans Euangelista, ostendit nobis fuisse dominum à fastu & rerum abundantia alienum. Non enim iumentis utebat ad iter, sed pedes ibat: instruens & nos non multis opus habere. Insuper dicit & ipsum incedere strenue, & non ignauiter. Ex quo discimus & nos, ut cum constantia & diligentia faciamus opus dei. Quod autẽ sedebat sic, significat simpliciter, & ut forte

Gene. 48.

Esa. 7.

Ioan. 8.

Matth. 10.

Gen. 34.

obueniebat, & non ſuper ſede: ſed ſic ſimpliciter, uidelicet ſuper pauimento, refocillans corpus, & apud fontem ſe recreans. Deinde & aliam cauſam inducit, quare ſederit apud fontem. Erat enim tempus meridianum. Hora enim inquit, erat quaſi ſexta, atq; ita etiam propter horæ calorem opus habebat refrigerio & recreatione. Vel aliter dic: ut ne quis reprehenderet dominum, quomodo quum præcepiſſet diſcipulis, ut ne uiam gentium ingrederentur, ipſe ad Samaritanos uenerit: idcirco dicit, quod ſedes in loco propter fatigationem fuerit, & quod colloquium cum muliere rationabilem habuerit cauſam, ſitim ſcilicet. Quoniã em̃ ſitiebat, cõſequenter humano more indigebat & potu. Quærenti aũt occurrit mulier anima diſcendi auida. Quid igitur opus erat facto, repelleret ne mulierem adeò ſtudioſam, colloquentem & ſitiẽtem ea de quibus dubitabat ut audiret? Nõ fuiſſet hoc diuinæ miſericordiæ. Vide autẽ oro, & ex hoc quàm procul à faſtu fuerit dominus. Solus enim relinquitur in uia, quum diſcipuli abiuiſſent in ciuitatem, ut emerent alimenta. Vſq; adeò enim nullã curã uentris agebant, ut quo tempore ferme omnes dormiunt, illi cibos emerent, & panes duntaxat: ut & nos diſcamus uarietatem ciborum paruifacere. Vide obſecro & diligentiam Euangeliſtæ: neq; enim dixit affirmatiue, hora erat ſexta: ſed ut minus à ueritate excidat, ferme ſexta, inquit: ſecurum faciens ſermonem.

Dicit illi mulier Samaritana: Quomodo tu Iudæus quum ſis, potũ à me poſcis, quæ ſum mulier Samaritana? Non enim commercium habent Iudæi cum Samaritanis. Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Si ſcires donum dei, & quis ſit qui dicit tibi, da mihi quod bibã, tu petiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam uiuam. Dicit ei mulier: Domine, neq; quo haurias habes, & puteus profundus eſt, unde ergo habes aquam illam uiuã?] Ab habitu & ueſte forſitan, & alia corporis forma & colloquio ipſo exiſtimauit Samaritana Iudæum eſſe dominum, ideo & ad ipſum dicit: Quomodo tu quum Iudæus ſis &c. Vide autem quomodo circunſpecta fuerit mulier. Nam ſi cauere oportebat, dominum oportebat, nõ illam: non enim dixit, quod Samaritani non conſuetudinem habent cum Iudæis, ſed Iudæi non habent conſuetudinem cum Samaritanis. Attamen mulier neq; ſic tacet, ſed exiſtimãs dominum rem illicitã facere, corrigit quod præter legem fiebat. Chriſtus autem non prius manifeſtat ſe, quàm uirtus mulieris monſtretur. Poſtquàm autem indicata eſt mulieris uirtus, & quod tam circunſpecta & diligens eſſet, tunc tandem incipit loqui cum ea de ſublimibus: Si ſcires enim inquit, donum dei: hoc eſt, ſi cognoſceres quid donet deus, nempe æterna & incorruptibilia: ſcires autem & me, quod quũ deus ſim, & poſſim hæc tibi dare: tu quæſiuiſſes utiq;, & accepiſſes aquam uiuam. Gratiam autem ſpirituſſancti aquam dicit eſſe, propterea quod purificat & multum refrigerij præbet ſuſcipiẽtibus. Porrò aquam dicit nõ ſtantem, qualis eſt in puteis & lacubus, putris & corrupta: ſed uiuam, hoc eſt, ſcaturientem & quæ moueatur. Nam gratia ſpiritus ſemper agilem ad bonum facit animam, aſcenſiones ſemper diſponentem. Talem aquam bibit Paulus uiuentem, & ſemper mobilem; quum obliuiſceretur eorum quæ poſt ſe, & ad anteriora ſe extẽderet. Dicit ei mulier, domine. Vides, quomodo ſtatim ab humili cogitatu deſiſtens, magnum ei honorem tribuat, dominum uocando? Neque enim in profundum uerborum Chriſti uenerat. Nam aliter quidem ille dicit, aliter autẽ illa intelligit uerba de aqua.

Num tu maior es patre noſtro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipſe ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, ſitiet iterum: quiſquis autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum: ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in uitam æternã. Dicit illi mulier: Domine, da mihi iſtam aquam, ut non ſitiam, neq; ueniam huc ad hauriendum.] Patrem ſuum facit Iacob, ſe intrudens in nobilitatem Iudaicam. Vide autem obſecro, prudentiam mulieris, quómodo ſtatim à uarietate aquarũ ratiocinatur & dantium uarietatem. Dicit enim: ſi talẽ aquam daturus es, omnino maior es patre Iacob, qui nobis dedit hanc aquam. Quod autem ipſe ex eo bibit, laus eſt bonitatis aquæ: tantum enim placuit fons ille patriarchæ. Quod autem & ipſe biberit, & filij eius, & pecora eius, indicium eſt

copiæ

copiæ aquarũ. Non enim solũ dulcis est aqua, & ita dulcis, ut & Iacob ex eo biberit: sed & larga, & sic larga, ut suffecerit multitudini pecorum patriarchæ Iacob. Quum autem diceret mulier, num tu maior es patre nostro? Dominus quidem manifeste nõ dicit, pro fecto maior sum: ut non uideatur arrogans esse, quum nondum aliquod specimen suæ uirtutis exhibuisset: hoc tamen parat per ea, quæ dicit. dicit enim: Qui bibit ex hac aqua, iterum sitiet: qui autem ex mea bibit, non sitiet in æternum. Atq; ita si miraris Iacob, qui dedit aquam talem: multo magis admirari oportet eum, qui præbet longe meliorem aquã: quam enim ego do, fons fit aquæ, indiesq; magis ac magis multiplicat. Nõ enim quàm parum accipiunt sancti à deo, ita usq; ad finem seruant: sed semina quidẽ & initia accipiunt boni per gratiam. Insumunt autem & ipsi, ac crescere faciunt, id quod per parabolam talentorum significat dominus & per hospitem. Etenim qui acceperat duo talẽta, lucratus est alia duo, sed sua præparatione: & hospiti qui susceperat uulneratũ à latronibus, pollicetur dominus, quicquid præterea impenderis de tuo, dabo tibi. Igitur & hoc loco coniectatur: equidem aquam do sitienti: illa autem quam ego do, non manet tantum, sed & multiplicatur ac fons efficitur. Dedit Paulo aquam breuem dominus, Ananiæ instructiones: at breuem illum fontem doctrinarum Ananiæ Paulus fontem esse demonstrauit, ita ut à Hierusalem usq; ad Illyricũ peruenirent illius fontis prosilientes fluxus. Et mulier quomodo in his affecta est? humiliter quidem adhuc se gerit. Opinatur enim de sensibili aqua sermones haberi, profectum tamen quendam indicat. Namprimum quidem dubitabat, dicens: Vnde habes aquam uiuentem? nunc autem & sermonẽ nõ retrocedẽs suscipit, dicens: Da mihi aquam. Videtur igitur hæc esse prudentior Nicodemo. Nam ille quidem quum multa audiuisset talia, dicebat: quomodo possunt hæc fieri? Ista autem incipit contemnere etiam fontem Iacob. Nam dicit: si talem aquam habes, da mihi, & nõ ultra ueniam huc ad hauriendum. Vides quod prætulerit ipsi Iacob dominum.

Matth. 25. *Luc. 10.* *Act. 9.*

Dicit ei Iesus: Vade uoca uirum tuũ, & ueni huc. Respondit mulier, & dixit ei: Non habeo uirum. Dicit ei Iesus, Bene dixisti: quinq; enim uiros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus uir, hoc uere dixisti. Dicit ei mulier: Domine, uideo quod propheta es tu: patres nostri in monte hoc adorauerunt, & uos dicitis quod Hierosolymis est locus ubi oporteat adorare. Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi, uenit hora quando neq; in monte hoc, neq; in Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est.] Vade uoca uirum tuum. Quia uidebat illam urgentem ad recipiendum, & cogentem se ad dandum, dicit, Voca uirum tuum: quasi ostendat, quod etiam illum oporteat esse participem huius doni mei. Illa autem festinans, & ut recipiat, & ut se defendat, dicit: Non habeo uirũ. At dominus per prophetiam nũc reuelat suam uirtutẽ, & priores eius numerat, & eum qui nunc ignorabatur, arguit. Nunquid igitur illa ægreferebat quum talia audiret? uel relicto illo fugiebat? Nõ, sed magis admirata est & confortata, dicẽs: Domine, uideo quod propheta es tu. & de dogmatis statim illum interrogat, non de corporalibus, ut de sanitate corporis uel diuitijs, ita sapientiæ auidam, & uirtuti deditam habebat animã: sed dicens, Patres nostri in monte illo adorauerunt: dicit propter Abraham & Iacob, etenim illuc tradunt Isaac in sacrificium adductum. Et quomodo (inquit) uos dicitis, quod in Hierosolymis oportet adorare? Vidisti quomodo sublimior fuerit. Nam quæ paulò ante solicita erat ne siti ultra uexaretur, nunc de dogmatis rogat. Idcirco & Christus uisa eius sapientia, hoc quidem eius dogma non soluit. Non enim erat satis solicita, sed aliud quoddam maius dogma manifestat, id quod neq; Nicodemo, neq; Nathanaëli reuelauerat. Venit enim (inquit) hora, quando neq; in Hierosolymis, neq; in hoc loco adorabitur deus. Nã tu quidem (inquit) conaris ostendere res Samaritanorum digniores ijs, quæ apud Iudæos aguntur: ego autem dico tibi, quod neq; hæc, neq; illa habent dignitatem, sed alius quispiam status erit illis dignior. Veruntamẽ & sic Iudæos uobis Samaritanis digniores affirmo. Vos enim, inquit, adoratis quod nescitis: nos autem Iudæi, quod scimus. Porrò seipsum Iudæis annumerat, eo quod iuxta opinionẽ mulieris loquitur. Illa enim

ſuſpicabatur Iudaicum prophetam eſſe, & propterea dicit, nos adoramus. Quomodo autem neſciuerunt Samaritani quod adorarunt? Loco putabant concludi deum: ideo & quũ miſiſſent, quando à leonibus deuorabantur (ut ſupra dictum eſt) & annunciaſſent regi Aſſyriorum ſe à deo loci non ſuſcipi: ibi manſerunt multo tempore, & coluerunt idola, & ipſum quoque uerum deum. Iudæi autem ab hoc errore liberi fuerunt, & ſciuerunt eſſe unũ deũ omnium, tametſi nõ omnes. Quia ſalus ex Iudæis eſt. Duplicem ſenſum hoc nobis dat. Vel eñ quod orbi ex Iudæis bona prouenerint: ſcire enim deũ, & contemnere idola, inde exordium habere, aliáque omnia ſana dogmata: etiam ipſa adoratio, quæ apud uos Samaritanos, tametſi non recta fuerit, à Iudæis originem duxit. Vel ſalutem nominat ſuum aduentum, qui ex Iudæis fuit. Poteſt autẽ & dominus ipſe dici ſalus, quia fuit ex Iudæis ſecundum carnem.

Sed uenit hora, & nunc eſt, quando ueri adoratores adorabunt patrem ſpiritu ac ueritate. Nam & pater tales quærit qui adorent ipſum. Spiritus eſt deus, & eos qui adorant eum, ſpiritu ac ueritate oportet adorare.] Quamuis nos Iudæi, quantũ ad modũ adorationis attinet, plus habeamus quàm uos Samaritani: attamen & res Iudæorum nunc ſinẽ habituræ ſunt. Nõ enim in ſolis locis mutatio erit, ſed & modo colendi altera bitur, & hæc in foribus ſunt. & nunc eſt hora: non enim ſicut ea, quæ à prophetis dicta, in longum tempus differentur. Veros autem adoratores, dicit eos qui ſecundum ipſius legem uiuunt, qui non loco aliquo includunt deum, ſicut Samaritani: uel culiu colunt corporali, ſicut Iudæi: ſed ſpiritu & ueritate, hoc eſt, per animam, per puritatẽ mentis. Quia eñ deus ſpiritus eſt, hoc eſt, incorporeus, oportet ipſum adorare incorporaliter, uidelicet in anima: hoc enim ſignificat in ſpiritu. Etenim anima ſpiritus eſt incorporeus. Quoniam autem multi uidentẽ adorare in anima, nõ tamẽ rectam habẽt ſcientiam, ſicut hæretici: ideo addidit, & in ueritate. Oportet enim & mente adorare deum, & ſanam opinionem de ipſo habere. Fortaſſis autem quiſpiam dicet, quod duæ partes noſtræ philoſophiæ hic inſinuentur, praxis dico & contemplatio per duo iſta. Nam quũ
Rhom. 8. dicit, in ſpiritu, practice docetur. Quicunq; enim ſpiritu dei agũtur, opera corporis mor
Gal. 5. tificant, ſecundum diuinũ Apoſtolum. & iterum: Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem contra carnem. Et ita practice inſinuatur per hoc quod dicit, in ſpiritu.
1. Corin. 5. Per hoc autem quod dicitur, in ueritate, cõtemplatiua. Porrò hæc & Paulus dicit: Epulemur (inquit) in azymis ſynceritatis, hoc eſt puritatis uitæ, id quod eſt practices: & ueritatis, id quod eſt contemplatiuæ. Contemplatio enim occupatur circa ueritatem doctrinæ uerbi. Vel aliter: Quoniam peculiare erat Samaritanis deum loco includere, & dicere quod in hoc loco oporteat adorare. Apud Iudæos autem omnia in figura & umbra fiebant. In ſpiritu adorare, opponitur adorationi Samaritanorum, ut dictum hunc ſenſum habeat: Vos quidẽ Samaritani localẽ quendã cultũ offertis deo, ueri aũt adoratores nõ localẽ offerent. In ſpiritu eñ colent, hoc eſt mente & anima. Sed neq; ſicut Iudæi, in typo & umbra adorabunt, ſed in ueritate: quia Iudaicorum morum & obſeruationum futurus eſt finis. Fortaſſis autem Iudaica lex ſecundum literam intellecta, figura erat & umbra. Quod dicitur, in ſpiritu, opponitur literæ. Non enim lex literæ à nobis
1. Corinth. 3. obſeruatur, ſed lex ſpiritus. Nam litera quidem occidit, ſpiritus autem uiuificat. Et quod dicitur, in ueritate, opponitur umbræ & figuræ. Venit igitur (inquit) hora, immo nunc eſt, corporalis mei ſcilicet aduentus tempus, quando ueri adoratores, neque ſicut Samaritani, uno loco adorabunt: ſed omni loco ſecundum ſpiritum & incorporaliter adorationem offerentes, ſicut & Paulus dicit: Sermo in ſpiritu meo. Neque ſicut Iudæi, figuralem & umbratilem, futurorum oſtenſiuum cultum adducent, ſed uerum & nihil umbratile habentem. Tales enim quærit adoratores deus. Quoniam ſpiritus eſt, ſpirituales: & ueritas eſt, ueros.

Dicit ei mulier: Scio quod Meſſias uenturus eſt, qui dicitur Chriſtus: quum ergo uenerit ille, nobis nunciabit omnia. Dicit ei Ieſus: Ego ſum qui loquor tibi. Et continuò uenerunt diſcipuli eius, & mirabantur quod cum muliere loqueret. Nemo tamen dixit, quid quæris, aut cur loqueris cum ea.] Vnde mulier ſciebat uenturum Meſſi-

am

am, qui dicitur Christus ex Mosaicis scripturis. Nam superius diximus, quod quinque libros Mosi Samaritani receperint. Quia igitur Mosaica receperant, ex illis cognouerunt prophetias de Christo, & quod filius sit dei. Nam quum dicitur, Faciemus hominem: tanquàm ad filium dicta esse à patre, manifestum est. Et Abrahæ quoque in tabernaculo filius loquebatur: & Iacob de ipso prædicens, dicebat: Non deficiet princeps de Iuda, donec ueniat cui repositum est. Et ipse Moses quoque dicit: Prophetam suscitabit uobis dominus de fratribus uestris sicut me, illum audietis. Et multa alia Christi aduentum prædicunt. Eapropter dicit mulier: Scio quod uenturus sit Messias. At nunc se illi manifestat dominus, ita consequentia sermonis exigente. Sanè si statim ab initio dixisset, Ego sum Christus: neque mulieri persuasisset, & uisus fuisset onerosus quispiam & arrogans: nunc autem paulatim illam ad hoc inducit, ut mētio fiat expectationis Christi, ita iam se illi detegit. Cuius gratia Iudæis quidem continuò interrogantibus, Dic nobis, num tu es Christus? non reuelauit seipsum, mulieri autem dicit. Illis quidem nihil dicit, eo quod non interrogabant discendi gratia, sed calumniandi animo: huic autem quia studiosa erat, manifeste se reuelat. Nam quod simplici mente & cogitatione, discendique desyderio rogabat, manifestum ex his quæ sequuntur. Nam ut audiuit, non solum ipsa credidit, sed & alios ad fidem adduxit, semperque apparet & fidelis & diligenter inquirens. Absoluto autem colloquio cum muliere ac doctrina, tempestiue occurrerunt discipuli, & admirati sunt humilitatem eius, quod quum tam glorioſus esset, & apud omnes celebris, non dedignatus sit cum tam paupere & Samaritana muliere tanta cum modestia sermonem habere. Admirantes autem, non audent rogare de quo loquatur ei, adeò erant bene compositi, seruantes suam erga præceptorem reuerentiā. Quod si alicubi apparuerint fidenter loquentes, sicut Ioannes, quum recumberet super pectus: & quum accederent & dicerent, Quis maior. Et quum filij Zebedæi obsecrarēt, ut unus à dextris, & alter à sinistris sederēt. At illa inquirūt, quasi ad se attinentia, & tunc eis necessaria uisa. Hoc autem loco, quia non usqueadeò ipsorum intererat quærere, neque necessarium omnino: propterea non utuntur fiducia, eo quod non habeant tempus opportunum.

Genes. 1. *Genes. 49.* *Deut. 18.* *Ioan. 13.* *Matth. 18.* *Matth. 20.*

Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abijt in ciuitatem, & dicit illis hominibus: Venite, uidete illum hominem, qui dixit mihi omnia quæ feci: num hic est ille Christus? Exierunt ergo è ciuitate, & ueniebant ad eum.] Intantum accensum est cor mulieris dictis dominicis ut & aquam relinqueret. Sic igitur statim prætulit aquam Christi fonti Iacob, & fit apostola, ordinata à fide, quæ cor eius occupauerat, docetque & attrahit totam ciuitatem. Venite (inquit) uidete eum, qui mihi dixit omnia quæcunque feci. Profecto quoniam accensa fuit anima diuino igni, ad nihil eorum quæ in terra, respicit, non ad confusionem, non ad ignominiam, nec ad aliud quippiam. Ecce igitur & ista, quamuis posset & aliter dicere, Venite, uidete prophetam prophetantem: at non sic. Contemnit autem suam gloriam, & ad hoc solum spectat, ut prædicet ueritatem. Non dicit autem, Hic est Christus, affirmatiue: sed, nunquid hic sit Christus? uolens etiam illos calculum addere, & facere sermonem creditu faciliorem. Etenim si affirmasset hunc esse Christum, fortassis refugissent quidam sententiam eius, neque tam diffamatæ credidissent. Intellexerunt autem quidam per quinque uiros Samaritanæ, quinque libros Mosi, quos solos Samaritani recipiūt. Quem autem nunc habes, dicit, hoc est uerbum meum, quod nunc à me accipis, nō est uir tuus. Nondū enim coniuncta fuisti (inquit) Iesus meæ doctrinæ. Dixerit autem quis, Samaritanam gerere typum humanæ naturæ. Natura enim nostra olim quidem in monte habitabat, mente scilicet plena gratiæ diuinæ. Nam priusquàm peccaret Adam, omnibus diuinis ornatus erat donis. Erat enim & propheta. Vnde & à somno expergefactus prædixit de formatione mulieris, & habitudine uiri erga illam, dicebatque: Hoc nunc os ex ossibus meis, & propter hoc relin-

Genes. 2.

quet homo patrem suum & matrem. Próinde tunc erat natura nostra in excelso monte mentis. Sed ubi offendit deum, abducta est captiua, & sanctum quidem semen eius, omnem diuiniorem dico cogitationem, diabolus captiuam in Babylonem inde abduxit, hoc est in confusionē huius mundi: & pro eis inhabitare fecit barbaricas cogitationes, hoc est leones, qui bonas cogitationes, quæ habitabant in nobis, deuorabant, donec persuasum eis ut reciperent diuina eloquia, nec tamen illa integrè. Malitia enim quum semel in monte mentis nostræ habitare cœperit, suscipit quidem Mosi libros, non autem integre bonum amplexat, sed adhuc sub maledicto manet. Iesus igitur iter faciens, hoc est multas uias transiens, & modos pro salute nostra tractans, & interim minis malorum, interim afflictionibus, interim beneficijs, interim bonorum promissionibus nostram uitā lucrari quærit: & fatigatus quidē est talibus modis attentans nos corrigere: inuenit autem alium modum regendi, qui ei & placuit, unde super illum sedit & requieuit. Et quis ille? fons baptismatis, in quo naturæ nostræ quasi Samaritanæ cuipiam benefecit. Fons autem iste baptismatis fons Iacob meritò dicitur, hoc est supplantatoris. In fonte enim isto supplantamus diabolum: quia & dominus in illo contriuit caput draconis, quem dedit escam populis Aethiopum. Dracone autem isto non alij quidem pascuntur & oblectantur, quàm obtenebrati & nigri anima, & diuinæ lucis non participes. Huic autem nostræ naturæ quinq; uiri coniuncti fuerunt, uariæ scilicet leges à deo datæ ei, nēpe lex in paradiso, lex quæ tempore Noë, lex quæ data Abrahæ, lex quæ data Mosi, lex quæ data per prophetas. Nam & Noë post diluuium præceptum quoddam suscepit, & Abraham circuncisionem. His itaque quinque legibus coniuncta natura, & sextam accepit: quam tamē nō habebat ut uirum, nondum enim coniungebat sibi legem noui testamenti. Intellexerit autē quis per sextam legē, quam ut uirum non habebat natura, legem idololatriæ. Hanc enim legem nō habebat à deo datam sibi coniugem, sed uelut adulterū iungebat sibi. Ideo & propheta dicit: Et adulterabantur in ligno, & iterum fornicati post omne lignum, propter sculptilia scilicet & ligna quæ colebāt. Eò enim dementiæ peruenerat natura, ut & lignis pulchris propter pulchritudinem sacrificaret, Cypariſſis uidelicet & Platanis, & similibus. Quando igitur sextum illum adulterum homines dilexerunt, & in idololatriam exciderunt, tunc dominus ueniens, liberauit nos ab ea. Ideo & dicit, quem nunc habes. Nam profecto tempore aduentus Iesu Christi, etiam Iudæorum sapientiores in Gentilium errores inciderant. Et manifestauit hoc pharisæorum hæresis, quæ fato & astrologiæ credebat. Est & Samaritana omnis anima, quæ sensibus quinq; imprudenter subiecta est, & deinde periculosam doctrinam ueluti sextum quendam adulterum suscipit, cui Iesus benefacit, uel per baptismum, uel per fontem lachrymarum. Nam & lachrymæ fons Iacob dicuntur, mente nostra supplantante malitiam: ex quo aquam & ipsa mens bibit, & cogitationes eius, quæ filij dicuntur, & pecora, ceu irrationales partes animæ, ira & concupiscentia. Lachrymæ enim menti & cogitationibus, & reliquis in refrigerium fiunt.

Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, comede. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo comedendum quem uos nescitis. Dicebant ergo discipuli inter se: Num quis attulit ei quod ederet? Dicit ei Iesus: Meus cibus est, ut faciam quod uult is qui misit me, & perficiam opus eius.] Rogabant discipuli dominum, hoc est obsecrabant ut comederet: non temeraria quadam mente, sed magna dilectione erga magistrum. Etenim uidebant ipsum defatigatum ex itinere & calore flagrante. Dominus autem sciens Samaritanam ferè totam ciuitatem euocaturam ad se, & credituros in se Samaritanos: Ego (inquit) cibum habeo comedendum, hoc est salutem hominum: quam tanto desyderio auebat, quanto nullus nostrum sensibilem cibum. Hunc autem cibum quem habeo comedere, uos discipuli mei nescitis.

neſcitis. Craſſi enim quum uos adhuc ſitis, & intelligere nequeatis quæ obſcurius à me dicuntur, neſcitis quod ſalutem cibum hominum nominem. Et aliter: Hunc cibum neſcitis: ignoratis enim quod Samaritani crediturí ſunt mihi, & ſaluabũtur. Quid igitur diſcipuli? adhuc dubitabant, num quis attuliſſet ei quod comedit. Non autem propter ſolidam ipſorum reuerẽtiam erga illum interrogare audẽt. Porrò ille quamuis ipſi non interrogaſſent, reuelat obſcurius dictum, & dicit: Meus cibus eſt, quod faciam uoluntatem eius qui me miſit. Voluntas enim dei eſt ſalus hominum, & perficiam opus eius. Prophetæ quidem & lex minime potuerunt perficere opus dei. Imperfecti enim erant, utpote figuras & umbras futurorum continentes: at dominus perfecit opus dei, noſtram dico ſalutem & renouationem. Forſitan & per opus dei intelligere potes hominem quem ſolus filius dei, oſtenſa natura noſtra nullis peccatis obnoxia, perfecit, hoc eſt declarauit perfectum & abſolutum in omni bono opere per diuinam in carne uitam, & uſque ad finem uicit mundum. Et lex quoque dei opus eſt, ſecun- *Deut.9.*
dum quod digito dei ſcripta, quam legem perfecit dominus. Finis enim legis Chri- *Rhom.10.*
ſtus: quoniam ceſſare fecit omnia quæ in lege fiebant, & à corporali cultu ad ſpiritualem eam tranſtulit. Cæterum dominus ſæpe loquitur obſcurius, ut attentiores faciat auditores, & excitet eos ad interrogandum & diſcendum quod obſcure dicebatur. Cibum autem nominans hominum ſalutem, docet diſcipulos, ut & ipſi quum ordinati ſint in magiſtros orbis, minoris faciant corporalem cibum, omneq; deſyderium ſuum eò transferant, ut ſaluent homines. Obſerua autem quod & dominus ipſe accipiebat cibos à quibuſdam propoſitos. Dicunt enim diſcipuli, num quis attulit ei, ut comedat? non quaſi opus habens aliorum miniſterio: quomodo enim aliorum indigeret miniſterio, qui dat eſcam omni carni? ſed ut afferentes mercedem habeant, & *Pſal.135.*
aſſueſcant ſimul & ipſi alios paſcere. Et interim dat exemplum omnibus hominibus, ut non erubeſcamus paupertatem, neque graue putemus, ſi ab alijs paſcamur, præſertim ij, qui docemus: & maxime neceſſarium eſt alios habere ciborum curatores, ut ipſi non diuulſi curis, miniſterio uerbi uacemus: eapropter & diſcipulis imperauit, ut à diſcentibus paſcantur.

Nónne uos dicitis: adhuc quatuor menſes ſunt, & meſſis ueniet? Ecce dico uobis, attollite oculos ueſtros, & uidete regiones: quoniam albæ ſunt iam ad meſſem. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in uitam æternam, ut & qui ſeminat, ſimul gaudeat & qui metit. In hoc enim eſt ſermo uerus, quod alius eſt qui ſeminat, & alius eſt qui metit. Ego miſi uos ad metendum quod uos non laboraſtis. Alij laborauerunt, & uos in labores eorum introiſtis.] Incipit nunc manifeſtius reuelare diſcipulis ea quæ prius obſcurius dixerat. Nam uos quidem (inquit) dicitis, hoc eſt putatis, quod meſſis ſenſibilis illa quatuor menſibus futura eſt: ego autem dico uobis, quod aderit ſpiritualis meſſis. Hæc autem dicebat propter Samaritanos, qui iam ueniebant ad ipſum. Attollite igitur oculos ueſtros, uel ſpirituales, uel ſenſibiles: & ſpectate multitudinem Samaritanorum, & animas ipſorum ad fidem alacres & promptas, quæ quaſi regiones albæ opus habent meſſoribus. Nam ſicut ariſtæ quum fuerint albæ, paratæ ſunt ad meſſem, ita & hæ ad ſalutem ſunt præparatæ. Et metens mercedem accipit, & colligat fructum in uitam æternam, ut & ſeminans ſimul gaudeat & metens. quod hunc ſenſum habet: Prophetæ ſeminauerunt, ſed non meſſuerunt, neque propterea priuati ſunt uoluptate, quamuis enim non nobiſcum metant, id quod in ſenſibilibus meſſibus non eſt. Illic enim ſi euenerit quod alius ſeminat, & alius metit, triſtitia eſt non metenti. In ſpiritualibus autem non ſic eſt. Sed & prophetæ antea prædicauerunt, & præmolliuerunt hominum mentes, unde uobiſcum gaudent, qui homines ad ſalutem capitis. Ego autem miſi uos ut metatis quod uos non elaboraſtis: propterea dicit dominus,

ut mittendi discipuli ad prædicationem, non turbentur, quasi ad rem difficilem: nam quod onerosum erat, prophetæ susceperant: uos autem in præparata mittimini. At sermonem uerum dicit, prouerbium uulgo iactatum: Alius est qui seminat, & alius qui metit. Obserua autem quomodo omnia authoritatem & dominium indicent. Ego misi uos ad metendum. Audiant maledicti Marcionitæ & Manichæi, & similes, qui uetus testamentum à nouo abalienant: nam & hoc loco redarguuntur. Etenim si alienum fuisset uetus, quomodo apostoli messuissent ea, quæ à prophetis seminata? Vnde quia apostoli messuerunt ea quæ in ueteri, non alienum est ipsum à nouo testamento: sed utraque unum sunt. Audiant & Ariani, quomodo tanquàm dominus & potestatem habens mittat discipulos. Mittit autem, ut de terrenis metant, & execent eos qui terrenis affixi erant, tam Gentiles quàm Iudæos, inuehant'que illos in aream: ecclesiam dico, in qua conculcentur à bobus, hoc est doctoribus: & iaceant sub illis, ac triturentur, quum omnes paleas, & ignis fomitem, & quicquid carneum est abiecerint, facti pura grana in cœlesti penu reponantur, ac deinde cibus fiant dei, qui gaudet in salute eorum. Ita Paulus messuit, à terra resecans, & docens nos quod municipatus noster in cœlis sit. Cauillantur autem quidam hoc dicto lepide senes, uideri regiones quod albæ sint ad messem, propter canos scilicet, & messem mortis.

Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter sermonem mulieris, testificantis quod dixisset sibi omnia quæcunque fecisset. Quum uenissent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum, ut apud se maneret: & mansit ibi duos dies: ac multo plures crediderunt propter sermonem ipsius. & mulieri dicebant: Iam non propter tuam orationem credimus: ipsi enim audiuimus & scimus quod hic est uere saluator mundi Christus.] Propter sermonem mulieris multi Samaritani credunt, utpote prudenter apud se iudicantes, quod uitam suam mulier non uulgasset, ad hoc ut gratificaretur alteri, nisi uere magnus quis esset & super multos, qui ab illa prædicabatur. Ideo & fidem operibus commonstrantes, obsecrabant illum ualde ut apud se maneat. Manere enim, hoc significat perpetuum domicilium apud illos habere. Verum ille in hoc non obtemperat, sed ad duos tantum dies manet: unde & multo plures crediderunt propter doctrinam eius. Tametsi Euangelista non enarrat particulatim mirabilia doctrinæ eius uerba: sed euentu docet, ut intelligamus uirtutem diuinæ doctrinæ illius. Nam & multa alia transeunt Euangelistæ, eo quod non ad ostentationem, sed ad ueritatem declarandam scribunt. Itaque quum esset dominus apud Samaritanos, uerisimile est eum diuiniora quædam docuisse: unde nullo uiso signo credunt & obsecrant ut maneat. Iudæi autem, quamuis plurimis sermonibus & signis frueretur, adhuc persequebantur. Profecto inimici hominis domestici eius. Vide item quomodo breui multitudo præcellat eam, à qua docta fuerat: non enim prophetam uocant, neque saluatorem Israël, sed mundi, & cum articulo, hic est saluator ille qui proprie & uere saluauit omnes. Venerunt enim multi ut saluarent, & lex, & prophetæ, & angelus: sed hic est ille uerus saluator.

Post duos autem dies exijt inde, & abijt in Galilæam. Ipse enim Iesus testatus est, quod propheta in sua patria honorem non haberet. Quum ergo uenisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, quum omnia uidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo: nam & ipsi uenerant ad diem festum.] Quum exisset à Samaria dominus, in Galilæam digreditur. Deinde ne quis inquirat, & dubitet quare non semper manet in Galilæa, sed peregrinatur apud eos, maxime quum uideatur esse ex Galilæa: dicit quod propterea non manserit in Galilæa, quia nullum honorem illi exhibuerant. Ipse enim Iesus testatus fuit, quod propheta in sua patria in honore non sit. Consueuimus enim nos homines contemnere ea quæ ualde familiaria, semper magis attendentes alienis & insolitis. Quid igitur? non uidemus etiam multos apud suos in honore haberi? sanè

ſanè hoc ualde rarum. Si autem nonnulli inueniuntur, qui in patria ſua habentur in honore, multo magis in terra aliena: ita ut honor qui ei in patria impenditur, ſi conferatur cum eo, qui in terra aliena, ignominia eſſe inueniatur. Nam inuidia compatriotis non ſinit congruum honorem reddi, ſed parum illis tribuunt, ciues ſuam confuſionem exiſtimantes gloriam contribuliũ. Quum ueniſſet igitur dominus in Galilæam, crediderunt Galilæi: quia uiderant ſigna facta in Hieroſolymis. Atqui Samaritani probatiores erãt, & abſque ſignis uerbo mulieris crediderunt. Vide autem ubique eos, qui abiecti habebãtur, celebrari ut potiores fide, Samaritanos dico & Galilæos. Nam hos contemnebant, ut agreſtiores: ideo & dicebant, Propheta ex Galilæa non ſurrexit. Vide autem quod & hi qui electi putabantur, abijciuntur, quales fuerunt Hieroſolymitani Iudæi. Meritò igitur & Gentiles ſuſcepti ſunt. Nam in ſua patria, hoc eſt in ſynagoga Iudæorum, honorem nõ habebat propheta Chriſtus: ſicut Moſes dicit: Prophetam ſuſcitabit uobis dominus. Deut. 18.

Venit ergo Ieſus iterum in Cana Galilææ, ubi fecerat ex aqua uinum. Et erat quidam regius, cuius filius infirmabatur Capernaum. Hic quum audiſſet, quod Ieſus adueniſſet à Iudæa in Galilæam, abijt ad eum, & rogabat eum ut deſcenderet, ac ſanaret ipſius filium: ſiquidem is agebat animam. Dixit ergo Ieſus ad eum: Niſi ſigna & prodigia uideritis, non creditis. Dicit ad eum regius: Domine, deſcende priuſquàm moriatur filius meus. Dicit ei Ieſus: Vade, filius tuus uiuit. Credidit homo ſermoni quem dixerat ei Ieſus: & ibat.] Recordari nos facit Euangeliſta miraculi in Cana, ubi aqua facta eſt uinum, & interim ut creſcat laus Samaritanorum. Nam Galilæi quidem, inquit, ſuſceperunt eum propter ſigna quæ facta ſunt in Hieroſolymis & apud ſe: Samaritani autem ob ſolius mulieris teſtimonium, & ipſius domini doctrinam. Oſtendit inſuper, quod & regius ille ex miraculo, quod in Cana factum, bonam quandam de Chriſto opinionem conceperat, tametſi minus dignam. Regium autem illum uocat, uel quod ex regio erat genere, uel quod gerebat dignitatem quandam ob quam ſic uocabatur. Num igitur, dicet quis, idem eſt ille cum Centurione apud Matthæum: Nam & ille ex Capernaum erat. Non opinor igitur illum eſſe, ſed alium. Nam ille quidem & uolentem uenire Chriſtum prohibet, dicens: Non ſum dignus, ut ſub tectum meum ingrediaris. Et illius quidem puer paralyſi detinebatur, ſeruus uidelicet: illius autem filius febri. Et ille quidem quum à monte deſcendiſſet, in Capernaum ingreſſus eſt: nunc autem à Samaria & non in Capernaum, ſed in Cana. In ſumma, ille Centurio, hic autem regius fuit dignitate. Orat igitur regius ille dominum, ut deſcendat ad ſanandum filium. At dominus perſtringit eum, utpote non perfectam, ſed paruam habentem fidem. Dicendo enim, deſcende priuſquàm moriatur filius meus: infirmitatem fidei ſuæ oſtendit: quia non credebat quod ſi contingeret mori filium, potens eſſet eum ſuſcitare: eapropter perſtringens eum, dicit: Niſi ſigna et prodigia uideritis, non credetis. Interim autem & alios ciues Capernaum accuſat. Videntur enim ubique ob multam incredulitatem condemnari. Igitur quoniam infirmæ mentis erat regius, & urgebat dominum ut deſcenderet ad ſanandum filium: oſtendens ei ſaluator, quod & abſens poſſet ſanari, dicit: Vade filius tuus uiuit. Denique pueri quidem ſanauit febrem, patris autem incredulitatem. Scias autem aliud eſſe ſignum, aliud prodigium. Nam prodigium fit præter naturam, ut eſt aperire oculos cæci nati, & excitare mortuum. Signum autem, quod nõ præter naturam, ut eſt ſanare infirmum. Perficiat autem & nunc hoc miraculum dominus. Omnis homo eſt regius quidam, non ſolum quod cognatus propter animam regi omnium, ſed & quod ipſe regiam dignitatem ſupra omnes accepit. Inuenitur aũt ſæpe habens quidem mentem quaſi filium, igne illicitarum uoluptatum & cõcupiſcentijs male laborãtẽ. Si igiẽ acceſſerit ad Ieſum, & petiuerit ab eo ut deſcẽdat, hoc eſt miſereaẽ, & remittat illi peccata, priuſquàm tota à morbo uoluptatũ moriaẽ. Si enim non miſereẽ noſtri deus, ſed obſeruaret iniquitates, & ſecundũ illas ulciſceretur, quiſnam ſuſtineret? Si igitur acceſſerit, ut dictum eſt, aſſequetur quod quærit, & recipiet mentem ſuam ſanam. Veruntamen uide & quid dicat ad illum dominus: Vade, filius tuus uiuit;

Βασιλικος

δῦπλοχ ἀπιστιας
ἐ ſi nõ ſit præ
nõ ſanet
2 ſi uel tunc nõ poſſet
ſuſcitare.
Rogat regulo incẽ
dũ ueraq; oũdit.

Tropologia, ex gloria habet allegoriam.

hoc est, ne sis immobilis ad bonum: sed uade, & incessabilem motionē ostende ad bonum. Tunc enim filius tuus uiuet. Si autē quieueris nō ambulās, morietur planè mens tua, eo quod ad bonum te non promoueris.

Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & nunciauerunt ei, dicentes: Filius tuus uiuit. Sciscitatus est ergo horam ab eis, in qua uegetius se habuisset. Et dixerunt ei: Heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quod illa hora erat, in qua dixisset sibi Iesus, filius tuus uiuit. & credidit ipse & domus eius tota. Hoc iterū secundum signum ædidit Iesus, quum uenisset à Iudæa in Galilæam.] Obstupefacti serui rē pentina morbi mutatione, occurrunt domino bonum nuncium afferentes de sanitate filij. Non enim simpliciter, & sicut fieri solet, sed subitò liberatus est à febre: ut ita ostendatur miraculū hoc non fuisse naturæ, sed uirtutis Christi. Vt ergo didicit à seruis horam in qua puer uegetius se habuisset, hoc est melius habuisset, & in meliorem transisset ualetudinē, plene credidit domino. Prior enim eius fides imperfecta erat. Ne enim mihi dixeris, quod non accessisset, nisi credidisset. Nā & patres consueuerunt præ amore erga filios, nō solū accedere ad medicos, quibus bene fidunt, sed et ad imperitos, nihil ex his quæ oportet facere intermittentes. Accessit quidem ex fide, siquidem & hoc dabimus: sed frigida & imperfecta, quam neq; fidem quis recte uocauerit. Tunc aūt perfecte credidit, quando & de hora didicit. Et quare Euangelista dicit, quod secundum hoc signum fecit in Cana? Vt ostendat Samaritanos multis dignos laudibus. Etenim dicit, & cum secundo hoc fieret signum, nondum peruenerunt Galilæi ad sublimitatē illorum qui nullum uiderant signum.

CAPVT V.

POst hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam. Est aūt Hierosolymis ad probaticam piscina, quæ dicitur Hebraicè Bethesda, quinq; porticus habens. In his iacebat multitudo languentium cæcorum, claudorum, aridorū, expectantium aquæ motum. Angelus enim descendebat certo tempore in piscinā, & turbabat aquā. Itaq; qui primus descendisset post turbationem aquæ, sanus fiebat à quocunq; detinebatur morbo.] Dies festus erat Iudæorū, Pentecoste opinor. Ascendit in eo dominus: partim ut ne uideretur esse aduersarius legi, sed cōparere cū reliquis diem festum agens: partim, ut plures per signa & doctrinas alliceret, & maxime turbam simplicem. Solebant enim conuenire & rustici & opifices, qui in ciuitatibus, & alijs diebus erant occupati. Probatica autem dicebatur piscina, eo quod oues illic ad sacrificium congregabantur, & intestina eorum abluebantur. Multi autem opinabantur, quod sola ablutione intestinorum sacrificalium uirtutem quandam diuiniorem acciperet aqua, & propterea angelus ad aquam ut electam accederet & miraculum operaretur. Videbatur utiq; diuina sapiētia à longe uiam facere Iudæis ad fidem in Christum, præordinando miraculū piscinæ. Nam quoniam baptisma daturum erat magnam uirtutem & maximum donum, utpote purificans peccatū, & uiuificans animas, præfigurat deus baptisma in rebus Iudaicis, & ipsis quoq; aquam dat quæ purificet sordes, quæ non proprie sordes erant, sed uidebantur esse: ut si quando tetigissent mortuum, uel leprosum, uel aliquid tale. Dat autē & piscinæ huic miraculū, quod duceret eos ad susceptionem baptismatis. Angelus enim tempore opportuno descendebat, & turbabat aquam, & sanatiuam illi uirtutem indebat: nusquàm enim ista natura aquæ est, ut per se sanet, alioqui hoc perpetuò fieret: sed totum in angelo situm erat, quicquid erat efficaciæ. Ita & apud nos aqua baptismatis aqua est simpliciter: quum autem accesserit spiritussancti gratia, propter inuocationem dei morbos soluit animarū: & si quis cæcus fuisset, obcæcatis oculis animæ ne possit dijudicare bonum à malo: & si claudus quis fuisset, qui nō mouebatur ad faciendum bonum, & proficendum in melius: & si aridus & desperati omnino fuisset morbi, nullius'que boni particeps, ab aqua illa curabatur: & tunc infirmitas impediebat quosdam ne sanarentur: nunc autē in baptismo nullum est obstaculū. Non enim uno sanato,

alij

alij relinquerentur non curati: sed si totus orbis conflueret, non imminueretur gratia.

Erat autem quidam homo illic, qui triginta & octo annos morbo tenebatur. Hunc quum uidisset Iesus decumbentem, & cognouisset quod iam multum temporis morbo teneretur, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine hominem non habeo, ut quum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: sed interim dum ego uenio, iam alius ante me descendit.] Stupenda paralytici constantia, annos habebat triginta octo, & quotannis liberari à morbo expectans assidebat, & impediebatur à potentioribus præuentus, nec tamen destitit, neq; desperauit: ideo & dominus interrogat eum, uolens monstrare nobis fortitudinem hominis: nō enim interrogat quasi discere quippiam uellet. Hoc enim non solum superfluum esset, sed & insipiens quærere, an æger uelit sanari. Factum ergo, ut monstretur nobis hominis patientia. Quid igitur ille? multa cum mansuetudine respondet, Etiam, inquit, domine: uolo quidem, sed non habeo hominem, qui possit me in aquam inferre. Nihil blasphemum respondit, non arguit Christum, ut stultam interrogationem interrogantem, non maledixit diei natiuitatis, sicut pusillanimes facimus, id'que quum in leuiores morbos inciderimus: sed mansuete & placide responsum dat, tametsi nesciret quisnam esset qui interrogabat. Nunquid hoc solum existimauit utilitatis sibi accedere, fortassis ut inferret ipsum in aquam, & eapropter blande Christo loquitur. Non dixit autem Christus, Vis? sanabo te: ut ne uideretur gloriam quærere.

Dicit ei Iesus: Surge, tolle grabbatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabbatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudæi ei, qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabbatū.] Iubet tolli lectulum, uolens credibilius fieri miraculum quod faciebat, ne putaretur esse phantasma quoddam. Nisi enim membra firme fuissent solidata, lectum ferre non potuisset. Non exegit autem fidem ab eo antequàm sanasset, sicut in alijs quibusdam: quia æger ille nondum uiderat eum signa facientem. Etenim dominus fidem exigere non solebat ab illis, antequàm in conspectu eorum faceret miracula: sed postquàm uidissent miracula, exigebat fidem. Attende autem quod simul atq; audiuit credidit. Non enim secum murmurauit & dixit: Me iubes surgere, qui quum nunc triginta octo annos habeam, & salutem nunquàm sim assequutus, & sic repente surgerem? Nihil tale cogitauit, sed credidit ac surrexit. In sabbato sanat, docēs hominem aliter intelligere sabbati obseruationes, & non putare coli sabbatum ocio corporali, sed malorum abstinentia. Nam benefacere alicui, lex non prohibet, quæ lex est dei semper benefacientis.

Respōdit eis: Qui me sanum fecit, is mihi dixit: Tolle grabbatum tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eum: Quis est ille homo, qui dixit tibi: Tolle grabbatum tuum, & ambula? Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim subduxit se, quod turba esset in eo loco.] Admirari conuenit hominis erga Iudæos in dicendo libertatem, quando urgentibus illis, & dicentibus, Non licet tibi tollere grabbatum tuum per sabbatum: ipse cum fiducia libere prædicat benefactorem: Qui fecit me sanum, ille dixit mihi. quasi talia dicens: Deliratis & desipitis iubentes ne obediam ei qui me à tam diuturno & difficili morbo liberauit. At Iudæi nō interrogant eum, quis est qui te sanum fecit: sed, quis est qui dixit tibi, Tolle grabbatū: ita ad bonum sponte excæcabantur, sursumq; ac deorsum sabbati uiolationem, ut sibi uidebatur. At Iesus se subduxerat: primum quidem, ut absente ipso testimonium sanitatis illius suspicione magis careret, & ne uideret gratificari ei, sed ueritatē testari. Insuper, ut ne Iudæorū inuidiā magis accenderet. Solet enim & aspectus eius, cui inuidetur, non paruā inuidiæ flāmā immittere inuidentibus, propterea permittit eos de miraculo inquirere per seipsos. Porrò Iudæi reprehendentes cum factū inquirerent, multis sermonibus celebrius illud reddūt.

Postea eū reperit Iesus in tēplo, & dixit ei: Ecce sanus factus es, ne posthac pecces, ne quid deterius tibi contingat. Abijt ille homo & nunciauit Iudæis, quod Iesus esset qui ipsum fecisset sanum: & propter hoc persequebantur Iudæi Iesum, & quærebant eum occidere, quod ista fecisset in sabbato, ex eo quod dixit dominus paralytico: Vide

sanus factus es, nec posthac pecces: discimus quod ex peccatis primum quidem natos esse hominum morbos, deinde uera enarrari de geenna, æternumque esse supplicium. Igitur ubi nunc sunt qui dicunt: ad unam horam indulsi Veneri, quomodo in perpetuum puniar? Ecce enim & hic non tot annis peccauit quot puniebatur, sed ferme integram hominis uitam in supplicij mensuram amplam impendit. Sanè peccata non iudicantur tempore, sed ipsa delictorum natura. Quin hic & illud discimus, quod licet grauem luamus pro primis peccatis pœnam, & deinde iterum in eadem incidamus peccata, iterum grauiora patiemur: idq; meritò. Qui enim non emendatus est, ad maiora tormenta ducetur, tanquàm insensatus & contemptor. Et quare (inquit) nõ omnes sic puniuntur? Etenim multos uidemus improborum bene ualentes corpore, & in delicijs ac prosperitate uiuentes. Verum quod illi nihil hic patiuntur, uiaticum
1. Corinth. 11. eis erit ad supplicium grauius quod alibi ferent. Et hoc Paulus manifeste dicebat: quũ enim iudicamur à domino, hic scilicet erudimur, ut ne cum hoc mũdo condemnemur, alibi uidelicet. Nam quæ hic fiunt, admonitionis sunt: quæ autem alibi, supplicíorum. Quid igitur? nunquid omnes morbi sunt ex peccatis? Non omnes quidem, sed plures. Morbi enim aliqui propter peccata accidunt, sicut & illius paralytici. & in libris Regum uidemus quendam laborantem dolore pedum propter peccatum. Aliqui autem sunt propter probationem, sicut morbus Iob, ut monstretur eius uirtus. Quidam autem oriuntur & ab ignauia, ut pote gula, & ebrietate. Sunt autem nonnulli, qui coniecturam sumunt ex hoc quod dicit dominus, ne posthac pecces: & asserunt quod dominus sciuerit, quod paralyticus ille indicaturus esset, & significaturus Iudæis: postea reperit eum in templo, & propterea dicit, ne ultra pecces. Sed nõ est ita. Videtur enim pius homo esse. Nam reperit eum (inquit) Iesus in templo, quamuis nisi pius fuisset, exposuisset se uoluptati & delicijs, in domũ currens, & effugisset Iudæorum insaniam, ne illis rationem redderet: sed nihil horum terruit eum, ut desisteret à templo. Sed & postquàm agnouit, uide quanta gratitudine eum Iudæis prædicet. Non enim dicit, Iesus est qui dixit mihi, tolle grabbatum, id quod illi audire uolebant: sed is qui ipsum sanũ fecit: id quod audire non ferebant, pro crimine habentes sabbati uiolationẽ. Quod autem Iudæi persequebantur dominum, quid propterea peccauit homo, qui illum eis ostendit? Ipse enim grata mente, ut & alios ad fidem attraheret, prædicat seruatorẽ. At quũ illi persequerẽtur benefactorem, ipsorũ erat crimen. Porrò per probaticam piscinã intellige baptisma, in quo Iesus dominus noster, ouis illa pro nobis immolata, lotus est & baptizatus pro nobis. Quinq; autem porticus habet ista piscina. Quatuor enim uirtutes unà cum contemplatiua in baptismate apparent. Igitur humana natura, ueluti paralyticus quidam, cuius omnes animales uirtutes morbo correptæ sunt, iacet triginta octo annis ægrotans. Neq; enim recte se habebat in fide trinitatis, neq; octauum seculum, resurrectionem dico & iudicium, operum huius uitæ firmiter credebat fieri: ideo & non inuenit curam. Non enim habebat hominem qui inferret in piscinam: hoc est, nõdum erat factus homo filius dei qui per baptismum illum sanaturus esset: quãdo aũt factus est homo, tunc sanauit quidem naturam nostram. Præcepit autem & lectulum ferre, hoc est & corpus leue facere & expeditum, & sustollere à terra, ne grauetur carnibus & terrenis curis, sed surgat à desidia ad bonum: & ambulet, quod est moueri ad operationem boni. Turbari autem aquam piscinæ, significat quod in ipsa turbentur spiritus maliciæ, contriti & suffocati gratia spiritus. Vtinam & nos assequamur sanitatem, qui dissoluti sumus, & ad omne bonum opus immobiles: neque habemus hominem, hoc est humanam rationem, utpote comparati cum iumentis, ut portet nos in piscinam pœnitentiæ lachrymarum: in quam qui primus ingreditur, sanatur. Nam qui pœnitentiã differt in tempora posteriora, nõ festinat hic pœnitere: qui procrastinat, non assequitur sanitatem. Primus igitur festina ingredi, ne te mors præoccupet. Hanc autẽ piscinam pœnitentiæ angelus turbat. qualis? Ille magni consilij patris, Christus & saluator. Nam nisi tetigerit cor nostrum diuinum uerbum, & turbationem fecerit in illo, propter memoriam futurorum supplicíorum, nunquàm efficax erit piscina ista:

neque sanitas erit animæ dissolutæ. Probatica autem quædam dicetur ista. Nam intestina & cogitationes, quæ in sacrificium uiuum, sanctum, beneplacitum deo præparantur, & innocentia fiunt, sicut πρόβατα, hoc est oues, in ista abluuntur. Itaque faxit deus, ut sanitatem consequamur, & in templo post sanitatem inueniamur, hoc est ne ultra prophanis cogitationibus inquinemur, ut ne in grauiorem incidamus pœnam futurã.

Iesus autem respondit eis: Pater meus usque ad hoc temporis operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eũ Iudæi interficere: quia nõ solũ soluisset sabbatum, sed & patrem suum dixisset deum, æqualem se deo faciens.] Iudæi quidam crimen imponunt Christo, nempe quod operatus sit in sabbato sanationem. Ipse autem tanquàm æqualis patri & eiusdem authoritatis, dicit: Sicut deus & pater meus operatur, etiam in sabbato, & reprehensione caret, ita neq; ego crimini obnoxius sum. Quomodo autem pater operatur usq; ad hoc tempus, quum Moses dicat, quod quieuerit deus ab omnibus operibus suis? Vis discere quomodo operetur adhuc deus? uide dispẽsationẽ rerũ, & disce opera prouidẽtiæ, solẽ orientẽ, mare, fontes, flumina, animalia, & simpliciter omnes facturas: & uidebis creaturã opera sua operari, imò operationẽ recipere, & moueri ineffabili prouidentiæ uerbo. Omnino autẽ prouidẽtia & in sabbato sua operat. Atq; ita quia pater etiã operat in sabbato, meritò & ego (inquit) filius eius opa operor. At illi inuidia corrupti quærebãt eũ occidere: nõ solũ quod solueret sabbatũ, sed & patrẽ suũ diceret deũ, æqualẽ se faciens deo. Nã quia se filiũ dicebat, necessariò honore se faciebat parẽ deo. Omnis em̃ filius eiusdẽ naturæ est cũ patre. Vbi hoc loco est Arius? Profecto cæcus factus est circa lumen. Filium enim nominans Christum patris, non dat ei quod eandem naturam habeat cum patre, sed creaturam increati patris filium fatet. Tametsi uel Iudæos oportebat in magistros assumere, qui propter hoc persequebantur dominum, quod se filium diceret dei: unde necessario colligebant, quod æqualis esset deo. Quoniam nisi magna fuisset filij dignitas, & fecisset se æqualem deo, quare persecuti fuissent illum Iudæi?

Respondit itaq; Iesus, & dixt eis: Amen amẽ dico uobis, non potest filius facere à se quicq;, nisi qd uiderit patrẽ faciẽtẽ: quæcũq; em̃ ille fecerit, hæc itidẽ & filius facit. Pater enim diligit filiũ, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit: & maiora his demõstrabit ei opera, ut uos miremini: sicut em̃ pater suscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat.] Non potest filius à seipso facere aliquid, secundũ quod nihil alienũ uel nouũ habet à patre, sed per omnia similis est patri: neq; aliã habet substantiã, ut & aliã uirtutem habeat, & consequẽter aliã operationẽ: sed quia eandẽ habet substantiã, eandẽ habet & uirtutẽ, & propter hoc etiã eadẽ operatur: & nõ potest aliud quid facere præter id, quod pater facit. Non enim aliã uirtutem habet, uel inferiorẽ, uel superiorẽ paterna: sed una est substantia, una uirtus, una operatio patris & filij. Profecto, inquit, sed pater quasi doctor quidã est filij, quodãmodo ei demonstrans, q̃modo oporteat operari. Nã nisi filius uiderit patrẽ facientẽ, nihil facit. Igitur interrogo talia nugãtes, Ariũ & Eunomium, quomodo docet pater filiũ? in sapientia, uel non? Omnino in sapientia. Quæ aũt sapientia dei? Nonne ipse filius? Etiã profecto. Itaq; filius docet seipsum. Papæ quanta uestra insipientia. Siquidẽ quasi puerũ quendam traditis patri filiũ erudiendũ. Ego autẽ cum dei sapientia assero, si quid nouit pater, non sine filio nouit. Ipse enim est sapientia eius: si quid potest pater, non sine filio potest, ipse enim est eius potentia. Quod autem hæc uera sint, audi: quia quæcunque facit pater, ea & filius similiter facit. Si pater cum potestate & uirtute, & filius similiter. Non igitur inferior filius patre. Quod autem humiliter dicta sint, Ostendit ei omnia: &, Maiora his ostendet: non oportet admirari. Nã ad homines loquitur, qui cõtra ipsum clamabãt, & præ inuidia dissecabãtur. Et nisi ubiq; humilia summis interseruisset, quid nõ tandem fecissent? quando quidẽ insaniunt, quũ tam multa humiliter loquitur. Quid aũt est, Et maiora illis ostendet? quoniam paralyticũ solidauerat, etiam mortuum suscitaturus est. Idcirco dicit: si admiramini quod paralyticum sanum feci, maiora his uidebitis. Quod autẽ & hoc uerbũ, monstrabit, humile sit, & per dispensationem dictũ, ut insaniam illorum demulceret, audi sequentia.

Nam ſicut pater ſuſcitat mortuos, ita & filius quos uult, uiuificat. Igitur ſuſcitat quidem filius ſicut pater, & ideo monſtrat poteſtatem ſuam, quæ auferri nequeat. Sed & per uerbum, quos uult, indicat ſuæ cum patre poteſtatis æqualitatem. Hæc autem omnia Ariani quidem exponunt contra gloriam filij. Nos autem orthodoxi pro illa intelligimus.

Necꝫ enim pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorent filium, ſicut honorant patrem. Qui non honorat filium, non honorat patrem qui miſit illum. Amen amen dico uobis, qui ſermonem meum audit, & credit ei qui miſit me, habet uitam æternam, & in condemnationem non uenit, ſed tranſiuit à morte in uitam.] Monſtrarat ſeipſum poſſe benefacere p̄ multa ſigna quæ fecerat: quia aũt benefaciendo nõ placauit eos, nec attraxerat ut ſe honorarẽt, ſicut dignũ erat: dicit quod pater omne iudiciũ filio dederit, ut uel timor iudicij illis perſuadeat, q̄ ipſum honore, pſequantẽ. Cõſueuimus em̃ nos homines, præſertim hi q̄ craſſiore mẽte prædi ti ſumus, metu potius quàm beneficijs quod oportet addiſcere. Iam quod dicit, dedit iudicium pater filio, ſic intellige quod iudicem eũ genuerit. ſic etiã quũ audis, q̄ uitam dederit illi, intelligas quod uiuentem illum genuerit. Quia enim pater author eſt filio, ut ſit, omnia quæcunque habet filius, dicitur accipere à patre, eo quod ex illo naturaliter hæc habeat. Igitur & iudicium habet à patre ſicut habet illud pater: ut ne audientes authorem eſſe patrem filij, intelligamus quod ſic ſit author eius, ſicut & creaturarum. Et propterea honoris imminutionẽ introducimus (inquit) quod in nullo minor filius eſt patre. Nam qui habet poteſtatem puniendi & honorandi ſicut uult, eadem poteſt quæ pater: ideo & oportet illum honorare eodem modo quo patrem. Dicit enim ut omnes honorent filium, ſicut honorant patrem, & ita Ariani: quia aũt ſicut creaturam putant honorandũ filiũ, & patrẽ quoꝫ ſicut creaturã honorari debere, redarguunt. Vel omnino nõ honorant filium, & cum Iudæis ordinentur. Vel ſi quidem honorant eum, honorant autem ut creaturam: decet autem honorari ipſum ſicut & patrem: redarguentur omnino & patrem ſicut creaturam honorare. Et aliter; ſecundum hoc quod ſubditur: Quomodo honorant patrem, qui non honorant filium? Subdit enim: Qui non honorat filium, non honorat patrem. Qui non ſic honorat, ſicut dixi, dicit, ſicut & patrem. Quia ſi quis dicat, quod creatura quidem filius ſit, excellentiſſima autem omnium creaturarum, & opinetur tribui filio falſum illum & uanum honorem, inhonorat omnino & patrem, qui miſit illum. Dixit autem eum qui miſit, ne exaſperarentur, ſicut prædiximus. Nam doctrinam, ut dictum eſt, mirabiliter plectit. Interdum quidem ſublimia de ſe teſtimonia, ut dignum erat, fert: interdum autem humilia, propter inſaniam inimicorum Iudæorum. Nam ſi & quum ſurrexiſſet à mortuis, & aſcendiſſet in cœlos, & per apoſtolos ſuam monſtraſſet uirtutem, inſurrexerunt Arius & Eunomius contra gloriam eius, & in creaturam ipſum deduxerunt: Iudæi, qui tunc erant, qui uidebant ipſum in carne ambulare cum publicanis & meretricibus, & comedere, & bibere ſicut unum ex multis, quid non feciſſent, ſi omnia ſublimia de ſe dixiſſet, & non admiſcuiſſet etiam humilia? Idcirco & ſubdit: Qui audit meos ſermones, & credit ei qui miſit me, habet uitam æternam. Et mentes eorum etiam per hoc exhilarat, quum audiunt quod audientes ſermones eius deo ſint crediturí. Non enim dixit, qui credit mihi: ſed, ei qui miſit me. Igitur qui credit illi, in iudicium, hoc eſt in ſupplicium non uenit, ſed uiuit æternam uitam, nõ ſuſtinens mortem animæ uel æternam, etiamſi naturalem & temporalem non effugiat.

Amen amen dico uobis, quod ueniet hora, & nunc eſt, quando mortui audient uocem filij dei: & qui audierint, uiuent. Sicut enim pater habet uitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio in ſemetipſo habere uitam, & poteſtatem dedit ei iudicandi quoque: quia filius hominis eſt, nolite mirari hoc: quia ueniet hora in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient uocem eius: & prodibunt qui bona fecerunt, in reſurrectionem uitæ: qui uero male egerunt, in reſurrectionem condemnationis.] Dixerat ſuperius, quod qui non honorat filium, non honorat patrem, ſublimia quædam de ſe locutus: ut ne

uideantur per arrogantiam & inanem gloriam dicta, adiungit & demonstrationem per opera, dicens quod uenit hora: deinde ut ne longum suspicemur tempus, inquit: Et nunc est, quando mortui audient uocem filij, hoc est meam, qui uobiscum conuersor. Dicit autem hæc de ijs quos suscitaturus erat: ut de filio uiduæ, filia archisynagogi. Deinde & rationem affert dictorum demonstratiuam. dicit enim: Sicut pater uitam habet in semetipso, ita dedit & filio uitam habere in semetipso, ut uiuificet audientes uocem eius. Non solum autem potestatem dedit ei uiuificandi, sed & faciendi iudicium, & puniendi. Sæpe autem in medium affert sermones de iudicio, ut auditores excitet. Cui enim persuasum est, quod suscitandus sit, recepturus delictorum pœnas, omnino currit ad ipsum, placatq; ut suum futurum iudicem. Ne admiremini autem, quod filius hominis est: nam quamuis filius hominis est, est tamen & deus. Et ita iudicium meritò habet sicut filius dei. Si autem & homo appareat, ne admiremini. Sciendum autem, quod Samosatenus docens dominum purum esse hominem, sic legit hunc locum: Et potestatem dedit ei, iudicium faciendi: quia filius hominis est. Hoc autem loco punctum faciens, ab alio principio legit, ne admiremini hoc. Valde autem stultum est sic legere. Non enim dedit pater filio iudicium, quod filius hominis sit, sed quia deus. Vnde ille non recipiens ut Christus dicatur deus, sed filius hominis, sic cogitabat iudicem illum esse: non ut deum, sed ut filium hominis. Nos autem sic intelligimus, ut dictum est. Postquàm autem dixit de particulari resurrectione, Lazari uidelicet, & aliorum qui iterum mortui sunt, nunc dicit de uniuersali: Quia uenit hora in qua hi in monumentis audient uocem dei. Nam de uniuersali resurrectione hic loquitur: quoniam dixerat superius, qui credit, in iudicium non uenit: ne putemus, quod fides sola ad salutem sufficiat, dicit quod resurgent hi, qui mala fecerunt in resurrectionem condemnationis: qui autem bona, in resurrectionem uitæ. Non igit̃ sola fides absq; operibus iustificat, sed oportet & opera adesse, tunc enim propriè fides est. Vide autem geminam doctrinam fieri per metum & lætitiam. Nam qui dicit condemnari impia facientes, deterret. Quum autem dicit resurgere ad uitam eos qui bona fecerunt, per lætitiam exhortatur.

Non possum ego ex meipso facere quicquam: sicut audio, iudico, & iudicium meum iustum est: quia non quæro uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me patris.] Sicut & in superioribus dictum est, eadem patris & filij potestas ostenditur hisce uerbis: Non possum ego facere ex meipso quicquam. & quæcunque huius generis sunt. Nihil enim alienum & peregrinum à patre possum ego facere: neque enim uoluntatem habeo aliam, præter paternam, neque aliam potestatem. Verum sicut audio à patre, ita iudico: hoc est, sicut ipse pater iudicat, ita & ego. Hæc autem dicit, ut ostendat (sicut sæpe diximus) in nullo sibi deesse aliquid à patre, siue in sermonibus, siue in operibus, siue in iudicijs. Nam ut ne quidam homines uidentes eum offenderentur, quomodo quum appareat homo, iustum faciat iudicium, quum Dauid dicat: Omnis homo mendax: præuenit quidem, dicens: Ne admiremini de eo quod filius hominis sum, nam & deus sum. Dicit autem: Et nunc iustum iudicium meum est, eo quod iudico sicut audio patrem meum iudicantem. Non enim meam uoluntatem quæro, sed patris. Nam qui suam uoluerit stabilire, fortassis suspectus erit quod corrumpat quod iustum: qui autem non sua spectat, quo prætextu posset iniusta iudicare? Ego igitur non quæro uoluntatem meam, neque enim ego habeo uoluntatem: sed quod uult pater, illud & ego. Psal. 115

Si ego testimonium perhiberem de meipso, testimonium meum non esset uerum. Alius est, qui testimonium perhibet de me. Et scio uerum esse testimonium quod testatur de me. Vos misistis ad Ioannem, & is testimonium reddidit ueritati. Ego non ab homine testimonium accipio, sed hoc dico ut uos salui fiatis. Ille erat lucerna ardens & lucens, uos autem uoluistis ad tempus exultare in luce eius.] Apparet hic contraria dicere dominus. Etenim alicubi uidetur testari de se, sicuti Samaritanæ dicebat: Ego sum Christus; & cæco: & aliàs sæpe. Si igitur hæc falsa sunt, quæ nobis

salutis spes. Nō aūt hæc sola uidet esse cōtrarietas, sed & alia non minor. Nā & supertus dixit: Si ego testimoniū perhibeo de meipso, testimoniū meū uerū est. quomodo igitur conuenient quæ pugnare uidentur? Id quidē quod dicit: Si ego testificor de meipso, testimonium meum non est uerū: dicit ad opinionē Iudæorū, quoniā enim illi dicturi erāt ei: Tu testimoniū perhibes de teipso, nullus aūt qui de seipso testificatur, fidedignus est: dicit urgendo illos: Non testimoniū perhiberem ego de meipso, alioqui iuxta uestram sententiā non dignus essem cui crederetur. Alius enim est, qui testimoniū de me perhibet, Ioannes scilicet. Quod aūt dicit, Et si ego testimoniū perhibeo, testimoniū meū uerū est: secundū cōcessionē dicit. Accedens enim sermoni Iudæorū, dicit: Esto quod ego testimoniū de me ipso perhibeā, etsi ego igit̄ testimoniū de me ipso perhibeā, testimoniū meū uerū est. Nam quum deus sim, fidedignus sum. Atq; ita primū dixit, illos urgēdo: Nō ego testimoniū perhibeo, sed præcursor. Secūdū aūt se illis opponēdo, uel etiā concedendo, dicens: Si etiā ego testimoniū perhibeā, testimoniū meū uerum est. Porrò tria (inquit) habeo testimonia, Ioannem, opera mea, patrē meū. Et primum ponit Ioannem: deinde ut ne quis dicat ei, quid igitur si ille ad gratiam testificatus est tibi? dicit: Vos ipsi misistis ad Ioannem. Omnino aūt nō misissetis interrogātes, nisi fidedignū habuissetis. Atq; ita etiā uos ipsi testes estis, quod uerax fuerit Ioannes, quamuis ego quidem quum deus sim, humano testimonio opus non habeā, & dominus serui testimonio. Quia autē uos digniorē illū side putastis, & ipsi magis quàm mihi attendistis, & ad illū quidē accessistis, mihi aūt neq; miracula facienti creditis: propterea uobis in memoriā reduco Ioannis testimoniū, & recipio etiā indigna mea deitate, ut uos salui fiatis. Lucernā aūt ardētem Ioannē dicit, eo quod de terra habebat formationē, & nō per seipsum esset lumen, sed à gratia spiritus ac temporarium. At ubi apparuit dies domini, hoc est doctrina, occultata est lucerna. Cæterum uos ad horam quidem recepistis ea quæ ab illo dicta sunt, & exultastis in ipso: & deinde obliti eorū quæ de me dixit, mansistis in priori incredulitate. Nā si illi semel firmiter credidissetis, quam primum uos ad meam adduxisset fidem.

At ego testimonium habeo maius testimonio Ioannis. Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me quod pater me miserit. Et qui misit me pater, ipse testatus est de me, neq; uocē eius unquàm audistis, neq; speciem eius uidistis, & sermonem eius non habetis in uobis manentem: quia quem misit ille, ei uos non creditis.] Testatus quidem est Ioannes de me, uerumtamē quia uerisimile est fore quosdā qui fortassis dicent: Et quid ad nos si Ioannes gratificari tibi uoluerat, & ppterea blādiora quædā atteſtatus sit? Vos (inquit) misistis ad Ioannē, & interrogastis, ueracem per omnia illū existimantes. Veruntamen & ego aliud testimonium habeo maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi pater, hoc est quæ statuit mihi pater, ut perficiam ea, testantur de me. Dicit autem opera, mirabilia illa scilicet, quale fuit paralytici restitutio &c. Veruntamen quia arguebant eum, quod in sabbato hæc faceret, dicentes: Hic non est ex deo, quia sabbatum non seruat: ostendit eis quod faciat ea quæ à patre decreta, & quod magis à deo sit, eo quod iniuncta sibi à deo opera faciat. Opera enim, inquit, quæ dedit mihi pater, ut perficiam ea. Quia igitur pater dedit mihi illa, uos estis deo aduersarij, q illis operibus aduersamini: & qui misit me pater, ipse testatur de me. Vbi autem testatus est de eo pater? quidam dicunt quod in baptismate, quando dixit: Hic est filius meus dilectus. Opinor autem quod magis intelligat, quod per omnem scripturam testatus sit de eo deus, tam per legem, quàm per prophetas. Sed uos (inquit) neque uocem eius audistis, patris inquam, neque speciem eius uidistis. Ideo omnibus modis incognitus uobis est, ideo & sermonem eius non habetis manentem in uobis: hoc est, scripturas quæ de me testantur, nescitis, tametsi uideamini scire & gloriari in eloquijs dei, quæ uobis concredita sunt: hinc autem manifestum quod nescitis scripturas: quia ei quem ille misit, non creditis. Igitur sicut neq; uocem dei audiuistis (non enim habet deus uocem sensibilem) neque speciem eius uidistis, specie enim & figura caret: ita neque sermonem eius, scripturas dico, quæ de me testantur, habetis in uobis.

Scrutamini

Scrutamini scripturas, quia uos uidemini in ipsis uitam æternã habere. Et illius sunt, quæ testantur de me, nec uultis uenire ad me, ut uitam habeatis: gloriam ab hominibus non accipio, sed cognoui uos quod dilectionẽ dei non habeatis in uobis.] Dixerat eis: Sermo dei, hoc est scripturæ quæ de me testãtur, nõ sunt in uobis. Igitur quomodo poterint habere sermonẽ dei, inquit: Scrutamini scripturas: in illis enim uos putatis habere uitam. Vide autem quomodo non dixit, habetis uitam: sed, uidemini: monstrans quod nullum uerum fructum percipiant, si à lectione expectent saluari, nõ accedente fide. Nã illæ testimonium quidẽ perhibent de me, sed uos non uultis uenire ad me, ut uitã habeatis. Vnde hinc discimus, qđ ex proposito fuerũt mali. Nõ enim dixit, nõ potestis uenire: sed, nõ uultis uenire. Audiãt Manichæi, quod nõ natura malũ, sed uolũtate cõstet. Postquàm aũt memores eos fecit testimonij Ioannis, & patris, & operũ suorũ, quæ propter salutẽ illorũ tantũ faciebat, suspicari poterãt multi, quod hæc amore gloriæ diceret, idcir co inquit: Gloriã ab hominibus nõ accipio, hoc est non indigeo, necꝫ talẽ habeo naturã quæ opus habeat humana gloria. At uos me persequimini, quod ꝓpter amorẽ dei hoc faciatis: sed nõ est ita. Noui enim uos, quod dilectionẽ dei nõ habetis in uobis, etiamsi ualde hoc iactetis, quod me persequamini propter deum. Meritò igitur Iudæi dicuntur dilectionem dei non habere: quia persequebanť ipsam dilectionẽ filiũ dei. Vnde meritò etiã dicunť nõ habere sermonẽ dei manẽtẽ in semetipsis. Sermonẽ em̃ & deũ reijciebãt.

Ego ueni in nomine patris mei, nec recipitis me: si alius uenerit nomine suo, illũ recipietis: quomodo uos potestis credere, qui gloriã à uobis inuicẽ accipitis, & gloriã quæ à solo deo proficiscit, nõ quæritis? Nolite putare quod ego accusaturus sim uos apud patrẽ: est qui accusat uos Moses, in quo speratis. Si em̃ credidissetis Mosi, credidissetis utiqꝫ mihi: de me em̃ ille scripsit. Si aũt illi⁹ scriptis nõ creditis, q̃modo uerbis meis credetis?] Ego quidẽ (inquit) ueni in nomine patris mei. Nã & ubiqꝫ patrẽ celebrat, & ab ipso se dicit missum esse, & nihil posse facere à seipso, & prorsus humilia multa loquit̃, uolẽs auferre è medio omnẽ ingratitudinis rationẽ. Alius aũt ueniet, Antichristus scilicet, qui se mõstraturus est qđ ipse sit solus deus. Igit̃ me q̃dẽ, qui in nomine patris ueni, hoc est dico me missum à patre, nõ recipitis, illũ aũt recipietis. Porrò hoc ideo eueniet uobis, quia ille uobis gloriã uitæ pollicebit̃, quã uos quæritis, cupiẽtes gloriã mutuũ accipere, & respuẽtes uerã gloriã quæ à solo deo est. Ego aũt nihil præclarũ uobis polliceor, sed uidetis multã difficultatẽ in his quæ à me dicunť: & propterea (inquit) mihi nõ creditis. Nihil em̃ qđ iucũdũ est in hac uita, expectatis uos habituros à me. Et aliter: Nõ creditis mihi, q̃ gloriã à uobis inuicẽ accipitis. Nã principes q̃dẽ & magistri ipsi soli uolẽtes haberi apud uulgus, nõ accipiẽt me, ne imminuať eorũ gloria. Populi aũt quærẽtes diligi à principibus, nõ me accedere uolũt, ut ne excidant ꝓpter me ab honore quẽ à principibus habẽt. Quoniã aũt & Mosen multum iactabant, inquit: ipse accusabit uos, nam de me ille scripsit. Vbi autem scripsit de eo? Etenim dictum hoc, Prophetam suscitabit uobis dominus: de Christo erat. & alia multa tã in uerbis, quàm in signis & symbolis: ut miraculũ rubi. Nam & ignis quidem, deitas: rubus autem spinosus, peccatrix natura: quam suscepit ignis deitas, & incõbustã seruauit luce fulgidã, & suos q̃dẽ radios illi cõmunicauit, imperfectiones aũt illius in se nõ suscepit. Etiã hoc Moses dixit, qđ cõducebat ualde ad fidẽ Christi. nã inquit: Si ꝓpheta surrexerit signa faciẽs, & recedere faciẽs à deo, ne credatis illi: qualis erit Antichristus. Si aũt surrexerit ꝓpheta faciẽs signa, & deũ & patrẽ ducẽs, & nõ recedere faciẽs, illi credite. Igit̃ Christus in nomine patris uenit, & signa q̃dẽ faciens, & nõ recedere iubẽs eos à dei cultu, ipse erat qui à Mose prædictus. Itaqꝫ si Mosi scriptis nõ creditis, q̃modo meis uerbis credetis? Ille, inquit, & scripsit, & sunt libri semp ante oculos uestros: & ita ut etiãsi obliuiscamini, possitis iterũ facile in memoriã reducere. Attamẽ nõ creditis scriptis, & quomodo credetis uerbis meis nõ scriptis? Cur igit̃ hæc dicis ò domine, quum scires quod nõ crediturí essent? Quamuis sciã (inquit) quod nõ credant, dico tamen ut ne habeant postea quod prætexant: si dixisses, credidissemus. Et aliter: Illi quidem qui tunc erant, utpote ingrati non credebant: ab his autem qui postea crediturí, non erat ueri simile, neque iustum auferri uerborum Christi utilitatem.

Deut. 18.

Exod. 3.

CAPVT VI.

POst hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis, & sequebatur eum turba multa: quia uidebant eius signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Subiit autem in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem prope pascha dies festus Iudæorum.] Postquàm dominus locutus est Iudæis durioribus uerbis, qbus in inuidiam accẽdebantur & stomachabant̃, demulcet nũc eos secedendo, & abit trans mare Tiberiadis. Mare autem dicit stagnum. Congregationes enim aquarum maria uocauit diuina scriptura. Et aliter: Descendit de loco in locum, probans multitudinis studium. Ignauiores enim manebant in suis locis, studiosiores autem sequebantur eum. Veruntamen uide quod etiã sequentes non propter doctrinã, sed propter corporaliũ miraculorũ utilitatẽ secuti sunt. Nã propterea dicit, quia uidebant signa quæ faciebat super his qui infirmabant̃. Meliores autem fiunt, & sapientiæ auidiores. Obstupescebant enim inquit, in doctrina eius, quia docebat illos tanquàm potestatem habens. Ascendit autem in montem propter miraculum futurum. Non enim arrogans erat, & uanæ gloriæ cupidus, ut in mediis ciuitatibus miracula operaretur: sed fugiens uanam hominum gloriam, solitudinẽ quærebat, etiã nos erudiens. Insuper uolens mystica quædam discipulis communicare, ascendit in montẽ: id quod semper solebat facere, quia & opus est, ut ab omni tumultu liberetur, & locum quærat ab omni strepitu purum, si quis talia loqui uelit. Erat enim prope (inquit) dies festus Iudæorum, nec tamen ascendit, sed in Galilæam ascendit: non enim ultra præceptis legalibus erat obnoxius, ut & festos dies legis perficeret. Et aliter: persequente ipsum malicia Iudaica, occasionem apprehendit ut paulatim legem abroget, ostendens animaduertentibus cessasse figuram ut aduenit ueritas. Obserua autem quod festum fuerit Iudæorum, non autem fuerit dies festus Christi.

Quum sustulisset ergo oculos Iesus, & uidisset quod multa turba ueniret ad se, dicit ad Philippum: Vnde ememus panes, ut edant isti? Hoc autem dicebat, tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorũ panes non sufficiunt eis, ut unusquisque pusillum quippiam accipiat. Dicit ei unus ex discipulis ipsius Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic, qui habet quinque panes ordeaceos & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tam multos?] Quare dixit, quũ sustulisset oculos suos? ut discamus quod non solitus sit hinc & inde uagari oculis: sed compositus & attentus sedere, utpote docens discipulos diuiniora quædam. Denique uidit discipulos, & rogat de turba quomodo alenda sit. Non aliũ aũt interrogat, quam Philippum. Ipse enim maiori indigebat eruditione, qui postea dicebat: Ostende nobis patrem ac sufficit nobis. & eapropter antea illum instruit, & per interrogationem induicit eum ut miraculi semper sit memor. Nam si quidem miraculum simpliciter fuisset factum, non usqueadeò uisum fuisset illi miraculũ: nunc autẽ priusquàm fieret, illum compellit fateri paucitatem panum: ut euidentius addiscat futuri miraculi magnitudinem, & nõ è memoria reijciat ea quæ confessus est. idcirco dicit: Vnde ememus ut comedãt hi? Dicit aũt hæc tentans Philippum, uolens notũ facere quam haberet ille fidem. Necp enim ut ignorans de sententia Philippi interrogabat, sed alijs monstrare uolebat. Nam ipse dominus sciebat quid facturus esset. Igitur ut tentauit Philippum nunquid haberet fidem, & inuento ipso adhuc affectum ut hominem: insuper & Andream quoque talem inuenit, tametsi sublimius quiddam Philippo sentiẽtem: illo enim dicente, quod ducentorum denariorum panes sufficiant, ille quinque panes ordeaceos & duos pisces commonstrauit. 4. Reg. 6. Etenim cogitans forte prophetarum miracula, & Elissæi in panibus signum, quum Samaria in extremam uenisset inopiam. Redarguitur tamen & Andreas, nihil dignum domino cogitans, dicit enim: Sed hæc quid sunt inter tam multos? Existimabat enim quod multiplicaturus quidem panes esset dominus: sed si essent plures, maior & multiplicatio futura esset: periculose omnia intelligens. Nam dominus etiam ex nihilo potuisset panes facere, qui turbæ sufficerent: attamen ne uideretur creatura non esse ex ipsius sapientia, ipsa creatura usus est in materiam miraculorum. & acceptis

acceptis quinque panibus, uti materia quadam, præclarum istud fecit miraculum. Confundantur Manichæi, dicentes quod panis & omnes creaturæ factæ sint à malo deo: & propterea si quis dederit eis panē, nō accipiunt illum de manibus illius, sed procul quidem illum abijci iubēt: stantes aūt, & maledicentes ei qui dedit, dicūt: Qui seminauit te, dispergatur: & qui pinsuit te, pinsatur carne: & similia. Confundantur itaq; eruditē tes, qd boni dei filius Christus panes multiplicauit. Nam si mala fuisset creatura, beatus deus illam utique non multiplicasset, ut taceam interim quod & ipse panes comedit. Cæterū si interrogauerit quis, num idē sit hoc miraculum panū, cum eo quod apud Matthæū Matth. 14. describitur? dicimus certe idem est. Quamuis autem illic quidam discipuli accedunt, admonentes de turba ut dimittatur, hoc autem loco ipse Iesus interrogat unde pascatur, non opus est admirari. Verisimile enim est utrunque factum esse, & discipulos prius admonuisse dominum de turbis dimittendis, & nunc Philippum interrogatum esse à domino, unde alantur.

Dixit autem Iesus: Facite, ut homines discumbant. Erat autem gramen multum in eo loco. Discubuerunt uiri numero ferme quinquies mille. Accepit autem panes Iesus, quumq; gratias egisset, distribuit discipulis: Discipuli uero discumbentibus. Similiter & ex piscibus, quantum uolebat. Vt autem impleti sunt, dicit discipulis suis: Colligite quæ superfuerunt fragmenta. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus ordeaceis, quæ superfuerant his qui comederant.] Iussit eos facere recumbere, quasi parata mensa. Discipuli autem quamuis prius incredduli, attamen alacriter recumbere faciunt homines. Erat autem gramen, quoniam uer erat. Erat em̄ inquit, pascha qd in primo mēse ueris perficiebat. Porrò soli uiri numerantur ab Euangelista, qui legis sequitur consuetudinē. Etenim & Moses à uicesimo anno & supra, numerauit populum, nulla mentione facta mulierū: quo docetur omne quod uirile & iuuenile est, dignum censeri ut numeret apud deum. Et acceptis panibus gratias agit, ostendens quod ante cibū gratiæ agendæ sint deo. Insuper quia turba erat, ideo coram turba gratias agit, ut omnibus persuadeat, quod secundum uoluntatem dei aduenerit: & quod non sit aduersarius deo, sed omnia referat in patrem. Nam quando seorsim facit miraculum, nihil tale facit, etiamsi maius quoddam faciat: quando autem coram multis miraculum operatur, tunc ad deum respicit. Ostendit autem, quod non ex infirmitate sanat, sed propter dispensationem quam diximus, ex eo quod maiora faciat authoritate quadam, & tanquàm dominus. Dicunt insuper quidam, quod etiam propter hoc gratias egerit, ut ignoraret à principe mundi usq; ad tempus passionis, & ex hoc dæmon non cognosceret ipsum esse deū, sed deciperetur, & inescaretur, atq; sic per crucē conficeretur. Cæterum permittit dominus, ut superstint tot fragmenta: non propter ostentationem, sed ne credatur per phantasmata satiatos esse homines: Appareat autem omnibus, quod uere satiati fuerint, quandoquidem tot residua fuerunt: atq; propter hanc causam iussit & fragmenta colligi, ut uidentes ea, miraculi facti magis essent memores. Oportet autem non solum mirari quod superfuerint, sed etiam quod non plures neq; pauciores, quàm qui numero pares essent discipulis cophini reliquiarū, ut omnes gestent: & neque Iudas ipse expers relinquatur, sed habens etiam hoc miraculum, quod monstret sibi deum esse magistrum, inde utilitatem capiat: quamuis etiam hoc propter maliciam eius in condemnationem ipsius cesserit: eum enim qui tantas reliquias fecerat, de quibus & ipse cophinū portauit, prodidit. Non enim sine causa imperauit apostolis, ut cophinos gestarent: sed ut memores essent miraculi, utpote magistri orbis futuri. Nam multitudo quidem non magnam utilitatem perceptura erat: statim enim obliuiscebatur miraculi. At discipuli non uulgare lucrū inde habituri erāt. Discamus item ex hoc miraculo, ne pusillanimes simus in angustijs & paupertate, neq; timidi simus in hospitalitate & communione: sed credamus, quod & si unum habeamus panem, illum multiplicaturus sit, qui ex quinque panibus tantum superesse fecit. Per allegoriam autem dominus, quando exiuit Hierosolyma, secundum quod in prophetis dictum est: Dereliqui domum meam, reliqui hæreditatem meam; tunc sanè in Hiere. 12.

Galilææ gentium uadit, Gentiles ſuſcipiens, & turba illũ magna ſequitur. Aſcendit aũt in montẽ, hoc eſt crucem, ut ad ſe rapiat omnes, uel in cœlũ & honorẽ & gloriã deo dignũ. Vt em̃ aſcẽdit in cœlos et glorificari cœpit à nobis ut deus, & nõ ut nudus homo, in montẽ aſcendiſſe dicitur. Sublimis enim de illo opinio, mons eſt. Dat autẽ nobis, qui quinq; ſenſibus ſubiecti ſumus, rationales panes quinq;: quia & ipſi quinq; ſunt, unicui que em̃ ſenſui cõuenientẽ panẽ dat, hoc eſt ſermonẽ, ſicut & Paulus dicit. Volo quinq; ſermones in eccleſia loqui, qui quinq; ſenſuũ ædificationi cõueniãt. Non poſſumus aũt quinq; ſermones integros comedere, ſed ex eis abũdãt reliquiæ. Nullus em̃ poteſt integros myſteriorũ ſermones capere: ſed quæ nos capere & comedere, utpote carnales nõ poſſumus, apoſtoli geſtant quaſi in quinq; cophinis ſuis iuſtis animabus. Cophini ex fo
Pſal. 91. lijs palmarum ſunt. Iuſtus autem ut palma florebit.

Illi ergo homines, quũ uidiſſent qđ Ieſus fecerat ſignũ, dicebãt: ga hic eſt uere ꝓpheta ille, q uenturus in mũdũ. Ieſus ergo quũ cognouiſſet, quod uẽturi eſſent, ac rapturi ipſũ ut facerẽt ipſum regẽ, ſeceſſit iterũ ipſe in montẽ ſolus.] Vide gulã uulgi, quũ feciſſet innumera miracula, & mirabiliora, nõ admirabant̃, & ecce ꝓpter cibũ dicũt: Hic eſt ille ꝓpheta. nõ amplius eũ de ſabbati uiolatione arguũt, nõ ultra legẽ uindicãt: ſed adeò illũ ꝓpter panes colũt, ut & eũ nõ ſolũ prophetã prædicent, ſed & dignũ regno cenſeãt. At ille fugit, erudiẽs nos mundanas cõtemnere dignitates. Secedit aũt in montẽ ipſe ſolus nullo diſcipulorũ aſſumpto, quo illorũ probaret deſyderium, num ferrẽt ſui abſentiam.

At ubi iam ueſpera eſſet, deſcenderũt diſcipuli eius ad mare: & conſcenſa nauí, uenerũt traiecto mari ad oppidũ Capnaũ. Iamq; tenebræ erãt, nec uenerat ad eos Ieſus. Mare aũt uẽto magno flãte, intumeſcebat. Quũ remigaſſent ergo ferme ſtadia uigintiquinque, aut triginta, uidẽt Ieſum ambulantẽ ſuper mare, & appropinquãtẽ nauí, ac timuerũt. Ille aũt dicit eis: Ego ſum, nolite timere. Voluerũt ergo recipere eũ ĩ nauim, & illico nauis appulerat terræ ad quam ibant.] Dominus quidem aſcendit in montẽ ſolus, ut (ſicut diximus) probet deſyderium diſcipulorũ. At illi expectabant uſq; ad ueſperã uenturum ipſum, & quum non ueniret, non tolerabant, ſed deſyderio quærendi illum accenſi conſcendunt in nauim. Non enim temere & forte Euangeliſta tempus manifeſtauit, ſed per hoc uehementẽ illorum charitatẽ declarauit, quod neq; ueſpera eos retinuerit. Permiſit autẽ eos tempeſtate periclitari, ut facta poſt tempeſtatem tranquillitate miraculo magis lætarentur, & inobliterata memoria ſui, illorum pectoribus inſideret. Aſſiſtit autem illis quum tempeſtas eſſet, & ſermone timorem ejiciens, & tranquillitatem in mari faciens, duplicem ſerenitatem operatur, ſedando tam animarum quàm maris turbationẽ. Porrò in nauem non aſcendit, miraculũ maius facere uolens. Vide enim tria miracula: unum quod ambularit ſuper mare: ſecundum, quod deſtrauerit fluctus: tertiũ, quod ſtatim nauim fecerit eſſe in terra in quam ibant, quamuis multum abeſſet à terra quum aſſiſteret ei dominus. Igitur tranſiuerunt quidem Iudæi mare rubrum duce Moſe. Verum ille ut ſeruus omnia faciebat, & prædicabatur: at hic omni cum poteſtate. Et illic flante uento cedebat aqua, ut quaſi in arida daret tranſitũ: hoc autem loco maius miraculum fit: Manens enim in ſua natura mare, in ſuperficie ſua ferebat dominum, ut impleretur propheticum: Qui ambulat ſuper mare ut ſuper pauimentum. Multi autem & nunc ſumus in ſpiritualibus tenebris, & periclitamur in ſpirituali mari ſubmergentes: ſed excipiamus Chriſtũ, & omnino à periculis ſaluabimur. Et quãuis ſæpe tumultus excitẽt nobis quidã, uel diaboli, uel homines, tentãtes nos, & per terrores moliẽtes nos cõcutere: audiamus tamẽ Chriſtũ clamantẽ: Ne timeatis, ego ſum. Quod autem dicit, hunc habet ſenſum. Terribilia quidẽ prætereunt: ideo ne timeatis ea quæ prætereunt: ego aũt ſum, hoc eſt ſemp manens, & ſum ſicut deus ille, qui eſt. Itaq; quia terribilia quidem temporaria ſunt, & non uere ſunt: ego autem ſum, hoc eſt maneo, & nunquàm prætereo, & uere ſum, ne ꝑdatis ueſtrã in me fidẽ propter tẽporalia. Vide aũt obſecro, quomodo nõ ſtatim ab initio periculi, ſed in feruore apparet Chriſtus, et ſoluit metũ. Sinit enim nos in medijs eſſe periculis, ut quum certauerimus in tribulatione, & preſſi fuerimus, probatiores fiamus; & ut quũ mouerimus omnem noſtrã uirtutem &

ſapientiã

sapientiam, inuenerimus que eam infirmam, ad illum confugiamus solum, qui ex inexpectatis saluare poterit. Nam quum humana mens fatigata fuerit, tunc diuina salus repente subuenit, ac parat nos, ut ad illum solum fugiamus, qui saluare potest, & non nobis ipsis asscribamus salutē. Si uoluerimus autem & nos in nauim nostram suscipere Christum, hoc est habitationē dare Christo in corde nostro, statim inueniemur in terra in quam abimus. Quæ autem terra ista est? uel omnino terra promissionis cœlum, quæ terra mitium, & eorum qui liberati à malitia in pace uiuunt.

Postero die turba, quæ stabat trans mare, ut uidit quod nauicula alia nō esset ibi, nisi una illa in quam ingressi fuerant discipuli eius, & quod non introisset Iesus cum discipulis suis in nauiculam, sed soli discipuli eius abissent. Aliæ uero superuenerunt nauiculæ à Tiberiade iuxta locum, ubi comederant panem postquàm gratias egisset dominus. Quum ergo uidisset turba, quod Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderūt & ipsæ in nauiculas, & uenerunt Capernaum, quærentes Iesum. Et quum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc ueniſti? Respondit eis Iesus, & dixit: Amen amen dico uobis, quæritis me, non quia uidistis signa, sed quia comedistis de panibus, & saturati estis.] Iesus quidem pedestri itinere super mare abijt in regionem quæ trans mare. Turbæ autē die postero quū quæsiuissent illū, & uidissent quod una tantum nauis affuisset, in quam ingressi fuerant discipuli, & non Iesus ipse, cogitauerunt apud se hoc miraculum, & suspicati sunt, quod mare pedes transierit. Nam si quidem & alia affuisset nauis, uerisimile potuisse eos cogitare, quod cum discipulis non nauigarit, sed in aliam ingressus transtretarit. Nunc autem quum una tantum fuerit, quæ discipulos solos & non dominum exceperit, manifestum est miraculum. Igitur turbæ hæc intellexerunt: & postquàm inuenerūt alias naues quæ traiecerant, ascenderunt in illas, & in Capernaum transtretarunt. Illic autem inuento domino non supplicant & rogant, ut discant quomodo transierit, neque quærunt de hoc signo, sed remisse dicunt: Quomodo huc ueniſti? Nam qui quærebant illum rapere & facere regē, inuento eo nihil tale deliberant: sed abiecto miraculo inquirunt magis frui mensa, qua & prius: eapropter exprobrat eis dominus. Quæritis enim me (inquit) eo quod de panibus comedistis, & ideo mei tenemini desyderio, ut iterū uobis mensam parē. Obserua aūt, qd' quamuis redarguat eos, nō tamē dura utitur reprehensione. Nō enim dixit, ò mancipia uentris & gulosi: sed cū mansuetudine corrigere uolens, arguit illos, iterum per hoc quod detegit occulta cordis illorū, ad maiorem illos adducere uolēs fidē. Quod autem emendatio illorum fuerit reprehensio, manifestum ex sequentibus. Vtilissimam enim eis doctrinam facit & dicit:

Operemini non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æternam. Quem filius hominis dabit uobis, hunc enim pater consignauit deus.] Vos quidem (inquit) quæritis me propter panes, quia cibum illum desyderatis. Oportet autem uos non omnino deditos esse uentri, sed maxime spiritualium agere curam, & non omnem solicitudinē in corporalem cibum insumere. Nam illum uocauit cibum qui perit. Nam quia multi cupientes ignaui uiuere, & maxime Massesiani, qui usi sunt hoc dicto ad patrociniū suæ ignauiæ, operæprecium fuerit declarare hoc dictum. Non enim hoc dixit dominus noster Iesus Christus, ut corporalem quidem operationem ab eis uelit amouere, & ipsos ad ociū cogere. Omnē em̄ maliciā docuit ociositas: & si oportet euidēter dicere, ipsum ociose uelle uiuere, cibus est qui perit: & ita eum qui Christū sequitur, oportet operari, ut habeat quod & alijs communicet, hoc enim habet mercedē & promissionem futuri regni. Et quomodo igitur, inquiūt, dicit dominus, quod non oporteat operari cibum qui perit, continuum circa cibos studium reijciens, & ad spiritualia non parum inducens? Profecto dicunt, per hoc dominus corporalem operationem excludit: id quoque manifestum ex hoc quod ad Martham dicit: Martha solicita es & turbaris, uno autem opus est, Maria bonā partem elegit. Et iterum: Ne soliciti sitis in crastinum. Et hæc quidem afferunt hi q per ignauiā pasci uellent. Nos autem quid dicimus? Dictum ad Martham nō de opere est, & operatione, uel ocio, sed de tēporis obseruatione: & ne tempus *Lu.10.* *Matth.6.*

audiẽdi insumatur in occupationes parandorum ciborũ. Persuadet igitur ei, ne perdat tempus doctrinæ frustra propter occupationem in his quæ uentris. Quod autem dicit, ne soliciti sitis: neque hoc dicto operationem reiecit. Aliud enim solicitudo est, & aliud operatio. Fieri enim potest, ut solicitus nõ sit qui operet. Docet igitur nos dominus, ne addicti simus curis uitæ, neq; habeamus curam quomodo cras refocillemur, & uult ut unoquoq; die operemur, dicẽs: Ne soliciti sitis de crastino. quasi in hunc modum diceret: Ne soliciti sitis, quomodo hodie operando cras quiescatis: sed quotidie cibum quoti diana operatione parantes, ne soliciti sitis de crastino. Cibum autem manentem, mysticam dicit sumptionem carnis domini, quam nobis ipse dat filius hominis factus. Quem pater obsignauit, hoc est ostẽdit & cõfirmauit quod sit filiꝰ suus, & ipse quidẽ Christus ostendit se per miracula: sed quia cum Iudæis loquitur, ut ne turbẽtur, ad patrem recurrit, & dicit ab illo se signatũ esse, hoc est monstratum & testimonijs cõfirmatũ esse: quia & imago est patris filius, & signaculum & character. Intellige ab illo hunc signatum, sicut imago sigillum est, & ita se habet quod dixit. Hunc enim qui uidebatur filius hominis, signauit pater: hoc est signaculum suum & imaginem genuit, quæ haberet in se omne quod ipse habebat, & naturalem cum ipso identitatem.

Dixerunt ergo ad eum: Quid facimus, ut operemur opera dei? Respondit Iesus, & dixit eis: Hoc est opus dei, ut credatis in eum, quem misit ille. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut uideamus & credamus tibi? quid operaris?] Quærunt Iudæi discere opus dei: non ut hoc faciant, sed ut occasionem apprehendant. Dominus autem quamuis sciret eos nullam utilitatem percepturos, respondit tamẽ per doctrinam communem omnibus, & ostẽdit eis, imò omnibus hominibus, qd hoc sit opus dei, credere in eũ quẽ ille misit. Nã fides erga illũ, opus profecto est sanctũ & perfectũ, & sanctificas eos qui illã habent. Dux enim sit diligens fides ad omnem bonam operationẽ, & bona
Iaco. 2. operatio conseruat fidẽ. Nam & opera sine fide mortua sunt, & fides sine operibus. Vide aũt ingratitudinem insensatorum. Signum iterum quærũt, quamuis tanta & talia uiderint, & maxime panum quibus saturati fuerant. Vere gastrimagi qui iterum signum tale quærunt, qd uentri prodesset: & quod hoc sit uerum, manifestum ex sequentibus.
Psal. 77. Patres nostri manducauerũt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cœlo dedit eis ad edendum. Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico uobis, nõ Moses dedit uobis illũ panẽ de cœlo, sed pater meus dat uobis panẽ de cœlo uerũ. Panis em̃ dei est, qui de cœlo descendit, & dat uitã mundo. Dixerunt ergo ad eũ: Domine, semper da nobis panẽ istũ.] Non frustra diximus, quod uentri seruientes quærebant signũ, quale erat signũ panũ. Ecce & manna mentionẽ faciũt, & nõ alterius miraculi, uel in Aegypto, uel in mari rubro. Volẽtes enim incitare eũ, ut & ipse tale signũ faceret, q̃ carnaliter pascerent, recordantur manna propter immodicã gulã. Quid igitur immensa dei sapiẽtia dominus noster Iesus Christus respõdet eis? Nõ Moses dedit uobis panẽ, hoc est uerũ panẽ nõ dedit uobis Moses, typi em̃ fuerũt eoꝝ quæ nũc fiũt. Moses enim figurã habebat dei ueri, spiritualiũ Israelitarũ ducis. Panis aũt ille figura est mei, qui de cœlo descendi, & uere pasco & uere sum. Cæterũ dicit seipsum uerũ panem: nõ quod manna falsum fuerit, sed quia illud figura fuit & umbra, nõ ipsamet ueritas: ꝓprie enim mãna unigenitus filiꝰ dei factus homo, uerbũ, & auditio obstupescere faciẽs. Nã manna interpretat quid hoc. Iudæi em̃ uiso illo, quod deplutũ esset cumulatim ante cuiusq; tabernaculũ, obstupefacti insolito & peregrino spectaculo, interrogabãt seinuicẽ, quid hoc? Dominus igitur factus homo filius dei, ipse est manna, quod stupefacit omnes ita ut dicant, quid hoc? Quomodo filius dei & filius hominis? quomodo ex duobus diuersis una persona? qd hoc mysterium? Hic igitur panis uita secundum naturam existens, utpote uiuentis patris filius, facit quod sibi proprium. Viuificat enim omnia. Igitur sicut qui ex terra panis infirmam naturam carnis continet, non sinens illam corrumpi: ita & Christus per spiritus operationem animam uiuificat, atq; etiam ipsum corpus in incorruptione cõseruat. Per Christum enim humanæ naturæ concessa est resurrectio ex mortuis, & incorruptio corporum. Sed Iudæi adhuc dediti uentri, & toti terreni de sensibili pane intelligunt dicta,

cta, & dicunt: Da nobis semper panem hunc. Sic igitur stulte loquentes redarguebantur, & dicunt semper: Da nobis panem hunc, non ad unum uel ad duos dies. Hoc autem præ auaritia dicebant. Vt enim non opus sit multa impendere in cibos, dicunt: Da semper hunc facile parabilem panem.

Dixit autem eis Iesus, Ego sum panis uitæ: qui uenit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet unquàm: sed dixi uobis quod etiam uidistis me, nec credidistis. Omne quod dat mihi pater, ad me uenit: & qui uenerit ad me, non eiicio foras: quia descendi de cœlo, ut faciam nō quod ego uolo, sed quod uult qui misit me.] Quum Iudæi, utpote terreni, de sensibili pane Christum loqui putarent, & propter hoc urgerent, & quærerent, redarguens eos dominus monstrat quod quandiu sensibilem panem expectant, accurrant: quando autem discunt, quod spiritualis sit, non ultra accurrant. Vnde dicit: Ego sum panis uitæ. Non dixit autem, panis alimoniæ: sed, uitæ. Nam quum omnia mortificata essent, uiuificauit nos per semetipsum Christus, qui est panis, eo quod fermentum humanæ consperſionis credimus coctum esse igni deitatis. Panis autem uitæ non huius solitæ, sed immutatæ, & morte non deficientis. At qui credit in illum panem, non esuriet, neque famem feret audiendo sermonem dei: neque sitiet spiritualem sitim, eo quod habeat aquam baptismi, & sanctificationem spiritus. Nam qui non baptizatus est, sitim patitur & magnam ariditatem, expers aquæ sanctæ refrigerantis. Baptizatus autem spiritum habet, per quem semper refrigeratur. Ostendens autem quod fides, quæ in Christum, non uulgaris quæpiam res sit, sed donum dei dignis & rectis corde à patre datum, dicit quod omne quod dat mihi pater, ad me ueniet, hoc est illi credent in me, quos dat mihi pater. Vos autem Iudæi, quum indigni sitis, non damini mihi à patre: propterea neque uenitis ad me, neque habetis rectum cor, ut uos diligens deus & pater ducat ad meam fidem. Ego autem eum qui uenit ad me, non eiiciam foras. hoc est non perdam, sed saluabo, & magna cura illum refocillabo. Descendi enim de cœlo, non ut aliud quiddam faciam præter uoluntatem patris. Cæterum hæc dicit, ut discant non esse aduersarium uoluntati patris: quia enim illum aduersarium dei dicebant, ipse crimen in illos uertit, tametsi non manifeste, & dicit: Vos estis aduersarij dei qui me non recipitis, qui facio uoluntatem patris. Vbi est Nestorius hoc loco, qui dicit quod post resurrectionem deificatus sit Christus? Non audis miser, quod descendit de cœlo? Iam qui de cœlo descendit, non utique nudus erat homo. Nudus enim homo non descendit: sed si quidem ascendit in cœlum, hoc illi concedit propter uirtutem deus. Solius domini descensus præuenit ascensum. Ipse igitur & descendit de cœlo sicut deus, quādoquidem incarnari dignatus est: & ascendit in cœlum cum carne, ut homo scilicet, ubi erat prius ut deus. Non igitur nudus homo Christus postea deificatus, sicut delirabat Nestorius, sed deus ante secula, incarnatus nouissimis temporibus.

Hæc est autē uoluntas eius qui misit me patris, ne quid perdam ex omnibus quæ dedit mihi, sed ut resuscitem illa in nouissimo die. Hæc est autem uoluntas eius qui misit me: ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam ætetnam: & ego suscitabo eum in nouissimo die.] Subinde ponit, Dedit mihi pater: ut perstringat corda illorum, & agnoscant se dei munere indignos. Nam si pater dat ut magnum quiddam, dignam in Christum fidem: ipsi autem illam non habent, manifestum est, quod dono dei exciderint. Igitur ego (inquit) non perdam quos dat mihi pater, hoc est eos qui credunt mihi: sed resuscitabo illos, hoc est in resurrectione claritate illos dignabor. Duplex enim est resurrectio: una quidem communis & generalis, qua omnes etiam peccatores resurgunt: altera, qua soli iusti assumuntur in occursum domini in aëra, & prius cum magna fiducia domino occurrunt. Hanc autem resurrectionem Paulus ἐξανάστασιν, hoc est exurrectionem nominat, propter eleuationem à terra. Peccatores enim resurgent quidem ex sepulchris in terram, de terra autem non exurgent in aërem. Infra enim manebāt sicut condemnati. Atque ita iusti resurgunt & exurgunt, qui rapiuntur in nubibus in occursum domini in aëra. Peccatores autem resur-

gunt tantum. Porrò dominus interpretans quid sit, omne quod dedit mihi pater, dicit eandem sententiam alijs uerbis, ut omnis qui uidet filium, & credit, habeat uitam æternam. Nihil enim aliud dicit, quàm id quod dixit superius. Nam hoc quidem, omne quod dedit mihi pater, idem est cum illo, qui uidet filium & credit. Hoc autem quod dicit, non perdam, idem est cum eo quod dicit, habet uitam æternam. Sæpe autē memor est resurrectionis, ut persuadeat hominibus ne ijs solum quæ uidentur, dei prouidentiā circunscribāt, sed sciant esse & alium statum, in quo absq; dubio fruituri sint remunerationibus uirtutis. Quamuis nunc non sit perspicua in hac uita retributio, & propterea non connectitur cum uirtutis cursu.

Murmurabant ergo Iudæi de illo, quod dixisset: Ego sum panis ille, qui de cœlo descendi. Et dicebant: Nónne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrem? q̄modo ergo dicit hic, de cœlo descendi? Respōdit ergo Iesus, & dixit eis: Nolite murmurare inter uos: nemo potest uenire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eū, & ego suscitabo eū in nouissimo die.] Murmurabāt igit̄ Iudæi dicēte domino, ego sum panis. Nam hucusq; quidē existimabāt de pane sensibili eū loqui, & mansuete ipsum ferebāt, sperātes qd̄ daturus esset panē hūc, uentri ipsorū gratificaturus: nūc aūt quia reuelauit eis, quod nō de sensibili pane, sed spirituali sermonē haberet, contēpto illo murmurant. Vbi enim illi intelligerēt spiritualē cibū, & uitā, & resurrectionē? Scandalizabant̄ itaq; in eo, uidētes eius matrē, audiētes aūt dicētem, de cœlo descēdi. Igit̄ nō intelligētes qd̄ ipse esset deus, sed in hoc respiciētes quod apparebat, murmurabant ut cōtumelioſi cōtra dominū, & dicebāt: Nónne hic est filius Ioseph? Ipse aūt saluator nō respondit eis: Nō sum filius Ioseph. Nō em̄ poterāt intelligere panē ineffabilē, qui ex uirgine. Et quia nō capax fuit mēs illorū natiuitatis secūdū carnē, multo minus eiꝰ quæ ante secula ex patre. Quid aūt respondet eis? Nullus potest uenire ad me, nisi pater traxerit eū. Hoc autē dicit, nō ut libertatē tollat arbitrij, absit: sed ut ostēdat qd̄ multa habet opus cooperatione à deo is, q̄ crediturus est. Et aliter: Illos trahit pater, q̄ habēt uolūtatis aptitudinē. Eos autem qui seipsos nō faciunt idoneos, non trahit ad fidē. Nā sicut magnes non omnia, sed solū ferrū attrahit, ita & deus ad omnes quidē appropiat, eos aūt qui magis idonei & familiaritatē erga ipsum præ se ferūt, trahit. Igit̄ pater quidē trahit, & adducit ad filiū. Filius aūt resuscitat & uiuificat, in bonis uitā & spirationē, hoc est spiritūsanctū tribuēs. Itaq; sancta trinitas benefacit ijs, qui credūt: & nō pater solus uel filiꝰ solus, sed sicut una natura, ita una operatio beneficētiæ patris adducētis, filij uiuificātis, spirituſſancti qui fit ijs qui uiuificant̄, p̄ spiratione. Omnis enim qui uiuit, & spirationem habet. Vide autem authoritatem filij. Ego (inquit) suscitabo. Nō dixit enim, pater meus suscitabit: sed, ego. Non enim per omnia humilia loquitur, sed nōnunquàm sublimia suæ deitatis detegit.

Caute.

Esaiæ 54. Est scriptum in prophetis: Et erunt omnes docti à deo. Omnis ergo qui audit à patre, & didicit, uenit ad me: non quod patrē uiderit quisquam, nisi qui est à deo, hic uidit patrē. Amen amen dico uobis, qui cōfidit mihi, habet uitā æternā.] Dixit superius, qd̄ is quē pater traxerit, ad me uenit. Volens aūt hoc docere & cōfirmare, in prophetas refert sermonem. Est enim, inquit, scriptum in prophetis: Erunt omnes docti à deo. Omnes autem qui uoluerint uidelicet. Communis enim doctor pater per reuelationē notum facit dignis filium suum. Tangit enim corda simplicium & dolo carentium, sicut & Petro reuelauit se. Igitur qui audit à patre, hoc est qui patris reuelationem accipit, & discipulus illius uere efficitur, & reuelationē suscipit, hic uenit ad me. Vide autem, quomodo cum diligentia loquitur omnia. Nō enim dixit, qui audit à patre, ille uenit ad me: sed addit, & didicerit. Non enim sufficit audire, sed oportet adesse & discere. Quid igit̄? nunquid in ueteri non fuerunt docti à deo? Fuerunt quidem, sed non sic. Hic enim excellentia est, in nouo dico testamento. Nam quidam discebāt per homines de deo. Nūc autem unigenito incarnato ab ipso patre in sanctoſpiritu scientia fit, ut ita impleat̄ prophēticum dictum: In lumine tuo, patris scilicet, hoc est spiritu, uidebimus lumē, quod est filius. Meritò nunc omnes docti sumus à deo, qui fidem in Christum suscepimus. Quia autem dixit, qui audit à patre, ille uenit ad me: ut ne quis suspicetur quod de carnali pa-

Psal. 35.

tre

tre dicat, inquit: Nō hoc dico, quod uideat quis patrem, nisi filius, qui uere ex illo est, & natus ex substantia illius. Nam omnes quidem ex deo sumus, sed proprie filius unus est qui & patrem nouit.

Ego sum panis ille uitæ. Patres uestri comederunt manna in eremo, & mortui sunt. Hic est panis qui de cœlo descendit, ut quis ex ipso edat, & non moriatur. Ego sum panis uiuus, qui de cœlo descendi: si quis ederit ex hoc pane, uiuet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi uita.] Comparat cum manna alimoniam, quam ipse dat. Nam ego quidem (inquit) sum panis uitæ. Verum qui comederunt manna, mortui sunt. Non absq; causa autem addit, in solitudine: sed uolens monstrare, quod non ualde diu datum fuerit patribus manna, sed tantum in solitudine, & nō cōtigerit eis in terra promissionis. Verum hic panis non est talis, sed perpetuò durans: & ita Iudæi multo plura bona accepturi erāt, si quidē uoluissent, quàm patres sui: q̄modo autem nō maiora quæ dantur à Christo? Nam & si quis gustauerit mortem, uiuit tamē propter spem resurrectionis. Manifeste autem nobis hoc loco de mystica communione corporis sui dicit. Nam panis (inquit) quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi uita. Porrò potestatem suam indicans, quod non ut seruus & minor patre crucifigendus sit, sed uoluntarie (inquit) ego dabo carnem meam pro mundi uita. Nam quamuis & à patre dicatur esse traditus, attamen & seipsum tradidisse dicitur: & illud quidem est, ut discamus eius cum patre concordiam, hoc autem ut liberam uoluntatem filij non ignoremus. Attende autem quod panis, qui à nobis in mysterijs manducatur, non est tantū figuratio quædam carnis domini, sed ipsa caro domini. Non enim dixit, panis quem ego dabo, figura est carnis: sed, caro mea est. Transformat enim arcanis uerbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessio item sancti spiritus, in carnem domini. Et ne quem conturbet, quod credendus sit panis caro. Etenim & in carne ambulante domino, & ex pane alimoniam admittente, panes ille qui manducabatur, in corpus eius mutabatur, & similis fiebat sanctæ eius carni, & in augmentum & sustentationem conferebat, iuxta humanum morem. Igitur & nunc panis in carnem domini mutatur. Et quomodo, inquit? non apparet nobis caro, sed panis, ut non abhorreamus ab eius esu. Nam si quidem caro apparuisset, insuauiter affecti essemus erga communionem. Nunc autem condescendente domino nostræ infirmitati, talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioquin assueti sumus. Pro mundi autem uita carnem suam ad mortem dedit, moriens enim mortem soluit. Intellige autem per uitam mundi & resurrectionem. Mors enim domini generalem resurrectionem toti hominum generi operata est. Fortassis autem & in sanctificatione, & in beatitudine uitā, mundi uitam nominauit. Nam quamuis non omnes acceperunt sanctificationem & uitam in spiritu, dominus tamen seipsum pro mundo dedit, & quantum in ipso erat, mundus seruatus, natura'que sanctificata est, eo quod accepit uirtutem uincendi peccatum per unum hominem dominum nostrum Iesum Christum, sicut & per unum peccatum Adam ceciderat.

Decertabant ergo Iudæi inter se, dicentes: Quomodo hic potest nobis dare carnem suam ad edendum? Dixit eis Iesus: Amen amen dico uobis, nisi ederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis. Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam: & ego suscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus.] Iudæi quum audiuissent de esu carnis illius, discredunt. Ideo & uerbum incredulitatis dicunt, quomodo? Nam quando cogitationes incredulitatis ingrediuntur in animam, ingreditur simul quomodo. Propterea ipse uolens hoc ostendere, quod non sit impossibile, sed & ualde necessarium: & non potest aliter haberi uita, nisi meam carnem comedatis &c. Ita & Nicodemus ex incredulitate dicebat: Quomodo potest homo intrare in uentrem matris? Oportet igitur nos quum audiueri

mus, nisi ederitis carnem filij, non habebitis uitam in sumptionibus diuinorum mysteriorum, indubitatam retinere fidem, & nō quærere quo pacto. Nā animalis homo, hoc est qui sequitur cogitationes humanas & animales, non est capax eorum quæ sunt super naturam & spiritualium. Atque ita & spiritualem esum carnis dominicæ non intelligit: cuius qui non sunt participes, non erunt participes æternæ uitæ, eo quod non susceperūt Iesum, qui est uita æterna. Non enim nudi hominis caro est quæ manducatur, sed dei: & quæ deificare ualet, utpote contēperata deitati. Ista etiam uere est cibus, eo quod nō ad paruum tempus duret, neque corrumpatur, sicut corruptibilis cibus, sed æternæ uitæ sit subsidium. Similiter & potus sanguinis domini uere est potus: quia nō ad tempus sufficit siti, sed semper absq; siti conseruat: nec indigere permittit bibentem, sicut & ad Samaritanam dicebat: Qui bibit ex aqua quam ego dabo, nō sitiet. Nā quisquis gratiam sancti spiritus per sumptionem diuinorum mysteriorum susceperit, neque famem spiritualem, neque sitim patietur qualem increduli.

Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me uiuens pater, ita & ego uiuo propter patrem. Et qui ederit me, & ipse uiuet propter me. Hic est panis qui de cœlo descendit: non sicut comederunt patres uestri manna & mortui sunt: qui edit hunc panem, uiuet in æternum.] Hoc loco discimus sacramentum communionis. Nam qui edit & bibit carnem, & sanguinem domini, in ipso manet domino, & dominus in ipso. Contemperatio enim fit noua & super rationem, ita ut sit deus in nobis, & nos in deo. Non audis terribilem auditum, non deum nudum manducamus, tangi enim nequit & incorporeus est, & neque oculis, neq; manibus apprehendi ualet. Iterum nudi hominis caro nihil prodesse potest: sed quia deus uniuit sibi carnem secundum ineffabilem contemperationem, uiuifica est & caro: non quod in dei naturam transierit, absit: sed ad similitudinem candentis ferri, quod & ferrū manet, & ignis ostendit operationem. Sic igitur & domini caro manens caro, uiuifica est, sicut dei caro. Igitur quemadmodum ego (inquit) uiuo propter patrem, hoc est sicut natus sum ex patre, qui est uita: ita & qui manducat me, uiuet propter me, dum quodammodo miscetur mihi & transelementatur in me, qui uiuificare potest. Quando autem audis, Ego uiuo, ne existimes eum iuxta participationem uitæ uiuere, alioqui animal diceretur deus, sed non est: neque enim deus animal nominatur, neq; creatura quædam uita uocabitur. Sæpe aūt & multū in ore uersat, Patres uestri comederūt manna in solitudine: ut persuadeat hominibus. Nam si possibile quadraginta annis sine messe & semente pasci homines, & conseruari illorum uitam: multo magis nunc conseruabit nostram spiritualem meliori pane dominus carne sua, quæ absque semine uiri ex uirgine constituta. Vbiq; autem uitæ meminit, & crebro hoc nomen addidit: quia nihil ita suaue hominibus, ut res illa. Igitur & tu potes non solum secundum mysticam communionem comedere & bibere carnem & sanguinem domini, sed & alio quodam modo. Etenim & carnem quidem manducat aliquis, quando per practicen incedit. Caro enim operatiua est, sicut & practice laboriosa. Sanguinem uero bibit ut uinum, quo cor lætificatur contemplatiui. Labore enim caret contemplatio, immo & laborum requies est: & potui similatur, quia & potus minori labore eget quàm cibus.

Hæc dixit in synagoga, docens in Capernaum. Multi ergo his auditis ex discipulis eius, dixerunt: Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Sciens autem Iesus apud se metipsum, qd murmurabāt de hoc discipuli ipsius, dixit eis: Hoc uos offendit. Quid igit si uideritis filiū hominis ascendentem eò ubi erat prius?] Quare in synagoga docuit? partim quod uolebat uenari multitudinem, partim quod ostendebat se non esse contrariū legi, quæ legebatur in synagogis. Quare autem tales sermones in medium proferebat, quamuis sciebat nullum inde utilitatem percepturum, sed multos etiam inde magis offendi? Nam & discipuli eius his auditis, dixerunt: Durus est sermo hic, quis potest illum audire? Igitur quod lucrum ex his uerbis? Imò plurimum & maximū. Nam, quoniam memores erant subinde cibi corporalis, ostendens eis quod omnia illa figura fuerint ex umbra; quæ autem ab ipso nunc introducuntur, ueritas sint: eius gratia hæc

dicit:

dicit: & spiritualis cibi recordatur, ut faciat eos à sensibilibus aliquantum remergere, contemnereq; figuras & umbras, & accurrere ad ueritatem. Sed illi quū nihil possent intelligere quod supra sensum, meliores non fiunt, sed magis resiliunt, & dicunt: Durus est sermo hic, hoc est, asper, & qui suscipi nequeat. Quis enim quū carnalis sit, posset suscipere spiritualem cibum & panem qui de cœlo descendit, & carnem quæ comeditur? Quando autē audis, quod discipuli eius recedunt, ne intellexeris eos, qui uere sunt discipuli, sed eos qui sequebantur in ordine discipulorum, & uidebantur figuram quidem gerere discipulorū, quū docerent ab eo. Etenim & inter discipulos erant quidam, qui ad reliquā turbā collati, dicebant eius discipuli. Manebāt enim apud eum longiore tempore, quàm turbæ. Ad alios autem ueros discipulos collati, nullius erant momenti, eo quod ad tempus credebant ei, & frigido quodam (ut sic dicam) calore. Vide autem insipientiā illorū. Nā debebāt interrogare & discere ea quæ ignorabāt: at illi resiliebāt, & nihil spiritualiter exponebant, sed omnia ut uidebant. Nam quia carnem audierant, putabant quod eos carnis & sanguinis fieri cogeret deuoratores. Quia autem nos spiritualiter intelligimus, neq; carniū uoratores nō sumus, imò sanctificamur per talem cibum. Volens autē ostendere eis, quod sicut deus nihil ignoret quod in cordibus ipsorum, dicit: Hoc uos offendit? Si igit uideritis ascendentem in cœlū me, qui uideor uobis esse filius hominis, ubi erā prius sicut deus. Nam ipse ascendit ut homo, ubi erat prius ut deus. Hoc autem dixit, ut abducat eos ab opinione, quia putabāt eum filium esse Ioseph. Nam qui credit quod in cœlo erat prius, omnino credet eum neq; Ioseph esse filium, sed dei, & fidem habebit ijs quæ ab eo dicuntur. Quum autē audieris, quod filius hominis erat in cœlo prius: ne putes quod ex cœlo descenderit corpus, ut Marcellus & Apollinarius hæresiarchæ delirarunt: sed quia unus & idem erat filius hominis & deus uerbum, dicitur, sicut diximus, ascendere ut homo, ubi erat prius ut deus.

Spiritus est qui uiuificat, caro nō prodest quicquam. Verba quæ ego loquor uobis, spiritus & uita sunt. Sed sunt quidam ex uobis, qui non credunt. Nouerat enim ab initio Iesus, qui essent non credentes, & quis proditurus esset ipsum.] Quoniā (ut sæpe diximus) carnaliter exponentes ea quæ dicebantur à Christo, offendebantur, dicit quod spiritualiter intelligenda sunt ea quæ dicuntur à me: hoc est prodesse. Caro autem, hoc est carnaliter illa exponere, nihil prodest, sed offendiculi occasio fit. Sic igitur illi qui carnaliter audiebant quæ à Christo dicebantur, offendebantur. Subdit igitur: Verba quæ ego loquor, spiritus sunt, hoc est, spiritualia sunt: & uita, nihil carnale habentia, & uitam afferentia æternam. Ostendens autem deitatis esse dignitatē, reuelare quæ occulta sunt, dicit ad eos: Sunt quidam ex uobis, qui non credūt. Dicens autem, quidā, discipulos excepit. Et Euangelista uolens ostēdere, quod ab initio mūdi omnia cognouerit, dicit: Ab initio nouerat Iesus, qui essent non credentes. Insuper & proditoris malitiam indicat, quo certe monstrabatur deitas. Nam propheta inquit de deo: Qui sciebat omnia priusquàm ipsa fierent.

Et dicebat: Propterea dixi uobis, quod nemo potest uenire ad me, nisi fuerit ei datū à patre meo. Ex eo tempore multi discipulorum eius desciuerunt, eo relicto, nec amplius cū illo ambulabāt. Dixit ergo Iesus ad discipulos: Num & uos uultis abire?] Sæpe diximus, quando audieris quod pater dat fidem in filium, ne existimes, quod alijs benefaciat pater, quos segreget, alijs autem non: hoc enim iniuste agētis esset: sed illis benefacere puta patrem, & illis dare donum fidei, quibus cooperatur electio & uoluntas. Nam qui à uoluntate non adiuuatur, etiam si à deo assumitur, non percipit utilitatem. ut exempli gratia quid dicā: Omnibus dat deus, sed hoc quidam & sumunt & utuntur bene eo quod datur, & custodientes illud, ostendunt dei donum. Quidam autem recipiunt, sed ea quæ dantur disperdunt, ita ut nihil accepisse uideantur. Quando igitur dicit Euangelista, nisi fuerit alicui datum à patre, non poterit uenire ad filium: hoc dicit, ille uenit ad filium cui daturus est pater, hoc est, à quo custoditum fuerit donum à deo quod illi datum est. Abierunt igitur multi discipuli retrorsum, hoc est, diuiserunt se à magistro, & progressi sunt non proficientes, sed retrorsum, hoc est, in incredulitatem.

Nam reuera qui seipsum à Christo diuidit, retrorsum uadit: qui autem, secundum Pau-
1. Corinth. 6. lum, adhæret domino, semper se extendit ad anteriora. Ipse autem ostendens, quod nul-
lius egeat uel ministerij, uel curæ, quod sibi impendebant, dicit eis: Num & uos uul-
tis abire? Quare autem non magis laudauit duodecim, quod non cum alijs amissi fue-
runt? partim, quia seruabat dignitatem doctori conuenientem: partim, quia hoc modo
magis attrahi poterãt. Nam si quidem laudasset, forte passi essent humanum quiddam,
factiq; arrogãtiores, existimassent se illi gratificari propter comitationẽ. Per hoc autem
quod demonstrauit eis, se nullius indigere comitatu, magis potuit eos continere, eo
quod beneficium potius accipiant quàm præstent, & accipiãt magis quàm dent. Et con
sydera quàm prudenter dixerit: non dixit enim, abite, hoc enim repellentis fuisset: sed in
terrogauit, num uultis abire? quo uerbo faciebat eis liberum, sequerẽtur nec ne: & de-
monstrabat, quod nollet eos reuerentia erga se comitari se, sed ut scirent beneficium
esse quod se sequantur.

Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? uerba uitæ æternæ ha
bes, & nos credimus & cognouimus, quod tu es Christus filius dei uiui. Respondit eis
Iesus: Nónne ego uos duodecim elegi, & ex uobis unus diabolus est? Dicebat autẽ de
Iuda Simonis Iscariota. Hic enim erat proditurus eum, quum esset unus ex duodecim.
Petrus quum esset amator fratrum, pro toto choro respondet. Non enim dixit, Domi-
ne ad quem ibo? & cognoui, & credidi: sed, ad quem ibimus? &c. Vitæ autem æternæ
uerba habere dominum dicit, quia audiuerat eum dicentem: Eum qui credit in me, resu
scitabo, & habebit uitam æternam. Iam enim illi resurrectionem receperant & omnem
doctrinam: & audientes alios non uerba offenderant, sed attendendi negligentia &
ignauia, imprudentiaque. Nam hi duodecim eadem audierunt, nec tamen sunt of-
fensi, sed manserunt. Quid igitur Christus? nunquid laudat Petrum, sicut alio lo-
co fecit? Minime, ut ne uideretur blandiri illi quod apud se maneret. Sed quid dixit ad
Petrum? Ego quidem uos elegi duodecim. Veruntamen neq; uos omnes estis electio-
ne digni, sed unus ex uobis diabolus est. Hoc autem bifariam est intelligẽdum: uel eũ,
qui & nunc mea omnia calumniatur, & nihil illorum recipit: uel quia calumniaturus est
me. Etenim re ipsa talis apparuit Iudas, calumnians apud Iudæos dominum, & myste-
Psal. 40. ria eius illis afferens, sicut & Dauid de ipso dicit: Egrediebatur foras, & loquebatur in
idipsum. Dicit autem hæc ad Petrum dominus, emendans eum: quia enim dixerat Pe-
trus, & cognouimus, & credidimus. Ne hoc putes, inquit: nõ enim omnes estis fideles,
neq; omnes me cognouistis. Vide autem, quomodo antea dominus proditoris malitiã
repellens & refrenans hæc dicit. Sciens quidem, quod nihil profuturus esset, nihilomi-
nus tamen quod suum erat faciens, neq; illum manifestauit, neq; omnino occultum es-
se permisit. Illud quidem, ut ne impudentior & contentiosior fieret: hoc autem ut ne
licenter facinus patraret, occultum illud putans. Ex illo autem & hoc discimus, quod
nõ coactione & ui quadam facere meliores cõsueuerit deus, neq; eius electio cogat uo
luntatem nostram, quum sit mala, ut fiat bona: sed electio quidem sit à deo, qui adhorta-
tur nos ad bonum, & suam nobis impartit bonitatem. In mente autem nostra & uolun
tate situm est saluari, & digne ad electionem ambulare: uel è diuerso. Admirare autem
quod diabolus intantum infestus est, ut potuerit etiam unũ ex duodecim abripere, qui
suscitabant mortuos, & faciebant miracula, & fruebantur spirituali & uiuifica doctrina
domini. Et ubi posthac salutis spes nobis, qui sponte à iuuentute nosipsos malitiæ man-
cipamus? Ideo & Euangelista quasi admirans dixit: Quum esset unus ex duodecim.
Quamuis enim, inquit, esset à sancto illo choro, attamẽ mala sua uoluntate indignus in-
uentus est. Ita homo animal est suapte natura uertibile. Valeant igitur posthac Mani-
chæi. Non enim à natura sumus mali, alioquin omnia operaretur in nobis malitia. Nũc
autem non semper erat Iudas malus, sed fuit etiam aliquando sanctæ uoluntatis. Igitur
mala & nascuntur, & crescunt.

CAPVT

CAPVT VII.

VErsabatur Iesus post hæc in Galilæa. Non uolebat enim in Iudæa uersari, quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in propinquo dies festus Iudæorum Scenopegia. Dixerunt igitur ad eum fratres eius: Transi hinc, uade in Iudæam, ut discipuli tui uideant opera tua, quæ facis. Nemo quippe in occulto facit aliquid, & quærit ipse palàm esse. Si hæc facis, declara teipsum mundo. Nã ne fratres quidem eius credebant in eum.] Noluit Iesus in Iudæa ambulare, propter homicidas Iudæos, non ut timens mortem, poterat enim in medio illorum ambulare: sed si hoc semper fecisset, non creditus fuisset homo, sed habitus fuisset phantasma. Vnde nunc quidem secedit, confirmans quod uere homo. Et confutans omnes, qui dicunt eum secundum apparentiam tantum incarnatum, sicut Manichæi, Marcion, & Basilides, & similes dicunt. Aliâs etiam quum esset in medio ipsorum insanientium contra ipsum, manebat illæsus, & ostendebat suam deitatem: confundens Paulum Samosatenum, & docens omnes, quod non purus homo, sed & deus fuerit. Secedit igitur in Galilæam nunc. Nam quia nondũ aduenerat tẽpus passionis, uanum & superuacuũ erat in medio inimicorum suorũ uersari, & maioris semper rabiei illis authorem fieri. Erãt autem (inquit) Scenopegia. Operæprecium fuerit dicere de festis, quæ faciunt Iudæi. Tria enim erant: unum pascha, quod fecerunt egressi ex Aegypto, quod & primum apud ipsos erat: secundum Pentecoste, quod celebrabant quidẽ ut liberati à malis, quibus in solitudine affligebanẽ, ingressi aũt in terrã promissionis manipulos in festo illo tanquàm primicias offerebant: tertiũ Scenopegia, quod celebrabãt in gratiarũ actionẽ, propter cõuectas fruges mense Septembri. Tũc eñ gratias agebant domino, conuectis omnibus fructibus. Ideo & tabernacula fiebant, & quasi sub dio agentes lætabantur. Vnde psalmos quosdam Dauid, qui inscripti sunt pro torcularibus, quidam compositos esse dicunt in hoc festum. Nam tunc torcularia sua implebant, & uuas premebant, propterea & agebant gratias, & psalmis utebanẽ atq; alijs in gratiarum actionem. Talis est psalmus octauus. Ideo & propheta in ipso meminit bonorum homini à deo datorum. Significant autem hæc, Pascha, transitum nostrum ex infidelitate ad fidem: Pentecoste ingressum in ecclesiam, ut terram aliam promissionis, quando scilicet & panem manducamus, sumentes diuina mysteria. Non enim simul atq; crediderimus trãsiuerimusq; ab incredulitate, mox & panẽ comedimus: sed oportet primum baptizari, ut digni fiamus qui stemus cum baptizatis in ecclesia, & tunc de pane participemus. Scenopegia autẽ resurrectionem, quando omnes quidem fructus nostrorum operum consummantur: tabernaculaque nostra per mortem destructa, iterum construuntur. Sunt & alij diuiniores sermones de his festis: at de ijs nunc non est dicendi tempus, exponimus enim hoc quod multis utilius. Itaq; quum esset festum Iudæorum, quod uocatur Scenopegia, quia uiderũt enim fratres eius non apparatum ad iter, inuidentes ei, dicunt: Transi hinc, & uade illuc, ut discipuli tui, hoc est turbæ, quæ te sequuntur, uideant quæ facis. Non enim de duodecim dicit, sed de ijs qui illum aliâs sequebantur. Arguebant autem eum fratres eius, filij scilicet Ioseph, propter duas affectiones, timorem, & uanam gloriam. Ideo & dicunt: Nullus enim in occulto facit aliquid, id quod est formidinis: & quærit ipse palàm esse, id qđ uanæ gloriæ: si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Hoc autem loco insinuant, haud bonam opinionem habemus de ijs quæ à te fiunt. Nam si hæc facis ut bona, manifesta teipsum: si autem te occultaris, manifestum quod mala faciẽs occulteris. Cuius autem gratia in his quinq; mensibus, quum nihil aliud narrasset Euangelista, quàm signum hoc de panibus & sermonẽ domini ad comedentes, quẽ postea ingrati irridebant, alia trãsilijt, dicẽs: Erat autẽ prope festum Iudæorum Scenopegia? Nam quod opera quinq; mensium in intermedio siluerit, manifestum hinc. Quum eñ miraculum panum faceret, pascha erat, quod habebatur apud illos primo mense, quem Rhomani uocant Martium. Nunc autem Scenopegia mẽse fiũt Septembri. Quare igitur hoc fecit Euangelista? eo quod nõ erat opus omnia enumerare. Et aliter: Euangelistæ illa studuerunt dicere, propter quæ reprehen-

sio aliqua, uel controuersia apud Iudæos subsequebatur. Dignum autem est ueritatem illorum admirari, quomodo nō erubescant dicere illa, quæ uidebātur afferre ignominiā quādam magistro. Vnde Euangelista multa miracula & uerba domini transcurrēs, infidelitatem fratrum, & ea quæ illi obprobrant, narrat. Vnde autem illa incredulitas? ex uoluntate & inuidia. Solent enim cognati semper inuidere. Veruntamē attende, quod qui tanta infidelitate affecti erāt in illū antequàm crucifigeret, illi ipsi erāt qui ubi gloriosum eum uiderūt, & miracula facientem, post crucem & ignobilitatem quæ uidebatur, testati sunt apostoli, & prædicatores & episcopi facti. Vnde sine contradictione illum resurrexisse uiderunt. Non enim exposuissent se pro illo, nisi certa quædam & solida habuissent argumenta de eius resurrectione.

Dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum adest, tempus autem uestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse uos, me autem odit: quia ego testimoniū fero de illo, quod opera eius mala sint. Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego nōdū ascendo ad festū hoc, quia meū tempus nondū impletū est.] Fratres quidē domino inuidētes arguunt eū metus & arrogantiæ. Ille autē quid dicit ad eos? num dure loquitur? minime, sed māsuete. Nō enim dixit, Vos qui estis, qui talia mihi cōsulitis, & ita docetis? sed quid inquit? Tempus meū nōdū adest, hoc est crucis & mortis. Tempus aūt uestrū semper est paratū. Vos (inqt) etiāsi semp cū ludæis cōueniretis, nō occiderēt illi uos, q eadē sectamini quæ illi. Me aūt statim occisuri sunt, si quidē uiderint ad festū uenientē. Vel & aliter hoc intelligēdū. Nā qui beatos facit lugētes in hoc seculo, similia & nūc loquit, & quæ ad omnes sanctos pertinere possunt. Nō est enim (inquit) tēpus festiuitatis, quū uideā in plenitudine Iudæorū omnē uigere malitiā: luctus enim & lamenti tēpus est, quū ueritati quidē obsistit, diuina aūt uoluntas nō seruat. Igit propter hæc mihi nō est tēpus festiuitatis: at uobis quidē, utpote his qui cū Iudæis cōspirant & mūdo addicti sunt. Nō mirū si festum agatis cum his qui uobis similes sunt, & uos quidem mundus nō potest odio habere, hoc est hi qui mundana sapiunt, uelut (sicut dictum est) sui similes. Me autem odio habēt, quia redarguo eius opera. Liberior enim reprehensio odiū parit. Mittit igitur fratres ad festiuitatem, ostendens quod nō cogat cū eo manere, si quidem nolint. Attende autem quomodo ad duo crimina, quæ intentabant illi, metū dico & uanā gloriā, duo etiam responsa dat. Ad metū quidem, dicendo, arguo opera mundi, hoc est eorum qui mundum sapiant. Non autē arguissem, si quidem meticulosus essem, ut putatis. Ad uanam autem gloriam, non compellendo eos ut secum maneant. Nam si inanis gloriæ crimini fuisset obnoxius, neutiquàm illos à se dimisisset: quia arrogantibus magnæ pompæ cordi sunt. Itaq; quia duo hæc obprobrauerant, meritò contra duo illa restitit, ostendens grauem illorum suspicionem. Tempus enim meum nondum impletū est, significat quod nondum est tempus mortis & crucis: oportet em̄ me adhuc in carne uiuere, ut plura signa faciam, & plures doctrinas exponā, atq; ita ut & plures turbas in fide instruam, & discipulos meos confortem, tam per plura signa, quàm per doctrinas. Nōdum igit (inquit) urget tempus mortis, ut obijciam me his, qui cōtra me insaniunt, propterea neque ad festum ascendo.

Hæc autem quum dixisset illis, mansit in Galilæa. Vt autem ascenderūt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad festum, non manifeste, sed uelut in occulto.] Quare dicens fratribus, Non ascendo ad diem festum, ascendit? Non dixit simpliciter, non ascendo: sed, nunc, hoc est uobiscum. Nam principio quidem ascendere detrectabat, utpote feruentibus furore Iudæis. Post hæc autem quum festum soluendum esset, ascendit, quando & insaniam illorum ueri simile erat mitigatam esse. Et aliter quoque: Nō fecit contraria his quæ dixit. Non enim ascendit, diem festum acturus, sed docturus: & non cum hilaritate, qua solent celebraturi ferias, sed clàm. Delitescit autem, ut confirmet se hominem. Nam si comparuisset, insaniuissent utique contra eum, occidere illum cupientes: & non permisisset eis hoc facere, eo quod nondum instaret passionis tempus: sed è medio eorum effugisset passionem: haberi potuisset quod non uere, sed apparenter tantum fuisset incarnatus: & eapropter fugit & secedit, ut homo, quod hominis

nis erat faciens.

Iudæi ergo quærebãt eũ in die festo,& dicebant: Vbi est ille? Et murmur multũ erat in turbis de eo. Quidã eñ dicebãt: Bonus est. Alij aũt dicebant: Non, sed seducit turbã. Nemo tamẽ palam loquebatur de illo propter metũ Iudæorum.] Præ multo odio Iudæi etiam nomen eius non proferunt. Non enim dicũt: Vbi est Iesus? sed, ubi est ille? Ita & paruo eius nomini aduersabantur. Consydera autem quàm auidi erãt cædis, quomodo neq; per tempus festiuitatis illi parcebant, sed uenari illum per illud uolebãt, ideo & quærebant. Tam paruam reuerentiam diei festo exhibebant, taliaq; illorum erant opera. Murmur autem multum de eo erat in turbis, quoniam uariæ de illo erant sententiæ: dicentibus quidem principibus, Seducit turbas: multis autem dicẽtibus, bonus est. Qui autem dicebant eum bonum, de turba erant. Et quod hoc sit uerum, manifestum est ex eo quod dicit Euangelista, nullum fuisse ausum libere loqui propter metum Iudæorũ. Manifestum enim, quod iam multo tempore de illo palàm loqui ausi non fuerint, & timentes principes Iudæorum siluerint. Sed & eos qui dicebãt, Seducit turbam: cõiectura est ex principibus fuisse, qui illum calumniabantur. Nam si fuissent ex turba, dixissent: Seducit nos: nunc autem quum dicunt, seducit turbam: ostendit̃ quod non fuerint de turba, sed ex principibus qui talia dicebant. Vide autem ubiq; principes corruptos, subditos uero incorruptos. Veruntamen quia uiriliore animo carebant, adhuc imperfecti manebant, & libere nihil audebant.

Quum autem iam dimidium festi peractum esset, ascendit Iesus in templum ac docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomodo hic literas scit, quũ non didicerit? Respõdit eis Iesus, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit.] Quare ascendit quum esset dimidium festi? ut leniret illorum animum, & insuper ut maiori attentione audirent quæ ab eo dicebantur, ne festi strepitus illorum aures occluderet: nam in principio festi uerisimile est eos in his quæ festi erant, occupatos fuisse. Quum igitur repẽte apparuisset eis, simpliciter audierunt omnes: partim illum bonum, partim impostorem dicẽtes: & alij quidẽ ut lucrũ quiddã inde perciperẽt & admirarent̃, alij aũt ut illũ inuaderent & cõprehenderent ut seductorẽ. Porrò quid docuerit nõ dixit Euangelista: quod autẽ mirabilia quædã dixerit, per quæ cohibebat illos, & mutabat mentẽ eorũ in miraculũ, manifestauit per hoc quod dicit: Admirabant̃ quomodo literas sciret, qui nũquàm didicisset. Veruntamen quãuis admirarent̃, attamen neq; sic liberata est mens eorũ à malitia. Non enim doctrinã admirabant̃, neq; quæ dicebant̃ suscipiebant, sed admirabant̃ q̃modo sciret literas, hoc est obstupescebant, id quod solet inuidis accidere. Sicut si pauper quidam uicinus, repente in splendidiore uestitu prodeat, & uideat eum uicinus inuidus, dicit: Quomodo hic tam sumptuosis uestibus indutus est, qui dudum pauperrimus erat? Vnde huic uestis illa? Hæc aũt dicit, non quod reipsa admiretur, sed quod aduratur inuidia, usus talibus sermonibus. Omnino enim dicit, furatus est uestem. Sic igit̃ & Iudæi: Quomodo hic scit literas? profecto ex Beelzebul habet. Tametsi inde illos coniectare potius oportebat, non esse hoc humanum: sed quia hoc ipsi fateri noluerunt, ipse respondet eis, docens quod à deo & patre sit doctrina illa. Nihil meum est, inquit, neq; à meipso tanquàm aduersarius deo loquor: sed quæcunque illa fuerint, patris hæc & mea sunt uerba.

Si quis uoluerit uoluntatem ipsius facere, sciet de doctrina, utrum ex deo sit, an ego à meipso loquor. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam eius qui misit ipsum, hic uerax est, & iniustitia in eo non est.] Dixerat, Mea doctrina non est mea, hoc est aduersaria deo: sed patris mei est, inquit. Si quis uoluntatẽ dei fecerit, hoc est si uirtutẽ amplexatus fuerit, & inuidiæ non seruierit, neq; uano cõtra me odio obtenebratus fuerit, sciet meorũ sermonũ uirtutẽ, num ea quæ patris sunt loquar, uel aliena & indigna quædã. Voluntatẽ aũt dei facit, & qui scripturas & ꝓphetas scrutat̃. Igit̃ qui talis est, poterit scire de doctrina domini, q̃d ex deo sit. Nã prophetæ nõ inducũt dominũ deo aduersariũ, & à seipso loquẽtẽ, sed omnia quæ deo congruũt dicẽtẽ & faciẽtẽ. Insup̃ & aliã rationẽ subdit, dicẽs: Qui à seipso loquit̃, hoc est q uult ꝓpriã

ſtatuere doctrinam, propter nihil aliud hoc facit, quàm ut gloriam quandam inanem inde percipiat. Si autem ego (inquit) gloriæ propriæ fructum nolo, ſed gloriã eius qui me miſit quæro, cuius gratia uelim alia docere? Verax igitur ſum, & nõ eſt iniuſtitia in me: hoc eſt, non rapio gloriam alteri debitam: hoc enim iniuſtitiæ foret: atq; ita doctrina mea & ueritatem complectitur, & iuſtitiam in ſe. Non enim ex arrogantia fit, ut mendacium habeat ac iniuſtitiam. Arrogans uero & mentitur, eo quod de ſe plus quàm meretur, dicit: & iniuſte agit, quia alienam & ſibi non conuenientem gloriam rapit. At dominus quia quæ patris ſunt quærebat, & nihil de ſe arroganter dicebat omnino, & uerax eſt & iuſtus. Sæpe autem diximus, & nunc dicimus, quod quando dominus humilia quædam dicere uidetur, non eſt exiſtimandum hæc dicere illum, quod natura minor ſit patre: ſed ne habeatur aduerſarius deo, & propter auditorum imbecillitatem, & ea propter carne amictum eſſe, docereq; nos modeſtos eſſe, & nihil magnũ de nobiſipſis dicere. Quando autem ſublimia & de ſua diuina gloria loquitur, oportet credere nos quod grandia hæc ut æqualis patri loquatur, propter magnitudinem ſuæ naturæ.

Nonne Moſes dedit uobis legẽ, & tamen nemo ex uobis factis præſtat legẽ? Quid me quæritis interficere? Reſpondit turba, & dixit: Dæmonium habes, quis te quærit interficere?] Videntur quidem hæc ſuperioribus non cohærere, bene autem conſyderanti, & ualde conſequentia apparẽt. Nam quum criminarentur eum, quod ſabbatum ſolueret, & legem præuaricaretur, ad hoc urget, oſtendens eis quod ipſi magis præuaricatores ſint legis. Nam lex quidem inquit, Ne occidas: uos autem quæritis me occidere: & ita uos ſoluitis legem, non ego. Igitur quum à ueſtra condemnatione deſiſtitis, me calumniamini, quaſi præuaricãtem legem, eo quod hominẽ in ſabbato curauerim. Nullus autem ex uobis facit legem, dixit, eo quod omnes cum quibus loquebatur quærebãt eũ occidere. Vide aũt, quomodo ipſe quidẽ manſueta uoce eis loquatur. Illi aũt contumelioſe & audacter dicũt, Dæmoniũ habes: eo quod putabant ſe terrere illũ, & animã eius contumelijs cruciari. Cæterũ Moſen dicit dediſſe legẽ, quamuis ipſe qui erat dominus Moſi & legis dator, dediſſet ꝓpter infirmitatẽ Iudæorũ, & qd̃ inſenſati erãt. Nã q̃modo ſuſtinuiſſent dicentẽ: Nõ Moſes dedit uobis legẽ, ſed ego qui dominus Moſis & legis?

Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Vnum opus feci, & omnes miramini. propterea Moſes dedit uobis circunciſionem, non quod ex Moſe ſit, ſed ex patribus: & tamen in ſabbato circunciditis hominẽ. Si circunciſionẽ accipit homo in ſabbato, ut nõ ſoluatur lex Moſi: mihi indignamini, quod totũ hominẽ ſanũ fecerim in ſabbato? Nolite iudicare ſecundũ aſpectũ, ſed iuſto iudicio iudicate.] Syllogiſmo quodã oſtendit eos ſine cauſa odio ſui laborare, & dicit: Vnũ opus feci in ſabbato, paralytici uidelicet ſanationẽ, & omnes admiramini propterea, hoc eſt turbamini & tumultuamini: quamuis Moſes ille legiſlator ſabbatũ ſoluerit, eo quod iuſſerit omnẽ animã die octauo circuncidi. Sæpe eñ accidit, octauũ diẽ, in quo neceſſe circuncidit puer, diẽ ſabbati eſſe: atq; ita ſabbatũ ſolutũ eſt ab ipſo Moſe propter circunciſionẽ, & nihil prohibebat ſabbati die circuncidi hominẽ: ſed etſi ſabbatũ fuerit, uel octauus dies, ſoluit lex de ocio ſabbati, ut ne ſoluat lex circunciſionis. Si hæc igit̃ ita ſe habẽt, quid mihi ſuccẽſetis & iraſcimini, quod in ſabbato hominẽ integrũ ſanũ feci? quãuis circũciſio nõ Moſis fuerit, ſed patrũ: attamẽ illa etiã eã quæ nõ eſt Moſi, legẽ de ſabbato à Moſe datã ſoluit. Et circũciſio qdẽ quæ dolorẽ affert, non prohibet in ſabbato. Ego aũt qui liberũ feci hominẽ à dolore, & ſanũ feci, arguor. Ne iudicate ſecundũ faciẽ, ſed iuſte & abſq; perſonarũ acceptione iudicate. Neq; Moſen qui ſoluit ſabbatum propter circunciſionem, extra reprehenſionem ponitis, ſi me iudicaueritis, maxime benefaciẽdo homini ſabbatũ nõ obſeruãtẽ. Manifeſtũ enim eſt, qd̃ ꝓſonã recipiatis, ſi me ꝓpter humilitatẽ cõdẽnatis, & Moſen ꝓpter eius dignitatẽ nõ cõdẽnatis.

Dicebant ergo quidam ex Hieroſolymitanis: Nonne hic eſt quẽ quærũt interficere? Atqui ecce palàm loquit̃, & nihil ei dicũt. Nũ uere cognouerunt principes hũc eſſe uere Chriſtũ? ſed hũc nouimus unde ſit. Chriſtus autẽ quum uenerit, nemo ſcit unde ſit.] Non ſimpliciter & abſq; cauſa adiecit, Quidam Hieroſolymitanorum: ſed ut oſtendat quod quum maxima illis miracula euenirent, omnium fuerint miſerrimi. Quomodo enim

enim non miseri, qui uiso magno deitatis illius signo, adhuc corruptum habent iudicium? Etenim magnum quidē habuissent signum, si uoluissent, quod inuitis & insanientibus ipsis contra eum libere in medio ipsorum ambularet, neq; pateretur ab eis. Sed nolebant hoc signo uirtutem eius cognoscere. Dubitant autem, dicentes: Num forte & principes cognouerūt, quod hic est uere Christus? & neq; in hac sententia manent, sed colligūt, quod nullus quidem sciat unde uenturus sit Christus. Illum autem scimus unde sit: non igitur hic est Christus. Cæterū uide malitiam, quomodo & illi sibi aduersarij sint. Principes enim ipsorum, quum interrogarentur ab Herode, dicūt, in Bethleem Iuda nasci Christum. Illi autem dicunt, quod nullus sciat unde sit Christus. Vides dictorū contrarietatem? Et iterum: Alibi quidem dicunt: Nos scimus quod Mosi locutus est deus, hunc autem nescimus unde sit. Porrò hoc loco dicunt, hunc scimus unde sit. Vidisti insanientium sermones, scimus & nescimus? Quid huic pugnantiæ uerborum par? ad unum enim spectabant, ne credant. Itaq; quādo in illorum rem erat, dicebant, Scimus: quando uero minus, negabant. Vnde malitiæ fuerit, hæc sententiarum uarietas. At si quis quæsiuerit unde mouentur illi, dicunt, quod Christus quando uenerit, nullus sciet unde sit. Neq; nisi testimonium quoddam & ex scripturis habuissent, uel solidam traditionem, ita manifeste contraria dixissent scribæ Herodi, qui clare dixerant, quod in Bethleem Iuda nascatur: & iterum dicunt, quod ex Bethleem ciuitate Christus ueniet. Quid igitur dicendum? Ex scripturis utraq; dicebant, & quod nasceretur in Bethleem, & de ciuitate Dauid esset. Habebant enim testem prophetam Michæam, sicut & Matthæus dicit: Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquàm minima es in principibus Iuda: ex te enim egredietur dux. Et iterum ex eadem sententia eundem Michæam citant: Quia egressus eius ab initio à diebus seculi: id quod ignotum eius egressum, hoc est natiuitatem declarat. Nullus enim hominum scit, quomodo ab initio & à diebus seculi exitum, hoc est natiuitatem habeat. Homines enim in tempore, ille autem in diebus seculi, & ab initio. Quod autem æternum, quomodo hi qui sub tempore cognoscēt? Sed & Esaias dicit: Generationem eius quis enarrabit? Ex his igitur persuasi, dicebant: Nemo scit unde sit Christus. Non enim intelligebāt, quod duplex esset dominus Iesus. Et secundum natiuitatem è carne erat è uirgine, & sciebatur unde erat, nempe quod in Bethleem natus. Secundum incorpoream uero eius natiuitatem, qua ineffabiliter à patre ante secula natus est, supra omnem sermonem natiuitas eius est. Hierosolymitani igitur illi, natiuitatem in carnem fatentur se scire unde sit. Illam autem quæ ante secula est, secundum quā nemo scit Christum, unde sit non fatentur. Idcirco quum nō intelligerent esse duplicis naturæ, & una quidem sciebatur, altera uero non, dicunt quod non sit Christus.

Matth. 2. *Ioan. 9.* *Mdtth. 2.* *Michæe 5.* *Esa. 53.*

Clamauit igitur in templo docens Iesus, & dicens: Et me scitis, & scitis unde sim: & à meipso non ueni, sed est uerax qui misit me, quem uos non nouistis. Ego uero noui eum, quia ab ipso sum, & ille me misit.] Quoniam non alia de causa dicebant, Hunc unde sit scimus, quàm ut ostendere uellent quod de terra sit, & quod fabri filius: & ea propter reducit eos ad cœlum, dicens: Et me scitis, & scitis unde sim, nempe quod ex cœlo: hoc est, quamuis propter malitiam reticeatis, scitis tamen unde sim, & quod ab illo missus sim, qui est uerus. Quia autem ille uerus, & ego utique uerax, & non mendax. Non enim uerax impostorem & mendacem mittere uellet. Hunc autem qui misit me, uos quidem nescitis, sed ignoratis, quandoquidem id operibus non declaratis. Nā (sicut Paulus inquit) in scientia ignorantia est. Deum (inquit) fatentur se scire, opere autem inficias eunt. Et uos quidem Iudæi nescitis patrem meum, propter opera uestra mala, & pessimum animum. Ego autem illum scio: neque enim obstant mihi uel mens mala, uel opera quæ illi displicent, quo minus illum cognoscam. Ab ipso enim sum, hoc est ex ipso, non ab alia substantia, uel alienus ab eo, & ille me misit. Vide autem & hoc loco duas naturas à Christo manifestari.

Titum 1.

Quærebāt igit illū apprehēdere, & nemo misit in illū manus: qa nōdū uenerat hora eius. Multi autē ex turba crediderūt in eū, & dicebant qd' Christus quū uenerit nū signa plura ædet ijs q̄ hic ædidit?] Ostēdēs Euāgelista, qd' inuisibiliter cohiberent, & q; spōte

patereturꝰ & non ex imbecillitate dicit: Quærebant illum apprehendere. Nullus autem misit in illum manus. Quod autem, nondum uenerit hora eius, dixit, non quod temporibus esset obnoxius, sed quod omnia tempore opportuno & hora cõuenienti fecerit. Quando enim existimauit tempestiuum quod pateretur, tunc & crucifixoribus se permisit. Omnia enim temporibus opportunis & accommodis facit & moderatur: sicut & legem dari conueniebat tempore congruo: ita similiter & prophetas, & Euangelium. Vnde nomen horæ ostendit euidentem prudentiam & sapientiam saluatoris. Multi aũt crediderunt ei, dicentes: Nunquid Christus plura signa faciet, quàm hic fecit? Dictum aũt de uino in Cana Galilæa, de filio regij, de paralytico, de panibus, & in summa de alijs omnibus, de quibus neq; Euangelistæ propter multitudinem ipsorum mentionem fecerunt. Veruntamen quum audieris, quod multi crediderunt, scias non fuisse exactam fidem illorum, sed qualem uerisimile est esse in uulgari multitudine, subinde mutante sententiam.

Audierunt pharisæi turbam murmurantem de illo hæc. Et miserunt pharisæi ac principes sacerdotum ministros, ut apprehenderent eum. Dixit ergo eis Iesus: Adhuc pusillum temporis uobiscum sum, & abeo ad eum qui me misit. Quæretis me, nec inuenietis. Et ubi ego sum, eò uos nõ potestis uenire. Dixerunt ergo Iudæi inter sese: Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? Num in dispersionem gentium iturus est, & docturus gentes? Quis est hic sermo quẽ dixit: Quæretis me, & non inuenietis: & ubi ego sum, eò uos nõ potestis uenire?] Quia murmurabat turba, manifestũ quod affectionẽ habuerit blandiorem, & fidem quandã erga dominum diminutam: nam à principibus separari uolebat, id quod illi sentientes, miserunt ad cõprehendendum Iesum, ob eam duntaxat causam, quod credebatur esse Christus. Miserunt autem, sed non ipsi uenerunt, metuentes turbã ne tumultuaretur: & eapropter ministros mittunt, seipsos subducentes, ne quid periculi suboriretur, illos autẽ furori populi exponentes. Ita undequaque quod suum erat sectabantur. At dominus uerba loquitur humilitate plena. Adhuc paruo tempore uobiscum sum, quid anhelatis ad occidendum me? quid persequimini? ad paruum expectate tẽpus, & neq; impediam uos, si me tenere uolueritis. Cæterũ quum dicitur, Vobiscum sum, sensum habeat hũc: Etiamsi persequuti fueritis, etiamsi abegeritis, ego adhuc uobiscum sum: hoc est, pro uobis curam gero, & loquor ea quæ ad salutem uestram spectant, & uado ad eum qui misit me. Nam qui eum qui missus est, ignominia afficiunt, manifestũ q̃uod inpingunt in eũ qui misit. Dicendo autem, Vado, significauit mortem suam uolũtariam. Porrò monstrans, quod mors sua nõ sit talis qualis cõmunis, dicit: Quò ego uado, uos non potestis uenire. Nam si cõmunis & similis omnibus fuisset mors eius, & mãsurus fuisset in morte: nõ dixisset, uos nõ potestis uenire. Omnes enim ad cõmunem mortem abimus. Igitur monstrare uolens id quod dicebam, quod mors sua non sit talis, qualis est mors communis, dicit: Quò ego uado, uos non potestis uenire. Et dicendo, Quæretis me & non inuenietis, indicat se fore eis desyderabilem. Quando autem quæsiuerunt eum? Lucas dixit, quod multæ mulieres lugebant super eo. Verisimile autem & alijs multis hoc euenisse: & dum caperetur ciuitas, eius fuerũt memores, ac miraculorũ eius, quæsiuerũtq; præsentiã eius. Porrò hæc omnia dicebat, uolens illos sibi conciliare, & demulcere. Nam ubi ministri eorũ uenerũt, uolentes comprehendere eum, ostendit quod sciat causam profectionis illorũ, & quod uellent ipsum occidere. Ideo prædicit eis suam mortem, quod paruum tempus sit & uadat ad patrem. Prædicere autem mortem, magnum est, & nõ humanũ.
Psal. 38. Idcirco & Dauid dicit: Notum fac mihi domine finem meum. Dicebant autem Iudæi: Num in dispersionem gentium abiturus est? Vide quomodo euenerit eis, & confracti sint ad ea quæ ab illo dicebant: id quod manifestũ ex eo quod interrogabant: Nunquid in dispersionem gentium abiturus est? Nam si hoc erat, dixissent utiq; : Vult abire, nos hoc precabamur, hoc nobis gratum erit. Nunc autem nihil tale dictum, sed quasi dolentes ne illo priuarentur quærunt, quò sit abiturus. Manifestum etiam hoc, quia dicunt, abiturus est ad Gentes, & docturus eas: non enim dixerunt, seducturus illos, sed doctu-

rus.

rus. Dispersionem uero uocabant Gentiles, utpote in omnem locum dispersos. Iudæi enim olim nullis commiscebantur, sed uno loco Palæstinæ coacti opprobrabant Gentilibus, id quod postea in illos uersum est. Ipsi enim Hebræi facti sunt dispersio.

In nouissimo autem die magno festi stabat Iesus, & clamabat, dicens: Si quis sitit, ueniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura. flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ.] Primum diem festi & nouissimum hunc septimum, magnum dicebant: quia & lex septimum diem festi uocatum, sanctũ nominauit. Illam igitur sequens Euangelista, nouissimum diem magnum nominat. Meritò autem in nouissimo die loquitur cũ turbis, quasi uiatica illis dans domũ redituris. Cũ his enim qui in diebus intermedijs delicijs erant intenti, intem pestiuum erat colloqui. Neque enim attendissent. Clamauit autem Iesus, partim ut magis audiretur, partim ut libertatem suam in dicendo manifestaret, & quod nullum aspernaretur. Quid autem dicit? Qui credit in me, sicut dicit scriptura. Hoc enim loco oportet punctum facere. Deinde aliud faciendum est principium: Flumina fluent ex uentre eius. Quia enim multi propter signa credebant, ostendit non propter signa credendum sic, sed propter scripturã. Fides enim recta ex scripturis est. Eius gratia inquit: Qui credit in me, sicut scriptura dicit, hoc est quemadmodum testatur de me scriptura, quod filius sum dei, quod creator, quod dominus uniuersi. Multi enim putant se credere, sed non ut dicit scriptura, atque ita suas secuti sunt sectas, quales sunt omnes hæretici. At flumina dixit, ex uentre eius qui est uere fidelis, fluere. Ventrẽ quidẽ cor nominans tropo Hebraico, sicut & Dauid inquit: Et legem tuam in medio uentris mei, hoc est cordis mei. Flumina autem fluere dicebat, & non flumen aquæ uiuæ, spiritus liberalem gratiam & largitatem insinuans. Talis enim est spiritus, ut in quãcũq; animam intrauerit, & in qua resederit, faciat illã scaturire quouis fonte largiorem. Et discet quis, quomodo fluant flumina ex uentre credẽtis secũdũ scripturam, si quidem Petri linguam, & Pauli impetum, & Stephani sapientiam consyderauerit, quos dicentes nihil effugit, sed omnes sequuntur, tanquàm à fluminibus quibusdam impetu ruentibus rapti. Psal. 39.

Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credẽtes in ipsum. Nondum enim erat spiritussanctus, quia Iesus nõdũ erat glorificatus.] Interpretans Euangelista quæ sint flumina aquæ uiuæ dixit: Hoc autem dixit de spiritu. Nõdum enim erat (inquit) spiritussanctus. Sed hoc loco quæsierit quispiam: Quomodo inquit Euangelista, quod spiritussanctus nondum fuerit datus? An non & prophetæ spiritu locuti sunt, & apostoli quoque? Quomodo sanitates perfecerunt? Dicimus igitur, quod prophetæ absque controuersia spiritu locuti sunt, sed donũ hoc contractum erat, & à terra secesserat, atq; adeò quamuis in temporibus prophetarum operabatur: sed tũc propter populi indignitatem, quando inquam Christus in carne ambulabat, nõ familiaris erat prophetia, neq; illorum sancta & templum respiciebat gratia. Quia igitur tunc quidem non erat operatio spiritus, sed erat danda: propter hoc inquit, quia nondum erat spiritussanctus, hoc est nõ uersabat in Iudæis, nec apparebat per operationes. Apostoli autẽ non in spiritu, sed in potestate domini miracula perficiebant. Audi enim Euangelium quid dicat: Quia missurus illos dedit eis potestatem, sed non spiritum sanctum: atq; ita quæcunq; faciebãt miracula, non spiritu, sed potestate & nomine domini faciebant. Nam quum resurrexisset è sepulchro, tunc dixit eis: Accipite spiritumsanctũ. Et in Pentecoste uenit super eos spiritussanctus. Et aliter: Erat & in prophetis spiritus uirtus, & in apostolis ante crucẽ: sed non sic, ut post assumptionem largus scilicet ac copiosus, ita ut fluminibus comparari debuerit. Atq; ita meritò Euangelista dixit, quod nondũ fuerit spiritussanctus, hoc est nõdũ ita largiter effusus sicut postea. Quia & ante crucẽ erat quidẽ, sed nõ tam largus: nondum enim Iesus glorificatus erat, gloriam hoc loco crucem nominante Euangelista. Per crucem enim deiecit tyrannum & regnauit. Nondum igitur cruce firmata, neque peccato abolito, neq; natura nostra in Christo uictrice mundi & conciliata deo, meritò non datum fuisse largum spiritus donũ dicitur. Oportebat enim nos prius fieri amicos dei, id quod per crucem cõsummatum est. Insuper sic accipiẽdũ donum dei, sicut & Ioan. 7.

mũdanum. Primum quis spectat, quis sit amicus regis, deinde accipit dona. Gratia deõ, qui tantum nobis largitus est beneficium, quantum neque prophetis. Nam prophetæ gratiam quidem habebant spiritus, sed alijs nõ abundabant, ut apostoli, qui innumeris pleni erant.

Multi ergo de turba, quum audissent hunc sermonem, dicebant: Hic est uere propheta. Alij dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Num à Galilæa ueniet Christus? Nonne scriptura dicit, quod ex semine Dauid, & de Bethlehem castello, ubi erat Dauid, ueniet Christus? Dissensio itaque orta est in turba propter eum.] Verborum libertate placati quidam de turba, non ex principibus (nam principes semper propter inuidiam reluctabantur) confitentur quod hic sit propheta ille qui expectabatur. Alij aũt qui erant ex imperita & in circunspecta turba, dicebant, Christus est: nõ intelligentes quod idem esset, & non alius & alius, Christus & propheta ille. Ingratiores autem, Non, inquiũt, ex Galilæa Christus uenit, sed ex Bethleem, & ex semine Dauid. Hoc autem dicebant maligna mente, & non sicut Nathanaël, qui ut legisperitus & studiosus dicebat: Ex Nazareth potest quid boni esse. Ideo & dominus laudat eũ, sicut non dolosum, sed magis ob legis studium hoc dicentem. Hi autem dolose hoc dicunt, quia non ex Galilæa Christus uenit. Videntur enim scire quidem, quod ex Bethleem sit Iesus. Nam licet in Galilæa enutritus fuerit, præ inuidia autem nolebant fateri nati-uitatem ex Bethleem, sed Galilæum nominabãt. Esto autem, quod ignorarint eum ex Bethleem esse, & ex semine Dauid. Quomodo dubitarunt? Aut non manifeste ex Dauid Maria traxit genus? Ex hoc igitur manifestũ, quod dolose hæc dicebant: Dissensio autem facta est in turba, non in principibus. Nam principes unius sententiæ fuerũt, ne susciperetur ipse ut Christus.

Quidam autem ex ipsis uolebant apprehendere eum, sed nemõ coniecit in eũ manus. Venerunt ergo ministri ad pontifices & pharisæos, & dixerunt eis illi: Quare nõ adduxistis illum? Responderunt ministri: Nunquàm sic loquutus est homo, sicut hic homo.] Qui non tantæ malitiæ erant, solis sermonibus, gloriæ Christi erant aduersarij: at qui impudentiores, etiam manus inijcere in eum uolebant, ligabantur tamen inuisibiliter cohibente illos diuina uirtute, & neque hoc miraculo cohibebantur. Profecto Da-
Psal. 34. uid de his dixit: Discissi sunt, & non sunt compuncti. Ministri autem missi, ut ipsum adducerent, uideamus quid responderint pharisæis: quoniam ualde sapienter. Nam pharisæi quidam & sapientiores uidebantur esse, & scripturas legentes, & miracula uidentes sæuiebãt cõtra Iesum, & interrogabãt quasi de latiore: Quare nõ adduxistis illum? At illi etiam absq; signis à sola doctrina persuasi fuerũt. Ita ad bonũ erant idonei. Quod aũt non à signis, sed à sermonibus capti fuerunt, quod maius est, manifestum est inde. Non enim dixerunt, Nunquàm tale miraculum fecit homo: sed, sic loquutus est. Ita cõpositi & alacres erant ad suscipiendum uerbum salutare. Oportet autem non solum sapientiam illorum admirari, sed & libertatem. Neque enim curauerũt iram pharisæorum, neq; quia ut serui missi fuerant, quæ placita erant principibus dixerũt, sed testabantur ueritati. Hos omnes principum ministros imitari oportebat, & non obedire in his quæ deo sunt aduersa, sicut & Sauli non obtemperatum est, quũ adstantes iussisset contra legem sacerdotes interimi.

Responderunt ergo eis pharisæi: Num & uos seducti estis? Num quis ex principibus credidit in eum, aut ex pharisæis? Sed turba hæc quæ non nouit legem, execrabiles sunt. Dicit Nicodemus ad eos, is qui uenerat ad eum nocte, qui unus erat de numero eorum: Num lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat?] Quam ob causam ministris non iracunde, sed mansuete loquuntur pharisæi, placide sic dicentes: Num & uos seducti estis? quia timebant ne illi prorsum auellerentur & sequerentur Christum, ideo mitius & adulantius eos alloquuntur: Num & uos qui ex nostris sapientiores, & nobis legisperitis semper adhæretis, seducti estis? Tentant autem & illis persuadere stulto ualde argumento. Dicũt enim: Num quis principum credidit in illum? tametsi cuius hoc crimen? Christi uel eorum qui non

crediderunt?

crediderunt? Omnes enim illi maledicti, qui non crediderunt. Maledictam autem turbam aiunt, eo quod credidit, ipsi innumeris maledictis digni, utpote increduli, & alijs incredulitatis authores. Cuius autem gratia Euangelista assignauit de Nicodemo, eo quod uenerat nocte ad Iesum, & quod ex ipsis erat, ut ostendat eos mendaces. Quia enim dixerant, quod nullus principum credidit in illum, ostendit quod & in hoc mentiantur. Ecce enim Nicodemus quum princeps esset, & unus ex eis, credidit in Christū. Quomodo Nicodemus loquitur cum eis? Num lex nostra (inquit) iudicat hominem, nisi prius audiat? Ostendit igitur hinc, quod neq; legem cognoscebant, neq; faciebant quæ legis erant, tametsi de lege multum gloriarentur. Nam lex quidem nullum iubet incōdemnatū occidi, hi aūt ad cædē eius qui nō auditus, ruūt, unde manifeste legis sunt præuaricatores. Dicendo igitur, & cognouerit quid faciat: ostendit qđ non perfuncto rie, sed perfecte ac diligenter audire oporteat, ut cognoscatur quid faciendum, & non incognitus ita condemnetur.

Responderunt, & dixerunt ei: Num & tu Galilæus es? scrutare & uide quod à Galilæa propheta non surrexerit.

CAPVT VIII.

ITerum igitur eis loquutus est Iesus, dicēs: Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habet lumen uitæ.] Nicodemo prudentissime pharisæos redarguente, utpote iniqua perpetrantes: illi perplexi facti, agrestius, imò ferocius responderunt, dicentes: Num & tu ex Galilæa es? Qualem enim consequentiā habet hoc ad ea quæ à Nicodemo dicta? Ille dixit, quod non oporteat absque examine & iudicio condemnare Iesum, sed legitime. Et ministros miserunt ad comprehēdendum illum, & omnia ut decebat, fecerunt. Et hi dicunt: Num & tu ex Galilæa es? Vides insipientiam? Vides quàm nulla uerborum consequentia? Deinde ignominia eum afficientes, quasi imperitum, dicunt: Scrutare & uide, quod propheta ex Galilæa non surrexit: hoc est, uade, disce, quia usque ad hoc tempus non didicisti, quod propheta ex Galilæa non surrexit? Hæc autem dicunt, imperitiam illi adscribentes. Quid autem dixit Nicodemus ò pharisæi? num dixit quod propheta esset Iesus? Dixit, quod iniudicatum occidere non liceat: quomodo igitur uos ei qui talia dixit, sic respondetis? At Christus, quia crebro Galilæam ei obiectabant, & quasi de uno prophetarum dubitabant, ostendens eis quod non sit unus ex illis prophetis, dicit: Ego sum lux mundi. Propriè lux, non prophetica, quæ nō particularem & paruum splendorem habet, sed uera lux quæ non Galilææ uel Palæstinæ terminis circunscribitur: sed mundi lux sum, & omnium hominum dominus, & de me propheta dixit: Ecce posui te in lucem gentium. Vtaris autem Esa. 42.
& contra Nestorium etiam præsenti dicto: non enim dixit, in me est lux mundi: sed, ego sum lux mundi. Ipse enim qui apparebat, homo erat & filius dei, ac lux mundi: non sicut Nestorius delirat, quod in puro homine habitet filius dei: absit. Vnus enim (sicut dictum est) erat Mariæ & dei filius. Qui autem sequitur (inquit) me, non ambulabit in tenebris: hoc est, non manebit in errore, sed liberabitur ab errore & tenebris. Interea & Nicodemum laudat & ministros, quod tam libere dixissent, nempe quod in luce essent. Taxantur autem & pharisæi, quod in errore & tenebris essent, & clàm dolos struerent.

Dixerunt ergo ei pharisæi: Tu de teipso testaris, testimonium tuum non est uerum. Respondit Iesus, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeam de meipso, uerum est testimonium meum: quia scio unde ueni, & quò uado: uos autem nescitis unde uenio, & quò uado.] Quia dixerat, ego sum lux mundi, criminantur eum quasi de seipso testaretur. O insipientiam. Ipse sursum deorsumq; scripturas trahit quæ testentur, & ipsi arguunt eum quasi de se testetur, ideo ad malignitatem ipsorum etiam respondet illis: Esto ipse de me tester, quamuis hoc non faciam, sed tres habeam testes, patrem meum, & opera ac scripturas, sicut & supra dictum est. Attamen ponamus quod

ipse de me tester, igit licet etiã ego mihijpsi testarer, testimonium meum esset uerũ: quia scio me dei esse filium, & non hominẽ purũ, sed superne uenientẽ ut deũ. Quomodo igitur mendax erit testimonium meũ, quum deus sim? & propterea dignus cui credatur. Nam omnino deus testis sibijpsi maxime idoneus: sed & uolens ire ad deum uerum, quomodo mentirer ad non mendacem abiturus?

Vos secundũ carnẽ iudicatis, ego non iudico quenquam. Porrò etsi iudicẽ ego, iudicium meũ uerũ est: quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater.] Ego quidẽ (inquit) quum deus sim, & è supernis uenerim: uos autẽ solũ spectatis ad hoc qd apparet: & quia in carne sum, carnẽ contemptã me esse suspicamini, & non deũ ac à deo uenisse: secundũ carnẽ iudicatis, hoc est periculose. Nã sicut qui in carne uiuit, improbe dicitur uiuere: ita & qui secundũ carnẽ iudicat, iniuste iudicare dictus est. Deinde quemadmodum dixisset quispiã: Si nos ludæi iudicamus iniuste, quare nõ punis? quare nõ condemnas? dicit: Nõ ad hoc ueni, ut iudicẽ: ego enim nullũ nũc iudico. Et si iudicẽ, iudicium meũ uerũ est. Etenim condemnati essetis, si quidẽ uoluissem iudicare: sed quia nunc non est tẽpus, in aduentũ secundũ differam cõdemnationem uestram: quemadmodũ & alio loco dicit, Quia non ueni ut iudicẽ mũdũ, sed saluẽ. Quod aũt ipse omniũ iudex, audi os quod mentiri nescit, Pater iudiciũ omne dedit filio: atq; ita, quãdo audis, quod ego nullum iudico, non de futuro aduentu, sed de præsenti dictũ intellige. Dicendo autẽ: Non sum solus, sed & pater meus mecum est: ostendit quod non ego solus condemno uos, sed & pater. Non enim aliter quidem ego iudico, aliter uero pater: sed sicut ego, ita & ille: & sicut ille, ita & ego.

Ioan. 12.

Deut. 17. & 19. 2. Corinth. 13. Heb. 10.

Quin & in lege uestra scriptũ est, quod duorũ hominũ testimoniũ uerũ est. Ego sum qui testimoniũ fero de meipso, & testimoniũ fert de me q me misit pater.] Dicãt hoc loco Ariani & Eunomiani, dicẽtes nõ consubstantialem patri filiũ: si nõ fuisset eiusdem substãtiæ, quomodo ausus fuisset dicere, eiusdẽ authoritatis sum cũ patre, & similiter dignus cui fides habeat? Nã quemadmodũ quũ duo homines de eadẽ re testant, & uerũ est illorũ testimoniũ, manifestũ quod utriusq; eadẽ idoneitas in testando: ita & hoc loco nihil minus habere declarat suũ testimonium patris testimonio. Audi enim quod conseq̃nter magna authoritate dicit, Ego sum qui testimoniũ fero de meipso, & testimoniũ fert de me pater. Vides æqualẽ authoritatẽ, & quomodo se æque ad testimoniũ facit idoneũ atq; patrẽ? id quod nõ ausus fuisset dicere, si quidẽ dignitate patre fuisset inferior, & nõ æqualis illi ac cõsubstãtialis. Nã si uoluisset subiectionẽ & imminutionẽ quãdam ostendere, nõ se se patri cõnumerasset, nec suũ cũ patris testimonio locasset: sed seruus quum esset, ut blasphemant hæretici, in unũ conseruorũ respexisset, & illum contestari fecisset, ut Ioannem dico uel prophetas: & in summa, si quidem tale uoluisset testimonium, testimonium inuenisset: nunc autem uolens se ostendere consubstantialem patri, se patri connumerat. Ne mireris autem, si alio loco & Ioannem, & Mosen, & prophetas adducit de se testantes. Hoc enim facit ad auditorum sententiam: & quoniam illi Ioannem & Mosen suũ præponebant, eius gratia eos qui existimabantur apud illos magni & nobiles, in testimoniũ trahit. & ita quia de deo & patre magnã habebant opinionẽ: quid enim aliud glorificabant ut deũ? adducit nunc & illum ipsum in omnibus testẽ. Et quia seipsum ad talem testem, qui nec falli, nec mentiri potest, adordinat, manifestissimum quod authoritatem & potestatem eandem cum patre habebat. Cõfundãtur qui seruum illum, & per omnia minorem patri dicunt.

Dicebant ergo ei: Vbi est pater tuus? Respondit Iesus: Neq; me nostis, neq; patrem meum. Si me nouissetis, & patrem meum nouissetis. Hæc uerba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo. Et nemo apprehendit eum, quia nondum uenerat hora eius.] Quia ut tentantes interrogabãt eũ de patre, & nõ discendi gratia, eapropter neque responso dignat illos, sed dicit: Neq; me nostis, neq; patrẽ meũ: hoc est, nõ potestis scire patrẽ absq; me: atq; ita si putatis colere deũ, nõ creditis aũt ipsum patrẽ esse meum, qui uerus sum filius, nihil pderit uobis, neq; nouistis ut oportet agnoscere: quia cognosceretis & honoraretis etiam me: nunc autem quia me nescitis, nec honoratis: illum

quoq;

quoq; neſcitis, nec honoratis, etiamſi putetis. Quod autē me neſcitis, non alia uobis cauſa eſt, ſed uos uobiſipſis. Audis qui filium impie patri ſubijcis, niſi conſubſtantialis eſſet patri, q̄modo dixiſſet: Si me ſciretis, & patrē meū ſciretis utiq; ? Si em̄ (ut uos dicitis) creatura eſt filius, quomodo qui nouit creaturam, nouit & deū? Non enim qui nouit ſubſtātiam angeli, nouit & ſubſtantiam dei. Quia igitur qui ſcit filium, & patrem ſcit: ſequitur eiuſdem ſubſtantiæ eſſe patrem cū filio. Etiā inquit, & is qui creaturam nouit, nouit deum? Minime. Multi enim, immo omnes creaturā quidē & uident, & ſciūt: deū aūt neque uidit quis, neq; nouit. Hæc autē loquebat̄ Ieſus in gazophylacio in medio templo, & ita libere loquebatur. Attamen qui occidere illū quærebant, & in manibus illū habebant, non audebant apprehendere eū. Et neq; ſic intellexerunt, quod reuera diuinæuirtutis erat opus, ſtipatū hoſtibus in medio illorum illæſum manere ac intactum, maxime quum illi ante paſcha quæſiuerint, & inſidiati fuerint. Quem igitur, quum non adeſſet quærebant, cōtra quem ferociebant, uel abſentem hunc in medijs retibus habentes, habere nequeunt, & uirtutem eius neq; ſic agnouerunt. Quia nōdum uenerat hora eius: hoc eſt, idoneū mortis tempus, quo ſe traditurus erat, nondum urgebat. Etenim neque tunc potuiſſent aliquid aduerſus eum, niſi fuiſſet tempus opportunum, quod ipſe ſibi delegerat. Non enim impotentiæ erat crucifigi, ſed permiſſionis. Permiſit enim quando uoluit. Quia illi iampridem deſyderabant occidere illum, ſed tenebantur inuiſibilibus uinculis uirtutis ſuæ. Oportebat enim eum diutius uerſari in uita ſecundum carnē, ut maioris utilitatis hominibus fieret author, monſtrando ſigna & ſermones, & doctrinas. Quidam autem illud, Vbi eſt pater tuus, ſic intelligunt dictum eſſe à Iudæis ad dominum, quaſi ad iniuriam & probrum. Opprobrabāt enim ei, quaſi ex fornicatione natus eſſet: & quaſi non cognoſceret patrem ſuum, hæc dicebant. Et aliter: Patrem eius ut uilem habebant Ioſeph, & dicunt: Vbi eſt ille pater tuus? quaſi dicerent, obſcurus eſt & ignobilis tuus, quid illum tantopere iactas?

Dixit ergo iterum eis Ieſus: Ego uado, & quæretis me, & in peccato ueſtro moriemini. Quò ego uado, uos non poteſtis uenire. Dicebant ergo Iudæi: Num interficiet ſemetipſum, quia dicit: Quò ego uado, uos non poteſtis uenire? Et dicebat eis: Vos ab infernis eſtis, ego de ſupernis ſum. Vos de mundo hoc eſtis, ego de mundo hoc non ſum. Dixi ergo uobis, quod moriemini in peccatis ueſtris. Si em̄ non crediderit is quod ego ſum, moriemini in peccatis ueſtris.] Qua de cauſa crebro illis dicit: Ego uado, & quæretis me? ut ita concutiat & terreat animos eorum. Et uide quàm ſtatim inciderint in curas, & perplexi animo dicebant: Nunquid interficiet ſeipſum? quamuis cupiebant ſe ab illo liberari, & illum de medio tolli optabant, atque etiam occidere molieban tur: attamen ita magnum quiddam de hac re imaginabant̄, ut perplexo redderentur animo. Inſuper ſæpe dicebat, Ego uado: ut monſtret quod præſciat ſuam mortem, & quod non illorum uirtutis opus crux ſit, ſed eiuſdem uoluntatis ſuæ. Vado enim inquit, non uos me ducitis, ego ſponte uado. Dicendo autem, Vos non poteſtis uenire quò ego uado: oſtendit quod reſurrecturus ſit ipſe quidem in gloria, & conſeſſurus ad dexteram patris, ipſi autem in ſuis peccatis morituri ſint. Illi igitur quid ad hæc dicunt? Nunquid occidet ſeipſum? Dominus autem tollens hanc illorum ſuſpicionem, oſtendit quod non careat condemnatione ſe occidi. Vos ab infernis eſtis, nihil'que diuinum cogitare ualentes, ita cogitatis. Ego autem quum non ſim ex hoc mundo, hoc eſt, nihil mundanum & terrenum ſapio, nunquàm in tantam perueniam inſaniam, ut meipſum occidam. Hoc enim diabolicum eſt, & non diuinum. Hoc loco Apollinarius occaſione ſumpta, Manichæos omnes ſequens dicit: Vides quod non erat ex mundo hoc corpus domini, ſed de ſupernis ac de cœlo, ſicut & diuus Paulus dicit, quod ſecundus homo dominus de cœlo? Quid igitur eſt dicēdum? Interrogare oportet illū, quomodo intelligat, quod ad apoſtolos à domino dicitur, Vos non eſtis ex mundo: num & illi corpus habuerunt cœleſte, & non huius creationis, uel quod non ſapiant quæ huius mundi ſunt, dixit dominus hoc? Manifeſtum quod ideo, quia non ſapiebant quæ huius mundi. Ita & nunc intelligendum, Ego non ſum de hoc

1. Corinth. 15. Ioan. 15.

mundo: hoc est, nō sum unus ex uobis, qui mundana sapiunt. Sicut & Paulus ad quosdam dicens, Non estis in carne: non incorporeos eos esse dicit, sed testatur quomodo uirtutum studiosi sint, & à carnalibus affectionibus liberi. Quid igitur ultra dicit eis dominus? Si non crediderítis (inquit) mihi, in peccatis uestris moriemini. Quum enim propter hoc uenerit, ut tollat peccata mundi, haud aliter remissionem peccatorum accipere possumus, quàm per baptismum. Impossibile autem est baptizari eum qui nō credidit. Omnino igitur necessarium postea in suo peccato mori infidelem. Nō enim exuit uete
Ioan. 3. rem hominem, quia non baptizatus fuit. Idcirco & alio loco dicit dominus: Qui nō credit, iam iudicatus est: non propter hoc tantum quod non credidit, sed & quia priora peccata habens, moritur.

Dicebant ergo ei: Tu quis es? Et dicit eis Iesus: In primis, quod & loquor uobis. Multa habeo quæ de uobis loquar ac iudicem: sed qui me misit, uerax est: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Non cognouerunt, quod de patre eis locutus esset.] Post tantum tempus, post tantorum miraculorum ostensionem interrogant eum: Tu quis es? Ita fuerunt insipientes & irrisores. At dominus inquit: In primis quod & loquor uobis. Vos (inquit) indigni estis, ut audiatis à me sermones, & discatis quis sim. Omnia enim tentantes dicitis, & nihil ex his quæ loquor auditis. Ego autem possem uos etiam arguere: & non solum arguere, sed & punire. Hæc enim duo insinuat, dicēs: Quia multa possem uobis loqui, & iudicare: per loqui, reprehensionem: per iudicare, condemnationē intelligens. At qui misit me, inquit, non ad hoc misit me, ut iudicem ac arguam. Non enim misit deus filium suum, ut iudicet mundum, sed ut saluet mundū. Igitur quia pater meus ad saluandum me misit, uerax autem est, meritò nullum iudico nunc, sed solum loquor quæ audiui de patre meo, ea quæ ad salutem scilicet spectant, non ad reprehensionem. Hæc autem dicebat: ut ne putent quod ut impotens non puniat eos, ostendit quod non puniat eos tanquàm impotens, sed non uolens: quia non ad puniendum, sed saluandum uenerit. Hæc autem illo dicente, tam insipientes erant, ut non cognoscerent (inquit) quod patrem suum eis diceret, quamuis tanta de patre eis dicta essent, atqui uere obtenebratum erat insipiens cor eorum. Quidam autem sic intelligunt: Qui misit me, uerax est. Possem (inquit) & nunc iudicare uos, sed reseruo in futurum seculum. Non creditis autem, & retributionis tempus non suspicamini. Sed quamuis uos non credatis, saltem uel pater meus est fidelis, qui statuit diem quo retribuatur uobis, qui & misit me ut prædicem illa, & manifestem mundo eius & iustitiam, & uirtutem.

Dixit ergo eis Iesus: Quum exaltaueritis filium hominis, tūc cognoscetis quōd ego sim, & à meipso faciā nihil: sed ita ut docuit me pater, hæc loquar. Et qui me misit, mecū est. Non reliquit me solum pater, quia ego quæ placita sunt, facio semper.] Postquàm multa signa eis fecit, & nō attraxit illos, nunc de cruce cū eis loquitur. Vos enim inquit, tunc putabitis uos extra omnem solicitudinem & metum fore, & à me liberatos, quum me crucifixeritis: ego autem dico quod tunc scietis quod ego sum, hoc est Christus filius dei, qui omnia porto & duco: & non sum cōtrarius patri, neq; à memetipso facio uel loquor: non habeo enim uoluntatē propriā separatā à uoluntate patris. Quomodo aūt cogniturí sunt ipsum in cruce? à signis, quæ tūc & à resurrectione, & captiuitate: omnia em̄ hæc poterāt declarare eius fortitudinē. Vtrūq; igit̄ scietis, & fortitudinē meā, quando crucifigetis me, & cōcordiā meā cū patre. Neq; em̄ pater ultus esset me data ciuitate uestra Rhomanis, uel signis in cœlo factis, nisi filius ei⁹ essem, et eiusdē scientiæ, & nō cōtrarius. Tunc igit̄ scietis qd' quæ doceo & dico, ab illo sint diuina omnino & uerba dei, ac nō mea, sed eius q̄ misit me. Deinde, ut ne putēt quod missum esse, subiectionē signi ficet, dicit: Pater meus mecū est. Nam quamuis miserit me ut hominem, at nō separatus sum ab eo, sed mecum est, ut deus cum deo. Et iterum ad humiliora sermonē deducens inquit: Et non misit me solum, quia ego placita illi facio. Propter Iudæos aūt tā humilia uerba loquit̄. Quia enim illi dicebāt, quod nō sit ex deo, quia sabbatum nō seruat: dicit, quia quæ beneplacita sunt illi facio, & ita quamuis sabbatū soluam, placitum hoc illi est.

Ex

Ex his autem humílibus uerbis, ipſe quidem nihíl nocebat ſuæ gloriæ. Auditoribus autem utilitatem afferebat, immo & gloriam ſuã per hæc conſtituebat: nam audientes eum quod omnia in patrem referret, immo adíjciebantur & credebant in illum. Et ita humilia magis exaltabãt illum. Vides opera beatæ humiliationis. Et quod hæc ſic ſe habeant, audi ſequentia.

Hæc illo loquente multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Ieſus ad eos qui crediderant ipſi Iudæos: Si uos manſeritis in ſermone meo, uere diſcipuli mei eſtis, & cognoſcetis ueritatem, & ueritas liberos reddet uos.] Vt dicebam, per humilia uerba plures aduenisſe auditores, ita & Euangeliſta ſignificat. Hæc, enim inquit, illo loquente, multi crediderunt. Hæc humilia ſcilicet uerba, & indigna gloriæ ſuæ: & ita ſemper quando audis eum parum quíddam & humile de ſe loqui, ne turberis. Propter auditores enim talia loquitur, non ualentes ſublimius quíddam capere, ſed ſtatim ferocientes. Quid autem non euenisſet, ſi nequiuiſſent ad profunditatem theologici ſacramenti pertingere, quum & Chriſtianis eius uirtutem agnoſcentibus, & per ipſum ſaluatis, ſublimitas gloriæ eius impertingibilis ſit? Audiens autem, quod multi crediderint, ſic intellige quod uulgariter crediderint, & non ut oportebat, ſed ſicut placati & demulſi uerborũ humilitate: quía non fuerunt tot uere fideles, id quod manifeſtum. Dicebat enim (inquit) ad eos qui crediderant Iudæos: Si uos manſeritis in ſermone meo: ſignificat enim eos ſuperficialiter credidiſſe, & propterea non permanſuros in fide. Hac quoque reprehenſione indicat ſe noſſe illorum pectora, & quod ſit deus. Quía autem & receſſerant qui prius putabantur diſcipuli eius eſſe, ideo ad eos qui nunc crediderunt dicit, quod illi quidem receſſerunt. Si autem uos manetis in ſermone meo & fide, agnoſcetis ueritatem, hoc eſt me. Ego enim ſum ueritas, quaſi nunc quidem non agnoſcitis ueritatem. Nõ enim ueritas, ſed umbra & typus ſunt omnia, quæ uos in lege tenere creditis. At ſi me agnoſcitis, q ſum ueritas, ueritas liberos uos reddet, hoc eſt ego, à peccatis ſcilicet. Qui enim credit in eum qui tollit peccatum mundi, omnino liberatus eſt à peccatis. Sicut igitur his qui non credunt dixit, In peccatis ueſtris moriemini: ita his qui manent in fide, promittit líbertatem à peccatis. Nam legales quidem aſperſiones & ſacrificia non liberant à peccatis. Figura enim fuerunt. Spirituale autem & uerum ſacrificium per fidem & agnitionem liberat nos, qui ultra ſerui non ſumus, ſed filij dei effícimur.

Reſponderunt ei: Semen Abrahæ ſumus, neque cuíquam ſeruiuímus unquàm. Quomodo tu dicis: Liberi reddemini? Reſpondit eis Ieſus: Amen amen dico uobis, quod omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. Si ergo filius uos liberos reddiderit, uere liberi eſtis.] Iterum arrogantes ad ignobilem ſuam nobilitatem reſpicientes inſoleſcunt: Semen Abrahæ ſumus, quamuis de alio eos indignari oportebat. Dixerat enim eis, Veritatem ſcietis: quapropter oportebat dícere, quid autẽ? ueritatem igitur neſcimus? mendacium ne ſunt omnia noſtra? ſed nihil horum eis curæ erat, ſed ſuſpicabantur obprobrari ſibi ſeruitutem & ignobilitatem in mundanis negocijs. Semen, dicentes, Abrahæ ſumus, nuſquàm memores ſunt ſuorum operum, ſed ad patres recurrunt. Ideo & Ioannes ad eos dixit: Ne cœperitis dícere, patrem habemus Abraham. quamuis manifeſte mentiti ſint, dicẽtes: Nulli ſeruiuímus. Seruierunt enim, quoties in captiuitatem ducti ſunt, & Aegyptijs, & Babylonijs, & alijs multis. Non arguit autem eos dominus mendaces, quía non ſtudebat oſtendere ſeruos hominum, ſed peccati: quæ grauior ſeruitus eſt, à qua ſolus deus liberare poteſt. Remittere enim peccata ſolius dei eſt, ideo dicit: Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati: & uos igitur ſerui eſtis, quía peccatores. Inſuper quía ueriſimile erat illos dícere: quamuis tali ſeruituti obnoxij ſumus, ſed ſacrificia habemus, ſed ſacerdotes qui purgabunt nos à peccatis: dicit, quod & illi ſerui ſint. Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria dei. Et ſacerdotes ueſtri quum & ipſi ſerui ſint, non habent poteſtatem alijs dimittendi peccata, quod & ipſe Paulus manifeſtius dicit: Opus habet ſacerdos pro ſeipſo offerre, ſicut & pro populo: quia & *Rhom.3.* *Hcb.7.*

ipse infirmitati obnoxius est. Seruus (inquit) non manet in domo, hoc est non habet potestatem expendendi, eo quod non sit paterfamilias, hoc est dominus domus: filius autem dominus domus est, & manet in domo. Domum autem dicit potestatem, sicut
Ioan.14. & alio loco principatū ita nominat: In domo (dicens) patris mei mansiones multæ sunt. Igitur uestri quidem sacerdotes quum serui sint, potestatē nō habent remittendi peccata. At filius ego maneo in domo, hoc est potestate & principali authoritate: quum sim dominus domus, libertatē uobis concedo. Omnia enim mea sunt, & æqualis potentiæ & potestatis cū patre sum: & si ego liberos uos reddidero, tunc uera libertate redimemini. Sic nunc quidem falsam libertatem celebratis: uere autem & re ipsa liberi à me eritis.

Scio quod semen Abrahæ sitis, sed quæritis me interficere: quia sermo meus non habet locū in uobis. Ego quod uidi apud patrem meū, loquor: & uos quod uidistis apud patrem uestrum, facitis.] Vos quidem (inquit) uosipsos facitis semē Abrahæ, & ego uobis assentior, quod carnalem nobilitatē quæ ex illo sancto seruetis. Veruntamen spiritualis cognatio à uobis abest. Ille iustus & misericors, & hospitalis. Vos autem (ut aliā quidem uestram uitam præteream, hoc ipsum autem quod manifestum & quod nunc operamini, exanimem) homicidæ estis & inmisericordes: quæritis enim me occidere, & mortis reū me esse dicitis. Igitur quomodo illius filij uere estis, qui ita paternos characteres reliquistis? Si igitur genere gloriamini, debetis & uirtutem illius imitari. Deinde ut non possint dicere, iuste te quærimus ad occidendū, ponit causam: Non em̄ propter aliud insanitis contra me, quàm propter sermonē meum, qui sublimior est uestra cogitatione, & à uobis capi nequit: quamuis non propter hoc oportebat occidere, sed magis orare, ut doceam dogmatū sublimitatem, & colere, & obseruare. Insuper ut ne dicant, quia & meritò te odio habemus propter sermonem tuum: non enim dicis à deo, sed à teipso: & propterea non possumus capere doctrinā tuam: dicit, Non à meipso loquor, sed quæ apud patrem meum uidi, hæc loquor. Vos autem quod uidistis apud patrem uestrum, facitis. Nam ego quidem (inquit) diuina & cœlestia loquor, & patrem meum per hæc exprimo: & uos patris uestri imaginem perfectam refertis, diabolum scilicet. Quando autem audis, Quod uidi loquor: non intellige corporalem uisionē, sed naturalem cognitionem & ueram. Nam sicut oculi bene uidentes uident quod uerum, & nō mentiuntur: ita & ego uere illa loquor, quæ cognoui apud patrem.

Responderunt & dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit enim Iesus: Si filij Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis. Nūc autem quæritis me interficere, hominem qui ueritatem uobis locutus sum, quam audiui à deo: hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris uestri. Dixerunt itaq; ei: Nos è stupro nō sumus nati, unum patrem habemus deum.] Ipse quidem patrem eis adscribit diabolum, cui similes eos operibus uidet. Contrà, illi multum Abraham iactant. At dominus sanguinariæ eorum uoluntatis meminit, & à genere iusti eos abducit, ut nimiam gloriationem eorum tollat: & persuadeat, ne in hac uana carnalis nobilitatis spuma spem habeant, sed in uoluntatis similitudine. Et profecto, sicut medicus animarum, comprimit feruorē & ulcus, quod ex opinione generis Abrahæ natum, prohibebat accedere ad Christum, putantes sufficere ad salutem hāc nobilitatem. Vbi igitur estis filij Abrahæ, quum sitis homicidæ & quæritis me occidere? Propterea ne quis dicat, iuste quærunt te occidere, inquit: hominem non aduersarium deo, neq; suam quærentem gloriam, sed quæ audiui à patre meo, illa, nempe ueritatem, dicentem. Qualis autem erat ueritas ista? uel quod æqualis sit patri, & non seruus sicut unus prophetarum, sed filius, nihil proprium uel faciens, uel docens, sed omnia quæ patris. Nam propter hæc quærebant illum occidere. At illi rursum dicebant: Nos ex fornicatione non sumus nati. Vide stultam inflationem. Dominus & à cognatione Abrahæ eijcit eos: at illi sic arrogātes sunt, ut præ arrogan-
Eccl.36. tia seipsos & dei filios faciant. Nam quia audiuerant, Filius primogenitus meus Israël, gloriabant̄ de diuina adoptione. Tametsi eos etiam audire oportebat, quod deus alio lo-
Esa.1. co dicit: Filios genui & exaltaui, illi autem me respuerunt. Quamuis autē dominus potuisset eos arguere, quod ex stupro multi eorū fuissent nati: nam contra legem admisce-

bantur

bantur Gentilibus Hebrææ mulieres: & Iudæi Gentilibus: non tamen facit hoc. Non enim studebat reprehendere eorum carnalem ignobilitatem: sed in hoc, toto studio incumbebat, ut degeneres eos secundum spiritum ostenderet.

Dixit ei Iesus: Si deus pater uester esset, diligeretis utiq; me: ego ẽ ex deo processi & ueni, neq; enim à meipso ueni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non agnoscitis, quia nõ potestis audire sermonem meum.] Postquàm eiecit eos à familia Abrahæ, ipsi in arrogantia proficientes faciunt deum patrem. Vbi enim opprobrauit eis quod homicidæ essent, ipsi pro defensione afferunt, quod deum uindicent. Et propterea consultant contra eum, & talia dicunt. Ideo & dominus monstrans, quod planè non deum uindicent, neq; filij sint dei, meditantes cædem contra se, sicut illi arbitrabantur, sed magis aduersarij essent deo, dicit: Si deus pater uester esset, diligeritis me. Ego enim ex deo exiui, in mundum uidelicet, iuxta aduentum in carne. Non enim sum aduersarius deo, à quo ueni: & ita illius uos estis inimici, me impugnantes. Quare sermonem meum non cognoscitis neq; intelligitis, neq; cogitatis quæ dicam? omnino planè propter nihil aliud, quàm quod non potestis audire sermonem meum, hoc est non uultis. Non posse enim, pro non uelle ponitur. Quandiu enim in uobis odium fuerit, & mens sanguinaria, quomodo poteritis audire quæ dico?

Vos ex patre diabolo estis, & desyderijs patris uestri uultis obsequi. Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit: quia non est ueritas in eo. Quum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius. Ego autem quia ueritatem dico, non creditis mihi.] Dixerat, non potestis audire sermonem meum, hoc est non uultis. Deinde subdit & causam, propter quam non uolebant: eo quod, inquit, ex patre illo uestro estis, quod dico diabolo. Nam uos quidem asscribitis uobis patrem deum per arrogantiam, & opera uestra testantur diabolũ patrem uestrum magis germanũ. Nam eius desyderia uultis facere. Et non dixit, opera: sed, desyderia: ostendens mire affectos homicidij, mendacijq; libidine, quæ maxime propria mala sunt diaboli. Ille enim homicida fuit ab initio, atq; ita uos quoq; quærentes me occidere, similes facti estis illi, qui Adam occidit, quia & ille in ueritate non stetit, sed mendacij est pater. Igitur & uos mentientes & dicentes, quod non sim ex deo, & non stantes in ueritate, neque manentes in meo sermone, illius filij estis, qui mendacium peperit. Nam ille & deum apud homines criminatus est, Euæ dicens: Inuidens uobis prohibuit uos à ligno. Et iterum apud deum homines accusauit falsò, ut Iob dicens: Non gratis Iob colit deum. Quum igitur loquitur mendacium, ex propriis loquitur: hoc est, homines quidem mendacio usi, quasi re aliena utuntur eo. Diabolus autem quũ mendacio utitur, re propria utitur. Nam ipsius est proles, & ipse proprie est mendax: & pater eius: hoc est, mendacij ipse est pater. Dixit enim ad Euam: Quacunq; die comederitis, eritis sicut dij. At ij mortem magis uindemiarunt. Ego autem (inquit) quia ueritatem dico, non creditis mihi. Nihil enim aliud potestis in me arguere, quàm solam ueritatẽ: & hinc est illa uestra contra me rabies, quia filij patris mendacij estis. *Iob 1.* *Gen. 3.*

Quis ex uobis arguit me de peccato? Si ueritatem dico uobis, quare uos non creditis mihi? Qui ex deo est, uerba dei audit: propterea uos non auditis, quia ex deo non estis. Responderunt igitur Iudæi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quod Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit Iesus: Dæmonium nõ habeo, sed honesto patrem meum: uos ignominia affecistis me. Ego autem nõ quæro gloriã meam: est qui quærat & iudicet.] Quia dei filios seipsos nominabant, inquit: Si dei estis filij, utique peccantem debetis odio habere. Si igitur & me quem odio habetis, potestis arguere peccantem, manifestum quod iuste odio me prosequimini: quod si nemo potest arguere, manifestum quod propter ueritatem me exosum habetis. Quam autẽ ueritatem? Omnino quia dixerat se dei filium, id quod uerissimum est. Quum autem is qui ex deo est, uerba dei audit: ita etiam uos, si dei filij essetis, non à me audiendo declinaretis, neque ad mortem quæreretis eum qui è supernis uenit filium dei, & ea quæ dei erant loquentẽ. Igitur dominus quidem ita mansuete cum eis locutus est: at illi

ad cõuicia pergunt: Nónne bene (inquiũt) dicebamus, Samaritanus es tu, & dæmoniũ habes? Samaritanũ ipſum dicebant, quod morem Iudaicum deſtrueret, nempe ſabbatum. Samaritani enim non egregie Iudaizabant. Dæmoniacum autem illum uocant, fortaſſis quidem & hoc modo, quo eum eijcere dæmonia dicebant in principe dæmoniorum. Semper enim calumniabantur eum eijcere dæmones in Beelzebul, quum faceret miracula. Fortaſſis autem ſecundum quod reuelauit ipſorum cogitationes, dæmonium eum habere cogitabant, putantes à dæmonibus ei reuelata cordis arcana. Quando autem dixerunt eum Samaritanum? Nuſquàm enim Euangeliſta hoc dixit. Manifeſtum igitur quod multa prætermiſerint Euangeliſtæ, & non omnia ſcripſerint, ſicut alio loco aſſignauimus. Igitur illi quidem talia per ignominiam proferunt, ipſe autem patienter in ſe iniurias ſuſcipit. Nam quum ſeipſos filios dei dicerent, uehementer eos arguit, ueritatem uindicans: quando autem ipſum iniuria afficiunt, nõ ulciſcitur: docens & nos quæ cõtra deum ſunt, uindicare: quæ aũt contra nos, manſuete ferre, ſicut & ipſe manſuete dixit: Ego (inquit) dæmonium non habeo, ſed honoro patrem meum. Quomodo autem honorabat patrem? Vlciſcens illum, & non ſinens eos, qui homicidæ erant ac mendaces, ſaluatoris & ueritatis filios nominari. Vos igitur (inquit) eo quod honoro patrem meum, quem uos iniuria afficitis, dum falsò affirmatis ipſum eſſe patrem ueſtrum, propterea me ignominia afficitis: ſed quamuis ego meipſum non uindico, ſed quũ iniuria afficior ſuſtineo, ne exiſtimetis inultam fore iniuriã hanc. Eſt eñ pater, qui me ulciſcitur: quia propterea iniuria afficior quod ipſum ulciſcor, & non patior uos, qui uos illius filios aſſeritis. Eſto igitur, qui quærit gloriam meam: ſed & poteſt iudicare & condemnare eos, qui iniuria me afficiunt. Sæpe enim quis quærit ulciſci, & nequit ipſe iudicare. Igitur pater & quærit filij gloriam, & poteſt iudicare, eapropter dixit: Eſt qui quærit, & iudicat.

Amen amen dico uobis, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non uidebit in æternum. Dixerunt ergo illi Iudæi: Nunc cognouimus quod dæmonium habeas. Abraham mortuus eſt & prophetæ, & tu dicis: Si quis ſermonem meum ſeruauerit, nõ guſtabit mortem in æternum.] O miſericordiam: illi quidem iniuria afficiunt, ipſe autem quæſtionẽ de gloria ſua & defenſionem patri cõmittens, ad admonitionem & doctrinam uertitur, benefaciens his qui iniuria proſequuntur: ita oportet & nos ulciſci inimicos. Si quis ſermonem meum ſeruabit: hoc eſt, ſi credendo ſimul & uitam habet puram. Tunc enim quis uere tenet doctrinam domini, quando & puram habet uitam. Talis igitur non uidebit mortem, qua peccatores in futuro ſeculo, immortali ſupplicio traduntur, & uere uita excidunt. Inſuper & ſignificat eis, quod ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, nõ moritur, quanto minus ego? Quid igitur ſæuitis contra me? à quo tam procul abeſt, ut detineatur à morte, ut & alijs magis ueram conferat uitam. Nam qui credunt, quamuis moriantur naturaliter, attamen in deo uiuunt. Sed Iudæi quid ad hæc dicunt? dæmonio ipſum agi putant, quod aliena quædam, quaſi mente captus, diceret. Num qui ſermones dei auribus perceperunt, mortui ſunt Abraham & prophetæ: & qui tuos auſcultant, nõ moriẽtur? Profecto nunc, aiunt, cognouimus multis & copioſis argumentis, quod dæmonijs actus hæc dicas.

Nunquid tu maior es patre noſtro Abraham, qui mortuus eſt, & prophetæ mortui ſunt? quẽ teipſum tu facis? Reſpondit Ieſus: Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt. Pater meus qui glorificat me, quem uos dicitis deum ueſtrum eſſe, & tamen non cognouiſtis eum: ego autem noui eum. Et ſi dixero quod non nouerim eum, ero ſimilis uobis mendax: ſed noui eum, & ſermones eius ſeruo.] Inſipientes illi quum nõ intelligerent de qua morte dominus diceret, quæ credentes in ſe læſura nõ eſſet: loquũtur ad eum ſtultiſſima quædam & inſipientiſſima uerba. Vide enim quomodo reſpondent: Num tu maior es patre noſtro Abraham? Et utique ſic oportebat dicere, num tu maior es deo? Hi ſermone dei audito mortui ſunt: & qui tuum audiunt, non moriuntur? ſed non ſic. & quid dicunt? Volentes eum oſtendere & Abrahamo minorem. Ipſe autem dominus, non reuelat eis de qua morte dixerit: quod aũtẽ Abrahamo melior ſit,

perſuadet

persuadet eis paulò post. At qđ dicunt, Quem teipsum facis? contumelioſe dicunt. Tu qui nullius momenti es, qui fabri filius, qui ex Galilæa, quẽ teipsum facis? Neq; opera neq; ueritas, neque scriptura, sed tu, quem teipsum facis? rapis enim gloriam. At dominus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est, sicut uos putatis: nunc autẽ est alius qui glorificat me, pater meus. Glorificauit enim ipsum semper, atque id per prophetias de illo, & per testimonia de cœlis, & per innumera & immensa miracula. Hunc autem patrem uos (inquit) dicitis, quod deus uester. Sed neq; ut meum patrem ipsum agnoscitis, neq; ut deum uestrum. Nam si ut patrem illum agnosceretis, honore utiq; filium eius prosequeremini: nũc autẽ dũ filium nõ colitis, manifestum quod nõ cognoscitis illum ut patrem meum. Sed neque ut deum cognoscitis illum, alioqui timeretis sermones eius, ut dei: nũc autem usq; adeò cõtemnitis eum, ut quum ille præceperit, ne occidas, uos meditemini mortem meam, idq; quũ non possitis me arguere de peccato. Ex his igit manifestũ, qđ modis omnibus eũ ignoretis. Ego uero scio eũ naturaliter omnẽ eius noticiã habẽs. Qualis enim sum ego, talis & pater. Igitur quia scio meipsum, & ille scit. Si autem dixero quod nesciam eũ, ero similis uobis mendax. Nam uos quidẽ per arrogantiam dicendo, quod eum sciatis, mentimini: atqui ego quum sciam eum, si dixero me nescire, negabo ueritatẽ. Quã igitur coniecturã affers quod scias eum? quia (inquit) sermonẽ eius seruo. sermonẽ uocãdo mãdata: neq; enim aduersarius sum illi, neq; aduersarius deo arroganter loquor, neq; mãdata eius soluo. Vos aũt, quia sermonum eius transgressores estis, captiq; malis concupiscentijs constringimini, & cædes sititis, & alia multa lege interdicta concupiscendo facitis, manifeste declaratis uos ignorare illum. Nam si cognouissetis, seruaretis utiq; sermonem eius, hoc est mandata. Quidã autẽ sic intelligunt, seruo sermonẽ eius, hoc est propterea scio eũ, quia habeo in meipso sermonẽ essentiæ eius in nullo diminutũ, hoc est definitionem: & eadẽ natura sermonẽ quem pater habet, hunc ego sermonem in nullo minorem & ipse habeo. Nam eadẽ est natura, & idem sermo substantiæ patri & filio, & ita scio patrem. Nam & sermonẽ eius substantiæ conseruo in nullo minorem. Est autẽ hæc figura consueta in scriptura, ut quũ dicitur: Da nobis auxilium de tribulatione, & uana salus hominis. Hoc loco eñ coniunctio, &, ponitur pro enim: ut quod dicitur, habeat hũc sensum: Da nobis auxiliũ, uana enim salus hominis. Sic & hoc loco: Scio illum, & sermonem eius seruo: coniunctio, &, pro enim ponitur. Inquit: Sermonem enim eius seruo. Psal. 59.

Abraham pater uester exultauit, ut uideret diem meum: & uidit, atque gauisus est. Dixerũt ergo Iudæi ad eũ: Quinquaginta annos nondũ habes, & Abrahã uidisti? Dixit eis Iesus: Amen amẽ dico uobis, antequã Abrahã esset, ego sum. Tollebant ergo lapides, ut iacerẽt in eũ. Iesus aũt abscõdit se, & exiuit è templo, transiens per mediũ ipsorũ, & præterijt sic.] Hoc loco docet, quod maior sit Abrahamo: quia enim illi dicebãt ei, num tu es maior patre nostro Abrahã? dicit hoc loco, etiam, maior sum. Etenim ille exultauit, ut uideret diẽ meũ, hoc est, desyderatũ & optatum habuit illũ, & gaudij authorẽ scilicet, eo qđ in beneficiũ cederet, & nõ paruí alicuius cõmodi, neq; uulgaris esset dies, sed magni. Diẽ autẽ dicit crucẽ. Nã præfigurabat illũ Abrahã in oblatione Isaac, & arietis sacrificio. Sicut eñ illic Isaac ligna, ita dominus crucẽ portauit: & sicut relictus quidẽ est Isaac, imolatus aũt aries: ita ut deus qdẽ alienus est à passione, in humana autẽ natura & carne passus est. Hũc diẽ crucis Abrahã quũ præuidisset, gauisus est, eo quod futurus esset in salutẽ mundi. Insuper hoc loco ostendit eos alienos esse ab Abrahã. Siquidẽ de ꝯbus ille gaudebat, hi insaniebãt. Significat autẽ, quod nõ inuitus passionẽ aggrediat, siquidẽ laudat eũ q exultauit propter crucẽ. Nã inde (ut dictũ est) salus orbis. Alij autẽ intelligunt per diem omne tempus aduentus Christi, quod quũ Abrahã præuidisset, gauisus est, quod ex ipso & semine eius surrecturus esset saluator. & fortassis non solus Abraham gauisus est, sed & omnes, sicut Dauid dicit: Hæc est dies, quã fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Et ipse quidẽ hæc dixit. At illi non poterant pertingere ad sublimitatẽ dictorũ, neq; dignabant interrogare uel discere ꝙs esset ille dies, quẽ uidisset Abrahã: imò irridẽt eũ, ut insana quædã loquentẽ. Quinquaginta eñ, inquiũt, annos Psal. 117.

nondū habes, & Abrahā uidisti? Hoc aūt dicebant, existimātes dominū ferme esse quin quaginta annorū: tametsi tunc triginta & tres tantū haberet annos. Quare aūt nō dixerunt, quadraginta annos nōdū habes, sed quinquaginta? Curiosior sanè hæc interrogatio. Nā simpliciter sic incidit eis, ut memores essent quinquaginta annorū. Veruntamē dicunt quidā quinquagesimum eius annū ad honorem dictum anni iubilei, quo & seruos liberos dimittebant, & possessiones emptæ reddebant, & omnia alia perficiebant, quæ ad honorē dei cōstituta. At dominus dicit: Antequàm Abrahā esset, ego sum. Vide non dicit, antequàm Abrahā esset, ego erā: sed, sum. Istud enim uerbū, sum, deo proprie cōuenit, eo quod perpetuus sit & sempiternus, id quod hoc uerbū significat. Itaq; sicut pater eius in ueteri, hoc uerbo utit, Ego sum qui sum. de Abrahā aūt dixit, esse, meritò tanquàm de corruptibili. Nā qui factus est, & corrūpit. Verbū aūt, sum, diuinā & ab omni corruptione alienā, sempiternitatem significat: quapropter & Iudæi existimantes hoc blasphemū uerbū, tulerunt lapides cōtra eū. At ipse iterū delitescit, se humilians, ne ante tēpus moriat. Quomodo autem se occultat? nō in angulū tēpli se coniecit, neq; in domunculū quandā fugit, neq; post parietē, uel columnā se incuruauit: sed sua magna potestate inuisibilē se fecit insidiatoribus, quāuis per mediū illorū exiret. Et præteriuit sic, hoc est transiuit simpliciter, sic & absq; labore. Vide aūt quomodo ipse quidē omnia quæ debebat ipleuit. Nā ipse qdē satis eos docuit & de se, & de patre, & monstrauit eis nobilitatē & libertatē uerā, quæ à peccatis libera est, & qd' sola seruitus peccati fœda, & in summa nihil eorū quæ oportebat reliquit, illi aūt lapidant eum. Ideo relinquit illos, qa non ultra correctionē recipiebant. Annota autem, quod lapidantes illū, hi erant, de quibus dixit Euangelista, quod crediderunt in eum. Nam sic fides illorum non erat fides, sed temporaria quædam & frigida affectio in his, quæ à Christo dicebantur.

CAPVT IX.

ET præteriens Iesus, uidit hominē cæcū à natiuitate, & interrogauerūt eum discipuli eius, dicentes: Rabbi, quis peccauit, hic, an parētes eius, ut cæcus nasceret?] Exiuit quidē de tēplo dominus, ut furor Iudæorū mitigaret: ad sanandū aūt cæcū cōuertitur, etiā per hoc signū frangere conās duritiā eorū & imperfuasibilitatē, tametsi nihil illis prodesset. Insup & ostēdit eis, quod nō sine causa, neq; arrogāter dixerit, priusquàm Abrahā esset, ego sum. Ecce em̄ miraculū facit, quale nullus unquàm prius. Nā etsi qs aperuerit oculos cæci, nō tamē cæci nati. Manifestū igit, quod deus sit & ante Abrahā, qui fecit hoc, quod à seculo nō factū est. Dedita aūt opera ad cæcū uenit, non ille ad ipsum: próinde & discipuli quū uidissent eū tā intente spectantē cæcū, interrogāt, quis peccauit? hic, uel parētes eius, ut cæcus nasceret? Nā apparet qdē interrogatio frigidior. Quomodo em̄ peccasset, priusquàm nasceret? Neque enim apostoli Gentiles nugas receperunt, quo anima ante corpus in alio mūdo uersans peccet, ac deinde pœnā quandā recipiat in corpus descendens. Piscatores enim quū essent, neq; audiuerant tale quiddā: quia hæc philosophorū dogmata erāt. Videt igit insipiens quæstio, sed ei qui nō attēdit. Disce em̄, quod apostoli dicente Chri-
Ioan. 5. sto ad paralyticū: Ecce sanus factus es, nō ultra pecces, ut ne deteri? quiddā tibi fiat. ubi cæcū uiderūt dubitāt, & quasi talia dicūt. Esto ille, ppter peccata paralyticus fuit, de hoc em̄ qd dixeris? nūquid ipse peccauit? Sed hoc dicere nō potes: nā à natiuitate cæcus est. Nū parētes eius? Neq; enim filius pro patre punit. Igit nō tā interrogāt, quàm dubitando hæc dicunt. At dominus soluens dubiū illorū, dicit: Neq; hic peccauit: nā quomodo peccasset priusquàm nasceret? neq; parētes eius. Nō dicit aūt hoc, qd' nō liberauerit eos à peccatis. Nō em̄ simpliciter dixit, qd' nō peccauerit parētes: sed addidit, ut cæcus nascereturnā peccauerunt quidē parētes eius, sed non inde huic cæcitas. Neq; enim iustū est propter parentū peccata affligi filios, qui nō iniuste agunt. & hoc deus docet p Ezechie-
Ezech. 18. lē, dicēs: Patres comederūt uuā acerbā, & dētes filiorū obstupescūt. Legē itē ponit & p-
Deut. 24. Mosen: Nō morietur pater pro filio. Sed dixerit quis, Quomodo scriptū, qd' reddat peccata patrū in filios in tertiā & quartā generationē? Dicendū igit, quod primū quidē nō sit

generalis

generalis hæc sentẽtia, neq; cõtra oẽs dicta: sed solũ cõtra eos qui egressi sunt de Aegypto. Insup attẽde mẽtẽ sentẽtiæ. Non eñ hoc dixit, qd̃ ꝑ pctis patrũ puniañ filij: sed qd̃ peccata patrũ, hoc est pœnæ ꝑ peccatis irrogãdæ sint & filijs ipsorũ, utpote his q̃ similia deliquerit. Nã ut ne putẽt hi q̃ ex Aegypto egressi sunt, qd̃ quãuis grauius peccauerint quàm parẽtes, nõ ijsdẽ supplicijs puniañ, ingt: Nõ sic erit, sed peccata patrũ, hoc est pœnæ & ad uos pueniẽt: qa nõ facti estis meliores, sed eadẽ, ac deteriora peccastis. Qd̃ aũt sæpe uides pueros mori, idq; ꝓpter parẽtũ pœnã: scias quod deus ꝓpter misericordiã prærípit illorũ uitã, ut ne cũ supuixerint, deteriores parẽtibꝰ fiãt, & i malũ suarũ aiarũ & multorũ uiuãt. Verũtamẽ hæc, abyssus diuinorũ iudiciorũ apud se continet: nos ad se-

Respõdit Iesus: Neq; hic peccauit, neq; parẽtes eius: sed ut ma- (quẽtia ꝓgamus.
nifestẽt opera dei in illo. Me oportet operari opera eius q̃ misit me, donec dies est: ue-
nit nox, quãdo nemo põt operari. Quandiu fuero in mũdo, lux sum mũdi.] Ecce iterũ alia dubitatio. Quæret eñ quispiã, q̃modo hoc dictũ sit: Iniuria eñ affectus est homo priuatus lumine, ut manifestẽt opa dei? Nõ potuerũt illa aliter manifestari? quali iniustitia affectus est? luce (ingt) priuatꝰ est. Et quale dãnũ ex eo qd̃ sensibili luce priuatus, & oculis aniæ illuminatus est? & ita cæcitas in bonũ ei cessit, ꝓ sanationẽ cognoscẽti uerũ iustiæ solẽ: nõ igit iniustitia affectus est, sed beneficiũ accepit cæcus natꝰ. Insup & hoc scias, quisquis diuina scrutaris, qd̃ uerbũ ἵνα & ὅπως, hoc est apud nos: ut, sæpe in scriptura ponunt, nõ ut causam, sed ut euẽtum designẽt, sicut & apud Dauid: Vt iustificeris in ser- Psal. 50.
monibus tuis. Nõ eñ peccauit Dauid, ut iustificet deus, sed quia ex opere peccãtis Dauid cõtigit iustificari deũ. Nã quũ deus quidẽ tãta illi dedisset, quãta accipere dignus nõ erat: ipse aũt trãsgressus esset mãdatũ dei, & cædẽ cõmisisset cũ adulterio, & regno abusus esset in cõtẽptũ dei: qd aliud ex facinore accidebat, quàm oĩno qd̃ deus q̃ iudicabat, & disceptabat cũ Dauid, iustificaret, & uictor appareret cõdẽnato rege? Quia à q̃ regnũ acceperat, illius leges reiecit ꝓpter istud ipsum, qd̃ rex erat. Nã si priuatꝰ fuisset, nõ duo illa mala facile simul cõmittere potuisset. Vides q̃modo hic, ut iustificeris, non causã, sed euẽtũ dicat? & innumera alia etiã apud Apostolũ. Manifesta enim dei notitia est in Gen- Rhom. 1.
tibus ad hoc ut sint inexcusabiles: quãuis nõ ꝓpterea deus Gentibus dederit sciẽtiam, ut inexcusabiles peccẽt. Nã ipse quidẽ dedit, ut nõ peccẽt: deinde quia peccauerũt, ex facinore cognitio cessit eis in hoc, ut sint inexcusabiles. Et iterũ: Lex subintrauit, ut abũdaret Rhom. 5.
cõdẽnatio. quãuis ꝓpter hoc data sit, ut magis cõprimeret peccatũ. Quia aũt nõ uoluerũt illud reprimere hi q̃ legẽ susceperãt, facta est eis lex in abũdãtiã peccati: amplius eñ & magis imputatũ est eis, qd̃ & legẽ habẽtes peccauerint. Sic igitur & hoc loco, ut appareant opera dei in illo, non causa, sed euentus designatur. Ex hoc enim, quod sanatus est cæcus, intelligit glorificari deũ. Nã sicut sæpe architectus domũ partim quidẽ elaborat, partim relinquit imperfectã: ut si quis forte ei nõ credat, qd̃ ipse nõ sit ille, qui partẽ extruxerit, possit per hoc quod cõditũ est, & imperfectum, ostẽdi qd̃ & ipse extructi opifex sit: Ita & deus noster Iesus excæcata mẽbra sanãs, & in suã naturã cõstituens, ostẽdit qd̃ ipse sit qui & alia mẽbra cõdidit. Dicens aũt, ut manifestẽt gloria dei: de seipso dicit, nõ de patre. Nã illius gloria manifesta erat, suã autẽ oportebat manifestare, qd̃ ipse erat ille qui ab initio fecerat hominẽ: & planè non parua erat gloria, ut manifestaretur quod ipse qui nũc apparuit homo, sicut deus, cõdiderit hominẽ. Quod autẽ de seipso hoc dicat, audi sequentia. Subdit enim: Me oportet operari opera eius q̃ misit me. Me (inquit) oportet manifestare meipsum, & facere opera quæ possunt me ostendere facere eadẽ quæ pater. Vide autẽ q̃modo nõ dixerit, qd̃ talia opera quæ faciat pater, oportet & me operari: sed illa ipsa quæ facit pater. Nã oportet me (inquit) operari opera illa. Opera illa ipsa, quæ is q̃ misit me facit. Hæc aũt oportet me operari quãdiu dies est, hoc est quãdiu præsens uita agitur, ut possint credere in me homines: quia uentura est nox, in qua nullus poterit operari, hoc est credere. Opus enim fidẽ nominat. Itaq; in futuro seculo nullus potest credere. Nã dies quidẽ præsens uita est, eo qd̃ possumus nũc sicut in die operari: quamuis & Paulus noctem hanc nominet, eo quod in ea ignoretur, quis uirtutem uel peccatũ operet, & quod ad comparationẽ futuræ lucis minus circunfulgeat iustos.

Nox autem futurum ſeculum, eo quod nullus illic poterit operari. Quamuis & Paulus hoc, die uocet, eo quod ut in luce tũc refulgebũt iuſti, & apparebũt uniuſcuiuſq; facta. Itaq; in futuro ſeculo fides nõ erit, ſed & uolũtarij & inuolũtarij obedient. Quãdiu igit in mundo ero, lux ſum mũdi, ppterq; doctrinã & miraculorũ oſtẽſionẽ, illuſtro animas: atq; ita oportet me illuminare multorũ animas, per hoc quod ſano cæcũ, & illuſtro pupillas oculorũ eius. Nã qa lux ſum, oportet me & ſenſibiliter, & ſpiritualiter illumínare.

Hoc quũ dixiſſet, expuit in terrã, & fecit lutũ ex ſputo: & illeuit lutũ ſuper oculos cæci, & dixit ei: Vade, laua in piſcina Siloæ: quod ſi interpreteris, ſonat miſſus. Abijt ergo & lauit, & uenit uidens.] Dicens (inquit) hæc Ieſus, nõ his uerbis cõtentus eſt, ſed & opus addidit. Expuit em̃ in terrã, & lutũ fecit, inunxitq; oculos cæci: oſtendens per lutũ quod ipſe ſit qui & Adã de luto formauit. Dicẽdo enim, Ego ſum qui Adã formaui, arrogantius uiſum fuiſſet audientibus, quod per opus monſtratũ nõ ita offendit: propterea & de luce oculos illi format more opificij, quo & Adã formatus eſt. Non formauit aũt tantũ oculos, neq; aperuit tantũ, ſed & uidere cõceſſit: unde ſignũ eſt quod & Adæ animã inſpirauerit. Nã quũ illa nõ operatur, etiãſi oculus abſolutus ſit, nõ uidet. Porrò ſputo inungit oculos, quia miſſurus erat eũ ad Siloæ: ut ne aquæ fontis aſſcribatur miraculũ, ſed diſcamus quod uirtus egreſſa ex ore eius ipſa formauerit, & aperuerit oculos eius: propterea expuit in terrã, & ex ore fecit lutũ. Deínde ut ne putes, quod terræ fuerit miraculũ, iubet ut deponat omne lutũ. Quidã aũt dicũt, quod & lutũ nõ ſit depoſitũ, ſed formatum in oculũ. Cæterũ iubet eũ ad Siloam ire, partim ut diſcamus cæci fidẽ, & quàm obediens fuerit. Nõ cogitauit, quũ lutũ & ſputũ adhibitũ oculis, quid opus mihi Siloa, quàm ut lauer? ſed obtemperauit præcipienti. Inſuper & ut cõfundat Iudæorum ingratitudinẽ. Veriſimile enim erat multos uidiſſe illũ luto ſuper oculos unctum, & obſeruaſſe eũ diligenter, & ita non potuiſſe poſtea dicere: Hic eſt, hic nõ eſt. Et tertio oſtẽdens ſe nõ eſſe iniquum legi ueteri, mittit ad Siloam. Propterea & Euangeliſta interpretationẽ Siloam ponit: ut diſcas quod & illic Chriſtus eũ ſanarit, & quod Siloa figura ſit Chriſti. Sicut enim ſpiritualis petra eſt Chriſtus, ita & ſpiritualis eſt Siloam. Et ſicut torrens ille Siloam repentinus, & uehementior apparebat terribili quodam fluxu: ita & aduentus domini occultus, & angelis incognitus, omne peccatum uirtute diluit.

Itaq; uicini, & qui uiderant eum prius, quod mendicus eſſet, dicebant: Nonne hic eſt qui ſedebat, & qui mendicabat? Alij dicebant: Hic eſt. Alij rurſus: Similis eſt ei. Ille dicebat: Ego ſum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti ſunt tibi oculi? Reſpondit ille, & dixit: Ille homo qui dicitur Ieſus, lutũ fecit, & inunxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad piſcinam Siloæ, & laua. Vt aũt abij & laui, uiſum recepi.] Perculſi admirabili miraculo uicini, increduli erant: quamuis abitio ad Siloam inunctis oculis eius luto, ad hoc erat ut multi eũ uiderent, & nõ poſtea negarent quaſi neſciẽtes unde: attamen adhuc increduli ſunt. Nõ temere aũt hoc adnotauit Euangeliſta, quod mendicus fuerit: ſed ut oſtẽdat ineffabilẽ miſericordiã domini, q̃ ſe ad infimos uſq; demittat, ita ut & mendicũ ſumma diligentia curaret. Et ut inde etiã ipſi diſceremus, ne cõtemnamus minimos. Cæcus aũt neq; priorẽ erubeſcens cæcitatẽ, neq; populũ timens confiteẽ: Ego ſum prædicans benefactorẽ. & dicit: Homo quidã, qui dicit Ieſus. Hominẽ dominũ uocat, eo quod de illo nihil unquàm magni cognouerat, fateẽ aũt quantũ tũc cognouit. Vnde aũt cognouit illũ, quod Ieſus eſſet? ex colloquio ad diſcipulos. Nam quia interrogauerunt quidam eum diſcipuli de illo, & ipſe multa loqueretur eis: nempe, Oportet me operari opera eius qui miſit me. &, quod lux ſum mundi. Talia autem nullus alius docebat, niſi ſolus Ieſus. Et illis uerbis crebro uſus eſt. Inde agnouit eum cæcus, quod Ieſus eſſet. Nam facientem lutum, & inungentem oculos, ex contactu agnouit. Spuentem nõ item. Non enim ſciebat, eo quod nondum agnouiſſet, neq; appoſuiſſet. Ita erat uere homo.

Dixerunt ergo ei: Vbi eſt ille? Ait: Neſcio. Et ducunt ad phariſæos eum, qui dudum cæcus fuerat. Erat autem ſabbatum quum lutum faceret Ieſus, & aperiret oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum & phariſæi, quomodo uiſum recepiſſet. Ille autem dixit eis: Lutum mihi impoſuit ſuper oculos, & laui, & uideo. Dicebant ergo ex phariſæis quidam:

is quidam: Non est hic homo à deo, quia sabbatum non obseruat. Alij autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa ædere? Et dissensio erat inter eos.] Quoniam dominus sanans & miraculũ faciens, cõsueuerat, eo quod alienus ab ostẽtatione, secedere: interrogatus cæcus, dicit: Nescio. Verũ loquens omnino & in hoc. Ducũt aũt illum ad pharisæos, ut interrogaretur diligentius & exactius. Porrò Euangelista assignauit sabbatũ esse: ut ostendatur malitia illorũ, quod contra Christum apprehenderint occasionẽ, & arguerint illũ propter uiolationẽ sabbati, & ita tentarint adumbrare miraculũ: propterea neq; interrogant illũ quomodo uiderit, sed q̃modo aperuerit tuos oculos: per omnia calumniantes dominũ, quod in sabbato operatus fuerit, cogentes illũ cæcum cõmemorare quod lutũ fecerit, in sabbato scilicet. Ipse aũt, sicut ad eos qui audierãt iã loquens, neq; nominis Iesu memor est, neq; quid ad ipsum dominus dixerit: sed solũ, lutum imposuit super oculos meos, & laui, & uideo. Verisimile enim fuit, quod audierit pharisæos ab ijs qui adducebant ipsum ad illos, quod forte accusauerint Iesum, & dixerint: Ecce qualia facit in sabbato Iesus. Operæpreciũ aũt est uidere cæci in dicendo libertatẽ, ut & pharisæos impauide alloquit. Nã illi quidẽ cogebãt eũ, ut metu perculsus negaret sanationẽ. At ille clarius exclamat, Video. Dicebant igit quidã ex pharisæis, nõ omnes, sed impudentiores: Hic homo nõ est ex deo. alij aũt dicebãt: Quomodo potest homo peccator talia facere? Vides multos à signis mulceri? Ecce & hi pharisæi & principes erãt: attamen à signo placant, & defensionẽ suscipiũt. Et dissensio erat in eis. Hæc dissensio prius orta fuit in turba: nã alij quidẽ dicebant, alij aũt nõ. Nunc aũt & in principibus orit. Et multi ex pharisæis diuisi ab eis sunt, & patrocinant miraculo. Veruntamen quãuis diuisi fuerint, negligentius tamen instant pro Christo, & dubitãdo magis & duplici animo quàm firmiter. audi enim quid dicãt, Quomodo potest homo peccator talia facere? Vides quàm leniter urgeant? Vide aũt & malitiã eorũ, qui criminant. Nõ enim dicũt, Hic nõ est ex deo, quia in sabbato sanat: sed, quia sabbatũ non seruat: sursum deorsumq; nõ beneficiũ, sed diei uiolationẽ pronũciãtes. Annota aũt & hoc, quomodo principes segniores quàm turba sint in bono. Nã turba quidẽ prius diuisa erat sentẽtijs, & nõ omnes dura loquebant propter Christum. Principes aũt posterius in hanc laudabilem dissensionem uenerunt. Est autem & bonum dissentire, sicut & dominus dicit: Gladium uenì mittere super terram, quo sententiæ in omni bono & pietate diuiduntur. *Matth. 10.*

Dicunt cæco iterũ: Tu quid dicis de illo, qa tibi aperuit oculos tuos? Ille aũt dixit: Propheta est. Nõ crediderũt ergo Iudæi de illo, quod cæcus fuisset, & uisum recepisset, donec uocauerũt parẽtes eius, qui uisum receperat, & interrogauerũt eos, dicẽtes: Hic est filius uester, quẽ uos dicitis cæcũ natũ esse? quomodo ergo nunc uidet?] Qui fuerunt interrogantes cæcũ, Tu quid dicis de illo? Erãt planè ex beneuolorum sorte. Nã postq; dixerũt, quomodo potest peccator talia signa facere: ut ne uideant ipsi frustra patrocinari eũ q beneficiũ acceperat, in testẽ adducũt: ut p eũ q senserat uirtutẽ, cõfutarẽt calũniatores. Vide enim quomodo beneuole interrogãt. Nõ enim dixerũt: Tu quid dicis de illo, quia lutũ fecit, quia sabbatũ nõ seruauit? sed miraculi recordant, quia aperuit oculos tuos: quasi exacuentes curatũ, ut pro Christo quæ digna erãt, diceret. In memoriã enim ei reducũt: Quia aperuit oculos tuos, beneficio te, psecut⁹ est, dicũt: & ita debes illũ prædicare. Ideo & cæcus cõfitet tunc id qd potuit, quod nõ sit peccator, sed ex deo. Prophe ta em̃ est, dicit. Quãuis alij dicerẽt, qd nõ esset ex deo, eo qd sabbatũ nõ seruaret. Tametsi Christus uno digito, quia lutũ inũxerat, soluere uidebat sabbatũ: ipsi aũt tota manu soluẽtes in sabbato mactãtes aĩalia in usum, uidebant pij esse. Vocãt igit duri & ipersuasibiles, parẽtes eius, uolẽtes illos pplexos reddere, & ita negare cæcitatẽ filij. Nã quia illius gratũ os obstruere nõ poterãt, parentes eius ambiguos reddũt: quos statuunt in medio, & cũ multo furore interrogãt, imò cũ multa malitia. Nõ enim dixerũt: Hic est filius uester, qui dudum cæcus: sed, quem uos dicitis. quasi dicentes, quem uos fecistis cæcũ, ubique sermonem illum seminantes, fingentes, & mentientes. Verum ò sceleste pharisæi, quis pater talia contra filium suum mentiretur? Duobus autem illos angustis locis urgent, & cogunt negare filium: dicendo, quem uos dicebatis; &, quomodo igitur

nūnc uidet? Vides enim quod ſignum hoc, quod poſtea ille uiderit, ita narrant, quaſi prius eum cæcum fuiſſe, mentiti illi eſſent. Nam mendacium eſt, uel illud quod ipſe nūc dicit, uel illud quod cæcus ſit: ſed illud ueritas, uidet enim. Mendacium igitur, quod uos prædicaſtis cæcum illum fuiſſe prius.

Reſponderunt autem eis parentes eius, & dixerunt: Scimus quod hic eſt filius noſter, & cæcus natus eſt: quomodo autem nunc uideat, neſcimus: aut quis eius aperuerit oculos, nos neſcimus: ipſe ætatem habet, ipſum interrogate, ipſe de ſe loquet. Hæc dixerunt parentes eius, quod timerent Iudæos. Iam enim conſpiraverant Iudæi, ut ſi quis eum confiteretur eſſe Chriſtum, è ſynagoga ejiceretur. Propterea parentes eius dixerunt: Aetatem habet, ipſum interrogate.] Tres interrogationes phariſæi obtulerāt parentibus cæci, num filius eorum eſſet, num cæcus natus eſſet, & quomodo uiſum recepiſſet. Et illi quidem duo fatentur, quod filius eorum, & quod cæcus fuerit, modum aūt ſanationis ignorantes: & hoc omnino ut confeſſio ueritatis firmior fieret, & ita ipſe qui beneficium ſenſit, & fide dignior erat, teſtaret illa: ſicut & parentes eius dicunt, ipſe ætatem habet. Nunquid ſtultus eſt, uel ſtupidus, ut non intellexerit quomodo ſanatus ſit? Hæc autem dixerūt parentes eius, timentes phariſæos, inquit: ita adhuc erant inexercitati & ignobiliores filio. Nam ille ueritatis manſit imperculſus teſtis, ita & illuſtrati erant mentales oculi.

Vocauerunt ergo rurſum hominem, qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: Da gloriam deo. Nos ſcimus, quod hic homo peccator eſt. Reſpondit ergo ille, & dixit: An peccator ſit, neſcio: unum ſcio, quod cæcus quum eſſem, nunc uideam. Dixerunt ergo illi iterum: Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Reſpondit eis: Dixi uobis iam, nec audiſtis: cur iterum uultis audire? Num & uos uultis diſcipuli eius fieri? Conuiciati ſunt ergo ei, & dixerunt: Tu diſcipulus illius eſto, nos autem Moſi diſcipuli ſumus. Nos ſcimus, quod Moſi locutus eſt deus, hunc autem neſcimus unde ſit.] Poſtquàm parentes incitarant, ut filius ſuus interrogaretur, hoc faciunt importuni, & adducūt illum nō ut interrogent, ſed ut calumniandi medicum materia ſuppeditetur. Da enim gloriam deo, hoc ſignificat, cōfitere quod Ieſus nihil operatus ſit in te. Gloriam enim eſſe dei putāt, de Ieſu nihil bonum atteſtari. Nos em̄ ſcimus (inquiūt) quod ſit peccator. Quomo-
Ioan.8. do igitur non arguiſtis eum, quando uocauit uos, dicens: Quis ex uobis arguit me de peccato? At cæcus inquit: Si quidem peccator eſt, neſcio: hoc eſt, non nūc examino hoc, neque affirmo: illud quidem manifeſte ſcio, quod miraculum in me perfecit, res ipſa nunc per ſeipſam cōſyderetur, & ſententiam de ſe ferat. Deinde, quia ſæpe interrogantes illum, quid fecit tibi propter unctionem luti, quæ facta in ſabbato, inſidiabantur ſaluatori, ſenſit homo non ad diſcendum, ſed ad interrogationem captandam compoſitos, & auſterius eis reſpondit: Nec enim ſermone ultra uos dignor. Nam quoties uobis dixi, & non attendiſtis. Deinde quod maxime illos cruciabat, ſubdit: Num & uos uultis diſcipuli eius fieri? Declarat a utē, quod ipſe quidem diſcipulus eius eſſe uult. Cæterum inceſſens eos placide hæc dicit, quod ſanè fuit animæ liberæ & intrepidæ, & non curantis inſaniam illorum. Ad cuius cōuicium illi: tu diſcipulus illius ſis, nos autem Moſi diſcipuli ſumus. Videntur autem & in hoc mendacia: nam ſi fuiſſent diſcipuli Mo
Ioan.5. ſis, & Chriſti fuiſſent diſcipuli, ſicut & ipſe dicebat eis: Si crederetis Moſi, crederetis utique mihi. Non dixerunt autem, nos audiuimus: ſed, nos ſcimus quod Moſi locutus eſt deus: quamuis à parentibus ſuis audiſſent exactam ſe habere ſcientiam, dicebant de iis, quæ per auditum receperant. Eum autem quem oculis uiderant miracula facientem, & quem audierant ſuperna loquentem, impoſtorem uocabant. Vides inſipientiam à malitia profectam?

Reſpondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile quiddam eſt, quod uos neſcia tis unde ſit, & tamen aperuit oculos meos. Scimus autem quod peccatorem deus non audit: ſed ſi quis dei cultor eſt, & uoluntati eius obtemperat, hunc audit. A ſeculo nō eſt auditum, quod quis aperuerit oculos cæci nati. Niſi eſſet hic à deo, non potuiſſet facere quicquam.] Vos (inquit) ô Iudæi reieciſtis eum, qui me ſanauit, quaſi ne ſcientes eum

unde

unde sit: ego autem dico, quod propter hoc magis est mirabilis, quia homo non ex nobilibus, qui apud uos, neq; ex honore præditis talia potest. Et ita undique manifestum est, quod sit maioris cuiusdam potentiæ, neq; humano indigeat auxilio. Insuper quia prius dixerant quidam ex eis, quomodo potest homo peccator signa facere talia? Iam & illorum assumit iudicium, reducens in memoriam eis ipsorum uerba. Scimus enim (dicunt omnes) quod peccatores deus non audit: sed si quis dei cultor fuerit, & uoluntatē eius fecerit, hunc audit. Consydera hoc loco, quomodo non solum dominum alienum facit à peccatis, sed & ostēdit eum ualde placere deo, & facientem omnia quæ ad illum pertinent, dicendo: Sed si quis dei cultor fuerit, & uoluntatem eius fecerit. Insuper quia cognoscebat eos adumbrare uelle miraculum, beneficentiam prædicat. Nisi enim fuisset hic à deo, non fecisset tale miraculum, quale nullus à seculo. Nam aperti fuerunt fortassis cæcorum oculi, sed illi non fuerunt à natiuitate cæci, sed alio quodam euentu: hoc autem rarum quod nunc factum est. Manifestum igitur quod maior quàm homines sunt, talis est qui miraculum fecit. Sed quærunt quidam frigidam & sophisticam quæstionem, quomodo dixerit, quod peccatores deus non audiat, quum audiat eos precantes ut remittantur peccata? Nam misericors est. Quid igitur est (dicunt) quod hoc loco dicit, peccatores non audit? Oportebat autem ad talia ne respondere quidem, respondendum tamen. Quod peccatores non audit deus, hoc significat, quod deus nō cōcedit peccatoribus signorū operationē. Nō enim habitat spiritus in corpore subdito peccatis. Audit igitur petentes remissionē peccatorum uere & ex corde: non ut peccatores, sed ut pœnitentes. Nam simul atq; petiuerint remissionē, transferūtur ab ordine peccatorum in ordinem pœnitentiū. Verisimiliter igitur dictum est, quod deus peccatores nō audiat. Neq; eīm peccatoribus dat gratiā signorū. Quomodo enim audiret, ꝙs odio habet, etiamsi petiuerint aliquando de re quapiam, attribuentes ei ea quæ sibi nō cōueniūt? Et quāuis audiat petētes remissionē, nō tamē ut peccatores, sed ut pœnitētes audit. Cōsydera aūt, ꝙmodo dixerit, qđ si quis dei cultor fuerit: mox appoſuerit, & uoluntatē eius fecerit. multi enim cultores quidem dei sunt, uoluntatē autē dei non faciūt. Oportet aūt utraq; adesse, dei cultū, & uolūtatis diuinæ adimpletionē, hoc est fidem & opera: uel (ut Paulus nominat) fidē & bonā conscientiam: uel breuius dicendo, theoriā & praxin. Tunc enim reuera uiuit fides, quando opera habet deo placentia, è quibus bona conscientia nascitur, sicut à malis operibus mala conscientia: & rursus opera tunc uiuunt, quando fidem habuerint, separata autem ab inuicem mortua sunt: sicut quādo est fides sine operibus, mortua est: & opera sine fide, mortua sunt. Vide aūt, quomodo ueritas mendico nullius momenti conferat libertatem dicendi, & redarguendi eos qui apud Iudæos magni & honorati. Ita magna eius uirtus, sicut & mendaciū libertatis carentia & humiliatus sermo sequitur.

Sap. 1.

Iacobi 2.

Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit Iesus, quod eiecissent eum foras: quumq; inuenisset eum, dixit ei: Tu credis in filiū dei? Respondit ille, & dixit: Quis est domine, ut credam in eum? Et dixit ei Iesus: Et uidisti eum: & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo domine. Et adorauit eum.] Quandiu sperabat ab homine, quod ad eos loqueretur, aduocabant eum & interrogabant, id'que sæpe. Vbi autem agnouerunt eum ex responsis non sapere quæ illorum, sed fauere ueritati, contemnunt quidem illum, utpote in peccatis natum: insipienter omnino cæcitatem ei obijcientes, & existimantes quod quasi maledictus, & ante natiuitatem condemnatus esset ut cæcus nasceretur, id quod ratione carebat. Eijciunt autem illū extra templum, ut cōfessorē ueritatis, filij mendacij. Sed uide lucrū. Eiectus est ex templo, & statim inuenit eum dominus templi. Contemptus fuit opinione illorū, ppter Christū, & honoratus est agnitione filij dei. Inuenit eīm illum (inquit) Iesus, quodāmodo dedita opera ad hoc ueniens, ut illū consolaretur quasi agonothetes athletam, qui multum laborauerat & coronatū suscipiens. Et quid dicit? Credis in filium dei? Quid post tantā contradictionē cum Iudæis post tanta uerba rogat? nū credis? non ignorans hæc facit, sed uolens cæco seipsum notū facere. Quū enim

nō bene uiderat eum etiā ipſum ſanans: uel quomodo potuiſſet, qui à peſſimis canibus Iudæis huc & illuc trahebatur? eius gratia nunc illū interrogat, ut ſi ille interroget, quiſnā ſit filius dei, cōſequenter ſe oſtendat. Inſuper & indicat ei, quod fidem illius ualde colat, quaſi in hūc modū dicens: Cōtumelia te affecit populus talis, ſed nulla mihi illorū cura. Vnius fidei rationē habeo. At ille: Quis eſt domine filius dei? Deſyderante anima uerbū locutus eſt. Cæterū ille: & uidiſti (inquit) eum, & qui loquitur tecū, ille eſt. Nō dixit, Ego ſum qui te ſanaui, qui dixi tibi uade, lauare: ſed ſubmiſſe quidem primum & obſcure, Et uidiſti (inquit) eum. deinde & manifeſtius: Et qui loquitur tecū, ille eſt. Videtur autem dominus dedita opera dicere, uidiſti eum: ut omnino in memoriam ſuæ ſanationis illum reducat, & quod à ſe uirtutem receperit uidendi. Et ille ſtatim credit, opus'que feruentis & ueræ fidei oſtendit adorans, confirmans ſermonem opere, quod
Deut. 6 ut deum glorificet Chriſtū. Nam ſoli quidem deo adorationē impendendam lege cautum. Intelligе autem hoc miraculum & ſpiritualiter impletum. Nam cæcus quidē erat omnis homo à natiuitate, hoc eſt ex eo tēpore q̄ erat ſub generatione, cui omnino coniuncta eſt corruptio, à qua mortalitati condemnati ſumus & adiudicati, dū creſcimus à natiuitate illa paſſionibus obnoxia. Nam extunc craſſa quædam nebula, & pellicea fortaſſis tunica (ut dicunt ſacra eloquia) effuſſa eſt ſuper mentis noſtræ oculos. Vel etiam cæcus eſt Gentilium populus. Nam & hic à natiuitate erat cæcus, eo quod excæcati, ea quæ genita & corruptibilia, deificabant: ſecundum quod obtenebratum eſt inſipiens cor eorum. Tales erant Perſarum magi, uitam ſuam natiuitatibus & futurorum prædictioni inſumentes. Hunc igitur cæcum, ſiue ſimpliciter omnem hominē, ſiue etiam Gentilem populum, uidit Ieſus. Quia enim non potuit conditorem uidere,
Luc. 1. ipſe per uiſcera miſericordiæ uiſitauit nos oriens ex alto. Quomodo autem uidit? præteriens, hoc eſt non in cœlo exiſtens, ſed progrediens ſermonibus euacuationis, & proſpiciens è cœlis iuxta prophetiam, uidensq̄ omnes filios hominum. Et aliter: Præteriens uidit populum Gentilem, hoc eſt non primum ad illum ueniens. Venit enim ad oues, quæ perierant de domo Iſraël. Deinde quaſi obiter in uia fecit uiſitationem eius populi, qui omnino ſedebat in tenebris omnis ignorantiæ. Quomodo autem ſanat cæcitatem? quum expuiſſet in terram, & lutum feciſſet. Nam ſicut ſtilla quæ deſcendit in terram in ſanctā uirginē, ſermone huius ſpiritales oculi unguntur ex ſputo & luto terræ, hoc eſt unico Chriſto, qui ex deitate, cuius ſymbolum ſtilla, & ſputum: & humanitate, cuius ſymbolum eſt terra, ex qua domini corpus. Num igitur finis ſanationis in credendo eſt? neutiquàm, ſed oportet & ad Siloam abire, fontem baptiſmatis, & baptizari in Chriſto. Quotquot em̄ baptizati ſumus ſpiritualiter, in Chriſto baptizati ſumus. Verū ubi baptizatus quis fuerit, tūc & tentationibus ſubiacebit. Ducet enim ad reges, ppter Chriſtum, qui ſanauit illum. Oportet igitur firmiter ſe gerere & ſtare in confeſſione conſtanter: nec propter metum negare, ſed & ſi opus fuerit, excommunicatum fieri,
Matth. 24. iuxta illud: Exoſi eritis ab omnibus propter nomen meum, & extra ſynagogas facient
Ioan. 16. uos. etiam eijcient confitentem homines ueritatem odio habentes, & perſequentur propter illas, quæ eis ſacræ & uenerabiles, diuitias dico & gloriam. Talem enim inueniet Ieſus. Et tunc magis, quando ab inimicis ignominia notatus fuerit, à Chriſto honorabitur agnitione & certiore fide. Nam tunc magis adorabit Chriſtum, qui apparet ut homo. Eſt autem & filius dei. Non enim alius filius eſt dei, & alius Mariæ. Nam hæc Neſtorij impietas. Sed unus quidem eſt dei filius & hominis. Vide enim quomodo dominus dicēte cæco, quis eſt filius dei ut credā in eū? Et uidiſti (inquit) eū, & qui loquitur tecū, ille eſt. Quis igit̄ erat loquēs? omnino ille qui ex Maria natus, qui idē & filius dei: nō alius ergo & alius: unde proprie Θεοτόκος ſancta Maria, utpote quæ filiū dei carnē factū genuerit, indiuiſibilem exiſtentē, & unū duplicem, qui eſt Ieſus Chriſtus.

Et dixit Ieſus: In iudicium ego in hunc mundum ueni, ut qui non uident uideant: & qui uident, cæci fiant. Et audierunt quidam ex phariſæis hæc, qui cū ipſo erant, & dixerunt ei: Num & nos cæci ſumus? Dixit eis Ieſus: Si cæci eſſetis, nō haberetis peccatum: nunc uero dicitis, uidemus, idcirco peccatū ueſtrū manet.] Poſtquàm uidit dominus

phariſæos

phariſæos ex miraculo magis offendi, quàm utilitatem percipere: & propterea maiori condemnatione dignos dicit, ſicut uidetur, & euenit. In iudicium ego ueni, hoc eſt in maiorem condemnationē & in pœnam: ut qui non uident, uideant: & qui uident, phariſæi ſcilicet, cæci oculis animæ fiāt. Ecce enim ille quidē à natiuitate nō uidebat, & nūc uidet anima & corpore. Qui aūt uidentē uidere, mente excæcati ſunt. Duos enim uiſus & duas cæcitates hoc loco dicit. Phariſæi aūt, qui ſemper ad ſenſibilia intēti, exiſtimātes eum de ſenſibili cæcitate loqui, hanc ſolam corporalem erubeſcunt cæcitatem. At dominus oſtēdere eis uolens, qd melius eſſet eis eſſe cæcos corpore, & nō incredulos, inquit: Si cæci eſſetis, nō haberetis peccatum. Nam ſi per neceſſitatem naturæ excæcati eſſetis, uenia daretur uobis incredulitate laborantibus: nūc autē quia dicitis uidere, & planè etiā ipſi facti ſpectatiores huius miraculi in cæco, & incredulitate laboratis adhuc, non digni eſtis uenia. Nam peccatum ueſtrum indelibile manet. Et magis puniemini, eo quod ex miraculis quæ uidetis, ad fidem non trahimini. Forte autem quis & ſic intellexerit, ſi cæci eſſetis non haberetis peccatum. Nam uos quidem (inquit) de corporali interrogatis cæcitate. Ego autem dico de cæcitate animi, quod ſi elletis cæci, hoc eſt imperiti ſcripturarum, nō haberetis tale peccatum: quia per ignorantiā peccaretis: nūc autem dicitis, quod uideatis, & prudentes uoſipſos & legiſperitos facitis, & ita per uoſipſos condemnati eſtis. Et maius habetis peccatū, quia ſcienter peccatis.

CAPVT X.

AMen amen dico uobis: qui non intrat per oſtium in ſtabulum ouium, ſed aſcēdit aliunde, ille fur eſt & latro. Qui autem intrat per oſtium, paſtor eſt ouium. Huic oſtiarius aperit, & oues uocē eius audiunt. Et proprias oues uocat nominatim, & educit eas. Et quum proprias oues emiſerit, ante eas uadit, & oues illum ſequuntur: quia nouerunt uocem eius. Alienum autē non ſequentur, ſed effugient ab eo: quia non nouerunt uocem alienorū.] Poſtquàm illis incredulitatem obiecit, dicens: Vere cæci eſtis ſecundum animam propter incredulitatis morbum: ut ne poſſint dicere quod non auerſamur, quaſi cæci, ſed ut ſeductorem te fugimus: de hoc nunc facit prolixum ſermonem. & quid facit? Indicia ponit ueri paſtoris, & lupi, & pernicioſi: & ſic ſeipſum oſtendit à parte bonorum eſſe, teſtimoniū ab operibus ſumens. Et prius indicia ponit pernicioſi. Ille enim (inquit) nō ingrediē per oſtiū, hoc eſt per ſcripturas. Non enim utitur ſcripturis teſtibus, neq; prophetis. Nā profecto ſcripturæ, oſtiū ſunt per quas adducimur ad deū: illæ lupos non permittunt intrare. Prohibent aūt hæreticos, ut nos ſecuri ſimus, & de omnibus rationē dant, de quibus uoluerimus. Fur igitur eſt, qui nō per ſcripturas ingrediē in ſtabulū ouiū, & ita per illas deprehēdiē. Sed aſcendit aliūde, hoc eſt aliā ſibi uiā & inſolitā parat, ſicut & corrupti ſunt. Talis erit Antichriſtus. Nō enī ex ſcripturis illius teſtimonia. Inſuper & ſcribas notat. Nam hi quidē mandata legis parua faciebāt: mandata aūt hominū & traditiones docebant diligenter. Dicit, qui aſcendit, id quod furis eſt ſæpem tranſilientis, & omnia cū periculo facientis. Vidiſti indicia latronis? uide & quæ ſint paſtoris. Paſtor enim per ſcripturas ingreditur, & ei oſtiarius aperit. Oſtiariū aūt uel Moſen intelligit, cui diuina eloquia concredita fuerunt. Aperuit aūt Moſes domino, de ipſo omnino dicens, ſicut & ipſe dicit: Si crediderītis Moſi, crederetis utiq; mihi. Vel, & ſpirituſſanctus eſt oſtiarius. Nam quia in ſpirituſancto intelliguntur, & aperiuntur ſcripturæ, oſtendunt nobis Chriſtū: meritò oſtiarius ſpirituſſanctus, in quo ut ſpiritu ſapientiæ & ſcientiæ ſcripturæ aperiuntur, per quas ingreditur dominus ad noſtri curā, & per quas oſtenditur paſtor. Vocem aūt eius paſtoris audiunt oues. Nam quia illi ſæpe eū dicebant deceptorē, & hoc ex incredulitate cōfirmabāt, dicentes: Num quis principū credidit in illū? oſtendit Chriſtus quod nō oporteat haberi ſe pro damnoſo, eo quod illi nō credant, ſed ipſos abijciendos eſſe ex ouiū genere. Nā ſi ego qdē (inquit) per ianuā ingredior, manifeſtū qd uere ſum paſtor. Vos aūt qui nō ſecuti eſtis, uidemini nō eſſe oues. Vnde aūt educit oues ,pprias? Vel ex medio infideliū, ſicut & cæcū de medio Iudæorū, q & audiuit eū, & agnouit eū.

Et ante oues quoq; uadit, quamuis secus sit cũ corporalibus ouibus: post illas em̃ uadũt pastores. Sed illo loco ostẽdit, quod omnes ducat ad ueritatem: quia & discipulos quasi oues in medium luporum mittit, sic igitur rarior est pastoralis cura Christi. Alienum autem non sequent̃. Non cognoscũt enim alienorũ uocem. Iterũ hoc loco Theudam & Iudã notat, quos nõ secutæ sunt oues. Nã paucos quosdã suffurati sunt, & hi post mortem illorum discesserunt. Post Christum autẽ uiuentem, & mortuũ maxime totus mundus secutus. Notat autem & Antichristum. Hic enim quum seduxerit ad paruum tempus, non habebit eos qui sequantur suam perditionem. Nam quod non sequantur, hoc manifestat: quia post mortem seducẽtium nõ erit qui attendat uel sequatur. Ianua quidem scriptura est. Educit autẽ ad pascua dominus oues per ianuam hanc. Quod autem pabulum? uel futuræ deliciæ, uel sedes in quam nos introducit dominus. Quamuis autẽ alio loco & seipsum ostium nominat, nõ est admirãdũ. Quum enim curã suam uult demonstrare erga nos, pastorem se nominat: quando autem ostendere uult, quod ipse qui ducit ad patrem, tũc ianuam se dicit: quia ipse iuxta alium & alium sensum ouis est & pastor. Insuper siquidem sermones diuinarum scripturarum sunt ostiũ, & dominus ipse est & dicitur sermo, meritò uocatur & ostium.

Hanc parœmiam dixit eis Iesus. Illi autem non cognouerunt quæ essent quæ loquebatur eis. Dixit igitur iterum eis Iesus: Amen amen dico uobis, ego sum ostium ouium: omnes quotquot ante me uenerunt, fures sunt & latrones: sed nõ audierũt eos oues.] Hanc (inquit) parœmiam, hoc est parabolam, dixit eis Iesus, obscure illis loquens, ut attentiores illos faceret. Postquàm igitur hoc docuit, soluit nunc obscuritatem, sic dicens: Ego sum ostium. Quod autem dicit, omnes qui uenerunt, non de prophetis dicit, sicut Manichæi delirant. Nam illi uolentes ostendere uetus testamentum non esse à deo, & prophetas nõ esse missos à deo, utuntur hoc dicto. Omnes qui uenerunt ante me, fures sunt & latrones. Non igit̃ de prophetis hoc dicit, sed de alijs seditiosis. Quod aũt de his dicit, manifestum. Non audiuerunt enim (inquit) illos oues. Seditiosos enim illos nõ audiuerunt oues, prophetas autem audiuerunt, & per illos crediderunt. Et aliter: Non audiuerũt illos, oues laudans, dixit. Nusquàm autem uidetur laudare inobediẽtes prophetis, sed e diuerso uehementer accusat & persequitur. Insuper diligenter attende uerbum ipsum, Quicunq; uenerũt (inquit) non quicunq; missi sunt. Nam prophetæ quidẽ missi aduenerunt: pseudoprophetæ autem, quales & seditiosi illi dicti, à nullo missi uenerunt, sicut & dominus dixit: Ego non mittebam eos, & illi currebant. Hiere. 23. 27.

Ego sum ostium: per me si quis intrauerit, seruabitur: & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet.] Qui ingressus (inquit) per meum ostium, & oblatus patri, & ouis illius factus fuerit, saluabitur: & non solum saluabitur, sed & sicut dominus magnã habebit securitatẽ. Hoc enim significat per hoc quod dicit, & ingredietur & egredietur, sicut & apostoli ingrediebantur & egrediebantur, corã tyrannis libere loquentes: nã & ejecti, læti erant & inuicti. Et pascua (inquit) inuenient, hoc est copiosum cibum. Et aliter: Quia duplex est noster homo, internus et externus, ut dicitur à Paulo. Ingredit̃ quidem ille, dixerit quis, qui curam egerit interni hominis: & egreditur iterum, qui mortificarit membra super terram, & opera corporis in Christo. Talis igit̃ pascua inueniet & in futuro seculo, secũdũ quod dicit ppheta: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, &c. Rhom. 7. Psal. 22.

Fur non uenit, nisi ut furetur & mactet, ac perdat. Ego ueni ut uitã habeant, & abũdantius habeant. Ego sum pastor ille bonus. Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus. Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, uidet lupũ uenientem, ac deserit oues, fugitq;, & lupus rapit & dispergit oues. Mercenarius autẽ fugit, quia mercenarius est, & oues non sunt illi curæ.] Quoniam Theudas & Iudas & cum cæteris apostolis abducti, occisi fuerunt & perierunt, propterea subdit, dicens: Fur non uenit, nisi ut furetur & mactet, ac perdat. Illos & similes eis fures uocans. Ego autem (inquit) ueni, ut uitam habeant. Illi occiderunt & perdiderũt eos qui secuti sunt: ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeant, sancti spiritus communionem, per quam & regnũ cœlorũ intelligere oportet. Habent igitur omnes fidem in Christo.

Omnes

Omnes ẽm resurgẽt & uiuent: sed iusti habent quid amplius, regnũ scilicet cœlorũ. Insuper & de passione differt, ac inquit: Animam meam pono pro ouibus: declarãs quod non inuoluntarius, sed uoluntarius ad passionem accedat. Pono enim significat, nemo rapit ex me eam, sed ego eam depono. Notat autem & sæpe cõmemoratos seditiosos. Illi (inquit) non posuerunt animam pro ouibus, sed reliquerunt eos qui ipsos secuti sunt: mercenarij enim fuerunt. Ipse autem dominus ediuerso, quum comprehensus est, inquit: Si igitur me quæritis, sinite illos abire, ut impleatur sermo, quod nullus ex ipsis perierit: idq; sic urgentibus ludæis, ut nulli lupi in oues magis sæuiant. Nam cum gladijs (inquit) & lignis uenerunt comprehendere illum. Potes & hic intelligere per lupũ spiritualem inimicum, quem & leonem nominat scriptura, & scorpium, & serpentem, qui rapere quidem oues dicitur, quando per mala opera quasdam deuorat: Dispergere autem, quando per malas cogitationes confundit animam, qui & fur meritò dicitur, furans per malas cogitationes, mactans per consensum, perdens per opus. Confertur ẽm malitiæ cogitatio furto: consensus autem in malã concupiscentiam, diabolicæ mactationi: opus autem malum, perditioni. Et hoc est forte, quod fur non uenit, nisi ut furetur & mactet, ac perdat. Dominus enim contraria facit, quàm ille fur. Dat diuinam uitam, sanctificans nos & cogitationes per aduentum bonorum desyderiorũ, & corpora per bona opera: & quiddam etiam abundantius dat, ut etiam alijs prodesse possimus docendi gratia. Profecto & regno cœlorum, ut abundantiori quadam remuneratione nos præmiat. Sic igitur est pastor bonus, sed nõ mercenarius, ut ludæorum principes, negligentes scilicet populum, & ad solam mercedem recipiendam spectantes: non enim quærebant utilitatem ex Aegypto, sed turpe lucrum.

Ioan. 18. 1. Pet. 5. Psal. 90. Genes. 3.

Ego sum pastor ille bonus, & cognosco oues meas, & cognoscor ab eis: sicut nouit me pater, ita & ego noui patrem, & animam meam pono pro ouibus. Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, illas oportet me quoq; adducere, & uocem meam audient, & fiet unum ouile & unus pastor.] Etiam hoc loco cognosces differentiã pastoris & mercenarij. Nam mercenarius quidem nescit oues, quod contingit, quia non sæpe illas inuisit: nam si sæpe inuiseret, cognosceret illas. At pastor, qualis dominus, cognoscit suas oues: quia curam illarum agit, & rursus cognoscitur ab illis quos uisitatione dignatur, & propter consuetudinem agnoscentium suum curatorem. Vide autem, quod primus ille nos cognoscit, deinde nos illum. Neq; aliter potest cognosci deus, nisi cogniti fuerimus ab illo. Etenim primum ipse familiaris factus est nobis, carne factus homo: deinde nos illi familiares facti sumus per deificationẽ, recepta gratia. Volens aũt ostendere, quod increduli indigni sint qui cognoscantur à deo, quia reuera oues nõ sunt, dixit, & cognosco meas oues, & cognoscor ab eis, iuxta id: Cognouit dominus eos qui sunt eius. Porrò ne quis putet, quod sicut homo cognoscat, subdit dicens: Sicut cognoscit me pater, & ego cognosco patrem. quasi diceret, ita euidenter illum scio, sicut ipse me. Sæpe autem ponit, Animam meam pono pro ouibus: declarans quod non sit impostor. Dicere enim, lux sum & uita, inflationis uidebatur esse apud insipientes. Dicere autem, mori uolo, nullam inuidiam habet, sed & magnam potius curam indicat, quam exhibere uolebat lapidantibus. Cæterũ quum dicit, & alias oues habeo, de Gentibus dicit. Non sunt ex ouili hoc, quod sub lege, neq; enim Gentes lege concludunt. Et illas quoq; oportet me cõgregare. Dispersæ sunt ẽm & hæ & illæ nõ habentes pastorẽ. Nam & qui inter ludæos melius sapiebant, & ad credendũ propensiores, pastore carebant. Et multo magis Gentiles. Oportet igitur & illas quæ ex Gentibus, congregare. Verbũ aũt, oportet, hoc loco non est necessitatis, sed planè euentus significatiuũ. Et erit unũ ouile, & unus pastor. In Christo enim Iesu non est Græcus & ludæus, neq; ulla differẽtia. Vnus ẽm character oĩbus, unũ sigillũ baptismatis: unus pastor, uerbũ dei & deus. Cõfundant Manichæi, q uet⁹ testamẽtũ abijciũt. Audiãt, qd' unũ ouile unus pastor.

2. Timoth. 2.

Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meã ut iterũ sumã eã. Nemo tollit eã à me, sed ego ponam eam à meipso. Potestatem habeo ponẽdi eam, & potestatem habeo rursus sumendi eã. Hoc mandatum accepi à patre meo. Dissensio igitur iterum

facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis: Dæmoniū habet, & insanit, quid eum auditis? Alij dicebant: Hæc uerba non sunt dæmonium habentis. Num dæmonium potest cæcorum oculos aperire?] Quoniam alienum eum à patre dicebant, & seductorem & pernicioſum, non saluatorem animarum, ostendit per ea quæ dicit: Non sum uobis pernicioſus, sed ad sustinenda omnia pro uobis paratus: quamuis propter nihil aliud, quàm quod uos intantum diligit deus, ut & ego propter hoc ab ipso diligar, quia pro uobis moriar: quomodo igitur seduco uos, quos scio dilectos dei? An non magis pro uobis mori quæro, ut si propter nihil aliud, saltem propter hoc, quod magis diligar à patre meo? Hæc autem tam humilia dicit, se illis attemperans, eo quod si diceret de se sublimia, auditores illū non caperent, quia si aliter dictū consyderetur, absurdū uidebitur. Cur enim priori tempore nō diligebatur, sed nunc dilectionem cœperit pater, & mors p nobis illi dilectionis author fuerit? Nō ita est, sed ut dixi, se illis attemperans hæc dicit. Dixerit aūt quis & hoc, quoniā dilectio dei & patris erga nos ex confesso erat. Vidit aūt deus & pater etiā filiū suū eandē erga nos declarātem bonitatē, atq; ita uoluisse p nobis mori, & diligēter obseruare characteres bonitatis paternæ. Dilexit meritò, nō quasi mercedē quandam mortis pro nobis dilectionem dans filio, sed spectans inadulteratā suā substantiā in filio, & quodāmodo quibusdā naturæ uinculis necessarijs, & ineuitabilibus ad hoc uocatus. An nō magnæ dilectionis opus filius susceþit, ignominioſe moriens pro nobis: & nō solū moriens, sed & iterū accipiens animā, ut occidat mortē, & nobis immortalitatē per resurrectionē pariat? Hoc igitur significat, quando dicit: Pater diligit me, eo quod morior pro uobis: quasi exultet & gaudeat pater, quod filius sibi similis sit, & seruet characteres suæ erga homines charitatis. Porrò quod dicit, Nullus tollit animā meā à me: propter eos qui mortē eius meditabātur, dicit. Vos enim inquit, sititis meum sanguinē, sed bene scitis quod me inuoluntario nullus præualebit. Insuper ut ne quis putet, quod miniſter & subditus moriatur ab alio missus, & illi cedens: Potestatem (inquit) mortis meæ ipse habeo, ut dominus mortis. Itaq; propterea dicit: Potestatē habeo ponēdi animā meā. Quāuis & unusquisq; uestrū potestatē habet ponēdi animā suā: nam unicuiq; uolenti, possibile est se interficere: sed non de hoc modo dicit dominus, sed quod me inuito nullus poterit hoc facere, id in hominibus nō fit. Nam etiā præter uoluntatē nostrā ab alijs interficimur. At dominus nūquàm inuoluntarie passus est, eo quod non aliter morti obnoxius erat, nisi quantū libebat. Habet & maius, quod animā iterū accipiat. Hoc aūt mandatū inquit acceptum esse à patre, ut morerer pro mundo. Vsq; adeò (inquit) non sum aduersarius deo, ut & istuc ipsum mori à patre demādatū sit. Porrò primū quod sublime est, dicit: Potestatē habeo accipere animā meā. Dominū enim mortis se p hoc ostendit, & ducē uitæ: iterū humile uerbum ponēs, ita mirabiliter utraq; connectit, & quod non habeatur minor, ac seruus patris, & non aduersarius illi, sed eiusdem potētiæ & uoluntatis. Et ita quoq; multis ex auditoribus etiā sic profuit, eo qđ & dicebat, atq; ita ut & dissensio fieret. Nā dū nōnulli, quibus hæc uerba uidebantur obscuriora, putabant illū dæmonio actum, loqui quæ nō intelligeret. Alij aūt q uel mediocriter intellexerāt: hæc, aiūt, uerba nō sunt eius qui dæmonio agitur. Insuper quia uerbis non poterāt confutare illos: quū enim beneuoli nō satis tenerēt ea quæ à domino dicebant, neq; illis p suasissent uerbis, sed Christo operibus patrocinari tentant, & dicunt quod hæc uerba non sunt dæmoniaci. Vnde autem hoc manifestū? ex operibus. Dæmoniū em̄ non potest oculos cæcorū aperire. Quia igit opus diuinū, ergo & uerba eiusmodi sunt. Quare aūt Christus nihil respōdet his qui dicebant ipsum dæmonio agi? quia iā satis illos confutarat. Et fidedigniores aduersabant illis, & pro ipso rationem reddebant. Igitur quia dissentiebant inter se, quid ultra opus erat cōtradicere his qui criminabantur, præsertim quum neq; sic fidem habituri essent?

Facta sunt autem encænia Hierosolymis, & hyems erat. Et ambulabat Iesus in tēplo in porticu Solomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebāt ei: Quousq; animā nostram suspendis? Si tu es Christus, dic nobis ingenue. Respōdit eis Iesus: Dixi uobis, nec creditis. Opera quæ ego facio nomine patris mei, hæc testimonium reddunt de me.

Sed

Sed uos non creditis, quia non estis ex ouibus meis, quemadmodum dicebam uobis.] Quæ encænia facta sunt in Hierosolymis? Quidam dicunt, quod quo die ædificatum fuerit templum à Solomone, eodem celebrauerint encænia. Alij autem non hoc dicũt, sed Euangelistam aiunt dicere encænia constructi templi post captiuitatem. Præclarum autem & celebre agebant festũ. Nam quasi ciuitas suũ ornatũ abiecerat, postq; longã illã captiuitatẽ iucundũ diẽ encæniorũ faciebat. In hoc igit festo aderat & Iesus. Nũc enim frequentius uersatur in Iudæa, quia passio in foribus erat. Hyems enim erat, qua hyeme in primo mense ueris passus est dominus, ostendens quod prope sit tempus passionis: propterea uersatur in Hierosolymis. Et apparenter quidẽ ex desyderio quodã discendi interrogant, dicẽtes, nũ ipse sit Christus? Reuera aũt ex corrupta mente & curiosa profecta est interrogatio. Nã quũ opera prædicarent illũ esse Christum, isti ex uerbis q̃rebãt discere: qd' ludentiũ magis est & deridentiũ. Omnino aũt quæstio magna ingratitudine plena est, & fallaciũ illorũ malitiã ostendens: Dic enim, inquiũt, nobis libere. Sanè ubiq; dicebat libere, & cõparebat in festis, & nihil in occulto loquebat, filiũq; dei se nominabat, & lucẽ & uiã & ostiũ, adhibito etiã teste Mose. Præterea arguens eos dominus, utpote malo animo loquẽtes: Dixi uobis (inquit) sæpius, & nõ creditis. Et aliter: Quid ita simulatis, qd' nudo uerbo persuadeamini? Opera quæ facio, nõ ut aduersarius dei, sed in nomine patris mei, non recipitis: & q̃modo nudis uerbis crederetis? Omnino enim maior uirtus operũ quàm uerborũ ad persuadendũ. Quod & fatebant hi, qui melius inter ipsos sapiebant, dicentes: Nõ potest homo peccator signa talia facere. propterea dicit: Nõ creditis mihi, quia nõ estis ex ouibus meis. Nã ego quidẽ ut pastor bonus, quæ oportebat facere, feci: uos aũt nõ segmini. Nõ ego pastoris, sed uos ouiũ uocatione indigni estis. Da & tu operã, dũ hyems est, præsens dico uita, quæ semp à malis spiritibus turbat, ut celebres encænia spiritualis tẽpli, semp nouus fact⁹, et ascẽsiones ĩ corde ponẽs. Aderit eĩ tũc tibi Iesus, q simul celebret encæniorũ festiuitatẽ ĩ porticu Solomonis, custodia sua te muniẽs, & pacificũ te faciẽs ab affectionibus. Ipse eĩ pacificus est Solomon. Quisquis igit ĩ ꝓtectione Christi pacifici morat, habet & dominũ simul diẽ festũ agentẽ encæniorũ animæ, quãdiu hyems uitæ huius durat. Ver eĩ futurũ seculũ est q̃ oĩa reuiuiscũt, q̃ nullus aĩam innouare põt. Nã præsenti seculo oĩa talia concluduntur.

Oues meæ uocem meã audiunt, & ego cognosco eas, & sequunt me, & ego uitam æternã do eis: nec peribunt in æternum, neq; rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus qui dedit mihi, maior oĩbus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. Ego & pater unũ sumus.] Postquàm dixit eis, Nõ estis ex ouibus meis: nunc hortat eos, ut fiant oues eius, ideò & subdit, dicens: Oues meæ uocẽ meã audiũt, & sequunt me. Deinde demulcens eos, dicit quæ cõsecuturi sint ipsum sequentes. Vitã enim (inquit) æternam do eis, & ne pereant in æternũ &c. Et omnino per uerba hæc excitat illos, zelumq; ac desyderiũ injicit, qui concedit quod & alij se sequantur sicut ille. Propterea aũt dicit, Non peribunt: quia nullus potest rapere eas de manu mea, eo quod pater meus, qui dedit mihi eas, maximus omniũ est, & de manu eius nullus potest eas rapere: & ita neq; de manu mea: manus enĩ mea & manus patris mei est. Nã ego & pater unũ sumus, secũdũ potestatẽ scilicet & uirtutẽ. Manũ enim potestatẽ & uirtutẽ dicit. Igitur ego & pater unũ sumus secũdũ substantiã & naturã, & potestatẽ ac robur. Id quod & Iudæi quoq;, quũ intellexissent qd' seipsum cõsubstãtialẽ faceret deo, lapidare uolebãt eũ, utpote qui se filiũ dei faceret. Sed interrogauerit quispiã: Quomodo dixit dominus, nullus ex manu patris rapit eas, quũ tamen multos uideamus perire? Dicẽdũ, qd' rapere quidẽ nullus potest de manu patris, decipere aũt multi. Nã ui quidẽ & tyrannide nullus põt auellere à deo, deceptione aũt q̃tidie supplãtamur. Quomodo aũt dixit, oues meæ me sequunt, & nõ pereũt? Videmus eĩ qd' Iudas perijt: sed ꝓpter hoc perijt, qa non est secutus, neq; ouis mãsit usq; ad finẽ: dominus de ijs q secuti sunt eũ, & oues sunt, inqt, qa nõ pereãt. Qd' si qs ex ordine ouiũ exciderit, et nõ secut⁹ fuerit pastorẽ, stati perit. Vtaris aũt & hoc de Iuda exẽplo cõtra Manichæos. Etẽ quũ ille sanct⁹ esset, & ouis dei & uertibilis uolũtate, suaspõte excidit. Nõ igit natura sunt mala, sed uolũtate & cõstituunt & soluunt,

Sustulerunt ergo rursum lapides Iudæi, ut lapidarent eum. Respõdit eis Iesus: Multa bona opera ostendi uobis ex patre meo, propter quod eorum operum me lapidatis? Responderunt ei Iudæi, dicentes: Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam: & quia tu homo quum sis, facis teipsum deum. Respõdit ei Iesus: Nónne scriptũ
Psal. 81. est in lege uestra: Ego dixi, dij estis? Si illos dixit deos, ad qs sermo dei factus est, & non potest solui scriptura de eo quem pater sanctificauit, & misit in mundum: uos dicitis me blasphemare, quia dixerim, filius dei sum?] Quũ diceret: Ego & pater unũ sumus per omnia secundum potestatem & uirtutem, & indicaret unam esse patris manum & suã, putabant Iudæi blasphemum, & apprehendebant lapides, quod faceret se æqualem deo. Igitur dominus admonens & ostendens, quod nullam iustam furoris erga se causam habeant, sed absque causa insaniant, reducit eis in memoriã miracula à se facta: & multa bona opera (inquit) ostẽdi uobis, propter quod lapidatis me? Illi autem dicũt: Propter blasphemiam lapidamus te, quia filium facis teipsum dei. Cæterum ipse nõ negat hoc, neq; dicit, non facio meipsum deum, uel non sum æqualis patri: sed magis confirmat illorum sententiam, & asserit se deum esse, ex his quæ scripta sunt in lege. Legem autem dicit & librum Dauid, sicut simpliciter & omnem scripturam. Quod autem dicit, hunc sensum habet: Si hi qui gratia deificationem acceperunt, dij sunt, & nemo illos criminatur, quomodo ego iuste à uobis increpor, qui natura sum deus, quem pater sanctificauit, hoc est segregauit ut occideretur pro mũdo? Sanctũ enim dicitur, qđ deo segregatũ est. Manifestũ enim, quia me sanctificauit, & segregauit pater in salutẽ mundi, & ideo nõ sum æqualis alijs dijs. sed deus uerus. Vere ẽm opus dei est saluare, & nõ hominis gratia deificati. Si igit̃ illi ad quos dei sermo factus est, hoc est ego: nã ego sum sermo dei, & habitaui in illis, concessitq; eis ut adoptarẽtur in filios. Si igit̃ illi filij dei, multo magis ego extra omnẽ noxam sum, deũ uocãs meipsum, qui & natura sum deus, & alijs hoc concedo. Confundantur Ariani & Nestoriani. Nam & filius dei & deus, substantia naturaq; est Christus, & non creatura. Et alijs dat deitatem ad quos fit, nam sermo est dei, sed non ipse gratia deificat̃. Nam manifeste separat se ab his qui gratia deificantur: propter ea quæ illic dicuntur, & ostẽdit quod & illis ipse author sit deificationis: nam sermo dei est, & inhabitat in eis. Quod significat per hoc quod dicit, ad quos sermo dei factus est, hoc est in quibus habitauit. Quomodo igitur blasphemo, dicens filium dei meipsum? Quamuis enim & carnẽ ferã, & ex semine sim Dauid: sed ignoratis sacramentũ, & quod non aliter potuerit carnalis hominũ natura dei recipere familiaritatem, quàm per carnem, quasi in uelamento ei familiaris fuisset.

Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi: sin uero facio, & si mihi non creditis, operibus credite, ut cognoscatis & credatis quod pater in me est, & ego in eo.] Vultis (inquit) scire æqualitatem cum patre, à substantia non potestis scire: impossibile enim est scire substantiam dei: sed accipite ex operum æqualitate & identitate iudicium identitatis secundum uirtutem. Ex his habebitis meæ deitatis testimonium, & scietis: & credatis quod nihil aliud ego sum, quàm id quod pater. Eandem enim substantiam habeo manens filius, & differens. Similiter & pater manens pater, & differens hypostasi, nihil aliud est quàm pater secundum substantiam scilicet ac naturam: quamuis autẽ per hypostases differimus: at non separant̃ hypostases, sed in seipsis alter in altero sunt absq; confusione, pater & filius. Etenim sicut apud nos pater separatus est à filio, quamuis natura unum sint, ita & in diuinis personis: sed in seipsis alter in altero sunt absq; confusione. Propterea nos tres quidem homines dicimur, utpote subsistẽtes separati, & nõ unũ proprie existẽtes. In diuina autem triade unus deus, sed non tres dij, propter personarũ inconfusam circumincessionem, adde, & eandem uolitionem.

Quærebant iterum eum apprehẽdere, & exiuit de manu eorum, & abijt iterũ trans Iordanen in eum locum, ubi fuerat Ioannes baptizans primum: mansitq; illic. Et multi uenerunt ad eum, ac dicebant: Ioannes quidem signum ædidit nullum. Omnia autem quæcunq; dixit Ioannes de hoc, uera erant. & crediderũt multi illic in eum.] Quærũt quidem apprehendere dominum, nõ ferentes eum, quod tam sublime de se testimoniũ perhiberet,

perhiberet: neque enim ferebant sublimiorem eius theologiam. Ipse autē inde transit illorum furori cedens, & absentia sua mitigari illorum morbum faciens. Secedit autem inuitis illis: monstrans, ut sæpe diximus, quod neq; in cruce detentus fuisset, nisi sponte se tradidisset. Quò autem concedit? Trans Iordanem, ubi Ioannes baptizauit. Non absq; causa se illuc contulit, sed in memoriam reduxit multa quæ illic facta, & dicta à Ioanne de se. Quod autem & multos lucri fecerit illius quæ illic conuersatio, subdit Euangelista, dicēs: Et multi uenerunt ad eū. Et recordati loci, dicebant, inquit: Ioannes quidem signum fecit nullum: cæterū quod dicit, ita se habet. Si illi credidimus, qui nullū unquam fecit signum: multo magis ei qui tot, tantaq; operatus est signa. Quod autem Ioannes testatus quidem sit de Christo, signum autē fecerit nullum, & propter hoc fortassis non tantam fidē meruerit, subdidit dicens: Omnia autē quæcunque dixit Ioannes de hoc, uera erant. Non ultra hunc ab illo, sed illum ex his quæ Christus fecit affirmant fidelem. Idcirco multi (inquit) illic crediderunt. Dicendo illic, signat quod locus ille mire profuerit. Quādoquidem & hac de causa dominus populū in solitaria loca à consuetudine malorum hominum libera eduxit, quo magis illis prodesset: sicut & in ueteri lege fecisse apparet. Eductis enim illis ex Aegypto, in solitudine, aptauit & formauit sibi populum dando illi legem. Attende autem & secessionem Christi, quæ spiritualiter fit. Nam secedit quidem à Hierosolymis, hoc est Iudaico populo: in locum autem habentem fontes, ecclesiam uidelicet ex Gentibus, in qua fontes baptismatis. Vnde multi accesserunt ad eū, Iordanē transeuntes, hoc est baptisma: nā transmissio Iordanis significat baptismatis transitū. Non aliter enim quis accedit ad Iesum, & uere fit fidelis, nisi baptisma transeat, quod per Iordanem significatur.

CAPVT XI.

EGrotabat autē quidam nomine Lazarus, Bethanien sis à castello Mariæ & Marthæ huius sororis. Maria autē erat ea quæ unxit dominū unguento, & extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus ægrotabat. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes: Domine ecce quē amas, ægrotat.] Solus quidem Ioannes & huius meminit historiæ de Lazaro. Meminit autem, ut nos erudiat ne quis grauatim ferat, si boni & deo amici uiri morbo teneantur: quia & Lazarus quum esset amicus Christi, ægrotauit. Neq; hoc ignorādum est, quod nō erat ista Maria quæ unxerat dominū unguento meretrix, quæ apud Lucā uel Matthæum: sed alia non meretrix, honesta autem, & religiosa, & officiosa. Etenim diligenter ministrabat suscepto Christo, sicut Ioannes testatur: quin & bonam partem elegisse testimonium habet. Ita autem fuerunt admirabiles sorores, & claræ, ut & Lazarus ipse notior factus sit per eas. Erat enim inquit, Lazarus Bethanien sis à castello Mariæ & Marthæ. Quare autem mittentes accersunt Iesum, & non ipsæ ueniunt, sicut Centurio & Regius? Quia plurimum fidebant Christo, & quia mulieres erant, non oportebat eas ita facile è domo progredi: & quia in luctu erant, occupataq; circa fratrē. Nam quod hoc non fecerint ex contemptu, manifestum ex his quæ sequūtur. Magnū enim honorem, & pietatem, & precum constantiam præ se ferunt. Dicentes autem, Ecce quem diligis ægrotat: ad miserationem dominum mouere uolebant, eo quod memores erant nominis amicitiæ. Declarat autem & fidem quandam uerbum hoc mulierum. Ita enim multam domino esse uirtutem cognouerunt, ut admirarentur, quomodo infirmitate laboraret uir ab illo dilectus. Admirationem enim quodāmodo habere uidetur, Ecce quem diligis ægrotat.

Audiens autem Iesus, dixit: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei, ut glorificetur filius dei per eam. Diligebat autē Iesus Martham & sororem eius, & Lazarum. Vt ergo audiuit quod ægrotaret, tum quidem temporis mansit in eodē loco duobus diebus.] Quoniam illic mansurus erat duobus diebus, eius gratia (inquit) infirmitas hæc non est ad mortem, quamuis esset ad mortem. Sed quod dicebam, nuncios uolens consolari ne nimium mœrerent, dicit: Infirmitas hæc non est ad mortem. Et ali-

ter: Si bene cõsyderaueris, neq; ad mortẽ fuit infirmitas, qua moriunt̃ qui diu uixerũt, sed temporalẽ & quadriduanã. Nam quia surrexit quadriduanus, ad finẽ spectantes rei dicimus nõ esse ad mortẽ infirmitatẽ, sed pro gloria dei: subdit, ut glorificetur filius dei. Itaque gloria dei, patris dico, in nullo maior est, quàm filij. Deus enim est & filius, sicut & pater proprie ac uere. Nam quũ una est gloria, una etiã est substantia. Quocirca cõfundentur & ex hoc loco Ariani. Verbũ autẽ, ut glorificet̃, ne putes causæ significatiuũ, sed euentus, ut sæpe diximus. Non em̃ ut glorificetur deus, propterea ægrotauit Lazarus: sed alia quadã de causa infirmitas accessit, qua tamẽ usus est dominus in gloriam dei. Mansit autem diebus duobus, donec expiraret & sepeliretur, ne quis dicere posset, quod grauatio quædã fuerit uel extasis, & nõ fuerit mortuus. Et eapropter tanto tẽpore manet, ut & corrumperetur, diceretq; soror illum fœtere.

Deinde post hoc dicit discipulis: Eamus in Iudæã. Iterũ dicũt ei discipuli: Rabbi, modò quærebãt te Iudæi lapidare, & iterũ uadis illuc? Respondit Iesus: Nónne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulauerit in die, non offendit: quia lux est in eo.] Nusquàm alio loco prædicit quò sit profecturus, hic aũt solum prædicere uidetur: quia ualde timebant discipuli in Iudæam ire. Et idcirco prædicit, ut ne repentina abitione turbẽtur, si abducerent̃ in regionẽ quã timebãt. Igitur quia timebãt & illi, & sibi ipsis magis, nondũ enim perfectã de Christo scientiã habebãt, dicunt: Modò quærebant te Iudæi lapidare, & iterũ uadis illuc? At ipse animat illos, & dicit: Sicut qui uidet lucẽ, nõ offendit: qui aũt in nocte ambulat, ille offendit: Ita & qui bonum facit, & in lucidis operibus ambulat, nihil experietur graue: qui autẽ mala facit, patietur. Et ita nos non oportet meticulosos esse. Nihil em̃ morte dignum fecimus. Vel & aliter: Si is qui uidet lumen, non offendit: multo magis is qui mecum est, nisi à me defecerit, non offendit. Atq; ita & uos, quum sitis mecũ qui lumen sum, frustra timetis. Alij autẽ diem quidẽ intelligunt tempus ante passionem, noctem uero tempus passionis. Vos igitur (inquit) quandiu dies est, hoc est quandiu nondũ instat tempus passionis, non offendetis. Non enim persecutionẽ patiemini à Iudæis, neq; aliud quid graue eueniet uobis. Quum autem nox uenerit, passio inquã mea, tũc certe humiliabimini quidẽ, in unã domunculã uos recipientes propter metũ Iudæorum. Ex eo aũt tẽpore afflictiones & tribulationes, & multa offendicula & aduersitates habebitis, quum ego qui lux sum, non ultra uobiscum corporaliter conuersabor, noctem afflictionum habebitis.

Hæc ait. Et post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit: sed uado ut à somno excitẽ illum. Dixerunt ergo discipuli eius: Domine, si dormiuit, saluus erit. Dixerat autẽ Iesus de morte eius, at illi putauerũt quod de dormitione somni diceret. Tũc ergo Iesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos, ut credatis quod non fuerim ibi, sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur didymus, ad discipulos: Eamus & nos, ut moriamur cũ eo.] Quoniã illi formidauerãt ire in Iudæam, dicit eis dominus: Quamuis quærebant me Iudæi lapidare, & hoc faciebant, quia loquens illis arguebam eos: Nunc autẽ non uado ut illis loquar, sed ut amicum inuisam, atq; ita non oportet trepidare. Non enim ad ea abeo, ad quæ prius, ut periculum ex Iudæis expauescam, sed amicũ ex somno excitabo. At illi uolẽtes eũ ab itinere impedire: Satis, inquiũt, est, si dormiuit, saluus erit. Igitur non opus est ut nos abeamus. Non enim necessarium est, tametsi & ipse adiecit, Amicus noster: ut ostendat necessarium iter illuc. Verum illi non dicunt necessarium, quandoquidem saluus factus sit, eo quod dormiat. Imò non solũ nõ necessarius est aduentus tuus, sed & amico damnosus. Nam si somnus ei ad salutem (ut nos opinamur) tu autem profecturus es, ut excites, saluti eius obfuturus es: non igitur opus ut eas & excites illum: damnosum enim hoc ei. Itaq; ubi uidit eos adhuc tardos, tũc manifeste inquit: Mortuus est. Cuius autem gratia etiam prius non ita manifeste dixit, sed occulte somnum mortem nominans? propter multa. Vnum quidẽ, quia à fastu erat alienus: nolebat enim ad ostentationem facere, sed occulte, resurrectionẽ excitationẽ à somno nominauit. Quomodo aũt hac dictione usus fuisset, nisi mortẽ somnũ appellasset? Quod autẽ hoc uerum, propter modestiam inquam occulte locutũ,

manifestum

manifestum ex eo quod sequitur. Nã dicens, mortuus est, non addidit, uado ut resuscitẽ illũ. Vides quomodo abhorruerit à fastu, quomodo noluerit celebrari eaquæ facturus erat? Interim & docet nos, ne tam faciles simus ad promittendum. Nam quamuis Centurioni hoc fecerit, dixit enim, Ego ueniens sanabo eũ: illi tamen hoc dixit, ut illius fidẽ ostenderet. Igitur hæc una quidem causa est, propter quam mortem appellauit somnũ. Alia aũt est, ut ostẽdat nobis, qd omnis mors somnus sit & requies. Tertia uero, quãuis alijs mors fuerit, Lazari tamẽ defunctio somnus uidet, eo qd eũ dominꝰ resuscitaturus erat. Et sicut nobis facile est excitare dormientẽ, ita illi, imò innumeris modis facilius est resuscitare mortuum. Gaudeo autem, inquit, propter uos, ut credatis mihi magis nunc ut deo, quia non eram illic. Et quum longe absim, prædico uobis mortem in Bethania de qua nõ audiui, sed sicut deus uideo quæ longe eueniunt. Intellexerunt autem quidã hoc & sic: Gaudeo (inquit) uestri causa. Nam quod ego illic non sum, conducit fidei uestræ: quoniã si affuissem, ægrotantẽ sanassem, parum autẽ hoc fuisset ad ostensionem potentiæ meæ. Cæterum quum absente me mortuus est, abiens autem ipsum suscitaturus sum: id magis uestram firmabit fidem, quum uideritis me & hoc posse, quod antea nondũ ostendi, quod mortuus iterũ liberatur, & q fœtens fuit, apta sua mẽbra recipit, & resuscitatur. Hæc quũ dixisset dominus, & ostẽdisset suum illuc accessum necessarium, Thomas alijs meticulosior, eamus (inquit) ut moriamur cũ eo. Nõ enim fiduciæ, sed formidinis & tristis animi uerbum est. Nam ut alios condiscipulos moraretur, memores eos facit mortis, & dedita opera hoc apponit, ut moriamur, quasi talia dicens: Eamus & nos stulti & insipientes, & non curantes propriam uitã, ut moriamur cũ eo. Esto (inquit) ipse magni suam uitam non faciat: nos autem cur ita stulti essemus? Hæc timidi uerba sunt: sed uide eum postea, quomodo pro ueritate ut apostolus occisus sit, ita illum diuina gratia roborauit, ut hoc Pauli & de eo sit dictum: Sufficientia nostra ex deo. &, Non ego, sed gratia. Origenes autẽ dicit de Thoma somniũ quoddã. Thomas enim quũ audisset prophetias de Christo, & didicisset quod & cũ anima in infernũ descensurus esset ad liberãdas animas: postquàm audiuit Christũ dicentem, Vado, ut exsuscitem Lazarum: putauit non alirer suscitari eum, hoc est liberari animam eius, nisi & ipse corpore deposito in infernũ descendisset. Ideo ut uerus Christi discipulus, neq; in hoc uolens à magistro auelli, uult & se & alios condiscipulos deponere sua corpora, ut descendant cum Iesu, qui positurus erat animam suam sicut suspicabatur, ut ex inferno reduceret amici animam. Hanc apposui ridiculam enarrationem, ut pudore suffunderẽ eos q Origenica cõmendant. Tu aũt uide, q̃modo dominus, quãuis Lazaro mortuo, dixerit: Eamus ad eum, quasi ad uiuentẽ. Etenim Lazarus uiuebat Christo, ut deo. 1.Cor.3.

Venit itaq; Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumento iacentem. Erat autem Bethania iuxta Hierosolymã ferè stadijs quindecim: multiq; ex Iudæis uenerant ad Martham ac Mariã, ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo ut audiuit, quod Iesus uenisset, occurrit illi: Maria uero domi residebat.] Dedita opera expectauit dominus, ut Lazarus fieret quadriduanus: deinde uenit, ut miraculum faceret, quod nulla ex parte calumniari posset quispiam. Quare autem apponit Euangelista, quod quindecim stadijs abfuerit Bethania à Hierosolymis? ut ostenderet, quod multi Hierosolymitanorũ meritò affuerint. Non enim longe aberat Bethania. Consolabãtur autem mulieres, non quod diligebantur à Christo (etenim conspirauerant, ut si quis confiteretur Christum, extra synagogam fieret) sed propter calamitatis necessitatem, uel quod reuerebantur eas, ut nobiliores, uel quod non erant pessimi qui aduenerunt, unde & multi crediderunt ex eis. Cæterum Martha sola occurrit primum, & non simul assumit secum sororem: quia seorsim illi occurrere, & factum anũnciare uolebat. Vnde ubi illã in spem bonam adduxit, tunc abit & uocat sororẽ. Prius autem nõ dixit sorori Mariæ. Nã si Maria audiuisset, quod Iesus ueniret: surrexisset in occursum, & comites fuissent ei præsentes Iudæi, quos nolebat Martha scire aduentum Christi.

Dixit ergo Martha ad Iesum: Domine, si fuisses hic, frater meus nõ fuisset mortuus:

sed & nũc scio, quod quæcunque poposcris à deo, daturus tibi sit deus. Dicit illi Iesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio quod resurget in resurrectione in nouissimo die. Dicit ei Iesus: Ego sum resurrectio & uita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet. Et omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi: Etiam domine, Ego credo, quod tu sis Christus ille filius dei, qui in mundum uenturus erat. Et quum hæc dixisset, abijt, & uocauit Mariam sororem suam clanculum dicens: Magister adest, & uocat te.] Fidem quidem habebat Martha in Christum, sed non quantam oportebat, ideo & dicit: Domine, si fuisses hic, non fuisset mortuus frater meus. Quod sanè dixit, ut non credens absentẽ non potuisse, si quidẽ uoluisset, depellere mortẽ fratris sui: nam & in sequẽtibus maiorẽ infirmitatem declarat fidei. Quæcunq; enim petieris (inquit) deum, dabit tibi. Vides quod sicut uirum quendam uirtute præditum, & deo probatum illum habuerit. Non enim dixit, Quæcunque uolueris, facies: sed, quæcunq; petiueris, dabit tibi. Ipse autem hanc eius suspicionem subuertit. Resurget enim (inquit) frater tuus. Non enim dixit ei: Etiam, petam deum, & dabit mihi. Non consensit sermoni eius, sed medio quodam uerbo usus est: ueruntamen per sequentia clariorem suam authoritatem & potestatem facit, Ego sum, dicens, resurrectio & uita. Quoniam enim mulier adhuc incredula erat, & dictum, Resurget frater tuus, non agnoscebat: sed in nouissima resurrectione intelligebat illum resurrecturum. Sciebat autem & ultimam resurrectionem futuram, & hoc quidem ex diuinis scripturis, & in primis ex continuis Christi sermonibus de resurrectione. Igitur quia adhuc mulier erat mulier, mentem eius excitat dominus, & quodammodo mortuam fidem eius suscitat, dicens manifestius: tu quidem dicis, quod quæcunque petiero deum, dabit mihi. Ego autem manifeste hoc tibi dico, quod ego sum resurrectio & uita: & ita uirtus mea loco non circunscribitur, sed tam absens quàm præsens sanare possum. Ego enim bonorum suppeditator sum, & non quasi alius det, sed ipse sum resurrectio & uita, ualeóque resuscitare & uiuificare. Et qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit naturali hac morte, uiuet. Et omnis qui uiuit & credit in me, non morietur morte naturali, & ita ne turberis. Nam quamuis mortuus sit frater tuus, uiuet. Et quid dicam de fratre tuo? Neque uos, si quidem creditis in me, moriemini: sed præualebitis grauiori animarum morti. Et qui à grauiore liberat, multo magis liberabit fratrem tuum qui mortuus est à minori & corporali. Interrogauit autem & mulierem, num credat. At illa quamuis hæc audiuisset, attamen non intellexit quid ei dixerat dominus, præ dolore opinor, extra mentem constituta. Nam quum ille interrogasset aliud, aliud ista respondit. Nam ille quidẽ uolebat, num credat quod ipse sit resurrectio & uita, & quod q̃ credit in ipsum, non moriatur in æternum, siue de corporis, siue de animæ morte intelligas. Nam fideles propter spem resurrectionis, neque mori dicuntur. At illa quid respondet? Ego credidi, quod tu es Christus filius dei, qui in mundum ueniisti. Bene quidem testata fuit, & uere: sed non interrogationi congruum reddidit responsum, & tunc lucrata est, ut uehementiam doloris mitigaret, ac luctus nimietatem prohiberet. Clàm autem uocat sororem, ualde prudenter hoc faciens, propter eos qui illic aderant ludæos. Si enim cognouissent illi, quod occursura esset Christo, abijssent, & caruisset testibus insigne miraculum. Quia autem existimabant Mariam ad sepulchrum lachrymatum proficisci, eapropter simul abierunt cum ea, miraculiq; spectatores fuerunt ac testes. Quomodo autem Martha inquit ad Mariam, Magister uocat te: tametsi Euangelista non assignarit, quod uocarit eam dominus? hoc scilicet latenter insinuat mandatum Marthæ à domino, ut uocet sororem: uel aduentum Christi uocis loco habebat. Dicit igitur: Vocat te magister. Quomodo enim Christo præsente non debebat ad illum & illa uenire? Itaque aduentum domini, qui necessariò illam petebat, ut occurreret ei, uocem dicit Euangelista. Magister, enim inquit, adest. Istucipsum adesse, pro uoce factum est ad te. Detrectare enim non potes, quin illum præsentem & tu accedas.

Illa ut audiuit, surgit citò, & uenit ad eum. Nondum autem uenerat Iesus in castellum, sed erat in eo loco, ubi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, quum uidissent Mariam, quod citò surrexisset & exisset, secuti sunt eam, dicentes: Vadit ad monumentum, ut ploret ibi. Maria ergo quum uenisset eò, ubi erat Iesus: uidens eum, accidit ad pedes eius, & dicit ei: Domine si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.] Quamprimum audiuit adesse Iesum, non segnis fuit Maria, sed surgit, & ad eum uenit. Vnde manifestum, quod non præuenisset illam Martha, neque prius, si quidem cognouisset ista Iesum uenturum. Nondum autem Iesus uenit in castellum. Tardius enim ibat, ne uideretur ad miraculum properare, sed precibus illarum exoratus hoc facere. Et quandoquidem magnum erat futurum miraculum, & quale rarius fecit, erant'que multi acquirendi per illud, propter hoc dispensat, ut multi fiant miraculi testes. Dicit enim Euangelista, quod Iudæi qui erant cum illa in domo, secuti sint illam. Maria autem maiori feruore, quàm soror sua Martha, accessit ad Christum. Viso enim illo, inquit, procidit ad pedes eius: non reuerita turbam, neque suspicata adesse nonnullos qui inimico erga Christum essent animo. Ad nullum autem hominum respiciebat, præsente magistro: id'que unum curabat, ut illi summum impenderet honorem. dicit enim: Domine, si fuisses hic, non fuisset mortuus frater meus. Martha autem nihil tale fecit: neque enim procidit, sed magis Christo promittēte ei de fratre meliora, apparuit incredula: etiāsi & ipsa Maria imperfecta adhuc uidetur, dum dicit: Si fuisses hic, non fuisset mortuus frater meus. Attamen Christus ad hanc non dicit, quod ad sororem eius, eo quod multa turba aderat, & non erat tempus eiusmodi uerborum: sed se illi attemperat, & denudat humanam suam naturam, & humanæ naturæ proprietatem indicat. Audi enim quid dicat Euangelista.

Iesus ergo ut uidit eam plorantem, & Iudæos qui uenerant cum eo plorantes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum, & dixit: Vbi posuistis eum? Dicunt ei: Domine, ueni & uide. Lachrymatus est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci, facere ut & hic nō moreretur?] Ad lachrymas quidem natura mota est, & cohibebatur propter Martham flentē, & illam & eos qui aderant. Dominus autem infremit in affectionem spiritu, hoc est increpat per spiritum confusionem, & cohibet illam. Et sic rogat, ut non cum ululatu esset interrogatio. Quia enim contristatus fuit, homo enim erat uere, & ut credibilis esset humana natura, permisit illi proprium operari: & aspere tractat carnem, increpat'que eam spiritu sancti uirtute. Itaque caro non ferens increpationem, turbatur & fremit, & cum mœrore pugnat. Hæc autem omnia dominus naturam pati permittit, & ut confirmet quod uere & non apparenter tantum sit homo: & ut doceat nos & terminos, & modum tristitiæ ac mœroris ponere. Nam absque compassione & lachrymis esse, bestiarum est. Multum autem lachrymari, plorare & contristari, mulierum. Igitur quū nostræ carnis & sanguinis particeps esset, particeps quoq; fuit humanarum & naturalium affectionum. Interrogat autem, Vbi posuistis? non ut ignorans: quomodo enim ignoraret, qui sciebat & mortuum, quum procul esset? uerum uult omnia ab eis discere, ne seipsum miraculo temere ingerere uideatur, sed exoratus facere, quo & omnis suspicionis tolleret signa. Quia autem nulla adhuc coniectura resurrectionis Lazari ostensa erat, neque illuc putabatur uenisse, ut resuscitaturus illum, sed ut deploraturus, dicunt ei: Domine, uade & uide. Maligni autem Iudæi iterum malignitatem contexunt, tametsi tanta calamitas ante oculos ipsorum sita erat: sed quid dicunt? Non potuit hic, qui aperuit oculos cæci, facere, ut hic non moreretur? Vellicabant autem miraculum cæci illuminati, quum deberent signum illud admirari. Et hi à morte illius, etiam illud quasi non esset factum, calumniantur, eleuandóque ac taxando præoccupant, non expectarunt finem rei. Ita ipsorum mentes corruperat inuidia.

Iesus ergo rursum fremens in semetipso, uenit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis impositus erat ei. Ait Iesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius: Mortuus fuerat, domine iam olet, quadriduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nónne dixi tibi, qđ si credideris, uisura esses gloriã dei? Sustulerunt ergo lapidẽ à loco, ubi is mortuus fuerat positus. Iesus aũt attollens sursum oculos, dixit: Pater gratias ago tibi, quoniã audisti me. Ego autem sciebã, quod semper audis me: sed propter turbam, quæ circũstat dixi, ut credant quod tu me miseris.] Quare Euangelista sursum deorsum'que uertit, quod lachrymatus sit Iesus, & infremuerit passioni? ut discamus nos quod uere natura nostra amictus fuerit. Nam quum super omnes Euangelistas sublimiora de domino loquatur, & magna diuitiarum eius mysteria tradat, eapropter & in corporalibus humiliora loquitur: unde & in luctu dicit, quod ualde se hominem ostenderit. Ex hoc monstrans carnis ueritatem, ut tu discas, quod quamuis deus fuerit, fuerit & homo. Nam sicut Lucas ab agonia & guttis sanguineis & sudore: ita & hic à luctu credibile facit, quod carnem uere gestauerit. At cuius gratia non superposito lapide resuscitauit Lazarum: sed dicit, tollite lapidem? Etenim quum mouerit mortuum corpus uoce, & confirmatum animauerit, multo magis lapidem mouere potuisset uoce. Tollite (dicit) lapidem, ut illi testes fiant miraculi, & ne iterum dicant sicuti de cæco: Hic est, nõ est hic. Nam adesse in loco, & tollere lapidem suis manibus, sufficientia erant ad obturanda ora ingratorum, qui signi testes facti erant. Porrò Martha male credula, dixit: Iam fœtet, quadriduanus enim est: quasi impossibile existimans propter dierum multitudinem fratrem suscitari. Ita adhuc humi uersabatur. At Christus faciens eam recordari eorũ quæ ante dixerat, & ferme increpans ut male memorem dicit: Nónne dixi tibi, quod si credideris, uidebis gloriã dei? Discipulis igitur dicebat: ut glorificetur filius dei propter hoc mortuus est Lazarus. Marthæ uero inquit, gloriam uidebis dei, de patre dicens. Infirmitas enim audientiũ in causa est, ut uarie hæc dicantur. Nam quum Iudæi adstarent ibi, nõ dignum erat dicere dominum: Videbis gloriam filij dei. Alioqui tiisus fuisset de seipso arroganter loqui. Nunc autem de patre cœlesti dicens, sermonem facit modestiorẽ, minusq; repudiandum. Quare aũt precatus est, imò precantis figuram suscepit, ipsum dominum dicentẽ audiuimus. Inquit enim: propter circunstantem turbam dixi, ut credant quod tu me miseris. Quod autem dicit, ita se habet: Vt ne aduersarium dei me putent, ut ne dicant, non est ex deo: ut ostendam opus fieri secundum tuam uoluntatem. Quod autem hoc sit, & non propter alium usum, sed propter circunstantes uideatur orare, uide rationem: Gratias ago tibi qui audisti me. Quis autem orauit sic unquàm? Prius enim quàm dixisset aliquid, inquit: Audisti me. Et ita non oratio, sed figura orationis est, & indicium solum. Quod autem non opus habet oratione, manifestum est ex multis alijs, quæ absq; oratione faciebat. Tibi dico dæmonium, egredere ab illo. &, Volo, mundus esto. &, Remittantur tibi peccata tua: quod maximũ omnium. Et, mare sile & quiesce. Igitur ut circunstantes credant, quod è supernis sit, & non contrarius deo. Nam hæc faciens, omnibus modis ostendebat suam erga patrem gratitudinem. Et quum nihilominus dicerent, non est ex deo: quid non dixissent, si nihil tale fecisset?

Atque hæc quum dixisset, uoce magna clamauit: Lazare, ueni foras. & prodijt qui fuerat mortuus, manus & pedes habens reuinctos fascijs sepulchralibus. Et facies illius sudario erat obuincta. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & sinite abire. Multi ergo ex Iudæis, qui uenerant ad Mariam, & uiderant quæ fecisset Iesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad pharisæos, & dixerunt eis quæ fecisset Iesus.] Quum gratias egisset patri dominus, potius quàm orasset, ut dictum est: non enim egebat oratione, & orationis subsidio, utpote æqualis patri potentia: clamat uoce magna, ut authoritatem & potestatem habens. Non enim dixit: In nomine patris mei Lazare ueni foras: neq;, Resuscita eum pater: sed cum authoritate, ut dictum est, obturans omnino ora eorum, qui illũ patre minorẽ dicunt. Quid enim par potestati huic fuit unquàm? dũ loquit mortuo

mortuo tanquàm uiuenti, & dicit: Lazare ueni foras. Ecce nunc opere impletum est hoc quod dixit: Venit hora quum mortui audiēt uocem dei, & qui audiuerint, uiuent. Nam ne quis existimet, quod Iesus ab alio acceperit operationē, prædicit quod hoc per opera monstraturus sit. Cæterum magna uox saluatoris, quæ Lazarum suscitat, symbolum est magnæ tubæ, quæ sonitura est in communi resurrectione. Magna autem uoce clamauit dominus, & id ꝓpter hoc, ut obstrueret ora Gentiliū dicētiū in sepulchris esse animas. Vocat enim illam, ut procul absentem. Quemadmodum autem resurrectio ista particularis, ita & uniuersalis in momēto & ictu oculi erit. Egressus autem (inquit) qui mortuus erat, obuinctus manus & pedes. Nō minus enim uidebatur esse mirabile uinctum egredi quàm suscitari. Et miraculum erat uere uinctum moueri, coniunctum miraculo resurrectionis. Iubet uero illum solui, ut prope facti & accedentes uideant quod illeipse sit. Ire aūt illū dicit, ad ostentationē fugiendam. Non enim ducit illum secū, neq; iubet ut secum ambulet, ut sic sese ostentet. Facto autem miraculo, spectantium alij quidem crediderunt, alij autem annunciauerūt pharisæis, nimirū ut prophanā rem: quia aut sus fuerit imperare, ut effodiatur sepultus.

Congregauerunt ergo pontifices & pharisæi consilium, ac dicebāt: Quid facimus, quia homo hic multa signa facit? Si dimiserimus eum sic, omnes credent in eum: & uenient Rhomani, & tollent nostrum tum locum, tum gentem.] Obstupescendus & admirabilis erat, qui tanta facit miracula. Pharisæi autē eum magis quærebāt occidere: id quod extremæ insipiētiæ fuerit, quod morti se tradituros existimabant eum qui mortem in aliorum uincebat corporibus, conabāturq; ita gloriam eius obscurare, atq; post tanta miracula purum esse hominem arbitrabantur. Quid faciemus, dicentes, quia hic homo multa signa facit? Et quale hoc crimē, quod signa facit? Oportebat ergo credere & admirari, & non adhuc habere pro homine puro. Vide autem malignitatem Iudæorum, populum cōmouere studentiū: quia rationē afferūt, quasi populi multitudo periclitatura esset, & à Rhomanis perdenda ob tyrannidis suspicionem. Nam si permiserimus eum sic, turbam multam habebit post se, quæ signorum exhibitione sequetur, & nos omnes de tyrannide suspectos habebunt Rhomani, & tollent nostras ciuitates & euertent. Hæc autem (ut dixi) præ malitia dicebant. Vt enim non uideantur insidiari Christo propter inuidiam, commune periculum in medium afferunt, concitantes populum contra Christū, quasi perditionis author ille esset futurus. Accipe autem & aliter miraculum hoc. Est enim mens nostra amica Christo: sæpe aūt ab humana uincitur natura, & incidit in peccatū, & moritur morte animæ miserabili, digna cui misereat Christus. Amicus em̄ est ei quæ mortua. Sorores igit̄ & cognatæ mētis mortuæ, caro ut Martha, crassior em̄ & corpulentior est Martha: anima aūt ut Maria, quæ magis pia & honesta, accedant ad Christū & prócidant, habentes & confessionis cogitationes, quæ ut Iudæi illam sequant̄. Iudas em̄ confessio dicit̄. Et omnino dominus ubi adstiterit ad sepulchrū, & cæcitatem quasi lapidem quendam iacentem super sepulchrū, tolli iusserit, in memoriā reducēdo futura, & bona & supplicia, clamauerit̄q; magna uoce tubæ Euangelicæ: Lazare ueni foras ex sepulchro: ne sis sepultus in temporalibus distractionibus & affectionibus, sicut & discipulis dicebat: Non estis ex mundo, sed ego uos elegi de mundo. *Ioan. 15.* Et iterum Paulus: Et nos exeamus ad eum extra castra, hoc est mundum. Atq; ita excitat à peccato mortuum: corruptæ enim fuerunt malitia cicatrices, sed quæ propter hoc fœtebāt. Idcirco quadriduanus mortuus eratquatuor diurnis & lucidis uirtutibus priuatus, & ad illas immobilis & ociosus existens. Veruntamen quāuis & immobilis fuerit, manusq; ac pedes uinctus, ac propriorum peccatorum catenis constrictus, & ad omne opus bonum inutilis declaratus, quamuis etiam faciem sudario obtectus, ita ut nihil diuinum uidere queat, à carnali uelamēto impeditus, & in summa pessime affectus. Et secundum uirtutem practicam, quæ per manus & pedes: & secundum contemplatiuam, quæ per contectam faciem significatur. Quamuis autem sic misere habeat, audiat tamē, Soluite illum, boni & cooperarij salutis angeli uel sacerdotes: & remissionē ei date peccatorum, ita ut ire & moueri possit ad operandum bonum. Quidam autem *Heb. 13.*

per Martham quidem intellexerunt synagogam Iudæorum: Mariam uero, ecclesiam ex Gentibus. Et synagoga quidem Iudæorum turbat circa plurima: multa enim sunt mandata legis, & operatu difficilima. at ecclesia ex Gentibus nō multis opus habet mandatis, sed paucis, in quibus tota lex & prophetæ pendent, quæ de charitate posita sunt. Per fratrem autem illarum, qui ex mortuis surrexit, animas quæ propter peccatum in
Psal. 9. infernum descendunt, iuxta illud: Conuertantur peccatores in infernum. Illas enim animas resuscitat dominus.

Vnus autem ex ipsis Caiphas, quum esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquam, nec perpenditis quod expedit nobis, ut unus homo moriatur pro populo, ac non tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit, sed quum esset pontifex anni illius, uaticinatus est, quod Iesus moriturus esset pro gente: & nō tantum pro gente, sed ut filios dei qui erant dispersi, congregaret in unum. Ab illo ergo die consultabant inuicem, ut interficerent eum.] Cum alijs apud Iudæos & pontificatus dignitas erat corrupta, simul ac uenalitij facti fuerūt principes, ne ultra per omne tempus uitæ unus, sed duntaxat in annū unū sacerdotio fungeret. Et quāuis ita corrupta foret dignitas, adhuc tamen aderat spiritus sanctus operans in his qui uncti erant. Postquàm autem manus iniecerunt in Iesum, tunc omnino gratia dereliquit illos, & transijt ad apostolos. Igitur alij quidem in cœtu concilij mortem Christi meditabantur: pontifex autem ita erat sanguinarius, ut & nudo (quod aiunt) capite, contra Christum impudentissime sententiam ferret. Immo & alios quidem reprehendit, quod nō intelligerent quod oportebat, & ignaui essent in dispiciendo quid ad rem cōducat. Nam uos (inquit) nescitis quicquam. Desides (inquit) estis ad intelligendum: & non cogitatis quod expediat unum mori, & saluari omnem populum. Hoc autem ipse quidem sinistro animo dixit. Veruntamen gratia spiritus, ore illius usa est ad prædicendum futura, tametsi pollutum eius cor non attigerit. Vide igitur quanta potentia spiritus. Fecit enim ut à mala mente procederent uerba mirabilem habentia prophetiam. Nam mortuo Christo, omnes qui crediderunt ex Gente, à magno & æterno supplicio liberati fuerunt. Et non pro gente solum Iudaica mortuus est, sed ut & alij filij dei, hoc est Gentes in unum congregarent. Filios autē
Ioan. 10. dei nominat Gentes, quemadmodum & alio loco inquit: Et alias oues habeo, quas postea uocat. uel secundum quod omnium pater est, creando nos generans, & secundum quod decorauit nos, ad imaginem condens propriam & similitudinem. Igitur si-
Act. 17. cut & in Actis Paulus ad Athenienses concionans, inquit: Genus igitur quum simus dei. Itaq; quia homo animal est principale, & secundum hoc assimilatum deo, filius dei dicitur omnis. Próinde quū dispersos nos uarijs modis satanas à deo, & ab inuicem diuulsit, ut unusquisq; sæuiret contra proximum propter diuitiarum amorem & uanam gloriam: Christus ita in unam nos collegit ecclesiam, & sub unum coēgit iugum, tam eos qui prope, quàm qui longe erant, unum corpus faciens: ut is qui Rhomæ habitet, eum qui in India est, suum membrum esse credat, & omnium unum caput fateatur esse Christum. Et ab illo die consultarunt ut interficerent Iesum. Manifestum quod ab illo die sententiam confirmarunt, & antea quidem cædem eius meditabantur, sed remissius. Et quæstio magis erat quàm sententia: nunc autem postremum iudicium & firma sententia. Prius enim (inquit) quærebant occidere illum. Et ipse quoq; eos arguens, inquit: Quid me quæritis occidere? Consydera igitur pontificalis dignitatis uirtutē, quomodo plena sit gratia spiritus, tametsi indigni sint qui illam gerant. Et honora sacerdotes digne propter gratiam in eis, non propter eorum uoluntatem. Igitur non solus Caiphas prophetat, sed & alij multi indigni futura dixerunt. Pharao de fertilitate ac sterilitate: Nabuchodonosor de regnis & Christo: & Balaam de Christo. Non autem cōtinuò si quis prophetat, propheta dicit: sed si quis propheta, ille & prophetat: sicut neq; omnis qui medicinam parat, medicus: neq; iustus, iustum quiddam faciens: sed qui iuste facit,
Deut. 16. iuxta dictum illud: Iuste quod iustum est persequere. Prophetat & Caiphas, sed nō prophetica mente, & propterea non propheta.

Iesus ergo iam non propalàm ambulabat inter Iudæos, sed abijt in regionem iuxta desertum

desertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephræm, & ibi uersabatur cum discipulis suis. Instabat autem pascha Iudæorum, & ascenderunt multi Hierusalem è regione ante pascha, ut purificarẽt se. Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur inter se, in templo stantes: Quid uidetur uobis, quod non uenit ad diem festum? Dederant autẽ pontifices & pharisæi præceptũ, ut si quis cognouisset ubi esset, indicaret, ut comprehenderent eũ.] In condemnationẽ Iudæorũ secedit dominus: interim & nos docens, ne nos temere periculis ingeramus, etiam pro pietate: sed stemus quidem fortiter deprehensi, nõ deprehensi autem, ne in uoluntariũ periculum propter incertũ euentũ irruamus. Vide autem stultã Iudæorũ sententiã, neq; tempore festiuitatis à cæde abstinẽt, sed cædẽ committere cõsultãt. Et ascenderũt ut purificarent. Qui peccarant uel sponte, uel inuitus, nõ agebant pascha, nisi prius purificati essent, iuxta consuetudinẽ loci, & ieiunantes, & rasi, & deputata quædã sacrificia offerẽtes. Illi igit optimi insidiant domino, & dicebãt: Quid uidetur uobis, quod nõ ueniat ad festũ? hoc est necessariò aderit, & si nihil aliud, tempus coget eũ illaqueari. Quũ magis oportebat condemnatos propter festiuitatẽ absoluere, tũc absq; causa insidiãtur domino. Et siquidẽ priuati hæc soli fecissent, uisum fuisset imperitiæ dandũ: nunc autẽ pharisæi præcipiũt, ut prodatur & cõprehendatur. Recte igit secedit ab illis. Nã uerbũ dei prius quidẽ libere ambulabat in Iudæis, quũ per prophetas annunciaretur: nunc autem nõ ultra, sed secedit in solitudinẽ, Gentiũ ecclesiam, de qua dictũ est: Filij desertæ plures, quàm eius quæ habet uirũ. Porrò prope Ephræm erat so- *Esa.54.*
litudo illa. Ephræm aũt dicitur fertilitas. Frater hic posterior erat Manasse, qui natu maior erat. Manasse uero interpretatur obliuio. Itaq; Iudæorũ populus, quum maior natu filius dei. Filius enim meus (inquit) primogenitus Israël: sed uenit in obliuionem coram *Hiere.31.*
deo. Ephræm autem, hoc est fertilitatem ex Gentibus, secundum filium facit dominus per Euangelicum uerbum, derelicta Iudæa.

CAPVT XII.

IEsus ergo ante sex dies paschæ uenit Bethaniã, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit à mortuis. Fecerunt autẽ ei cœnã ibi, & Martha ministrabat. Lazarus uero unus erat de numero discumbentiũ cũ eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pisticæ preciosæ, & unxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis. Domus autem impleta est ex odore unguenti.] Decima quidẽ mensis accipiunt ouem immolandam in pascha, & ex eo tempore requirere incipiũt quæ necessaria ad festũ. Denicq; & cœna quæ ante sex dies, quæ est nona mensis, lautius epulãtur, & initia festiuitatis illo die faciunt. Ideo & Iesus simul cœnauit in Bethaniã ueniẽs. Ostẽdere autem uolens Euangelista ueræ resurrectionis Lazari signum, dicit: Lazarus aũt unus erat recumbentiũ. Non enim ut apparuit statim mortuus est: sed mansit multo tempore, solita faciens, comedens ac bibens, atq; alia agens. Dicendo aũt quod Martha ministrarit, significauit quod in domo eius cœna fuerit. Obserua aũt fidẽ mulieris, q̃modo nõ permittit ancillis ministeriũ, sed p̃ seipsam ministrat. Et Paulus de muliere uidua dicit, quæ sanctorũ pedes lauit. Igitur ipsa omnibus *1. Timoth.5.*
ministrat, Maria autẽ soli Christo honorẽ impendit. Quoniã eũ nõ accedebat ut homini, sed ut deũ. Nam unguentũ ꝓpterea effudit, & capillis capitis tersit, quod nõ haberet opinionẽ de illo, qualem multi, tanquàm de puro homine, sed ut domino, & deo. Assumitur autem Maria in anagogica expositione, ad deitatem patris & domini omnium. Maria enim domina interpretatur. Igitur domina omnium, deitas patris unxit pedes Iesu, carnẽ dico uerbi quæ in nouissimis, ungento spiritus, sicut & Dauid dicit: Propte- *Psal.44.*
rea unxit te deus tuus oleo exultationis. Et magnus ille Petrus: Cognoscat omnis do- *Act.2.*
mus Israël, quia dominum & Christum illum deus fecit, hunc Iesum quem uos crucifixistis. Nam caro à uerbo assumpta, diuino spiritu, qui accessit ad uterũ uirginis, uncta est & facta id quod uerbum, hoc est deus: impleuitq; mundum sua fragrantia, sicut & ungentum Mariæ domum omnem bono odore repleuit. Qui autem capilli, quibus extersit pedes? Vel certe qui ornant caput dei & principalem eius substãtiam, sancti. Hi

enim quia sunt in gloria dei, mundus & ornatus eius utique dicuntur: quia & participes facti sunt unctionis carnis domini, quos & Dauid participes uocat. Et Paulus quo-
2. Corinth. 1. que ad Corinthios dicit: Qui confirmat nos uobiscum in Christo, & unxit nos deus. Et alio loco: Christos scimus dici eos, qui secundum Christum uixerunt. Igitur per capillos, Christiani intelligantur, qui pedes exterserunt Iesu, & participes facti sunt diuinæ unctionis. Mortuum quiddam capilli sunt, mortui sunt & hi qui Christi. Carnem enim suam crucifixerunt, & mortificarunt membra quæ super terram, mundoq; mortui sunt. Ornant caput capilli, & gloria sunt illius: gloria dei sunt & sancti, quorum lux coram hominibus fulget, & glorificatur propter eos pater. Illi & edunt ac bibunt in gloriam dei, & in membris glorificant eum. Et tu quoque quia mentem tuam tanquàm alterum Lazarum resuscitauit Iesus, & suscipis illum in domum animæ, & conuiuium habet cũ eo mens quæ resurrexit, unge pedes domini ante sex dies paschæ, priusquàm ueniat pascha futuri seculi, quandiu in mundo hoc uersaris, qui in sex diebus est cõditus. Pedes Christi, Apostolus & Euangeliũ. Affer igit̃ unguentũ uariarũ uirtutum, quorum optima tanquàm nardus feruida fides, in unum collectis affectionibus. Nisi enim feruidam & studiosam, uirtutibusq; præditam habitudinem erga mandata ostenderis, mortuisq; tuis membris quasi capillis exterseris, & nisi illum receperis, non poteris domũ tuã benedictione replere. Nam pedes domini minimi fratres, per quos uadit Christus ad uniuscuiusq; ianuam, quærens quæ utilia sint, quos unge eleemosynæ unguento. Atque multi quidem miserentur ad ostentationem: ideo nullam in se utilitatem recipiunt. Receperunt enim mercedem in hac uita. At tu exterge capillis capitis, utilitatem in anima tua accipe, in principali parte lucrum eleemosynæ congrega. Et si quid mortuum habes & inanimatum, sicut sunt capilli, in hoc bonũ unguen-
Dan. 4. tum intingito. Peccata enim tua (inquit) eleemosynis dele.

Dicit ergo unus ex discipulis eius, Iudas Simonis Iscariotes, qui erat eum proditurus: Quare hoc unguentum non uenijt trecentis denarijs, & datum est egenis? Dixit autem hoc, nõ quia pauperes illi curæ essent, sed quia fur erat, ac marsupium habebat: eaq; quæ mittebantur, portabat. Dixit ergo Iesus: Sine illam, in diem sepulturæ meæ seruauit istud. Pauperes enim habetis uobiscum, me uero non semper habetis.] Iudas quum esset auarus, reprehendit honoris modum. Quare enim non obtulisti pecuniam (inquit) ut possem scilicet furari, sed unguentum? Quomodo igitur alius Euangelista dicit, quod omnes discipuli hoc dixerunt? Dicendum igitur, quod & omnes quidem dixerint, sed non tali mente alij, qua ille. Non reprehendit autem eum dominus, quamuis sciret furaci animo hoc dixisse illum: nolebat enim illum confundere: docet enim & nos longanimes debere esse erga tales: sed occulte opprobrat ei, pditionẽ, tãetsi propter auaritiam traditurus esset eum in mortem. Ideo & sepulturæ meminit, perstringens insipiens eius cor, si quo pacto corrigatur. Et quod subditur, talem quendam sensum habet: Pauperes enim (inquit) semper habetis uobiscum, me autem non semper habetis, eo quod breui abiturus sum, te mortem mihi machinãte. Igitur si onerosus tibi sum, & molestus ille in me honor, expecta paulisper & eris liber à me, & tunc scies nũ propter pauperes opus habeas unguenti uenditione. Quare autem si quidem auarus erat & fur, pecuniarum dispensationem ei permisit dominus? propter istucipsum quod fur erat, ut omnem ei occasionem auferret. Non enim poterat dicere, quod propter pecuniarum amorem eum prodiderit. Nam satis consolationis ex marsupio habebat, & neque marsupiũ gerens fidelis erat. Portabat enim, hoc est furabatur, quæ mittebantur: sacrilegus erat, in suum usum rapiens ea, quæ in diuinum dabantur. Audiant sacrilegi quarum partium sint. Et caput malitiæ est, quod postea uendidit dominum. Vides
1. Timoth. 6. quò ferat auaritia? ad proditionem. Bene igitur Paulus radicem omnium malorum hanc uocauit, utpote, quæ prodiderit dominũ, & quotidie hoc faciat. Nonnulli aiunt ideo creditam Iudæ pecuniarum dispensationem, ceu minorem alijs. Nam pecunijs
Act. 6. ministrare minus est quàm doctrinæ, sicut et in Actis dicunt apostoli: Non licet nobis relicto sermone ministrare mensis.

Cognouit

Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quod esset illic: & uenerunt non propter Iesum tantum, sed ut Lazarum quoque uiderent, quem suscitauerat à mortuis. Consultabant autem principes sacerdotum, ut & Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.] Beneuoli fuerunt hi, qui ad Iesum uenerunt, & non sicut alij maleuoli & insani. Venerunt enim (inquit) non propter Iesum, sed ut & Lazarum uiderẽt. Nam quũ reuera maximũ miraculum esset, multi cupiebant eius q surrexerat spectatores fieri: fortassis expectantes audire à Lazaro de ijs quæ in inferno. Pharisæi autem tam inhumani erant, ut non solum Iesum, sed & Lazarum occidere cuperent: eo quod multis author salutis fieret, & miraculo suo ad fidem simpliciores adduceret. Ita apud illos crimen erat, si cui benefieret: immo hoc male habebat eos, quod instante die festo omnes ad Bethaniam currerent, fierentq; auditores miraculi, & eius qui resurrexerat spectatores.

Postero die turba multa, quæ uenerat ad diem festum, quum audissent quod ueniret Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & præcesserunt obuiam ei, & clamabant: Hosanna, benedictus qui uenit in nomine domini rex Israël.] Quum secessisset paululum in solitudinem dominus, ut restingueret furorem homicidarum, iterum libere accedit, & iterum comparet. Instabat enim nunc tempus passionis, & non ultra oportebat eum latere, sed dare se pro salute mundi. Vide autem consequentiam passionis. Suscitauit Lazarum miraculo hoc maximo omnium ad finem reseruato, eapropter multi confluebant & credebant, credentibus multis maior nascebat inuidia. Inuidiam autem secutæ sunt insidiæ & mors, dicit enim: Quum audissent turbæ, quod ueniret Iesus, occurrerunt ei cum gloria, propter miraculum Lazari, maiorem illi impendentes honorem quàm homini puro debeatur. Non enim eum ultra ut prophetam habebãt illum. Quem enim prophetarum sic uenerati sunt olim unquàm? unde & dicebant: Hosanna, benedictus qui uenit in nomine domini. Ex his autem uerbis colligimus primum quidem, quod deus sit. Nam hosanna interpretatur, salua obsecro: sicut & in centesimo septimo psalmo à septuagínta in Græcum uersum est, ubi Hebraice habet, o sanna, Græce dicitur, ô domine, salua obsecro. Saluare autem dei solius est, & ad ipsum dictum est, Salua nos domine deus noster. Et ex omnibus locis collegerit quis, quod salutem soli deo scriptura tribuat. Igitur primum quidẽ hoc ostendunt, quod dicta Dauid de Christo doceant, quod deus sit: deinde quod & proprie deus. Nam qui uenit, inquit, non qui ducitur: nam hoc seruitutis est, illud autem potestatis. Dicendo uero, in nomine domini, istucipsum docet, quod ipse uerus sit deus: non enim dicit eum uenisse nomine serui, sed domini. Et insuper asserunt, quod non sit aduersarius deo, sed in nomine patris uenerit, sicut & ipse dominus inquit: Ego ueni in nomine patris mei, alius autem ueniet in nomine suo. Porrò regem Israël appellauerũt eum, fortassis sensibile quoddam regnum imaginantes: expectabant enim, ut surgeret rex maior supraquàm fert humana natura, qui liberaret eos à Rhomanorum imperio. *Ioan. 5.*

Nactus autem Iesus asellam, sedit super eam, sicut scriptum est: Noli timere filia Sion, ecce rex tuus uenit sedens super pullum asinæ. Hæc autem non cognouerunt discipuli eius primum: sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt quod hæc essent scripta de eo, & quod hæc feciissent ei.] Quomodo alij quidẽ Euangelistæ dominum dicunt ad discipulos dixisse, Soluite, & adducite mihi: Ioannes autem hic nihil tale dicit, sed tantum inquit, Nactus Iesus asellam? Et cur hoc? Nunquid inter se dissident? Cæterum quod illi dixerunt fusius, hic quodam compendio dixit. solutam enim à discipulis & adductam inuenit, & sedit super eam. Et propterea etiam prophetiam impleuit Zachariæ, qui dixit: Ne timeas filia Sion, ecce rex tuus uenit tibi sedens super pullum asinæ. Quia enim ut in plurimum reges Hierusalem iniusti & auari fuerunt, dicit propheta: Ne timeas Sion. nam rex de quo prædico tibi, non talis est, sed mitis & modestus, & nullam præ se ferens arrogantiam. Id'que ostenditur ex eo quod insidens asino ueniat. Non enim exercitum post se trahens ingressus est, sed asino uectus. Erat & futuri symbolum, quod ipse sederit super asina. Immundum enim animal hoc in lege *Zach. 9.*

symbolum erat immundi Gentilium populi, super quo insedit dei uerbum Iesus, subiiciens indomitum & ineruditum illum, quasi pullum, nouum dico populum: & adduxit in Hierusalem ueram, quum factus esset subditus ei. An non & eos qui ex Gentibus, congregauit in cœlum dominus, factos sibi in populum, & obedientes eius prædicationi? Declarabant autem & palmæ, quod'que fortis quidam, & quod uictor fuerit mortis, resuscitato Lazaro. Palma enim in certaminibus datur uictoribus. Fortassis autem significabant eum qui laudabatur, cœlestem esse, & è summis uenisse. Sola enim aliarum arborum erigit se in ipsum cœlum, ut sic dicam. In summitate autem folia habet, alba germina in folio ferens. Porrò in trunco & medijs usque ad fastigium aspera est, & uix ascensilis: in ramis autem uirgas erectas promittens. Ita & qui ad cognitionem uerbi & filij dei properat, asperam quidem illam inueniet, ambulans per labores uirtutis. Veniens autem ad summitatem scientiæ, assequetur fulgidissimum lumen Theologiæ, & reuelationē inuisibilium & ineffabilium, quasi candidissima palmarum germina. Cæterum admirare hic Euangelistam, quomodo non erubescat, sed inuidiget primum apostolorum ignorantiam. Hæc enim (inquit) non cognouerunt discipuli eius primum, sed quando Iesus glorificatus est. Gloriam autem dicit ascensionem post crucem & passionem. Tunc enim cognouerunt in aduentu spiritus, quod de illo essent scripta. Nam fortassis sciuerunt, quod fuerunt scripta: quod autem de Iesu, ignorauerunt: idq; utiliter, alioqui scandalizati fuissent, quum crucifigeretur. Siquidem res à scriptura annunciatus, fuisset talia patiens.

Testabatur igitur turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum uocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuiam uenit ei turba, quod audierant eum ædidisse hoc signum. Pharisæi ergo dixerunt inter se: Videtis quod nihil proficitis. Ecce mundus post eum abijt.] Turba (inquit) quæ uiderat miraculum de Lazaro, ideo & occurrerunt ei cum gloria, hi qui audierant hoc factum signum, scilicet credentes. Neque enim nisi credidissent, ita repente inde abijssent. Pharisæi autem dicentes, Videtis quod non proficitis quicquam, non ex malitia hæc loquuntur. Non enim fuerunt ex his, qui mortem meditati erant Iesu, sed beneuoli quidem esse uidentur: sed nondum libere loqui audentes, eo quod non audebant manifeste resistere his, qui contra dominū sæuiebant, & per occasionē tentant reprimere illos: Quæ uestra utilitas ex multis contra hominem hunc insidijs? quantum enim insidiamini, tantum hic crescit & augetur gloria eius. Nam mundus, hoc est omnis multitudo post eum uadit: atque ita quia nihil efficitis, cessate ab insidijs, ut ne frustra iniustitiam patretis.

Erant autem quidam Græci ex his, qui ascenderant ut adorarent in festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eum, dicentes: Domine, uolumus Iesum uidere. Venit Philippus, & dicit Andreæ. Andreas rursum & Philippus dicunt Iesu. Iesus autem respondit eis, dicens: Venit hora, ut glorificetur filius hominis. Amen amen dico uobis, nisi granum frumenti decidens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si uero mortuum fuerit, multum fructum affert.] Propter pulchritudinem templi, & ea quæ de Iudæis dicebantur, multi etiam Græcorum ascenderunt adoraturi. Hi autem prope fuerunt, eo quod & proselyti fiebant, hoc est accesserunt ad Iudaismum. Igitur fama communicata de Iesu, accedunt ad Philippum, & rogauerunt eum ut uiderent Iesum, hoc est petiuerunt. At ille (sed uide modestiam & bonum ordinem) Andreæ dicit, tanquàm ei qui ante se erat, & ille non arrogat sibi suggestionem, non enim in authoritate erat: sed simul accipit & Philippum, & ita fidenter domino referunt. Tantus ordo, amórque mutuus inter eos erat. Quid igitur dominus? quum discipulis interdixisset, ne in uiam Gentium abirent, uidebatq; Gentes iam se accedere. Græci enim, qui uolebant eum uidere, omnino Gentiles erant. Iudæos autem sciebat sibi insidiari. Tempus (inquit) nunc est accedendi ad passionem. Venit enim (inquit) hora crucis, ut glorificetur filius hominis. Nam quid opus est Gentes, quæ nos accedunt, non suscipere: & accurrere ad Iudæos, qui odiunt & persequuntur? Igitur quia ex Gentibus ueniunt ad nos, nunc est tempus ut crucifigar. Igitur permittam

mittam Iudæis, ut insidiandi finem faciant, & permittam eis ut crucifigant me: ut certe nullam habeant excusationem posthac, quum iuste reliquero eos, ut crucifixores & interfectores meos, & contulero me ad Gentes, quæ nunc uenire inceperunt ad doctrinam meam. Nam ualde iniustum est nihil dari Gentibus, quæ uerbum & salutẽ sitiunt: Iudæis autem qui respuunt sibi data, & insidiantibus benefactori, luxum suppeditare. Insuper ne scandalizentur discipuli, quod quando & Gentes accedere inceperunt, tunc moriatur, dicit, quod suum mori fidem Gentium magis aucturum sit. Nam sicut granum frumenti, quum semiuaueris moritur, tunc multum fructum affert: ita utique & mea mors magnum fructum in fide Gentium apportat: & ita nullus scandalizetur, quod adductio Gentium per mortem meam prohibeatur, sed ab exemplo grani credat casum in morte mea, incrementum eorum qui crediderunt allaturum. Nam si hoc in grano fit, multo magis in me. Quum enim mortuus fuero, & resurrexero, multo magis ostendam uirtutem meam: quum resurrexero, omnes credent mihi ut deo.

Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam æternam custodiet eam. Si quis ministrat, me sequatur: & ubi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, cohonestabit eum pater.] Quoniam prope erat passioni dominus, & sciebat discipulos mœrore plenos fore: ideo dicit, quod usqueadeò nõ oportet uos in mea morte mœrere, ut etiã uos quoq; nisi moriamini, nullum lucrum habebitis. Et in summa, omnis homo, qui præsentem uitam diligit, & animam suã amat, hoc est sua desyderia absurda facit, & permittit ei quod non oportet, nec cõtemnit mortẽ, perdit eã: qui autem odit illam, hoc est qui non concedit ei, neq; ab illa flectitur, custodit illam in uitam æternam. Volens autem ostendere magnam auersationem, quæ habẽda est erga cõcupiscentias animæ, dixit, qui odit. Etenim nõ sustinemus ut uideamus faciẽ, uel audiamus uocẽ eorũ, q odio habent. Igit sic oportet esse affectos in absurdos animæ appetitus, ut extremo odio illos habeamus. Quod aũt dicit, qui odio habet animã suã in hoc mundo, declarat tẽporalẽ rem esse. Nã quia uidet crudele præceptum & graue, mitigat illud per hoc quod adijcit, in mundo hoc. Non enim (inquit) in imensum tẽpus iubeo haberi odio animã, sed in hoc transitorio mũdo auersare eã, quæ tibi tã absurda imperat. Subdit aũt & lucrũ dicens, In æternã uitã custodiet eã. Odio qui dem habes ad tempus, in secula aũt seruas uiuentẽ diuinã uitã. Quũ aũt adhortatur eos magis ad contemptũ præsentis uitæ, & contra mortẽ animat, dicit: Qui mihi ministrat, me sequat: ita promptus sit ad mortẽ ut ego. Imitationẽ aũt hic p opera dicit. Deinde & consolatio sequit: Vbi ego sum, & minister meus erit. Vbi aũt Christus? in cœlis: & ita qui per mortẽ eũ sequit, & nõ adhæserit huic mũdo, illic erit in cœlis. Opponunt enim inter se sursum & deorsum: qui diligit infra esse, sursum nõ erit: qui aũt fugit quæ infra sunt & mundũ, sursum & in cœlis erit. Nã si quis mihi ministrauerit (inquit) honorabit eum pater. Non dixit, ego honorabo eum: sed, pater: commẽdans per hoc, quod uerus filius sit. Pater enim honore prosequet talẽ, ut ministrũ ueri filij. Præterea p hoc docet, quod non sit contrarius deo. Deus enim & pater non cohonestaret eũ, qui sibi aduersatur. Igit ne amemus animã nostrã, ut seruemus eã à periculis pro ueritate, ut nolimus affligi p bono: sed si qdẽ ministri Christi sumus, exponamus eã periculis p ueritate. Et erimus omnino ubi nũc est Christus. Nõ de diuinis loquor dignitatibus, nõ ille natura est deo: sed in qbus humana natura ornari põt, ut ille deo natura, nos dij gratia & adoptiõe.

Nũc anima mea turbata est, & quid dicã? pater seruat me ex hac hora, sed propterea ueni in horam hanc. Pater illustra nomen tuum. Venit ergo uox de cœlo: Et illustraui, & rursus illustrabo.] Quid est quod dicit? Videtur enim sibijpsi contraria loqui. Nam qui superius uidetur admonere, ut exerceamur & parati simus ad mortem, & odio habeamus animã, hic nunc turbatur (inquit) moriturus, quod non est adhortantis ad mortẽ, sed auertentis. At si recte cõsyderaueris, inuenies qd turbari ipsum, adhortatio sit ad cõtemptũ mortis. Vt enim ne quis possit dicere, quod ipse extra humanas passiones constitutus, facile de morte philosophetur, & ipse extra pericula alios admoneat, ostendit quod & ipse ab humanis proprietatibus tentatus sit, & nostræ naturæ fuerit particeps,

quamuis à pœna. Idcirco quamuis mœreat & turbetur ut homo, qui natura uitæ amans est, non tamen mortem deuitat. Docet autem per hæc nos, ut nos etiamsi turbemur, & mœreamus, non fugiamus mortem: quia & ego, inquit, quum turber: homo enim uere sum, & permitto naturæ, ut sua ostendat: attamen non dico ad patrem, ut saluet me ex hora hac. Sed quid dico? Illustra tuum nomen, hoc est probetur tibi, ut ego suscipiam crucem & periculum pro salute omnium. Vide autem quod gloriam dei nominauit mori pro ueritate, ideo & pater: Et illustraui (inquit) & iterum illustrabo. Nam & miraculis quæ ante crucem, quæ & in medio nomine perficiebas illustraui, & iterum factis per te miraculis in ipsa cruce illustrabo, & post sepulturam quum resuscitauero te, & spiritum misero, magis glorioſum & meum nomen, & te constituam. Sunt autem qui intelligunt hoc dictum, Nunc cor meum turbatum est: non quod dominus timeat mortem secundum humanam naturam, sed præuideat eiectionem generationis Iudæorum exasperatricis, & dolens ac parcens eis turbatur propter eos, & misericors dolorem in se accipit. Neque enim dicam, quod mortem timeat. Matth. 10. Non enim ignorabat quam ob causam ad nos profectus esset, sicut & ipse dicit: Propter hoc ueni in horam hanc. Alioqui quomodo adhortatus fuisset alios, ne timeatis eos qui occidunt corpus?

Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij dicebant: Angelus ei locutus est. Respondit Iesus, & dixit: Non propter me hæc uox uenit, sed propter uos: nunc iudicium est mundi huius, nunc princeps mundi huius eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnes traham ad meipsum. Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.] Plures quum crassiores essent & imperitiores, putauerunt tonitruum esse uocem, quamuis articulata uox esset, & cognoscibilis. Statim enim obliti erant uerborum uocis, & solum eius sonum tenebant. Alij autem & uerba uocis tenebant, quæ dicebat: Illustraui & iterum illustrabo. Non intelligentes autem quis uerborum sensus, ab angelo dicta esse putabant, & ideo intellectu difficilia, utpote ab angelo dicta. Iesus autem non propter me (inquit) facta est hæc uox, sed propter uos. Equidem non opus habeo, ut discam quod illustrauerit pater, iterumque illustraturus sit nomen suum: uos autem opus habetis, ut discatis, quod non sim aduersarius deo, sed in gloriam nominis dei. Nam si per me nomen dei illustrandum, quomodo sum aduersarius dei? Propter uos igitur facta est uox, ut sciatis quod in gloriam sim dei. Quamuis autem scire non possitis, saltem interrogate, & discite quod ignoratis. Dicendo autem, Nunc est iudicium mundi huius, uidetur quidem superioribus male cohærere. Qualem enim consequentiam habet hoc ad illud quod dictum, Et illustraui, & iterum illustrabo? Omnino autem recte sequitur. Nam quia superius dixerat, Pater illustrabo: ostendit nobis dominus modum illustrationis. Et quis ille? ut eiiciatur quidem foras mundi dominus & uincatur: iudicetur autem mundus, hoc est, de eo ultio sumatur. Quod autem dicit, hunc sensum habet: Nunc iudicium & ultio mundi fit. Quia enim diabolus mundum morti subiecit, peccato omnibus hominibus obnoxijs factis: ad me (inquit) quum uenerit, & peccatum in me non inuenerit, morti autem ex æquo submiserit, condemnabitur à me: & sic ego ultionem de mundo sumam. Esto enim, quod alijs mortem propter peccatum attulerit: in me quid tale uidet, quod in reliquis, ut occidat? Igitur mundi iudicium, hoc est ultio nunc à me fit: quia enim ego occidam eum qui omnes occidit, & me quoque insontem inuasit, ultor ero omnium, qui ab ipso occisi sunt, & eiicietur foras tyrannus per mortem meam condemnatus. Nam eiicietur foras: metaphora est, sumpta ab his, qui in iudicijs condemnantur, & à tribunali exiguntur. Vel & sic intelligas, eiicietur foras: hoc est, in externas tenebras. sed & iterum erit extra potentiam hominum, & non ultra regnabit sicut prius in illis, & illorum animabus ac mortali corpore. Sed omnes ego traham ad me, quum exaltatus fuero in cruce. Nam omnes, etiam qui ex Gentibus, ad fidem in me trahentur. Etenim quia ipsi non possunt ad me uenire, eo quod à tyranno detenti sunt, ego uicto illo & foras eiecto,

& resectis

& resectis neruis potentiæ eius contra homines, traham etiam nolente illo. Id alio loco etiam rapinam nominauit. Nullus enim potest uasa mali diripere, nisi alliget fortem. Dicebat autem, Et si exaltatus fuero: significans qua morte esset moriturus, hoc est crucifigendus. Nam hoc significat altitudo crucis.

Respondit ei turba: Nos audiuimus ex lege, quod Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis, oportet exaltari filium hominis? Quis est iste filius hominis? Dixit ergo eis Iesus: Adhuc breue tempus lumen uobiscum est. Ambulate donec lucem habetis, ne uos tenebræ occupent. Et qui ambulat in tenebris, nescit quò uadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filij lucis sitis.] Existimantes reprehensuros se dominũ, & confutaturos eũ quasi non esset uerus Christus, dicunt: Si Christus quidem immortalis est, tu aũt de te dicis qd exaltãdus, q̃modo igit̃ credemus te esse Christum? Hoc aũt immeritò dicebant. Nam scriptura, quam legẽ appellant, non solum resurrectionis, sed & passionis meminit. Etenim Esaias utrunque ponit, passionem quidem & mortem, sic dicens: Vt ouis ad occisionem ductus est. Resurrectionem autem, dicendo: Et dominus uoluit eũ purificare à plaga, & ostendere ei lumen. Dauid quoq; & mortis, & resurrectionis mentionem facit. Non derelinques (inquit) animam meam in inferno. Et patriarcha quoq; benedicens Iudam, de Christo prophetizat: Recubuit & dormiuit ut leo, & sicut catulus leonis, quis excitabit eum? Atq; ita, qui hic negabant passionem, & immortalitatem Christo tribuebant, maligna id mente faciebant. Nos didicimus ex lege, hoc est scriptura. Dicit̃ enim omnis scriptura, ut sæpe diximus, lex. Quod Christus maneat in æternum. Verisimiliter hoc didicistis: manet enim in æternum, & ut deus, manet etiam post resurrectionem: passionem autem eius non didicistis? Et quomodo utraque? ut ostendimus ijsdem scripturis. Quomodo igitur, dicunt, tu dicis, quod oporteat exaltari filium hominis? Vides quod multa & eorum quæ à domino obscure dicebantur, intelligebant, quemadmodum & exaltari intelligebant de cruce dei. Igitur multa quidem sic intelligebant, sed uoluntaria malitia ignorantiam prætexebant. Consydera insuper & quid dicant: Quomodo tu dicis, quod oporteat exaltari filium hominis? Quis est hic filius hominis? Malitia enim plenus est sermo illorum, quasi ita dicentium: Ne putes quod de te dicamus, & dicas quod propter inimicitiam aduersarij tibi simus. Ecce enim neque scimus de quo dicas, & quis sit filius hominis: attamen affirmamus ueritatem, quod quisquis ille est qui exaltandus, is non sit Christus: aut quomodo? quum scripturæ dicant Christum immortalem esse. Quid igitur dominus? obturat illorum ora, & ostendit quod passionẽ nõ prohibet, quin ipse maneat in æternum. Adhuc ad breue tempus (inquit) lux uobiscum est. Lucem enim nominauit seipsum. Igitur sicut lux solaris non omnino aufertur, sed quum occiderit, iterum exoritur: ita & mea mors non est corruptio, sed occasus & translatio, & iterum exorior per resurrectionem, atque ita nihil prohibet passio quin æternus sim. Scripturæ autem testantur de Christo, quod æternus sit. Ego igitur sum Christus, etiamsi passionem sustinuero. Lux enim sum, etiamsi occidero, iterum exoriar. Vos igitur ambulate quandiu lucem habetis, hoc est credite in me. Quale autẽ tempus hoc loco dicit? num hoc quod ante uel post crucem? utrunque. Ambulate enim inquit, & credite, & prius quàm crucifigar, & post crucem. Hoc enim significat, dicendo quandiu lucem habetis, hoc est quandiu potestis in me credere. Potestis autem & ante crucem, & postea, credere in me, qui sum lux. Qui autem ambulat in incredulitate, nescit quò uadat. Omnia igitur quæ Iudæi nunc faciunt, & nesciunt quid faciunt, sed in tenebris quidem ambulantes uidentur rectam uiam incedere. Omnino autem secus euenit, dum sabbata seruant & circuncisionem. Sed non ita his euenit qui crediderũt. Omnia enim quæ salutẽ cõtinent, faciunt. Vmbram enim legis & tenebrosa ænigmata effugerunt, & accesserunt ad lucem, quæ occultabatur & nunc refulsit, & facti sunt filij lucis, hoc est Christi. Nam ut, dicit, filij lucis fiatis, hoc est mei filij: tametsi in exordio Euangelista quosdam ex deo natos dicat. Hoc autem loco lucis filios nominat, hoc est Christi. Itaque confundantur Arius & Eunomius. Vna enim operatio patris & filij, etiam hoc loco indicatur.

Esa. 53.
Psal. 15.
Gen. 49.

Hæc locutus est Iesus, ac digressus abscõdit se ab eis. Quum autem tam multa signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Esaiæ prophetæ impleretur, quem
Esa.53. dixit: Domine quis credidit sermoni nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Pro
Esa.6. pterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias: Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, ne uideant oculis, & ne intelligant corde & conuertãtur, & sanẽ eos.] Quare occultatus est ab eis? non enim nunc lapides tulerunt contra eum, neq; blasphemauerunt sicut prius: igitur quare occultatus est? Ingrediens corda eorum, uidebat indignationem cordiũ ferocium, quamuis nihil loquerentur. Itaq; abscondit se, mitigans illorum inuidiam. Nam quod inuiderint, & uoluntaria malitia non crediderint, insinuat Euangelista. Quum autem ipse tanta fecisset signa, non crediderũt in eum: omnino non paruæ malitiæ opus tantis signis non credere. Tanta enim signa, inquit, quæ prætermittit Euangelista. Abscondit igitur se Iesus, inuidiam illorum mitigans. Interimq; eis tempus dat & ocium, ut per quietem de sermonibus & operibus eius consyderare queant. Ita emm si quidẽ uoluissent, peruenire ad cognitionẽ deitatis illius potuissent. Quãuis emm incredulitatem illorum prænosset: attamen omnia quæ ad se attinebat, faciebat: & secedit ut dictum est, dato eis tempore dignoscendi. Quod autem non crediderunt in eũ, ut sermo Esaiæ impleatur, non est sermo causæ, sed euenti significatiuus, ut sæpe diximus. Non enim Christo discrediturí erant, eo quod prædixit hoc Esaias: sed quia illi discrediturí erant, ideo prædixit Esaias. Et non potuerunt credere, & quod dixit iterũ Esaias de eis, eandem habet sentẽtiam. Per omnia enim hæc hoc uult asserere, quod scriptura non sit mendax, & quod ea quæ prædixit Esaias, non aliter euenit, quàm dixit: ut ne quis possit dicere & dubitare, Quare uenit Christus, si sciebat quod Iudæi nõ erant sibi crediturí? introducit & prophetas qui hoc prædixerant: & quod nõ ignorarit Christus incredulitatem illorum, & nihilominus uenerit: neque possint dicere, quod si uenisset, credidissemus. Hoc aũt qd dicit, Nõ potuerunt credere, significat intelligere noluerũt. Nam malus & improbus homo non potest credere, quandiu talis fuerit, mala scilicet eligens ac uolens. Porrò quum audieris, quod excæcarit oculos eorũ deus, & excæcauit cor eorum, ne putes quod simpliciter hos quidem deus bonos fecerit, illos autem malos, absit: sed dei relictionem cæcationem totam intellige. ut exempli gratia quid dicã: Est quispiam non ualde malus, cum quo uidetur adhuc esse deus, spes enim est quod conuertatur: quando autem malitia repletur homo, tunc derelinquit eum deus propter malam eius uoluntatem. Dicitur autem homo, ut cæcus priuatus diuino lumine in tenebris malitiæ ambulare, & tunc cæcitas uidetur ei diuini luminis absentia: & cordis cæcitas, priuatio diuini uerbi, quod corda suscipientium se mulcet. Excæcatur consequenter, qui nullos suscipit radios diuini uerbi: & cæcus fit qui mulcens cor uerbum auribus suscipere non uult: & omnino absentia dei excæcat & obtenebrat. Quum igitur audieris, quod excæcet deus, sic intellige quod excæcet quum præsens non sit. Si enim affuisset deus, nõ excæcatus fuisset homo. Si erat sol, nõ utiq; erant tenebræ. Nũc autem sol facit noctem, sed quo pacto? occidens: ita & deus cæcos facit homines, quum non adest eis. Non adest autem propter illorum malitiam, & tunc ut cæci peccant, non se conuertentes, & absque correctione prolabuntur. Videamus autem & Esaiæ dicta: Domine quis credidit auditui nostro? hoc est, nullus credidit. Quis, enim sæpe in scriptura usurpari solet pro nullus. Quasi ex persona Christi hoc dicat propheta, dicente Christo scilicet ad patrem: Domine, nullus credidit sermoni nostro & prædicationi meæ. Prædicationem auditum nominauit. Et enim quæ audiui à patre meo, inquit, illa dico. Et brachium autem cui reuelatum est: hoc est, potens signorum uirtus, quam brachium nominat, nulli reuelatum est ingratorum Iudæorum: sed & hæc signa, quæ facio, uellicant.

Hæc dixit Esaias, quando uidit gloriam eius, & locutus est de eõ. Veruntamen etiã ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter pharisæos non confitebantur, ne è synagoga eijcerentur. dilexerũt enim gloriam hominum magis quàm gloriam dei.] Hæc dixit Esaias, quãdo uidit gloriam eius. Cuius? filij, quamuis patris gloriam uideat

spectare,

ſpectare, iuxta conſequentiam prophetæ. Hoc autem loco gloriam filij dicit uidiſſe Eſaiam: Paulus autem, ſpiritus. Vna igitur gloria ſanctæ trinitatis. Et quæ patris, etiam filij eſt: & quæ filij, etiam ſpiritus eſt. Gloriam autem dicit uidiſſe Eſaiam, fumum illum, qui apparuit, Seraphin, carbones, altare, thronum. Vidit igitur Eſaias hanc gloriam, & loquutus eſt de illo, filio uidelicet. Quid autem loquutus eſt de illo? Ea quæ ſupra dicta, quod excæcarit illorum oculos, & indurarit corda illorum. Aſſignauit autem Euangeliſta, quod ex principibus multi crediderunt in illum: oſtendens quod & in hoc mentiti ſint phariſæi, dicentes: Num quis principum credidit in illum? Ecce enim multi crediderunt etiam principum, ſed propter phariſæos non confitebantur. Dilexerunt enim gloriam hominum. Hoc autem Chriſtus eis prædixit: Quomodo po- Ioan. 5.
teſtis credere, gloriam ab hominibus accipientes, gloriam à deo ſolo non quærentes? Itaque Euangeliſta oſtendit, hoc eis accidere, quod ante prædixit eis Chriſtus. Sic ergo non fuerunt principes, ſed ſerui, extremam uiliſſimamq; ſeruitutem ſeruientes. Ex hoc diſce, quod uanæ gloriæ ſectator ſeruus eſt & ignominioſus.

Ieſus autem clamauit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum qui miſit me. Et qui uidet me, uidet eum qui miſit me.] Occultauit quidem ſe ad tempus Ieſus, cedens pauliſper ob iram Iudæorum. Iterum autem comparet ac clamat libere & publice. Oſtendens autem ſemetipſum & Ieſus patri, & nõ contrarium deo, dixit: Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum qui miſit me. Quaſi hoc dicens: Quid timuiſtis credere in me? Fides illa quæ eſt in me, ad patrem tranſit. Vide autem & ſermonis euidentiam. non dixit, Qui credit mihi: ſed, qui credit in me: quod fidem in deum ſignificat. Aliud enim eſt credere cuipiam, & aliud credere in quempiam. Nam is qui credit alicui, poteſt intelligi quod credat ei ut uera dicenti: qui autem credit in quempiam, omnino ut in deum credit. Ideo recte quis crediderit apoſtolis, at nõ item in apoſtolos. Eapropter dominus non dixit: Qui credit mihi. Hoc enim Paulus fortaſſis & Petrus poterat dicere, Qui credit mihi. ſed & Hebræis quod non crediderunt Moſi, oppro-
bratur. Maius autem eſt quod dicit, Qui credit in me: per quod oſtendit ſe eſſe deum, ſicut & diſcipulis dicit: Creditis in deum, & in me credite. Atque ita, quoniam qui cre- Ioan. 14.
dit in illum, fidem ad patrem tranſmittit. Et qui diſcredit ei, patri diſcredit. Qui autem uidet me, uidet eum qui miſit me. Num qui uidet liniamenta corporis eius? non: neq; enim pater habet corpus, ut qui uidet corporaliter Chriſtũ, uidere & patrẽ dicat: ſed intellige hic uiſionem mentalem, ſicut ſi ita diceret: Qui meam ſubſtantiam, ut poſſibile eſt homini, comprehenderit per contemplationem mentis, & patris quoque ſubſtantiam apprehendit. Qui cognouit me quod deus, etiam patrem omnino. Quandoquidem imago ſum patris. Per omnia autem hæc manifeſtatur eandem eſſe ſubſtantiam patris ac filij. Audiant qui Arianorum morbo laborant. Qui credit in filium, non credit in eum, ſed in patrem: atque ita creatura & pater, uel neque filius. quemadmodum dixerit quis: Qui haurit aquã ex flumine, non quod fluuij, ſed qd fontis ſumit: ita & qui credit in filium, non in filium credit fluuium (neque enim alterius ſubſtantiæ eſt filius, neque habet aliquid præter patrem) ſed in fontem boni credit, patrem inquam.

Ego lux in mundum ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Etſi quis audierit uerba mea, & non crediderit, ego nõ iudico eum. Non enim ueni in mundum ut iudicem mundum, ſed ut ſeruem mundum.] Iterum & per hoc ſe conſubſtantialem declarat. Nam quia pater ubique lux dicitur, eapropter & de ſeipſo dicit: Ego lux in mundum ueni. Vnde & Paulus, deradiationem eum nominat, oſtendens hoc loco quod nihil mediet inter patrem ac filium: ſed ubi pater, ibi filius: ſicut ubi lux, ibi deradiatio. Lux igitur & filius, & quia errore liberat, & quia diſcutit mentales tenebras. Et ſicut lux quæ apparuit, & ſe manifeſtam facit ac cætera uiſibilia: ita & filius qui uenit & apparuit nobis, ſeipſum notum reddidit ac patrem, & omni ſcientia corda ſuſcipientium ſe illuſtrauit. Si quis audierit me, inquit, & non crediderit, ego non iudico. Non enim ueni ut iudicem mundum, ſed ut ſaluem mundum. Huius dicti taliſ ſenſus eſt: Et qui diſcredit homini illi, ego non ſum condemnationis author, neque

enim ad hoc primum ueni, tametsi hoc ex consequenti eueniat. Ego enim inquit, ueni ut saluem, & propter hoc docui. Quod si quis discredit, non ego ei condemnationis sum author, sed ipse sibi eius author est: id quod per ea quæ sequunt̃, magis euidẽs erit, quæ audi.

Qui reiicit me, nec accipit uerba mea, habet qui iudicet ipsum. Sermo quem loquutus sum, ille iudicabit eũ in extremo die. Quia ego ex meipso nõ sum loquutus, sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar: & scio quod mandatũ eius est uita æterna. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor.] Ego (inquit) nullum iudico: sed qui nõ credit, habet iudicantem se: sicut & nos sæpe dicere consueuimus, quando puerum incompositum uerberaturi sumus, quod non nos uerberemus eum, sed eius negligentia & dissolutio: & non nos condemnemus eũ, sed admonitiones nostræ, quibus non paruit, illæ arguant eum ut inobedientem. Sic igitur & dominus: Non ego iudico, sed sermo quem loquutus sum, ille condemnat. Quare enim non crediderunt? Num ut aduersario dei, & propriam gloriam quærenti? Et plane ego à meipso loquutus non sum, sed omnia à patre dixi. Nusquàm meipsum prædicaui, aliud quiddã ab illo sentiens: sed is qui misit me pater, mandatum mihi dedit, quid dicerem & quid loquerer. Papæ quanta uerborum humilitas? Nunquid ô domine priusquàm mitteret te pater, & daret mandatum, non cognoscebas quid loqui oportebat, sed ignarus eras mandati huius, quod est uita æterna? Et non cognoscebas uitam hanc uitam æternam? Et quomodo dixisti, Ego sum uita? Vides quæ absurditas prospectet, si non bona consyderatione auscultamus. Cognosce igitur, quare ita humiliter loquat̃, nẽpe propter auditores qui tam infirmi erãt. Et quid uult per hæc signare? nihil aliud, quàm nihil se uel dicere uel sentire præter ea quæ à patre. Nã sicut, inquit, q mãdatũ referũt, nihil dicũt præterquàm eis demãdatũ: ita sanè & ego ipse nihil aliud sentio uel docui, præter ea quæ patri uisa sunt. Hoc igitur uolens ostendere, concordiam inquam sententiæ cum patre, recordatus est huius exempli, mandati inquam. Quæ igitur loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor. Atque ita, quia nihil à memetipso dixi: qualem occasionem prætexent, qui non crediderint? citra controuersiam enim condemnabuntur, quod patri non crediderunt. Nihil igitur humile intelligit orthodoxus ex humilibus illis uerbis, mandatum accepi, & similia: sed candide hæc exponit, sicut & hoc, mandatum accepi, quid dicerem, & quid loquerer: si quidem & noster sermo, si quãdo uera dicturi sumus, illa dicit quæ mens ei suggerit, & nusquàm alterius substantiæ est sermo quàm mens: sed omnino eiusdem substantiæ.

CAPVT XIII.

ANte festum autem paschæ sciens Iesus, quod uenisset hora ipsius, ut transiret ex hoc mundo ad patrem, quum dilexisset suos, qui erant in mundo, usque ad finem dilexit eos.] Sciebat quidem dominus & ante omnia secula horam mortis suæ: quum autem illa instaret, rem facit magnæ miserícordiæ, & condescensione plenam, miramque erga discipulos præ se fert dilectionem. Relicturus enim illos, uehementiorem charitatem ostendit. Nam quum dilexisset eos, usque in finem dilexit eos: hoc uult, quod nihil omiserit eorum quæ facere decet eum, qui multum diligit. Ideo & postremo omnium lauat pedes discipulorum, ut ingerat magnum desyderium, & magnam eis consolationem afferat in malis quæ passuri erant, si cogitarent quod sic dilexerit eos, ut & pedes eorum lauarit: quare neque despecturus sit eos in multo grauioribus. Transitum autem nominat mortem Christi, propter assumptionem ex resurrectione. Quia igitur transiturus erat ex hoc mundo, ostendit charitatem erga suos. Suos autem discipulos nominat secundum familiaritatis rationem. Quantum enim ad rationem creationis eius, pro prij sunt omnes homines. In propria uenit, & sui eum non receperunt. Sui autem & sancti, eo quod familiares ei sint: quemadmodum & hoc loco suos uocauit discipulos. Adiecit autem his, qui in mundo. Quia & alij erant sui, ut Abraham & patriarchæ: sed

non

non in mundo, demigrauerant enim ab eo loco. Hos igitur suos qui in hoc mundo, usque in finem dilexit: hoc est, perfectam erga illos charitatem declarauit.

Et cœna facta, quum diabolus iam immisisset in cor Iudæ Simonis Iscariotæ, ut proderet eum. Sciens Iesus, quod omnia sibi dedisset pater in manus, & quod à deo exisset, & ad deum iret: surgit à cœna, & ponit uestimenta, & quum accepisset linteum, præcinxit se: deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.] Admirans Euangelista, quod Christus lauerit eum qui meditabatur proditionē, dicit: Quum diabolus immisisset in cor Simonis. Ita ergo usque ad finem proditoris curam gerebat. Neque frustra apponit, Cœna autem facta: sed ut ostēdatur inhumanitas Iudæ, quem neque mensæ communio placauerat. Proinde Iesus sciens, quod omnia tradidisset ei pater in manus: hoc est, quod concredidisset ei salutem fidelium, & debeat nunc omnia quæ ad salutem eorum pertineant, monstrare eis, sicut & lauare pedes discipulorum. Humilitatis enim lex hoc loco præcipitur. Et aliter: Quum sciret, quod omnia tradidisset ei pater, & quod à deo exisset, & ad deum iret, non timebat minui gloriā suam lauans pedes discipulorum: non enim rapuerat gloriam, ut timeret ab illa excidere. Et propterea non dignantur humile quiddam facere, qui generosi non sunt: quoniam gloriam rapiunt nolentes ullo modo humiliari, ut ne perdant quod rapuerant. At omnium rex erat & dei filius. hoc enim uult dum dicit: A deo exiui, hoc est ex patris substantia, & iterum ad deum uado. Et ita non minuebatur gloria eius qui talis est, ex eo quod discipulos lauerat. Consydera igitur, quod humiliari opus est eius, qui à deo egressus est & ad deum uadit. Superbire & fastuosum esse, opus est eius qui à dæmonibus exiuit, & ad dæmones uadit. Quum autem audieris, dedisset ei pater: ne existimes quandā filij impotentiam hic declarari, sed disce potius reuerentiam erga patrem & uoluntatis concordiam. Quia si impotens tibi uidetur filius, eo quod pater dicitur ei ea dedisse, impotentem intellige & patrem, eo quod filius ei regnum tradit, ut Apostolus dicit: sed non ita est. Verum traditio concordiam & cooperationem dicit, ut sic dicam, & beneplacitum patris. Vide autem & eminentiam humilitatis. Non enim ante cœnam lauat, sed postquàm omnes recubuissent, surgit solus ipse, illis recumbentibus, & deponit quidem uestimenta: docens nos ut expediti ac leues simus ad ministerium. Linteo autem præcingitur, ipse omnia faciens, lauans & extergens. Mittit item aquam, & hanc ipse faciens, non alij committens. Hæc autem omnia nobis indicia sunt & præcepta, quomodo nos cum omni alacritate ministrare oporteat, & nosipsos omnia operari, non alijs utentes ministris.

Venit ergo ad Simonem Petrum, & dicit ei ille: Domine tu mihi lauas pedes? Respondit Iesus, & dixit ei: Quod ego facio, tu nescis nunc, scies autem postea.] Non primum lauat Petrum, quamuis primatum discipulorum gerebat: sed forte proditor quum esset impudens & inuerecundus, ante Petrum lotus est. Vnde hoc manifestum? Cœpit (inquit) pedes discipulorum lauare & extergere, deinde uenit ad Simonem Petrum. atque ita declarat, quod non primo lauerit Petrum. Non enim dixisset, quod uenisset ad Simonem Petrum, sed alium quendam ante Petrum lauit. Ex alijs itaque discipulis nullus sustinuisset ante Petrum lauari. Proditorem autem hoc ausum fuisse possibile est. Nam si ab alijs discipulis cœpisset lauare quempiam, non prohibuisset dominum (ille quisquis fuisset) & dixisset, quæ & Petrus, Domine tu meos lauas pedes? Sed non permisisset. Non igitur ullum alium lauit prius quàm proditorem, & deinde Petrum. A Petro autem eruditos cæteros uerisimile est non contra uenisse, sed honorē hunc à domino suscepisse. Vide autem & Petri uerba quantam habeāt emphasim: Tu lauas meos pedes manibus illis, quibus oculos cæcorum aperuisti, quibus leprosos mundasti, quibus mortuos suscitasti: tu qui hæc maiora fecisti, meos, serui & imperiti, & non manus, neque aliam partem honestiorem, sed pedes, qui extremæ omnium maxime sordidæ partes, ac ignominiosæ habentur? Quid igitur ait dominus? Quod ego facio nunc, tu nescis quod summam humilitatem in se contineat, & eandem uos quoque doceat. Posthac quando eijcies in meo nomine dæmonia, quando uidebis me in

cœlum sumi, quando à spiritu discis quod ad dexteram sedeam patris: tunc scies quod ille qui ita sic se humiliat, ut & pedes tuos lauet, tibi det tantam uirtutem contra dæmones, & assumptus sit, & glorificatus cum patre, in nullo imminutus propter suam humiliationem. Et ita tunc in pectore tuo conserues etiam ipse humilitatem, quæ te magis exaltabit, quàm humiliabit.

Dicit ei Petrus: Non lauabis meos pedes in æternum. Respondit ei Iesus: Si non lauero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes meos, sed & manus & caput.] Magna reuerentia Petri erga magistrum, unde & religiose hanc eius curam à se amandat. Quamuis autem & alio loco increpatus fuerit à Christo, & oportebat certe ob increpationem superiorem nunc permittere, ut lauaret ipsum dominus. ueruntamen quia non magnum erat, quod à Christo gerebatur, & non cogitat quod iterum increpaturus sit se uehementius tanquàm inobedientē dominus. Quid igit̄ Christus? Si dixisset, Humilitatē te doceo ô Petre, & propterea lauo tuos pedes: dixisset utiq; ei Petrus, & iurasset quod etiam absq; pedum lotione humilitatem docuerit. Sed quid dicit ad illum? quod maxime sciebat cor eius uellicaturum, incutit ei tanquàm terriculamentum quoddam: nisi lauero te (dicens) non habes partē mecum. Nam quum ipse præ omnibus alijs discipulis, magis desyderaret esse cū Christo, ideo rogabat, quò uadis? & animam meā pro te ponam, promittebat ex charitate, huiusmodi minis animum concutit. Nam si non lauero te (inquit) non habes partem mecum. Vbi audiuit Petrus terribiles hasce minas, quàm uehemens erat detrectādo, tā uehemens, imò uehementior erat admittendo, ita ut & caput ad lauandū daret. Vtrūq; autem ex charitate fiebat: & detrectatio, quia plurimum obseruabat dominum: & admissio, quia à domino separari nolebat. Tu autem quum uideris aliquem ualde urgentem præ temeritate, ac dicētem & cum iuramento, nunquàm faciam hoc: & deinde reuerentia iuramenti in hoc quod decreuerat pertinacem, & ex eo periclitātem, uel in anima uel corpore, recte utaris hoc Petri exemplo: quiquum pertinax esset, uidit pertinaciam uergere in separationem à Christo, abstitit ab illa.

Dicit ei Iesus: Qui lotus est, nō opus habet, nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus: & uos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset qui proderet se, propterea dixit: Nō estis mundi omnes.] Sumpta occasione dominus arguit proditorem, ut eum ab immunda sentētia abduceret, & indigentē lauari à malitia & in aliam sententiā transferret. Vos igitur (inquit) quum sitis loti, non indigetis alio lauacro. Vnus autem est immundus, qui lotione opus habet. Quærunt autem multi, quomodo dixerit dominus apostolis, Vos mundi estis. Nondum enim erant liberati à peccatis, nondum spiritū assecuti erant. Adhuc enim peccatum præualebat, adhuc maledictio operabatur. Nondum enim agnus qui tollit peccata mundi, immolatus erat. Nondum suspensus in ligno, à maledicto nos redemerat. Quomodo igitur mundi fuerunt apostoli? Est igitur dicendum, quod quamuis non fuerint liberati à peccatis: attamen propter sermonem (inquit) quem locutus sum uobis, mundi estis: hoc est, secundum hoc nunc estis mundi, nunc liberati estis ab errore Iudaico: quia & Esaiā audi, quomodo doceat nos la-
Esaiæ 1. uari: Lauamini mundi estote, deponite malitias ab animabus uestris. & ita etiā illi, quia cum magna innocentia & simplicitate uersabantur cum Christo, meritò loti & mundi à domino dicuntur. Intellexerunt autem quidam per cœnam, agnitionem mysterij secundum Christum in fine seculorum, quam Christus docens suos discipulos: non ut macu-
Esaiæ 52. lam habentes, sed ut paratos eos faciens, iuxta hoc quod dictum est ab Esaia: Quàm speciosi pedes Euangelizantium pacem. Nam uos quidem (inquit) mundi estis, sed quantum ad uos attinet. Oportet autem & ad aliorum purificationes uos mitti: quod per lotionem pedum docetur. Lauacrum igitur non facit, ut intelligamus purificationē peccatorum apostolorum, mundi enim esse perhibentur: sed symbolum est quod mittendi sint in prædicationem, & transuehant etiā ad alios homines puritatem, quæ per uerbum dominicum. Idcirco & Petrus inquit: Non solum pedes meos laues, sed & caput: hoc est, non ad prædicationem tantum mittas me, sed & caput meum per martyrium

purifica-

purifica. Expone autem, quod & nunc hæc perficiantur. Etenim & nunc cœna fit in diuina sacra operatione diuini corporis & sanguinis, quæ proponuntur. Quid igitur ab unoquoque ut faciat exigitur, audi: Habemus in nobis omnes, qui in Christum credimus uerbum dei, & Euangelij prædicationem. Omnes enim suscepimus Christum in cordibus nostris. Sed debemus in cœna illa excitare uerbum, ut surgat, & deponere eius uestes, quæ obtegunt illud. Vestis est auaritia, uestis uana gloria, uestis inuidia: & quæuis aliarum affectionum, quæ aggrauant uerbum diuinum in nobis, illa oportet deponere, ut excitetur uerbum, & surgat, expeditum'que sit, ut possit per pœnitentiam nostram operari purgationem. Verbum enim quum surrexerit, & omnium sarcinam, solicitudinem que temporalem deposuerit, lauabit cogitationes discipulorum eius qui ipsum sequuntur. Lauabit autem pedes, hoc est operatiuas nostras motiones & gressus nostros. Si autem quis opus habuerit & alia purgatione, & desyderat etiam doctrina contemplationeque probari, dicat ad dominum: Domine, non solum pedes meos, sed & manus & caput: hoc est, non solum gressus meos purifices, sed & manus, ut ego & alios manuducere, & ad bonum simul assumere ualeam: & caput, ut in contemplatiua parte diuinæ cogitationis purgatam, & immaculatam de diuinis cognitionē habeam. Ita igitur per cōfessionem lauari poterimus, ut non indigne communicemus cœnæ, & iudicium nobis manducemus & bibamus.

Postquàm ergo lauasset pedes eorum, receptisq; uestibus suis accubuisset, iterum dixit eis: Scitis quid fecerim uobis? Vos uocatis me magistrum ac dominum, & bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus & magister: uos quoq; debetis inuicem alij aliorum lauare pedes. Exemplum enim præbui uobis, ut quemadmodū ego feci uobis, ita & uos faciatis. Amen amen dico uobis, non est seruus maior domino suo, neq; legatus maior est eo qui legauit ipsum.] Non ultra ad Petrum solum, sed ad omnes loquitur, causamq; tantæ erga illos humilitatis ponit, quæ est ut illius fiamus imitatores. Et quid si hoc quod antea dixerat Petro, scies, ad hoc tempus pertinere? Scies enim post hæc, dixit. Quando? quando receptis uestibus accubuero, & cœpero docere uos, ac dicere: Scitis quid fecerim uobis? Nam si ego, quem uos testamini dominum & magistrum, & bene testamini, pedes uestros laui. Et non dixit seruorum indoctorum, illiteratorum: sed hoc illorum reliquit consyderationi. Vobis maxime necessarium est, ut alter alterius lauet pedes, hoc est omni ministerio uobis inuicem seruiatis. Id enim uult per lotionem, quæ ministeriorum infima, ut & alia longe honestiora nō detrectemus. Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci uobis, ita & uos faciatis: hoc est, cū alacritate, quamuis quod ego feci, maius sit. Dominus ego sum, uos autem cō seruorū pedes lauabitis. Attamē & doctores uidemus pueris literas elegantiores præscribere, ut ad imitationem, quamuis à longe ueniant. Necessariò autem apostolos admonet de his, quoniam in honore erant futuri, alij maiore, alij minore: ut ne inter se dissiderent & superbirent, omnium ipsorum mentes purgentur. Nō est enim maior seruus domino suo, quandiu seruus est: neq; apostolus uel legatus eo qui legauit, quandiu est legatus: quando autem maior fit, neq; seruus est, neq; legatus.

Si hæc nouistis, beati estis, si feceritis ea. Non de omnibus uobis loquor: ego scio quos elegerim, sed ut adimpleatur scriptura: Qui edit mecum panem, sustulit aduersum me calcaneum suum. Nunc dico uobis, priusquàm fiat: ut quum factum fuerit, credatis quod ego sim.] Vt ne dicant: Cur hæc dicis nobis, quasi ignoremus? scimus etiam ipsi humilitatis bonum: propterea dicit: Si nouistis, non sufficit hoc uobis solum, sed tunc perfecte estis beati, si & feceritis ea. Quia & Iudæi mandata sciuerunt, sed non beati: miserrimi autem, utpote qui non fecerunt ea. Non de omnibus uobis dico: ego scio quos elegerim. Arguit & non arguit proditorem, adumbratum sermonem referens. Volebat enim eum ad pœnitentiam reducere, & ideo relictis omnibus alijs beneficijs quæ in illum collocauerat, posuit hoc quod maxime omnium faciebat ad confundendum eum. Qui edit panem meum, hoc est qui pascitur à me, qui mea mensa fruitur, quod & inimicos placaret. Et non dixit, Hic tra-

Psal. 40.

dit me: sed, leuauit super me calcaneum, hoc est dolum & deceptionem contrā me compositum: à certantibus metaphora sumpta, qui supplantantes aduersarios suos, dum illorum calcaneum calcant, deijciunt. Hoc autem dicens, nō omnibus uobis dico, ut non multis terrorē incutiat, separat illum manifeste, & ostendit unum esse hoc cōtra se meditantē, ideo dicit: Qui edit panem meū. Dicēte aūt domino, Ego scio quos elegerim: quid dicemus de Iuda? num & illum elegit? elegit quidem eum, quū bonus esset, sicu
1. Reg. 9. & Saul: sed mutatus est, ipse liberi existens arbitrij. Permittit autem unicuicp secundi quod uult operari: non enim aufert liberum arbitrium. Mutatum autē Iudam repulit, quamuis prius elegisset. Cæterum dum dicit, ut scriptura impleatur: ita intellige, sicu similia alia, de quibus sæpe diximus. Necp em̄ propter hoc coactus fuit Iudas prodere ut appareant ueri sermones scripturæ, id quod omni blasphemia plenum: sed ut sciamus quod de hoc dixerit scriptura, quem uidemus nunc opus admisisse. Hæc autem omnia (inquit) prædico de proditore, ut quum factum fuerit, credatis quod ego sim, hoc est quod uera dicam.

Amen amen dico uobis: Qui recipit quēcunqp ego misero, me recipit: qui autem me recipit, recipit eum qui misit me.] Quæ consequentia priorum ad ea quæ nunc dicuntur, quæ subdit sermoni de proditore: Qui recipit quencunqp ego misero, me recipit? Certe maxima consequentia. Quia enim dictū erat, quod prodendus, & derelictu rus esset eos, & iam egressuri essent dispergendi, & uarijs malis affligendi, duobus modis eos solatur. Et à se, ostendens eis quod ipse passurus esset, & quæ proditori fecerit lotis eius pedibus, ad cōmunē mensam admisso: nā si hæc cogitassent, semp omnia tulissent facile. Igitur hic unus quidem modus, per ea quæ fecerat inimico suo usque ad finem, & quæ passurus erat. Insuper promittit omnium domus illis futuras apertas, & suscipiendos ab omnibus, qui sermonem eius audiuerint. Vides nunc quomodo hæc superiori cohæreant? Relicturus erat illos, innumera mala passuri erant, consolatus est eos suo exemplo, quod prodendus à discipulo cuius lauerat pedes: solatur & prædicendo eis, quod & ipsi multa mala passuri: sed omnes, illos excepturi essent, & dicit Qui recipit uos, me recipit, & propter me deum & patrem. Attende consolationis genus. Sicut deū ipsum (inquit) in honore habebunt uos homines, atcp ita propter perse quutorum malitias, ne mœreatis.

Quum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & testatus est, dixitcp: Amen amen dico uobis, quod unus ex uobis proditurus est me. Aspiciebāt ergo se inuicem discipuli hæsitantes de quo diceret.] Cogitans dominus proditorē utrocp priuandū, & patientia in laboribus, & excipientiū ministerio, turbatur spiritu: hoc est, tristitia afficitur eius anima. Et testatus est (inquit) hoc est prædixit, protestatus est, affirmauit. Igitur discipuli hæsitantes, aspiciebant se inuicem. nam quamuis singuli bene conscij essent, de nullo malo arguente illos conscientia, sermonem tamen domini ueriorem suis cogitationibus existimabant: unde & tristantur ac hæsitant. Sententia enim erat eius qu mentiri nesciebat, quam euenturam credebant. Intellexerunt autem quidam, unus ex
Gene. 3. uobis, sic: qui à uestro choro excidit, & à uobis exijt, tradet. sicut & hoc: Ecce Adam factus est sicut unus ex nobis. nam & in eo loco curiosius dictum exposuerunt: factus est, dicunt, sicut unus qui ex nobis cecidit: ita certe & hic propter inobedientiam factus est ex uobis, hoc est excidit à uobis.

Erat autem unus ex discipulis Iesu, recumbens in sinu ipsius. Nimirum is quē diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Petrus, ut scisciteret, quis esset de quo loqueretur. Itaq quum recubuisset ille super pectus Iesu, dicit ei: Domine quis est? Respondit Iesus Ille cui ego intinctum panem porrexero.] Quare omnibus alijs, & Petro ipso tremente, Ioannes quasi delicatior recumbit in sinu domini? Et iterum: Quare de seipso dicit, quod eum diligebat Iesus? Recumbebat quidē propter duas illas causas. Vna est, quia præ omnibus alijs diligebatur maxime. Dilectionis aūt signum, recumbere cū domino. Altera, quia uolebat se ostendere alienū à crimine, per hoc quod tam libera illi ei Christo familiaritas. De se autē testatur, quod dilexerit ipsum Iesus; ut ne quum tu au-

diens

dieris quod innuat ei Petrus, putes eũ interrogari quasi maior sit: dicit Euãgelista de se, quod Petrus sibi non innuerit ut maiori, sed ut ei qui magis dilectus fuerat à domino, & ita magis humilitatis quàm ostentationis uerbum est. Non enim dicit, Ego diligebam Iesum: quod de Petro protestat. Sed quid? Ille enim (inquit) diligebat me, q propter misericordiam & miserationem suam susceperat me. quod & Apostolus dicit: Persequor, si & comprehendam, in eo quod & comprehensus sum à deo. Et iterum: Qui cognouerunt deum, immo cogniti sunt à deo. Sic igitur quum dicit, Quem diligebat Iesus: non gloriatio est, sed humilitatis indicium. Quare autem Petrus non interrogat dominum, sed Ioannes? Quia præ nimio feruore sæpe interrogauerat dominum, & increpatus erat, eius gratia nunc interrogare formidat, ut non & nunc arguatur à domino ut temerarius. Quare & Ioannes accidit ad pectus Iesu absque reuerentia & submissione: quia nihil adhuc magnum de domino sentiebat, neque erant edocti dignum reuerentiæ honorem exhibere: piscatores enim erant, & officij imperiti. Permittit autem ei dominus, ut recumbat super pectus, mœrorem eius soluens, & mitigans turbationem mentis illorum, & in summa tristitiam sopiens. Verisimile enim & in faciebus eorum multum apparuisse mœroris. Et neque sic interrogatus dominus, nomine proditorem manifestat: sed per buccellam tunc manifestum facit illi, admonens proditorem, & in memoriam ei reducens mensam & panem, quorum particeps erat, ut ne prodat & contra pascentem insaniat: Accipe (inquit) panem, cuius mecum particeps es, memor esto communis mensæ. At non intellexit anima illius præ affectione grauata. Si uis & ipse prope Iesum recumbere, & in pectus eius cadere, & mystica ab eo discere, da operam ut propter simplicem, bonam'que mentem ab eo diligaris. Etenim Ioannes innocentissimus, simplicissimus, & mansuetissimus omnium erat, ideo & diligebatur. Et tu quoque talis esto, & dignabitur te pectoris sui recubitu, id quod theologicæ dignitatis symbolũ est. In corde enim intelligit scriptura eloquia domini latentia, & ita reuelabitur tibi mysterium totum, & uerbi proditor. Ei enim cui theologiæ beneficium concreditum est, & proditor uerbi, qui non rectam tenet fidem, manifestus fit. Hæreticus enim adulterans uerbum ueritatis, qui est panis, illum nobis non purum, sed intinctum ostendit.

Phil.3.

Gal.4.

Et quum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. Et post offulam ingressus est in eum satanas. Dicit igitur ei Iesus: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo intelligebat discumbentium ad quid dixisset ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus: Eme ea quæ nobis opus sunt ad diem festum, aut egenis ut aliquid daret. Quum ergo accepisset ille offulam, continuò exiuit. Erat autem nox quum exisset.] Vbi dominus quidem dedit buccellam Iudæ, si forte recogitaret amicitiam mensæ & panis, & à proditione desisteret: Iudas autem quum neque sic emendaretur, tunc plene factus est satanæ, & traditus ei ut inemendabilis. Igitur quandiu unus uidebatur discipulorum, & ex sancto illo choro, non habebat tantum accessum ad illum satanas: ubi autem illum diuisit dominus, & separauit ab alijs discipulis traducto eo per panem, tunc inuasit eum, ut à domino relictum, & à diuino choro separatum. Vide enim & hoc: Ingressus est in eum satanas, hoc est ingressus est in interiora cordis eius, & occupauit animam eius. Nam prius enim foris turbabat per auaritiæ uitium, nunc autem perfecte eum comprehendit, proditionem suggerens. Dicit igitur ei Iesus: Quod facis, fac citius. Hoc autem non est adhortantis ad perditionem, sed exprobrantis & permittentis ei ad proditionem uenire. dicit enim, Fac, quasi diceret: Ecce reliqui te facere quod uis, non impedio tuam mentem, non retineo te ultra. Antea enim ipse cohibebat malitiam, apud se tempus mortis reseruans, sicut & dicebat: Nullus tollit animam meam à me, sed ego pono eam à me. Hoc autem nullus cognouit accumbentium. Digna quæstio: Quo pacto nullus agnouerit, quum rogatus dominus quis esset proditor, dixerit: Cui ego buccellã tradidero. Videtur igitur clàm hoc dixisse Ioanni, ut nullus alius audiret. Quia & Ioannes, quum supra pectus recumberet, rogaba

Ioan.10.

quasi in aurem: & ita proditor non manifestatus est, alioquin eum discerpsissent, forte & Petrus occidisset eum. Num ergo & Ioannes ignorabat eum? neque hic expectasset, ut discipulus in tantam prorumperet impietatem. Sancta enim illa anima procul à tali impietate, neque de alio facile tale quippiam suspicata fuit. Nullus ergo cognouit, sed existimauerunt quod dicens, Fac citius: diceret de aliquo ad festum emendo, uel ut quid daret pauperibus. Nam multã curam gerebãt pauperũ. Et quomodo q alios admonet, ne portent peram, neque æs, ipse aũt marsupium ferebat? ostendit quod & possessione carentem & crucifixum mundo magnam oportet eius partis curam habere. Cæterum nox erat quum exisset: neque hoc superflue assignauit Euangelista, sed ut doceat nos, quod neque tempus prohibuerit illum, sed nocte dolum struxerit. Exiuit igitur quinta (ut mihi uidetur) uespera, quando & intrauit in ipsum satanas. Nam quarta quidem accessit ad illum, quando scilicet mulier quæ apud Matthæum, unguentum effudit. Ipse autem ut abiuit, locutus est cum Iudæis de traditione. At quinta uespera intrauit in illum, hoc est occupauit cor eius: sicut aliud est percutere quempiam manu foris, & aliud est confodere gladio uiscera. Exiuit igitur Iudas & sensibiliter, & mentaliter à saluatore. Erat autem & nox: fortassis & spiritualis nox auaritiæ obtenebratio inuaserat eum.

Dicit Iesus: Nunc glorificatus est filius hominis, & deus glorificatus est per illum. Si deus glorificatus est per eum, & deus glorificabit eum per se. Et continuò glorificabit eum.] Quoniam conciderant discipulorum mentes, iterum eas erigit, dicens: Nunc glorificatus est filius hominis. Docet enim eos non mœrere, sed magis gaudere. Gloria enim est, ipsa passio scilicet, & per ignominiosa hominibus honor conciliatur. Et aliter: Per miracula in cruce glorificatus est, sole extincto, petris ruptis, uelo scisso, alijsque mirabilibus factis. Quomodo autem glorificabit deus filium? in seipso, hoc est per seipsum, non per alium, non per angelos & archangelos, non per alias uirtutes, sed per seipsum. Omnia enim operatus est ad gloriam filij. Continuò, igitur inquit, glorificabit eum: hoc est non tardabit, sed in ipsa cruce, & iterum post tres dies, quum resuscitauerit eum, & post quadraginta dies, suppeditata gratia spiritus discipulis. Videamus autem & ex superioribus mentem uerborum. Nunc glorificatus est filius hominis: hoc est ego doceo, miraculaq; facio, & non in me subsistit gloria, sed in deum & patrem transit. Quia igitur mea gloria, gloria sit patris, ne contristemini. Nam pater iterum glorificabit me, ut & ipse glorificetur. Nunquid enim ego gloriam mihi uindico, & ad illum non transit? sed communis est gloria, quemadmodum & iterum glorificabit me, & non tardabit: sed mox ut ignominiosam passionem patiar, quando uidebor per mortem è medio tolli, tunc magis honorabit, tunc per resurrectionem me clarum faciet.

Filioli, adhuc pauliſper uobiscum sum. Quæretis me: & sicut dixi Iudæis, quò ego uado, uos non potestis uenire: ita & uobis dico nunc. Præceptum nouum do uobis, ut diligatis inuicem: sicut dilexi uos, ut & uos diligatis inuicem. In hoc enim cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis inter uos.] Quoniam paulò post passurus erat grauia, ea nunc prædicit eis, ut ea habeant in memoria, & præparent se ad ea. Confert autem hoc ad gloriam eius. Nõ parua enim gloria eius fuit, quod discipulis suis prædixit, quæ euentura essent eis, commemorantibus postea discipulis, quod illa eis essent prædicta. Monstrans autem, quod non nunc primum, sed multo antea, quod quæsituri essent ipsum in tribulationibus cõstituti, dicit, quod & Iudæis istuc ipsum dixi, quod multo antea sciuerim. Hoc autem, Quò ego uado: indicat eius mortẽ, quæ transitus erat ac translatio in statum meliorẽ, in locum corruptibilia corpora nõ suscipientem. Igitur Iudæis dicebat, Quæretis me, & quò ego uado, uos non potestis uenire: timorem illis incutiens, discipulis autem desyderium accendens. Etenim consueuimus, quando uidemus quosdam ab amicis secedentes, magis accẽdi, & maxime si eant in locum, quò non est possibile illos ire. Igitur desyderium illis accendens hæc dicit. Ideo & filij, adiecit: ut ne putent quod eadem affectione qua Iudæis hæc eis sit locutus, sed ex

charitate.

charitate. Quæ fiuerunt quidẽ eum Iudæi, quando ciuitas ipſorum capta eſt, & ira diuinitus immiſſa undique in eos uenit: ſicut & Ioſephus teſtatur, propter mortem Ieſu eis hæc euenille: Diſcipuli autem, quando fugerunt, & aliâs afflicti ſunt: propterea & alio loco: Tolletur, inquit, ſponſus, & ieiunabunt amici thalami. Itaque futura prædicit & his & illis. Illis quidem propter incredulitatem, his autem propter amorem, ne in inexpectata inciderent mala. Et quoniam ueriſimile erat audientes talia, turbari animo: ut ſolitarios futuros conſolatur, ne doleatis, dicens. Do enim uobis cuſtodem ſortem, quem ſi habueritis, inter uos corroborati, inuicti eritis. Deinde, ſi dubitauerit quis, quomodo mandatum nouum das ô domine charitatem, quam & in ueteri lege datam ſcimus? ſubdit: Sicut ego dilexi uos, ita & uos mutuum diligatis. Quemadmodum enim ego, inquit, gratis dilexi uos, nullis præcedentibus bonis ueſtris operibus: ſed & quum inimica eſſet humana natura, eam ſuſcepi ſanctificauiq; : ita & uos gratis diligite inter uos, etiam ſi offenderit te frater, ne recorderis eius. Vides quod hoc ſit nouum mandatum, diligendum proximum cui nihil debeas: lex autem dicebat, Diliges proximum tuum: ut debitum proximo, qui prius inceperat, dilectionem retribuendum iubens. Declarans autem, quod non extinguendi poſt ſuam migrationem, ſed clariores futuri ſint, dicit: In hoc ſcient omnes. Vides quomodo aſſerat eos ab omnibus cognoſcendos, per hoc illos non parum conſolans. Nam reliquit indicium, & charactẽrem à miraculis, à charitate autem nunc cognoſcibiles facit. Multi enim ſunt qui miracula fecerunt, audituri, Neſcio uos. Quod autem totus orbis miraculis ad fidem adductus ſit, quid mirum? Quia enim charitas aderat, ideo & uirtus ad operandum miracula non deerat. Quod ſi diuiſi & diſtincti fuiſſent, omnia perijſſent, & nullus credidiſſet illis ita contra ſe furentibus. Itaq; eos maiori miraculo dignos faciebat, ut una eſſet anima, & unum cor credentium.

Dicit ei Simon Petrus: Domine, quò uadis? Reſpõdit ei Ieſus: Quò ego uado, non potes me nunc ſequi: ſequêris autem poſtea. Dicit ei Petrus: Domine, quare non poſſum te ſequi nunc? animam meam pro te ponam. Reſpondit ei Ieſus: Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non canet gallus, donec ter me negaueris.] Petrus præ multo feruore magis præceps factus, quia audiuerat dominum dicentem: Quò ego uado, uos non poteſtis uenire: interrogat, quò uadis? quaſi ita dicens Chriſto: Quæ iſta eſt uia, quam ego tranſire non poſſum? Non enim diſcendi animo interrogat, ſed occulte hoc ſubſignificat: quod & ſi difficilimam omnium uiam tranſiturus ſis, te ſequar. Ita ſemper cum Chriſto eſſe amabat. Ideo & ipſe ad mentem eius reſpondit: Nõ potes me nũc ſequi, poſtea autem ſequêris. At ille ita temerarius fit, ut contradiceret Chriſto, non contẽtus oblatam ſpem bonam, quod poſtea ſequuturus eſſet, urget pertinaciter, Quare nõ poſſum te modò ſequi? animam meam pro te ponam. Vides uehementiam deſyderij? Quia dominum audiuerat, dicentem: Maiorem hac charitatem nullus habet, quàm ut animã ſuam ponat pro amicis ſuis. deſyderat nunc hunc gradum & faſtigium charitatis: ideo & pollicetur animam ſuam ponere pro domino. Igitur ſaluator oſtẽdit ei, quod hoc ſui ſolius, & non cuiuſquam hominis ſit, tali cum authoritate polliceri, & dicit: Priuſquàm gallus ter canat negabis me: hoc eſt, nunc: neq; enim erit magnũ interuallũ. Intempeſtã enim noctẽ dicebat, ut quum prima ac ſecunda cuſtodia noctis tranſierit. Quia igitur magna charitas contradicentem fecit: charitatem quidem approbat, contradictionem autem reſecat: ideo & denudat eum ſuperno auxilio, & docet, ut ſuam agnoſcat imbecillitatẽ. Nam ſi diligis, debes obedire ei quem diligis. Dixi, quod non poſſis, contradicis: per negationem diſces manifeſte, impoſſibile non fieri quod dico. Et ita curam eius gerens permiſit eum cadere, ut & poſtea orbis adminiſtratione ſuſcepta, nihil tale experiatur, ſed agnoſcat ſe. Et uide, quomodo cecidit non ſemel, ſed ter. Ita derelictio dei noſtram arguit infirmitatem, & qui attendit, hoc inuenit beneficium.

CAPVT XIIII.

NOn turbetur cor uestrum. Creditis in deum, & in me credite.] Quoniam ueriſimile erat illos turbatos eſſe, quum audiuerũt de Petro præcipuo, quod negaturus eſſet: ideo conſolatur eos, & ſedat cordiũ turbelas. Nam quum princeps, & qui tam illuſtris, priuſquàm gallus ter caneret, negaturus erat: ueriſimile fuit magnum eos expectaſſe conflictũ. Deinde quaſi dicerent diſcipuli, & quomodo nõ turbabimur, quum in tantas inciderimus difficultates? inquit: Credite in deũ & in me, & omnes ueſtri labores ſoluentur, & turbatio ſedabitur propter fidem in deum & in me. Eaq; propter dixit eis, Ne turbetur cor uestrum: ut deum ipſum eſſe credant, quandoquidem introſpiciebat corda ipſorum, & occultam perturbationem.

In domo patris mei mãſiones multæ ſunt. Quod ſi ſecus eſſet, dixiſſem uobis. Vado paraturus uobis locum. Et ſi abiero ad parandum uobis locum, iterum ueniam & aſſumam uos ad meipſum: ut ubi ſum ego, & uos ſitis.] Dixerat quidem ad Petrum dominus, Sequêris me poſtea: ut autẽ ne putẽt multi, quod ſoli Petro hoc datum ſit, & nõ etiam alijs, inquit: Et uos ſuſcipiet regio illa quæ Petrũ exceptura eſt, atq; ita non oportet turbari pro loco. Multæ enim mãſiones ſunt in domo patris mei, hoc eſt ſub poteſtate patris mei. Per domũ autẽ, poteſtatẽ & principatũ intellige. Si autẽ eſſent domus, ego iuiſſem & paraſſem uobis. Et ita utrinq; non oportet uos turbari, ſiue ſint paratæ, ſiue nõ ſint: nam etſi paratæ eſſent, ego omni ſtudio præparaſſem uobis. Si autẽ & propter hoc ut præparem nobis locum iuiſſem, & neq; ſic reliquiſſem uos, ſed ſuſcepiſſem: ut ubi ſum ego, & uos ſitis. Vides cõſolationis & animationis uerba? Vbi ſum ego, uos illic eritis. Non habet igitur rationem quod uos turbamini, ſiquidem mecum eritis.

Et quò ego uado ſcitis, & uiã ſcitis. Dicit ei Thomas: Domine, neſcimus quò uadis, & quomodo poſſumus uiã ſcire? Dicit ei Ieſus: Ego ſum uia, et ueritas et uita. Nemo uenit ad patrem, niſi per me.] Quia ſciebat cogitationem eorum quærentem diſcere quò uadat, dat eis occaſionem rogandi, & dicit: Quò uado ſcitis, & uiam ſcitis: incitans eos ad interrogationem, ideo & Thomas: Domine, neſcimus, inquit, quò uadis, & quomodo poſſumus uiam ſcire? Hoc autem dicit Thomas præ nimia formidine, non ſicut Petrus deſyderans ſequi. Igitur Chriſtus oſtendens quod facile & non moleſtum ſit ſe ſequi, declarat & quò uadat, & quæ ſit uia. Nam uadit quidem ad patrem. Via autem ipſe eſt Chriſtus. Quia igitur monet, ego ſum uia: per me omnino ad patrẽ & uos aſcendetis. Non ſolũ autẽ uia, ſed & ueritas, atq; ita meritò uos confiditis, quod nõ decipiamini à me. Sed & uita ſum: unde & ſi moriamini, non prohibebit uos mors quo minus ad patrem ueniatis: bene igitur fidite. Per me enim ueniunt omnes ad patrẽ. Et quia ego dominus ſum adducendi ad patrẽ, omnino uenietis illuc. Neq; enim per aliã uiam, quàm per me illuc eundum eſt. Tu autem & hoc loco æqualem diſcito filium ei qui generauit. Ioan. 6. Nam alio quidem loco patrẽ dicit adducere ad ſe: Nullus enim, inquit, poteſt uenire ad me, niſi pater traxerit eum. Hoc autem loco dicit per ſe adduci ad patrem. Igitur æqualis eſt patris ac filij poteſtas, nam & una operatio. Nam quum practicen arripis, fit tibi Chriſtus uia: quum uero contemplationi uacas, fit tibi ueritas. Quia autem nonnulli practicen ita colunt, & in contemplatiua ita occupati ſunt, ut uitam non aſſequantur, uel quod propter uanã gloriam uirtutem amplexentur, & hic recipiunt mercedem: uel quod in dogmatibus non recte ſentiunt, & ita à recta uia exciderũt: additum eſt uæ & ueritati, hoc eſt practicæ contemplatiuæq; & uita. Nam & in uirtutibus omnino, & de diuinis recta diſſerendo, ad uiuentem in ſeculum, & non ad mortuam hominum ludem ſpectare debemus.

Si cognouiſſetis me, & patrem meũ utiq; cognouiſſetis. Et nunc cognoſcitis eum, & uidiſtis eum.] Quomodo ſuperius dixit, quò uado ſcitis & uiam ſcitis, hoc eſt me: hoc autem loco dicit: Si cognouiſſetis me, & patrem meũ cognouiſſetis utiq;? non ſunt hæc contraria. Nam ſciuerunt quidẽ patrem, ſed non ut oportebat. Nam ut deum quidem ſciuerũt; ut patrẽ autẽ, nondũ; at ubi poſtea uenit ſpiritus, omnis eis data eſt ſcientia.

Quod

Quod igitur dicit, hūc ſenſum habet: Si cognouiſſetis meam ſubſtātiam & dignitatem, & patris quoq; cognouiſſetis. Ex hoc autem tempore cœpiſtis cognoſcere eum per me ut medium: & uidiſtis eum, hoc eſt mente ueſtra quantum poſſibile eſt ſpectaſtis. Quia enim me dominum habetis & magiſtrū, per me planè & patris ſciētiam, ut apprehendi potuit à uobis, modice accepiſtis: nam perfectiorem nondum accepiſtis. Et aliter, Si cognouiſſetis me, & patrē meū utiq; cognouiſſetis. Nam arguit, quod ipſum ignorēt. Sed quod dicitur, hunc ſenſum habet: Dixi uobis, quod quò ego uado, ſcitis, hoc eſt ad patrē: & uiam ſcitis, hoc eſt me. Dixit mihi Thomas: Neſcimus quò uadis, & neque uiam ſcimus. Dicebam Thomæ: Ego ſum uia, & nullus uenit ad patrem, niſi per me. Si igitur me cognouiſſetis, & patrem meum utiq; cognouiſſetis. Cæterum me ſcitis, ergo & patrem ſcitis. Ex hoc enim ipſi cognoſcitis eum, & uidiſtis eum me uiſo.

Dicit ei Philippus: Domine oſtēde nobis patrem, & ſufficit nobis. Dicit ei Ieſus: Tanto tempore uobiſcum ſum, & nō cognouiſti me Philippe? Qui uidet me, uidet patrem: & quomodo tu dicis, Oſtēde nobis patrem?] Videbatur Philippo, quod Chriſtū quidem bene cognoſceret, patrem autem ignoraret: idcirco & dixit, Oſtēde nobis patrem, ac ſufficit nobis. Nam licet millies dicas nobis, Si me cognouiſſetis, & patrem meū utiq; cognouiſſetis: non poſſumus ita diſcere patrem. Oſtende igitur nobis illum corporalibus oculis. Audiens enim Philippus, quod & prophetæ corporalibus oculis uidiſſent deum, deſyderabat & ipſe illum uidere corporaliter, ignorās quod illa contigerint prophetis per condeſcenſionem. Igitur Chriſtus docens Philippum, quod non ſit poſſibile Deum uideri corporalibus oculis, dicit: Tanto tēpore uobiſcū ſum, et nō cognouiſti me Philippe? Vide quia non dixit, non uidiſti me, ſed non cognouiſti me: abducens Philippum ab humili ſenſu, quo deſyderabat patrem uidere corporaliter. Sciētia enim de deo, dicere uult, dicitur non corporalis aſpectus. Deinde ſubdit: Qui uidit me, uidit patrem. Quod autem dicit, ita ſe habet: Tu quidem ô Philippe quæris uidere patrem uiſu corporali, & putas quod me iam uideris. Ego autem dico tibi, quod ſi me uidiſti, ut uidere oportet: corporaliter quidem uidiſti me, quia & corpus fero, diuinam autem ſubſtantiam non uidiſti, atque ita neque patrem uidiſti corporaliter, & ita neq; ego poſſum patrem corporalibus oculis uidere. Etenim qui uidit me, & patrem uidit: hoc eſt, qui cognouit, cognoſcit patrem. Nam quum una ſit ſubſtātia, ſcientia quoq; una eſt. Confundatur Arius audiens, quod qui uidit filium, hoc eſt deitatem filij, cognouit patrem, hoc eſt deitatem patris cognouit. Confundatur & Sabellius, qui dicit quod una ſit hypoſtaſis, & una perſona patris ac filij. Ecce enim diremit hypoſtaſes dominus, & aliam perſonam oſtendit patris, & aliam filij: dicens enim, Qui uidit me, oſtendit ſuam perſonam: & poſtea dicens, qui uidit patrem, ecce & aliam perſonam. Quod ſi una perſona eſſet, nihil tale dixiſſet: ſed Philippo dicente, Oſtende nobis patrem, reſpondiſſet: Non habeo patrem, ſed ego ſum pater & filius. Omnino autem extremæ inſipientiæ fuerit audire quidem filium dicentem: Ad patrem meum uado: &, ego in patre: & quæcunque ſimilia ſunt. non intelligere autem quod alia perſona ſit filij, & alia patris: ſed confundere illas. Propterea diſcipulum dominus increpat, quod tanto tempore ſequatur ſe, uideritq; ſigna ac deitatis opera, nondum autem agnouerit eum ut deum, quo per ipſum & patrem cognoſceret. Nunc autem dicit: Quia corporaliter quæris uidere patrem, manifeſtum, quod non credis neq; me, neq; illum eſſe deum.

Non cognoſcis, quod ego in patre, & pater in me eſt? Verba quæ ego loquor uobis, à me ipſo non loquor: pater autem qui in me manet, ipſe facit opera. Credite mihi, quod ego in patre ſum, & pater in me, alioqui propter ipſa facta credite mihi.] In patre eſt filius, ſecundum quod in ſubſtantia illius apparet: & rurſus pater in filio, ſicut rex in imagine ſua apparet, & imago in rege. Vnus enim character imaginis & regis: quod autē una ſubſtantia mea eſt & patris, manifeſtū. Verba enim quæ ego loquor, à me ipſo non loquor. Non enim habeo quiddā propriū quod meū & ſeparatū à patre, ſed omnia cōmunia. Vna ſubſtantia eſt, ſubſiſtētijs ſeparata. Nō ſola autē uerba quæ loquor patris ſunt, ſed & opera. Quia enim diuina ſunt opera, deus autem & pater & ego: unius ergo

substātiæ sunt opera: atq; ita etiam si ego faciam, pater facit: & si pater, ego facio. Credite quod ego in patre, & pater in me: hoc est, oportet quidem quum auditis patrē & filium, nihil aliud inquirere pro constituenda substantiali cognatione. Sin uero nō sufficit hoc uobis ad ostendendam parem substantiam, & honorem, & quod pater in mea substantia apparet, & ego in patris, uel propter opera credite mihi. Opera enim dei sunt.

Amen amē dico uobis: Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora ijs faciet, quia ego ad patrē uado. Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciā, ut glorificetur pater in filio. Si quid petieritis in nomine meo, ego faciā.] Ostendēs Christus quod nō hæc sola possit opera, sed & alia his multo plura, excellenter ea ponit. Non em̄ dixit, quod & maiora his facere possum, sed qui credit, et cætera. Vides quāta sit uirtus unigeniti, ut etiam alijs dare possit, quod faciant maiora quàm ipse fecerit? Dicendo enim: Ego ad patrem meum uado, hoc significat: posthac uos operabimini miracula, ego autem nūc transeo. Interpretās autem nobis, quomodo qui credit in illum, poterit, facere magna & mirabilia, inquit: Quæcunq; petieritis in nomine meo. Nam hoc loco nobis operationis miraculorum compendium ostendit. Per petitionem enim, & orationem, & inuocationem nominis eius mira operari quis poterit: ita & apostoli, In nomine Iesu Christi surge & ambula. Idcirco non dixit, Quæcunque petieritis obsecrabo patrem & faciet: sed, ego faciam: suam potestatem declarans, ut glorificetur pater in filio. Quum enim apparet filium magna posse, glorificatur & qui tantum filium genuit. Vide enim consequentem gloriam patris. In nomine Iesu Christi facta sunt signa, à signis credebant apostolis: ad dei notitiā peruenientes agnoscebant patrem, & ita glorificabatur in filio. Dicant Ariani, num ea quæ per apostolos ipse, et ea quæ per se non ipse, sed à patre operationem recipiens faciebat, alijs dederit potestatem, & ipse eandem non habuerit? Quare autem secundo hoc dixit? Quum dixisset enim, quodcunq; in meo nomine petieritis hoc faciam: iterum secundo dicit, Quæcunque petieritis in nomine meo, ego faciam. Confirmās sermonē suum hoc dicit, & ostendit quod ipse faciat, & nō indigeat, subintroducta uirtute. Hæc autem omnia dicit discipulis cōsolans eos, & ostendens quod non pereat, nec obscuretur moriendo. Ad patrem enim, inquit, uado. Non enim obscurus fio, nec esse cesso: sed illuc eo ubi beatior uita, et intantum non apparebo infirmus, etiam si moriar, ut alijs ad maiora opera faciēda uires daturus sim. Et quæcunque petieritis dabo uobis, ne ergo tristitia afficiamini propter meam mortem, quæ talis est qualem demonstraui.

Si diligitis me, præcepta mea seruate: & ego rogabo patrem, & alium paracletū dabit uobis, ut maneat uobiscum in æternum, spiritum ueritatis, quem mūdus non potest accipere, quia non uidet eum, nec nouit eum. Vos autem cognoscitis eum, quia apud uos manet, & in uobis erit.] Dixerat superius, Quæcunque petieritis faciam: ostendit nunc, quod non simpliciter oporteat petere, sed cum dilectione erga eum & obseruatione mandatorum: tunc enim faciam, quum sic petieritis. Et aliter: Non hoc, inquit, est diligere me, tristari, & mœsto esse uultu, sed credere his, quæ à me dicuntur. Mandatum enim dedi uobis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus: atque ita si diligitis me, hoc obseruate, & posthac ne sitis tristes in morte mea. Nam tristitia affici, non est eius qui obseruat mandatum meum. Quomodo igitur non obseruantes mandatum meum, sed timentes mortem dicitis, quod diligatis me? Insuper quia uerisimile est dixisse illos ad hæc: & quomodo non afficeremur tristitia priuandi tanto solatio, & refocillatione, quam ex te habemus? inquit: Non erit hoc, non priuabimini cōsolatione. Rogabo enim, hoc est obsecrabo patrē, & aliū paracletū mittet uobis, aliū sicut me. Confundatur hoc loco & Sabellius, dicens unā personā patris & filij & spiritus sancti. Ecce enim audit, Aliū paracletū dabo, & ita aliā personā spiritus. Confundatur & Macedonius, qui dicit alterius substātiæ esse spiritū et minorē filio. Audit em̄ quod et ipse persona sit sicut filius. Eiusdē em̄ substantiæ est cū filio, utiq; autē & cū patre: nā pater & filius eiusdē sunt substātiæ. Ne mireris autē quod dicit, Rogabo patrem: nō enim ut seruus orat, sed uult qd' sufficientibus argumētis testetur discipulis, qd' omnino ueniat super eos spiritus

paracletus

paracletus: eiusq; gratia cõdescendens illis dicit, rogabo patrẽ. Nam si dixisset, Mittam, non sic credidissent: nunc autem credibiliorem faciens sermonẽ, inquit, rogabo patrem. Et si opus fuerit patrocinio & oratione, omnibus modis operam dabo, ut ueniat super uos spiritus. Id quod & nos sæpenumero dicere solemus, Animam meam ponam ut hoc fiat: quamuis paruo labore plerunque res egeat, attamen uolentes ostendere quod non detrectemus studium, ita dicimus. Et aliter: Quia pro nobis dominus semetipsum obtulit hostiam patri, placans illum per suam mortem ut pontifex, deinde spiritus uenit in nos, utpote peccato soluto, & inimicitijs sublatis, propterea dicit: Rogabo patrem, & paracletum dabit uobis: hoc est, placabo uobis patrem, & reconciliabo illum uobis, solutis propter peccatum inimicitijs: & ita mittet uobis spiritum per me, pro uestra morte placatus & reconciliatus uobis. Quod autem dicit, Vt maneat uobiscum in æternum, dixit consolans eos. Non enim ita, inquit, temporaria erit eius consuetudo uobiscum, ut mea, sed usque in æternum durabit: neque deficiet, quum uos mortui fueritis, sed simul permanebit, & glorioſiores reddet, cumq; omnibus sanctis semper est, & quum mortui fueritis, magis, quanto scilicet sublimiores tunc corporalibus affectionibus. Spiritum autem ueritatis, inquit, hoc est spiritum non ueteris testamenti, nam illa figura est & umbra, sed noui, quod est ueritas. Habebant igitur & illi qui in lege, spiritum, sed in figura, & umbroſum: nunc autem ueritas ipsa substantialiter uenit cum discipulis, ut ita quis dicat. Ne autem quis opinetur quod etiam spiritus sicut ipse incarnandus sit, inquit: Quem mundus non potest capere, Non, inquit, uersabitur uobiscum sicut ego, non enim mundus eum corporaliter capere potest: hoc est, habitabit in ipsis animabus uestris. Et aliter: Nõ potest accipere mundus, hoc est populus ille promiscuus & sapiens quæ huius mundi, quia non uidet eum, eo quod incomprehensibilis sit eius substantia. Contemplationem enim & uisionem hoc loco mentis dicit, unde subdit, neque cognoscit eum. Vides quod & non uidet, dicens, Non cognoscit. Propterea solatur discipulos, dicens: Mundus non potest capere illum: uobis autem hoc donum egregium datum est, & manet apud uos, & deinde quod maius est, & in uobis erit. Apud uos, enim extremum subsidium & uicinitatem: in uobis, autem internam habitudinem & corroborationẽ significat. Posterius autẽ illud, quod & deus sit spiritus, significat, qui dicit: Habitabo et ambulabo in eis. Igitur mundus quidem nõ potest accipere spiritum, quia non cognoscit eum, uos autem cognoscitis eum. Quare? quia non estis ex hoc mundo, propterea capaces eius estis, & manet nunc apud uos, sed & erit semper in uobis.

Non relinquam uos orphanos, ueniam ad uos. Adhuc pusillum, & mundus iam me non uidet, uos autem uidetis me: quia ego uiuo, & uos uiuetis. In illo die uos cognoscetis, quod ego sum in patre meo, & uos in me, & ego in uobis.] Ne metuatis, inquit, credentes, quia dixi uobis me alium paracletum uobis missurum, quod me ultra non sitis uisuri: non enim abero à uobis usq; in finem. Veniam enim, & non relinquam uos orphanos. Quia prius filios eos dixerat, nunc consequenter inquit: Non relinquam uos orphanos. Vt autem ne existiment, quod prius sit manifestandus & ipsis, & omnibus in corpore, inquit: Mundus iam me nõ uidet: uos enim, inquit, soli uidebitis me, etiam post resurrectionem. Viuo enim, & quamuis mortem feram, resurgã: & uos quoq; uiuetis, hoc est, quum uidebitis me, lætabimini, & quasi occisi reuiuiscetis in mea manifestatione. Vel & sic: Quemadmodũ, inqt, mors mea facta est ad uitã, ita etiã si uos moriamini, uiuetis. Ne igitur estote tristes, uel propter me qui morior, uel propter uos: nã licet moriamini, uiuetis in æternam uitam. In illa enim die scietis, quod ego in patre: hoc est, quum resurgam, scietis quod nõ sim à patre separatus, sed eandem habeo potestatem. Et uos in me estis, quos ego custodio. Et ego in uobis, hoc est uobiscum sum, uos eripiens ex periculis, miracula per uos operans, glorificansq; uos per omnia. Et aliter: In uobis sum, ut caput in membris. Membra enim Christi, apostoli: & uos in me, sicut membra in capite. Quando ergo resurrexit, manifestam de his omnibus scientiam tradidit. Gratia enim spiritus post resurrectionem omnia illa docuit eos. Quum autem

audis, quod ego in patre, & uos in me, & ego in uobis, ne similiter intelligas: nam filius quidem in patre, ut illi consubstantialis: in apostolis autem ut adiutor & cooperarius: & apostoli in eo, ut qui adiuuantur & cooperatorē habentes, & ab ipso fouentur. Quia & multa alia nomina de deo & hominibus dicunt̄, sed non similiter dicuntur. Dij enim dicimur & nos, sed nō ex æquo. Dicitur filius imago & gloria patris, & homo quoq;, sed non similiter. Ita hæc quoq; hic ntelligenda sunt, sicut & hoc: Quemadmodū misit me pater, & ego mitto uos. Num igitur sic debemus intelligere simpliciter: Igit̄ misit quidem filiū suū pater, quum esset incorporeus, & deinde incarnatus est, & ex uirgine natus est, ut & apostoli ex cœlo sint, & incorporei, & deinde incarnati, è uirginibusq; nati sint? Sed ita exponere scripturas, manifestè delirare est.

Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui aūt diligit me, diligetur à patre, & ego diligā eum, & apariam ei meipsum. Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes: Domine quid factū est, quod manifestaturus es nobis teipsum, & nō mundo?] Sicut & superius diximus, uerbis huiuscemodi tristiciā illorū sedat: docens eos, qd ille diligat ipsum, non qui dolet in morte eius, quod & illi patiebant̄, sed qui mandata eius & præcepta seruat, de contēnenda uita præsente, & ponenda anima pro Christo, & uirtute, quasi ita dicens eis: Vos quidē putatis quod præ dilectione doleatis in morte mea, ego autem pro charitatis argumento habeo nō dolere. Quod aūt hoc dicat, manifestum est ex his quæ postea dicit: Si diligeretis me, gauderetis utiq;, quod ad patrē eā. Qui ergo diligit me, habet mandata mea, & custodit ea, ut ne fur diabolus ueniēs rapiat thesaurū. Opus enim est diligenti custodia, ut ne perdamus ea. Qui aūt diligit me, quale præmiū inueniet? Diliget̄, inquit, à patre meo, & ego diligā eū, et manifestabo illi memetipsum. Quare hoc dixit, manifestabo illi memetipsum? Quia post resurrectionem se eis manifestaturus erat cum diuiniore corpore: ut ne putent ipsum spiritū & phantasma esse, propterea prædicit eis hoc, ut uidentes eum, non discredant, sed recordent̄ quod ea prædixerit ipsis, & qd propter mandatorū suorū obseruationē manifestet̄ eis, studeantq; semper seruare illa, ut & illis semper manifestetur. Magnum etenim resurrectionis sacramentum difficile ab eis susceptum: idcirco præparat eos dicens, quod manifestaturus sit se eis. Quia & quū resurrexisset, propterea comedit cum eis, ut ne uideret̄ eis phantasma. Id quod & Iudæ nunc accidit. Opinabatur enim Iudas, cuius nunc mentionē facit, quod sicut in somnio uidemus mortuos, ita & dominus eis manifestandus esset, ideo & dicit: Domine quid factum est, quod nobis teipsum manifestaturus es, & non mundo? Præ multa em̄ admiratione et stupore hoc dicebat, sicut si dixisset: Væ nobis quod moreris, & quod sicut mortuus manifestandus es nobis ut spectrū. Nam quod dicit, Quid factum est, obstupescente & attonita mente dicebat. Quid igitur dominus? quomodo à mente suspitionem eius ut fallacem refellit?

Respondit Iesus & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meū seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionē apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Et sermo quem auditis, non est meus, sed eius qui misit me patris.] Iudas quidem præ multa formidine existimabat, quod mortuus dominus, spectrum se exhibiturus esset eis, unde & interrogabat, sicut dictum est. Dominus autē refellens eius suspitionem, inquit: Sicut pater manifestat seipsum, ita & ego manifestabo uobis meipsum. Ego enim, inquit, & pater uenimus ad eos, qui custodiunt sermones meos: atque ita non in somnis manifestabimur uobis, sed quia cum patre uenturus sum, ut par est patrem manifestari, ita fiet & mea manifestatio, qua uobis manifestabor. At dicendo, Mansionem apud eum faciemus, subuertit Iudæ suspitionem. Non enim somnia manent, inquit: ego autem quum manifestor, maneo cum patre. Non igitur quasi in somnio erit uisitatio mea. Prædicit autem eis, ut dixi, se manifestandum ut ne phantasma ipsum putent, & interim exhortatur eos ad seruandum mandata sua, scientes quod seruantibus illa, manifestandus sit & pater. Sic quoque ab eo qui non seruat mandata, discedit & ipse & pater, tanquàm à non diligente. Nam qui non diligit me, inquit, sermones meos non seruat. Atque ita neque patrem diligit,

qui nō

qui non diligit filium. Nam sermo filij & patris est. Qui non custodit igit̃ sermonẽ filij, uel patris, sicut odit filium, ita et patrem. Vos igit̃ discipuli custodite sermones meos: ita enim declarabitis dilectionẽ tam erga me, quàm erga patrẽ. Quidã aũt non ex formidine dicunt ludã discipulum, sed misericordi mẽte dixisse, Quare manifestaturus es te nobis, & non mundo? Volebat enim nõ solos discipulos, sed & totũ mundum utilitatem ex manifestatione eius percipere. At saluator ostendit omnes nõ talia consequi, sed nos duntaxat q mandata sua seruamus, digni uidebimur sua manifestatione, patrisq; dilectione. In eo autẽ qui custodit mandata, est deus & pater: & non sicut in filio, ita & in hoc. In filio quidẽ natura est, in homine autem secundũ habitudinem quandam.

Hæc locutus sum uobis apud uos manens: Paracletus autem ille, qui est spiritus sanctus, quẽ mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quæcunq; dixi uobis.] Quoniã obscura erant discipulis quæ dicebantur, & alia quidẽ non intelligebant, & de alijs multũ dubitabant: ut ne iterũ interrogent eum, & dicant: Quæ mãdata seruare debemus? liberat eos à turbatione dicẽs: Paracletus obscura & intellectu difficilia, cognita uobis faciet. Nam hæc quæ uobis uidentur obscura dixi, quũ manerem & essem apud uos. Si aũt abiero, de omnibus docebimini. Igit̃ de discessu non oportet uos esse tristes, qui tanta uobis bona, tantamq; sapiẽtiã afferet. Quandiu enim ego apud uos maneo, & spiritus non uenit, nihil magnum, neq; sublime intelligere potestis. Súbinde autem paracletum nominat, propter continuas ipsorum afflictiones bono illos animo esse faciens, qd̃ ab illo refocillandi essent. Quod aũt dicit, In nomine meo ueniet paracletus: hoc uult, quod nihil alienum à me docturus sit uos, neque propriam opinionem sibi uindicabit: sed in nomine meo ueniet, hoc est in gloriam mei nominis, non sui: id quod faciunt contraria docentes, doctoribus suis propriũ nomen commendantes. Quidam autem intelligunt in nomine meo, nomen Christi, paracletus. Habemus enim, inquit, paracletum Iesum Christum. Quia igitur & spiritus qui uenit ad discipulos, paracletus factus est, mœsticias illorum consolaturus, in nomine Christi uenit: paracletus enim & ipse sicut Christus. Sed et Christũ Paulus nominauit spiritum, dum dicit: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus dei habitat in uobis: si autem quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. deinde subdit: Si autem Christus in uobis. Vides quomodo supra dicens spiritum dei habitare in eis, deinde subdat, Christus in uobis, Christum scilicet spiritũ nominans? Quia igitur spiritus Christus nominatur, ita debes intelligere, In nomine meo mittet eum pater: hoc est, & ipse nominabitur Christus. Igitur & spiritussanctus & docuit & suggessit. Docuit quidẽ, quæcunque non dixerat Christus eis, utpote portare non ualentes. Suggessit uero, quæcunq; dixerat quidẽ dominus, sed obscurius, uel quæ propter imbecillitatẽ rationis memoria comprehendere noluerunt apostoli.

Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis, nõ sicut mundus dat, ego do uobis. Ne turbetur uestrum cor, neq; formidet.] Iterum in mœrore erant discipuli, audientes dominum dicentem: Ego quidem discedo, spiritus autem ueniet. Ideo uidens turbari cor eorum, & maxime propter afflictiones imminentes, & certamina, dixit: Pacem relinquo uobis: quasi ita dicens, Quid nocent uobis mundi turbationes, quum mecum pacem habeatis? Non enim talis est pax mea, qualis mundi: quæ sæpe in malo sit, & planè stulta est: sed ego talem do, ut & inter uos pacem habeatis, & unũ corpus sitis. Hoc autem fortissimos omnium uos faciet, etiam si multi contra uos insurgent, nihil patiemini, concordia paceq; mutua muniti. Deinde quia iterum dixit, relinquo: id quod recedentis erat, & satis eos turbare poterat: subdit, Ne turbetur cor uestrum, neque formidet. Igitur turbationem patiebãtur ex affectu amoris, & dilectionẽ erga illum, quod illo priuandi essent: timebãt autem, eo quod euentura erant illis mala post mortem eius. Ipse igitur neque turbationem ex amore, neque timorem ab afflictionibus absque medicamine relinquit, sed utraque sedat, dicens, Ne turbetur cor uestrum, neque formidet.

Audistis quod ego dixi uobis, uado & uenio ad uos. Si diligeretis me, gauderetis

utiq;, quod dixerim, uado ad patrem: quia pater maior me est. Et nunc dixi uobis priusquàm fiat: ut quum factum fuerit, credatis.] Quia uidit dominus apostolos non plene resurrectionem suam sperare, neq; scire quid esset, & propterea ualde mœrere & turbari, ut priuandos ipsos: attemperans se illorum infirmitati, dicit: Quia ego dixi uobis, uado, & iterum ueniam, & adhuc tamen tristes estis, & mihi nō fiditis: quamuis enim moriar, etiā in afflictionibus nō relinquā uos. Nunc ergo quū audiueritis, qđ ad patrē meū uado, qui magnus uidetur, & me maior: deberetis gaudere, qđ ad illū eā, qui me maior, & omnia dura poterit auferre. Vides consequētiam sententiæ? Quomodo quū dicit, pater meus maior me est, ut cōsoletur discipulos dixerit? Nō quia illi tristes erant, quasi nō posset eos iuuare Christus, dicit: Quāuis ego nō possem, saltē pater meus, quē uos me maiorē putatis, non tantus habitus est qui uos iuuet? sicut & alio loco dicit: Ne existimetis qđ nō possim orare patrē meū, & exhibebit mihi duodecim legiones angelorū? Nō enim hoc loco, quasi nō possit hoc dicit. Quomodo enim qui sola interrogatione Iudæos collectos prostrauit, retroq; cedere fecit? Verū quia de eo ut homine habebant opinionē, eapropter hæc inquit. Ita igit pater maior me est. Dixit em̄ hoc iuxta illorū sententiā, credentiū ipsum quidē infirmū, patrē aūt posse in tēpore afflictionis sustinere. Et nūc dixi uobis, priusq; fiat: ut quū factū fuerit credatis. hoc est: ita bene fido, mortemq; nō timeo, neq; tristis sum, ut & prædicā, & gaudere uos iubeā: ut quando factū fuerit, credatis mihi, qđ sicut sciui afflictiones uobis obuenturas, & prædixi eas nō mentiens: ita neq; de aduentu paracleti & consolationis prædicens mentiar, sed omnia uobis iucunda occurrent. Quidā aūt maiorē esse patrē, secundū quod principiū et causa est filij, intelligunt. Maior em̄ me est, inquit, pater, secundū qđ principiū & causa mea est. Ex ipso em̄ natꝰ sum. At maiorē ipso esse patrē, nō facit ipsum alterius substantiæ: nam quamuis in his (ut ita dicam) maior sit pater filio, sed non iam alterius naturæ est. Deinde dicant hæretici, secundū quid uenit ad patrē Christus? secundum quod deus, uel secundum quod homo? quia secundū quod deus, semper in cœlis erat, & inseparatus à patre: secundū humanam igitur naturā maior eo dicitur esse pater.

Posthac nō multa loquar uobiscū. Venit enim princeps mundi huius, & in me nō habet quicq;: sed ut cognoscat mundus, qđ diligo patrē, & sicut præceptū mihi dedit pater, sic facio.] Quū consolatus esset discipulos per ea quæ supra dicta sunt, iterū dixit de morte sua. Venit enim, inquit, princeps huius mundi, hoc est diabolus. Principē aūt hunc intellige mundi, nō creaturæ, sed mundi confusi, & mundana sapientis. Non enim cœlū gubernat ac terrā, quia omnia euertisset & cōturbasset: sed ea quæ spōte se illi tradunt. Ideo & princeps tenebrarū dicit. Per tenebras intellige praua opa. Et quia uerisimile erat quosdā suspicari, nū & Christus ꝓpter peccata esset morti traditus: propterea subdit: In me nō habet quicq;, quū non obnoxius sim morti, neq; quicq; debeā diabolo: sed ꝓpter dilectionē erga patrē, uoluntarius sustineo passionē. Continuò aūt repetit sermones de morte, illis adiungēs & quæ ad consequentiā ptinebant, ut credibiliorē illis faceret. Audientes enim qđ moriat, discunt & quod uoluntarius, & quod contēnat diabolū, & qđ propter charitatē erga patrē morit. Si igit pernicioſa fuisset passio, & nō salutaris, quomodo approbasset pater, qui diligebat? quomodo itē filius qui diligebatur, obijsset eā? Quomodo aūt intelligemus, qđ ꝓpter amorē erga patrē moriat? Pater, inquit, qui diligit mundū, exposuit me pro illorū morte. Ego quoq; patrē diligēs, uoluntatē eius approbo, & ostendo qđ diligā patrē, per hoc quod mandatū ab eo, hoc est qđ complacitū illi, & decretū ab eo, suscipio & perficio. Dicite Arianistæ: Si seruus fuit filius, nō dixisset ꝓpter dilectionē erga patrē morior. Seruus em̄ nō qa diligit dominū suū, facit uoluntatē eius: sed quia seruus est, & timet supplicia. Dominus autem Iesus, qa ut diligēs facit uoluntatē dei, nō seruus est, neq; creatura: sed reuera filius, patris implēs uoluntatē. Quum igitur audieris, quod mandauit mihi pater: nō propter hoc quod mandatū dedit, mancipiū facias dominū, ut subditū: sed quia pater, cognosce quod ipse filius sit eiusdem substantiæ patri. Mandatū dedit, hoc est, uoluit, dixit, approbauit, decreuit.

Surgite, eamus hinc.]

CAPVT

CAPVT XV.

EGo sum uitis uera, & pater meus agricola est. Omnem palmitē in me non ferētem fructum, tollit: & omnem qui fert fructum, purgat, ut fructum copiosiorem afferat. Iam uos mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum uobis.] Quoniā sæpius de passione loquutus, illorū animos concussit, & intellexit eos formidare, tanq̄ breui capiendos, & præ multo timore neq̄ attendentes dictis, fingit se illos in locum occultū abducturos, in quo nō sunt capiendi. Et exurgit sanè à loco in quo erat, ut perturbationibus animarū eorum sedatis, traderet eis dogmata magis mystica. Abducit autē eos, ut posthac docebimus, in hortū quem Iudas sciebat. Atq̄ ut apparet, secessus erat negociū, res autem ipsa expositio uoluntaria in talem locum secedentis, quem Iudas sciebat. Quid igitur mysticū illis tradit? Ego sum, inquit, uitis, hoc est radix, uos autem palmites: at pater meus est agricola. Circa quod autem occupatus est pater? nūquid circa radices? nō, inquit: sed circa palmites. Omnē enim palmitem, inquit, non afferentē fructum, tollit eum: hoc est omnē hominē, qui per fidē est factus pars radicis, & unicus domino, & incorporatus ei, oportet & fructum afferre: hoc est, uitam habere uirtutibus præditā: quod siquidē solam ac nudā confessionē fidei quis habeat, & non per obseruationē mandatorū fructū ferat, mortuus palmes sit. Fides ēm absq̄ operibus mortua est. Omnis igitur fidelis in Christo quidē esse uidetur, quatenus credit. Omnis enim palmes, inquit, qui est in me, si non attulerit fructum, tollit eum pater: hoc est, ponit extra cōmunionē cum filio: eū autē qui fructificat, purgat. Hic autem discimus, quod & si ualde uirtute quis præditus sit, indiget tamē ut à deo curetur. Nam quod infructuosum, neq̄ in uite poterit esse: quod autem fructū fert, fertilius facit pater. Consydera autem quod propter afflictiones discipulorū hæc dicantur esse quasi putationes, ut uocāt, rusticæ: nā ostēdit eis dominus, quod per afflictiones fertiliores erunt, sicut & per putationem palmites. Tentationes enim eos fortiores declarabant. Dein ne dicant: de quibus hæc dicis? Vos, inquit, estis mundi propter sermonē, quem loquutus sum uobis. Vnde superius dicebat purgare patrem, nunc iterū se inducit curam agētem. Vna enim operatio patris & filij. Ego, inquit, uos purgam per meam doctrinam, debetis itaq̄ quod uestrum est indicare: ideo & subdit. 1 Ioan. 2

Manete in me, & ego in uobis. Sicut palmes de se fructum ferre nequit, nisi maneat in uite: ita neq̄ uos, nisi in me manseritis. Ego sum uitis, uos autem palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructū multum: quia sine me non potestis facere quicq̄. Nisi quis manserit in me, eijcietur foras, sicut palmes, & aruit: & congregant eos, & in ignem conijciunt, & ardent.] Ego quidem, inquit, uos purgaui per sermonem meum & doctrinam, & nihil quod ego facere debui prætermissum est. Oportet autē nunc, ut incipiantur & ea, quæ à uobis sunt. Manete, enim inquit, in me. Nam ne præ timore separentur ab eo, remissas ipsorum animas constringit, & sibi iungit, & meliorem nunc eis spem dat. Quæcunq̄ petiueritis, si manseritis in me, accipitis: ab exemplo uitis commendans clare nobis qualitatem & uitam eorū, quæ dantur à se his qui sibi placēt. Nam sicut ille fructum facit manēs in uite, eo quod ab illa accipit uiuēdi operationē: ita & uos, si manseritis in me, per obseruationē mādatorum, maiorem fructū afferetis. Qui autem non manet, aridus fit, hoc est abijcit quod à fide habuit. Si quod spirituale beneficiū accipiebat, priuatur eo, & nudatur auxilio & uita, quæ ab eo datur. Et quid tandem? In ignē mittitur & ardet. Hoc autē loco & cōsolationē non paruam eis dat, ostendens quod hi qui insidiātur sibi, ut Iudas, comburantur: ipsi autem qui manserint in eo, fructum afferent. Nam absq̄ succo & uiuificatione, quæ inde procedit, nō poterūt quicquam facere.

Si manseritis in me, & uerba mea in uobis manserint, quicquid uolueritis petetis, & fiet uobis. In hoc glorificatus est pater meus, ut fructū copiosum afferatis, & efficiamini mei discipuli.] Hoc loco interpretatur nobis dominus, quid sit quod dixit, Si manseritis in me, hoc est si mandata mea custodieritis: hoc enim significat, uerba mea manere in uobis. Vult enim, ut sibi per opera adhæreatur. Nam quicunq̄ deo placere cupiēs uiuit, uoluntate sua manet in uite, quum unitur illi per dilectionem, & seruationem manda-

torũ, adhæretq; spiritu: sicut contrà, qui à mandatorũ obseruatione absistit, spõte à domino alienatur. In hoc autẽ glorificatur pater meus, inquit, si uos fructum multũ attuleritis. Gloria enim dei & patris, approbatio discipulorũ filij eius. Nam fulgente luce apostolorum corã hominibus, glorificabatur pater cœlestis. Fructus enim apostolorũ sunt gentes, quæ per doctrinã illorum ad fidem sunt adductæ, factæq; ad gloriã dei. Si igitur glorificatur pater, dum uos fructũ affertis, utiq; suam gloriam non negliget: sed operabitur uobiscum, ut plus fructuum afferatis, quo magis glorificetur. In hoc enim, inquit, glorificatus est pater meus, ut fructũ multũ afferatis, & efficiamini mei discipuli. Vides quomodo ille est fructum afferẽs, qui uere est discipulus: & pater in illo glorificatur, hoc est gaudet, & gloriam suam hoc existimat?

Sicut dilexit me pater, ita & ego dilexi uos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione, sicut & ego præcepta patris mei seruaui, et maneo in eius dilectione.] Exhortatur eos ut bene cõfidant: dicit enim, dilexi uos. Sic aũt dilexi uos, sicut me pater diligit. Hoc autẽ humanius dixit. Manete igitur in dilectione mea. Illius enim uos estis domini. Non enim quia audiuistis, quod dilexerim uos, contemnetis: sed dabitis operam, ut maneatis in dilectione mea. Deinde docet eos quomodo poterint manere: si mãdata sua seruarint. Nam, ut sæpe dictũ est, ille est qui diligit eũ, qui mandata eius seruat. Per omnia autem hæc ostẽdit, quod tunc securi erũt, quũ uitã purã egerint. Sicut ego mãdata patris mei seruaui, & maneo in dilectione eius: & hoc attẽperans se audientiũ infirmitati dicit. Nõ enim qui omniũ est legislator, mãdatis obnoxius, & sine paternis mãdatis uiuere nõ potest suã uitã. Hoc enim cogitare fuerit absurdissimum. Dicit autem hoc, multum eos cõsolari uolens. Quia enim dicebat eis, Diligo uos: & habituri erant postea cum afflictionibus certamen: ut ne offendantur, quasi dilectio nihil illis prodesset, Ne turbemini, inquit: Quia & si me diligat quidẽ pater, permittit tamen ut patiar pro mundo. Sicut igitur nõ minuitur dilectio patris propterea, quod ego patiar: ita neq; uos minus diligemini ab eo, etiam si in uarias incideritis afflictiones.

Hæc loquutus sum uobis, ut gaudiũ meum in uobis maneat, & gaudiũ uestrũ impleatur. Hoc est præceptum meum, ut diligatis uos inuicem, sicut dilexi uos. Maiorẽ hac dilectionem nemo habet, ut quis animam suam ponat pro amicis suis.] Hæc, inquit, loquutus sum uobis, ut non imminuam gaudiũ uestrum. Nam gaudebant quidem, quum essent simul cum eo quũ miracula faceret, & glorificaretur: & ipsi quoq; dæmonia eijcientes gaudebant, sicut & ipse inquit: Non gaudete quod dæmonia eijcitis. Quoniam autem & affectio incidebat, & mœror gaudium ipsorum mutilabat, inquit: Hæc solatoria uerba locutus sum uobis, ut semper & usq; ad finem gaudiũ uestrũ integrũ maneat, plenumq; sit ac perfectũ. Nõ enim mœrore digna sunt præsentia, sed gaudio, licet crux, licet confusio, licet ignominia accedat. Quia autem supra dicẽs, Si mãdata mea seruaueritis, tunc manebitis in me: nõ ostendit quæ mandata debeãt seruare: nũc ostendit et suam charitatem. dicit enim, ut diligatis uos inuicem, sicut dilexi uos: non fortuito, neque simpliciter uult uos diligere inuicem, sed sicut ipse dilexit. Obserua autem quomodo supra quidem in plurali dixit, mandata: hic uero dicit, Hoc autem meum est mandatum, in singulari numero. Hoc ideo factum opinor, quia dilectio omnia mãdata complectitur, & caput est. Dicitur autem mandata & mandatum. Porrò interim ostendit nobis uiam, qua seruamus mandatum, nempe per seruationẽ unius mandati, charitatis. Quando autem dixit, sicut ego dilexi uos, diligatis & uos inuicem: ostendit modũ & summitatẽ charitatis. Maiorem enim hac charitatem nemo habet, ut ponat animam suam pro amicis. Atq; ita & uos pro uobis inuicem animas ponatis, quia & ego pro uobis morior. Igitur ne putetis ex odio erga uos fieri discessum hunc. Fit enim ex summa charitate.

Vos mei amici estis, si feceritis quæcũq; ego præcipio uobis. Nõ posthac uos dico seruos, quia seruus nescit qd faciat dominus eius: uos autẽ dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo nota feci uobis. Nõ uos me elegistis, sed ego elegi uos, & cõstitui uos, ut eatis, & fructũ afferatis, & fructus uester maneat: ut quicqd petieritis patrẽ sub nomine meo, det uobis.] Sursum deorsumq; uersat charitatis doctrinã, ostẽditq; nobis multis uerbis

tis uerbis, quod istud mandatū maioris momenti, & plus curandum quàm alia. Cōmendat autem & charitatis suæ signum maximum. Nam intantum, inquit, diligo uos, ut & occulta uobis reuelauerim. Seruus enim nescit mysteria domini: uos autem, quum nunc sitis amici mei, mysterijs digni estis facti. Omnia enim quæcūq; audiui à patre meo nota feci uobis. Quomodo igitur inquit alio loco, multum habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo? Omnia nota fecit eis quæ illi poterant audire, & quorum erant capaces. Quando autem dicit, Quæcunq; audiui à patre meo: ne suspiceris, quod doctrina filius opus habeat: sed ostēdit, quod nihil alienum à patre loquatur, sed ea quæ patris sunt, & quæcunq; dixerit, illius sunt. Dicens autem, indicium charitatis meæ erga uos est, ut nota sint uobis mea mysteria, subdit & aliud charitatis indicium: Ego, inquit, elegi uos: hoc est, non uos ad meam accessistis amicitiam, sed ego uestram, hoc est, ita plantaui uos ut me diligeretis. Quomodo igitur relinquerem uos in posterū? sed & posui uos, hoc est plantaui uos: ut eatis, hoc est ut crescatis, & expandamini, & extendamini, fructumq; afferatis. Hoc autem loco manifeste agricolā se esse introducit. Et superius quidem, quando dicebat, mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum uobis, ostendit seipsum purgantem: nunc autem manifestius per hoc quod dicit, Ego elegi uos, & posui uos. Nam agricola hoc facere dicetur, & ponit sub terram palmites. Vides æqualitatem patris & filij? Et pater agricola, & filius nunc ostenditur agricola. Confusionem induere Ariane cum his qui tecum ad impietatē prosiliunt. Vide autē & aliud: Vt quicquid petieritis patrē in nomine meo, dem uobis: hoc est ego dabo uobis. Tametsi oportebat iuxta consequentia ita dicere, Quæcunq; petieritis patrem, dabit uobis: sed dixit, Ego dem uobis, eo quod omnino sit eiusdem potentiæ. Quia & pater qui dat, per dextram suam dat, dextra autem eius est filius. Cōsydera autē hoc loco, quod quando plantati fructum afferimus, tunc quæcunq; petiuerimus, dabit uobis. Si autem nō afferimus fructum, non recipimus. Quia fructum nō afferens, neq; animæ petit utilia, sed omnino mundana & inutilia: ideo non accipit. Quæritis enim, inquit, & non accipitis, eo quod male petatis.

Hæc mando uobis, ut diligatis inuicem. Si mundus uos odit, scitis quod me priusq; uos odio habuit. Si de mūdo fuissetis, mundus qd' suū est diligeret: quia uero de mundo non estis, sed ego elegi uos de mūdo, propterea odit uos mūdus.] Vt ne opinētur apostoli, quod dominus opprobrās proferat eis, quod animā suā pro illis ponat, & quod electi sint: ideo dixit, hæc mādo uobis, non ut exprobrē: neq; ut de bono quodā opere arroganter loquar, sed ut animas uestras firmiores faciā in charitate mutua: idcirco enumero meæ erga uos charitatis opera. Hæc enim mādo uobis, ut diligatis inuicē. Quia autē res ardua, et ualde molesta est persequutionē pati, & odio haberi, cōsolatur eos dicēs: Si uos odio habent, nihil nouum est: nam & me primū odio habuerunt, atq; ita quia cōmune hoc mecū habetis, ut odio habemini sit uobis magnæ consolationis loco. Subdit autē & aliū cōsolandi modū consolantē maxime. Ea propter dicit oportebat uos mœrore affici, si mundus uos non haberet odio. Mundus, hoc est mali homines. Ex eo enim quod non haberemini odio, ostēderetur quod & ipsi illorum malitiæ, & iniquitati cōmunicaretis: nunc autem quia odio uos habēt mali, gaudete. Nam propter uirtutē uestrā uos oderūt. Alioqui si nō essetis uirtute prædīti, mūdus qd' suū est amaret. Quia aūt ego uos elegi de mūdo iniquitatis, ppterea odio uos habet mūdus, uti eos q operib⁹ suis nō cōmunicāt.

Memētote sermonis mei, quē ego dixi uobis. Nō est seruus maior domino suo. Si me persequuti sunt, & uos persequentur. Si sermonē meū seruauerūt, & uestrū seruabunt. Sed hæc omnia facient uobis propter nomen meū, quia nō nouerūt eum qui misit me.]

Hoc quod superius dixit: id nunc dilatans maiorē illis consolationē affert. Dicit enim, Memores sitis sermonis mei, qd' nō sit seruus maior domino suo: igitur neq; uos me maiores. Videte igit quo pacto me usi sunt. Si persequuti fuerūt dominū, et uos seruos multomagis: si nō persequuti fuissent, sed meū sermonē seruassent, et uestrū seruaturi essent: id quod non fiet. Neq; eīm meū, neq; uestrū seruabūt: sed omnia hæc faciēt uobis propter me: atq; ita si diligeretis me, sustineretis utiq; propter me, quem diligitis, ut dicitis. Sed &

aliter consolatur, quia iniuria afficiũt & eum qui me misit. Itaq; si nihil aliud, certe hoc sit uobis in consolationem, quod ipsi & uestri & mei & dei sint inimici.

Si non uenissem & loquutus fuissem eis, peccatũ non haberent: nunc autẽ nõ habent quod prætexãt peccato suo. Qui me odit, is et patrem meum odit. Si opera non fecissem inter eos, quæ nemo alius fecit, peccatũ non haberent: nunc autẽ & uiderunt & oderũt, non solum me, uerumetiam & patrem meum. Sed ut cõpleatur sermo, qui in lege eorũ
Psal. 68 scriptus est: Odio habuerũt me gratis.] Num autem iuste, inquit, hæc faciunt, & odio habẽt & me & patrẽ meũ, & uos? num propter ea quæ dixi uel feci hãc mentẽ insumpserunt? nõ, inquit: Peccatũ enim hoc incõdonabile est. Nunquid enim nõ ueni & docui? Si nõ uenissem, si non fuissem loquutus, potuissent dicere, non audiuimus: nunc autem prætextu caret eorũ malicia. Dein, quia nihil aliud prætexebãt in omnibus, quàm quod propter patrẽ ulciscatur. sic enim dicunt, Homo hic nõ est à deo: & similia, & idcirco subdit: Qui me odit, & patrẽ meũ odio habet, atq; ita nihil tale relictũ est eis in excusationẽ.
Ioan. 9. Nõ solum autem doctrinã exhibui, sed & opera adieci, qualia nullus alius: ut est miracu
Ioan. 11 lum de cæco, miraculũ de Lazaro, & alia similiter. Quam igitur habebunt excusationẽ? Doctrinã sermonũ præbui, adieci & opera, sicut & Moses præcepit, illi obediendũ mandans, qui & signa faceret, & pietatẽ doceret: nunc autem uiderunt talia opera, & nihilominus me atq; patrem odio habuerunt. deinde subdit & prophetam testem: Oderunt me gratis. Nam propter solam malitiam, & nullã aliam causam natum est hoc odiũ. Legem autem non solos libros Mosi, sed & prophetarum, ut supra dixi, nominauit. Igitur Dauid spiritu prædicit qualis futura esset illorum malicia, & ipsi, ut mali, dictum à propheta impleuerunt, & prophetiam ueram esse comprobauerunt.

Quum autẽ uenerit paracletus, quem ego mittã uobis à patre, spiritus ueritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et uos testes estis, quia ab initio mecum estis.] Dixerat discipulis, persequuturi sunt uos: sermonem uestrum non seruabũt. Vt igitur dicere nõ possint, Et nũc ô domine quò mittis nos? Quomodo digni fide erimus? Quis ad nos attẽdet? quis persuadebitur? ideo subdit: Quum autem uenerit paracletus, ille testabitur de me. Fidelis, inquit, testis ille est: & ita ut redarguti à spiritu quod absq; excusatione peccarint, prædicationem suscipient. Et uos quoq; testabimini, qui ab initio mecum estis, quia & operibus & sermonibus feci deesse uobis excusationẽ. Bono igitur animo sitis, prædicatio non caritura est testibus, sed & spiritus cum signis & prodigijs meis testabitur, fidelisq; testis erit. Est enim spiritus ueritatis. Igitur spiritus ueritatis uera testificabitur: nam à patre procedit, & omnia clare nouit. Est enim ex eo, à quo omnium scientia. Iam quod dicit, Quem ego mittam: æqualitatem erga patrem significat. Nam alio loco de patre dixit, quod mittat spiritum, hoc autem loco quod ipse mittat, utiq; sanè æqualitatem significat. Vt autem ne uideatur obluctari patri, quasi ab alia substãtia mittat spiritum, addidit, à patre. Nam ipse quidem mittam, sed à patre, hoc est approbante patre, & simul mittente. Non enim ex proprio sinu ipse prius mitto, sed à patre per me suppeditatur. Quum autẽ audieris, quod procedit: ne intelligas per processionem egressionem, quali emittuntur ministratorij spiritus: sed naturalis subsistentia spiritus est processio. Nam nisi sic intellexerimus processionem, sed externam quandam missionem, incertum erit de quo spiritu dicat: innumeri enim sunt, qui in ministerium mittuntur propter eos qui hæreditabunt salutem. Cæterũ hoc loco singularis quædam, & separata proprietas est procedere, uni proprio spiritui attributa. Nõ igitur intelligemus per processionem, simplicem emissionem, sed naturalem spiritus subsistentiam. Hic igitur spiritus testis est prædicationis, & uos quoq; testabimini, quod nõ ex alijs audiueritis, sed ipsi ab initio mecum estis. Non paruum autem est hoc testimoniũ, ab initio simul esse, quod & ipsi apostoli postea concionati sunt dicentes: Qui simul comedimus, simulq; bibimus cum eo. Duplex igitur testimonium, à uobis et à spiritu. Nam licet uos ad gratiam testari uideamini, at non item ad gratiam testabitur & spiritus.

CAPVT

CAPVT XVI.

HAec locutus sum uobis, ut ne quid offendamini. Alienos à synagogis facient uos: sed ueniet tempus, ut quisquis interficiat uos, uideatur cultum præstare deo. Et hæc facient uobis, quia nõ nouerunt patrẽ neq; me. Sed hæc locutus sum uobis, ut quũ uenerit tempus illud, reminiscamini eorũ, quod ego dixerim uobis.] Dixi, inquit, uobis hæc, priusquàm fierent: ut ne postea offendamini, quũ uideritis multos non credere, & uos multa aspera pati: sed cogitate, quod etiam antequàm factum, dixerim uobis. Suscipite posthac & à me consolationem, quod neq; in hoc decipiam uos, sicut neq; in prædictione passionũ. Nam & absq; synagogis facient uos, & excludẽt à concilijs, honestisq; conditionibus, & in summa, à sua communione separabunt. Etenim iam conspirauerant, quod si quis confiteretur Christum, ejiceretur à synagoga. Non solũ autẽ à synagoga uos alienos facient, sed & morte punient, morteq; ignominiosissima, utpote pernicioſos, & ut inimicos dei occident uos. Et omnis qui occidit uos, tanto studio occidet, ut uideatur deo cultum præstare: hoc est, putabit se rem piam, deoq; gratam facturum. Subdit autem consolationẽ, quæ sufficere queat. Hæc eñ, inquit, facient, quia nõ nouerunt patrem neq; me. Propter me enim, inquit, & patrem hæc patiemini: igitur sustinete. Beati enim estis, quum exprobrauerint, & persecuti uos fuerint, & dixerint omne malũ uerbũ cõtra uos, propter me. Hæc beatitudo, uestra consolatio, quum eius fueritis recordati. Hæc autem loquutus sum uobis, ut quando uideritis molesta illa euenisse, credatis & de reliquis. Nõ enim poteritis dicere, quod iucunda prædixerim uobis, decipere uos cupiens. Verum sicut annuncians tristia nõ decepi, ita neq; læta dicens, indignus fide fuerim. Insuper ut ne sitis minus præparati, sed instructi, recordemini quod ego uobis ea dixerim, & idcirco stetis fortiter contra aduersa. *Matth.5.*

Hæc autem uobis ab initio non dixi, quia uobiscum erã. Nunc autem uado ad eum, qui misit me. Et nemo ex uobis interrogat me, quò uadam: sed quia hæc loquutus sum uobis, mœstitudo impleuit cor uestrum. Sed ego ueritatẽ dico uobis: Expedit uobis, ut ego uadam. Si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos: si aũt abiero, mittã eum ad uos.] Valde grauati sunt tristicia discipuli, quum audirent talia eis euentura. Idcirco & dominus: hæc (inquit) tam dura principio non dixi uobis, non ut ignorans, sed qa uobiscum eram, & sufficiens confugium ad me habebatis, & omne certamen in me rejiciebaẽ. Ipsi uero in omni securitate eratis. Igiẽ non opus erat talibus tunc sermonibus uos præparari & præmuniri: sed nunc uadens ad patrem meum, & uos relicturus prædico ea, ut uos muniatis. Et nullus ex uobis rogat me, quò uadis? sed præ tristicia cõfusi estis, & excessum mentis patiemini: propter expectationem grauium cõcussa sunt corda uestra. At ego ueritatem dico uobis. Vide quomodo solatur eos: etiamsi innumeris modis, inquit, magis tristicia afficiamini, ego quod uobis utile est dico. Nam uos quidẽ uelletis semper esse mecũ. Atqui hoc nõ est expediens. Nã si ego quidẽ nõ abiero, paracletus non ueniet ad uos. atq; ita etiã si uos præsentiã meã uelletis, nõ obedirẽ uobis: sed eligerẽ potius quod uobis utile, quàm pernicioſam uobis uestrã uoluntatẽ. Ita & nos debemus facere, prospicientes semper quod & nobis & fratribus est utile, & nõ quod suaue. Nam si ego morior pro mundo, & eo ad patrẽ, dato sacrificio & propiciatione pro peccatis, paracletus mundi non ueniet. Quomodo enim aduenieț, si inimiciciæ nõ soluanț, & occisa morte, si pater humanæ naturæ non concilietur? Porrò hoc loco Macedoniani quid poterint dicere, qui gloriam spiritus extenuant, & seruũ eum filij dicunt? quomodo cõducet, abire dominũ, & aduenire seruũ? Atq; ita etsi tristes sitis, ppter meã absentiã ò discipuli, sed propter aduentũ spiritus gaudeatis, qui pluribus & maioribus uos beneficijs prosequeț. Quomodo aũt dominus dixit: quoniam hæc ab initio nõ dixi uobis? quandoquidẽ scriptũ est, qd cõuocatis illis duodecim, dixerit eis: Ad præsides & reges ducemini. Dixit quidem, ad præsides ducemini, nõ aũt occident uos ut impios & pnicioſos, & inimicos dei. & aliter: Illic quidẽ dicit, quæ à gẽtibus eis infligẽda, nũc aũt quæ à Iudæis. Absq; synagogis uos faciẽt, Iudæi scilicet. Vide aũt in hoc et spiritꝰ liberũ *Matth.10.*

esse, & filiũ approbare. Etenim quod dicit, paracletus ueniet, ad potestatẽ spiritus pertinet: quod aũt addit, ego mittã eum, ad probationẽ & uoluntatem filij spectat, cui placet ut ueniat paracletus, & annuit, si sic dicere licet.

Et quũ uenerit ille, arguet mundũ de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidẽ, quia non credunt in me: de iustitia uero, quia ad patrẽ uado, & posthac non uidetis me: de iudicio, quia princeps huius mundi iam iudicatus est.] Veniet paracletus, & quæ inde utilitas? arguet, inquit, mundũ de peccato, & ostendet eos peccatores, quia nõ credunt. Quando enim uiderint per manus discipulorũ in spiritu egregia signa & miracula fieri, & neq; sic credent: quomodo non condemnatione digni, & peccato maximo obnoxij? Nam nunc quidẽ possunt dicere, quod fabri filius sim, & humilis matris, quamuis ego miracula faciã: tunc autẽ incredulitas omni carebit excusatione, spiritu in meo nomine talia perficiente. Itaq; de peccato illos arguet, hoc est ostẽdet eos absque uenia peccare. Et de iustitia quoq; arguet, qa ego ad patrẽ meũ uado: hoc est, ostendet eis, quod ego, quũ iustus fuerim, & irreprehẽsibilẽ egerim uitã, iniuste occisus sim, & in eius iudiciũ ad patrem uadã: neq; eñ si iniustus fuissem, ad patrẽ ascendissem. Quia enim ut aduersariũ deo & iniquũ occiderunt: ostendet eis, inquit, spiritus, qd' nõ sim talis: neq; enim si aduersarius dei fuissem, apud deũ & legislatorẽ hũc honorẽ assequutus essem, honorẽq; non temporariũ, sed æternum. Iam quod dicit, posthac nõ uidetis me, æternã eius apud patrẽ conuersationẽ manifestat. De iudicio aũt arguet eos, quia princeps hũius mundi iudicatus est: hoc est, etiã per hoc me iustũ, & à peccato immunẽ iterũ ostendet me dominus, eo quod rector mundi à me iudicatus est & uictus. Quia enim dicebant, Dæmoniũ habet: & quod in Beelzebul miracula facit: & impostor est. hæc omnia, inquit, ostendentur uana, quũ apparuerit diabolus condemnatus, & ostensum fuerit omnibus, quod à me sit uictus: id quod nequiuissem, si nõ illo fuissem fortior, & ab omni peccato alienus. Quomodo hoc demonstratũ est per aduentum spiritus? Omnes enim qui credunt in Christum, conculcant & contemnunt rectorem mundi: unde satis monstratũ, quod à Christo condemnatus sit multo antea. Arguit ergo spiritus eos, qui non credunt ut peccatores. Fides enim baptismi, peccata soluit per remissionẽ. Operationes autẽ spiritus, quæ apparent in his qui crediderunt, non uisæ sunt in his qui nõ crediderunt. Vnde redarguti sunt ut uasa mala & coinquinata, indigna spiritus susceptione. Et aliter, arguit mundũ qui nõ credidit, spiritus de iustitia: hoc est, quia priuatus est iustitia, qui non credit in iustũ Iesum, eũ q propter iustitiã assumptus est in cœlos: arguit autem & condemnat, & ut ignauũ, quia uulnerato satana, neque sic illũ uoluit uincere.

Adhuc multa habeo quæ uobis dicã, sed nõ potestis portare nunc: quũ autẽ uenerit ille, q est spiritus ueritatis, ducet uos in omnẽ ueritatẽ. Nõ enim loquet à semetipso, sed quæcũq; audierit, loquet, & quæ futura sunt annunciabit uobis. Ille me glorificabit: qa de meo accipiet, & annunciabit uobis. Omnia quæcũq; habet pater, mea sunt, propterea dixi, quod de meo accipiet, & annunciabit uobis.] Quũ dixisset supra, Expedit uobis ut abeã, nunc hoc latius prosequit & dicit, qd' nunc quidem non potestis: si autem uenerit ille, tunc fruentes illius donis, in omnem ueritatem ducemini. Quam autem ueritatem, inquit? num scientiam de omnibus? nam nihil de se magnum ipse dominus loquutus est. Partim dat nobis figuram humilitatis, partim & propter infirmitatẽ audientium & ingratitudinẽ Iudæorũ. Et neq; legaliũ obseruationũ solutionẽ manifeste introduxerat, ut ne cõtrarius uideret omnibus: ubi aũt uenit paracletus, & manifestata fuerit dignitas filij, & uera de omnibus scientia in lucẽ producta, abolitis & sublatis è medio figuris legalibus, in uerũ & spiritualẽ cultũ inducti sumus per signa quæ in spiritu fiunt confirmata fide. Deinde quia magna quædã dixerat de spiritu, ut ne putẽt aliqui, quod maior ipso sit spiritus, siquidẽ ipse in ueritatẽ sit introducturus, & facturus capaces maiorũ & pluriũ, quæ Christo præsente portare nõ poterãt. Ne igit hoc qs existimet, subdit: Non loquetur à semetipso, hoc est, nihil proprium loquetur præter mea. Quũ enim dicit, quæcunq; audierit: hoc signat, quod nihil docturus sit extra ea quæ Christus docuit. Sicut igit & dominus ipse dicẽs de se, Quæcunque audiui à patre meo loquor: nõ ut di-

tit discentē & puerū introducit: sed quod nihil uel sciat uel doceat, quàm quæ pater: ita & de spiritu dicendū. Quod aūt nō opus habeat doctore spiritus, audi Paulū dicentem: Quemadmodū nullus nouit quæ hominis sunt, nisi spiritus qui est in eo: ita & quæ dei, nullus nouit, nisi spiritus dei. Vides qđ sanctus spiritus sui ipsius doctor sit, sicut & noster: & ex his quæ sequuntur, discet cordatus deitatē spiritus. Quæ enim uentura sunt, inquit, annunciabit uobis. Maxime enim propria est dei futurorū cognitio. Nam quia nihil aliud desyderabile ita est humanæ naturæ ut futurorū cognitio, consolatur apostolos & ex hoc. In tantū enim, inquit, bene faciet uobis, ut & futurorū præscientiam, quæ maxima omnium uidetur, daturus sit. Præterea, quia & ad tentationes erudiendi erant, Ille uos præparabit, inquit, ad futura, quæ uobis cōtingent, ne per ignorantiā absq; custode incidatis in illa. Glorificabit aūt & me. In nomine eīm meo omnia & loquet & faciet, & nihil diuersum dicet: atq; ita, ut & per miracula, quæ per illū fiēt, deus credar, quū in uos discipulos meos opulente effundet gratia, etiā post meā mortē, quū meū nomen magis fulgebit: quod citra controuersiam magna gloria est, si qs ignominiose occisus, magis claresceре incipiat. Deinde quia audiuerāt dominū dicentē, Vnus uester est magister Christus: ut ne existiment, quia unus magister tu es, quomodo dicis nobis & aliū fore magistrū spiritū? subdit, quia de meo accipiet, hoc est, ex his quæ noui et ex mea scientia. Vel & aliter: de meo, hoc est, de meo thesauro, qui scilicet patris est. Nā quæcūq; habet pater, mea sunt, & meæ diuitiæ. Paracletus autē ex patre loquitur. Verisimiliter dico, qđ de meo accepturus sit, hoc est de thesauro & diuitijs scientiæ. Quare autē spiritus tanta dedit nobis bona, & nō filius? Igitur primum quidē dicimus, quod uiam donis spiritus filius parauerit, & ipse sit talium bonorū author. Nisi enim ipse peccatū soluisset, quomodo nos spiritum obtinuissemus? Nō eīm habitabit spiritus in corpore subdito peccatis. Hinc est, quod si magnū quid dedit spiritus, occasiones à Christo habuit. Deinde quia hæretici spiritui erant detracturi, quasi minor esset dignitate, eo quod posterius ueniret, propterea concedit ei operari per apostolos: ut per donorum magnitudinem compulsi, uel inuiti dignitatē spiritus agnoscant: & non quia posterior habeatur, propterea minor iudicetur filio.

Pusillū & nō uidetis me, & iterū pusillum & uidebitis me, quia uado ad patrē. Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit nobis, pusillū & non uidetis me, & rursum pusillum & uidebitis me: & quia uado ad patrem? Dicebāt ergo, quid est hoc, quod dicit pusillū? nescimus quid loquitur.] Quare Christus recessum, & mortem suam in memoriam eis reducit, quamuis magis occultanda uideantur? Mentem eorum exercebat, & probatiorem efficiebat, & propterea semper commemorās tristia, assuefacit illos, & ad expectationē illorū prouehit. Igit sicut hoc loco, Pusillum & nō uidetis me, dicens: ad triste statim addidit lætū quiddā. Et iterū pusillū, & uidebitis me: & ad deū uado, qui uos iuuare potest: & nō pereo, sed transeo: & ad paruū quidē tēpus secessus erit, postea autē perpetuò cōuersabor uobiscū. Illi quidē nō intellexerunt unde admirabit quispiā, quomodo non agnouerint quæ dicebat? Videt ergo uel tristicia mentē eorū adeò inuasisse, ut abijcerent doctorū memoriā, uel propter obscuritatē uerborū euenit ne intelligerēt. Ideo Iesus uidet eis contraria quædā dicere. Nā si quidē uidebimus te, quò uadis? si aūt uadis, quomodo uidebimus te? Videntur enim hæc ænigmata esse.

Cognouit autē Iesus quod uellent interrogare se, & dixit eis: De hoc quæritis inter uos, quod dixi, pusillū & nō uidetis me: & iterū pusillum, & uidebitis me. Amen amen dico uobis, plorabitis & lamentabimini uos, mundus contrà gaudebit: uos aūt mœrore afficiemini, sed mœror uester uertet in gaudiū. Mulier quū parit, dolorē habet, quia uenit hora eius: quum aūt pepererit puerū, iam non meminit anxietatis, propterea qđ gaudeat hominē esse natum in mundo. Et uos igitur nunc quidem mœrorem habetis, sed iterum uidebo uos, & gaudebit cor uestrum, & gaudium uestrum nemo tollet à uobis.] Postq; uidit discipulos non intelligere dicta, eo qđ grauati erant mœrore, inculcat eis manifestius de morte sua, ut assueti uerbis, etiā re ipsa eam fortiter ferrent. Etenim inquit: Plorabitis & lamentabimini uos, propter mortem ac crucē: mundus autem

1. Corinth. 2.

Hiere. 31.

gaudebit: hoc est Iudæi mundana sapientes gaudebunt, eo quod interemerint me inimicum ipsorum. Sed tristicia uestra in gaudium uertetur: quemadmodū Iudæis quoq; suum gaudiū in mœrorē cedet, quando post meā resurrectionem nomen meum glorificabitur. Potes autem & mundi gaudium, non Iudæorū gaudiū intelligere, quod gauisi sunt mortuo domino, sed salutē mundi: ut sit sensus dictorū, Vos quidē mœrore affi cemini, sed hæc mea passio, propter quam uos estis tristes, mundi totius gaudiū & salus erit. Insuper & exemplū commune addit mulieris & partuū. Hac aūt parabola & prophetæ usi fuerunt, dolore partus ingenti excellentiā mœroris significantes. Tale autem quiddā dicit: Apprehendent quidē uos dolores mœstitudinis: sed dolor ille causa efficit partus. Interea confirmat & sermonē de resurrectione, & ostendit mori simile esse ei, qui à uulua in lucem prodit. Ne em̄ admiremini, quod per tantā tristiciā ingressuri sitis in gaudiū: quia & mater per mœrorē in partu ad hoc uenit, ut sit mater. Insinuatur autē hoc loco & mysticū quiddā, quod ipse soluerit dolores mortis, & nouū hominē nasci fecerit, posthac nō corrumpendū, neq; mortalē, qui est ipse dominus. Vide enim, quomodo non dixerit, quod posthac nō recordet anxietatis, quia natus est ei puellus: sed, quia natus est homo in mundū. Hoc em̄ non frustra ita dixit, sed uolens cū emphasi & tacitè insinuare, quod ipse sit ille natus homo, & incorruptibilis Iesus dominus noster. Igit̄ exemplū mulieris parientis nō per omnia quæras adaptare his quæ circa Iesum acciderint: sed tantū ut ostendat̄, quod temporalis sit dolor, & magnū lucrū doloris & resurrectionis partus ad uitā & regenerationē: alia aūt omnia ad exemplū nō alludūt, et meritò. Parabola em̄ si per omnia seruetur, non est parabola: sed illud ipsum quod per parabolā significatur. Et hoc loco intelligimus per dolorem parientis, tristiciā apostolorū: & per gaudium, cōsolationē resurrectionis. & iterū per solutionē dolorū parientis, descensum ad inferos: & per natiuitatem, resurrectionem primogeniti ex mortuis. Porrò non ultra significat̄ infernus per matrē, nō enim gauisus est infernus: sed apostoli gauisi sunt, gaudio qd' nullus abstulit ab eis. tunc enim gaudebant, quando, p nomine domini aspergebantur conuicijs. Insuper dicendo, Gaudiū uestrum nemo tollit à uobis: ostēdit, quod ultra non moriatur, sed perpetuò uiuens, illis incorruptibilis gaudij sit author futurus.

Et in illo die me non rogabitis quicq;. Amen amē dico uobis, quæcunq; petieritis patrem sub nomine meo, dabit uobis. Hactenus non petistis quicq; sub nomine meo: Petite & accipietis, ut gaudiū uestrū sit perfectum.] Quando resurgā, tunc ueniet super uos paracletꝰ, & inducet uos in omnē ueritatē: meq; nō rogabitis quicq; tale, quale prius, Quò uadis: &, ostende nobis patrē. Omnia enim scietis in spiritu. Vel rogabitis, hoc est, obsecrabitis, orabitis. Quū igitur ex mortuis resurrexero, mittā uobis paracletū, tūc nō me rogabitis, hoc est petetis, ita ut sim uester mediator: sed sufficiet uobis nomē meum, ut à patre accipiatis petitiones. Ostendit igitur hoc loco nominis sui uirtutē, siquidē quū neq; uideatur, neq; obsecrat̄, sed quū nominat̄ solū, talia facit. Hucusq;, inquit, non petijstis quicq; sub nomine meo. Ex hoc aūt tempore petite, & omnino recipietis: et ita expedit uobis ut ego moriar, siquidē apud patrē maiorē cq; nunc fiduciā inuenturi estis. Non enim quod separor à uobis, existimate uos à me relictos: sed nomē meū maiorem uobis fiduciam dabit, & gaudiū uestrum tunc erit pleniſſimū, quū accipietis omnes petitiones. Consydera aūt quod ille sumit, qui sub nomine Christi petit. Nullus igit̄ ex his qui mundana petunt ac animabus damnosa, in nomine Christi petit, ideo neque accipit. Nomen enim Christi diuinū est ac salutare: quando aūt quis petit, quæ ad perditionem animæ pertinent, quomodo dicemus illū in salutaris nomine petere?

Hæc per parœmias loquutus sum uobis: ueniet tēpus, quū iam nō per prouerbia loquar uobis, sed palàm de patre meo annunciabo uobis: in illo die sub nomine meo petetis, & nō dico uobis, qd' ego rogaturus sum patrē pro uobis: ipse em̄ pater amat uos, quia uos me amastis, & credidistis qd' à deo exiuerim. Exiui à patre, & ueni in mundū: iterū relinquo mundum, & uado ad patrem.] Parœmia est sermo obliquè & occultè, ac per parabolas totum argumentum ostendens. Quia igitur dominus multa eis occultè dixerat, & parabolā narrarat de muliere ac partu, dicit: Hæc per parœmias nunc loquutus sum

παροιμία

tus sum uobis, sed uenit hora, quãdo nõ ultra in parabolis loquar: sed libere de patre annunciabo uobis. Post resurrectionẽ enim, quum se exhibuisset uiuũ per quadraginta dies, loquebatur eis de patre magis mystica, & manifestiora. Prius enim sic putabant eius esse patrem deum, sicut & noster est gratia. Iterum autem dat fiduciam eis, quod habituri sunt in tentationibus supernũ adiutoriũ. Sub nomine meo, inquit, petetis, & in tantum uobis cõseruabo amicum patrem, ut posthac neq; me opus habeatis intercessore. Nam ipsemet uos amat. Insuper ut non resiliant à Christo, quasi ipso non habeant opus, sed à patre absq; mediatore diligantur, dicit: propterea amat uos pater, eo quod me dilexistis: quando igitur exciderítis à mea amicitia, tunc & à patris amicitia excidetis. Et quia multum eos consolatus fuit, quia audiebant eum à patre exiuisse, & iterum ad patrem ire, propterea continuò hoc uersat: unde & illi audiendo hæc, utilitate percepta respirantes aliquantulum, dicunt:

Ecce nunc aperte loqueris, nec prouerbium ullum dicis: nunc scimus, quod scis omnia: nec opus est tibi ut quis te interroget. Per hoc credimus, quod à deo existi. Respondit eis Iesus: Nunc creditis. Ecce instat tempus, & iam uenit, ut dispergamini unusquisq; in sua, meq; solum relinquatis: & tamen non sum solus, quia pater mecum est.]

Quum audissent discipuli amicum illis futurum deum & patrem, neq; indigere se illius intercessione, uti maxime familiares patri, exijsseq; illum à deo, dicunt, Nunc scimus quod scis omnia: hoc est, cognoscis, quæ uniuscuiusq; cor offendunt, & non opus habes ut ab aliquo discas ea. Et in hoc credimus quod à deo exieris: dei enim est scire occulta cordis. Vide autem quomodo imperfecti fuerint, dicẽtes, nunc scimus: qui enim tantas audierant doctrinas, dicunt, nũc scimus. Christus autem ostendens eis quod imperfecti sint, & quod nondum quicquã magni de se intellexerint: sed deorsum & in terrenis uersentur, inquit, Nũc creditis. Quodãmodo improperat eis & tarditatẽ fidei illorũ. Vt aũt ne uideãtur gratificari, & adulari talia de ipso sentiẽtes, inquit: Venit hora ut dispergamini unusquisq;: uos enim inquit, uidemini de me magnũ quiddã sentire. Ego aũt dico uobis, quod usq; adeò imperfecti estis, ut me derelicturi sitis, et inuasura est uos formido, & ita neq; iunctim secedetis, sed separatim dispergemini, & unusquisq; sibijpsi de salute & profugio prospiciet. Verum ego propterea non habebo peius: non enim solus sum, sed habeo & patrẽ mecũ: atq; ita neq; per impotentiã patior, sed uolũtarium me permitto crucifixoribus. Quum igitur audieris clamãtem, ut quid me dereliquisti: ne sic simpliciter intellige, quod relictus sit saluator à patre: alioquí quomodo hoc loco testaretur, Pater mecum est: sed intellige ut ab humana natura dictum, derelicta propter peccatum et abiecta, in Christo autem conciliata & assumpta per patrem.

Hæc autẽ loquutus sum uobis, ut in me pacẽ habeatis: in mũdo afflictionẽ habebitis, sed confidite, Ego uici mundũ.] Hæc, inquit, loquutus sum uobis, ut ne eíciatis me ex mente uestra, neq; commoueamini, & turbemini à stabili erga me charitate: sed pacẽ habete in me, hoc est manete indefracti, recipientes fideliter quæcunq; dixi uobis. Audiat autem & Arius, quia hæc omnia quæ humilia & indigna uidentur gloria filij, propter auditores dicta sunt, non ut nos utamur his pro dogmatibus. Dicta enim sunt apostolis in consolationem, & demonstrant amorem quem erga illos gerebat. In mundo afflictionem habebitis: non in uerbis erunt tentationes, inquit: sed quandiu fueritis in mundo afflictionẽ habebitis: non nunc tantũ quando trador, sed & postea: sed resistite turbationi, & cõfidite, quia ego uici mundum. Ego autem, quum uicerim, nõ oportebit uos discipulos dolere, sed cõtemne re eum ut uictũ. Quomodo autem uicit mũdum? quia deuicit principem, affectionẽ, mundi: sed hoc & ex posterioribus manifestũ. Omnia enim ei subiecta sunt & cesserunt. Sicut igitur Adam uicto, omnis natura condemnata est: ita ubi Christus uicit, in omnem naturã uictoria transijt, & uirtus nostra in Christo Iesu gratiam assequuta est calcandi super serpentes, & scorpios, & super omnẽ potestatem inimici. Per hominem enim intrauit mors, & per hominem uita, & imperium contra diabolũ. 1. Corin. 15
Nam si nudus homo uicisset, nihil spectasset ad nos.

CAPVT XVII.

HAec loquutus est Iesus, & sublatis oculis in cœlum, dixit: Pater, uenit hora, glorifica filiũ tuum, ut & filius tuus glorificet te. Sicut dedisti ei potestatẽ omnis carnis, ut quotquot dedisti ei, det eis uitam æternã. Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum deum uerum, & quem misisti Iesum Christum.] Quum dixisset discipulis, afflictionem habebitis, & ad fiduciam exhortatus esset, iterũ eos erigit per preces: erudiẽs nos, in tẽtationibus, relictis omnibus, ad deũ cõfugere debere. Et aliter: Nõ hic oratio est, sed colloquiũ cum patre. Quod autẽ alio loco orat, & genua flectit, ne mireris. Venit enim Christus non solum seipsum manifestaturus, sed omnem uirtutem docturus. Docẽtem autem nõ tantum uerbis, sed & operibus docere oportet. Ostendere autem uolens quod non inuitus, sed sua sponte ad passionem accedat, dicit: Pater, uenit hora. Ecce enim ut optabile hoc desyderat, & gloriam uocat, non suam tantum, sed & patris: quod & factum est. Non enim filius solus, sed & pater glorificatus est. Nam ante crucem quidem neq; Iudæi ipsum sciuerunt. Esa.1. Israël enim me non cognouit, inquit: post crucem autem totus orbis ad eum confluxit. Ostendit autẽ quæ sit gloria eius & patris. Credere, inquit, omnẽ carnẽ, & beneficia experiri, gloria est dei. Nõ enim ad Iudæos solos contrahitur, sed in totũ orbem extẽditur. Dixit autẽ hoc, quoniã missurus erat illos in gentes. Vt igitur ne putent nouitatẽ esse, & præter uoluntatẽ patris, indicat à patre sibi datã potestatẽ omnis carnis. Nã ante dicebat Matth.10 eis: In uiam gentiũ ne abieritis. Quid autem est, Omnis carnis? Nam nõ omnes crediderunt. Et sanè Christus, quantũ ad se attinebat, omnes ad fidẽ adducere curabat: quod autem illi nõ attenderunt, non docentis, sed non suscipientiũ crimen est. Quãdo autẽ audieris, dedisti & acceperũt, & similia, intellige ea dicta esse ad auditorũ captũ, sicut sæpe diximus. Sẽper enim cauet ne de seipso magna dicat, & se attẽperat infirmitati auditorũ. Et quia offendebantur magna de eo audientes, loquitur de his quorum capaces sunt: sicut & nos sæpe cum pueris loquimur, & panem ita nominamus ut illi, & aquam, & in Ioan.1. summa omnia. Dein quando Euangelista de domino dicit, audi quæ dicat: Omnia per ipsum facta sunt, & quotquot receperũt eum, dedit eis potestatẽ filios dei fieri. Qui alijs dat, quomodo ipse potestatem non habet, sed accipit à patre? Insuper & hic in his uerbis quæ uidentur humilia, asseritur sublime quiddam. Nam ut dicit, omne quod dedisti eis, hoc per condescensionem est dictum: det eis uitam æternam, hoc potestatem indicat unigeniti & deitatis. Dei enim est dare uitam, eamq; æternam. Solum autem uerum dixit patrem, opponendo eum mendacibus, qui apud gentiles erant, dijs. Non enim illum à patre separat, Absit. Nam quum sit & uerus filius, non erit mendax deus, sed uerus. Sicut hic Euangelista de domino in epistola sua catholica inquit: Iesus Christus, hic est uerus deus, & uita æterna. Si autem urgeant hæretici, falsum esse deum filium, quia pater solus dictus est uerus deus, discant quod de filio dicit Euangelista hic: Erat lux uera. Igitur secundũ eos pater est lux falsa, sed absit: & ita quãdo uerum deum dicit patrem, falsis dijs gentilium opponitur. sicut & hoc, Gloriam à solo deo non quæritis: sic enim hæretici intelligũt: Verũ quia solus deus, pater: filius nõ autẽ deus? uere stulte dicta sunt hæc.

Ego te glorificaui super terram: opus consummaui, quod dedisti mihi ut facerem, & nunc glorifica me pater apud temetipsum gloria, quam habui priusquàm hic mundus esset apud te. Manifestaui nomen tuũ hominibus.] Disce hoc loco quomodo glorificet & pater filium. Vtiq; sicut & filius patrem. Ego te, inquit, glorificaui super terram. meritò addidit, super terrã: in cœlis emi glorificatus erat, & ab angelis adorabatur. Terra autem ignorabat eum. Igitur quia filius annunciauit eum omnibus, ideo dicit: glorificaui te super terram, omni notitia dei disseminata, & perfecto opere quod dedisti mihi. Hoc enim opus est incarnationis unigeniti, sanctificare naturã nostram, & prosternere rectorẽ mũdi, qui se prius deum faciebat, & inserere creaturæ notitiã dei. Quomodo autem consummauit hoc, quum nondũ inceperit? Quotquot dicere uult, qui uenerunt ad me, perfeci. uel quia fecit quod maximũ omniũ, & radicẽ bonorũ omnium nobis substrauit, dæmone uicto, & se obiecto uoracissimæ bestiæ morti. Radicẽ hãc necessariò se

quuntur

quuturi erant & fructus diuinæ noticiæ: propter hoc dixit, perfeci opus. Seminaui, inquit, radicē plantaui, fructus autē sequētur: glorifica igitur mē pater & tu apud teipsum gloria, quam habebam apud te priusquàm mundus subsisteret. Nondum autē glorificata erat carnis natura, neq; incorruptibilitate fruebatur, neq; regium thronū acceperat, propterea dicit: glorifica me, hoc est, humanam meam naturam, quæ nūc in ignominia, quæq; crucifigēda: & subuehe eam in gloriam, quam habebam apud te ego uerbum & filius tuus, priusquàm mūdus esset. Collocauit enim humanā naturam in throno regio, & adoratur nunc ab omni creatura. Manifestaui nomē tuum hominibus: nunc interpretur quid sit, ego glorificaui nomē tuum super terram, hoc est manifestaui nomen tuum. Quomodo igitur manifestauit filius? Etenim Esaias quoq; dicit. iurandū per deum uerum. sed quod sæpe diximus, quamuis manifestum fuerit, sed Iudæis solis, & neq; illis omnibus: nunc autem de omnibus gentibus inquit, quod manifestum eis futurum sit nomen dei, quum iam Christus dederit semina diuinæ naturæ, ut destrueretur idolorū cultus, quē suggessit diabolus. Et aliter: Quamuis cognouerunt deum, sed non ut patrē cognouerūt, sed ut opificem solum: filius autem patrē manifestauit, & sermonibus & operibus notum illum faciens. Nam quum se filium demōstrauit dei, manifestū quod simul demonstrauit & illum fuisse patrem.

Quos dedisti mihi de mūdo, tui erāt: mihi dedisti eos, et sermonē tuū seruauerūt. Nūc cognouerūt, quod omnia quæcunq; dedisti mihi, à te sunt: quia uerba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt, & cognouerūt uere quod à te exiui, & crediderunt quod tu me misisti.] Duo hæc docere uoluit, & quod non sit aduersarius deo patri, & quod uolūtas eius sit credere illos: propterea dicit, quos dedisti mihi, tui erant. Vtraq; enim ostenduntur per hoc quod dicit, dedisti mihi. Non enim rapui eos, sed tu comprobasti ut illos mihi lucrarer: & ita non aduersarius es mihi, sed concordiam habes & charitatē erga me ô pater. Sermonē aūt tuū seruauerūt, per hoc quod credūt mihi, & nō attendunt Iudæis. Qui enim credūt Christo, sermonē dei seruāt, hoc est scripturā & legē. Nam Christus à scriptura annūciatur. Et aliter: Omnia quæcūq; dicebat discipulis dominus, patris erant. Ego enim, inquit, à meipso non loquor. Dicit igitur cū alijs & hoc eis: Manete in me, & ecce seruauerūt & hoc mandatū. Manserūt enim, & ita sermonē patris seruauerūt. Nūc cognouerūt, quod omnia quæcunq; dedisti mihi, à te sunt. Quidam absq; legūt ἔγνωκα cognoui, & inquiūt quod dominus dicat, Nunc cognoui ego. Sed absurdū est. Sed legendum est, ἔγνωκαμ. Nūc cognouerūt discipuli mei, inquit, qd nihil habeo propriū, neq; à te alienus sum: sed quæcunq; dedisti mihi, non ut creaturæ gratificās mihi dedisti. Non enim hæc mihi acquisita sunt: hoc est naturaliter ad me pertinēt, ut ad filiū qui in paternis rebus potens est. Vnde aūt cognouerūt hæc discipuli mei? Verbū quod dedisti mihi, dedi eis, hoc est, à uerbis meis & doctrinis. Sēper enim eos docebā, quod omnia quæcunq; habeo patris sunt: & nō hoc solū, sed quod & à te exierim, & quod tu me miseris. Nā per Euāgeliū totū hoc efficere uult, quod nō sit aduersarius dei, sed impleat patris uolūtatē.

Ego pro eis rogo, nō pro mūdo rogo: sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt: & mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & glorificatus sum in eis.] Quū ostēdisset, quod propter nihil aliud, q̄ propter ipsos hæc ad patrē dixisset: ut discāt quod diligat eos, et curā eorū gerat, inquit: Ego pro ipsis rogo & supplico, nō pro mūdo. Ostēdi em̄ omnino ex hoc quod diligā eos. Non em̄ solū do quæ mea sunt, sed & oro ut custodias eos. Non oro te pro promiscuo populo, qui mundana sapit: sed pro his, quos dedisti mihi: tui enim sunt. Et audiēs continuò eum dicentē, Dedisti mihi: nō existimes, nuper datū principatū, & potestatē talē: & quando habuit eos pater, ipse nō habuerit: & iterū nunc quū eos habēt, patri ablatā potestatē: propterea dicit: omnia mea tua sunt, & tua mea. Nō enim nūc accepi potestatē, sed quando tui fuerūt, & mei fuerūt. Tua enim omnia mea. Et quando ipse habeo eos, & tu habes, & non es priuatus. Mea enim omnia tua, & glorificatus sum in eis: hoc est, potestatē illorū habeo ut dominus, qui in eis glorificor: sicut & regis filius æqualē cum patre potestatē habens ac regnum, glorificatur in eo quod tanta habet, quanta pater. Si ergo iterū filius minor esset patre, quomodo ausus fuisset dicere, omnia

tua mea sunt? Nam dominus quidem omnia habet quæ sunt serui: seruus autem non omnia quæ sunt domini. Hoc autem loco conuersim loqui licet, ut quæ sunt patris, ea sunt & filij: & contrà. Glorificatur igitur filius in his quæ sunt patris. Tantã enim omnium potestatem habet, quantam & pater.

Et iam nõ sum in mundo: & ij in mundo sunt, & ego ad te uenio. Pater sancte serua eos per nomẽ tuũ, quos dedisti mihi, ut sint unũ sicut & nos. Quum essem in mũdo, ego seruabã eos nomine tuo.] Quare cõtinuò dicit, nõ iam sum in mũdo, quãdo erat cum eis in mũdo? Videtur enim esse absurda, si quis hæc exponat nõ examinata. Alio item loco promisit eis, ero uobiscum, & uidebitis me: nũc autẽ alia uidetur dicere. Potest igitur uere dici: Nam quia uerisimile erat tristari eos, utpote qui relinquebantur adiutore destituti, ostẽdit quod patri eos cõmendet, & illũ custodẽ eis præficiat. Quia à te uocor ego, seruaui ipse illos in nomine tuo: hoc est, per tuum adiutorium, & uirtutem quam dedisti mihi. Quid est custodia? ut sint unum. Nam si charitatem inter se habuerint, & non fuerint discordes, inuicti erunt, & nihil eis prævalebit. Non simpliciter autem ut sint unum, sed sicut ego & tu, unum sapientes, & unum uolentes: illa eos concordia custodiet. Itaque ut consoletur eos, patrem orat pro custodia eorum. Nam si dixisset, Ego custodiam uos, non sic credidissent: nunc autem dum patrem pro eis rogat, bona spe animantur. Ego seruabo eos in nomine tuo, dicit. Non quod ipse non ualeat aliter, nisi per nomen patris: sed ut sæpe dixi, infirmitati consulit auditorũ, & nondum magnum quiddam de se sentientium: propter hoc dicit in tuo adiutorio seruabam eos. Insuper & bene sperare facit, quemadmodum quum essem uobiscum præsens, seruabamini in nomine & adiutorio patris: ita nunc quoq; credite uos à deo seruandos. Solet enim uestri curam habere.

Quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo ex eis periit, nisi filius ille perditus, ut scri-
Psal. 108 ptura cõpleretur. Nunc autẽ ad te uenio, & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.] Multa humilitas uerborum, nisi quis digne exceperit ea. Vides enim hoc loco quid apparet. Quos dedisti mihi, custodiui. Videtur enim annũciare patri, ut custodiat & pater eos. Nam sicut si quis cuipiã tradidisset pecunias custodiendas, dicat, uide ego nihil perdidi, neq; tu perdas. At hæc omnia dicit propter discipulorum quietem & consolationem, ac gaudium, ut respirent, curas deponant, tanquàm recipiente te illos saluos, & custodituros eos, sicut ego custodiui eos, & nullum amisi. Quomodo ô domine, nullum perdidisti, quum & Iudas perierit, multiq; alij retrocesserint? Quantum ad me attinet, inquit, nullum perdidi: quantum in me fuit, nullum amisi: sed seruaui eos, hoc est omnibus modis eos custodiui. Quod autem à seipsis resilierint, nihil hoc ad me. Quod autẽ dicit, ut scriptura impleatur, hoc est omnis quæ de filio perditionis prædicit. Etenim & in psalmis uarijs de illo dictum est, & in alijs quoq; prophetarum libris. De uerbulo autem, ut, sæpe diximus, quod eo utatur scriptura, ut euentus non causæ significatiuum sit.

Ego tradidi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed serues eos à malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo.] Orans patrem ut iuuaret apostolos, dicit & causam propter quam digni sint ut multam à patre consequantur curam. Nam propter sermonem tuum, inquit, quem dedi eis, odio fuerunt: & ita digni erunt ut tuũ sentiant auxilium, propter te exosi ab his qui mundana sapiunt. Vulgo enim promiscuo exosi sunt, inquit: non autem sunt ex mũdo, non habent mentem mundo agglutinatam, & omne studium in illum insumentem. Quomodo igitur dicit alio loco: Quos dedisti mihi ex hoc mundo, tui fuerunt? Illic quidem de natura dicens, quod ex hominibus sint, & pars mundi: hoc autem loco mentem & uoluntatem significat, dicens quod de mundo non sint. Neq; turbet te quod dicit, Sicut ego ex mũdo non sum. Non enim sic fuerunt sancti apostoli, & nõ participes affectionũ mundi, sicut dominus.
Esa. 53. Ipse enim peccatum non fecit, neq; inuẽtus est in ore eius dolus. Illi autem humanæ naturæ infirmitatẽ nõ fuerũt trãsgressi. Ne igitur quũ dicitur, Sicut ego nõ sum ex mũdo,

intelligas,

Intelligas, quod in nullo minores fuerint apostoli domino: sed quando de patre & filio dicitur, Sicut, tunc solũ æqualitatem intellige. Quod autem dicit, nõ rogo ut tollas eos ex mundo, dixit uolens declarare suam erga eos charitatem, & quod magni illorum curam faciat, intercedens tanto studio pro eis. Non enim patrem docet, pro quibus oret, nam hoc absurdum: sed, ut dixi, ostendit quod ualde diligat discipulos, & illorum agat curã. Dicit ergo patri: Nõ rogo ut tollas eos de mũdo, sed ut eos in mũdo serues à malo. Repetit igitur, ex mundo non sunt, multo subsidio habent opus. Nihil enim commune habent cum terra, cœlorum facti ciues: & ita quia mundus omnis ut alienis usurus est eis, tu cœlestis posthac ut cœli ciues adiuua. Dicit autem talia audientibus discipulis, ut magis odiant mundum, & non erubescant de tantis suis laudibus. Serua eos à malo: non de liberatione à periculis, sed de permanentia & firmitate in fide. Vnde & subdit:

Sãctifica eos in ueritate tua. Sermo tuus ueritas est. Sicut me misisti in mundũ: & pro eis ego sanctifico meipsum, ut & ipsi sint sanctificati in ueritate.] Sanctos fac, inquit, p dationẽ spiritus, & custodi eos in rectitudine sermonis & dogmatũ, & erudi eos, & doce ueritatẽ. Sanctificatio enim est rectorũ dogmatũ seruatio. Quod aũt de dogmatis dicat, manifestũ: interpretatur enim, Sermo tuus ueritas est, nullũ in eo mendaciũ: atq; ita si & illos feceris seruare sermonẽ tuũ, & custodire à malo, in ueritate sanctificabuntur. Manifestũ autẽ & aliud quiddã: Sanctifica eos in ueritate tua: hoc est, separa eos in uerbum & prædicationẽ, & fac eos sacrificiũ, quod ueritati tuæ ministret, huic suam uitam consecrent. subdit enim: Sicut me misisti in mundũ, & pro eis ego sanctifico meipsum: hoc est, offero sacrificium, ita & illos sanctifica, hoc est, separa in sacrificium, in prædicationem, & constitue eos ueritatis testes, sicut & me misisti ueritatis testem & hostiam. Sancta enim dicunt omnia, quæ deo reposita. Ita ut & ipsi sicut ego sint sanctificati & oblati tibi deo, non sicut quæ secundũ legem sacrificantur in figura, sed in ueritate. Sacrificia enim uetera figuralia erant, & omnia sancta in figura fuerunt, separata à deo, aliud spiritale quiddam adumbrantia: ut agnus, columbæ, turtures, & cætera. Animæ autem quæ deo offeruntur, in ueritate sunt sanctificatæ & consecratæ deo. Sicut & Paulus dicit: Exhibete membra uestra sacrificium uiuum, sanctum. Sanctifica igitur & conserua discipulorum animos, & fac eos ueras oblationes, & corrobora eos, ut pro ueritate se sacrificent. Rhom. 12.

Non pro eis rogo tantũ, sed & pro ijs qui credituri sunt per sermonẽ eorũ in me, ut omnes unũ sint: ut credat mundꝰ, qd tu me miseris: & ego gloriã quã dedisti mihi, dedi eis, ut sint unũ, sicut & nos unũ sumꝰ. Ego in eis, & tu in me, ut sint cõsummati in unũ: & ut cognoscat mundus qd tu me misisti.] Dixerat, pro ipsis ego sanctifico meipsum: ut igiẽ ne putet quis, qd pro solis apostolis mortuus sit, subdit: Nõ pro his rogo solum, sed & pro omnibus qui credunt per sermonem illorum. Hoc autẽ loco iterũ erigit apostolorum animos, quod habituri sint multos discipulos. Quia enim dixit, nõ pro his solis rogo, ut ne offendantur apostoli, quasi nihil singulare præ alijs habeant, consolatur eos, significando fore illos plurimorũ fidei & salutis authores. Et quia satis commendarat eos patri, quasi fide sanctificans eos, & sacrificiũ eos ueritati sacrũ consummans, dicit postea iterũ de cõcordia, & à quo cœpit (principiũ dico charitatis) in eo nũc ferme concludit, ac inquit, ut omnes unum sint, hoc est, ut pacẽ & concordiã habeãt, & in nobis, hoc est, ut indiuisam erga nos seruent fidẽ. Nihil enim ita offendit discipulos, ut diuelli & nõ idẽ sentire doctores. Quomodo enim persuadebũt, qui nõ idẽ sapiunt? Propterea dicit, ut & ipsi unũ sint in fide erga nos. Sicut tu pater in me, & ego in te. Iterum non æqualitas per omnia est. Nõ enim possibile, ut ita uniamur inter nos, sicut pater filio: atque ita quũ dicit, ut debeamus fieri misericordes sicut pater, intellige ut mũdus credat, qd tu me miseris. Etenim à cõcordia discipulorũ, ego doctor cõprobor quod à deo exiuerim. Si autẽ pugnauerint inter se, nõ dicent pacifici esse discipuli: neq; me, si pacificus nõ fuero, fatebunt à te missum. Vides q̃modo usq; ad finẽ cõcordiã erga patrẽ instruit? Et ego gloriã quã dedisti mihi, dedi eis. Qualẽ gloriã datã esse dicit? eã quæ p signa, &

per dogmata & doctrinas, & aliam quoq; gloriam, concordiæ scilicet, ut sint unum. Ista enim gloria maior est q̄ ea quæ signorū. Nā sicut & deū admiramur, qa non est seditio neq; pugna in natura eius, & maxima ista gloria est: ita & illi, inquit, hoc loco à concordia dico fiant clari. Ego in eis, & tu in me. Hoc loco ostendit quod apostoli & patrem in se receperunt. Ego enim, inquit, in ipsis sum, & te quoq; habeo in me. Et ita etiam tu in eis es. Alio autē loco, & patrē etiā ipsum aduenturū dicit, & mansionē facturū: Sabellij os concludens, & duas substantias manifestans. Hoc autē loco & Arij insaniā reprimens: patrē em̄ inquit per ipsum fieri in discipulis. Vt sciat mundus qđ tu me miseris: continuò autem hoc dicit, ostendens pacem, quæ ualeat etiam conciliare omnia. Nam ut lites omnia dissoluunt, ita concordia omnia copulat.

Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Pater quos dedisti mihi, uolo ut ubi sum ego, & illi sint mecū, ut uideāt gloriā meā, quā dedisti mihi: quia dilexisti me ante conditū mundū.] Iterū hoc loco per, Sicut, intellige significari quasi hominē dilectū esse. Itaq; quū dixisset futuros tutos, sanctos, multos per eos credituros, multā habituros gloriā: dicit nūc & de præmijs & coronis, quæ post hanc uitā reposita. Volo em̄, inquit, ut ubi sum ego, & illi sint. Et ne quū hoc audieris, existimes quod eandē dignitatē assequuturi sint, subdit: ut uideant gloriā meam. Nō enim dixit, ut fruant̄ gloria mea: sed, ut uideant. Homini enim requies maxima, uidere filiū dei. Hæc enim est omnis gloria dignorū, quod & Paulus dicit: Nos autem reuelata facie gloriā dei contemplabimur. Ostendit igit̄ hoc loco, quod nō sit, quemadmodū nunc uidetur eis, in uili habitu inueniēdus tunc: sed in gloria, quam habuit ante conditū mundū. Habebā autem hanc gloriā, inquit, eo quod dilexeris me. Insertū em̄ est, Quia dilexisti me. Igit̄ sicut superius dixit, Glorifica me gloria, quam habui antequàm mundus esset: ita & nunc ante conditū mundum sibi datam gloriā inquit, deitatē. Dedit enim ei reuera pater deitatē, ut pater filio naturaliter. Nā qa genuit eū, necessariò etiā gloriæ author fuit & suppeditator, qui substātiæ author dicit̄.

2. Corinth. 3

Pater iuste, & mundus te nō cognouit, ego autē te cognoui, & ij cognouerunt, qđ tu me miseris. Et notū feci eis nomē tuū, & notū faciam, ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.] Postq; credentibus hæc precatus, & tanta eis bona pollicitus, dicit quiddā multæ misericordiæ & benignitate plenū. Pater, enim inquit, iuste, ego quidē & omnes homines hæc bona assequi uellē, qualia imprecatus sum fidelibus: sed nō cognouerunt te, ideo priuabunt̄ præmijs & gloria. Ego autē te cognoui. Carpunt̄ autē hoc loco & Iudæi, qui se dicebant cognoscere deū, & ostendit eos nō cognoscere patrē. Mundū enim Iudæos dicit sæpius. Et Iudæi quidē dicunt, quod tu non me miseris, ego autem his discipulis & nomen tuū cognitū feci, & notū faciā. Quomodo autem notū faciā? Misso eis spiritusancto, q̄ inducet eos in omnē ueritatē: & si didicerint quis tu, tunc dilectio qua dilexisti me, in ipsis erit, & ego in eis. Scient enim quod nō separatus ego, sed ualde dilectus & germanus filius, ac coadunatus. Quum agnouerint autē hoc, & fidem erga me & dilectionē seruabūt. Insuper in illis manebo ego qui tales fuerint, quiq; te agnouerint, & me ut deū coluerint, immobilēq; erga me fidē custodierint.

CAPVT XVIII.

HAec quū dixisset Iesus, egressus est cum discipulis trans torrentē Cedron, ubi erat hortus, in quē intrauit, & discipuli eius. Sciebat autē & Iudas, qui tradebat eum, locū, quod sæpe cōuenisset Iesus illuc cum discipulis suis.] Non inquit, quum precatus esset Iesus: sed, hæc quum dixisset: non enim oratio erat, sed colloquium ad solatiū discipulorum factum. Media autem nocte iter facit, & flumen transit, festinatq; ut ueniat in locum proditori notum, seipsum permittens homicidis: ut ostendat, quod sponte ad passionem ueniat, & laborem minueret Iudæis se quærentibus. Nam ne fatigarentur huc & illuc obambulantes, quærentes eum, abijt ipse ad eos, & se manibus inimicorum infert. Inuenitur enim in horto, quasi in carcere quodā. Et ne existimes quod delitescendi gratia illuc se contulerit, subdit Euangelista, quod & Iudas nouerit locū: atq; ita magis manifestari quàm occultari

tari uoluit in locū illū ueniens. Sciebat autē & Iudas, quia sæpe illuc cōuenerat Iesus cū discipulis suis. Solitaria enim loca, & silentij officinas quærere solebat dominus, & maxime si quando mysticū aliquid tradebat. Vnde autē Iudas cognoscebat, quod in horto hac hora esset Iesus, & non in domo dormiens? Sciebat dominū frequēter extra ciuitatem pernoctare, & eapropter etiam tunc exisse foras. Et aliter: Ipso festo maxime hunc morē seruasse creditus est, docens discipulos suos sublimius quiddā. Docebat autem, ut diximus, in talibus locis mystica. Igitur quia tunc dies festus erat, cōiectabat illic eum esse, dissentem discipulis iuxta morē suum in festo.

Iudas ergo quū accepisset cohortē, & à pontificibus ac pharisæis ministros, uenit illuc cū laternis ac facibus, & armis. Iesus itaq; sciens omnia quæ uentura erant super se, ꝓcessit ac dixit eis: Quē quæritis? Respōderūt ei: Iesum Nazarenū. Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat autē & Iudas qui ꝓdebat eum, cū ipsis. Vt ergo dixit eis, Ego sum, abierūt retrorsum, & ceciderunt in terrā.] Pecunijs impetrarūt, ut cohors se iuuaret. Militaris enim ordo auri mancipiū est. Multi autē ueniunt, timentes eos qui Iesum sequebantur, & ab eo pendebant propter doctrinā & miracula. Laternas & faces gestant, ut ne occultans se in tenebris aufugeret. At ille intantū fugā nō quærebat, ut obuiā exiret, seipsum tradēs. Et rogat quidē, nō quod ignoret, & discere opus habeat. Sciebat em̄ omnia, inquit, quæ uentura super eum erant. Et ita quia sciebat qđ ad se uenirent, rogat nō indigens ut doceat: sed ostēdere uolens, quod & præsens nō uisus uel cognitus esset, si uoluisset. Sed & rogat ut alienus, & neq; à uoce agnoscunt eū Iudas uel alij. Quod aūt nō ꝓpter tenebras ignorauerint eū, prædixit Euangelista eos cum facibus aduenisse. Pone autē quod ꝓpter tenebras nō agnouerunt eū, oportebat certe à uoce ipsum agnouisse. Interrogat igit̄, ut ostēdat, ut diximus, se neq; à specie, neq; à uoce cognitū fuisse. Ita inef fabilis erat eius uirtus. Et ita neq; crucifigere potuissent, nisi uolūtarius se obtulisset. Nō solū aūt quod excæcarit oculos eorū, sed & quod supini ceciderint una interrogationis uoce prostrati, signū fuerit casuros eos qui cōtra Iesum uenerāt, uniuersali gētis istius ruina, quæ post Christi mortē sup eos uenit, sicut et Hieremias prædixit: Domus Israēl cecidit, non est qui resuscitet. Cadunt igitur omnes qui sermoni diuino sunt aduersarij. Hortus autē à quo salus nostra sumpsit originē, paradisum referebat. Nam qui cecidimus in horto paradisi, uidimus in horto salutarē passionem sumpsisse initium, & omnia quæ prius corrupta reparasse.

Iterū ergo eos interrogauit: Quē quæritis? At illi dixerūt: Iesum Nazarenū. Respondit Iesus & dixit: Dixi uobis qđ ego sim. Si igit̄ me quæritis, sinite hos abire, ut impleret̄ sermo quē dixit: Quos dedisti mihi, nō ꝓdidi ex eis quenquam.] Prostrauit quidē eos, ut retrorsum caderent: declarans potentiā suā, & quod ad passionē ueniret. Ad hæc etiā hoc prouidens, ut ne quis dicat Iudæos nō peccasse, eo quod illis se crediderat, & manifestarat, ꝓpter hoc ostendit̄ eis hoc miraculū, qđ sufficiebat ad repellēdos eos. Vbi autē in malicia sua permanserunt, etiā post miraculū, tūc se manibus eorum permisit. Et uide quomodo usq; sub ultimā horā dilectionē erga proximos nō relinquit. Nā si me quæritis, inquit, sinite illos abire, ut impleret̄ sermo quē dixerat: Quos dedisti mihi, ex eis non perdidi quenquā. Perditionē autē dominus animæ dicebat, quia nullus perijt qui ab eo doctus fuit. Euangelista autē & ad corporalē trahit. Miraculū autē quomodo nō comprehenderint illos apostoli, & dissecuerint eos, imprimis aūt Petrus incitarit eos. Vnde manifestū, quod comprehensi uirtus hoc fecerit, & sententia quā prædixerat, nullū esse ex illis perdendum: id quod & Euangelista docens nos, qđ hoc fuerit propter sententiā domini, ne interficerentur discipuli, inquit, ut impleretur sermo quē dixit: ne ullus ex his quos dedit ei pater amitteret: nam propter infirmitatē securos eos fecit à tentationibus. Ita & nos nūc regit, etiā si ignoremꝰ. Vnde quādo incidis in tētationē, crede qđ nisi cognouisset te posse illas euadere, nō ꝓmisisset tein eas incidere, sicut neq; tūc discipulos.

Simon ergo Petrus, quum haberet gladium, eduxit eum, & percussit pontificis seruum, & abscidit auriculam eius dexteram: erat autem nomen seruo Malchus. Dicit ergo Iesus Petro: Mitte gladiū tuū in uaginā. An nō bibā poculū qđ dedit mihi pater?]

Quũ Petrus uidisset dominũ prostrauisse illos, & impletus esset fiducia, ppter uocẽ domini, dicentis, Sinite illos abire: existimauit qd' tũc esset tẽpus uindictæ, extractoq; gladio pcussit seruũ. Quod si quæras, quomodo is, q iussus est non portare perã, neq; duas tunicas, gladiũ haberet? Disce qd' portauerit illũ in usum agni paschalis etiã post cœnã. Vel qd' timẽs insidias olim in hoc præparauerit. Quod si dubitas quomodo, quũ iussus fuerit nõ repcutere, illis ut homicidis restiterit? Audi quomodo nõ semetipsum, sed magistrũ maxime ultus fuerit. Deinde qd' nondũ perfecti tunc erant. Nam uide quomodo postea extrema ferre gaudet. Nunc aũt pro magistro indignat', & caput illud inuadit. Et cum aberraret, auriculã solã abscindit. Iesus uero restituit, & per hoc miraculũ iterũ insipientes Iudæos refrenat ab impetu ad homicidiũ. Nam quia magnũ erat miraculum in auricula, propterea & nomẽ serui apponit Euangelista, ut si legentes discredant, ab illo quærant, num ita factum sit. Porrò dominus Petrũ quidẽ reprimit, & interminat' dicens: Mitte gladiũ tuũ in uaginã. Consolat' autẽ dicẽdo, Poculũ quod dedit mihi pater, an nõ uis ut bibã illud? Ostẽdit em̃ quod patiat' nõ propter illorũ uirtutẽ, sed suã permissionẽ. Et qd' nõ sit aduersarius deo, sed usq; ad mortẽ faciat uoluntatẽ patris. Dicendo aũt poculũ, insinuat mortẽ dulcẽ & desyderabilẽ in salutẽ hominũ. Cæterũ tu hic attendas, desecari auriculã serui pontificis, signum fuisse inobedientiæ illorũ. Cæcitas enim in Israël facta est, ut audientes nõ audiant, propter impietatẽ erga saluatorẽ, quæ maxime fuit pontificũ: ideo & auriculæ abscisio in seruo pontificis facta est. Quod autẽ restituta est auricula, significat Israëlitis olim restituendã auriculam, quæ nunc est ablata. Etenim
Malach. 4. Elias cum uenerit, reuocabit eos ad Christum, & coniunget patres nobis filijs, sicut & Malachias dixit.

Cohors igitur & tribunus, & ministri Iudæorũ comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annã primũ. Erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autẽ Caiphas is qui consiliũ dederat Iudæis, quod expediret unum hominẽ mori pro populo.] Postq; omnia fecit quæ ad reprimendũ illorũ furorẽ pertinere uidebantur, illi autẽ non intellexerunt, tunc tandem permisit se abduci. Porrò illi alligant & abducunt ad Annã, gloriantes facto, & quasi celebrari cupientes, périnde ac magnũ trophæũ excitassent. Cæterũ prophetiæ Caiphæ meminit, ostendere uolens qd' pro salute mundi hæc facta sint, & quod tam excellens sit ueritas, ut & inimici eã prædixerint. Vt enim non turbemur audientes uincula, meminit prophetiæ, quod salutaria fuerint & mors & uincula, qua de causa & hæc protulerit.

Sequebatur autem Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu in atriũ pontificis: Petrus aũt stabat ad ostiũ foris. Exiuit autem discipulus ille alter, qui erat notus pontifici, et dixit ostiariæ, & introduxit Petrum.] Quis erat alius discipulus? Ille ipse qui hæc scripsit. Occultat autem se propter humilitatẽ, quia honestũ opus narraturus erat, secutum se esse fugiẽtibus alijs. Propter hoc occultat seipsum, & præponit sibi Petrũ. Sequebat' enim, inquit, Iesum Simon Petrus: deinde subdit, Et alius discipulus. Propter humilitatẽ igitur se occultat, & propter ist' ipsum eius rei meminit: ut discamus qd' certius narret ea, quæ in atrio sint facta, eo quod intus fuerit. Vide autẽ quomodo & propriã laudẽ resecuerit. Nã ut ne quũ audieris quod ingressus sit, existimes eũ fortiorem alijs, dicit, notus autẽ erat pontifici. Petrũ uero prædicat, eo quod propter amorem sequutus fuerit: & quia non erat notus, foras steterit. Nam quod & Petrus ingressus fuisset, nisi timuisset, manifestum. Quia enim Ioannes exiuit, & ostiariam iussit ut illũ introduceret: statim ingressus est Petrus. Quare autẽ Ioannes nõ introduxit eum, sed mulieri hoc cõmisit? quia ualde adhærebat Christo, & sequebatur, nolens ab eo separari.

Dixit ergo Petro ancilla ostiaria, nũ & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Nõ sum. Stabãt aũt serui & ministri, q prunas cõgesserãt, qa frigus erat, & calefaciebant se. Erat aũt & Petrus stans & calefaciens se.] Interrogat ancilla Petrũ nõ cõtumeliose, nõ præfracte, sed ualde mansuete. Nõ em̃ dixit, nũ & tu ex discipulis es impostoris? sed, hominis illius. id quod magis est miserantis. Dixit autẽ, nunquid & tu? quia Ioannes introerat,

erat. Et mulier quidem ita manſuete alloquebatur. Ille autem nihil horum ſentiebat, neque in animum recipiebat Chriſti prædictionē. Ita infirma res humana natura eſt, quando à deo derelinquitur. Quidam autem ſtulte Petro gratificari uolentes, dicunt quod non timuerit, nec negauerit Petrus: ſed uoluerit quidem ſemper cum Chriſto eſſe, & eum ſequi: deſciuit autem, quia ſi confeſſus fuiſſet ſe diſcipulum Ieſu, ſeparandus fuiſſet ab eo, & non ultra habiturus erat locum quò ſequeretur, & uideret deſyderabilem. & propterea negauit, dicens: Non ſum. Nam & ex eadem ſententia feruor fuit. Putarit enim ſe facere ea quæ miniſtri, & ut unus illorum, ut ne ex triſtitia faciei deprehenſus excludatur à uidendo Chriſto, reiectus è medio ut diſcipulus eius.

Erat autem cum eis Petrus, ſtans & calefaciēs ſe. Pontifex ergo interrogauit Ieſum de diſcipulis ſuis, & de doctrina ipſius. Reſpondit Ieſus: Ego palàm locutus ſum mundo, ego ſemper docui in ſynagoga, & in templo quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus ſum nihil: Quid me interrogas? Interroga eos, qui audierūt quid locutus ſim ipſis. Ecce hi ſciunt quæ dixerim ego. Hæc autem quum dixiſſet, unus aſſiſtens miniſtrorū dedit alapam Ieſu, dicens: Siccine reſpondes pontifici? Reſpōdit ei Ieſus: Si male locutus ſum, teſtare de malo: ſin bene, cur me cædis?] Interrogat pontifex Ieſum de diſcipulis, fortaſſe in hunc modū: Vbi ſunt, & qui ſunt? aut qua mente eos collegerit, & quid uolens. Quaſi eū nouatorē & ſeditioſum uoluit eū arguere. Et de doctrina quoq; interrogat qualis ſit: nū à lege recedens, & pugnans cū Moſe? ut inde inuenta occaſione tanquàm aduerſariū dei occidat. Quid igit dominus? Reſpondet illi iuxta ſuſpicionem eius: Ego quidē (inquit) in occulto nihil locutus ſum. Nam tu quidē ſuſpicaris me ſeditioſum quendā, & in occulto cōſilia ſtruētē. Ego aūt tibi (inquit) dico, quod nihil in occulto locutus ſum, hoc eſt nihil ſeditioſum. Et ſicut tu opinaris, nihil innouo, neq; doloſa & occulta mēte propriū quiddā locutus ſum. Quia niſi ſic intellexerimus quod ad ſuſpicionē pōtificis hæc dixerit, uidebit mētiri. Nā multa dixit in occulto, utpote ea quæ ſupra captū multitudinis erant. Quod aūt dicit, quid me interrogas? interroga eos qui audierunt: non pertinacis eſt, ſed fidentis in dictorū ueritate. Interroga enim (inquit) inimicos, inſidiatores miniſtros illos, qui ligauerunt me. Iſta enim eſt ueritatis indubitata demonſtratio, quando quis habet inimicos teſtes eorū quæ dicit. Nam miniſtri ipſi quidem, inquit, qui antea dixerunt: Nunquàm locutus eſt homo ſicut homo ille. Et quū ita reſpondiſſet, nō eſt eis admirationi, ſed alapa cæditur, quo quid fieret impudentius? Et quum poſſet omnia cōcutere & abolere, nihil quidem horum facit, ſed uerba loquitur, quæ omniū beſtiarū ſæuitiē demulcere poſſent, dicit enim: Si quidē habes, ut reprehendas ea quæ nunc à me dicta ſunt, oſtende quod maledixerim: ſi autem non habes, quid ferocis? Vel & ſic: Si male locutus ſum, hoc eſt ſi male docui, quando docui in ſynagogis, accede nūc, & teſtimonium perhibe de mala doctrina, & plene inſtrue pontificem, qui nunc interrogat de doctrina mea. Si autem bene docui, & me admirati eſtis etiam uos miniſtri, quid me nunc cædis, quem prius admirabaris? Percuſſit igitur miniſter dominum, magno crimine ſe liberans. Nam ubi Ieſus in teſtes uocaret aſſiſtentes, dicens: Ecce hi ſciunt quæ dixerim ego: uolens miniſter ſe liberare à ſuſpicione, quod non eſſet ex admiratoribus Ieſu, percuſſit eum. Ieſus autem dicendo, Ego in occulto locutus ſum nihil: reducit in memoriam prophetiam dicētem: Non in occulto locutus ſum, neque in loco terræ tenebroſo. Ioan. 7. Eſa. 45.

Et miſit eum Annas uinctum ad Caipham pōtificem. Stabat autem Simon Petrus, & calefaciebat ſe. Dixerunt ergo ei: Num & tu ex diſcipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Nō ſum. Dicit ei unus ex ſeruis pontificis cognatus eius, cuius abſciderat Petrus auriculam: Nónne ego te uidi in horto cū illo? Iterum ergo negauit Petrus: & ſtatim gallus cecinit.] Abducunt eum ad Caipham, eo quod ipſi nullum crimen inueniebant in eo, fortaſſis ſuſpicati illum ſapientiorem, inuenturum aliquid dignum morte contra Ieſum, ſupplantantem uel in reſponſo, uel deprehenſurum in aliquo facinore. At Petrus feruidus amator tanta grauitate detinebatur, ut etiam quum magiſter abduceretur, nō commotus ſit, ſed adhuc ferueat, & iterum interrogatus neget: & non ſolum primo,

sed & tertio. Quare autem Euangelistæ & omnes simul de Petro scripserunt? nō accusantes discipulum, sed nos erudientes quantum malum sit non totum tribuere deo, & in seipso confidere. Admirari autem decet domini misericordiam, quod & quum ligatus esset, & abduceretur, non neglexit discipulum, sed conuersus uidit Petrum, sicut alius Euangelista dicit, & aspectu opprobrat ei infirmitatem, & ad pœnitentiam ac lachrymas excitat. Quod autem tunc accidit Petro, etiam nunc uidere licet euenire multis. Nam ligatur quidem sermo dei, qui in nobis est, & quasi captiuus ducitur, siue à uoluptate, siue à tristitia in seruitutem redactus. Vtroque enim modo uincimur & abducimur, uel præ prosperis, uel præ aduersis mundi, deum obliuiscentes. Et condemnatur quidem sermo, uincit autem absurditas. Et seruus alapa cædit dominum. Ita ēm habet affectionum tumultus, quando mens nostra quasi Petrus aliquis sæpe pertinax fit, quasi non negatura uerbum, & ideo & stat & calescit. Stat quidem, eo quod non inclinetur, neque humilietur, sed in sua pertinacia constanter maneat. Calefacere autem se dicitur, eo quod præ feruore & fastu pertinacia laboret. Arguit autem eum ancilla, parua quædam uoluptas, & effœminans, statim'que negat sermonem. Sed & quadā aduersa tentatione arguitur, sicut tunc Petrus à seruo, & ita infirmitas eius deprehenditur. Sed precemur, ut aspiciat nos Iesus uerbum dei, & ad pœnitentiam & lachrymas prouocet: quod fiet quando exiuerimus ex atrio pontificis, qui dominum crucifigit, & rector est mundi. Quando enim extra mundum quis est, atrium rectoris mundi egreditur. Tunc enim tunc ad pœnitentiam synceram exurgemus, sicut & Paulus dicit:
Heb. 13. Egrediamur ad eum extra portam, hoc est mundum, opprobrium eius ferentes.

Ducunt ergo Iesum à Caipha in prætorium. Erat autem mane, & ipsi non introierunt in prætorium ne contaminarentur, sed ut ederent pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic nocens, haudquaquàm tibi tradidissemus eum. Dicit ergo eis Pilatus: Accipite eum uos, & secundum legem uestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quenquam, ut sermo Iesu impleretur quem dixit, significans qua morte esset moriturus.] Ad multos iudices ducunt dominum, opinantes se illum contumelia affecturos. Sed reuera per multa tribunalia clarum reddunt. Dominus enim per omnia illa exiuit non conuictus de crimine, robur habens cui contradici non potuit. Ducunt ergo eum ad prætorium. Non enim habebant ipsi potestatem occidendi, utpote rerum potientibus Rhomanis. Vel quia timebant, ne postea pœnas luerent accusati, quod incondemnatum interfecissent. Erat autem mane, inquit: ut discas quod per dimidium noctis à Caipha interrogatus sit. Prius enim quàm gallus cantaret, abductus est ad Caipham. Quid autem ab eo interrogarit, silentio præterijt Euangelista. Alij autem dixerunt: quum noctem in illis perfecissent, mane ad Pilatū duxerunt. Ipsi autem nō sunt ingressi in prætoriū, ut ne pollluerentur. O dementiam. Iniuste quidem occidebant, & non putabant se pollui, & pollui se credebant si ingrederētur in prætorium. Quid autem est ut comederent pascha? Sanè dominus illud fecit prima azymorum. Vel igitur intelligamus per pascha, festum septē dierum, uel quod ipsi quidem manducaturi erant in parasceue uespere. Ipse autem dominus uno die præuenit, reseruans sui occasionem parasceue, quando & olim fuit pascha. Porrò Pilatus aliquanto humanior ipse egreditur, & quia dominum uidit uinctum, non existimauit hoc loco causam habere contra Christum, sed interrogat de causa uinculorum. At hi quum nihil possent dicere: Nisi hic esset malefactor (aiunt) non tradidissemus eum. Vides eos omni loco declinare accusationes. Annas interrogauit, & nihil inuenit. Ad Caipham misit, qui iterum, quum examinasset eum, ad Pilatum misit. Deinde Pilatus interrogat, quam accusationem habetis contra hunc? Et neque hoc loco dicere aliquid possunt. Vnde quia nihil dicunt: accipite (inquit) uos illum, quia enim uobis ipsis iudicium iudicastis, & arroganter loquimini, quasi nihil unquàm mali feceritis. Nisi ēm (dicētes) fuisset malefactor, nō tibi tradidissemus eū, ipsi accipite & iudicate. Si autē ad me detulissetis causam, & formā iuris seruassetis, necessariā

fuisset

fuisset proferre causas hominis. Iudicate igitur eũ uos. Ego eñ neutiquã talis iudex fuerim. Igit̃ si lex uestra absq; causa sæuit, iudicate ipsi. At illi dixerunt: Nobis nõ licet occidere quenquã. Hoc aũt dixerũt, sciẽtes quod Rhomani ad crucẽ cõdemnarẽt rebelles: ut igitur crucifigeretur dominus, & mors eius inuulgaret̃, eius gratia prætexũt quod nõ liceat sibi occidere: alioqui q̃modo Stephanũ lapidarũt? sed, ut dixi, crucifigi dominũ uolentes hoc dicunt, quasi sic dixissent: Nobis nõ licet occidere in cruce quenquã: desyderatissimũ aũt esset nobis, q̃ crucifigeret̃. Vt sermo Iesu impleat̃ quẽ dixerat de morte sua, nempe qd crucifigẽdus esset, uel quod nõ à Iudæis, sed à gẽtibus occidendus. Quũ ergo dixissent Iudæi, Nobis nõ licet occidere: tũc accipiũt eũ gentiles, & p̃ sua cõsuetudine crucifigũt. Et ita impleẽ sermo Iesu, & quod traditus, & quod crucifixus. Act. 7.

Introiuit ergo iterũ in prætoriũ Pilatus, & uocauit Iesum, & dixit ei: Tu es ille rex Iudæorũ? Respondit Iesus: A temetipso tu hoc dicis, an alij dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus: Num ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tradiderũt te mihi, quid feci sti? Respondit Iesus: Regnũ meũ non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnũ meum, ministri mei utiq; decertarent, ne traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum nõ est hinc.] Vocauit Iesum Pilatus seorsim. Et quia magna quædã de eo erat opinio, uolebat omnia euidẽter cognoscere, liberaturus eũ à tumultu Iudæorũ. Interrogat igit̃ num rex sit: quod apud omnes de eo ferebatur, in mediũ afferens. Christus aũt quærit num à semetipso hoc dicat, uel ab alijs: nõ ignorans, sed detegere malã Iudæorũ mẽtẽ uolens, ut ita à Pilato condemnẽtur ipsi. Ideo & Pilatus mox à Iudæis sibi traditũ dicit, sese à crimine liberans. Et aliter: Interrogat Pilatũ dominus, nũ à seipso dicat, uel ab alijs persuasus. Arguit autẽ per hoc eũ insipientem esse, & absq; iudicio condemnantem, & quasi in hunc modũ dicit Pilato: Si quidẽ à teipso hoc dicis, monstra signa meæ rebellionis: si autẽ ab alijs edoctus es, igitur diligentẽ inquisitionẽ facito. At ille quid audiuerit ab alijs, nõ dicit: simpliciter aũt sequitur sententiã populi: Et tradiderũt te (inquit) mihi. Quũ autẽ dicit, Quid feciſti? uerbũ quasi ad amaritudinẽ adducti & exasperati uidetur. Dicit enim, Quid feciſti? At dominus respondẽdo, Regnũ meũ nõ est de hoc mundo, duo hæc corrigit. Docet enim Pilatũ, ut sciat se non esse purũ hominẽ, neq; ex his terrenis, sed deum & dei filium, & soluit suspitionẽ tyrannidis. Nõ est enim regnum meum de hoc mũdo, & ita ne timeas me ut tyrannũ & seditiosum. Nã si esset ex hoc mundo regnũ meũ, ministri mei certassent utiq;, ut nõ traderer. Hoc autẽ loco præsentis regni infirmitatẽ significat, eo qd à ministris habeat robur. Supernum autẽ sufficiens est, nullo indigẽs. Manichæi hic sumpta ansa dicũt, Mũdus hic non est à bono deo: nã filius dei (aiũt) dicit, Nõ est regnũ meũ hinc. Nõ eñ dixit, qd nõ sit in mundo, neq; qd sit hic. Nã regnũ quidẽ in hoc mundo & ab eo regitur, & sicut ipse uult transit. Nõ est aũt de mundo regnũ eius, sed supernũ & ante secula, & nõ hinc, hoc est ex terrenis constitutũ: sed hic quidẽ imperat & regit: nõ autẽ est hinc, neq; constitutũ ex illis inferioribus, alioqui quomodo intelligeretur hoc, In propria uenit, si mũdus hic nõ esset eius propriũs? Ioan. 1.

Dixit itaq; ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respõdit Iesus: Tu dicis, qd rex sim ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundũ, ut testimoniũ feram ueritati. Omnis qui ex ueritate, audit uocẽ meã. Dicit ei Pilatus: Quid est ueritas? Et quũ hoc dixisset, iterũ prodijt ad Iudæos, & dicit eis: Ego nullã inuenio in eo causam. Est aũt cõsuetudo uobis, ut unũ dimittã uobis in pascha: uultis ne ergo dimittã uobis illũ regẽ Iudæorũ?] Quũ Pilatus interrogasset dominũ, num rex esset: Ego (inquit) in hoc natus sum, hoc est ut rex sim. Natura enim hoc habeo, & ex eo quod natus sum de patre: nam istucipsum de rege natum esse, regem me esse testatur. Et ita quum audis, quod uitam dederit filio & iudicium, & alia omnia: ita intellige, quod hæc omnia filius à patre habeat. Et propterea ueni in mundum, ut istucipsum dicam & doceam, persuadeamq; hominibus omnibus, quod rex sim ac dominus. Conciliare autem per hoc uolens Pilatum, & persuadere, ut dicta suscipiat, inquit: Omnis qui ex ueritate, audit uocem meam. Et ita & tu ô Pilate, si quidem ueritatis filius, eamq; desyderas, audies uocem meam, credesq; me regem esse; non talem quales sunt mundani, nec acquisitum habentem regnum;

sed naturale, & à natiuitate ipsa à deo & rege illud susciptentẽ. Perstringuntur autẽ hoc loco quod non sint in ueritate, quia uocem eius audire nolunt. Et quum non sint ex ueritate, mendacia utiq; contra ipsum finxerunt, & nõ uere mortis reus est. Sic igitur paucis illis uerbis Pilatũ rapuit: atq; ita ut de ueritate interrogarit, quid sit. Ferme enim inter homines abolita erat, & ignorabatur ab omnibus in infidelitate adhuc permanentibus. Quia aũt tempore quidem indigebat proprio quæstio hæc, & urgebat ut eriperet Iesum à Iudæorũ furore: idcirco egreditur ad eos, & dicit: Ego nullã causam inuenio in eo. Et id quoq; sapienter. Non enim dixit: Quamuis peccauerit & dignus sit morte: attamen festi priuilegio eum gaudere facite. Primũ aũt eum liberauit ab omni crimine, & tunc orat eos ut absoluant: ut si quidem absolutus fuerit Iesus, nulla eis gratia debeatur, dimisissent enim innoxium. Si autem cõdemnarint, ostendaẽ eorũ malitia, quod innoxium condemnarint. Vide aũt quẽ sensum habeat, quod dicit illũ regẽ Iudæorũ. Manifeste enim per hoc excusat Pilatus Iesum à peccato alienũ: sed frustra arguitur ab eis, ut regnum desyderans. Non enim si regem se faceret, & contra Rhomanorum potentiã extolleret, dimitteret eum Rhomanorũ præses, & ita dicendo: Num regem illũ Iudæorum dimittam? per omnia Iesum innoxiũ declarat, & deridet Iudæos, quasi talia dicens: Quem uos accusatis falsõ ut regnum inuadentẽ, & rebellantem, ac seditiosum dicitis, illum oro ut absoluatis: & manifestum quod non ita sit. Quidam aũt in hoc natũ esse, non intellexerũt de æterna illa à patre natiuitate, sed posteriore è uirgine. Propterea enim factus sum homo, & natus ex Maria, ut mendaciũ & diabolũ expellã, diuinã naturã ostendens regnare super omnia. Veritas igitur, hoc est mea scientia & salus quæ per hãc: propter hoc scilicet ueni, ut ueritatem, scientiam dei, & salutem largiar. Dignum autem est ut quæratur, unde moti Iudæi consuetudinem habeant dimittendi unum uinctum. Primo enim dicere possumus, quod docentes doctrinas mandata hominum, plurima iuxta sua capita protulerunt, nec diuinis usi fuerũt legibus: unde & hoc ita se habet, inq; consuetudinem abijt etiam absq; ratione, qualia multa absq; legis præcepto. Deinde talis inuenta est lex in scriptura, à qua uerisimile profectas esse absolutiones illas condemna-
Num. 35. torum. Scriptum est enim de eo: Qui præter uoluntatem suam occiderit, si nõ propter inimicitias, uel dedita opera affligere uoluit uicinum, iaciens uas uel lapidẽ, & casu percutiens prætereuntem, moriaturq; homo, inuoluntarius sit homicida talis, iudicabit autem omnis synagoga, & absoluent quidem illum à morte: non enim maligna mente occidit. Constituent autem eum in ciuitate refugij, hoc est fuga mulctabunt. Ex hoc forte impulsi, ut coniectare possumus: ita enim morem firmarunt, ut absoluantur qui de homicidio fuerint condemnati. Nam lex quidem iubebat hoc esse officium synagogæ Iudæorum. Et quia Rhomanis cesserat regnum, Rhomanos fecerunt dominos absoluendi, sicut & nunc Pilatum.

Clamauerunt rursum omnes, dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.]

CAPVT XIX.

TVnc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & ueste purpurea circundederunt eum, ac dicebant: Aue rex Iudæorum, & dabant ei alapas. Exiuit iterum Pilatus foras, & dicit eis: Ecce adduco uobis eum foras, ut cognoscatis quod nullam in eo causam inuenio. Exiuit ergo Iesus foras, gestãs spineam coronam, & purpureum pallium, & dicit eis: Ecce homo. Quum ergo uidissent eum pontifices & ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus: Accipite eum uos, & crucifigite: ego enim non inuenio in eo causam. Responderunt ei Iudæi: Nos legem habemus, & secundum legem nostram debet mori: quia filium dei se fecit.] Vide perquàm multa monstratur Iudæorum malitia? Barabbam enim manifestarium latronem petunt, dominum uero tradũt. Flagellat igitur eum Pilatus, ut consoletur & mitiget eorum furorem. Nam quia uerbis non potuit eum eripere, flagellat,

studens

ſtudens & ipſe uel per hoc inſaniam eorũ placare. Et permittit ut chlamys & corona ei circumponantur, quo eorũ ira exhauriat. Milites uero omnia ad gratiam Iudæorũ faciunt. Nam quia audiuerant Pilatum dicentem, Regem illum Iudæorum dimittam: irridentnunc eum ut regem. Neque enim à Pilato inſtigati hoc faciebant, qui etiam & nocte inuaſerant Ieſum præter ſententiam præſidis, pecuniarum gratia Iudæis gratificantes. Placidus enim erat Pilatus, & non efferis moribus, ſicut Iudæi. Porrò educit Ieſum, iram illorum extinguere uolens: ſed illi neque ſic manſuefacti ſunt. Clamãt autẽ, Crucifige eum. Quum uidiſſet autem Pilatus omnia hæc fruſtra fieri, dicit: Accipite eũ uos, & crucifigite: ego enim non inuenio in eo cauſam. Facit autem hoc, impellens eos in rem eis nõ conceſſam, ſi forte ſic abſoluatur Ieſus. Nã ego quidem (inquit) habeo poteſtatem crucifigendi, nullamq; inuenio cauſam: uos autem non habentes poteſtatem crucifigendi, dicitis eum reum. Accipite igitur eum, & crucifigite, ſed non habetis poteſtatem. Itaque talis quidem erat mens Pilati, mitior uidelicet quàm par erat, neque ſeueriter pro ueritate inſtans. At illi etiam in hoc confuſi, dicunt quod ſecundum noſtram legem debeat mori, quia filium dei ſe fecit. Vide quomodo malitia ſibi non conſtet. Supra dicebat eis Pilatus, Accipite eum, & ſecundum ueſtram legem iudicate, & illud non approbarunt: nunc iterum dicunt, ſecundum legem debet mori. Supra accuſabant, quod feciſſet ſe regem: nunc de mendacio redarguti, accuſant quod filium dei ſe fecerit. Tametſi quid hoc criminis fuerit? Si opera dei facit, filium dei eſſe quid prohibet? Vide autẽ diuinam diſpenſationem, quomodo illi quidem ad multos iudices duxerint dominum, ut infamarent & contaminarent eius gloriam: ſed contumelia in caput ipſorum reciderit. Hinc enim magis inſons demonſtratur, rem tam diligenter diſquirentibus. Quoties uel Pilatus confeſſus eſt ſe nihil inuenire morte dignum?

Quum ergo audiſſet Pilatus hunc ſermonem, magis timuit. Et ingreſſus eſt prætorium iterum, & dicit ad Ieſum: Vnde es tu? Ieſus autem reſponſum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Neſcis quod poteſtatem habeam crucifigendi te, & poteſtatem habeam abſoluendi te? Reſpondit Ieſus: Non haberes poteſtatem aduerſum me ullam, niſi tibi datum eſſet è ſupernis. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.] Pilatus quidem audito breui ſermone, quod ſit filius dei, paueſcit. Illi etiam operibus diuinis uiſis, eum occidunt propter quæ adorare oportebãt. Interrogat autẽ eum, non ut prius, Quid feciſti? ſed, quis es tu? Nam quia tunc quidẽ ut regni inuaſorem arguebant, meritò rogabat, Quid feciſti? Nunc autem, quia accuſant quod filium dei ſe fecerit, rogat, Vnde es tu? Ieſus autem tacet. Didicerat enim ab eo Pilatus, quod in hoc natus ſit: &, regnum meum non eſt hinc: attamen nihil ex his percepit utilitatis, neque reſtitit alijs pro ueritate, ſed ceſſit turbæ tumultuanti. Idcirco dominus interrogationes eius, utpote factas temere, reſpuens, nihil reſpondet. Omnino autem uidetur Pilatus non eſſe feruidus & conſtans, ſed is quem uel pauca quædam terriculamenta concutiunt. Nam & Iudæos timebat, & Ieſum ut filium dei horrebat. Videamus autem quomodo ſeipſum condemnet, per ea quæ dicit: Poteſtatem habeo crucifigendi te, & poteſtatem habeo dimittendi te. Si enim hoc totum habes, & in te ſitum erat: quare non dimiſiſti, quem innoxium inueniſti? At dominus faſtum eius deprimens, inquit: Nõ habuiſſes poteſtatem ullam, niſi fuiſſet tibi ſupernè datum. Nõ enim ita ſimpliciter morior, ſed myſticum aliquid perficio, & prædefinitum eſt hoc ſupernè in ſalutem hominum. Vt autem quum audieris quod ſupernè ſit datum, ne exiſtimes Pilatum apud deum à culpa liberatum: ſtatim ſubinfert, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Oſtendit enim hinc & Pilatum peccato, quamuis minori, obnoxium. Non enim quia ſupernè datum eſt, hoc eſt conceſſum eſt, ut moriatur Chriſtus, ſtatim extra noxam ſunt Pilatus & Iudæi: ſed ueſtra quidem uoluntas malum uoluit, deus autem permiſit & conceſſit, ut in opus hoc progrediatur. Igitur mali non ſunt citra culpam, quia deus permittit ipſorum maliciam prodire in opus: ſed eo quod & uolunt & faciunt, omni condemnatione ſunt digni.

Et ex eo quærebat Pilatus abſoluere eum. Iudæi autem clamabant, dicẽtes: Si hunc

absolueris, non es amicus Cæsaris. Quisquis se regem facit, cõtradicit Cæsari. Pilatus autem quum audisset hunc sermonẽ, produxit foras Iesum, sedítq; pro tribunali in loco qui dicitur Lithostrotus, Hebraicè autẽ Gabbata. Erat autẽ paraseue paschæ, hora ferme sexta.] Postquàm dominus perstrinxit Pilatũ per uerba & excusationem, manifeste adhibuit, quod nisi uoluntarius ego meipsum darẽ, & pater cõcederet, nõ habuisses potestatẽ cõtra me. Et qd' peccatũ habeas & tu & Iudas, tamẽ maius q̃ me tradidit. Vel etiã populus, eo quod super dolorẽ uulnerũ meorũ addidit, & nõ est recordatus ut faciat misericordiã: sed quũ inuenisset me consilio & adiutorio destitutum, cruci tradidit: & neq; talia iudicia, in quibus innoxius declaratus sum, eũ placarũt, sed clamarũt: Cruci fige, crucifige. Igitẽ quũ ijs dictis dominus perstrinxisset Pilatũ, quærebat ex hoc magis dimittere eũ. Iudæi aũt accusauerãt qd' se fecerat deũ, & sua lege arguerant. Nã Pilatus ex hoc magis timuit, & uoluit dimittere eum, ne forte deum offenderet. Iterũ igitur cõfugiunt ad eos qui extra legem, & ambitiosum terrent Pilatum. Nam quia uiderant eum pietate moueri, ne filium dei occidendo Iesum peccet, metum Cæsaris incutiunt: & accusantes dominum de tyrannide, Pilatum magis terrent, quasi offensurum Cæsarem, si rebellem illum dimittat. Et ubi ille in tyrannide deprensus? Vnde autem hoc ostendetis, num à purpura? num à diademate? num à militaribus signis? num omnia quæ habebat uilia? Et stola, & cibus, & domus? Imò ei nec domus erat. Sed ô Pilatum parum uirilem. Periclitari sibi uisus est, si quidem hanc causam indiscussam negligeret. Nam uadit quidem quasi examinaturus negocium, hoc enim sessio significat. Nulla autem examinatione facta tradit illum, existimans illos placaturum. Quomodo autem
Marci 15. Marco dicente tertiam horam, quando Christus crucifigebatur, Ioannes sextam dicit? Igitur hoc soluunt quidam, quod scripturæ schema sit. Nam litera quidem tertiam horam significat, & est character eius talis γ. Litera autem quæ sextam signat, habet charactêrem talẽ ϛ. Verisimile igitur literã gamma à descriptoribus non attentis transisse quibusdam mutilatis, in charactêrem episemi, quo sextus numerus signatur, & sic errorem hunc ortum. Quod autem hoc ueri simile sic factum esse, & tertiam horam scriptam esse, etiam apud Ioannem, & non sextam sicut nunc, manifestum hinc. Nam quum tres Euangelistæ Matthæus, Marcus, & Lucas consonanter dicunt, quod à sexta hora tenebræ factæ sunt super uniuersam terram, usque ad horam nonam: manifestum, quod dominus noster ante sextam horam, priusquàm fierẽt tenebræ, crucifixus sit, scilicet circiter horam tertiam, sicut Marcus prodit & Ioannes similiter. Quamuis scribentium error mutauerit gamma in episemi charactêrem. Et nonnulli quidem sic dicunt. Alij autem aiunt, quod Marcus quidem horam qua lata est sententia de crucifigendo domino manifeste & absq; dubitatione ponat. Vtique quia crucifigere & punire ab eo tempore iudices dicuntur, quo sententiam proferunt: eo quod uis pœnæ & mortis in linguis quoque sit. Eius gratia Marcus tertia hora crucifigi eum dicit, à qua Pilatus sententiam exposuit. Ioannes autem, quum Marcus dixisset tempus sententiæ, horam in qua dominum crucifixerunt, dicit. Cæterum consydera quanta acta sint inter sententiam à Pilato de cruce & horam ipsam, in qua in crucem dominus ascendit. Quum dimisisset Barabbam, flagellauit Iesum, & tradidit eis ut crucifigeretur. Nam Barabbæ dimissio condemnatio erat domini. Illudunt milites, & uide quanto tempore uerberet ad maiorẽ illusionem. Eduxit eũ Pilatus, & locutus est cũ eo. Iterũ ingressus dijudicat Iesum, iterũ egressus loquitur cũ Iudæis. Hæc omnia sufficiebãt ad insumẽdũ tempus ab hora tertia usque ad sextã, quæ Ioannes exponens diligenter, utpote is qui alios fuit secutus, horæ sextæ meminit, quãdo & tradidit eũ perfecte ut crucifigat, non ultra loquens cũ Iudæis, uel dijudicans Iesum, sed extremã proferens sententiã. Si autẽ quis dicat: quare circiter horã tertiã, quum dicatur crucifigi, iterum uult absolui illum? Discat primum quidẽ, quod à multitudine coactus dedit sententiam: deinde & somnio mulieris ipulsus fuerit. Nũciabat aũt illa ei, nihil tibi & iusto. Insup cõsydera & Ioannẽ dixisse, quod fuerit hora ferme sexta: quasi nõ definiens, & in ambiguo relinquẽs, dixit, ferme sexta. Et ita nihil diuersum, qd' de hora nõ uident cõuenire Euangelistæ. Si quidem

dem cõcederemus esse differẽtiã. Vide enim hoc, num omnes dixerint quod crucifixus sit. At hoc quidem ab omnibus est confessum: de hora autẽ alius dicit esse tertiam, alius quasi sextam, & quid hoc obest ueritati? Veruntamen hæc demonstrata sint ex abundantia, quod nulla sit diuersitas.

Et dicit Iudæis: Ecce rex uester. Illi aũt clamabãt: Tolle tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regẽ uestrũ crucifigã? Responderunt pontifices: Non habemus regẽ, nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eũ illis, ut crucifigeret. Acceperunt autẽ Iesum, atq; is baiulans crucẽ suã exiuit in eũ, q dicit Caluaria, locũ, Hebraicè aũt Golgatha, ubi crucifixerunt eũ: & cũ eo alios duos hinc & hinc, mediũ aũt Iesum.] Sæpe diximus quod Pilatus magis fuerit mollis & ambitiosus, quàm asperis moribus. Vide eñ & nũc, q̃ forma quidẽ examinis & iudicij utit, sed omnino molliter rem agit. Ecce enim (inquit) rex uester. neq; enim Iesum condemnat, neq; Iudæos manifeste cõfutat: sed quasi occulte exprobrat eis, ut sycophantis. quasi dicat: Ecce qualẽ hominẽ dicitis attentasse inuadere regnũ, uilem scilicet, & nihil tale attentare audentẽ, & ita accusatio uestra falsa. Quid enim habet ille quod tyranni? num milites, diuitias, nobilitatem? Ecce rex uester: quæ utilitas si hunc occideritis, qui hominẽ ne in minimo quidẽ nocere poterit? Et hæc quidem Pilatus nõ instanter & firme, & pro ueritate certãs. At illi: Tolle tolle, crucifige, inquiũt. Vrgent & quærũt crucẽ propter malã opinionem, ut uelit adiudicari Christo. Ignominiosissima enim erat mors & maledicta, sicut dictum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno. Nesciuerunt aũt quod sicut per lignum ruina, ita per lignũ correctio. Insuper uide, quomodo aliũ regem præter Cæsarẽ non agnoscunt, uoluntarie se Rhomanorum imperio subijcientes, & dei regnũ repellẽtes. Ideo & deus eos Rhomanis tradidit, quos sibi reges salutarant, destitutos diuino præsidio & cura. Tunc igitur tradidit illum eis insipiens. Oportebat autem inquirere, num uere habuisset potentiam ad inuadendã tyrannidem. At ille cedit improuidus, effœminateq; sententiã dat. Portans aũt crucem suam egreditur. Abominabile enim putabant omnino uel lignum attingere, & propterea condemnato & maledicto maledictum lignũ imponunt. Vide autem & in ueteri typo quodam hoc factum. Isaac enim & illic ligna portans uadit ut immoletur. Ita & hoc loco dominus crucem habens uadit, quasi miles arma gerit, quibus aduersarium prosternat. Quod autem Isaac figura sit domini, manifestum. Isaac enim interpretatur risus uel gaudium. Quis autem alius gaudium nostrum factus est, quàm is qui in conceptione humanæ naturæ per angelum χαῖρε, hoc est gaude, communicauit? Quæ enim uirgo audiuit Euangelia, omnis natura suscepit. Huius Isaac pater Abraham, pater multarum gentium, qui est deus super omnia, qui & Iudæorum est pater & Gentium, cuius uoluntate & consilio crucem filius eius portat. Veruntamen in ueteri in sola uoluntate patris res stabat, figura enim erat: hoc autem loco opere completur, ueritas enim erat. Fortassis sicut illic Isaac dimissus est, & agnus immolatus est: ita & hoc loco diuina natura impassibilis mansit, humana autem natura, quæ & agnus dicitur, quia Adæ erraticæ ouis filius, immolatur. Quomodo autem alius Euangelista dicit, quod Simonem compulerint, ut ferret crucem? Vtraq; cõtigerunt, & in principio quidem dominus ipse crucem gerens exiuit: quia lignum maxime abominabile erat, & nemo alius attingere uolebat. Postquàm aũt exiuerunt, obuiam uenerunt Simoni, & ita imposuerunt ei lignũ. Porrò Caluariæ locũ dicebãt, sicut narratio prodit, qđ illic sepultus sit Adã: ut ubi principiũ mortis, illic & casus eius fieret. Traditio enim ecclesiastica est, quia prior Iudaica, postquàm eiectus fuit homo ex Paradiso, domiciliũ ibi habuit in solatiũ bonorũ quæ in Paradiso data ei terra illa, quæ omniũ aliarũ optima esset & pinguissima. Homines igit, q̃ tũc habuerunt pro miraculo mortui caluariã depilatã, in loco illo habitãtes inde eũ nominauerũt, & post diluuiũ fama hæc à Noë in oẽs diuulgata est. Vnde & dominus ubi fons mortis, illic moritur, ut illũ siccet. Crucifigũt & duos alios cũ eo. Ipsi qdẽ p hoc infamare magis eũ uolentes, quasi & ipse latro esset. Verũtamen & ipsi prophetiã in hoc inuoluntarij replerunt, nempe quod cum impijs reputatus est. Vide autem & domini sapientiã, quomodo & hoc quod faciebant in iniuriam ipsius domini, in gloriam eius

Deut. 21.

Geneſ. 22.

Eſaiæ 53.

euenit. Nam & in ipsa cruce latronē saluauit, quod nullo miraculo minus est, & ex hoc magis apparet deus, & ipse solus glorificatur, quamuis & alij glorificati sint: id quod non fuisset factum, nisi innoxius fuisset, & non (ut sic dicam) legis præuaricator, sed & supra omnem legem, & præuaricatorum iudex.

Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum: Iesus Nazarenus, rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt, quia prope ciuitatē erat locus, ubi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraicè, & Græcè, & Latinè. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum: Noli scribere rex Iudæorum, sed quod ille dixerit, rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.] Scribit & titulum Pilatus super crucem, hoc est causam & manifestationem, & inscriptionem. Ita enim interpretamur titulum. Significabat aūt per titulū, cuius esset crux. Cæterū scribit titulum partim ulciscens se de Iudæis, ut sibi inobedientibus, & ostendens malitiā eorū quod insurrexerint cōtra propriū regē: partim & gloriā Christi defendēs: quia enim illū cū latronibus crucifixerāt, coinquinare nomē eius uolentes, Pilatus ostendit qd nō fuerit latro, sed rex eorū: & hoc nō una, sed tribꝰ linguis manifestat. Verisimile eī erat multos Gentiles propter festū cōmiscuisse se Iudæis, sicut & Euangelista superius docuit de quibusdam Gentilibus, qui uidere uolebāt Iesum. Vt igit omnes agnoscerēt, omniū uocibus Iudæorū insaniā infamauit. At illi etiā crucifixo inuidebant. Et quid dicūt? Scribe quod ille dixerit. Nā nunc quidē cōmunis sententia Iudæorū apparet. Si aūt appositū fuisset, ꝙ ipse dixerit se regē, uisum fuisset crimē temeritatis & arrogātiæ illius: sed Pilatꝰ nō obtēperauit, & in priori stetit sentētia, ideo dicit: Quod scripsi, scripsi. Cæterū & aliud magnū quiddā dispensat: quia defossis tribus crucibus, in ista māsit, ut ne ignoraret quæ esset crux domini: propter hoc dispensatū est, ut sola titulū haberet & inscriptionē, ut per signum tale cognosceret. Latronū eī cruces titulū nō habebant. Insinuat aūt & sublimius quiddā inscriptio triplicibus literis inscripta. Manifestat eī dominū regē esse philosophiæ practicæ, & naturalis, & theologicæ. Practica enim per Rhomanas scripturas figurat. Nā Rhomanorū principatꝰ maxime uirilis erat, & strenuus in rebus bellicis. Per Græcas uero naturalis, cui uacabāt Græci. Per Hebraicas deniq; theologica. Nam Hebræis diuinorū cognitio cōcredita fuit. Gloria igit ei qui per crucem apparuit tale habere regnum: & qui mundum uicit, practicam nostram uirtutem roborauit, scientiamq; naturæ largitus est, & ab illa nos duxit in interiora uelamenti, in suam dico scientiam & contemplationem, theologiam uidelicet.

Milites ergo quum crucifixissent Iesum, acceperunt uestimenta eius, & fecerūt quatuor partes, unicuiq; militi partē & tunicā. Erat aūt tunica incōsutilis, à summo cōtexta p totū. Dixerunt ergo inter se: Ne scindamus eā, sed sortiamur de illa cuius sit, ut scriptu
Psal. 21. ra impleret, dicens: Partiti sunt uestimenta sibi, & in uestē meā miserunt sortem.] Per illa potissimum implentur prophetiæ, per quæ diabolus insidiatur. Et uide ueritatem. Tres fuerunt crucifixi, attamen in hoc solo implentur prophetica dicta. Et consydera prophetæ diligentiam. Non enim solum quod diuiserint, sed & quod partiti fuerant, dixit propheta. Igitur alia quidem distribuerunt, tunicam autē nō, sed sortiti sunt. Quod autem à summo fuerit contexta, non frustra fuit appositū. Et alij quidem dicunt allegoriam per hoc signari, quod non simpliciter homo fuerit crucifixus, sed & deitatem superne habuerit. Quidam uero genus dicunt tuniculæ Euangelistā narrare. Quia enim Palæstini duos pannos committendo contexunt uestes, pro futura utentes cōtextu: manifestans Ioannes, quod talis fuerit tunicula, dixit quod à summo per totum fuerit contexta, hoc est ab initio & supernè usq; ad infima. Manifestat autem hinc utilitatem uestimentorū Christi. Alij aūt dicunt, quod in Palæstina contexant licia, non sicut apud nos. Nam supra quidē est filū, infra aūt cōtexit panno, & ita regressio fit, sed cōtrario modo: infra eī sunt fila, in summo autem cōtexit contextus, & talis quoq; fuit tunica domini. Sacramētū ꝙq; & p hoc nobis insinuat. Nā corpus domini supernè quidē contextū est. Spiritus enim sanctus uenit super uirginem, & uirtus altissimi obumbrauit eam: licet enim hominis naturam susceperit, quæ infra est, & ceciderit: sed supernè spiritussancti

gratia

gratia constitit, & compacta est diuina caro. Igitur sanctum corpus Christi indiuisibile est, & diuiditur, & communicatur in quatuor partes orbis, usum præbens singulis, & uniuscuiusq; animam sanctificans, cum corpore per suam carnẽ unigenitus & integer, in oĩbus est existens ubiq;. Nunquàm enim diuisus est, sicut & Paulus clamat. Quia aũt ex quatuor elementis uniuersum cõstitutũ est, intelligere licet per uestimẽta Iesu, uisibilem & propositam hanc creaturam, quam dæmones partiuntur, quãdo in nobis sermonem dei occidunt. Dant enim operam, ut suam faciant & nostram partem per affectiones ad mundana: sed tunicam non possunt diuidere, in his quæ sunt sermonis per quem omnia constituta sunt. Nam licet infinities decipiar à fluxu & trãsitorijs, sed iterũ agnosco ea esse transitoria, & rationem ac substantiam prætereuntium & fallaciũ nõ ignoro.

Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius Maria uxor Clopæ, & Maria Magdalene. Quum uidisset ergo Iesus matrem, ac discipulum adstãtem quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus. deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.] Milites quidem faciebant pro sua insipiẽtia. Ipse autem matris curam habet, docens nos usq; ad extremũ spiritum omnem habere debere curam eorum qui nos genuerunt. Et uide quomodo quum essent & aliæ mulieres, solius matris curam agat. Nam oportet quidem parentibus ad pietatem obsistentibus non parêre, non obsistentibus autem omni cura seruire: sicut & ipse quum migraret è uita, & uerisimile erat matrem dolere, & præsidiũ requirere, concredidit discipulo præfecturam eius. Occultat autem propriũ nomen Euangelista modestiæ gratia. Nam si uoluisset arrogans esse, & causam apposuisset propter quam fuisset dilectus. Etenim uerisimile erat magnam quandam istam esse & mirabilem. Iam papæ quomodo obseruat discipulum, fratrem suum illum faciens? Vusqueadeò bonum est manere apud patientem Christum. Nam in fraternitatem illius ducit. Admirare autem quomodo in cruce omnia absq; turbatione facit, matris curã agens, prophetias implens, latroni paradisum aperiens, ante crucem autem laborans, sudans, anxius: atq; hæc quidem humanæ naturæ, illa autem diuinæ uirtutis. Cõfunda tur Marcion, & omnes alij, qui Christum nugãtur in mundo apparuisse iuxta apparentiam tantũ. Nam natus nõ fuisset, neq; matrẽ habuisset. Quomodo autem soror matris eius diceretur Maria Clopæ, quum non habuerit alium puerum? Clopas frater fuit Ioseph, & quum absq; liberis esset mortuus Clopas (ut quidam dicunt) Ioseph eius uxorem duxit, & filios fratri peperit, quorum una & nunc commemoratur Maria, quæ soror dicitur deiparæ, hoc est cognata. Solet enim scriptura cognatos dicere fratres, sicut & Isaac de Rebecca dicebat, Soror mea est: quamuis uxor eius esset. Ita & hoc loco soror deiparæ dicitur, quæ Clopæ uxor habita est propter cognationẽ. Itaq; quatuor Mariæ celebrantur in Euangelijs. Prima deipara, quam & Iacobi & Iose matrem nominat. Illi enim pueri fuerunt Ioseph ex priori uxore ei nati, fortasse uxoris Clopæ. Dicitur autem deipara mater eorum, quia nouerca. Vxor enim habebatur Ioseph. Secunda Maria Magdalene, è qua eiecit septem dæmonia Iesus. Tertia Clopæ, & quarta Lazari soror. Assumpsit igitur discipulus Mariam in sua. Vide autẽ quomodo muliebris sexus permanet in aduersitatibus, & uiri omnes dereliquerunt dominum. Ita ergo uenit corroborans quod infirmum, & assumens quod nihili habitum.

Gen. 26.

Quatuor Mariæ.

Postea sciens Iesus, quod omnia consummata iam essent, ut consummaretur scriptura, dicit: Sitio. Vas igitur erat positum aceto plenum. Illi uero impleuerunt spongiam aceto & hysopo, & impositam admouerunt ori eius. Quum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. & inclinato capite tradidit spiritum.] Quum uidisset (inquit) Iesus, quod omnia consummata essent, hoc est nihil intermittit quod suæ dispensationis erat: ita enim mors eius libera erat. Non enim prius mors corpus eius inuasit, quàm ipse uoluit. Voluit autem quum complesset omnia, propterea & dicebat: Potestatẽ habeo ponẽdi animã. Dicit itaq;, sitio: prophetiã hoc loco implens. At illi impietatẽ ac mollitiã suorũ morũ declarantes, aceto eũ potãt, idquod cõdemnatis faciebant: qa & hysopum propter hoc aderat, ut lethale. Quidam autem hysopum dicunt calamum:

talis enim est summitas calami. Circūponunt igitur calamo spongiam, eo quod in sub-
Psal. 68. limi erat os Iesu, & ita prophetiam implent: Et in siti mea potauerunt me aceto, dicen-
tem. Potatus itaque dixit, Consummatū est. Hæc scilicet prophetia cū alijs, omnia con-
summata sunt. Absq; turbatione autē operatur & cū potestate omnia, quod declarant
sequentia: & sic consummata sunt omnia. Inclinato capite, neq; enim ipsum affixum
erat: Emisit spiritum, hoc est, expirauit, quamuis in nobis cōtrarium fiat. Primum enim
expiramus, & deinde inclinamus caput. Ille autem prius inclinauit, deinde expirauit.
Ex quibus omnibus manifestatur, quod ipse fuerit dominus mortis, & omnia secun-
dum potestatem fecerit.

Iudæi ergo, quoniā parasceue erat, ut nō remanerēt in cruce corpora sabbato (erat
enim magnus dies ille sabbati) rogauerūt Pilatū, ut frangerent eorū crura, ac tollerent.
Venerūt ergo milites, & primi quidē fregerunt crura, & alterius q crucifixus est cū eo.
Ad Iesum autē quū uenissent, ut uiderunt eū iam mortuū, non fregerūt eius crura: sed
unus militū lancea latus eius fodit, & continuò exiuit sanguis & aqua.] Tradidit qui-
dem spiritū dominus deo & patri, ostendēs quod posthac animæ iustorū in monumētis
nō uersantur, current autē in manus patris omniū: sed peccatorū animæ in locū supplí-
cij detractæ, hoc est in infernū depellent. At illi camelū deglutientes, & culicē liquātes,
tali patrato facinore, de die obseruādo diligenter cogitant. Dicit enim: ut ne maneāt in
cruce corpora, rogauerūt Pilatū, hoc est obsecrauerunt, ut tollant. Quare aūt cōfringi
crura eorū petūt? ut si etiā superuiuerent, inutiles essent. Latrones enim fuerāt. Nolebāt
igit in die festo uideri punitores & homicidæ. Et aliter: Etiā lex ita præcipiebat, ne sol oc
cūberet in supplicio hominis. Vide autē q̄modo per ea quæ struūt Iudæi, prophetiæ im
pleātur. Sic ergo & in hoc loco duæ prophetiæ implentur, ut postea Euangelista dicit:
Etenim ossa Iesu non confringūt quidē, pungūt tamē eū gratificātes Iudæis, & sanguis
& aqua egreditur. Nā illi quidē etiā mortuū corpus contumelia afficere conant. At con
tumelia illis in miraculū uertit, & sanguinē quidē ex mortuo corpore prodijsse admira-
bile est. Veruntamē posset quis sycophantarū dicere, qd' ueri simile sit uitalē quandam
uirtutē adhuc fuisse in corpore. Aqua aūt egressa omnē cōtrouersiā de miraculo tollit.
Nō simpliciter aūt hæc fiūt, sed quia ecclesia per duo illa & fit & consistit. Nā per aquā
quidē generamur, p sanguinē aūt & corpus pascimur. Quū igit accedis ad calicē com-
munionis sanguinis Christi, ita affectus sis quasi ex ipso latere bibas. Cōsydera aūt quo-
modo p sauciū latus, uulnus lateris, hoc est Euæ sanatur: & sicut in paradiso ubi Adā ob
dormiuit, oblata est ab eo costa, & hoc loco quū dominus obdormiuisset, costā militi de
dit. Rhomphæa autē militis figura est rhomphææ uersatilis, quæ ,phibet nos à paradiso:
quia omne quod uersatur, nisi quid obsistat, non absistit à suo cursu, dominus osten-
dens quod Rhomphæam illam sistat, supponit in figura latus frameæ militis: ostendens
nobis qd' sicut framea militis appulsa lateri stetit, ita & flāmea stabit, & nō ultra intermi
net, & uersione sua exterreat, phibēdo ingressum in paradisum. Cōfundant Armenij,
q nō admiscent in mysterijs aquā uino. Nō enim credūt (ut uidet) quod aqua ex latere
egressa sit, qd' admirabilius, sed sanguis tātū. Et hoc loco destruūt magis miraculū. Itaq;
sanguis symbolū hominis crucifixi: aqua uero, quod is sit super hominē, hoc est deus.

Et qui uidit, testimoniū perhibuit: & uerū est testimonium eius, & ille scit quod uera
Exod. 20. dicit, ut & uos credatis. Facta sunt enim hæc, ut scriptura impleret: Os non cōminuetis
Num. 9. ex eo. Et rursus alia scriptura dicit: Videbūt in quē pupugerunt.] Nō ab alijs (inquit)
Zach. 12. audiui, sed ipse præsens uidi: & uerū est testimoniū. Meritò. Iniuriam enim enarrat fa-
ctam, & non magnum uel honorificum aliquid, ut suspectus sit sermo: sed propter hoc
(inquit) hæc diligenter enarro, & ea quæ ignominiosa uidentur, in medium affero, ut
& uos credatis, tanquàm omnino ueris, & non fictis. Nam qui ad gratiā loquitur, glo-
riosa magis ponit. Quia autem & Moses dignior fide se uidebatur, adducit & hunc te-
stem. Quod enim ille dixit de agno qui immolatur in pascha, quod os non confrin-
getur, hoc inquit Euangelista in Christo impletum esse. Et multa est cognatio figuræ
ad ueritatem. Impletur autem & alia prophetia, quæ dicit: Videbunt in quem pu-

pugerunt.

pugerunt. Quando enim uenturus est iudicare, tunc uidebunt eum in corpore meliore & diuiniore: & cognoscent hi qui pupugerant, ac lugebunt. Insuper & his qui non crediturí erāt, fidei ianua, & indicium fuit quod ab inimicis attentatum, ut Thomæ. Nam per latus fidem resurrectionis accepit. Os quidem Iesu non conteritur, latus autem eius scaturit nobis fontes, essentiā & uitā nobis dantes. A qua quidē essentiā dedit, quia per eam peruenimus ad hoc, ut Christiani simus: sanguis autem uitam, per ipsum enim pascimur. Nam agnus quidem uerbum est dei, qui à capite usq; ad pedes comedēdus. Caput quidē symbolū deitatis, ipsa em̄ est caput: pedes aūt carnis, ipsa em̄ extrema est. Insuper & intestina eius, mysteria & occulta reuerenter in cibum habentes: ossa nō confringimus, hoc est difficiliores & grauiores sensus. Quæ enim nō possumus intelligere, ea non conteremus: hoc est, non dabimus operam, ut male et periculose intelligamus. Et enim quando sane sentimus, tunc non conterimus. Sana enim seruamus diuina. Quando autem torserimus, & hæreticum sensum acceperimus, conterimus & confringimus solidum & difficilem sensum. Igitur hæc difficilia intellectu, igni tradenda sunt, hoc est spiritui sancto, per quem afficiūtur & terminantur, eo quod omnia scrutatur, etiam profunda deus.

Post hæc autem rōgauit Pilatum Ioseph Arimathiensis, qui erat discipulus Iesu, sed occultus propter metum Iudæorū, ut tolleret corpus Iesu: idq; permisit Pilatus. Venit autem Nicodemus, qui uenerat ad Iesum nocte primū, ferens mixturā myrrhæ & aloes, ad libras ferme centū. Acceperunt ergo corpus Iesu, & obuinxerunt illud linteis cū aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autē in loco ubi crucifixus est hortus, & in horto monumētū nouū, in q̄ nondū quisquam positus erat. Ibi ergo propter parasceuen Iudæorū, quod in propinquo esset monumentū, posuerunt Iesum.] Quare non unus ex duodecim accessit Pilatū, & ex septuaginta erat Ioseph, & audet hoc? Nam si propter metū Iudæorū dixerit quis delituisse discipulos, & hic eodē correptus fuerat timore. Dicendū igit̄, qd' hic ualde nobilis fuerit, & Pilato notus: quia nobilis erat. Vnde quū existimasset extinctā esse Iudæorū irā, eo q̄ aduersari illis crucifixus nūc esset, absq; pauore accedit, & sumptuosam facit sepulturā cū Nicodemo. Nihil diuinū de illo utercq; sentiebāt, sed affecti erāt, ut erga purū hominē: quia talia afferebāt aromata, quæ potissimū possent corpora diuturna cōseruare, & cohibere ne statim corrūperent: qd' ostendit eos adhuc nihil magnū de eo cogitasse: ueruntamen amorē suū declarant. Nō enim sepeliūt ut cōdēnatū, sed sumptuose, ut mos est Iudæis: quoniā à tēpore impediebant. Nā nona quidē hora facta erat mors: deinde quū in medio tēpore accessissent Pilatū, uerisimile erat ueserā ingruisse, quo nō licebat operari. Ponūt eū in monumentū. Erat enim in loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentū nouū. Singulari aūt dispensatione factū est, ut in propinquo esset monumentū, ut & discipuli possent adesse, & spectatores ac testes factorū fieri, & milites mitti possent ad custodiā: & ut cessaret etiā propter locū furti suspicio: quæ omnia nō contigissent si procul fuisset sepultus. Nouū autē erat sepulchrū, in quo nullus adhuc positus: ut nō calumniet̄ quis resurrectionē, quod alius resurrexerit, & non Iesus. Et aliter quoq; nouū monumentū symbolo quodā manifestat futurā nouitatem per sepulturā domini contra mortē & corruptionē, & innouandi simus omnes in illo. Vide aūt & diuitias paupertatis domini propter nos. Qui em̄ non habuit domum in uita, neq; post mortem sepulchrum habet, sed in alieno deponitur: & quum nudus esset, à Ioseph uestitur. Est & nunc Iesus mortuus, quum occiditur ab auaris & uiolentis, uel à fame hoc patitur, sed & nudus est. Quæcunq; enim pauper patitur, Christus patitur. Imitare & tu Ioseph, adde aliquid bono. Ioseph enim interpretatur additio: & nuditatem tege Christi, hoc est pauperis. Hoc autem fac non semel. Et in monumento pone animam, & semper memor esto talium operum, cogitatq; & cura. Admisce autem & myrrham & aloën. Amara & mordacia seculi illius iudicia animo reponere oportet, & uocem illam quæ maledictos auocat, & in ignem mittit immisericordes, quo nihil amarius puto.

CAPVT XX.

VNa uero ſabbatorum Maria Magdalene uenit mane, quum adhuc tenebræ eſſent, ad monumentum, uidetq; lapidem ſublatum à monumento. Cucurrit ergo, & uenit ad Simonem Petrum, & ad alterum illum diſcipulum quē amabat Ieſus, & dicit: Suſtulerunt dominū à monumento, & neſcimus ubi poſuerunt eū. Exijt ergo Petrus & ille alius diſcipulus, et uenerunt ad monumentum. Currebant autem duo ſimul, & ille alius diſcipulus præcurrit citius Petro, uenitq; prior ad monumentum.] Vnam ſabbatorum nominat, quam nos dominicā uocamus. Nā ſabbata dies hebdomadæ nomināt: unā autē dierū ſabbati, primā. Etenim reuera dies omnes una ſunt. Sæpe aūt quū accipiē una, & cōponiē, multas facit. Vna itaq; eſt prima, bis aūt ſi accipiaē fit ſecūda: et ſi tertio, tertia, & deinceps. Futuri aūt ſeculi typus eſt dies iſte, quod ſeculū unus dies, nunquàm morte diſſectus & dimidiatus. Deus enim ſol eſt eius, qui nunquàm occidit. Igiē quēadmodū in hoc reſurrexit dominus, corruptibile ſuū corpus incorruptibile recipiens: ita & nos in futuro ſeculo incorruptionē recipiemus. Venit igiē in hac una, hoc eſt prima ſabbatorū, hoc eſt dierum ſabbati & hebdomadæ, Maria Magdalene: nā ſabbatū quidē præterierat, & nō ultra à lege prohibebaē, & abit à loco, uolens cōſolationē quandā inuenire: & quū uidiſſet lapidē ſublatū, magna feſtinatione uenit ad Petrū & Ioannē. Nā dominus quidē ſurrexerat lapide ſuprapoſito, & obſignato ſepulchro. Quia aūt & teſtes ꝙſdā reſurrectionis eſſe oportebat, & in ſepulchrū ingredi, tolliē lapis ab angelo. Maria autē nihil adhuc de reſurrectione ſciens, furtū & ablationem uocat quod cōtigerat deo. Et diſcipuli aſſiſtunt monumento, & uident linteа ſola poſita, id qd' uere ſignū erat reſurrectionis. Neque enim ſi tranſtuliſſent quidā corpus, nudaſſent illud: neq; ſi furati eſſent, curā habuiſſent deponendi ſudarij, euoluēdi, & ponēdi ſeorſim in unū locū: ſed ſimpliciter (ſicut potuiſſent) accepiſſent corpus. Propter hoc etiā Euāgeliſta prius dixit, q; cū multo unguēto ſepultū fuerit, qd' nō minus bitumine lintea corpori adhærere facit: ut quū audierim⁹ qd' ſudaria ſua illic fuerint poſita, ne credamus dicētibus qd' furtim ſit ablatus: neq; ēm ita inſipiens fuiſſet fur, quod in rē ſuperuacuā tantā inſumpſiſſet curā & tēpus, & nō fuiſſet uiſus in hoc eſſe occupatus, & furti reus futurus. Igiē qua hora quidē fuerit reſurrectio, nullus ſcit, ſicut & tēpus ſecundi aduētus incertū. Quāuis aūt Matthæus dicat profundo ueſpere factū eſſe terræmotū: Ioannes autē mane quū eſſent adhuc tenebræ, Mariā ueniſſe, & uidiſſe remotū lapidē: nō eſt diuerſitas. Nā primū quidē hoc dicimus, qd' apud Matthæū quidē mulieres uenerūt ueſpere ſabbatorū. Apud Ioannē aūt nō mulieres nunc memorant. Superfluū enim fuiſſet, quū Matthæus hoc prius dixiſſet, & Ioannes eadem diceret. Sed Maria Magdalene uenit mane. Multi enim fuerūt aduentus ad ſepulchrū: uenit enim interdū cū aliſs mulieribus, interdū autem ſola. Vnde Euangeliſtæ uarias uiſitationes poſuerūt, aliusq; aliā dicentes uidentur diſſonare. Nam primum quidē dicimus, quod aliā uiſitationē dicat Matthæus mulierū, & aliā Ioānes Mariæ Magdalenes. Deinde profundo ueſpere, & mane quū adhuc eſſent tenebræ, id quod alius dicit profundo diluculo, in idē tendunt: quia omnia illa tēpora fuerunt mediū noctis. Si autem rogas, quomodo aſſidentibus cuſtodibus Ioannes & Petrus acceſſerint ad ſepulchrum & mulieres. Vt ſimpliciter dicam, mox ut reſurrexiſſet dominus, & adſtitiſſet angelus ſepulchro cum terræmotu, cuſtodes fuerunt ut nunciarent phariſæis: & ita ſepulchro à cuſtodum præſidio relicto, libertatem accedendi habuerunt diſcipuli.

Matth. 28.

Et quum ſe inclinaſſet, uidit poſita linteamina, nō tamē intrauit. Venit ergo Simon Petrus ſequens eū, & introiuit in monumentū. Et uidet linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius, nō cū linteaminibus poſitū, ſed ſeparatim inuolutū in unū locū. Tūc ergo introiuit & ille alius diſcipulus, qui uenerat prior ad monumētū: uiditq;, & credidit. Nondum enim nouerant ſcripturā, quod oportuiſſet eū à mortuis reſurgere. Abierūt ergo rurſus diſcipuli ad ſemetipſos: Maria autē ſtabat ad monumentū foris, plorans. Dum ergo fleret, inclinauit ſe in monumentum, & uidet duos angelos amictos albis, ſedentes unū ad caput, & alterū ad pedes illic, ubi poſuerant corpus Ieſu. Dicunt ei

cunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Sustulerunt dominũ meum, & nescio ubi posuerunt eum.] Vide hic quàm alienus à fastu sit Euangelista, quomodo testetur diligentiam Petri in scrutando. Nam quum ipse præuenisset, & uidisset iacentia lintea, non ultra curiose quærit, sed expectat illum. Petrus aũt feruentissimus, introgressus, omnia diligenter explorauit: tunc hic post illũ ingressus, uidit sepulchralia separatim posita, ac credidit. Non quod surrexisset dominus, sed quod furto ablatus esset. Credidit enim Mariæ dicenti: Sustulerunt dominum. Quare autem credidit Mariæ, & non cogitauit quod surrexisset? Nondum enim sciuerunt scripturam, quod oportebat eum à mortuis resurgere: & ppterea crediderũt Mariæ, suspicãturq; furtũ & ablationẽ. Igit hi qdẽ abierũt ad seipsos, hoc est per seipsos, nihil ultra curiosius inquirentes. At Maria (muliebre enim genus affectionibus magis obnoxiũ, & ad lachrymas propensum) ante sepulchrũ stat & plorat. Quia enim non habebat Iesum, uel locum uidet, in quo fuerat positum desyderabile corpus, ex hoc solo consolationem inueniens: unde & maiorem meretur uisionem quàm discipuli. Quæ enim illi non uiderunt, ea hæc conspicata est: duos angelos inquam. Maximæ consolationi ei erant angelorum conspectus, & fulgidus illorum habitus. Sedere autem unum ad caput, & alterum ad pedes, manifestat quod sciant quid amplius, & si rogentur, posse docere. Porrò dicendo, Cur ploras, magna compassione plenum est. Nam ut ne turbetur mulier interrogatione hac, perturbationem mulieris reprimunt, mansuete ac placide dicendo, Quid ploras? Illa autem magna affectione & amore dicit: Sustulerunt dominum (inquit) propterea'que ploro: nescio enim quò transtulerint eum, ut eò uadens inungam corpus, & uel mediocrem ex eo consolationem inueniam. Tu uero disce hic Petrum practicum & feruidum, Ioannem autem contemplatiuum, & ad diuinorũ cognitionem idoneum. Sæpius igitur cõtemplatiuus cognitione & ingenio præuenit, practicus autem detrimẽtum habet: attamen feruore ac studio illius uincit alacritatem. Et uidet prior diuinum quoddam mysterium practicus. An non tale quiddam contigit in disciplinis? Etenim quum duo pueri sunt, unus ingenio acutior, alter tardior, præoccupat hic suo studio uelocitatẽ naturæ alteri⁹. Etenim in spiritalibus sæpe practicus, & sermõe idiota, sensu quiddã sublimius percipit contemplatiuo. Sed & omnis anima quæ dominatur affectionibus, Maria dicitur. Purgata igitur per affectionum depositionem uidet Iesum simul deum & hominem. Nam angelorum unus qui ad caput sedet, deitatis symbolum: alter autem ad pedes, incarnationis uerbi, quæ est extrema.

Hæc quum dixisset, conuersa est retrorsum, & uidet Iesum stantem, & nesciebat quod Iesus esset. Dicit ei Iesus: Mulier, quid ploras? Quem quæris? Illa existimãs, quod hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu asportasti eum, dicito mihi ubi posueris eum, & ego eum tollam. Dicit ei Iesus: Maria. Cõuersa illa, dicit ei: Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei Iesus: Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad patrem meum. Sed uade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: & deum meum, & deum uestrum. Venit Maria Magdalene, annuncians discipulis quod uidisset dominum, & ea dixisset sibi.] Quare conuersa est retrorsum Maria, quum loqueretur cum angelis? quid accidit ei, quod conuersa est retrorsum? Videtur igitur quod dum illa colloqueretur cum angelis, Iesus stetisse post eam, & illos territos quia spectauerant dominum, & habitu, & forma, & aspectu, statim dixisse quod uiderint dominum: quumq; hoc audiuisset, mulierem conuersam esse retrorsum. Nam angelis quidem in habitu, quo terrebat, apparuit: Mariæ autem non item, sed in simplici & communi. Ideo & illum putauit esse hortulanum, horti uidelicet illius in quo sepulchrum erat. Vnde & dicit: Domine asportasti eum, hoc est, si tu furatus es. & non dicit Iesum, sed eum, quasi ad eum qui sciret faciens sermonem. Si igitur tu portasti & abstulisti, ac furatus es eum ex hoc loco, dic mihi, quò posuisti eum, & ego illum tollam & transferam in locum suum, ubi magnifice sepelietur. Fortassis enim metuebat, ne forte Iudæi & in mortuum corpus desæuirent, & propterea uolebat in alium incognitum locum eum transferre. Plena enim affectionum erat mens mulieris, non ualens sublime quiddam

cogitare: ideo & dominus, quia à seipsa sublime quiddam intelligere nequibat, sua uoce se illi notum reddit. Quum enim solo nomine uocasset eam, dicens, Maria: sui notitiam illi concessit. Nam sicut Iudæis aliquando innotescebat, aliquando etiam præsens incognitus erat: ita etiam loquens quando uoluit, seipsum illi notum faciebat, sicut & nunc, quando uoluit, cognobilem se fecit Mariæ per uocem. Quia etiam si loquutus dixisset: Mulier cur ploras? non agnouisset eum mulier: non enim uolebat Iesus. At quando uoluit, tunc per uocem agnitus fuit. Conuersa mulier, dicit ei. Cur hoc illi loquuta est, ac dixit: Dic mihi, quò posuisti eum? & nunc Euangelista dicit, quod conuersa. Videtur itaque, quod postquàm ipsa dixit, quò posuisti, conuersam esse ad angelos, interrogaturam forsitan, quare expauefacti fuissent. Deinde uocatam à Christo, perculsam per uocem, & conuersam ad illum ab istis, & ita agnouisse ac dixisse, Rabboni: & uoluisse quidem accedere ad eum, & esse cum eo sicut prius, & fortassis ut desyderabilem unguento perfundere. At ille euexit eius mentem, ut melius quiddam de se sentiret, maioriq; reuerentia se obseruaret, dicens: Ne tetigeris me: hoc est, non ultra res se habent ut olim, neque similiter uobiscum conuersari uolo. nam quamuis nec uerbis hoc dixerit, sic tamen intelligitur. Ascendam enim ad patrem meum, & illuc festino. Illuc enim festinanti, & non iam tale habenti corpus, quale dum conuersaretur cum hominibus, Maiori autem reuerentia operæprecium fuerit attendere, & ut præstantiori, quàm communis tactus & colloquium & conuersatio ferat. Vide autem quantam sententiam breuiter loquutus fuerit Euangelista. dixit enim, ne tangas. Deinde quasi interrogasset quispiam, Quare, inquit, eo quod nõ iam tale mihi corpus est, quale quum in terra uersarer, sed quale in cœlo & sursum. Et deinde quasi iterũ subinferret: Quare igitur nunc in terra ambulas si tale habes corpus? Nondum enim (inquit) ascendi ad patrem meum, ascensurus autem sum. Hoc enim per sequentia manifestat, dicens: Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: quamuis non statim ascenderet, sed post quadraginta dies. Quomodo igitur hoc dicit? mentem eius erigere uolebat, & persuadere, quod in cœlos iret, & per hoc solacium caperet. Quia autem dixerat, fratres: subdit, Et patrem uestrum. Pater enim & noster deus, sed gratia, domini autem pater natura. Sic deus quoque modo diuerso, noster enim natura, Christi autem iuxta humanitatem. Deus enim eius fuit secundum quod humanam assumpsit naturam. Abit igitur Maria, quum ei dominus ita loqui dignatus esset, & annunciat ea discipulis. Tantum bonum est perseuerantia & assiduitas. Assiduus igitur & tu sis, & discas forsan quiddam, & discipulorum uerbi futurus es doctor.

Quum ergo esset uespera die illo, qui erat unus sabbatorum, & fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, uenit Iesus, stetitque in medio, & dicit eis: Pax uobis. Et quum hæc dixisset, ostendit eis manus ac latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli uiso domino. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis. Sicut misit me pater, ita & ego mitto uos. Hæc quum dixisset, flauit in eos, & dicit: Accipite spiritum sanctum: quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur eis: quorumcunque retinueritis, retenta sunt.] Postquàm Maria annunciauit hæc discipulis: uerisimile autem erat, uel illos non credidisse ei: uel si crediderint, doluisse quod ipsi nõ fuerunt habiti digni: idcirco illo die eis assistit sitientibus, propterea quod à muliere audiuerant eum resurrexisse. Quia autem timebant Iudæos, ideo magis uidere desyderabant, ut inde esset eis aliquanta consolatio. Assistit igitur uesperi. Expectauit enim donec omnes cõgregarentur. Clausæ autẽ erant fores, ut ostendat quod ita surrexit suprapositio lapide super sepulchrum. Quomodo autem non putauerint illum phantasma, admirabitur quispiam. Mulier prius magna eos fide firmarat. Et aliter: Manuetã eis faciem exhibuit, & uoce fluctuabundas eorum mentes placauit. Quum autem dixisset, Pax uobis, hoc est ne turbemini: insuper & memores eos facit uerbi, quod ante crucem dixerat eis: Pacem meam do uobis. Gauisi autem sunt uiso domino. Et hoc quoque prædixerat eis ante crucem, dicens: Videbo uos, & gaudebit cor uestrum. Quia autem

cum

cum Iudæis absque inducijs gerebant bellum, iterum dicit eis, Pax. Sicut enim mulieribus dixit, Gaudete, eo quod in luctu erant: ita illis pacem dat propter bellum, quod cum Iudæis habebāt, & habituri erant. Congrue igitur illis gaudium, ut mœrentibus: & maledictis olim, ut in tristitia pariant: uiris aūt pacem dicit, propter pericula prædicationis. Interim & crucis bona declarat, quæ pacis sunt. Ideo quia per crucem pax facta, mitto uos ad prædicationem. Consolans autem eos & animans, inquit: Sicut misit me pater, ita & ego mitto uos. Meum opus (inquit) suscipite, & confidite quod uobiscum sim futurus. Vide autem & authoritatem: non dixit, obsecrabo patrem meum, & mittet uos: sed, mitto uos. Insufflat autem, et dat eis spiritum sanctū: non perfectum donum patris nunc eis tribuens (hoc enim in Pentecoste daturus erat) sed ad susceptionem spiritus idoneos eos reddens. Accipite (inquit) spiritum sanctum, hoc est estote idonei ad suscipiendum spiritum. Dicendum autem, quod & potestatem quandam & bonum spirituale dedit eis: non ut mortuos suscitent, & uirtutes faciant, sed ut remittant peccata. Ideo & subdit, Quorum remiseritis peccata: ostendens quod genus spiritualium donorum eis dederit, remissionem uidelicet peccatorum. Post assumptionem autem misso spiritu, & signorū & aliorum charismatum uirtutem eis largitus est. Digna autem quæstio: quare non in Galilæa discipulis apparet, sed in Hierusalem: quum Marcus & Matthæus dicant promisisse eum illis se uidendum in Galilæa? Quomodo ergo in Hierusalem apparet? Dicunt igitur quidam, Quid hoc? Non enim dixit, in Galilæa duntaxat uidebo uos, in Hierusalem autem non uidebo. Et ita amplius apparet, & non mendacium. Deinde enim uidendum se in Galilæa ab omnibus discipulis, & non à duodecim tantum, sed & à septuaginta promittit. In Hierusalem autē solis duodecim uisus fuit. Neque est ulla hic diuersitas. Visus enim est ab omnibus in Galilæa, duodecim autem in Hierusalem: nam plures uisiones fuerunt. Nam alij has, alij alias scripserunt. Fortassis autē de eadem materia tradentibus duobus Euangelistis, implet quæ à priore dicta sunt posterior. Vide insuper sacerdotum dignitatem, quod diuina sit. Dei enim est remittere peccata. Sic igitur illi honorandi sunt ut deus: nam quamuis indigni sint, quid hoc? Diuinorum donorum ministri sunt, & gratia operatur per eos, sicut & per asinam Balaam locutus est: non enim indignitas nostra gratiam prohibet: atque ita quia per sacerdotes gratia suppeditatur, honorandi sunt.

Thomas aūt unus ex duodecim, qui dicit didymus, nō erat cū eis quādo uenit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli: Vidimus dominum. Ille aūt dixit eis: Nisi uidero in manibus eius uestigiū clauorū, & misero digitū meū in uestigiū clauorū, & misero manum meā in latus eius, nō credā. Et post dies octo iterū erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis: uenit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio illorū, & dixit: Pax uobis. deinde dicit Thomæ: Infer digitū tuū huc, & uide manus meas, & admoue manū tuā, & īmitte in latus meū, & noli esse incredulus, sed credens. Respondit Thomas, & dixit: Dominus meus & deus meus. Dicit ei Iesus: Quia uidisti me Thoma, credidisti: beati qui non uiderunt, & crediderunt.] Non erat Thomas cum discipulis, uerisimile enim illum ex congregatione nondum fuisse congregatum. Quid autem est quod dicitur didymus? interpretio est nominis Thomas. Meritò autem meminit interpretationis eius nominis, ut ostendat nobis, quod dubitator quidam sit, & id uitij à principio habuerit, ut & nomen indicat. Dicentibus autem alijs discipulis de domino non credit, non illos mendaces existimans, sed resurrectionem impossibilem putans. Ideo & arguitur, ut supra modum curiosus. Nam quemadmodum facile credere, leuitatis est: ita ualde obluctari, rusticitatis est crassitudo. Vide eīm quomodo nec̄ oculis dicebat se credere, sed & nisi misero manum meam, addidit. Vnde autem sciebat latus habuisse loca? Audierat à discipulis. Quare non statim apparet ei, sed post dies octo? ut quum edoceretur à condiscipulis & his qui ea audierant, in maius desyderium accenderetur, & fidelior in futurum fieret. Ostendere autem uolens dominus, quod & tunc aderat, quando incredulitatis uerba cum discipulis tractarit Thomas: non expectauit ut ab eo tale quiddam audiret, sed ipse prior, quæ desyderabat implet. Etenim uerbis ijsdem usus est

dicens. Et uide quomodo loquat̃, primũ increpans: Affer manũ tuã. & deín admonẽs: Ne ſis, inquit, incredulus, ſed credulus. Vides manifeſtã ex infidelitate fuiſſe dubitationem, & fruſtra quoſdam gratificari Thomæ, dicentes quod data opera & prudenter non facile crediderit. Nam dominus incredulum uocat. Vide autem quomodo is qui prius incredulus, tactu lateris uerbũ optimũ indicauit. Duas em̃ naturas & unã hypoſtaſin unius Chriſti docuit. Dicẽdo enim dominũ, humanã indicat naturã: nã de hominibus dicit̃ dominus, ſicut: Domine ſi tu ſuſtuliſti eũ. Dicendo autẽ deus meus, diuinã ſubſtãtiã oſtendit, & ita unũ & eundem eſſe dominũ & deum. At dominus oſtendens nobis, q̃ fidei ſit recipere ea quæ nõ uident̃, dicit: Beati q̃ nõ uiderũt, & crediderũt. Hoc loco diſcipulos intelligens, q̃ neq; fixurã clauorũ, neq; latus tetigerant & crediderunt. Nõ illos autẽ ſolũ, ſed & eos qui poſtea crediderũt. Nõ priuans aũt Thomã beatitudine hoc dixit, ſed cõſolans eos q̃ nõ uiderant. Quia em̃ multi dicunt, Beati oculi q̃ uiderunt dominũ, ſolat̃ eos qd̃ multo beatius ſit nõ uidiſſe. Quomodo aũt corpus incorruptibile monſtratũ eſt habere & clauorũ typos, & humana manu tangibile factũ eſt, per attemperationẽ ad illorũ infirmitatẽ facta ſunt hæc omnia, quod ingreſſum clauſis ianuis, & ita tenue ac leue omniq; liberũ fuit craſſitudine. Et ut credat̃ firmi⁹ reſurrectio, hæc mõſtrant̃. Et ꝓpterea ſurgit habẽs ſigna crucis & uulnera: ga & qd̃ comedit, nõ neceſſitatis erat, ſed ad cõfirmationẽ reſurrectionis comedit, ſicut & ante crucẽ in fluctib⁹ ambulãs nõ alterius naturæ corpus habuit: ita & nũc palpabile ipſum, & typos habens oſtendit. Et quamuis palpabile & uiſibile, ſimul tamẽ & corruptibile ipſum circumfert, ut fides cõfirmet̃, & nõ neceſſitate & lege corporis. Omne em̃ qd̃ comedit̃, in ſeceſſum uadit, & alterat̃: id qd̃ de Chriſto nõ erat dicendũ, ſed ui quadã inuiſibili & diuina cõſumebantur edulia ad confirmationẽ reſurrectionis tantũ aſſumpta. Vide aũt q̃modo ꝓpter unũ hominẽ Thomã nõ dedignatus eſt ita cõdeſcẽdere dominus & latus oſtẽdere, ut ſaluet animã unam incredulam. Ita & nos neq; minimũ contemnere debemus.

Multa quidẽ & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulorũ ſuorum, quæ non ſunt ſcripta in hoc libro: hæc autẽ ſcripta ſunt, ut credatis quod Ieſus eſt Chriſtus filius dei, & ut credentes uitã habeatis per nomẽ eius.] De quibus ſignis hic dicit Euangeliſta: num de ijs quæ ante crucẽ? Nõ, ſed de ijs quæ poſt reſurrectionẽ fecit coram diſcipulis ſuis. Quæ autẽ ante crucem, nõ corã diſcipulis, ſed omnibus faciebat. Atq; ita hæc, de quibus nunc dicit Euangeliſta, poſt reſurrectionem ſunt facta. Cum ſolis em̃ diſcipulis uerſabatur quadraginta diebus, ſigna oſtendens reſurrectionis. Sicut enim ante crucem faciebat ſigna, oſtendens ſe eſſe filium dei: ita poſt reſurrectionẽ perficiebat ſigna coram diſcipulis, oſtendẽs ſe filium hominis, & habere corpus, id̃que incorruptibile & diuinius, & non iam carnalibus legibus ſubditũ. Quum igitur multa facta ſunt ſigna reſurrectionis, hæc ſolum ſcripta ſunt: & neq; hæc oſtentationis gratia, uel ut oſtendatur gloria unigeniti, ſed ut uos (inquit) credatis. Et quod lucrum & cui cedens? non Chriſto: quæ enim eius utilitas dum nos credimus? ſed in noſipſos redundans. Dicit enim, ut credentes uitam habeatis in nomine eius. Credentes enim quod reſurrexit & uiuit, nobiſipſis uitam paramus. Propter nos enim ſurrexit & uiuit. Qui autem mortuum ipſum eſſe putat, & neque reſurgere, neque uiuere, ille ſibi mortem & corruptionem adiudicat & confirmat.

CAPVT XXI.

POſtea manifeſtauit ſe iterum Ieſus ad mare Tiberiadis: manifeſtauit autẽ ſic. Erant ſimul Simon Petrus & Thomas, qui dicitur didymus, & Nathanaël, qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, alij̃que ex diſcipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piſcatum. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. Exierunt & aſcenderunt in nauim ſtatim, & illa nocte nihil ceperunt. Mane autem iam facto, ſtetit Ieſus in littore, non tamen cognouerunt diſcipuli quod Ieſus eſſet. Dicit eis Ieſus: Pueri, num quid obſonij habetis? Reſponderunt ei, Non. At ille dicit eis: Mittite in dextram nauigij partem rete, & inuenietis. Miſerunt ergo, &

go, & iam non ualebant illud trahere præ multitudine piſcium. Dicit ergo diſcipulus ille, quem diligebat Ieſus, Petro: Dominus eſt. Simon ergo Petrus quum audiſſet quod dominus eſſet, tunica ſuccinxit ſe (erat enim nudus Petrus) & miſit ſe in mare. Alij autem diſcipuli nauigiolo uenerunt. Non enim longe aberant à terra, ſed circiter cubitis ducentis, trahentes rete piſcium.] Quum dicit, manifeſtauit ſemetipſum dominus, ſignificat Euangeliſta, quod niſi uoluiſſet, & ipſe per ſeipſum illis condeſcendens, manifeſte non fuiſſet uiſus in corpore incorruptibili. Quare & loci meminit maris Tiberiadis: oſtendens quod non iam ultra timebant Iudæos ut antea, ſed magnam partem timoris abieciſſent. Ideo & non incluſi erant, ſed & proſpectabant è domo, quod prius non audebant, & ubique ambulabant, irent'que uſque ad Tiberiadem, quæ diſtat à Hieroſolymis, & eſt mare Galilææ. Piſcabantur autem diſcipuli, quia nihil aliud habebant quod facerent: neque enim ipſe ſemper cum eis conuerſabatur, neque ſpiritus datus erat, neque doctrina perfecte conceſſa: ideo ſuam artem ſectabantur. Petrus enim quum actuoſiſſimus eſſet, non ferebat ocium, ſed in opere feruens: & ſequebant cæteri, eo quod coniuncti erant. Et quum adeſſet eis laborantibus & miſeris, non ſtatim ſe oſtendit: uult enim prius loqui cum eis, unde & dicit: Pueri, num quid obſonij habetis? quaſi empturus ab eis quoddam. Vt autē negarunt, & quum iuſſiſſet eos mittere in dextram, conſequuti ſunt quiddam: dicit diſcipulus, quem diligebat Ieſus, Petro: Dominus eſt. Iterum hoc loco inuenimus diſcipulorum proprietates oſtendi. Nam perſpicaciſſimus quidem Ioannes, Petrus autem feruentior: eapropter Ioannes quidem agnoſcit dominum, Petrus uero prior uenit ad eum. Succingendo enim ſe, reuerētiam oſtendit. Mittendo autem ſe in mare, declarauit deſyderij magnitudinem: non enim expectat ut alij, ſed natans aduenit, quamuis ducentis cubitis abeſſent à terra. Eſt igitur ἐπενδύτης linteum quoddam, quo Phœnices & Syri piſcatores ſe amiciebant, ſiue nudi eſſent, ſiue ueſtiti, hoc ſuperimponentes. Simpliciter autem dicendum, quod ſicut pictores pingunt apoſtolos ſuper ueſtibus tectos: igitur quia nudus erat Petrus, & piſcando laborabat, in reuerentiam ſe induit ependyten, hoc eſt enim ſuccingi: & prior uadit ad dominū. Non enim parua quædam erant quæ fiebant, ſed magna. Nam primum quod multi piſces capti ſunt, deinde quod rete non eſt ſciſſum.

Vt ergo deſcenderunt in terram, uiderunt prunas poſitas, & piſcem ſuperpoſitum & panem. Dicit eis Ieſus: Afferte de piſcibus quos prendidiſtis nunc. Aſcendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piſcibus centum quinquagintatribus. Et quum tot eſſent, non eſt ſciſſum rete. Dicit eis Ieſus: Venite, prandete. & nemo diſcipulorum audebat interrogare eum, dicens: Tu quis es? quum ſcirent quod dominus eſſet. Venit itaque Ieſus, & accepit panem, & dat eis, & piſcem ſimiliter. Hoc iam tertia uice manifeſtatus eſt Ieſus diſcipulis ſuis, quū reſurrexiſſet à mortuis.] Et hoc eſt miraculum quod nunc uident, prunam dico & piſcem atque panem. Non enim faciebat ex materia propoſita, ſicut quum ſatiaret de duobus piſcibus ac panibus quinque, tot millia, ſed ſimpliciter ex nihilo. Quum dixiſſet autem dominus, Venite, prandete: nullus exquirit, neque audet interrogare. Non enim ultra tantam habebant libertatem, ſed cum ſilentio ac timore admirabantur, ſciebant enim quod dominus eſſet. Ideo neque interrogabant, figuram alienam uidentes, & multo plenam ſtupore ualde ſtupeſcebāt. Et uoluiſſent quidem de ea interrogare aliquid, ſed metus & manifeſta aſpectio, quod non eſſet alius, ſed ipſe, non permittebant interrogare, ſed ſolum comedebant ea quæ eis creauerat. Quomodo autem creauit? ſua poteſtate. Non enim iam in cœlum ſuſpicit, & patrem inuocat. Illa enim fiebant, ut ſe nobis attemperaret. Iubet autem de piſcibus afferre, ut oſtenderet non eſſe phantaſma quod uidebatur. Sed hoc loco quidem non dicit, quod comederit cum eis: Lucas autem dicit quod comederit. Quomodo autem comederit, non eſt noſtrum dicere. More enim admirabili facta ſunt hæc: non quod natura cibo habeat opus, ſed noſtri cauſa ad confirmationem reſurrectionis fiebant. Oſtendens quoque, non illum continuò apud eos fuiſſe, neque ſimiliter ut prius, dicit: Hoc iam tertio manifeſtatus eſt. Intellige inſuper hæc & per allegoriam. Nox

enim erat quando tenebræ idololatriæ inualuerant, ante solis Christi aduentum, quando prophetæ laborauerunt, & nihil ceperunt. Nam quamuis unam gentem Israëliticam conclusisse in sagena uidebantur: ueruntamen quia & hæc subinde ad idololatriam redibat, nihil forte apprehenderunt. Vbi autem diluculum solis iustitiæ insulsit, & apostolicum rete eiectum est.

Quia hic deficiente charta in exemplari, operæprecium uisum est nonnulla infarcire: tu mi lector boni consulas, & si uel in exemplari non mutilum incideris, uel probatius quiddam habueris, tu quoque in medium afferre dedigneris.

tunc prosperata est apostolorum piscatio, Petro cæteros inhortante. An non in die pentecostes sagenæ uidentur multitudinem comprehendisse, quum primi sermonis retiaculo tria millia, & secundo sermone quinque millia comprehenderent, uere implens dictum domini: Posthac faciam uos piscatores hominum? Vide autem num & episcopi cuiusuis typum gerat Petrus, qui quandiu nox est, & Christum non agnoscit uere, frustra laborat, operamq; ac oleū, ut dicitur, insumit incassum. Non enim nostri laboris, sed Christi gratiæ est, si felicior cui captura contingat. Porrò & ad dextram mittendum erit rete, ut iusta intentione & animo pio pisceris, nempe ut omnia ad salutem atque ædificationem & gloriā Christi agantur, quo demus Christo opsonium quoddam, qui cibum suum, nostram salutē putat. Neq; fieri potest, ut tūc frustra laboremus: mox enim gratia dei quæ per Ioannem signatur, dominum ostēdet fide illustrans, quæ neutiquàm ociosa, facit nos erubescere de nostra nuditate, & contemptis omnibus periculis festinare ad Christū. Nō enim tunc Petrus submergi timet, ut antea. Vt ueniat ad terrā uiuentium, in qua nunc Christus mortis uictor stat. Mari enim uita illa confertur, futura autem litori in quo Christus. Et certe qui tales sunt, non procul absunt à litore, municipatus enim eorū in cœlo est. At ne quem pigeat laboris, ecce dum nos pascere dominum studemus, ille parat & ministrat nobis cibos igni spiritus coctos, panē scilicet illū, quē qui comedit in regno cœlorū, beatus est, piscemq; assum. Humanitatē inquam spiritussancti ardore pro nobis in cruce coctam, & diuinitatem panis qui de cœlo descendit: tunc erit unicuique gloria, si fidelis dispensator ac piscator fuisse comprobabitur. Vbi summa concordia futura, ita ut rete non scindatur.

Matth. 4.

Quum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis diligis me plus his? Dicit ei: Etiam domine tu scis quod amem te. Dicit ei Iesus: Pasce agnos meos. Dicit ei rursus secundo: Simon Ioannis diligis me? Ait illi: Etiam domine tu scis quod amem te. Dicit ei: Pasce oues meas. Dicit ei tertio: Simon Ioannis amas me? Indoluit Petrus, quod dixisset sibi tertio, amas me, dixitq; ei: Domine tu omnia nosti, tu scis quod amem te. Dicit ei Iesus: Pasce oues meas. Amen amen dico tibi, quum esses iunior cingebas te, ambulabasq; quò uolebas: quum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò non uis. Hoc autem dixit, significans qua morte glorificaturus esset deū.] Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilq; ignorat, interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorum fidem: sicut & quum interrogaret, Quem dicunt homines filium hominis? quam fidem confessionemq; à nobis requirat, indicabat. Ita hic daturus orbi magistros ac doctores, quales illos esse uelit, terna interrogatione bene inculcat. Et uidetur mihi, amare Christum, & ea quæ Christi sunt sectari, antea insinuari per missionem retis in dextram partem: pascere autem, per inuētionē & capturā. Interim Petrū, qa præ aliis ceciderat, maioris q; esse feruoris, & dignus cui amplius concredat̄ ministeriū cōprobat̄: igitur ter proprio nomine uocat, ut ne dubitet remissa sibi peccata. Dicit autē primū, Diligis me plus his? postea in duabus aliis interrogationibus tantū dicit, Diligis me? Quare hoc? Prætulerat se prius aliis arrogantius, dicēs: Et si omnes alij scandalizati fuerint in te, ego te nō negabo. Proinde tūc desyderabat̄ in eo humilitas, quam nūc lapsu & pœnitētia lucratus esse apparet. Amare enim se Christū fatet̄: sed quod præ aliis amet, nōdum dicere audet, quamuis dicere potuisset. Quod præ aliis diligam, uel ex hoc uno discere potes, quod aliis nauigio adue-

Matth. 16.

Matth. 26.

uenientibus

uenientibus, ego impatientia desyderij in mare me misi, ut ad te uenirem. Sed de hoc tacens dicit: Etiam domine, tu scis quod amem te. Scire autem Christum amorem nostrum, deitatis indicium est, qui scit an uere amemus, & melius scit quàm nosipsi. Omnia modestæ & ardentis charitatis sunt uerba. Docetur itaque, pastorem ouium dei & amore Christi præditum esse, & uirtutum prærogatiua se nulli præferre debere. Ita Christus & gregi consulit, & se diligentes remunerat, & super multa constituit, nempe super eos pro quibus sanguinem suum effudit. Audiant episcopi, & prædicatores uerbi quid eis commendetur. Pasce (inquit) oues meas. Ministerium affert, quo tuam erga summum pastorem charitatem probes: eo si fideliter functus fueris, summum honorem assequutus es. Non facit dominum, non principem, non regem Petrum, sed pastorem esse iubet. Reges gentium dominantur eis, & qui potestatem habent super eas, benefici uocantur. Non facit mentionem lactis uel lanæ, quæ tamen gratæ oues debẽt pastoribus, ut ne sua sectetur, sed quæ aliorũ. Pasce, inquit, non occide: ad ædificationẽ, nõ ad destructionẽ officio fungere: pastor esto, nõ lupus. Ne cõtẽpseris oues amplexando hoc seculum: meæ enim sunt oues. De hœdis & porcis, quibus margaritæ non sunt obijciendæ nihil præcipit, sed de ouibus, & de his qui uerbum dei audire cupiunt. Indoluit autem Petrus, non ægre ferens tertio repetitam rogationẽ, sed timens ob suam imbecillitatem. Et propterea iam non prædicitur negatio, sed constans amor, quod nec si moriendum relicturus sit dominum ut antea. Et tũc quidem iunior eras, & relictus es tuæ uoluntati: & quamuis accingeres te quasi me sequuturus, uoluntatis tamen tuæ impetum sequutus es, quò scilicet te ducebat carnis amor. Posthac non ita erit: nam quamuis senueris, & per ætatem minus feruido sanguine, mea tamen gratia roboratus, uoluntati tuæ renunciabis: non quærendo ea quæ caro docet, sed illam perdes, tua sponte protendens manus ad uincula in cruce, quum alius te cinget. Quum teipsum cingeres, ibas in perditionem: ego autẽ te accingam, ut cohibita uoluntatis tuæ carne perstes. Cæterũ extensionem manuum, crucifixionem uocat: quæ quum habeat ignominiosissima, gloriosa tamen & beata est post Christum passum. Et neutiquàm timenda: quandoquidem propter Christum si fuerit, gloriosa erit, dum pro eo morimur, qui antea pro nobis in cruce fuit mortuus.

Et quum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. Conuersus Petrus, uidet illum discipulum quem diligebat Iesus sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit: Domine, quis est ille qui tradit? Hunc ergo quum uidisset Petrus, dicit Iesu: Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus: Si eum uelim manere donec ueniam, quid ad te? Tu me sequêris. Exijt ergo sermo iste inter fratres, quod discipulus ille non moreretur. Et non dixerat ei Iesus, non moritur: sed, si eum uelim manere donec ueniam, quid ad te?] Obscurius dictum, manifestius ponit. Ita te alius cinget, ut me sequaris, non fugias. Nunc iubeo ut sequaris, crucifixus sum, sequaris & tu per eadem uestigia. Qualis ego pastor fui, talis & tu sis: & non solum mortem non formides, sed & lætus obeas, si quidem utilitas exposcit ouium. Vnde & in cœna dixerat: Quò ego uado, non potes me nunc sequi, sequêris autem postea. Cæterum Petrus animatus uerbis Christi non contendebat, sed quia & Ioannem dilectione feruere sciebat, id'que multis coniecturis, nempe quod uicissim dilectionis signa dominus illi ostenderet, permittens illum dormire super pectus suum: cupiebat scire, num ille quoque eadem indicia charitatis exhibiturus esset, & præterea ægre à Ioanne auellebatur. Quia enim diligebat Iesum, Ioannem quoque à Christo dilectum, multum amabat. Et ita quodammodo conuersus est, & magis ad amoris sui teneritudinem, quàm strenuitatem, qua impleretur mandatum domini, respiciens, dicit: Domine, hic autem quid? Num & ille te, quia plurimum te amat, morte quoque glorificaturus est? Itaque cunctabundum eius & curiosum animum corripit respondens: Si hunc uelim manere, quid ad te? Vides quomodo instituatur episcopus ardens charitate, insignis modestia, strenuus, minimèque cũctabundus? Tu me sequere, inquit: Absit à te curiositas, ullaue cunctatio; uolo, tu me sequaris.

Hæc interseruimus lector, & in hoc tibi opinor gratificati: nunc sequuntur quæ in exemplari continebantur.

quod hoc ferme significat. Veni, inquit, assume oues, egredere in mundũ. Igitur quia uidit dominus Petrum curam agentem Ioannis, & ab eo auelli nolentem, dirimit eos propter intempestiuam affectionem & consuetudinem. Opus (inquit) quod tibi concreditum est, perfice, & sequere me, qui educo te ad prædicationem, & totum orbem in manus tuas trado. Illum autem si uelim manere in hoc loco, Galilæa scilicet, & non mittere tecum, quid ad te? Donec ueniam, quidam sic exponunt: Donec (inquit) contra Iudæos, qui me crucifixerunt, ueniam, percussurus eos in uirga Rhomanorum, & subuersurus eorum ciuitatem. Dicunt enim Apostolum illum usque ad Vespasiani imperium, peragrasseq; loca superiora prædicantem, & manentẽ illic: quando autem capiendæ erant Hierosolymæ, transijsse. Igitur quia magnum prædicationis opus, non erant coniungendi, sed separandi, ut unus ad hos, alius ad alios iret. Quare autem meminit Euangelista recubitus supra pectus, & quod interrogauerit, Quis est qui te tradit? Nõ hoc simpliciter, neq; fortuito euenit, sed ut ostendat libertatem Petri post negationem. Nam qui antea non audebat interrogare de traditore, sed alteri committebat interrogationem, illi omnium præfectura concreditur: & non solum non committit, sed & pro illoipso qui maxime diligebatur, interrogat, & fit mediator apud dominum. Admirare autem quàm sit alienus à fastu Euangelista, quomodo quorundam suspicionem corrigit, quod non recte cognouerint quid de eo dominus dixerit, sed putauerint quod non moriatur, id quod non erat: sed manere iubet eum dominus, non quod non moriatur, sed quod non sit iungendus comes Petro prædicationis tempore, manere autem debeat suo loco. Iam manere donec ueniam, hoc est donec mihi placuerit, ut & illum educam ad prædicationem. Te enim nunc educo, ut præsis orbi, & sequaris me. Ipse autem maneat hoc loco, donec redeam & educam etiam ipsum sicut te. Quidam autem sic intelligunt. Quum audisset (inquit) Petrus, quod moriatur pro Christo, dixit: & Ioannes quid? Nũ morietur & ipse? Omnis enim qui natus est & moritur. Dixit autem: Si uoluero manere, hoc est uiuere eum usque ad consummationem seculi, & ut tunc de me testetur. Vnde & dicunt uiuere eum, & ab Antichristo occidendum cum Elia prædicantem Christum. Quamuis autem & monumentum eius ostendatur, quid hoc? Nam uiuens quidem ingressus est in illud, & deinde translatus, sicut & Enoch & Elias. Igitur Euangelista euertit falsam opinionem existimantium, quod non moriatur discipulus hic, sed immortalis sit. Vere enim mendacium est, immortalem esse hominem. Quamuis enim Enoch & Elias non sint mortui, attamen mortales sunt. Ita & hic quoq;, quamuis non fuerit mortuus, sed morietur. Igitur quod nõ moritur, hoc est immortalis sit, falsum est. Alij autẽ affirmant, quod mortuus fuerit, & quod dicit, Si eum uoluero manere, intelligunt sicut interpretati sumus. Omnes opiniones diximus, ne quam ignorent studiosi. Nobis autem placet ut, donec ueniam, intelligatur sicut Chrysostomo diuino & aureo illi ori uidetur, & non de uita, sed quod non sit iungendus Petro.

Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de ijs, & scripsit, & scimus quod uerum est testimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipse opinor mundus caperet eos qui scriberentur libros.] Quare quũ nullus Euangelistarum alius de seipso perhibet testimonium, hic de seipso testatur? Dicitur postremus ad scribẽdum accessisse, quũ motus & excitatus esset ad id per Christum, Eapropter sæpe dilectionis meminit, ostendens causam propter quam ad scribendum accesserit, quod Christus cõmiserit hoc opus ei qui præ alijs magis diligebatur. Et scio (inquit) quod uera dicit, hoc est certis indicijs compertum habens scripsi quæ scripsi, utpote qui interfui omnibus sermonibus, & operibus, & passionibus, & his quæ post resurrectionem acciderunt. Dilectus enim eram, & non excludebar: atq; ita fidenter & de meipso dico, quod uera dico, prouocatus ut exquirerem quæ facta sunt, & singula examinarem,

minarem, ut solemus homines omnes, quando bene fidimus ueritati, ne forte testimonia nostra negentur: id quod & apostoli dicebant, Nos sumus testes eorum quæ dicimus. Et spiritum dedit obedientibus sibi. Vnde autē manifestum (inquit) quod uera dicam, & nō aduler præceptori? ex eo quod multa prætermitto. Vnde perspicuum quod non aduler? Qui enim ignominiosa omnia in medium protuli, & non abscondi quod eum & præuaricatorem legis, & seductorem nominauerunt, & dæmoniacum, neutiquàm adulatus fuerim. Qui enim adulatur, & ad gratiam loquitur, contrarium facit: positis'que contemptibilibus, glorioſa in medium adducit. Ne admireris autē, quod libros, si qui de operibus Iesu scribantur, mundum dixit non capere: sed intellecta ineffabili ui dei uerbi, dictum fideliter accipe. Nam sicut nobis loqui, ita illi multo facilius est facere ea quæ uoluit. Quidam autem per hyperbolen more scripturæ putant dictum. Mos enim scripturæ est hyperbole uti: sicut, Vidimus ciuitates pertingentes in cœlum: &, uidimus uiros, & eramus sicut locustæ coram eis: & quæcunq; sunt similia. Ita igitur quod non possit mundus capere libros qui scribuntur, intelligere licet. Quidam autem per mundum, intelligunt eos qui mundana sapiunt: opera autem quæ facta sunt à Iesu, diuina & mysterijs plena tam inuisibili, quàm uisibili creatura: & quæ futura sunt; & mysterijs sunt referta, mundanum hominem non posse intelligere: sicut & quum dicitur, Multa habeo quæ non potestis portare modò. Cæterum precemur, ne quando dictorum factorumq; Christi obliuiscamur. Sed reuoluamus librum hūc dilecti, & scrutemur in eo positum thesaurum in miraculis ac uerbis Iesu: ut sic ualeamus purificari, & uita & sermone consequamur in die reuelationis ineffabilia opera & mysteria, quæ nūc, quandiu in mundo sumus, capere non possumus: & perficiamur in Christo, qui dilexit nos, & per dilectum suum discipulum illustrauit nos in theologia & agnitione sui, & patris, & filij, & spiritussancti: cui sit gloria in seculorum seculā.

AMEN.

ENARRATIONIS THEOPHYLACTI ARCHIEPISCOPI BVLGARIAE IN IOANNEM FINIS, IOANNE OECOLAMPADIO INTERPRETE.

INDEX CHARTARVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z.
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh.

Omnes sunt duerniones, præter a Gg Hh terniones.

EXCVSVM EST EGREGIVM ILLVD THEOPHYLACTI IN EVANGELIA COMMENTARIORVM OPVS, APVD INCLYTAM BASILIAM, IN OFFICINA ANDREAE CRATANDRI, MENSE MARTIO, ANNO VIRGINEI PARTVS,

M. D. XXIIII.

Κολοσὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄρις Θ.

AND. CRATANDER.